

Aaberg, Christen Pedersen, 1819—97, Politiker. F. 15. Sept. 1819 paa Aaberggaard ved Vemb, d. 17. Okt. 1897 ^{ssst}-j begr. i Møborg. Forældre: Gaardejer Peder Christensen A. (1796—1873) og Maren Christensdatter (ca. 1794—1876). Gift 8. Dec. 1851 i Møborg med Kirstine Zilstorff, f. 9. Sept. 1816 paa Agergaard, Bøvling Sogn, d. 5. Febr. 1903 paa Aaberggaard, D. af Musiker, senere Proprietær Niels Sørensen Z. (ca. 1778—1843") og Hanne Harpøth (1789—1848).

A. deltog i Krigen 1848—50 og var fra 1860 Eneejer af Fædrengaarden, Medlem af Møborg Sogneraad fra 1853 med faa Afbrydelser til sin Død, dets Formand fra 1855. Han stillede sig til Folketinget i Lemvig 1859, valgtes 1861 og repræsenterede Kredsen til sin Død, var endvidere 1864—66 Medlem af Rigsraadet. Han var oprindelig Bondeven, forlod under Grundlovskampen 1865—66 J. A. Hansen som en af de »syv vise Bønder« og tilhørte siden Mellempartiet, fra midt i 70'erne Højre. Han var ikke nogen betydelig Taler og blev aldrig Fører i Storpolitik, men han havde solid saglig Viden inden for sit Omraade og var Medlem af Finansudvalget 1868—77, 1879—84 og 1887—97. Han interesserede sig især for Jernbaner (havde væsentlig Del i Loven om Vemb-Lemvig-Banen 1874 og i Gennemførelsen af Lemvig-Thyborøn-Banen 1894), Kystsikring, Hedesag og Plantning, Sejladsen paa Limfjorden, Ringkøbing Fjords Udløbsforhold o. 1. og ansaas paa sin Egn for Autoritet i disse Spørgsmaal. Han stod hele sit Liv Lars Dinesen nær, tog Del i Forligsforhandlingerne 1893—94 og var 1897 en af dem inden for Højre, der var ivrigst for at bevare Ministeriet Reedtz-Thott. — R. 1890 som den første egentlige Bonde. — Mindesmærke ved Lemvig 1899. Bronzereliefportræt paa Gravstenen 1907. Samtidige Træsnit bl. a. fra 1877.

H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, S. 1. Ringkjøbing Amts Avis 18. Okt. 1897. Holstebro Avis 18. og 25. Okt. s. A.

Povl Engelstoft (M. P. Friis).

Aabye, Edgar Lindenau, f. 1865, Idrætsmand og Sportsjournalist. F. 1. Sept. 1865 i Helsingør. Forældre: Distriktslæge, senere Stadsfysikus Johan Peter A. (1818—80) og Gyda Antonia Salchow (1836—76). Gift i^c 10. Maj 1894 i Kbh. (b. v.) med Gymnastiklærerinde Josepha Nathanson, f. 30. Juli 1866 i Kbh. (Mos.), d. 16. Dec. 1913 i Roskilde, D. af Vekselerer Meyer N. (1825—94) og Hanne Simonsen (1826—92). 2° 2. April 1918 i Kbh. (Holmens) med Ellen Hansen, f. 9. Okt. 1868 i Kbh. (Frels.), D. af Højesteretsadvokat, senere Borgmester, Konferensraad Hans Nicolai H. (s. d.) og Hustru.

A. blev Student 1883 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, cand. theol. 1890, var derefter Kommunalærer i Kbh. til 1916, bestred desuden en udstrakt Virksomhed som Massør, hvilket Arbejde han stadig beskæftiger sig med. A. har deltaget i de fleste Idrætter og har udmærket sig baade som Gymnastiker, Roer, Svømmer og Landevejscyklister, han har deltaget i Akademisk Skytteforenings Opvisninger i Gymnastik og som Kaproer været med til at vinde Øresunds- og Guldborgsundspokalen. Ved den første Kapsvømning i Kbh. (1896) vandt han Mesterskabet over 100 m. — Hans Virksomhed som Sportsjournalist strækker sig ud over en Menneskealder, idet han har skrevet i Dagbladet »Politiken« fra 1892 indtil nu (Mærker: E. A. og Vidar). Ved sit Arbejde har han bidraget meget til at højne jSansen for gode Legemsøvelser. Under Verdenskrigens sidste Aar fra Nov. 1916 til Begyndelsen af 1919 var A. ansat under Udenrigsministeriet ved Telegramcensuren. — A. har 1927 skrevet »Kampen mod Gigten« med Undertitel »En forhenværende Reumatikers Sygdomsoplevelse og Helbredelse«, hvori han fortæller om sin heroiske Kamp mod denne Sygdom.

Fr. Knudsen.

Aabye, Jørgen Emil, f. 1868, Maler. F. 9. Juni 1868 i Gadstrup, Nørre Aaby Sogn, Fyn. Forældre: Gaardejer Jørgen Olsen (1838—1918) og Karen Jørgensen (1842—1922). Kaldte sig 1895 Olsen A., senere Olsen-A., Navneforandring 1904. Gift 20. Nov. 1912 i Kbh. (Holmens) med Ellinor Gerda Emilie Høst, f. 4. Maj 1883 i Kbh. (Frue), d. 26. Okt. 1918 sst., D. af Overretssagfører Frederik Christian Haugsted H. (1850—1925) og Ida Agathe Petrea Suzette Lyngbye (f. 1863).

A. udgik fra et grundtvigsk vakt Hjem, hvor bl. a. Musikken dyrkedes meget; selv havde han udpræget Malelyst og kom ved O. D. Ottesens Hjælp 1886 ind paa Teknisk Skole, besøgte Kyhns Atelier og fik 1888 Adgang til Akademiet, hvorfra han 1892 op-

naaede Afgang som Maler. Han fik nogle Understøttelser (1894, 1899 og 1904 af det Raben-Levetzauske Fond og den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse) og var 1894 i Italien, Østrig og Tyskland. 1900—01 gik han paa Zahrtmanns Skole og 1904 en kort Tid paa Willumsens Skole i Paris. A. har især malet Blomsterbilleder og Portrætter, men ogsaa arbejdet med større Figurmalerier. Af hans Arbejder hænger en Altertavlekopi efter Carl Bloch (1897) i Nørre Aaby Kirke, »Ung Italiener« paa Aalborg Museum og et Portræt af Oberst Parkov paa Gentofte Raadhus; han har endvidere malet Portrætter paa Orebygaard (1906) og Lungholm, ligesom en Del Portrætter af ham findes i Frimurerlogen i Kbh. (Professor Vald. Schmidt, Prins Harald 1932). Fra 1892 har A. udstillet paa Charlottenborg. — A., som i sin Ungdom paavirkedes noget af det prærafaelitiske Maleri, har i sine Arbejder givet tydelige Beviser paa solid akademisk Uddannelse; hans Karakteristik i Portrætterne er fast og rammende, men han har ikke naaet sine samtidige Studiefællers smidige Udtryksform og forfinede Kolorit. Blomsterbillederne er meget populære og ansete. — Selvportræt i eget Eje (1912) og i den Brøndum'ske Samling i Skagen (ca. 1923).

O. Andrup.

Aagaard. Adskillige danske Familier har optaget dette Stednavn som Slægtnavn. I 17. Aarh. fandtes en ret kendt Præsteslægt A., hvis Stamfader Jens A. 1593 var Sognepræst til Langaa i Middelsom Herred. Hans Søn Laurids Jensen A. (d. 1628) blev Sognepræst til Viborg Graabrødre Kirke og havde med Maren Andersdatter Schytte flere Sønner, hvoriblandt nedenn. Professor Niels Lauridsen A. (1612—57), Lektor i Ribe Christen Lauridsen A. (1616—64) og Sognepræst i Ørum Anders Lauridsen A. (1609—61). Dennes Enke, Mette Pedersdatter Ostefeld, giftede sig med Eftermanden i Embedet Niels Olufsen Mariager (d. 1679) og opkaldte efter Tidens Skik sin ældste Søn, nedenn. Prof. med. Anders A. (f. ca. 1664) efter sin første Mand. — En københavnsk Slægt A. begynder med Hørkræmmer Ole Hansen A. (1689—1749), hvis Datter er Stammoder til det Suhr'ske Handelsdynasti. Hans Sønnesøns Søn Holger Halling A. var Fader til nedenn. Just Georg Valdemar A. (1811—57). — Til en anden Slægt hører nedenn. Kancellideputeret Peter A. (1718—90), hvis Søn er nedenn. Højesteretsadvokat Peter Hersleb A. (1765—91). — Kolding-Slægten A.s Stamfader, Mads Christensen Murer (ca. 1684—1744), var født i Jylland og døde som Husmand i Træløse, Skelby Sogn ved Næstved. Hans to Sønner nedsatte sig i Kolding og antog Navnet A. Af disse var Svend

Madsen A. (1719—95) først Klejnsmed og Bly tækker ved Koldinghus, senere Gartner; hans Sønner var Købmand og Kirkeværge i Kolding Jacob A. (1764—1820), fra hvem Slægten i Kolding nedstammer, og nedenn. Knud A. (1769—1838), hvis Søn var Legatstifteren Apoteker Niels Schack A. (1813—95). — Odense-Slægten A. nedstammer fra Martin Ludvig A. (1719—82), hvis Sønnesøn Skomagermester og Bedemand i Odense Ole Pedersen A. (1792—1865) var Fader til nedenn. Landskabsmaler Carl Frederik A. (1833—95), Xylograf Johan Peter A. (1818—79) — hvis Søn var den populærhistoriske Forfatter Overlærer, tit. Professor Olaf Holger A. (1853—1925) — og Skomagermester i Odense Hans Christian A., hvis Sønnesøn er Dr. med. Otto Carl A. (f. 1883). — De øvrige nedenn., Skolemanden Niels Ebbesen A. (ca. 1664—1718) og Komponisten Thorvald A. (f. 1877), synes uden Tilknytning til nogen af de nævnte Slægter.

Præsteslægtens Genealogi findes i Jesper Lunds utrykte Stamtavler (Ny kgl. Saml. 4° 2765). Et Fragment af en Stamtavle over den fra Ole Hansen A. nedstammende Slægt i Lengnicks Samlinger (Ny kgl. Saml. Fol. 745 c II).

Albert Fabritius.

Aagaard, Anders, Læge. F. ca. 1664. Forældre: Sognepræst i Ørum, Viskum og Vejrum Niels Olufsen Mariager (d. 1679) og Mette Pedersdatter Ostenfeld (d. 1689), Enke efter Sognepræst sst. Anders Lauridsen A. (1609—61), med hvis Navn A. maa antages at være døbt.

A. A. blev Student 1683 fra Kalundborg, Baccalaureus philos. 1686. Allerede 1688 designeredes han som Professor medicinæ et chirurgiæ og tiltraadte 1690 en Udenlandsrejse paa fem—seks Aar. Hjemkommen overtog han et af de »ringere« Professorater under det filosofiske Fakultet, men begyndte desuden straks at holde Forelæsninger over Medicin og Kirurgi. Det var et Særsyn dengang, at Kirurgien doceredes ved Universitetet, og det saavel som hans Tilbud om at undervise Studenterne i Metallurgi paa sit Privatlaboratorium kunde tyde paa Initiativ og Energi. 1696 blev han virkelig Kancelliraad, 1698 virkelig Justitsraad, 1697 Medlem af Konsistorium og Efor for det ældste Universitetslegat (Johan Friis'). 1699 udnævnte Kancelliet en Kommission til at undersøge A. A.s Sag mod Michel Stryvers Enke, hvem han sagsøgte, fordi hun trods afgivet Ægteskabsløfte var rømt bort med en Tysker. 19. Okt. 1699 mødte A. A. sidste Gang i Konsistorium, og faa Dage efter forlod han Landet for stedse. April 1700 var han i Haag; om hans senere Skæbne vides intet. Det viste sig, at der manglede 400 Rdl. af

det førnævnte Legats Midler. Aarsagen til hans Flugt er da sandsynligvis, at han er kommen i Gæld, som han uden Held har søgt at redde sig ud af ved at ville ægte den rige Enke. Maaske har ogsaa Christian V.s Død og A. A.s Slægtninger, Moth'ernes, dermed svindende Indflydelse, bidraget til hans Ulykke. Der er sikkert Grund til at beklage, at A. A.s ualmindelige Evner i en i øvrigt fattig Tid ikke kom Universitetet til gode.

K. Carøe i Bibi. f. Læger, 1910, S. 108—32. Th. Hauch-Fausbøll i Genealogisk Tidsskr. Aug. 19.3. y MHSm

Aagaard, Carl Frederik, 1833—95, Maler. F. 29. el. 31. Jan. 1833 i Odense, d. 2. Nov. 1895 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Skomagermester og Bedemand Ole Pedersen A. (1792—1865) og Anna Ursula Thrane, kaldet Winchler (efter Morfaderen) (1794—1872). Gift 1. Juni 1858 i Saaby med Anna Emilie Eline Pio, f. 9. April 1836 i Kbh. (Cit.), d. 5. Dec. 1929 sst. (Naz.), D. af Hornblæser ved Jyske Jægerkorps Pierre Theodor Pio (ca. 1810—36) og Hansine Vilhelmine Thomsen (1815—77).

A. kom i Malerlære i Odense og gik paa Tegneskole, men da han var blevet Svend 1852, tog han til Kbh. med det Forsæt at uddanne sig til Kunstmaler. For Broderen J. P. A. (s. d.) tegnede han paa Stokken, han raderede en Smule, arbejdede under G. C. Hilkers Ledelse som Dekorationsmaler og begyndte 1852 i Gipsklassen paa Akademiet, men lagde sig snart efter Landskabsmaleriet under P. C. Skovgaards Vejledning og lod videre akademisk Uddannelse fare. 1857 vandt han Neuhausens Præmie (»Fritvoksende Markblomster«) og opnaede i Tidens Løb en Række Legater og Rejsestipendier (1860; 1865 Sødrings Legat; 1869—70 et større Rejsestipendium; 1875—76 Anckers Legat (Italien)). Skovgaard var ret betaget af den formelle, haandværksmæssige Dygtighed hos sin Elev. 1874 blev han Akademimedlem, sad 1873—79 i Udstillingskomiteen og blev der sammen med Vilh. Kyhn Fører for Modstanden mod Meldahls Forslag om at give Udstillerne selv større Indflydelse. I Traad med sin konservative Akademipolitik nedlagde han i Jan. 1887 som Protest mod Akademiets Nyordning sin Medlemspost i Akademiet, men Ministeriet traf den Bestemmelse, at han stadig skulde beholde sin Plads (i Plenarforsamlingen). — Hans Interesse for det kollegiale Arbejde lagde sig ogsaa andetsteds for Dagen, f. Eks. i Foreningen af 18. Nov. og i Foreningen Fremtiden. — Som Dekorationsmaler havde A. en betydelig Virksomhed, idet han under Hilker arbejdede paa Landbohøjskolen og Universitetet, under Heinrich

Hansen paa Christian IV.s Kapel i Roskilde; han har desuden ledet en Del af Dekorationsarbejdet paa Frijsenborg, paa Det kgl. Teater (med Otto Bache Fortæppet 1874) og Dagmartheatrets Loft; han har malet Teaterdekorationer til Gasino.

A.s Arbejder er og var meget yndede, venlige og tilgængelige, som de er. De er dekorativt arrangerede, nydelige, men i Reglen ret banale i Naturopfattelsen og stundom rent rutinemæssigt udførte, byggede over aargamle Skitser; personlig Betagelse eller patetisk Monumentalsans har sjælden præget dem. A. udstillede 1857—95 155 Malerier paa Charlottenborg. Hans »Efteraarsmorgen i Dyrehaven« (1865) købtes af Kunstmuseet (nu i Odense); i næsten alle Provinsmuseer er han repræsenteret. — Tit. Professor 1892. — R. 1879. — Tegning af Constantin Hansen paa Fr.borg. Malerier af C. Wentorf hos Charlottenborg-Udstillingens Komité (1880) og af P. Mønsted. Buste af L. Brandstrup i Kunstnerforeningen af 18. Nov. (1897).

E. Schiødte i III. Tid. 26. Nov. 1893.

° Andrup.

Aagaard, Christen Lauridsen, 1616—64, latinsk Digter. F. 27. el. 28. Jan. 1616 i Viborg, d. 5. Febr. 1664, begr. i Ribe Domkirke. Forældre: Sognepræst ved Graabrødre Kirke i Viborg Laurids Jensen A. (d. 1628) og Maren Andersdatter Schytte (d. efter 1657). Gift 28. Aug. 1653 i Ribe med Mette Sørensdatter Vedel, f. 8. Maj 1633 paa Snogdal i Ribe, d. 15. Marts 1698 i Ribe, D. af Sognepræst ved Ribe Domkirke Søren Andersen V. (1587—1653) °g Susanne Pedersdatter (1601—74).

Student fra Viborg 1635 tog C. L. A. ved Paasketid 1638 teologisk Eksamen og 8. Maj s. A. Baccalaurgraden. 1639 blev han 2. res. Kapellan ved Viborg Domkirke, frasagde sig dette Embede 1641 og blev s. A. øverste Hører ved Sorø Skole. 1646 kaldtes han til Provst ved Kommunitetet og Professor poéseos extraord. (n. A. ord.). 1647 blev han Magister og fik 1651 Rektoratet i Ribe. I hans Tid skal Disciple fra hele Jylland være strømmet til Ribe »som til et andet Athen«. 1658 forlod han Skolen, idet Kapitlet valgte ham til teologisk Læsemester og Sognepræst i V. Vedsted. Han er kendt som latinsk Digter. Hans Digte er trykt i Fr. Rostgaards *Deliciæ poet. Dan.* I, S. 349—562, indledet med hans Biografi skrevet af Sønnen Søren Christensen A. Han digtede ogsaa i det danske Sprog og skal have efterladt sig flere ufuldendte Arbejder af teologisk og filosofisk Indhold.

Fr. Rostgaard: *Deliciæ quorundam poetarum Dan.*, I, 1693, S. 339—47.
P. Terpager: *Inscriptiones Ripenses*, 1702, S. 63. J. F. Kinch: *Ribe Bys Hist.*, II, 1884, S. 463.

J, Kinch (Øjvind Andreasen*).

Aagaard, Just Georg Valdemar, 1811—57, Politiker. F. 12. Marts 1811 i Kbh. (Helligg.), d. 16. Marts 1857 sst. (Frels.), begr. i Ørslev ved Vordingborg. Forældre: Krigsassessor, senere Godsejer Holger Halling A. (1785—1866) og Marie Koés (1790—1858). Gift 17. April 1838 i Vordingborg med Charlotte Bartholin-Eichel, f. 8. Dec. 1814 paa Svanholm i Horns Herred, Sjælland, d. 25. Maj 1887 i Kbh. (Trin.), D. af cand. jur., Ejer af Svanholm Johan B.-E. (1780—1819) og Charlotte Grodtschilling (1778—1846).

A. voksede op paa Iselingen i en stærkt aandelig interesseret Kreds og blev Student 1829 i^{fa} Vordingborg. F. M. Knuth og C. C. Hall hørte til hans Ungdomsvenner. Han blev cand. jur. 1835, var s. A. i England, Fuldmægtig hos Kammeradvokaten 1835—37> derefter fra 1837 Forpagter af Binnitze under Hardenberg, Prokurator fra 1841, Medlem af Amtsraadet 1845—56. Han var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling for Maribo, stillede sig til Folketinget sst. 1849, valgtes 1853 og genvalgtes til sin Død, var 1856—57 Medlem af Rigsraadet; tilhørte det national-liberale Venstre. Nogen stor Betydning fik han ikke; han var en begavet, noget indolent Mand af god Slægtkultur. P. O. Brøndsted var gift med hans Moster, Martin Hammerich var hans Svoger, hans Døtre ægtede efter hans Død Carl og Julius Lange og Otto Haslund. — Portrætteret paa Constantin Hansens Maleri af den grundlovgivende Rigsforsamling (i860—64) paa Fr.borg; Tegning af Chr. Købke sst., af P. C. Skovgaard i Privateje,

Povl Engelstoft (C. St. A. Bille).

Aagaard, Johan Peter, 1818—79, Xylograf. F. 3. Maj 1818 i Odense, d. 22. Maj 1879 paa Frbg., begr. sst. Broder til Maleren C. F. A. (s. d.). Gift 14. Aug. 1852 i Kbh. (Slotsk.) med Koristinde ved Det kgl. Teater Ulrikka Gustafva Rydberg, f. 14. Nov. 1818 el. 19 i Kbh., d. 5. Marts 1898 i Aarhus, D. af Kobbersmedemester fra Våxjo Carl Asmund R. (1780—1835) og Brita Helena Eggertz (1786—1843).

A. kom 1839 som Skomagersvend til Kbh. og søgte her Uddannelse som Xylograf hos Flinch. 1842—48 udstillede han forskellige Træsnit paa Charlottenborg. 1849 grundlagde han sammen med Xylograf Axel Th. Kittendorff (s. d.) Firmaet Kittendorff & A., og til dette Værksted sluttede sig flere dygtige Træskærere. Firmaets største Fortjeneste er Udsendelsen af en hel Række populære, efter Datidens Forhold rigt illustrerede Værker, saaledes V. Holst: »Felttogene 1848, 49, 50« (1852) med Adolf Kittendorffs (s. d.) smukke Tegninger, A. Fabricius: »Illustreret Dan-

markshistorie for Folket« (I—II, 1854—55), navnlig kendt ved Lor. Frølichs og Constantin Hansens Tegninger, Ed. Erslev: »Den danske Stat« (1855—57), Niels Bache: »Danmarks, Norges og Sverigs Historie« (I—V, 1867—76) »med 1000 Illustrationer«. Desuden udgav de Ugebladet »For tre Skilling« (1855—56), der fortsattes af »I Hjemmet« (1857—64), samt en »Illustreret Almanak« (1854—61). A.s Betydning som Xylograf var ikke stor. Derimod lærte han sig den af C. A. T. Piil opfundne Reproduktionsmetode, Kemitypien, og den tekniske Udførelse af de hermed udførte Billeder til flere af de ovennævnte Værker skyldes næsten alle A. Til Worsaae: »Afbildninger fra Det Kgl. Museum for Nord. Oldsager i Kbh.« (1854) blev Billederne ligeledes udført i Kemitypi ved Samarbejde mellem Magnus Petersen og A. Værkstedet var i Tidens Løb blevet forbundet med et Udsalg af Male- og Tegnerekvisitter, der i Firmaets senere Aar — efter Kittendorffs Død 1868 ledede A. det alene — vistnok var Hovedvirksomheden, idet Træskæreriet lagdes mere og mere paa Hylden og dyrkedes videre af de fra Firmaet udgaaede Medarbejdere. — F. M. G. 1876. — Ungdomsportræt af C. F. Aagaard.

Bernh. Olsen i Bogvennen, 1900, S. 43—52.

H. S. Hendriksen (C. Myrop).

Aagaard, Knud, 1769—1838, Præst, topografisk Forfatter. F. 22. Marts 1769 paa Skindelborg Løkke ved Kolding, d. 27. Febr. 1838 i Agerskov, Tørning Len. Forældre: Gartner, tidligere Klejnsmed og Blytækker Svend Madsen A. (1719—95) og Dorothea Lauritsen (ca. 1729—95). Gift i^o 27. Juli 1796 i Kbh. (Petri) med Karine Sophie Schrøder, f. Rossouw (gift i^o 1770 med Revisor i Generalpostamtet Peter Schrøder, 1736—76), f. 13. April 1754 i Kbh. (Petri), d. 14. Sept. 1804 i Skjoldborg, D. af Bagermester Joachim Hinrich R. (ca. 1712—68) og Margaretha Brandt (ca. 1720—68). 2° 12. Okt. 1805 i Bøvling med Ingeborg Schack, f. 10. Febr. 1772 i Harris, Brede Sogn, d. 19. Sept. 1838 i Agerskov, D. af Gaardejer, senere Godsejer Niels Nielsen S. (1735—1810) og Ancke Christians (Beyer) (1749—1801).

A. blev Student 1789 fra Kolding, cand. theol. 1794, res. Kappellan i Thisted 1798, Sognepræst i Skjoldborg og Kallerup 1799, i Agerskov 1806, Provst 1829. Han fortjener særlig at mindes for de værdifulde Beskrivelser, han har givet af de Landsdele, hvor han har haft Præstekald, »Beskrivelse over Thy« (1802) og »Beskrivelse over Tørning Lehn« (1815), og ikke mindst for det varme Forsvar, han i det sidste Skrift fører for det danske Modersmaal; en

Del heraf, det femte Afsnit, »Det danske Sprogs Skiebne og Grændser i Sønderjylland«, optryktes i Majhæftet 1815 af Molbechs »Athene« og tilskyndede J. B. Scavenius til s. A. at udsætte en Prisbelønning for det bedste Skrift om det danske Sprog i Sønderjylland. Ogsaa Oplysninger om Folkesproget findes i begge A.s Bøger, ligesom han har indsendt saadanne til Molbech. Desuden har A. skrevet adskillige Afhandlinger i landøkonomisk, antikvarisk, sproglig og religiøs Retning. — R. 1817.

P. K. Thorsen: Afhandlinger og Breve, I, 1927, S. 70.

Marius Kristensen.

Aagaard, Niels Ebbesen, ca. 1664—1718. Skolemand. Begr. 12. Okt. 1718 i Køge.

N. E. A. blev Student fra Metropolitanskolen 1681, Rektor i Thisted 1689, Baccalaureus 1692, Magister 1696, tog sin Afsked som Rektor 1703. 1710 blev han Alumnus og Inspector paa Borchs Kollegium, Paasken 1714 Rektor i Køge. Paa Borchs Kollegium udgav han 3 Disputatser, »Thya illustranda« (1711—13), et ufuldendt Arbejde, der har Interesse som en af de tidligste Monografier over en dansk Lokalitet. I Thottske Samling, Nr. 407 fol. bevares bl. a. Kladder til hans latinske Tiltrædelsestale i Køge. Han laa paa Kollegiet sammen med Holberg, der roser ham for hans flittige Studium af Latinen. Han var Medarbejder ved Fr. Rostgaards danske Ordbogsarbejde. Rostgaard roser hans Flid »med at indføre de bedste danske Talemaader og med godt Latin samme at forklare«.

Aalborg Kathedralskoles Progr. 1871, S. 51 f. (Hundrup: Lærerstand i Hjørring eta). Hist. Tidsskr., 3. Rk., I, 1858—59, S. 122 f. Borchs Kollegiums Festskr., 1889, S. 137 f. Kirkehist. Saml., 5. Rk., IV, 1907—09, S. 730 f.

Chr. Bruun (Øjvind Andreassen).*

Aagaard, Niels Lauridsen, 1612—57, Professor. F. 1612 i Viborg, d. 22. Jan. 1657, begr. i Sorø. Broder til Christen Lauridsen A. (s. d.). Gift 1645 med Barbara Pedersdatter, d. 1654, Enke efter Sognepræst, Mag. Rasmus Svendsen (1590—1645).

Dimitteret fra Viborg 1631 tog N. L. A. Baccalaurgraden 1634 og tiltraadte 1637 en Udenlandsrejse, der strakte sig over ca. fire Aar og tilbragtes ved Universiteterne i Konigsberg, Franeker og Leiden, Oxford og Cambridge. Hjemkommen fra sin Rejse i Slutningen af 1640 udnævntes han til Rektor paa Herlufsholm (tiltraadte 1641) og tog nogle Maaneder efter Magistergraden i Kbh. I fire Aar styrede han Skolen, ikke uden mange

Bryderier og Ærgrelser, indtil han af Konsistorium kaldtes til Sognepræst i Fakse mod at ægte sin Formands Enke; da hun kom for tidligt i Barselseng, dømtes han 1646 fra sit Embede, men efter at han n. A. havde disputeret paa Universitetet, fik han Tilladelse til atter at faa Embede; s. A. udnævntes han til Professor eloquentiæ og Notarius ved Sorø adelige Akademi, ved hvilket han fra 1650 tillige var Bibliotekar. Foruden en Mindetale over Christian IV, der giver gode Bidrag til Oplysning om Forholdene ved Akademiet, har han udgivet en Del større og mindre Disputatser om forskellige, mest filologiske, Emner, f. Eks. om Tacitus, om Fugl Phønix' Rede, om Bogstavet Digamma o. s. v., alle paa Latin.

G. L. Wad: Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm, 1878, S. 121 ff. Kirkehist. Saml., 4. Rk., I, 1889—91, S. 731—30. Ligprogram fra Sorø 28. Jan. 1657. W. Norvin i: Sorø, I, 1924, S. 166, 409, 422, 602 f.

G. L. Wad (*Øjvind Andreasen**),

Aagaard, Peter, 1718—90, Kancellideputeret. F. 17. Febr. 1718 i Odense, d. 28. Juli 1790 paa Eriksholm, Sjælland, begr. i Kbh. (Helligg. Kapel). Forældre: Byfoged Jens Petersen (d. 1727) og Christiane Schouboe (1692—1745, gift 2° med Etatsraad Just Valentin Eichel til Aastrup, ca. 1690—1743)- Gift 29. Okt. 1760 i Kbh. (Frue) med Bolette Sophie Hersleb, f. 18. Dec. 1728 i Kbh. (Slotsk.), d. 29. Nov. 1765 sst. (Helligg.), D. af Biskop Peder H. (s. d.) og Hustru.

A. blev 1740 Sekretær i Danske Kancelli, hvor han kom til at gøre Tjeneste gennem et halvt Aarhundrede, blev 1757 Kancelliforvalter, 1771 Sekretær i Kancelliets Depechekontor, 1772 Assessor, 1773 Deputeret i Kancellikollegiet, var fra 1779 tillige Direktør for Vajsenhuset og 1. Tilforordnet i Missionskollegiet. A. nød Anseelse som en af Regeringens dygtigste Embedsmænd. Særlig Interesse frembyder hans Stilling som Medlem af den store Landbo-kommission af 1786. Her udtalte han sig ligesom Wormskjold imod at lade en Regulering af Fæstebøndernes Rettigheder og Pligter gaa forud for Stavnsbaandets Løsning, efter disse to Medlemmers Skøn den ubetinget vigtigste og afgørende Reform. A. erklærer sig »ikke indsigtfuld nok til at kunne bestemme, hvad der især kunde eragtes nødvendigt nu mere end forhen at foranstalte til Beskærmelse af Bonden«. Han er tilbøjelig til at tro, at Bønderne efter Stavnsbaandets Løsning vil være i Stand til som frie Folk uden al Tvang at slutte Kontrakter, som de finder det bedst tjenligt for sig selv og deres Børn. Han var altsaa Modstander af den

Bondebeskyttelsespolitik, der vandt en afgørende Sejr samtidig med Bondefrigørelsen. — Tit. Justitsraad 1754. Virkl. Justitsraad 1759. Tit. Etatsraad 1768. Virkl. Etatsraad 1773. Konferensraad 1776.

Den for Landbo væsenet nedsatte Commissions Forhandlinger, I, 1788, S. 365—67. Jacob Gudes Optegnelser (Memoirer og Breve, XXVII), 1918, S. 72. Luxdorps Dagbøger, udg. af E. Nystrøm, I—II, 1915—30. „ „ ~,

Aagaard, Peter Hersleb, 1765—91, Højesteretsadvokat. F. 29. Nov. 1765 i Kbh. (Nic), d. 7. April 1791 sst., begr. sst. (Hellig. Kapel). Forældre: Kancelliforvalter, senere Deputeret Peter A. (s. d.) og Hustru. Ugift.

A. var en saa usædvanlig Begavelse, at hans Faders Embedsbroder og Ven, B. W. Luxdorff, allerede i hans syvende Aar fandt det Umagen værd at udarbejde et Udtog af Verdenshistorien til Brug for ham. Han blev Student 1782 (privat dimitteret), tog 1784 juridisk Eksamen, og skønt han endnu ikke var fyldt nitten Aar, stod han sig ypperligt og talte godt Latin, en Færdighed, som var i Aftagende inden for den akademiske Verden. At han umiddelbart efter blev Volontær i Danske Kancelli og surnumerær Sekretær i Højesteret, betød mindre, men hans Udnævnelse til Sekretær i den store Kommission, der 1785 nedsattes for at skabe en Nyordning af de lærde Skolers og Universitetets Forhold, viste, hvilken Tillid man havde til den unge Jurist. I denne Stilling virkede han, indtil Højesteret 1788 antog ham som Advokat ved Retten efter Prøver, som han bestod med »stor applausu«, og saa ung han end var, betroedes der ham Sager af meget væsentlig Betydning. A. var ikke blot en eminent Begavelse og en ypperlig Taler med en videnskabelig skolet og sund Dømmekraft, men tillige en tiltrækkende og uegennyttig Personlighed, der vandt sig Ry inden for vide Kredse. Statens højeste Poster havde været ham sikre, om han havde levet længe nok.

Luxdorps Dagbøger, udg. af E. Nystrøm, I—II, 1915—30. R. Nyerup: Tilstanden i Danmark, III, 1, 1804, S. 274. Minerva, 1791, April—Juni.

Eiler Nystrøm.

Aagaard, Hans Thorvald, f. 1877, Musiker. F. 8. Juni 1877 paa Rolfstedgaard paa Fyn (Ryslinge Valgmenighed). Forældre: Gaardejer Anders Hansen (1839—1926) og Anna Hansen (1851—1928). Gift 19. Okt. 1908 paa Rolfstedgaard med Karen Madsine Bangdine Helga Hansen, f. 5. Okt. 1881 i Fredericia, D. af Værts-husholder, senere Sporvejsfunktionær Svend Henrich H. (f. 1851) og Maren Pedersen (1851—1917)-

A. var Elev af Carl Nielsen i Violin Efteraaret 1898, uddannedes senere (1900—02) paa Konservatoriet i Kbh., fortsatte Studierne hos Carl Nielsen i Kontrapunkt 1903—05 og hos Thomas Laub i Musikhistorie 1904—05, hvorefter han ansattes som Organist for Valgmenigheden og Lærer ved Højskolen i Ryslinge (1905). I sine Sange slutter A. sig i det væsentlige til Laubs og Carl Niensens Principper for folkelig Sang- og Koralkomposition, saaledes i »Ni Viser« (1920), »To Salmemelodier«, Sangene i Sangbogen »Danmark« (1923) og i de Salmer og Sange (heriblandt flere af de nævnte), der er optaget i »Folkehøjskolens Melodibog« (1922), som A. redigerede sammen med Laub, Carl Nielsen og Oluf Ring, samt i »Tyve gamle danske Sange« (1931), hvis særlige Værdi fortjener Fremhævelse. A. har desuden udgivet »Melodier til Sangbog for Skolen og Hjemmet« (1911) og »25 Præludier til Gudstjenesten« (1930), i hvilke han med Held forsøger (ligesom Laub i sine »For-spil«) at træffe en Præludiumstone, der ved sine rene Treklange og let fugerede Stil harmonerer med Aanden i Melodierne i gammel Kirkestil. A. har i Aarenes Løb skrevet en Række Artikler til Dagspressen (særlig »Fyns Tidende«) om Musik af almenoplysende Karakter (bl. a. 1913 en Serie musikhistoriske Artikler: Folkeviserne, Bach, Händel, Haydn, Mozart, Schulz, Weyse), i »Højskolebladet« desuden Artikler om Weyse (1924), Laub (1927), Heise (1930), Carl Nielsen (1931) og om principielle Spørgsmaal inden for Kirke- og Folkesang, i hvilke han, i Laubs Aand, slaar til Lyd for Udrensning og Fornylse af den folkelige Melodik og Harmonik med Udgangspunkt i den ældre Musiks Stil (især »Folkelig Sang«, 1908 og »Vort Hjerdebarn: Sangen«, 1929). Siden 1907 har A. ledet Amatør-orkestret »Fynske Musikanter«, der dels paa Ryslinge Folkehøjskole, dels ved Koncerter rundt i Landet (i de forløbne 25 Aar over 400 Opførelser) har bragt det brede Lag i Føling med klassisk og folkelig Musik.

Højskolebladet 1931, Nr. 32. Ryslingebogen 1931. Dansk Folkeopdragelse,
 '929> • 3 3- j£n-£ Abrahamsen.

Aage, Biskop, se Oggi.

Aage (Augustinus), — 1275 —> Provinsialprior for Dominikanerne i Ordensprovinsen Dacia.

A. var den fjerde i Rækken af Provinsialpriorer for Sortebrødrene i Provinsen »Dacia«, der omfattede de tre skandinaviske Lande. Han fungerede som saadan to Gange — først en halv Snes Aar indtil 1266, da Generalkapitlet i Trier løste ham fra hans

Embede, siden fra 1272 og et Stykke ind i 1280'erne — og stod gennem denne usædvanlig lange Periode i en omfattende Virksomhed, afholdt Provinskapitler nu i det ene, nu i det andet Land, overvaagede Grundlæggelsen af nye Huse og visiterede de forhaandenværende, sendte unge Brødre til Studium i Udlandet og foretog selv den aarlige lange Rejse til Generalkapitlet. Hans ledende Stilling inden for den unge energiske Orden og sagtens ogsaa personlige Egenskaber gjorde, at han var ret fremtrædende i sin Tid. Det er A., som i Roskilde 1264 tager mod Kongedatteren Agnes' Løfte, da hun begærer at blive Dominikanernonne; han er en af Opmændene i Striden mellem Øm Kloster og Aarhusbispem, og da Dominikanerne i den store Ærkebisperid staar paa Kongens Side, rammes han sammen med Kong Erik og Enkedronning Margrete og deres Tilhængere af Kardinal Guidos Bandlysning 1267.

Af gamle Optegnelser om Ordenens lærde Mænd vidste man, at A. ligesom flere andre Dominikanere fra »Dacia« havde været virksom med sin Pen og havde skrevet en Haandbog for Prædikanter med Titel: »Rotulus pugillaris«. Af dette Arbejde har man nylig fundet to Manuskripter — et i Basel og et i Uppsala. Det er en dogmatisk Ledetraad for Ordenens unge Folk ved Uddannelsen til deres vigtigste Hverv, Prædikeembedet. A. nævner i Fortællingen, at han ogsaa har forfattet et Skrift med Titel »Compendiosum breviarium theologiæ«.

Axel Nelson: Ett återfunnet arbete av provinsialpriorn Augustinus de Dacia i Nord. tidskr. f. bok- och biblioteksväsen, XV, 1928, S. 199—202.
 Angelus M. Walz: Augustini de Dacia Rotulus pugillaris, Rom, 1929.

Ellen Jørgensen.

Aage Christian Alexander Robert, Prins, Greve af Rosenborg, f. 1887, Officer. F. 10. Juni 1887 i Det gule Palæ i Kbh. (Slotsk.). Forældre: Prins Valdemar (s. d.) og Prinsesse Marie af Orleans (s. d.). Greve af Rosenborg 1914. Gift 17. Jan. 1914 ved Torino med Contessa Mathilde Emilie Francisca Maria Calvi di Bergolo, f. 17. Sept. 1885 i Buenos Ayres, D. af Greve Giorgio Carlo C. di B. (1852—1924), senere italiensk Gesandt i Kbh., og Baronesse Anna Guidobono Cavalchini Roero San Severino (1862—193°)-

Efter Rekruttskole ved Livgarden 1907 blev Prins A. Elev i Hærens Officerskole, afgik som Sekondløjtnant Marts 1909 og ansattes ved Livgarden, hvor han blev Premierløjtnant Okt. s. A. Med Kongens Tilladelse fulgte han den græske Hærs Hoved-

kvarter i Krigen mellem Grækenland og Bulgarien 1913 og overværede Slaget ved Dzumajok. Jan. 1914 traadte han uden for Nr., men meldte sig straks til Tjeneste ved Verdenskrigens Udbrud. Efter et Kursus ved Generalstaben i Generalstabstjeneste og Troppeføring 1918—19 udnævntes han til Kaptajn i Livgarden. Efter i Jan. 1923 at have faaet Udnævnelse til Kaptajn i den franske Fremmedlegion tog han sin Afsked fra dansk Krigstjeneste i Juni s. A. og stilledes å la suite i Hæren. — Under sin Tjeneste i Marokko har Prins A. Gang paa Gang udmærket sig og er blevet fremhævet i Dagsbefalingen, og han er dekoreret for Tapperhed. 1927 udgav han »A royal adventurer« (dansk Oversætt.: »Tre Aars Kampe i Fremmedlegionen«), der i nøgterne Ord giver en førstehaands Beretning om det eventyrlige Liv i Legionen i Krig. — R. E. 1905. DM. 1905. — Malerier af Hans Henningsen (hos Prins Valdemar) og Edv. Saltoft. Portrætteret paa (Bårne-) Gruppébillede af Otto Haslund paa Amalienborg. „ , ,

Aagesen, københavnsk Borgerslægt, hvis Stamfader er Handelsmand i Kbh., senere Byfoged i Nibe Søren A. Han havde seks Børn, af hvilke den yngste Søn, Mathias Hamborg A. (1732—76), der var Sognepræst i Rye og Sonnerup, blev Stamfader til Slægtens yngre Linie, der overvejende tilhører Landbo-, Handels- og Haandværkerstanden. — En ældre Søn, Niels A. (1718—76) var først Bogholder i Asiatisk Kompagni, senere Regimentskvartermester i Artilleriet og havde med Anna Johanne Fischer seks Børn, blandt hvilke en Datter Helvig, der var Moder til Legatstifteren Johannes Lem Smith (s. d.). Af Sønnerne var Peder Christian Rasmus A. (1762—1830) Overkrigskommissær og Direktør for Assistenshuset og Søren A. (1753—1817) Deputeret i Generalkommissariatskollegiet og Konferensraad. Han var Fader til de nedenn. Generalauditør Andreas A. (1781—1846) og Nationalbankdirektør Nicolai A. (1783—1861). Sidstnævnte var Fader til den ligeledes nedenn. Retslærde Andreas A. (1826—79), som havde Sønnerne Nikolaj Peter A. (1863—1927), der i en Aarrække var Forpagter af Christianssæde, Viggo A. (f. 1864), der 1909—16 fungerede som Departementschef i Kultusministeriet og 1916—32 var Departementschef i Undervisningsministeriet, og Højesteretssagfører Vagn A. (f. 1866), der fra 1910 har været kst. Kammeradvokat.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915.

Albert Fabritius.

Aagesen, Andreas, 1781—1846, Generalauditør. F. 17. Maj 1781 i Kbh. (Nic), d. 15. Nov. 1846 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Kancellisekretær, senere Konferensraad, Deputeret i Generalkommissariatskollegiet Søren A. (1753—1817) og Megtele Christine Riegelsen (1757—1834). Ugift.

A. blev 1797 dimitteret af Professor C. F. Dichman, 1801 cand. jur., 1802 Auditør ved det danske Livregiment, 1807 tillige surnumerær Assessor i den kgl. Lands-Over- samt Hof- og Stadsret, fik kort Tid derefter Ordre til som konst. Generalauditør ved Søetaten at indtræde i Overadmiralitetetsretten for Jylland, Fyn og Hertugdømmerne, blev 1810 Justitiarius i Hertugdømmernes Priseret, 1814 i Kbh.s Soret. 1816 Assessor i Højesteret, 1821 5. Deputeret i Danske Kancelli og Chef for dettes 3. Departement, 1822 Generalauditør for Hæren og Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet. Hans juridiske Indsigt og praktiske Erfaring skaffede ham Sæde i forskellige Kommissioner, saaledes 1821 i Generalindkvarteringskommissionen; 1820 beskikkedes han sammen med Generalauditør A. V. F. Bornemann og Assessor M. Lange til at undersøge forskellige Ankeposter mod Økonomien ved Frederiks Hospital, 1822 med Generalkrigskommissær H. P. Munch, A. S. Ørsted, J. Collin og A. C. Kierulff til Drøftelse af, hvorvidt en fælles Bestyrelse for Straffeanstalterne maatte findes tilraadelig. 1830 blev A. Medlem af Censurkomiteen i Anledning af Konkurrencen om det ved F. T. Hurtigkarls Død ledigblevne Professorat, der blev besat med P. G. Bang. »Den alvorlige og retsindige« kaldes A. af J. M. Thiele. Retsind og Skaansomhed lagde han ogsaa for Dagen i de Offentligheden bekendte Sager, f. Eks. Krigsretsaffæren mod Jacques d'Aubert. — R. 1826. DM. 1826. K. 1829.

Sofie Aubert Lindbæk: Landflygtige. Af Aubert'ske Papirer, 1910, S.

49-585 61 f.,

Frantz Dahl.

Aagesen, Andreas, 1826—79, Retslærd. F. 5. Aug. 1826 i Kbh. (Helligg.), d. 26. Okt. 1879 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Nationalbankdirektør N. A. (s. d.) og Hustru. Gift 28. Nov. 1862 i Førslev med Thora Alvilde de Neergaard, f. 15. Aug. 1844 i Førslev, d. 16. Maj 1906 i Kbh., D. af Godsejer, Etatsraad Peter Johansen de N. (1803—72) og Betzy Isidore Østergaard (1813—96).

A. blev Student 1843 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn. Hans juridiske Studier afbrødes 1848 ved hans Deltagelse som frivillig i den slesvigske Krig, under hvilken han gjorde Tjeneste som Furer ved 2. Reservebataillon; 1849 blev han cand. jur. og

kort efter Volontær, 1853 Kancellist i Justitsministeriet, hvor A. W. Scheel overdrog ham at forfatte det første Udkast til Tyende-loven af 10. Maj 1854. Dommerstillingen stod for A. som det attraaværdige Maal, og paa en Udenlandsrejse 1853 til Frankrig og England foretog han navnlig i Paris processuelle Studier. Selvprøvende og selvkritisk betragtede han sig ikke som Videnskabsmand, men som en videnskabelig interesseret Praktiker, og først efter Tilskyndelse og Opmuntring af F. C. Bornemann og A. F. Krieger overvandt han sine Skrupler og Betæneligheder og søgte og opnaaede 1855 den ved C. Halls Udtræden af det rets- og statsvidenskabelige Fakultet ledigblevne Stilling som Lektor i den romerske Ret, 1856 udnævntes han til Prof. ord. Hermed var Begyndelsen gjort til en Livsgerning, der har efterladt sig dybe og uudslettelige Spor i dansk Retsvidenskabs Historie.

Som Retsforsker indleder A. en ny Epoke i dansk Formueretsvidenskab. Uden selvfølgelig at være blind for A. S. Ørsteds Betydning ogsaa paa Formuerettens Omraade beklagede han, at den Form, hvorunder Ørsteds formueretlige Hovedarbejder fremtraadte, Udviklinger og Bemærkninger til tidligere Skribenters Arbejder, — heri havde Ørsted unægtelig selv ingen Skyld! — ikke førte til saa dybtgaaende Undersøgelser som en selvstændig systematisk Behandling, der tvinger Forfatteren til at gaa tilbage til de første Grundprincipper for derpaa at bygge sit hele System. Det var her, A.s energiske, utrættede, altid søgende Tænkning satte ind. Det Ideal, A. med urokkelig Sejghed og klar Bevidsthed tilstræbte, var en radikal Revision af Formuerettens, ikke mindst Tingsrettens Grundproblemer. A.s Forgængere og Samtidige havde været og var i fuld Gang med at gennemgranske og systematisk ordne det uhyre Ørstedske Raastof, et Arbejde, Ørsted paa Grund af Forholdene ikke selv havde faaet Lejlighed til at udføre, men et Arbejde, hvortil der højlig trængtes, og som Praksis i første Linie maatte kræve fra Haanden. Det var den dogmatisk-eksegetiske Periode i den efter-Ørstedske Litteratur. Den juridiske Dogmatik var vel ikke et ukendt Land for A., der i skarpsindige og betydende Afhandlinger — »Om Ægtefællers Arvet i Concurrence med Børn efter den nugældende Ret« (Ugeskr. f. Retsv. 1868 og 1869), der gav Anledning til en ridderlig Fejde med Goos, »Bidrag til Læren om Interessentskab og til Fortolkningen af Fimaloven 23. Januar 1862« (Ugeskr. f. Retsv. 1877), »Om nogle ved Konnossementer forekommende Retsforhold med særligt Hensyn til dansk Ret« (Forhandlingsemne paa 2. og 3. nordiske Juristmøde henholdsvis i Stockholm og i Kristiania 1875 °g 7^) °- a- —

havde vist, at han husvant bevægede sig i Dogmatikkens Klædebon, der dog havde tilbørligt »almindeligt« Islæt. Men den maatte nøjes med en beskednere Plads i hans Forskning. Det var A.s Overbevisning, at Eksegesen havde gjort sin Pligt, og at han kom i rette Tid for at hejse Konstruktionens Fane. Ved en indtrængende Analyse af Retsbegreberne søgte A. at naa til deres rigtige Bestemmelse; derfor gravede han ned til Retsreglernes Grund i de menneskelige Livsforhold for atter, naar Grunden var fundet, at veje og prøve Begreberne, en ikke helt farefri Tankeproces, der kan tilspidse til, at Begreberne bliver alt og Virkeligheden intet, og hvis Gennemførelse for den positive Rets Vedkommende paadrog A. den Tilrettevisning fra A. W. Scheel, at A. var for tilbøjelig til at afvige fra en Lovs Ord ved at forudsætte, at der ikke er tænkt paa et eller andet i Ordene indbefattet Tilfælde. Denne Metode gennemførte A. i sine banebrydende, aldrig trykte, Forelæsninger over Tingsretten og i Universitetsprogrammer, der af mange af hans Samtid regnedes for den danske Retslitteraturs ypperste Frembringelser, »Bidrag til Læren om Overdragelse af Eiendomsret og andre tinglige Rettigheder« (1866), »Bemærkninger om Rettigheder over Ting, iste Række: om Retsbeskyttelsens forskellige Udstrækning« (1871), »Fortsatte Bemærkninger om Rettigheder over Ting, navnlig om Ejendomsrettens Begreb« (1872), »Om Singulærsukcession i Formuerettigheder inter vivos med særligt Hensyn til dansk Ret« (Festskrift til Universitetets 400-Aars-Jubilæum 1879) og i hans efter hans Død af A. C. Evaldson og C. Goos udgivne tvende Hovedværker »Indledning til den danske Formueret. Forelæsninger« (1881) og »Forelæsninger over den romerske Privatret« (I-II, 1882). Historiker var A. ikke, han betragtede og fremstillede Romerretten som den egentlige Skaber af Nutidens Formueret og undgik heller ikke altid den Fristelse at hævde moderne formueretlige Teorier, Løfteprincippet f. Eks., som romerretlige paa Trods af Kildernes Udsagn i modsat Retning. Han ansaa i øvrigt selv sine formueretlige Skrifter som Studier, som Forarbejder til det store afsluttende Værk, der foresvævede ham. Hans bestandige Grublen over de ledende Principper var ikke endt, da Døden alt for tidlig naaede ham. Som Retstænker modtog han vigtige Incitamenter fra Goos, saaledes i Kontrakts- og Retsbrudslæren, i Spørgsmaalet om Rettighedens Væsen o. a. Et møjsommeligt Arbejde nedlagde A. i sit bibliografiske Skrift »Fortegnelse over Retssamlinger, Retslitteratur m. m. i Danmark, Norge, Sverig og til Dels Finland, med Angivelse af vigtigere Lovbud fra en forholdsvis senere Tid« (1876),

der vel er brugbart som et Førsteforsøg, men i øvrigt i System og Udførelse saa mangelfuldt, at det ikke gør en Afløser overflødig. 1864 og 1866 var A. Medudgiver af IV. og III. Bind af F. C. Bornemanns »Samlede Skrifter«. — Endnu mere end ved sine faatallige Skrifter virkede A. som Docent. Paa de fremmeligste af sine Tilhørere udøvede han en dragende Magt, bag Diktatforelæsnningernes Øde anede de Studerende Betydningen af en dyberegaaende videnskabelig Syslen med Retsstoffet. Universitetet var i det hele A.s rette Forum. Med særlig Flid og Iver tog han sig af dets Administration, de Betænkninger o. a., han afgav som Referendarius consistorii (1859—65), var Mønstre paa omhyggelig og indgaaende Behandling; 1861—79 var han Inspector quæsturæ, 1874—76 fungerende akademisk Værge for Vor Frue Kirke, 1871—72 Rector universitatis. Han trak det største Læs i Universitetskommissionen af 8. og 11. Juli 1879, hvor han af Kultusminister Fischer var beskikket til Formand, et Æreshverv, han efter eget Ønske fik overdraget Madvig. Men ogsaa paa anden Maade blev A.s fremragende Evner taget i Brug, saaledes til legislative Hverv som Medlem af Kommissionen af 9. Juli 1870 til Udarbejdelse af Forslag til en ny Sø- og Handelslovgivning; han var 1861—65, 1868—73 og 1875—79 Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab, 1877—79 dets Formand. 1879 valgtes han til Landstinget, hvor hans Arbejdstid blev for kort til nogen større Indsats. Et sjældent skønt Eftermæle efterlod A. sig. Han levede og virkede efter Grundsætningen esse non videri. Han var en Sandhedssøger, en ædel og smuk, human og alvorlig Personlighed, Aristokrat og Gentleman i Livet som i Videnskaben.

Ekstraordinær Assessor i Højesteret 1861. Dr. jurish. c. i Uppsala 1877. — ^{R.} 1867- DM. 1874. K.² 1879. — Malede Portrætter af N. Simonsen (1848), H. Olrik og H. C. Jensen (Privat-eje) og af Nicoline Tuxen (Universitetet). Træsnit fra 1879.

C. Goos i Dagbladet 28. Okt. 1879 og i 111. Tid. 2. Nov. 1879. Frantz Dahl i Nationaltid. 4. Aug. 1926. G. Schepelern: In memoriam. En Samling Ligtaler, 1898, S. 15—23. Niels Lassen: Erindringer, I, 1918, S. 220—23.

T,

Aagesen, Jens, se Raaby.

Frantz Dahl.

Aagesen, Nicolai, 1783—1861, Nationalbankdirektør. F. 3. Maj 1783 i Kbh. (Nic), d. 13. Febr. 1861 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.), Broder til Generalauditør Andreas A. (s. d.). Gift 27. Juni 1818 i Kbh. (Frue) med Julie Augusta Drewsen, f. 16. Maj 1799 paa Strandmøllen, Søllerød Sogn, d. 27. Okt. 1847 i Kbh. (Trin.),

D. af Ejer af Strandmøllens Papirfabrik Christian D. (1745—1810, gift i° 1769 med Elisabeth Larsen, 1743—73, 2° 1774 med Anna Wedseltoft, ca. 1743—91) og Anna Christine Dorothea Lassen (1777—1852).

A. blev Student 1799 (privat dimitteret), cand. jur. 1802 og gjorde derefter en hurtig Karriere ad Embedsvejen. 1806 blev han Kancellisekretær, 1809 Assessor i Overretten i Kbh. og 1816 Justitiarius i Kbh.s Soret. 1821 valgtes han til Direktør i Nationalbanken og var tillige fra 1824 ekstraordinær Assessor i Højesteret. 1838 blev han kgl. Direktør i Nationalbanken, hvilken Stilling han beklædte til sin Død. — Etatsraad 1826. Konferensraad 1846. — R. 1836. DM. 1840. K. 1853. — Maleri af W. Marstrand i Privateje. Litografi derefter 1862.

Kontorchef W. Kornerups Memoirer (Memoirer og Breve, XLII), 1924, S. 97. Axel Rubow: Nationalbankens Historie 1818—78, 1918, S. 347 f.

G. *Kringelbach* (*Jens Vestberg**).

Aagesen (Haggæus), **Peder**, 1546—91, Professor. F. 1546 i Kbh., d. 16. Sept. 1591 sst., begr. sst. (Frue K.). Forældre: Købmand Aage Knudsen og Dorthe Hansdatter. Gift i° 1576 med en Kvinde, hvis Navn ikke kendes, d. 7. Nov. 1586. 2° 4. Aug. 1588 med Karine Svaning, d. 1603 i Nyborg (gift 2° 1593 med Sognepræst i Nyborg Mag. Christen Blymester, d. 1603), D. af kgl. Historiograf, Mag. Hans S. (s. d.) og Hustru.

Efter at være blevet Student vandt A. Niels Hemmingsens Yndest og anbefaledes af ham til Peder Oxe, der hjalp ham til at studere udenlands. 1569 immatrikuleredes han i Wittenberg, hvor han tog Magistergraden 1571. Efter sin Hjemkomst blev han paa Peder Oxes Anbefaling 1573 Professor pædagogicus og Universitetets Notarius, 1580 Professor i Græsk og 1584 i Dialektik. 1574 var han af Niels Hemmingsen blevet kreeret til Baccalaur i Teologien. 1577 ledede han sammen med en anden Professor Studenternes Opførelse af Skuespil i Anledning af Prins Christians Daab. Han tog virksomt Del i Bibelrevisionen 1588, men hans øvrige litterære Arbejder er ikke mange eller betydelige. Dog fortjener han at nævnes som en af de ivrigste Talsmænd ved Kbh.s Universitet for den ramistiske Filosofi. — En Del af hans skriftlige Efterladenskaber kom senere i Biskop Hans Poulsen Resens Besiddelse.

H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Hist. 1537—1621, II, i86g—72, S. 605—07; IV, 1868—74, S. 240. Bjørn Kornerup: Hans Poulsen Resen, I, 1928, S. 51, 56, 160.

Bjørn Kornerup.

Aagesen, Svend, se Aggesen.

Aagesen, Trind (Theodoricus Sistinus), — 1600 —, Musiker, ansattes efter i mange Aar at »have lært sin Kunst i Tyskland og Italien« som Organist ved Frue Kirke i Kbh. 23. Juni 1593 (ikke 20. Juni, som fl. St. anført). Foruden Løn af Kirken fik han Honorar af den kgl. Kasse (for Undervisning?), og hans Stilling forbedredes 1603 med Fribolig. Et Par Gange sendtes han i kgl. Hverv til Udlandet. 1600 udkom i Hamburg et Bind »Cantiones trium vocum« under hans latinske Navn. A. var stærkt grebet af Katolicismens Lære, og da han, alt som Aarene gik, ikke i nogen Maade lagde Skjul herpaa (allerede 1604 mistænkes han for at være »i Pavens Sold«), vanskeliggjordes efterhaanden hans Stilling, navnlig da det i Forordning af 1613 kundgjordes, at Personer med papistiske Tilbøjeligheder ikke kunde forblive i Embeder, men maatte forlade Landet. Han mistede sit Tilskud fra Rentekammeret, og 15. Sept. 1613 meddeltes det ham af Konsistorium (under hvis Styrelse Frue Kirke hørte), at han omgaaende maatte opgive sit Embede, eftersom han havde ladet sig formærke med at være Papist. Han maatte herefter forlade Landet. At han er bortrejst, spores bl. a. gennem senere Aars Jordskyldsantegnelser (1620, 1633), der nævner Jorder, som »fordum var i Thrude Aaremesters Besiddelse«. Hans Efterfølger som Organist blev Johan Meineken (Meincke), ansat 1. Juli 1615, indtil hvilket Tidspunkt A. modtog Gage.

Angul Hammerich: *Musiken ved Chr. d. Fjerdes Hof*, 1892, S. 177 f. H. F. Rørdam: *Kbh.s Universitets Hist.*, III, 1873—77, S. 155, 158, 165, 732; IV, 1868—74, S. 706 f, Nr. 505, S. 715 f, Nr. 513. *Ny kirkehist. Saml.*, IV, 1867—68, S. 754, 756. *Kirkehist. Saml.*, 3. Rk., I, 1874—77, S. 395, 401 f. O. Nielsen: *Kbh.s Diplomatarium*, I, 1872, S. 623; VI, 1884, S. 229. S. A. E. Hagens *musikhistoriske Samlinger i Det kgl. Bibliotek*.

Erik Abrahamsen.

Aakjær, Jeppe (Jensen), 1866—1930, Forfatter. F. 10. Sept. 1866 i Aakjær, Fly Sogn ved Skive, d. 22. April 1930 paa Jenle i Salling, Urne sst. Forældre: Gaardejer Jens Peder Jensen (1834—1901) og Cathrine Marie (Margrete) Jeppesen (1839—90). Navneforandring 12. Marts 1906. Gift i^o 11. Juli 1893 i Kbh. (b. v.) med Forfatterinden Marie (Sørensen) Bregendahl (s. d.). Ægteskabet opløst 1900. 2° 25. April 1907 i Kbh. (b. v.) med Billedskærerinde Nielsine Juliane Nanna Jensen Krog, f. 23. Jan. 1874 paa Store Døs, Maabjerg Sogn, D. af Gaardejer Andreas Jensen K. (1815—87) og Maren Jensdatter Døes (1838—1919).

A. voksede op i et fattigt Hjem i en Landsby, hvor Forholdene ikke havde forandret sig stort gennem Aarhundreder. De faa Genstande, der fandtes i hans Faders Gaard, Vogne og Markredskaber, var til Dels de samme som i Middelalderen. Hvad det kulturelle angik, var Overtroen gennemgribende. Faderen var imidlertid i visse Retninger aandeligt vakt, han interesserede sig for Politik, var i Modsætning til alle Datidens Bønder paa Egnen Demokrat og tillige lidt af en Fritænker. A. respekterede sin Fader, men sin Moder elskede han; det var Faderens Ideer, der paa virkede ham og blev afgørende for den Retning, hans vaagne aandelige Liv tog under hans Opvækst, men det var Moderens Gemyt, der kom til at præge dybt hele hans Underbevidsthed, og som blev Kilden til alt det fromme, uskyldige og intimt traditionsbundne i hans Poesi. Denne Moder havde otte Børn at sørge for og talløse Haandteringer i Tilgift, men hun hverken læste eller skrev; A. har aldrig set hende skrive et Brev — hvis hun nogen Sinde havde kunnet det, havde hun glemt det. Men hun holdt af at synge; A. fortæller i sine Erindringer: »Der var i Mors Rok en egen dyb Tone som det var Sfærerne selv, der spandt. Her var det som hendes flittige Sjæl fandt Udtryk gennem en god og øm Sang af Alnaturen, alt det bedste og skønneste i Bondehjemmets uendelige Stræb og Strid . . . Rokken surrede med sit evige Nyn, en enkelt Flue summede hende over den varme Bilæggerovn, Støvet faldt blidt over hendes graanende Tjavser. Og Mor sang, tungt og vemodigt, med den uhjælpelige Bedrøvelighed, der *maa* ende i Taarer«. — Morfaderen, med hvem A. gennem Barndommen delte Sengested, var en herskesyg og egenkærlig gammel Mand. Langs Indersiden løb en Skraamaatte, hvorunder A. havde sit Leje. Imod den spyttede Morfaderen Langspyt, saa Sovsen tit sved Drengen i Øjnene. Blandt Landsbyens Beboere var der en Mand, som kom til at betyde mere for A. end nogen anden: Johannes Villadsen, kaldet »Gammel Jehannes«. Han var en Drukkenbolt og havde endog været i Tugthuset, men den unge Jeppe beundrede ham for hans fantasifulde og funklende Fortællerkunst.

Tidligt var der i den unge A. vaagnet en uimodstaaelig Læselyst og Kundskabstrang. Han maatte tage haardt fat hjemme paa Gaarden, især i sit 16.—17. Aar, da hans ældre Broder havde faaet Plads som Karl andetsteds, og han selv var blevet Faderens eneste Hjælper. Men han benyttede hvert Sekund, han kunde stjæle sig til, han begravede sig i sine Bøger selv under de ugunstigste Forhold, f. Eks. liggende i regnfulde og raakolde Efteraars-

dage under Vognen, naar han havde fyldt Mergel paa, for at hans Fader kunde hente Læsset. Det var mest spændende Romaner, han læste, men tidligt vaagnede der i ham et poetisk Instinkt, og gennem hele hans første Ungdom kom Lyrikken til at betyde uhyre meget for ham, Bjørnson mere end nogen anden. Han begyndte ogsaa at producere. Først var det mest Samlerarbejde, Genfortælling af de Sagn, Gaader og Eventyr, han havde hørt paa Egnen, af og til ogsaa en »humpende forkrøllet Folkevisse, som de gamle ikke havde faaet med sig i Graven«. Det varede dog ikke længe, før end han selv begyndte at skrive Vers.

En Mand, som fik Betydning for ham, var Læreren i Skolen, Niels Jakobsen, der havde afløst en tidligere Lærer, et sølle mosgroet Skrog, som A. har givet et grotesk Portræt af. Jakobsen var en vaagen og kundskabsrig Mand. A. skyldte ham meget, thi det var ham, som laante ham alle de Bøger, der satte hans Hjerte og Fantasi i Bevægelse, det var ogsaa ham, der forberedte ham til et Ophold paa Staby Højskole 1882. To andre Mænd viste A. stor Velvillie; den ene var Gaardmand Peder Odgaard fra Tastumgaard, en aktiv Natur og Foregangsmand for Bønderne paa en Række sociale og kulturelle Omraader; han interesserede sig meget for A. og hjalp ham ogsaa pekuniært. Den anden var Mejeriejer Jeppe Andersen, der havde litterære Interesser, og i hvis Hus A. gentagne Gange var en kærkommen Gæst Maaneder igennem.

I Overgangsalderen fik de nye sociale og politiske Ideer, der gærede, en svær Magt over A.s Sind. Da han 1884 var taget til Kbh. for at forberede sig til Præliminæreksamen, var han helt opfyldt af disse Ideer. De trængte paa, tog alle hans Tanker, alle hans Kræfter i Besiddelse. Det var hele Sværmen af de Ideer, der summede i 80'ernes Kbh. Han led ingenlunde af Hjemve, han har ikke dengang kunnet tænke paa sin fjerne Hjemstavn som paa andet end en trang, trist og mørk Afkrog af den store brogede Verden, en Arne for den Obskurantisme, som 80'ernes Mænd kastede deres straalende elektriske Lys over. De intellektuelle Lag havde den Gang ganske tildækket alt det, der dog maa have hvilet længst nede i hans Sind: de talløse ubevidste Indtryk gennem hele Barndommen. Efter et Par Aars Ophold paa Blaagaard Seminariums Realafdeling tog A. Præliminæreksamen 1886. Blandt hans Kammerater paa Blaagaard var den unge L. C. Poulsen, der siden under Pseudonymet C. Staun udgav den ansete Roman »En Proletardrengs Læreaar«.

Efter Eksamen tog A. tilbage til Jylland og holdt Foredrag

rundt om. Et af disse gav Stødet til, at han 1887 blev arresteret for oprørsk og blasfemisk Tale. Efter en ret langvarig Arrest, hvor han kastede sig glubsk over den eneste Læsning, der blev ham tilladt, Bibelen, slap han ud med en Advarsel. Forhørsdommeren van Wylich blev for ham selve Typen paa Provisorietidens Højremænd.

Til Trods for sin sociale og politiske Radikalisme og de »blasfemiske« Ytringer, han blev arresteret for, havde A. imidlertid paa det Tidspunkt ingenlunde opgivet sin Barnetro. Han var en Overgang, 1887—88, Elev paa Askov Højskole, og under hans Ophold her hændte det, at den Digter, han havde sværmet mest for, Bjørnstjerne Bjørnson, en Uges Tid var Højskolens Gæst og holdt et Foredrag for Eleverne. A. fortalte sin Forlovede, den jyske Gaardmandsdatter Marie Bregendahl, om sine Indtryk og sluttede med disse Ord, der viser, hvor ganske han selv havde sin Barnetro i Behold: »Mig synes det saa tungt, at denne sjældne, rettænkende, ædle Mand, der delte alle gode Haab og Fortrøstninger med os ellers, ikke kunde dele det store, lyse Haab med os, der knytter sig til Kristi Navn. Han, der rummer denne store Kjærlighed og ejer et saa glad, kjæmpekjækt Sind — at han skulde staa der saa savnfyldt, staa der og græde ved Mindet om sin Barnetro, der nu var tabt for ham, aa, hvor tungt det var at være Vidne til! At kunne gi denne Mand sin Barnetro tilbage, hvor vilde det ikke føre Glæde til hans Sjæl og berige hans Sangaare, saa det sprudlede endnu mere kvikt og klart. Af alt hvad ondt jeg maa friste, lad mig dog aldrig miste min *Barnetro!*« Om Overgangen fra det gamle religiøse Stadium til det nye fritænkernes savner man Efterretninger. Vi ved blot, at Darwin fik en afgørende Indflydelse paa A.s Udvikling.

Der følger efter Askov-Tiden en Række Ungdomsaar, hvor A. fik svært ved at klare sig paa egen Haand, og havde han ikke haft sine velsituerede jyske Velyndere, var han rimeligvis blevet Landarbejder. Han forsøgte sig som Foredragsholder, som Friskolelærer (1888—89 ved Elbæk Friskole) og som Højskolelærer (hos Morten Pontoppidan 1891—92 baade i Hjørlunde og Kbh.). Han havde udviklet sig til en kundskabsrig Autodidakt og underviste ikke blot i Dansk, men ogsaa i Fysik, Astronomi og Legemskultur. Morten Pontoppidan gav ham dog Afsked efter et Aars Forløb — der skulde spares. Et Intermezzo var hans Soldatetid, hvorfra han paa Grund af en Synsfejl blev befriet efter seks Ugers Forløb, — han skildrer denne Tid som et Helvede og giver drastiske Eksempler paa den nærmeste Overordnedes Simpelhed og Bru-

talitet, Disse Uger gjorde hans Antimilitarisme rødglødende, og man kan ikke sige, at Aarene, Aartierne afsvalede den. »Jeg mindes ikke«, erklærede han, »et eneste smukt eller venligt Træk, naar jeg tænker paa mine Befalingsmænd«. Han besluttede sig nu til at tage Studentereksamen, læste gratis nogle Fag hos Filantropen Ludvig Trier, fik Undervisning i Græsk af V. Pingel, som han kom til at højagte og elske. Triers Grammatikterperi i Latin irriterede ham, saa han opgav den gratis Undervisning og det sidste Aar studerede paa egen Haand. Han fik sin Eksamen 1895 fra Mariboers Skole og blev cand. phil. 1896, hvorefter han et Par Aar studerede Historie. I Mellemtiden var han blevet gift med Marie Bregendahl, der havde oprettet et jysk Spisested i Kbh. Det gik imidlertid daarligt, og A. havde svært ved at tjene blot lidt ved Undervisning. Et Lyspunkt var det, da Mylius-Erichsen 1897 opfordrede ham til at overtage hans Stilling som Korrekturlæser ved »Politiken«. Ogsaa denne Bestilling blev ham »et Helvede«, men Edv. Brandes fattede Interesse for ham efter at have læst hans Debutarbejde, Stridsskriftet mod Vilh. Beck, »Missionen og dens Høvding« (1897), og tilbød ham at skrive i Bladet. Det blev dog kun til yderst lidt, og bedre gik det ikke ved »København«, hvortil Brandes havde anbefalet ham.

Fra omkring Aarhundredskiftet gik det alligevel opad. A. blev Korrespondent til en Del Provinsblade, han var fejret Husdigter i Studentersamfundet (skrev 1899 dets Slagsang »Af Folket vi kommer —«), og hans Forfatterskab tog fart. 1906 fik han det Ancker'ske Legat. Betydningsfuldt var det, at han 1907, samtidig med at han indgik sit andet Ægteskab, blev Ejer af jysk Jord. Ved den foran nævnte Peder Odgaards Hjælp overtog han, først i Forening med en Broder, siden alene, Gaarden Jenle ved Jebjerg, oprettet af udstykkede Jorder fra Herregaarden Nørgaard. Her levede han da Resten af sin Tid en Landmands og en Forfatters Liv.

A.s egentlige Forfattervirksomhed indlededes 1899 med Fortællingen »Bondens Søn« og Digtsamlingen »Derude fra Kjærene«. Produktionen i Prosa fortsattes med »Vadmelsfolk« (1900), »Fjandboer« (1901) og »Vredens Børn. Et Tyendes Saga« (1904). Blandt A.s andre Romaner kan nævnes »Arbejdets Glæde« (1914), den historiske Roman fra Svenskekrigenes Tid »Jens Langkniv« (1915) samt »Hvor der er gjærende Kræfter« (1916). Hans lyriske Gennembrud skete med »Fri Felt« (1905), der n. A. fulgtes af den lige saa vægtige »Rugens Sange«. Hans andre Digtsamlinger er »Muld og Malm« (1909), »Den Sommer og den Eng« (1910), »Vejr og

Vind og Folkesind« (1916), »Hjærtegræs og Ærenpris« (1921) samt »Under Aftenstjernen« (1927), der blev hans sidste.

Nogle Folkeskuespil er bygget over samme Motiver som Romanerne, »Livet paa Hegnsgaard« (1907), »Ulvens Søn« (1909), »Naar Bønder elsker« (1911) og »Himmelbjærgpræsten« (1916). Nogle af disse Stykker har været opført i Kbh. og i Provinsen, men uden varig Succes.

En omfangsrig Del af A.s Produktion er hans Journalistik og Taler; hans aarlige Sommertaler paa Jenle samlede en stor jysk Menighed. Han har ogsaa udgivet kulturhistoriske Studier over Hjemstavnen (bl. a. i »Historisk Aarbog for Skive og Omegn«, hvis Redaktør han var 1910—26); hans Bidrag paa dette Omraade udgaves samlede 1921 (»Min Hjemstavn's Saga«) og i seks Bind »Studier fra Hjemstavnen« 1930—32. I »Fræ wor Hjemmen« leverede han (1902) en Antologi af jysk Dialektdigtning og samlede s. A. i »Jysk Stævne« en Række Arbejder af jyske Forfattere. 1903—04 udgav han i tre Bind »St. St. Blichers Livstragedie«, hvortil han havde gjort grundige Arkivstudier. A. har i sine Erindringer, hvoraf han fik udgivet tre Bind (»Fra min Bitte-Tid« (1928), »Drengaar og Knøsekaar« og »Før det dages« (begge 1929)), leveret en indgaaende Skildring af sin Barndom og første Ungdom. Den har saa meget des større Interesse, som man gennem den indser, i hvor direkte et Forhold hans Produktion (ikke blot Digtene, men ogsaa Romanerne og Fortællingerne) staar til hans Oplevelser. Værket blev til under hans lange Sygeleje (1927—28), og Tilblivelsesmaaden har præget det; Kompositionen er ret løs, men Stilen frisk, spontan. Et fjerde Bind af Erindringerne foreligger i Manuskript.

Kunstnerisk set er der en meget betydelig Forskel i Værdien paa A.s Prosa og Poesi. Hans Fortællinger, men endnu langt mere hans Romaner lider under den alt for direkte udtalte Tendens. Det bliver mere Agitations- end Skønlitteratur. En Roman som »Vredens Børn« har imidlertid netop i Kraft af sin utilslørede Indignation øvet stor Indflydelse paa de jævne Lag og har faaet en social Betydning, der kan sidestilles med Andersen Nexø's »Pelle Erobreren«. Desuden vil den, ligesom flere andre af hans Prosaarbejder, og fremfor alle hans Selvbiografi, bevare kulturhistorisk Interesse.

∴ i:

A.s digteriske Ry er knyttet til hans Lyrik. Man maa her skelne skarpt mellem den Del, som er social Agitation, og den, der i det væsentlige skyldes hans Barndomserindringer. Han har paa det første Omraade skrevet en Mængde Digte, som kun ved

Rimene og Rytmerne adskiller sig fra den gængse agitatoriske Prosa; det er kun i Undtagelsestilfælde, at de (som i den folkekendte og folkekære »Jens Vejmand«) er blevet Poesi. Disse Digte af aktuel Interesse har udrettet en social Mission, men det er lidet sandsynligt, at Efterverdenen vil kende dem.

A.s lyriske Gennembrud viser sig i de to Samlinger »Fri Felt« og »Rugens Sange«. Det mærkelige, der skete — selv kom han ikke til at beskæftige sig med det i sin Autobiografi, thi Gennembrudet foregik netop i Aarene, der fulgte efter det Afsnit, han skildrede i tredje Bind, — var dette, at der i hans første Manddomstid brød Kilder frem i hans Sind, som han knap nok havde ænset i sin Ungdom. I Ynglingetiden længtes han bort fra de snævre Forhold i Hjemstavn; Gudeligheden i Barndomshjemmet var noget, han for længst var ude over, Naturen var det sendrægtige og gammelkendte, Kulturen var ham alt. Han berusede sig i Tanken om den store frigjorte Stad mod Øst, hvorfra de nye Ideer drog i Sværme ud over det golde, arme Land, hvor Almuen endnu sad fast i Vankundighed — han higede mod denne Lysets Stad, Kulturens Sæde, den frigjorte Politik, den frigjorte Litteratur, og frem for alt den fra alle religiøse Illusioner løste frie Tankes Hjemsted. Poetisk set blev imidlertid det afgørende dette, at det, han troede overvundet, det, han havde om end ikke foragtet, saa dog agtet ringe, paa et givet Tidspunkt i hans Liv brød frem med en saa uimodstaaelig Kraft, at det genopstod i hans Kunst til et Liv i ren, forklaret Skønhed. Det, der har løftet ham ind i Poesiens Rige, er ældgamle Foreteelser som Andagt, Uskyld, Enfold. Han har i enkle og inderlige Ord kaldt sin retskafne og arbejdsomme Faders og sin fromme, samvittighedsfulde Moders Ansigter og Skikkelser frem. Han har i Ord, der er simple, men rige paa Følelse, manet denne trange Bondestue frem, hvor Forældrene og Børnene bad sammen i Lyset fra Maanen, »som kun Børn og Bønder beder«. Hver Gang han mindes dette Barndomshjem og disse to jævne Mennesker, der bar Kærlighedens, Fromhedens og Pligtfølelsens Adelsmærke paa deres furede og forgræmmede Pander, skriver han Strofer, som ikke tilhører en bestemt Tid, men synes formet for Evigheden, thi de handler om det mest bestandige, mest uforanderlige i Menneskenes Sind. Det er saa ligetil, men det er dybt som den Tid, der ikke regner med Aartier, men med Aartusinder. — Samtidig aabenbarede A. sig som en bukolisk Digter af sjælden Værdi. Den Natur, der først havde forekommet ham uendelig træg og søvnlig, dengang nye oprørske Tanker stormede gennem hans Sind,

den blev siden hans Glæde, hans Rigdom, Kilden til Sjæls og Sansernes Forryngelse. Hans Naturdigte viser, hvor varsomt, men ogsaa hvor aarvaagent han har iagttaget den, og hvor overlegent han har forstaaet til sidst at samle alle Enkeltheder i en Følelsernes Generalnævner. Baade »Jylland« og »Karup Aa«, hans to digteriske Mesterværker, udmunder i disse baade brede og dybe Strofer, hvor Følelsen befrier sig helt i et langt og roligt Aandedrag, og dette synes at komme fra de Egne i Gemyttet, hvor Mennesket er mere end sig selv, hvor Drømmene fra ukendte Forfædre, der for længst er Støv i Støvet, endnu rører paa sig i deres Gengangerliv, og stundom, naar en Digers Aand strejfer dem, vaagner til en ny Tilværelse nogle lykkelige Øjeblikke, før end de igen synker hen i den lange Dvale og slumrer videre, saa godt gemt, at ingen aner dem, sanser eller føler dem, før omsider en ny Digers Instinkt strejfer dem, vækker dem og fører dem op i Lyset endnu en Gang. Paa denne intime Kontakt med noget meget gammelt og meget dybt i Menneskets og Naturens Sjæl beror A.s Betydning.

En af Hovedgrundene til A.s overordentlige Popularitet i Jylland er hans jyske Digte. Han har forstaaet at udvinde af sin Hjemstavns Dialekt et helt nyt poetisk Land. Det er især to særligt jyske Karaktertræk, den poliske Humor med et snu, bestandig muntert Blink i Øjet og den lavmælte, forsagte, men aldrig klynkende Vemod, som han har tolket i sine jyske Poesier. Der er her den tætteste Forening af Form og Indhold, saa tæt, at man umuligt kunde tænke sig disse Dialektdigte omskrevet til Højdansk; det egentlige, Smagen, Duften, Farven, vilde gaa tabt. Disse jyske Digte er spredt over alle hans Samlinger, men de, der har naaet størst Berømmelse, findes i den anden og den tredie, »Fri Felt« og »Rugens Sange«, der ogsaa for de høj danske Digtes Vedkommende er hans betydeligste.

Paa et tidligt Tidspunkt af sit Liv var A. kommet til at interessere sig for Skotten Robert Burns. Interessen blev en stor Lidenskab, og A., der efter eget Sigende ikke besad synderligt Sprog-talent, anspændte sin Energi for at lære sig saa godt Engelsk, at han helt kunde opfatte og gennemtrænge denne Digter, hos hvem han fandt saa meget af det, der endnu kun halvt bevidst drømte i hans eget Gemyt. Det, der bedaaede A. hos Burns, var Friskheden i hans Natursans, den direkte og prægnante Maade, hvorpaa han forstod at gøre Sansefønelserne levende, og den Følelsens Inderlighed, som besjælede disse Naturbeskrivelser. Utvivlsomt har baade Grundtvig, Blicher og Bjørnson haft betydelig Indflydelse paa ham, men den mest afgørende Paavirkning

blev den, der udgik fra Bums, thi her var det, som A. fandt sig selv udtrykt. Derfor foresatte han sig ogsaa at fordanske den skotske Folkedigter, og Resultatet blev en anselig Række Digte, der hører til det friskeste i dansk Oversættelseskunst. A. har fordansket mange andre Digte, engelske, tyske, svenske, men Burns-Oversættelserne blev hans Indsats, thi der smeltede Skottens og hans egen Føle- og Sansemaade og rige, opstemte Livsglæde helt sammen.

Da A. fyldte tres, viste det sig, hvor stor en Folkeyndest hans Poesi havde naaet. Hovedbladene i Kbh., repræsenterende Socialdemokratiet, Radikalismen og Konservatismen, enedes om at arrangere en stor Raadhusfest paa hans Fødselsdag. Det var Digteren, særlig den lyriske Digter, og ikke Agitatoren, der blev hyldet. Talerne var Overpræsident Jensen, der priste A. som den mest danske Digter, og Professor Vilh. Andersen, der fremhævede dels, at A.s Naturfølelse var rent ureligiøs, thi der var Evighedsfølelse i den: Rugen synger, Havren synger, og Sjælen synger med, dels, at vi i disse Sange har Tjenestedrengen selv, det længe savnede Led mellem Bonden og Arbejderen. A.s Takketale formede sig væsentlig som en Hyldest til Burns, Digteren, han skyldte mest, og til Kbh., Byen, der i hans Ungdom havde betydet uhyre meget for ham. Der blev desuden bragt A. et Fakkeltog, som han modtog fra Raadhusets Balkon.

Da A. var død pludselig paa en Bæk i sin Have, mens han hvilede sig efter Lugningsarbejdet, ventede der ham endnu en stor Hyldest. Efter Højtideligheden i Hjemmet den 25., hvor bl. a. Johs. Buchholtz talte, blev Kisten, fulgt af et langt Vogntog, ført ned til Aarhus. Der blev Ophold med Mindetaler baade i Skive og Silkeborg. 26. April samledes 2000 indbudte i Idrætshuset i Kbh. Hovedtalerne var Th. Stauning og Ove Rode. Derefter blev Kisten ført til Krematoriet; Asken førtes siden til Jenle, og Urnen blev nedsat i en Høj. Paa Stenen staar følgende Vers af A.: »Her standsed de glade Klange, her sattes mit Livsens Maal, det er Asken af usungne Sange, der hviler i denne Skaal«.

En Folkeudgave af A.s Skrifter i 10 Bd. udkom 1912—13, hans samlede Værker i 8 Bd. 1918—19, hans samlede Digte i 2 Bd. 1920 og i 3 Bd. 1931—32, hans Artikler og Taler 1919. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek.

Malerier af Kr. Bjerre paa Fr.borg, af Johs. Nielsen paa Høng Husmandsskole (1929) og af Herman Vedel i Kunstnerens Eje (1929). Portrætbuste af N. Hansen-Jacobsen (1907) i Vejen Museum.

Ovenn. Erindringer samt Mit Regnebrædt, igig, med Bibliografi og Min Hædersdag, 1927. K. K. Nicolaisen: Jeppe Aakjær, 1913. Oluf Friis i Den nye Litteratur, Sept. 1926. Mindebogen, 1931. Sidste Rejse, 1931. Bibliografi i Samleren, I, 1924. Ejnar Skovrup i Nordisk Digtning i Nytiden, 1920. Chr. Rimestad: Fra Stuckenberg til Seedorff, II, 1923. Julius Bomholt: Dansk Digtning fra den industrielle Revolution til vore Dage, 1930. Jørgen Bukdahl: Dansk national Kunst, 1929, S. 282—93. Bibliografi og Litteraturhenvisninger ved Aug. •F. Schmidt i Aakjær: Fra Sallingland til Øresund, 1932. *nu~ Pimestad*

Aalborg, Hans, 1542—1619, Boghandler. F. 1542 i Aalborg, d. 9. Aug. 1619 i Kbh., begr. sst. Forældre: Raadmand i Aalborg Johannes (Hans) Krag og Barbara. Gift 15. Sept. 1594 med Anna Evertsen, d. 13. Nov. 1627, D. af Borgmester i Landskrona Jens E. (d. 1625) °S Anna.

H. A. gik i Aalborg Latinskole, som han forlod ca. 1562, studerede derefter ved Universitetet i Rostock, navnlig under Teologen og Filologen Dav. Chytræus, og erhvervede her Magistergraden. Et Resultat af hans Studier i Rostock er en kommenteret Udgave af Ciceros »Cato major«, som han paa Grundlag af Chytræus' Forelæsninger udgav 1572. Efter at have forladt Universitetet ernærede han sig i en lang Aarrække som Lærer og Hovmester for unge Adelsmænd, hvem han ledsagede paa Rejser til forskellige udenlandske Universiteter; blandt hans Disciple var Tyge Brahe, som sluttede varigt Venskab med ham. 1582 nedsatte han sig som Boghandler i Kbh., og i den Anledning fik han n. A. ifølge Kongebrev af 20. Maj 1582 tillagt en livsvarig Aarsrente, som skulde udredes af Roskilde Domkirkes Midler; fra 1591 fik han en lignende Understøttelse fra Domkirken i Lund. Disse Gunstbevisninger skyldtes især den Yndest, han nød hos Kansleren Niels Kaas, hvem han stod personligt nær. Igennem mange Aar var han Universitetets faste Boghandler og fik 1597 af Konsistorium Tilladelse til at leje et Kapel i Frue Kirke til sin Boglade. Han foretog regelmæssigt Indkøbsrejser til Udlandet og var i det hele en driftig Mand, som bidrog meget til Boghandelens tidligste Udvikling herhjemme. Desuden virkede han som Forlægger i et efter Datidens Forhold stort Omfang. Til hans betydeligste Forlagsartikler hører Frederik II.s Bibel, som blev trykt 1589 af Mads Vingaard i Kbh. og er langt det største Værk, som indtil da var fremstillet af nogen dansk Bogtrykker. Ogsaa af den nye Bibeludgave, som blev besørget af Hans Poulsen Resen og udkom 1607, var han Forlægger. H. A. nød i sin Samtid Ry baade for Dygtighed og Lærdom, og ved hans Død udstedte Universitetet et Program til hans Ære. Hans Boghandel førtes videre af den københavnske Bogtrykker Salomon Sartor.

C. Nyrop: Bidrag til den danske Boghandels Hist., I, 1870, S. 133—35.
 H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Hist., III, 1873—77, S. 668—74. Samme:
 Hist. Samlinger og Studier, I, 1891, S. 178—81.

Lauritz Nielsen (C. Nyrop).

Aalborg, Niels Mikkelsen, 1562—1645, Præst. F. 16. Sept. 1562 i Aalborg, d. 23. Okt. 1645 i Kbh., begr. sst. (Holmens K.). Gift med Anne Axelsdatter, f. ca. 1576, d. tidligst 1646.

N. M. A. var i sin Ungdom svagelig, og dette gav Anledning til, at han som Student først lagde sig efter Medicinen, som han studerede baade i Kbh., Wittenberg og Rostock. Senere ombyttede han denne Videnskab med Teologien og blev 1590 Præst paa Hammershus Slot i Skaane. 1595 tog han Magistergraden og blev 1600 Sognepræst i Noseby og Aaridsløf (Arasløv) i Skaane, og siden tillige Provst i Villands Herred. Her begyndte han sin frugtbare Forfattervirksomhed, og han holdt sig, hvad der var et Særsyn i de Tider, udelukkende til Modersmaalet. Som Regel lod N. M. A. sig nøje med en Oversætters beskedne Rolle, men han besad et eget Talent til at vejre Tidens Modestemning og litterært udnytte den. Et typisk Eksempel herpaa er hans Oversættelse af Elias Hasenmüllers berygtede Jesuiterhistorie (1607). N. M. A. blev dog ogsaa original Forfatter; men det kom ham dyrt at staa. Han havde nemlig skrevet en Forklaring af Johannes' Aabenbaring, som han 1609 i Manuskript leverede den teologiske Professor, Dr. Hans Poulsen Resen med Begæring om, at han vilde gennemlæse Arbejdet, for at det kunde faa det teologiske Fakultets Approbation til Trykken. Efter at Værket havde ligget et halvt Aars Tid hos Resen, mindede Forfatteren om det gennem sin Ven, den anden teologiske Professor, Dr. Kurt Aslaksen, og Følgen var, at Resen nogen Tid efter sendte Værket til denne, vistnok med den Besked, at han ikke fandt noget at bemærke derved, men ansaa det for et godt Arbejde. Hos Doktor Kurt laa det nu atter et halvt Aars Tid; han kiggede hist og her i det, men mente sig fritaget for at læse det helt igennem, da Resen allerede havde givet det sit Bifald; og da Forfatteren, hvem Ventetiden blev lang, atter mindede om Sagen, svarede Aslaksen, at han kunde sende Fortalen, saa skulde han nok besørge det fornødne med Bogtrykkeren. Endelig kom Bogen da ud 1611, og der var foreløbig ingen, der bemærkede noget stødende ved den. Imidlertid blev N. M. A. 1612 forflyttet til Sognepræst i Helsingborg og Provst i Luggude og Sønder Asbo Herreder og syslede nu med andre litterære Arbejder, da paa een Gang et truende Uvejr trak op over hans Hoved. Ved nogle uforsigtige Breve til Præsten Mag. Oluf Kock, der blev dømt fra sit

Embede paa Grund af sin Hælden til Calvinismen, havde N. M. A. nemlig vist, at han nærede levende Sympati for Kocks Kamp mod Resen, hvis Lærestandpunkt han havde omtalt i de voldsomste Udtryk, og nu kom det op, at han i Forklaringen af Aabenbaringen havde refereret en Anskuelse, der betragtedes som kættersk, nemlig Haabet om, at Hedninger, der her i Livet ikke havde hørt noget om Frelseren, dog ved Guds Naade kunde blive salige. En Retssag indlededes imod ham, og skønt han kunde paaberaabe sig, at han havde haft Grund til at tro, at Værket havde faaet den akademiske Approbation, blev han dog afsat fra sit Embede 1614. Efter i nogle Aar at have været uden Embede blev N. M. A. dog atter forsonet med Resen, der imidlertid var blevet Sjællands Biskop, hvorpaa han 1617 blev Sognepræst for Bremerholms Menighed i Kbh., fra hvilket Embede han tog sin Afsked 1639. Efter 1617 var N. M. A. helt igennem den ny Tids Mand. Han stod i nært Forhold til Periodens ledende Kirkemænd, og hans eget Standpunkt afspejlede nu den officielt gældende Teologi. 1627 udkom 2. Udgave af hans Fortolkning til Apokalypsen, indeholdende en utvetydig Genkaldelse af hans tidligere Opfattelse af de fromme Hedningers Tilstand efter Døden. — N. M. A.s Forfatter- og Oversættervirksomhed strakte sig over et vidt Felt og omfattede historiske, teologiske, medicinske og økonomiske Emner. Mere vilde han have udgivet, hvis ikke Censuren var traadt hindrende i Vejen. En af ham forfattet Lægebog har oplevet adskillige Oplag og fandtes endnu i nyeste Tid hist og her blandt Almuen. Det samme gælder enkelte af hans opbyggelige teologiske Skrifter.

C. Giessing: Nye Saml. af Jubel-Lærere, II, 2, 1783, S. 88 ff. S. Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne, III, 1856, S. 335 ff. Ny kirkehist. Saml., VI, 1872—73, S. 588—603. H. D. Lind: Kong Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm, 1889, S. 406—08. Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1928, S. 407, 441, 445 ff. Jfr. L. Bobé: Bremerholms Kirke, 1920, S. 152 f, 327.

Ht p₄ Rørdam (BjørnKornerup).*

Aamodt, Carl Frederik, 1829—65, Litograf. F. 19. Jan. 1829 i Kbh. (Holmens), d. 4. Juni 1865 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Snedkermester Andreas Carl Christian A. (1793—1871) og Helene Elisabeth Reich fra Flensborg (1796—1878). Gift 11. Sept. 1863 paa Frbg. med Knuddine Adelaide Theodora Beeholdt, f. 10. Maj 1842 i Kbh. (Helligg.), d. 7. Okt. 1912 paa Frbg. (Mariendal) (gift 2° med Sadelmagermester Carl August Ruthkjær, d. 1894), D. af Frugt-og Vildthandler, senere Værtshus holder og Murermester Johan Christian B. (1809—73) og Dorthea Christine Sorterup (1815—98).

A., der var udlært som Litograf hos Em. Bærentzen & Co., grundlagde 1857 sit eget Stentrykkeri, som ved hans Død overtoges af Broderen, Legatstifteren *Axel Emil A.* (f. 21. Aug. 1839 i Kbh., d. 15. Juni 1890 sat.), der drev det videre som Papirhandel i Forbindelse med litografisk Trykkeri og Bogtrykkeri under det ændrede, endnu bevarede Firmanavn, *Axel E. Aamodt.* — Portræt paa et litografisk Reklamekort for Etablissementet.

Litografien i Danmark, 1922.

H. S. Henriksen.

Aarestrup, Carl Ludvig Emil, 1800—56, Digter. F. 4. Dec. 1800 i Kbh. (Nic), d. 21. Juli 1856 i Odense, begr. sst. Forældre: Portkontrollør ved Østerports Toldkammer *Jørgen Voigt A.* (1775—1808) og *Sophie Charlotte Aagaard* (ca. 1775—1808). Gift 31. Okt. 1827 i Kbh. (Trin.) med *Caroline Frederikke Aagaard*, f. 28. Febr. 1808 i Kbh. (Garn.), d. i. Jan. 1897 i Vejle, D. af Urtekræmmer *Carl Frederik A.* (1780—1807) og *Elisabeth Susanne Lange* (1780—1866, gift 2° med Konsumptionsskriver ved Østerports Toldkammer *Ludvig Anthon Julius Koefoed Dørscheus*, 1778—1820).

A. er født paa Hjørnet af Store Kongensgade og Akademigaden, og til dette gamle Kbh. er hans Barndomsindtryk bundet («Kjøbenhavnske Minder»). Da han 1808 med kun en Maanedes Mellemrum mistede sine Forældre, kom han i Huset hos sin Morfader *Købmand Aagaard* i Store Kongensgade. Halvt skæmtende mindes han siden i et Brev dette københavnsk-eksotiske Milieu: »du erindrer vel af Historien, at min Bedstefar var Urtekræmmer eller idetmindste Theehandler, og at mine Drengaar tildeels have været paavirkede af Urtebodens sødmende, kryderagtig fidede Atmosfære.« Efter Konfirmationen havde A. nærmest Tilhold hos en Tante og en gammel Dame, der havde været Kammerjomfru ved Hoffet. Senere kom han til at bo hos Kammager *Cathala* og fik her et Hjem.

1819 blev A. Student, privat dimitteret. Han valgte som Fagstudium Medicinen, som han omfattede med Interesse; ogsaa siden som Læge fulgte han med i sin Videnskab. Hans Studium har haft Betydning for hans Digtning ved at skole hans Iagttagelsesevne. Med den afsluttende Eksamen havde det i de første Studenteraar ingen Hast. Han gav sig god Tid til at dyrke sine frie æstetiske og filosofiske Interesser. *Oehlenschläger* blev tidligt hans store Mester. Gennem hele sit Liv nærede han en usvækket Beundring for ham og har hyldet ham i Epigrammer og Digte. Efter *Oehlenschlägers* Død skriver han: »Min gamle Oe. saae jeg da aldrig mere! Hvor gjerne havde jeg ikke klinket med ham den 14.

Novbr.! Han anede, at jeg ikke saae ham oftere — med Taarer i Øinene tog han mig om Halsen og kyssede mig til Afsked. Det havde jeg fortient, for jeg holdt og holder uhyre meget af ham. — Vi sees igjen!« Skulptur og Maleri var med til at danne A.s kunstneriske Blik. Han mindes Charlottenborg »med Salen gipsopfyldt og pittoresk«, og ved Synet af Thorvaldsens Værker modtog han et dybt Skønhedsindtryk (se Digt til Thorvaldsen 1820). Filosofiske Interesser indgik for A. som for hans samtidige i Studenteraarenes Dannelsesproces. Paa A.s lunefyldte Maade bliver det til: »en vis Forkjærlighed for metaphysiske Grublerier har fra Drengalderen af været min Skjødesynd«.

Selv skrev A. en Mængde Digte, der findes blandt hans efterladte Papirer. Hans tidligst bevarede digteriske Forsøg — fra hans fjortende Aar — er en nordisk Saga med indflettede Digte: »Wala og Lyna, eller Kampsteenen«, stærkt paavirket af Oehlenschläger. Ikke mindre end fire Digthæfter — hvoraf et i trykfærdig Stand — stammer fra Aarene 1817—20. Det var aabenbart allerede dengang, som siden, hans vaagne kritiske Sans, der holdt ham fra godvilligt at levere noget fra sig til Trykning. Paavirkningen fra Oehlenschläger, tydelig baade i Enkeltheder og i hele Grundpræget af frisk Sanseglyde, er den dominerende. Men i en lille Gruppe Digte er det harmonisk-idylliske fortrængt af det »mørkdybsindige« (»Elegie«, »Bøn«) og af Filosoferen, over Elskovens Væsen, over Liv og Død (»Til Elskov«, »Længsel«). Man mærker personlige Ungdomskampe bag dette og forstaaer, at ikke blot Oehlenschläger, men tysk romantisk Digtning og Staffeldt har været med til at danne hans Lyrik.

Sommeren 1824 forlovede A. sig med sin Kusine Caroline Aagaard, som han havde truffet et Par Aar tidligere paa en Fodrejse i Sydsjælland, hvor hun opholdt sig i Huset hos en Slægtning i Præstø. En Pakke Breve fra A. til hende er bevaret. Han er utrættelig i sin Ømhed for hendes Person, har Interesse for hendes Klædedragt, den medicinske Student mærkes i hans Raad til hende, at hun ikke gaar med for tynde Sko, snærende Korset o. s. v. Han meddeler hende sin Begejstring for »talentfulde og genialske Mennesker«, ofte bliver Brevene til filosofiske Forelæsninger, om Naturen, om »det Guddommelige, den evige Kærlighed«. En hel Gruppe Ungdomsdigte er viet hende. Hendes Kvindeligheds sunde Uforstyrrethed, der har afbalanceret hans tungtgrublende Ungdomssind, fornemmer man tydeligst i »Min Glut forstaaer at løse Sjælens Knuder«: »Rolig sit muntre Tankehjul hun snurrer og nynner Visen om de høie Guder«. Samtidig med Poul Møller

og Chr. Winther begyndte A. i Studenteraarene at faa Digte trykt spredt rundt omkring. Hans første trykte Digt er »Børnepsalme« (i »Sange ved Blegdamsskolens Examen«, 1820). Fra 1823 kom Digtene flere i Følge i »Aftenbladet« (1823) og i »Nyt Aftenblad« (1825 og 1826).

1827 tog A. sin Embedseksamen, giftede sig og nedsatte sig som praktiserende Læge i Nysted paa Lolland. De elleve Aar, han tilbragte her, blev paa mange Maader hans lykkeligste (se Digtet »Meget Lolland mig gav, den frugtbare 0«). Det er i denne Periode, han frembragte Størstedelen af sin Digtning. I de første Aar er det Hjemmet, der især optager hans Tanker, og Børnene, som kom i tæt Følge, og hvis glade Støjen gjorde Huset »med al sin Sneverhed saa bredt og stort«. En frodig lollandsk Idyldigtning vokser op paa denne lokale og hjemlige Grund, med Landskabsbilleder (bl. a. Nystedbugten, som A. kunde se fra Haven, i »Aftensuk«) og med Genrebilleder af Børn og Hustru (»Til et Barn«, »Sommerens Tale«, »De legende Børn«). Af Ungdomsdigtenes hulde Glut er der nu blevet en dygtig Kone og Moder, som han besynger i skønhedsberuste og fortrolige Digte og tegner i de rimede Epistlers humorfyldte Situationer af Dagliglivet. En lille Kreds af lollandske Venner hjalp i de første Nysted-Aar paa den landlege Isolation, bl. a. Pastor Isak Sidenius i Øster Ulslev (gift med Poul Møllers Søster Trine og saaledes »Svoger« til Chr. Winther). I Nakskov havde A. en god Ven i sin Broder Købmand Vilhelm A. Den sædvanlige Selskabelighed, »Omgangsselskaberne«, søgte han derimod at undgaa. I 30'erne var Chr. Winther, naar han besøgte sin store lollandske Slægt, ofte Gæst hos A.s, saaledes som han i et Brev skildrer en Aften: »Vi vare kun 6 Personer samlede; thi saaledes ynder han det ligesom jeg. Jeg kan ikke sige Dem, hvor herligt jeg morede mig! Det var en nydelig lille Dine paa fem Retter og udsøgt Druesaft: petit Bourgogne, Madeira, Champagne; efter Bordet sad min Svoger [o: Sidenius] og jeg i Doktorens sirlige lille Studerekammer, hvor han, den prægtige Mand, forelæste os en Mængde saa fortræffelige, originale, kraftige, karakteristiske, snurrige og alvorlige, dybt tænkte og lette poetiske Produkter, at jeg i 2—3 Timer sad og hørte derpaa som en Billedstøtte«.

Det kunde dog ikke være andet, end at A. ofte maatte længes efter Kbh., »hvor han kunde se Verden fra et pittoreskere Standpunkt« end fra sit lollandske Stade. I Breve til sin trofaste Ven Urtekræmmer Chr. Petersen (gift med en Søster til Maleren Købke og Midtpunktet i en Kunstnerkreds) giver A. hyppigt Udtryk for denne Følelse af at staa udenfor: »Vi arme Udflyttere

maa altid see tilbage og glæde os ved Erindringen om ungdommelige, talentfulde, aandelige Beslægtede, medens I Hovedstadens yppige Beboere leve i en bestandig Ahnelse og Skimtning af nye fremstigende Meteoror og Genier«. Ved Kbh.sbesøg, hvor han gerne var Chr. Petersens Gæst, og ved stadige Bogforsendelser lykkedes det A. at bryde sin landlige Isolation og komme med i den moderne europæiske Litteratur, der i disse vigtige Aar af 1820'erne og 1830'erne væltede ind over Danmark: Byron, Moore, Burns, Riickert, Heine, Victor Hugo, Musset o. s. v., hvortil kommer den genopdagede Bellman. Igennem en stor Mængde Oversættelser, hvoraf enkelte ypperlige, opøvede A. bevidst sin digteriske Teknik. Det er i Fortsættelsen af sin Ungdomsdigtning »Sturm und Drang«, at han bliver sig sit Valgslægtskab med disse Digtere bevidst. I sin Manddomsdigtning bliver han derfor ikke blot en saftfuld Idylliker og Elsker af det synligt-skønne, men en »henrykt Grubler«, vor Lyriks største, indtil Fortvivlelse standhaftige Erotiker og Artist.

A. har i sin Natur et Fond af positive, sammenholdende Evner, og med sin Hustru ved sin Side lykkedes det ham at holde sit Liv paa bred menneskelig, i bedste Forstand borgerlig Linie. Men han har i sin Natur ogsaa noget utilfredsstillet, der hænger sammen med en stærkt udviklet erotisk Sensibilitet. Kvindeligt Skønhed overrumpler ham altid, gør ham, tilstaar han ærligt, »svag og hjertesvimmel«. Fra denne Erotisme udgaar, som fra et Urocentrum, i dybere Forstand hele hans Poesi, der selv i Hustrudigtene er gennemslynget af en voldsomtbevæget Lidenskabelighed. Ekstreme Udslag af denne Erotisme er Digtene til Amalie Råben og til Chr. Winthers Forlovede Sophie Hansen. Som Læge ledsagede A. i 1832 den unge Komtesse Amalie Råben (Aalholm) paa en Baderejse gennem Tyskland, Bøhmen og Italien, paa hvilken hun døde under Hjemrejsen. I rimede og urimede Breve fortæller han løst og fast om Rejsens Oplevelser, bl. a. ogsaa: »men hverken vores eller Tysklands Medicin formaaede at redde hiin — Halvengel, Døden havde gjort til sin.« Saaledes taler A. i Virkelighedens Navn. Men i Poesien (især nogle af »Erotiske Situationer«) udtømmer han Oplevelsen for dens Muligheder, idet han ligesom giver den transcendental Projektion. Det bliver til en Række erotisk-psykologiske »Eksperimenter«, der, med Rejsen som svagt antydet episk Traad, aftegner det sjælelige Bølgeslag, en Rytme af Elskov — Adskillelse — Død. Paa lignende Maade blev Sophie Hansen, der i Aarene 1833—35 opholdt sig hos Isak Sidenius for at lære Husholdning (se »Silhouetter af en Præstefamilie«), A.s Muse.

Han sendte hende en Række Kærlighedsdigte, bl. a. »Der er en Trolddom paa din Læbe«, hvor Sværmeriet er drevet op til dets yderste Spidse.

Under disse forskelligartede Livsforhold og litterære Indtryk voksede A.s Manuskriptbunker. Spredt begyndte igen fra Midten af 30'erne Digte at fremkomme i Winthers og Holsts »Nytaarsgaver« (1835—38) og i Winthers »Hundrede Romanzer« (1836), indtil A. endelig 1838 (Dec. 1837) udsendte et Bind »Digte«. Det var Winther, der havde »pint« A. til det, han havde skaffet Forlægger (Reitzel) og synes at have besørget selve Udgivelsen. Hans Andel i Udvalget af Digtene kan derimod ikke bestemmes.

»Digte« kom til at markere Afslutningen paa Nysted-Tiden. April 1838 flyttede A. til Sakskøbing. Den forøgede Praksis, der var nødvendig af Hensyn til den stærkt voksende Familie, tog Tid og Kraft, og til Poesi blev der ikke megen Lejlighed. I Brevene bliver de halvt komiske »Fortvivlelsens Lamentationer« stadigt hyppigere. Mest trættende er de evindelige Sygerejser: »Her har Du mig, lidt kortaandet. Armen endnu lidt rystende af Stolen og Kjørslen — med min hele — jeg er næsten bange for — magre Sjæl«. En udstrakt Læsning er ogsaa nu A.s Redning fra Trivialiteten. Kierkegaard bliver hans Yndlingsforfatter, og gennem Chr. Petersen gør han hans personlige Bekendtskab og spadserer med ham, naar han er i Kbh. Han er utrættelig i at prise »hans gadestrygende Genius«, hans »enorme penneførende Færdighed«, hans Dialektik og »Hectik«. De politiske Spørgsmaal, der bliver brændende i 40'erne, griber ogsaa A., og han skriver i disse Aar en betydelig Gruppe politiske Digte. 1840 var han ved Prøvevalget blevet valgt til Deputeret med Orla Lehmann, men han havde frabedt sig Hvervet af Hensyn til sin Praksis. Rent umiddelbart er A. frihedsvenlig, han har store Sympatier for de Nationalliberale, men andre Tilskyndelser krydser disse og gør hans Holdning usikker. Han har ingen Tillid til Folkets Dømmekraft (»Paa Rosenborg«, »Raskeisen«, »Valget«, »Den stakkels Blindebuk«, »Professor Clausen og Væver Hansen«). Heller ikke Nationen har han Tillid til (»Patriotisk Elegie« fra 1839), han er (Brev til Orla Lehmann fra 1842) »saa fortvivlet som nogen Dansk kan være det, komplet beredt paa at blive Preusser«. 1848 betragter han, »indsvøbt i sin filosofiske Regnkappe«, hvad han kalder »Vraget af gamle Danmark, det mest Preussiske udenfor Preussen«. Igennem Spottens og Kynismens Bitterhed mærkes Smerten, og der lyder da ogsaa fra A. mandige Ord til Samling og Kamp (»Drøm og Virkelighed«).

Allerede saa tidligt som 1844 havde A. ønsket at ombytte sin anstrengende Praksis med Stiftsfysikatet i Odense. Han havde tænkt, at Oehlenschläger skulde lægge et godt Ord ind for ham hos Christian VIII, indsendte ogsaa Ansøgning, men først ved en senere Lejlighed fik han Embedet. I Maj 1849 kunde A. som nyudnævnt Stiftsfysikus flytte til Odense, og snart fulgte Familien efter. 1850 blev han tillige Læge ved Sindssygeafdelingen i Graabrødre Hospital. For A. blev det en lykkelig Forandring, der bragte ham ud over det Nulpunkt, som hans »Udnytterstemning« havde naaet i Sakskøbing. Han kom ind i større Forhold og mærkede »en livligere og stærkere Strøm omkring sig«. Som Læge kom han direkte i Berøring med Krigen, han fungerede bl. a. en Tid som Overlæge ved et Lazaret paa Komediehussalen. Nu da han stod Ansigt til Ansigt med Folket selv, aftvang de saarede Soldaters Resignation og Taalmodighed ham dyb Respekt. Allerede i Sakskøbing havde A. haft en betydelig Herregaardspraksis. Paa de fynske Herregaarde bliver han en søgt Læge og Selskabsmand. Med hele sin Sanseglæde nyder han den »Livets Comfort«, han møder her. Sig selv betragter han midt i Herlighederne med bred Humor. I Hjemmet havde han nu voksne Børn, samtidigt med at hans yngste Søn — for at fylde Dusinet — kom til Verden i 1850. Han har maaske ikke altid været saa let i den daglige Omgang, selv siger han, at han har »en stor Del Brutalitet at sone«. Men om hans smukke Forhold og usvækkede Kærlighed til Hustruen (»mit Liv og yndige Tidsfordriv«) vidner hans skønne Rimbreve til hende fra 1852, hvor han underskriver sig »i fuldeste sødeste Forstand din Mand«. Den digteriske Produktion er en Haandfuld Lejlighedsdigte, hvoraf flere udmærkede, og enkelte andre Digte, af hvilke »Man har Sagn om Borgtapeter« vidner om, at han havde sin poetiske Smidighed og Kraft i Behold.

A.s »Digte« vakte ved deres Fremkomst kun ringe Opmærksomhed; efter tre Maaneder kunde Reitzel meddele, at der kun var solgt 40 Eksemplarer. Heiberg medtog intet Digt af A. i sine »Hundrede lyriske Digte« (1842), og han synes endnu ikke at have opdaget A. i sin Afhandling om den lyriske Poesi i Danmark (»Intelligensblade«, 1843). Molbech derimod havde 1839 anmodet A. om Bidrag til sin paatænkte Antologi, der dog standsede under Udgivelsen. Det var egentlig først P. L. Møller, der fastslog A.s Betydning som Lyriker i »Kritiske Skizzer« (1847). Efter »Digte« var der, især i Publikationer af Chr. Winther, fremkommet et ikke ubetydeligt Antal Digte af A. Det var ogsaa Winther, der foreslog Samfundet til den danske Litteraturs Fremme Udgivelsen af A.s

efterladte Digte, og 1863 fremkom et Bind »Efterladte Digte«, besørget af Liebenberg, men med Winther som litterær Raadgiver. I det store og hele var hermed den A.ske Digtning gjort tilgængelig for Publikum. Med et ypperligt Essay af Georg Brandes fremkom 1877 Liebenbergs Udgave af »Samlede Digte«. Det store A.ske Manuskriptmateriale foreligger nu i en fuldstændig filologisk Udgave ved Hans Brix og Palle Raunkjær (for Det danske Sprog- og Litteraturselskab): »Samlede Skrifter« (I—V, 1922—25). — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — Tegning af Aug. Schiøtt paa Fr.borg (1847), Radering af Pietro Krohn (1863). — Mindetavle paa A.s Hus i Sakskøbing 1903.

P. L. Møller, se ovenfor. Georg Brandes, se ovenfor, og Samlede Skrifter, II, 1899, S. 61—90; XV, 1905, S. 404—14. Georg Nygaard: Emil Aarestrup. Bidrag til en Bibliografi, 1918. Samleren, I, 1924 (Bibliografi). Oluf Friis: Indledning til Digte, 1918, S. I. Hans Brix i Digte (Danmarks Nationallitteratur), 1930. Breve i Tilskueren, 1914, II. Stamt. over Familien Aarestrup, 1897.

Oluf Friis.

Aarestrup, Oluf, f. 1871. Søofficer. F. 2. Dec. 1871 i Kbh. (Garn.). Forældre: Overlæge, Professor Theodor A. (s. d.) og Hustru. Gift i^o 7. April 1898 i Kbh. (Holmens) med Ellen Severin, f. Neergaard, f. 5. April 1866 i Nyborg (gift i^o 1884 med Vekselmægler Peter Christian Severin, 1847—¹⁹11) > 3° med Vekselerer Alfred W. Melbye; Ægteskaberne opløst), D. af Generalmajor, Krigsminister Johan Valdemar N. (s. d.) og Hustru. Ægteskabet opløst 1910. 2° 7. Maj 1910 i Pfaffenhofen an der Roth, Bayern med Eleonora Stempfle, f. 20. Marts 1878 i Pfaffenhofen an der Roth, D. af Godsejer Mauritius S. (1832—1912) og Victoria Vogl (1834—1917)-

A. blev Kadet 1889, Sekondløjtnant 1893 og Premierløjtnant 1898. Fra Aarhundredets Begyndelse arbejdede han gennem Foredrag og Afhandlinger for Indførelsen af Undervandsbaade i den danske Marine, fik 1905 Sølieutenant-Selskabets Præmie for en Afhandling om dette Emne og besøgte 1906 og 1907 forskellige Undervandsbaadsværfter i Europa og Amerika. 1908—09 og 1910—12 førte han Tilsyn med Bygningen af de første danske Undervandsbaade henholdsvis i Spezzia og Fiume og var 1909—10 Chef for vor første Undervandsbaad »Dykkeren«. 1909 forfremmedes han til Kaptajn og gik 1912 uden for Nummer for at overtage en Stilling som Direktør i Electric Boat Co. i Paris. Ved Verdenskrigens Udbrud kom han tilbage og gjorde 1914—15 Tjeneste som Sous-chef ved Flaadens Overkommando og 1915—18 som Bestyrer af Dansk Kulbureau, Statens Brændselsfordeling. Efter sin Afsked

1918 har A. været ansat først i Transatlantisk Kompagni og senere i Dansk Rekykriffelsyndikat. — R. 1909. DM. 1926.

Th. Topsøe-Jensen.

Aarestrup, Andreas Theodor, 1819—74, Læge. F. 6. Sept. 1819 i Bogense, d. 29. Maj 1874 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Told- og Konsumptionsforvalter, Justitsraad Peter Georg A. (1781—1846) og Anne Christiane Kierulff (1783—1856). Halvfætter til Emil A. (s. d.). Gift 10. Maj 1860 i Kbh. (Frue) med Marie Frederikke Francisca (Fanny) Bang, f. 10. Sept. 1839 i Kbh. (Frue), d. 18. Marts 1907 i Hellerup, D. af Dr. med., Gehejmekonferensraad Ole Bang (s. d.) og Hustru.

A. blev Student 1838 fra Herlufsholm, tog Lægeeksamen 1844, var Kandidat og Reservekirurg paa Almindelig Hospital, senere Reserveakkuchør ved Fødselsstiftelsen, Distriktslæge og praktiserende Læge i Kbh., fra 1860 Overlæge ved den nyoprettede medicinske Afdeling ved Almindelig Hospital og efter dennes Flytning til Kommunehospital 1863 Overlæge ved dettes 3. Afdeling indtil kort før sin Død. A. var en sympatisk og omhyggelig Læge og en dygtig Lærer for de yngre. Ud over enkelte Foredrag har han ikke efterladt sig noget skriftligt. — Tit. Prof. 1870. — R. 1868. — Litografi 1874. Træsnit s. A.

III. Tid. 16. Aug. 1874 [af L. I. Brandes].

Jul. Petersen (V. Meisen).*

Aarhus, Jacob Madsen, 1538—86, Professor. F. 1538 i Aarhus, d. 15. Juli 1586 i Kbh., begr. sst. (FrueK.). Hans Forældre kendes ikke. Moderen var 2° gift med Raadmand Peder Nielsen i Aarhus. Ugift.

J. M. blev Student 1559, nød Understøttelse til sine Studier af Rigsraad Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm og blev Baccalaureus 1563. Nogen Tid efter blev han Rektor i Aarhus og aflagdes som saadan 1565 med et Kanonikat sst. 1566 opgav han Embedet som Rektor og drog ud paa en syvaarig Udenlandsrejse. S. A. blev han immatrikuleret i Wittenberg, hvor han 1567 tog Magistergraden og bl. a. studerede sammen med Peder Hegelund og Anders Sørensen Vedel, 1570 kom han til Leipzig og 1572 til Heidelberg. 1573 blev han kaldt hjem og blev 1574 Professor i Latin, 1575 i Græsk. Fra 1578 forenede han hermed Stillingen som kgl. Bibliotekar. Da Niels Hemmingsen var blevet fjernet fra Universitetet, blev J. M. 1580 hans Efterfølger som Professor i Teologi. 1574 havde han taget den teologiske Baccalaurgrad, 1582 kreeredes han

til Dr. theol., og 1585—86 var han Universitetets Rektor. — J. M. var en fortrinlig Filolog, udmærket ikke blot ved Skarpsindighed og Lærdom i de klassiske Sprog og Hebraisk, men ogsaa ved Interesse for Studiet af sit Modersmaal (se ndfr.). Formodentlig er han i denne Henseende blevet paavirket af den franske Filosof og Pædagog P. Ramus, og givet er det, at han i flere af sine Skrifter (især »Doctrina de concionandi ratione« (1589) og »Doctrina de ratione docendi« (1590)) i filosofisk Henseende viste sig som en temmelig afgjort Discipel af Ramus baade i sin Kritik af den aristoteliske Logik og i sine egne positive Læreudviklinger. Som Teolog var J. M. Filippist, men tilhørte næppe den yderliggaaende Retning. Oprindelig synes han ganske vist at have delt Niels Hemmingsens Nadvrclære, siden udtalte han sig — maaske af Klogskabs-hensyn — væsentlig anderledes. — Han havde stor Betydning som Universitetslærer ved sine klare og grundige Forelæsninger, navnlig over gammeltestamentlige Emner og over Metodik. Han ejede en velvalgt Bogsamling, der efter hans Død overgik til hans Svoger, Prof. Anders Lemvig, og siden kom til Universitetsbiblioteket, hvor den brændte 1728. Ved samme Lejlighed gik ogsaa en Del af hans utrykte Skrifter tabt.

E. Vinding: Regia Academia Haniensis, 1665, S. 131—36. H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Hist. 1537—1621, II, 1869—72, S. 300 ff., 608 ff. Ny kirkehist. Saml. IV, 1867—68, S. 280 ff., 294 f. Jul. Paludan: Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur, 1887, S. 65—72. Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1928, S. 30, 55, 159, 314. Acta Jutlandica, II—III, 1930—31-
Bjørn Kornerup.

Af J. M.s sproglige Skrifter er kun et eneste bevaret, »De literis libri duo«, som udkom i Basel 1586, sikkert efter hans Død. Paa denne Bog (ny Udg. 1930 ved Christen Møller og Peter Skautrup) beror J. M.s Berømthed som Fonetiker. Han søger her at give en for alle Sprog fælles Lære om Bogstavernes Lydværdi. Om end ikke ukritisk, er han dog i sin Fremstilling traditionsbunden i den Forstand, at han som alle andre paa den Tid anvender talrige Citater, og det saavel fra den gamle grammatiske Litteratur som fra de nyere Forfattere (især Ramus). Han stræber dog altid efter større Nøjagtighed i Definitionerne. De enkelte Afsnit i første Bog indledes med en Undersøgelse af de forskellige medvirkende Taleorganer, hvad der var noget helt nyt. I Overensstemmelse med Datidens Grammatikere — John Hart ene undtagen — anvender han dog litera saavel i Betydningen Bogstav (litera scripta) som i Betydningen Lyd (litera viva). Af betydende Enkeltheder kan nævnes, at han indfører Betegnelserne lingvalis og labialis for de

sædvanlig brugte *diducta* og *contracta*, forkaster den gamle, endnu hos Ramus forekommende Inddeling af Konsonanter i *Semivocales* og *Mutae*, fremhæver den ringere Mundartikulation ved Vokalerne, opdager den postvokaliske *Aspiration* i dansk *dah* (*da*), *duh* (*du*), *dih* (*de*) o. s. v., forkaster (med Ramus) *Vellydshensynet*, men holder paa *Bekvemmelighedsteorien* i *Sprogudviklingen*, hævder, at der overhovedet ikke gives *Diftonger*, m. m. Den sidste *Teori* fik for dansk *Ortografi* den største *Betydning*; ganske vist var det kun faa *Forfattere* (*Anders Krag*, *Iver Stub* og *Jersin*), der straks indførte *Skrivemaaden* *av*, *ev*, *aj*, *ej* o. s. v., men senere hævdede *Grammatikere* som *Pontoppidan*, *Syv*, *Baden* og navnlig *Rask* samme *Anskuelse*, og derigennem indførtes i disse *Forbindelser* de »ramistiske« *Bogstaver* *j* og *v* (der for øvrigt kan føres tilbage til *Spanieren Antonio de Lebrija* 1492) i dansk *Retskrivning*. Det har tidligere været hævdet, at *J. M.s* danske *Eksempler* var udpræget *jyske*, og at han derfor som *Professor* har vedblevet at tale *Jysk*. Dette kan ikke opretholdes. Der er nok enkelte *jyske Former*, der synes at høre hjemme i Aarhus' eller *Aarhusegnens Dialekt*, men de fleste er enten tillempede efter *Østdansk* eller *almendanske*. — *Anden Bog* er en kritisk *Gennemgang* af den hidtil opstillede *Bogstavläre*. — Det kan vel nu fastslaaes, at om end *J. M.* ikke som *ortografisk Nyskaber* eller *Lydiagttagere* er den absolut første i det 16. Aarh., har han dog som *Systematiker* ikke sin Lige i *Datiden*. Hans klare og logiske sammenlignende *Helhedsfremstilling* af den *Tids Viden* paa det *fonetiske Omraade* vil altid bevare hans *Navn* i første *Række*. Det maa derfor beklages, at hans øvrige *Sprogarbejder*, hvoriblandt nævnes »*Dictionarium Latino-Danicum*«, »*Observationes Danicæ*«, »*Grammaticæ Latino-Danicæ* *D. Jac. Matthiæ. Pars I—II*«, »*Etymologiæ ejusdem Pars I—II*« og »*Syntaxis Pars I*«, er gaet tabt.

F. Techmer i *Internationale Zeitschr. f. allg. Sprachwissenschaft*, V, 1890, S. 84—132. Otto Jespersen: *Fonetik*, 1897—99, S. 17—19. Christen Møller og Peter Skautrup i *Acta Jutlandica*, II, 3, 1930. F. Blatt, Christen Møller og Peter Skautrup sst., III, 1, 1931.

ffef,

Skautrup.

Aarhus, Jacob Matthiesen, se Matthiesen, Jacob.

Aarsbo, Jens Jacob, f. 1878, Biblioteksmand. F. 15. Febr. 1878 i Aarhus. Forældre: Entreprenør Hans Jensen (1841—1924) og Johanne Marie Larsen Bisgaard (1839—¹9°3)- Navneforandring 1907. Gift 8. Juli 1907 i Aalborg med Karen Hansine Bodil Nielsen, f. 16. Marts 1879 i Kbh. (Johs.), D. af Hørsvinger, senere

Menighedsforstander i Aalborg Niels N. (1853—1922) og Hansine Anine Rasmussen (f. 1853).

A. blev Student 1897 fra Aarhus og studerede nordisk Filologi og Musikhistorie, dyrkede især Stednavneundersøgelser og dansk Sanghistorie. Den sidstnævnte Interesse affødte Bogen »Fra den danske Musiks Historie« (1904, 2. Udg. 1915) og Samlingen »Dansk Folkesang fra det 19. Hundredeaar« 1—2 (1903); desuden har A. udgivet flere Samlinger af Kirkemusik og sammen med Chr. Barnekow udvalgte Kompositioner af Buxtehude. — 1905—09 var A. Assistent ved Det kgl. Bibliotek, hvis Chef H. O. Lange vakte hans Interesse for Folkebibliotekssagen og 1909 foranledigede hans Ansættelse som Bibliotekar ved Kbh.s Kommunes Folkebiblioteker. 1912 blev han Overbestyrer af disse, fra 1914 med Titlen Stadsbibliotekar. Fra 1923 er han tillige Raadhusbibliotekar. Under A.s Ledelse er Hovedstadens kommunale Biblioteksvæsen forvandlet fra at være en Række mindre Almuebogsamlinger til en omfattende Institution af stor social og kulturel Betydning. Denne Udvikling, der berører alle Sider af Virksomheden (Bogbestand, Kataloger, Aabningstider, Personale, Lokaler), har delvis været overensstemmende med den samtidige Udvikling inden for vort Folkebiblioteksvæsen i det hele, men i flere Henseender har Kbh.s Kommunebiblioteker virket som Forbillede for Forholdene i det øvrige Land og i de andre nordiske Lande. Særlig Fortjeneste har A. indlagt sig ved Grundlæggelsen af Hovedbiblioteket 1913 og ved sin Bogindkøbspolitik, der nøje har markeret Kommunebibliotekernes Opgaver inden for det samlede københavnske Biblioteksvæsen. I »Haandbog i Bibliotekskundskab« (1912, 3. Udg. II 1927) har A. skildret Folkebibliotekernes, derunder ogsaa de københavnske Kommunebibliotekers, Historie.

Tidskr. f. det svenska folkbildningsarbetet, IV, 1915, S. 135 ff. Bogens Verden, X, iga8, S. 1. J. Banke: Folkebibliotekernes Hist. i Danmark, 1929, S. 45 f.

Svend Dahl.

Aarsleb, Christen Nielsen, d. 1723, Præst. F. i Mariager, begr. 10. Aug. 1723 i Sorterup. Forældre: Sognepræst Niels Christensen A. (d. 1672) og Birgitte Hansdatter Abel (d. 1687, gift 2° med Byskriver Niels Thomsen). Gift i^o med Anna Nielsdatter, d. i5. Aug. 1708 i Sorterup. 2° med Johanne Beate Johansdatter de Clerque, d. 11. Febr. 1759 i Sønder Dalby, Fakse Herred (gift 2° med Sognepræst i Sorterup Christen Andersen Nygaard, 1696—1727, 3° med Sognepræst i Thoreby Hans Hansen Nordrup, 1681—1750), D. af Johan Adolph de C. til Bjergbygaard (1648—

1729, gift 2° 1704 med Karen Werchmeister, 1674—1729) og Magdalene Itzen (d. 1701).

A. blev Student 1681 fra Kbh. og siden teologisk Kandidat. Han maa have gjort sig bemærket ved særlige Evner og historisk Interesse, eftersom Præsident Peder Resens Enke, Anne Meier, efter kyndiges Raad 1688 overdrog ham at bearbejde hendes afdøde Mands store Samlinger til Danmarks Beskrivelse (Atlas Danicus) og gøre dem færdige til Trykken, idet han tillige forpligtedes til ikke at modtage nogen Ansættelse, saa længe Arbejdet stod paa. Det lykkedes ham i Løbet af 3 % Aar at faa det hele færdigt i en forkortet latinsk Bearbejdelse. Men da Enken imidlertid var død, blev Værket desværre liggende utrykt. A. var en af de første Alumner paa Borchs Kollegium, og som dets Inspector oplæste han Fundatsen ved Kollegiets Indvielse 1691. 1692 tog han Magistergraden, og s. A. blev han Præst i Sorterup og Ottestrup ved Slagelse. Her forfattede han en latinsk Fremstilling af Kong Frederik II.s Historie; men da hans Manuskript 1707 (jfr. Bilag til Sjæll. Miss. 1707 11. Nov. Nr. 310) blev underkastet den akademiske Censur, fandt Professorerne Poul Vinding og Caspar Bartholin Anledning til at gøre saa væsentlige Indvendinger mod Arbejdet, at Forfatteren maatte opgive Tanken om at faa det udgivet. Censorerne indrømmede vel, at det var skrevet i et fortrinligt Sprog, i Tacitus' historiske Stil, men den Frihed, hvormed Forfatteren havde ytret sine Meninger, særlig om kongelige Personer og udenlandske Magter, kunde efter deres Mening »ikke tolereres«, og Kong Frederik IV. var enig med dem heri, vel især fordi der kunde gives de udpegede Udtryk og Bemærkninger Anvendelse paa Nutiden. En Del Aar senere — 1723 — fik A. Hans Gram til at forsyne sit Manuskript (nu i Ny kgl. Saml. 4° 961) med en anerkendende Censur, men Forfatterens snart paafølgende Død har formentlig hindret Udgivelsen.

Luxdorphiana, udg. af R. Nyerup, 1791, S. 287 ff. Dsk. Mag., 4. Rk., VI, 1886, S. 353 ff. H. Olrik: Borchs Kollegiums Hist., 1889, S. 22, 117. Hist. Tidsskr., 9. Rk., IV, 1925—26, S. 193 ff.

H. F. Rørdam (Bjørn Kornerup).*

Aarsleff, Carl Vilhelm Oluf Peter, 1852—1918, Billedhugger. F. 14. Aug. 1852 i Nyborg, d. Natten mellem 3. og 4. Jan. 1918 i Kbh., begr. i Søllerød. Forældre: Drejermester Niels Theodor A. (1826—1908) og Arnoldine Marie Sophie Jensen (1829—75). Gift 4. Okt. 1893 i Kbh. (Vartov) med Ingeborg Andrea Rump, f. 1. Sept. 1859 i Hillerød, d. 14. Dec. 1897 i Trørød, Søllerød Sogn,

D. af Glarmester og Lysestøber Carl Johan R. (1822—81) og Gyde Marie Lange (1831—97).

A. lærte Drejerprofessionen hos Faderen, kom 1870 til Nakskov som Leder af en Snitteskole, rejste efter et Aars Tid til Kbh., hvor han Sept. 1872 dimitteredes fra Teknisk Institut til Akademiet, hvis Skoler han besøgte regelmæssigt fra Okt. s. A. til Marts 1876, da han fik Afgangsbevis, og desuden et Semester 1880. Han »havde i sin Ungdom en trang Vej fra Haandværket til Kunsten« (V. Johansen i *Vor Tid*, 1918) og maatte under sin Uddannelse tjene til Udkomsten. Saaledes arbejdede han som Billedskærer hos V. Fjeldskov 1872—73, modellerede for Terrakottafabrikant Wendrich, var Marmorhugger i Th. Steins Atelier og var beskæftiget hos V. Bissen samt med dekorativt Arbejde paa Fr. borg. Senere bistod han sin Lærer paa Akademiet J. A. Jerichau, hvilket fik megen Betydning for ham. — A.s egen Produktion kom langsomt i Gang. Han udstillede paa Charlottenborg 1876—1900 og 1918, 17 Gange med 29 Arbejder. Efterhaanden arbejdede han sig frem, støttet af akademiske Udmærkelser (lille Guldmedaille 1879 for Statuen »Telemachos forbereder sig til Afrejse« (Fyns Stiftsmuseum, Odense); store Guldmedaille 1880 for Reliefet »Dolon indhentes af Diomedes og Odysseus og beder for Livet«; Eibeschutz' Præmie 1893 ^oS [^]96 ^fo^r Statuerne »Abel ofrer til Herren« og »David«, begge i Kunstmuseet). For de med den store Guldmedaille følgende Stipendier rejste han udenlands 1881—83 (Paris, Italien, Grækenland), paa Anckers Legat 1886 over Miinchen til Rom og til Firenze, som han ogsaa besøgte 1891, og Vintrene 1893—94, 1894—95 *&" bragte han i Italien (bl. a. Firenze). — Ved Akademiet naaede A. en anset og indflydelsesrig Position; han blev Medlem af Plenarforsamlingen 1887, af Akademiraadet 1890—99, Professor i Billedhuggerkunst 1901, Skoleraadets Formand 1906 (genvalgt til sin Død), Direktør for Treaaret 1914—17 og derefter Vicedirektør. Desuden havde han Sæde i Charlottenborg-Udstillingens Komité 1899—¹⁹⁰¹y Galleriets Indkøbskomité (fra 1905), Anckers Legat-Udvalg og Thorvaldsens Museums Bestyrelse (Næstformand).

A. udførte en Række Arbejder for offentlige Bygninger i Kbh., saaledes de seks Vægtere i Bronze paa Taget over Raadhusets Hovedfacade, to cirkulære Relieffer (»Eros bringer Lyset til Jorden« og »Daidalos danner Vinger til Flugten fra Labyrinten«) paa Kunstmuseets Facade, gotisk Altertavle af Træ i Hellig Kors Kirke, Alterkrucifiks af Træ i Kirken i Saxogade, to Relieffer til Glyptotekets Tilbygnings Facade; endvidere en Relieffrise af Jomsvikingeres Liv til Frederiksborgmuseet. En Aarrække viede han

Istandsættelsen og Rekonstruktionen af Dronning Margretes Sarkofag i Roskilde Domkirke, der var standset ved Billedhugger Hertzogs Død. Dette Arbejde, der beskæftigede ham fra 1897 (Studierejser 1898 og 1900), overdroges ham 1900 og fuldførtes Dec. 1911, hvorefter han beskrev det i »Mindesmærket over Dronning Margrethe i Roskilde Domkirke« (1912). Hans egentlige Indsats blev imidlertid en Række Statuer af spinkle Ynglingeskikkelser (»Den fortabte Søn« (1885), »Abel« (1893), »En ung Florentiner« (udst. 1899), alle i Kunstmuseet), og særlig har man værdsat hans Statuetter (»En Yngling« (1889), Kunstmuseet; »Eva« (1900)), der undertiden rummer meget Lune (»Et Kentaurbarn, der leger med sin Hale« (udst. 1895), Hirschsprungs Samling; Relieffet »To Jætte-drenge«). Ligesom V. Bissen havde A. fra det forudgaaende Slægtled overtaget Thorvaldsens Sans for Stillingsmotiver. Men medens V. Bissen gennem Faderen H. V. Bissens Skole fra første Færd blev stærkt antikt indstillet og fik Føling med den klassiske Hvile i Stillingen, saa blev A. gennem sin Lærer Jerichau straks mere naturalistisk orienteret. Han saa ikke saa meget paa selve Linie-virkningen som paa Lemmernes Forløb og en fint gennemført Modellering (ikke uden Slægtskab med Jerichaus »Pantherjæger«), og han forstod af Muskernes Forløb i den magre Ynglingekrop under den valgte Stilling og af Emnets Stemning at skabe den Enhed, der faar Figuren til at føles som et Kunstværk. — Arbejder findes, foruden nævnte Steder, i Glyptoteket og Museerne i Aalborg samt Nyborg, der testamentarisk overtog hans efterladte Originalmodeller. — R. 1912. — Portræt af Carl Thomsen hos Charlottenborg-Udstillingens Komité. Portrætteret paa Gruppebilledet af Viggo Johansen, »Et Akademiraadsmøde«, 1904 (Kunstmuseet).

F. Beckett og F. Hendriksen: Københavns Raadhus, 1908, S. 68—71.
 H. Olrik i Nordisk tidskrift, 1912, S. 531. Kunstakademiets Aarsberetning
 ,9,7-18, S. Uf. (af Viggo Johansen). ^ ^ ^ ^

Aarøe, Bendt **Christian** Magens, 1828—86, Officer. F. 5. Jan. 1828 i Kbh. (Fred. ty.), d. 13. Marts 1886 i Vejle, begr. paa Frbg. Forældre: afsk. Løjtnant, senere Kaptajn og Toldinspektør i Varde Bernt (Bendt) Christian A. (1794—1852) og Anna Johanne Diderich (1798—1873). Gift 10. Aug. 1852 i Kbh. (Garn.) med Anne Christine Struck, f. 14. Febr. 1828 i Trondhjem, d. 3. Okt. 1878 paa Frbg., D. af Bagermester Jonas Christian S. (1795—1864) og Anne Birgitte Lind Valeur (1802—38).

Mod sit Ønske, der var at blive Officer, blev A. sat i Lære hos en Silke- og Klædekræmmer i Ribe. Han benyttede Christian

VIII.s Besøg paa en af Vesterhavsoerne til at ansøge om Hjælp til at blive Landkadet. Det lykkedes; 1845 kom han ind paa Landkadetakademiet og blev 1848 Sekondløjtnant. Han deltog i Felttoget 1849, udmærkede sig i Fægtningerne ved Haderslev 3. April og Kolding 23. s. M. og fik s. A. Premierløjtnants Karakter. Som Oberst Læssøes Adjutant deltog han i Istedslaget. Han var til Stede, da Læssøe udaandede, og var med til at udføre hans sidste Ønske: at tage den lige overfor liggende Grydeskov. — 1854—56 var han Vagtmesterløjtnant i Nyborg Fæstning. I 50'erne udgav han flere Pjecer om Ordningen af vort Forsvar og 1861 med krigsministeriel Støtte »Ledetraad i Felttjeneste og anvendt Taktik«. — Da Krigen 1864 brød ud, stod han som Kompagnikommandør ved 17. Regiment. I Efteraaret 1863 havde han til Krigsministeriet indsendt Forslag om under en eventuel Krig at oprette et Strejfkorps, der skulde indhente Efterretninger om Fjenden, alarmere ham, opsnappe Feltvagter, true hans Etapelinier o. l. Da Fjenden i Slutningen af Febr. stod foran Dybbøl, gjaldt det, ogsaa af politiske Grunde, om at forurolige ham mest muligt og tvinge ham til at anvende en større Del af Cerneringshæren til Kystbevogtning o. s. v. Skønt A.s Forslag ikke i selve Hæren havde Stemning for sig, indstillede Overkommandoen dog til Krigsministeriet at oprette et flyvende Korps paa indtil 200 Mand under A. — 23. Marts approberedes Indstillingen, og A. begyndte sit Arbejde. Sidst paa Maaenen var Korpset organiseret og bestod af et Kompagni Fodfolk og en Deling Dragoner. Dampskibet »Aurora« og en Transportbaad stod til Raadighed. Det lykkedes A. ved Hjælp af en forholdsvis talrig Løjtnantsstab at gøre sit Korps, der for største Delen bestod af frivilligt Mandskab (forholdsvis mange Svenske og Norske), til en mønsterværdig Enhed, og han naaede at foretage forskellige smaa Ekspeditioner, der med levende Interesse fulgtes af den civile Befolkning og oplivede Stemningen i denne, men hvis Betydning herudover kun var ringe. Nærmest for at føje Folkestemningen bestemtes det under Vaabenhvilen Maj—Juni, at Strejfkorpset, naar Krigen genoptoges, fortsat skulde operere mod Jyllands Østkyst, men tillige, sammen med andre Tropper, forsøge Landgang paa Rugen for at føre Krigen ind i Fjendens Land. Korpset forøgedes til 600 Mand med tre Kanoner, og det større Dampskib »Jylland« stilledes til Raadighed. Midt i Juni var Korpset af omtrent normeret Styrke, og endnu fik A. Lejlighed til enkelte Ekspeditioner, men den 2. Vaabenhvile, indtraadt fra 18. Juli, forlængedes 1. Aug., og kort efter sluttedes en 12 Ugers Vaabenstilstand. 17. Aug. befaledes Korpset opløst. — Omstæn-

dighederne havde medført, at Korpset ikke fik meget af Betydning udført, og sikkert tyngede dette haardt paa A. Dog paaskønnedes hans Virksomhed af Befolkningen, i hvilken der stod en Nimbus om hans Navn, og hans undergivne saa altid op til ham med fuld Tillid. April 1864 blev han Kaptajn og faldt som saadan for Aldersgrænsen 1886. Han udgav 1881 »Indlæg i Forsvarssagen« med en noget anden Opfattelse af Landets Forsvar end den officielle Sagkundskabs. Han stillede sig til Folketinget 1879 i Ringsted, 1880 i Svinninge og 1881 i Rønne uden at opnaa Valg. 1883 fremsatte han Forslag til Omordning og Udvidelse af Bornholms Væbning. De sidste Aar levede han i Vejle. — R. 1849. DM. 1864. — Maleri af Ludovica Thornam (1879) i Familiens Eje. Træsnit 1886.

111. Tid. 4. April 1886. N. C. Esmann: Det A.ske Strejfkorps i 1864, 1884. Den dansk-tydske Krig 1864, udg. af Generalstaben, II—III, 1891—92.

Rockstroh (P. N. Nieuwenhuis).

Aasheim, Arendt (Arnold) **Nicolai**, 1749—1800, Fysiker og Læge. F. 17. Juni 1749 i Bergen, d. 10. Juli 1800 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Politibetjent Stephen A. (d. 1766) og Barbara Arentz (ca. 1715—78). Ugift.

Trods Hjemmets smaa Kaar skaffedes saa god Undervisning i Bergen, at A. 1765 kunde dimitteres til Kbh.s Universitet, hvor han n. A. tog Examen philosophicum. Han studerede først Astro-nomi, var en Tid ansat som Observator og manuducerede i Mate-matik, men efter 1767 at have opnaaet Valkendorfs Kollegium begyndte han at studere Medicin. Han maatte dog en Tid virke som kgl. Landmaaler om Sommeren for at tjene til Studierne om Vinteren. Han tog medicinsk Eksamen 1776 og blev s. A. Dr. med. 1782 blev han Professor designatus i Medicin og fik n. A. Sæde i Collegium Medicum; 1793 ansattes han som Vikar hos Prof. Kratzenstein, efter hvis Død 1795 han blev udnævnt til Professor i Eksperimentalfysikken. Foruden de fysiske holdt han dog stadig ogsaa medicinske Forelæsninger. A. har kun udgivet faa og ubetydelige Afhandlinger; som Videnskabsmand har han ingen Betydning, derimod omtales han som en dygtig Lærer, dog mere i Fysik end i Medicin, hvor han var for kritisk; mest synes Matema-tikken at have interesseret ham. Endvidere nævnes han som en stiv Latiner. Han var meget yndet af de studerende for sin Uegen-nyttighed og Gavmildhed, og det fremhæves, at Studenterne mod den Tids Skik var opmærksomme og rolige ved hans Forelæsninger. Da den største Del af den fysiske Instrumentsamling, som Kratzen-

Stein havde skænket Universitetet, gik til Grunde ved Ildebranden 1795, maatte han ved egne Midler skaffe nye Instrumenter til Veje. Døden forhindrede ham imidlertid i at gøre Brug af dem. — Gravmæle med Reliefportræt, raderet af G. L. Lahde før 1811.

Lahdes Mindesmærker, 2. H., 1801 ff. Nyt Bibli. f. Phys., III, 1802, S. 1—31.

C. Christiansen (H. M. Hansen*).

Aaskov, Jørgen Lauridsen, 1616—90, Præst. F. 25. Sept. 1616 i Ribe, d. 3. Marts 1690 i Søllerød. Fader: Borger Laurids Jørgensen (d. 1640). Gift.

A. dimitteredes 1638 til Universitetet fra Ribe af Rektor Anders Pedersen Romdorff, der var gift med Mag. Søren Andersen Vedels Datter Dorthe, hvem A. nævner som sin »forvante«, og som var ham en god Støtte. Livet igennem følte han sig da ogsaa nær knyttet til den Vedel'ske Efterslægt. 1641 vendte han tilbage til Ribe som Lærer for Biskop Hans Borchardsens Børn. 1645 ^{m e v} han Kapellan i Søllerød og 1647 Sognepræst sst. 1668 udgav han sin tidligere Rektor A. P. Romdorffs »Decachordum jubilæum«, ti Julesange (med tilføjede Noder), som denne havde digtet i Aarene 1632—41 til Brug for Skolebørnene, naar de i Juletiden skulde synge for Døre. — Sjællands Biskop H. Vandal havde imidlertid paa sine Visitatser i Søllerød lagt Mærke til A.s fortrinlige kateketiske Evner og opfordret ham til at udgive sine Forklaringer til Luthers lille Katekismus, for at de kunde komme andre Præster og Lærere i Stiftet til gode. De udkom 1679 med Biskop H. Baggers Anbefaling under Titel: »Catechismi Børns andelig Melck oc Tyggemad« og opnaaede i forholdsvis kort Tid mindst tre Oplag. Disse Katekismeforklaringer viser A. som en nidkær Forfægter af den lutherske Ortodoksi og som en habil Pædagog, der med forstandig Hensyntagen til Børns Fatteevne har forstaaet at fremsætte Kirkelærens Hovedpunkter paa en kort, klar og enfoldig Maade. Nogle andre Smaaskrifter af A. hæver sig derimod ikke op over det almindelige.

Indledningerne til A.s to ovenn. Skrifter. Joakim Larsen: Bidrag til den danske Folkeundervisnings og Folkeskoles Hist. 1536—1784, 1916, S. 24.

Bjørn Kornerup.

Aaskow, Urban Bruun, 1742—1806, Læge. F. 28. April 1742 i Brønshøj, d. 31. Maj 1806 paa Prinsens Palæ i Kbh., begr. i Asminderød. Forældre: Sognepræst Hieronymus Larsen A. (1709—44) og Anne Marie Bruun (1721—56, gift 2° 1746 med Sognepræst Hans Mossin Rasmussen Lange, 1711—54). Sønnesøns Søn

af J. L. Aaskov (s. d.). Gift 2. Marts 1774 i Kbh. (Holmens) med Anne Marie Kali, døbt 31. Marts 1742 i Kbh. (Frue), d. 30. Sept. 1801 i Fredensborg, D. af Professor, Konferensraad J. C. K. (s. d.) og Hustru.

A. blev Student 1758 fra Herlufsholm. Han undersøgte 1763 sammen med Jens Bang den i Kbh.s Amt grasserende, for Landbruget alvorlige Kvægsyge og udgav herom »En Afhandling om Qvægsygen« (1765). 1766 tog han Lægeeksamen og blev 1770 — som den første Læge (Ikke-Kirurg), der fik Ansættelse i Søværnet — udsendt for at undersøge de katastrofale smitsomme Sygdomme, der hærgede den til Algier afsendte Eskadre, og som han beskrev i sin Doktordisputats 1774. Han blev 1770 Admiralitetsmedicus, 1776 Livmedicus hos Dronning Juliane Marie, s. A. Medlem af Landhusholdningsselskabet og tillige af en Kommission til Op-hjælpning af Kirurgien, 1779 Medlem af Direktionen for Kvæsthuset og kort efter af Direktionen for Frederiks Hospital, 1801 Medlem af Vaccinationskommissionen, 1803 af Sundhedskollegiet og Æresmedlem af Det kgl. medicinske Selskab. A. har gjort sig fortjent af Fødselshjælpens Fremme i Danmark ved tillige med sin Kollega Guldbrand at formaa Dronning Juliane Marie til 1785 at skænke den ved Siden af Frederiks Hospital liggende Gaard til Indretning af en selvstændig Fødselsstiftelse. 1804 afstod han sin betydelige lægevidenskabelige Bogsamling til Det kgl. Bibliotek mod en aarlig Pension. Foruden den omtalte Disputats, som har haft Betydning for sin Tid, har han udgivet talrige Afhandlinger af medicinsk Indhold. — Etatsraadsrang 1782. Virkelig Etatsraad 1802.

Benedicte Arnesen-Kali : Livserindringer, 1889, S. 300—08. E. Ehlers i Tidsskr. f. Søvn., LXXXII, 1911, S. 549—59.

V. Meisen (Jul. Petersen).

Aastrup (Ostrup), **Poul Mortensen**, 1576—1619, Biskop. F. 1576 i Aastrup, Ribe Stift, d. 4. Nov. 1619 i Lund, begr. i Domkirken sst. Forældre: Sognepræst i Aastrup Morten Poulsen Grum og Anna Nielsdatter. Gift 13. Okt. 1605 i Ribe med Else (Sidse, Citzele) Andersdatter, f. 6. Aug. 1586 i Ribe, d. efter 28. April 1621, D. af Historikeren Anders Sørensen Vedel (s. d.) og 2. Hustru.

P. M. A. blev Student fra Ribe og foretog siden som Hovmester for unge adelige vidtløftige Udenlandsrejser gennem de fleste Lande i Europa. Saaledes vides det med Vished, at han 1598 blev immatrikuleret i Heidelberg, 1600 i Basel, 1601 i Orleans og 1603 i

Padova og Siena. Efter sin Hjemkomst tog han i Dec. 1604 Magistergraden i Kbh., hvorpaa han 1605 blev Rektor ved Ribe Skole, i hvilken Stilling han gjorde sig bemærket ved sin Iver for at indføre Reformer, sigtende til at hæve Skoleundervisningen til et højere Trin, navnlig ved Indførelsen af maanedlige Eksaminer og Flidsbelønninger. 1610 kaldtes han til Professor pædagogicus ved Universitetet, men allerede i April 1611 beskikkedes han til Biskop i Lund. Det var en urolig Tid, hvori han overtog dette vidtløftige Embede: thi Kalmarkrigen stod just for Døren og kom til at berøre de skaanske Provinser stærkt. Ogsaa i Kirken var der Uro, da den melanchtonske eller kryptokalvinistiske Retning netop nu maatte vige for den lutherske Ortodoksi. P. M. A. maatte deltage i Mødet i Kolding i Febr. 1614, hvor Præsten Oluf Kock blev dømt: han maatte ikke længe efter indstævne Mag. Niels Mikkelsen Aalborg i Helsingborg til at møde for Konsistorium i Kbh. og selv være med til at dømme ham fra Embedet; han maatte i Juli s. A. deltage i Granskningen af H. P. Resens Forsvarsskrift og i alt Fald i Hovedsagen godkende det; han maatte i Aaret 1615 indvie Ortodoksens Helt, Dr. Hans Resen, til Sjællands Biskop, og han maatte endelig 1616 være med til at dømme Biskop Hans Knudsen Vejle fra Embedet — unægtelig haarde, pinagtige Vilkaar for en Mand, der efter alt at dømme selv stod den kryptokalvinistiske Retning nær, saa at det efter nogles Mening kun var et Tidsspørgsmaal, naar Resen ogsaa vilde gøre det af med ham. — Som kirkelig Tilsynsmand viste han — som det bl. a. fremgaar af hans endnu i Rigsarkivet bevarede Visitatsbog — megen Nidkærlighed for Tugt og Sædelighed; slette Præster havde i ham en streng Dommer. Med de latinske Skoler førte han et omhyggeligt Tilsyn, og Folkeundervisningen tog han sig med Iver af, straffede forsømmelige Degne, talte Forældrene alvorligt til paa sine Visitatser og foreholdt dem, hvad de skyldte deres Børn. Intet Under derfor, at ikke alle syntes om denne alvorlige og nidkære Biskop. — I Trykken har P. M. A. kun udgivet tre danske Ligprædikener. De strutter af Citater fra klassiske og nyere Forfattere og er som Helhed karakteristiske Udtryk for Tidens melanchtonisk farvede Fromhedstype.

H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Hist. 1537—1621, III, 1873—77, S. 634 ff. J. Corylander: Berättelse om Lunds Domkyrka, 1884, S. 126, 187 f. S. Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne, I, 1854, S. 34—38. P. N. Thorup: Hist. Efterretn. om Ribe Cathedralskole, I, 1846, S. 89—93. Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1928, især S. 240, 386—87, 434, 471, 473, 477 f.

H. F. Rørdam (Bjørn Kornerup).*

Abbestee, Peter Herman, 1728—94, Guvernør i Trankebar. Døbt 29. Nov. 1728 i Kbh. (Tysk Ref.), d. 29. Dec. 1794 sst., begr. sst. (Holmens K.). Forældre: Vinhandler Helvig A. (1697—1742) og Maria Barbara Fabritius (1704—75, gift 2° 1744 med Etatsraad, Meddirektør i Asiatisk Kompagni Peter van Hurk, s. d.). Gift 26. Dec. 1768 i Trankebar med Françoise Lange, f. 15. Jan. 1749 i Bengalen, d. 28. Marts 1779 i Trankebar.

Rimeligvis ved Stiffaderens Indflydelse antoges A. 1752 som »Assistent ved Negotien i Trankebar« og kom n. A. dertil med Kompagniets Fregat »Sydermanland«. Den velbegavede og belevne unge Mand viste sig snart brugbar, og 1755 sendtes han af Guvernementet til Kongen af Trevancore (en uafhængig Stat paa den sydlige Del af Malabarkysten) for at faa indrettet en dansk Handelsloge (Faktori) i Byen College. Logen blev oprettet, og A. ansattes som dens »Opperhoved«. N. A. forflyttedes han til Logen i Calicut som Opperhoved. 1760 kaldtes han tilbage til Trankebar og avancerede til Raadsmedlem. Ved Guvernør H. J. Forcks Død valgte det sekrete Raad 29. April 1761 A. til Interimguvernør, og Valget stadfæstedes n. A. af Direktionen hjemme. Træt af strengt Arbejde i Tropeklimate nedlagde han 1775 sit Embede og vendte med sin Familie tilbage til Kbh., hvor han n. A. af Kompagniets Generalforsamling valgtes til Meddirektør. I Forhandlingerne om Koloniernes Overdragelse til Staten deltog A. med Sækkundskab og Snilde; Overdragelsen vedtoges paa en Generalforsamling 23. April 1777, A. udnævntes til Brigader og endnu s. A. til kgl. Guvernør over samtlige Kolonier og Etablissementer i Ostindien og rejste ud i Dec. Først 13 Maaneder efter naaede han Trankebar, hvor mangt og meget nu kom i større Stil; A. fik Rang og Titel af Generalmajor. Under den langvarige og blodige engelsk-franske Kolonialkrig forestod han Styret med Dygtighed og Smidighed. Af de indfødte fik han Tilnavnet »de Fortrængtes Fader«. Efter faa Aars Virke søgte han Afsked fra den brydsomme Post, hvilken han opnaaede 1783, dog med indtrængende Anmodning om at fungere, indtil fredeligere Forhold indtraadte. Først 1788 kom en ny kgl. Guvernør ud, Peter Anker (s. d.), og A. forlod endelig Trankebar i Jan. 1789. Nogle faa Aar førte han et stort, gæstfrit Hus i Kbh. — Maleri paa Sielbeck ved Eutin. Silhouet paa Kronborg.

Kay Larsen: De dansk-ostindiske Koloniers Hist., I—II, igo7—08. F. C. Sommer i Personalthist. Tidsskr., 4. Rk., II, i8gg, S. 51—60.

A. D. Jørgensen (*Kay Larsen**).

Abel, d. 1252, Konge. D. 29. Juni 1252, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Kong Valdemar II. (s. d.) og Dronning Berengaria (s. d.). Gift 1237 med Mechtilde (s. d.).

Samtidig med at Valdemar II. 1232 lod sin ældste Søn Erik krone til Konge, gjorde han den næstældste Søn A., som paa det Tidspunkt maa have været en Dreng, til Hertug af Sønderjylland. Fem Aar senere ægtede A. Grev Adolf IV. af Holstens Datter, og da Svigerfaderen umiddelbart efter drog paa Korstog til Livland og senere indtraadte i Franciskanerordenen, overtog han Formynderskabet for sine umyndige Svogre. Han førtes saaledes ind i den holstenske Politik, og baade som Hertug af Sønderjylland og dansk Konge fulgte han i flere Henseender de samme Linier som Grev Adolf. Ligesom Grev Adolf havde givet forskellige Byer i Holsten lybsk Ret, foranledigede A. 1243, at Raadet i Liibeck lod Stadsretten afskrive til Brug for Tønder, den eneste slesvigske By, der fik lybsk Ret. I Handelspolitik har A. vistnok ogsaa taget Lære af Svigerfaderen.

Tilknytningen til den holstenske Greveslægt bragte A. i Mod-sætningsforhold til hans egen Slægt. Snart efter Faderens Død brød Striden løs mellem Brødrene og varede med faa og korte Afbrydelser hele Eriks Kongetid. I disse Aar førte A. tyske Krigere ind i Landet. Der blev hærget baade i Nørrejylland, Sønderjylland og paa Fyn. A. indtog Ribe, Kongen brændte Svendborg, der hørte til A.s Fædrearv, 1250 erobrede han Slesvig By. Den blev dog atter givet tilbage til A., og et Forlig kom i Stand. Imidlertid rykkede de holstenske Grever frem fra Syd og begyndte en Belejring af Rendsborg, der var kommet paa Kongens Haand. Kong Erik drog Borgen til Undsætning, men gjorde paa Vejen Ophold i Slesvig By, hvor han var A.s Gæst. Her blev han myrdet Natten mellem 9. og 10. Aug. 1250, og Liget sænket i Slien. I Samtidens og den nærmeste Eftertids Mening stod A. som Ophavsmand til Udaaden, mens Lage Gudmundsen og Tyge Bost nævntes som dem, der lod Drabet fuldbyrde, men hvad der var foregaaet i Slesvig, vidste man kun gennem Rygter. — A. handlede imidlertid hurtigt; inden Maanedens Udgang var han hyldet paa Viborg Ting, og 1. Nov. blev han kronet til Konge sammen med sin Hustru. »Ved 24 Ridderes Haand rensede han sig for Broderens Død« siger en Aarvog.

A. har, saa vidt vi kan se, styret med kraftig Haand i sin korte Kongetid. Han stadfæstede straks Kirkers, Klostres og Købstæders Privilegier — mod drøj Betaling, hedder det fra et Par Sider. Han bekræftede og udvidede Hamburgs, Liibecks, Rostocks og Wismars

Handelsprivilegier, sikrede deres Ret til at bjærge Vrag og ordnede Toldforhold og Retsforhold paa Skanør. Rigmøder blev afholdt baade 1251 og 1252; til Rigmødet ved Midfaste 1251 knytter man et mærkeligt Lovstykke, der griber ind paa en Mængde Omraader og vil rette Misforhold i Retsvæsen, Ledingsvæsen og Landets Styrelse. Om det er Kongens Initiativ, der gør sig gældende, eller det er en anden Mands Arbejde, kan ikke siges; vi kender meget lidt til A.s Raader. At dømme efter Vidnerne i de Breve, der er udstedt i hans Tid, har nordtyske Fyrster og holstenske Adelsmænd været fremtrædende blandt A.s Omgivelser; Lage Gudmundsen og Tyge Bost, Kongens Kammermester, forekommer oftere, men ellers ganske faa Danske. — A. faldt paa et Tog mod Friserne og blev begravet i Slesvig Domkirke. Det 16. Aarh.s Historikere, Hieronymus og Povl Cypræus fra Slesvig og Arild Huitfeldt, beretter, at Liget formedelst Spøgeri blev fjernet fra Kirken og ned-sænket i en Mose ved Gottorp. — Fantasibillede fra Renæssancen paa Arreskov.

Kr. Erslev i Hist. Tidsskr., 6. Rk., II, 1889—90, S. 359—442, og 7. Rk., I, 1897—99, S. 489—518. J. Olrik: Valdemar Sejrs Sønner og den store Ærkebispes-
 trid, 1906—08. Poul Johs. Jørgensen: Udsigt over den dsk. Retshist., 1926, S. 80 f., 86.

huen Jørgensen.

Abel, d. 1279, Kongesøn. D. 2. April 1279 i Svendborg, begr. sst. (Graabrødrenes Kirke). Forældre: Kong Abel (s. d.) og Mechtilde (s. d.). Gift med Mechtilde, D. af Grev Gunzelin III. af Schwerin (d. 1274) og Margrete.

Vi finder A. som Medudsteder af et Par Breve, først og fremmest Brevet af 12. Maj 1260, hvorved Mechtilde og hendes Sønner pantsætter Landet mellem Sli og Ejder til de holstenske Grever. Junker A. synes i øvrigt kun i ringe Grad at have gjort sig gældende under Kampen mellem Abels Linie og Kong Christoffer og Kong Erik. Hans Datter Margrete traadte ind i det af hendes mødrene Slægt grundlagte Cisterciensernonnekloster Zarrentin i Mecklenburg. Som Abbedisse stiftede hun 1317 Sjølemesse for sin »Fader Hertug Abel og Moder Mechtilde af Danmark«. Det Slægtgods i Danmark, der var tilfaldet hende som Arv efter Faderen, kom dels ved Køb, dels ved lange Forhandlinger og endelig Dom til den danske Konge.

Ellen Jørgensen: Annales Danici, 1920, S. 120, 121, 209. Mecklenburg. Urkundenbuch, III, 1865, S. 39, 57; VI, 1870, S. 282, 429. Kr. Erslev: Repertorium, I, 1894—95, S. 415, Nr. 182 udat.

Ellen Jørgensen.

Abel, Ivar, ca. 1720—88, Sprogmand. F. ca. 1720 i Ejstrup Mølle, Asferg Sogn ved Randers, d. 28. Febr. 1788 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Møller Søren Jørgensen til Ejstrup Mølle og Husumgaard (levede endnu 1725) og Maren Nielsdatter. Gift 11. Juli 1766 i Kbh. (Frue) med Maria Elisabeth Frost.

A. fik sin Opdragelse hos Præsten i Asferg, Laurids Eskildsen Vivild, hvis Hustru Kirsten Ivarsdatter A. var en Slægting af ham. Han dimitteredes 1739 til Universitetet fra Viborg, 1761 tog han latinsk-juridisk Eksamen og virkede derpaa til 1771 som Prokurator ved Kbh.s Byting. Det vides, at han 1766 fik en Advarsel paa Grund af uforskammet Optræden mod Byskriveren. 1765 udgav han, nærmest til praktisk Brug, »Index unisonorum Hebraicus«, et Glossar over enslydende eller hinanden lignende hebraiske Ord. Senere kom »Symphona symphona« (1782), sammenlignende Bemærkninger om en Række Ord af forskellige indiske Sprog, og »Gentium Boreo-Orientalium vulgo Tatarorum harmonia linguarum« (1783), der under temmelig rigtige Synspunkter for Inddelingen sammenstiller Ord af forskellige finsk-ugriske, tatariske og mongolske Sprog. I sit »Schediasma etymologico-philologicum« (1783) meddeler han bl. a. nogle Bemærkninger om Grønlandsk, men kan for øvrigt ikke frigøre sig for den ældre Teori om Hebraisk som Ursprog.

Vilh. Thomsen (Kr. Sandfeld).*

Abel Cathrine, Hans Hansens, ca. 1626—76, Legatstifterinde. F. 13. Dec. 1626 (el. 19. April 1627) i Slesvig el. Holsten, d. 1. Jan. 1676 i Kbh., bisat tillige med sin Ægtefælle i Holmens Kirke. Gift 15. Juli 1655 med Sophie Amalies Godsinspektør og Proviantskriver ved Kbh.s Slot Hans Hansen (Osten), f. 25. Marts 1617, d. 3. April 1672 i Kbh.

A. C.s Herkomst er usikker. Paa Kisteplade og Epitafium kaldes hun: Wolfsdatter von der Wisch, og andre Efterretninger synes at tyde paa, at hendes Moder var en Mule. Forholdet er muligvis det, at hun var illegitim Datter af en adelig Wolf v. d. Wisch og en borgerlig Jomfru Mule. I sin Ungdom stod hun i Sophie Amalies Tjeneste i en underordnet Stilling, men besad Dronningens Tillid og Fortrolighed og bevarede den efter sit Giftermaal. Hun var en af de betroede Kvinder, Dronningen sendte til Blaataarn for at ransage Leonora Christines Person, og ved hendes Død lovede Dronningen at have Tilsyn med Fuldbyrnelsen af hendes sidste Villie. Hendes Ægtefælle var en driftig Mand, der erhvervede sig saa rige Midler, at A. C. til det betydelige

Jordegods, hun arvede efter ham, kunde tilkøbe Hovedgaarden Ulriksholm paa Fyn. I hendes Optræden under det meget pinlige Optrin i Blaataarn, saaledes som det fortælles i Jammersmindet, synes man trods alt at spore et humant Sindelag, der ogsaa fik Udtryk i hendes testamentariske Bestemmelser. Af A. C.s Formue gik vel en Del til hendes Slægt, men væsentlige Midler satte hun i Legater og milde Stiftelser, Kølstrup Hospital ved Ulriksholm og især den saakaldte Abel Cathrines Stiftelse i Kbh., oprettet 1675 °S oprindelig beliggende i Dronningens Tværgade, men 1886 flyttet til en Gade paa Vesterbro, der bærer Stifterindens Navn. — Epitafium med Maleri i Holmens K.

O. Nielsen: Efterretn. om Abel Katrines Stiftelse, 1875. Leonora Christina Ulfeldt's Jammers-Minde ved S. Birket Smith, 1869, S. 17, 37 ff. H. R. Hiort-Lorenzen: Repertorium over Legater og milde Stiftelser, I, 1903, S. 19.

Eiler Nystrøm.

Abercron, Christian Friedrich, 1748—1815, Officer. F. 8. Maj 1748 i Gliickstadt, d. 26. Febr. 1815 i Rendsborg, begr. sst. Forældre: Sekondløjtnant, senere Oberstløjtnant i Dronningens Livregiment David (el. Daniel) Wilhelm A. (ca. 1718—91) og Maria Elisabeth Metzger (1715—99). Gift 1792 med Margarethe Sophie Amalie Wilcken(s), f. 12. Febr. 1766 i Nortorf, d. 27. Maj 1820 i Rendsborg, D. af Løjtnant Thomas Caspar W. (ca. 1730—91, gift 2° 1775 med Hedvig Ida Nasser, 1737—1823) og Magdalene Dorothea Asmussen (d. 1774).

A., hvis Slægt angives at nedstamme fra den skotske Familie Abercromby, blev i sit 14. Aar sat i Underofficers Nr. i Dronningens Livregiment i Gliickstadt, Sekondløjtnant 1769, Premierløjtnant 1782, kar. Kaptajn 1789, Kaptajn 1790 og kar. Oberstløjtnant 1808. S. A. blev hans Bataillon (af Oldenborgske Infanteriregiment) kommanderet til Fyn for at deltage i Aktionen mod de oprørske spanske Regimenter, og 1809 fik han Lejlighed til at udmærke sig under den Ekspedition, som af et forenet dansk-hollandsk Korps under Generalerne Ewald og Gratien foretoges mod den preussiske Frihedshelt og Friskarehøvding Major Schill, der med sit Korps havde sat sig fast i Stralsund. A. fremhævedes for sit Forhold under Stormen i begge Generalers Rapporter. 1812 udnævntes han til Oberst. Under de vanskelige og politisk forvirrede Forhold ved Sydgrænsen 1813 kommanderede han i Maj en Styrke paa fire Batailloner og et Batteri, der i Forening med franske Tropper havde besat Hamburg, som var rømmet af Russerne. Da det danske Hjælpekorps under Prins Frederik af Hessens Kommando i Juli

blev underlagt Marskal Davout, indgik Oldenborgske Regiments i., 2. og 4. Bataillon i Korpsets 1. Brigade, og under Davouts Fremrykning til Schwerin og Tilbagegangen derfra til Ratzeburg i Aug.—Sept. fik A. Lejlighed til at vise sine fremragende Evner som Fører, hvorfor han, da Hjælpekorpsset i de første Dage af Dec. fra Liibeck maatte gaa tilbage over Kiel mod Rendsborg, fik Kommandoen over 1. Brigade. Som Brigadekommandør gjorde han fortrinlig Fyldest under Kampen ved Sehested. Marts 1814 udnævntes han til Kommandør for Oldenborgske Infanteriregiment. — R. 1809.

En af hans Sønner, *Carl Friedrich Jiirgen Peter A.* (f. 20. Dec. 1796 i Rendsborg, d. 26. Maj 1856 i Hamburg), var udgaaet fra Holstenske Militærinstitut som Sekondløjtnant og havde tjent under Faderen ved Oldenborgske Infanteriregiment 1813 og udmærket sig ved Sehested. Han sluttede sig 1848 som Kompagnichef ved 16. Bataillon til den slesvigholstenske Hær, hvor han 1849 blev Kommandør for 2. Brigade og bl. a. deltog i Slaget ved Isted (Episoden ved Passet i Vedelspang). Han udelukkedes 1852 fra Amnesti. — R. 1814.

J. D. T. Manthey: Ridderes Levnetsløb, 1818, S. 123. C. Th. Sørensen: Kampen om Norge 1813 og 1814, 1871. Medd. fra Krigsark., I, 1883; VI, 1894; IX, 1902. Slægt i Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen og i Geneal. Taschenbuch der adeligen Häuser, 1891, og Goth. geneal. Taschenbuch der adeligen Häuser, Alter Adel u. Briefadel, 1930.

Rockstroh (S. A. Sørensen).

Abildgaard, en adelig og en borgerlig Slægt. Den første er en af de ældste danske Adelsætter, idet Navnet allerede forekommer 1230 med Tyge A. (d. ca. 1260), der dette Aar var Medlover for Kong Valdemar, og som rimeligvis er Fader til nedenn. Drost Tyge A. (d. ca. 1295). Dennes Søn Laurids havde fem Sønner, blandt hvilke de her nævnte Niels Lauridsen A. og Timme Lauridsen A. til Margaard, der er Stamfader til den ældre Linie af Slægten. Den yngre Linie af Slægten, hvis Tilknytning til den ældre ikke hidtil er paavist ad arkivalisk Vej, begynder med Bendix A. til Vranderup (—1536—) og deler sig i en dansk Gren, der uddøde med Eggert A. 1705, og en sønderjysk-holstensk Gren, der forsvandt i Midten af 17. Aarh. — Til den borgerlige Slægt hører Arkivtegneren Søren A. (1718—91) (s. d.), der er Fader til Maleren Nicolai Abraham A. (1743—1809) og Veterinæren Peter Christian A. (1740—1801). Han nedstammer fra Politibetjent i Kbh. Hans Pedersen A., hvis Broder rimeligvis er Løjtnant Jens Pedersen A. (ca. 1650—

1718) i Trondhjem, der havde Sønnenne Rektor Christian Ulrik A. (1698—1771) i Helsingør — fra hvem den danske og en af de norske Grene af den borgerlige Slægt nedstammer —, Præsten Peter A. (1695—1778) i Røros og Præsten Jens A. (1696—1745) i Løiten, fra hvem en anden norsk Gren nedstammer. De nævnte Hans og Jens Pedersen A. tillige med en tredie Broder Søren A., der 1703 var Fæster under Bangsbo, har formentlig deres Navn fra Abildgaard i Jerslev Sogn, medens derimod Familietraditionen, til Dels med Støtte i, at Slægten fører det adelige Vaaben, vil hævde, at de gennem et ukendt Led er Efterkommere af nedenn. Terkel A. (ca. 1498—1564), der »holdis for at have været af den adelige Stamme«, men hvis Forbindelse med denne dog heller ikke er blevet fastslaaet.

Danmarks Adels Aarvog, XLVI, 1929, II, S. 3—13. *Albert Fabritius.*

Abildgaard, Nicolai Abraham, 1743—1809, Maler. Døbt 11. Sept. 1743 i Kbh. (Frue), d. 4. Juni 1809 paa Spurveskjul ved Frederiksdal, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: senere Arkivtegner Søren A. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 23. Marts 1781 i Kbh. (Garn.) med Anna Maria Oxholm, døbt 9. Dec. 1762 i Kbh. (Holmens), d. 31. Jan. 1822 i Helsingør (Olai), D. af Mønsterskriver ved Holmen, Krigsraad Lorens O. (1714—86) og Maria Susanne Schultz (1730—82). Ægteskabet opløst 1786 (hun gift 2° 1787 med Kammerherre Reinhard Henrik v. Eppingen, s. d.). 2° 15. April 1803 paa Frbg. (Frue) med Juliane Marie Ottesen (gift i° 1793 med Hofjunker, Palæintendant Andreas Hauch, 1762—1814), døbt 19. Maj 1777 i Trankebar, d. 27. Okt. 1848 i Kbh. (Helligg.), D. af Faktor i Ostindisk Kompagni, senere Proprietær Niels O. (ca. 1737—91, gift 2° med Karen Friis Rømer, 1750—1803) og Eleonora Wilhelmsdatter Quicklins (ca. 1755—82).

Som Dreng blev A. sat i Malerlære, da det var nødvendigt, at han selv tjente til Brødet, og ca. 1762 blev han Svend hos Malermester H. M. Harder. Senere i 60'erne arbejdede han hos Mandelberg, der paa den Tid udførte mange dekorative Arbejder i offentlige og private Bygninger. 1764 begyndte han tillige at udanne sig til Kunstner paa Kunstakademiet, hvor han 1765 og 1766 vandt den lille Guldmedaille (1765 ved »Davids Indtog i Jerusalem«, tilh. Kunstakademiet, 1766 ved »Mannasamlingen«), 1767 den store ved »David salves af Samuel«, tilh. Kunstakademiet. Først 1771 blev Rejsestipendiet, der fulgte med den store Guldmedaille, ledigt, men da der var flere, som kunde gøre Krav paa det, indsendte A. 23. Jan. 1771 en Skrivelse til Akademiet, i hvilken

han opfordrede dette til at lade en ny Konkurs afholde; dette skete, med det Resultat, at A. sejrede (muligvis ved »Calpurnia raader Cæsar fra at gaa i Senatet«, der senere tilhørte Stiftsprovst H. G. Clausen og brændte ved Bombardementet 1807). Afgørelsen faldt i Begyndelsen af Maj 1772. Han afrejste om Sommeren og ankom til Rom 17. Sept. Under flittigt Studium, der kun afbrødes ved flere Sygdomsanfald, opholdt han sig derefter i Italien til Sommeren 1777. Gennem Norditalien rejste han da til Paris og kom hjem sent paa Aaret. Endnu i Dec. Maaned agreeredes han af Kunstakademiet paa en Skitse af Phoebus, der fraraader Phaëton at køre Solvognen, og 31. Marts 1778 tog han første Gang Sæde i Akademiet som Medlem, optaget paa Billedet af Svend Tveskæg, der løskøbes af de danske Kvinder. Det havde længe været planlagt underhaanden, at A. skulde have P. Als' Professorat, og allerede i Maj s. A. udnævntes han til Professor. Dermed begyndte hans betydningsfulde og dominerende Rolle ved Akademiet. 1787 søgte han endnu uden Held at hindre Wiedewelts Genvalg til Direktør, men 1789 blev han selv valgt til Direktør, og fra 1801 til sin Død bevarede han uafbrudt denne Stilling.

I den danske Kunsts Historie indtager A. en overordentlig betydningsfuld Plads, baade ved den Vægt, hans kunstneriske Produktion i sig selv har, og ved den Indflydelse, hans usædvanligt stærke Personlighed udøvede i mange Forhold. Hans Kunstnergerning var ikke indskrænket til Malerkunsten, tværtimod var han virksom paa en Række forskellige Omraader, arkitektoniske saavel som dekorative. Fra først af var dog Malerkunsten hans egentlige Felt. Det Grundlag, fra hvilket han her gik ud, laa lavt. Medens hans Ven og samtidige, Jens Juel, inden for Portrætkunsten modtog en Overlevering af stor Værdi, bl. a. fra Pilo, var Figurmaleriet, saaledes som vi kender det fra A.s Lærer Mandelbergs store Billeder til Iliaden (paa Fredensborg), sunket ned til en grov Manierisme af meget haandværksmæssig Karakter. Og med Rette siger Jul. Lange, »at det, som Akademiet paa hin Tid meddelte sine Elever og atter krævede af dem, kun var en aldeles overfladisk Praxis i at lave et Billede i en Manér, som for den, der ikke saa nøjere til, kunde minde om Nic. Poussin, le Brun og de øvrige franske Malere. Naturen kastede man kun et flygtigt Blik paa gennem en tankeløst overleveret Kunststils Briller.« Det er sandsynligt, at A. har arbejdet med paa enkelte af Mandelbergs Billeder til Iliaden. Herfra gaar da gennem hans Malerkunst en stigende Linie med en Kulmination i Arbejderne fra 80'erne; derefter ændrer dens Karakter sig noget, og i den sidste halve Snes Aar af hans Liv

naar hans Malerkunst sin fulde Modenhed. Denne Udvikling viser hans Evners Styrke; naar bortses fra Juel, der i malerisk Begavelse kunde kappes med ham, stod ingen samtidige danske Malere paa et saadant Niveau, at deres Arbejde kunde støtte ham. Ene førte han Figurkunsten i Danmark et mægtigt Stykke Vej frem. Baggrunden herfor er en Eksistens, der i sjælden Grad gik ud paa Tilegnelse af æstetisk, kunstnerisk Kultur. Hans Kundskabstørst var enorm. Var han maaske som ung under Læredrengens og Svendens drøje Kaar sat tilbage, saa indhentede han det forsømte ved de flittigste Studier, der gjorde ham bekendt ikke alene med Kunstens Historie og alt, hvad man dengang regnede for Kunstens Hjælpevidenskaber, som Anatomi, Mytologi o. a., men i udstrakt Grad med Historie og Litteratur. Han var en af disse sammenfattende Begavelser, som for Nutiden ikke glemmer Fortiden, som med Voldsomhed gør sig gældende i Nutidens Liv og dog med en vis filosofisk Ro og, alt som Aarene gaar, med større og større Skepsis sammenligner og vejer Begivenhederne før og nu. Tidens voldsomme revolutionære Rørelser giver Genlyd i hans Sind, »men hvad som skeer er skedt før, og naar ieg læser Constantins og Juliani Historie, forekommer det mig, som naar ieg læser vore Dages Aviser«.

Vendepunktet i hans Liv blev den store Italienrejse. Fra den lille afsides Residensstad kom han til et af Verdens Kunstcentrer, hvor ikke alene Antikken og Renæssancen kunde studeres som intet andet Sted, men hvor ogsaa den moderne Kunst omformedes i Reaktionen mod Rokokoens. Studiet af den gamle Kunst drev A. med stor Iver, idet han kopierede Rafael, Michelangelo, Annibale Caracci, Tizian og samtidig med Grundighed gennemgik Samlingerne. Der er heller ingen Tvivl om, at Resterne af den antikke Malerkunst, der nyligt var fremdragne, havde hans fulde Interesse, selv om den egentlige Paavirkning herfra navnlig viser sig i de seneste Aar af hans Liv og da vel paa ny formidlet igennem de store kobberstukne Værker. Det næsten videnskabelige Studium af Fortidens Kunst har han i øvrigt tilfælles med adskillige andre af Kunstnerne i Rom, vi skal her blot minde om Peder Als, Wiedewelt, Rafael Mengs. Arbejdet, afbrudt af haarde Sygdomsanfald, har næppe levnet A. megen Tid til kammeratlig Omgang; dog knyttede han en enkelt Forbindelse af største Betydning for Fremtiden med den ypperlige svenske Billedhugger Sergei, der opholdt sig i Rom 1767—78. Det livslange Venskab, der her sluttedes — og som senere vedligeholdtes gennem Breve og under Sergeis gentagne Besøg i Kbh. — udviklede vel i lige høj Grad

dem begge. Ogsaa ved anden Omgang er A. i Rom blevet bestyret i sin moderne Tendens, der førte til Opposition mod Rokokoens og satte ham ind i Rækken af Nyklassicister; højst sandsynligt har han haft Berøring med den begavede fransk-svenske Arkitekt og Maler Louis Adrien Masreliez, der i Lærdom og Studier saavel som i kunstnerisk Retning ligner ham meget, og med den schweiziske Maler Joh. Heinr. Fiissli stod han i Venskabsforbindelse. Naar Fiisslis Biograf Federmann betragter denne ganske som den ydende, A. som den modtagende, maa det dog fremhæves, at A.s maleriske Begavelse sikkert er af sundere og oprindeligere Art, medens Fiisslis i højere Grad er romantisk og litterært bestemt. For at naa en rigtig Opfattelse af A. som Maler er det i høj Grad nødvendigt at forstaa, at hans omfattende æstetiske Kultur paa ingen Maade kvalte de maleriske Evner.

Hvor vidt A. efter de første Aars Ophold i Rom var naaet, ses af den 1775 malede »saarede Philoktet« (Kunstmuseet). Indtrykene af Michelangelo og af Tizian, hvis Billede i Vatikanets Pinakotek han netop da kopierede, er aabenbare; trods det forcerede Figurmotiv har Billedet store maleriske Skønheder, og Springet fra Guldmedaillearbejderne er uhyre. Senere under Romopholdet udførte han endnu et stort Arbejde, »Hamlet hos sin Moder« (Kunstmuseet, ikke fremhængt), rimeligvis for dermed at habilitere sig som »Historiemaler« til den store Dekoration af Christiansborg Slot, der forestod. Dets Stil er præget af den drastiske og overdrevne Gestikulation, som ikke sjældent findes i hans Billeder; Skitsen dertil (Abildgaard-Udstillingen 1916, Nr. 3) viste ved Siden deraf udmærket friske koloristiske Detailler.

Det første Arbejde efter hans Hjemkomst er Medlemsstykket fra Svend Tveskægs Historie, utvivlsomt ogsaa valgt med Henblik paa det forestaaende Christiansborg-Arbejde. Som Komposition er det endnu svagt, men ogsaa det har smukke maleriske Partier. Umiddelbart derefter gik A. i Gang med det store Arbejde, der var Maalet for hele hans Uddannelse, Dekoreringen af den kæmpestore Riddersal i Christian VI.s Christiansborg med Malerier af de oldenborgske Kongers Historie. Den første Del af det planlagte Arbejde fuldendtes 13 Aar senere, 1791, da de 10 Billeder, hvert ca. 7% X 3% Alen stort, var paa Plads. Dermed standsedes Dekorationen, og ved Branden 1794 tilintetgjordes det hele Værk med Undtagelse af de tre ældste Billeder (anbragt i det nuværende Christiansborg); dog har vi Kunstnerens Skitser (Amalienborg). Allerede det ældste af disse Billeder, Allegorien over Christian I.s Regering, viser, at den hjemvendte Maler havde ualmindelige

Evner til at forme en Komposition; Figurene virker med plastisk Kraft og Tyngde, hele Opbygningen er bred og enkel, og ogsaa malerisk har Billedet udmærkede Egenskaber. Gennem Skitserne kan vi nu følge hans Stils Udvikling til større Klarhed og Rytme og stor koloristisk Charme (Skitserne til Christian VI.-Billedet), indtil Serien kulminerer med den forkastede Skitse (nu i Kunstmuseet) af Christian VII. brydende Bondens Aag. Over Billederne var anbragt Grisailer, hvis dejlige Kompositioner kendes af Forarbejder (Skitser i Malerisamlingen, Tegninger i Kobberstiksamlingen). Der er næppe Tvivl om, at A. med disse Arbejder vilde være blevet staaende som den betydeligste Figurmalers i stor Stil i dansk Kunst. Samtidig med dette store Arbejde udførte han forskellige mindre til Slottet (Skitser i Kunstmuseet).

Ved Siden af disse officielle Bestillinger malede A. en anseelig Række Staffelibilleder, af hvilke en Del kendes. Et af de ældste er formodentlig Kunstmuseets mærkelige inspirerede »Ymer dier Koen Ødhumble«, andre behandler Shakespeares Richard III. (et i Museet i Randers¹¹). Bekendt især rennem Clemens' Stik er Maleriet af Sokrates (Glyptoteket). I Billedet af Ossian (Kunstmuseet, stukket 1787 af Clemens) og især i Suiten af Billeder til Niels Klim (Kunstmuseet, stukket af Clemens til Baggenses Oversættelse) viser A. (ligesom i nogle af Skitserne til Christiansborg-Billederne), i hvor høj Grad den Opfattelse, at han kun var en lærd Kunstner, er forkert. Ikke alene er Kompositionerne fint gennearbejdede, men Penselen er spillende elegant og den koloristiske Virkning yndefuld og indsmigrende. En saa livfuld malerisk Behandling naar han ikke senere, men søger den ikke heller, han tilstræber da andre Virkninger.

Adskillige Besværligheder og endog haarde Sorger tyngede A. i denne Tid. Hans første Ægteskab blev ulykkeligt og brød sammen allerede 1784, hvorefter fulgte en pinlig Retssag, først afsluttet i 1789. Dertil kom yderligere, at hans eneste Barn i dette Ægteskab, Sønnen Marcus Aurelius, døde 1786, halvfemte Aar gammel; et Aar forinden havde Kunstneren forgæves ansøgt Kongen om Tilladelse til at bosætte sig i Italien for der at fuldende Rækken af de historiske Billeder. Først i Slutningen af 1787 fik han igen Lejlighed til at foretage en Rejse, der strakte sig over Vinteren, til Tyskland og Wien. Ogsaa ved Arbejdet med Christiansborg-Billederne opstod der Gnidninger, og en Kritik af Tyge Rothe fremkaldte en skarp Ripost fra Kunstnerens Side. Vidtløftigere og bitrere blev en Polemik med Professor A. C. Hviid i Anledning af Billedet »Arveprinsen og Fama« (Fr.borg). Det haardeste Slag var dog Kronprin-

sens Bestemmelse, efter at Suiten af de oldenborgske Konger var tilendebragt, at Arbejdet med Riddersalens Dekorerings skulde ophøre; Billederne i den øverste Del af Salen, der skulde fremstille de ældste danske Kongers Historie, blev saaledes ikke taget i Arbejde. Skuffet indgav A. en Promemoria, der redegjorde for hans Virksomhed og endte med en Ansøgning om at maatte rejse ud af Landet »for at frelse min Velfærd, og med den mit Helbred og Liv«. Han opnaaede intet, og tre Aar efter ødelagde Branden hans Stovværk.

Da det nye Christiansborg opførtes af C. F. Hansen, skete der 1804 igen Henvendelse til A. om Udførelse af nogle Billeder til det; Sagen trak dog — maaske mest paa Grund af Ulyst hos Kunstneren — saa meget i Langdrag, at der ved hans Død kun forelaa nogle faa Skitser (Arvehyldingen, 1806, Kunstmuseet, et Par Dørstykker i Privateje).

Saa haardt et Slag Slotsbranden var, gav den dog A. Anledning til et nyt betydeligt Arbejde, idet Arveprinsen, der købte Levetzau Palæ, den nuværende Kongebolig paa Amalienborg, overdrog ham Udsmykningen af Palæets Hovedetage. Af Kunstneren selv og af hans Elever udførtes hertil en Række dekorative Billeder, der nu opbevares dels i Kunstmuseet (fem graat-i-graat malte Scener af Achilleus' Historie), dels paa Fr.borg (Dørstykker og dekorative Felter med Aarets Tider, de fire Verdensdele m. m.). Vi kan betragte disse Billeder (uanset Spørgsmaalet om deres Egenhændighed) som repræsenterende en Overgangstid mellem de ældre Billeder, hvis maleriske Finhed og Charme er gaaet tabt, til Billederne fra det sidste Tiaar, hvis brede, rolige Fladebehandling anes.

Omkring Aarhundredskiftet lærte A. sin anden Kone, der var ca. 34 Aar yngre end han, at kende, og dette Forhold, der bragte ham megen Lykke, er aabenbart Baggrunden for en ny og harmonisk Udfoldelse af hans Malerevner. Det, som gennemgaaende er karakteristisk for Billederne fra det sidste Tiaar, er for Motivernes Vedkommende, at de ganske overvejende er hentet inden for den antikke Verden (Undtagelser er bl. a. forskellige Billeder i Privateje med Emner fra Voltaire og Racine), for Behandlingen det, at Lokalfarverne i Reglen er mildere og mere slørede end før, Pense-lens Spil i den pastose Farve oftest opgivet til Fordel for en større og roligere Fladehelhed, endelig en stor Ro og Simpelhed i Kompositionerne. Erindringer om den antikke Malerkunst, sammensmeltede med anden stor Fortidskunst, som Poussin, er her genoplivede i en Form, der dog er helt personlig. Til de ældste af

disse Billeder hører tre allegoriske Figurer fra Aar 1800 (de to i Kunstmuseet) og de fire ypperlige Arkitekturbilleder med Scener af Terents' Lystspil »Pigen fra Andros« (sst.), malede til Professorboligen paa Charlottenborg. A.s hele Interesse for de gamles Liv og Arkitektur har i dem skabt sig et mærkeligt fornemt kultiveret Udtryk. Men en Række af Billederne fra disse og de følgende Aar bør ligeledes fremhæves for deres ejendommelige milde og storladne Holdning, saaledes »Den døende Messalina og hendes Moder« (Kunstmuseet), »Theseus bønfaldes af Ismene og Antigone« (Kunstforeningen), Anakreon, Tibull, Scenerne af Apulejus' Roman Det gyldne Æsel, Papius og hans Moder, Sappho og Mytilenerinden, Apollo og Pareerne (alle i Kunstmuseet). I denne lange Række af Billeder naaede A. sin Kulmination som Maler.

Som tidligere berørt er imidlertid hans kunstneriske Virksomhed langtfra udtømt hermed. I nær Tilslutning til hans Malerkunst bør hans Tegninger nævnes, af hvilke et meget stort Antal opbevares i Kobberstiksamlingen. Der findes her ypperlige Forarbejder til hans arkitektoniske og dekorative Arbejder, navnlig dog en Mængde Figurkompositioner med Emner fra Alverdens Litteratur, ofte beundringsværdigt lette og maleriske Pennetegninger i Sepia.

Allerede kort efter A.s Hjemkomst fra Italien begyndte man at lægge Beslag paa hans dekorative Evner, der forbandtes med en usædvanlig æstetisk Helhedsdannelse. Saaledes kom han tidligt i Forbindelse med Teatret, til hvilket han gentagne Gange tegnede Dragter, og fra samme Tid omtrent er hans første Illustrationer, til Ewalds »Adam og Eva«, stukket af Clemens. De efterfulgtes senere af de før nævnte, ligeledes af Clemens stukne Illustrationer til Bagesens Oversættelse af Holbergs Niels Klim (1789); endvidere har han givet Tegning til adskillige Vignetter. Fremdeles til udmærkede Medailler — han var en ivrig Møntsamler — saaledes den fra 1792 i Anledning af Negerhandelens Ophævelse (af Gianelli), til Universitetets Prisedaille (af Adzer, ca. 1793), til Akademiets store Sølvmedaille fra 1797 (af Gianelli) og til flere endnu. Ligeledes til Indtogsdekorationer (1790) og lignende Arbejder.

Det ældste af A.s større dekorative Arbejder er Emiliekilden, som han 1781 rejste for Grev Schimmelfmann og som endnu trods uheldige Forandringer viser hans sikre Blik for Proportioner og hans afgjorte Forkærlighed for en fast arkitektonisk Form. Senere udførte han forskellige andre Mindestøtter, saaledes den, som Arveprinsen lod rejse i Sorgenfri Park over sin 1794 afdøde Hustru, det stærkt forandrede Gravmæle over Tyge Rothe og Karen Biørn

paa Assistens Kirkegaard, det mærkelige over Peter Tutein og hans Hustru (rejst sst., senere fjernet) og først og fremmest det udmærket smukke over hans Broder, Veterinæren P. C. A. (d. 1801) (sst.) med den ephesiske Artemis som Reliefudsmykning. Endelig bør Mindepladen paa Nørrejske Tøjhus i Randers nævnes (ca. 1805) med de kraftige Fasces og den fine Egekrans i Bronze over Medaillonportrættet af Kronprinsen.

I Løbet af 80'erne var A.s dekorative Evner vel, som vi har set, af og til blevet beslaglagt, men først i det sidste Aarti af Aarhundredet, da Christiansborg ikke mere gav ham Arbejde, tog Virksomheden med Arkitektur og Dekoration fat. Tidligt i 90'erne deltog han i Udformningen af Frihedsstøtten, der sikkert i Hovedsagen kan betragtes som hans Værk, og i de følgende Aar traadte han navnlig i en nærmere Forbindelse med Arveprinsen, hvis Arkitekt og kunstneriske Raadgiver han blev; til Sønnen, Prins Christian Frederik, traadte han senere i lignende Forhold. Hans Hovedværk for Arveprinsen var Omformningen af Interiøret i Amalienborg-Palæet, gennemført i en svær Louis-Seize-Stil, der har Mindelser om den svenske gustavianske Epoke, og i hvilket Helheden koloristisk var gennemført med stor Kraft. I Interiøret indgik som tidligere nævnt ogsaa dekorative Billeder, tillige plastiske Arbejder, ved hvilke den unge Thorvaldsen var hans Hjelper. I Arveprinsens Tjeneste udførte han ogsaa mindre Indretninger paa Sorgenfri, bl. a. Schweizerhuset og Norske Hus i Parken; endvidere Sarkofagen i Roskilde Domkirke over Arveprinsessen. Ogsaa den enkle smukke Sarkofag over Arveprinsen (d. 1805) sst. skyldes A. Han deltog fremdeles i Udsmykningen af den nylig omlagte Frbg. Have, hvor Schweizerhuset og Apistemplet skyldes ham. En Tempelbygning var obligat i Tidens Haveanlæg; denne med det kraftige Frontonrelief af Tyren er kun lille, men har en betydelig Virkning, gennemarbejdet som den er baade i Helhed og Detailler.

Ogsaa for Privatfolk udførte A. større Arbejder i Tidsrummet før og efter Aarhundredskiftet, saaledes for den kendte Købmand Constantin Brun, i hvis Palæ, det senere Moltke'ske i Dronningens Tværgade, endnu Dørstykker af ham er bevaret. Der er heller ikke Grund til at betvivle Rigtigheden af den Tradition, der tillægger ham Gaarden Nytorv Nr. 5; det bør erindres, at han paa det Tidspunkt havde en Arkitekt, Hornbech, i sin Tjeneste. Gaarden har ikke alene rummet smukke Interiører, af hvilke Detailler er bevaret, men har ogsaa i det Ydre en egen fin Holdning. Det eleganteste arkitektoniske Arbejde — i al dets Beskedenhed — der skyldes A., er dog det lille Landsted Spurveskjul

i Nærheden af Frederiksdal, som han købte 1805 og nyopførte. Det har, trods enkelte skæmmende Forandringer, endnu en sjælden Finhed i Dimensioner og stor Sikkerhed i Betoningen af den simple landlige Stil. Herude levede han sine sidste Somre, og her døde han.

A.s Interiør-Arbejder førte ham ogsaa ind paa dertil knyttede kunstindustrielle Felter, navnlig Møbelkunsten. I Kunstindustri-museet og paa Fr.borg opbevares en Række Stole og Skabe m. m. (enkelte Stykker findes ogsaa i Privateje), som er gjort efter hans Tegning. Nogle af Stolene er af ejendommelig svære Forhold, de fleste af disse Møbler dog meget elegante og graciøse; i Type gaar de alle tilbage til Antikken, der her som saa ofte er Grundlaget for hans Kunst.

A.s Kunst er baade Begyndelsen til og Afslutningen af en Epoke i dansk Malerkunst. En Sammenligning med Figurmaleriet i den tidligere Del af det 18. Aarh., Krocks og Coffres dekorative Malerier, Mandelbergs Kompositioner, viser os, at A. hævede Figurkunsten til et helt andet Niveau. Han naaede dette Resultat ikke ved en gennemført naturalistisk Behandling, saaledes som Eckersberg en Generation senere — om end Grundigheden af hans Modelstudium ikke maa undervurderes — men ved et ind-gaaende Studium af de gamle Mestres Værker og en ikke blot klog, men følelsesfuld og musikalsk Anvendelse af dette Materiale. Den rolige Rytmik i hans Malerkunst, saavel i Form som Farvc-givning, er ikke alene Udtryk for en Eklekticisme over for Antikken, Renæssancemestrene og deres Efterfølgere og navnlig Poussin, men den betegner ogsaa en personlig Indsats i den Stiludvikling, der foregik i Louis XVI.-Tiden. Og det bør fremhæves, at A. i adskil-lige af sine Kompositioner, hvor han arbejder med enkle, udprægede Figurmotiver, har naaet en Helhed og Harmoni, der er sjælden i dansk Kunst.

For den umiddelbare Eftertid fik hans Kunst alligevel ringe Betydning. Ingen af hans Elever magtede at føre hans Arbejde videre, og Eckersbergs Hjemkomst fra den store Rejse betød et fuldkomment Brud med A.-Traditionen; dansk Malerkunst slog med ham ind paa nye Veje. Først langt senere har A.s Kunst, bl. a. takket være Julius Langes Forstaaelse, igen faaet den Plads, der tilkommer den. Dog maa det ikke glemmes, at hans Indflydelse gjorde sig gældende ogsaa gennem hans Personlighed, saaledes i Forholdet til Thorvaldsen, hvem han i Ungdomsaarene var en trofast Hjælper og Støtte. Sikkert var han stejl af Karakter og lidet omgængelig — derom vidner hans mange Stridigheder med Kol-

leger og med de høje Herrer, han havde at samarbejde med —, men der er ingen Tvivl om, at han var ikke blot en magtkær Mand, men i høj Grad retsindig, altid parat til ildfuldt at gaa i Brechen for, hvad han ansaa for Ret og Sandhed.

En Del Breve fra A. findes i Det kgl. Bibliotek, en Samling Dokumenter i Statens Museum for Kunst.

A.s Ydre er opbevaret gennem flere Portrætter, blandt hvilke især Sergeis Tegninger giver os et udmærket Billede af »den lange smalle Mand«. Et tidligt og smukt Brystbillede paa Fr.borg (ca. 1768) skyldes Jens Juel, en Reliefmedaillon af Sergei er udført 1794 (Statens Museum for Kunst). En Buste, sandsynligvis udført af Trippel 1776—77, findes paa Kunstakademiet; sst. Maleri af C. A. Lorentzen. Miniaturer af N. Hagelberg og J. Turretin paa Fr.borg.

E. Løffler i Tidsskr. f. Kunstindustri, 1887, S. 90. Georg Gothe: J. T. Sergei, Stockh., 1898. Nord. tidskr., 1899, S. 377. Fra Arkiv og Museum, 1900, S. 428; 1917, S. 145. Jul. Lange: Udvalgte Skr., I, 1900. E. Hannover i Kunst, igoi. F. Meldahl og P. Johansen: Kunstakademiet, 1904. F. R. Friis: Kulturhistoriske Studier, 1904, S. 1. Th. Oppermann: Kunsten under Frederik V og Christian VII, 1906. P. Johansen: Nordisk Oldtid og dansk Kunst, 1907. Weitemeyer i Personalh. Tidsskr., 5. Rk., V, 1909. P. Johansen: Før Thorvaldsen, 1910. Vor Tid, I, 1914—15, S. 161 (Breve fra A.). Kunstmuseets Aarskr. 1914—31. Katalog over A.-Udstillingen i Kunstforeningen 1916. C. D. Mosehus: Louis Masreliez, Stockh., 1923. Th. Oppermann: Thorvaldsen, 1924—30. Abildgaard, Architektur og Dekoration, 1926, med Tekst af Leo Swane og Litteraturhenviisninger. A. Federmann: J. H. Fiissli, Ziirich u. Leipzig, 1927. Leo Swane: J. F. Clemens, 1929. Fr. Weilbach: Dansk Bygningskunst i det 18. Aarh., 1930. r „

Abildgaard, Niels Lauridsen, ca. 1313, Adelsmand, Ridder, var Søn af Laurids Tygesen.

Erik (VI.) Mændved gjorde ham til Ridder og Landsdommer og forlenede ham med tre Herreder i Nørrejylland; ikke des mindre deltog han i Adelsmytteriet ved Nykoping 1309. Den Gang benaadedes han dog; men da han 1313 optraadte som en af Hovedførerne for den jyske Bondeopstand, dømtes han n. A. fra Liv og Gods. I hvilket Omfang Dommen eksekveredes, er ikke kendt.

Huitfeldt: Danmarckis Rigis Krønike, Folioudg., I, 1652, S. 337, 367, 373 ~ 75 "

J. Kinch (Henry Bruum*).

Abildgaard, Peter Christian, 1740—1801, Veterinær. F. 22. Dec. 1740 i Kbh. (Trin.), d. 21. Jan. 1801 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.), Broder til Maleren Nicolai A. (s. d.). Gift 12. Juli 1768 i Kbh. (Nic.) med (Anne) Margrethe Kirstine Jagenreuter, døbt 14. April

1739 i Kbh. (Nic), d. 23. Aug. 1825^{ss^t}- (F^{ru^e})> D. af Guldsmedemester, Borgerkaptajn Johan J. (ca. 1707—84) og Anna Maria Thomsen (ca. 1718—76).

A. fik sin første Undervisning af Faderen, der lærte ham ikke blot de gamle Sprog og Tegnekunsten, men ogsaa tidlig lod ham læse kemiske og mineralogiske Bøger. Fra sit 12. til 16. Aar gik A. i den »Kiøbenhavnske Cathedralskole« (Metropolitanskolen), men de daarlige økonomiske Forhold i Hjemmet tillod ikke at lade ham blive Student, han blev derfor taget ud i 5. Klasse og kom i Lære hos den kendte Apoteker J. F. Cappel. Her var rig Anledning til Studier i Kemi, og A.s Biograf, E. Viborg, fortæller: »Vor Abildgaard maatte om Dagen forrette sin Dont som Lærling i Apotheket, brugte ofte Natten til kemiske Forsøg, og anvendte sædvanligen Morgenstunden til at udvide sine Kundskaber i Skolevidenskaberne«. Efter godt 4 Aars Forløb meldte han uventet sin Principal og sin Fader, at han vilde være Student, i sit 20. Aar blev han privat dimitteret. Efter den filosofiske Eksamen tog han 1762 Baccalaureigraden ved en Afhandling »de utilitate chymia^e in oeconomia reipublica^e«, begyndte derefter at studere Medicin. A. havde, ligesom den yngre Broder Nicolai Abraham A., taget kunstneriske Evner i Arv fra Faderen, han tegnede bl. a. for Prokansleren E. Pontoppidan til hans store Værk »Den danske Atlas« (1763—64). Samtidig var A. Amanuensis hos Lægen, Professor B. J. de Buchwald.

Imidlertid begyndte 1762 Kvægpesten, der 1745—51 havde hærget slemt, paa ny at vise sig. Dens Hærgen i Jylland og paa Fyn foranledigede Regeringen til for Alvor at tage sig af Sagen. Efter J. H. Bernstorffs Raad fik Collegium medicum kgl. Befaling til at udvælge tre unge Medicinere, som med kgl. Understøttelse skulde rejse til Frankrig for at studere ved den nyoprettede Veterinærskole i Lyon. Valget faldt paa A. og to andre unge Medicinere.

Veterinærvidenskaben, som A. nu skulde til at studere, og som han næppe havde synderlig Kendskab til, var, ligesom Lægekunsten, en gammel Videnskab, hvis Historie naar ned i den klassiske Oldtid. I Middelalderen gik den i Glemme, og først i 13. Aarh. træffes paa ny Veterinærskrifter. Navnlig de gamle Ride-mestre omtalte i deres Ridebøger Hestesygdomme og Beslagkunst. Grundlæggeren af Nutidens Veterinærvidenskab, Claude Bourgelat, var ogsaa Ridemester, Grand Écuyer de France og Leder af et Académie d'équitation i Lyon: som Anneks hertil blev 1762 oprettet et Académie vétérinaire, der 1764 blev École royale vétérinaire.

A. og hans Rejsefæller syntes i Begyndelsen ikke om Skolen i Lyon, der havde meget indskrænkede Forhold. A. fortæller selv, at de nærmest tænkte paa at dyrke de Studier, de allerede havde paa-begyndt, og kun ved Siden af søge at indhente Erfaring om Behandling af Kvægpesten. I Lyon fandt A. en Anstalt, hvor fortrinsvis Hesten og dens Sygdomme doceredes, især Hestens Anatomi »maaske mere end ret var«. Bourgelat havde 1750—52 udgivet tre Bind af sit Hovedværk: »Éléments d'Hippiatrique«, omfattende en Ydrelære (herunder Beslaget), Anatomi og Fysiologi, og disse Bind var tænkt som Introduktion til en Sygdomslære, men Værket blev ikke afsluttet. De vigtige Fag Patologi og Terapi stod derfor paa svage Fødder ved Lyonskolen, og Helbredelseskurene kunde efter A.s Mening kun kaldes »experimenta«, der sjældent anstilledes saaledes, at man kunde høste Kundskab om Sygdommenes Natur og Lægemedlernes Virkning. Undervisningen led ogsaa af store Mangler, idet Bourgelat selv blot skrev sine Forelæsninger og lod dem holde af kyndige Kirurger, fordi det ikke passede for en Mand af hans Stand at holde Forelæsninger.

En af de danske Stipendiater maatte rejse hjem, fordi han fornærmede Bourgelat; A. derimod underkastede sig Skolens Disciplin og søgte energisk at lære alt, hvad der kunde læres, og han vandt derved i saa høj Grad Bourgelats Yndest, at denne endog fandt sig i, at A. ogsaa søgte Undervisning i komparativ Anatomi og Patologi hos en Dr. Louis Vitet, der var Modstander af Bourgelat. A. fik Tilbud om Ansættelse ved Skolen i Lyon, men han afslog det, og efter 2% Aars Studieophold vendte han 1766 tilbage til Kbh.

Da A. kom hjem, var Interessen for Veterinærvæsenet stærkt kølnet, han beholdt dog i to Aar sit Stipendium og blev sendt ud for at studere og bekæmpe Kvægpesten, der endnu herskede paa Sjælland, men maatte saa lægge Veterinærvidenskaben bort og fortsætte de medicinske Studeringer for at skabe sig et Levebrød. Han tog 1768 den medicinske Doktorgrad (Dissert. inaug. de venæ sectione in suppressis menstruis) og praktiserede derefter med Held i en Aarrække i Kbh. Helt havde han dog ikke opgivet Veterinærvidenskaben, han udgav 1770 en fortrinlig lille Bog: »En dansk Heste- og Qyæg-Læge. Efter Kgl. allernaadigst Befaling forfærdiget til Bøndernes Brug og Nytte«, et Skrift, der meget hurtigt vandt Paaskønnelse og kom i mange Oplag; 1883 blev den udgivet (stærkt omarbejdet) i 13. Oplag. Bogen blev ogsaa oversat til Svensk og Tysk og kom i henholdsvis seks og fem Oplag.

1771 udsendte A. — ligeledes med kongelig Understøttelse — 1. Bd. af »Unterricht von Pferden, Kiihen, Schaafen u. Schweinen«,

en Vejledning i Bedømmelse af Husdyrene (især Hesten) og Lære om deres Avl og Pleje; 2. Bd. med Sygdomslæren udkom aldrig. Denne Bog blev den egentlige Anledning til, at Danmark fik sin Veterinærskole, idet Professor i Botanik, Læge G. C. Oeder, der havde arbejdet med Kvægpest-Indpodninger, gjorde Struensee opmærksom paa Sagen. A. fik saa Opfordring til at fremkomme med Forslag til en Veterinærskole. Synderlig Lyst til at tage fat paa Opgaven havde han ikke, han fortæller selv derom: »Denne Opfordring kom mig ikke blot uventet, den var ogsaa mod mit Ønske, thi jeg havde i Virkeligheden alt sagt Farvel til Veterinær-væsenet . . .«. Over for indtrængende Henstillinger gav han imidlertid efter og forhandlede efter Struensees Opfordring med Overstaldmesteren om Skolens Oprettelse. Kort efter kom Struensees Fald, og derved standsede Forhandlingerne, men da der samtidig optraadte en dødelig Lungesygge i de kongelige Stutterier, søgte man, efter Arveprinsens Ordre, Raad hos A. Da det lykkedes ham i kort Tid at standse Sygdommen, blev Forhandlingerne om Veterinærskolen genoptagne, og 4. Jan. 1773 blev det ved kgl. Resolution tilladt ham paa egen Bekostning at oprette en Veterinærskole paa Christianshavn. Mod en aarlig Løn af 1 200 Rdl. skulde A. holde offentlige Forelæsninger over Veterinærvidenskaben samt indrette en Stald for mindst seks Heste, hvor særlig Heste fra den kgl. Stald kunde tages i Kur. Efter Køb af en passende Ejendom med stor Grund kunde han endnu s. A. aabne Skolen 13. Juli. Forholdene var til at begynde med indskrænkede, og A. maatte alene bestride Lærergerningen. Foruden Professorbolig var der Anatomisal, Læsesal og en Sygestald for otte Heste. 1776 udvidedes med en Smedie og en Stald til 14 Heste og Bolig til en Smed og 16 Skolarer. Staten overtog nu Skolen og gav den en ny Fundats af 9. Juni 1776. Senere afkøbte den A. hans anselige Bibliotek og mineralogiske og fysiske Samlinger. De første Elever, der søgte Skolen, var Rytteriets Officerer og Korporaler og Staldetatens Beridere; senere var Lærlingene særlig Underofficerer og Fanesmede fra Kavalleri og Artilleri og Civillærlinge, en fra hvert Stift i Danmark og Norge. Studietiden var tre Aar. 1775 fandt en første offentlig Prøve Sted, men en egentlig Dyrslægeeksamen afholdtes først 1779; fem Elever bestod.

For »Smedesvende af Lauget«, der om Hverdagene var optagne af deres Arbejde, afholdtes om Søndagene særlige Forelæsninger. Fra 1776 blev der ansat et Par unge Medici eller Chirurgicali som Hjælpelærere, blandt disse maa nævnes Erik Viborg, der blev anden Lærer og siden A.s Efterfølger som Forstander; han synes

at have voldt A. mange Bryderier ved sin forfængelige og intrigante Karakter. Skolen indtog en anset Stilling blandt Datidens Veterinærskoler og besøgte af mange Udlændinge.

For A. var Maalet med Skolen, der i Dagbladenes Bekendtgørelse betegnes som »den allernaadigst oprettede Fæe-Huusholdnings og Læge Skole«, at være til Nytte for Landbruget, »hellere ulærd end unyttig« siger han i Fortalen til sin »Heste- og Qyæg-Læge«. Mange havde et Fejlsyn paa Skolen og dens Opgaver, særlig Historikeren N. D. Riegels' Angreb paa A. for hans Lærervirksomhed 1787 (»De fatis faustis et infaustis chirugiæ«) synes at have været uberettiget. A. udgav et Forsvarsskrift: »Additamentum XII, ad commutationem historicam de fatis faustis et infaustis Chirurgiæ« (1788), hvori han redegjorde for Skolens Oprindelse, dens Opgaver og Virkemaade. A. hævder i sit Svar, at han mere end at sørge for sit Ry gennem lærde Værker foretrak Opgaver, der havde et praktisk Formaal til Gavn for det almene Vel.

A.s Arbejdsevne var beundringsværdig. Som Medlem af Stutteridirektionen virkede han meget til Hesteavlens Forbedring, og ikke mindre ivrigt arbejdede han paa Ophjælpning af Faareavl, navnlig ved Indførelsen af det finuldede spanske Faar, over hvis Leve-maade han paa en Rejse i Spanien 1793 gjorde interessante Iagttagelser. I Forening med E. Viborg udgav han 1800 et grundigt Arbejde: »Vejledning til en forbedret Faareavl og de spanske Faars Behandling i Danmark og Norge«.

Viborg tillægger ham stor Fortjeneste af Kvægpestens endelige Udryddelse ved Hjælp af Spærring og Nedslagning (1781). Om denne Sygdom skrev han 1779 en udførlig Afhandling. Den er oversat til Tysk af Viborg og udgivet i hans »Sammlung von Abhandlungen fur Thierärzte und Oekonomen«, I, 1795.

Praktisk vigtige var ogsaa de Forbedringer, han indførte ved Hestebeslaget, idet han afpassede det nøje efter Fodens Bygning og grundede det paa fysiologiske Principper, som i det væsentlige var rigtige. Samtidens stærke Anerkendelse er udtrykt i følgende Linier hos Viborg: »Endnu et varigt Minde har Abildgaard sat sig i Veterin airfaget ved det af ham indrettede Hestebeslag, som afgiver den fuldkomneste af alle hidindtil bekjendte Hesteskoer, og hvorom en af Tydsklands første Dylræger, den berømte Kersting, misundeligen sagde: Besynderligt, at en Doctor i Lægekunsten skal give os de rigtigste Grundsætninger om en Hesteskoes Indretning«. Kendskabet til A.s Beslag har vi væsentlig gennem Udtalelser af Erik og Carl Viborg; i det hele taget foreligger der fra A.s Haand kun lidt paa Veterinærfagernes Omraade. Mindes bør

ogsaa A.s Kastetøj, der i lidt modificeret Form stadig benyttes ved en lang Række Operationer. Ogsaa i Udlandet anvendes denne Kastemetode, sædvanlig under Betegnelsen den danske Kaste-
metode.

I Aarene 1774—78 var A. Præsident i Landhusholdningsselskabet og havde sikkert væsentlig Andel i dets betydelige Virksomhed til Landbrugets Fremme.

A. havde en vid Arbejdsmark; man forbavses over, at han endnu de første Aar efter Veterinærskolens Oprettelse stadig fik Tid til at passe sin Lægegerning, ja 1775 blev han endog Stadsfysikus i Kbh. Viborg antegner ogsaa hans ivrige Deltagelse i »Jordemoder-commissionens, Quarantaine-Gommissionens og Collegii medici Forretninger«. A. virkede desuden i Selskabet for Drukne og Skindødes Redning og var Medlem af Kommissionen til Forbedring af Kbh.s Brandvæsen.

Som Videnskabsmand var A. i en sjælden Grad alsidig, især dyrkede han Naturvidenskaberne. Blandt hans Skrifter findes Resultaterne af hans vidt omfattende Viden og Forsken i Fysik, Kemi, Mineralogi, Zoologi, Botanik og Fysiologi. Der er Grund til her at fremhæve, at han var den første, der foretog en mineralogisk-kemisk Undersøgelse af det grønlandske Mineral Kryolit. Han paaviste 1799, at det var et hidtil ukendt Mineral, der indeholdt Fluor og Aluminium. Allerede n. A. fik Mineralet Navn af en portugisisk Mineralog d'Andrada, og den tredie Bestanddel, Natrium, blev paavist af Klaproth. A.s zoologiske Virksomhed er vel af mindre Omfang, men omtales dog af Kendere som »egnet til at indgyde Respekt«; den »bærer Vidnesbyrd om en fremragende videnskabelig Begavelse«. Dette træder tydeligst frem i hans Afhandling om Slimaalen, Myxine (»Schriften der Berliner Gesellschaft naturforsch. Freunde« X, 1792) og i hans Bemærkninger om en hos Hundestjlen snyltende Bændelorm, *Schistocephalus solidus* (Naturhistorie-Selskabets Skrifter I, 1790). For det første af disse Dyr paaviste A. gennem en anatomisk Undersøgelse, at det ikke som hidtil sædvanlig antaget hørte til Linnés Vermes, men var et Hvirveldyr. For Bændelormens Vedkommende paaviste han ved Fodringsforsøg — en dengang ukendt Metode —, at den i Hundestjlen Krophule levende Snylter, naar Hundestjlen fortæres af Vandfugle, udvikler sig videre i disses Tarme, som han rigtig formoder, til Kønsmodenhed. Ogsaa hans Afhandlinger om Infusionsdyrenes Oprindelse (Naturhistorie-Selskabets Skrifter III, 1793) og om Megatheriet (Vid. Selsk. Skr., Ny Samling V, 1799), som han maatte snige sig til delvis at aftegne under sit Besøg i

Museet i Madrid, indeholder gode og træffende Bemærkninger. Hans omfattende Bidrag til O. Fr. Mullers »Zoologia Danica«, nemlig hele Teksten til 3. Bd. og en Række Tavler til 3. og 4. Bd. (1789—1806), er væsentlig af artsbeskrivende Natur.

Blandt hans fysiologiske Arbejder bør nævnes Bemærkninger om Grunden, hvorfor Næsen altid mangler hos enøjede Monstra, Forsøg over Elektricitetens Indvirkning paa Dyr, over Blodkarrenes Indsugningsevne, over Hovedets Reproduktion hos Snegle, over Aandedrættet og over Kulstoffets Mængde i Blodet.

At han ogsaa paa Fysikkens Omraade hørte til Tidens kyndigste Mænd her hjemme, kan man skønne deraf, at det kort før hans Død blev ham tilbudt at blive Lærer i dette Fag ved Universitetet, hvilket han dog afslog. I Forening med E. Viborg udgav han 1800 en stor Lærebog: »Indledning til almindelig Naturkyndighed for Dyr læger«, i hvilken Kapitlerne om Lyset, Elektriciteten, Magnetismen og Jordkloden helt er hans Arbejde. Denne Bog blev oversat til Svensk og Tysk. Endvidere bør her nævnes, at A. var en af de første her hjemme, der ved Rygtet om Brødrene Montgolfiers Opfindelse af Varmluftballonen gav sig til at eksperimentere med Luftballoner. A. konstruerede i Dec. 1783 en aërostatisk Maskine, men Opstigningen mislykkedes. Videnskabernes Selskab ydede ham dog 100 Rdl. til videre Forsøg, og 5. Jan. 1784 svævede A.s Luftkugle over Byens Tage, sat op fra Kørebanen foran Christiansborg Slot.

Af A.s botaniske Skrifter kan nævnes, at han leverede Tegningerne til Tavlerne i Chr. Friis Rottbølls Værk over Cyperaceer (Halvgræsser) (Descriptionum et iconum liber I, 1773) og i Naturhistorie-Selskabets Skrifter, I, 2, 1791 skrev en Afhandling om Rugens Meldrøjer, hvis Svampenatur han efter egne historiske, anatomiske og kemiske Undersøgelser mente at maatte benægte (se Carl Christensen: Den danske Botaniks Hist., I, S. 187; II, S. 11 o).

At A. maatte nære en levende Interesse for alt, hvad der kunde fremme Studiet af Naturvidenskaberne og Udbredelsen af Naturkundskab i vide Kredse, er en Selvfølge. Dette gav sig ogsaa Udtryk paa mange Maader; han er den egentlige Stifter af Naturhistorieselskabet (1789), der oprettedes som en Protest mod Universitetets Vanrøgt af Naturvidenskaberne og en lang Tid spillede en ikke ringe Rolle i det videnskabelige Liv her hjemme. A. stod stadig i Forbindelse med mange udenlandske Naturforskere, han var Medlem af en Mængde lærde Selskaber i Udlandet, og 1791 tilbød man ham Stillingen som Direktør for Veterinærskolen i

Hannover. Af det danske Videnskabernes Selskab blev han Medlem 1775, og fra 1795 til sin Død var han dets Sekretær. Som saadan holdt han 1797 en Mindetale over A. P. Bernstorff, der havde været Selskabets Præsident. Denne velskrevne Tale roser Molbech (i sin »Vidensk. Selskabs Historie«) som »en af de bedste, værdigste og mest passende Taler, der ved lignende Anledninger ere hørte i dette Selskabs Sale«.

For at fuldstændiggøre Billedet af A. fortjener det at omtales, at han i sine yngre Dage var Medarbejder ved flere af Datidens kritiske og æstetiske Journaler. I en af dem (»Alm. dansk Bibliothek« 1778) findes der af ham under Mærket Andreas Naalemager enkelte vittige, satiriske Smaaafhandlinger.

A. var et lyst og skarpsindigt Hoved, havde ualmindelige Kundskaber og besad fortrinlig Fremstillingsevne. Han havde stor praktisk Dygtighed og forstod paa en lykkelig Maade at samarbejde med andre. Hertil bidrog hans fine Dannelse og vindende Væsen. Efter et Liv, der trods et svagt Helbred lige til det sidste var viet utrætteligt Arbejde i Fædrelandets Tjeneste, døde han pludselig af et apoplektisk Tilfælde.

A.s noble Personlighed faar man et stærkt Indtryk af gennem det Portrætmaleri, C. F. v. Breda malede af ham i hans sidste Leveaar under et Ophold i Stockholm; det er nu paa Fr.borg. En karakterfuld Portrætmedaillon, udført af J. T. Sergei (1794), er desværre gaaet tabt, men kendes gennem et Stik af Flint. Paa Fr.borg findes et af en ubekendt malet Portræt (med en Hestestatuette). Paa Grundlag af Bredas Maleri har August Hassel skabt A.-Monumentet, som danske Dyrslæger lod rejse 1910 foran Anatomibygningen paa Veterinær- og Landbohøjskolen.

A.s Broder, Maleren, tegnede et smukt, ejendommeligt Gravmæle over A. med et Relief af de Ephesiers Artemis. Christian Colbjørnsen tolkede i Gravstensindskriften Samtidens oprigtige Sorg: »Som Videnskabsmand var han kjendt og hædred i Europa for Lærdom og udbredte Kundskaber, som Embedsmand agted for utrættelig og gavnrig Virksomhed, som Borger og Menneske elsked for vennosalig Fromhed, usvigelig Trofasthed og ædel Beskedenhed. Derfor væde Venskabs Taarer hans Aske, derfor sørger Dannemarks Muse ved sin elskte Søns Grav.«

En Del Breve fra A. findes i Det kgl. Bibliotek.

E. Viborg i Nyt Bibi. f. Læger, II, 1814, S. I—XXVII (med Bibliografi). Gosch: Danmarks zoolog. Lit., II, 1, 1873, S. 508. Lahdes Mindesmærker, 4. Hæfte, 1811. Badens Universitets-Journal, 1801, S. 42 ff. Tilskueren 1801, Nr. 18. E. Viborg: Efterretning om den Kgl. danske Veterinærskoles Indret-

ning, 1792. J. V. Neergaard: Mit Livs vigtigere Tildragelser, I—II, 1844. Hist. Archiv, 1870, I, S. 503—15. B. Bang i Maanedsskrift f. Dyr læger XII, 1901, S. 441—71, og Den kgl. Vetr.- og Landbohøjskole 1858—1908, Festskrift, 1908 samt i Medlemsblad f. d. danske Dyr lægeforening 13. Juli 1923, S. 13—40. P. Grunth i Festskr. til Bernhard Bang, 1928, S. 43—94. Hj. Friis i Maanedsskr. f. Dyr læger, XXXVII, 1925, S. 472—75.

Hj. Friis (B. Bang).

Abildgaard, Søren, 1718—91, Arkivtegner. F. 18. Febr. 1718 i Flekkefjord, d. 2. Juli 1791 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Tolder Peder Hansen (ca. 1686—1757, gift 2° 1741 med Anne Larsdatter Soland, 1717—80) og Anne Sørensdatter (d. ca. 1740). Gift 29. April 1739 i Kbh. (Frue) med Anne Margrethe Bastholm, døbt 14. Febr. 1717 i Jerslev, Vendsyssel, d. 29. April 1793 i Helsingør, D. af Forpagter Christen Jensen B. (ca. 1672—1728), Vester Mellerup, og Anne Rasmusdatter (Sommerfeldt) (ca. 1680—tidligst 1748).

A. dimitteredes 1737 til Universitetet fra Kristianssand, men synes ikke at have fortsat Studierne og maa en Tid lang have levet kummerlig nok. Ved sit Giftermaal opføres han saaledes i de forskellige kirkelige Protokoller som »Arbejdskarl« eller Daglønner. Kort efter benævnes han dog Studiosus og maa have lagt sig efter Tegnekunsten, ligesom han har dyrket forskellige Grene af den i Tiden saa yndede økonomiske Naturvidenskab; i øvrigt er intet nærmere kendt om ham, før han traadte i Forbindelse med en anden Studiosus, Historikeren Jacob Langebek. 1751 malede han et Miniaturportræt af denne, det eneste Billede af ham, der kendes (nu paa Fr.borg), og 1753 og 1754 træffer vi ham som Langebeks »Miniaturarbejder« paa Rejse i Sverige, Østersøprovinserne og Nordtyskland med det Hverv at tage Faksimiler af Haandskrifter og tegne de Segl og Monumenter, der fandtes at have Betydning for Fædrelandets Historie. Da A. kom tilbage fra denne to Aars Rejse, var hans »forrige Levebrød kommet i andres Hænder«. Han indgav da 1755 en Ansøgning om at maatte blive Arkivtegnermester ved det kgl. Gehejmearkiv, indtil han kunde blive befordret til »en convenable Tjeneste«. Ansøgningen, der var varmt anbefallet af Langebek, bevilgedes i Sept., men Embedet var ulønnet, og allerede i Jan. 1756 indgav A. en ny Ansøgning om mod fri Befordring og et lignende Gratiale af 300 RdL, som han havde haft paa sin svenske Rejse, at maatte aftegne »Monumenta Patriæ« saa vel i Hovedstaden som i Provinserne; da dette Arbejde kun kunde gøres om Sommeren, kunde han om Vinteren rentegne sine Skitser under Langebeks Opsyn. Ogsaa denne Ansøgning bilagedes

med en indtrængende Anbefaling af Langebek, der karakteriserer A. som vel forfaren i Tegnekunsten og derhos en studeret Mand.

A.s Rejser, for hvilke han først fritoges ved en Kabinetsordre 1778, strakte sig gennem et Tidsrum af 21 Aar, 1756—77. Hans ca. 900 Tegninger, der er udførte i Tusch, enkelte med Farve, bevares i Nationalmuseets Arkiv og har endnu en ikke ringe Betydning, da adskillige af Originalerne enten er forsvundne eller beskadigede. Den langt overvejende Del er Gravmonumenter, ligesom det i det hele kun var de Monumenter, der bar Aarstal, Navne og Inskriptioner, for hvilke Datidens Opmærksomhed var vakt, og som man fandt Interesse i at afbilde. Tegningerne viser en før ukendt Bestræbelse for Proportionernes korrekte Gengivelse og for Indgaaen i Detaillen; at A. ikke havde Blikket aabent for Monumenternes egentlige Stilpræg og Karakter, er en Fejl, han deler med sin hele Samtid. I Læsning af Indskrifter har A. vist stort Mesterskab og Taalmodighed, og sikkert nok skylder han Langebek sin første Undervisning heri; saare forstaaeligt er det derimod, at han med sit manglende Kendskab til det gamle Sprog kom til kort over for Runestenene.

A. havde dog ikke blot Gravstenene til Maal, naar han med sit kgl. Kommissoriepas meldte sig hos Herremænd eller Præster. Som hans ligeledes i Museets Arkiv bevarede fynske og jyske Rejse-dagbøger udviser, forhørte han sig om gamle Dokumenter og Portrætter paa Herregaardene og Byernes Raadstuer, og i Kirkerne gjorde han Notitser om Inventariegenstande, der bar Navne og Vaabenmærker, om Klokkeindskrifter og middelalderlige Altertavler og om Epitafier, som Tiden ikke tillod ham at aftegne. For Kirkernes Arkitektur og Bygningshistorie havde man ikke Øje paa hans Tid, men om Dysser, Høje og Voldsteder træffer vi derimod ikke sjælden Notitser med Beskrivelser og Maal. A. er den første sagkyndige Antikvar, der gennemrejser Landet og Sogn for Sogn søger Oplysning om Mindesmærkerne, medens alle tidligere Underretninger om disse var indvundne ved Beretninger fra Præsterne af højst forskellig Værdi.

I 1780'erne var der Planer oppe om Udgivelse af Gravstestegningerne i Kobberstik ved G. Haas under A.s Korrektur, men uagtet Sagen anbefaledes af Mænd som Suhm, Luxdorph og Wiedewelt, strandede den paa de meget betydelige Omkostninger. I 1859 er en enkelt Suite, de antvorskovske Monumenter, bleven bekostet udgivet af Fuldmægtig Anton Petersen. Af Rejse-dagbøgerne er den nordslesvigske trykt i Uddrag i Sønderj. Aarbøger.

Jævnside med sine antikvariske Interesser og sin Tegnekunst, der vel skaffede ham det daglige Brød — han informerede saaledes Langebeks Søn — var A. som alt bemærket en flittig Arbejder paa Naturvidenskabernes og Landøkonomiens Felt. I sin Rejseansøgning tilbød han at antegne, hvad mærkeligt der kunde forekomme »in historia naturali og in oeconomis«, og hans Dagbøger indeholder talrige Vidnesbyrd om hans levende Interesse for Landvæsen og Jordbundsforhold, naar disse kunde faa praktisk Betydning. Mellem hans talrige Afhandlinger om Emner af denne Art, saasom Tilberedning af Kalk, Tørvemoser, Udryddelse af Ukrudt og Fiskeriets Fremme, bør fremhæves en meget anselig Afhandling om Mergel, der skaffede ham Landhusholdnings-selskabets mindre Guldmedaille og optoges i i. Bd. af dets Skrifter. Selvstændig udgav han »Beskrivelse over Stevens Klint« (1759) og »Physisk-mineralogisk Beskrivelse over Møens Klint« (1781), der begge oversattes paa Tysk, og af hvilke det første af Fagfolk karakteriseres som »et for sin Tid ganske fortrinligt Værk«. Ogsaa med praktisk Kemi syslede han og eksperimenterede bl. a. under sit Ophold i Sverige med Fremstilling af en Porcellænsmasse.

A.s fremragende Karaktertræk var Nøjsomhed og Flid. Efter Tradition i Familien skal han til Tider have været sær og vanskelig, hvad der vel kunde stemme med Skildringer i Langebeks Breve fra Rejsen i Sverige, hvorefter A. ikke hørte til dem, der tog mødende Rejsegenvordigheder med let Sind. I en mærkelig Grad gik A.s Begavelse som Kunstner og hans praktiske Sans over for Naturens Frembringelser i Arv til hans to Sønner, Maleren Nicolai A. og Veterinæren Peter Christian A. — Der er bevaret to forskellige Miniaturportrætter (begge paa Fr.borg) af A. fra hans ældre Dage.

Breve fra Jacob Langebek ved H. F. Rørdam, 1895. Personalhist. Tidsskr., 2. Rk., I, 1886. R. Nyerup: Langebekiana, 1794, S. 123 f., og Luxdorphiana, 1791, S. 329. Fonden ad usus publicos, I, 1897, S. 248. Wimmer: Om Undersøgelsen og Tolkningen af vore Runemindesmærker, 1895, S. 54. Antiquariske Annaler I, 1812, S. 147 f. (Fortegnelse over Tegningerne). Sønderj. Aarb., 1806, S. 98 ff. Genealogisk Tidsskr., VII, 1913, S. 95 f.

M. Mackeprang.

Abildgaard, Terkel (Torkel), ca. 1498—1564, Præst. F. ca. 1498, d. 5. Aug. 1564 i Aarhus, begr. i Domkirken sst. Muligvis en Søn af Bertel Terkelsen A., der 1472 nævnes som Foged paa Skern, 1475 som Væbner. Gift med Gertrud Sørensdatter.

Efter at have gaaet i Aarhus Skole under Morten Børup blev T. A. i Marts 1515 immatrikuleret ved Universitetet i Rostock,

hvor han maaske ogsaa har taget Magistergraden. Ca. 1530 fik han en kirkelig Virksomhed i Aarhus (vistnok som Vicarius) og blev senere Rektor ved Domskolens sst., i hvilken Stilling han vandt betydelig Anseelse som en fremragende Skolemand. Siden blev han den første lutherske Sognepræst ved St. Clemens' Domkirke i Aarhus. Som en af de Mænd, der havde arbejdet ivrigt for Reformationens Gennemførelse i sin By, blev han indkaldt til Forhandlingerne om Kirkeordinansens Affattelse 1537.

A. S. Wellejus: *Oratio de vita et obitu Jo. Pet. Grundith*, 1567, Bl. O 6. H. F. Rørdam: *Monumenta hist. Dan.*, II, 1875, S. 669, 700. P. Poulson: *Catalogus Pastorum Diæceseos Aarhusiensis*, 1727, S. 14 f. Erik Pontoppidan: *Marmora Danica* II, 1741, S. 108. *Kirkehist. Saml.*, II, 1853—56, S. 587.

Bjørn Kornerup.

Abildgaard, Timme Lauridsen, ca. 1314, Adelsmand, Ridder, var Broder til ovenn. Niels A. 1309 deltog han i Toget til Sverige og blev her, muligvis bestukket af Hertug Erik af Sodermanland, Hovedmanden for Adelsmytteriet ved Nyköping. Efter forgæves at have forsøgt at overtale Kongen til at hæve Belejringen af dette Slot tiltraadte han med flere ligesindede paa egen Haand Hjemrejsen. For sin Upaalidelighed under dette Felttog blev han fem Aar senere, da Erik (VI.) Mændved efter Sejren over den jyske Opstand gjorde op med hans Slægt, dømt fredløs; hans Ejendom Margaard paa Fyn inddroges under Kronen. Hans senere Skæbne kendes ikke.

Ellen Jørgensen: *Annales Danici*, 1920, S. 155, 167 f., 199. *Script. rer. Suec.*, II, 1828, S. 88. Huitfeldt: *Danmarckis Rigis Krønike*, *Folioudg.*, I, 1652, S. 337 f. og 375 f.

Henry Bruun.

Abildgaard, Tyge, d. ca. 1295, ^{var x} Aarene 1284—87 den sønderjyske Hertug Valdemar IV.s Drost og maatte som saadan 1285—86 dele sin Herres Fangenskab paa Søborg. Inden Udgangen af 1289 havde han fratruddet sit Embede, og i Løbet af de følgende Aar synes han at have opgivet sin Tilknytning til Hertugen; i hvert Fald beseglede han 1293 jævnsides med dennes gamle Modstander Drost Peder Nielsen (Hoseøl) et af Erik (VI.) Mændved udstedt Beskyttelsesbrev for de fremmede, der besøgte Ribe. Senere høres intet om ham.

Ellen Jørgensen: *Annales Danici*, 1920, S. 196. *Bremisches Urkundenbuch*, I, 1873, S. 525 f.

Henry Bruun.

Aboe, Thøger, 1747—1806, Søofficer. F. 16. Febr. 1747 i Stordøens Præstegæld, Norge, d. 27. Nov. 1806 paa Havet mellem Batavia og Kbh. Forældre: Kaptajn i Søetaten Christian Nicolay A. (1718—89) og Anne Michelsen Erlandsdatter Fieldberg (1721—1812, gift i^o med Kapellan i Hammers Præstegæld Lars Pedersen Werløe, 1704—40). Gift med Maria van der Spuy, f. 18. Okt. 1758 i Kapstaden, d. 13. Aug. 1830 i Holbæk, D. af Johannes Cornelis v. d. S. og Magdalene de Waal.

A. blev Kadet 1760 og Sekondløjtnant 1766. Ved Enevold Brandts Protektion blev han 1771 Generaladjutant og blev derfor ved Struensees Fald 1772 sammen med forskellige andre fængslet i Kuppet, men Maj s. A. atter løsladt og fritaget »for videre Tiltale for hans uforsigtige, ubetænksomme og strafværdige Forhold«. Han fik samtidig Ordre til i tre Aar at rejse udenlands for at »erhverve sig den rette og sømmelige Ambition«. A. gik nu til Holland og derfra i Koffardifart til Ostindien, hvor han gik i hollandsk Krigstjeneste og udmærkede sig i Krigen mod England ved Forsvaret af Hollands Kolonier. 1786 vendte han tilbage til Danmark og blev ansat som Kaptajnløjtnant, forfremmedes 1789 til Kaptajn og blev s. A. atter Generaladjutant med Anciennitet fra 1771. A. blev i den følgende Tid jævnlig anvendt som Skibschef, saaledes 1794 for Fregatten »Thetis«, 1795 og 1796 for Fregatten »Havfruen«, alle tre Aar i den dansk-svenske Eskadre i Nordsøen. Da han paa Grund af Debitorers svigtende Betalingssevne havde mistet sin Formue, saa han sig nødsaget til atter at gaa til Koffardis. Han tog sin Afsked 1804 og førte derefter atter Skib paa Ostindien.

Th. Topsøe-Jensen (O. Liitken).

Abrahams, jødisk Slægt, hvis Stamfader, Bogholder Moses Levin A. (i759—1828), havde Sønnen nedenn. Professor Nicolai Christian Levin A. (1798—1870), som i sit Ægteskab med Frederikke Juliane Augusta Philipsen havde fem Sønner. Blandt disse var nedenn. Sproglærer Arthur Mathias Nicolai A. (1836—1905) — Fader til Klasseletterdirektør Nicolaj Christian Severin A. (f. 1877) —, nedenn. Teaterdirektør Johannes Henrik Severin A. (1843—1900), nedenn. Officer Albert Peter Carl A. (1839—1909) samt Arkitekt Carl (Charles) Julius Sophus A. (1838—93), hvis Datter, Skuespillerinde Ellen A., 1903 ægtede Skuespiller Svend Aage Aggerholm (s. d.).

Josef Fischer og Th. Hauch-Fausbøll: Familien Philipsen i Pilestræde, 1920.

Albert Fabritius.

Abrahams, Arthur Mathias Nicolai, 1836—1905, Sproglærer, Forfatter. F. 11. Marts 1836 i Kbh., d. 11. Maj 1905 sst., begr. sst. (Garn.). Forældre: Professor N. C. L. A. (s. d.) og Hustru. Gift 4. Juli 1873 i Jelling med Jenny Marie Petersen, f. 4. Okt. 1849 i Odense, d. 22. Sept. 1914 i Kbh., D. af Vognmand Jens Peter P. (ca. 1815—67) og Petrine P. (ca. 1821—1900).

A. blev 1855 Student fra Metropolitanskolen; cand. phil. 1856; studerede en Tid Jura, men Embedseksamen tog han ikke. Han var ivrigt Medlem af Studenterforeningen, udmærket Dilettant-skuespiller og fortræffelig Visedigter; hans Vise om Samson og Dalila («Jeg synger ej om Amalakiter») er alment kendt. 1865 blev han Lærer i Fransk ved Efterslægten og virkede i samme Egenskab ved Det kgl. Teaters dramatiske Elevskole. I Forening med O. Arlaud (s. d.) udgav han et Par franske Skolebøger, og selv skrev han i tre smaa Bd. sine fordringsløse og elskværdige Erindringer: »Minder fra mine Forældres Hus« (1894), »Minder fra min Barndom og tidlige Ungdom« (1895) og »Minder fra min Studentertid« (1896). 1893 ramtes A. af en Øjensygdom, der nødte ham til at opgive Lærervirksomheden og efterhaanden gjorde ham helt blind; 1895 blev han Klasselotterikollektør. — Malerier af Margaret Thomas (1893) og af Carl Thomsen (ca. 1908) i Familiens Eje.

Berl. Tid. 12. Maj 1905. Fr. Bokkenheuser: Det var i Aaret . . . , 1909, S. 146—49. Knud Bokkenheuser: Da man var ung —, 1926, S. 64—66.

Carl S. Petersen.

Abrahams, Nicolai Christian Levin, 1798—1870, Professor i Fransk og Notarius publicus. F. 6. Sept. 1798 i Kbh. (Mos.), d. 25. Jan. 1870 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Handelsbogholder Moses Levin A. (1759—1828) og Juliane Meyer (1765—1847). Gift 22. Maj 1835 i Kbh. (Helligg.) med Frederikke Juliane Augusta Philipsen, f. 7. Maj 1810 i Kbh. (Mos.), døbt 15. Okt. 1823 i Gentoftte (Trin.), d. 26. Okt. 1852 i Kbh. (Holmens).

A. blev Student 1815 fra Metropolitanskolen og underkastede sig 1818 den juridiske Eksamen. Han besad en livlig Begavelse og havde fra sin Barndom, ved Siden af Musik og Sang, navnlig med stor Iver dyrket de levende Sprog. Allerede 1816 blev han ansat som Lærer i Fransk for Søkadetterne, og han gav tillige i stort Omfang Privatundervisning i dette Sprog. Hans Talenter og hans omgængelige Natur banede ham snart Adgang til mange Selskabskredse og gav ham en fremragende Plads blandt de yngre Akademikere. Han var saaledes med i »Tylvtten«, der til Forsvar for

Oehlenschläger traadte op imod Baggesen. 1819 foretog han en Rejse til Tyskland og Frankrig. Efter sin Hjemkomst 1820 tog han igen fat paa sine gamle Beskæftigelser og blev tillige Prokuratorfuldmægtig, da han agtede at vælge Sagførervejen. Imidlertid forekom denne Vej ham snart for trang, og da hans Forkærlighed for Studiet af Fransk stadig voksede, satte han sin Hu til en Docentplads heri ved Universitetet, hvor denne Post i nogle Aar havde staaet ledig efter Pueraris Bortrejse. De Skridt, han foretog for at opnaa en saadan Stilling, førte imidlertid ikke til Maalet. Han vedblev at føre et behageligt Selskabsliv og var med til at stifte og udvikle Studenterforeningen. 1825 fik han endelig Tilbud om at blive Prøveprokurator, men da der samtidigt viste sig en gunstig Lejlighed til en længere Udenlandsrejse (med den unge Musiker Nic. Gerson), foretrak han denne. Rejsen, der varede tre Aar og gik gennem Tyskland, Italien, Schweiz og Holland, bragte ham i Forbindelse med mange interessante Personligheder og gav ham rig Lejlighed til at studere Musik, Sprog og Kunst. Kort efter sin Hjemkomst forsvarede han (1828) for Magistergraden sin Afhandling om Wace's »Roman de Brut« (»De Roberti Wacii carmine quod inscribitur Brutus dissertatio«). Afhandlingen ledsagedes af et Aftryk af den Del af Digtet, der handler om Hengest og Horsa, med en dansk Oversættelse paa Vers. 1829 blev han Lektor i Fransk ved Universitetet og 1832 Professor extraord.; 1839 overtog han tillige Tysk. 1844 udgav han »Description des manuscrits francais du moyen âge de la Bibliothèque Royale de Copenhague«, 1845^{en} »Fransk Sproglære til Skolebrug«, der kom til at opleve mange Udgaver, og 1848 en ældre fransk Oversættelse af Castigliones »Cortigiano« (»Balthasari Castilionei Aulici liber tertium secundum veterem versionem gallicam«), men for øvrigt synes han ikke at have været videre berørt af det Opsving i Studiet af Fransk og romanske Sprog, der hidførtes ved Diez' »Grammatik der romanischen Sprachen« (1836—43). Hans Forelæsninger beskæftigede sig i Almindelighed med fransk Litteraturhistorie og skal have været livfulde. 1852 forlod han Universitetet for at overtage Posten som Notarius publicus. Han var i en Række af Aar Formand i Kunstforeningen, hvis »Historie og Virksomhed« han skildrede 1864, og i Samfundet til den danske Litteraturs Fremme. Efter hans Død udkom, først udtogsvis i »Nær og Fjern« 1872—73, senere i Bogform (1876) hans ufuldendte Selvbiografi »Meddelelser af mit Liv«, der giver en højst interessant og fængslende Skildring af hans Ungdom og de mange fremragende Personligheder, han havde været i Berøring med. Hans store danske Brev- og Autograf-

samling købtes efter hans Død af Staten til Det kgl. Bibliotek. En Del Breve fra A. sst. — Etatsraad 1853. Virkelig Etatsraad 1867. Konferensraad 1869. — R. 1845. DM. 1848. — Malerier af C. A. Jensen (1834) og C. W. Th. Christensen (efter 1852) i Familiens Eje. Tegning af Gertner paa Fr.borg (1863). Buste af H. V. Bissen. Træsnit 1870.

Ovenn. Erindringer. Arthur Abrahams: Minder, I—III, 1894—96. Peter Abrahams: Mit Ungdomsliv (Memoirer og Breve XLI), 1923. Breve i Tilskueren 1911, I, S. 454 ff. P. Hansen i 111. Tid. 6. Febr. 1870.

Thor Sundby (Kr. Sandfeld).*

Abrahams, Albert Peter Carl, 1839—1909, Officer, Landmand, Magistratseembedsmand. F. 5. Okt. 1839 i Kbh. (Garn.), d. 21. Juni 1909 i Fredensborg. Broder til Arthur A. (s. d.). Gift 14. Nov. 1865 i Højby, Odsherred, med Zerina Marie Sophie Christiane Holm, f. 20. Maj 1844 paa Ellingegaard, d. 5. Marts 1914 i Kbh., D. af Godsejer, cand. jur. Jacob H. til Ellingegaard (1814—92, gift 2° 1846 med Emma Hendrine Dorothea Trock, 1817—84) og Zerina Lovise Vilhelmine Philipsen (1816—44).

A. gik i Metropolitanskolen, kom 1856 til Landvæsenet og blev Landbrugskandidat 1860. Han indtraadte 1861 i en Reserveofficersaspirantskole paa Frbg. Slot, blev Sekondløjtnant Febr. 1862 og deltog i Felittoget 1864 som Adjudant, var med i Fægtningen ved Over Selk 2. Febr. og udmærkede sig ved Fægtningen ved Sankelmark 6. Febr., hvor han fik Hesten skudt under sig. Han hædredes ved at optages som Sekondløjtnant i Hærens Linie 1864, men traadte efter Krigen å la suite og blev, efter Hærlovens Vedtagelse 1867, Sekondløjtnant, afgang 1879. — Efter Krigen vendte han tilbage til Landvæsenet; han havde 1862 købt Underupgaard ved Helsingø og ejede 1867—74 Højjagergaard ved Slangørup. 1868—74 var han Sogneraadformand, sad desuden i Amdsraadet, stillede sig som Højres Kandidat i Frederikssund ved Folketingsvalgene 1876 og 1879. Efter at være flyttet til Kbh. blev han 1878 Raadmand ved Magistratens 3., senere (1884) 1. Afdeling. 1886 overtog han (fra 1900 som Direktør) Ledelsen af Begravelsesvæsenet. I denne Stilling indlagde han sig stor Fortjeneste ved sine Reformers, bl. a. til Fattigfolks Bedste, og i det hele taget ved sin humane Opfattelse og velvillige Forhandlingsform. Han afgang 1903. Der blev i øvrigt lagt stærkt Beslag paa hans anerkendte Dygtighed og Energi; for Vanførebægelsen her hjemme var han en af Foregangsmændene og nedlagde i Hjemmet for Vanføre et stort og uegennyttigt Arbejde. Han var Bestyrelsesmedlem i

Fængselselskabet m. m., Sekretær i over 25 Aar ved Røde Kors og i mange Aar Viceformand i Bankraadet for Landmandsbanken, blandt hvis Stiftere han var. 1884—91 ejede han Inddæmningsarealet Sidinge Vig ved Lammefjorden, der kostede ham næsten hele hans Formue. Hans 1923 udgivne Erindringer indeholder Bidrag til Krigens Historie. — Justitsraad 1887. Etatsraad 1903. — R. 1864. DM. 1885. — Maleri af Carl Thomsen i Familiens Eje.

A. Hvass i III. Tid. 11. Okt. 1903. Nyt Tidsskr. f. Abnormvæsenet, 1902, S. 141. Peter A.: Mit Ungdomsliv (Memoirer og Breve, XLI), 1923. Festskrift i Anl. af Vestre Kirkegaards 50 Aars Bestaaen, 1920. V. Stilling: Danske Livregiment til Fods, '913. *Rockstroh.*

Abrahams, Johannes Henrik Severin, 1843—1900, Teaterdirektør. F. 28. Juli 1843 i Kbh. (Garn.), d. 31. Marts 1900 sst., begr. sst. (Ass.). Broder til Arthur A. (s. d.). Gift 18. Juli 1868 i Herlev ved Hillerød med Marie Caroline Gammeltoft, f. 4. April 1842 paa Herlevgaard, d. 22. Jan. 1915 i Kbh., D. af Kammerraad, Proprietærens Hansen Lund G. (1816—67) og Marie Henriette Stannis (1816—1900).

A. var opvokset i et Hjem, hvor Sang- og Skuespilkunst holdtes i Ære. 1862 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, cand. phil. 1864, vilde tage statsvidenskabelig Eksamen, men opgav Studiet for 20. Maj 1868 at debutere som Albert Ebbesen i »Elverhøj« paa Det kgl. Teater, hvis Ledelse fejlagtig mente, at hans smukke, fremmedartede Ydre deciderede ham til romantiske Elskerroller. Det var først, da han tilskyndet af sin Lærer, F. L. Høedt, i 1871 lod sig knytte til Folketeatret, at han blev en af Hovedstadens populære Skuespillere, dels ved sin Romancesang (Grev Baudelot i »Den sidste Nat«), dels som Ræsonnør eller Ægtemand i Sardous, Dumas' og Feuillet's kolorerede Folkedramaer eller Lystspil. A. evnede ikke at individualisere sine Figurer, men ved sin klare, rolige Replik var han behagelig at følge, navnlig naar han spillede elegante, selvbevidste Verdensmænd, som han i Reglen gav en godmodig Undertone. Til 1880 virkede han ved Folketeatret, derefter var han til 1883 ansat ved Casino og overtog saa — efter et Studieaar i Paris — fra Aug. 1884 Folketeatret, som han styrede i 16 Aar til sin Død. Der var en Modsætning mellem A.s personlige Kultur og det Repertoire, Publikum vilde se paa den folkelige Scene, og denne Modsætning gav sig Udtryk i hans Ledelse, naar han stræbte at forene Sans for Mængdens Smag med kunstneriske Hensyn, men alle Dage knugedes i økonomisk Forstand af en Afstaaelsessum paa 80 000 Kr., som han

havde maattet udrede til Forgænger, Direktør Robert Watt. Medens Forestillinger som »En Børsbaron« (1885), »Nøddebo Præstegaard« (1888) og »Madame Sans-Gené« (1894) var store Successer, betød Opførelsen af Bjørnsons »Over Evne« (1899; iscenesat af Herman Bang) en betydelig kunstnerisk Indsats. A. bevarede Folketeatrets gamle Stab med H. Kolling og O. Zinck i Spidsen og knyttede unge Talenter som P. Fjelstrup, Johs. Nielsen og Anna Larssen til sin Scene, men i sine sidste Aar var han meget usikker i Repertoirevalget; til varierende Billetpriser svingede han mellem gamle Travere og dristige Forsøg, og da han døde, var han en ruineret Mand, hvis Bo erklæredes fallit. A. lever i Mindet som en dannet, patriarkalsk anlagt Personlighed uden megen Karakterstyrke, med et sangvinsk Sind og Evne til at omgaas sine Medarbejdere. Hans Udførelse af Roller som des Prunelles i »Lad os skilles« og Greven i »Forhus og Baghus« var især typisk for hans sceniske Ydeevne. Som Skuespillerforeningens første Formand (1879—82) udførte han gennem sine gode Forbindelser et betydningsfuldt Arbejde for denne humane Institutions heldige Begyndelse. — R. 1893. — Tegning af Knud Søeborg paa Teatermuseet. Pennetegning paa Fr.borg. Barnebillede af Fru Jerichau Baumann. En Række Træsnit 1873—74-

Robert Neiiendam: Folketeatrets Historie 1857—1908, 1908. Herman Bang:

Robert Neiiendam.

Abrahamsen, Albert Jacob Carl, f. 1865, Telegrafembedsmand, Politiker. F. 10. Marts 1865 i Sundbyvester (Taarnby). Forældre: Hjulmager, senere Magistratsassistent Carl Christian A. (1838—1911) og Ingeborg Sophie Agerlin (1839—1914). Gift 2. Juni 1888 i Sundby med Anna Margrethe Eleonora (Nora) Petersen, f. 11. Dec. 1866 i Kbh. (Frels.), D. af Pantelaaner, senere Husejer Christen P. (1833—97) og Christine Oline Laurine Lauritzen (1842—1925)-

Efter et Aar at have været paa Seminarium kom A. 1883 ind i Telegrafetaten, blev Telegrafist 1892, Overtelegrafist 1917, Telegrafbestyrer 1921, Overtelegrafbestyrer 1922. Han tog livlig Del i sin Stands faglige Arbejde som Formand for Telegrafforeningen (1904—09) og som Medlem af Statsfunktionærernes Lønningsudvalg (1906—08). 1909 valgtes han af Højre til Folketingsmand for Lyngbykredsen, faldt 1910, men opnaede igen Valg 1913 og 1915; 1918 valgtes han af Det konservative Folkeparti i den nyoprettede Gentoftekreds og genvalgtes her 1920. Da han blev Overtelegrafbestyrer, nedlagde han sit Mandat, og han har siden

da ikke taget aktiv Del i Politik. — A. viste sig under hele sin politiske Virksomhed som den udprægede Opportunist. Han forhandlede smidigt og sikkert baade om saglige og storpolitiske Spørgsmaal, og hans Evne i saa Henseende har paa forskellige Omraader sat sig Spor; saaledes var han en af Hovedmændene for den store Tjenestemands-Lønordning af 1919. Han var Medlem af Finansudvalget 1918—22. Sin betydningsfuldeste politiske Indsats øvede han i Forhandlingerne om Grundloven af 1915. Situationen var efter Krigens Udbrud den, at man inden for de tre »Grundlovs-partier«, særlig Venstre, ikke ønskede at gennemtvinge en Ordning mod Højre. Paa den anden Side bredte sig inden for Højre den Opfattelse, at Modstanden ikke i Længden lod sig opretholde, og at det navnlig under de herskende farefulde Forhold for Landet vilde være af Værdi, om dette Spørgsmaal blev bragt ud af Verden. Disse Stemninger kom til Udtryk i tilfældige, private Samtaler, som A. og Landstingsmand Poul Rasmusen førte med ledende radikale og socialdemokratiske Politikere, og Ministeriet tog herefter Initiativet til en Forhandling, hvori fra Højres Side deltog A., Rasmusen og Professor Ellinger og fra Ministeriets Side C. Th. Zahle, Edv. Brandes og Ove Rode. Gennem nogle faa Sammenkomster lykkedes det at naa til Enighed om et Forslag, der i alt væsentligt var identisk med det endeligt vedtagne. — Efter Grundlovens Vedtagelse var A. med til at gennemføre Højres Nyorientering i Det konservative Folkeparti. Sin seneste politiske Indflydelse øvede han, da han tog Del i Forhandlingerne om Forsvarsordningen af 1922 og her virksomt arbejdede for en Forstaaelse med Ministeriet Neergaard og Venstre. — R. 1924. DM. 1929. — Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag (1923) og paa Herman Vedels Grundlovsbillede (1918), begge i Rigs-

da § en -

P. Stavnstrup.

Abrahamsen, Boline Margaretha, se Kragh.

Abrahamsen, Mads, 1837—87. Skolemand. F. 9. Sept. 1837 i Greve ved Roskilde, d. 12. Okt. 1887 paa St. Josephs Hospital i Kbh., begr. i Kildebrønne. Forældre: Boelsmand Abraham Madsen (1803—83) og Birthe Jensen (1816—1901). Gift 30. Okt. 1860 i Greve med Thecla Elisabeth Nathalia Fich, f. 21. Okt. 1832 i Vridsløsemagle, d. 3. Febr. 1890 paa Frbg., D. af Lærer Jacob Ditlef Christian F. (1804—62) og Amalie Lovise Rødder (1811-98).

A. tog 1859 Lærereksamen ved Jonstrup Seminarium og ansattes

n. A. som Lærer og Kirkesanger i Kildebrønde, hvor han virkede til sin Død. Han nød megen Anseelse som en dygtig og praktisk Skolemand. Han fik saaledes ved sin Skole indført en bedre Klassedeling med Forskole for de yngste og Fortsættelsesklasse for nykonfirmerede og fik den desuden udstyret med moderne Undervisningsmateriel og Inventar, Ting, som han var særlig fortrolig med og ved Foredrag søgte at interessere Bønderne for. A. kom derved til at tage Del i Arbejdet for en Reform af Folkeundervisningen paa Landet, et Arbejde, som han under større Forhold kunde tage op, efter at han 1872 var blevet Leder af de store Skolemøder i Roskilde og 1878 Medlem af Bestyrelsen for Danmarks Lærerforening, men som først bragte et Resultat ved Loven af 24. Marts 1899. — Fra 1877 var han Medlem af Kommissionen til Afholdelse af Skolelærerexamen (praktisk Skolegerning). Meget Betydning havde A. gennem en Aarrække for unge Mennesker, som optoges i hans Hjem og der fik deres første Forberedelse til Lærergerningen. — DM. 1885. — Træsnit 1886.

Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1883, Nr. 3 ff., og Nov. 1887.
Roskilde Avis 15. Okt. 1887.

•„ „

Abrahamson, Joseph Nicolai Benjamin, 1789—1847, Officer. F. 6. Dec. 1789 i Kbh. (Garn.), d. 6. Jan. 1847 i Odense, begr. sst. Forældre: Forfatteren, Oberst Werner A. (s. d.) og Hustru. Gift 7. Sept. 1821 i Kbh. (Garn.) med Sophie Frederikke Frisch, f. 12. Juli 1796 i Kbh. (Petri), d. 23. Jan. 1872 sst. (Helligg.), D. af Justitsraad, senere Etatsraad, Direktør for Den grønlandske Handel Hartvig Marcus F. (1754—1816) og Dorothea Tutein (1764—1814).

A. blev Artillerikadet 1801, Stykjunger 1802 og Sekondløjtnant II i Artilleriet 1805. Efter at have absolveret Eksamen blev han Sekondløjtnant I 1807, s. A. adjungeret Lærer ved Artillerikadet-Instituttet, 1808 Adjoint ved Generalkvartermesterstaben, s. A. virkelig Lærer ved Instituttet, 1809 kar., 1811 virkelig Premierløjtnant og afgik s. A. fra sin Lærerpost, idet han forsattes til Generaladjutantstaben samt til Kongens geheime Korrespondance, »Den hemmelige Protokol«. 1812 blev han Kaptajn og Divisionsadjutant og rykkede 1814, som Souschef ved Staben, ud med Trophekorpset, der under General Kardorff sendtes mod Fransk-mændene, men kun naaede til Rhinen, da Freden blev sluttet. N. A. blev han udkommanderet med det Korps, der 1816—18 under Prins Frederik af Hessen udgjorde en Del af de mod Frankrig forenede Magters Okkupationsarmé og kantonnerede i Nord-

frankrig. Under Tjenesten her blev A., der var specielt anbefalet Prins Frederik af Kongen, benyttet ved mange Lejligheder, der udkrævede særlig Takt og diplomatisk Snilde. Saaledes var det ham, der forhandlede med den hollandske Regering om Korpsets Gennemmarch, ligesom der hyppigt lagdes Beslag paa ham ved Ordningen af Korpsets Affærer med lokale Autoriteter. Da enhver af de forskellige allierede Hære, ifølge Sagens Natur, maatte være repræsenteret ved Overgeneralens, Hertugen af Wellingtons Hovedkvarter, blev det A., der mødte som det danske Korps' Udsending, og skønt han ikke indehavde den samme høje Rang som de andre Repræsentanter, forstod han dog til fulde at gøre sig gældende i Kredsen. Da Wellington før Okkupationens Ophør, Eftersommeren 1818, foretog sin sidste Inspektionsrejse, ses A. saaledes at have været stadig Ledsager hos ham paa Turen. Efter Hjemkomsten 1818 ventede nye Opgaver paa A. Ligesom sin Fader følte han sig draget af en dyb Interesse for Undervisningsvæsenet, og han havde haft Lejlighed til at sætte sig ind i en ny Undervisningsmetode, det »Bell-Lancasterske Undervisningssystem«, der var forsøgt i engelske Almueskoler, og af hvis gunstige Virkninger paa Folkeoplysningen A. ventede sig uhyre meget. Metoden, »den gensidige Undervisning«, bestod i Princippet i, at Børnene i en Skole deltes i mange Afdelinger, der skiftevis — under Lærerens Overopsyn — undervistes af andre Børn, hvorved det skulde blive muligt med forholdsvis ringe Bekostning at undervise et meget stort Elevantal i eet Klasseværelse og med een Lærer, der blot retleder Hjælpelærerne og i øvrigt anordner og overvaager det heles Gang, mens Disciplinen haandhæves ved et System af Straffe og Belønninger. Kongen havde allerede i nogle Aar interesseret sig levende for Metoden, der med Fordel kunde lade sig praktisere i overfyldte Almueskoler, hvor økonomiske Hensyn forbød Anvendelsen af et tilstrækkeligt Antal Lærere. Da han stødte paa Modstand fra Kbh.s Skoledirektion, udsaa han A. til at sætte Værket i Scene. Efter kgl. Befaling anstillede A. Febr. 1819 de første Forsøg i en af Kbh.s Kasernes skoler, der i April s. A. udvidedes til en »Normalskole« med A. som Forstander. Senere paa Aaret undroges samtlige Hærens og Flaadens Børneskoler Skoledirektionens Tilsyn og stilledes under en særlig militær Direktion, hvori A. var Sjælen. Han var imidlertid blevet Medlem af den for denne Læremetode nedsatte Kommission. Sammen med Amtsprovst, senere Biskop P. H. Mønster (s. d.) udgav han et vidtløftigt Værk (»Om den indbyrdes Underviisnings Væsen og Værd«, I—II, 1821—28) og bevirkede ved Kancelliets Mellem-

komst, at den saa at sige indførtes ved Tvang. Den optoges ved Seminarierne som Hovedfag, og Forstandere og Lærere indkaldtes til Normalskolen for at sætte sig ind i dens Anvendelse, ligesom han selv fik Myndighed til at kontrollere Systemets Fremgang paa Seminarierne og give Rapport derom til Kongen. Lærere, Præster og Provster fik Tilhold om nøje at overvaage, at Normalskolens Forskrifter overholdtes i alle Detailler. Myndighederne paa Skolevæsenets Omraade saa med Uvillie paa dette militære Undervisningsvælde; — den »røde Bisp«, som A. efter Uniformen kaldtes, haandhævede ikke altid lige hensynsfuldt sin næsten ubegrænsede Magt. Metoden indførtes i over 2000 af Landets Almue- og Borgerskoler, men da Planerne nu ogsaa gik ud paa at bringe de højere Skoler ind under A.s Omraade, blev Modstanden mod Systemets »sløvende Fabriksmæssighed« saa stærk, at der maatte bøjes af, og da A., der var blevet Oberstløjtnant 1829, maatte fratræde sin Post ved Normalskolen og i Skolekommissionen, fordi han kaldtes til en ny Virksomhed ved den militære Højskoles Oprettelse 1830, sygnede Normalskolen hen, og kun den gamle Konges Interesse holdt Liv i den gensidige Undervisning, saa længe han levede.

Af langt mere indgribende Betydning blev A.s Indsats for den militære Undervisning. Ideen til Højskolen skyldes sandsynligvis ham, — i hvert Fald har han en fremragende Del af Æren for hele Ordningen, der blev af gennemgribende Værdi for den danske Hær i de følgende 40 Aar. Skolens Formaal var: at uddanne Officerer til de specielle Korps samt til militære Lærere —, altsaa en Udvidelse af den alm. Officersuddannelse for visse dertil egnede Personer. A. blev, som rimeligt var, Skolens første Undervisningsdirektør, 1830. Med sin vante Energi og Utrættelighed bestred han denne Post, men ogsaa her skabte hans undertiden for vidt drevne Nidkærlighed og hans myndige, selvsikre og ofte hensynsløse Optræden ham en Modstand, der blev ham for stærk (se August Baggesen), og efter 5 Aars Virke fratraadte han Stillingen. 1835 blev han Overkvartermester i Generalkvartermesterstaben og s. A. virkelig Generalkrigskommissær for Danmark, baade for Hæren og Flaaden (Chef for Udskrivningsvæsenet) med Bolig i Odense. 1840 fik han Obersts Karakter.

Ved det andet Valg til Stænderforsamlingerne 1841 valgtes A. i Odense og mødte 1842 og 1846 i Stænderforsamlingen i Roskilde, hvor han nærmest gjorde sig bemærket i de militære Spørgsmaal, navnlig Udskrivning og Værnepligt. Straks 1842 fremdrog han Nødvendigheden af en almindelig Værnepligt og paaviste, hvor-

ledes han havde tænkt sig en Lov om Indførelsen af en saadan »paa Grundlag af Undervisning i Vaabens Brug af hver vaabenfør Mand«. Efter udførlig Forhandling oplystes af den kgl. Kommissarius, at et saadant Lovudkast kunde ventes forelagt ved næste Samling 1844. Ved nævnte Samling, hvor A. ikke var til Stede, blev vel et Udkast forelagt, men af en saadan Beskaffenhed, at Forsamlingen vedtog at fraraade dets Ophøjelse til Lov. Samlingen 1846 gik ogsaa hen, uden at noget Lovudkast blev endelig behandlet, og da der efter Stændernes Slutning 1846 afholdtes nye Stændervalg, blev A.s Modkandidat indvalgt, hovedsagelig ved Haandværkerstandens Bestræbelser for at holde A. ude paa Grund af hans Iver for Værnepligten. Valgdagen 4. Jan. 1847 var A. syg, og han tog sig sit Nederlag saa nær, at man mente, det havde fremskyndet hans Død, som indtraf to Dage efter. — A.s utrættelige Energi gav ham Tid og Kraft til at bestride en Mængde Tillidshverv, der overdroges ham dels af Staten, dels af Medborgere. Han var saaledes Direktør for Døvstummeinsti tuttet, Medlem af Kommissionen 1840—41 til Hærens Ordning, Medstifter af og Vicepræsident, senere Præsident for Det kgl. nordiske Oldskriftselskab 1825, Direktør for Det kgl. Stenrykkeri. Frederik VI benyttede ham til forskellige diplomatiske Sendelser, til Sverige, Frankrig, Rusland, Polen, Preussen og Østrig. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. En Del Breve fra A. i Det kgl. Bibliotek, sst. hans Optegnelser »Om 65 i Ingemanns »Erik Menveds Barndom« forekommende Personer«. — 1827 °P" toges han i den danske Adel. Kammerjunker 1821. Kammerherre 1842. Dr. phil. h. c. ved Universitetet i Königsberg 1830. — R. 1817. DM. 1824. K. 1828. — Maleri af F. C. Groger paa Fr.borg (1813). Stik af Bouchardy i Paris ca. 1818. Silhouet paa Fr.borg.

J. H. F. Jahn i Milit. Repertorium, 1847 (Tillæg Offic. Meddelelser I, S. 12—13). J. A. Hansen: Politiske Skildringer, I, 1854. Meddelelser fra Krigsarkiverne, VIII—IX, 1900—02. Joakim Larsen: Bidrag til den danske folkeskoles Hist. 1818—98, 1899. K. C. Rockstroh: Om Garnisonsskoler, i Vor Ungdom, 1927, S. 153—63. Personhist. tidskr. (svensk), XV, 1913, S. 231—76. Danmarks Adels Aarbog, XXXVI, 1919, S. 455 f.

S. A. Sørensen (Rockstroh*).

Abrahamson, Werner Hans Frederik, 1744—1812, Officer, Forfatter. F. 10. April 1744 i Slesvig, d. 22. Sept. 1812 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Kaptajn i Slesvigholstenske Infanteriregiment Johan Benjamin A. (d'Abranson) (1701—57) og Louise Juliane Rhewald (1706—79). Gift 28. April 1779 med

Benedikte Rosine Marie Rothe, f. 14. April 1761 i Skelskør, d. 17. Marts 1830 i Kbh. (Garn.), i Huset hos Farbroderen Tyge R., Tybjerggaard og D. af Ritmester, senere Major og Amtsforvalter i Travendal Nicolai August R. (1725—96) og Hedeving Margrethe Bille (1731—1812).

A.. hvis Slægt stammede fra Polen, voksede op i meget beskedne Kaar, i et tysktalende Hjem, uden Omgang med andre Børn og uden Skolegang, kun henvist til en tilfældig Privatundervisning og sin egen umættelige Lære- og Læselyst. Efter Faderens Død fik dennes Venner Drengen ansat som Landkadet (1757) og opfyldte derved hans højeste Ønske. Maj 1758 kom han ind paa Landkadetakademiet i Kbh., i den senere Husarkasernes Bygning i Bredgade. A. har i »Minerva« 178G, I givet en rystende Skildring af Forholdene paa Akademiet, da han kom derind. Undervisningen var slet, Disciplinen opløst, Tonen raa, de ydre Kaar svinske. Da Oberst Henrik Gude 1761 blev Chef, blev alt dette dog væsentlig forbedret. 1762 blev A. Fændrik i det slesvigske gevorbne Infanteriregiment i Rendsborg og 1% Aar efter Sekondløjtnant. 1767 blev han »uventet og uønsket« forsat til Artilleriet i Kbh. Helst vilde han have været Ingeniør. Ved denne Tid begynder ogsaa hans grundige Studium af Dansk, som han selv kalder »Modersmaalet«, og da han 1769 af Hensyn til Moderens Sygdom et Aars Tid opholdt sig hos hende i Slesvig, dyrkede han ivrigt dansk Litteratur ved Siden af tysk. 1771 blev han Lærer i tysk og dansk Sprog og Stil, Geografi og Historie, ved Artilleriskolen, som General Huth havde faaet oprettet paa Struensees Foranledning. Her underviste han, som den første offentlig ansatte Lærer i Modersmaalet, ikke blot i Dansk, men paa Dansk. Al tidligere Militærundervisning var foregaaet paa Tysk. 1780 blev han tillige, stadig med Bevarelse af sin militære Stilling, Lærer i Filosofi og de skønne Videnskaber, Dansk og Tysk ved Landkadetakademiet, hvor han bl. a. havde Schack Staffeldt til Elev. 1799 blev han Inspektør ved Akademiet og virkede som Lærer til 1810. Fra Artilleriskolen, hvis Historie han skrev 1780, tog han sin Afsked 1806. 1773 var han blevet Premierløjtnant, 1786 Kaptajn, men allerede 1787 maatte han af Helbredshensyn trække sig tilbage fra aktiv Tjeneste. Kronprinsen, der satte stor Pris paa A., lod ham beholde fuld Gage baade ved denne Lejlighed, og da han gik af som Lærer. 1775 blev han Medlem af Det danske Litteratur-Selskab, 1782 af Det norske Videnskabernes Selskab. Blandt Frimurerne indtog han en meget høj Stilling, og den eneste Udenlandsrejse, han foretog, var til et Frimurer-

konvent i Wolfenbiittel 1778 (skildret af ham selv i »Udtog af Breve fra en Reisende« i »Det alm. danske Bibliothek« 1780, II og III).

A. var en gennemredelig Karakter, en alvorlig og varmtfølede Natur. Han var alle Dage uhyre flittig, men hans intellektuelle Dannelse var Autodidaktens. Hans Læsning var udstrakt, men spredt, og mange af hans mindre Artikler synes kun at være Oversættelser eller Bearbejdelser af, hvad der tilfældigt faldt paa hans Vej. Han har skrevet om de mest forskelligartede Emner, anonymt eller pseudonymt, bl. a. i »Bibliothek for nyttige Skrifter« (fra 1772), i »Det alm. danske Bibliothek«, »Minerva«, »Den danske Tilskuer« og særlig i »Borgervennen«, som han var Medredaktør af til 1811, endelig i »Skandinavisk Museum«. Han havde Tidens humane Frisind, der ikke kunde bringe ham i Konflikt hverken med Kronprins Frederik eller Biskop Balle, og han havde Tidens Oplysningstrang, der lige rastløst kastede sig over smaat og stort i Dagens Spørgsmaal, men aldrig formaaede at samle Evnerne om noget varigt. Hvor hans varme Hjerte, hans Retsind og Nationalfølelse gav ham Pennen i Haanden, talte han baade fyndigt og frygtløst. I »Tanker om Krigsstanden og dens Forbedring« (1771) taler han smukt de menige Soldaters Sag; i Teaterfejden 1772 i Anledning af »Tronfølgen i Sidon« staar han paa Studenternes Side mod sine Kaldsfæller Officererne; under Tyskerfejden 1789—90 hævder han med Kraft Danskhedens Ret i Danmark, og i »Tronfølgeren i Gondar« (1787) vender han sig hvast og ikke uvittigt, i Niels Klimsk Stil, mod Kronprinsens mere eller mindre aabenlyse Angribere. — Hans varigste og dybeste Interesse var Litteraturen, som han har dyrket som Kritiker, Oversætter, Udgiver og original Forfatter. I vore tidligste kritiske Tidsskrifter fra 1770'erne (bl. a. »Kritisk Journal« og »Den kritiske Tilskuer«, som han redigerede sammen med Fasting og Tode) var han en flittig Medarbejder. Han havde en naturlig Sans for Poesi, men hans Recension af Oehlenschlägers »Nordiske Digte« (1807) viser dog hans Begrænsning inden for 18. Aarh.s Smag. Han er upaavirket af fransk og klassisk Aand, men stærkt befrugtet af den germanske Renæssance, der fra England over Gerstenberg og Klopstock naar Danmark med Johs. Ewald, hvis mest ubetingede Beundrer og trofaste Ven A. var. Han fremsætter 1772 (i »Bibliothek for nyttige Skrifter«) et »Forslag« om at efterligne og udgive Kæmpeviserne, og han var Medudgiver med Rahbek og Nyerup af de fem Bind »Udvalgte danske Viser fra Middelalderen« (1812—14). Han oversatte Gunlaug Ormstunges Saga 1779 og Thorgrim Prude 1800. Om hans Interesse for den nordiske Oldtid vidner talrige

Artikler, navnlig i »Skandinavisk Museum« og dets Fortsættelse (bl. a. om Runeindskrifter, om Thor og Odin, »Gretter den Sterkes Kamp med Glaam eller om Spøgelser i Historien«), og da der 1807 blev nedsat en Kommission til Oldsagers Bevarelse, blev A. et selvfølgelig Medlem heraf. Som Oversætter var han ikke blot Formidler mellem gammelt og nyt, men ogsaa mellem Tysk og Dansk, bl. a. ved Overførelse af Tyge Rothes Bog om Christendommens Virkning (1775—82), Mallings »Handlinger« (1779) og P. E. Mullers Afhandling om Guldhornene (1806). — I Salmebogskommissionen 1790—98 var han uhyre flittig. 118 af Evangelisk Kristelig Salmebogs 560 Numre er han Medforfatter eller Bearbejder af, ikke altid nogen nænsom Bearbejder. En enkelt af hans egne Salmer (»Min Gud, du kaldte mig«) naaede ind i Roskilde Konvents Salmebog. — A.s originale Poesi er ikke betydelig, oftest Lejlighedsdigte (Tre Oder til Indfødsretten, Prolog ved Ewalds Død) eller Klubviser (»Selskabssange« 1785). Endnu kendt er Drikkevisen »En tungsindig, en tungsindig, melankolisk Mand« paa Gubben Noahs Melodi, og den mere bedske »Norma morum« fra 1790 (»Min Søn, om du vil i Verden frem«). 1801 gav han Folkestemningen et varmtfølt Udtryk i Sangen »Vi alle dig elske, livsalige Fred« og i Mindedigtet til de faldnes Begravelse paa Søetatens Kirkegaard »Være Fred med Eder alle«.

Uden at være nogen dyb Aand har A. ved sin Flid, sit Retsind og sin Varme spillet en betydelig Rolle med i den Nationalisering af Aandslivet, der paa saa mange Omraader fandt Sted i hans Tid. Dansk Sprog og dansk Litteratur var han alle Dage en trofast Tjener af. Hans sidste Værk, der udkom paa hans Dødsdag, var en 800 Sider stor dansk Sproglære for Tyske. — R. 1809. — Maleri af Aug. Schiøtt paa Fr.borg (1849). Tegning af J. A. Jerichau sst. (1837). Maleri i Frimurerlogen, Kbh. Stik af Flint, Seehusen og Lahde (1806).

Selvbiografi i Lahdes Portraiter med Biographier, I, 1805, S. 1—34. C. Molbech: Hist.-biograph. Saml., 1851, S. 385—456. E. Collin: Fremragende danske Frimurere, I, 1872, S. 45—65. Rich. Petersen: Fire Livsbilleder, 1894, S. 1—82. Bibliografi i Dsk. Litt.-Tid. 1812, S. 534—44.

Georg Christensen.

Absalon, ca. 1128—1201, Ærkebiskop. F. i Okt. ii28(?) i Fjenneslev, d. 31. Marts 1201 i Sorø, begr. i Sorø K. Forældre: Asser Rig (s. d.) og Inge.

A. tilhørte ved sin Fødsel Rigets mægtigste og mest ansete Slægter. Hans Fader var Søn af Skjalm Hvide, der i 11. Aarh.s

senere Del var Høvedsmand over hele Sjælland, og som 1102, da Kong Erik (I) Ejegød drog paa Pilgrimsfærd, modtog hans Søn Knud (Lavard) til Opfostring. Tillige var A., aabenbart paa mødrene Side, nær i Slægt med de hallandske Stormænd Knud og Karl, Dattersønner af Ærkebisp Eskil. Asser Rig og hans Hustru Inge boede paa Slægtens gamle Sædegaard Fjalenslev (Fjenneslev) mellem Ringsted og Sorø, hvis Tomt i 19. Aarh. er fundet umiddelbart N. f. Kirkegaardsdiget; i Kirken fandtes Skjalm Hvides Gravsted. Paa denne Gaard fødtes A.; han havde en ældre Broder Esbern (Snare) og en Søster Ingefred; andre Søskende nævnes ikke. Da han ved sin Død 21. Marts 1201 gik i sit 73. Aar, var han altsaa født mellem 21. Marts 1128 og samme Dag 1129; man har af det usædvanlige Navn gættet paa, at han antagelig er blevet døbt paa Dagen »Absalon«, 30. Okt., hvorefter han maatte antages at være født i Okt. 1128. — A. voksede op i et rigt Hjem — Faderens Ejendomme var spredte over det halve Sjælland — og under mægtige Indtryk af de samtidige Tildragelser. Da han var et Par Aar gammel, indtraf det skæbnevangre Mord i Haraldsted Skov, som Skjalmssønnerne følte sig kaldede til at paatale og hævne, og den myrdede Knud Lavards efterfødte Søn Valdemar opfostredes sammen med A. og hans Søskende, til hvem han stadig senere følte sig knyttet ved et broderligt Venskab. Deres Drengaar faldt sammen med Erik (II) Lams lidet hæderfulde Styre; den Ødelæggelse ved Vendernes Indfald, som de da var Vidner til, ikke mindst paa Sjælland, stod i den stærkeste Modsætning til de store Overleveringer, som levede i Slægten og samlede sig om dens nøje Forhold til Valdemars Forfædre. Uden Tvivl har de dybe Indtryk fra denne Tid haft deres store Del i, at A. senere i saa mange Aar betragtede Kampen mod Venderne som sin Hovedopgave ved Siden af Bispeembedets kirkelige Forretninger. Om A.s Pietet for Barndomshjemmet vidner det lille Træk, at han testamenterede sin Broder Esbern Fædrengaarden i Fjenneslev samt den lille Skaal, hvorefter hans Fader plejede at drikke.

Næppe ret længe efter Erik Lams Død 1146 opløstes Barndomshjemmet i Fjenneslev i dets hidtidige Skikkelse; Asser Rig indtraadte i Sorø Kloster og døde; Valdemar tog Del i de indre Stridigheder paa Kong Svend (III) Eriksens Side, og A. drog til Paris for at studere dels de »syv frie Kunster«, dels Teologi og Kirkeret. Den stærke religiøse Bevægelse, som fulgte paa det første store Korstog, havde netop den Gang begyndt at drage en Række storættede Mænd ind i Kirkens Tjeneste eller i hvert

Fald formaet dem til at bringe store Ofre for at oprette kirkelige Stiftelser, og Skjalm Hvides Sønner var ogsaa i saa Henseende blandt de fremmeligste i Tiden. De grundlagde i Forening et Kloster paa Assers Gaard i Soer (Sorø) og udstyrede det rigeligt med Gods; Asser indtraadte heri som Munk og døde Trettendedagen efter dets Indvielse. Efter hans Broder Ebbes Død 1151 forfaldt Klosteret dog helt, og dets Gods blev spredt. — A. har som yngre Søn rimeligvis fra Barndommen af været bestemt for den kirkelige Stand, og det har næppe heller været ham imod at slaa ind paa en Vej, der kunde føre ham op til Fædrelandets højeste kirkelige Embeder; man maa vel tænke sig, at hans politiske og hans kirkelige Interesser allerede i Ungdomsaarene groede Side om Side. I Paris sluttede han Venskab med Kanniken Vilhelm i St. Genovevas Kloster, en udmærket kyndig, dygtig og nidkær Mand, som han senere indkaldte til Danmark og gjorde til Abbed paa Eskilsø i Roskilde Fjord. A. blev selv en udmærket Klerk, dygtig ikke alene i kirkelig Lærdom, men ogsaa i Lovkyndighed og verdslige Videnskaber. Her i Paris maa han ogsaa have uddannet den sjældne Veltalenhed, som han senere berømmes for; et Minde om hans Interesse for romersk Historie og Stilkunst er de to Haandskrifter af Valerius Maximus og Justinus, som han senere skænkede til Sorø Kloster (det sidste nu i Det kgl. Bibliotek); antagelig har han under sit Ophold i Paris stiftet Bekendtskab med disse Forfattere. I Ungdomsaarene maa han ogsaa have lagt Grunden til den Selvtugt og det kirkelige Sindelag, som senere prægede hans Optræden; tillige maa han have uddannet sit Legeme i alle Tidens Idrætter, ligesom hans nøjsomme og maadeholdne Levemaade (paa Vendertogene tilbragte han saaledes sine Fristunder med at hugge Ved) gjorde det muligt for ham at underkaste sig overordentlige og vedholdende Anstrengelser. Men det synes for øvrigt at fremgaa af flere Træk, at hans Fremtræden ikke var særlig imponerende, selv om han efter Skelettet at dømme maa have været en høj og anselig Skikkelse, og at man ikke lagde Mærke til ham, naar han færdedes blandt sine Standsfæller, før han fik Lejlighed til at gøre sig gældende ved sin Tale.

Senest 1156 maa A. være vendt hjem fra Paris; han nævnes da i Valdemars Følge. Ved den Forhandling mellem Valdemar og den fra Landflygtighed tilbagevendte Kong Svend i Albanskirken i Odense, som i Forsommeren 1157 indledede Forliget mellem Kongerne, var han eneste Vidne; og da Svend 9. Aug. overfaldt sine Medkonger Knud og Valdemar ved Gildet i Roskilde, viste A. sin Hengivenhed for Valdemar ved ufortøvet at

ile sin Fostbroder til Hjælp, skønt han synes at have opholdt sig uden for Gildeshallen, da Overfaldet skete; i Mørket tog han den døende Knud for Valdemar, og Kongen udaandede med Hovedet i hans Skød. Da han havde opdaget Fejltagelsen, lykkedes det ham ved den Blanding af Mod og Snarraadighed, der altid prægede hans Optræden, at undslippe midt iblandt Fjenderne og bringe sin Moder i Fjenneslev det første Bud om Udaaden; hertil tyede ogsaa den saarede Valdemar. I Valdemars paafølgende jyske Felttog, der endte med Sejren over Svend paa Grade Hede, nævnes A. ikke som Deltager; men heraf tør næppe sluttes, at han i den Tid forblev paa Sjælland.

Det varede ikke længe, før end den nye Enekonige sørgede for at skaffe sin Ven og Fostbroder en betydelig Stilling i saavel Kirkens som Rigets Tjeneste, der ret kunde give ham Lejlighed til at udfolde de rige Evner, som boede i ham. I Roskilde var Bisp Asser død 18. April 1158 (ifølge andre 1157), og det var trukket noget i Langdrag med Valget af hans Efterfølger. Det var imidlertid kommet til Uroligheder i Roskilde, hvor de danske Borgere rejste en Bevægelse mod de tyske og herunder ogsaa forgreb sig paa Kongens Møntmester. Valdemar rykkede da mod Byen med en Hærstyrke, men lod sig forsone ved Borgernes Bønner og nøjedes med en Pengebøde. Men samtidig benyttede han Lejligheden til at iværksætte det paakrævede Bispevalg, og ved at forlange skriftlig Afstemning af Kannikerne lykkedes det ham at sætte A.s Valg igennem uden formel Krænkelser af den kanoniske Valgret. Dette fandt sandsynligvis Sted i Efteraaret 1158 (ifølge andre Dec. 1157), da A. maaske knap havde naaet den kanoniske Alder af 30 Aar, der krævedes af Bispeemner; sin egentlige Indvielse kan han i saa Fald først have modtaget lidt senere. Hermed begynder da A.s storslaaede Virksomhed i Fædrelandets og Kirkens Tjeneste, som Saxo karakteriserer i de mindeværdige Ord: »Straks efter sit Valg lagde han for Dagen, at han var fuldt saa vel Viking som Bisp og skøttede lidet om rolig at vogte Troen her hjemme, naar den stod paa Spil hist ude. Det er jo ogsaa fuldt saa god en Gudstjeneste at slaa Troens Fjender paa Flugt som at tage Vare paa Kirketjenesten. . . . Altid laa han paa Udkig ude ved Søen for ret at værne Land og Rige ved trygge Vagthold; ofte havde han for Skik at søge Husly under Skovens Løvtag, og netop fra dette ringe Bo rejste han Fædrelandets Hus af Gruset. . . . Og paa Tinge trindt om Land, hvor Tvistemaalene var udartet til Vold og Kiv, bragte han ved sin rolige Ligevægt fredeligere Forhold til Veje. Saa store var hans Talegaver, at de, der havde tænkt sig ham som et

Drog uden Maal og Mæle, tværtimod maatte indrømme, at det var dem selv, som var de dumme. . . . Saaledes var han lige saa fuldt Fædrelandets Fader som Biskop, lige straalende som Hærmand og som Herrens Tjener.«

Som det fremgaar af disse Ord, saa han det først og fremmest som sin Opgave at sætte en Bom for de vendiske Hærgetog, der under Borgerkrigene var taget til i uhørt Grad; store Strækninger af Landet laa øde, og de sydlige Øer begyndte at træde i venskabelig Forbindelse med Venderne. Hans Venderkampe indlededes med en Sejr ved Boeslunde i Vestsjælland 12. April 1159 (efter andre 1158), hvor han ifølge Saxo med 18 Huskarle overvandt ikke mindre end 24 fjendtlige Skibes Mandskab (Tallet turde være overdrevet) og »indviede med en herlig Sejr sin Bispestav og sit Herreskjold«. Men noget afgørende kunde dog ikke opnaas uden ved Rigets samlede Hærmagt, og da Kong Valdemar delte denne Anskuelse, havde han allerede i Sommeren 1158 sat Ledingsflaaden Stævne i Masnedsund for at foretage et Hærtog til Vendland. Der viste sig imidlertid saa megen Vrangvillie og Raadvildhed blandt de forsamlede Skibshøvdinge, at det hele endte med en Opsættelse. A., som havde fulgt Kongen til denne Samling for at tage Del i Toget, følte sig bittert skuffet ved hans Vankelmod og haanede den Udflugt, man havde brugt, at det ikke gik an at vove saa mange raske Svendes Liv, ved at udbryde: »Tag saa hellere lutter Krystere og Stympere med paa Tog! Skulde du da vinde Sejr, har du den for godt Køb, og taber du, er ingen Skade sket; thi Uslingers Død er ej værd at ænse!« — Hvor uklar man endnu var over, hvad det frem for alt kom an paa for at bringe Riget paa Fode, viste Valdemars og A.s næste Foretagende. Der var rejst Mistanke mod Falstringerne for deres Forbindelse med Venderne, medens de selv paastod, at man lod dem i Stikken, og at Kongen »havde Sporer paa Tærne i Steden for paa Hælene«. Harmen herover bragte Kongen og A. til at ruste en Hær af Sjølændere for at hærge Falster. Men en pludselig og farlig Sygdom, som overfaldt Kongen i Ringsted, standsede det overilede Foretagende; A. kaldtes til hans Sygeleje, og Hæren sendtes hjem. A. kæmpede med den samme Sygdom uden at ville lade Vennen det vide, for ikke at forværre hans Tilstand. Da de lykkeligvis begge kom sig, betragtede de Sygdommen som en retfærdig Straf og som en Advarsel for den Blodskyld mod kristne Landsmænd, som de havde villet paabyrde sig, og de lovede sig selv hellere at vende deres Vaaben mod Rigets rette Avindsmænd.

Allerede n. A. (1159) udførtes der to Hærtog til Vendland.

Kongen nøjedes nu med at raadføre sig med sine nærmeste Venner — A., Esbern, Peder Thorstensen og Sune Ebbesen, alle af Hvideætten — og »valgte en ny Fremfærd mod Fjenden: Hæren skulde ikke være stor, men snar i Vendingen, og hellere hjem søge Venderne ved lønligt Overfald end ved aabenlyst Søtog; thi uventet Fjende har friest Spil, og er Hoben for mandstærk, da sætter den sig ofte op mod de store og ænser ej deres gode Raad«. Det blev saaledes især Sjællandsfarer og Skaaninger, der kom til at bære Byrden ved de første Tog; først efterhaanden lykkedes det at drage Fynboer og Jyder med ind i den næsten uafbrudte Kamp. Efter det første Aars Tog, der især havde deres Betydning ved at vænne baade Danske og Vender til den nye Tingenes Tilstand, hvorefter vi blev de angribende, traadte Kong Valdemar i Underhandling med Sachserhertugen Henrik Løve om et fælles Foretagende mod Vestvenderne. Dette udførtes 1160 og havde til Følge, at det nuværende Mecklenburg blev underkastet det tyske Herredømme og den tyske Kultur. Samme Aar maatte Rugen atter underkaste sig den danske Overhøjhed, hvorfra Øen gentagne Gange havde løsrevet sig. Paa disse Tog finder man altid A. villig til at paatage sig de farligste Hverv, som Spejder eller som Fortroppens Fører eller som Sendebud til Henrik Løve midt igennem Fjendernes Land; det er som Regel ogsaa ham, der fører Forhandlinger med Venderne og herved lægger baade Fasthed og Snilde for Dagen.

Haand i Haand med Togene og af endnu større Betydning for Rigets egen Fred gik Bestræbelserne for at sikre selve de danske Farvande, som stadig hjem søgtes af Vikingerne; der byggedes Borge (som Vordingborg, Kalundborg, Nyborg), og der indrettedes Vagthold saavel paa Søen som langs Kysterne. Sjælen i denne Virksomhed var A.; »selv om Vinteren agtede han det for intet at pløje de islagte Vover med Snekker, for at Landet ikke paa nogen Aarstid skulde savne de nyttige Forhold, eller han, den store Fædrelandsven, faa Ord for at lempe sig efter Forholdene«. — A. nøjedes dog ingenlunde med denne Virksomhed udadtil, imod Rigets Fjender. Borgerkrigene havde sat dybe Spor i hele Samfundet, og A. var utrættelig i at arbejde for Fred og Forsoning. Saaledes formaaede han Kongen til at hjemkalde dem af Svend Grades Tilhængere, der havde maattet gaa i Landflygtighed efter Valdemars Sejrr; enkelte af disse blev fra den Tid af hans og Kongens hengivne Venner. Om hans Mægling i de sjællandske Retstrætter er ovenfor talt; paa samme Maade mæglede han mellem Kongen og de store og mellem sine Lands-

mænd og de fremmede. Denne Side var saa fremtrædende hos ham, at den præstelige tyske Forfatter Arnold af Liibeck ved Omtalen af hans Død siger: »Hele Danmark sørgede over hans Død og befalede hans Aand i Jesu Christi, Fredsfyrstens, Hænder, ligesom han selv i levende live havde ført mange, som laa i Ufred, til Fred og Enighed.« Sin Iver for Munkevæsenet viste A. ved 1162 at genoprette Slægtens helt forfaldne Kloster i Sorø og omdanne det til en Cistercienserstiftelse, ligesom han nogle Aar senere indkaldte sin Ungdomsven Vilhelm fra Frankrig og satte ham i Spidsen for det lille Kannikesamlag paa Eskilsø i Roskilde Fjord, der senere flyttedes til Æbelholt i Nordsjælland. Sorø Kloster blev af A. efterhaanden udvidet til et stort og rigt Cistercienser-abbedi. Han paabegyndte straks Opførelsen af den statelige Klosterkirke, hvori hans Frænder og deres Slægt i Aarhundreder søgte deres Gravsteder ved Siden af den navnkundige Ærkebisp og hans Forfædre.

Imidlertid var Dønningerne af den store Kirkestrid, der havde rejst sig mellem den af Kardinalernes Flertal valgte, gregoriansk-sindede Pave Alexander III og den af Kejser Frederik mod ham opstillede Modpave Victor IV, ogsaa naaet til Danmark. Herved kom det til Brud mellem Ærkebisp Eskil, der ivrigt holdt paa Alexander III, og Valdemar, der stod paa Kejserens Side. Valdemar godkendte mod Eskils Ønske en victoriansk Bisp i Slesvig, og allerede 1161 var Bruddet fuldbyrdet; Eskil maatte købe Forlig med Kongen ved svære Ofre af Ærkebispegodset i Skaane og opholdt sig i de følgende Aar i Landflygtighed i Clairvaux. A. havde forgæves søgt at mægle mellem ham og Kongen; han sympatiserede ikke med den kejserligsindede Pave, som Valdemar støttede, men kunde ikke tænke sig at følge sin foresatte i hans afgørende Brud med Kongen. — Da Valdemar 1162 fulgte Kejserens Opfordring til at give Møde paa den store Kirkeforsamling i Burgund, hvor Kirkestriden efter Kejserens Mening skulde finde sin endelige Afgørelse, fulgte A. ham kun yderst modstræbende for ikke helt at forspilde Kongens Tillid. De Erfaringer, som Valdemar gjorde ved Kejserhoffet, synes dog at have aabnet hans Øjne for Farerne ved en nærmere Forbindelse med Kejserdømmet, og efter Hjemkomsten var han derfor alvorligt betænkt paa at sikre Rigets Selvstændighed for Fremtiden. Han paabegyndte derfor snart efter det store Værk med Opførelsen af en Teglstensmur paa Danevirke, ivrigt styrket i dette Forsæt og støttet i dets Udførelse af A., der ogsaa efter Victor IV.s Død 1164 efterhaanden synes at have ledet Kongens Sympati tilbage

til den retmæssigt valgte Pave Alexander III, hvad der atter efter nogle Aars Forløb (1168) drog Eskils Udsoning med Kongen og Hjemkomst til Fædrelandet efter sig.

Imidlertid var Vendertogene blevet genoptaget 1164 og fortsattes næsten uafbrudt — kun med nogle faa Hvileaar i Begyndelsen af 1170'erne — i over tyve Aar. I lang Tid spillede Henrik Løve en fremtrædende Rolle i disse Kampe, snart som vor, snart som Vendernes Forbundsfælle, snart ene i Kampen mod Danske og Vender. Saa længe han stod paa sin Magts Tinde, naaede de Danske ikke saa afgørende et Udbytte af deres Anstrengelser, som man fra dansk Side havde ønsket og haabet. I Kampene med den mægtige Sachserfyrste kunde A. ogsaa anvende List; da Valdemar havde brudt sit Venskab med denne, sendte han saaledes en indfødt Vender ved Navn Gudskalk ned til hans Landsmænd for at formaa disse til at falde fra Sachserne; »men«, tilføjer Saxo undskyldende, »han bad ham dog vogte sig for at give noget falsk Løfte paa Danmarks Vegne«. Den største danske Sejrvinding var Arkonas Indtagelse og Rugens Erobring 1169, for hvis forholdsvis ublodige Forløb A. havde Hovedparten af Æren, idet han optraadte som Mægler mellem Kongen og Riigboerne, hvorfor det heller ikke var uberettiget, at han opnaaede af Paven, at Øen lagdes under Roskilde Bispestol; men Sejren formørkedes noget ved de omfattende vendiske Hærgetog, som Henrik Løve n. A. satte i Gang for at tvinge Valdemar til at udrede det halve af Tempelskattene fra Rugen — en Fordring, som Kongen til sidst saa sig nødsaget til at opfylde. — En af sine største personlige Triumfer vandt A. det følgende Aar, da han med overlegen Kraft og Snarraadighed ledede den danske Flaades Tilbagetog gennem de vanskelige Farvande i Odermundingen og saaledes gjorde de knurrende Jyders Indvendinger mod hans Ledelse af Felttog til Skamme. Fortællingen om alle disse Vendertog, som den foreligger fra Saxos Haand, er selvfølgelig anlagt med Ensidighed og gennemført med Partiskhed for hans Helt A.; men at det overhovedet var muligt i den Grad at gøre denne Mand til Midtpunkt i Beretningen om en saa langvarig og vidtrækkende Kamp, viser noksom, at han i en fremragende Grad var Sjælen i de danske Foretagender.

Samtidig havde han ufortrøden arbejdet paa det hjemlige Forsvar mod Vikingeuvasenet. Ved Aar n67 lønnede Kongen hans trofaste Tjeneste ved at overlade ham Havn eller Købmandehavn, som Byen benævnes hos Saxo, med Halvdelen af det tiliggende Støvnæs Herred, og her »lagde A. Grunden til en ny

Borg paa Sundholmen og omgav Øen med en Mur for at jage Vikingerne bort; og dette hans ringe Virke blev Landet til stort Værn; thi baade gjorde han Byen mistænkelig i Sørøvernes Øjne, og Landets Børn kunde fra nu af trygt færdes i Farvandet trindt omkring.« Det er denne Borg, af hvis Ringmur, opført af Kridtstene fra Stevns Klint, meget betydelige Levninger er fremkommet ved Udgravningerne til det nuværende Christiansborg, og som den egentlige Grundlægger af Rigets nuværende Hovedstad vil A. altid mindes, beundringsværdig ved det Skarpsyn, hvormed han udsøgte sig denne ved sin ypperlige strategiske og merkantile Beliggenhed lige fremragende Plads. For A. personlig var Borgen i Havn hans kæreste Opholdssted. — A. nøjedes dog ikke med Opførelse af faste Støttepunkter i Kampen mod de vendiske Sørøvere; efter Rugens Erobring organiserede han og Valdemar en permanent Udliggerflaade mod Venderne, bestaaende af hvert fjerde Ledingsskib, hvis Mandskab toges blandt de ugifte Unger-svende. Det var sikkert under Indtryk af de af Henrik Løve foranledigede Hærgetog, at denne overordentlige Udvidelse af Søforsvaret besluttedes, hvorved det tungt virkende Ledingsapparat suppleredes med en letbevægelig, altid disponibel Flaadestyrke.

Selvfølgelig følte A. sig tillige kaldet til at fremme Kirkens og den højere Aandskulturs Anliggender. Det var her et Hovedpunkt at sikre de højere Interesser et fyldestgørende og varigt materielt Grundlag. Dertil sigtede i Virkeligheden Grundlæggelsen af de saakaldte Herreklostre, som oftest opførtes i Landets skønneste og fredeligste Egne, ensomt beliggende, men rigt udstyrede med Jordegods og saaledes i Stand til at frede om den Lærdom og Dannelse, som deres Medlemmer maatte have hjembragt udefra, og forplante den videre til deres Lærlinge blandt læge og lærde. Betydning i saa Henseende fik ikke mindst Æbelholt Kloster i Nordsjælland, som A. havde grundlagt for den af ham indkaldte Abbed Vilhelm, da denne ikke kunde finde sig til Rette paa Eskilsø; Vilhelm samlede mange fremragende Lærlinge om sig, saa at Klostret i hans Tid var som en Præsteskole. — I øvrigt var det især ved Bispesæderne og Domkapitlerne, at hin Tids Præster fik deres Uddannelse, og for at sikre disses Indtægter trængte A. paa med at faa Tiendeydelsen vedtaget i sit Stift. Modstanden herimod havde været i Aarhundreder. Man var villig til at betale Kirkens Mænd, endog rigeligt, men kun for den enkelte bestemte »Tjeneste«. Saaledes fik Sognepræsten Betaling for Naademidlerne og hvad han ellers ydede, og Biskop-

pen tog Penge for Præste- og Kirkevielser saavel som for sine andre kirkelige Forretninger. Ved Siden heraf var der i Tidernes Løb indført visse regelmæssige Afgifter som »Redsier« og »Bispegave«; men Kirkens gamle Fordring, at der skulde gives Tiende af alt hvad der høstes og avles, medens alle de hellige Handlinger skulde udføres uden Vederlag, havde ondt ved at trænge igennem. Dog synes paa mange Steder de to Trediedele af Tienden, der udrededes til Præsten og Kirkebygningen, at have opnaaet Godkendelse i Løbet af det 12. Aarh.; dette var derimod ikke Tilfældet med den Trediedel, der skulde erlægges til Bispen. Det var derfor en stor Sejr for A., at det lykkedes ham at faa Bispetienden vedtaget i sit Stift 1171; der fastsattes bl. a. bestemte Regler for de Ydelser, som endnu skulde bibeholdes, især Bøderne for de saakaldte »Helgbrud«, alle de Forseelser, som kunde paatales af de kirkelige Myndigheder. »Herimod lovede Bønderne Biskoppen Trediedelen af Tienden«, siges der. Denne saakaldte sjællandske Kirkelov blev vedtagen paa et Maalstævne i Ringsted Lund og lyst paa Landstinget 1171.

Nogle Aar efter gentoges det samme i Lund; Ærkebisp Eskil, der ved sin Hjemkomst havde udsonet sig med Kongen og A., fik under et Ophold af A. ved Ærkesædet vedtaget i alt væsentligt samme Lov af Skaaningerne »paa Maalstævne i Lund«. Den optegnedes og udfærdigedes under Kongens og de to Biskoppers Segl; i den senere Kirkestrid under Jakob Erlandsen kom den til at spille en fremtrædende Rolle som et Frihedsbrev for Menighederne imod Ærkebispens Overgreb, hvad der hang sammen med, at A. for at gennemdrive Hovedsagen, nemlig Bispetienden, paa en Række andre Punkter havde givet Afkald paa en streng Gennemførelse af den kanoniske Ret, saaledes vedrørende Menighedens Ret til Præstevalg og vedrørende det hjemlige Bevisystems Bibeholdelse i Retssager, samt med Hensyn til visse Lempelser i Kirkerettens Bestemmelser om Ægteskabssager m. m.

Ved disse Kirkerettens Vedtagelse tiltog uden al Tvivl Bispestolens Indtægter i høj Grad, og herfra har da vel den Dom om A., der bl. a. kendes fra en yngre islandsk Fortælling, at han var havesyg og gerrig, sin Oprindelse. I Virkeligheden savner denne Beskyldning al Grund. Naar A. havde samlet store Indtægter paa sin Haand, var det for at sikre saadanne til de Formaal, som efter hin Tids Vilkaar kun Kirkens Mænd i Længden kunde ventes at ville ofre noget paa, medens vi for længst har vænnet os til at anse dem for Statens Opgave. Ikke alene den egentlige Aandskultur, men for en væsentlig Del ogsaa Rigets Forsvar havde

sine bedste, stundom eneste Støtter i Biskopperne. — A.s Gods-politik gik overalt ud paa ved Magelæg, Køb og Gaver at skabe større afrundede Driftsenheder baade for sit Bispesæde og for de af ham saa yndede Cistercienserklostre, særlig Sorø. At han herved stundom kan være optraadt egenraadigt, er der næppe nogen Grund til at betvivle; men det var ikke til egen Fordel, han handlede; for sit eget Vedkommende levede A. et saare afholdende og nøjsomt Liv, ligesom hans sædelige Renhed og højsindede Gavnildhed fremhæves med den største Ros.

Endelig lykkedes det ogsaa A. at kaste kirkelig Glans saavel over sin Slægt som over det af ham grundlagte Vor Frue Kloster for Cisterciensernonner i Roskilde, da hans Frænke Margrete, der var blevet uskyldig dræbt af sin Ægtefælle Herlog, blev højtideligt skrinlagt i Vor Frue Kirke i Roskilde (1177). I det mindre udvirkede han herved for Hvideætten, hvad Kongen i det større havde opnaaet ved sin Fader Knud Lavards Skrinlæggelse i Ringsted 1170. — Ogsaa ved kirkelige Byggearbejder indlagde A. sig den største Fortjeneste; endnu staar som Minder herom den enkle, men ædle og skønne Klosterkirke i Sorø og det karakteristiske Tvillingtaarnparti i Fjenneslev Kirke, baaret af to skønne slebne Granitsøjler, hvorover ses et lille elegant Galleri af smaa glasserede Teglstenssøjler; ogsaa Fjenneslev Kirkes Udsmykning med Kalkmalerier stammer fra A.s Tid. — Det synes ogsaa at være A., der — i en lidt senere Tid — har begyndt Opførelsen af den nuværende Domkirke i Roskilde, det rigeste og skønneste Monument af vor hjemlige romanske Teglstensarkitektur.

Et Par Aar efter Udstedelsen af den skaanske Kirkeret nedlagde Ærkebisp Eskil sit Embede, efter at Paven modstræbende havde givet sit Samtykke hertil. Det var næppe gaaet saa let i Skaane som paa Sjælland med Tiendens Indførelse; vel var Loven blevet vedtaget, men Almuen synes at have nølet med at efterkomme den. Desuden udvikledes Eskils Dattersønner Knud og Karl og flere andre af hans nære Frænder i de politiske Stridigheder mellem Kongen og de forbigaaede Kongsfrænder, særlig Magnus, Erik Lams Søn, over for hvem A. forgæves søgte at faa Valdemar mildere stemt. Eskil havde atter opholdt sig et Par Aar i Udlandet; han var knuget af Alder og Sygdom og tog sig ogsaa sine Dattersønners Skæbne saare nær. Som Følge af sit svækkede Helbred opnaaede han omsider pavelig Tilladelse til at nedlægge Ærkebispedømmet og selv udpege sin Efterfølger. Dette Valg foretoges efter Eskils Hjemkomst efter forudgaaende Aftale med Valdemar i en højtidelig Forsamling i Lunds Domkirke i Kongens,

Bispernes og talrige Stormænds Nærværelse (1177). Eskil nedlagde sit Embedes Insignier paa Alteret og erklærede sig villig til at give Afkald paa sin Ret til selv at udpege sin Eftermand for ikke at træde Domkapitlet for nær; men Kongen og de tilstedeværende opfordrede ham til at udtale, hvem han ønskede valgt. Han nævnte da — sikkert efter Aftale med Kongen og maaske under et vist Tryk fra dennes Side — A. som den værdigste til at løfte Arven efter ham saavel i Kirken som i Riget, og hertil sluttede Lundekannikerne sig enstemmigt. A. vægrede sig dog ved at modtage Valget og satte sig endog til Modværge, da Kannikerne vilde føre ham hen til Ærkebispesædet, ikke alene fordi det var sømmelig kirkelig Skik at undslaa sig for Valget det længst mulige, men ogsaa fordi han som Biskop i et andet Stift ikke var berettiget til at modtage Valget uden særlig pavelig Tilladelse; desuden følte han sig ved tusinde Baand knyttet til sin Fødeø og dens Kirke, og han kunde næppe tænke sig at opgive dette sit naturlige Fodfæste i Kampen for Kongen og Riget, selv om Danmarks højeste kirkelige Embede vinkede ham; utænkeligt er det vel ikke, at der har foresvævet ham som en Mulighed en lignende Løsning af Striden som den, der snart efter paafulgte. Eskil og Lundekannikerne stod i hvert Fald fast paa deres Standpunkt, og begge Parter appellerede til Romersædets Afgørelse. Denne faldt efter nogle Maaneders Forløb og gik ud paa, at A. skulde modtage Ærkebispeværdigheden, men samtidig indtil videre have Lov til at beholde Bispedømmet i Roskilde. Ogsaa Kongen støttede denne Ordning, og A. bøjede sig for den, idet han af den pavelige Legat Galandus' Haand modtog Indvielsen i Fasten Aar 1178. Hermed havde A. naaet en enestaaende, hidtil ukendt Magtstilling i den danske Kirke og i det danske Samfund; tretten Aar senere overdrog han i øvrigt Sjællands Stift til sin Frænde Peder Sunesen.

Men det skulde snart vise sig, at det ikke var saa let en Sag for A. at mestre Skaaningerne som sine egne Landsmænd i snævrere Forstand, Sjællandsfarerne. A.s Nidkærhed for at gennemføre Tiendekravet i Henhold til den nye Kirkeret vakte stort Misnøje hos den skaanske Almue med dens udprægede Selvstændighedsfølelse, og hans Indsættelse af en Række af sine sjællandske Frænder til Ombudsmænd i Skaane satte tillige ondt Blod hos mange af Stormændene. 1180 kom det til aaben Opstand af den stridbare skaanske Almue mod A., der maatte ty til sin Borg ved Havn; en Række Forhandlinger mellem Kongen og Bønderne førte ikke til noget, og først da Oprøret ogsaa vendte sig mod Kongens Mænd (Herremændene) i selve Skaane, opgav disse Bøndernes

Sag og støttede Kongen, da han 1181 viste sig med en Hærstyrke i Skaane. Kongen vandt nu et Par Sejre over den skaanske Bondevæbning, men ved det paafølgende Forlig kunde A. dog ikke sætte Tiendens Gennemførelse igennem; kun vægrede han sig ved at vende tilbage til den tidligere Tingenes Tilstand og tage Betaling for de hellige Handlinger m. m.

Aaret efter døde Kong Valdemar (1182); A.s Sorg over Ungdomsvennens Død skildres i gribende Ord af Saxo. Med Valdemars Død indtraadte en betydningsfuld Ændring af hele A.s Stilling. Den unge Kong Knud var en svagere Karakter og bøjede sig paa alle Punkter for sin Fosterfader A.s Raad, og denne indtog nu saaledes i alle Henseender den højeste politiske Stilling i Landet. Kun Skaaningerne gjorde et nyt Oprørsforsøg, som dog blev nedslaaet af Kongen og A. i Forening, og siden den Tid hørte man ikke mere om Uro i Skaane; efterhaanden maa ogsaa Kirkerettens Bestemmelser om Tiende være blevet gennemført, om end næppe fuldstændigt førend under A.s Efterfølger Anders Sunesen. Et Led i A.s politiske Planer til Hævdelse af en stærk Kongemagt var den Optegnelse (og Fornydelse) af den gamle »Vederlov«, gældende for Forholdet mellem Kongen og hans Mænd (Hærmænd, Herremænd), som A. i Fællig med Kong Knud iværksatte, og hvorved navnlig Kongens Magt i Majestætsforbrydelsessager fik en stærk lovhjemlet Forøgelse. Saaledes gennemførte A. overalt med stærk Haand sit monarkisk-aristokratiske Syn paa Rigets Styrelse: Kirke og Stormænd slutter tæt op om Kongemagten, medens Almuen umyndiggøres.

Som Leder af Danmarks Udenrigspolitik iværksatte A. den Protest mod den tyske Kejsers Krav paa Lenshøjhed over Danmark, som den mere forsigtige Valdemar aldrig havde ladet sig bevæge til, og da Kejserens Magt i Nordtyskland i Virkeligheden stod paa svage Fødder, lykkedes denne Selvstændighedspolitik helt igennem. Kejser Frederik var i Øjeblikket ude af Stand til at tage Hævn for A.s dristige Skridt; det hedder sig, at han æggede Pommerns Fyrste Bugislav, der allerede laa i Fejde med Fyrst Jarimar af Rugen, til yderligere Angreb paa denne danske Vasal; men over Bugislav vandt A. i Spidsen for sine Sjællændere sit Livs mest straalende Sejr i Sundet ved Rugen (1184); »slig Glans stod der af A.s Navn«, siger Saxo, »at den helt blændede Fjenden og drev ham enten paa Flugten eller i Døden, og denne ene Dag gjorde Ende paa al Frygt og Fare til Søs og friede Sjællands Fjorde og Østersøens Strande for ødelæggende Vikingeanfald, ja tvang Barbarerne under Aaget og gjorde Danmarks Rige, der

nys havde Nød med at hævde sig selv, til Vendlands Herre og Mester«. Sejren gav nemlig Stødet til et Par samlede danske Ledingstog i dette og det følgende Aar, hvis Resultat blev Venderlandets fuldstændige Underkastelse under Danevælden. Faa Aar efter disse afgørende Sejre trak A. sig tilbage fra sin krigerske og politiske Lederstilling; dog lagde han endnu 1192 et afgørende Lod i Vægtskaalen ved at stemme Pavestolen gunstigt for den danske Konge i Sagen angaaende Fængslingen af den forræderske Bisp Valdemar af Slesvig; i den unge Hertug Valdemars vidtgaaende Planer i Nordtyskland, som prægede det følgende Tiaar, havde han næppe nogen Del, derimod muligvis nok i Kong Knuds Korstog til Estland 1197.

Det er da væsentlig som den store Kirkefyrste, A. optræder i den sidste Del af sit Liv, og Kirkestyrelsen kunde jo nok ogsaa lægge Beslag paa selv en betydelig Mands hele Tid og Opmærksomhed. Der var meget at oparbejde fra de urolige og oprevne Tider, og meget stod endnu tilbage at organisere for at faa den danske Kirke fuldt indordnet i det almindelige Kirkesamfund. Saaledes fortæller Arnold af Ltibeck, at A. fik indført fuld Ensartethed ved Gudstjenesten i de forskellige kirkelige Stifter, samt at han af al Magt søgte at fremme Præsternes Cølibat; men i øvrigt berettes der kun lidet om Enkelthederne i hans Kirkestyrelse; denne Side af Sagen interesserede ikke hans Historieskriver Saxo. Ved en Række Gavebreve og Mageskifter afrundede han sine to Bispedømmers samt det af ham saa elskede Sorø Klosters og Roskilde Vor Frue Klosters Gods. I den samtidige voldsomme Strid mellem Kong Sverre og de norske Biskopper blandede han sig kun for saa vidt, som han i en Aarrække i 1190'erne ikke alene gæstfrit gav disse med Ærkebisp Erik i Spidsen Underhold ved Ærkesædet i Lund, men ogsaa den ønskede Lejlighed til at konspirere mod den norske Konge; det saakaldte Baglerparti dannedes saaledes under deres Ophold hernede; nogen effektiv Støtte med Vaabenmagt ydedes dem derimod ikke fra dansk Side. Sit kirkelige Primat over Sverige haandhævede A. med Kraft; men hans personligt ydmyge Sind fremlyser i øvrigt noksom af Arnold af Liibecks Beretning om, at han lod anbringe et Krucifiks over sit Ærkebispesæde, for at det skulde se ud, som om de, der fremstillede sig for ham, bevidnede dette og ikke ham deres Ærbødighed. Naar det drejede sig om Kirkernes Bygninger og Udstyr, kunde han i øvrigt vise sig baade rundhaandet og pragtlysten; navnlig kom hans Byggelyst og Kunstsans Domkirken i Lund til Gode; han skænkede den bl. a. to Lysekroner samt forskelligt kostbart Messe-

rede, og Kirkens Vestparti med Taarnene har man med Grund henført til Absalons Tid. Ogsaa for Opførelsen af nye Sognekirker virkede han med Iver; saaledes lod han i Fællig med sin Frænde Esbern Mule bygge Aasum Kirke i Skaane, hvorom en anelig, ved Kirken rejst Runesten vidner, og 1191 indviede han Gumløse Kirke i Nørre Skaane, hvis Enkeltheder delvis minder om Sorø Klosterkirke.

Som et enestaaende Mindesmærke om det aandelige Liv, som blev vakt ved A.s Virksomhed og fik sin Næring af det store nationale Opsving, staar Saxo uforlignelige Værk om »de Danskes Bedrifter« (Gesta Danorum). Forfatteren var A.s Klerk (Haandskriver, Sekretær), opdraget af ham til sit Kald, opmuntret og nødet til det i sit Samliv med ham. Selve den Tanke at skabe en udførlig Beretning om Fædrenes Id, nedskreven til Ære for det danske Navn blandt de fremmede og til et Eksempel for Folket i Samtid og Eftertid, tilhørte, som Saxo siger i sin Fortale, Ærkebispem; »han kunde ikke udholde, at vort Fædreland, for hvis Hæder hans Hjerte altid brændte, skulde savne slig Navnkundighed og herligt Eftermæle«. Hvor skarpt et Blik og hvor lykkelig en Haand han ogsaa her havde ved at vælge Saxo til Tankens Iværksættelse, behøver ikke at fremhæves, naar man erindrer, hvad denne Forfatter betyder for vor Middelalders Historie og for Kendskabet til vort Folks ældste Minder.

A. døde Dagen før Skærtorsdag i Sorø Kloster, hvor han rimeligvis efter Tidens Skik havde tilbragt Fasten i Stilhed. Han gik da i sit 73. Aar, og hans stærke Legemes Kraft var brudt i Aaringers rastløst Arbejde. Der er bevaret en Optegnelse af hans sidste Villie, som viser, at han til det sidste havde hele sin Aands Klarhed og retsindige Betænksomhed i Behold. Sin rige Fædrearv gav han til Sorø Kloster undtagen sin Fædrengaard Fjenneslev, som han overlod sin Broder Esbern (se ovenfor); København med det tilliggende Jordegods havde han alt forhen skænket til Roskilde Bispestol. Hvad han ellers ejede, fordelte han til Venner og Frænder og til alle dem, som havde staaet ham nær. A. jordfæstedes i Ærkebispeskrud, med Ring og Stav, foran Alteret i Sorø Klosterkirke; en Blyplade med Indskrift nedlagdes i Graven hos ham. Omkring ham hviler hans Slægtninger, og den Mand, som i det 14. Aarh. blev Danmarks Genrejser, Valdemar Atterdag — i mange Maader et Modstykke til A. — fandt sin Grav i den samme Kirke. 1536 lagdes en anelig Ligsten i Renæssancestil over Graven.

A. staar ved hele sin Færd som en af de rankeste og mandigste

Skikkelser i Danmarkshistorien, fremragende ikke alene ved sin Begavelse, men ogsaa ved sin faste Villie og sin strenge Selvtugt. A.s Samfundsopfattelse er Aristokratens, og Dommen over hans Livsgerning har derfor varieret noget gennem Tiderne alt efter vedkommende Historikers politiske Standpunkt. Men det bør ikke glemmes, at ingen har i højere Grad end han (gennem sin Historieskriver Saxo) indskærpet, at Adel forpligter, og at ingen kunde være skaanselløser end han i sin Dom over saadanne Standsfæller, der efter hans Mening sveg deres Kald og Pligt. Hele Saxos Danmarkshistorie er gennemsyret af den Tanke, at den raske Daad adler sin Mand — en Tankegang, som Klerken sikkert har faaet indprentet af sin Herre og Mester. Saxo betegner ham ikke uden Grund som »Fædrelandets Fader«; hans Ideal var, at alle de bedste Mænd i Riget slog Kreds om Kongemagten og støttede den i dens Bestræbelser for at værne Fædrelandet mod ydre Fjender og sikre Fred og Orden i Riget, og han ventede til Gengæld Hjælp fra Kongemagten til Fremme af Kirkens store Kulturopgaver. Hele hans Livsværk staar som et Monument over den Pagt mellem de opbyggende Kræfter i Landet, som er et Særkende for Valdemarernes Storhedstid. — Mindestøtte af Wiedewelt paa Jægerspris 1779. Gipsstatuer af V. Bissen paa Kbh.s Domhus 1872 og i Rigsdagsfløjen, Christiansborg (1889). Relief-billede af samme over Hovedindgangen til Kbh.s Raadhus 1901. Rytterstatue af samme paa Højbroplads i Kbh. 1902.

Saxonis Gesta Danorum (nyeste Udg. v. J. Olrik og H. Ræder, I, 1931), H. F. J. Estrup: Absalon som Helt, Statsmand og Biskop, 1826. Hans Olrik: Absalon, I—II, 1908—09 (med fyldige Litteraturhenvisninger). Curt Weibull: Saxo, i Hist. tidskr. f. Skåneland, VI, 1915—16. Samme: Saxostudier, sst. VII, 1917—21. Erik Arup: Danmarks Historie, I, 1925. Poul Nørlund og C. M. Smidt i: Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne, I, 1, 1924. Fra Kbh.s Amt 1928.

~, r|i -i. /A T\ ~t 1
Jørgen Olrik (A. D. Jørgensen).

Achen, Georg Nicolaj, 1860—1912, Maler. F. 23. Juli 1860 i Frederikssund, d. 6. Jan. 1912 paa Frbg., Urne paa Bispebjerg. Forældre: Apoteker, senere i Hillerød, Eggert Christopher A, (1823—1913) og Johanne Georgine Vilhelmine Cecilie Tryde (1828—1918). Gift 25. April 1886 paa Frbg. med Ane Cathrine Elisabeth Thiele, f. 13. Juli 1857 i Kbh. (Helligg.), d. 4. Okt. 1919 sst., D. af Bogtrykker Johan Rudolf Just Felix Thiele (s. d.) og Hustru.

Familien flyttede 1871 til Kbh., og A. begyndte paa Schneekloths Skole, hvor N. Chr. Kierkegaard var Tegnælærer; han kom 1877 i Malerlære hos Schmiegelow, blev Svend 1880, Elev af Vilh.

Kyhn og kom ind paa Akademiet, hvorfra han 1883 fik Afgang som Maler. Han var derefter paa Rejse til Lifland og St. Petersborg, besøgte siden Kunstnernes Studieskole under P. S. Krøyer og var 1886 i Paris og 1888 i Italien. 1890 fik han Udstillingsmedaillen og blev Medlem af Akademiets Plenarforsamling, 1893—96 var han Medlem af Akademiraadet. Han udstillede 1883—95, 1898 og 1904—12 paa Charlottenborg og 1896—1901 paa Den frie Udstilling, som han 1897 blev Parthaver i. 1899 opnaaede A. mention honorable paa Salonen i Paris, 1891 samme Udmærkelse i Berlin og 1892 en lille Guldmedaille i Munchen.

— Billede af ham findes paa de fleste danske Museer og desuden paa Nationalmuseet i Stockholm, paa Luxembourg i Paris og paa Museet i Krefeld; han har malet en Altertavle til Lem Kirke. — A.s Kunst rager næppe i Farve eller i Teknik op over hans samtidiges. Hans Tegning er ulastelig og hans Udtryksformer altid maadeholdne og beherskede. Hans største Fortrin er hans følsomme Kunstnersind og hans aandelige Dannelse; derfor kunde hans Landskabsbilleder fra smukke Steder (Liselund) vække den prægnante Følelse hos alle de dannede og kunstnerisk interesserede, som erindrede selv at have set og beundret paa samme Vis. Denne Følsomhed bliver ogsaa A.s Styrke inden for Portrætmaleriet; han formaar altid at finde noget almenmenneskeligt og indtagende og kan udtrykke sig saaledes i al sin Diskretion, at han paakalder baade Beskuerens Medfølelse og et lille forborgent Smil. Af hans Arbejder skal nævnes: Moderens Portræt (1890; Kunstmuseet), Maleren Karl Jensen (1890; Hirschsprung), Musiker Rasmussen (1898; sst.), Vilhelm Beck (1894; Fr.borg), Fra Hallands Væderø (1892; Randers), Interiør fra Liselund (1901; Hirschsprung). — Selvportrætter ca. 1876, ca. 1878 og ca. 1910. Tegning af Tom Petersen 1885. Buste af V. Bissen.

Stamt. over Familien Tryde, 1878, S. 10 f. 111. Tid. 14. Jan. 1912.

O. Andrup.

Adela, — 1157 —, Dronning. Forældre: Konrad af Wettin, Markgreve af Meissen (d. 1157), og Luitgard, D. af en schwabisk Greve (d. 1145). Gift i° ca. 1152 med Kong Svend (III) Grade (s. d.). 2° med Adalbert, Greve af Ballenstådt (d. ca. 1173), S. af Markgrev Albrecht af Brandenburg (d. n 70) og Sophia.

Ægteskabet med Svend blev vistnok aftalt, da han 1152 var i Tyskland, hvor han paa Rigsdagen i Merseburg hyldede Frederik Barbarossa; her var A.s Fader og Brødre til Stede. Endnu s. A. synes Svend at have hjemført sin Brud. Saxo beretter, at Folk

mente at spore hendes Indflydelse i Svends Forkærlighed for fremmed Skik, men han tilføjer, at denne Beskyldning var uden Grund. Man ved intet om hendes Karakter og Forhold, kun at der i Ægteskabet blev født en Datter Luitgard, og at A. fulgte sin Mand, da han 1154 maatte forlade Danmark. De søgte Tilflugt i Sachsen hos hendes Fader og blev der i et Par Aar. Efter at Svend var faldet 1157, løstes Forbindelsen mellem A. og Danmark; hendes 2. Ægteskab var tysk, og hendes Datter ægtede senere en tysk Herre.

Genealogia Wettinensis (Mon. Germ., Ser. XXIII, 1874, S. 228). Saxonis Gesta Danorum, ed. J. Olrik & H. Ræder, I, 1931, S. 388. Helmold, rec. B. Schmeidler, 1909, S. 166. Otto Posse: Die Wettiner. Genealogie des Gesamthauses, 1897.

r., ~
huen Jørgensen.

Adeler, dansk Adelslægt, der nedstammer fra nedenn. Admiral Cort Sivertsen A. (1622—75), der blev nobiliteret 7. Febr. 1666. Med sin 1. Hustru havde han Sønnen Sivert A. (1647—83) (s. d.) og med sin 2. Hustru fire Børn, blandt hvilke Sønnen Frederik Christian (1668—1726) (s. d.), der var gift med Henriette Margrethe v. Lente. Blandt deres Sønner var Christian Lente af Adelaer (1699—1757) til Adeltersborg (Dragsholm), der fik Patent paa det sammensatte Navn (se Lente-A.) og Vaaben 21. Marts 1727, Stiftamtmand Theodor Lente af Adeler (1702—67), der fik et ligelydende Patent 4. Aug. 1758, og nedenn. Stiftamtmand Frederik A. (1700—66). Denne sidste havde bl. a. Sønnen Theodor(us) A. (1747—1826) (s. d.), hvis Søn Kammerherre, Oberstløjtnant Johannes Emil A. (1777—1842) til Høgholm, der 1826 blev ophøjet i friherrelig Stand, er Stamfader til alle nulevende Medlemmer af Slægten. — Frederik A. havde endvidere Sønnen Conrad (Cort) Wilhelm A. (1739—85) til Adeltersborg, der 24. Marts 1784 blev Friherre og var Fader til de nedenn. Amtmand Baron Christian Lente A. (1784—1844) og Baron Frederik A. (1764[^]—1816) til Adeltersborg, hvis Datterdatter Bertha Henriette Frederikke Løvenskiold i sit Ægteskab med Kammerjunker Georg Frederik Otto Zytphen er Stammmoder til Familien Zytphen-Adeler.

Danmarks Adels Aarbog, XXIII, 1906, S. 3. W. Lassen: Norske Stam-

Alberi Fabritius.

Adeler, Christian Lente, Baron, 1784—1844, Amtmand. F. 29. Nov. 1784 paa Lundbæk ved Nibe, d. 8. Marts 1844 i Stuttgart, begr. sst. (Hoppenlaufriedhof). Forældre: Baron Conrad (Cort) Wilhelm A. til Adeltersborg (Dragsholm) (1739—85) og

Christiane Dorothea Mohrsen (1750—89, gift i^c 1778 med Baron, Oberst Christian Frederik Juel af Rysensteen, 1716—82). Gift 25. Marts 1825 i Karby ved Eckernførde med Charlotte Marie Louise v. Warnstedt, f. 28. April 1787 paa Løjtmark, d. 27. Nov. 1868 i Itzehoe, D. af Gehejmekonferensraad Frederik Carl v. W. (s. d.) til Løjtmark og Espenæs og Hustru.

A. skulde oprindelig gaa Militærvejen, blev Kornet å la suite 1791, mens han endnu kun var et Barn, avancerede til Sekondløjtnant 1800, virkelig Kornet 1805, Sekondløjtnant 1807, Premierløjtnant s. A. og endelig Ritmester ved Sjællandske Rytterregiment 1810, men blev straks sat å la suite og afskediget 1814. Samtidig havde han forberedt sig til Embedsvejen, blev Student 1799 (privat dimitteret), juridisk Kandidat 1801, Dr. jur. 1817, fik Hofcharge som Kammerjunker 1802, Kammerherre 1815 og udnævntes til Lensfriherre 1816. 1811 havde han været Medlem af den norske Providerings-Administration, senere af Opgørskommissionen med Norge. Saaledes udrustet fik A. endelig 1820 Embede som Amtmand over Flensborg Amt og forflyttedes 1829 til Travendal, Rethwisch og Reinfeld Amter. Allerede i Flensborg kom han ved sin udfordrende Optræden i et skævt Forhold til sine Omgivelser, og i Travendal udartede det til bitre Stridigheder med Befolkningen, der endte med, at den holstenske Overret idømte ham seks Maaneders Fængsel. Sagen indankedes for Overappellationsretten i Kiel, som 1843 fradømte ham Embedet paa Grund af Embedsmisbrug, Ulydighed mod Overrettens Befalinger og andre pligtstridige Forhold. A., der allerede havde forladt Landet, døde snart efter. — R. 1823. — Maleri paa Dragsholm.

Neuer Nekrolog der Deutschen XXII, 1846, S. 886 f. Fædrelandet 23. Juni 1843. Koch: Vertheidigungsschrift in Sachen des Amtmanns Freih. v. Adeler, Altona, 1842.

*

„... • « .
Liter Nystrøm.

Adeler, Cort Sivertsen, 1622—75, Generaladmiral. F. 16. Dec. 1622 i Brevik i Norge, d. 5. Nov. 1675¹ Kbh., begr. sst. (Frue K.). Forældre: tidligere Foged i Vempe Skibrede, Byfoged i Skien og Skriver ved Langesund Saltværk, Trælasthanler Søren Jensen (d. 1649) og Dorthe Nielsdatter (levede 1656). Gift i^o 16. Juni 1646 i Hoorn i Holland med Engeltje (Angelica Sophronia). 2° 25. Juli 1662 i Amsterdam med Anna Pelt, f. 3. Jan. 1640 i Amsterdam, d. 27. Jan. 1692 i Kbh., D. af Købmand Aernout P. og Susanna van Gansepoel.

Cort Sivertsen fik sin første Opdragelse i Norge og sendtes i Femtenaarsalderen til Hoorn for at lære Navigation og Matematik.

Han optoges kort efter som Adelsbors (Søkadet) i den hollandske Marine, hvor han lærte Søkrigstjeneste, og deltog 1639 om Bord paa den hollandske Flaade under Mårten Harpertszoon Tromp i det berømte Søslag mellem Hollænderne og Spanierne ved Dunerne. 1640—45 var han forhyret som Konstabel paa et armeret hollandsk Handelsskib, der sejlede paa Middelhavet og en Tid lang var fragtet af Republikken Venezia; ved Skipperens Død 1645 overtog han Kommandoen over Skibet. 1646 besøgte han Slægten i Norge og rejste derefter til Hoorn, hvor han ægtede sin første Hustru, der efter Sigende var en Slægning af Admiral Tromp. Han forblev i nogen Tid i Holland, men omkring 1648 gik han som Skipper paa Skibet »Groote St. Joris« i venetiansk Tjeneste og deltog i en Aarrække i adskillige blodige Sammenstød med den tyrkiske Flaade. Han gjorde sig hurtigt bemærket som en dygtig Sømand og en tapper Krieger og fik ved flere Lejligheder tildelt Belønninger i Form af Guldkæder, ligesom hans Skib fortrinsvis blev udset til Flagskib for de venetianske Admiraler.

1654 opnaaede han Berømmelse som Søhelt i Slaget ved Dardanellerne, hvor hans Skib, omringet af Fjenden, ene udholdt en meget langvarig og haard Kamp, indtil en gunstig Vind gjorde det muligt at undslippe fra de talrige Galejer. I den Anledning blev han indstillet til et offentligt Erkendtlighedstegn, »publica munificenza«, og modtog foruden en aarlig Pension paa 200 Dukater en Guldkæde, der sandsynligvis har baaret det »omstridte Kors« og derved adskilt sig fra de sædvanlige Kæder med Medailler, der som Belønning uddeltes af Admiralerne. Sommeren 1657 deltog han i det store Slag mellem Dardanellerne og Tenedos; her entrede han med Sværdet i Haand et større tyrkisk Flagskib, erobrede og hjemførte en Standart. Den tyrkiske Bassa fra Natolia, der havde Kommandoen over Tropestyrkerne, faldt, og Cort selv blev farlig saaret af to svære Sabelhug i Hovedet og et i Haanden, medens et Pileskud gennemborede ham fra den ene Side til den anden, og hans Broder faldt. Næste Aar udmærkede han sig i en Affære ved Tenedos, hvor det lykkedes to venetianske Skibe at befri et Skib, der var angrebet af 38 tyrkiske Galejer.

Cort, der allerede i flere Aar havde indtaget en anset Stilling blandt de fremmede Skibskaptajner og vistnok ogsaa havde haft flere selvstændige Hvery, blev for de Fortjenester, han havde indlagt sig i den lange Krigstjeneste, 1659 udnævnt til Ridder af St. Markus Ordenen og fik tillagt en aarlig Pension af 1400 Dukater for sig selv og sine Arvinger i 3. Led. Ved denne officielle Udmærkelse opnaaede Cort en Værdighed og Myndighed,

der i nogen Maade sidestillede ham med de venetianske Officerer, men han vedblev dog endnu dette Aar at gøre Tjeneste som Kap-
tajn paa sit Skib. Han gjorde sig ved flere Lejligheder bemærket
under de Angreb, Venetianerne foretog mod de nyopførte Befæst-
ningsanlæg ved Dardanellerne, men særlig udmærkede han sig
ved sin fortrinlige Føring af Admiralskibet under et natligt Angreb
paa den tyrkiske Flaade 28. Juli 1659. Det følgende Aar gjorde
Cort Tjeneste som Frivillig paa eget Underhold og deltog i den
kombinerede venetiansk-franske Ekspedition til Kreta under Prins
Almerico af Modena. Han havde her Chargen som Tenente
Generale og lagde stor Dygtighed for Dagen ved de vanskelige
Landsætningsforhold i Nærbeden af Fæstningen Suda.

Med dette Felttog afsluttede Cort sin venetianske Krigstjeneste;
han rejste 1661 til Holland, hvor hans Hustru imidlertid var død,
og n. A. indgik han nyt Ægteskab med en Datter af en anset
Købmand i Amsterdam, ved hvilken Lejlighed han kaldte sig
ved Navnet Adelaer.

Corts venetianske Løbebane er meget smuk; mangfoldige Doku-
menter fremhæver hans Iver, Mod og Tapperhed, Admiralerne
rosor hans Loyalitet og sømandsmæssige Erfarenhed; hans per-
sonlige Charme og Dygtighed gjorde ham afholdt og agtet, og
det er derfor fuldt forklarligt, at han fra almindelig Skipper steg
til Poster, der ellers kun tildeltes venetianske Adelsmænd, og det
er utvivlsomt rigtigt, naar det danske Adelspatent siger, at han
har haft og atter kvitteret Admirals-Bestilling over Flaader, idet
Admiral i denne Forbindelse betyder en tildelt Kommando over
et vist Antal Skibe, saaledes som Ordet ofte anvendtes her hjemme
i 17. Aarh. At hans Ry som Søkriger var almindeligt, fremgaar
af det smigrende Tilbud om at træde i hollandsk Tjeneste som
Viceadmiral, som han 1665 fik fra Holland, hvor man mærkeligt
nok ikke havde Kendskab til den høje Stilling, han da beklædte
i den danske Marine.

A.s Kaldelse til Danmark 1662—63 er ikke fuldt belyst, men
den kan sikkert sættes i Forbindelse med Frederik III.s personlige
Ønske om at betro Kommandoen over den udrustede Flaade
til en Mand, der nød europæisk Anseelse som dygtig og erfaren
Søkriger. Da Forsøget paa, efter Rigsadmiral Gjeddes Død
19. Dec. 1660, at knytte Admiral de Ruyter til Marinen var glip-
pet, forfremmedes Rigsviceadmiral H. Bjelke til Rigsadmiral i
Maj 1662. Antagelig i Okt. s. A. har Kongen faaet Underretning
om, at den for sin venetianske Krigstjeneste saa berømte A. op-
holdt sig i Holland; Generalløjtnant over den norske Hær Claus

Ahlefeldt blev kaldt til Kbh. i Nov. 1662 og fik overdraget Hvervet at forhandle med A. Det synes, som Ahlefeldt først har haft personlige Sammenkomster med A. enten i Holland eller i Holsten, hvorimod senere Forhandlinger i Jan. 1663 foregik skriftligt. Da A. paa denne Tid forrettede forskellige Hverv i Holland for den venetianske Republik, der paa ny tilbød ham at træde i dens Tjeneste som Admiral paa meget fordelagtige Vilkaar, fremsatte han dette som Grund for, at han ikke straks saa sig i Stand til at efterkomme Kongens Opfordring om at fremstille sig i Kbh. De omtalte Hverv trak i Langdrag, thi A. kom først til Kbh. 8. Aug., og de endelige Betingelser for hans Antagelse afsluttedes med hans Udnævnelse til Admiralitetsraad og Admiral 15. Sept. 1663; ^{n^an} opnaaede den betydelige Lønning af 7200 Rdr. aarlig, men var ikke, som tidligere antaget, højere gageret end Rigsadmiralen, efter hvem han havde Rang, og endnu s. A., formentlig 22. Sept., tillagdes der ham Titel af General-admiral.

Uagtet A. blev ansat i det vakante »Lieutenant Admirals« Embede, maa hans Indkaldelse dog betragtes som en Forbigaaelse af Admiralerne Niels Juel og Nicolai Helt, og hans Embedsgerning kom til at berøre dem begge, idet Juel indtil da havde haft Tilsyn med de paa Holmen værende Folk, som nu blev underlagt A., og Helt havde Tilsyn med Skibsbygningen. A.s Indflydelse paa dansk Orlogsskibsbygning kan straks paa-vises. Det store Orlogsskib »Prins Christian«, hvis Ombygning netop var tilendebragt (Maj i 1663) blev paa ny taget under Hænder, »afbrudt« til underste Dæk og opbygget efter en anden Facon med betydelig lavere Skrog og Skanse, og »Svanen« gennemgik en lignende Ombygning.

I Slutningen af Oktober rejste A. til Holland, dels for at ordne sine private Forhold, dels for at lade tilhugge en Galej samt udse en habil Skibsbygger i Stedet for Jacob Rubbins, og 4. Dec. bifaldt Kongen, at den af A. foreslaaede Thys Harmensen blev antaget; endvidere fik A. 2. Jan. n. A. Ordre til at købe Fregatten »St. Michael« i Holland. 22. Jan. 1664 fik han Paalæg om at rejse til Norge for at udskrive Baadsfolk, ligesom der samme Dag udstedtes Befordringspas for »Gen:Admiral og Admiralitetsraad« A. Han afrejste 10. Marts med Skib fra Holland til Norge, hvor han i Anledning af Udskrivningen foretog to Rejser, men i øvrigt opholdt sig i Bergen for at tilse Bygningen af den ny Galej »Friedrich«, der var tilhugget i Holland, og som n. A. sendtes til Kbh. Indførelsen af denne Galejtype efter »tyrkisk«

Facon til Afløsning af de tidligere Skærbaade var Resultatet af de Forhandlinger, der inden A.s Ansættelse var ført mellem ham og Ahlefeldt, hvem Norges Forsvar laa varmt paa Sinde, og Galej bygningen fortsattes, skønt den havde mange Modstandere, langt op i næste Aarhundrede.

Da A. midt i Juli 1664 kom tilbage til Kbh., erfarede han, at et nyt Orlogsskib efter »Tre Løver«s Tegning var sat i Bygning i Neustadt; han gjorde straks Forestillinger hos Kongen, den opsatte Kontrakt blev ændret, og A. beordret til Neustadt for at »ordinere« Skibet. Skønt dets Bygning var ret fremskredet, blev Tømmerkonstruktionerne opbrudt, Længden forøget med 6 Fod, Bredden med 5 Fod og Kanonportenes Antal reduceret m. m.; ogsaa de paa Bremerholm i Bygning værende Skibe undergik efter A.s Anvisning saadanne Ændringer, som endnu kunde foretages, medens de følgende Orlogsskibe byggedes efter Tegninger, som A. utvivlsomt selv har udarbejdet. A.s Orlogsskibe forenede efter Datidens Forhold en stor Formstabilitet med gode Sejlegenskaber, var meget stærke i Tømmer og Forbinding, havde en lang Levetid og karakteriseredes af Eftertiden som udmærkede og velbesejlede Skibe. Det var A.s Plan at bygge endnu større Skibe med meget svær Armering; der indsamledes Materialer og opsattes Kontrakt om Bygningen af det første, men grundet paa Pengemangel blev Skibet ikke opsat, og i A.s sidste Leveaar byggedes, sikkert meget mod hans Villie, kun middelstore Skibe, som allerede under den skaanske Krig viste sig underlegne i Kampværdi og for svære og langsomtsejlende til Fregattjeneste. A. viste Skibenes Rejsning og Takling en tilsvarende Omhu, og adskillige Forbedringer indførtes, men ogsaa Kanonspørgsmaalet laa ham stærkt paa Sinde og frembød forskellige Vanskeligheder, idet vore hjemlige Støberier, særlig det i Gliickstadt, længe ikke var i Stand til at fremstille det fejlfri Materiale, der krævedes til de svære Metalkanoner. Hvad Personellet angaar, arbejdede A. for, at der altid skulde forefindes et tilstrækkeligt stort Antal veluddannede Folk, som under Udrustning kunde gøre Underbefalingstjeneste, men han søgte tillige at skabe et Korps af dygtige og erfarne Skibsofficerer, dels ved at foranledige danske og norske Undersaatter, der havde deltaget i hollandske eller venetianske Kampagner, hjemkaldt, og dels ved at lade lovende unge Søofficerer erhverve alsidig Uddannelse i udenlandsk Orlogstjeneste, medens Personellets Færdighed vedligeholdtes ved krigsmæssige Udrustninger og taktiske Manøvrer.

A. blev optaget i den danske Adelsstand 7. Febr. 1666, og faa

Dage senere sendtes han til Holland for at modtage de otte Skibe, som Generalstaterne havde forpligtet sig til at stille til Danmarks Raadighed, og desuden foretage betydelige Indkøb af Materialer m. m. til Flaadens Udrustning, og her kom hans Forbindelse med Familien Pelt Landet til gode, idet dette Købmandshus trods de vanskelige Tider skaffede de ønskede Leveringer til en fordelagtig Pris. A.s Ophold i Holland blev af forholdsvis lang Varighed, da Hollænderne vægrede sig ved at udlevere Kontingentet, som de selv mente at have Brug for, og først i Juli vendte han tilbage med Skibene og de længe ventede Materialer. I 1669 var A. atter i Holland, hvor han med stor Dygtighed ledede de vanskelige Forhandlinger angaaende Skibsmaalingen, der var af afgørende Betydning for Afgiftsberegningen ved den norske Tømmerudførsel paa hollandske Skibe.

Ved Siden af sin Virksomhed i Marinens Tjeneste knyttedes A. ogsaa til de i disse Aar oprettede Kompagnier, der grundet paa Landets Pengeød maatte søges finansieret ved privat eller udenlandsk Kapital. Det var særlig Salthandelen, som Frederik III ønskede bragt over paa danske Hænder, og med Valget af A. som Meddirektør i det nyoprettede Salt-Kompagni 1665 udnyttedes hans Indsigt i oversøisk Handel og Søfart samt hans Tilknnytning til det ansete Pelt'ske Købmandshus. Salt-Kompagniet, der aarlig skulde udrede 100,000 Rdl. til Kronen, kom grundet paa den engelsk-hollandske Krig og Kongens Dispositioner hurtigt i Vanskeligheder og maatte 1667 ophæves, efter at det havde paaført A. betydelige Tab. A.s ene Meddirektør var den engelske Baronet William Davidson, der af Hannibal Sehested var blevet Kongen anbefalet paa det varmeste, og som i de vanskelige Tider havde forstrakt Kronen med betydelige Beløb og til Gengæld erhvervet Bjergværker og Privilegier i Norge. Da Danmarks Deltagelse i Krigen var en Kendsgerning, konfiskerede Kongen, medens A. var i Holland, Davidsons Ejendomme og Kapitalindskud i Salt-Kompagniet, og den anden Meddirektør, Admiralitetsraad Trellund, der ligesom A. var gift med en Pelt, led saa store Tab paa sin islandske Handel, at han trods Støtte fra det hollandske Hus maatte forlade Landet som Fallent. Sammenbruddet affødte en Række Processer, og det blev overdraget A. at redde, hvad reddes kunde, hvilket har givet Anledning til den urigtige Opfattelse, at A. drev privat Købmandshandel i stor Stil.

A. var, da han kom til Danmark, en meget velstaaende Mand; foruden sin Gaard paa Christianshavn erhvervede han 1666 Avlsgaardene Bratsberg og Gimsø Kloster, hvortil hørte Savværk og

privilegeret Tømmerhugst, og som var beliggende i hans Fødeegn ved Skien, men Marinen lagde saa stærkt Beslag paa hans Tjeneste, at han i hvert Fald ikke for længere Tid kunde glæde sig ved at bo i sit egentlige Fædreland, og ganske kort før sin Død afhændede han disse Ejendomme til Broderen, Viceamtmand i Bratsberg Amt, Niels Sørensen A. Desuden modtog han af Kongen som Vederlag for Udgifter paa den beordrede hollandske Rejse en Godtgørelse i Jordegods af 6000 Dlr.s Værdi, og det var ganske i sin Orden og med Kongens Billigelse, at han, ligesom saa mange fremragende Embedsmænd, var med til at fremme nationale Handelsforetagender. Salthandelens uheldige Skæbne gik ham imidlertid meget nær, og dette i Forbindelse med Kongens Forsøg paa ved langtrukne Forhandlinger at unddrage sig de lovede Flaadeudrustninger, der var Forudsætningen for de betydelige Indrømmelser, som A. havde opnaaet under Sendelsen til Holland, bevirkede, at han følte saa liden Tilfredsstillelse ved sin Gerning, at den hollandske Gesandt le Maire i en Skrivelse af 7. Sept. 1666 kunde meddele hjem, at Tiden nu sikkert var moden til at tilbyde A. en Admiralspost i Holland.

Tanken om at genoptage Handelen paa Ostindien havde ofte været fremme, og A. arbejdede ihærdigt paa Spørgsmalets Realisation, og det skyldtes i væsentlig Grad ham, at en Ekspedition blev udrustet 1668. Da Forsøget faldt overmaade heldigt ud og gav Løfte om betydelige Indtægtskilder for Landet, oprettedes Det ostindiske Kompagni 1670 med A. som selvskreven Direktør. Kompagniet, der vel var selvstændigt, havde dog en nøje Tilknytning til Flaaden, der baade leverede Skibe, Udrustning og Personal, og A.s Gage i Marinen reduceredes, idet hans Fortjeneste som Direktør betragtedes som en Embedsindtægt.

Ved Krigens Udbrud 1675 fik A. Overkommandoen over den udrustede Flaade og tog i Aug. Station i Østersøen. Det kom ikke til noget Sammenstød med den svenske Flaade, stærke Storme og Sygdom blandt Mandskabet hemmede begge Flaaders Bevægelser. Midt i Okt. blev A. selv angrebet af Epidemien, men desuagtet holdt han Søen og gik imod Krigsraadet, der vilde, at Flaaden af Hensyn til den almindelige Tilstand og det stormfulde Vejr skulde søge til Kbh. A. skriver saaledes i sin Indberetning 23. Okt.: »Vi har vel udi Krigsraadet resolveret os for København at begive, mens saasom jeg considereret har, at Fjenden skulde gloriere, dersom vi for hans Skyld Søen quitterede, saa er jeg resolveret her under Stevns at forblive paa det Eders May. Flaade lige saavel ved Respecten bliver, at holde Søen som de Svenske,

og dersom de os her vil attackere, har vi en avantageuse Post dennem at resistere«. A. var allerede da en dødsmerket Mand, 2. Nov. maatte han overgive Kommandoen til Niels Juel, og faa Dage efter døde han.

A.s danske Tjeneste er præget af et energisk og maalbevidst Arbejde for at skabe en tidssvarende Flaade og gennem Fremme af den oversøiske Handel at ophjælpe Landets Finanser og dets Anseelse i Udlandet. Ved sin overlegne Dygtighed og myndige, tillige djærve og hjertevindende Personlighed vandt han hurtigt alles Tillid, og Flaadens høje Standard ved Krigsudbrudet vidner om et intimt Samarbejde, der tjener saavel ham som de andre Admiraler til Ære. Han optraadte med den Værdighed, der tilkom ham, men afskyede overdaadig Pragt, hvilket særlig fremgaar af de beskedne Summer, der medgik til hans udenlandske Sendelser. Naar man i senere Tider har stillet A.s Personlighed og Virke i et lidet tiltalende Lys, er dette uberettiget, hans Liv og Gerning gør ham fortjent til en fremtrædende Plads i den dansk-norske Marines Historie. — Hv. R. 1671. — Marmor-monument i Frue K. af Th. Quellinus, ødelagt 1728. Mindestøtte af Wiedewelt paa Jægerspris 1783. Mindesmærke af Carl E. Paulsen i Brevik 1922. — Malerier paa Fr.borg (Karel van Mander) og paa Dragsholm og Gaunø. Samtidige Stik af Alb. Haelwegh og Woumans.

P. B. Mylius: Cort Sivertsøn Adellers Liv og Levnets Beskrivelse, 1740. Chr. Bruun: Curt Sivertsen Adelaer, 1871. Samme i Dsk. Saml., 2. Rk., V, 1876—77, S. 1—23. G. L. Grove i Personalh. Tidsskr., 5. Rk., IV, 1907, s. '97—235, °g 7- Rk., IV, 1919, S. 238—42.

P H(j)ick

Adeler, Frederik, 1700—66, Stiftamtmand. F. 3. Maj 1700 paa Christianshavn, d. 28. Dec. 1766 i Kristianssand, begr. i Kbh. (Frue K.). Forældre: Gehejmerraad Frederik Christian A. (s. d.) og Hustru. Gift 25. April 1727 paa Frbg. Slot med Hofdame hos Dronningen Anne Beate Rosenkrantz, f. 28. Sept. 1707 paa Roseneje (Qyitzowsholm), d. 15. Febr. 1777 i Kristiania, D. af Jørgen R. til Roseneje (1678—1754) og Marie Elisabeth de Rokleng (1675—1714).

Med to af sine Brødre rejste A. udenlands 1722—25 og besøgte Tyskland, Nederlandene, England, Frankrig og Italien, blev efter sin Hjemkomst 1726 Kammerjunker hos Dronning Anna Sophie, 1727 Amtmand over Kalundborg, Sæbygaards, Dragsholms og Holbæk Amter og forflyttedes 1751 til Norge som Stiftamtmand over Kristianssands Stift og Amtmand i Nedenæs Amt og Raa-

bygdelaget. A. var stor Godsejer, ejede i Sjælland Gundetved, Egemark og Algestrup, i Norge Gimsø Kloster og Bratsberg, men var en lidet evnerig Personlighed, medens hans Ægtefælle, der sad Enke paa Gimsø, baade havde Ry for Klogskab og var afholdt i vide Kredse. — Etatsraad 1727. Konferensraad 1740. Gehejmerraad 1760. — Hv. R. 1749. L'union parfaite 1765. — Maleri paa Dragsholm.

Ligprædiken af S. Friedlieb i Personalh. Tidsskr., 2. Rk., V, 1890, S. 31—44. Ligprædiken over Anne Rosenkrantz af J. v. d. Lippe, Kristiania, 1777.

Eiler Nystrøm.

Adeler, Frederik, Baron, 1764—1816, Overpræsident i Kbh. F. 25. Juli 1764 paa Adellersborg, d. 23. Marts 1816 i Kbh. (Helligg.), begr. i Faarevejle K. Forældre: Baron Conrad (Cort) Wilhelm A. til Adellersborg (Dragsholm) (1739—85) og Ulrica Helena Cicignon (d. 1781). Halvbroder til Christian Lente A. (s. d.). Gift 1. Juli 1786 paa Bregentved med Komtesse Bertha Moltke, f. 16. Nov. 1767 i Kbh. (Slotsk.), d. 2. Maj 1846 paa Dragsholm, D. af Overhofmarskal Grev Adam Gottlob M. (s. d.) og 2. Hustru.

A. blev Hofjunker 1778, Kammerjunker 1781, Kammerherre 1792. 1790—96 var han Kommitteret i Generaltoldkammeret og blev 1802 Stiftamtmand i Trondhjem, 1804 Amtmand i Holbæk, 1808 Stiftamtmand i Fyn og endelig 1809 Overpræsident i Kbh. Han var Medlem af nogle Tilførsels- og Provideringskommissioner, men satte sig i øvrigt ikke noget mærkbart Spor i de for Hovedstaden saa vanskelige Aar, der faldt sammen med hans Embedstid. Derimod bestyrede han med megen Duelighed Baroniet Adellersborg, som tilfaldt ham 1785, og som han 1810 substituerede med en Fideikommiskapital, medens han overtog Adellersborg som Allodialgods. — Gehejmekonferensraad 1809. — Hv. R. 1804. — Maleri af C. A. Lorentzen paa Dragsholm. Stik af Flint.

J. | D. T. Manthey: Ridderes Levnetløb 1809—17, 1818.

Eiler Nystrøm (Thiset).

Adeler, Frederik Christian, 1668—1726, Stiftamtmand. F. 13. Okt. 1668 i Kbh., d. 19. April 1726 paa Christianshavn, begr. i Frue K. Forældre: Generaladmiral Cort Sivertsen A. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 20. Sept. 1694 med Henriette Margrethe v. Lente, f. 13. Juli 1676 i Liibeck, d. 22. Aug. 1703, begr. 18. Okt. i Kbh. (Frue K.), D. af Resident Johan Hugo v. L. (s. d.) og Hustru.

A. blev holdt over Daaben af Kronprins Christian (V) og fik en omhyggelig Opdragelse, der afsluttedes med en længere Uden-

landsrejse (1687—90), paa hvilken han ogsaa besøgte Venezia, hvor hans berømte Fader havde fundet saa stor Paaskønnelse for sine Bedrifter. 1688 var han blevet Hofjunker, udnævntes efter Hjemkomsten 1690 til Kammerjunker og ledsagede 1704 Frederik IV. til Norge. 1694 blev han Assessor i Højesteret, 1699 Deputeret i Land- og Søetatens Kommissariat, og da dette Kollegium deltes 1712, fulgte han Søetaten, men udtraadte 1714. Under den store nordiske Krig var A. Medlem af »Slotsloven« og var ofte med til at tage afgørende Beslutninger om Krigsførelsen; han viste sig her som en Mand af Mod og Handlekraft, men havde dog vanskeligt ved at gøre sig gældende over for de ældre Medlemmer. 1711—12 fulgte han Flaaden som Krigskommissær. 1713 overgik han i civilt Embede som 1. Deputeret for Finanserne og blev 1717 Stiftsbefalingsmand over Sjællands Stift og Amtmand over Roskilde og Tryggevælde Amter, men trak sig tilbage 1721. A. var stor Godsejer. Ved Arv efter sin Fader fik han Bratsberg og Gimsø Kloster i Norge, og selv erhvervede han Dragsholm, Sæbygaard og Egemark i Sjælland, det første 1694 af den portugisiske Jøde Manuel Texeira, der havde maattet overtage Gaarden for Gæld og gav A. ualmindelig godt Køb. I Hovedstaden havde han sit Domicil i den A.ske Gaard i Strandgade paa Christianshavn. Alle ydre Udmærkelser blev ham til Del: Justitsraad 1694, Etatsraad 1700, hv. R. 1712, Gehejmerraad 1713. — Maleri paa Dragsholm.

T. de Hofman: Danske Adelsmænd, III, 1779, S. 189. Bidrag dl den store nordiske Krigs Hist., udg. af Generalstaben, I—V, 1899—1915, passim.

Eiler Nystrøm.

Adeler, Sivert, 1647—83, Søofficer. F. 1647 i Hoorn i Holland, d. 24. Jan. 1683 paa Havet ved det gode Haabs Forbjerg, begr. i Kapstaden. Forældre: Generaladmiral Cort Sivertsen A. (s. d.) og 1. Hustru. Ugift.

A. fulgte med Faderen til Danmark 1663 og blev her 1667 Kaptajn og s. A. under Krigen med England Chef for Fregatten »Duisborg«, et af de i Holland hyrede Skibe. Da dette efter Fredslutningen atter blev afleveret i Holland, kom han om Bord i »Tre Løver« for at sejle tilbage til Danmark. Der udbrød paa Hjemreisen en heftig Feber, som bortrev mange af Besætningen, bl. a. Eskadrechefen, Hacro. A. blev selv ved Ankomsten til Kbh. i Nov. s. A. haardt angrebet bragt i Land. I Okt. 1668 afgik han som Chef for Fregatten »Færø« til Trankebar i Ostindien med nyt Mandskab for at genoplive Handelsforbindelsen. Han

kom dertil i Maj 1669, bragte derefter en Ladning Varer til Bantam paa Java samt Gaver fra den danske Konge til Kongen af Bantam, af hvem han fik Tilladelse til at oprette en Handelsloge der. A. kom tilbage til Danmark i Sept. 1670 og blev som Anerkendelse for det heldige Udfald af sin Sendelse Schoutbynacht. N. A. sendtes han til Holland for videre at uddannes i Søkrigstjeneste. 1672 udnævntes han til Kommandant paa Dansborg, fik Titel af indisk Raad og afrejste atter til Ostindien. Paa Hjemreisen til Danmark døde han om Bord i Skibet »Den flyvende Ulv«.

Liitzow: Hist. Efterretn. om danske Søe-Officierer, I, 1788. H. D. Lind: Kong Frederik den tredjes Sømagt, 1896. Personalh. Tidsskr., 5. Rk., IV, 1907.

Th. Topsøe-Jensen.

Adeler, Theodor(us), 1747—1826, Godsejer. F. 15. Marts 1747 paa Gundetved (Selchausdal), d. 28. Sept. 1826 paa Gromelle i Vauclose, Frankrig, begr. sst. Forældre: Stiftamtmand Frederik A. til Gimsø Kloster (s. d.) og Hustru. Gift 26. Maj 1775 i Nørre Tranders med Frederikke Ferdinandine Benzon, f. 14. Maj 1754 paa Sohngaardsholm, d. 30. Aug. 1828 i Marseille, D. af Konferensraad Johannes B. til Sohngaardsholm (i712—84) og Frederikke Sophie de **Witt** (1722—84).

A. var først Søofficer, idet han 1764 blev Sekondløjtnant og 1772 Premierløjtnant i Søetaten, men paa Grund af svageligt Helbred indgav han 1774 Ansøgning om Afsked, hvilken han fik med Kaptajns Karakter. Snart efter købte han Hovedgaardene Ullerup og Overgaard paa Mors, som han afhændede samtidig med, at han 1786 udkøbte sine Medarvinger af Sohngaardsholm ved Aalborg, hvor han straks paabegyndte store Reformarbejder. Hoveriet blev afskaffet, næsten alt Godset allerede 1786 udskiftet og mange Gaarde derefter udflyttede. Paa Hovedgaarden indgrøftede han Engene, opbrød Heden, besaaede mange Tdr. Ld. med Roer og Kartofler o. s. v. Efter at han med Bevilling af 1798 havde frasolgt Bøndergodset, afhændede han 1805 Sohngaardsholm. Han opholdt sig da i Frankrig, hvortil han var flyttet paa Grund af sit svagelige Helbred, og købte Godset Gromelle ved Avignon. Han fortsatte her i 20 Aar sine Bestræbelser til Landbrugets Fremme og var meget yndet af Befolkningen paa Grund af sin Godgørelse og Hjælpsomhed; ogsaa enhver dansk, der kom til hans Gods, le petit Danemark, som det kaldtes, blev modtaget med Velvillie. Paa sit Gods oprettede han et Hospital for syge Heste og Hornkvæg og et Asyl for dem, naar de paa Grund af Alder var blevet uskikkede til at arbejde. A., der var en meget

kundskabsrig Mand, ejede en udmærket Bogsamling. — Kammerherre 1774. — Guldmedaillen pro meritis 1789. — Pastel i Familiens Eje.

Fr. Thaarup: Fædrenelandsk Nekrolog 1835—44, S. 408 ff.

S. Nygård (P. Brock).

Adelheid, Dronning, se Adela.

Adler, Navnet paa flere Familier, af hvilke den mest kendte er den jødiske Familie, der nedstammer fra Isaac A., hvis Søn Købmand i Altona David Jacob Isaac A. (d. 1798) var Fader til Isaac David A. (1760—1812). Denne, med hvem Slægten kom til Kbh., var Bedstefader til Lægen Isaac Baruch A. (1817—80), hvis Søn var Journalisten Viggo Isidor A. (1849—¹⁰<²¹) > °g til nedenn. Grosserer David Baruch A. (1826—78), der blandt flere Børn havde Døtrene Emma A., der var gift med Herman Trier (s. d.), Ellen A., der var gift med Professor Christian Bohr (s. d.), nedenn. Rektor Hanna A. (f. 1859) og Sønnen Bankier Bertel David A. (1851—1926), hvis ældste Datter er nedenn. Filolog Ada A. (f. 1878). En yngre Broder til ovenn. Isaac David A. (1760—1812) var Simon David A., hvis Sønnesøn Grosserer Siegfried Adolph A. (1838—1910) var gift med nedenn. Pianistinde Agnes Charlotte Dagmar A. f. Hansen (f. 1865). — Orientalisten Jacob Georg Christian A. (1756—1834) tilhører en tysk Slægt; hans Søn Georg Jonas Stefan A. (1792—1852) var Provst i Pinneberg. — Nedenn. Brødre Johan Gunder A. (1784—1852) og Peter Christian A. (1796—1851) var Sønner af en Bødker i København Adolph A. (d. 1819). En tredie Broder, Grosserer Niels A., var Fader til nedenn. Teolog Adolph Peter A. (1812—69).
Albert Fabritius.

Adler, Adolph Peter, 1812—69, Teolog. F. 29. Aug. 1812 i Kbh. (Helligg.), d. 5. Okt. 1869 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Grosserer Niels A. (1785—1871) og Anna Charlotte Christine Enghel (1789—1871). Gift 16. Maj 1841 i Kbh. (Slotsk.) med Margrethe Charlotte Amalie Kofod, f. 3. Marts 1819 i Kbh. (Helligg.), d. 10. Marts 1892 sst., D. af Sognepræst ved Helligaandskirken, Dr. theol. Børge Poscholan K. (1752—1839, gift i° 1782 med Anna Dorothea Birch, 1757—1809) og Martha Margrethe Søderberg (1791—1859).

A. blev Student 1832 (privat dimitteret), cand. theol. 1836 og drog 1837 paa en længere Udenlandsrejse for at studere den

hegelske Filosofi. Et Resultat af disse Studier var hans Disputats »Den isolerede Subjectivitet i dens vigtigste Skikkelser, I« (1840) 1841 blev han Sognepræst i Hasle og Rutsker paa Bornholm. A.s Discipelforhold til Hegel møder vi i »Populaire Foredrag over Hegels objective Logik« (1842), et Forsøg paa at gøre det spekulative Stof med dets knudrede Terminologier tilgængeligt for en større Almenhed (oversat Helsingfors 1851). Men 1843 oplevede A. en Omvendelse af modsat Art af J. L. Heiberg, nemlig bort fra Hegel. For denne Oplevelse gjorde han Rede i »Nogle Prædikener« (1843). I en eksalteret Tilstand, kendetegnet ved Syns- og Hørefænomener, fornemmede han en Aabenbaring af Kristus, efter hvis Diktat han skrev. Det hele skete »som ved et Lysglimt«, og »samme Nat foer en hæsleg Lyd ned i vort Værelse«. Biskop Mynster foreslog A. at ansøge om Orlov, hvad han afslog. S. A. udsendte A. et lille Skrift, som han kaldte »Studier« (1843). Med Forkærlighed for et dybsindigt Sprog, der bevægede sig i Antiteser, optog han Emner, der særlig egnede sig til spekulativ Behandling: Aand og Legemlighed, guddommelig og menneskelig Natur, det ondes Oprindelse. — A.s Prædikener fremtræder i en knap, ofte springende Lapidarstil. Deres Indhold viser en udpræget ortodoks Jesusforkyndelse (Jesu Offer er for stedse den fuldkomne Forsoning for Synden) forbundet med Pietismens Forkyndelse om Vækkelsens Skel og Helliggørelse, det sidste dog i denne moralistiske Form: Lasterne maa aflægges, og ingen maa for Fremtiden mere synde med Forsæt. I filosofisk Henseende er de baaret af en Dualisme, der er Grundlaget for A.s senere, metodefri Spekulationer. Da de første Mennesker opgav Guds Aand, blev den onde Aand skabt; den er Guds Fjende, hersker over Verden, og nu er Resultatet, at Kødet er ondt. I Bogen »Studier« er Adam Tanken, der adskilte Aanden fra Legemet og Aanden fra Verden; her findes ved Siden af uklare Ideer ogsaa bisarre Udsagn som: »Derfor — naar din Søn ikke tror paa Jesus, kan du lige saa gerne knække Halsen paa ham; thi han skal løskøbes ved et Lam«. — I Begyndelsen af 1844 blev A. suspenderet under Henvisning til hans mentale Tilstand. Af Sognets Beboere indgav 116 en Adresse om at maatte beholde ham. Han begærede en Provsteret nedsat, men fik Afslag. Mynster stillede ham i April 1845 en Række Spørgsmaal, bl. a. om han vilde tilbagekalde sin Ytring om, at Hekse skulde brændes, og om han vilde erkende, at han havde været i en forvirret Sindstilstand, da han udsendte sine Skrifter. A. svarede, at de Udtryk, man angreb, var blevet misforstaaet, og dersom et enkelt Udtryk

var blevet for stærkt, maatte det være undskyldeligt. Efter en Samtale med Mynster søgte A. at undgaa et fuldstændigt Brud ved i en Skrivelse af 5. Juli 1845 at meddele, at hans Skrifter ikke var at anse som Aabenbaringer ved Siden af Kristendommen. Mynster indstillede ham dog til Afsked, hvad der bevilgedes 26. Aug. 1845. — A.s senere Forfatterskab var bredt anlagt. 1846 udkom Rimerierne »Nogle Digte« og »Forsøg til en kort systematisk Fremstilling af Christendommen i dens Logik«, det vil sige dens objektive Betydning for de allerede dømte. 1856 udgav han »Prøve paa et bornholmsk Dialekt-Lexikon« og s. A. »To Fortællinger fra Bornholm«. Den lokalhistoriske Romanskriver fandt, at Bornholms Beboere repræsenterede den ældste og virkelige Lutherdom. — For Søren Kierkegaards polemiske Udvikling kom »Tilfældet A.« til at betyde noget ganske væsentligt. At en Præst, der brænder sine hegelske Manuskripter og kommer til sig selv (»thi al Religjøsitet ligger i Subjektiviteten, i Inderligheden, i at komme til sig selv«), netop kommer i Konflikt med Statskirken, bragte Kierkegaard i voldsom Gæring og gav ham afgørende Stof til allerede nu at slaa ind paa den polemiske Linie, der senere skulde blive aabenbar. — Maleri af Vilh. Gertner i Privateje.

Universitetets Festskr. ved Kroningen 1840. Søren Kierkegaards Papirer ved P. A. Heiberg og V. Kuhr, VII, 2, 1916. Eduard Geismar: Søren Kierkegaard, II, 1928, S. 17. A. P. Adler: Skrivelser min Suspension og Entledigelse vedkommende, 1845. Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid, 1875, S. 421 f.

Michael Neiiendam.

Adler, Ada Sara, f. 1878, klassisk Filolog. F. 18. Febr. 1878 paa Frbg. (Mos.). Forældre: Bankier Bertel David A. (1851—1926) og Elise Johanne Fraenckel (f. 1852). Gift 9. Okt. 1901 i Kbh. (b. v.) med Mag. art., senere Dr. phil. og Professor Anton Ludvig Christian Thomsen (s. d.). Ægteskabet opløst 1912.

Fru A. blev Student fra Zahles Skole 1897, tog Magistergraden i klassisk Filologi 1906 og den filosofiske Doktorgrad 1917. Hen des Studier drejede sig i Begyndelsen mest om græsk Religion og Mytologi, hvorom hun har skrevet flere Afhandlinger. Senere stillede hun sig den store Opgave at levere en Udgave af Suidas' Leksikon, hvoraf der efter omfattende Forstudier er udkommet to Bind (1928 og 1931). Dette førte hende ind paa Studiet af græsk Palæografi og af den græske Litteraturs Overleveringshistorie, hvorover hun har holdt Forelæsninger paa Universitetet som Privatdocent. En Frugt af disse Studier var »Catalogue supplémentaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Royale

de Copenhague« (Vidensk. Selsk. Skr. 7. Rk. II, 1916). Gennem dette Arbejde blev hun opmærksom paa D. G. Moldenhawers (s. d.) Samlinger af Haandskrifter i Det kgl. Bibliotek; hun behandlede dette Emne i sin Doktordisputats »D. G. Moldenhawer og hans Haandskriftsamling« (1917). Endelig har hun skrevet »Den græske Litteraturs Skæbne i Oldtid og Middelalder« (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, Aarg. 1920, Bd. 30\ — Maleri af Carl Thomsen 1900.

Selvbiografi i Univ. Progr. ved Aarsfesten 1918.

Hans Rader.

Adler, Agnes Charlotte Dagmar, f. 1865, Pianistinde. F. 19. Febr. 1865 i Kbh. (Frue). Forældre: Fhv. Hoboist, Musiklærer Carl Emilius Hansen (1834—¹⁹¹⁰) o o Charlotte Rebekka Petersen (1833—1904). Gift 31. Maj 1892 i Kbh. (Pauls) med Grosserer Siegfried Adolph A., f. 1. Sept. 1838 i Randers, d. 25. Maj 1910 i Kbh. (gift 1° med Mathilde (Maggie) Baker), S. af Hattemagermester Adolph A. (1805—87) og Caroline Levin el. Hartvig (1811—78). Ægteskabet opløst 1896.

Fru A. spillede oprindelig Klaver med sin Fader, gav allerede i otteaars Alderen Koncerter (bl. a. sammen med Broderen Robert Hansen, s. d.). Neupert interesserede sig for det musikalsk begavede Barn og underviste hende et Aars Tid, hvorefter hun 1880 optoges paa Musikkonservatoriet, hvis Undervisning hun fulgte til 1881; hun var her Elev i Klaver af Edvard Helsted. 1900 blev hun selv Lærerinde ved Konservatoriet, ved hvilket hun endnu virker. Fru A. har optraadt ved talrige Koncerter; hendes Speciale er, navnlig siden 1905, Kammermusik. Kammermusikkens Stil og Teknik har hun kendt siden Barnealderens kammermusikalske Dyrkelse i Hjemmet, og hun staar i Kraft af Opdragelse og medfødte Evner blandt de første Tolkere af denne intime Kunst her hjemme. Især har hun i Sammenspillet med Peder Møller (s. d.) og Louis Jensen (s. d.) (»Agnes A.-Trioen«) betydet det overordentlige for vort Kammermusikliv. Ved sit 50 Aars Kunstnerjubilæum 1923 blev hun Æresmedlem af Kammermusikforeningen og Privat Kammermusikforening, i hvilke hun har koncerteret hyppigt. Foruden Optræden i Foreninger og ved almindelige Koncerter i Danmark har Agnes A.-Trioen spillet i Stockholm. Blandt Fru A.s Elever er Ellen Margrethe Jørgensen, Sara Gilbert, Esther Vagning, Ellen Beck, Rud. Simonsen, Ove Peters o. a. — Ingenio et Årti 1923. — Buste af Emma Matthiassen 1932.

G. Skjerne i Ill. Tid. 5. April 1914.

Erik Abrahamsen.

Adler, David Baruch, 1826—78, Grosserer, Bankier, Politiker. F. 16. Maj 1826 i Kbh. (Mos.), d. 4. Dec. 1878 sst., begr. sst. (Mos. Nørrebro). Søn af Vekselmægler Baruch Isak A. (1789—1843) og Hanne Meyer (1792—1842). Gift 19. Dec. 1849 i London med Jenny Raphael, f. 11. Marts 1830 i London, d. 13. Nov. 1902 i Kbh., D. af Bankier John Raphael (1802—77) og Emma Schiff (1803—44).

A. kom som i6aarig paa Handelskontor i Hamburg og rejste efter nogle Aars Ophold der til London, hvor han ca. 1846 indtraadte som Deltager i Kommissionshuset Martin Levin & A. Umiddelbart efter sit Giftermaal flyttede han til Kbh. og grundlagde her — idet han samtidig overtog en Onkels Bankierforretning — 22. Febr. 1850 sit eget Firma under Navnet D. B. A. & Co. I nogle Aar vedblev han dog at være passiv Deltager i Londonhuset, ligesom Martin Levin var passiv Deltager i Firmaet i Kbh. Dette sidste omfattede til at begynde med baade Vare- og Bankierforretning, men efterhaanden blev Bankiervirksomheden Hovedsagen, og Firmaets Bestræbelser gik i Samklang med Tidsaanden ud paa at drage de jyske Pengeforretninger over til Kbh., bort fra Hamburgs Formynderskab. A.s Energi og Paapasselighed i Forbindelse med hans usædvanlig store Arbejdsevne og hurtige Hoved bragte i faa Aar Firmaet stærkt i Vejret, men Krisen i Slutningen af 1857, som i særlig Grad ramte hans jyske Forbindelser, stillede ham paa den anden Side en kort Overgang i en vanskelig Situation, hvorunder han maatte søge Assistance udefra. Den Hjælp, der blev ydet Firmaet og derigennem ogsaa dets Forbindelser i Jylland, skete i Form af et Laan i Privatbanken med Garanti af Børsens bedste Navne. Laanet blev ikke brugt i sin Helhed og blev snart tilbagebetalt. Inden denne kritiske Periode havde A., lige fra de første Planer om Dannelse af en Privatbank i Kbh. fremkom i Sommeren 1856, været det mest aktive Medlem i den Kreds af fremstaaende Købmænd, som havde denne Nydannelse paa sit Program, og da Privatbanken betragtedes som etableret 1. Maj 1857, indtraadte han i Bankraadet. Han beklædte dette Hverv, indtil han gav det fra sig 21. Nov. 1866, efter allerede i flere Aar at have staaet i et ret spændt Forhold til Tietgen. At sidstnævnte efter A.s Opfattelse optraadte for selvstændigt og navnlig ikke viste Bankraadets Medlemmer den fornødne Hensyntagen, var en af Aarsagerne til denne Udvikling, men hertil kom det mere konkrete, at Privatbanken og D. B. A.s Interesser tørnede sammen paa de udenlandske Statslaans Omraade ved Afviklingen af den danske Vek-

selgæld i Holland i Slutningen af 1864. A. ordnede ved denne Lejlighed et dansk-engelsk Laan, hvilket Tietgen, der selv paa Grund af særlige Forhold havde ønsket at gøre denne Forretning, tog meget unaadigt op, og dermed indlededes det Brud mellem Tietgen og A., som, da Tietgen vægrede sig ved at lade Privatbanken belaaene de danske Statsobligationer af 1864, der for en stor Del var vendt tilbage til Danmark efter Krigen, resulterede i, at A. udtraadte af Privatbankens Bankraad. En Forsoning mellem A. og Tietgen var ikke mere mulig, og da Tietgen i de følgende Aar just kom til at udfolde sit sande Væsen som den store Nyskaber og Starter og førte Privatbankens Virkeomraade ud over, hvad man den Gang efter engelsk Opfattelse mente maatte være en Aktiebanks vigtigste Funktion, nemlig at optræde som Diskontør, voksede den Tanke efterhaanden frem i A. — hvis eget Firma i disse Aar gennemgik en stor Udvikling — at stifte en ny københavnsk Bank, som holdt sig det engelske Forbillede mere efterrettelig, og han forstod den Kunst at sikre sig egnede Medarbejdere hertil. Med udholdende Energi arbejdede han i flere Aar i saa stor Stilhed med denne Plan, at da den realiseredes under Navnet Kbh.s Handelsbank, kom det fuldkommen bag paa Tietgen. Ikke blot var det lykkedes A. at formaa Nationalbankdirektørerne W. Sponneck og A. E. Reimann samt Statsgældsdirektør Martin Levy til at indtræde som Direktører i den nye Bank, men tillige at skaffe de nødvendige Penge til Veje, og endskønt Aktierne blev emitteret til Kurs 11 o, blev Aktiekapitalen straks tegnet, og 18. April 1873 begyndte Banken sin Virksomhed. A. regnede selv senere dette Instituts Dannelselse for sit Livs største Bedrift. Samtidig og senere var han Medstifter af flere jyske Kredit- og Pengeinstitutter, deriblandt særlig Nye jyske Købstadkreditforening (1871) og paa Basis af Firmaet A., Wulff & Meyer i Aarhus Jysk Handels- og Landbrugsbank (1876), som siden blev Filial af Handelsbanken.

Ved Siden af sin store Forretning, hvori han 1869 havde optaget Martin Meyer Goldschmidt (s. d.), udfoldede A. ogsaa paa mange andre Felter et betydeligt Arbejde. 1862—77 var han saaledes et stærkt interesseret Medlem af Sø- og Handelsretten, og 1875—78 var han Medlem af Grosserer-Societetets Komite. Han havde Sæde i flere Lovgivningskommissioner og var Medlem af flere Udstillingskomiteer. 1870—77 sad han i det mosaiske Trossamfunds Repræsentantskab.

A. interesserede sig ogsaa stærkt for det politiske Liv, han var saaledes Medlem af Borgerrepræsentationen 1858—64 og 1869—72,

af Rigsraadets og senere Rigsdagens Folketing (Helsingørkredsen) 1864—69 og af Landstinget som Afløser for M. G. Melchior 1874—78. I politisk Henseende hørte han til de Nationalliberales venstre Fløj. Han stod politisk og personlig Folk som Hall, Bille og Klein meget nær. I Efteraaret 1877 angreb han i Landstinget Estrup for det første Provisorium, men nærede i øvrigt en stærk Beundiing for Højres Førere personlig, saaledes ogsaa for Nellemann, som blev hans Afløser i Landstinget. Det sønderjyske Spørgsmaal havde hans store Interesse. A. var personlig en meget livlig og varmhjertet Mand og besad en enorm Arbejdskraft. Han udøvede megen Godgørenhed, og som et varigt Minde staar hans Landejendom Nærumgaard, af ham og hans Hustru bestemt til Oprettelsen af et Børnehjem. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — R. 1872. — Malerier af Monies, C. Bloch (1870) og A. Jerndorff i Privateje (Kopi af sidstnævnte Billede i Handelsbanken). Tegning af Monies 1834.

Jul. Schovelin: Privatbanken 1857—1907, 1907. De danske Byerhverv i Tekst og Billeder, København, 8. Hæfte, 1904, S. 53—56. C. St. A. Bille i 111. Tid. 15. Dec. 1878. Axel Rubow: Nationalbankens Historie 1818—78, 1918, S. 376. V. Topsøe i Dagbladet 1879, Nr. 66. A. Friis: Danmark ved Krigs-udbrudet 1870, 1923.

Jens Vestberg.

Adler, Hanna, f. 1859, Rektor. F. 28. Maj 1859 i Kbh. (Mos.). Forældre: Grosserer D. B. A. (s. d.) og Hustru. Ugift.

H. A. blev Student 1885 (privat dimitteret) og fik Eksamen for Institutbestyrerinder 1886. 1892 tog hun Magisterkonferens i Fysik og foretog derefter Aug. 1892—Febr. 1893 en Rejse i Nordamerika for at studere Fællesundervisningen i Skolerne. Støttet til de paa denne Rejse indhøstede Erfaringer oprettede hun 1. Sept. 1893 i Kbh. Frk. H. A.s Fællesskole, der efterhaanden under hendes Ledelse voksede op til en fuldstændig højere Almen-skole, hvor Drengene og Piger undervistes sammen i alle Fag helt til Studentereksamen. Desuden indførte hun i sin Skole den Reform, at der i de yngste Klasser og til Dels ogsaa i ældre Klasser anvendtes forkortede Timer. — I Folkeskolerne paa Landet er fra gammel Tid Drengene og Piger blevet undervist i samme Skolestue; men H. A. er en af de første Skolebestyrere, der i en dansk Købstadskole gennemførte Fællesundervisning, som mentes at ville faa en god Indflydelse baade paa Forholdet mellem de to Køn og paa selve Undervisningen, og som siden er indført i mange Skoler, baade offentlige og private. H. A. gennemførte Principet saa konsekvent, at hun i sin Skoles ældre Klasser kun optog

Elever, der hele deres Skoletid havde gaaet i en Fællesskole. — 1918 skænkede H. A. sin Skole til Kbh.s Kommune, som gik ind paa at bevare den som en fuldstændig højere Almenskole med Fællesundervisning. Den fik derefter Navnet »Sortedam Gymnasium, Frk. H. Adlers Fællesskole«, og H. A. udnævntes til Rektor. Hun tog sin Afsked 1929. — Marmorbuste af H. V. Bissen 1866. Maleri af Jul. Exner 1868.

Frk. H. Adlers Fællesskole 1893—1918, 1918. Vor Ungdom, 1894, S. 98_109.

Chr. Bum.

Adler, Johan Gunder, 1784—1852, Kabinetssekretær. F. 5. Marts 1784 i Kbh. (Nic), d. 26. Maj 1852 paa en Baderejse i Hof i Bayern, begr. sst. Forældre: Bødkermester Adolph A. (ca. 1747—1819, gift 1° 1771 med Karen Jensdatter, ca. 1715—82, Enke efter Niels Sørensen) og Ingeborg Lund (ca. 1756—1823). Gift 23. Dec. 1829 i Kbh. (Slotsk.) med Anna Marie Saabye, f. Høyer (gift i^o 1807 med Grosserer Niels Christian Rudolph S., ca. 1783—1818), f. 8. Marts 1786 i Kbh. (Holmens), d. 24. Jan. 1857 sst. (Helligg.), D. af Provst Christian Frederik H. (1739—97, gift i^o 1778 med Johanne Maria Gustavsdatter Michaelsen, ca. 1751—79) og Dorothea Thulstrup (1760—1818).

A. blev 1802 Student fra det Schouboeske Institut, tog 1803 og 1804 filologisk-filosofisk Eksamen, men førte ikke Studiet til Afslutning. Under Belejringen 1807 gjorde han Tjeneste i Kongens Livjægerkorps og forfremmedes til Løjtnant. Han levede af Undervisning i Kbh., indtil han 1812 blev ansat som Bestyrer og Førstelærer, fra 10. April s. A. med Titel af Lektor, i Frederikshald ved Instituttet »Prins Christians Minde« (den senere lærde Skole). Begivenhederne 1814 gav ham Lejlighed til at spille en politisk Rolle. Inden den grundlovgivende Forsamling mødtes paa Eidsvold, udarbejdede han sammen med Sørenskriver Christian Magnus Falsen, med hvem han var Ven fra Skoledagene, et »Udkast til en Konstitution for Kongeriget Norge«, som blev forelagt Prins Christian Frederik, der nedskrev Bemærkninger og Ændringer; det blev trykt (i Wulfsbergs »Journal for Lovgivning, Rigsforfatning og Politik«) og kom til at danne Grundlaget for Konstitutionskomiteens Forhandlinger. A.s Forbindelse med Prins Christian Frederik blev bestemmende for hans Livsbane. Rimeligvis paa Grund af sin Sprogfærdighed blev han 20. Juli 1814 stillet til Raadighed for de norske Underhandlere om Vaabenstilstand og knyttedes 28. Juli til Kongen som dennes Sekretær. I Christian Frederiks Følge forlod han Norge, men bevarede sin Stilling og

blev indtil Kongens Død dennes uadskillelige og meget fortrolige Hjælper. Et nært Aandsslægtskab forklarer dette mangeaarige Forhold: fælles Sans for smukke og urbane Livsformer, fælles kunstneriske og æstetiske Interesser og tillige, at de begge var Mænd uden skarpe Kanter og med Tilbøjelighed til i alle Livets Forhold at forhandle og lempe sig til rette. Som Prinsens Kabinetssekretær og Kasserer deltog han i den store Udenlandsrejse 1818—22, stiftede i disse Aar Bekendtskab med utallige Kunstnere og Videnskabsmænd og blev hjemmevant i det internationale Selskabsliv. Efter Christian VIII.s Tronbestigelse blev A. — uden formel Udnævnelse — Gehejmekabinetssekretær og Jan. 1840 Statssekretær (Chef) for det nyoprettede Statssekretariat for Naadessager, var Febr. 1842—Juni 1849 Medlem af Regaliefondens Bestyrelse, som afholdt Udgifterne til de kgl. Museer, og Dec. 1839—Juli 1849 af Direktionen for Det kgl. Teater. Tronskiftet 1848 og de derefter følgende Forandringer i Hoffet og Statsstyrelsens Organisation bragte hans forskellige Hverv og Stillinger til Ophør.

Som Medlem af Teaterdirektionen har A. ikke sat dybere Spor — skal dog mod Molbechs Modstand have gennemført Antagelsen af H. C. Andersens »Mulatten«—, var elskværdig og omgængelig over for Teatrets Skuespillere, men uden tilstrækkelig Fasthed og Myndighed, søgte at klare Vanskelighederne med en Vits eller Aandrighed og gad »nødtigt tage Jernhandsken paa«. Som Statssekretær for Naadessager viste han Velvillie og Humanitet over for Ansøgere. Christian VIII.s Regeringsperiode er lidet udforsket. Et nærmere Studium vil sikkert oplyse, at A. har øvet en ikke ringe Indflydelse paa Kongens Beslutninger. Hans Brevsamling vidner om, at endogsaa meget højtstaaende Personer, f. Eks. de Augustenborgske Brødre, har staaet i nær Forbindelse med ham og søgt hans Støtte. Breve til Christian VIII. lægger for Dagen, at han har haft Lejlighed til at udtale sig med fuldkommen Aabenhed om mangfoldige politiske Spørgsmaal og Begivenheder. 1815 forhandlede han paa sin Herres Vegne med Karl af Hessen om Tilrettelæggelsen af det første vanskelige Møde mellem Prinsen og Frederik VI. Skønt selv liberal advarer han 1820 Prinsen mod at vise for stærk Sympati for Revolutionen i Napoli, er med til at forhindre, at Christian Frederik 1835 afslog den svenske Serafimer-Orden, indskærper 1840 Kongen, at han ikke maa gøre Slesvig-holstenerne Indrømmelser i Sprogsagen, og indhenter Oplysninger fra Savigny om preussiske Forfatningsanliggender. En ikke ringe Virksomhed udfoldede A. for at fremkalde Avisartikler, som for-

svarede Regeringens Politik, og vedligeholde — ogsaa pekuniære — Forbindelser med venligtsindede Journalister. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Virkelig Etatsraad 1828. Gehejmeetatsraad 1840. Gehejmekonferensraad 1848. — R. 1836. K. 1840. DM. 1841. S.K. 1843. — Tegning af Vilh. Gertner paa Fr.borg og af L. A. Smith 1843. Malerier af Eckersberg (1832) og G. A. Jensen (1842) i Privateje.

Fædrelandet, 1852, Nr. 124. Berl. Tid., s. A., Nr. 124. Riksforsamlingens Forhandlinger, III, S. V ff. og I ff. Overskou: Den dsk. Skueplads, V, 1864, S. 378, 407, 473 ff. Dagbogsoptegnelser fra 1814 i Hist. Tidsskr., 3. Rk., VI, 1867—69, S. 285—98. Breve til Chargé d'Affaires M. F. Irgens-Bergh i L. Daae: Breve fra Danske og Norske, 1876, S. 11 ff. og fra Christian August af Augustenborg og Frederik af Nør i Dsk. Mag., 6. Rk., IV, 1928. Halvdan Koht i Norsk biogr. Leks., I, 1921, S. 90—93. *Æxi Linvald.*

Adler, Jacob Georg Christian, 1756—1834., Orientalist, General-superintendent. F. 8. Dec. 1756 i Arnæs i Slien, d. 22. Aug. 1834 paa en Visitatsrejse i Giekau ved Liitjenburg, begr. i Slesvig. Forældre: Sognepræst i Arnæs, senere Sognepræst og Provst i Altona Georg Christian A. (1724—1804) og Johanne Elise Schultze (d. 1806). Gift i° 8. Dec. 1787 i Kbh. (Garn.) med Dorothea Marie Lorck, f. 12. Juli 1772 i Kbh., d. 16. Marts 1804, D. af Sognepræst ved Frederiks tyske Kirke Josias Jessen L. (s. d.) og 2. Hustru. 2° 15. Juli 1805 i Horsens med Louise Dorothea Lederer, f. 19. Juni 1774 i Randers, d. 13. Okt. 1844 i Haderslev, D. af Justitsraad, russisk Livlæge, Dr. med. Carl Friedrich L. (ca. 1728—1808) og Erika Hedeveg Charlotte Neander (1738—1816).

A. fik først Undervisning af sin Fader, siden af forskellige Huslærere, indtil han kom paa Gymnasiet i Altona, hvorfra han 1775 afgik til Universitetet i Kiel. Hans Hovedstudium var Teologi og i Tilknytning dertil de østerlandske Sprog, som han fra sin tidlige Ungdom havde haft stor Forkærlighed for. Efter at have uddannet sig videre i Orientalia under Tychsens Vejledning ved Universiteterne i Butzow og Rostock, kom han 1779 til Kbh., hvor han vandt O. H. Guldbergs Velvillie, vistnok ikke mindst fordi han ogsaa havde henvendt sine Studier paa den kritiske Undersøgelse af Bibelteksten, et Emne, der allerede da sysselsatte mange Lærde. Ved et Par Skrifter udgivne i Hamburg 1773 og 1779 havde han allerede lagt sit Kendskab til den rabbinisk-talmudiske Litteratur for Dagen ligesom sin Dygtighed i at behandle orientalske Haandskrifter. I Kbh. undersøgte han Det kgl. Biblioteks kufiske Haandskrifter og udarbejdede en latinsk Beskrivelse over dem, hvori han meddelte en Række interessante Oplysninger om Skrivekunsten

hos Araberne og dens Udvikling samt forskellige nye Iagttagelser angaaende den da lidet kendte kufiske Skrift, hvilke Iagttagelser dog ikke alle har staaet deres Prøve (»Descriptio codicum quorundam Cuficorum in Bibi. regia Hafniensi«, 1780). Ved Guldbergs Anbefaling fik han nu et kgl. Rejsestipendium, der satte ham i Stand til 1780—82 i Tyskland, Østrig, Italien, Frankrig og Holland at granske græske og orientalske Haandskrifter, særlig med Bibelkritikken for Øje. Navnlig blev et 15 Maaneders Ophold i Rom af megen Betydning for ham, da han her kom i venskabelig Forbindelse med flere berømte Lærde, der kunde og vilde fremme hans særlige Studier, deriblandt Kardinal Stephan Borgia, Augustineren Antonius Georgii og Bibliotekaren Stephan Evodius Assemani. Ogsaa med adskillige indfødte Arabere kom han her i Berøring, hvilket skaffede ham en usædvanlig Indsigt i det nulevende arabiske Sprog og dets forskellige Dialekter (en Række Meddelelser herom af A. er f. Eks. optaget i G. Wahls Neue arab. Anthologie 1791, S. 12—31). Ved sit behagelige Væsen og klog Benyttelse af Forholdene vidste han at skaffe sig Adgang til mange hidtil lidet kendte og sjældne Haandskrifter og udgav efter sin Hjemkomst en »Kurze Uebersicht seiner biblischkritischen Reise nach Rom« (1783), hvori han skildrede de Biblioteker, han havde besøgt, og beskrev en Mængde interessante Haandskrifter, særlig saadanne, der indeholdt syriske Bibeloversættelser. Under sit Ophold i Rom 1782 udgav han »Museum Cuficum Borgianum Velitris«, indeholdende Afbildninger og Forklaring af Borgias gammelarabiske Møntkabinet og en Fremstilling af Drusernes Historie, oversat efter et arabisk Manuskript. Af dette Værk udgav han ti Aar senere i Kbh. et 2. Bd., der ogsaa fører den særlige Titel »Collectio nova numorum Cuficorum seu Arabicorum veterum« (1792). Dette nye Bd. staar i flere Henseender over det første og indeholder bl. a. en fortjenstfuld Indledning om Oprindelsen til det arabiske Møntvæsen.

Efter sin Hjemkomst blev A. 1783 Professor i det syriske Sprog ved Kbh.s Universitet og var nu stærkt sysselsat med Sammenligning mellem de gamle syriske Bibeloversættelser og de foreliggende hebraiske og græske Tekster af Bibelen. En Frugt af dette Studium saavel som af hans i de romerske Biblioteker foretagne Haandskriftundersøgelser var hans, ved nyere Granskninger vel til Dels forældede, men den Gang betydningsfulde Værk: »Novi Testamenti versiones Syriacae, Simplex, Philoxeniana et Hierosolymitana, denuo examinatae et tabulis aere incisus illustratae« (1789). Han ydede heri mange fra Haandskrifter hentede Bidrag til Oplysning om

de for Tekstkritikken af det nye Testamente betydningsfulde syriske Oversættelser og henlede navnlig, som den første efter Joseph Simon Assemani, de lærdes Opmærksomhed paa det siden af Grev Miniscalchi Erizzo udgivne »jerusalemske« Evangelium, der indeholder en i palæstinensisk-syrisk Dialekt affattet Oversættelse. — Endvidere maa nævnes hans fortjenstfulde Udgave af den arabiske Historieskriver Abulfedas Aarbøger, som Suhm bekostede (»Abulfedae Annales Muslemici, Arabice et Latine. Opera et studii Jo. Jac. Reiskii, sumtibus P. F. Suhmii, nunc primum edidit J. G. C. Adler«, 5 Bd. 1789—94). Den egentlige Fortjeneste af dette Arbejde tilhører den tyske Filolog J. J. Reiske, der 1745 i Leiden havde afskrevet Abulfedas Værk og derefter oversat det paa Latin. Af forskellige Grunde fik Reiske imidlertid ikke selv dette sit Arbejde udgivet med Undtagelse af en Del af Oversættelsen, der udkom i Leipzig 1745, men ingen Opmærksomhed vakte. Efter Reiskes Død 1774 blev hans Afskrift af Teksten, hans Oversættelse og hele det dertil hørende Apparat købt af Suhm. Paa dennes Opfordring paatog A. sig Udgivelsen heraf. Hans Arbejde derved bestod da væsentlig i Gennemsyn og delvis Forbedring af Tekst og Oversættelse samt i Redigering af de udførlige Noter, for største Delen paa Grundlag af de righoldige, men spredte og uordnede Optegnelser, som Reiske havde efterladt sig.

Med det syriske Professorat forbandt A. fra 1785 Embedet som Præst ved Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn. I denne Stilling efterfulgte han Josias Lorck (s. d.), kendt for sin uhyre Samling af Bibeludgaver, der efter hans Død solgtes til Hertugen af Wiirttemberg (nu i Landesbibl. i Stuttgart), og hvorover A. udgav et Katalog, »Bibliotheca biblica Wiirtenb. ducis olim Lorckiana«

(1787, 5^{Bd.}-) • *H. F. Rørdam og Vilh. Thomsen (Fr. de Fontenay*)*.

Allerede som Præst paa Christianshavn viste A. sin Interesse for liturgiske Spørgsmaal ved Udgivelsen af »Agendenbuch« (1785). Heri fandtes foruden Ritualerne et Udvalg af Lejlighedsbønner og liturgiske Formler, afpasset efter Kirkeaarets forskellige Højtider. A. samlede som Prædikant talrige Tilhørere. Saa forskellige Mennesker som L. N. Fallesen og J. P. Mynster tillægger for deres eget Vedkommende hans Forkyndelse betydelig Værdi. A. tilhørte Oplysningens tidstypiske Teologi. Han prædikede en umiddelbar, dogmatisk ubetonet Kristendom, men paa supranaturalt Grundlag og med stærk Appel til den moralske Bevidsthed. Hans Veltalenhed var indtrængende, følelsesfuld og henførende. Den Anerkendelse, han vandt, viste sig i de Hædersposter, der blev

ham tildelt. 1788 blev han Prof. extr. i Teologi, 1789 tysk Hofpræst; 1790, da han ogsaa blev Dr. theol., kom han ind i Bestyrelsen for Missionskollegiet og Vajsenhuset. — 1792 blev A. efter Adam Struensee Generalsuperintendent i Slesvig og Overkonsistorialraad, 1806 tillige i Holsten. 1796 fik han kgl. Stadfæstelse paa en ny Agende (Alterbog), der vakte baade Opsigt og Strid om hans Navn. I Agenden var Ritualet blevet individualiseret. Der fandtes særlige Bønner til de store Højtider og en Række valgfri Formularer til de kirkelige Handlinger. Motivet var apologetisk. I en for Kirken kritisk Tid vilde A. som sin Samtidige, Christian Bastholm, modernisere Gudstjenesten, dels ved at gøre den afvekslende og forny dens Sprog, dels ved at tilskære de rituelle Formularer efter de foreliggende Omstændigheder. Baade fra Menighedernes og fra højadelig Side rejste der sig mange Steder en stærk Modstand mod Bogen med »den nye Tro«, hvor Fadervor og Velsignelsen var omskrevet i Oplysningens Stil. Hvor Bogen vandt Indpas, skyldtes det de kgl. Reskripter. Det nye Aarhundrede brød Staven over Oplysningens Teologi, og da A. 1815 gik med til at anbefale den saakaldte Altonaer-Bibel med dens rationalistiske Omtydninger, maatte Regeringen købe Oplaget. A.s fremragende Virksomhed for Skolen fik Udtryk i Skoleordningen for Hertugdømmerne af 24. Aug. 1814. — R. 1809. K. 1811. DM. 1815. S.K. 1817. — Malerier i Slesvig Domkirke og i Historische Landeshalle i Kiel. Stik af G. L. Lahde 1793 og af H. A. Grosch. Litografi af M. Mendel 1828.

L. Helveg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen, 2. Udg., II, 1883, S. 402. L. N. Fallesen: Magazin for Religionslærere, 1794, S. 609—12; 1799, S. 639 f. J. P. Mynster: Meddelelser om mit Levnet, 1854, S. 35. *Schriften des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengeschichte*, 2. Rk., V, 1910—13, S. 213—31. H. B. Dahlerup: Mit Livs Begivenheder 1815—48, 1909, S. 140, 142 f., 150. Otto Brandt: *Geistesleben und Politik*, 1925, S. 202 ff. P. von Hedemann-Heespen: *Die Herzogtümer Schleswig-Holstein und die Neuzeit*, 1926, S. 549 ff. Jensen-Michelsen: *Schlesw.-holst. Kirchengesch.*, IV, 1881, S. 307 ff., 329 ff. J. C. Jessen: *Grundzuge zur Gesch. und Kritik des Schul- und Unterrichtswesens der Herzogtümer*, 1860. *Die Jubelfeier des Herrn Generalsuperintendenten J. G. C. Adler*, 1834. *Michael Neiiendam*.

Adler, Peter Christian, 1796—1851, historisk Forfatter. F. 6. Okt. 1796 i Kbh. (Nic), d. 10. April 1851 i Ribe, begr. sst. Broder til J. G. A. (s. d.). Gift 24. Dec. 1830 i Ribe med Anna Ussing, f. 27. Jan. 1789 i Ribe, d. 1. Nov. 1885 i Kbh. (Frue), D. af Hospitalsforstander Niels U. (1741—1823) °g Johanne Lovise Bruun (1760—97).

A. blev Student 1816 fra Borgerdydskolen i Kbh., tog 1817

2. Eksamen og blev 1827 Lærer, 1828 Adjunkt ved Ribe Katedralskole, hvilken Stilling han beholdt til sin Død. 1834 begyndte han som historisk Forfatter og skrev i Skolens Indbydelsesskrifter en Række Af handlinger om Ribe Bys Historie, ligesom han 1838—39 redigerede »Historisk-statistisk Maanedstidende for Ribe Stift«. Han var en alsidig interesseret Mand, der bl. a. med Held dyrkede Skuespilkunsten; af hans efterladte Samling Breve til Vennen, Historikeren P. V. Jacobsen fremgaar, at han havde megen Sans for Humor, og tillige, at Opholdet i den lille By Ribe stadig af ham følte som en Hindring for hans videre Udvikling. I politisk Henseende var han Tilhænger af en fri Forfatning, og 1849 valgtes han til Landstingsmand for 11. Kreds. Han efterlod sig et utrykt Arbejde om Ribe Stifts Biskopper (i Ribe Katedralskoles Bibliotek).

Jul. Clausen: Breve fra P. V. Jacobsen, 1899. Breve fra A. til P. V. Jacobsen (Ms. i Ribe Katedralskoles Bibliotek). Q Klitgaard

v. Adiersfliigel, Georg Simon, se Winter v. Adlersfliigel.

Adolf (af Samtiden kaldet Aleff, Alff), 1401—59, Hertug af Slesvig, Greve af Holsten. F. 1401, d. 4. Dec. 1459 paa Segeberg Slot, begr. i St. Laurentius Kirke i Itzehoe. Forældre: Hertug Gerhard II. (s. d.) og Hertuginde Elisabeth af Braunschweig (s. d.). Gift i^o med Grevinde Mathilde af Anhalt. 2° 1433 med Margrethe af Hohenstein, d. 1496.

A. var kun tre Aar gammel, da Faderen faldt paa et Krigstog mod Ditmarskerne. Mens Moderen under vanskelige Forhold hævdede Slægtens Krav paa Slesvig mod Dronning Margrete og Erik (VII.) af Pommern, opdroges A. langt borte fra sit Hjem, hos Stamfaderen for Huset Hohenzouern, Borggreve Frederik af Niirnberg, der netop i de Aar blev Kurfyrste af Brandenburg.

Da A., hos hvem Schauenburgernes dybe Had til Danmark tidligt skal have kunnet spores, var blevet femten Aar og dermed efter dansk Ret myndig, kaldte Farbroderen Grev Henrik ham tilbage og overlod ham Holstens to stærkeste Slotte, Segeberg og Rendsborg; efter Onkelens Død (1421) overtog A. hele den indre Styrelse i Holsten (som A. VIII.), mens den ældre Broder Henrik førte Kampen om Slesvig, og den yngste, Gerhard, indtil videre holdtes uden for Regeringen. Alle tre Brødre kaldte sig i øvrigt Hertuger af Slesvig og Grever af Holsten, idet deres Paastand som bekendt gik ud paa, at baade det danske Hertugdømme og det tyske Grevskab var arvelige i deres Slægt.

Først fra 1427, da Henrik fandt sin Død under Belejringen af Flensburg, bliver A. Forgrundsfiguren i de to Landes Historie;

deres eneste Landsherre blev han fra 1433, da ogsaa den yngre Broder døde. I de første fem Aar efter Henriks Fald maatte han sætte al sin Kraft ind paa at videreføre Krigen med Danmark; ved Hansestædernes Støtte og A.s egen Energi vendtes Krigslykken efterhaanden helt til Holstenernes Gunst; afgørende blev, at det 1431 lykkedes at overrumple Flensborg, ved hvilken Lejlighed A. og Gerhard begge lod sig slaa til Riddere. N. A. bragtes Fjendtlighederne til en foreløbig Afslutning; og ved den endelige Fred i Vordingborg 1435 beholdt den danske Konge kun Haderslev, Ærø og en Del af Før og Sild; hele Resten af Slesvig overlodes Grev A. paa Livstid og hans Arvinger to Aar efter hans Død. Hvad der endnu manglede i den fulde faktiske og formelle Besiddelse af Hertugdømmet, kom næsten af sig selv faa Aar senere; da nemlig i Danmark Stormændenes Misfornøjelse med Erik af Pommern nærmede sig Handlingens Stadium, tilkøbte de oprørske Raader sig A.s Støtte ved at love ham hele Slesvig som Arvelen — et Løfte, som hurtigt opfyldtes ved Udleveringen af Als og Ærø og gennem den højtidelige Forleningsceremoni i Kolding 1440. A. stod saaledes ved Maalet for mange Aars Arbejde; et stærkt og ejendommeligt Vidnesbyrd om hans Glæde og Taknemmelighed over Sejren er bevaret i det Gavebrev, hvorved han endnu s. A. stiftede tre Vikarier i Flensborg.

Gennem hele Resten af sin lange Regering var Hertug A. ganske enig med Danmarks Rigsraad og Konger om at bevare den haardt tiltrængte Fred. Alligevel meldte der sig nye Vanskeligheder for hans Politik, der nu som før gik ud paa at knytte Slesvig til Hosten, men skille det fra Danmark. Da nemlig begge hans Ægteskaber var barnløse, saa det ud til, at hans Slægt skulde uddø paa Mandssiden og derved Baandet mellem de to Lande briste. Faren herfor mente A. at kunne besværges ved at hævde, at hans Arveret til begge Lande omfattede ogsaa Kvindeliniien; i Henhold hertil udsaa han til sin Arving Søstersønnen, Grev Christian af Oldenburg.

Christoffer af Bayerns Død krydsede denne Plan. Det danske Rigsraad tilbød A. den ledige Trone — et Tilbud, han afviste under Paaskud af Alderdom og Svaghed, i Virkeligheden vel mest for ikke derved at bringe sine Landes dyrekøbte Uafhængighed i ny Fare. At dette Motiv laa bag hans Afslag, derpaa tyder hans Krav til Søstersønnen, da denne paa hans Anbefaling kaaredes i Stedet; han fik ham nemlig til at stadfæste det gamle Løfte fra 1326, at Slesvig og Danmark aldrig skulde forenes under samme Herre. Ogsaa efter Christian I.s Tronbestigelse bevaredes mellem

ham og A. et usvækket Venskab; Hertugen støttede endog med Penge og Lejetropper aktivt Kongens Krigspolitik over for Sverige. Hvem han efter 1448 har ønsket at gøre til sin Efterfølger, er uvist; dog er der Ting, der tyder paa, at han først i nogle Aar har tænkt paa Christian I.s Broder Gerhard, men efter et Brud med denne har vænnet sig til Tanken om et Slesvig-Holsten i Personalunion med Danmark, den Løsning, der kort efter hans Død blev til Virkelighed; i hvert Fald gjorde han intet positivt Skridt for at hindre dette.

Den samme beherskede Styrke, som udmærker A.s Udenrigspolitik, genfindes i hans indre Styrelse. Ogsaa her fulgte Heldet hans Bestræbelser for at sammenknytte sine to Lande; tysk Sprog og holstensk Adel vandt under hans Regering stærkt frem i Slesvig. Samtidig lægedes Saarene fra den langvarige Krig under hans kyndige og kraftige Haand forholdsvis hurtigt; den brede Befolkings Taknemmelighed levede Aarhundreder efter hans Død videre i Ordsproget »Es ist nicht mehr wie zu Herzog Adolfs Zeiten«. Faa har trængt Danskheden i Slesvig saa stærkt tilbage som han; men hans Kamp mod Danmark bares af dyb Overbevisning om Schauenburgernes Ret, og om hans personlige Dygtighed og retlinede Karakter er Meningerne udelte. — Maleri af Jiirgen Ovens fra ca. 1660 paa Fr.borg.

Kr. Erslev i Danmarks Riges Historie, II, 1905, navnlig S. 512—15; samme i Hist. Tidsskr., 6. Rk., VI, 1895—97, S. 225 ff. V. Pauls: Die Vorgänge von 1460, 1928, S. 3—6. Werner Carstens: Die Wahl Christians I. von Danemark zum Herzog von Schleswig und Grafen von Holstein im Jahre 1460 i Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch., LX, iqsi, S. 231 ff.

Henry Bruun.

Adolf, 1526—86, Hertug af Slesvig-Holsten-Gottorp. F. 25. Jan. 1526 i Flensborg, d. 1. Okt. 1586 paa Gottorp, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Kong Frederik I. (s. d.) og Sophie af Pommern (s. d.). Gift 17. Dec. 1564 paa Gottorp med Christine af Hessen (s. d.).

A. tilbragte sine første Barneaar i Kbh. og Hertugdømmerne og opholdt sig 1538—42 ved Hoffet i Kassel, hvor han modtog varige Indtryk af det politiske og krigerske Røre i Reformations-tidens Tyskland. Ved Hertugdømmernes Deling paa Landdagen i Rendsborg i Aug. 1544 mellem A. og hans to ældre Brødre Kong Christian III. af Danmark og Hertug Hans (d. Æ., s. d.) valgte A. som sin Part den Andel, der omfattede Gottorp Slot og Amt samt Amterne Aabenraa, Stapelholm, Husum og Ejdersted i Slesvig og Kiel, Neumunster og nogle andre Smaaamter i Holsten. I den

oprettede Fællesregering over en Række Anliggender laa en Kilde til Strid mellem Kongehuset og Hertugerne, og ogsaa Spørgsmaalet om Formen for Forleningen med det danske Hertugdømme Slesvig gav Anledning til en Række længe resultatløse Forhandlinger, under hvilke A. med stor Skarphed hævdede sit Standpunkt. Striden om Slesvig optog dog kun een Side af A.s Energi i disse Aar. Han viste tidlig Lyst til Krigerlivet og til Deltagelse i tysk og almeneuropæisk Politik. 1547 traadte han i Tjenesteforhold til Kejser Karl V., til hvem han som Moritz af Sachsen og andre tyske Territorialfyrster saa op som den store politiske og militære Læremester (P. Herre), han skal med Afbrydelser have tilbragt syv Aar i Kejserens Omgivelser i Nederlandene og Tyskland, var til Stede ved Rigsdagene i Augsburg 1548 og 1550 og deltog 1552 i Krigen mod Moritz af Sachsen og senere i Belejringen af Metz. Efter Kejserens Tronafsigelse forpligtede han sig overfor Philip II. af Spanien til som dennes »Rath und Di ener von Haus aus«, naar det behøvedes, at stille Tropper til Nederlandenes Forsvar (Kontrakt af 1. Juni 1556) og bistod under den nederlandske Opstand 1572 Hertugen af Alba med en stor hvervet Troppestykke, en Handling, der skarpt fordømtes af hans protestantiske Trosfæller. Der er noget kondottiereagtigt over denne Side af A.s Virken; et Hovedmotiv har sikkert været Ønsket om paa denne Maade at supplere sine sparsomme landsherrelige Indtægter. Han oppebar, i hvert Fald fra 1556, en spansk Aarpenge paa 6 000 Karolusgylden (den samme Sum, som Karl V. 1533 havde tilstaaet hans Broder Hertug Christian for en lignende Tjenesteforpligtelse) og nød ogsaa en Tid en Pension fra engelsk Side. Ved sin Død havde han en meget betydelig ubetalt Pengefordring paa den spanske Statskasse.

Som Landsherre stræbte A. maalbevidst at udvide sit Landomraade og øge sin fyrstelige Magt. Da hans yngste Broder Frederik 1556 var død som Biskop af Slesvig og Hildesheim, lod A. sig af Domkapitlet i Slesvig vælge til hans Efterfølger, satte sig i Besiddelse af det vidtstrakte slesvigske Stiftsgods og fastholdt trods Kongens Modstand Besiddelsen til sin Død. Krigen mod Ditmarsken 1559 skyldtes hans Initiativ; han havde ønsket at være ene om Erobringen og samlede i Ly af sit Embede som nedersachsisk Kredsøverst (fra 1557) og sin spanske Hververbestalling hemmeligt Tropper til Foretagendet, men Planen slap ud, og han blev nødt til at dele Æren og Byttet med Brodersønnen Frederik II. af Danmark og Hertug Hans. Ved Delingen fik han Landets nordlige Trediedel (Norderstrand). A.s Landhunger bragte ham desuden

i Besiddelse af Peina Amt i Hildesheim, Tremsbiittel i Holsten (1571) og Steinhorst i Lauenburg (1575). Det laa i Tingenes Natur, at hans Forhold til den danske Konge ofte var ret spændt. Hans Bejlen i Lothringen 1551 stødte paa Modstand fra dansk Side, og da han 1560 efter mislykkede Ægteskabsforhandlinger bl. a. i Østrig og Polen, personligt i London anholdt om Dronning Elisabeths Haand, vakte Tanken om en varig gottorpsk-engelsk Forbindelse naturligt levende Uvillie hos Frederik II. Under Syvaarskrigen ydede A. Danmark Hjælp ved Troppesendelser og ved at deltage i Underkuelsen af de grumbachske Uroligheder i Tyskland (1567), ligesom det Ægteskab med Fosterfaderen Philip af Hessens Datter, hvori han omsider 1564 havnede, fandt Sted paa dansk Initiativ som et Modtræk mod Erik XIV.s Frieri sst., men straks efter Freden rettede Frederik II. meget alvorlige Beskyldninger mod Onkelen om at nære fjendtlige Planer mod Kongeriget. Det kom dog til en Forsoning, og Forhandlingerne om Slesvig genoptoges, men først 1579 sluttedes der Forlig i Odense, hvorved Hertugerne maatte forpligte sig til at yde Kongen Krigstjeneste af Lenet. Om Arvefølgen udsatte man at træffe en Afgørelse, og dette benyttede A. sig af. da Hans i Okt. 1580 døde, til at rejse Krav om alt hans efterladte Gods i Slesvig. Da Kongen imidlertid viste sig besluttet paa at hævde sin Ret med Vaabenmagt, maatte han modstræbende bøje sig og nøjes med Halvdelen af Arven. Ved Delingen i Flensborg Sept. 1581 erhvervede han Tønder Amt, Løgum Kloster samt Øerne Femern og Nordstrand i Slesvig og Bordesholm Kloster og et Stykke af Ditmarsken i Holsten.

A.s vigtigste Raadgiver baade i ydre og indre Politik var hans Kansler Nurnbergeren Dr. Adam Tratziger (s. d.), ved Siden af hvilken paa forskellige Tidspunkter ogsaa Sekretæren Georg Corper (s. d.) (vistnok fra Hessen) og Amtmændene Paul og Ditlev Rantzau og Ægidius v. d. Lancken (d. Æ.) spillede en Rolle. I administrativ Henseende lagdes under A. Grunden til en gottorpsk Centralforvaltning, og han støttede Tratzigers Virken for Romerrettens Indførelse (Landretterne for Ditmarsken 1567, Nordstrand 1572, den fælles Landret af 1573). Handelspolitisk søgte han Tilslutning til England og stræbte at holde Hamburg nede. Sin dristige Plan om en Nord-Østersøkanal maatte han overlade en fjern Fremtid at virkeliggøre, men han opførte flere betydningsfulde Digeanlæg, navnlig i Ejdersted. A. støttede sin Superintendent Paul v. Eitzens (s. d.) Bestræbelser for at bevare Kirkelærens Renhed, men var personlig lidet religiøs og, som hans Forbindelse

med Habsburgerne og hans voldsomme Fremfærd mod Domherreerne i Slesvig viste, tilbøjelig til at underordne de kirkelige Hensyn under de praktisk-politiske. For Aandslivet manglede han ikke Interesse, skønt han lod den paa Eitzens Initiativ oprettede Højskole (Paedagogium publicum) i Slesvig sygne hen af Mangel paa Midler, og han udfoldede en livlig Byggevirksomhed i den ny Renæssancestil (delvis Genopførelse af Gottorp Slot, Slotte i Husum og Tønning).

A. er en af de faa mere betydelige Regentpersonligheder, som den oldenborgske Stamme har frembragt, en Overgangsskikkelse mellem Middelalder og Nytid, en ejendommelig Blanding af en djærv og krigslysten Landsknægtanfører, en dreven Forretningsmand og en maalbevidst Politiker, i det hele en fremragende Repræsentant for sin Samtids tyske Territorialfyrster. Han efterlod sit Land forøget til omtrent dets dobbelte Omfang, og baade ved sin indre og sin ydre Politik angav han Retningslinier for sine Efterfølgere af den af ham grundlagte holsten-gottorpske Hertuglinie. Af hans ti ægtefødte Børn besteg Sønnerne Frederik, Philip og Johan Adolf efter hinanden Hertugtronen, mens Datteren Christine i sit Ægteskab med Karl IX. af Sverige blev Moder til Gustaf II. Adolf, der døbtes med Morfaderens Navn. — Maleri af ubekendt paa Gripsholm (1586). Miniature paa Fr.borg.

A. C. Lindenhan i Neue Schlesw.-Holst.-Lauenbg. Provinzial-Berichte, 1832, S. 161—200, 329—65, 505—39. Calendar of State Papers, Foreign Series of the Reign of Elizabeth 1558—61, 1865. Ny kirkehist. Saml., IV, 1867—68, S. 652 ff. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater, I—II, 1907—12. P. Herre i Mitteil. d. deutschen Gesellsch. z. Erforschung vaterländischer Sprache u. Altertümer in Leipzig, X, 4. H., 1911, S. 102 ff. A. Jürgens: Zur schlesw.-holst. Handelsgesch. des 16. u. 17. Jahrh. i Abhdl. z. Verkehrs- u. Seegesch., VIII, 1914. O. Brandt: Heinrich Rantzau u. seine Relationen an die dån. Könige, 1927. L. Andresen u. W. Stephan: Beiträge z. Gesch. der Gottorfer Hof- u. Staatsverwaltung von 1544—1659, I—II (Quellen u. Forschungen z. Gesch. Schlesw.-Holsteins 14—15), 1928.

C. O. Bøggild Andersen.

Adolf, 1600—31, Hertug af Slesvig-Holsten-Gottorp. F. 5. Sept. 1600 paa Gottorp, d. 9. Sept. 1631 i Eilenburg i Sachsen, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Hertug Johan Adolf af Holsten-Gottorp (s. d.) og Augusta af Danmark (s. d.). Ugift.

A. opdroges sammen med sin ældre Broder, den senere Hertug Frederik III., under Moderens Tilsyn i streng luthersk Aand. 1615—16 rejste Brødrene sammen i Tyskland og Frankrig; Faderens Død kaldte Frederik hjem, men A. fortsatte til Italien, hvor

han dog kun opholdt sig kort Tid. 1608 havde hans Farbroder Ærkebiskop Johan Frederik af Bremen forpligtet sig til at hjælpe A. til at blive hans Efterfølger, men Gottorperne stødte her paa Modstand fra Christian IV., der ønskede at skaffe sin Søn Frederik Stiftet og efter langvarige Tvistigheder 1621 fik ham valgt til Koadjutor. A. fik som Erstatning en dansk Apanage paa 5 000 Rdl. og blev s. A. Koadjutor i Stiftet Liibeck. Hans Krigerlyst og vistnok tillige Skuffelse over Udfaldet af den bremiske Strid bragte ham i Dec. s. A. til at tage Tjeneste hos Tilly som Oberst over et hvervet Rytterregiment. Han deltog i Slaget ved Stadtlohn 1623 °§ traadte, efter at være aftakket, 1625 i Wallensteins Tjeneste kort efter dennes Udnævnelse til kejserlig Generalissimus. Som Fører for »Regimentet Holsten« blev A. berygtet for sine Udsugeiser, der i Efteraaret 1626 fremkaldte en Bonderejsning mod hans Soldater i de østrigske Arvelande. Ved sin Deltagelse i Krigen paa kejserlig Side blev han den danske Konges aabenlyse Fjende. 1627 stødte han paa Vej til Polen sammen med danske Tropper under Generalmajor Baudissin ved Pitschen i Schlesien (23. Juli) og led Nederlag. Hans Virksomhed i Polen og senere paa Rugen tilfredsstillede ikke Wallenstein, mens samtidig Christian IV.s Harme mod ham steg saa stærkt, at han tvang Hertug Frederik til at fratage ham hans gottorpske Aarspension. A. søgte paa sin Side at faa Kejseren til at give ham Ekspektance paa Holsten som et ved Kongens Krig mod sin Overherre forbrudt Len, men fandt ingen Jordbund for denne Plan, som ogsaa Hertug Frederik tog Afstand fra. Under Fredsforhandlingerne i Liibeck 1629 arbejdede han paa at opnaa ikke blot Forlening med den kgl. Andel af Hertugdømmerne, men ogsaa en provisorisk Forlening med Norge, men formaaede stadig ikke at vinde Kejserhoffet for sine ærgerrige og eventyrlige Projekter. Skuffet i sin Drøm om at faa et Land at regere over maatte han paa ny give sig Krigen i Vold. Han deltog i Belejringen af Magdeburg og blev dødeligt saaret i Slaget ved Breitenfeld 7. (17.) Spt. 1631, hvor Regimentet Holsten, der havde Stilling paa Tillys venstre Fløj, holdt Stand med Dødsforagt, indtil det sprængtes af det svenske Artilleri. — Maleri paa Husum Slot. Paa Fr.borg en Kopi af Heinr. Hansen (1858) efter J. van Doorts nu brændte Portræt.

H. Handelsmann i Jahrbücher f. d. Landeskunde d. Herzogth. Schlesw., Holst. u. Lauenb., VIII, 1866, S. 35 ff. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch., XI, 1881, S. 118 f.; L, 1921, S. 96 ff. J. Krebs: Aus dem Leben des Grafen Melchior v. Hatzfeldt, ig 10. L. Laursen: Danmark-Norges Trak-

J. Å. Fridericia (C. O. Bøggild Andersen).*

Adolph, Frantz Thestrup, 1844—1907, Grosserer. F. 13. Febr. 1844 i Kbh. (Frels.), d. 4. Febr. 1907 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Grosserer Johan A. (s. d.) og Hustru. Gift 27. Nov. 1869 i Kbh. med Julie Elisa Schack, f. 19. Juni 1847 i Kbh. (Frue), d. 6. Sept. 1922 i Kbh. (Chr.), D. af Overretsprokurator Carl August RestorffS. (1813—80) og Anna Catharina Christensen (1820—96).

Som Søn af Storkøbmanden Johan A. fik A. i sin Ungdom en fortrinlig Uddannelse, og efter at have løst Grossererborgerskab som 25aarig arbejdede han sig efterhaanden frem i sit fædrene Firma Frantz Th. A.s Enke, hvoraf han blev optaget som Medindehaver 1878 samtidig med Broderen Johan Valdemar A.; fra 1896 var han Eneindehaver. Som Købmand ejede A. ikke sin Faders frodige Initiativ og fremragende Evne til at bedømme Konjunkturerne, og Firmaet, der i A.s Tid særlig lagde Vægt paa Handelen med Kolonialvarer, gik i Forretningsomfang og navnlig i Indtjeningsevne efterhaanden en Del tilbage. Handelsstandens Organisationer, for hvilke A. nærede en stadig voksende Interesse, lagde i disse Aar ogsaa en Del Beslag paa ham og betroede ham forskellige Hverv, hvortil hans sociale Position og repræsentative Evner gjorde ham særlig egnet. 1886 blev han saaledes indvalgt i Grosserer-Societetets Komite, og efter at han 1895^{var} blevet Viceformand, valgtes han 1897 ved C. F. Tietgens Udtræden af Komiteen til Formand i denne og dermed ogsaa til Formand i Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation. Det var ikke nogen let Opgave at blive stillet paa denne fremskudte Post umiddelbart efter Tietgen, hvis Personlighed og hele Stilling havde givet dette Formandssæde en egen Nimbus, men det, som her hjalp A., var foruden hans repræsentative Evner hans sikre Takt, redelige Villie og varme Interesse for Standen. A. ofrede sit Arbejde i Komiteen megen Tid og søgte stadig at være i Rapport til Standens Medlemmer for i enhver Sag at have disse med sig i videst muligt Omfang. Der blev da ogsaa i A.s Formandstid holdt usædvanligt mange Møder, hvor der blev Lejlighed til at overveje enhver Sag — stor eller lille — med Grundighed. Faa kendte som A. pro et contra, men naar han havde taget et Standpunkt, stod han som Regel fast, og han havde Mod til at staa ved sine Meninger. Han skabte som Organisationsmand De samvirkende Byerhverv, der var vendt mod Systemskiftets Skattepolitik, og interesserede sig i øvrigt stærkt for en Reform af En gros-Handelens Organisation; han fik ogsaa en indgaaende Drøftelse af Spørgsmaalet sat i Gang, men hans langvarige Sygdom i Slutningen af hans Formandstid bevirkede, at denne Sag blev stillet i Bero.

Flere Brancheforeningers Dannelse kan føres tilbage til hans Initiativ, og for Kbh.s Smørnotering — den eneste officielle Varenotering paa Kbh.s Børs — lagde han stor Interesse for Dagen; 1887—1907 var han Smørnoteringsudvalgets Formand. Da Købmandsskolen i Fiolstræde skulde opføres, fandt denne Opgave i A. sin varme Talsmand, ligesom han i Arv fra sin Fader havde taget Interesse for Børsbygningen og dens fortsatte Restaurering. — Etatsraad 1899. — R. 1892. DM. 1897. K.² 1901. — Maleri af Otto Bache (1903) i Købmandsskolen i Kbh., Kopi af samme ved Gabr. Jensen paa Børsen.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 9—n. Børser[^]. Febr. 1907.

Jens Vestberg.

Adolph, Johan David Stadfeldt, 1813—91, Købmand. F. 4. Aug. 1813 i Kbh. (Frels.), d. 30. Dec. 1891 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Grosserer Frantz Thestrup A. (1786—1832, gift 2° 1828 med Bentine Marie Kinch, 1789—1844) og Cicilie Margrethe Stadfeldt (1793—1826). Gift 12. Marts 1842 i Kbh. (Frels.) med Maria Camilla Fanøe, f. 20. Okt. 1815 i Kbh. (Frue), d. 1. Maj 1902 sst., D. af Grosserer, senere Bogholder ved Landkassen paa St. Groix Peter Carl F. (1784—1822) og Eleonore Christiane Kinch (1792—1822).

Allerede i en meget ung Alder blev A. Leder af det af Faderen 27. Maj 1814 stiftede Firma, idet dennes Død 1832 havde til Følge, at han omgaaende hjemkaldtes fra Altona for paa sin Stifmoders Vegne at overtage Ledelsen af Firmaet Frantz Th. A.s Enke. Endnu paa dette Tidspunkt var Firmaet af meget beskedent Omfang, men i Kraft af de A. medfødte rige Købmandsevner, parrede med stor Energi og personlig Nøjsomhed, lykkedes det ham i en forholdsvis kort Aarrække — dog ikke mindst ved finansiell Støtte fra L. N. Hvidts Side — at oparbejde en meget betydelig Forretning med Hørkram og Landbrugsprodukter, først paa Jylland og efter Krigen 1848—50 yderligere paa Norge. Alt længe forinden havde han repræsenteret en Cikoriefabrik i Altona, men denne Forbindelse ødelagdes ved Treaarskrigen, hvorefter han selv byggede en Cikoriefabrik, som dog senere overgik til en Broder, Konsul Snebjørn Asgersen A.

Den' omtalte norske Forretning, som først og fremmest omfattede Sild i Konsignation, der atter videresolgttes her eller til Østersøbyerne, udviklede sig meget hurtigt til saa stor en Virksomhed, at A. blev en fremtrædende Skikkelse i Sildehandelen paa Østersøen, og denne Virkegren i Forbindelse med Importen af andre nordiske

Produkter samt Eksporten herfra til Norge af Byg, Mel, Hørkram og andre grove Varer o. s. v. har sikkert i høj Grad fremhjulpet Firmaets Formuedannelse og derved direkte bidraget til, at det har kunnet give sig i Kast med nye Opgaver, som Handelen paa Færøerne og Island og den dertil knyttede Fiskerivirksomhed. I Kriseaaret 1857 stod Firmaet særdeles grundmuret; ikke blot kom det selv uanfægtet den vanskelige Tid igennem, men A. deltog i udstrakt Grad i det Arbejde, som Handelsstanden gennem Grosserer-Societetets Komite udførte for at formindske Ulykken som Følge af Krisen.

Firmaet, der oprindeligt havde haft Domicil i selve Børsbygningen, flyttede, da Forretningen voksede sig stor, til Ejendommene bag Børsen ud mod Havnen, og A. byggede der det store Pakhus, som senere solgtes til Sukkerfabrikkerne. Ud over sit store Ejendomskompleks havde Firmaet Skibe paa Søen, først Sejlskibe, senere Dampskibe og Fiskerifartøjer, og alt dette dannede i Forening med Vareforretningen Rammen om en Storkøbmand af en Type, der nu ikke mere kendes. Firmaet havde en Tid regelmæssige Ruter fra Kbh. til saavel Vejle som Horsens, og det opretholdt endvidere i en længere Aarrække en Rute Stettin—Kbh.—Vestnorge op til Trondhjem. Disse Ruter overdroges senere til Det Forenede Dampskibsselskab, de indenlandske 1872, den vestnorske 1888. 1887 trak A. sig tilbage fra Forretningen og overdrog den til Sønnerne Frantz Thestrup A. (s. d.) og Johan Valdemar A.

A. var først og fremmest den praktisk anlagte Købmand, der i Kraft af sine rige Evner og sin store Flid bragte det vidt. Fra det offentlige Liv holdt han sig borte, ud over det, at han lod sig indvælge i Grosserer-Societetets Komite 1856, et Hverv, han beholdt til 1880. Tidligt havde han interesseret sig for Børsbygningens Forskønnelse, og han var blandt de Købmænd, der hver skænkede Børsbygningen en af de store Kviste ud mod Slotsholmsgade. — R. 1862. DM. 1869. K.² 1888. — Maleri af H. C. Jensen i Familiens Eje.

Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Renaissance, II, 1924, S. 288 og mange følgende Steder op til S. 436.

Jens Vestberg.

Adser, se Asser.

Adzer, Daniel Jensen, 1732—1808, Medaillør. Døbt 31. Jan. 1732 i Kbh. (Petri), d. 3. April 1808 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). Forældre: Klejnsmed Jens Jensen A. og Maria Cathrine Jiirgen-

sen (ca. 1696—1779)- Gift 16. Jan. 1767 paa Jægersborg ved Gentofte med sit Næstsøskendebarn Christiane Frederikke Schåfer, døbt 29. Okt. 1745 i Kbh. (Petri), d. 20. Juni 1833 paa Frbg., D. af Snedkermester Diderik S. fra Thiiringen og Wolber Catharina Bertram (ca. 1712—75).

A. blev Guldsmedesvend og rejste 1754 til Paris, hvor han traf en anden københavnsk Guldsmedesvend, den senere Medaillør J. H. Wolff, efter hvis Foredømme han lagde sig efter Stempelskæring og gik i Lære hos den berømte Medaillør Jean Duvivier. 1757 var han hjemme igen, hvor han som sit første Arbejde udførte Bagsiden til Arbiens Medaille over Kunstakademiets Præsæs Grev A. G. Moltke. Efter Arbiens Død 1760 blev Udførelsen af flere Medailler til Suverænitetstfesten overdraget til A. og Wolff. N. A. kunde de to unge Medaillører paa et treaarigt Stipendium rejse over Paris til Rom. Efter Hjemkomsten blev de begge samtidigt agreerede af Kunstakademiet (Aug. 1764) og optaget som Medlemmer (April 1766). A.s Medlemsstykke var en ny Medaille over Akademiets Præsæs, Grev Moltke. 17. Maj 1766 udnævntes han til kgl. Medaillør med en aarlig Løn af 250 Rdl. I de følgende Aar udførte A. mange Medailler, ialt 42, hvoriblandt kan fremhæves Medailler over Frederik V.s Død, Christian VII.s Salving, Arveprins Frederik, Enkedronning Juliane Marie, Indfødsretten, Bernstorfferne, Langebek, Hielmstjerne, Suhm o. s. v., Medaillen pro meritis, Universitetets Prismedaille. A. var en dygtig Medaillør i den franske Nyklassicismes Stil, men naaede næppe op paa Højde med Arbien. Hans Fyrsteportrætter er traditionelle og idealiserede, Bagsidefremstillingerne er ofte Allegorier efter klassiske Forbilleder; til flere af disse har dog Kunstakademiet (Wiedewelt) givet Tegning efter Anvisning fra Videnskabernes Selskab, saaledes at A. har været stærkt bundet af den givne Fortegning. — Somrene tilbragte A. med sin Familie paa Schæfergaarden ved Jægersborg, som hans Svigerfader havde bygget, og hvor hans Broder (kendt som Rahbeks Lærer) siden boede. 1781 eller kort efter fik A. Embedsbolig paa Charlottenborg, hvor han levede til sin Død i ret trange Kaar, idet der efter Regeringsskiftet 1784 kun i mindre Grad blev Anvendelse for hans Arbejde. — Maleri af Lorenz Pasch paa Kunstakademiet og af C. A. Lorentzen i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

Georg Galster.

Afzelius, Augusta Wilhelmine, se Nielsen.

d'Agar, Jacob, 1642—1715, Maler. Døbt 28. Juni 1642 i Charonton ved Paris, d. 16. Nov. 1715 i Kbh., begr. sst. (den refor-

merte Kirkegaard). Forældre: Omvendt Dominikaner Paul d'A. (gift i^o 1626 med Gabrielle Cartier) og Jeanne Pelletier. Gift 1° ca. 1667 med Marie Picard, f. ca. 1647, d. 5. Maj 1673 i Paris, D. af Maleren Jean Michel P. 2° April 1675 i Charenton med Madeleine le Jeune (gift 1° med Jean Berthelin fra Quevilly ved Rouen), f. i Borneblanche i Normandiet, levede 1691.

d'A. lærte Historiemaleriet i Paris hos Ferd. Vouet, men ofrede sig senere hovedsageligt for Portrætkunsten. 1671 søgte han Optagelse i Akademiet i Paris og kalder sig d'A., peintre ordinaire du roi. Det Portræt, han skulde udføre for at blive Akademimedlem, et Billede af Louis XIV.s Broder, Philippe af Orleans, blev dog forkastet. Derimod findes paa Fr.borg et fortrinligt Portræt af ham forestillende nævnte Prins' Hustru Henriette af England. 1675 indstillede han sig atter og blev efter flere Vanskeligheder fra den mægtige le Brun optaget som Medlem paa Portrætter af Girardon og Auguier; men hans Stilling var rystet, og han negligerede sine Pligter over for Akademiet. 1682 blev han strøget af Medlemslisten som reformert og bortflygtet. d'A., som var Kalvinist, havde da for længst søgt Ophold i England, hvor han sysselsattes meget i de engelske Hofkredse og bl. a. malede Portrætter af Carl II.s Mætresse og Børn. Paa den Tid, da der forhandlede om Ægteskab mellem Anne af York og Christian V.s Broder, Prins Jørgen, søgte han Forbindelse med den danske Gesandt i London, og efter at have oversendt forskellige Prøver paa sin Kunst, hvoraf nogle findes paa Fr.borg og et Rytterbillede af Hertugen af Richmond med forandret Ansigt (Chr. Gyldenløves) paa Gisselfeld, blev han 1. Nov. 1683 ansat som dansk Kammerjunker og Oberhofkontrafejer. Straks efter sin Ankomst gik han i Gang med Udsmykningen af Audienssalen paa Fr.borg, som netop da var genopført efter Branden paa Frederik III.s Tid, og hans store Billede af Kong Christian V. og hans Sønner er Malerkunstens første prægnante Hyldest til den nye Enevælde og til Eneherskeren. d'A.s Anseelse paa denne Tid var betydelig; 1685 var han en af de Hofjunkere, som førte Hestene ved Enkedronning Sophie Amalies Jordefærd, og s. A. blev han Generaldeputeret for Opførelsen af den nye reformerte Kirke paa Christianshavn og foretog derfor Rejser til det brandenburgske Hof og til Holland for at indsamle Pengemidler; han har paa denne Rejse utvivlsomt ogsaa brugt sin Pensel. 1686 fritoges han for sit Hverv, men førte dog de følgende Aar Tilsyn med Opførelsen. — Senere synes hans Stjerne ved Hoffet at være i Dalen. Han har malet en Række Portrætter af Kongehusets Medlemmer og leverede til Frbg. en

Del, nu forsvundne, Loftsmalerier med klassiske Emner. Paa Rosenborg og Fr.borg hænger flere Portrætter, som han har malet, og paa Kunstmuseet det udmærkede Billede af J.-B. Tavernier, paa Gaunø bl. a. det smukke Billede af Mme. Scarron. — I den danske Kunsthistorie indtager d'A. en betydelig Plads som den, der indleder Overgangen fra den nederlandske Stil til den franske Smag. Hans Arbejder er stort anlagte, teknisk gennemførte med betydelig Tegnefærdighed og med en noget sødlig, men kraftig og velharmoniseret Farvegivning; men det gjaldt ham mere om at give et elegant Repræsentationsbillede end om at yde en indgaaende Karakteristik af Modellen. — Inden for den reformerte Menighed vedblev han at spille en fremtrædende Rolle, og han døde som en ret velhavende og anset Mand. — Selvportræt (1693) paa Uffizierne i Firenze. Stik herefter af Rocco Pozzi. Elfenbensrelief af Cavalier paa Fr.borg.

Gazette des Beaux-Arts, 1927, S. 241—49. Pierre Lespinasse: Les artistes francais en Scandinavie, 1928, S. 48—52. L. Bobé i Personalthist. Tidsskr., 9. Rk., IV, 1931, S. 64 f. Eugéne et Emile Haag: La France Protestante, 2. Udg., I, 1877, S. 46 ff. F. R. Friis: Saml. t. dsk. Bygn. og Kunsthist., 1872—78, S. 94 f., ioo f. Samme: Kulturhist. Studier, I, 1904, S. 13—16. A. Fontaine: Les collections de l'Académie Royale de Peinture et de Sculpture, 1910, S. XV, 8, 28, 38, ni, 121, 135, 138, 209. L. Bobé: Bogen om Frbg. Slot, 1919, S. 13 f., 67, 93. L. Réau: Hist. de l'expansion de l'art francais, [III], 1931, S. 20 f.

O. Andrup.

Agerbech, Andreas, 1701—70, Læge, Præst. F. Dec. 1701 i Varde, begr. 6. Febr. 1770 i Svaneke. Forældre: Hjulmand Niels A. og Ane Andersdatter. Gift ca. 1740 med Karen Lutken, f. ca. 1712, begr. 9. Dec. 1805 i Svaneke.

Efter at have staaet i Lære paa et Apotek kom A. i Kolding Skole og blev 1725 Student fra Nyborg. Universitetets teologiske Forelæsninger førte ham til at fornægte al Tro. Hans Uro drev ham udenlands; trosgreben ved at læse det nye Testamente i Grundteksten kom han hjem, tog 1727 teologisk Attestats og blev Huslærer paa Dronningens Gods Clausholm. Ny Tvivl om Trosbekendelsens tredie Led bragte ham 1730 i Vanry for Galmands Færd og Tale, og for at studere Medicin drog han med kgl. Støtte s. A. til Halle. Her i Pietismens Højborg havde G. E. Stahl forkyndt Lægevidenskabens evige Fuldendelse i hans pietistiske Lære. Over Holland, hvor han hørte H. Boerhaaves Lære om Lægeplanterne, kom A. hjem 1734 og skrev 1737 som glødende Stahlianer en Doktorafhandling, »Sjælen som den bedste Doctor medicinæ«, men fik den forkastet af Fakultetet. Imod sit Forsæt at virke som Læge blev

han s. A. udnævnt til resid. Kapellan i Berg og Nordre Frederikshald. Herfra lod Christian VI. ham hente til Kbh. for at bruge ham som Læge, og efter eget Sigende tjente han over 3 000 Rdl. i sin Lægedont. Afsit udtalte Ønske om at kaste Præsternes »babylonske Horedragt« gjorde han dog aldrig Alvor. En af Provst J. Colds Klager over hans upræstelige Vandel og ukirkelige Lære stemplede han som »saa pur Løgn, som om Fanden selv havde indberettet det«. For at undgaa en Tiltale til Tab af Præstekjolen lod Christian VI. ham underskrive en Forpligt til at følge Ritualet og de kirkelige Love og sendte ham 1739 som Præst til det lille Povlsker Sogn i det vante Forvisningsland Bornholm. Ogsaa her blev A. en søgt Læge, samlede en pietistisk Menighed om sig og fik Tilslutning af nogle Præster og den dygtige Amtmand J. C. Urne; Hofpræst J. B. Bluhme nævnte sig hans amicus et promotor, og 1741 blev A. forfremmet til det store Klemensker Sogne kald. Da han nægtede to Soldater den ved Kongens Forordning af 1740 hjemlede Fritagelse fra Kirketugt for første Lejemaal og mødte Kommandantens, Provstens og Biskop Herslebs Paataaler heraf med paa Prædikestolen at smæde dem (»en Rød, en Sort og en Hvid«) samt ogsaa ellers brugte Haand og Mund mod »den forbandede Kanaljeprovst«, blev han stillet for en kirkelig Kommission, for hvilken han jævnførte sig med Kristus for det jødiske Raad. Den ene Dommer ikendte ham 1744 svære Bøder, den anden kun en lempelig Pengestraf. Kongen fritog ham for Pengebøder, men lod ham tildele en skarp Irettesættelse for hans lovstridige Opførsel. Først 1756, da A. forulempede Kommandant Schepelern med Indstævninger til Tinge og uhøvisk Tale om Landets Forsvarsforhold, flyttede Frederik V. ham over i det lille Garnisonskald paa Christiansø. Her rejste han grove Sigtelser mod sine nye Omgivelser, og da han ikke kunde gøre dem vidnefaste for den af den pietistisk sindede Kommandant Stibolt satte Krigsret, forordnede Kongen, at han skulde betale Bøder, modtage en alvorlig Advarsel om at se sig i Spejl paa tre til Christiansø forviste Præster og underskrive en Forpligt til at holde sig rolig og prædike intet andet end Guds Ord rent og til Opbyggelse, ikke til Latter. A. undgik denne Ydmygelse ved at søge og 1757 faa sin Afsked med Pension. Nu var han helt Læge, bosatte sig i Svaneke, øvede Kure ogsaa i Kbh., udgav 1758 og 1764 fire vidtstvævende Lægebøger, til sidst en markskrigersk Efterretning om sin Universalbalsam og foreholdt Præsterne at bruge mindre Tid paa Ordkrig og Hjernespind, som ikke gavnede deres Tilhørere for en Avne, og mere paa Botanik og den deraf følgende Lægekunst,

hvormed de kunde blive Tilhørerne nyttige Mænd baade paa deres ind- og udvortes Menneske. Hans Enke boede i Svaneke som Kapitalist og med Aarpenge fra Christiansø til sin Død. — A. var, som Christian VI. sandede, en selvraadig og stridbar Mand »med en uordentlig Indbildning om sig selv«; derfor satte hans Virke som Præst og som Læge sig kun kortvarige Spor. — Maleri af Andr. Brunniche paa Fr.borg 1749.

J. Petersen: Den dsk. Lægevidenskab 1700—1750, 1893, S. 159, 200, 264. M. K. Zahrtmann: Rønne By og Borgere, 1927, S. 164—67. Personalh. Tidsskr., 1. Rk., I, 1880, S. 79 f. Kr. Carøe: Den dsk. Lægestand 1479—1900, I, Doktorer og Licentiat, 1909, S. 3; V, Suppl., 1922, S. 29. H. F. Rørdam: Hist. Saml. og Studier, III, 1898, S. 414, 417—21. Utrykt i Rigsark.: Generalkirkeinspektionskollegiet: Diverse Sager IX, 1738—43; protokoll. Sager, især 1737—38, Nr. 264 (Selvbiografi). Dsk. Kancelli: Kommissions sag 6. Sept. 1743- F. Thaarups Bornholmiana, IV, S. 500-04. M g Zahrtmann

Agerbek, Hans, 1798—1869, Præst. F. 1. Febr. 1798 i Skydebjerg, d. 13. Sept. 1869 i Øster Hæsinge, begr. sst. Forældre: Sognepræst Hans Adolph A. (1755—99) og Helene Birthe Marie Bachmann (1773—1805, gift 2° med Distriktskirurg i Assens, Justitsraad Peter Joachim Baumann, 1766—1847). Gift 20. April 1827 i Øster Hæsinge med Marie Frisenberg, f. 6. Febr. 1795 paa Gislingegaard, d. 1. Marts 1854 i Øster Hæsinge, D. af Proprietær Johannes F. (1766—1803) og Rigborg Suzanne Svitser (1773—1813, gift 2° med Kaptajn, senere Toldkontrollør Johan Jørgen Jordan Petersen, 1775—1831).

Efter Forældrenes Død kom A. i Huset hos Onkelen Sognepræst Z. E. Svitser i Øster Hæsinge. Han gik et Aar i Borgerdydskolen i Kbh., men blev 1816 privat dimitteret til Universitetet. Da han havde mistet en lille Formue ved Statsbankerotten 1813, maatte han tage ud som Huslærer 1818—20, hvorefter han vendte tilbage til Kbh. Som Student gennemgik han en alvorlig Bødskamp, under hvilken han især søgte Støtte hos Grundtvig, i hvis Hus han ogsaa lærte A. Tholuck at kende. Han blev cand. theol. 1822 og n. A. personel Kapellan i Vemmelev og Hemmershøj, 1827 residerende Kapellan i Thisted og Sognepræst i Skinnerup. Han tog sig her meget af Skolevæsenet. Blandt Skolens Dreng var Christen Kold, der siden altid mindedes A. med Taknemmelighed. 1830 forflyttedes han til Bredstrup ved Fredericia, 1834 til Espe og Van tinge og 1841 til Øster Hæsinge og Hillerslev, hvor han blev til sin Død. — I sine sidste to Embeder kom han i Berøring med de opvakte paa Fyn, af hvilke mange sluttede sig nær til ham; han, der selv vidste hvad aandelig Nød vilde sige, kunde bedre

end de fleste andre Præster finde sig i disse Folks Særheder og Ensidigheder, fordi han hos dem fandt en alvorlig og oprigtig Tro. Alt som Aarene gik, sluttede han sig mere og mere afgjort til Grundtvig. A. var en mild, stille Mand, utrættelig virksom i sit Embede. Han har skrevet adskillige Salmer, deriblandt »Uforsagt, vær paa Vagt«. — R. 1867. — Gravmæle af Niels Skovgaard 1907, Mindesten i Espe Præstegaardshave 1908.

Præsten Hans Agerbeks Minde, 1870. N. Rasmussen Søkilde og S.Jørgensen: Hillerslev og Østerhæsinge Sogne, 1881, S. 108. Fr. Nygård: Kristen Kold, I, 1895, S. 9 ff. og i Danskeren, I, 1888—89, S. 133—61, 205—51. V. Birkedal: Personlige Oplevelser, II, 1891, S. 104—10. J. Jensen-Hammer i Svendborg Amt, 1909, S. 123—63.

L. Koch (Hans Koch).*

Agerholm, Edvard Popp, f. 1866, Operasanger og Teaterhistoriker. F. 30. Sept. 1866 i Kbh. (Garn.). Forældre: Kaptajn Edvard Valdemar A. (1824—87) og Wilhelmine Caroline Popp (1826—1903). Gift 26. Maj 1897 i Kbh. (Slotsk.) med Balletdanserinde Anna Marie Huld, f. 4. Febr. 1875 i Kbh. (Trin.), d. 9. Sept. 1929 sst., D. af Snedkersvend, senere Snedkermester Olaus Theodor H. (d. 1920) og Martha Willumsen (d. 1921).

A. blev Student 1884 fra Lyceum og cand. polit. 1890, gjorde sig allerede som ivrigt Medlem af Studentersangforeningen bemærket paa Grund af sin lyse Tenorstemme, som han yderligere lod uddanne hos den navnkundige Professor Moretti i Milano. Den unge kultiverede Sanger debuterede 31. Okt. 1891 som Turiddu i »Cavaleria rusticana« paa Det kgl. Teater, hvor han snarest tegnede til at blive Christophersens Efterfølger. I de nærmest følgende Sæsoner udførte han allerede en Række krævende Partier, ja, han gav sig endog i Lag med en Vaudevillerolle, Peter i »Et Eventyr i Rosenborg Have«. A., der tilhørte Operaen indtil 1914, har udført ikke mindre end 76 forskellige større og mindre Partier, blandt hvilke kan nævnes Faust, Don Ottavio, Almaviva, Wilhelm Meister, David, Loke, Rane og Narren (i »Liden Kirsten«). 1909 blev A. Det kgl. Teaters Bibliotekar, en Stilling, som han stadig varetager. Den Interesse, han altid havde næret for Teatrets Fortid, blev yderligere forstærket gennem Biblioteksvirksomheden, og det teaterhistoriske Materiale, som det efterhaanden lykkedes ham at fremdrage, offentliggjorde han i en Række Kronikker, Artikler og Bøger. Hans Hovedværk er »Dr. Ryge« (1913), en Monografi, hvori navnlig den store Skuespillers administrative Virksomhed ved Teatret er behandlet. Af andre Arbejder kan

nævnes »Danske Dramatikere« (1916), »Den danske Skueplads 1722—1922«, red. af A. og V. Berggreen (1922) og »Det kgl. Theaters Dagbog« (1911—19). — R. 1924. — Maleri af W. Meinhardt i Privateje.

Dannebrog 20. Marts 1895. G. Skjerne i 111. Tid. 31. Maj 1914.

Torben Krogh.

Agerskov, Christian Vilhelm Hass, 1809—92, Skolemand. F. 30. Sept. 1809 i Kbh. (Garn.), d. 23. Nov. 1892 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Løjtnant ved Artilleriet, senere Krigsassessor, Portkontrollør i Toldetaten Henrik Hass (1771—1817) og (Jo)hanne Christine Christensen (Christiansen) (1784—1859, gift 2° 1820 med Toldinspektør, Justitsraad, senere Etatsraad Christian A., 1753—1832). Adopteredes af Stiffaderen og antog dennes Navn. Gift i^o 26. Maj 1849 i Kbh. (Frue) med Olivia Christiane Olsen, f. 6. April 1822 i Kbh. (Fødsst.), d. 16. Marts 1850 sst. (Frue), D. af Handelsbetjent Johan Diderich O. (f. ca. 1792) og Caroline Kirstine Wahl (d. 1830). 2° 29. Maj 1857 i Kbh. (Petri) med Amalie Juliane Schultz, f. 19. Marts 1831 i Kbh. (Fødsst.), d. 17. Dec. 1911 sst., D. af Skræddermester Johann Theodor S. fra Mecklenburg-Strelitz (1787—1892) og Catharine Caroline Lieckheit (Liscat) fra Memel (1801—95).

A. blev Student 1829 fra Metropolitanskolen, cand. phil. 1830, studerede en Tid Jura, men tog ikke Embedseksamen, var fra 1837 til sin Død Lærer i Dansk ved Efterslægten, fra 1856 (fast ansat 1859) til 1888 tillige ved Søofficersskolen. A. var i Besiddelse af fin Smag og betydelig litterær Viden, men ud over en udmærket og i sin Tid meget benyttet dansk Læsebog (i Forening med et Par Medlærere) udgav han intet. Af Litteraturen efter 1870 frastødtes han ikke som saa mange af sine jævnaldrende; han, der var erklæret Fritænker, omfattede J. L. Heiberg og Georg Brandes med samme Varme, og som han havde læst kritisk Korrektur paa sin Ven Chr. Winthers »Hjortens Flugt«, blev han nu særlig Schandorph en kyndig og utrættelig Raadgiver. Nogle Breve til ham er offentliggjort i »Tilskueren« 1893; andre findes i »Breve til og fra Chr. Winther« (1880). — Tit. Professor 1874. — R. 1879. DM. 1889. — Relief paa Gravmælet.

S. Schandorph: Oplevelser, I, 1889, S. 203—04. Politiken 24. Nov. 1892. Tidsskr. f. Søv., 1893, S. 14—16. Fr. Bokkenheuser: Det var i Aaret — !, 1909, S. 143—46. Knud Bokkenheuser: Da man var ung —, 1926, S. 57—64. Samme i 111. Tid. 4. Dec. 1892.

, - , « „ «
Carl £>. Petersen.

Agerskov, Jørgen Christian Michael, 1859—1928, Ingeniør. F. 2. Okt. 1859 i Kappel ved Slien, d. 10. Okt. 1928 i Kbh., Urne bisat i Nykøbing S. Forældre: Strandkontrollør i Stevelt, senere Toldforvalter i Nykøbing S. Henrich Frederich Michael A. (1824—1902) og Andrea Louise Stephensen (1835—1908). Gift 10. Maj 1894 i Nyland, Norrland, Sverige med Laura (Selma) Liedberg, f. 19. Maj 1863 i Engelholm, D. af Hotelejer Johan Frederik L. (1825—94) og Hedda Gustafva Hamnqvist (1822—1916).

A. fik en meget fyldig teknisk Uddannelse. Efter at have taget Præliminæreksamen fra Efterslægtens Skole 1877 kom han i Lære paa Sodra Varv i Stockholm. 1878 kom han ind paa Orlogsværftet som Maskinlærling, tog 1881 Afgangseksamen fra Skolen for Maskin- og Skibsbygning og blev derefter ansat paa Orlogsværftet. I 80'erne var han flere Gange paa Tjenesterejse til London for paa Marineministeriets Vegne at kontrollere Bygningen af Marinens Torpedobaade hos Thornycroft. Samtidig forberedte han sig til polyteknisk Adgangseksamen og tog 1888 1. Del af polyteknisk Eksamen; skønt han under Studiet mistede sit højre Øje ved nogle kemiske Eksperimenter med den nedenfor nævnte Opfindelse, tog han allerede næste Aar 2. Del af Eksamen. Han virkede nu et Par Aar som Maskininspektør ved Fyrvæsenet, men blev 1892 ansat i deri Virksomhed, hvori hans Livsgerning skulde falde, nemlig som Sekretær i Frihavnsaktieselskabet, idet han samtidig virkede som projekterende og tilsynsførende Ingeniør ved Opførelsen af Pakhuse, Siloer, Kraner, Kraftanlæg og elektriske Anlæg. De herhenhørende Opgaver løste A. med stor Dygtighed og ikke sjældent med betydelig Originalitet. Fra 1899 var han tillige Konsulent for Kbh.s Overtoldinspektorat. I en Aarrække var han Censor i mekanisk Teknologi ved Polyteknisk Lærestanstalt. Da der 1917 dannedes en Ingeniørorganisation til Varetagelse af privat ansatte Ingeniørers økonomiske Forhold, Ingeniørforbundet af 5. Marts, var han en af de ledende. A. fik 1889 Eneret paa et Termalarmapparat til Sikring mod Varmløben af Lejer. — R. 1904.

Tekn. Foren. Tidsskr., XIV, 1890—gi, S. 94. Ingeniøren, 1928, S. 521.

Povl Vinding.

Agerskov, Christian Petersen, 1714—89, Deputeret i Finanskollegiet. F. 14. Marts 1714 i Kbh. (Trin.), d. 2. Dec. 1789 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Garvermester Peder Keyesen (d. 1726) og Elisabeth Møller (d. 1730). Ugift.

Efter i en Aarrække at have været kgl. Regnskabsbetjent og derefter Skriverkarl i Hof- og Militæretatens Kontor i Rentekammeret

blev A. 1742 Fuldmægtig i dansk-norsk Assignationskontor, 1743 tillige Skriver i Bygningskommissionen. 1754 blev han Bogholder i Assignationskontoret, 1759 virkelig Kammerraad, 1760 Kommitteret i Bygningskommissionen og Revisor ved den alm. Pensionskasse, 1762 Revisor ved Ekstraskatkassen. 1765—88 besørgede han Sekretariats-, Bogholderi- og Revisionsforretningerne i Fonden ad usus publicos. 1768 udnævntes han til Justitsraad, 1771 blev han Medlem af Overbygningsdirektionen, 1775 Etatsraad, 1781 Konferensraad og s. A. Deputeret i Finanskollegiet; Aaret efter kom han ved Schack-Rathlous Udtræden ind i Overbankdirektionen. 1784 blev han Assessor i det nye Finanskollegium (med Bevarelse af Titlen Deputeret) og samtidig Medlem af Finanskassedirektionen. 1787 blev han Medlem af den store Finanskommision. 1788 dispenseredes han paa Grund af Alderdomssvækkelse fra alle sine Forretninger, dog med Bibeholdelse af sin Gage og med Forpligtelse til at bistaa Kollegiet med sine Raad i paakommende Tilfælde.

Q Kringelbach (Povl Bagge).*

Agersnap, Hans Mortensen, 1857—1925, Maler. F. 19. Nov. 1857 paa Ansager Mølle ved Varde, d. 21. Aug. 1925 i Brørup, begr. sst. Navneforandring 1898. Forældre: Mølle- og Mejeriejær Morten Hansen (1817—1900, gift 2° med Ane Kirstine Hansen) og Magdalene Nielsdatter (1819—87). Gift 23. Marts 1882 i Brørup med Marie Søltoft, f. 12. Juli 1860 i Brørup Sogn, d. 6. Juni 1920 i Kbh., D. af Gaardejer Hans Jacob Søltoft (1828—1910) og Marie Margrethe Tonnesen (1828—84).

A. kom til Landvæsenet, besøgte Gotfred Rodes Højskole paa Skovgaard og aftjente sin Værnepligt, hvorved han fik Interesse for Gymnastik og Skydning; han dyrkede ogsaa Musik og lagde sig efter at male og tegne. 1882 overtog han den fædrene Møllegaard, men bortforpagtede den og rejste til Kbh., hvor Godfred Christensen tog sig af ham, og hvor han 1883—84 var Elev paa Kunsternes Studieskole under Krøyer. Han flyttede dog snart tilbage til sin Hjemegn, hvor hans Samtids Kunstnere (f. Eks. Henrik Jespersen) ofte slog sig ned hos ham, hvad der virkede fremmende paa hans Arbejde. Nogle Aar var A. Tegnelerer ved Højskolen i Vindinge. Han har udstillet paa Charlottenborg fra 1889, ^{v^an} dt 1891 Sødrings Opmuntringspræmie og 1897 Aarsmedaillen, hvorpaa han gjorde en Rejse til Tyrol. — A. har malet en Række Altertavler, i Tim (1896), Tistrup (1898), Gaverslund (1899), Ølgod (1900), Føvling (1901), Øster Starup (1902) og Ulfborg (1904); hans Arbejde paa dette Felt forløb ikke uden

Sammenstød med Akademiet, som skulde godkende Arbejderne. En Figurgruppe »Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen« hænger paa Fr.borg. Han malede desuden nogle Portrætter. Hans Hovedindsats er dog i Landskabsmaleriet, store, kraftigt behandlede og stærkt farvede Billeder fra de jyske Landskaber, især Hede- og Snebilleder. Paa Aarhus Museum hænger »Ræbild Bakker«, i Aalborg »Ansager Mølle« og »Vinterdag i Vejleegnen«, i Vejle »Blicher paa Heden«, i Ribe »Hedebakker fra Salling«. — A. blev i Højskolekredse en meget populær Maler; hans Detailleren i Malemaaden og hans enkle Syn paa Naturen svarede netop til et Behov inden for dem. Sine sidste Aar boede han i Lyngby. — Portrætteret paa Gruppebilleder af Emilie Mundt (1891—93). Maleri af Sønnen J. Agersnap (1913).

H. A. Rosendal i Højskolebladet 18. Dec. 1925. Jeppe Aakjær: Artikler og Taler, 1919, S. 171 (fra 1910). Martin Nilsson i Ord og Billeder, 1910, S. 73~77>

O. Andrup.

Aggerholm, Svend Aage Alexander Reumert, f. 1875, Skuespiller og Teaterdirektør. F. 19. Jan. 1875 i Aarhus. Forældre: Grosserer Mads A. (1836—91) og Antonia Elisabeth Ponsaing Reumert (1853—1926). Gift 20. Juni 1903 i Holstebro med Skuespillerinde Ellen Abrahams, f. II. April 1882 i Kbh. (Holmens), D. af Arkitekt Carl (Charles) Julius Sophus A. (1838—93) og Vilhelmine Petersen (1852—1930).

A. blev Student 1893 fra Borgerdydskolen i Helgolandsgade, tog n. A. Filosofikum og debuterede efter at være forberedt af Emmanuel Larsen 19. Jan. 1898 paa Dagmar-teatret som Bukkefod i »Klokken, der sank«. Her og paa Folketeatret, hvor han virkede 1902—08 og brød igennem som Prinsen i »Hans Højhed«, viste han en af Intelligens præget Karakteriseringsevne, baade af alvorlig og komisk Art, der navnlig fik et fantasifuldt og redeligt Udtryk som Riccio i »Maria Stuart i Skotland«, Lille i »Lotte«, Gymnasiasten i »Møntergade 39«, Løjtnanten i »I Provinsen« og Thorvald i »En Sammensværgelse«. Efter 1908—10 at have medvirket ved Det ny Teaters Start (Napoleon i Aabningsforestillingen »Den skønne Marseillanerinde«) drog A. sammen med sin nedenn. Hustru til London og optraadte 1912—13 efter grundige Sprogstudier paa den litterære Kabaret »The Love of the Golden Calf« med et dansk Repertoire oversat til Engelsk (bl. a. Wessel, H. C. Andersen, J. P. Jacobsen). 1914 dannede han sit eget Selskab og rejste med et kunstnerisk, især engelsk Repertoire i de danske Provinser; 1917—21 var han Direktør for Odense Teater, hvor

han bl. a. med Held indførte Maeterlincks »Den blaa Fugl« paa den danske Scene. Siden 1922 har A. hovedsagelig virket som Dickens-Fortæller og paa morsom, fantasifuld Vis givet ca. 800 »Aftener med Dickens« i Danmark. 1927 stiftede han en Klub, der bærer Digterens Navn og som nu er et Led af »The Dickens Fellowship«, London. — Tegning af Sophus Jiirgensen ca. 1930.

Hans Hustru, *Ellen A.*, Broderdatter af Teaterdirektør Severin Abrahams (s. d.), debuterede efter at have læst med Johs. Nielsen 22. Sept. 1901 i »Attester« paa Folketeatret, hvor hun straks indtog Publikum ved sit for Scenen fødte Ydre og brød igennem som Kathe i »Hans Højhed« (1903). A. blev en naturlig, teknisk dygtig Skuespillerinde, der vandt megen Popularitet som Fremstillende af Lystspilletts unge borgerlige Piger med drilsk Humør og sunde Begreber om Tilværelsen (Estrid i »Lynggaard & Co.«). Fra 1908 virkede hun et Par Aar ved Det ny Teater (Titelrollen i »Inez fra Coimbra«; Catrine i »Niels Peter Svane«), og 6. Juli 1911 debuterede hun som engelsk-talende Skuespillerinde paa His Majesty's Theatre i London som Puk i »En Skærsommer-natsdrøm«; senere udførte hun Kate i »The Manxman« og Glory i »The Christian«, begge Skuespil af Hall Caine; fra 1914 turnerede hun med sin Mands Selskab i de danske Provinser og var fra 1917 i nogle Aar Odense Teaters første kvindelige Kraft. Senest har Fru A. (indtil 1928) spillet et betydeligt Repertoire paa Casino (bl. a. Madeion i »Synderinden«, Titelrollen i »Maria Magdalene«). — Tegning af Sophus Jiirgensen ca. 1930.

Edg. Høyer i Teatret, VI, 1906, S. 1—5. Robert Neiiendam: Folketeatrets is one, 1919.

Robert Neiiendam.

Aggerskov, Christian Petersen, se Agerskov.

Aggesen, Svend, ca. 1185, Historieskriver.

S. A. tilhørte en Stormandsslægt. Den ansete Høvding Svend Thrugutsøn var hans Oldefader; i næste Generation stod S.s Farfader Christiern med sine Brødre Ærkebiskop Asser og Biskop Svend af Viborg, i tredje Generation hans Fader Agge og Farbroderen Ærkebiskop Eskil. S.s Farfader og Fader havde kæmpet paa Erik (II.) Emunes Side imod Kong Niels, selv var han med paa de sidste Vendertog; han saa Julins Mure blive jævnet med Jorden af Absalon 1184 °S Hertug Bugislav hylde Kong Knud 1185. Men skønt Hirdmand og Kriger, var han i Besiddelse af en vis litterær Kultur, som han efter al Sandsynlighed havde erhvervet i Udlandet, vistnok ved en af de franske Skoler, hvor man i 12. Aarh. ivrigt dyrkede Oldtidens latinske Skribenter.

I Tilknytning til sin Stand og sin Tradition begyndte S. A. sit Forfatterskab med en latinsk Oversættelse eller Bearbejdelse af Vederloven i Lighed med den latinske Parafraze af Skaanske Lov, som Anders Sunesen gav et Par Aartier senere. Derpaa tog han sig for at skrive en kortfattet Kongekrønike, thi under Læsningen af de gamle latinske Forfattere havde han sørget over, at man ikke i Danmark bevarede Mindet om Forfædrenes Bedrifter. Hans Fremstilling hviler i første Række paa Folkesagn; især Sagnene om Grænsekampene, der gengives i stor Bredde og litterært udmajede. For den historiske Tids Vedkommende er hans Kundskab ret tilfældig, ofte forvirret. Slægttraditionen, der hos S. A.s Slægt som hos Hvideætten kun gaar to Led tilbage, spiller en vis Rolle og er bestemmende for Forfatterens Opfattelse af Begivenhedernes Gang gennem 12. Aarh. Mod Slutningen kommer egne Erindringer til. Over for den historiske Litteratur, der forelaa, staar S. A. omtrent som Saxo; han har kendt og brugt et og andet, men ganske løseligt. S. A. skrev til Danmarks Forherligelse og til Ære for den sejrriige Kongeslægt. Han har stræbt at give sin Kongekrønike saavel som Skriftet om Vederloven den fineste Form med ungdommelig Udfoldelse af al Tidens Skolelærdom, med fjernt hentede Ord, Citater og Reminiscenser. En senere Generation fandt denne Stil overlæst og vanskelig tilgængelig og fik en Bearbejdelse i Stand, der udvaskede det oprindelige Præg. Denne Bearbejdelse fra 13. Aarh.s Slutning foreligger i Stephaniis Udgave af S. A.s Værker fra 1642, mens den ægte Tekst først blev udgivet 1915 af M. Cl. Gertz, der med Skarpsind og uendelig Møje rekonstruerede den ud fra en fejlfuld Kopi fra 16. Aarh.s Slutning.

M. Cl. Gertz: En ny Text af Sven Aggesøns Værker, 1915. Sven Aggesøns historiske Værker overs. af M. Cl. Gertz, 1916—17. M. Cl. Gertz: *Scriptores minores historiae Danicæ*, I, 1917—18, S. 55. Curt Weibull: Saxo, 1915, passim. Sture Bolin: Om Nordens åldsta historieforskning, 1931, S. 53—62.

Ellen Jørgensen.

Agnes, d. 1304, Dronning. Begr. i Ringsted K. Forældre: Markgrev Johan I. af Brandenburg (d. 1266, gift i^o med Sophie af Danmark, s. d.) og Jutta af Sachsen. Gift 1° 1273 med Kong Erik (V.) Klipping (s. d.), 2° 1293 med Gerhard II. af Holsten (d. 1312, gift i^o med Ingeborg, D. af Kong Valdemar af Sverige).

Den Forbindelse, der var blevet knyttet mellem det askoniske Hus og den danske Kongeslægt, da Markgrev Johan af Brandenburg ægtede Valdemar Sejrs Datter, fæstnedes i næste Generation, idet hans Søn Albrecht 1269 ægtede Christoffer I.s Datter og hans

Datter A. blev givet til Christoffer I.s Søn Erik (V.) Klipping. I 1262 blev den unge Konge, der sammen med sin Moder var blevet taget til Fange af den sønderjyske Hertug i Slaget paa Lohede, overgivet til Markgreverne og maatte i to Aar opholde sig hos sine Frænder, der maaske har været Opmænd i Striden og Garanter for Fredsbetingelsernes Opfyldelse. Først i Efteraaret 1264 kunde Erik vende tilbage til sit Land. Intet Brev om Vilkaarene for hans Frigivelse er bevaret, og det er kun en yngre Tradition, der melder, at han havde maattet love at tage Markgrevens Datter uden Medgift. 1273 kom A. til Danmark som Eriks Brud; hun fødte sin Mand Sønnerne Erik og Christoffer, en Søn Valdemar, der døde 1304, og to Døtre, der døde smaa 1283 og blev begravet i Kirken i Odense Graabrødrekloster, som Erik og A. havde grundlagt og smykket. — A. træder meget lidt frem i Kong Eriks Tid. Anderledes maatte Forholdene blive efter Drabet i Finderup, da hun kom til at staa som Kongemoder ved sin i2aarige Søns Side. Brevene udgaar nu i hendes Navn saavel som i Kongens. Det synes, som hun straks har søgt Støtte hos sin Slægt, men naturligvis kan man ikke afgøre, i hvad Maal den Politik, der førtes i disse vanskelige Aar, skyldes hende eller de kgl. Raader. Da Kong Erik var nitten Aar gammel, ægtede A. Gerhard II. af Holsten, med hvem hun fik Sønnen Johan den Milde. Hun opholdt sig dog jævnlig i Danmark; Falster og Lolland synes at have været henlagt til hende. I Efteraaret 1304 døde A. og blev begravet i St. Bents Kirke i Ringsted, hvis Hvælvingers Udsmykning hun vist har bekostet; paa anden Vis kan man næppe forklare det mærkelige Forhold, at hendes Billede blev malet paa fremtrædende Plads i Korsskæringshvælvet.

Mogens Clemmensen: Ringsted Kirke, 1927.

Ellen Jørgensen.

Agnes, f. 1249, levede 1288, Kongedatter. Forældre: Kong Erik (IV.) Plovpenning (s. d.) og Jutta (s. d.). Ugift.

I Fasten 1263 lod den fjortenaarige A. sig iklæde Dominikanernonnernes Dragt i Sortebrødrenes Kirke i Roskilde. Det var hendes Agt at grundlægge et Kloster, og hun valgte den Orden, som netop i disse Aartier var i stærk Udvikling. Rundt om i Landene stiftede fornemme Kvinder Nonneklostre med strenge Krav og lagde dem ind under Sortebrødrenes Tilsyn. Fra Danmark gik Bud til Rom, og et Brev, affattet i Kongedatterens Navn, blev sendt til Dominikanernes Leder og Generalkapitlet, der holdtes i Paris 1264; og da Bemyndigelse var givet, lagdes Grunden til St. Agnete Kloster i Roskilde, hvor A. efter en Prøvetid

aflagde det højtidelige Ordensløfte. Vi ved ikke, hvem der har paavirket den unge Pige og ført Sagen igennem med saa stor Energi — sandsynligvis er det Enkedronning Margrete. A. nævner, at hun har støttet hende og udpeget Stedet, hvor Klostret skulde ligge. — A. blev snart valgt til Priorinde, og som saadan optog hun 1266 sin ældre Søster Jutta i Ordenen; n. A. blev Jutta, som var modnere og forstandigere, Priorinde, men ikke længe efter blev de begge kede af den strenge Tugt og forlod Klostret 1271. Mulig har de nu hævdet, at de havde handlet under Tvang, da de tog Sløret, thi fra Enkedronningens Side foreligger et Brev, hvori hun gør gældende, »at vi ikke ved nogen List, Plan eller Raad, ikke ved Truen, Trusler eller Løfter af nogen som helst Art har faaet dem til dette, men vi bøjede os for deres Fromhed«. Ogsaa i en Række Erklæringer, der senere blev fremskaffet, understreges stærkt, at der ikke var øvet Tvang.

A. skænkede Gods til Sorø og faar derfor et godt Lov i Klosters Gavebog. Der opstod Strid mellem Sorø og St. Agnete Kloster om dette Gods ligesom mellem A.s Slægt og Dominikanerne om det Gods, hun i sin Tid havde givet til St. Agnete Kloster. 1288 udstedte hun i Kbh. et Brev vedrørende Jord, hun gav til St. Clara Kloster i Roskilde; det er det sidste Vidnesbyrd om, at **hun** er i Live.

H. Finke: Ungedruckte Dominikanerbriefe, 1891, S. 62.

Ellen Jørgensen.

Ahlefeldt, en af det holstenske Ridderskabs mægtigste og talrigste Ætter — der kendes til Dato over 1,400 Individuer —, der i Anseelse og Indflydelse kappedes med Rantzau'erne, og hvis Indsats har haft stor Betydning for Kongerigets og Hertugdømmernes Historie. — Slægten, der muligvis hører til de med Greverne af Schauenburg til Holsten indkomne Ætter, kan vistnok forfølges tilbage til Benedict de Prodole 1220 og regnes saaledes for at være stammebeslægtet med andre af de ældste holstenske Ætter (Bosendal, Rastorp og Rumohr). — Som fælles Stamfader for den vidt forgrenede Slægt opstilles nu Benedict (I.) A. (d. tidligst 1341), hvis Søn, nedenn. Benedict (II.) A. (ca. 1300—ca. 1360) havde to Sønner Benedict (**III.**) A. (d. tidligst 1404) og Johan A. (d. ca. 1390), med hvilke Slægten deles i to Hovedlinier. Benedict (III.) A.s Søn Claus A. til Søgård (d. 1404) var Stamfader til Søgårdlinien. Hans Sønnesøns Sønnesøn Gregers A. til Halvsøgård og Graasten var Farfaders Farfader til nedenn. Gehejmeraad Joachim A. (1646—1717) til Bukhagen, Olpenæs m. fl. En

anden af Claus A. til Søgaards Sønner var Johan A. (ca. 1400—ca. 1463), der var Stamfader til Linien Lehmkulen og Wittmold, hvis Sønnesøns Søn er nedenn. Bertram A. til Lehmkulen (1508—71). Dennes Sønnesøn var nedenn. Cai A. (1591—1670) til Mehlbek og Saxtorp, hvis Søn er Gehejmeraad Burchard A. (1634—95) (s. d.), der 1672 ophøjedes i Grevestanden, og fra hvem Greverne A.-Eskilsmark nedstammer. Hans Søn var nedenn. Gehejmeraad Cai Burchard A. (1671—1718). Ovenn. Cai A. (1591—1670) til Mehlbek og Saxtorp var Broder til Oberst Henrik A. (1592—1674), Stamfader til Linien til Lehmkulen og Lindau, hvis Sønnesøns Søn er nedenn. Hans Adolph A. (1722—1807). Claus A. til Søgaards tredie Søn var Godske A. (f. ca. 1400), der er Stamfader til Linien Bossee-Lindau; hans Sønnesøn er nedenn. Biskop Godske A. (ca. 1475—1541). Fra Godske A. til Bossee og Lindaus anden Sønnesøn Godske A. til Kønigsførde nedstammer Linien Kønigsførde-Lindau; hans Sønnesøns Sønnesøn var Volf A. til Kønigsførde (1629—78), der var Farfader til nedenn. Gehejmekonferensraad Volf A. til Lindau og Kønigsførde (1689—1777). Godske A. til Bossee og Lindau havde endelig Sønnen Markvard A. til Saxtorp (d. 1500), hvis Sønnesøns Sønnesøn er nedenn. Jørgen A. til Quarnbek og Marutendorf (1589—1641).

En anden af Benedict (III.) A.s Sønner var Volf A., der er Stamfader til Linien Nøer og Grønvold, hvorfra atter Linien Gelting udskilles med Volfs Sønnesøn Claus (ca. 1470—1531)-Denne var Farfader til Amtmand Claus A. til Gelting (1543—1616), hvis Sønnesøn er nedenn. General Claus A. (1614—74) til Bramstedt, Klein Nordsee og Schierensee.

Slægtens yngre Hovedlinie udgaar som nævnt fra Johan A. til Krønge (d. ca. 1390), hvis Sønnesøns Søn er nedenn. Hans A. til Haseldorf (ca. 1440—1500), der faldt med Dannebrogspanen i Ditmarskertoget. Hans Søn Frederik A. (1492—1541) til Haseldorf, Haselau og Seestermuhe var Farfaders Farfader til nedenn. Memoireforfatter Ditlev A. til Haseldorf (1617—86), hvis yngre Søn Vilhelm til Haseldorf og Kaden (1646—1717) bl. a. havde Sønnerne Major Bendix Vilhelm til Kaden (1678—1748) og Kaptajn Jørgen A. til Damp (1682—1728). Førstnævnte var Farfader til nedenn. Carl Frederik Ulrik A.-Dehn til Ludwigsburg (1750—1829), hvis Descendens er Friherrerne A.-D. og en tysk Gren A. Jørgen A. til Damp var Farfader til nedenn. Gehejmekonferensraad Jørgen A. til Damp og Olpenæs (1748—1823) °E til Ditlev A. til Saxtorp (1747—96), hvis Søn Johan Rudolph A. til Saxtorp, Sehested og Ludwigsburg (1775—1848) var gift med nedenn. Charlotte Elisa-

beth Sophie Wilh. A., f. v. Seebach (1781—1849). Nævnte Frederik A. (1492—1541) til Haseldorf, Haselau og Seestermuhe havde endvidere Sønnen Hans A. til Seestermuhe (d. 1559), der ved at gifte sig ind i den ældre Hovedlinie kom i Besiddelse af Halvsøgaard. Han var Fader til Frederik A. til Halvsøgaard og Seestermuhe, hvis ældste Søn Hans til Stendorf var Fader til nedenn. General Hans A. til Glorup (1624—94) og til Bendix A. til Deutsch Nienhof, hvis Søn er nedenn. Gehejmerraad Hans Henrik A. til Seestermuhe (1656—1720). Frederik A. til Halvsøgaard og Seestermuhe var endvidere Fader til Bendix A. til Maslev, hvis Søn er nedenn. General Frederik A. til Bienebek (1627—7²) der 1659 blev naturaliseret som dansk Adelsmand, og til Frederik A. (1594—1657), der ved Giftermaal erhvervede den anden Halvsøgaard. Denne var Fader til Storkansler Greve Frederik A. til Langeland og Rixingen (1623—86), der 1665 blev ophøjet i det romerske Riges Grevestand og 1672 blev dansk Greve til Langeland.

Storkansler Frederik A. (s. d.) er Fader til nedenn. General Greve Frederik A. til Langeland (1662—1708) og Greve Carl A. til Langeland (1670—1722), hvis Sønner er nedenn. Greve Frederik A. til Langeland (1702—73), General Greve Ulrik Carl A. (1704—57) og Greve Conrad Vilh. A. til Langeland (1707—91), der atter var Fader til nedenn. Teaterchef Greve Ferdinand Anton Christian A. (1747—1815). Greve Frederik A. til Langeland (1702—73) havde Sønnen Christian (1732—91), der 1785 som Besidder af Grevskabet Laurvig i Norge fik Patent paa Navnet Greve A.-Laurvig(en). Hans ældste Søn, nedenn. Greve Frederik A.-L. (1760—1832) var Fader til ligeledes nedenn. Elise Davidia Margrethe A.-L. (1788—1855). Greve Christian A.-L. havde endvidere Sønnerne Greve Carl Christian A.-L. (1770—1851) — Fader til nedenn. Greve Elias Carl Frederik A.-L. (1816—64) — og Forfatteren Greve Jens Juel A.-L. (1764—94) (s. d.), der bl. a. havde Sønnen nedenn. Stiftamtmand Frantz Vilhelm Ferdinand A.-L. (1790—1843). Dennes ældre Broder Greve Christian Johan Frederik A.-L. (1789—1856) havde Sønnen Greve Frederik Ludvig Vilhelm A.-L. (1817—89), hvis Søn, nedenn. Lensgreve og Politiker Christian Johan Frederik A.-L. (1844—1 g 17), var Fader til nedenn. Lensgreve Frederik (Frits) Ludvig Vilhelm A.-L. (f. 1870) og til Gesandt i London Greve Preben Ferdinand A.-L. (f. 1872). Greve Frederik L. V. A.-L. (1817—89) var endvidere Fader til nedenn. Udenrigsminister Greve Carl William A.-L. (1860—1923), til Hofjægmester Greve Julius Ludvig A.-L., der 1883 fik Patent paa Navnet A.-L.-Bille, og Kammerherre, Greve Frederik Ludvig

Vilhelm A.-L., der 1905 sammen med sin ældste Søn Greve Christian Erik Julius A.-L. fik Patent paa Navnet A.-L.-Lehn.

Louis Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie, I—VI, 1895—1912. Danmarks Adels Aarbog, XLVI, 1929, II, S. 15—208.

Albert babntius.

Ahlefeldt, Benedict (IL), ca. 1300—ca. 1360, Valdemar Atterdags Raad, Søn af Benedict (I.) A. (d. tidligst 1341). Gift med Benedicte af Sædinge, d. 13. Marts 1360 paa Sædinge.

Allerede B. A.s Fader, Slægtens Stamfader, forekommer i dansk Tjeneste. Selv nævnes han tidligst 1333 blandt Grev Johans Riddere, men efter de holstenske Grevers Forlig med Valdemar Atterdag traadte han i dennes Tjeneste og hørte navnlig i Aarene 1349—53 til Kongens mest betroede Raadgivere; saaledes deltog han i hans Felttog og Forhandlinger i Tyskland 1349—50. 1355 forsøgte han med kongelig Understøttelse at erobre Langeland fra Hertug Valdemar af Sønderjylland; under Belejringen af Tranevær overraskedes han imidlertid af Hertugen og kom i stor Fare, men undsattes ved Kongens personlige Indgriben. Han skrev sig til Grimstrup paa Lolland, hvor han havde adskilligt Gods i Pant, bl. a. Aalholm, som han 1359 oplod til Kongen. Han levede endnu Aug. 1360, men er sandsynligvis død snart efter.

L. Bobé: Slægten A., I, 1912, S. 31—36. Danmarks Adels Aarbog, 1929,

Henry Bruun (Mollerup).

Ahlefeldt, Benedict (HL), d. tidligst 1404, Kong Valdemar Atterdags Raad. Søn af Benedict A. (II.) (s. d.). Synes at have været gift 1° med Ide, D. af Hartvig Krummedige og Sophie Pedersdatter Stygge, 2° med Catharine (levede 1368), D. af Drost Claus Limbek (s. d.) og Hustru.

B. A. nævnes tidligst 1352. 1360 købte han Hagenskov paa Fyn, og i de følgende Aar forekommer han flere Gange blandt Kongens Raader; som saadan deltog han saaledes 1364 i Forhandlingerne med Hansestæderne. 1368 sluttede han sig til de oprørske Stormænd, men optoges 1373 i Flensborgforliget. 1376 sluttede han sig til den mecklenburgske Tronprætendent, og efter dennes Nederlag synes han at have trukket sig tilbage fra dansk Politik; fra nu af til sin Død nævnes han oftest i Tilknytning til de holstenske Grever. Sine danske Besiddelser — foruden Hagenskov havde han ligesom Faderen adskilligt Gods paa Lolland og Falster som Pant eller Ejendom — afhændede han efterhaanden; saaledes solgte han 1396 Dronning Margrete Grimstrup og Hagenskov med

alt andet Gods, han havde »i Danmarks Kongedømme«, dog Bendstrup i Jylland undtaget. Han forekommer sidste Gang 1404.

L. Bobé: Slægten A., I, 1912, S. 37—43. Danmarks Adels Aarbog, 1929,

Henry Bruun (Mollerup).

Ahlefeldt, Bertram, 1508—71, Statholder i Hertugdømmerne. F. 1508, d. 16. April 1571. Forældre: Claus A. til Lehmkulen (d. ca. 1545) og Dorothea Pogwisch. Gift 20. Juli 1541 i Itzehoe med Dorothea Rantzau (d. tidligst 1585), D. af Povl R. til Hohenfelde (ca. 1481—1521) og Abel Breide (d. 1533).

Første Gang, man hører om B. A., er, da han 1534 ved Nyborgs Overrumpling tillige med den øvrige Besætning toges til Fange af Grev Christoffers Folk. Først ved Kbh.s Overgivelse 1536 kom han fri. Tre Aar efter afløste han, kun 30 Aar gammel, Breide Rantzau som Lensmand paa Sønderborg og Christian II.s Fangevogter. Det var i en ung Alder at faa en saa betroet Stilling, men han viste sig den fuldt voksen. Christian **III.**, der overensstemmende med sin sagtomdige Karakter ønskede sin Fætter behandlet med Lemp, fandt i B. A. den ideale Fangevogter for den lunefulde og urolige Ekskonge. B. A. forblev paa sin Post, indtil Christian II. endelig 1549 kunde overflyttes til Kalundborg, og s. A. ombyttede han Sønderborg med Nordborg. I de følgende Aar benyttede Kongen ham tit i vigtige Forhandlinger, og 1553—56 var han Statholder i Hertugdømmerne. Under Ditmarskertoget 1559 var han Medlem af Krigsraadet, og i Kampen ved Heide reddede han Frederik II.s Liv. Han stod følgelig i høj Gunst hos denne og forlenedes 1560 baade med Flensborghus og Rydkloster. Lige til sin Død hørte han til Kongens mest betroede holstenske Raader.

Dsk. Mag., 4. Rk., III, 1871, S. 41. L. Bobé: Slægten A., II, 1912, S. 73—80. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 44.

Astrid Fnis.

Ahlefeldt, Burchard, Greve, 1634—95, Overlanddrost. F. 4. Okt. 1634, d. 9. Sept. 1695. Forældre: Cai A. til Mehlbek (s. d.) og 1. Hustru. Gift 13. Marts 1664 paa Saxtorp med Dorothea Rumohr, f. 20. Aug. 1647, døbt 24. Sept. i Kiel, d. 7. Sept. 1686 paa Saxtorp, D. af Hans R. til Runtoft og Borghorst (1606—73, gift i^o med Dorothea A., 1622—43) og Elisabeth A. (1625—53)-

Efter Faderen arvede B. A. Eskilsmark, Saxtorp, Ornum og Stubbe i Svans, Kolmar, Mehlbek og Kampen i Holsten, hvorved han blev en af sin Tids og sit Lands største Ejendomsbesiddere.

1653 rejste han udenlands med sin Stifbroder Heinrich Giinther v. Baudissin. Som Dronning Sophie Amalies Kammerherre deltog han 1663 i Hoffestlighederne i Anledning af Kurprins Johan Georg af Sachsens Trolovelse med Prinsesse Anna Sophie. 1664 udnævntes han til kgl. Landraad i Hertugdømmerne, og 7. Maj 1672 blev han ophøjet i den arvelige danske Grevestand, uden at han dog nogen Sinde oprettede noget Grevskab. 1681 blev B. A. Overlanddrost i Oldenburg og Delmenhorst efter Grev Anton af Aldenburgs Død, hvilken Stilling han beklædte indtil 1692. Trods sine store Besiddelser var B. A. ved sin Pragtsyge og Ødselhed stærkt hemmet af Pengeforlegenhed. 1677 kunde han ikke rejse et Laan, og efterhaanden maatte han sælge en stor Del af sine Ejendomme, saaledes Slægtens gamle Ejendomme Saxtorp og Mehlbek. — Hv. R. 1671. — Maleri i Familiens Eje.

Voss' Ekscerpter i Rigsark. L. Bobé: Slægten A., III, 1903, S. 36 ff. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 52.

L Z f l m (Fr K r a m p) ,

Ahlefeldt, Cai, 1591—1670, Amtmand og Landraad. F. 27. Juni 1591, d. 6. Sept. 1670, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Bendix A. til Lehmkulen (1546—1606) og Øllegaard Rantzau (1556—1619). Gift 1° 1619 i Itzehoe med Margrete Rantzau, f. 4. Aug. 1604 i Flensborg, d. 30. Aug. 1647 i Kiel, D. af Markvard R. til Saxtorp, Eskilsmark og Ornum (1571—1611) og Dorothea Ahlefeldt til Heiligenstedten, Kolmar og Drage (1586—1647, gift 2° 1614 med Ditlev Rantzau til Panker og Clamp, 1577—1639). 2° 21. Juli 1648 med Sophie Rantzau, f. 1620, d. Nov. 1697, begr. i Slesvig Domkirke (gift i° 1633 ^me d General Wolf Heinrich v. Baudissin, s. d.), D. af Statholder Gert R. (s. d.) og 2. Hustru.

C. A. blev 1606 immatrikuleret ved Universitetet i Rostock, 1614—18 tjente han som Hof junker hos Christian IV og kom snart til at høre til de af Kongen mest benyttede slesvigholstenske adelige. 1619 sendtes han som Afsending til den nedersachsiske Kreds dag, 1621 blev han Amtmand i Flensborg, 1627 tillige kgl. Landraad i Hertugdømmerne, 1628—30 fungerede han som Krigskommissær i Glickstadt. Han deltog i flere Aar i Forvaltningen af de kongelige Finanssager ved Kieler Omslag og blev 1634 Medlem af det Udvalg, der forberedte den 1636 gennemførte Revision af Landretsordningen. Da der i Slutningen af 30'erne oprettedes en staaende Hær, blev han 1638 Generalkrigskommissær for de kgl. Tropper i Hertugdømmerne. Denne Stilling beholdt han under Krigen 1643—45, i Begyndelsen af 1644 blev han tillige Medlem af et paa hans eget Forslag oprettet Raad i Regiments-

og Krigssager, som havde Sæde i Glickstadt, og han søgte med Iver at raade Bod paa de vanskelige Forhold, der herskede i denne Fæstning og i det hele i Holsten. Da Hertug Frederik (den senere Frederik III.) i Dec. 1644 foretog sit Tog nordpaa med den kgl. Hær, hvilket kun førte til Ribes Tilbageerobring, fulgte han med og fraraadede at vove sig længere op i Jylland. Efter Fredsslutningen fik han sin Afsked som Generalkrigskommissær, men efter Frederik III.s Tronbestigelse blev han Medlem af det nyoprettede Regeringskancelli i Glickstadt. 1649 ombyttede han Flensborg Amt med Haderslev Amt, som han beholdt til sin Død. Da Krigen udbrød 1657, blev han paa ny Generalkrigskommissær i Hertugdømmerne og fik nogen Tid efter Kommandoen i Glickstadt. Ogsaa denne Gang varetog han med stor Iver sine Forretninger, hvis store Vanskeligheder baade i Forholdet til Fjenderne og de forbundne Tropper afspejler sig i hans Indberetninger og Breve. Foruden det fra hans Moder arvede Gods Mehlbek kom han ved sit Giftermaal med Margrete Rantzau i Besiddelse af Godserne Saxtorp, Eskilsmark, Ornum og Kolmar. Senere købte han Godserne Knoop, Seekamp og Buick ved Kieler Fjord, men solgte siden, 1631, disse til Christian IV., da Fæstningen Christianspris skulde anlægges her. Trods sin nære Tilknytning til Kongehuset tog han 1642 Stændernes Parti i den Strid, der foranledigedes af Syndikus Krauthoff.

P. Rhode: Saml. t. Haderslev Amts Beskr., 1775, S. 48 f. Jahrb. f. d. Landesk. Schleswig-Holst. und Lauenb., X, 1869, S. ii4ff. L. Bobé: Slægten A., III, 1903, S. 25—35. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 47. O. Walde: Storhetstidens litteråra krigsbyten, I, 1916, S. 221 ff.

L. Laursen (J. A. Fridericia).

Ahlefeldt, Cai Burchard, Greve, 1671—1718, Gehejmerraad. F. 13. Aug. 1671, d. 21. Dec. 1718, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Greve Burchard A. (s. d.) og Hustru. Gift ca. 1700 (Facultas testandi 9. Juli 1698) med Charlotte Amalie von Holstein, f. 28. Juli 1681 i Kolding, d. 24. Nov. 1752 paa Eskilsmark, D. af Oberstløjtnant Adam Christopher v. H. (1631—90) til Netzeband og Buchholz og Catharina Christine Reventlow (1647—1704).

C. B. A. blev 1692 Ritmester reforme i I. jyske nationale Rytterregiment i kejserlig Sold i Ungarn, s. A. virkelig Ritmester, 1694 Major. 1698 overgik Regimentet i polsk Sold, og A. udnævntes til Oberstløjtnant. 1700 blev han Oberst og Chef for det af ham hvervede A.ske Kyradsérregiment, der 1701 overførtes til det danske Auxiliærkorps i engelsk-hollandsk Sold i Brabant. 1704 fik han

Afsked ifølge Ansøgning. Efter Faderen ejede han Stubbe, generhvervede allerede 1696 Eskilsmark med Ornum og Bystorp og senere Saxtorp. Stubbe solgte han 1717. Ved Inddragelsen af den gottorpske Del af Hertugdømmerne 1713 udnævntes A. til Amtmand over Kiel-Bordesholm og Neumunster, blev s. A. Medlem af det nyoprettede Feltkommissariat, 1716 Medlem af Landetatens Generalkommissariat, i hvilket Feltkommissariatet indlemmedes. S. A. fik han Rang i Sæde og Gang for sig og Hustru som Lensgreve. 1718 blev han Meddirektør i Generalpostamtet, men synes kort efter at være faldet i Unaade og forlod Hoffet i Marts. C. B. A. var en nidkær Embedsmand, en varmhjertet Patriot og dygtig Finansmand. »Hele Fædrelandet mister her en sand og oprigtig Ven«, skrev Otto Blome ved hans Fald. — Kammerherre 1705. Gehejmerraad 1717. — Hv. **R.** 1713.

Jahr. f. d. Landesk. Schlesw., Holst. u. Lauenb., X, 1869, S. 115. L. Bobé: Slægten A., III, 1903, S. 40 ff. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 52.

H. Hjorth-Nielsen (F. J. Meier).

Ahlefeldt, Carl, Greve, 1670—1722, Statsmand. F. 25. April 1670 paa Hartenburg, d. 7. Sept. 1722 paa Graasten, begr. i Tranekær K. Forældre: Storkansler Frederik A. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 2. Marts 1702 i Hamburg med Komtesse Ulrikke Antoinette Danneskiold-Laurvig, f. 6. Jan. 1686, d. 30. Sept. 1755 i Altona, D. af Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve (s. d.) og 3. Hustru.

Storkansleren lod sin Søn faa en omhyggelig Undervisning. 1684—86 rejste han i Udlandet med Nikolai Henrik Masius, en Broder til den bekendte Teolog og senere Regeringspræsident i Gliickstadt, som Hovmester. Efter sin Hjemkomst blev C. A. nøje knyttet til den kgl. Familie. 1692 var han i Kronprins Frederiks Følge paa dennes Rejse til Tyskland, Frankrig og Italien, 1695 blev han Kammerherre, og 1696 betroede Christian V. ham Stillingen som Guvernør og Hovmester for sin yngre Søn, Prins Carl, paa dennes Rejse til Udlandet, i hvilken Stilling han kom til at afløse den senere som Minister under Frederik IV. bekendte Johan Georg Holstein. I Arkivet paa Tranekær bevares endnu en Række Breve, som Dronning Charlotte Amalie har skrevet til C. A. under denne Rejse, der varede i omtrent 4 Aar og gik gennem Tyskland, Schweiz, Frankrig, Italien og Holland. Brevene er et smukt Vidnesbyrd baade om Dronningens moderlige Omhu for Sønnen og om den store Tillid, hun nærede til C. A. Hvor ængstelig hun end var for den Indflydelse, som Italiens slette Sæder kunde faa

paa Sønnen, var det hende altid en Beroligelse at vide, at han var under C. A.s Tilsyn.

Efter Hjemkomsten 1699 overdroges der C. A. en Række høje Hofstillinger. Allerede 1699 blev han Overkammerherre og Overhofmester for det af Christian V. faa Aar i Forvejen oprettede Ridderakademi i Kbh., hvilken sidste Stilling han beklædte til 1703. 1700 blev han tillige Overstaldmester. Samtidig med, at C. A. indtog disse fornemme Stillinger, kom han, som det synes, til at staa den unge Konge Frederik IV. personlig nær, og han nævnes ved Siden af Christian Gyldenløve som hørende til dennes fortrolige Omgang, saaledes at i Sammenligning med dem baade Storkansleren Conrad Reventlow og Gehejmerraad Chr. S. Plessen kom til at træde i Skygge. Hojer sigter C. A. saa vel som Christian Gyldenløve for rolig at have set paa, at Kongen 1703 gjorde sig skyldig i Bigami ved at ægte Frøken Viereck til venstre Haand, uagtet Dronning Louise endnu levede.

Medens C. A. hidtil nærmest havde levet som den fornemme Hofmand, traadte han 1704 ind i de høje Civilembedsmænds Rækker ved at blive Præsident for Kommercekollegiet, fra 1708 for Politi- og Kommercekollegiet. 1710 fik han endogsaa Sæde i Konseillet, hvor han afløste Christian Lente, der afskedigedes, formodentlig fordi han havde været mod Danmarks Deltagelse i den store nordiske Krig. Som Medlem af Konseillet havde C. A. i Forbindelse med sine Kolleger Otte Krabbe og Christian Sehested 1711 det Hverv at lede Regeringen i Kbh. under Pesten, medens Kongen personlig tog Ophold i Kolding. Efter at Pesten havde varet et Par Maaneder, tog de tre Konseilsherrer dog med Kongens Tilladelse Ophold paa Jægersborg Slot for at være nogenlunde sikre mod Smitte. Allerede 1712 blev C. A. dog fjernet fra Konseillet. Han havde tidligere staaet paa en noget spændt Fod med Storkansler Reventlow, og efter dennes Død 1708 vedblev der at være Rivninger mellem ham og den Reventlowske Familie. Da dennes Indflydelse atter voksede, efter at Frederik IV. 1711 havde forelsket sig i Anna Sophie Reventlow, maatte G. A. vige Pladsen i Konseillet. Dette skete dog paa en i det mindste tilsyneladende hædrende Maade, idet han blev udnævnt til Statholder i Slesvig og Holsten. Denne Stilling beklædte han lige til sin Død, og som Statholder kom han til at spille en fremtrædende Rolle ved Arvehydningen af Frederik IV. i Slesvig 7. Sept. 1721.

C. A. havde som yngste Søn efter Faderen arvet Rigsgrevskabet Rixingen og Baroniet Morsberg i Lothringen, som han dog afhændede 1703. Da begge de ældre Brødre døde barnløse, arvede

han efterhaanden ogsaa disses Besiddelser: Grevskabet Langeland, Godserne Søgaard, Graasten, Ballegaard, Grøngrøft og Aarup i Slesvig og die Wildniss ved Glickstadt. 1703 købte han en Del af det tidligere Krongods i Kalundborg Len, som Frederik III. 1664 havde solgt til Gabriel Marselis, af dennes Søn Frans Marselis. Han nedlagde her Landsbyen Østrup og dannede heraf Herregaarden Østrup, det senere Lerchenborg. I Nærheden af Kbh. byggede han som Lyststed Sorgenfri Slot. — Trods disse store Besiddelser og C. A.s høje Embedsstillinger var hans Formuesforhold slette, og ved hans Død var hans Bo konkurs. I de følgende Aar maatte Boet sælge alle Godserne med Undtagelse af selve Grevskabet Langeland, der endda var stærkt forgældet. — Gehejmeraad 1703. — Hv. R. 1698. Bl. R. 1703. — Maleri paa Tranekær og Miniature i Kbh.

O. H. Møller: Nachr. v. d. Geschl. d. v. Ahlefeldt, 1771, S. 437—99.
L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 55—65. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 182. F. Ahlefeldt-Laurvig: Prins Carls Rejse, 1925.

L. Laursen (E. Holm).

Ahlefeldt, Charlotte Elisabeth Sophie Wilhelmine, Grevinde, 1781—1849, Forfatterinde. F. 6. Dec. 1781 paa Stedten ved Weimar, d. 27. Juli 1849 i Teplitz, Bøhmen, begr. sst. Forældre: Hannoversk Oberst Alexander Christoph(er) August v. Seebach til Stedten (1735—1811) og Albertine Wilhelmine Augusta v. Ingersleben (1748—1813). Gift 21. Maj 1798 i Weimar med Godsejer Grev Johan Rudolph A. til Sehested, Saxtorp og Ludwigsburg, f. 1. Jan. 1775 paa Saxtorp, d. 25. Nov. 1848 paa Ludwigsburg (Kohøved), S. af Kammerherre Ditlev A. (1747—96, gift 2° 1783 med Georgine Juliane A., 1764—1821) og Komtesse Helvig Conradine A. (1748—81). Ægteskabet opløst 1807.

C. A. viste allerede som Barn digterisk Begavelse og udsendte seksten Aar gammel anonymt sin første Roman »Liebe und Trennung« (1797). Hendes tidlige Ægteskab blev ikke lykkeligt, og maaske ligger der personlige Erfaringer bag, naar hun i sine Romaner angriber adelige Standsfordomme og tager Parti for de unges Følelser, naar de gaar imod Forældrenes Ønsker. Efter Skilsmissen levede hun i fjorten Aar i Byen Slesvig, senere i sin Fødeby for at være i Nærheden af sin yngste Søn, der gik paa Gymnasiet i Weimar. Hun levede meget stille og sparsommeligt, væsentligt sysselsat med litterære Arbejder og Blomstermaleri, meget afholdt og meget godgørende. I en Række Aar opdrog hun en Venindes tre forældreløse Drengene. — Hun har efterladt sig

en anselig Række Romaner, Noveller og Digte. Af Romanerne er de kendteste »Maria Muller« (1799, dansk Overs. 1802), »Erna, kein Roman, herausgegeben von C.« (1820) og »Der Stab der Pflicht« (1832), hendes sidste Arbejde. De er banale i Karakteristikken, sentimentale i Følelsesindeholdet, men rummer megen Hjertets Finhed og Forstaaelse og vandt hende en meget stor Yndest særlig i den kvindelige Læseverden. Som Lyriker (»Gedichte von Natalia«, 1808) er hun præget af den Schillerske Refleksionsdigtning, smagfuld, men abstrakt og med det synkende 18. Aarh.s blide og elegiske Melankoli ved Tanken om det fjerne og det svundne. Hun udgav intet under eget Navn, men kaldte sig hyppigst »Forfatterinden til Maria Muller«.

L. Bobé: Slægten A., V, 1899, S. 65. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II,

Georg Christensen.

Ahlefeldt, Claus, 1614—74, Officer. F. 2. Sept. 1614 paa Gelting, d. sidst i Jan. 1674, begr. i St. Nicolai K. i Kiel. Forældre: Carl A. til Koselau (1576—d. før 1634) og Beate Breidesdatter Rantzau (ca. 1590—1657). Gift i^o med Catharina Qualen, f. ca. 1610, d. 10. Jan. 1639 i Liibeck, D. af Amtmand i Flensborg, kgl. Raad Otto Q. (1566—1620) og Dorothea Rantzau (1566—1621). 2° 18. Juni 1648 med Elisabeth Sophia Gyldenløve, f. 1633, d. 20. Jan. 1654, D. af Christian IV. og Vibeke Kruse (s. d.). 3° 1. Marts 1655 med Anna Hedevig Buchwald, f. 4. Jan. 1629, d. 14. Dec 1695 paa Klein Nordsee, D. af Daniel B. til Schierensee (1599—1674) og Margrethe Ahlefeldt (1606—54).

Det hedder sig, at C. A. i en ung Alder blev »Spitzdreng« hos en kejserlig Officer, hos hvem han opdroges til Kriger. Han skal have deltaget i Arvefølgekrigen om Mantova og være indtraadt som Volontær i Wallensteins Hær 1634, men allerede i Maj s. A. findes han indskrevet ved Universitetet i Leiden. I Juli 1635 ankom han til Paris, og n. A. rejste han til Danmark, hvor han 1636 blev Hof junker hos Christian IV. Tre Aar senere gik han atter i fremmed Tjeneste, men vendte 1642 tilbage til Danmark og blev ansat ved et geworbent Regiment. 1643 blev han trolovet med Christian IV.s tiaarige Datter Elisabeth Sophia og fik Tilsagn om en Medgift paa 44 000 Rdl. foruden Udstyr. I Pant for Medgiften fik han 1647 Godserne Rohlsdorf og Niendorf. I Trolovelsesaaret, da han fik Patent paa at hverve et Regiment i Marsken, benævnes han »Vor Raad«. Han blev Oberstløjtnant 1643, Oberst 1644, og som saadan deltog han i General Bauers natlige Overfald paa Itzehoe. I Slutningen af 1644 fulgte han

Ærkebisen af Bremen (senere Frederik III.) paa Toget til det sydlige Jylland og var 30. Dec. med i Stormen paa Riberhus.

Efter Brømsebrofreden ansattes han som Lensmand paa Kalø. Den gamle Konge nærede en ubetinget Tillid til ham, men han kom i et stadig mere spændt Forhold til »Svigersønnernes« Parti (Corfitz Ulfeldt, Hannibal Sehested, Pentz o. s. v.). Kort før Kongens Død afgav han sin Forlening og blev udnævnt til Guvernør i Glijckstadt, hvor Svigermoderen, Vibeke Kruse, boede; men da han efter Christian IV.s Bisættelse 3. Marts 1648 ankom til Fæstningen, fik han de ændrede Forhold at føle, idet Christian Pentz, der var gift med en af Kirstine Munks Døtre, rent ud nægtede at respektere den afdøde Konges Ordre, ligesom han mødte andre Fortrædeligheder under Corfitz Ulfeldts Styrelse. Efter sit Bryllup tænkte han paa at gaa i kejserlig Tjeneste; men Frederik III., der vilde udnytte hans Had til »Svigersønnerne«s Parti, holdt ham tilbage, og sammen med Ulrik Christian Gyldenløve blev han snart den nye Konges paalideligste Mand. I Tiden inden Opgøret mellem de to Partier lykkedes det ham at ordne sine private Forhold. Ved Skiftet efter Vibeke Kruse 1649 erhvervede han Godset Bramstedt, og n. A. lykkedes det ham af sin Moders Fallitbo at erhverve endnu en holstensk Ejendom, Klein Nordsee, hvortil han herefter almindelig skrives. Med sin 3. Hustru kom han senere i Besiddelse af hendes Slægts Familiegods Schierensee. Sin Tilknytning til det militære bevarede han ved Stillingen som Generalvagtmeister (Generalmajor) 1651—53. 1653 forstrakte han Frederik III. med et Laan paa 20 000 Speciedaler.

I Febr. 1657 besluttedes Krigen mod Sverige, og i Juni deltog C. A. i Anders Billes Tog i Stift Bremen. Efter Rytteriets Tilbagegang til Frederiksodde og Fyn fik A. i Sept. Kommandoen over det holstenske Rytteri paa Fyn. og et Par Uger senere fornyedes hans Bestalling som Generalmajor og Oberst til Hest. Et planlagt Fremstød paa Halvøen fra Fyn med Rytteriet under C. A.s Overansførsel maatte opgives, da Frederiksodde faldt. Ved Freden i Roskilde maatte C. A. ligesom flere andre aflevere sit Regiment til Feltmarskal Carl Gustaf Wrangel.

Ved Fredsbruddet i Aug. 1658 opholdt C. A. sig i Hertugdømmerne og blev taget til Fange. Under Transporten fra Pinneberg til Stade blev han imidlertid udfriet, og det lykkedes ham at slippe ind i Kbh., hvor han ved Ulrik Christian Gyldenløves Død blev udnævnt til Generalløjtnant 1659. I Stormnatten 10.—11. Febr. havde han Kommandoen paa Strækningen fra Slotsholmen til hen mod Helters Bastion, hvor han ledede Forsvaret og ikke

sparede sig selv. Det var saaledes ham, som med egen Haand stødte den svenske Kaptajn Uggla ned, der som den første besteg Brystværnet. Efter den afslaaede Storm fik han til Opgave at organisere og føre de Tropper, der kunde rejses i Jylland. Efterhaanden rensedes Nørrejylland for Fjender, og C. A. opnaaede Forbindelse med Kurfyrst Frederik Wilhelm af Brandenburg, der havde Hovedkvarter i Viborg. Efter Frederiksoddes Tilbageerobring søgte han at formaa Kurfyrsten til at gaa over til Fyn, men den Transportflaade, som samledes i Æbeltoft Vig, blev ødelagt af Englænderne, og da den ventede Hjælp fra Hollænderne udeblev, forlod Kurfyrsten Landet og efterlod kun et mindre Korps under Feltmarskal Eberstein. Under disse Omstændigheder søgte C. A. med endnu større Iver at rejse Tropper paa Halvøen. I Juli stod han ved Thisted, og efter at have provianteret i Aalborg rykkede han med sine Rytterafdelinger til Ribe, som han naaede i Sept. Herfra drog han til Kiel for at melde sig hos Hans Schack, med hvis Tropper han landede ved Kerteminde. I Slaget ved Nyborg 14. Nov. 1659 førte C. A. Infanteriet i Schacks Korps og stormede Fjendens Stillinger foran Skovene ved Bavnergaard (Juelsberg). •Efter Fyns Erobring overtog han Kommandoen paa Øen, men vendte snart tilbage til Nørrejylland for at overtage den militære Overledelse der.

Dec. 1660 udnævntes C. A. til General af Infanteriet og til Assessor i det nyoprettede Krigskollegium. 23. Dec. s. A. blev han Medlem af Generalitetet, og samme Dag udnævntes han til øverstbefalende over Tropperne i Norge. Transporten dertil af Familie, Tjenerskab og Møbler krævede et af Landets største Handelsskibe, og han levede i Trondhjem, hvor han fra Jan. 1662 var Amtmand, paa en meget stor Fod. Imidlertid var Ulrik Frederik Gyldenløve blevet Statholder i Norge, og det kom mellem disse to til idelige Rivninger, saa at C. A. anmodede om at faa en anden Post, hvilket dog først lykkedes i Jan. 1666. Inden dette skete, kom han til at gribe ind over for den engelske Eskadre, der paa Bergens Vaag søgte at bemægtige sig en hollandsk Handelsflaade, som havde søgt Ly her. Den engelske højstkommanderende menes at have forsøgt at bestikke C. A. med et Tilbud om Hosebaandsordenen, men han, der var uden Instruks om den danske Regerings noget vaklende Stilling til denne Sag, afviste Englændernes Forsøg paa at bemægtige sig de hollandske Skibe.

Ved sin Tilbagekomst til Danmark blev C. A. Chef for det nyoprettede nordjyske nationale Infanteriregiment, som han første Gang mønstrede 2. Juni 1666, og desuden fungerede han som

Generalinspektør for Infanteriet i Jylland og Hertugdømmerne. Fra 4. Juni 1667 til 1. Maj 1671 var han Guvernør i Nyborg og Amtmand i Nyborg Amt, og i et særligt Hverv sendtes han 1667 sammen med Dr. Conrad Hesse til Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst for at tage dem i Besiddelse for den danske Konge efter Grev Anton Gunthers Død. 21. Juli s. A. tog han paa Ridebanen ved Slottet Befolkningen i Ed paa Frederik III.s Vegne. 28. April 1669 udnævntes han til Feltmarskal.

C. A. havde ved alle forefaldende Lejligheder vist sig som en tapper Soldat og en dygtig Fører. I sin Stilling som Generalinspektør virkede han med Iver og et godt Resultat for at dygtiggøre Hæren til den Krig, som Christian V. forberedte til de skaanske Landsdeles Tilbageerobring. Han var en omgængelig og vennesæl Natur, der forstod at fremkalde det gode hos sine undergivne, og han nærede en virkelig og dyb Interesse ogsaa for den menige Soldat. Skønt paa mange Maader knyttet til Holsten, gik han samvittighedsfuldt op i sin Gerning som dansk-norsk Embedsmand. — Bl. R. 1663. — Maleri i hel Figur hos Grev Schmiedegg i Gmunden.

L. Bobé: Slægten A., IV, 1901, S. 20—41, og i Mindeskrift 10.—11. Febr. 1659, 1909. Voss' Ekscerpter i Rigsark. P. W. Becker: Saml. t. Danm. Hist. under Frederik III, 1847—57. Danmarks Adels Aarboeg, 1929, II, S. 117. K. C. Roekstroh i Svendborg Amt, ,909. *Rockstroh (S. A. Sørensen).*

Ahlefeldt, Conrad Vilhelm, Greve, 1707—91, Officer. Døbt 21. Sept. 1707 i Kbh. (Slotsk.), d. 26. Juli 1791 i Rendsborg, begr. sst. Forældre: Statholder Greve Carl A. (s. d.) og Hustru. Gift 24. Febr. 1739 i Kbh. (Garn.) med Vilhelmine Hedevig Antoinette v. Gram, f. 29. Nov. 1711 i Varel, Oldenburg, d. 30. Maj 1790 i Rendsborg, D. af Gehejmeraad, Overjægermester Friedrich v. G. (s. d.) og 2. Hustru.

C. A. blev Kadet i Livgarden til Fods, Sekondløjtnant 1725, Kaptajn 1729, Major 1740 og fik sin Afsked 1741, men blev atter ansat i Hæren som Oberst 1746 (Anciennitet 1744) og blev Generalmajor 1753, Overkrissesekretær 1755, i hvilken Stilling han med Flid og udpræget Retsindighed ledede Hærens Administration. 1758 blev han Generalløjtnant. I Begyndelsen af 1763 lod Kongen ham, sammen med Generalerne Gåhler og Hauch, fremsætte Forslag og udarbejde Planer til Hærens Omorganisation; men da Forslaget laa parat til Kongens Underskrift, blev det lagt til Side. St. Germain's Projekt blev det af Kongen accepterede, og da denne Hærplan s. A. traadte ud i Livet, maatte C. A. afgive sin Stilling

og nøjes med Posten som Guvernør i Kbh. Efter St. Germain's Fald 1766, da Generalkrigsdirektoriet ændredes til »Vort høje Krigsraad«, traadte C. A. atter frem af Skyggen, men nøjedes med Stillingen som Vicepræsident, skønt selve Præsidiat var ham tilbudt. N. A. kom St. Germain igen i Spidsen for Hærledelsen, og C. A. afskedigedes som Vicepræsident. Han fratraadte som Guvernør 1771 og blev Overlanddrost i Oldenburg. Efter Struenes's Fald 1772 blev han kommanderende General i Jylland og Kavaleriinspektør der og i Hertugdømmerne samt 1775 Kommandant i Rendsborg. Han afgik paa Grund af Alder og Svagelighed 1788. C. A. havde mange Aar kæmpet med økonomiske Vanskeligheder, og heri maa formentlig Grunden søges til, at han gentagne Gange fandt sig i at blive skubbet bort og traadte til, naar der atter var Brug for ham. — Hv. R. 1750. L'union parfaite 1756. Bl. R. 1768. — Maleri af G. Fuchs paa Fr.borg 1769.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 71 ff. K. C. Rockstroh: Den nationale Hær, III, 1926. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 183.

Rockstroh (S. A. Sørensen).

Ahlefeldt, Ditlev (Detleff), 1617—86, Officer, Diplomat, Memoireforfatter. F. 20. Febr. 1617 paa Gelting i Angel, d. 29. Nov. 1686 i Hamburg. Forældre: Godsejer Bendix A. (1593—1634) og Christina A. (1589—1645). Gift 5. Maj 1642 paa Osterade ved Rendsborg med Ida Pogwisch, f. 15. Sept. 1619, d. 31. Okt. 1679, D. af Godsejer, kgl. Raad, Klosterprovst i Uetersen, senere Amtmand i Rendsborg Sivert (Siegfried) P. (d. 1626) og Magdalena P. (d. 1627, gift ^{xo} m^ed Marquard A., 1571—1608).

Efter en omhyggelig Opdragelse overtog A. 1641 Godset Haseldorf, og ved sit Ægteskab blev han Ejer af Godserne Haselau og Kaden, alle i Holsten. 1644 fik han Patent som Ritmester og deltog i Forsvaret mod Torstensson. 1645—48 var han i Hessen-Casselsk Tjeneste, boede derefter et Par Aar i Hamburg, blev 1651 udnævnt til Landraad i Hertugdømmerne og var 1652—79 Amtmand i Flensborg. Ved Karl Gustaf-Krigenes Begyndelse udnævntes han til Oberst og Generalkrigskommissær, havde aabenbart en væsentlig Andel i Erobringen af Fæstningen Bremerförde 1657 og deltog i Slaget ved Nyborg 1659. I øvrigt anvendtes han i disse Aar flere Gange som Udsending til Brandenburg og Polen og røgtede med Dygtighed sit Hverv at drive Alliancepolitik. Ogsaa senere, lige til 1680, benyttedes han til Forhandlinger med forskellige tyske Hoffer i en Række diplomatiske Anliggender. 1663 var det ham, der underrettede Frederik III. om Ulfeldts lands-

forræderiske Planer, hvorom han havde faaet Nys under en Sendelse til den store Kurfyrste.

A. var ogsaa en litterær Mand; men hans Forfatterskab, der ellers bestaar af for Størstedelen utrykte politiske, moralfilosofiske og okkultistiske Skrifter, vilde ikke have sikret ham noget Navn i Litteraturhistorien, hvis ikke hertil var kommet hans Erindringer »Mémoires oder kurtze Erzählung meines Lebenslaufes«, paabegyndt 1678, men kun rækkende til 1660. De fremdroges først 1893, udgaves 1895 af L. Bobé og vakte straks stor Interesse. Dietrich Schåfer regnede dem til det bedste i det 17. Aarh.s tyske Memoirelitteratur, og for den danske Historie er de af stor Betydning ved deres mange positive Oplysninger og udmærkede Skildringer. Karakteristisk for A. er hans Objektivitet, som træder tydeligt frem, ogsaa naar han bedømmer sig selv og Folk, han sætter Pris paa, f. Eks. Christian IV., af hvem Memoirerne giver et livfuldt, sympatisk Portræt. At han ikke er uden Følelse, viser den smukke Skildring af Forholdet til Hustruen. I Komposition og Stil præges Memoirerne af en vis velovervejet Vidtløftighed med mange Citater, der vidner om udstrakt Belæsthed. En Del af Teksten maa nærmest betragtes som Ekskurser om forskellige moralfilosofiske og metafysiske Emner, og disse Afsnit er da ogsaa udeladt i Udgaverne (ved L. Bobé 1895 ^S ^96; dansk Oversættelse ved Bobé og Palle Rosenkrantz 1922).

Paa sine gamle Dage afstod A. sine Godser til sine Sønner. Fra ham nedstammer alle nulevende mandlige, ikke grevelige Medlemmer af Slægten i Hertugdømmerne, Tyskland og Sverige. Hans efterladte Papirer findes i Haseldorfs Godsarkiv. — Gehejmeraad 1680. — Bl. R. 1667. — Malerier i Berlin og paa Tranekær.

De ovennævnte Udgaver af Memoirerne. L. Bobé: Slægten A., V, 1899, S. 1—26, Tillæg S. 38. L. Krabbe i Hist. Tidsskr., 8. Rk., VI, 1915—17, S. 266—70.

R. Paulli.

Ahlefeldt, Ferdinand Anton Christian, Greve, 1747—1815, Hofembedsmand, Teaterchef og Diplomat. F.g. Maj 1747 i Kbh. (Garn.), d. 28. Sept. 1815 i Prag, begr. sst. (Olzany Kgd.). Forældre: Grev Conrad Vilhelm A. (s. d.) og Hustru. Gift 10. Aug. 1780 i Regensburg med Prinsesse Maria Theresia af Thurn og Taxis, f. 28. Febr. 1755 i Regensburg, d. 4. Nov. 1823 i Prag, D af Fyrst Alexander Ferdinand af Thurn og Taxis (1704—73) og Prinsesse Marie Henriette Josepha af Fiirstenberg-Stulingen (d. 1772).

A. skyldte Hofgunst sin hastige militære Karriere. 1758 blev han Løjtnant, 1762 Premierløjtnant, 1765 Kaptajn i Infanteriet, 1766

forsat til Livgarden, afgik fra Militærtjenesten 1769. I Christian VII.s første Regeringsperiode var den 2iaarige Kammerherre (1768) en af det galante Hofs fejrede Kavalerer og Kongens Medspillende ved »Za'ire«s Opførelse paa Hofteatret. 1773 blev han Oberstløjtnant à la suite ved Prins Frederiks Regiment. 1776—78 var han Gesandt ved Hoffet i Eutin, og efter at have været i østrigsk Krigstjeneste knyttedes han 1779 til det markgrevelige Hof i Ansbach, dels som Marskal, dels som Teaterchef. 1790 vendte han tilbage til Danmark og udnævntes n. A. til Gesandt i Napoli; 1792 blev han Hofmarskal hos Kronprins Frederik og Chef for Det kgl. Teater. I denne Egenskab gennemførte A. en Række praktiske Foranstaltninger, som tjente til Publikums Bekvemmelighed, og skønt han paa Grund af sit lange Fravær maatte staa ret fremmed over for dansk Aandsliv, fik han opført saadanne nationale Arbejder som P. A. Heibergs »Indtoget« og Olufsens »Gulddaasen«. Han vilde ogsaa indføre Shakespeare, men Forsøget blev opgivet, da Skuespillerne ikke kunde magte Opgaverne. Men A. manglede, udpræget Aristokrat som han var, Evne til at omgaas Mennesker under sin Stand, og hans Selvfølelse og Uordholdenhed førte ham snart i Konflikt med Skuespillere og Skribenter, bl. a. med P. A. Heiberg, hvis Satire »Hofsorgen« A. af Hensyn til Kongehuset maatte afvise. Heiberg rejste, støttet af sine litterære Venner, en Opposition mod A., der træt af Pengevanskeligheder og Modstand allerede 1794 gav op og tog sin Afsked. S. A. udnævntes han til Gesandt i Berlin, 1796 i Madrid, men hans derangerede økonomiske Forhold hindrede ham i at tiltræde Posterne. 1798 rejste han som Gesandt til Sachsen; 1801 tog han sin Afsked og bosatte sig i Prag. — Gehejmerraad 1793. Hv. R. 1777. — Hans Hustru var musikalsk begavet og komponerede Tonerne til Hastes »Væddemaalet« og Galeottis Operaballet »Telemack paa Kalypsos O«, hvoraf et Klaverudtog udkom 1794. Begge Arbejder opførtes, medens A. var Teaterchef.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 80—86; sst., Henvisninger S. 75 ff. Samme: Efterl. Pap. fra den Reventlow'ske Familiekrede, II, 1896, S. 234. Th. Overskou: Den danske Skueplads, III, 1860. Danmarks Adels Aarbo, 1929, II, S. 185. F. Ahlefeldt-Laurvig: Generalen, II, 1928. Fra Hoffet og Byen (Memoirer og Breve, III, 1906).

..
Robert Neiiendam.

Ahlefeldt, Frederik (Friedrich), Greve, 1623—86, Storkansler. F. 1623 paa Søgaard, Klipleve Sogn, d. 7. Juli 1686 i Kbh., begr. i Tranekær K. Forældre: Frederik A. til Halvsøgaard, Grøngrøft og Aarup (1594—1657, gift 2° 1632 med Helvig Roepstorff) og

Birgitte A. (ca. 1600—32). Gift i^o 26. Dec. 1656 med Grevinde Margarethe Dorothea Rantzau, f. 8. Marts 1641 paa Rendsborg Slot, d. 16. Aug. 1665 i Itzehoe, D. af Statholder i Hertugdømmerne Grev Christian R. (1614—63) og Dorothea Rantzau (d. 1662). 2° 1. Dec. 1668 paa Emichsburg med Grevinde Marie Elisabeth Leiningen-Dagsburg, f. 10. Marts 1648, d. 13. April 1724 paa Augustenborg, D. af Grev Frederik Emich til L.-D. (1621—98) og Sibylla, Grevinde af Waldeck (1619—78).

F. A., som i 9. Led nedstammede fra Valdemar Atterdags Raad Benedict A., var født paa et af Sønderjyllands største Godser Søgaard. Hans Oldefader, Hans A. til Seestermuhe (d. 1559), havde tilgiftet sig den ene Halvdel af den gamle Slægtsgaard. F. A.s Moder var Medarving til Gaardens anden Halvdel, saa at Forbindelsen mellem Forældrene lagde Grunden til den Samling af de to Dele paa een Haand, som det senere lykkedes Sønnen at gennemføre. Endelig ejede F. A.s Fader desuden de to Ladegaarde Grøngrøft og Aarup, saa at alt tyder paa, at det Hjem, hvori Slægtens berømteste Medlem voksede op, var præget af solid Velstand.

F. A. mistede ni Aar gammel sin Moder. Da han var eneste Søn, blev der intet sparet paa hans Opdragelse, og denne afsluttedes med en Udenlandsrejse til Tyskland, Frankrig og Nederlandene, der strakte sig over en lang Aarrække (ca. 1645—5¹)- O^m hans Studier under denne vides intet, men hans senere Liv vidner om, at han som saa mange unge Adelsmænd sikkert har lagt sig efter Jura og Statsvidenskab. Derimod findes der utvetydige Vidnesbyrd om hans stolte og hidsige Sind, der baade i Paris og Amsterdam indviklede ham i Klammerier og Dueller. Det sidstnævnte Sted skyldtes det kun hans Frænde Ditlev A.s Indgriben, at han slap levende ud af Øvrighedens Hænder. Det maa endelig antages, at F. A. som ung, rig Adelsmand flere Steder har faaet Adgang til Samfundets højeste Kredse, thi straks efter sin Hjemkomst viser han ved Hoffet en Verdensmands Scenevanthed, der ikke kan være erhvervet i de slesvigske Adelsgaarde.

I Begyndelsen af i650'erne var han atter hjemme. Hans Fødegård laa hærget og afbrændt efter Torstenssonfejden. For den ærgerrige og virkelystne unge Mand var Banen klar. Han var sikkert allerede paa dette Tidspunkt besjælet af de monarkiske Ideer, som han havde set gaa sejrige ud af Frondekrigen i Frankrig, og ligesom mange af sine Standsfæller søgte han hellere til Kbh. end til Gottorp, hvor den borgerlige Bureaukratiisme sad i Højsædet. I Maj 1654 udnævntes han til kgl. Overskænk, og idet han, ligesom sine to Fætre, Hans A. til Stendorf og Frederik A. til

Maslev, knyttede sig nøje til den tyskfødte Dronning Sophie Amalie, dannedes der om hende en Kreds af A.er, der fik betydelig Indflydelse. Derfor fik det heller ingen varig Betydning for F. A., at han allerede 1656 opgav sin Hofstilling, formodentlig tvunget hertil ved den Uvillie, der havde rejst sig i Anledning af hans Ægteskab med Margarethe Dorothea Rantzau, en Datter af Hertugdømmernes mægtigste Mand, Grev Christian Rantzau til Breitenburg. Denne Forbindelse var nemlig bleven knyttet uden Svigerfaderens Samtykke og efter Sigende indledet med en regulær Bortførelse. Det lykkedes dog hurtigt Dronningen at blødgøre den misfornøjede Konge, og der var ikke gaaet to Aar hen, før der var indtraadt en fuldkommen Forsoning mellem Svigerfader og Svigersøn, saa at man ser dem endrægtigt samvirke i den store Politik, et Vidnesbyrd om de betydelige Evner hos den unge Statsmand, som hverken Regeringen eller Grev Rantzau havde kunnet lukke Øjnene for.

Efter at have aflagt Ed som Landraad i Hertugdømmerne udnævntes F. A. i Okt. 1657 sammen med Cai og Ditlev A. til Generalkrigskommissær. Virksomheden stillede ikke Krav om egentlige militære Evner, som F. A. heller ikke besad, men han arbejdede under den første Svenskekrig paa de holstenske Fæstningers Proviantering. Langt betydningsfuldere var den Gerning, som betroedes ham efter Roskildefreden, da han i Foraaret 1658 som kgl. Kommissær sammen med Henrik Rantzau i Kbh. ledede Forhandlingerne med de gottorpske Gesandter Levin Moltke og Kielmann. Han optraadte efter Gottorpernes Opfattelse »meget rude« over for deres Krav om Ophævelse af Danmarks Lenshøjhed over Slesvig, Fællesregeringens Afskaffelse og Afstaaelse af Svavsted Amt samt af det slesvigske Domkapitelgods. Heroverfor fremholdt A. Unionen af 1533 som en stadig bestaaende Realitet, og selv om det ikke lykkedes ham at gennemføre sin Fordring om en Afgørelse af Stridspunkterne paa den i Unionen angivne Maade, skyldtes det dog ham, naar det halve Kapitelgods reddedes for Kongen, og naar der i den endelige Traktat kom en udtrykkelig Anerkendelse af Unionens Vedvaren. Forhandlingerne var i det hele meget stormende og lagde hos F. A. Grunden til det Nag mod Gottorp, som han altid siden bevarede. I sin Stilling som »slesvigholstensk Helstatsmand« viser han Træk, der kan minde om Rantzau'ernes Holdning et Aarhundrede tidligere og kan være bleven udviklede ved hans Forbindelse med denne Slægt.

Da Krigen i Aug. 1658 atter brød ud, var det navnlig til Forhandling med vor Forbundsfælle, Kurfyrsten af Brandenburg,

F. A. anvendtes. Gang paa Gang sendtes han i Forbindelse med den ene eller anden danske Rigsraad til Kurfyrsten for at paaskynde hans Hjælp. At Resultatet af disse Anstrengelser ikke blev større, gjorde intet Skaar i Regeringens Tillid til ham. Da Fredsforhandlingerne efter Fyns Generobring var paabegyndte først i 1660, sendtes F. A. sammen med sin nu forsonede Svigerfader Grev Rantzau til Gottorp for at indlede Fredsforhandlinger med Hertugen, men da de danske Krav om Kbh.forligets Ophævelse og Lenshøjhedens Genindførelse viste sig uigennemførlige, endte Mødet resultatløst.

Det er et mærkeligt Vidnesbyrd om den faste Stilling, som F. A. allerede havde erhvervet sig ved det danske Hof, at der, til Trods for de hidtil naaede smaa Resultater, straks derpaa betroedes ham alene en vigtig Sendefærd, nemlig til England, og det skønt han selv havde ønsket, at Kongen kunde have fundet et »kapablere Subjekt«. Denne Gang kronedes hans Anstrengelser med større Held. Efter at han i Aug. 1660 var ankommet til England, lykkedes det ham, der var udstyret med Titlerne »Gehejmeraad« og »Vicestatholder i Hertugdømmerne«, ikke blot at faa genoprettet det gode Forhold mellem Rigerne, der havde været afbrudt under Republikkens Tid, men ogsaa 13. Febr. 1661 i Whitehall at faa undertegnet en Alliance- og Handelstraktat mellem Danmark og Storbritannien, hvorved bl. a. Danmark opnaaede Løfte om Hjælp under en Forsvarskrig og om at blive behandlet som »mest begunstiget Nation« i Handels- og Toldforhold.

Meget var forandret i Danmark, da A. vendte tilbage. Enevælden var indført, og som dens Tilhænger kom han snart til at høste Frugterne heraf. Lille Juleaften 1661 udnævntes han til Statholder i Kbh. og fem Dage senere til Assessor i Statskollegiet. Det var i disse Aar navnlig den udenrigske Politik, som fængslede ham, og hvorpaa han sammen med sin Svigerfader, Premierministeren, havde Hovedindflydelsen. Han stod som Tilhænger af en forsigtig Politik, snarere med Hældning til Kejseren end til Frankrig; i øvrigt viste han sig som ivrig »enevolds«, som da han under Forhandlingerne om et Ægteskab mellem Kurprinsen af Sachsen og Kongens ældste Datter Anna Sophie energisk værnede om Kongens Eneret til at indrette Successionen ved den kommende »Lex regia«. Ogsaa i økonomisk Henseende høstede han Fordel af sit monarkiske Sindelag. Allerede i Sommeren 1659 havde han fra sin Svigerfader modtaget Tranekær Len paa Langeland som Pant for et Tilgodehavende hos Kronen paa 62 000 Rdl., og dette blev siden en uindløst Ejendom i hans Slægt. Paa Slotsholmen i Kbh. erhvervede

han i disse Aar den prægtige Gaard, som siden er indgaaet som et Led i Ministerialbygningen, og hvor han havde sit egentlige danske Hjem. Om hans litterære Interesser vidner det betydelige Bibliotek, som samledes her.

Det var dog F. A.s Fødeegn, som bandt ham med de stærkeste Baand. 1662 overtog han som Kreditor hos sin forarmede Morbroder den anden Halvdel af Søgaard med Stoltelund og Ladegaard. Det var ikke hans Hensigt at nøjes med denne Bolig, som ikke længere svarede til hans Rang og Formue. S. A. købte han for kun 65000 Rdl. af den fallerede Hertug Philip af Gliicksborg sin Morfaders Gaard, det nærliggende Graasten med Fiskbæk, som blev F. A.s Yndlingsopholdssted. Her paa Graasten rejstes en ny og stateligere Slotsbygning, og herhen flyttedes ogsaa snart Biblioteket fra Gaarden i Kbh.

F. A.s Virksomhed i Kongeriget blev nemlig ikke langvarig. Efter sin Svigerfaders Død 1663 udnævntes han til hans Efterfølger som kgl. Statholder i Hertugdømmerne, Amtmand over Steinburg Amt og Guvernør i Sønder Ditmarsken, men til Gengæld maatte han n. A. afgive Stillingen som Statholder i Kbh. til Christoffer Gabel. A. træder nu for en Tid ud af dansk Politik og flytter til Graasten; dog blev han stadig taget i Brug ved udenrigske Forhandlinger. Den lokale Styrelse af Hertugdømmerne synes kun i mindre Grad at have sysselsat ham. Navnlig lader det Spørgsmaal sig ikke besvare paa Forskningens nuværende Standpunkt, om han ogsaa her stod som Talsmand for enevældige Anskuelser. Derimod er det karakteristisk, at han i disse Aar (1664—70) er medvirkende til at skabe et bedre Forhold til Gottorp ved Ægteskabet mellem Hertug Christian Albrecht og Kongens Datter Frederikke Amalie (Gliickstadtforliget 1667). Grunden hertil var dog sikkert den fælles Interesse i det oldenburgske Spørgsmaal, som fra Midten af 60'erne forenede Kongen og Hertugen over for den tredie Arvekræver, Hertugen af Pløn, og Sympatien over for Gottorp blev da heller ikke for F. A.s Vedkommende af lang Varighed. Ogsaa ved de sønderborske og nordborske Hertugliniers Konkurs i Slutningen af 1660'erne, der skaffede Kronen begges Besiddelser, virkede A. energisk for Kongens Interesser.

Endnu maa det tilføjes, at det ogsaa var i disse Aar, at A. kom til at virke uden for Rigets Grænser, idet det af Kongen 1665 blev betroet ham at mægle mellem Dronningens Brødre Georg Wilhelm og Johan Frederik af Braunschweig-Luneburg, der var blevet uenige om Delingen af deres Arvelande. Maaske som en Anerkendelse af hans Fortjenester af Riget i denne Sag udnævnte Kejseren ham

s. A, til Rigs greve, og som det materielle Grundlag for denne Titel købte han 1667 af Kong Frederik for 200 000 Rdl. Marsklandet »die Wildniss« ved Glickstadt samt 1669 af en tysk Greve Grevskabet Rixingen (Réchicourt) i Lothringen og Friherreskabet Morsberg i Elsass. Købesummen for disse sidste Besiddelser var 96 000 Gylden. Fra nu af kaldte Statholderen sig Greve af A. og Rixingen.

Erhvervelsen af den sidste Ejendom stod sikkert i Forbindelse med den nye ægteskabelige Forbindelse, som Statholderen havde sluttet med den grevelige Familie Leiningen-Dagsburg. Den knyttede ham endnu nærmere til Riget, hvor hans mest indbringende Besiddelser laa.

Aaret 1670 blev ved Frederik III.s Død et Vendepunkt i F. A.s Liv. Over for Gabel, der havde efterfulgt ham som Statholder i Kbh., nærrede han en Uvillie, der var vokset med Aarene. Allerede i Marts Maaned lykkedes det ham at styrte Gabel, og i Løbet af de følgende Maaneder kom det ved Schumachers Mellekomst til en Forstaaelse mellem ham og Kongens Halvbroder Gyldenløve, saaledes at disse tre Mænd dannede et Treforbund omkring Kongen og delte Magten mellem sig. De Planer mod ham, der havde gaaet ud paa at indløse Langeland og atter lægge det ind under Kronen, faldt hermed definitivt til Jorden. 1671 ophøjedes han i Grevestanden og kaldte sig for Fremtiden Greve af A. til Langeland og Rixingen. I de følgende Aar opholdt F. A. sig mest i Hovedstaden, hvor han ikke blot indtog sin gamle Plads i Statskollegiet, men ved Siden heraf var Medlem af det nyoprettede Gehejmerraad, hvor han fik en væsentlig Indflydelse paa de udenrigske Forhold. Man er i Stand til at følge hans Virksomhed i den første af disse Forsamlinger gennem den bevarede Voteringsprotokol; den viser ham som en ivrig Monarkist, der altid har »Kongens Interesse og Landets Bedste« for Øje, men som samtidig vil beskytte de danske Byer mod overdreven Indkvartering og de norske Bønder mod at blive besværede ved Stædernes Privilegier. Paa Handelens Omraade stod han som moderat Merkantilist og var Tilhænger af Kommercekollegiets Oprettelse og af Religionsfrihedens Indførelse. Særlig Interesse nærrede han dog i Statskollegiet for sit Hjemlands Forhold; han udtalte sin Forbitrelse over Hertugerne af Sønderborg og Pløn, fordi de groveligt havde forset sig imod deres rette Lensherre, og han anbefalede over for det genstridige Liibeck Privilegieberøvelse, ja Ejendomsconfiskation, hvis »de ei da vilde krybe til Korset«. Dog havde han som Beboer af Hertugdømmerne saa megen Forstaaelse af den sidstnævnte Bys Betydning, at han

1673 erklærede, at »det er Danmark høit angelegen, at Lybeck icke ruineris«.

Ligesom tidligere var F. A.s Opmærksomhed dog særlig viet den udenrigske Situation. Det var ham, der 1670 fremsatte den Tanke, at man skulde søge det oldenburgske Spørgsmaal løst ved en mindelig Overenskomst med den nærmeste Arving Hertugen af Pløn, hvilket 31. Dec. 1670 førte til det bekendte Forlig, som satte Danmark i Besiddelse af Oldenburg og Delmenhorst. At F. A.s Uvillie over for Gottorp her har været medvirkende, kan ikke betvivles. Fra dette Øjeblik var det en given Sag, at Gottorp atter vilde nærme sig Sverige, og over for denne Mulighed havde A. allerede i Febr. 1670 foreslaaet et Forbund med Kongens Frænder, de braunschweig-liineburgske Hertuger. Derimod saa han, ligesom Griffenfeld, med stor Betænkelighed paa Forsøgene paa at drage Danmark ind i den europæiske Storpolitik og tvinge det til at tage Standpunkt i Striden mellem Frankrig og Nederlandene. I en Betænkning af 5. Okt. 1672 foreslog han en væbnet Neutralitet, men at Kongen, hvis han til syvende og sidst tog Parti, skulde føre Krigen med al Kraft. Forholdenes Tryk førte dog i de nærmeste Aar til, at Danmark maatte slutte sig til en af Parterne, og dette blev paa Grund af Frankrigs Kølighed Nederlandene (Traktaten 30. Juni 1674). A. var dog ikke meget tilfreds med denne Udvikling og opholdt sig i disse Aar mest paa Graasten. Forbindelsen mellem Gyldenløve, Griffenfeld og ham var Aaret i Forvejen opløst ved den førstnævntes Afrejse til hans Statholderskab Norge, men endnu bevaredes Forbundet mellem F. A. og Griffenfeld. Ogsaa dette slappedes imidlertid ved deres forskellige Syn paa et Mageskifte med Gottorp, hvorunder G. vilde bortbytte Oldenburg og Delmenhorst mod Tønder og Aabenraa Amter; den lunkne Krigsførelse i Efteraaret 1675 stemmede heller ikke med F. A.s Ønsker; endelig forsvandt den sidste Rest af Ven-skabet, da Griffenfeld fra Nytaar 1676 inddrog hans Aarsløn som Statholder og Amtmand (6 000 Rdl.). Kort Tid efter begav A. sig til Kbh. for, som han selv siger, at bryde med Rigskansleren, om hvis Ærlighed han nu havde fattet Tvivl, og selv om det var Krigspartiets Fører, Hertug Hans Adolf af Pløn, som var Hovedmanden ved Griffenfelds Fald, kan det næppe betvivles, at ogsaa F. A. har været medvirkende.

Efter Griffenfelds Fald overtog A. Ledelsen af begge Kancelierne med Titel af Storkansler. Han blev samtidig Præsident i Statskollegiet, hvilket dog blev en tom Titel, da Kollegiet aldrig mere kom til at virke. Paa Grund af sit Arbejde med de uden-

landske Affærer fritoges han for de almindelige Kancelliforretninger, der overgaves til en Vicekansler, saa at det endogsaa blev sagt om F. A., at han aldrig satte sine Ben i Kancellibygningen. Saa meget mere gav den ydre Politik ham at bestille. Under Krigen fulgte han Kongen til Skaane, men da Begivenhederne her tog et for Danmark uheldigt Forløb, ønskede han Operationerne rettede imod at fordrive Svenskerne fra deres sidste tyske Besiddelser. Han var derfor en Talsmand for at knytte Forbindelsen med vor allierede Kurfyrsten af Brandenburg endnu fastere. Frankrigs Tryk førte dog trods alle Anstrengelser til det for Danmark uheldige Resultat, Freden i Lund 1679, hvorved alle de over for Sverige naaede Fordele forspildtes.

F. A. gled fra dette Øjeblik tilbage til den samme forsigtige Fredspolitik som før Krigen. Det Ægteskab mellem Karl XI. af Sverige og Ulrikke Eleonora af Danmark, som beseglede den, havde allerede tidligere i ham fundet en Talsmand, ligesom han efter Freden i Lund sluttede sig til Johan Gyllenstiernas Bestræbelser for at skabe et bedre Forhold mellem Danmark og Sverige. Over for Gottorp var derimod hans uvenlige Sindelag uforandret. Til den franske Gesandt erklærede han, at Danmark aldrig mer vilde finde sig i, at Hertugen holdt Hær eller Fæstninger. I et godt Forhold til Sverige saa han aabenbart Hovedgarantien for, at det gottorpske Spørgsmaal kunde blive løst til Danmarks Tilfredshed. Selv efter at Sverige, da Johan Gyllenstierna var død, havde begyndt mere og mere at fjerne sig fra os, var F. A. derfor af den Anskuelse, at man saa længe som muligt skulde nøle med at tage Parti i den europæiske Storpolitik, hvorved man atter vilde se sig stillet paa den modsatte Side af Sverige (det saakaldte »tredie Parti«). Da Danmark endelig (Marts 1682) traadte ind i det franske Alliancesystem, var det sikkert for F. A. en Hovedgrund hertil, at Frankrig under Forhandlingerne om Alliance-traktaten havde udtalt, at det ikke længere vilde modsætte sig den danske Konges Udøvelse af de Rettigheder, som han maatte have i Holsten. Men herved var tillige en reel Fjernelse fra Sverige indtraadt.

F. A.s sidste Aar kom derfor mod hans Ønske til at varsle Storm. Han naaede at se Indlemmelsen af det gottorpske Slesvig 1684, der — i Modsætning til hvad Tilfældet var med de fleste danske Statsmænd — ikke bragte ham personlige Fordele, men samtidig var Forholdet til Sverige saaledes forværret, at en ny Krig var under Overvejelse. Endnu vanskeligere blev Stillingen ved Danmarks planlagte Overfald paa Hamburg 1686,

der næppe heller stemmede med F. A.s Ønsker. Han skulde dog ikke opleve at se denne dristige Politik slaa fejl.

F. A. danner et Led i den Kæde af Statsmænd fra Hertugdømmerne, der gennem tre Aarhundreder arbejdede paa at opbygge en dansk-tysk Helstat under monarkisk Ledelse, men om ingen af dem gælder det i højere Grad end om ham, at han var enevældigt indstillet, ligesom han med Aarene alt mere følte sig knyttet til det egentlige Danmark, hvor hans Hovedbesiddelser laa. Den Heftighed og Stridbarhed, som han i sine unge Aar havde afgivet saa mange Beviser paa, og som endnu 1670 traadte frem, da han efter Tronskiftet i Raadstuen drog Kaarden mod Gabel, veg med Tiden ganske, saa at den anerkendende Dom over hans Dygtighed, Arbejdsomhed, Mod og Kundskabsfylde, som allerede Hannibal Sehested havde fældet over ham i sit »Politiske Testamente«, bekræftes af de fremmede Diplomater i den følgende Aarrække indtil hans Død. Ved sin stærke Tilslutning til Enevældens System synes han i nogen Grad at have svækket sin Tilknytning til i det slesvigholstenske Ridderskab, hvilket fremtraadte paa Landdagene 1671 og 1672, men han naaede til Trods herfor ikke at faa den fulde Indflydelse paa Kongen, selv ikke efter Griffenfelds Fald, navnlig fordi hans i Bunden fredelige Politik ikke stemte med Ønskerne paa højeste Sted. — Bl. R. 1663. — Malerier af Abr. Wuchters paa Fr.borg, paa Gaunø og af Jacob d'Agar paa Tranekær. Stik af Haelwegh.

O. H. Møller: Nachr. v. d. Geschl. d. v. A., 1771, S. 361—425. L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 7—47. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater $^{\times}5^23-175^{\circ}J$ V—VIII, 1920—30. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, 1893, I, S. 274—80, 316 ff., 357, 365—78; II, S. 36 ff., 43, 97, 171, 346 f. Knud Fabricius: Kongeloven, 1920, S. 234—45, 356. Samme: Griffenfeld, 1910. Ditlev Ahlefeldts Erindringer 1617—60, overs, af L. Bobé, 1922. L. Krabbe i Hist. Tidsskr., 8. Rk., VI, 1915—17, S. 239—72. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. .80. *Knud Fabricius.*

Ahlefeldt, Frederik (Friedrich), 1627—72. Officer. F. 22. Marts 1627 P^{aa} Maslev ved Eckernførde, d. 4. Jan. 1672 i Kbh., begr. i Eckernførde K., 1895 flyttet til Tranekær. Forældre: Bendix A. (1601—69) og Beate Bertramsdatter Rantzau (ca. 1605—ca. 1670). Gift 1655 med Augusta v. der Wisch, f. 24. Juni 1634, d. 8. Okt. 1678, D. af Landraad Jørgen v. d. W. (1594—1649, gift i^o med Magdalene Sehested) til Glasau og Magdalene Rantzau (1610—53).

F. A.s Ungdomshistorie er næsten ganske ukendt, og han er undertiden blevet forvekslet med sin Navne, den senere Storkansler. Sin militære Uddannelse synes han en Række Aar at have faaet i Udlandet, thi han findes som Ritmester i fransk Tje-

neste under Josias Rantzau og senere som Major til Fods i Ulrik Christian Gyldenløves Regiment i spansk Tjeneste under Philip IV. 1655 vendte han hjem og udnævntes snart efter til Hofjunker. N. A. fik han Patent som Oberstløjtnant til Fods og blev derefter Kommandant paa Baahus. I April 1657 udnævntes han til Oberst og fik som saa mange andre Officerer Patent paa at hverve et Fodregiment, hvilket dog ikke lykkedes ham. I Marts 1658 ansattes han som Kommandant i Nakskov, men faa Maaneder efter mønstrede han for første Gang det Livregiment til Fods, hvis Chef han var lige til sin Død. I Bestallingsbrevet af 7. Juni 1658 kaldes Regimentet »Regiment de Garde«, men det kaldtes populært »det røde Regiment«, og det udmærkede sig i særlig Grad under Kbh.s Belejring, hvor F. A. ledede det heldige Udfald den 23. Aug. Under Slaget i Øresund ud for Espergærde mellem den hollandske Flaade under Obdam og den svenske under Carl Gustaf Wrangel var F. A. med Halvdelen af sit Regiment om Bord paa den danske Flaadeafdeling, der førtes af den senere Rigsadmiral Henrik Bjelke. Ved den derpaa følgende Ændring af Besættelsestroppernes Omraader fik F. A.s Regiment tildelt de Fæstningsanlæg, der senere udviklede sig til Kastellet.

I April 1659 udnævntes F. A. til Interimskommandant i Kbh., og samtidig blev han Generalmajor. Han deltog derefter i Hans Ahlefeldts mislykkede Forsøg paa at undsætte Nakskov, og i Sept. 1659 ledede han en Ekspedition fra Femern til Ystad, som han ganske vist bemægtigede sig, men hvorfra han i Okt. blev fordrevet af General Stenbocks overlegne Styrker. 29. Okt. s. A. blev han naturaliseret som dansk Adelsmand og indtog efter Fredsslutningen sin tidligere Post som Kommandant i Nakskov, samtidig med at han forlenedes med Halsted Kloster (Juellinge), som han dog afstod allerede n. A. Han var blandt de høje Officerer, som Frederik III. knyttede nær til sig til det forestaaende Opgør med Adel og Rigsraad, og Maj 1662 udnævntes han til Kommandant i Kbh., en Post, han beholdt lige til sin Død. Det var i denne Egenskab, at han 8. Aug. 1663 modtog Leonora Christine og førte hende til Blaataarn. Han tog virksom Del i den af Riise ledede fuldstændige Ombygning og Udvidelse af Kbh.s Befæstning. 1663 forlenedes han med Hardanger og Halsnø Kloster, og Aaret efter købte han Trudsholm (Vest for Roskilde). Hans Godsbesiddelser udvidedes stadig. 1667 fik han af Frederik III. Tibberup By (Hjortespring ved Kbh.), og tre Aar senere købte han Godserne Bienebek ved Slesvig og Kohøved (Ludwigsburg) ved Eckernførde. Sammen med Riise udbedrede han Bergens Befæstning.

Fra 1669 var han svagelig og ofte sengeliggende i længere Perioder uden dog at afgive Kommandoen. I Dec. 1671 udnævntes han til Generalløjtnant.

F. A. var ikke nogen stor Begavelse og interesserede sig næsten udelukkende for sin militære Tjeneste samt for sine Godsers Bestyrelse. Han var en nidkær Tjener af Kongehuset, men synes alligevel ikke at have nydt særlig personlig Yndest hos dette. Som Kommandant i Kbh. var han til det yderste pligtopfyldende og paapasselig og stillede store Fordringer til sine undergivne af alle Grader. Han var vel en streng foresat, men samtidig retsindig og skyede ikke at træde i Skranken selv for den menige Soldat. Efter at Kbh.s Befæstning var blevet gennemført, forestillede han indtrængende Kongen, at det var urimeligt, at Kbh.s Borgerskab vedblivende skulde være betroet Nøgle til Portene. De i Hærens Arkiv opbevarede, paa Tysk førte Folianter »Kbh.s Garnisons Journal« 1663—69 og 1671 indeholder blandt meget andet ogsaa gode Bidrag til F. A.s Karakteristik. — Hv. R. 1671. — Malerier paa Tranekær og i Arendal.

L. Bobé: Slægten A., V, 1899, S. 122—25 og i Mindeskrift 10.—II. Febr. 1659, 1909. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 171. Dsk. Saml., 2. Rk., I,

121

Rockstroh (S. A. Sørensen).

Ahlefeldt, Frederik (Friedrich), Greve, 1662—1708, Officer, Statholder. F. 21. April 1662 i Flensborg, d. 10. Juni 1708 i Regensburg, skal være begr. i Radsted K, Lolland. Forældre: Storkansler Frederik A. (s. d.) og 1. Hustru. Gift i^o 8. Nov. 1686 med Komtesse Christiane Gyldenløve, f. 7. Juli 1672, d. 12. Sept. 1689 paa Graasten, begr. i Kbh. (FrueK.), D. af Christian V. og Sophie Amalie Moth (s. d.). 2° 3. Jan. 1695 i Kbh. (Slotsk.) med Armgaard Margrethe Reventlow, f. 17. Aug. 1678, d. 7. Jan. 1709 i Kbh., D. af Storkansler Conrad R. (s. d.) og 1. Hustru.

F. A. tilbragte sin Ungdom paa Rejser i Udlandet og blev 1681 Kammerherre og Landraad. 1683 udnævntes han til Vicestatholder i Slesvig og Holsten samt fik Løfte om Posten som Guvernør og Amtmand over Sønder Ditmarsken, naar Faderen engang gik af. S. A. sendtes han i Maj til England for at lykønske Prins Jørgen i Anledning af Giftermaalet med Prinsesse Anna. Ved Faderens Død 1686 tiltraadte han Grevskabet Langeland og udnævntes s. A. til Gehejmeraad.

Det er tvivlsomt, om F. A. har faaet nogen militær Uddannelse, men 1689 udnævntes han til Oberst og Chef for Prins Georgs Regiment, hvoraf en Bataillon under Oberstløjtnant S. v. Oertzen

gik med Hjelpekorpset til England. Selv deltog han ikke i Kampene i Irland, men fik 1690 Tilladelse til at deltage i Felttoget ved Rhinen ved den kejserlige Hær, hvor han opholdt sig 1691—92, men uden at han vides at have haft nogen egentlig Kommando. I Sept. 1692 udnævntes han til Brigader og kommanderede fra nu af Bataillonen Prins Georg, med hvilken han i Juli 1693 indtog Redouten ved Stock med ret store Tab. Efter Generalmajor J. A. v. Elnbergers Henrettelse uden for Gent 1695 ansattes F. A. som Generalmajor ved Infanteriet, efter at han i den forudgaaende Tid ofte havde opholdt sig i længere Tid ad Gangen i sit Hjem, medens Oberst v. Oertzen havde ført hans Afdeling. I de følgende Aars Kampe førte han det danske Infanteri, der indgik i General Vaudemonts Korps.

Efter Fredsslutningen i Rijswijk i Okt. 1697 vendte F. A. tilbage til Danmark, afgav sin Kommando og overtog atter Statholderskabet over Slesvig og Holsten i Dec. s. A. Som en af Landets højeste Embedsmænd bar han ved Christian V.s Begravelse Rigsæblet. Under det kortvarige Felttog 1700 sendtes han til Sachsen for at føre et Hjelpekorps paa 3000 Mand til Holsten; men Korpset splittedes af Luneburgerne, og A. maatte med Resterne søge tilbage til Sachsen. 1701 udnævntes han til Generalløjtnant, men i den følgende Fredsperiode gav han sig mest af med Administrationen af sine vidtstrakte Godser og byggede Graasten Slot færdig. 1706 blev han efter General Andreas Harboes Død øverstkommanderende over Hjelpekorpset i kejserlig Sold i Ungarn og Chef for et af Infanteriregimenterne i Korpset (1. danske). Han indtraf først ved Korpset i Foraaret 1707, da dette kom i Kvarter i Bayern. Den kejserlige Regering, der stadig var i Pengetrang, forsømte Korpset i høj Grad, og F. A. selv, der 1707 var blevet General af Infanteriet, var stadig syg. Hans Hustru plejede ham trofast til det sidste, men efter at han en Tid havde besøgt Badene i Eger i Bøhmen, døde han i Regensburg.

Blandt hans mange Godser kan nævnes Graasten, Søgaard, Ballegaard, Sebbelev og Avnbølgaard i Sønderborg Amt. Det tyske Rigsgrevskab Rixingen (i det tidligere Bispedømme Metz) solgte han 1703, men Familien vedblev længe at føre Titlen. Der var ingen Børn i noget af hans Ægteskaber, hvoraf navnlig det første bragte ham en stor Formue, idet han med sin 14-aarige Brud fik en Tønde Guld i Medgift. — Han var en forkælet og forfængelig Natur. Hans fornemme Fødsel, store Forbindelser og Rigdomme sammen med hans Ærgerrighed bragte ham frem i høje militære Stillinger, som hverken særlige militære Evner eller militære Inter-

esser berettigede ham til. — Hv. R. 1684. Bl. R. 1688. — Malerier paa Fr.borg (af Jacob van Does) og paa Tranekær. Stik af Chrfr. Weigel i Niirnberg.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 49—54. J. H. F. Jahn: De danske Auxiliærtropper, I, 1840. K. C. Rockstroh: Et dansk Korps' Historie 1701—09, 1895. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 181.

Rockstroh (P. F. Rist).

Ahlefeldt, Frederik (Friedrich), Greve, 1702—73, Officer, Godsejer, Døbt 30. Dec. 1702 i Kbh. (Slotsk.), d. 18. April 1773 paa Tranekær, begr. i Tranekær K. Forældre: Statholder, Greve Carl A. (s. d.) og Hustru. Gift i^o 28. April 1730 paa Kathrinebjerg med Bertha v. Holstein, f. 28. April 1705, d. 29. Nov. 1735 (gift i^o 1724 med braunschweig-liineburgsk Gesandt i Kbh. Johan Frederik, Baron, Rigs greve v. Bothmer, 1658—1729), D. af Overhofmarskal, Stiftamtmand Christian Frederik v. H. (s. d.) og Hustru. 2° 10. Okt. 1760 i Uetersen med Marie Elisabeth A., Stiftsdame og Hoffrøken hos Prinsesse Louise, f. 25. Dec. 1719 i Hamburg, d. 24. Jan. 1769 paa Tranekær, D. af gottorpsk Kancellipræsident Bendix A. (1684—1739) og Charlotte Amalie Reventlow (1695—1722).

Knap tyve Aar gammel maatte A. overtage Grevskabet Langeland og opgive sine Studier, og han levede siden til Stadighed paa Tranekær. 1724 blev han Kaptajn og Kompagnichef ved Kronprinsens Regiment, fra 1728 ved Livgarden til Fods, 1730 Oberstløjtnant ved Holstenske Rytterregiment. Hans første Ægteskab kostede ham Frederik IV.s Bevaagenhed, da det var indgaaet uden Kongens Samtykke. Heller ikke Christian VI. nærede Velvillie over for ham, og han kom ikke i aktiv Tjeneste, før Frederik V. tiltraadte Regeringen. 1747 blev han Generalmajor i Kavaleriet, 1754 Generalløjtnant og gjorde som saadan Tjeneste ved Hæren, der samledes i Hertugdømmerne 1758. 1761 fik han som General af Rytteriet Kommandoen over de i Hertugdømmerne kantonnerende Rytterregimenter, og da Hæren n. A. under St. Germain rykkede frem mod Russerne, fik A. Kommandoen over Reserven, der stod nær ved Liibeck. Da Feltoget ved Russernes Hjemmarch standsedes, fratraadte A. Kommandoen og trak sig tilbage til sine Godser, hvis Ledelse han viede Resten af sit Liv. Han havde overtaget Grevskabet med Gæld og kæmpede hele sit Liv med Gælden efter sin Fader, men han viste sig i sin — ofte haardhændede — Administration som et fremragende økonomisk Talent og gjorde sig højt fortjent af sin Slægt ved Oprettelsen af Stamhuset Ahlefeldt og ved i det hele taget at bringe Slægtens Formues-

forhold paa Fode igen. — Hv. R. 1729. L'union parfaite 1770. — Maleri af U. F. Beenfeldt paa Tranekær. Pastel sst. Maleri paa Brolykke.

L. Bobé: Slægten A., VI., 1897, s. 66—70. O. Møller: Nachr. v. d. Geschl. d. v. A., 1771, S. 499 ff. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 182. F. Ahlefeldt-Laurvig: Generalen, I, IV, V, 1927—31. — , , , — , , ,
Rockstroh (P. F. Rist).

Ahlefeldt, Godske, ca. 1475—1541, Biskop. F. ca. 1475, d. 25. Jan. 1541 paa Bollingsted, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Claus A. til Bollingsted og (Anna) Buchwald.

G. A. er formentlig identisk med den G. A., der 1489 immatrikuleredes i Rostock. Han opholdt sig i hvert Tilfælde fra 1496 i Rom, hvor han allerede s. A. provideredes med Kanonikater i Slesvig Kapitel og Stillingen som Thesaurarius sst. Da han 1497 skulde drage hjem, fik han Ret til i sin Fraværelse i eet Aar at nyde Kurialernes Privilegier. 1498 nævnes det, at han havde Sognekaldet i Gettorf, og s. A. opnaaede han Kanonikater i Ribe og Roskilde samt Arkidiakonatet i Ribe. Fra 1498 studerede han i Bologna, var 1500 den tyske Nations Prokurator her og tog 1501 Graden som Dr. decretorum sst. Der er adskilligt, der tyder paa, at han har besiddet meget grundige juridiske Kundskaber. Antagelig 1501 blev G. A. Kansler hos Hertug Frederik, hvad han var til 1507, og han synes at have været en meget betroet Mand hos denne. Bl. a. førte han egenhændig Hertugens private Regnskabsbøger. 1503 blev han Koadjutor hos den aldrende Domprovst i Slesvig Envold Søvenbroder og ved hans Død 1504 selv Domprovst. 1507 valgte Kapitlet i Slesvig ham til Biskop, og s. A. stadfæstede Paven hans Valg. Bispevielsen fandt Sted i Lübeck Domkirke. Under ugunstige Forhold overtog han sit Bispedømme, da den forrige Biskop Ditlev Pogwisch havde efterladt en Gæld paa 20 000 rhinske Gylden. G. A. maatte derfor oftere sælge bort af Bispestolens Ejendomme og 1516 ved et Forlig med Kreditorerne pantsætte en Del af sine Indtægter. Som Vidnesbyrd om G. A.s Interesse for Stiftets Administration foreligger der en Del Breve, hvoriblandt Stadfæstelsesbreve vedrørende Slesvig og Haderslev Kapitler. Særlig betydningsfuldt var det, at han var virksom for Udbredelsen af bedre liturgiske Bøger. Med hans Approbation blev der saaledes i Paris for Slesvig Stift 1512 trykt en Liber agendarum (genudgivet af J. Freisen, 1898) og et Breviarium samt 1513 et Diurnale. — Ogsaa i politisk Henseende blev der i disse Aar lagt Beslag paa hans Kræfter. Paa Grund af hans Verdensklogskab, hans Veltalenhed og hans statelige Ydre blev det 1513 overdraget ham

sammen med to danske Adelsmænd for Christian II. at bejle til Kejser Maximilians Sønnedatter, Isabella af Burgund. Denne Sendelse fandt Sted 1514, og man har endnu bevaret Biskoppens Rejsedagbog og den elegante latinske Tale, han i Linz holdt til Kejseren (trykt i J. H. Schlegel: Samml. z. dån. Geschichte, II, 4, 1776, S. 80—86, 98—120). 1515 var G. A. Hertug Frederiks »Orator« ved Pavehoffet, og 1526 leverede han over for Kammerretten i Speier et interessant historisk Bevis for, at Hertugdømmet Slesvig aldrig havde hørt under det tyske Rige, og at Bispedømmet i Aarhundreder havde ligget under Lunds Ærkesæde. — Den frembrydende Reformationsbevægelse beredte G. A. mange Vanskeligheder. Han søgte ved klog Taktik at holde Udviklingen tilbage, men maatte Skridt efter Skridt give efter. 1526 prøvede han mod at udrede en betydelig Pengesum til Frederik I. at skaffe sig Garantier mod Udbredelsen af »den martinske Sekt«, 1533 maatte han afslutte en ret ydmygende Overenskomst med Hertug Christian (III.), hvorved den lutherske Forkyndelse stilledes lige med den katolske, og paa Landdagen 1540 gjorde han et sidste forgæves Forsøg paa at standse Reformationen. Kort før sin Død lagde han alvorligt den holstenske Adel paa Sinde ikke »letsindig at lade den gamle Lære fare«. — Stik fra 18. Aarh. Hans Billede foran i Breviaret fra 1512. Afbildning paa Gravstenen.

Acta pontificum Danica, V, 1913; VI, 1915, passim. J. A. Cypræus: Annales episcoporum Slesvicensium, 1634, S. 414 ff. J. Moller: Cimbria literata, I, 1744, S. i4ff. L. Bobé: Slægten A., III, 1903, S. 7—21. Kirkehist. Saml., 2.Rk., IV, 1867—68, S. 480—90, 515; 4. Rk., I, 1889—91, S. 579—86, 596—603. Zeitschr. d. Gesellsch. f. schlesw.-holst. Gesch., XL, 1910, S. 349 f., 407—22. Schriften des Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch., 2. Rk., VI, 1914—17, S. 320, f. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 77. [^]. *KornenP*

Ahlefeldt, Hans, ca. 1440—1500. D. 17. Febr. 1500 ved Hemmingstedt, begr. i Ahrensbøk Kloster. Forældre: Benedict A. til Tørning (d. ca. 1470) og Dorothea Hersten (levede 1497). Gift 1° Nov. 1476 med Elsebeth Rosenkrantz, d. ca. 1490, D. af Righofmester Erik Ottesen R. (s. d.) og Hustru. 2° før 1492 med Adelheid v. Btilow, d. efter 1500, D. af Steffen v. B. til Wehningen og Sophie v. Quitzow.

H. A. kendes fra ca. 1470 som Ejer af Familiegodset Tørning og som en af de mere fremtrædende holstenske Raader under Kongerne Christian I. og Hans. 1480 blev han Lensmand paa Gottorp, som han tre Aar senere ombyttede med Tønder, der faa Aar i Forvejen var blevet kgl. Len. Samtidig blev H. A. slaaget til Ridder. 1494 mageskiftede han Tørning med Gelting i

Angel og Haseldorf ved Elben, hvor hans Strenghed mod Bønderne bevirkede en væbnet Opstand mod ham. 1476 fik han Kaden, ca. 1495 blev han Amtmand i Segeberg. Under det katastrofale Ditmarskertog i 1500 var H. A. en af Hovedanførerne, og som saadan fraraadede han paa Grund af de uheldige Vejrforhold Fremrykningen mod Hemmingstedt, men blev overstemt af de øvrige, der paavirkedes af Junker Schlentz' Optimisme. I den paafølgende Kamp førte H. A. Rigsbanneret, der af en senere Tradition udpegedes som selve det himmelfaldne Dannebrog. Samme Tradition beretter, at A., der til sidst omringedes, opfyldte den gamle Fændrikpligt og svøbte den afrevne Fanedug om sit Legeme, hvorefter han nedhuggedes sammen med de seks Væbnere, der udgjorde Fanevagten.

L. Bobé: Slægten A., IV, 1901, S. 65—72. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 125. A. D. Jørgensen: Hist. Afhdl., II, 1899, S. 104 (fra 1887).

A. Heise (*Rockstroh**).

Ahlefeldt, Hans, 1624—94> Officer. F. 1624 P^{aa} Stendorf, d. 22. Juni 1694 paa Glorup, begr. i St. Knuds K. i Odense. Forældre: Hans A. til Stendorf (1584—før 1642) og Margrethe Hansdatter Buchwald. Gift i^o Okt. 1661 med Catharine Sehested, f. 17. Febr. 1625, d. 18. Dec. 1670 (gift i^o med Rigens Raad Sivert Urne, 1603—61), D. af Cai S. (1601—44) til Petersdorf og Anna Godskesdatter Ahlefeldt (1592—1645). 2° 1672 (Ægtepagt 7. Okt.) med Anna Rumohr, f. 1649, d. 12. Dec. 1711, D. af Henrich R. til Roest og Ida v. Brockdorff.

Som ung deltog H. A. i Trediveaarskrigen i den kejserlige Hær, hvor han 1644 var Løjtnant i Grev Valdemar Christians Rytterregiment og kort efter avancerede til Ritmester. 1646 kom han til Danmark og ansattes i Rytteriet, hvor han n. A. blev Chef for et Kompagni. Under et Drikkegilde i Oldesloe dræbte han 1649 sin Svoger Cai Buchwald til Fresenburg og gik derefter først i fransk, senere i svensk Tjeneste og steg til Oberst. Ved den 1657 af Frederik III. udstedte Generalpardon aabnedes der ham atter Adgang til Danmark, hvad han benyttede sig af. Han udsonede sig med sin Søster, og i Aug. forestillede Anders Bille ham som Chef for Hans Rantzaus tidligere Rytterregiment, hvormed han først deltog i Anders Billes Felttog i Stift Bremen og derefter indgik i Ulrik Chr. Gyldenløves Korps til Forsvar af Fyn. Kort før Karl Gustafs Overgang over Lillebælt udnævntes han til Generalmajor. Da Overgangen fandt Sted, stod han paa Iversnæs (Tybrindvig) med 6 Kompagnier og optog Kampen med Fjendens Fortrav ude paa Isen, der brast under to af hans egne

og et af Fjendens Kompagnier. Han blev selv taget til Fange, men efter Roskildefreden udveksledes han og blev derpaa udnævnt til Chef for Kongens Livregiment til Hest (tidl. Cai Lykkes). Ved det svenske Overfald paa Kbh. Aug. 1658 var kun et Par af hans Kompagnier i Byen, medens Regimentets øvrige Kompagnier laa spredt ude i Sjælland, og det blev H. A., der kom til at lede Afbrændingen af Forstæderne. Efter at have deltaget i Ulrik Chr. Gyldenløves Udfald 23. Aug. samt i Udfaldet paa Amager 10. Okt. udnævntes han til General-løjtnant i Begyndelsen af 1659. Stormnatten kommanderede han ved Østerport, hvor Fjenden angreb henad Morgenstunden. I Marts samlede han Tropper i Holsten, men forskellige planlagte Ekspeditioner mod Nakskov, Femern og Langeland mislykkedes, fordi S sammenspillet med den hollandske Flaade glippede. Under den kejserlige General Montecuculi deltog han i Juni i Landgangsforøget ved Middelfart, der blev afvist. I Slaget ved Nyborg indgik han i Schacks Korps og førte dettes højre Fløj. Ved sit store personlige Mod og sin fortrinlige Førings gjorde han her Udslaget.

I Begyndelsen af det følgende Aar var han med kgl. Fuldmagt sendt til Jylland for at registrere Kirstine Munks Efterladenskaber og beslaglægge dem. Ved sin Tilbagerejse over Femern blev han tillige med Feltherren Hans Schack opsnappet af Svenskerne, der førte dem til Jonkoping, hvorfra de udveksledes ved Freden 1660. 1661—64 var han Amtmand over Dragsholm Amt, men i Maj 1663 udnævntes han tillige til Guvernør over Fyn og Kommandant i Nyborg. Som Belønning for hans Forhold ved Nyborg var der lovet ham 5 000 Rdl. aarlig, men i Stedet fik han 1664 overdraget Saltø Amt paa seks Aar og paa gunstige Vilkaar. Alligevel kvitterede han allerede n. A. Amtet.

H. A. var under Opholdet i Frankrig gaaet over til Katolicismen, hvilket forhindrede ham i at blive optaget i Gehejmerraadet, hvad Christian V. meget havde ønsket. Han var Assessor i Krigskollegiet lige fra dettes Oprettelse 1660, og 1684 fik han Rang med Gehejmerraader. Med sin første Hustru fik han Godset Raarup (Kathrinebjerg) ved Kbh. 1661 havde han erhvervet Glorup. Under den skaanske Krig førte han ikke Kommando, da han efter den forrige Krig havde trukket sig helt tilbage fra Militærvæsenet og nærmest var blevet Hofembedsmand.

Det pragtfulde Marmormonument over ham i St. Knuds Kirke i Odense (med hans Statue) er udført 1701 af Flamlænderen Thomas Quellinus.

L. Bobé: Slægten A., V, 1899, S. 107—14, og i Mindeskrift 10.—11. Febr. 1659, 1909. K. C. Rockstroh i Svendborg Amt s. A. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 168.

S. A. Sørensen (*Rockstroh**).

Ahlefeldt, Hans Adolph, 1722—1807, Officer. F. 12. Okt. 1722 paa Lindau, d. 23. Jan. 1807 i Odense, begr. i N. Lyndelse. Forældre: Generalløjtnant, Kommandant i Glickstadt Balthazar A. (1684—1752, gift i^o 1711 med Catharina Hedevig Rantzau, 1697—1713, 3° 1730 med Ida Emerentia A., 1681—1741) og Sophie Hedewig v. Wohnsfleth (1697—1728). Gift 29. Sept. 1770 paa Taasinge med Vibeke Margrethe Juel, f. 29. Aug. 1734 paa Bygholm, d. 5. April 1793 i Odense (gift i^o 1758 med Oberst, Kammerherre Caspar Christopher Brockenhuus til Bramstrup, 1722—62), D. af Gehejmerraad Peder Juel til Hverringe (1707—79) og Birthe Catharine Levetzau (1714—84).

H. A. A. blev 1735 immatrikuleret i Kiel, 1738 Fændrik i kurkølnsk, 1740 i dansk Tjeneste, 1745 Sekondløjtnant i Livregimentet Dragoner, 1750 Ritmester, 1756 Major, 1761 Oberstløjtnant. 1765 blev han som Oberst Kommandør for Livgarden til Hest, 1767 Chef for Holstenske Dragonregiment, 1774 Generalmajor, 1783 Generalløjtnant og n. A. Overgeneraladjutant. H. A. A. stod højt i Gunst hos Feltmarskal St. Germain og blev 1765 Deputeret i Generalkrigsdirektoriet, 1766 i Det høje Krigsraad og endelig — efter Struensees Fald — med Afbrydelser i General- og Kommissariats-Kollegiet 1773—89, de sidste Aar som Præses i dette. Efter haarde Kampe med den store Landbokommission (Reventlow, Colbiørnsen m. fl.) søgte han paa Grund af Øjensvaghed sin Afsked 19. Aug. 1789, — han skrev selv, at han »næsten hverken kunde skrive eller læse og slet ikke arbejde ved Lys«. Han var Formand i Kommissionen for Hærordningen af 1785, der medførte hans første Kampe med Reventlow. — Ogsaa som Diplomat tjente han sit Land; han var 1772 Envoyé i Haag og 1776—78 i Petersborg, 1776—79 var han Direktør for de kgl. Stutterier og 1778 tillige for Landstutterierne, 1784 for den kgl. Veterinærskole, 1782—89 Direktør for den alm. Enkekasse. 1802 fik han Patent som General af Kavaleriet. — Gehejmekonferensraad 1789. — Hv. R. 1773. — Portrætteret paa Haffners Billede fra 1781 af Appartementet paa Christiansborg (Rosenborg).

L. Bobé: Slægten A., III, 1903, S. 78—81. K. C. Rockstroh i Hist. Tidsskr., 9. Rk., VI, 1929, S. 96—ni. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II,

Ahlefeldt, Hans Henrik, 1656—1720, Diplomat og Hofmand. F. 1. Marts 1656, d. 23. Marts 1720 i Hamburg, begr. i Seester K. Forældre: Bendix A. (1629—¹⁷⁰¹) til Deutsch-Nienhof og Elisabeth Hedevig Thienen (1629—⁹¹). Gift i^o 1678 med Dorothea Frederikke Ahlefeldt, f. 28. Maj 1658 paa Reinbek, d. 22. Dec. 1705 paa Seestermuhe, D. af gottorpsk Statholder Frederik A. (1618—64, gift 1° 1643 ^{m^e} d Eibe Wensin, d. 1644) og Anna Cathrine Pogwisch (1633—94). 2° ca. 1708 med Mette Kielman v. Kielmansegg, f. 13. Juli 1670, d. 14. April 1748 paa Seestermuhe (gift i^o med Christian Albrecht Ahlefeldt, 1660—1705), D. af Hans Henrik K. v. K. (s. d.) og 1. Hustru.

Som Dreng havde H. H. A. 1665 sammen med sin Fader og mange af sin Slægt været til Stede ved Indvielsen af Kiels Universitet, hvor han selv blev immatrikuleret 1670. 1678—79 gjorde han en Udenlandsrejse til Frankrig og Holland, udnævntes ved sin Hjemkomst til Kammerherre og blev 1682 Landraad. Hans diplomatiske Karriere indlededes med, at han 1683—84 sendtes til Dresden og 1689—91 til London i særlige Missioner; først da han 1698 udnævntes til Gesandt i Berlin, blev hans Diplomat-tjeneste af Varighed. Han tilbagekaldtes herfra 1707, blev atter 1710 Minister i Haag, men rappelleredes 1714. Baade i Preussen og i Nederlandene havde H. H. A. virket under vanskelige politiske Forhold og opnaaede heller ikke større Resultater. Som Hofmand var han aabenbart heldigere. Hjemvendt fra London blev han i Jan. 1692 Overkammererer hos Kronprins Frederik (IV.) og drog i de følgende fem Fjerdingaar udenlands med sin unge Herre, til Venezia, Firenze, Rom og Paris. H. H. A., der undervejs havde faaet en hemmelig Ordre hjemmefra om at »deturnere« Prinsen fra den Inkination, han havde faaet for en Prinsesse af Bayreuth, blev nogle Aar efter ogsaa hans Ledsager, da han 1695 rejste til Mecklenburg for endeligt at fæste sig en Brud. H. H. A. stod højt i Gunst hos Christian V. og hans Efterfølger og fik tildelt store Udmærkelser. Efter Rappellen fra Haag trak han sig tilbage til Holsten, fik 1716 Sæde i Overamtsretten og boede dels i Hamburg, dels paa Seestermuhe, som han havde købt ca. 1684. Sit fædrene Gods Deutsch-Nienhof afhændede han 1695. Han var en human og virksom Godsejer, der 1705 afskaffede Hoveritjenesten efter Overenskomst med Bønderne og drev sin Ejendom i Vejret ved Anlæg og Foretagender af forskellig Art. — Etatsraad 1685. Gehejmeraad 1695. — Hv. R. 1693. Bl. R. 1717.

L. Bobé: Slægten A., V, 1899, S. 128—34. Danmarks Adels Aarvog, 1929, U, s. 172.

Eiler Nystrøm.

Ahlefeldt, Joachim, 1646—1717, Statsmand. F. 1646, d. 9. Sept. 1717 paa Bukhagen, begr. i Eckernførde K. Forældre: Gert Philip A. til Bukhagen (1611—66) og Anna Rumohr (d. 1696). Gift 1674 med Anna Margrethe Buchwald, f. 1653, d. 30. Sept. 1726 paa Bukhagen, D. af Hans Adolph B. til Jersbek (d. 1695) og Margrethe Wolfsdatter Blome (1615—72).

J. A. studerede ved fremmede Universiteter og blev efter sin Hjemkomst 1671 Kammerjunker hos Dronning Charlotte Amalie, men fratraadte 1674 og gik i Hertugen af Gottorps Tjeneste. Han blev gottorpsk Landraad, var Klosterprovst i Preetz 1677—82, blev hertugelig Amtmand i Trittau og Reinbek Amter 1679, gottorpsk Regeringspræsident 1686, Amtmand i Tønder 1691. Medens Hertug Christian Albrecht levede i Landflygtighed i Hamburg, hørte J. A. til hans nærmeste Raadgivere, og da Hertugen efter Freden i Fontainebleau 1679 var bleven indsat i sine Rettigheder, sendtes J. A. selvanden til Kbh. som gottorpsk Afsending for at ordne de finansielle Forhold, og Forhandlingerne, der varede det meste af et Aar, førte til Afslutningen af en Traktat om Kontributionspengene (1680). Da Christian V. atter 1684 inddrog den hertugelige Del af Slesvig, vægrede J. A. sig ved at aflægge Hylingsed til Kongen — han gik tværtimod som Afsending til Wien for at tale Hertugens Sag hos Kejseren. Dette blev Udgangspunktet for Kongressen i Altona, hvor A. optraadte som den ene af Hertugens Repræsentanter, og han havde en væsentlig Andel i Forliget af 1689, hvorved Christian Albrecht fik sit Land og sine Rettigheder tilbage. J. A. fik ved samme Lejlighed sine Godser igen, som Kongen havde inddraget 1684, og han belønnedes fyrsteligt af Hertugen, der bl. a. skænkede ham Landsbyen Ellebjerg ved Slien, som han lod lægge ind under Løjtmark Hovedgaard. A., der saa ivrigt havde støttet Gottorpernes Sag, var efterhaanden slaaet ind paa en forsonligere Politik og søgte at udjævne Stridighederne mellem Konge og Hertug. Da Hertug Frederik efter Christian Albrechts Død 1694 viste sit fjendtlige Sindelag mod Danmark, tog J. A. derfor sit Parti og søgte Afsked. Han opnaaede den 1699 og gik umiddelbart derefter i Kongens Tjeneste, foreløbig som Charlotte Amalies Overhofmester. Efter Hertug Frederiks Død 1702 opstod der Tvistigheder i Anledning af Formynderskabet for den lille Arving, og J. A. sendtes til Kiel, denne Gang som Kongens Udsending, og søgte paa alle Maader at ordne Sagerne til Danmarks Fordel. Det gjorde ikke hans Stilling ringere hos Frederik IV. 1703 blev han Medlem af Konseillet og første Deputeret for Finanserne, fulgte Kongen til Norge

1704 og blev 1706 Højsteretsassessor og Vicestatholder i Hertugdømmerne. 1711 underskrev han paa Kongens Vegne Forliget i Hamburg om Fællesregeringen, n. A. tog han Afsked fra sine Embeder. J. A., der kom af Dage ved Følgerne af en Løbskkørsel, var Ejer af Bukhagen, Olpenæs, Løjtmark og Prisholt. Ved Siden af sin politiske Gerning dyrkede han Videnskaberne og ansaas af sin Samtid for at være en lærd og kundskabsrig Mand. — Hertugelig Gehejmeetats- og Kammerraad 1682. Kgl. Gehejme- raad 1699. — Hv. R. 1701.

L. Bobé: Slægten A., III, 1903, S. 138—44. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, VII, 1926; VIII, 1930. Danmarks Adels Aarbog, 1929, , . 40. *Eiler Nystrøm.*

Ahlefeldt, Jørgen, 1589—1641, Officer og Amtmand. F. 12. Sept. 1589 paa Lønborggaard, d. 24. Juni 1641 i Haderslev. Forældre: Godske A. til Emkendorf, Quarnbeck og Marutendorf (d. 1612) og Margrethe Rantzau (f. 1556, d. tidligst 1624, gift i° med Hans Ahlefeldt til Søgaard, d. 1580). Gift 1612 med Margrete Blome, f. ca. 1592, d. tidligst 1666, D. af Hans B. (s. d.) til Testorf og 2. Hustru.

J. A. var Ejer af Quarnbeck og Marutendorf i Holsten, som han havde arvet efter Faderen. Efter at have studeret i Rostock (immatrikuleret 1606) og Tiibingen blev han 1611 Fændrik, s. A. Kaptajn og deltog i Kalmarkrigen. Senere gik han til Tyskland, blev Kongens og Hertugen af Gottorps Krigskommissær ved den nedersachsiske Hær og 1625 kgl. Landraad. Under Christian IV.s Deltagelse i Trediveaarskrigen tog han paa ny Tjeneste hos Christian IV., først som Kaptajn og siden som Oberst; han blev 4. Sept. 1627 Kommandant i Krempe, hvilken Fæstning han dog af Mangel paa Proviant maatte overgive til de kejserlige 14. Nov. 1628. I Foraaret 1629 var han som Krigsraad med ved Oberst Morgans Angreb paa Vestkysten af Slesvig. Aaret efter blev han Amtmand i Haderslev, hvilken Stilling han beklædte til sin Død.

P. Rhode: Saml. t. Haderslev Amts Beskr., 1775, S. 46. Jahrb. f. d. Landeskunde Schlesw., Holst. u. Lauenb., X, 1869, S. 101. L. Bobé: Slægten A., II, 1912, S. 199 f. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 100.

L. Laursen (J. A. Fridericia).

Ahlefeldt, Jørgen, 1748—1823, Amtmand. F. 20. Dec. 1748 paa Damp, d. 14. Sept. 1823 i Slesvig By, begr. i Karby ved Slien. Forældre: Johan Rudolph A. (1712—70, gift i° 1732 med Baronesse Elisabeth Liliencron, 1715—34) og Margrethe ØUegaard

Brockdorff (1717—63). Gift 24. Aug. 1770 med Baronesse Auguste Frederikke Johanne von Gemmingen, f. 25. April 1753, d. 19. Febr. 1818 i Slesvig By, D. af Gehejmerraad, Guvernør i Mompelgard, senere Statsminister Baron Reinhard v. G. (1698—1773) i Karlsruhe og Marie Magdalene von Bärenfels.

A. studerede i Gottingen (1766—67) og Tubingen (1769) og traf under Opholdet i Wiirttemberg sin senere Hustru. 1770 blev han Kammerjunker, 1772 Landraad ved den slesvigske Landret, 1773 Kammerherre og var 1772—76 Provst for det adelige St. Johannes Kloster i Slesvig. 1773 var han i Frankrig, 1775 i Tyskland, hvor han i Berlin blev forestillet for Frederik den Store. A. udnævntes 1791 til Amtmand i HiAtten Amt, forflyttedes 1801 til Gottorp Amt og blev 1808 Overdirektør for Byen Slesvig, men trak sig tilbage fra sine Embeder 1813. A. var stor slesvigsk Godsejer, arvede, købte og solgte en Række store Godser: Damp, Hohenstein, Olpenæs, Mohlhorst, Dorpt, Maslev og Borghorst, men gik 1813 konkurs. — Gehejmekonferensraad 1808. — Hv. R. 1782.

F. Thaarup: Fædrenelandske Nekrolog 1821—26, S. 165[^] L. Bobé: Slægten A., V, 1899, S. 61 f. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 145.

Eiler Nystrøm (P. Brock).

Ahlefeldt, Ulrik Carl, Greve. 1704—57, Officer. Døbt 28. Nov. 1704 i Kbh. (Slotsk.), d. 12. Nov. 1757 i Vordingborg, begr. i Tranekær K. Forældre: Statholder Carl A. (s. d.) og Hustru. Ugift.

A. var 1713 i Huset hos Professor Henrik Diirkop. 1726 blev han Sekondløjtnant i Livgarden til Fods, 1727 Kaptajn i fynske gevorbne Infanteriregiment og tre Aar senere forsat til Grenaderkorpset. S. A. fik han imidlertid Karakter af Oberstløjtnant ved Livregiment til Hest og udnævntes 1732 til virkelig Oberstløjtnant. 1734 var han Generaladjutant hos General Joachim Morner, der kommanderede et dansk Hjælpekorps ved Rhinen, og n. A. fik han Obersts Karakter og udnævntes til Kammerherre. 1738 blev han som virkelig Oberst Chef for 3. jyske Rytterregiment, 1747 Generalmajor, 1755 Generalløjtnant, var 1748—57 Chef for 2. jyske nationale Kavaleriregiment. — Hv. R. 1741. — Miniature i Olie paa Fr.borg angives, formentlig med Urette, at forestille U. C. A.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 70. O. H. Moller: Nachr. v. d. Geschl. d. v. A., 1771, S. 491 f. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 183.

P.F.Rist (Rockstroh).*

Ahlefeldt, Volf, 1689—1777, Gehejmeraad. F. 1689, d. 19. April 1777. Forældre: Johan Henrik A. til Kønigsførde (1668—1741) og Margrethe Qualen (d. 1737). Gift 5. Marts 1718 paa Quarnbeck med Bertha Catharine Ahlefeldt, f. 19. Sept. 1701, D. af Johan A. (1659—¹⁷³²) °g Mette Pogwisch (1673—1720).

A. blev indskrevet ved Universitetet i Kiel 1704 og fik 1711 Pas til en Udenlandsrejse til Italien og Frankrig. 1731 blev han Landraad i Hertugdømmerne og beskikkedes 1744 til Provst ved St. Johannesklostret i Slesvig. Efter sin Fader arvede han Kønigsførde (Gettorf Sogn ved Eckernførde), Stamgodset for den Linie af Slægten, han tilhørte, og havde forinden (1735) købt det nærliggende Lindau af sin Frænde Balthasar Ahlefeldt. — Gehejmeraad 1756. Gehejmekonferensraad 1766. — Hv. R. 1747. Bl. R. 1773.

L. Bobé: Slægten A., III, 1903, S. 112. Danmarks Adels Aarbog, 1929,

5 "

Eiler Nyström.

Ahlefeldt-Dehn, Carl Frederik Ulrik, 1750—1829, Amtmand. F. 30. Maj 1750 paa Klein Nordsee, d. 3. Marts 1829 i Itzehoe, begr. sst. Forældre: Vilhelm A. til Klein Nordsee (1710—54) og Benedicte Christiane Charlotte v. Schmettau (1720—58). Gift 10. Maj 1776 med Baronesse Sophie Charlotte Frederikke v. Dehn, f. 7. Nov. 1759, d. 28. Juli 1813 i Itzehoe, D. af Oberst, Baron Johan Frederik Christian v. D. (1714—68) og Louise Anna von Praun (1729—1806).

A. blev Kornet reforme 1759 og Kaptajn 1763, naturligtvis uden at gøre Tjeneste. 1767—69 studerede han ved Carolinum i Braunschweig og blev 1769 Kammerjunker. Han forsøgte sig derefter i Udenrigstjenesten, gik som Attaché til Paris 1773, men vendte hjem 1775, blev s. A. Kammerherre og 1777 Provst ved St. Johannesklostret i Slesvig. Et kvart Aarhundrede efter indtraadte A. atter 1805 i Statstjenesten som Amtmand over Steinburg Amt, hvortil han 1815 føjede Stillingen som Overdirektør for Byen Itzehoe, men afgik fra begge Embeder 1820. Ved sit Giftermaal var han kommen i Besiddelse af Godset Ludwigsburg (Kohoved) ved Eckernførde, som Hustruen arvede efter sin Faders Onkel Statsminister, Grev Frederik Ludvig v. Dehn (s. d.), og i Overensstemmelse med dennes testamentariske Bestemmelser antog A. 1783 Navnet Ahlefeldt-Dehn. Hans finansielle Forhold var slette og Tiderne vanskelige. Han maatte jævnlige optage Laan i Ludwigsburg, og det endte med, at Hovedgaarden med underliggende Avisgaarde afhændedes ved Tvangssalg 1823, og et nyt Ahlefeldt-

Dehnsk Fideikommis oprettedes af omliggende Bøndergods. — Gehejmekonferensraad 1815. — Hv. R. 1803.

L. Bobé: Slægten A., V, 1899, S. 56 f. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, 5. 143. Tyske Kancellis (utrykte) Forestillinger. *Eiler}J^strøm.*

Ahlefeldt-Laurvig(en), Christian Johan Frederik, Lensgreve, 1844—1917, Politiker og Landmand. F. 31. Juli 1844 paa Lille Mørkegaard i Holbæk Amt, d. 28. Aug. 1917 paa Tranekær, begr. i Tranekær K. Forældre: Lensgreve Frederik Ludvig Vilhelm A.-L. (1817—89) og Komtesse Marie Albertine Mathilde Schulin (1820—85). Gift 23. Maj 1869 i Kbh. (Garn.) med Baronesse Johanne Ida Birgitte Augusta Wedell-Wedellsborg, f. 11. Maj 1846 paa Hegnetslund, d. 16. Juni 1930 i Kbh., D. af Kammerherre Baron Ferdinand W.-W. (1792—1862, gift i^o 1812 med Komtesse Augusta Schack, 1788—1841) og Komtesse Eleonore Sophie Bille-Brahe (1817-96).

A.-L. viste tidlig Interesse for Landbruget og uddannedes ved det. 1866 overtog han Driften af Brolykke under Grevskabet Tranekær, og ved Faderens Død 1889 tiltraadte han Besiddelsen af Grevskabet Langeland og Stamhusene Ahlefeldt og Lundsgaard, hvortil 1896 ved Køb kom Hjortholm Gaard og Gods paa Langeland. Han var nu en af Landets største og rigeste Jordbesiddere og ledede med levende Interesse sin omfattende Bedrift.

Den virkelystne, landbrugs- og samfundsinteresserede Mand kom tidlig til at deltage i det offentlige Liv og fik betroet en Række Tilidshverv. Han var Formand for Magleby Sogneraad 1869—78, Medlem af Svendborg Amsraad 1877—95, Landstingsmand for 6. Landstingskreds 1883—1910, Medlem af Rigsretten fra 1907 og Medlem af Landhusholdnings-selskabets Bestyrelsesraad 1902—08. Fra 1874 var han Formand for Langelands landøkonomiske Forening. Ved Omdannelsen af De samvirkende Landboforeninger i Fyns Stift 1902, da Det patriotiske Selskab traadte tilbage fra Overledelsen, valgtes A.-L. til Samvirksomhedens Formand og fungerede som saadan til 1911.

A.-L. var en Jorddrot og Lensmand af den gamle Skole med Evne og Villie til at paatage sig og indfri de Forpligtelser, som hans Fødsel, Velstand og sociale Position paalagde ham over for Samfundet. Med storstilet Offervillighed blev der paa Grevskabets Gaarde udført en Række Forsøg, som er kommet Almenheden til gode, f. Eks. vedrørende Fodring, forskellige Kvægracer, Lucernedyrkning, Ensilering, Osteproduktion, Fjerkræavl m. m. Paa Tranekær oprettedes 1914 en Fodermesterskole for Uddannelse af

unge Mænd, der ønsker teoretisk og praktisk Undervisning i Kvægets Røgt og Pleje. Saavel disse Forsøg m. m. som selve Driften af Tranekær vakte i Begyndelsen af Aarhundredet berettiget Opmærksomhed i vide Kredse.

A.-L. var en selvstændig Natur, der havde sin egen Mening og gik sine egne Veje saavel i Politik som i andre offentlige Forhold. Han lod sig hverken lede af Teorier eller Doktriner, men bedømte enhver Ting fra sit eget praktisk-prægede Synspunkt, og dette i Forbindelse med en djærv og aaben Udtryksform kastede et Skær af Friskhed over hans offentlige Optræden.

I Politik tilhørte han Højre, men havde vanskeligt ved at finde sig til Rette i Partirammerne og hævdede ofte Særstandpunkter. 1900 skilte han sig ud af Partiet og stod indtil 1904 i de Frikonservatives Rækker, men traadte 1905 atter ind i Højre. I Landstinget gjorde han sig ofte bemærket ved sine selvstændige Meninger og til Tider drastiske Udtalelser, f. Eks. ved Forhandlingerne om Landarbejderloven (1897 og 1899) og om Kvindernes Valgret (1904).

Han havde Interesse for sin Slægts Historie og bekostede Udgivelsen af L. Bobés monumentale Værk »Slægten Ahlefeldts Historie«. — Hofjægermester 1869. Kammerherre 1888. — R. 1885. DM. 1893. K.² 1906. K.¹ 1910. S.K. 1911. — Maleri af H. C. Jensen paa Tranekær. Træsnit fra 1887.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 121. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 196. N. Bransager og P. Rosenkrantz: Den dsk. Regering og Rigsdag, 1901—03, S. 496, 502 f., 510—14. Afsger] Kfarstensen] i Nationaltid. 28. Aug. 1917. Ugeskr. f. Landm. s. A. Fyns Stifts Landbrugstid., 1914 og 1917. Tidsskr. f. Landøk., 1917.

A . /-./•.

Anton Christensen.

Ahlefeldt-Laurvig(en), Elias Carl Frederik, Greve, 1816—64, Officer. F. 9. Aug. 1816 paa Frbg., d. 18. April 1864 ved Dybbøl, begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Kammerherre, Oberst Carl Christian A.-L. (1770—1851, gift 2° 1819 med Ursula Cathrine Bockmann, 1790—1885) og Juliane Caroline Mattstedt (1787—1860, gift 2° 1820 med Premierløjtnant, Krigsassessor Jacob Elias Hoffmann, 1771—1845). Gift 15. Okt. 1860 i Kbh. (Garn.) med Jacobine Dorothea Petersen, f. 2. Febr. 1820 i Kbh. (Frue), d. 1. Juni 1908 i Kbh., D. af Væversvend Jacob P. el. Jochumsen (1773—1820) og Anna Lucie Jensen (senere gift Lund).

A.-L. blev Landkadet 1836, Sekondløjtnant 1839, ^{to}g Landmaalereksamen 1842, blev Premierløjtnant 1847 ^{og} ^{stoc} ^{ve} ^Λ Krigens Udbrud 1848 i Rendsborg ved 16. Bataillon, der sluttede sig til Slesvigholstenerne. Sammen med Bataillonens øvrige dansk-

sindede Officerer maatte han afgive Revers om ikke at kæmpe mod Slesvigholstenerne i det indeværende Felttog og ansattes derfor ved sin Tilbagekomst til Danmark ved Kbh.s Garnisonsbataillon. I Marts 1849 forsattes han til 1. Reservebataillon, med hvilken han med Hæder deltog i Felttogene 1849 og 1850. Gentagne Gange fremhævedes han i Rapporterne for Mod og Dygtighed, og efter Slaget ved Isted modtog han Ridderkorset. Under Krigen 1864 deltog han i Kampen ved Selk og Fægtningen ved Sankelmark som Kompagnikommandør ved 11. Regiment. Ved Dybbøl var han Bataillonskommandør ved 9. Regiment og fremhævedes med Udmærkelse i Rapporten for sin Optræden under Kampen 18. April, da han fandt Helledøden under 9. og 20. Regiments berømte Modangreb, hvor han førte sin Bataillon »i Kugleregnen med en Ro og Orden, som var det paa en Exercerplads«. — R. 1850. — Mindesmærke ved Dybbøl. — Træsnit fra 1864.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 112. A. F. Hansen: Mindeskrift over de 1864 faldne Officerer, 1909. Vort Forsvar 30. Maj 1886. H. Holbøll: En Brigadeadjudants Erindringer, 1911, S. 231—38. Danmarks Adels Aarboeg., 1929. II. S. 191.
Rockstroh (P. N. Meuwenhuis).

Ahlefeldt-Laurvig(en), Elise (Elisabeth) Davidia Margarethe, 1788—1855, Grevinde. F. 17. Nov. 1788 paa Tranekær, d. 21. Marts 1855 i Berlin, begr. sst. (Garnisons Friedhof). Forældre: Grev Frederik A.-L. (s, d.) og 1. Hustru. Gift 20. Marts 1810 paa Tranekær med preussisk Generalmajor Adolph Ludwig Wilhelm v. Ltitzow, f. 10. Maj 1782 i Berlin, d. 6. Dec. 1834 sst. (gift 2° 1829 med Augusta v. Ubel), S. af preussisk Generalmajor Johann Adolph v. L. (1748—1819) og Wilhelmine v. Zastrau (1754—1815). Ægteskabet opløst 1825.

E. A.-L. voksede op som Enebarn, forkælet og beundret af alle og meget frit opdraget. Paa Slottet med dets mange Gæster til-egnede hun sig en sikker selskabelig Kultur; hos Moderen og hos sin mangeaarige Opdragerinde Mariane Philipi udviklede hun sin romantiske Sans for Poesi og Natur, fra Faderen arvede hun Lidenskab for Teater og Musik. Efter en Kærlighedshistorie med en ung Officer, hvorefter hun i sit 19. Aar fødte en Datter (som hun lod opdrage i Hamburg og først 1823 tog til sig), ledsagede hun Moderen til Badestedet Nenndorf i Hannover. Her traf hun 1808 Adolph v. Ltitzow. Trods Faderens Modstand ægtede hun ham, i lige Grad begejstret for ham og hans Sag, den nationale Frihedskamp mod Napoleon. Hun hjalp ham 1813 med at hverve et Frikorps i Breslau, fulgte og plejede ham under Krigen, smittede

alle med sin Begejstring (Th. Korner og Fr. L. Jahn var mellem hendes Beundrere) og var med til at lægge det poetiske Skær over Liitzowerne, hvori de senere har staaet. Da Lutzow 1815 fik Ordenen Pour le mérite, fik hun Jernkorset. — I Hverdagene efter Krigen kølnedes hendes Følelser for Manden. I hans nu mere administrative Arbejde i forskellige Garnisonsbyer var der ikke samme Brug for hendes Ildsjæl som før. Da lærte hun 1821 i Miinster den unge Auditør, senere Digter, Karl Immermann at kende. Der udviklede sig hurtigt et fortroligt Venskab mellem dem, og hun kom til at spille en stærkt inspirerende Rolle for hans Digtning. Da Folkesnakken tvang hende til at vælge mellem Manden og Vennen, valgte hun den sidste. Ægteskabet med Lutzow blev opløst. Hun fulgte Immermann til Magdeburg, senere til Diisseldorf, og blev hurtigt Midtpunktet i hans Omgangskreds af Kunstnere, Digtere og Videnskabsmænd i Kraft af sin overordentlig levende Aand, sin fine Sans for Skønhed og sin Evne til uselvsk Beundring. Hun kunde baade lytte, raade og incitere. — Hun ønskede — maaske mest fordi hun var otte Aar ældre — ikke Ægteskab med Immermann, men følte det dog — efter 14 Aars Samliv — som en Katastrofe, da han 1839 giftede sig med en ung Pige. Efter en Rejse til Italien bosatte hun sig saa i Berlin og forstod ogsaa her ved sine Oplæsningsaftener og sin litterære Salon at samle en Kreds af betydelige Mænd omkring sig. Trods Sygdom i de sidste Aar bevarede hun sin energiske og levende interesserede Aand; hendes Breve giver Vidnesbyrd herom, men kun svagt om den Magt, hendes Personlighed har udøvet. Hun ønskede ikke selv at optræde som Forfatter, men har oversat »Ivanhoe« til Tysk. — Breve til og fra E. A.-L. i Statsbiblioteket, Berlin. — Maleri af ukendt paa Lundsgaard 1816. Tegning af L. Pietsch. Stik af G. H. Sagert fra 1857 efter et Billede fra 1816 af I. H.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 101—05. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 188. F. Ahlefeldt-Laurvig: Elise A.s Historie, 1923. Samme: Generalen,

1 9 3

Georg Christensen.

Ahlefeldt-Laurvig(en), Frantz Vilhelm Ferdinand, Greve, 1790—1843, Stiftamtmand. F. 7. Nov. 1790 i Altona, d. 10. Nov. 1843 i Viborg, begr. sst. Forældre: Greve Jens Juel A.-L. (s. d.) og Hustru. Gift i^o 25. April 1826 i Tranekær med Charlotte Helene Louise Fabricius, f. 19. Maj 1800 i Tranekær, d. 2. Sept. 1829 i Kbh. (Holmens), D. af Sognepræst i Tranekær og Tullebølle Christian Conrad F. (1767—1831) og Ehrengard Melusine Ludomille

v. Mutio (1763—1832). 2° 16. Dec. 1832 i Viborg med Anna Dorothea Christine Hanson, f. 1. Sept. 1794 i Frederiksnagor, d. 3. Juli 1884 i Viborg, D. af Regeringsraad i Frederiksnagor Christopher H. (1761—94) og Juliane Marie Charlotte Louise Frederikke Bie (1773—1858, gift 2° 1811 med Biskop N. E. Øllgaard (s. d.)).

Sammen med en ældre Broder drog A.-L. allerede 1805 til Universitetet i Leipzig, fortsatte i Kiel, Heidelberg og Gottingen og endte sine Studier i Kbh., hvor han 1813 underkastede sig juridisk Eksamen. Ved sin juridiske Begavelse vandt han A. S. Ørsteds Yndest og kom 1816 ind i Danske Kancelli som Volontær, blev 1820 Underkancellist, avancerede 1821 til Assessor ved Lands-overretten i Viborg og 1826 til ordinær Højesteretsassessor. 1821 havde han disputeret for den juridiske Licentiatgrad, blev Kammerherre 1828, overtog 1831 Embedet som Stiftamtmand i Viborg og blev Dr. jur. 1836. A.-L. havde Lov paa sig som en skarpsindig Dommer, besad fremragende Evner som administrativ Embedsmand og stod i det bedste Forhold til Befolkningen. Ved Siden af Juraen dyrkede han æstetiske Interesser, der gav sig Afløb i tyske Smaafortællinger og Digte. — R. 1836. DM. 1840.

Acta solennia, 1836. F. Thaarup: Fædrenelandsk Nekrolog, 1843, S. 62. L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 107 f. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II,

9,

Eiler Nystrøm.

Ahlefeldt-Laurvig(en), Frederik, Lensgreve, 1760—1832, Officer, Godsejer. F. 17. Nov. 1760 paa Bjørnemose, d. 8. Marts 1832 paa Tranekær Slot, begr. i Tovlykke Lystskov. Forældre: Generalmajor, Greve Christian A.-L. (1732—91) og Elisabeth Juel (1742—1803). Gift 1° 29. Juli 1785 paa Himmelmark med Louise Charlotte Hede-mann, f. 2i. Maj 1762 paa Himmelmark, d. 30. Marts 1812 i Kbh., D. af Landraad Johan Christoph Georg H. (1729—82, gift i^o 1752 med Anna Sophie Marquardsdatter v. Brombsen, d. 1754) og Davidia Margarethe v. Drieberg (ca. 1735—95). Ægteskabet opløst 1809. 2° 17. April 1816 paa Aalykkegaard med Ida Catharine Leth, f. 5. Jan. 1798 paa Aalykkegaard, d. 6. Juni 1871 paa Lille Grundet, D. af Etatsraad Frantz Joachim L (ca. 1753—1836) og Anna Marie Lange (1774—1849). Ægteskabet opløst, hun gift 2° 1831 med Proprietær Dankvard Neergaard (1802—81) til Lille Grundet.

A.-L. opdroges fra 1767 hos Bedstefaderen paa Tranekær og blev undervist af Huslærere. Tolv Aar gammel fik han Patent som Løjtnant ved det franske Regiment Deux ponts i Strasbourg

og blev 1772 immatrikuleret ved Universitetet i Kiel, fik 1774 Patent som Ritmester å la suite i danske Livregiment Dragoner, blev Major 1788 og stod som saadan ved Smaalenske Dragonregiment Juli 1789 i Prins Carl af Hessens Stab efter at have taget Del i Felttoget mod Sverige. Han blev Oberstløjtnant 1791 og stilledes å la suite 1793 for udelukkende at virke for sine Godsers Bestyrelse, men vedblev endnu nogle Aar at bo i Hertugdømmerne. Som Kommandør for Langelandske Landeværnsbataillon organiserede han 1801 hele Øens Væbning og stod direkte under Kronprinsen. 1802 blev han Generalmajor over Landeværnet paa Langeland m. m. Under de spanske Troppers Ophold paa Øen lykkedes det ham ved sit Mod og sin Koldblodighed at undgaa kompromitterende Sammenstød mellem hans egne og de spanske Tropper. Frederik VI., der satte stor Pris paa A., udnævnte ham til Generalløjtnant 1813. Fra 1815 var han Chef for Fynske Regiment lette Dragoner til sin Afsked 1830. — A. var en Mand med mange Interesser; en lidenskabelig Passion for den sceniske Kunst fulgte ham gennem hele Livet, — ogsaa Litteraturen dyrkede han, f. Eks. ved at oversætte »Gulddaasen« paa Tysk. Han ledede til forskellige Tider Teatre baade i Slesvig, paa Tranekær og i Odense, og da han boede i Slesvig, lod han hver Lørdag afholde gratis Koncerter. Som Godsejer indlagde han sig paa forskellig Vis stor Fortjeneste, som ved Hoveriets Afskaffelse og Indførelsen af fast Akkord for al Tiende, ved ivrig at fremme Udskiftningen paa sit Bøndergods, ved Forsøg med Sukkerroedyrkning m. m. »Generalen«, som han kaldtes, var elsket af sine Fæstere for sin Velvillie og Humanitet. Nogen god Økonom var han ikke — pragtlysten og rundhaandet, som han var. 1805 maatte han søge Bevilling til at afhænde Grevskabet Laurvig til Kongen, og hans Godser var ved hans Død stærkt behæftede med Gæld. — Hv. R. 1802. D.M. 1812. — Breve i Tranekær Arkiv. — Maleri af Jens Juel paa Tranekær. Pastel af samme sst. Maleri paa Brolykke. Stik af A. Flint. Buste og Relief af A. E. Quittschreiber 1813 paa Fr.borg.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 87—93. Fr. Ahlefeldt-Laurvig: Generalen, I—VI, 1927—31. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 186.

Rockstroh (S. A. Sørensen).

Ahlefeldt-Laurvig(en), Frederik (Frits) Ludvig Vilhelm, Lensgreve, f. 1870, Forfatter. F. 14. Juni 1870 paa Brolykke. Forældre: Lensgreve Christian A.-L. (s. d.) og Hustru. Ugift.

A.-L. blev Student fra Roskilde 1890, tog 1896 økonomisk-statistisk Eksamen, indtraadte 1897 som Volontør i Udenrigsmini-

steriet og blev s. A. kst. Legationssekretær i Paris, 1898 Assistent i Udenrigsministeriet, s. A. Attaché i Rom, og 1899 kst. Legationssekretær i Stockholm. Efter Afgang fra Udenrigsministeriet 1902 og derpaa følgende Udenlandsrejser overtog han 1903 Stamhuset Lundsgaard, 1917 tiltraadte han Grevskabet Langeland med Stamhuset Ahlefeldt og erhvervede 1919 Billundgaard i Nordslesvig. Ved Siden af Driften af Lundsgaard har inden for Landbruget især Fjerkræavlen haft hans Interesse, hvilket han har vist ved sit Kontrolhønseri paa Lundsgaard, Anskaffelsen af Avlsdyr og aktiv Deltagelse i det organisatoriske Arbejde, bl. a. som Præsident i Danmarks Fjerkræavlerforening 1914—28 og derefter som Ærespræsident. Samtidig har humane og sociale Opgaver ligget ham stærkt paa Sinde baade som Medlem af Bestyrelsen af Langelands Plejebørnsforening og ved stor personlig Indsats i andre Henseender. Hertil kommer dybtgaaende sceniske, musikalske og litterære Interesser, der har givet sig Udslag ikke blot i hans Bog »Skildringer og Billeder« (1924), men ogsaa ved Tilskud til Odense Teaters Opførelse af Klassikerforestillinger og et Skuespillerlegat. Desuden har A.-L. udfoldet et flittigt historisk Forfatterskab, som indledes med »Elise Ahlefeldts Historie« (1923), der var en Forstudie til Hovedværket »Generalen« I—VI (1927—31). Delvis fremgaaede af Familiearkivet er ogsaa »Prins Carls Rejse« (1925) og »Christian VI.s Datter« (1926). Disse smukke Bøger er prægede af Forfatterens Pietet og Stræben efter Retfærdighed, men ogsaa af en omstændelig Grundighed. — Hofjægermester 1906. Kammerherre 1928. — R. 1913. DM. 1929. — Maleri af Jul. Paulsen paa Tranekær, af Juel Madsen paa Lundsgaard.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 128. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II, S. 202. *Studenterne fra 1840, IQI<*.

TT v j
* j

Hans Knudsen.

Ahlefeldt-Laurvig(en), Jens Juel, Greve, 1764—94, politisk Forfatter. F. 10. Juni 1764 paa Bjørnemose, d. 19. Nov. 1794 i Slesvig, begr. i Domkirken sst. Broder til Lensgreve Frederik A.-L. (s. d.). Gift 12. Sept. 1788 med Sophie Dorothea Hedemann, f. 16. Dec. 1760 paa Himmelmark ved Eckernførde, d. 7. Febr. 1820 paa Lundsgaard, D. af Landraad Johan Christoph Georg H. (1729—82, gift i^o 1752 med Anna Sophie Marquardsdatter v. Brombsen, d. 1754) til Himmelmark og Davidia Margarethe v. Driberg (ca. 1735—95)-

A.-L. studerede i Gottingen og fra 1784 i Kiel, skal desuden have været Husarofficer i fremmed Tjeneste, men levede i øvrigt som Privatmand i Altona og senere i Slesvig. Han var stærkt interesseret

i Stats- og Samfundsforhold og viser sig i flere Skrifter, han udgav, som Tilhænger afden oplyste Enevældes politiske Idealer. I Skriftet »Hingeworfene Gedanken uber Regierung« (1791) kræver han en tydelig og simpel Lovgivning, Reformer til Gavn for den fortrykte Bondestand og det store Hovederhverv Landbruget, Privilegiers Afskaffelse, Pressefrihed og offentlig Finanstyrelse. England kunde godt, mener han, have en Monark med mindre indskrænket Magt, naar det blot bevarede Offentligheden i sine Forhold. I andre smaa Skrifter har han hyldet den danske Kronprinsregent og talt for et nordisk Forsvarsforbund og for almindelig Værnepligt. Han skrev paa Tysk. men fik sine Skrifter oversat til Dansk og følte sig, trods Sprog og Uddannelse, som Dansk: »ich bin stolz darauf ein Däne zu sein«.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 94—97. Danmarks Adels Aarvog, 1929, II, S. 186. F. Ahlefeldt-Laurvig: Generalen, I—VI, 1927—31. *TT f*

Ahlefeldt-Laurvig(en), Carl William, Greve, 1860—1923, Gesandt, Udenrigsminister. F. 2. Maj 1860 paa Tranekær, d. 29. Nov. 1923 i Kbh., bisat i Kapel i Eriksholm Slotspark. Broder til Lensgreve Christian A.-L. (s. d.). Gift 26. April 1887 i Ordrup Kapel (Gentofte) med Komtesse Elisabeth Danneskiold-Samsøe, f. 28. Okt. 1866 i Paris, D. af Greve, senere Teaterchef Christian Conrad Sophus D.-S. (1836—1908) til Nordfeld og Wanda Sophie Elisabeth Candia Zahrtmann (1842—1916).

Efter at være blevet Student 1878 fra Roskilde studerede A.-L. Statsvidenskab og blev cand. polit. 1883. S. A. han blev Student, forærede Faderen ham det smukke Gods Eriksholm ved Holbæk Fjord og gav ham derved Mulighed for som stor Hartkornsejer at gaa ind i det politiske Liv. Men dette laa i et Leje, som han allerede da vanskeligt sympatiserede med, og en levende Interesse for Udenrigspolitik førte ham i Stedet for ind i Diplomatiets.

I Udenrigsministeriets Tjeneste gennemløb A.-L. den sædvanlige Karriere. Et Par Aar var han Assistent i Ministeriet, derefter Attaché i Paris 1887—89, Legationssekretær sst. 1889—91, i London 1891—97, Gesandt i Wien 1897—1908. Under Sekretærvirkomheden i London var det særlig Arbejdet for den danske Landbrugseksport, der fangede hans Interesse. Det var i de for dansk Landbrug vanskelige Aar, da England lukkede for det danske Kvæg, og der blev i denne Sag, der gjaldt en af Landets mest vitale Interesser, af A.-L. ydet en fortjenstfuld Indsats i Arbejdet med at holde de hjemlige Myndigheder nøje underrettet om alle engelske Synspunkter.

Fra Gesandtvirksomheden i Wien kaldtes A.-L. midlertidig hjem for 1906—07 at virke som Medlem af Kommissionen til Udenrigsministeriets Omorganisation. Sammen med sin Ven, Kontorchef, senere Amtmand Axel Vedel, deltog han energisk i Udvalgsarbejdet, og Udvalgsbetænkningen, der kom til at danne Grundlaget for Kommissionens Indstilling, blev i høj Grad præget af A.-L.s Synspunkter. Opgaven var at reformere det danske Udenrigsstyre i mere moderne, praktisk Retning, d. v. s. dels sammenmelte den diplomatiske og konsulære Uddannelse, dels udvide den konsulære Virksomhed for derved at tilvejebringe intimere Føling med Erhvervslivet.

Et halvt Aar efter, at den nye Organisation var lovfæstet af Rigsdagen, fik A.-L. selv den betydningsfulde Opgave som Udenrigsminister at føre Ordningen ud i Livet. Stærkt interesseret i dansk indre Politik havde han aldrig lagt Skjul paa sine demokratiske Anskuelser og kunde uden Vanskelighed som oprigtig Tilhænger af Venstres Politik overtage Udenrigsministerposten i Ministerierne Neergaard og Holstein-Ledreborg Okt. 1908—Okt. 1909 og igen i Ministeriet Berntsen Juli 1910—Juni 1913. Den almindelige Udenrigspolitik, først og fremmest Forholdet til Tyskland, ledede han i besindig og absolut neutral Aand i fuld Overensstemmelse med Venstrereformpartiets Grundopfattelse: Forbedring af Forholdet til Tyskland og Undgaaelse af enhver alvorlig Misstemning.

Sin Hovedindsats i dansk Udenrigsstyre ydede A. dog uden Tvivl i Gennemførelsen af Udenrigstjenestens Reorganisation efter de i Kommissionsbetænkningen nedlagte Synspunkter. Navnlig søgte han at fremme Vekselvirkningen mellem den diplomatiske og konsulære Tjeneste og holdt strengt paa, at diplomatisk Avancement var absolut betinget af forudgaaende konsulær Virksomhed. Mere end sædvanlig tog han ved Embedsbesættelser Hensyn til personlig Dygtighed og Uddannelse i det praktiske Liv. Ogsaa Udenrigsministeriets Forhold til Pressen laa ham stærkt paa Sinde, og i hans Tid fæstnedes den mod Pressen vendte Side af Udenrigsministeriets Virksomhed i Form af et Pressebureau. Med aldrig svigtende Interesse gik han op i Ministeriets Arbejde i alle Detailler, og med rastløs Energi drev han paa, at alt Arbejde udførtes saa hurtigt og omgaaende som muligt. I Forbindelse hermed stod ogsaa hans Interesse for den dengang saa stærkt paakrævede Omorganisation og Modernisering af Udenrigsministeriets Arkiv.

Det var denne Ihærdighed i det daglige Arbejde, der særlig prægede A. i hele hans Færd, og som ingen, der da virkede i Uden-

rigsministeriet, kunde undgaa at føle sig paavirket af. Men hans Forhold til Medarbejderne var noget mere end det blotte Forhold mellem Chef og undergivne. Han var ikke blot den ivrige Driftsleder, men ogsaa sine Medarbejders trofaste Hjælper og Ven, en retlinet Personlighed, hvis Sind var uden Svig. — R. 1893. DM. 1898. K.¹ 1904. — Maleri af Viggo Johansen paa Eriks-holm 1912, af F. L. Storch paa Tranekær.

L. Bobé: Slægten A., VI, 1897, S. 122. Berl. Tid., Nationaltid. og Politiken 12. Okt. 1908. Aage Heinberg i Verden og vi 7. Sept. 1917. Fr. de Fontenay i Dsk. Adelsblad, Febr. 1924. Danmarks Adels Aarbog, 1929, II,

Fr. de Fontenay.

Ahlmann, sønderjysk Slægt, der i udpræget Grad har været knyttet til Handel og Søfart. Slægten, der oprindeligt skal stamme fra Harz, føres tilbage til Michel Ahlmann, der levede i Sønderborg 1590. Hans Sønnesøn, Jacob Iversen A., Raadmand i Sønderborg, havde to Sønner, der deler Slægten i en ældre og en yngre Linie. Den ældre Linie nedstammer fra Skipper Michael A. i Sønderborg (1649—1711), hvis Søn Hans Michael A. (1692—1768) var Borgmester sst. og Bedstefader til Købmand i Graasten Otto Friedrich A. (1786—1866), fra hvem Graasten-Linien nedstammer. Blandt hans ti Børn var nedenn. Politiker Hans Wilhelm A. (1817—1910). Dennes ældre Broder Nis Peter A. til Langholt (1812—84) var Stamfader til Familien A.-Lorenzen og Fader til nedenn. Landstingsmand Malthé Sehested Hoff A. (1844—1902). — Den yngre Linies Stamfader Christian A. (1653— ca. 1707) var Tipoldefader til nedenn. Politiker Nicolai A. (1809—90), hvis Søn var Arkitekt Hans Vilhelm A. (1852—1928). — Hvad angaar nedenn. Forfatter Hans A. (f. 1881), er der ikke paavist Tilknytning til denne Slægt.

Stammbuch der Familie A. Gravensteiner Linie, 1917. *Albert Fabritius.*

Ahlmann, Hans Christian Vilhelm, f. 1881, Forfatter. F. 29. Okt. 1881 i Kbh. (Matth.). Forældre: Landmand Christian Jensen A. (1848—1922) og Anna Emmely Betzy Steiner (1849—1930). Gift 6. Okt. 1923 i Helsingør (Olai) med Michaela Frederikke Haslund, f. 29. Sept. 1886 i Valby (Frbg.) (gift 1° 1913 med den norske Maler Ludvig Peter Karsten, 1876—1926), D. af Maleren Professor Otto H. (s. d.) og Hustru.

A., der fra 1901 er ansat i Kbh.s Magistrat, har udgivet Digt-samlingerne »Ungdoms Legende« (1907), »Popleerne« (1910), »Aftenlandet« (1913), »Genlyd af Dagene« (1918), »Foraar i Dan-

mark« (1920), »Morgenstjernen« (1924) og »En Fløjtespiller gaar forbi« (1929) og Romanen »Den Fattige« (1928). Han har skrevet Kantater ved Aabningen af det nordiske Forfatterstævne 1919 paa Kbh.s Universitet og ved Mindefesten for Bertel Thorvaldsen paa Kbh.s Raadhus 1920. Endelig har han udgivet de to kritiske Arbejder »Det danske Parnas 1900—1920« (1920) og »Moderne dansk Lyrik« (1922).

A.s Digte er udpræget Stemningslyrik, men det er dog nogle Gange lykkedes ham at fæstne almenmenneskelige Følelser med Sæmpelhed og Prægnans i Udtrykket. Han ejer musikalsk Finsans og forstaar at give Stroferne et festligt Sving. Han har lært af Ludvig Holstein, men har paa den anden Side skrevet en Række Digte, der baade, hvad Stemningen, Diktionen og Skønhedsfølelsen angaar, er Forløbere for Seedorff Pedersens Lyrik. — Maleri af Knud Windfeld Hansen 1917, Kultegning af Juel Madsen ca. 1918, Blyantstegning af Aug. Tørsleff ca. 1914 og af Sinding Larsen, Relief af Michaela Ahlmann ca. 1920. *Qy Rimestad*

Ahlmann, Malthe Sehested Hoff, 1844—1902, Landmand. F. 14. Dec. 1844 paa Langholt ved Nørre Sundby, d. 12. Juli 1902 sst., begr. i Horsens, Vendsyssel. Forældre: Godsejer Nis Peter A. (1812—84) og Abel Johanne Christine v. Hoff (1814—85). Ugift.

Faderen, der var Købmandssøn fra Graasten, købte 1840 Hovedgaarden Langholt med tilhørende Gods. Efter at have gaaet i Aalborg Latinskole og taget Præliminæreksamen fra Sorø Akademi kom A. til Landvæsenet, som han bl. a. lærte hos den kendte Proprietær C. F. Carøe til Skærvad. 1868 overtog han Forpagtningen af Striben, som han ved Faderens Død 1884 arvede tillige med den anselige Ejendom Langholt. A. havde et medfødt sundt Blik for Bedømmelse af Husdyr og en klar Forstaaelse af Avlens Ledelse. I Løbet af faa Aar havde han Navn som en fremragende Opdrætter af jyske Heste og jysk Malkekvæg. Allerede 1883 grundlagde han paa Striben et Stutteri af svære jyske Heste, hvorfra der udgik en Række fortrinlige Avlsdyr og nogle af de højest betalte Hingste i Jylland; ikke mindre anerkendt var A. som Opdrætter af sortbroget jysk Malkekvæg, og Langholt-Stammen regnedes blandt Halvøens fineste. A. hjemførte derfor en Mængde Præmier fra Dyrskuer og Landmandsforsamlinger. Desuden interesserede han sig for Mosekultur og Plantning. A.s Ejendomme besøgte af en Mængde interesserede danske og fremmede Landmænd, og sammen med en Søster udfoldede han en storstilet Gæstfrihed paa Langholt.

A. havde talrige Tillidshverv. Fra 1888 til sin Død var han Formand for Aalborg Amts Landboforening, Landets største landøkonomiske Lokalforening, 1889—1902 Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelse. I Foreningen af jyske Landboforeninger var han Medlem af Bestyrelsen 1893—1902 *• Næstformand 1900—01, 2. Næstformand 1898—1900 og 1901—02, Medlem af Husmandsudvalget 1892—1902. Fra 1898 til sin Død var han Medlem af Statens Planteavludvalg som Repræsentant for De samvirkende danske Landboforeninger, fra 1899 Medlem af Fællesudvalget for Mosedyrkning; han var Medstifter af Agrarforeningen og i flere Aar Medlem af dens Overbestyrelse, 1898—1902 Medlem af Aalborg Amtsraad. 1892—1902 var han Formand for Horsens-Hammer Sogneraad, 1897—98 Medlem af Landstinget, hvor han tilhørte Højre. Han var desuden Medlem af adskillige Regeringskommissioner bl. a. vedrørende Told- og Husdyrlovgivning.

A. var først og fremmest den dygtige Praktiker og gode Samfundsborger, men han besad desuden betydelig almenmenneskelig Dannelse og havde Sans for aandelige Spørgsmaal. — R. 1892. D.M. 1896. — Aalborg Amts Landboforening og andre Venner rejste 1907 et af N. Hansen-Jacobsen modelleret Mindesmærke med Portrætfigur af A. ved Langholt. Blyantstegning af Vilh. Tetens ca. 1905 paa Langholt.

Aftenposten 5. Aug. 1911. Aalborg Tid. 12. Juli 1902. Ugeskr. f. Landmænd s. A., S. 325—26. Agrardagbl. ig. Juli 1902. Nørresundby Folkebl. 20. Dec. 1905. Ugebl. f. Aalborg Amts Landboforen. 2. Aug. 1907. Hippologisk Tidsskr. 1930, Nr. ,3 og 16. [^] r ø *chrisUmm*

Ahlmann, Nicolai, 1809—90, nordslesvigsk Politiker. F. 17. Nov. 1809 i Sønderborg, d. 12. Febr. 1890 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Skibsfører Jiirgen A. (1778—1819) og Doris Jessen (1783—1870). Gift 17. Juli 1840 i Maribo med Anna Marie Magdalene Dons, f. 27. April 1816 i Halsted, d. 25. Okt. 1897 paa Frbg., D. af Birkedommer, Justitsraad Johannes Klingenberg D. (1770—1829) °S Marie Frederikke Cornelia Meyer (1778—1849).

A. uddannedes ved Landbruget, var 1839—47 Forpagter paa Juellinge paa Lolland, 1847—56 Ejer af Gaarden Fogdarp i Skaane. 1857 vendte han tilbage til sin Fødeø, idet han købte den tidligere augustenburgske Gaard Werthemine i Asserballe Sogn af den danske Stat. 1861 bortforpagtede han Gaarden og bosatte sig i Augustenborg. — Begivenhederne efter 1864 drog den stiltfærdige og tilbageholdende Mand ind i nationalt og politisk Arbejde. Han var Alsingernes Ordfører hos Prinsen af Hohenlohe (1865), n. A.

valgtes han efter Slagtermester Reimers' Forslag til Ordfører for den Deputation (»de 47«), der efter Pragfreden vilde bringe Kong Wilhelm Befolkningens Tak for Art. 5. Hans Navn blev herved kendt over hele Landet, og kort efter samledes Befolkningen i Enighed om hans Kandidatur i 2. slesvigske Kreds (Flensborg og Sønderborg Amter) ved Valget til det nordtyske Forbunds grundlovgivende Rigsdag og gennemførte hans Valg Febr. 1867. Sammen med Kriiger hævdede han under Grundlovsforhandlingerne Nordslesvigs særlige Ret. Ved Valget til den ordinære Rigsdag i Aug. s. A. opnaede han paa Grund af en Omlægning af Valgkredsene ikke Genvalg, men i Nov. valgtes han til Medlem af den preussiske Landdag for Sønderborg-Aabenraa-Kredsen og genvalgtes stadig indtil sin Bortrejse fra Nordslesvig. Han kom imidlertid aldrig til at indtage sin Plads i Landdagen, idet han og Kriiger nægtede at aflægge Forfatningseden uden Forbehold. De Skrivelser til Kamret, hvormed de to Nordslesvigere paa stadig ny Maade begrundede denne Edsnægtelsespolitik, er A.s Værk. — Mens Kriigers Kræfter i disse Aar væsentlig blev taget i Brug af hans Arbejde paa Rigsdagen, var A. førende i det politiske Arbejde i Hjemlandet. Han ledede Samarbejdet mellem de forskellige Egne og søgte fra 1870 sammen med H. R. Hiort-Lorenzen at give det

* fastere organisatoriske Rammer. Han stod i Spidsen for Arbejdet med at skaffe sin Fødeø en dansk Avis (»Dybbøl-Posten« fra 1. Jan. 1868) og var gennem en Aarrække Formand for Folkehøjskoleforeningen for Als og Sundeved, der oprettede Højskolen paa Sandbjerg (1869).

I Samarbejdet med Kriiger var A. til en Begyndelse gennem sin større Kundskabsfylde og Tankeklarhed den førende, men ret hurtigt ændredes Forholdet, saa det blev den kraftigere Kriiger, der med Hensyn til Storpolitikken ene bestemte Kursen. A. havde ikke det stærke Sind, som kunde bære 70'ernes Modgangskaar — Krigsudfaldet 1870, Frafaldet og Sløjheden i den danske Lejr, Myndighedernes haarde Fremfærd (v. Bitter-Perioden) —, og da Sygdom og private Sorger stødte til, solgte A. Werthemine til en Søn og brød 1875 op fra Als og flyttede til Kbh., hvor han levede Resten af sine Dage uden herfra at søge at øve nogen Indflydelse paa Begivenhederne i Sønderjylland. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. En Del Breve i Det kgl. Bibliotek. — Litografi fra 1867.

Fr. v. Jessen i Haabets Mænd, 1923, S. 19—33. Holger Andersen i Grænsevagten, I, 1918—19, S. 30—40. H. P. Hanssen i Sønderj. Aarbøger, 1891, S. 20—27, og i III. Tid. 23. Febr. 1890. Det ny Aarh., II, 2, 1905, S. 172, 204; V, 1907, S. 36. Aage Friis: Den dsk. Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark, I, 1921.

TT T J

Ahlmann, Hans Wilhelm, 1817—1910, Politiker, Bankdirektør. F. 13. Juli 1817 i Graasten, d. 15. Sept. 1910 i Kiel, begr. sst. (Sudfriedhof). Forældre: Købmand Otto Friedrich A. (1786—1866) og Anna Maria Magdalene Lorenzen (1793—1855). Gift 5. Okt. 1849 paa Kiding med Dorothea (Dora) Bernhardine Ida Feddersen, f. 18. Juni 1828 paa Blansgaard, d. 27. Okt. 1910 i Kiel, D. af Forpagter Peter F. (1802—66) og Luise Wilhelmine Hagemann (1804—84).

A. var først i Handelslære i Liibeck og Kiel og blev ansat ved Firmaer i Hamburg. 1840—42 var han paa Hamburg Johanneum, og 1842—46 studerede han Nationaløkonomi i Berlin og Ttbingen, tog Doktorgraden i Ttbingen 1845 og holdt 1847 Forelæsninger ved Kiels Universitet. I Studietiden knyttede han Forbindelser med sydtyske liberale Politikere og bevirkede, at den badenske og wurttembergske Landdag 1844—45 udtalte sig mod Algreen-Ussings Resolution. Marts 1848 blev han Sekretær for den provisoriske Regering, April s. A. dens Civilkommissær. A. var Republikaner og Demokrat og valgtes i Aug. 1848 til Medlem af den konstituerende Landsforsamling. Han virkede i øvrigt som politisk Agitator og som Udgiver af »Schleswig-Holsteinische Zeitung« fra 1849. Han var Chef for det slesvigholstenske Postvæsen 1848—52 og indførte som saadan Frimærket (15. Nov. 1850). 1852 grundlagde han en Bankforretning i Kiel. Han støttede 1863—64 den augustenburgske Hertug og stiftede 1864 »Kieler Zeitung«. — Maleri af Hans Olde i Privateje. Portrætteret paa Gruppebilleder af Kleinsang og Olde-Fiirst (Proklamationen af den provisoriske Regering), sidstnævnte i Landesbibliothek, Kiel.

H. Hagenah: Wilhelm Ahlmann, 1930. Samme i Zeitschr. f. schlesw.-holst. Gesch., LVI, 1927, S. 271 ff., og i Quellen u. Forschungen zur Gesch. Schleswig-Holsteins, IV, 1916, S. 17 ff. Q J T

v. Ahnen, Claus, d.ca. 1628, Adelsmand. Ugift. Tilhørte en 1722 uddød pommersk Adelsslægt og skrev sig til Nederhof paa Rugen. I Slutningen af 16. Aarh. traadte han i dansk Hoftjeneste: 1589—1601 var han Enspænder, 1596—1601 tillige Fodermarsk; 1603 blev han Staldmester med Titel af øverste Livknægt, 1604 Køgemester, i hvilken Egenskab han 1606 ledsagede Christian IV. til England. 1612 ombyttede han sin Hofstilling med Frederiksborg og Abrahamstrup Len, som han dog frattraadte allerede 1614. I Norge havde han 1610—26 Marie Kirkes Provsti og 1614—18 Sæmgaard og Eker Præstegæld i Forlening.

Danmarks Adels Aarbog, 1884, S. 14.

Thiset (Henry Bruun*).

Ahnfelt-Rønne, Hakon Benjamin, 1890—1927, Skuespiller. F. 18. Juni 1890 i Kbh. (Trin.), d. 30. Marts 1927 sst, begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Læge og Tandlæge Benjamin Rønne Olsen (1842—90) og Johanna (Jenny) Lamartina Pia Ahnfelt fra Sverige (1848—1917)- Navneforandring 1905. Gift 5. Marts 1924 i Kristiania (b. v.) med Margrethe (Maggie) Emilie Schnitler, f. 15. Sept. 1893 i Kristiania (gift i^o 1919 med Disponent ved »Dagbladet« Halvard Hansen, d. 1922), D. af Forfatteren Balthazar S. (1862—1913) og Emilie Louise (Emmy) Abel (1868—1931).

A.-R. uddannedes paa Elevskolen ved Det kgl. Teater, hvor han debuterede 23. Okt. 1910 som Jacob i »Erasmus Montanus« og forblev til Udgangen af Sæsonen 1913—14. I Opgaver som Arv i »Jean de France«, Jacob i »Den kære Familie« og Svenskeren i »Per Gynt« viste han, at hans komiske Begavelse var af oprindelig Art; han besad fiffigt Lune, charmerende Elskværdighed og fantasifuld Karakteriseringsevne. A.-R. stod som den rette Arvtager til Olaf Poulsens yngre Roller, da han 1914 tog Engagement ved Dagmar-teatret, hvor han i et større Repertoire (Skraldemanden i »Pygmalion«, Skomageren i »Stridens Æble«, Titelrollen i »Min Ven Teddy«, Gullasch-Grosserereren i »500 pCt.«) styrkede de Forventninger, han havde vakt, men en letsindig Livsførelse nedbrød snart Disciplinen i hans kunstneriske Arbejde og umuliggjorde hans Forbliven ved Dagmar-teatret (Febr. 1919). Siden optraadte han hovedsagelig paa Kabaretter i Kristiania og Kbh., hvor han trods nedbrudt Helbred bevarede sin Popularitet, bl. a. ved sin Imitationsevne. Ved hans tidlige Død sluktes et rigt scenisk Talent, en af de sjældne lyriske Komikere, der navnlig i G. Frodings Digtning fandt et beslægtet Stof, som han højst indtagende levendegjorde, støttet af sin fortrinlige Udtale af det svenske Sprog.

A. E. Rønne: Slægten Rønne, 1905. Teatret, 1916—17.

Robert Neiiendam.

Ahrensen, Arnold Andreas Bull, 1807—60, Læge. F. 9. Okt. 1807 i Kbh. (Mos.), døbt 4. Febr. 1824 sst. (Helligg.), d. 10. Sept. 1860 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Grosserer Falck Ahronsson (1777—1816) og Marie Rée (1789—1864, gift 2° 1817 med Overlærer ved den mosaiske Drengeskole, Professor Ludvig Holberg Warncke, 1787—1848). Halvbroder til Professor Theodor Sophus Warncke (s. d.). Gift 1. Okt. 1836 i Kbh. (Trin.) med Nelly (Nille) Marie Busch, f. 29. April 1799 i Kbh. (Trin.), d. 16. Maj 1885 paa Frbg., D. af Hjul- og Karetmager, Borgerkaptajn Oluf B. (ca. 1767—1824) °g Cathrine Sophie Basse (ca. 1763—1842).

A. blev Student 1824 f^{ra} Borgerdydskolen i Kbh., tog 1830 den kirurgiske, 1831 den medicinske Eksamen og var Kandidat paa Frederiks Hospital, vandt 1836 baade Licentiat- og Doktorgraden med et Værk om »den endermatiske Methode«, et litterært Arbejde uden selvstændige Eksperimenter med Redegørelse for en Metode, der gaar ud paa at anbringe Lægemedler *i selve Huden*, efter at dennes øverste Lag er fjernet ved Trækplaster. 1837—51 var han Distriktslæge i Kbh. og en Tid Læge ved Regensen og Kollegierne. 1839 grundlagde han (i Forening med C. J. H. Kayser) »Ugeskrift for Læger«, der var kritisk indstillet over for Administrationen og Fakultetet, og ledede det indtil 1845. Han virkede som Overlæge ved Garnisonshospitalet under den første slesvigske Krig. 1859 blev han kst. Overmedicus paa Frederiks Hospital efter C. E. Fenger. Han døde af en Lungetuberkulose, som i mange Aar havde nedbrudt hans Helbred og Arbejdsevne. Han var en kundskabsrig Mand med Forkærlighed for den ældre, historiske Lægekunst. Foruden den omtalte Disputats efterlod han sig kun mindre Afhandlinger. Hans Hovedfortjeneste er Grundlæggelsen af »Ugeskrift for Læger«. — Tit. Prof. 1859. — R. 1849. — Maleri af Fiebig ca. 1857. Litografi efter Daguerreotypi fra 1861.

Bibi. f. Læger, 5. Rk., I, 1860, S. 471—78. Hospitalstid., III, 1860, S. 153.

Ahrenskjold, se Arentskjold.

Akeleye, fynsk Adelslægt, der har Navn efter Blomsten i Vaabenet. Slægtens første Mand var Peder Knudsen til Skinnerup (Ulriksholm), der var Fader til nedenn. Borgmester Mikkell Pedersen A. (d. 1539). Denne havde i sit Ægteskab med Magdalene Knudsdatter Drage fire Børn, blandt hvilke Sønnen Knud Mikkelsen til Skinnerup (d. 1588), der i 1. Ægteskab med Kirsten Algudsdatter til Nedergaard og Nordskov var Fader til nedenn. Christian Knudsen A. (d. 1632) og i 2. Ægteskab med Margrete Justsdatter Urne til Gabrie: Knudsen A. (d. 1608), som er Farfader til nedenn. Gabriel Knudsen A. (d. 1652), der døde ugift. Af førnævnte Gabriel Knudsen A. (d. 1608)'s Børn fortsatte Sønnen Sigvard til Krengerup og Kambo (d. 1659) Slægten, der sandsynligvis uddøde 1822 med hans Sønnesøns Sønnesøn Sigvard Jørgen A. — Direktør i Asiatisk Kompagni Jens Verner A. (1703—72), der var en Sønnesøns Søn af ovenn. Sigvard A. (d. 1659), var Fader til Ingeborg A. (1741—ca. 1804), der er kendt fra sin Forbindelse med Grev Christian Conrad Danneskiold-Laurvigen (s. d.).

Danmarks Adels Aarvog, I, 1884, S. 15 f. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1900, S. 151—56. Albert Fabritius.

Akeleje, Christian Knudsen, d. 1632, Adelsmand. D. 11. Marts 1632, begr. i St. Knuds Kirke i Odense. Forældre: Knud Mikelsen A. til Skinnerup paa Fyn (d. 1588, g. 2° med Margrete Justsdatter Urne) og Kirsten Algudsatter til Nedergaard paa Langeland og Nordskov paa Fyn. Gift 18. Aug. 1588 i Næstved med Regitse Jakobsdatter Sparre, d. 18. Febr. 1610, D. af Jep Torbernsen S. til Torkildstrup (d. 1557) og Elsebe Sigvardsdatter Grubbe (d. 1601).

C. K. A. var 1581—88 Sekretær i Kancelliet og indehavde et Kanonikat i Aarhus, fungerede 1615 som Landsdommer paa Fyn. 1616 forlenedes han, efter at have tilskødet Kongen sin Fædrengaard Skinnerup, til Vederlag med Skt. Hans Kloster i Odense, men fratraadte allerede 1618 dette Len mod en aarlig Pension og boede siden i ringe Kaar i Flensborg og Liibeck.

L. Laursen: Kronens Skøder, I, 189a, S. 382.

Thiset (C. O. Bøggild Andersen).*

Akeleje, Gabriel Knudsen, d. 1652, Adelsmand, Forfatter. F. i Skaane, d. 1652, begr. i Ørsted K., Fyn. Forældre: Landsdommer i Halland Knud Gabrielsen A. til Krengerup og Hjulerød (d. efter 1660) og Sofie Enevoldsdatter Voyen (d. 1623). Ugift; forlovet med Merete Sofie Prebensdatter v. Ahnen, der døde før A., D. af Lensmand over Nordlandene Preben Staffensen v. A. til Fossum og Holder Jernværk m. m. (1606—75) og Else Knudsdatter Urne (d. før 1657).

G. K. A. gik fra 1627 i Sorø Skole, studerede senere i Udlandet, bl. a. i Oxford (1636), fik 1641 Bestalling som Skibsløjtnant og ansattes 1643 i Danske Kancelli, hvor han i flere Aar var Sekretær. 1643 skrev han en Vejledning for unge Adelsmænd, der vilde rejse i Udlandet (»Peregrinatoriæ prudentiæ præcepta«, i Haandskr. paa Det kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 8° Nr. 141 b); han fremhæver her stærkt Udenlandsrejsernes aandsdannende Indflydelse og tilraader især at studere de fremmede Landes Statsforhold. Om sit eget Studium af Statsretten, hvortil han vistnok har modtaget Tilskyndelser af Sorølæreren Henrik Ernst (s. d.), aflagde han Vidnesbyrd i et Skrift om Tacitus' Bog om de gamle Germaner (»XXV exercitationes sive politico-philologici discursus in librum C. Cornelii Taciti de moribus Germanorum veterum«), som han 1646 forsvarede som Disputats paa Sorø Akademi. Skriftet, der er tilegnet Christian IV, er mærkeligt ved sin Sympati for en stærk Kongemagt. 1649 modtog A. sammen med Henrik Bielke (s. d.) paa Frederik III.s Vegne Hyldingsed af Indbyggerne paa Færøerne og Island

og havde Forfatterandel i den »korte historiske Narration« herom, som udkom 1650. S. A. aflagdes han med Domprovstiet og et Vikarie i Aarhus; blev tillige Oberst i den skaanske Hærafdeling. Til A.s alsidige litterære Produktion hørte ogsaa et nu tabt Værk om Fægtekunst og en efter Frederik III.s Befaling foretagen Oversættelse af den engelske Læge Thomas Brownes »Pseudodoxia epidemica« (i Haandskr. paa Det kgl. Bibli.). — At denne unge Adelsmand, der saa smukt vidnede om de aandelige Kræfter, der gemtes hos hans Stand ogsaa i dens Nedgangstid, gik saa tidligt bort, maa beklages.

Personalhist. Tidsskr., V, 1884, S. 229 f. H. D. Lind: Kong Kristian d. fjerde og hans Mænd paa Bremerholm, 1889, S. 308. K. Fabricius: Kongeloven, 1920, S. 107-14- c Q BøggUd Andersen (s. M. Gjellerup).

Akeleye, Mikkel Pedersen, d. 1539, Borgmester og Købmand. D. 10. Aug. 1539 i Odense, begr. i Graabrødre K. sst. Forældre: Peder Knudsen A. til Skinnerup paa Fyn og Else (el. Sidsel) Val-kendorf. Gift med Magdalene Knudsdatter Drage, d. efter 1564.

I første Trediedel af 16. Aarh. var M. P. A. vel Odenses mest fremtrædende Borger. Som saa mange andre store Odensekøbmænd var han adelig, og hans Søn levede atter en Landadelsmands Liv, ligesom Døtrene giftedes ind i andre fynske Adelsslægter. Allerede 1506 maa han have været højt anset, thi da valgtes han til Borgmester. Af Dronning Christines Regnskabsbøger ses, at han navnlig har handlet med Klæde, dog efter Datidens Skik sikkert ogsaa med alle mulige andre Varer. Han var naturligvis tillige Øksenhandler og fik 1511 Dispensation fra Udførselsforbudet til at udføre 300 Øksne — med de smaa Tal, man endnu ved 16. Aarh.s Begyndelse maa regne med, et betydeligt Antal. Kornhandel har han sikkert ogsaa drevet. Hans Hus maa have hørt til Odenses anseligste, thi efter Tidens Skik husede han ofte fornemme Gæster, saaledes skal Christian II. have boet hos ham. Da denne Konge 1522 gennemførte den nye Købstadordning, blev M. P. A. Odenses Skultus. Denne Stilling forsvandt 1523, men ogsaa med Frederik I. maa han straks være kommet paa god Fod, thi allerede 17. Maj 1523 forlenede denne ham med en Eng uden for Odense. Sin ved Kertinge Nor skønt beliggende fædrene Gaard Skinnerup har han sikkert stærkt afrundet, i hvert Fald viser Rustningslisterne fra 20'erne og 30'erne, at han da hørte til fynsk Adels større Ejendomsbesiddere. M. P. A. synes at have været blandt de første i Odense, der interesserede sig for den nye Lære; thi allerede 1531, Aaret før Sadolin kom til Odense, sendte

han den unge Skolemester Peder Palladius i Følge med sin Søn til Wittenberg og bekostede hans mangeaarige Ophold hernede.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr., III, 1865, S. 219—42. Ny kirkeh. Saml., III, 1864—66, S. 499. H. St. Holbeck: Odense Bys Hist., 1924—25, S. 72, 103 f., 126, 134.

Astrid Friis.

Alanus (Alan), Hans Jensen, 1563—1631, Professor. F. 18. Aug. 1563 i Landsbyen Ala i Halland, d. 12. Febr. 1631, begr. i Frue K. i Kbh. Forældre: Jens Eskildsen og Bente Lauridsdatter. Gift i^c Dec. 1602 med Elline Mortensdatter, f. 1566, d. 24. Maj 1615, begr. i Frue K. i Kbh. (gift i^o 1586 med Professor Anders Krag, s. d.), D. af Handelsmand i Kbh. Morten Olufsen. 2° Nov. 1617 med Giørild (Gjørvel) Christensdatter, f. 19. Marts 1604, d. 23. Juni 1654 (gift 2° 1637 med Borger i Kbh. Jens Hansen), D. af Borgmester i Malmø Christen Jacobsen Nold (d. 1624, gift ^{10 m^e} d Anne Willumsdatter, d. ca. 1597, 2° med Johanne Jensdatter, d. 1601) og Margrethe Remmertsdatter Sehested (d. senest 1630; gift i^o med en ukendt; 2° 1626 med Byfoged i Malmø Peder Hansen, d. 1626). Mulig var Giørild Christensdatter D. af Margrethes første Ægteskab og Christen Jacobsen Nold hendes Stif-fader.

Under den nordiske Syvaarskrig blev Familien husvild, og Mode-ren flygtede derfor med H. J. A. over til Sjælland, hvor Fru Birgitte Gjøre tog hende i sin Tjeneste og sørgede for Drengens Opdragelse. Hun holdt ham til Læsning dels i sit Hjem paa Herlufsholm, dels paa Ring Kloster og Aakær. Da han var ni Aar gammel, sendte hun ham til Herlufsholm Skole, hvorfra han blev Student 1582. Efter seks Aars Ophold ved Universitetet fik han af Adelsmanden Steen Brahe Understøttelse til at studere i Udlandet, og da han efter tre Aars Forløb vendte tilbage fra Wittenberg, blev det ham overdraget at rejse ud som Hovmester for den unge Jens Pedersen Brahe fra Krogholm i Skaane. Rejsen gik over Tyskland, Schweiz og Italien med længere Ophold i Helmstedt, Basel, Geneve og Padova. Da han 1595 blev løst fra sin Hovmesterstilling, vendte han igennem de østrigske Lande og Tyskland tilbage til Danmark. 1597 blev han af Arild Huitfeldt kaldet til Rektor paa Herlufsholm. I denne Stilling virkede han i fem Aar. Blandt hans Disciple maa nævnes den senere Biskop Jesper Rasmussen Brochmand. 1602 blev han Professor pædagogicus ved Kbh.s Universitet, men maatte, førend han begyndte sine Forelæsninger, tage Magistergraden (13. Juli 1602). 1607 blev han Professor rhetorices, n. A. overtog han Profes-soratet i Græsk, som han 1610 ombyttede med Professoratet i

Dialektik, men 1621 maatte han atter overtage Professoratet i Græsk efter Kanslerens Ønske, en Forandring, hvori man, dog maaske uden Grund, har villet finde et Vidnesbyrd om, at hans Lærervirksomhed i Dialektik ikke har været fyldestgørende. Samtidig hermed betroede man ham forskellige akademiske Tillidshverv: i fire Aar var han akademisk Notar, i et Aar Bibliotekar og i ti Aar Værge for Frue Kirke; 1613—14 og 1622—23 beklædte han Rektoratet. Han roses som en flittig Lærer, men i sin litterære Virksomhed indskrænkede han sig til akademiske Disputatser. Af disse maa især fremhæves hans fire Disputatser »De sermone« (1608—09 og 1622—23). I de to første betoner han stærkt Betydningen af Modersmaalets Udvikling; i den sidste fra 1623 kommer han ind paa Lydbetegnelserne i forskellige Sprog; han er her tydeligt paavirket af Jacob Madsen Aarhus, og det er sandsynligvis Læsningen af dennes Skrifter, der har udviklet hans Forkærlighed for Modersmaalet. To Disputatser fra 1627—²^ viser, at han ogsaa syslede med Fædrelandets Historie.

H. F. Rørdam: Kbh. Univ. Hist. 1537—1621, III, 1873—77, S. 609—16.
G. L. Wad: Rektorerne paa Herlufsholm, 1879, S. ia—15. E. Vinding: Acad. Hafn., 1665, S. 203-08. ^ M Gjellerup (ØjvindAndreasen*).

Albeck, Christian Victor Heinrich, f. 1869, Læge. F. 9. Jan. 1869 i Kbh. (Helligg.). Forældre: Vare- og Vekselmægler Carl Nicolaj A. (1836—1913) og Augusta Hansine Andrea Amalie West (1845—1916). Gift 30. Dec. 1902 i Kbh. (Garn.) med Ella Zachariae, f. 2. April 1874 i Kbh. (Trin.), D. af Kaptajn, senere General-løjtnant Georges Carl Christian Z. (s. d.) og Hustru.

A. blev Student 1887 fra v. Westens Institut, tog Lægeeksamen 1894 og var Reservelæge ved Amtssygehuset i Viborg 1895—96, fik Accessit for Universitetets Prisopgave for 1896. Han var derefter frivillig Assistent ved Universitetets patologiske Institut 1897—1900, Kandidat ved Frederiks Hospital 1899—¹9^o5 ved Fødselsstiftelsen 1900—01, klinisk Assistent sst. 1901—02, Reserveakkuchør 1904—07. Han blev Dr. med. 1901 (Ileus ved Tyndtarmsstrangulationer), konkurrerede 1910 med V. Esmann og E. Hauch om Overakkuchørposten ved Fødselsstiftelsen og 1919 med S. A. Gammeltoft om Professoratet i Obstetrik, Gynækologi og spæde Børns Sygdomme. Fra 1910 er han Overakkuchør ved Statens Fødselsanstalt i Jylland, Aarhus. Han var Redaktør af »Tidsskrift for Jordemødre« 1909—18, Medlem af Bestyrelsen for Nordisk kirurgisk Forening 1912—21, Formand for Jysk medicinsk Selskab 1920—28 og for Dansk medicinsk Selskab 1926—28. A. har paa

virksom og fremtrædende Maade taget Del i Arbejdet for Oprettelsen af et Universitet i Jylland. Han blev 1919 Medlem af det af Undervisningsministeriet nedsatte Udvalg, der skulde overveje den jyske Universitetssag, og som afgav Betænkning 1925. Han var derefter Formand for det i Aarhus nogle Aar forinden stiftede Samvirke, der arbejdede for, at Universitetet skulde lægges i denne By, og han blev 1928 Ugeledes Formand i Bestyrelsen for Universitetsundervisningen, der oprettedes i Aarhus, først ved kgl. Anordning af 8. Aug. 1928 og senere ved Lov af 28. April 1931. A. har udgivet »Studier af de med Eklampsi beslægtede Svangerskabs sygdomme« (1918) og selv skrevet en populær Vejledning »Moderkundskab« (1924). — R. 1920. F. M. G. 1932. — Maleri af Aug. Tørsleff, tilhørende Statens Fødselsanstalt i Jylland.

Selvbiografi i Universitetets Program Nov. 1901. V. Albeck og C. Møller: Arbejdet for Oprettelsen af et Universitet i Aarhus, 1929.

V. Meisen.

Alberg, Peter, 1771—1831, Statsgældsdirektør. Døbt 2. April 1771 i Kbh. (Helligg.), d. 21. Sept. 1831 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Skrædder Peter A. (ca. 1730—71) og (2. Hustru) Bodil Jørgensdatter (levede 1773). Gift 25. April 1806 i Frederikssund med Conradine Christiane Rasmussen, hjemmedøbt 28. Maj, fremstillet i Kongsted Kirke 8. Juni 1786, d. 10. Jan. 1860 paa Frbg., D. af Forvalter paa Lystrup, senere Konsumptionsinspektør i Frederikssund Rasmus Georg Severin R. (ca. 1742—1824) og Marthe Marie Sophie Busch (ca. 1752—1825).

Efter at være blevet Student 1786 (privat dimitteret) blev A. n. A. Volontør i Finanskollegiet, 1790 Kopist i Kontoret for aktive og passive Fordringer, 1798 juridisk Kandidat, 1799 Fuldmægtig og 1802 Bogholder i Finanskassedirektionen, 1803 tillige Revisor ved det københavnske Bankkontor. 1812 blev A. 3. Medlem af Finanskassedirektionen og Medlem af Kurantbankens Realisationskommission og 1816 Medlem af Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond. A. var en meget dygtig og anset Embedsmand. Ved det finansielle Opgør mellem Danmark og Norge efter Freden i Kiel 1814 var han en af de tre danske Kommissærer. — Kammerraad 1811. Justitsraad 1814. Etatsraad 1815. Konferensraad 1820. — R. 1822. DM. 1826. , , „™ . „ . .

L. Laursen (G. Aringelbach).

Albert, ca. 1182—1245, Greve af Orlamiinde og Nordalbingen. D. vistnok 18. Febr. 1245. Forældre: Grev Sigfred III. af Orlamiinde (d. 1206) og Sophie (s. d.), D. af Kong Valdemar I. (s. d.)

og Sophie (s. d.). Gift 1211 med Hedvig, D. af Landgrev Herman af Thiiringen (d. 1217) og Sophie af Somerschenburg (d. 1195).

A. var den næstældste af fire Brødre og kom allerede som ung til sin Morbroders, Hertug Valdemars Hof. Da Valdemar blev Konge (1202), modtog A. Ridderslaget og forlenedes s. A. eller n. A. med Holsten, Stormarn, Vagrien og den største Del af Ratzeburg. Ved Grev Sigfreds Død (1206) var af Sønnerne foruden A. kun Broderen Herman levende, og disse to delte da Grevskaftet Orlamunde, af hvilket dog en Part lagdes under Fælleshaand. 1215—16 opstod der en heftig Strid imellem dem om Arven; men Herman maatte bøje sig, og i de følgende Aar synes han troligt at have staaet A. bi.

Som den danske Konges Lensmand i »Nordalbingen« havde A. som sin vigtigste Opgave at værgе Rigets Grænse. I Kampe med Schwerinerne erobrede han 1208 Boitzenburg og fik selv som Løn overladt Wittenburg. 1211 ledede han Forsvaret af det erobrede mecklenburgske Land, og 1216 udmærkede han sig under Kong Valdemars Belejring af Hamburg, som han efter Kongens Bortrejse tvang til Overgivelse. Derimod mislykkedes hans Angreb paa Stade. Al Fare for Fredsbrud syntes ved disse Kampe at være ophørt, og A. benyttede den indtraadte Ro til 1217 at foretage et Korstog til Livland, hvor de tyske Ordensriddere trængtes haardt af de hedenske Indbyggere. Han deltog i Riddernes sejrige Kamp ved Sakala (21. Sept.), var ogsaa med paa det afbrudte Togt til Øsel, men drog allerede i Foraaret 1218 tilbage til Danmark, ledsaget af Bisperne af Riga og Estland og Abbeden af Diinamiinde, som ved hans Forbøn haabede at kunne bevæge Kong Valdemar til hurtig Hjælp.

Mellem Fejderne var A. optaget af sit Lens Administration. Han satte stærke Kræfter ind paa en Kolonisation af Elbmarsken bag Hamburg og af Vagrien, og det sparsomme Kilstof lader os i nogen Grad ane de her anvendte Fremgangsmaader. Med ikke mindre Iver tog han sig af Kirkens Sag, sikkert drevet baade af politiske Hensyn og af from Religiøsitet. Allerede 1212 havde han grundlagt Benediktinerklosteret i Preetz, som han stadig følte sig knyttet til; men endnu større var hans Omsorg for det gamle Kloster i Neumtinsten, der op igennem Aarene modtog en lang Række Privilegier og Gaver af ham, hvilket kølnede hans oprindelig gode Forhold til Bispedømmet Liibeck. Bevarede Breve viser, hvorledes hans kirkelige Interesse satte sig Spor trindt om i Lenet. Mere sparsomt underrettede er vi om hans Stilling til Lenets Byer. De hamburgske Privilegiebreve, som tillægges ham, er vist alle

falske med Undtagelse af det yngste (1224), som imidlertid kun bekræfter Byens ældre, af Henrik Løve og Adolf III. givne Rettigheder. Mest betydningsfuld var A.s Holdning lige over for det holstenske Ridderskab, som allerede Adolf III. havde søgt at gøre afhængigt af Tidens lensretlige Regler. Dette var bristet for ham; men A. fortsatte hans Politik, klogere og fastere, vakte ganske vist derved en ikke ringe Uvillie imod sig, men skabte alligevel det Grundlag, som hans Efterfølger, Adolf IV., kunde bygge videre paa. At A.s Krav ogsaa er forekommet den almindelige Landbefolkning ret haarde, har vi en Antydning af saa tidligt som 1215.

1221 blev A. Formynder for Kongens Sønnesøn Niels og fik som saadan overdraget Forvaltningen af det halve Grevskab Schwerin. N. A. fulgte han Kongen paa Togtet til Øsel. Men den følgende Maj Maaned brød Ulykken ind over Danmark ved Kong Valdemars Tilfangetagelse paa Lyø, og under disse Omstændigheder blev A. den ledende inden for Kredsen af danske Stormænd. Han deltog i Forhandlingerne i Dannenberg (Juni 1224), hvor man stillede ham i Udsigt at kunne beholde Nordalbingen, dog som Len af Kejseren. Ligeledes var han med ved Bardowikmødet (Okt. s. A.), hvor Dannenbergforliget sprængtes, og endnu inden Aarets Udgang rykkede han i Marken for at værgе Elbgrænsen mod Grev Adolf af Schauenburg, Grev Henrik af Schwerin, Ærkebispnen af Bremen o. &. A. søgte at fastholde Hamburg, blev omgaaet i venstre Flanke og trak sig ind i Segeberg. Skæbnsvangert blev det, at det holstenske Ridderskab sammen med en stor Del af Almuen hurtigt vendte sig imod ham. Ved Møln tog han Kampen op (Jan. 1225), led et afgørende Nederlag, fangedes og sendtes til Borgen i Schwerin, hvor han sad, medens Forhandlingerne om Kongens Frigivelse førtes til Ende. Først efter Slaget ved Bornhøved (Juli 1227) blev han løsladt mod at afstaa Fæstningen Lauenburg, den eneste, hans Mænd endnu hævdede i Nordalbingen. Han begav sig s. A. til sin Broder i Thuringen, men kom inden længe atter til Danmark, hvor Kong Valdemar forlenede ham med sine Ejendomme paa Als. 1229 kalder han sig »Herre af Als«. Siden hører vi ham kun omtalt to Gange, senest ved Forliget i Stensby 1238.

R. Usinger: Deutsch-dånische Gesch. 1189—1227, 1863, S. 121 ff. C. Paludan-Muller i Vid. Selsk. Skr., 5. Rk., hist. og philos. Afd., IV, 1869, S. 96—99. Zeitschr. f. schlesw.-holst. Gesch., LVII, 1928, S. 1—152, og LIX, 1930, S. 457—60. Nordelbingen, VI, 1927, S. 371 ff.

Vilh. la Cour.

Alberti (**Albert de Rault** de Ramsault, kaldet Alberti), 1778—1855, Tandlæge. Døbt 5. Sept. 1778 i Aire sur la Lys, d. 19. Aug. 1855 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Albert Joseph Bauduin Rault, Adelsmand af ny eller lavere Adel, Herre til Tor-tonval, Ramsault, Vicekommandant over Staden, Slottet og Fæstningen Aire sur la Lys, og Marie Françoise de Pastoret. Gift 2. Sept. 1809 i Kbh. (St. Hans Hosp.) med Elise (Else) Marie Birgithe Christensen, f. 29. April 1792 i Kbh. (Helligg.), d. 5. Jan. 1869 sst. (Helligg.), D. af Silke- og Klædekræmmer Gregers Christensen (1755—1820) og Maren Holm (1755—1829); Ægteskabet stadfæstet efter katolsk Ritus i det katolske Kapel i Kbh. 5. Okt. 1810.

A. kom i Begyndelsen af det 19. Aarh. til Kbh. og fik med Collegium Medicum Samtykke hos Stadsfysikus, Dr. O. H. Mynster, en begrænset Tandlægebevilling. Men efter at daværende Hof-tandlæge Levy havde gjort opmærksom paa, at A. praktiserede som Tandlæge uden at have aflagt Eksamen ved det 1785 oprettede Kirurgiske Akademi, klagede Akademiet over, at Collegium Medicum havde grebet ind i dets Rettigheder. Efter megen Forhandling vandt Akademiet Sejrr, og A. maatte lade sig prøve paa Kirurgisk Akademi og derefter erhverve Bevilling, inden han kunde praktisere videre. Denne Begivenhed var den egentlige Aarsag til, at Kancelliet indstillede til Kongen, at der til Varetagelse af Medicinalforholdene i Landet oprettedes et Sundhedskollegium. Dette kom i Stand 1803 og virkede lidt over hundrede Aar. A. erhvervede sin ny Bevilling n. Febr. 1803. Efter Nutidens Betragtning var han vel nærmest Tekniker, da Bevillingen stadig var begrænset, men han kaldtes altid Tandlæge og fik Professors Titel. Ved kgl. Resolution af 26. Marts 1813 blev han udnævnt til Hof-tandlæge, men uden Gage. 4. Maj 1813 fik han Naturalisationspatent. Han blev en anset og velstaaende Mand. — R. 1840.

Holger Hansen i Danske Tandlæger, 1931.

Hedvig Strdmgrett.

Alberti, Christian Carl, 1814—90, Politiker og praktisk Jurist. F. 12. Maj 1814 paa Gravballegaard ved Silkeborg, d. 18. Maj 1890 i Kbh. (Frue), begr. i Slaglille. Forældre: Proprietær Christian Carl A. fra Flensborg (1776—1831) og Anna Elise Lindberg (1789—1868). Gift 17. Maj 1843 i Kbh. (Trin.) med Albertine Sophie Frederikke Westergaard, f. 6. Aug. 1814 i Kbh. (Trin.), d. 26. Jan. 1901 sst., D. af Tømrermester Niels Nielsen W. (1772—1835) og Sophie Magdalene Nyeberg (1785—1850).

A. blev Student 1833 fra Ribe og tog juridisk Eksamen 1839.

Han var 1843—55 Fuldmægtig hos Høj ester etsadvokat, senere Minister Rotwitt, blev 1851 Prøveprokurator og 1853 Overretsprokurator i Kbh., i hvilken Stilling han forblev til sin Død. Der var et grundtvigsk Islæt i A.s Slægt gennem Moderen, som var Præsten Jac. Chr. Lindbergs Søster, noget som vel ikke var uden Forbindelse med, at han 1852 blev Medstifter af Hindholm Højskole, men i øvrigt var hans Udvikling i de unge Aar i ikke ringe Grad universelt paavirket. Han fulgte med Interesse Udlandets politiske og sociale Udvikling, særlig den franske Oppositionspolitik under Louis Philippe, der i 40'erne spillede saa stor en Rolle for den vaagne, politisk interesserede Ungdom her hjemme, og saa sig lejlighedsvis om i fremmede Lande. Denne Indstilling gav sig ogsaa Udslag i hans ivrige Deltagelse i den radikale Hippodrombevægelse 1848. Hans Hu stod til aktiv Deltagelse i det offentlige Liv, og allerede i Febr. 1848 valgtes han med »Fædrelandet«s varme Anbefaling til Medlem af Kbh.s Borgerrepræsentation, hvor han bevarede sit Sæde til 1854. I Slagelsekredsen søgte han paa Hippodromprogrammet Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, men faldt. Derimod valgtes han i Dec. 1849 paa Bondevenneselskabets Anbefaling til Folketingsmand for Sorø, hvilken Kreds han uden Vanskelighed bevarede, til han 1890 paa Grund af svigtende Helbred trak sig tilbage. Under Novemberforfatningen var han paa en kort Afbrydelse nær tillige Medlem af Rigsraadets Folketing for samme Kreds.

I sine første Rigsdagsaar kan A. ingenlunde betragtes som Bondevennernes haandgangne Mand. Han hørte til den Kreds af yngre Akademikere (Steen, Schack, Spandet, Rotwitt m. fl.), som i Oppositionsaarene havde staaet paa venstre Fløj og deltaget i Hippodrombevægelsen, og som nu mente paa Rigsdagen bedre at kunne samvirke med Bondevennerne end med det nationalliberale Centrum, men i øvrigt forbeholdt sig en ret selvstændig Stilling. Da nu Bondevennerne under Valgperioden i den nationale Politik svingede bort fra Casinoprogrammet og over mod Helstatspolitikken og traadte i et vist begrænset Samarbejde med de konservative Helstatsmænd, kunde A. saa lidt som de andre være med og reagerede ligesom de stærkt mod den ret skrappe Partidisciplin, der udøvedes af B. Christensen og J. A. Hansen. Modsætningsforholdet førte til aaben Strid 1852. Ved Valgperiodens Slutning havde A. faktisk udskilt sig fra Partiet, men Kløften var for hans Vedkommende ikke uoverstigelig, navnlig fordi det nationalliberale Centrum ingen Tiltrækning øvede paa ham, og fordi Landbospørgsmaalene, om hvilke han var enig med Bondevennerne,

stedse mere kom i Forgrunden for ham. A. opnaaede da Bondevenneselskabets Anbefaling til Genvalg i sin Kreds og voksede fra nu af stærkere og stærkere sammen med Partiet, navnlig efter at det var traadt i Opposition til Ministeriet Ørsted, saaledes at han endog 1855 indvalgte i Bondevenneselskabets Bestyrelse og 1858 blev dets Formand. A. var Livet igennem en varm Forsvarer af Junigrundloven og de i den nedlagte politiske Grundsatninger og stod i det hele paa sit Partis venstre Fløj i Forfatnings- og Landbospørgsmaal.

A. skabte sig som Sagfører et stort Klientel inden for den sjællandske Landbostand. Han var en utrættelig og dygtig Forsvarer af sine Klienters Interesser, og om han end her kunde anvende ret skrappe Metoder, var hans Uegennyttighed og Hæderlighed altid ubestridelige. Det var dette Ry i Forbindelse med hans vidtstrakte Personalkendskab, som bragte ham frem til hans Livs Hovedgerning: Ledelsen af den sjællandske Bondestands Sparekasse. Denne stiftedes 26. Nov. 1856 af Gaardbestyrer Jørgen Christensen (s. d.) i Stillinge i Forbindelse med en Kreds af sjællandske Bønder, væsentlig bestaaende af Bondevennepartiets stedlige Ledere, og A. valgtes enstemmig til dens Formand og genvalgtes stedse senere. Man havde følt sig brøstholden ved, at de bestaaende selvsupplerende Sparekasser holdt Bønderne, som dog udgjorde det store Flertal blandt Indskyderne, uden for Ledelsen og formentlig ved Udlaanene begunstigede Købstæderne. Den nye Sparekasses Grundlag var de talrige kautionerende Tillidsmænd, der var spredte over hele Landsdelen og paa de aarlige Generalforsamlinger supplerede sig selv og valgte Bestyrelsen. Under A.s energiske Ledelse voksede Sparekassen sig hurtigt stærk og tilfredsstillede i stort Omfang og paa billige Vilkaar den sjællandske Bondestands voksende Laanetrang, ligesom den blev Forbilledet for et stort Antal lignende Institutioner Landet rundt. Et Stormløb; delvis af politisk Art, som begunstigedes ved J. A. Hansens Sammenbrud 1877, lykkedes det A. at imødegaa ved Hjælp af Nationalbanken og Westenholz Brothers i London.

A. var, navnlig i Kraft af sin enestaaende Indflydelse paa Sjælland, en mægtig Mand inden for sit Parti, men havde paa Grund af sin omfattende private Virksomhed ikke megen Tid til at deltage i dets daglige Ledelse. Sædvanlig fulgte han J. A. Hansen og gik med ham over i Det forenede Venstre. Ved dets Splittelse 1877 fulgte han den radikale Gruppe, fra hvilken han udskilte sig 1879, væsentlig paa Grund af Misnøje med Bergs Ledelse, men var, da den politiske Situation tilspidsedes, virksom for Venstregrupper-

nes Genforening. Under Forfatningskampen 1865—66 var han blandt dem, der kæmpede for Junigrundloven som Rigslov, og skønt han af Uvillie mod de Nationalliberale fulgte J. A. Hansen til Alliancen mellem de store og smaa Bønder, skilte han sig fra ham ved den endelige Afgørelse af Forfatningssagen og stemte Nej til den reviderede Grundlov, som han med Styrke bekæmpede baade paa Rigsdagen og paa Møder. Under Forfatningskampen i 70'erne og 80'erne var han en af Ministeriet Estrups skarpeste Modstandere og var mere end een Gang sit Partis Ordfører, naar man ønskede Protesten givet en særlig skarp Karakter. Nogen stor Taler var han ikke, men den oprigtige Overbevisning, hvoraf hans Ord var baarne, og den Hensynsløshed, hvormed han sagde sin Mening, forfejlede dog ikke sin Virkning. I hans senere Aar, da en stigende Tunghørhed i nogen Grad isolerede ham, kunde der være noget utilnærmeligt over den ranke Mand med de strenge Ansigtstræk og det stive, hvide Halsbind, naar han sad urokkelig paa sin Plads i Tinget, men anderledes, naar han kom ud blandt sine Sjællændere. Ved disse Lejligheder, hvor han var omgivet af en Kreds, af hvilken han kendte de allerfleste, i hvert Fald blandt de ældre, og vidste Besked med deres Livsforhold, kunde der være noget ejendommeligt patriarkalsk over hans Optræden. Han var i Virkeligheden ogsaa mere end nogen anden politisk Fører Genstand for de sjællandske Bønders Tillid og Hengivenhed, og det netop fordi »Albertien«, som de kaldte ham, i Forholdet til dem ikke alene var Politikeren, men ogsaa deres Raadgiver og Hjælper i mangfoldige af det praktiske Livs Forhold. — Han blev fulgt til Jorden af mindst et Par Tusinde sjællandske Bønder og Meningsfæller, og til Minde om ham rejstes 1891 en Mindestøtte med Relief lidt uden for Sorø By. — Posthum Buste af Rasmus Andersen i Familiens Eje. Litografier fra 1874 og 1887, Træsnit fra 1882 og 1887.

C. C. Alberti: Den sjællandske Bondestands Sparekasses første 25 Aar, 1881. Otto Christensen og J. V. Christensen: Den sjællandske Bondestands Sparekasse gennem 75 Aar, 1930. V. Hørup i Skrift og Tale, II, 1903, S. 276—80. H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882. J. Fischer: Slægten Salomonsen fra Nyborg, 1927.

JV. Neergaard.

Alberti, Peter Adler, 1851—1932, Minister. F. 10. Juni 1851 i Kbh. (Trin.), d. 14. Juni 1932 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Prøveprokurator, senere Overretsprokurator C. C. A. (s. d.) og Hustru. Gift i° 6. Okt. 1876 i Kbh. (Holmens) med Eugenie Møller, f. 24. April 1857 i Kbh. (Garn.), d. 7. April 1929

sst., D. af Grosserer, Dampskibsekspeditor Niels M. (1827—83) og Caroline Nicoline Marie Soelberg (1835—78). Ægteskabet opløst 1898; hun gift 2° med Kammersanger P. Cornelius (s. d.). 2° 14. Juni 1906 i Kbh. (Frue) med Anna Victoria (Thora) Bendix, f. Sundberg, før og efter gift med Kapelmusikus Frits Bendix (s. d.). Ægteskabet opløst 1909.

A. blev Student 1868 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand. juris 1873; han kom derefter paa sin Faders Kontor og blev 1876 Overretssagfører, 1881 Højesteretssagfører. Gennem sit Hjem var han tidlig kommet i Forbindelse med det sjællandske Venstres Mænd, og skønt han ikke fra først af vandt stor Sympati hos dem, gled han efterhaanden ind som Faderens Arvtager i den sjællandske Bondestands Sparekasse. Han havde fra Begyndelsen ikke noget godt Navn som Sagfører og lagde allerede nu et af sin Karakters Hovedtræk for Dagen, Spillelysten. Han drev tvivlsomme Byggespekulationer i Ejendomme paa Nørrebro og nævnedes som haardhændet Pengepolitiker. Allerede før 1887 optog han hele sin Mødrenearv. Politisk ansaa man ham for indifferent eller for hældende til Højre, og det var ikke uden Modstand inden for Sparekassen, da han 1887 paa Forslag af Faderen blev dennes Stedfortræder; efter C. C. A.s Død valgtes han til Formand med tre Fjerdedels Majoritet. Allerede 1888 havde han stiftet Brandforsikringen for mindre Landejendomme og Smøreksporforeningen, af hvilke navnlig den sidste blev omfattende og indbringende. Det blev mere og mere A., der enevældig styrede Sparekassen og navnlig Eksportforeningen, og de skabte ham rige Muligheder for allehaande Transaktioner, saaledes fra 1891 for at spekulere i Guldmineaktier. H. J. Dønnergaards (s. d.) Optræden mod A.s Regnskaber 1889 og hans senere Dømfældelse vakte en vis Mistanke mod A., men i det hele var hans Anseelse nu stigende blandt de sjællandske Bønder. 1892 kastede han sig ind i Politik og valgtes mod Hørup i Køge paa et antisocialistisk Reformprogram, idet han fik Størstedelen af Højres Stemmer og siden blev genvalgt. Han, der først og fremmest angav som sit Maal »at sætte en Bom for Socialismen«, sluttede sig hurtigt til det forhandlende Venstre og stiftede 1892 Dagbladet »Dannebrog« til Støtte for sin Politik. Han deltog i Bojsens Forligsforhandlinger 1893—94, men var en af de fjorten moderate, der sprang fra ved det endelige Forlig 1894, maaske fordi han ikke fandt Venstres Krav paa Magten tilstrækkelig pointeret. I de følgende Aar sluttede han sig til Venstrereformpartiet og kom mere og mere frem i første Række; han hævdede stadig Modstanden mod Socialismen, var 1897 ivrig for at bevare Mini-

steriet Reedtz-Thott og var en stejl Modstander af en libera l Toldlov, som Køedt vilde den. Før Systemskiftet 1901 forelaa der en løselig Aftale mellem ham, J. C. Christensen og Chrf. Hage om, at de alle tre skulde indtræde i et kommende Venstreministerium, hvilket da ogsaa skete 24. Juli 1901. A., der blev Justitsminister, havde ikke modsat sig Hørups Indtræden. Som Minister viste A. flere af sine gode Egenskaber, Handlekraft, ubureaukratisk Evne til at se Kærnen i en Sag, men rigtig nok ogsaa Hensynsløshed over for Sager og Personer, der mishagede ham. Et typisk Eksempel er her hans Sammenstød med Sundhedskollegiet 1906—07, der førte til, at Kollegiet traadte tilbage. Det lykkedes ham først 1908 at gennemføre Retsreformen, i øvrigt kan af hans Resultater nævnes tre Automobilløve (1903—08), Helligdagsloven 1904, Tuberkuloselovene 1905, Børneloven 1905, den saakaldte Oktoberlov om Prostitutionens Ophævelse 1906, Kødkontrolloven 1906, flere Love om Kvinders og Børns Retsstilling 1908. Hans Navn blev især knyttet til den saakaldte Pryglelov. I sin oprindelige Form (1903) mødte Forslaget voldsom Modstand bl. a. hos Juristerne og vakte Splid i Ministeriet; da det endelig vedtoges 1905, var Prygleparagraffen kædet sammen med visse humane Reforme, men blev stadig fra forskellige Sider bekæmpet som Brutalitet. Loven var i A.s Affattelse utvivlsomt Udtryk ikke alene for personlig Overbevisning, men ogsaa for Ønsket om at knytte indflydelsesrige Kredse til sig. Han opfattedes i det hele af Ministeriets Modstandere som et af dets mest konservative Medlemmer, hvis Indflydelse paa J. C. Christensen var skæbnesvanger; han blev angrebet stærkt af de radikale og gav selv i sine Taler hvasse Udtryk for Regeringens Anskuelse. Imidlertid blev den Atmosfære af Utryghed, der allerede 1901 havde hvilet over A. og dengang var blevet berørt over for J. C. Christensen, mere og mere kendelig. I Rigsdagen rettedes der 1907—08, bl. a. af Fr. Borgbjerg og L. V. Birck, heftige Angreb paa ham for hans Sammenblanding af personlige Forretninger med hans Embedsførelse, og i indviede Bankkredse vidste man Besked om yderst mislige Transaktioner med Sparekassens Obligationer. J. C. Christensen forsvarede A. i god Tro og laante paa hans Anmodning i Maj 1908, da han var fungerende Finansminister, Sparekassen 1½ Mill. Kr. af Statskassen, for at den kunde undgaa et run. Da Retsreformen s. A. var gennemført, lod han dog A. falde, og han afgik 24. Juli, idet han samtidig blev Gehejmekonferensraad (han var blevet R. 1902, DM. 1903, K.² 1904, K.¹ 1906). Laanet fra Staten skulde tilbagebetales i Sept., og da Presseangrebene, især i »Politiken«, fik

mere og mere bestemt Adresse, valgte A. at give op. 8. Sept. meldte han sig til Politiet for Falsk og Bedrageri. Efter en Undersøgelse, som A. forlængede ved sit stejle Selvforsvar, konstateredes det, at han siden 1894 havde benyttet sin Stilling i Sparekassen og Eksportforeningen til at tilvende sig ca. 15 Mill. Kr. Den stærke Position, A. efterhaanden havde vundet hos de sjællandske Bønder, hans usædvanlige Evne til at dupere Bestyrelse og Revisorer, hans Autoritet som Justitsminister og Lemfældighed hos Bankmænd og enkelte Embedsmænd havde muliggjort denne uhørte Skandale. Pengene var for en stor Del brugt til Minespekulationer. A. dømtes 17. Dec. 1910 til otte Aars Tugthus, sad først i Horsens, fra 30. Aug. 1912 i Vridsløselille og løslodes 14. Aug. 1917 efter at være benaadet for Resten af Straffen. Ministrene J. C. Christensens og Sig. Bergs Stilling til A.s Regeringshandling og de Advarsler, de havde faaet, gav Anledning til en Rigsretssag, hvori Dommen faldt 17. Juni 1910; derimod frafaldt Rigsdagen Rigsrettsanklage mod A. selv.

Dommen over P. A. Alberti, 1910. Rigsretstidende, 4. Sag, 1910. Th. Graae: Alberti, 1908. A. Hvass i Politiken 25.—27. Okt. 1909. M. Rubin: Nogle Erindringer, 1914, S. 206—13. Axel Henriques: Ja, Tiden gaar —, 1931, S. 124—30. A. Goll i Berl. Tid. 26. Nov. 1931. Otto Christensen og J. V. Christensen: Den sjællandske Bondestands Sparekasse gennem 75 Aar, 1930. C. C. Clausen i Politiken 15. Juni 1932. P. Stavnstrup i Dagens Ny-

Povl Engelstoft.

Alberti, Mathilde Elise **Sophie**, f. 1846, Formand for Kvindelig Læseforening. F. 19. Sept. 1846 i Kbh. (Trin.). Forældre: Cand. juris, senere Overretsprøkurator C. C. A. (s. d.) og Hustru. Ugift.

Frk. A.s Barndom faldt i Kvindesagens første Brydningstid her hjemme, og da hun tilhørte et Hjem, stærkt præget af Tidens Friheds- og Fremskridtsrørelser, maatte hun naturligt i Kvindens Frigørelse se en Retfærdighedssag, værd at vie sine Kræfter. Paa-virket af den kendte Kvindesagsforkæmper, Fru Marie Roving, understøttede hun sammen med andre Kvinder de første kvindelige Studerende, fulgte med Interesse Debatten i Folketinget om Fredrik Bajers Forslag om Hustruens Ret til at raade over selverhvervede Midler, og hilste med Begejstring dets Sejr i Loven af 7. Maj 1880. Sit Livs Indsats i Kvindesagen har hun dog gjort inden for Kvindelig Læseforening, som hun var med at stifte 1872, og af hvis Styrelse hun blev Medlem 1878 for 1891 at overtage Formandsskabet. Foreningen gennemgik under hendes Ledelse en overordentlig Udvikling og bragte sit Bibliotek op paa ca. 74 000 Bind med Litteratur i alle Verdenssprog. Frk. A. har været Læse-

foreningens Repræsentant i Institutionen Kvindernes Bygning siden 1897, men foretrak, da denne Sag trak i Langdrag, at skaffe Læseforeningen eget Hus og gennemførte trods megen Modstand denne Plan 1910. Da hun 1929 trak sig tilbage fra Formandsposten, blev hun udnævnt til Ærespræsident og modtog Fortjenstmedaillen i Guld. — Maleri af Bertha Wegmann 1913 i Kvindelig Læseforening.

Kvinden og Samfundet, 1916, S. 53.

Gyrithe Lemche.

Albertin, Brostrup, 1660—1726, Advokat. F. 2. Aug. 1660, formodentlig i Lade Hovedsogn paa Strinden, Norge, d. 19. Febr. 1726, begr. 7. Marts i Kbh. (Trin.). Forældre: Sognepræst til Strinden, siden Andenpræst i Trondhjem Peter Albrigtsen (Petrus Alberti) (d. 1672) og Maren Willumsdatter Rogert. Gift i^o 5. Okt. 1701 i Kbh. med Charlotte Amalie West (Weste(r)sen), f. 4. Juni 1674 i Odense, d. 4. Aug. 1713 i Kbh. (Trin.), D. af Tolder, Borgmester i Odense, senere Raadmand i Kbh. Christen W. (Weste(r)sen) (d. senest 1701) og Anne Borch (d. tidligst 1701). 2° 16. Maj 1714 i Kbh. (Trin.) med Dorothea Matthiesen, d. 5. Juli 1728 i Kbh. (Trin.).

A. gik 1674 i Trondhjem Katedralskole, blev privat dimitteret 1685 og fik 1688 Bevilling til at maatte betjene alle og enhver for Over- og Underretterne i Danmark og havde da alt i to Aar gaaet i Rette for Viborg Landsting. En af de første Sager, han gjorde sig bemærket i, var Sagen mod Axel Juel (s. d.), hvis Defensor var Reinhold Wordemann (s. d.). As Aktorat kendetegnedes især ved vitterligt falske Beskyldninger mod Juel, og skønt han i det store og hele tilbagevistes af Wordemann, kom han i den offentlige Mening til at staa som den hensynsløse Forsvarer af Lov og Ret. Begge Prokuratorer irettesattes af Retten, der for deres »ubevislige Beskyldninger, ærerørige Ord og uforsvarlige Irettelæggelser« idømte dem Bøder, der dog eftergaves dem ved kgl. Naade. Flere af Dommerne vilde have A. dømt fra Æren og til Livsarbejde paa Bremerholm. Retssagen strakte sig over 37 Retsdage, og Grunden hertil var fortrinsvis Prokuratorernes Vidtløftighed. 1702 udtaler Justitiarius Villum Worm, at Retten ikke har Brug for flere Prokuratorer, idet Folk ikke, saa længe de kan faa A. eller Bertel Biørnsen (s. d.), vil have andre. »Den i dansk Tungemaal meget veltalende Høj estere tsprokurator Kancelliraad B. A.«, kalder C. P. Rothe ham. A. blev 1714 Kancelliraad og Generalfiskal, men 1716 afskedigedes han fra Fiskalembedet paa Grund af hans »saavel skriftlige som mundtlige, Os, om den Mariager Closters Sag allerunderdanigst givne urigtige Rapporter, saa og den af dig baade

derudinden og i Bergverks-Sagen førte Conduite«, og samtidig fik han Ordre til straks at aflevere alle Embedets Sager samt Forbud mod fremtidig at lade sig bruge som Prokurator. Da A. af Det ostindiske Kompagni og andre af Kongens »Vasaller og Under-saatter« var fast antaget som deres Prokurator mod fast aarligt Vederlag, var dette et haardt Slag, og han søgte derfor om Til-ladelse til at udføre disse Sager, men fik Afslag. Han udtaler ved denne Lejlighed, at han var den første, som »introducerede den Methodum procedendi til Sagernes Forestillelse og Rettens Op-lysning«, som senere er bleven fulgt af alle andre Prokuratorer. Hvis A. hermed sigter til »den unyttige Vidtløftighed, som siden Wordemanns Dage er opbragt«, synes Selvrosen ilde anbragt. 1696—1710 var A. Ejer af Gundetved (Selchausdal), 1700—10 af Egemark; købte 1709 Søggaard og Tølløse, som Enken solgte. — Maleri i Privateje.

A. Erlandsen: Biogr. Efterretn. om den Nordenfjeldske Geistlighed, I, 1844—60, S. 75. Museum, 1894, S. 258—74. Hofmans Fund., I, 1755, S. 87. Personalh. Tidsskr., 4. Rk., V, 1902, S. 158. Univ. Bibi. Addit. Fol. 254.

H. Hjorth-Nielsen.

de Albertin, Peter, 1710—79, Amtmand. F. 30. Juli (døbt i Helligg. 1. Aug.) 1710, d. 19. April 1779 paa Brejninggaard. For-ældre: Prokurator, senere Generalfiskal Brostrup A. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 21. Maj 1751 i Tvede med Cathrine Kirstine Folsach, f. 1726, d. 25. Febr. 1812 paa Brejninggaard, D. af Krigs-raad, senere Etatsraad Hans F. til Keldkær, senere Gessinggaard (1684—1758, gift 2° 1741 med Helene Marie Brummund, 1706—69) og Anna Elisabeth Gyberg (1698—1739).

A. blev Student 1729 fra Herlufsholm, blev 1737 Assessor i Hof-retten, 1740 i Højesteret, 1749 Amtmand over Lundenæs og Bøvling Amter og s. A. adlet under Navnet de Albertin. Han var Ejer af Slumstrup og Brejninggaard i Bølling Herred, Ringkøbing Amt, og forstod ved sin jævne og velmenende Færd, baade som Amt-mand og Godsejer, at gøre sig afholdt af Almuen. Han hørte til de Herremænd, der havde et aabent Øje for Hovbøndernes van-skelige Kaar, og understøttede kraftigt de mange hoveripligtige Bøndergaardes Salg fra Herregaardene, som fandt Sted netop i Bøvling Amt i hans Embedstid. A., der 1746 var blevet Justitsraad og 1751 Etatsraad, afskedigedes 1773 fra sin Amtmandsstilling efter Arveprinsens Ønske, uden Indstilling fra Rentekammeret, men med 400 Rdl. i Pension. Et halvt Aar efter udkom Hoveriforord-ningen af 1773, hvis Bestemmelser Arveprins Frederik og hans

Kreds maaske har ment, at A. ikke var den rette Mand til at føre ud i Livet.

A. Leth og G. L. Wad: Medd. om dimitterede fra Herlufsholm, 1875. G. L. Baden: Frederik den Femtes Regjerings Aarbog, 1832, S. 4g f. Danmarks Adels Aarbog, I, 1884. Univ. Bibi. Addit. Fol. 254.

Eiler Nystrøm (G. Kringelbach).

Albertsen, Hans, 1525—69, Biskop. F. i Kbh. 1525, d. 25. Maj 1569 sst., begr. i Frue K. Gift 1550 i Malmø med Karine Andersdatter, D. af Sognepræst i Malmø, Lektor Anders Jensen Ljung (ca. 1490—1555) og Christine (d. efter Manden).

H. A. kom i en ung Alder til Universitetet, blev 1544 filosofisk Baccalaur, 1546 Magister, omtrent samtidig — næppe 21 Aar gammel og uagtet han ikke havde studeret udenlands — Professor i Græsk og 1554 i Dialektik samt Sjællands Biskops Vikar som teologisk Professor. Under store Betæneligheder fra Kong Christian III.s Side rykkede han 1558 op i et teologisk Professorat efter først s. A. at have erhvervet den teologiske Baccalaurgrad. I Slutningen af 1559 blev han Peder Palladius' Medhjælper i Bispeembedet og efter hans Død 1560 selv Biskop (Superintendent) over Sjællands Stift. 1563 kreeredes han af sin Ven Niels Hemmingsen til Dr. theol. Ved sin Død var han Universitetets Rektor. —• Som Teolog tilhørte H. A. den filippistiske Retning og var efter Niels Hemmingsens Vidnesbyrd en varm Ven af kirkelig Fred og Fordragelighed. Uden paa nogen Maade at høre til de skelsættende Personligheder synes han at have gjort god Fyldest i sine Embeder. Som Biskop søgte han med Kraft at værne Præsternes lovmæssige Indkomster, og hans talrige Synodalmonita viser hans Nidkærlighed for at udrydde papistiske Levn, for at fremme Uniformiteten i den lutherske Gudstjeneste og for at holde Stiftets Præster til Flid og Orden. Over for forsømmelige og uværdige Præster greb han skarpt ind. 1564 udgav han en omhyggeligt revideret og forøget Udgave af Peder Palladius' Alterbog, bl. a. forsynet med en helt ny Oversættelse af den gamle Kollektække. Hans øvrige Forfattervirksomhed — et Par Disputatser, nogle latinske Litaniprædikener og Fortaler til andres Skrifter — er ikke betydelig. Salmen »Jeg ved en Urt baade dejlig og bold« skyldes ham, om den end nærmest maa opfattes som en Gendigtning efter et tysk Forbillede. 1567 deltog H. A. i Udarbejdelsen af den »Ordinans« for Herlufsholm, der for lange Tider ordnede denne Stiftelses indre Forhold. — Stik fra 1677 efter hans og Hustruens nu forsvundne Gravsten i Frue K. og fra 1756

af Jonas Haas. Maleri i Roskilde Domkirke (senere Rekonstruktion).

D. G. Zwergius: Det Siellandske Clerisie, 1754, S. 83 ff. H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Hist. 1537—1621, I, 1868—69, S. 606—13. Kirkehist. Saml., 4. Rk., III, 1893—95, S. 700 f. Lis Jacobsen i Teologisk Tidsskr., 3. Rk., IX, 1918, S. 35—47. Hans Synodalmonita i Ny kirkehist. Saml., II, 1860—62,

Bjørn Kurmrup.

Albertsen, Henrik, se Hamilton.

Albertsen, Johan, d. 1537, Hofpræst, forekommer første Gang i Aaret 1517 som Magister og Lektor i Kollegiatkapitlet i Haderslev. 1529 var han Hofprædikant hos Kong Frederik I., da denne skænkede »sin kære, andægtige og tro Kapellan og Prædikant, M. Johan Alberdes« for hans mangfoldige, tro og behagelige Tjeneste den ubeboede Præstegaard paa Holmen i Byen Slesvig med alt dens Tilbehør. Senere omtales hans Virksomhed ved Ordningen af nogle kirkelige Stridigheder paa Langeland mellem en luthersk Fripræst og en af Sognepræsterne der paa Øen. Hos Christian III. beholdt han Pladsen som Hofprædikant; han var med ved Affattelsen af Kirkeordinansen og øvede i det hele megen Indflydelse i forskellige Retninger. Saaledes var det ham, der udvirkede et kgl. Beskyttelsesbrev for Hans Tausen efter Kbh.s Erobring 1536. Hans Hustru, Mette, overlevede ham.

Ny kirkehist. Saml., II, 1860—62, S. 290—98; VI, 1872—73, S. 140 f.

H. F. Rørdam (Bjørn Kornerup).*

Albertsen, Ludvig, se Eberstein.

Albertsen, Peder, d. 1517, Dr. jur. & Lic. med. Formodentlig f. i Kbh. henimod Midten af 15. Aarh., d. efter 12. Nov., men før 8. Dec. 1517, begr. i Kbh. (Frue K.). I sidste Del af sit Liv gift med en Kvinde, hvis Navn ikke kendes.

Sin videnskabelige Uddannelse modtog P. A. i Udlandet, navnlig i Koln, hvor han 1474 erhvervede Licentiatgraden i Medicinen, efter at han tidligere sst. var promoveret til Magister artium. 1478 findes han immatrikuleret i Rostock. S. A. blev han af Christian I. udsendt for at antage Lærere til det Universitet, Kongen agtede at oprette i Kbh. Det var navnlig i Koln, at han søgte disse. Ved Indvielsen af Kbh.s Universitet 1479 blev han dets Vicekansler, og omtrent paa samme Tid kreeredes han til Doktor i Kirkeretten. Skønt han ikke vides at have holdt Forelæsninger ved Universitetet, gavnede han det dog meget paa for-

skellige Maader, blandt andet ved 1482 at skænke det dets første Bogsamling og ved at fremme Bogtrykkerkunstens Indførelse her i Landet. Gotfred af Ghemens Presse var en Tid lang opstillet i hans Gaard, og han har bekostet Udgivelsen af de første Skolebøger, der vides at være trykt i Danmark. 1488 omtales han som Kannik ved Vor Frue Kirke i Kbh., og n. A. forekommer han som Kirkens Værge. 1491 forlenedes han med St. Peders Alter i Højkoret i Vor Frue Kirke. Om Kanonikater i denne Kirke maatte han føre flere Processer. 1492—93 deltog han i en Statssendelse til Tyskland, England og Skotland. 1495 nævnes han som blot Borger i Kbh, 1496 som Raadmand sst., i hvilken Stilling han forblev til sin Død, og han forekommer som Meddommer i flere betydelige Retssager. Ca. 1506 forlenedes han af Kong Hans med St. Jørgens Gaard uden for Kbh. P. A. synes at have været en særdeles velstaaende Mand. Til sin sidste Tid omfattede han Vor Frue Kirke og Universitetet, hvoraf han havde gjort sig saa højt fortjent, med den varmeste Interesse. Gentagne Gange betænkte han disse to Institutioner med anselige Gaver.

Acta pontificum Danica, IV, 1910, Nr. 3080, 3260; V, 1913, Nr. 3312. Oluf Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, I—IV, 1872—79, passim. E. C. Werlauff: Kbh.s Universitet indtil Reform., 1850, S. 11—15. H. F. Rørdam: Kbh.s Kirker og Klosters, 1859—63, S. 137—40. Personalhist. Tidsskr., V, 1884, S. 234—35. S. Birket Smith: Om Kbh.s Universitetsbibl. før 1728, 1882, S. 4 ff. W. Norvin: Kbh.s Univ. i Middelalderen, 1929, S. 99, 186 f. Bjørn Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Hist., 1929—30, S. 139,

14 > H9> ¹/₅ •

Bjørn Kornerup (H. F. Rørdam).

Albrecht I., 1236—7g, Hertug af Braunschweig. D. 15. Aug. 1279, begr. i St. Blasius Kirke i Braunschweig. Forældre: Otto af Braunschweig-Luneburg (d. 1253) og Mechtilde af Brandenburg. Gift i^o 1254 med Elisabeth, D. af Henrik II. af Brabant. 2° 1265 med Adelheid, D. af Markgreve Bonifacius af Montferrat.

I det tyske Riges Opløsningstid i 13. Aarh. staar A. som en typisk Fyrsteskikkelse. Inden for sine egne Landegrænser maatte han kæmpe med trodsige Vasaller, med Naboerne laa han i stadig Fejde, og som Condottiere drog han af Sted, naar der kaldtes paa ham. 1253 kom der Bud til ham fra Danmark, med hvis Kongehus han var nær beslægtet. Christoffer I., der var vanskeligt stillet i Striden med de holstenske Grever, søgte Hjælp hos Grev Guncelin af Schwerin og hos A., til hvem han pantsatte Samsø og Endelave, indtil det blev muligt at overdrage ham Als. Om A. virkelig ved denne Lejlighed har ydet Christoffer nogen Støtte, vides ikke; men efter Kongens Død og efter Slaget paa Lohede, hvor Enke-

dronningen og den unge Konge blev den sønderjyske Hertugs Fanger, kom han til at gribe ind i Danmarks Forhold. Lilbeck havde under en Strid med de holstenske Grever kaaret A. til Skyts-herre; han rykkede derfor nordpaa, erobrede Pløn og begyndte en Belejring af Kiel. Store Planer tumlede han med. I et Brev af II. Febr. 1262 forpligtede han og hans fyrstelige Frænder og Forbundsfæller sig over for hinanden og aftalte en Deling ikke blot af Holsten, men ogsaa af hvad de maatte vinde af Danmark, i Fald de angreb dette Land. A. blev imidlertid snart standset i Løbet, idet Fjendtlighederne afbrødes, og man skred til Underhandlinger; men en ny Bane aabnede sig for ham, da Enkedronning Margrete slap ud af Fangenskabet og vendte hjem til Danmark 1262. A. fulgte hende og tog Styret i Landet, uden at man nøjere kender hans Adkomst. I et Brev fra en senere Tid benævner Enkedronningen ham Rigets Formynder (tutor regni), det samme Navn, som Hertug Valdemar af Sønderjylland bar 1287, da han efter Erik Klippings Drab skulde staa ved den unge Konges Side. A., der var faret voldsomt frem mod sine Fjender hjemme og plejede at plyndre skaanselløst paa sine Togter, førte et haardt Regimente. Han lagde Haand paa Roskilde og Lunds Domkirkes Gods og øvede Vold mod Kirkens Mænd. Snart stod Skaaningerne i Vaaben mod ham, og en Del Adelsmænd skal have dannet en Sammensværgelse. 1263 forlod A. Danmark.

Otto v. Heinemann: Geschichte von Braunschweig und Hannover, II, 1886. G. Paludan-Müller: Studier til Danmarks Historie i det 13. Aarh., III (Vidensk. Selsk. Skr. 5. Rk., IV), 1871. Hans Olrik: En påtænkt ændring i den danske tronfølge i: Hist. Tidsskr., 6. Rk., VI, 1895—97, S. 648—70.

Ellen Jørgensen.

Albrechtsen, Jacob, 1859—1921, Veterinær. F. 14. Okt. 1859 i Askeby, Møen, d. 11. Sept. 1921 paa Frbg., begr. i Aakirkeby. Forældre: Gaardejer Albrecht Jacobsen (1819—96) og Mette Kirstine Larsen (1819—1901). Gift 14. Okt. 1887 i Bodilsker, Bornholm, med Martha Katrine Hansen, f. 25. Febr. 1865 i Bodilsker, d. 13. Aug. 1925 i Aakirkeby, D. af Selvejer Ole Peter Hansen (1836—1903) og Margrethe Cathrine Jørgensen (1828—1912).

A. tog Dyr lægeeksamen 1886 og nedsatte sig derefter som praktiserende Dyr læge i Neksø, flyttede 1888 til Aakirkeby, hvor han ved sin store Dygtighed oparbejdede en betydelig Praksis. Han virkede tillige 1890—1906 som Konsulent for Bornholms landøkonomiske Forening og 1899—1910 som Assistent ved Svine-

avlens Ledelse. A.s Interesse omfattede særlig Kvægavlen og Kvæggets Sygdomme; igennem 20 Aar gjorde han et stort Arbejde for Tuberkulosebekæmpelsen efter B. Bangs Metode. Fremfor alt er hans Navn blevet kendt, ikke blot i Danmark, men ogsaa i Udlandet, gennem hans betydningsfulde Arbejde vedrørende Aarsagen til og Behandlingen af Ufrugtbarhed hos Kvæget (og Hoppen). Offentliggjort i Maanedsskrift f. Dyrlæger, XX, 1908—09, er »Ufrugtbarhed hos Kvæget og dens Behandling«, udkom senere paa Tysk (1910) og Italiensk (1912). 1916 samlede A. sine Erfaringer i en Bog: »Ufrugtbarhed hos Kvæget, dens Aarsager og Behandling« (paa Tysk 1920). A.s Arbejder over Drægtighedsdiagnostik og Behandling af Sterilitet er grundlæggende. Han opgav sin Praksis 1910 og flyttede til Kbh. for udelukkende at kunne beskæftige sig med sin Specialitet. Hans Navn var kendt ud over Landets Grænser, og udenlandske Veterinærer rejste til ham for at studere hans Metoder.

Sv. Larsen i Maanedsskr. f. Dyrl., XXXIII, 1921—22, S. 337—39.

Hj. Friis.

Aldenburg, **Anton**, Greve af, 1633—80, Statsmand. F. 1. Febr. 1633, d. 27. Okt. 1680 i Varel, begr. sst. Forældre: Grev Anton Giinther af Oldenburg og Delmenhorst (1583—1667, gift 1635 med Sophia Katharina af Slesvig-Holsten-Sønderborg, 1617—96) og Frøken Elizabeth Andrea Ungnad, Grevinde af Weissenwolff, d. mellem 21. Marts 1683 og 3. Jan. 1684 i Bremen (gift ca. 1647 med Hofmester Johann v. Marenholz, liineburgsk Adelsmand, d. 21. Juli 1651 i Wittmund). Gift 1° 22. April 1659 paa Wittgenstein med Grevinde Augusta af Sayn-Wittgenstein, f. 13. April 1638, d. 15. Maj 1666 i Oldenburg, D. af Grev Johan af W. (1601—57) og Anna Augusta af Waldeck (1608—58). 2° 19. Maj 1680 paa Fr.borg med Charlotte Amelie Trémoille, Prinsesse af Tarent, f. 3. Jan. 1652 i Thouars, d. 21. Jan. 1732 i Utrecht, D. af Henri Charles T., Prins af Tarent (1620—72), og Prinsesse Emilie af Hessen-Kassel (1626—93).

A. A. var født et Par Aar, før Faderen giftede sig standsmæssigt. Da Faderens Ægteskab var barnløst, vilde Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst efter hans Død gaa over til Lensarvingerne, Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp eller Hertugen af Pløn. Grev Anton Giinthers Bestræbelser gik nu ud paa at sikre sine Allodialarvinger, Søsteren Magdalene, der havde været gift med Fyrsten af Anhalt-Zerbst, og sin Søn uden for Ægteskab, saa meget som muligt af Grevskaberne ved at faa saa stor en Del af

disse som muligt anerkendt som Allodialbesiddelse af Lensarvingerne. Af disse ansaas egentlig Hertug Joachim Ernst af Pløn som den nærmest berettigede, men baade Kongen og Hertugen af Gottorp hævdede, at de sønderborgske Hertuger som afdelte Fyrster ikke kunde komme i Betragtning ved Successionen i Oldenburg og Delmenhorst. Da de var de mægtigste, gik Grev Anton Giinther ud fra, at de rimeligvis vilde gaa af med Sejren og ogsaa paa Grund af deres tvivlsomme Ret vilde være de mest imødekommende over for hans Ønsker. Ved en Overenskomst 1649 med Kong Frederik III. og Hertug Frederik III. af Gottorp fik Grev Anton Giinther disse, mod at anerkende dem som sine Lensefterfølgere, til at gaa med til at betragte Amtet Varel og en hel Række andre Godser i de to Grevskaber som Allodialbesiddelse. Ved en ny Overenskomst 1653 foretoges en nøje Adskillelse mellem Len og Allodium i Grevskaberne, der gav Allodialarvingerne endnu større Fordele, og Kongen og Hertugen gik endog siden ind paa at anerkende Varel Amt og Jahde Fogedi som Immediatbesiddelser for A. A., der 15. Juli 1653 var blevet legitimeret af Kejseren og gjort til Rigs greve af Aldenburg. 1657 fik Grev Anton Giinther yderligere Fyrst Johan af Anhalt-Zerbst til af sin Part af Allodialarven at overlade Herskabet Kniephausen til Grev A. mod en Pengeerstatning. Da Anton Giinther 1664 gik ind paa ved et hemmeligt Dokument at overdrage Ejendomsretten til Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst og Stadt- og Butjadingerland til Kongen og Hertugen, dog med Forbehold af Regeringsmyndigheden og Indtægterne, saa længe han selv levede, udnævnte Kongen og Hertugen A. A. til deres Statholder i Grevskaberne. Som saadan modtog han, da Anton Giinther døde 1667, Undersaatternes Hylding af Kong Frederik III. og Hertug Christian Albrecht af Gottorp som Landets Herrer, og han tiltraadte nu ogsaa selv sin Del af Arven, der gjorde ham til en meget rig Mand, rigere end mangan fyrstelig Lensbesidder.

Efter at Hertugen af Gottorp efter det kejserlige Rigshofraads Dom 1673, der tilkendte Hertugen af Pløn Grevskaberne, 1676 var blevet sat ud af Medbesiddelsen af disse, idet Kong Christian V. ved en hemmelig Traktat 1671 havde truffet den Aftale med Hertugen af Pløn, at denne mod Erstatning skulde overlade Grevskaberne til Kongen, vedblev A. A. at fungere som Kongens Statholder. Han droges samtidig nærmere til Hoffet i Kbh., blev 1671 naturaliseret som dansk Greve, blev Medlem af Gehejmekonseillet og Ridder af Elefanten. Under den skaanske Krig stillede han paa egen Bekostning et Regiment til Kongens Tjeneste.

Hans repræsentative Evner og hans store Rigdom gjorde ham vel skikket til i alt Fald formelt at staa i Spidsen for store og kostbare Gesandtskaber. Saaledes var han Formand for det store Gesandtskab, der 1676—79 deltog i Fredskongressen i Nijmegen. Han gjorde selv Forskud med de store Pengesummer, som Sendelsen kostede, og fik derved en Fordring paa 70 000 Rdlr., for hvilke han fik Rastede Amt i Oldenburg i Pant. Den egentlige Leder af Gesandtskabet var dog Just Høeg. Efter Hjemkomsten herfra sendtes han til Lund for sammen med Jens Juel og Biermann at føre Forhandlingerne med Sverige og kom derved til at knytte sit Navn til det Forsøg, der her gjordes paa at skabe et skandinavisk Samarbejde. N. A., 1680, var han Formand for det Gesandtskab, der førte Prinsesse Ulrikke Eleonore til Skottarp i Halland, hvor hun blev viet til Kong Carl XI. Umiddelbart efter sin Tilbagekomst herfra ægtede A. A. den fra Griffenfelds Historie kendte Prinsesse af Tarent. I sit første Ægteskab havde A. A. kun Døtre, og han ønskede ganske naturligt at efterlade sig en mandlig Arving til sine store Besiddelser. Der havde allerede været Tale om Partiet, inden A. A. rejste til Lund. Fra den hessiske Families Side rejstes der dog en vis Modstand imod det paa Grund af Brudgommens uægte Herkomst, Dronning Charlotte Amalie var saaledes en Tid stærkt imod det. Det lykkedes dog A. A. at overvinde Vanskelighederne. Ægteskabet blev kun af kort Varighed. Paa en Rejse med sin Gemalinde døde han af en hidsig Feber. — A. A. synes ikke at have været nogen fremragende Personlighed, men skildres som en brav, belevn og høflig Mand. — Bl. R. 1671. — Kobberstik af H. Lennep og i Sortkunst af H. H. Quitter. Knæstykke af de Baen (1664) hos Grev Bentinck (Weldam). Maleri i Vajsenhuset i Varel. Portrætteret paa to Gruppebilleder paa Rosenborg.

L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, IV, 1917, S. 5626°; V, 1920, S. 82 ff., 575 ff.; VI, 1923, S. 334, 413, 420, 430, 434 f. Chr. H. Brasch: Griffenfelds Kjærlighed til Charlotte Amalie la Trémouille, 1885. Das Leben der Prinzessin Charlotte Amelie de la Trémouille, Gräfin von Aldenburg, hersg. von R. Mosen, 1892. r £*Laursen*

Aldenburg, Anton, Greve af, 1681—1738. F. 26. Juni 1681 i Varel, d. 6. Juni 1738 sst., begr. sst. Forældre: Grev Anton af A. (s.d.) og 2. Hustru. Gift i° 15. Juli 1705 i Midwold, Nederlandene, med Grevinde Anna v. Inn- und Kniephausen, f. 23. Aug. 1690 paa Nienoord, d. 29. Marts 1718, D. af Grev Carl Ferdinand v. I. u. K. (1669—1717) og Franzisca Soete de Lake de Villiers (d. 1714). Ægteskabet opløst 1711. 2° 16. April 1711 paa Charlottenborg i Kbh. med Vilhelmine Marie, f. 7. Jan. 1678, d. 26. Nov. 1770,

begr. i Varel, D. af Landgrev Frederik II. af Hessen-Homburg (1633—1708, gift i^o 1661 med Grevinde Margaretha Brahe, d. 1669, 3° 1692 med Sophie Sibylle af Leiningen, 1656—1724) og Louise Elisabeth af Kurland (1646—90).

A. A. blev født efter Faderens Død. Lige før denne var der begyndt en Aktion fra Kong Christian V.s og Hertugen af Pløns Side for at skabe en Revision af den foretagne Deling af Len og Allodium i Oldenburg og Delmenhorst, da Christian V. mente, der var regnet langt mere til Allodiet, end der burde. Kongen kunde dog ikke godt selv træde op, da han 1676 for at faa Faderens Trediepart af Wesertolden havde givet ham en Stadfæstelse af de tidligere sluttede Overenskomster. Han blev derfor enig med Hertug Johan Adolf af Pløn om, at denne skulde rejse Aktionen mod Grev Anton Giinthers Allodialarvinger og forlange en ny Deling under Henvisning til, at hans Fader ikke havde godkendt de sluttede Overenskomster. Han havde nok siden afstaaet Grevskaberne til Kongen, men da han havde forbeholdt sin Linie Successionsret i dem i Tilfælde af, at den kgl. Mandslinie uddøde, var han interesseret i, at der ikke blev regnet mere til Allodiet, end der virkelig var Allodium. Den ældre Grev Antons Død og Enkens Erklæring om, at hun var gravid, standsede dog foreløbig Hertugen af Pløns og Kongens Aktion mod de aldenburgske Arvinger, da man heller ikke mente at kunne være bekendt at gaa saa skarpt frem mod den sørgende og værgeløse Enke, men for at skabe sig saa gunstig en Stilling som muligt, ansøgte Hertug Johan Adolf efter Kongens Anmodning denne om at tage de aldenburgske Godser i Sekvester, hvilket ogsaa skete i April 1681. Grevinden beholdt kun Godset Doorwerth i Holland, hvor hun tog Ophold med Sønnen.

Grevinden optog med megen Energi Kampen for sin Søns Ret og vandt stor Sympati forskellige Steder, særlig ved Kejserhoffet. 1690 kom der et Forlig i Stand mellem hende og Christian V., hvorefter Sønnen skulde have Varel Amt med flere Godser, men afstaa en meget betydelig Del af Faderens Besiddelser. Grevinden nægtede dog senere at ratificere Overenskomsten. Endelig blev der 1693 sluttet et Forlig mellem Kongen og Formynderne for den unge Greve, hvorefter denne beholdt Varel Amt og Kniephausen med en Del andre Godser, men afstod Fogedierne Jahde og Schwey og andre Godser samt en Række Pengefordringer paa Kongen. Grevinden vilde heller ikke ratificere denne Overenskomst, men da den unge Greve var blevet myndig, rejste han til Kbh. og ratificerede 1706 Overenskomsten.

A. A. var blevet opdraget i Doorwerth hos Moderen og studerede siden i Utrecht. Efter sin Udsoning med den danske Konge opholdt han sig som Regel ved det danske Hof, hvor han holdtes i stor Ære. Ved Kong Frederik IV.s Ligprocession i Roskilde gik han lige efter de fyrstelige Personer og foran alle Gehejmekonseillets Medlemmer. 1711 udnævntes han til Overlandjægermester i Oldenburg. Han efterlod sig kun to Døtre, hvoraf den ældste ægtede Grev Wilhelm Bentinck, til hvem de aldenburgske Fideikommisgodser derved gik over. — Bl. R. 1708. — Malerier i Slægten Bentincks Eje og i Vajsenhuset i Varel. Portrætteret paa Gruppébillede paa Vemmetofte.

L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, VIII, 1930, S. 563 ff. Chr. H. Brasch: Griffenfelds Kjærlighed til Charlotte Amelie la Trémouille, 1885, S. 142 f. E. de Barthélemy: Mémoires de Charlotte Amelie de la Trémouille, comtesse d'Altenbourg (1652—1719), 1876. Das Leben der Prinzessin Charlotte Amelie de la Trémouille, Gråfin von Aldenburg, hersg. von R. Mosen,

L. Laursen.

Aldenrath, Heinrich Jacob, 1775—1844, Maler. F. 17. Febr. 1775 i Liibeck, d. 25. Febr. 1844 i Hamburg. Forældre: Guldtraadfabrikant Mathåus Daniel A. (1745—1813) og Sophia Margaretha Elisabeth Balck (1751—1826). Ugift.

A. kom tidligt i Lære hos Landskabsmaleren J. J. Tischbein. Da F. G. Groger kom til Liibeck, sluttede han sig nær til denne Maler og fulgte ham 1789, da han vilde fuldende sin Uddannelse ved Akademiet i Berlin, hvorefter de to slog sig sammen for hele Livet; de boede mest i Hamburg, men var 1798 i Dresden, senere i Paris, 1808—09 i Kiel, hvor Frederik VI. holdt Hof, og 1813—15 i Kbh. A. har udført en Række Miniaturer, mest Kopier efter Grogers Olieportrætter. Det er udmærkede, fast gennemførte smaa Kunstværker, noget sødlige i Farveholdning og Karakter, men i en egenartet levendegørende pointillistisk Manér. Arbejder af A. findes paa Museerne i Hamburg og Liibeck samt paa Frederiksborg. Johs. Møller lærte hos ham. — A. har desuden, sammen med Groger, udført en stor Række anselige Portrætlitografier, mest af Nordtyskere og Holstenere, der hører til de bedste Ydelser paa dette Felt, som er præsterede uden for Frankrig. De to Kunstnere, som var meget nøje knyttede til hinanden, arbejdede intenst sammen, og det kan i visse Tilfælde være vanskeligt at fastslaa, hvem af dem der var den egentlige Ophavsmand til et Værk. Groger var dog altid den førende af de to. — Maleri af Groger paa Museet i Altona, Kopi af T. C. Lubbers 1818.

E. Lemberger: Bildniss-Miniaturen in Skandinavien, 1912, S. 173 ff. A. Lichtwark: Das Bildniss in Hamburg, II, 1898. ^ . ,

Alexander, 1573—1627, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg. F. 20. Jan. 1573 paa Sønderborg, d. 13. Maj 1627 sst., begr. i Sønderborg Slotskapel. Forældre: Hertug Hans den Yngre af Sønderborg (s. d.) og 1. Hustru. Gift 26. Nov. 1605 i Oldenburg med Dorothea, f. 25. Aug. 1579, cl. 5. Juli 1639, D. af Grev Johan Gtinter af Schwarzburg (1537—86) og Anna af Delmenhorst (1539—79)-

A. boede i de første Aar efter sit Ægteskab paa Godset Beck i Bispedømmet Minden i Westfalen, som han havde købt af Brødrene v. Quernheim. Senere opholdt han sig som oftest hos den gamle Fader paa Sønderborg. Da denne døde 1622, arvede A. i Følge Testamentet Hovedlodden i det lille Hertugdømme, nemlig Sønderborg By, Slot og Ladegaard tillige med Gaardene Rønhave, Gammelgaard og Kegnæs paa Als samt Sandbjerg i Sundeved, alt med tilliggende Bøndergods. Den ældste Broder, Christian, der levede ugift, maatte nøjes med Ærø, og den næstældste, Ernst, var falden i kejserlig Tjeneste i Ungarn. Tre yngre efterlevende Brødre, Hans Adolf, Philip og Joachim Ernst, fik henholdsvis Nordborg, Glicksborg og Pløn. Brødrene fik i Fællesskab Samhaandsforlening med Slesvig og Holsten.

A. var dengang en Mand paa 50 Aar med en talrig Familie og bebyrdet med en ikke ubetydelig Gæld. Han førte højrøstet Klage over Fædrenevrens stærke Udskiftning, der gjorde det særlig vanskeligt at fortsætte Hofholdningen paa Sønderborg Slot. Da derfor 1624 den ugifte Broder Hans Adolf af Nordborg bortkaldtes ved en tidlig Død, afkøbte A. ham paa Dødslejet for en forholdsvis ringe Sum de tre store Gaarde Østerholm, Rumohrs- og Melsgaard, og Kong Christian IV. stadfæstede for Slægtens Anseelses Skyld Købet som Lensherre. Imidlertid anerkendtes det hverken af Broderen Frederik, som efter Testamentet arvede Nordborg, eller af de andre Brødre; Striden endte med, at A. beholdt Rumohrsgaard, men gav Afkald paa de to andre.

Dagen før sin Død havde A. gjort Testamente og heri fastsat, at hans Hustru skulde sidde i uskiftet Bo for at faa Gælden betalt, den ældste Søn, Hans Christian, arve det hele Len, men indtil videre forblive ugift. Enkehertuginde Dorothea forestod da ogsaa Hertugdømmet i de følgende trange Krigsaar, men var ikke i Stand til at afbetale Gælden, som tværtimod stadig voksede. Hun gik derfor ind paa, at Brødrene 17. Dec. 1633 sluttede en Arve-

overenskomst, efter hvilken Hans Christian tiltraadte Hertugdømmet mod at betale en Aarpenge til sin Moder og hver af Brødrene og Medgift til Søsteren.

Hertug A. blev Stamfader til Huset Sønderborg, efter 1863 den ældste Gren af Oldenborgernes Slægt. Hans Søn Ernst Giinther byggede Augustenborg paa Als, August Philip fik Godset Beck og blev Stamfader til det nuværende danske Kongehus. De andre Sønners Efterkommere uddøde i det følgende Aarhundrede, og Datteren Sophie Cathrine (1617—96) levede i barnløst Ægteskab med den sidste Greve af Oldenburg, Anton Giinther (1583—1667).

Runde: Alexander von Holstein-Sonderburg und Dorothea von Schwarzburg; eine diplomatische Geschichte zweyer Liebenden, 1803. F. v. Krogh: Beiträge zur älteren Gesch. des Hauses Holstein-Sonderburg, 1877. Kr. Erslev: Augustenborgernes Arvekrav, 1915.

A. D. Jørgensen (C. O. Bøggild Andersen).*

Alexander Henrik, 1608—67, titulær Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg. F. 12. Sept. 1608, d. 24. Aug. 1667 i Schlesien. Forældre: Hertug Alexander af Slesvig-Holsten-Sønderborg (s. d.) og Hustru. Gift 1643 med Dorothea Maria (?) (gift 2° med en Grev Salm (Solms?)), D. af Hofpræst i Sønderborg, Provst Etzard Heshus, tidligere Præst paa Godset Beck i Westphalen (d. 1635).

Efter Arveforliget af 1633 fik A. H. kun et aarligt Deputat af 1 000 Rdl., medens den ældste Broder, Hans Christian, beholdt Lenet udelt. Han gik i Trediveaarskrigen i kejserlig Tjeneste og blev Katolik; han bosatte sig i Schlesien og Måhren. Under de Vanskeligheder for hans Brodersøn paa Sønderborg, Christian Adolf, som opstod efter Krigen med Karl Gustaf, deltog han med Brødrene i de Bestræbelser for at faa deres tilgodehavende Deputater, som førte til det lille Hertugdømmes Konkurs og Inddragelse under Kronen. Han kalder sig ved denne Lejlighed kejserlig Oberst og Gubernator i Hradisch i Måhren. Han døde samtidig med Slægtens Fordrivelse fra sin Fædreneborg. Af hans tre efterlevende Sønner faldt den ene i kejserlig Tjeneste, medens de to andre valgte den kirkelige Stand; Ferdinand Leopold var 1670 Rector magnificus ved Universitetet i Wien. Med dem uddøde denne saakaldte schlesiske eller katolske Linie. — Stik af E. Wiedemann (1646).

F. v. Krogh: Beiträge zur älteren Gesch. des Hauses Holstein-Sonderburg, 1877. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Gesch., XLVI, 1916, S. 217.

A. D. Jørgensen (C. O. Bøggild Andersen).*

Alexandra Caroline Marie Charlotte Louise Julie, 1844—1925, engelsk Dronning. F. 1. Dec. 1844 i Det gule Palæ i Kbh. (Garn.), d. 20. Nov. 1925 paa Sandringham Slot, begr. i Windsor. Forældre: Christian, Prins af Glucksborg, senere Konge af Danmark (s. d.) og Louise (s. d.). Gift 10. Marts 1863 i Windsor med Albert Edward, Prins af Wales, senere Konge af England, f. 9. Nov. 1841 i London, d. 6. Maj 1910 sst., S. af Prins Albert af Koburg (1819—61) og Victoria, Dronning af England (1819—1901).

A., der havde faaet en omhyggelig Opdragelse under rolige, beskedne Forhold, var ikke sytten Aar, da den engelske Kongefamilie lod udtale Ønsket om en Forbindelse mellem hende og Tronfølgeren. Gennem den engelske Gesandt i Kbh. og Tronfølgerens Søster, Kronprinsessen af Preussen, var Victoria og Albert blevet vundne for Partiet, uagtet deres Sympati var paa Tysklands Side i den optrækkende Konflikt mellem dette og Danmark; »vi tager Prinsessen, men ikke hendes Slægt«, udtalte Albert. Forlovelsen fandt Sted paa Slottet Laeken ved Bruxelles 9. Sept. 1862, og ved A.s Komme til England skaffede hendes Skønhed og livlige, taktfulde Elskværdighed hende en hjertelig Modtagelse. Da imidlertid Dronningens tilbagetrukne Stilling efter Alberts Død bragte Tronfølgerparret selskabeligt i Forgrunden, og det danske Tronskifte fremskyndede den dansk-tyske Konflikt, blev A.s Slægtsforhold Genstand for politisk Opmærksomhed; hendes Deltagelse for det slagne Danmark paavirkede hendes Ægtefælle, og Sympatien for hende bidrog til at vække en danskvenlig Stemning i mange Kredse, saa at en engelsk Aktion til Danmarks Fordel kunde synes mulig. Alt dette fik dog ikke haandgribelige Resultater, og noget som helst storpolitisk Sigte har A. næppe senere haft, om end hendes Ægtefælles Kølighed over for Tyskland og hans aktive Interesse for det gliicksborgske Hus i Grækenland og Norge vel kan føres tilbage til hende.

Som Prinsesse af Wales indtil Edward VII.s Tronbestigelse 22. Jan. 1901, som Dronning og som Enkedronning varetog A. værdigt og virksomt en lang Række repræsentative Pligter, selskabelige, samfundsnyttige, kulturelle, og hendes Almenyndest har været stor og ægte. Medens det lykkedes hende at slutte sig fuldt ud til sit nye Fædreland, bevarede hun den varmeste Deltagelse for alt dansk. Hendes Besøg hos sin Familie var talrige, og 1906 købte hun i Forening med Søsteren Enkekejserinde Dagmar Hvidøre ved Klampenborg og lod det indrette til fælles Sommerbolig. Danske i England nød godt af hendes Støtte, og ligesom hun (1885) lagde Grundstenen til en Kirke for den engelske Menighed i Kbh.,

fik hun den Finsenske Lysbehandling indført paa londonske Hospitaler. Et særlig personligt Udslag af hendes danske Patriotisme var det, at hun 1897 foranledigede, at A. D. Jørgensen besvarede Oxfordprofessoren Max Mullers Indlæg for Slesvig-holsten i samme Tidsskrift, hvori det var fremkommet, og fik Svaret udgivet paa de tre Hovedsprog. — Maleri paa Rosenborg af E. Jerichau Baumann (1856), paa Fr.borg af E. Hughes (1904, i Kroningsdragt) og L. Tuxen (Skitse til Fredensborgbilledet, 1884). Sst. Biscuitbuste af Th. Stein (1863) og Gipsbuste af J. A. Jerichau. Marmorstatue paa Glyptoteket af Chapu.

Mary Spencer Warden: *The Princess of Wales*, 1891. C. E. van Dockum: *Livserindringer*, 1893. J. H. Aubry: *La reine Alexandra*, 1902. Sarah Tooley: *Life of Queen Alexandra*, 1902. D. Williamson: *Queen Alexandra*, 1920. Lady W. Paget: *Embassies of other days*, 1—2, 1923. Sidney Lee: *King Edward VII*, I—II, 1925—27. *Letters of Queen Victoria*, 2. series, I, 1926.

Paul Læssøe Muller.

Alexandrine Auguste, f. 1879, Dronning. F. 24. Dec. 1879 i Schwerin. Forældre: Storhertug Friedrich Franz III. (1851—97) af Mecklenburg-Schwerin og Storfyrstinde af Rusland Anastasia Mikhailovna (1860—1922). Gift 26. April 1898 i Cannes med senere Kong Christian X. (s. d.).

Dronning A. voksede op dels i Schwerin, dels i Cannes, hvor Faderen ejede Villa Wenden og for sit Helbreds Skyld opholdt sig i længere Perioder. Her traf hun sin senere Ægtefælle, og deres Forlovelse deklareredes i Schwerin 24. Marts 1897. 1906 blev hun Kronprinsesse og 1912 Dronning. Hun har med sin Ægtefælle levet et jævnt og roligt Hjemliv dels i Kbh., dels i Sorgenfri, paa Marselisborg og i Skagen og fulgt ham paa talrige Rejser rundt i Landet, til Europas Hoffer, til Cannes, til Island, Grønland og Færøerne 1921 og til Island 1930. Hun har interesseret sig levende for Velgørenhed og Musik og er Protektrice for en Række Institutioner, bl. a. Musikforeningen, Det kvindelige velgørende Selskab, flere Asyler, Præmieselskabet for Plejemødre, Welanderhjemmene, Smaabørns Vel, Louiseforeningen, Dronning A.s Marinefond o. fl.; endvidere er hun Protektrice for Vallø Kloster. Hun er Moder til Kronprins Frederik og Prins Knud. — 1912 fik hun Elefantordenens Insignier. — Malerier af Bertha Wegmann (1923) i Kongens Eje, af Clement paa Fr.borg (1931) og af Hans Henningsen paa Christiansborg (1932). Portrætteret paa Gruppebilleder (paa Fr.borg) af Besøget paa Grønland (L. Tuxen, 1921), af Genforeningsfesten paa Dybbøl (H. N. Hansen, 1921) og af den

norske Stortingsdeputations Modtagelse (Poul Fischer, 1907). Buste af Carl Martin Hansen 1913.

(Johs. Lehmann:) Billeder fra Dronning Alexandrines Liv, 1929.

AI««, a?i -c
Alma, se Ælgifu.

Povl Engehtoft.

Algreen, Peder Kjellerup, 1807—77, Præst. Døbt 19. Jan. 1807 i Nykøbing M., d. 27. Maj 1877 i Aaker, begr. sst. Forældre: Skomager Peter Jonsen A. (1768—1836, gift 2° 1828 med Johanne Lauridsdatter) og Anne Kirstine Nielsdatter (1770—1826). Gift 9. Nov. 1855 i Karby paa Mors med Bertha Marie Christiane Sørensen, f. 27. Nov. 1830 i Sønderhaa, d. 4. Januar 1915 i Aalborg, D. af Provst Joseph Christian S. (s. d.) og Hustru.

A. blev 1826 Seminarist fra Snedsted Seminarium, hvor han s. A. ansattes som Lærer. Her kom han i Berøring med Provst J. C. Sørensen i Sønderhaa, der øvede betydelig Indflydelse paa ham. Da P. G. Brammer, der blev Seminarieforsstander 1830, havde begyndt at holde Bibellæsninger ved Seminariet, holdt A. ogsaa smaa opbyggelige Forsamlinger paa sit Værelse for enkelte Seminarister, bl. a. C. Kold. Han kom efterhaanden i Forbindelse med Lederne for de opvakte Lægfolk, R. Sørensen, J. C. Lindberg, P. Larsen Skræppenborg o. fl., og da »Thisted Avis« klagede over de Forsamlinger, hvori han havde deltaget, blev han efter Kancelliets Ordre opsagt som Lærer. Han flyttede da 1838 til Provst Sørensen, nu i Solbjerg paa Mors, som Huslærer. Fra nu af deltog han med endnu større Iver i de dengang hyppige Forsamlinger og blev 1840 to Gange idømt Mulkt herfor. 1844 rejste han til Kbh. for at studere Teologi og blev Student 1845. Mere og mere sluttede han sig til den grundtvigske Retning baade i kirkelig og folkelig Henseende. 1853 stillede han sig forgæves til Folketinget i Store Hedinge. N. A. blev han cand. theol., var et Aar Kapellan hos W. F. Engelbreth i Lyderslev, blev 1855 residerende Kapellan i Nykøbing M., 1859 Præst i Vrejlev og Hæstrup i Vendsyssel og 1867 i Aaker paa Bornholm. Han var i sjælden Grad udrustet til at virke blandt den vendsysselske Befolkning og forstod bedre end nogen anden at samle de spredte Kredse af opvakte i denne Landsdel, hvor den grundtvigske Bevægelse i de følgende Aar fik sit Gennembrud. A. øvede stor Tiltrækning paa unge Mennesker; han følte sig vel i deres Kreds og forstod at omgaas dem saaledes, at de ikke trykkedes af, at han var den ældre og erfarne. — Litografi fra x860 af L. A. Kornerup.

Fr. Nygård: P. K. Algreens og Provst J. K. Sørensens Levnedsløb, 1883. Samme: Kristen Kold, I, 1895. Thomas Larsen: En Gennembrudstid, I, I₉I7, s. 10.-04.

L Koch (Hans Koch)*J

Algreen-Ussing, Frederik, 1838—69, historisk Forfatter. F. 8. Maj 1838 paa Frbg., d. 6. Jan. 1869 i Kbh., begr. sst. (Holmens). Forældre: Landsoverretsassessor, senere Professor m. m. Tage A.-U. (s. d.) og 2. Hustru. Ugift.

Efter først at have gaaet i Metropolitanskolen blev A.-U. Student privat 1856. Han var glimrende begavet, udrustet baade med Intelligens og Evne til at blive lærd, med Vid og kritisk Sans og med en stor Arbejdskraft. Med sprudlende Munterhed kastede han sig ind i Studenterlivet og sluttede sig i en privat Klub af 8. Maj til Venner som Jacob Scavenius, Carl Carstensen, Vilh. Bergsøe og Fr. Bøgh. 1861 tog han juridisk Embedseksamen og blev derefter Assistent i Indenrigs-, senere Finansministeriet og tillige Sekretær ved den nørrejske Købstadskreditforenings Skiftekommission. Allerede forinden havde han dog dyrket litterære Interesser. Bl. a. under Pseudonymet Fritz Hammer havde han skrevet nogle Smaanoveller, men hans Hovedinteresse var og blev Personhistorie og Topografi. Han gjorde store Samlinger og studerede paa Fodture forskellige danske Egne; Frugter heraf var Bøger som »Touristen i Nordsjælland« (1865 ff.), »Efterretninger om Kallundborg« (1869) o. fl. Fra 1860 var han Medarbejder ved »Illustreret Tidende« og skrev her under Mærkerne Fr. H., Ch. G., f-g, F. A. U. eller under Navn en Mængde biografiske Artikler om danske og udenlandske Personligheder, kyndige, velskrevne og objektive. I mange Aar gjorde han Samlinger til et dansk biografisk Leksikon og sluttede 1865 Kontrakt med Forlagsbureauet om Udgivelsen af et saadant paa 500 Ark. Han havde sikret sig Medarbejdere som Georg Brandes, Heegaard, Carl og Julius Lange, Clemens Petersen, H. F. Rørdam o. fl., og han besad utvivlsomt selv Evner som Redaktør. Imidlertid var han, der ikke før havde beskæftiget sig med Politik, 1864 optraadt som Medstifter af Augustforeningen og kom ind i dens Bestyrelse. Herved skaffede han sig de herskende nationalliberale Blade til Uvenner. Forlaget blev ængsteligt for Værkets Succes, og da A.-U. og en Broder 1866 optraadte unødigt junkerligt over for en Boghandler og Bladudgiver af Folkepartiet, blev Bægeret fuldt. Forlaget nægtede at udgive Værket, og skønt baade A.-U., hans Fader og Højesteretsadvokat Liebe bestræbte sig for at finde en Mulighed for Forlig, lykkedes det ikke. Om A.-U. havde levet længere, var det maaske sket.

Hans tidlige Død bortrev et stort Talent. Han havde sin Del af den Ussingske Stridbarhed og Ubændighed, men der var ædelt Metal i ham. — Kammerjunker 1866. — Papirer i Det kgl. Bibliotek og Rigsarkivet. — Træsnit fra 1869.

Elisa Bøgh: Frederik Bøgh, 1887, S. 37, 67—181 passim. Vilh. Bergsøe: Studenterleben og Studieliv, 1903, S. 138—44, 146—55. G. Brandes: Levned, I> 19°5> S. 1751". Fædrelandet 10. Okt. 1866. Carl Carstensen i 111. Tid. 7. Febr. 1869. Joh. Steenstrup i Dansk biografisk Leksikon, XIX, 1905, S.

Povl Engelstoft.

Algreen-Ussing, Tage, 1797—1872, Politiker og Jurist. F. 11. Okt. 1797 i Lille Lyngby ved Arresø, d. 25. Juni 1872 i Ny Taarbæk, begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Provst Henrich Ussing (s. d.) og 2. Hustru. Gift 1° 11. Okt. 1827 i Kbh. (Helligg.) med Jensine Johanne Bull, f. 14. Jan. 1798 i Kbh. (Nic.), d. 12. Nov. 1830 sst. (Helligg.), D. af Kateket v. Nicolai K., senere res. Kapellan ved Helligaands K. i Kbh. Johan Ernst Gunnerus B. (1767—1840) og Juliane Charlotte Schlichting (1773—1854). 2° 19. Sept. 1834 i Gentofte med Ottine Frederikke Suenson, f. 28. Febr. 1807 i Kbh. (Holmens), d. 10. Okt. 1884 sst. (Garn.), D. af Kaptajn i Søetaten Jean Jacques Isaac S. (1774—1821) og Anne Susanne Liitken (1778—1872).

A.-U.s Fader havde sat en Rekord blandt danske Præster i Stridbarhed og Proceslyst. Han selv blev Jurist af Fag med tidlig udviklet Lyst til offentlig litterær og polemisk Optræden. Efter 1816 at være blevet Student fra Frederiksborg udgav han 1817 »Napoleon den eneste. Af Sandheds Elskeren«, en i svulstige og voldsomme Udtryk formet Lovprisning af den styrtede Kejser; kuriøst nok klager den vordende Politiker her over, at i Danmark »den evindelige Politiseren synes at tage Overhaand med hver Dag« (han har tænkt paa Snak om udenrigske Forhold). Som ung juridisk Student og Kandidat (1822) udfoldede han et meget livligt Forfatterskab ikke blot om juridiske, men ogsaa om andre Emner, tit med Anvendelse af en yderst robust Form; et talende Vidnesbyrd om Temperament giver alene Titlen paa et enkelt Skrift: »Beviis for, at Adam Oehlenschläger er gaaet fra Sands og Samling« (1820, rettet mod et Universitetsprogram af Oehlenschläger). — A.-U. blev 1823 Volontær, 1830 Kancellist i Kancelliet, fra 1831 med Titel af Kancellisekretær, var 1827—37 Notarius ved det juridiske Fakultet, rejste 1831—32 i Udlandet, blev 1837 Landsoverretsassessor, 1840 juridisk Professor og Inspector ved Kvæsturen, 1844 Borgmester i Kbh., Okt. 1846 Kancellideputeret indtil Marts

1848 og derefter indtil sin Død Generalprokurør (den sidste i Danmark). Det er ikke i sine Embedsstillinger, A.-U. har faaet sin særlige Betydning; det er som den Mand, der mere end nogen anden fortjener Navn af Danmarks første parlamentariske Politiker.

A.-U. viste sig allerede som den ægte Politiker, da han ved 28. Maj-Festen i Kbh. 1834 under Henvisning til, hvad der var allermost nødvendigt for Almenaandens Oplivelse gennem den nye Stænderforfatning, udbragte en Skaal for den størst mulige Offentlighed i alle Administrationens Grene og navnlig i Landets Penge- og Finansvæsen; dermed havde han rørt ved det Finansproblem, der i vide Kredse blev anset for det mest brændende offentlige Spørgsmaal, og havde givet et politisk Program. I Efteraaret 1834 valgtes han, efter at have gjort sit for at stimulere den københavnske Valgbevægelse, til at være en af de Stænderdeputerede for Hovedstaden. Da den første Stænderforsamling for Østifterne var traadt sammen i Roskilde 1. Okt. 1835 og dermed det parlamentariske Liv i Danmark indledet, gjorde han sig hurtigt bemærket som den allerivrigste blandt de nye Folkerepræsentanter, trods sin Embedsstilling, der skulde synes at medføre Afhængighed, den egentlige Fører i en efter Forholdene meget dristig »Opposition« mod Regeringen.

Navnlig er at fremhæve hans Optræden i den store Drøftelse om Finanssagerne, hvor det var ham, der straks stillede det mest udførlige og mest vidtgaende Forslag, bl. a. om Statsgældens Adskillelse fra den almindelige Finansstyrelse og Folkerepræsentanternes direkte Indflydelse paa denne; saa vidt blev han ikke fulgt af Forsamlingen, der nøjedes med at andrage om Spareforanstaltninger og Offentliggørelsen af Statsregnskabet, Reformer, der ligeledes havde deres kraftige Talsmand i A.-U. I mangfoldige andre Sager gjorde han sig gældende som Forslagstiller, Ordfører eller Deltager i Debatten; han prægede i høj Grad den første Stænderforsamling og blev af en konservativ Mand som Biskop Mynster anset for det radikaleste og farligste Medlem. Han krævede en Reform af Kbh.s Fattigvæsen saavel som Opretelse af Realskoler, der kunde aabne Landets lærelystne Ungdom en Vej uden om den klassiske Dannelse; han ledede Forsamlingens Kamp mod Indskrænkning af Trykkefriheden (til Misfor nøjelse for andre liberale havde han tidligere i Bladet »Dagen« og i et Flyveskrift foretaget en meget optimistisk Vurdering af de gældende Regler for Trykkefriheden i Danmark). Tro mod de Colbjørnsenske Traditioner inden for den københavnske Embedsstand var han i Landbosagerne Bøndernes ihærdige

Forbundsfælle, der med Rette gjorde sig paaskønnet, særlig ved sit Ordførerskab i en stor og betydningsfuld Sag angaaende »Retsforholdet« mellem Godsejere og Fæstere. Ved en Stavnsbaandsfest paa Bellevue 20. Juni 1838 skulde A.-U., i god Traad med denne Virksomhed i Roskilde, rette en kraftig Appel til Bondestandens Selvfølelse, der ikke burde lade den hæderlige Gaardmand finde sig i at blive duttet og hundset af enhver »stump-skødte Skriverdreng«. A.-U. skyede som Taler ikke den agitatoriske Overdrivelse, og hans Ord var præget af retorisk Svulst; i høj Grad karakteristisk er hans Dristighed over for Regeringen og over for hans egen Foresatte i Kancelliet, den kgl. Kommissarius i Stænderforsamlingen A. S. Ørsted.

1838 udsendte A.-U. en Pjece, hvori han krævede de to kongerigske Stænderforsamlings Forening. Dermed indledes Stændertidens »Forfatningskamp«. Det epokegørende Krav blev ført frem i Viborg af J. P. With, i Roskilde af A.-U. selv — med Tilslutning fra begge Forsamlings Flertal, men uden praktisk Resultat. I Stænderforsamlingen 1838 udfoldede A.-U. paa ny sin fulde politiske Kraft; han krævede atter finansielle Reformer, og blandt de Sager, han særlig tog sig af, var Kbh.s nye Kommunalforfatning, hvor han kæmpede for størst muligt borgerligt Selvstyre. Hans Vælgeres og overhovedet den liberale Befolknings Paaskønnelse af hans Virksomhed for »den folkelige Sag« fandt et storstilet Udtryk ved en Fest paa Den kgl. Skydebane 22. April 1839; der blev her overrakt ham en Guldpokal med Inskription: »Til Folkerepræsentanten Tage A.-U. fra erkendtlige og fædrelands-sindede Medborgere« (nu paa Fr.borg); blandt Festens Talere var C. N. David, der priste A.-U. som »den, hvis Uafhængighed er grundet i hans Karakter«, og som derfor ikke kan blive »afhængig ved sine Embedsforhold«.

Under den politiske Bevægelses videre Udvikling i Tiden efter Christian VIII.s Tronbestigelse kom A.-U. ikke til at bevare Positionen som den førende liberale Folketribun. Dette skyldtes, at Bevægelsen tog en ny og mere yderliggaaende Retning, ikke, at han selv svigtede sine oprindelige politiske Idealer. I Stænderne vedblev han at gøre en stor Indsats. I Stænderforsamlingen 1840 deltog han saaledes i Kampen for Skattebevillingsret, og selv stillede han Forslag om, at toaarige Budgetter maatte blive forelagt Stænderne, et Forslag, der fandt Tilslutning baade i Roskilde og Viborg Stænder. I Stænderforsamlingen 1842 støttede han Tanken om fælles Stænderkomiteer for hele Monarkiet under Fremhævelse af, at der her kunde blive et Organ for Stændernes

Medvirken ved Finansstyrelsen; i Tilknytning til den nye Budgetordning rejste han en stor systematisk Debat, der mundede ud i en Række Krav om Besparelser i Statshusholdningen. I Stænderforsamlingen 1844 var han Ordfører i Trykkefrihedssagen; selv foreslog han Besparelser i Statshusholdningen, de kongerigske Stænderforsamlings Forening, Finansbudgettets Forelæggelse for en Komité af alle fire Forsamlinger, endelig, at Kongen skulde imødegaa den slesvigholstenske Bevægelse ved at erklære Monarkiet for »et eneste uadskilligt Rige«; det var det sidste Forslag, der kom til at sætte Frugt i det aabne Brev af 1846. I Stænderforsamlingen 1846 frafaldt A.-U. efter andres Henstilling et Forslag om Stænderkomiteer og Finansbudgetter som mindre passende i Øjeblikket, talte i Landbosagen Gaardmændenes Sag, men stod som Ordfører i Husmandsspørgsmaalet paa Godsejernes Side, stillede et Forslag om Ophævelse af patrimonielle Rettigheder og adelige Privilegier over for Domstolene; særlig karakteristisk for hans politiske Stilling er det, at han vender sig mod et Andragende om Foranstaltninger til Støtte for dansk Sprog og Nationalitet i Nordslesvig.

A.-U. havde været en af de første liberale, men nationalliberal blev han aldrig. Han vilde bygge Landets Fremtid paa den gamle dansk-tyske Helstats Grund, og han gik imod de mest radikale Udslag af det nye politiske Liv (stillede sig i Stænderne 1846 meget køligt til Klagerne over Bondecirkulæret). Følgen blev, at han tabte i Popularitet og som Folkefører afløstes af nye Mænd; Orla Lehmann blev nu Helten for det politiske Kbh., hvilket var som en Sejr for Romantik over Rationalisme, for store nationalpolitiske Ideer over mere nøgterne Krav om praktiske Reformer. Til Gengæld gik A.-U. frem i Gunst hos Konge og Regering, og ansvarsfulde Embeder blev ham betroet. Umiddelbart før 1848 stod han langt mere som Kongens end som Folkets Mand. Det var gaaet ham i Lighed med hans Ven C. N. David, hvis Indsats i den politiske Presse i grundlæggende Betydning kan sammenstilles med A.-U.s som praktisk parlamentarisk Politiker.

Som Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49 (valgt i Kbh.) stod A.-U. afgjort ligesom David paa den konservative Side, vilde indskrænket Valgret efter en Klassedeling og Rigsdagssamlinger kun hvert andet Aar, hørte til dem, der nægtede at stemme for Grundloven i dens endelige Form. — 1854 blev A.-U. kongevalgt Medlem af det nye Rigsraad, krævede som saadan Udvidelse af dettes Myndighed; han beholdt sit Sæde i det Rigsraad, der indrettedes ifølge Forfatningen af 2. Okt. 1855, og hørte

her til Helstatsmændene og Oppositionen mod den national-liberale Regering. Han var blandt Deltagerne i »det lille Rigsraad«, som Christian IX. indkaldte til fortrolig Drøftelse 26. Dec. 1864, og blev kongevalgt Medlem af Novemberforfatningens Landsting 1864—66 uden her at faa Betydning; siden stod han uden for det parlamentariske Liv.

Den Betydning, A.-U. har haft for Lovgivning og Administration i sin Stilling som Generalprokurør, foreligger der ikke Materiale til at vurdere. Som Formand eller Medlem i talrige Kommissioner ydede han i Tiden efter Grundlovens Givelse en Indsats; saaledes var han Formand for den Kommission, der forberedte Straffeloven af 1866. Megen Anerkendelse vandt hans Deltagelse i det københavnske Kommunalliv. Han var Borgerrepræsentant allerede fra 1840, indtil han 1844 blev Borgmester, og paa ny fra 1849 indtil Udgangen af 1869. Han har i denne Tid været Medlem af de allerfleste vigtige Udvalg og øvet en overvejende Indflydelse paa Hovedstadens Styrelse. Hans robuste Natur og paa politisk Virksomhed i høj Grad indstillede Arbejdskraft magtede det overordentlige. Han havde ogsaa forskellige private Hverv, var Repræsentant i Nationalbanken fra 1841 — fra 1851 gentagne Gange Repræsentantskabets Formand —, ligeledes fra 1841 Meddirektør i Kbh.s Brandforsikringsssocietet (fra 1857 det københavnske Brandassurancekompagni for Varer og Effekter), 1854—64 Repræsentant i det almindelige Brandassurancekompagni.

Alt, hvad A.-U. i øvrigt hap været og udrettet, blegner dog, historisk set, i Sammenligning med hans for det folkelige politiske Liv i Danmark grundlæggende Virksomhed i Stænderforsamlingernes første Aar. Han var den Folkefører, der pludselig sprang ud af det danske Kancelli som det levende Symbol paa den dybe Forbindelse mellem gammelt og nyt i Danmarks Statsliv. Han stod i nogle lykkelige Aar som den Mand, der gjorde Tidens Gerning; at Tiden hurtigt skulde løbe fra ham, fremhæver for saa vidt hans store Betydning, som det vidner om Styrken i de Kræfter, han selv havde været en Hovedmand for at kalde til Live. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet og Det kgl. Bibliotek. — Justitsraad 1844. Etatsraad 1846. Konferensraad 1859. — R. 1842. DM. 1850. K.¹ 1865. — Portrætteret paa Constantin Hansens Maleri af den grundlovgivende Rigsforsamling (1860—64) paa Fr.borg. I Rigsdagen Maleri af Elise Constantin-Hansen efter ovenn. Portræt. To Træsnit 1872.

Hans jensen.

Som *Retsforfatter* var A.-U. mere den videnskabeligt interesserede Praktiker end den selvstændige, dybtgaaende Tænkter. Den Ilter-

hed og hensynsløse Gaaen paa, den Selvsikkerhed og temperamentsfulde Polemik, der prægede hans æstetiske Debutsmaaskrifter, er heller ikke fremmede for hans tidligste juridiske Arbejder. Ved sine voldsomme Vingeslag er han en fremmed og vild Fugl blandt sine Fagfæller. Karakteristisk for hans hele Tænkesæt er saaledes Fortalen til den af ham 1824 leverede forkortede Oversættelse af C. F. Hommels under Pseudonymet Alexander von Joch udgivne »Über Belohnung und Strafe nach Turkischen Gesezen« (1770), der viser saavel svigtende Problemsans som letkøbt Dom og utilstrækkelig Viden. Hans umiskendelige Iver for det juridiske Studiums Fremme i Forbindelse med en ivrig litterær Ærgerrighed affødte »Anmærkninger til Personretten vedføjede Etatsraad Hurtigkarls System og nærmest affattede til Brug for den lovstuderende Ungdom« (1823) °§ »Anmærkninger til Tingsretten« (I—II, 1825), for største Delen kritiske og supplerende Bemærkninger til den foreliggende Litteratur, først og fremmest A. S. Ørstedes Undersøgelser, som A.-U. hist og her næsten ordret indfører, da »de ikke syntes at kunne fremsættes paa en heldigere Maade«. Den overvældende Benyttelse af Ørstedes Værker fremkaldte hos A.-U.s Kritikere baade nu og senere utvetydige Antydninger om Plagiat og paadrog Forfatteren af Ørsted selv en skarp Paatale i 2. Del af dennes Haandbog (1825), P^{aa} hvilken Anke A.-U. i 2. Bind af Tingsretten gav et pebret og lidet høfligt Svar. Noget større Selvstændighed fremtræder i de processuelle, familie- og strafferetlige Bidrag, der udgør A.-U.s Andel i de af ham med hans aandsbeslægtede Ven H. Marius Svane (s. d.) 1824 offentliggjorte »Juridiske Afhandlinger« og endnu mere i et Par tingsretlige Afhandlinger i det af A.-U. redigerede »Bibliothek for dansk Lovkyndighed« (I, 1833, II, 1837). Brugbar som Haandbog, men videnskabelig betydningsløs, var A.-U.s »Haandbog i den danske Kriminalret« (I—II 1829; den næsten berygtede højtravende Dedikation til P. C. Stemann er udeladt i 4. Udg. 1859), der blev stærkt medtaget i Dansk Litteraturtidende 1830 og i Maanedsskrift for Litteratur III (1831) slaet til Jorden med knusende Kølleslag af J. E. Larsen, som ikke forstod Spøg i videnskabelige Anligger; A.-U.s Svar paa Larsens Recension — i Kriminalrettens 2. Udg. 1831 — er paafaldende mat. A.-U.s »Haandbog i den danske Arveret« (1855) var den første samlede Fremstilling af de herhen hørende Regler paa Grundlag af den Ørsted'ske Arveforordning af 21. Maj 1845; den tabte ganske Terræn, da F. C. Bornemanns overlegne arveretlige Forelæsninger udgaves 1864. Ypperst i A.-U.s Produktion er hans omfattende Haandbog »Læren om Servituter og andre

dermed beslægtede Eiendomsbyrder efter de danske Love« (1836), tilegnet J. H. Schou; det Haab, Ørsted 1825 havde udtalt over for A.-U., at den Evne, som hidtil for det meste kun havde vist sig i dødt, spidsfindigt Ordkløveri, vilde modnes og forædles til levende, frugtbar Skarpsindighed, er helt igennem opfyldt i dette Skrift, hvis indgaaende, klogt afvejede og besindige Udvikling danner en talende Modsætning til Ungdomstidens gærende og ikke tilstrækkelig afklarede Fremstilling. Utrættet Flid og megen Omhu nedlagde A.-U. i de for Retslivet og Retsstudiet uundværlige Arbejder, hans Fortsættelse baade af L. Fogtmans »store« Reskriptsamling 1813—65 (1825—7¹) og J. H. Schous Forordninger 1850—71 (1851—72). Mindre Betydning havde det af ham 1835 udgivne Register til Christian V.s Danske Lov.

Slægt se Ussing. Hans Jensen: De danske Stænderforsamlings Historie 1830—48, I, 1931. **III. Tid.** 7. Juli 1872 [afj. G. Sørensen]. *Frantz Dahl*

Allen, Carl Ferdinand, 1811—71, Historiker. F. 23. April 1811 i Kbh. (Tyskref.), d. 27. Dec. 1871 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Sølvpletterer Robert A. (1781—1846), f. i London af skotske Forældre, og Karen Larsdatter (1778—1845), D. af en Gaardfæster i Troelstrup, Tønning Sogn ved Horsens. Gift 12. Nov. 1851 i Holtug med Ide Marie Dorph, f. 25. Juli 1812 paa Klintholm, Møen, d. 5. April 1910 paa Frbg., D. af Godsforvalter paa Klintholm, senere Gjorslev, Kammerraad Jens Frederik Siegfried D. (1778—1855) og Johanne Charlotte Coster (1781—1853).

Det tarvelige Hjem aabnede kun liden Udsigt til, at den videbegærlige Dreng kunde komme ind paa den studerende Bane; men ved Moderens Husflid og en Mosters Bistand skaffedes der Midler hertil, og det lykkedes A. 1826 at blive optaget i Metropolitanskolen; Drengen havde som Prøve paa sin Haandskrift snildt afskrevet det Stykke i Mallings »Store og gode Handlinger«, som fortæller om Bondesønnen Morten Børups ivrige Bestræbelser for at komme i Latinskole. Fire Aar efter tog han Adgangseksamen til Universitetet, 1831 2. Eksamen, og 1832 blev han Alumnus paa Regensen, hvor han delte Kammer med den senere Biskop Monrad. Skønt hans brændende Lyst til Læsning og Granskning tidlig havde taget Sigte paa Historien, drev han de teologiske Studier med Flid og tog 1836 Embedseksamen.

I Studentertiden som ogsaa i de følgende Aar ernærede A. sig ved Undervisning, men i Fritiden stræbte han ihærdig at udvide sine historiske Kundskaber og kaldtes snart ind paa Forfatterbanen. Selskabet for Efterslægten havde 1836 udsat en Pris for den bedste

Udførelse af »en Danmarks Historie med særligt Hensyn til Folkets og Statens indre Udvikling«, og A.s Besvarelse blev ikke alene kendt værdig til Prisen; Selskabet lettede tillige Forfatteren betydelig Bogens Udgivelse. Denne »Haandbog i Fædrelandets Historie« (1840) skaffede snart A. et Navn som en Historiker med omfattende og mangesidige Kundskaber og Evne til klar og tiltalende Fremstilling. Imidlertid ledede han fra Okt. 1841 til Maj 1843 det af Selskabet til Trykkefrihedens Fremme udgivne »Dansk Folkeblad« og skrev i dette som i Selskabets »Dansk Folkekalender« flere populære historiske Skildringer. A. higede dog efter at drage udenlands, og efter at han i Dec. 1844 havde forsvaret en latinsk Afhandling om Christian II.s Udlændighed (»de rebus Christiani Secundi Daniae, Norvegiae, Sueciae regis, exsulis, commentatio«), kunde han i Begyndelsen af 1845 som Magister artium med Universitetets og anden offentlig Understøttelse drage til Udlandet. Som Rejsens særlige Formaal havde han foresat sig at samle Bidrag til Danmarks Historie i det 16. og 17. Aarh., navnlig af Beretninger fra fremmede Gesandter. Allerede under sit 4 Maaneders Ophold i Haag fik han samlet en Del, foruden at han gjorde Bekendtskab med flere Lærde. Efter korte Besøg i forskellige af Hollands og Belgiens Byer tog A. fra Juni til Okt. Ophold i London, besøgte derpaa Paris og rejste næste Aar til Rom, Firenze, Venezia, Milano, Munchen og Wien. Efter et kort Besøg i Hjemmet drog han til Stockholm, hvor han lod en Række vigtige Aktstykker til Danmarks Historie afskrive, saaledes de svenske Gesandters Beretninger fra Kbh. til deres Hof (efter A.s Død er en stor Del af disse og andre Relationer udgivet i »Danske Samlinger«, 2. Rk., III—VI, 1873—79). Derpaa gik Rejsen til Kristiania, hvor han tilbragte Efteraaret og Vinteren indtil April 1848. Det Udbytte, som A. vandt ved dette Ophold i de to nordiske Lande, var en righoldig Samling af Kilder til vort Lands Historie og et grundigt Kendskab til Nabolandenes Natur og Folk, hvad der skulde komme ham til stor Nytte under Udarbejdelsen af hans Hovedværk.

Imidlertid skulde Tidens store Bevægelser kalde A. til nye Opgaver. Ved Krigens Udbrud 1848 var han vendt hjem. Det gjaldt om at forsvare vor Nations Ret ogsaa med Pennen, og A., der alt tidligere ofte havde behandlet det slesvigske Spørgsmaal, skrev nu: »Om Sprog og Folke-Eiendommelighed i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland« (udgivet som 8. Hefte af »Antislesvigholstenske Fragmenter« 1848 og oversat paa Tysk og Engelsk). Ogsaa efter Krigens Slutning fortsatte han denne Virksomhed og udarbejdede efter Opfordring »Det danske Sprogs Historie i

Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland« (2 Bd., 1857—58). Dette Værk havde ikke til Formaal at skildre et enkelt Sprogs Udviklingsgang gennem Tiderne; ved talrige, med største Flid tilvejebragte Oplysninger vilde Forfatteren vise, at man i Oldtiden havde talt Dansk helt ned til Sli og Ejder, hvilken standhaftig Kamp Sproget senere havde maattet bestaa for at hævde sin Ret paa gammel national Jordbund, hvorledes Tysk ved Tidernes Ugunst og Regeringens Forsømmelse havde faaet Lov til at trænge stadig længere frem, og hvor Sprogskellet paa de forskellige Tidspunkter havde ligget. A.s Fædrelandskærlighed kom ogsaa varmt til Orde i en Artikel i »Dansk Tidsskrift« for 1851: »Skal Danmark være et selvstændigt Rige eller Tydslands Vasal?«; han manede her indtrængende om, hvor farligt det vil være paa nogen som helst Maade at knytte Holsten til Sønderjylland.

A.s ydre Stilling var omsider blevet sikret, da han 1851 udnævntes til ekstraordinær Docent i Historie ved Universitetet med Titel af Professor. Professor ordinarius (Rostgardianus) blev A. først Aug. 1862. Hans Forelæsninger, som ikke netop havde Egenskaber, der kunde hidlokke Tilhørere fra det store Publikum, var omhyggelige og grundige; men hans ikke stærke Helbred lagde ofte Hindringer i Vejen for Udøvelsen af hans Embedsvirksomhed. I det hyggelige Hjem, som han 1851 havde skabt sig, arbejdede han imidlertid ufortrødent videre i sin videnskabelige Gerning. Saaledes udgav han: »Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiern den Andens og Frederik den Førstes Historie«, 1. Bd. (1854), hvilket indledes med en Afhandling om Christian II.s udenlandske Arkiv og var ledsaget af vejledende Noter, der i høj Grad hjælper til at belyse det her meddelte, righoldige Stof. A. havde igen nærmet sig det Tidsrum, som fremfor andre øvede Tiltrækning paa ham, nemlig Overgangen fra Middelalderen til den nyere Tid og Afslutningen af Unionstiden. Han satte sig nu til Formaal ved dybtgaaende og omfattende Studier at gennemgranske denne Tidsalder. Kun nogle faa som Forløbere udsendte Afhandlinger vidnede om, hvor grundigt A. traf sine Forberedelser; ellers laa alt hvilende og gærende imellem hans Papirer, indtil hans Syn paa den forviklede Tidsalder og dens mange mærkelige Skikkelser var tilstrækkelig modnet. Endelig udkom 1864 *• Bd. af »De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christiern den Anden, Frederik den Første, Gustav Vasa, Grevefeiden, 1497—1536«, og de følgende 4 Bd., hvoraf 3. og 4. er delt i to Afdelinger, i Aarene 1865—72. Men da 5. Bd. udgaves, var A. allerede gaaet bort. Hans Sygelighed var under Udarbejdelsen af det store Værk stadig

tiltaget. Ophold i Syden 1864—65 og 1868—69 havde vel bragt nogen Bedring, men ingen Helbredelse. Efter hans Død maatte Venner besørge Udgivelsen af den Del af hans Manuskript, som endnu var gjort færdig fra hans Haand (indtil Aaret 1527).

Af videnskabelige Æresbevisninger, der blev A. til Del, skal her kun nævnes, at han 1850 optoges som Medlem af Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 1859 som Medlem af Det kgl. danske Videnskabernes Selskab; 1865 blev han korresponderende Medlem af det kgl. Videnskabernes Selskab i Uppsala og 1866 af Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien i Stockholm. Seks Dage før hans Død var den Ørstedske Prisedaille bleven ham tildelt for hans store Værk og særlig dettes Skildring af de indre Tilstande.

A.s Forfattervirksomhed har i flere Henseender en anden Karakter end den, som ellers var ejendommelig for danske Historikere i hans Samtid, hvilket dog mindre beroede paa en stærkt udpræget Forfatterejeendommelighed end den Sikkerhed, hvormed A. kendte sine Evners Omfang, den Kraft og Udholdenhed, hvormed han satte sig og gennemførte store Opgaver, og den Forstandens og Anskuelsens Klarhed, der gør sig gældende i hans Værker baade med Hensyn til Opfattelse og Fremstilling. Medens vore Historikere især havde udmærket sig ved kritiske Specialarbejder eller havde fremdraget stort og rigt Materiale af Arkiverne, lagde A. i mindre Grad Vind paa saadan Gerning. Hans Hovedformaal var at komme til en klar Forstaaelse af de enkelte Tider i Historien, at samle Brudstykkerne til et Hele, som atter kaster Lys tilbage over Enkelthederne og lader alle Forhold i en Tidsalder komme til deres fulde Ret. Derfor blev han ogsaa den eneste af vore Lærde, som har givet en samlet Skildring af Danmarks Historie fra Oldtiden til vore Dage, ligesom han ogsaa blandt de samtidige er den eneste, som i et stort Værk og i en udførligere Fremstilling har tegnet en hel Tidsalder for os. A.s »Haandbog i Fædrelandets Historie med stadigt Henblik paa Folkets og Statens indre Udvikling« har været Hovedkilden for vort Folks og til Dels ogsaa for Udlandets Kundskab til Landets Fortid; den er udkommet paa Dansk i 8 Udgaver og 8000 Eksemplarer og er oversat paa Tysk to Gange (i den første Oversættelse, 1842, havde Udgiveren Prof. N. Falck ændret Teksten i politisk Retning; en anden, noget forkortet Oversættelse udkom 1849), paa Svensk og Fransk. Den har gjort overordentlig Nytte ved at udbrede sikre Kundskaber om Landets Historie og ved at samle Billedet af Fortiden. Medens Forfatteren med kyndig Haand undgaar at benytte de blot digteriske Sagn

og aldeles ikke lægger Vægt paa den anekdotagtige Belysning, er hans Skildring af Fortiden derfor ikke bleven mat eller uden Interesse. Desuden traadte et nyt Element nu frem til Erstatning for, hvad der kunde være mistet af den æstetiske Nydelse, nemlig Glæden over en klar Forstaaelse af det forbigangne, som derved tillige syntes dobbelt lærerigt. Imod det Hovedsynspunkt, paa hvilket Bogen hviler, og hvorved Oldtidens Folkefrihed opstilles som et Ideal, til hvilket vi, efter lang Undertrykkelse i Middelalderen og nyere Tid gennem Adelen og de store, omsider er vendt tilbage, lader der sig gøre alvorlige Indvendinger, og den Glans, der falder over Oldtidens saakaldte Frihed, trænger stærkt til Dæmpning, ligesom Middelalderens Tryk er malet for sort. Det er lidt pinligt at læse om saa megen Undertrykkelse, og den Forestilling om Danmark som den ukloge Styrelses Land, som den uvilkaarlig bibragte Læseren, vilde mindre have paatrængt sig, dersom A. havde indset eller fremstillet, hvorledes vor indre Udvikling kun gengav paa sin Vis, hvad der var Tidens almindelige Retning og fandtes i andre Lande, ja der endog i langt skarpere og haardere Former. Derimod virkede den varme patriotiske Følelse i Bogen tiltalende, og noget helt nyt var den udførlige og med megen Indsigt og Kunst gennemførte Skildring af Landets indre Tilstande og Udvikling, af Stændernes Historie, af Retslivet og Folkelivet. — Paa Grundlag af sin Haandbog skrev A. en »Lærebog i Danmarks Historie til Skolebrug« (1843), som udkom i 13 Oplag (26000 Eksp.); paa Grund af sin store Stofmængde og noget tørre Stil kan den dog ikke kaldes vellykket; den var heller ikke yndet.

A.s største Fortjeneste er dog den at have skrevet Værket om de tre nordiske Rigers Historie (fra 1497 til 1527). Det var første Gang, at der i et videnskabeligt Værk gaves en Skildring af alle tre nordiske Landes Fælleshistorie som en Helhed. Man saa Begivenhederne slynge sig i hinanden og dog mellem Land og Land, man mærkede »en Fællesaand, som hviler over det hele, og en Røst, som lyder gennem Tiden og mer eller mindre tydelig udsiger, at Skæbnen dog er fælles, og intet af Folkene tør være ligegyldigt ved det andets Ve og Vel«. Netop ved ligelig at forfølge de tre Landes Skæbner blev der beredt A. Mulighed for at tolke mange Forhold, som hidtil var uforstaaelige, til at fjerne Misforstaaelser og lade mange Fordomme svinde bort. Enhver, som læser dette Værk, føler umiddelbart, paa hvor stærk en Grundmur det hviler; men den prøvende Historiker finder i de bag i Bogen anbragte Henvisninger Vidnesbyrd om, hvor grundig A. har samlet, og

hvor omhyggelig han har forsket, saa at lange Undersøgelser tit er gaaet forud for endog blot Hævdelsen af en Biting. Den Kritik, som en følgende Tids Forskning har rettet mod A., har i mindre Grad sigtet mod at berigtige Enkeltheder i hans Beretning end mod at tolke Personernes Motiver og deres Handlingers Formaal paa anden Maade. I det hele bærer Bogen det rolig overvejedes Præg; Forfatteren har heldigvis ikke Lidenskaber eller Tendenser, som lader ham tabe det faste Stade. Undtagelsesvis har dog ogsaa her A.s demokratiske Tilbøjelighed bragt ham paa Afveje netop i Skildringen af en af Hovedpersonerne, nemlig Christian II. Under Rensningen af denne Konges Minde og Paavisningen af den vitterlige Uret, der er bleven ham gjort, er det hændet Forf. ikke blot at tegne Billedet for lyst, men tillige at overse væsentlige Sider af Kongens sammensatte og upaalidelige Karakter.

Til det fortrinlige i Forfatterens Granskning kommer dernæst hans Skildrings Ypperlighed. Den klare Redegørelse og den prunkløse Fortælling i Forbindelse med den kloge Økonomi med Hensyn til, hvad der udførligere skildres og hvad der kun antydes, forlener Værket et eget harmonisk Skær. Med en Ærlighed i Skildringen som en Eckersberg paa Historiens Omraade maler han disse stundom maaske noget farveløse, men altid af Sandfærdighed til det yderste prægede Billeder. Hvad der kan mangle i Glans, vindes ved det ypperlige Perspektiv, som overalt skelner det nære fra det fjerntliggende, og samtidig med at Forfatteren forsmaar enhver Effekt uden den, der ligger i det klare Dagslys, har hans Skildring en Ærlighed og Oprigtighed, som giver den en ejendommelig moralsk Kraft til at fængsle. Selv fordringsfulde Læsere maa erkende, at til Eksempel de i 4. Bd. givne Skildringer af Adelens eller Almuens Liv eller af Røret i Fisketiden paa Skanør og Falsterbo besidder en høj Værdi. Ogsaa Stilen udmærker sig ved stor Renhed, og mange af vort Sprogs gamle og gode Udtryk har A. bragt i ny Kurs.

Som det alt er antydet, bestræber A. sig ogsaa i dette Værk for ikke blot at give Kongernes og de handlende Mænds Historie; han vil skildre hele Folkets Skæbne og Tilstand i denne Periode. A.s Interesse for det menige Folk indgav ham under den første slesvigske Krig den Tanke at faa samlet en Prøve paa, hvad danske Soldater fra Felten skrev til deres Hjem, ikke for derved at faa nye faktiske Oplysninger om Krigens Gang, men for at se den Aand og Stemning, som da gik igennem de danske Krigere, og faa et Indblik i den jævne Soldats Følelser for Land og Hjem. Hans Opfordring til at bidrage til en saadan Samling, der formentlig

vilde være ukendt i noget Lands Litteratur, blev i rigt Maal efterkommet, men først under sit Ophold i Syden 1869 fik A. Lejlighed til at gøre det fornødne Udvalg af Brevene. De udgaves efter hans Død af Chr. Bruun med Titel »Breve fra danske Krigsmænd skrevne til Hjemmet under Felttogene 1848—50« (1873). — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. Breve i Rigsarkiverne i Stockholm og Oslo. — R. 1858. DM. 1869. — Portrætteret (som Tilhører) paa Constantin Hansens Maleri af den grundlovgivende Rigsforsamling paa Fr.borg (1860—64). Buste af H. V. Bissen sst. Litografi 1869.

A.s Selvbiografi i Universitetets Program ved Reformationsfesten 1845. Hist. Aarbog f. 1878, udg. af S. B. Thrige. III. Tid. 25. Juli 1869. Joh. Steenstrup: Historieskrivningen i Danmark, 1889. Vilh. Birkedal: Personlige Oplevelser, I, 1890.

~ , 0.
Johannes Steenstrup.

Allen, Robert William Otto, 1852—88, Komponist, Pædagog, Klaverspiller. F. 18. Sept. 1852 i Kbh. (Trin.), d. 9. Dec. 1888 i Aarhus, begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Sølvpletterer, Kammerraad George Frederik James A. (1821—93) og Oline Hansine Marie Olsen (1829—93). Gift 14. Nov. 1879 i Kbh. (Frue) med Nathalia Jensine Cecilie Lehrmann, f. 25. Juni 1852 i Æbeltoft, d. 4. Sept. 1922 i Kbh. (gift 2° 1901 med Apoteker, Etatsraad Adolf Vilhelm Joseph Meyer, 1835—1909, gift i^o 1859 med Antoinette Vilhelmine Hansen, 1836—1904, Ægteskabet opløst), D. af Skræddermester Jens Peter L. (1816—1904) og Ane Cathrine Halvorsen (ca. 1815—79).

A. gik fra Jan. 1874 til Dec. 1875 paa Konservatoriet, hvor han under Edmund Neuperts Vejledning koncentrerede sig om Studiet af Klaverspillet, paa hvilket Omraade han hurtigt hævdede sig som en dygtig Musiker. Fra Slutningen at 70'erne virkede han som meget søgt Musik- og Sanglærer i Aarhus. 1885 udnævntes han til Organist ved Domkirken der, hvilket Embede han beklædte til sin Død. I Musiklivet i Aarhus indtog han en fremtrædende Stilling. Han arrangerede og medvirkede ved adskillige Koncerter baade i Kirke og i Koncertsal, sidstnævnte Sted især som Klaverspiller (Klaverkoncerter af Schumann og Saint-Saëns, mindre Værker af Chopin, Gade, Neupert o. a.), var desuden Dirigent i Sangforeningen Brage, i Sangkredsen og i Aarhus Musikforening, ved hvis Rekonstruktion 1878 han var medvirkende, og hvis musikalske Præstationer han hævdede i betydelig Grad; kort før sin Død udnævntes han til Overdirigent for de jyske Sangforeninger. Han har komponeret Koncertouverture (Tivoli 1881), Overture til Oehlenschlägers »Dina« (spillet i Det kgl. Teater 1886—87 under

Joh. Svendsens Ledelse); desuden Klaverstykker og Sange, deriblandt »Løft dit Hoved, du raske Gut« for fire Mandsstemmer (1883), som i gennemkomponeret Form for Kor med Piano og Strygeinstrumenter blev opført 1890. — Broderen *George Frederik Ferdinand A.*, f. 30. Juli 1856 i Kbh., d. 21. Jan. 1925 sst., der var Sanglærer, var Elev af Helsted, studerede senere i Paris og London, virkede dels i Kbh., dels i New York, hvor han (1888—92) var Lærer ved et Konservatorium og Sanger ved Trinity Church. Som Sanglærer i Kbh. havde han blandt sine Elever bl. a. Vilh. Herold, hvis første Lærer han var. Han dirigerede i mange Aar forskellige Sangforeninger (Malersangforeningen, Haandværkerforeningens Sangkor, Forsvarsbrødrene, Frimurerne); har komponeret Smaasange og Kantater. — Maleri af H. H. Schou i Malersangforeningen.

Aarhus Stiftstid. 10. Dec. 1888, 5. April 1889 og 13. Febr. 1927. H. Ipsen: Optegnelser og Erindringer fra Aarene 1865 til 1890 i Sangforeningen Brage, 1890. Aarhus Musikforening 1879—1904 (Særtryk af Aarhus Amtstid.).

Erik Abrahamsen.

Aller, Carl Julius, 1845—1926, Litograf, Bladudgiver. F. 25. Nov. 1845 i Kbh. (Helligg.), d. 23. Aug. 1926 paa Sophienholm, Frederiksdal, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Brygger Christian Hansen A. (1797—1852) og Juliane Christine Geschel el. Gehel (ca. 1806—72). Gift 20. Okt. 1871 i Kbh. (Johs.) med Laura Christiane Bierring, f. 14. Jan. 1849 i Kbh. (Trin.), d. 9. Okt. 1917 sst., D. af Urtekræmmer Lauritz Jørgen B. (1816—54) og Christine Clausen (ca. 1817—71).

A. lærte Litografi hos C. F. Aamodt. Som ganske ung opfandt han en Metode til at overføre Billeder fra Papir til Sten ad kemisk Vej; den indbragte ham 1869 det Ørsted'ske Legat, og s. A. etablerede han sig. 1870erne var Tiden for talrige Forsøg paa forretningsmæssigt at imødekomme det store Publikums nyvakte Læsevne og -lyst ikke mindst ved Ugeblade; men ene A.s »Illustreret Familiejournal«, som han begyndte Jan. 1877, fra først af væsentlig ved sit og sin Hustrus personlige Arbejde, hævdede sig i Længden, takket være Lederens enestaaende Blik for Opgavens mangfoldige Sider. Gennem Hovedbladet og de talrige Følgeblade skaffede han de forskellige Aldre og Køn en Form for Underholdning og Belæring, der uden at kræve uvant Anspændelse stedse havde noget af Nyhedens og det tidssvarende Karakter (Den humoristiske Side; Vejledning i Haandgerning, senere i de tekniske Fremskridt), samtidig med, at den politiske og sociale Neutralitet strengt iagttoges.

Med sikker økonomisk Sans forbandt A. Forstaaelsen af, at betydelige Opgaver kræver betydelige Udgifter, — selv øvede han megen Godgørenhed og var sit Personale en god Mand. — »Familiejournalen«s Oplag steg fra 4 000 i 1877 til 34 000 i 1879, 260 000 i 1907 og 790 000 i 1926; en svensk Udgave var oprettet 1895, ^{en} norsk 1897. 1906 flyttede Etablissementet ind i de nyopførte Trykkeribygninger paa Valbygaard, hvor de efterhaanden paa-krævede Udvidelser har kunnet foretages. 1912 anlagdes her en egen Papirfabrik, og n. A. udvidedes Bladet ved Indlemmelse af Romantillæg og Ugerevy fra 21 til 40 Sider. »Allers illustrerede Konversationsleksikon« udgaves fra 1892 i 6 Bind, 2. Udg. 1906—10. 1900 købte A. Bianco Lunos Bogtrykkeri. Den samlede Forretning overgik 1930 til et Aktieselskab med A.s to Sønner Axel A. (f. 1872) og Valdemar A. (f. 1875) som Direktører. — R. 1915. — Litografi af Britze (1927) efter Fotografi.

Tillæg til III. Familiejournal, 12. Jan. 1902. Ved C. A.s 70 Aars Fødselsdag, 1915»

Paul Læssøe Muller.

Aller up, Mathias Peter, 1799—1858, Jernstøber og Maskinfabrikant. F. 23. Nov. 1799 i Kbh. (Holmens), d. 17. Nov. 1858 paa en Rejse i Korsør, begr. i Odense. Forældre: Vinhandler Johan Gottlieb Meyer A. (1773—1806) og Karen Marie Krollerup (f. 1777). Gift 7. Maj 1824 i Kbh. (Trin.) med Else Christine Friederichsdatter Seier, kaldet Gjødt, f. 28. Juli 1796 i Slagelse, d. 31. Maj 1881 i Odense, D. af Skomager Svend Friederich Kiøbenhavn og Anne Marie Holm (gift i^o med Garvermester Johan Christian Seier, 2° 1804 med Garvermester Johan Henrik Gjødt, ca. 1767—1826).

A. stod i Lære hos Snedkermester Velschou i Kbh. og blev senere Modelsnedker hos Jernstøber Henrik Meldahl paa Vesterbro. Vokset op i et fattigt Hjem og fra Barndommen vænnet til Nøjsomhed naaede han tidligt trods beskedne Indtægter at faa sammensparet en lille Kapital, og med denne i Ryggen udvandrede han til Fyn og begyndte som selvstændig Erhvervsdrivende. Med kgl. Privilegium af 11. Juni 1836 grundlagde han, dels ved egne Midler, dels ved Støtte fra nogle fynske Godsejere og et rentefrit Laan fra det patriotiske Selskab, et Jernstøberi i Odense. Jernstøberiet, der var det første paa Fyn og det tredie i Danmark uden for Kbh., begyndte i en lille Bindingsværks-Rønne, men tog hurtigt et betydeligt Opsving, idet A. med et for den Tids Provinsfabrikanter usædvanligt Fremsyn ledede og udbyggede det med de nyeste tekniske Hjælpemidler. A. lagde Hovedvægten paa Fremstilling

af Agerdyrkningsredskaber, og en begyndende Udvikling mod intensivere Landbrug skænkede ham det øgede Afsætningsmarked, som betingede hans Virksomheds Vækst og dens Omlægning fra Smaafabrikation til Storindustri. Men i øvrigt var Jernstøberiets Produktion meget alsidig og varierede fra Dampmaskiner, Dampkedler og Teglværksmaskiner til Kakkelovne og Kirkeklokker. Nævnes bør ogsaa, at A. 1844 byggede Frederiksbroen i Odense, der var den første Jernbro i Danmark. Fra 1841 var A. endvidere Medinteressent i Nyborg Jernstøberi. Hans omfattende og banebrydende Virksomhed skaffede ham Eftermælet »Den fynske Industris Fader«. Jernstøberiet fortsattes af hans tre Sønner til 1894, da det overgik paa andre Hænder for senere at omdannes til et Aktieselskab. — Akvarel i Familieej. Litografi (1854) efter Tegning af Ed. Hansen.

Beretn. om det 2det Industrimøde i Odense 1858 (optrykt i Ugeskr. f. Landm. 1859,1, S. 141—43). De danske Byerhverv i Tekst og Billeder, Øerne, 1904—10, S. 139 f.

P. Koch Jensen (C. Nyrop).

Allin, Arthur Ivan, 1847—1926, Komponist, Organist, Dirigent. F. 3. Dec. 1847 i Kbh. (Garn.), d. 31. Jan. 1926 sst., Urne paa Nordre Kgd., Aarhus. Forældre: Musiker Johan Frederik Ferdinand A. (1818—1906) og Hansine Jacobine Hansen (1821—1906). Gift 20. Sept. 1873 i Kbh. (Trin.) med Bertha Josephine Lund, f. 30. Juli 1853 i Kbh. (Frue), d. 1. April 1914 i Aarhus, D. af Typograf, senere Bogtrykker Carl Lund (ca. 1820—81) og Johanne Florentine Jantzen (ca. 1820—1908).

I sin Barndom nød A. Musikundervisning hos Ad. Hartmann (Klaver), Carl Petersen (Violin), senere hos Anton Rée (Klaver), Valdemar Tofte (Violin) og P. Rasmussen (Teori). Han virkede som Orkestermusiker (bl. a. under H. C. Lumbye) i Tivoli med Afbrydelser indtil 1874, hvorefter han blev Organist i Rønne (1875—80), i Næstved (1881—88) og i Aarhus (1888—1915, efter Rob. Allen); fra 1915 til sin Død var han bosat i Kbh., hvor han bl. a. var Redaktør af »Dansk Organist- og Kantorforenings Medlemsblad« (1912—19). I Aarhus var A. en fremtrædende Skikkelse i Byens Musikliv som Musiklærer, Komponist, Koncertspiller, Korinstruktør, han ledede 1889—1914 de centraliserede jyske Sangforeninger, var en Overgang Formand for Aarhus Musikerforening (senere dens Æresmedlem) og blev, som Aarene gik, ved sine alsidige Evner meget paaskønnet for sit Arbejde i Musikkens Tjeneste. A. efterlod sig en ret omfattende Produktion, af hvilken imidlertid kun en ringe Del er udgivet. Han har skrevet en Del

Marcher, Polonæser og Danse af forskellig Art, ofte Lejlighedsarbejder; desuden Sange, Studier og Skitser for Klaver, Ouverturner, Orgelkompositioner, to Symfonier, Kammermusik, Operettemusik, Folkekomediemusik, Pantomime-Suite for Orkester, religiøse Korværker og en Del Kantater, ligeledes Lejlighedsarbejder: Kantate ved Christian IX.s Jubilæum, ved Journalistmødet i Aarhus, ved Statsbibliotekets Indvielse, ved Landsudstillingen i Aarhus, ved Orglets Indvielse i Domkirken, ved Frimurerlogen St. Clemens' 25-Aars Jubilæum, Kantate til Randers Haandværkerforening; af andre Korværker nævnes »Absalon«, »Thyre Dannebod« og »Jerichos Indtagelse«, af dramatiske Værker Musik til »Antigone« og »Hannele« (Hauptmann) m. m. A.s Kompositioner, der vidner om den skolede Musiker, er velklingende og formelt set harmoniske og smagfulde, men Talentet uden dybere Oprindelighed. — En Del uudgivne Arbejder i Det kgl. Bibliotek. •— R. 1914. — Penne-tegning i Familiens Eje. Træsnit fra 1890.

G. Lyngø: Danske Komponister i det 20. Aarh.s Begyndelse, 1917.

Erik Abrahamsen.

Almer, Johan Christian, 1741—92, Maler. Døbt 6. Sept. 1741 i Kbh. (Petri), d. 5. Juli 1792 »paa Landet«. Forældre: Tidligere Kantor ved Karlskrona tyske Menighed, Lærer i Sprog for Kadetterne, senere ved Sorø Akademi, Christian Gottlob A. (d. 1773, gift 2° 1753 med Sophie Magdalene Grolau, d. 1784) og Catherine Christine Demarez (Desmars), C G. Pilos Svigerinde (1717—5\$). Ugift.

A. blev »fra sin første Barndom« Elev af Pilo, kom paa Akademiet og vandt 1760 to Gange den lille, 1762 den store Sølvmedaille; 1764 fik han den lille og 1766 den store Guldmedaille (»Israelitterne samler Manna i Ørkenen«). Han fik Ansættelse som Tegnerlærer for Pagerne og rejste paa Studierejse til Berlin og Dresden. Som Indehaver af den store Guldmedaille havde han Forret til det store Rejsestipendium, og da dette 1770 blev ledigt, søgte han det tillige med Abildgaard og Rude. Den første blev 1773 den foretrukne, og stærkt skuffet besluttede A. at komme udenlands paa anden Maade. 14. Jan. 1772 havde han faaet Struensees Konfirmation paa en Ansættelse som Informator i Ornamentskolen ved Akademiet. Han fik nu Tilladelse til at anvende en Del af sin Gage til en Vikar og selv rejse til Paris, hvor han skulde give Beretning om den derværende Ornamentskoles Principper. Efter to Aars Ophold i Paris fik han efter Ansøgning bevilget 100 Rdl. aarlig af Partikulærkassen til en Italienrejse. Akademiet paalagde ham at

studere Monumenter, Vaser, Ornamentudsmykninger, Kirkeinventar og »Guld- og Sølvarbejder af Michelangelo«, hvoraf han halv-aarlig skulde hjemsende seks Tegninger. Dette er et typisk Udtryk for den voksende Interesse for klassisk Udsmykning og for Nyskabelser inden for Kunstindustrien. A.s Ophold i Rom medførte en Krise, som gav sig Udslag i Religionsskrupler og Sindssyge, og han foruroligedes stærkt af Folk, som vilde omvende ham til Katolicismen. Hans Konkurrent Abildgaard greb da menneskekærligt ind og fik ham 1776 hjemsendt. Ved sin Hjemkomst betragtedes han som helbredet og overtog sin Bestilling, men han trykkedes haardt af en Rejsegæld paa 300 Rd1. 1778 ankom hans Ornamenttegninger fra Rom sammen med de Abildgaard'ske Studier og blev overtaget af Akademiet — uden de sædvanlige Kunstnerkomplimenter; A. fik dog Gælden til Akademiet for sin Hjemrejse eftergivet og opnaede Fribolig paa Charlottenborg. Foruden hans Guldmedaillearbejde paa Akademiet, som dog ingen Interesse har ud over, at det viser ham som en typisk Elev af Pilo, kendes et Portræt af Professor Hurtigkarl som Barn (Universitetet); i Privateje skal findes Portrætter af Baron Cl. A. Haxthausen og Hustru. Billedet paa Universitetet er et udpræget Rokokobillede i Holdning og Manér, men med et sart og kræsent Farvevalg. — Man har antydet, at det var Konkurrenternes Vælde, som slog A. til Jorden. Det maa dog erindres, at den Pilo'ske Manér med Mesterens Fjernelse fra Akademiet ganske havde udspillet sin Rolle; den nye Aand i Kunsten var her i Landet som ude i Verden direkte fjendtlig mod Rokokotidens Udløbere. Dette er sikkert Grunden til, at der af den lovende unge Maler kun blev en beskeden og overset Informator. — Silhouet paa Det kgl. Bibliotek.

Tidsskr. for Kunstindustri, 2. Rk., II, 1896, S. 168.

O. Andrup.

Alpers, Oscar Thorvald Johan, 1867—1927, Højesteretsdommer. F. 28. Jan. 1867 i Kbh. (Johs.), d. 21. Nov. 1927 i Wellington, New Zealand, begr. paa Waimairy Cemetery sst. Forældre: Handelsbetjent, senere Hørkræmmer Søren Thorvald A. (1835—93) °S Frederikke Emilie Philipsen (1836—1914). Gift 12. Sept. 1911 i Christchurch, N. Z., med Natalia May, f. 30. Sept. 1890 i Dunedin, N. Z., D. af Købmand Henry Rose (d. 1895) °S Grace Edith Martin (d. 1893).

Efter at have besøgt en københavnsk Realskole rejste A. 1875 med Forældrene til Napier, New Zealand, og sattes i den offentlige Skole i Hawkes Bay, hvor han paa Grund af sine gode Evner efter tre Aars Forløb blev Hjælpe lærer. 1887 blev han Bachelor of Arts

ved Canterbury College, 1888 Master of Arts i Latin og engelsk Litteratur, var 1888—1904 Hjælpelærer ved Christchurch Boys High School. Samtidig skrev han daglig Ledere i Dagbladene i Christchurch og Afhandlinger i »The Nineteenth Century« og »The Empire Review« og udarbejdede flere Bøger, saaledes (sammen med R. F. Irvine) »New Zealand in the Nineteenth Century« (1901). 1903 tog han den juridiske Grad LL. B. og blev i Jan. 1905 Medindehaver af et Sagførerfirma i Timaru, hvorefter han 1907 nedsatte sig som selvstændig Sagfører i Christchurch. 1910 indtraadte han som Kompagnon i Sagførerfirmaet Garrick, Cowlshaw & Co., Christchurch. Ved sin Kundskabsfyldde, Skarpsindighed og Veltalenhed i Retterne vandt han stor Autoritet og blev 1925 udnævnt til Dommer i Supreme Court of New Zealand, Wellington, en usædvanlig Udmærkelse for en Udlænding. Dagen før sin Udnævnelse til denne ansvarsfulde Stilling var han blevet udnævnt til dansk Konsul, men da dette ikke kunde forenes med hans Dommervirksomhed, maatte han Dagen efter tage sin Afsked. Efter hans Død udgaves en Samling højst interessante, livligt skrevne Erindringer: »Cheerful Yesterdays« (1928) med Forord af Lord Birkenhead. — Maleri af A. F. Nicoll, Tegninger af W. Hounson Byles og Kennaway, alle i Familieeje. 4 *Kami*)

Als, Iver, ca. 1722—70, Skuespiller. D. 30. Aug. 1770 i Kbh. (Nic). Forældre: Bogbinder, senere Lakerer Caspar Johan Petersen A. (1686—1762) og Marie Margrethe Olsdatter Zeuthen (1692—1773). Gift Sept. 1758 i Kbh. (Nic.) med Anna Nielsdatter Holmann (el. Hulemand), d. 3. Nov. 1761 i Kbh. (Nic).

A., Broder til Maleren Peder A., blev Student 1744 fra Kbh. sammen med sin senere Kollega C. P. Rose og medvirkede ved Forberedelsen til Genrejsningen af den danske Skueplads, idet han deltog i Prøvekomedierne i Bergs Hus som Mester Herman i »Den politiske Kandestøber« (April 1747). Skønt han vandt Holbergs Tilfredshed, trak han sig snart tilbage, men da Komediehuset paa Kongens Nytorv var en Kendsgerning, debuterede han paa ny (12. Febr. 1751), denne Gang som Peer Andersen (Arnolphe) i »Fruentimmerets Skole«, og Holberg ønskede — det meddeltes i Avertissementet —, at han atter overtog Mester Hermans Rolle. A. fik et omfattende Repertoire i de danske Komedier, bl. a. spillede han Jeronimus, Pedanterne, Jesper Oldfux og Don Ranudo, men Samtiden efterlod hverken en Karakteristik af hans Talent eller et Portræt af ham selv. Han skal have været en smuk Mand med en elegant, noget fyldig Skikkelse og et tydeligt Organ, og

af mangfoldige Indberetninger og Forslag, han i sin Egenskab af Teatrets Inspektør skrev til Direktionen, fremgaar det, at han var en intelligent og dannet Personlighed og dertil en ærekær Natur, men denne Stilling, der omfattede baade Garderobevæsenet og Scenearrangementet, medførte, at han tidlig afgav største Delen af sine Roller. 1763 skrev han med sædvanlig Ordenssans »Et Inventarium paa alle Husets teatraleche Machiner, Præsentations og Dekorationer, Komædie-, Opera- og Ballet-Garderoben saavel som alt øvrigt Husets Bohave og Tilbehør«. Denne Fortegnelse (Museum 1893, II) giver et udmærket Indblik i Teatrets Forhold i dets første Periode, hvorom vor Viden ellers er sparsom. I Det kgl. Bibliotek findes A.s værdifulde Fortegnelse over Skuespil opførte paa Teatret 1748—69. A. optraadte sidste Gang 9. Okt. 1769 som Buurmann i »Crispin Lakaj og Doktor« og døde af Apopleksi, hvoraf han længe havde været lidende.

Edg. Collin: Holbergske Skuespillere i Jubeludg. af Komædiene, III, 1888, S. 41. A. Aumont i Museum, 1893, II. Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere, I, 1911.

..
Robert Neiiendam.

Als (eller Alsing), **Jesper** Henriksen, 1652—80, Journalist. F. 2. Marts 1652 i Asserballe paa Als, begr. 14. Dec. 1680 i Vordingborg. Forældre: Sognepræst Henrik Hansen (1614—53) og Karen (Catharina) Jespersdatter (1610—67, gift 2° 1654 med Sognepræst i Asserballe Steen Poulsen Rhode, 1621—79). Gift 14. Juli 1680 i Vordingborg med Anniche Hermansdatter (gift 2° 1682 med Gregers Hansen Svitzer).

A. blev Student 1672 fra Odense Gymnasium, Alumnus paa Val-kendorfs Kollegium 1675, Inspektør sst. 1676, Rektor i Køge 1677, tog s. A. Magistergraden ved Universitetet. Han kaldtes 1679 ved Prins Jørgens Protektion til Sognepræst i Vordingborg og Kastrop. A. er en af de Digtere, der har forsøgt sig som Fortsætter af Anders Bordings rimede Maanedavis »Den danske Mercurius«; hvor længe han har virket i denne Egenskab, vides ikke, men tre bevarede Numre af en »Dansk Mercurius« 1678 (Jan., Sept., Okt.) til-lægges ham, eftersom Jørgen Sorterups Karakteristik af hans dityrambiske Stil som Avissskriver passer derpaa. De er i alt Fald skrevet af en udpræget Barokpoet i den anden schlesiske Skoles Manér.

P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark, II, 1879, S. 76—83. Kirkehist. Saml., 5. Rk., IV, .907-09, S. 7*6 f.

R

p

Als, Peder, 1726—76, Maler. Døbt 16. Maj 1726 i Kbh. (Frue), d. 8. Juli 1776 sst. (Frue), begr. sst. (Frue K.). Broder til Skuespilleren Iver A. (s. d.). Ugift.

A. kom tidlig i Lære hos Pilo, hvis Manér han grundig tilegnede sig, og fandt samtidig meget Arbejde som Portrætmaler baade i adelige Kredse og ved Hoffet (Dannebrogsridderes Portrætter og augustenborgske Billeder paa Fr.borg fra Tiden omkring 1750, Dronning Louise i Bayreuth 1752). Da Akademiet stiftedes, gik han ind som Elev og blev den første, som vandt den store Guldmedaille (1755: Loths Udgang fra Sodoma); samtidig malede han Frederik V. som »Ordensherre i romansk Dragt« til Kongen selv. Hans Portrætter har paa denne Tid megen Lighed med Pilos, men er noget grovere og brutalere, for flotte i Behandlingen og ikke helt behagelige i Farven, uagtet der er en umiskendelig Bestræbelse for at give hele Billedet en ensartet Tone. Figurostillingen er ofte stærkt vredet, Karakteristikken ret tom; men Billederne er dekorative og i Besiddelse af betydelig Fasthed. — A. var nu selvskreven til det store Rejsestipendium paa seks Aar. Tiden skulde tilbringes dels i Rom, dels i Paris. A. drog 1756 gennem Tyskland til Rom, hvor han efter Ordre skulde træde i Forbindelse med den franske Kunstscole; det blev dog Winckelmann-Eleven Sachseren Raphael Mengs, som kom til at paavirke ham mest; han arbejdede i dennes Atelier og udførte et meget rost Portræt af Winckelmann. For øvrigt hjemsendte han, som Bevis paa sin Flid, en Række Kopier efter Raphael (Midterpartiet af »Skolen i Athen«) og andre af Renæssancens Malere, og han satte engang de gammeldags Akademimedlemmer i en alvorlig Forskrækkelse ved at tilstille dem en Kopi efter et Historiemaleri af Mengs (»Semiramis«), hvad der indbragte ham et forsigtigt Tilhold om at arbejde efter de ældste og mest berømte Mestre. Fra Rom hjemsendte han ogsaa en Komposition af sig selv: Augustus besøger Kleopatra efter Antonius' Død. Under Romopholdet blev der foretaget en Udflugt til Napoli, og her studerede han de antikke Malinger i Herculaneum. Han fik gentagne Gange Tilhold om at afbryde Romopholdet for at gaa til Paris og besvarede dem ved Ansøgninger om Udsættelse og Pengetilskud, hvad man meget modvilligt gik med til. Først 1761 afrejste han til Paris. — Romopholdet og Forbindelsen med Mengs havde ganske ændret A.s kunstneriske Syn. Han tilstræber nu Ro og enklere Holdning, Klarhed i Karakteristikken og en mere naturlig Farve; hans Personskildringer faar et mandigere Præg (Mandelberg 1758 og Wiedewelt paa Fr.borg, sammes Billede paa Akademiet angives malet i 1766, men er for-

mentlig udført i Rom). Sept. 1761 kom A. til Paris, hvor han tilbragte et Aar sammen med Harsdorff og Landskabsmaleren J. Lund, der ogsaa nød Akademiets Stipendium. Han studerede aabenbart flittigt, thi det er øjensynligt, at hans senere Opstillinger gaar tilbage til Malere som Aved og i nogen Grad Chardin og Tocqué. April 1762 udløb Stipendietiden, og A. fik Ordre til at vende hjem, men trak Tiden ud, saa han først i Dec. naaede Kbh.; i Marts 1763 agreeeredes han ved Akademiet som Portrætskildrer, men først i Aug. 1764 blev Medlemsarbejderne, J. M. Preislers og N. H. Jardins Portrætter, færdige, og A. valgtes da enstemmig til Medlem. Han havde paa det Tidspunkt allerede faaet Arbejde for Dronningen og blev paa Kongens Fødselsdag 1764 udnævnt til Hofskildrer. 1766 blev han Professor ved Modelskolen og fik Lejlighed paa Charlottenborg; der blev han til sin Død. A. beskæftigedes meget af Hoffet, restaurerede Malerier, ledede Ophængningen af Billeder, f. Eks. i Riddersalen paa Fr.borg; han vilde samle en Række Portrætter af Akademiets Medlemmer paa Charlottenborg og gjorde Skridt dertil. — 1766 fik han Betaling for en Miniature af Christian VIL, og n. A. udførte han et Billede i hel Figur af Kongen, en Gave til England; samtidig begyndte Arbejdet paa det monumentale Billede af Kongen, som skulde hænge i Riddersalen paa Christiansborg; det blev dog først fuldført efter hans Død af hans Elev Aakerfeldt og findes nu paa Fr.borg, hvor ogsaa en Række Udkast til Billedet er at se. Man finder fra denne Periode Regninger paa Portrætter i Miniature og i Pastel af Dronning Caroline Mathilde, og 1768 udførtes en Pastel med Knæstykke af Frederik VI. Meget kendt er det smukke Billede af Dronningen, som klædt i sit Livregiments Uniform indvier de nye Faner (holstensk Privateje). Paa Jægerspris hænger Pasteller af Christian VII. (1765) og Dronningen (1767), i Bergen et kgl. Barneportræt, paa Rosenborg en allegorisk Fremstilling af Frederik V. og Kunsterne, paa Akademiet en Del Portrætter og paa Fr.borg over en Snes af hans Arbejder. Inden for den danske Kunsthistorie spiller A. en Rolle som den, der først brød Rokokoens Vælde; han skal ogsaa, efter Samtidens Opfattelse, have været en af dem, der fik Pilo fjernet. J. H. E. Bernstorff, hvis Portræt han malede, roser ham som en af Europas største Kunstnere. A. var en habil Tegner og Kompositør; i høj Grad havde han taget Lære af hvad han havde set i Udlandet; i Opstillingen minder hans Portrætter ofte om Arbejder af den samtidige ældre Kunstnergeneration i Paris; her hentede han ogsaa den bramfri Fremstilling, Forsøgene paa at afbilde Modellen uden den tilvante Appel i Blik og Mine til Til-

skueren og uden den momentane Spiritualisering; den store Forenkling af Formerne og Renoncering paa Detailkarakteristik er derimod Udslag af Studierne under Winckelmann. Som Maler i Olie har A. aldrig været særlig heldig; hans Farver er plumrede og blyagtig dumpe; hans Penselføring ubehagelig slæbende; derimod er hans Pasteller lette, faste og vel sammenstemte i Farverne. — Miniature fra 1773 af W. A. Muller paa Kunstakademiet.

B. C. Sandvig i Nye Saml. t. d. dsk. Hist., IV, 1795, S. 3—23. Ude og Hjemme, I, 1877—78, S. 234 f., 247. Th. Oppermann: Kunsten i Danmark under Frederik V. og Christian VII, 1906. Tidskr. f. konstvetenskap, 1917, S. 153. *O.Andrup.*

Alstrup, Carl Marius, f. 1877, Skuespiller. F. 11. April 1877 i Sundbyvester (Taarnby). Forældre: Marinepolitibetjent Carl Emil A. (f. 1850) og Ane Marie Nielsen (1846—1910). Gift 9. Dec. 1904! Kbh. (Matth.) med Sophie Mariane Christiane Wiegand, f. 29. Dec. 1858 i Haderslev, D. af Gasværksinspektør, Bøssemager Christian Lorentz W. (1822—1906) og Anna Magdalene Justesen (1828—1909). Ægteskabet opløst. 2° 1930 med Ruth Louise (Fenja) Rubin, f. Hillers (gift i° med Fabrikant David Adolph Rubin, f. 1883), f. 21. Juli 1890 i Skive, D. af Guldsmed Jens Christian H. (1845—1919) og Anine Hausgaard (1852—1930).

A. medvirkede allerede som Barn i Forestillingerne paa Dagmar-teatret, ved hvis Maskinvæsen hans Fader havde Ansættelse; senere spillede han Dilettantkomedie paa Vodrofflund, hvorfra hans senere Instruktør, Direktør Albert Helsingreen, indlemmede ham i sit Selskab. 12. Juni 1896 debuterede A. i en lille Rolle i »37 Sous« i Kristiania, og i de følgende Sæsoner spillede han hovedsagelig Elskerroller paa Scenerne i de danske Provinser (f. Eks. Aladdin; Christian i »Ole Lukøje«); 1904 var han i Drachmanns »Det grønne Haab« med til at starte Frbg Teater (tidl. Morskabsteatret), hvor han som Løjtnant Løvendahl i »Prinsesse Lilli« viste sit Talent for pointeret Viseforedrag og brød igennem ved sin komiske Karakteriseringsevne som Kolportør Nikolajsen i P. A. Rosenbergs »Hyggeligheden«. Fra 1913 til 1928 tilhørte A. med nogle Afbrydelser Scalateatret, og her blev han en af Hovedstadens mest populære Skuespillere baade i Operetter (Simon i »Miss Hook van Holland«) og navnlig i Revyer. Han mindede ved sin forsorne, let henkastede Replik om Kbh.s første Revyfarvær Carl Wulff og skabte med godmodig Humor og et alvidende Blink i Øjet en Række hjemlige Typer, men naaede ikke Frederik Jensen i temperamentsfuld Satire, naar Kravet gjaldt Foredrag af en politisk Vise. A. nærer

Aspirationer som alvorlig Karacterskuespiller og har forsøgt sig i nogle Scener af Shakespeares »Othello« (Scala 1921) og (paa Casino) som Kean; 1928 var han en kort Tid Leder af Sønderbros Teater, og siden har han i »free lancing« optraadte paa de kbh.ske Privatscener og i Provinserne. 1930 levedegjorde han (paa Fønix - Teatret) med lunerig Oprindelighed Soldaten Schweijk: et tragikomisk Portræt af Massesoldaten fra Verdenskrigen, et trofast Dyr i Menneskeskikkelse. — Maleri af Edv. Saltoft 1931. Maske af S. Jespersen ca. 1920.

Masken 16. Febr. 1913.

Robert Neiiendam.

Altenburg, se Aldenburg.

Ambders (Andersen, Amdersen), **Andreas**, 1613—87, Præst. F. 28. Sept. 1613 i Tønder, d. 23. Nov. 1687 i Burkal. Forældre: Købmand og Raadmand Andreas Thomsen (1576—1624) og Magdalene Ltitkesdatter de Båhr (ca. 1576—1661). Gift i^o 5. Nov. 1643 i Tønder med Margrethe Mauritius, f. 12. Maj 1613 i Tønder, d. 21. Jan. 1649^{ssst}-> D. af Sognepræst og Provst Johannes M. (1560—1634, gift ^{1^o} 1595me d Elisabeth Petræus, ca. 1557—96) og Anne Petræus. 2° 6. Okt. 1650 i Tønder med Elisabeth Carstensdatter, f. 11. Dec. 1633 i Tønder, d. 10. Jan. 1675 i Emmelsbøl, D. af Købmand Carsten Jensen (d. 1637) og Gude Froddesdatter Schmidt (d. ca. 1644).

A. blev Student 1633 fra Rendsborg, studerede i Udlandet og blev 1642 Rektor i Tønder, 1651 Præst i Burkal. Han udgav (der er intet Navn paa Titelbladet, men Fortalen er undertegnet Andreas Amdersen) i Slesvig »Tundersche unsterbliche Sterblichkeit, das ist: Etlicher der weiland Vornemb und Nahmhafftesten Herren und Matronen, so dan auch anderer zu und neben Tundern in Gott ruhenden jungen Personen Grab-Schreiben« (I—II, 1649—75). Første Del begynder med M. Opitz' Klagesang ved Frelserens Kors, anden Del med et Digt om Luther; Bogen indeholder for øvrigt Mindedigte over forskellige Personer fra Tønder og Omegn, bl. a. Forfatterens Fader og Broder, Borgmester Thomas Andersen, uden større poetisk Værdi, men af en Del biografisk Interesse.

C. Carstens: Die Stadt Tondern, 1861. H. N. A. Jensen: Versuch einer kirchlichen Statistik des Herzogthums Schleswig, II, 1841, S. 423.

Valdemar Ammundsen.

Ambders, Johan Christian, 1709—74, Præst. F. 29. Dec. 1709 i Vesterland paa Sild, d. 1. Juli 1774 i Gnadenberg, begr. sst. Forældre: Sognepræst Johan Bernhard A. (1664—1746, gift i^o med

Marina Christensdatter) og Catharina Breckling (1685—1748). Sønnesøn af Andreas A. (s. d.). Vistnok ugift.

A. var en urolig Natur, stærkt religiøst grebet allerede fra Barndommen, endskønt han senere dømmer sine Forældre som kristelig set døde, om end fromme efter Tidens Maalestok. Otte Aar gammel havde han Tilløb til en Omvendelse, men vedblev at være i urolig Gæring, mens han fra 1726 gik i Skole i Tønder, fra 1729 studerede i Greifswald og fra 1731 opholdt sig i Hjemmet. Da Beboerne paa Helgoland (dengang Husum Provsti) havde bedt om en alvorlig Præst, fik de A. til Compastor. Dette blev for A. til et pietistisk Gennembrud; han prædikede strengt Loven og Pligten til Fuldkommenhed og angreb voldsomt den ortodokse Førstepræst Schnobel; denne blev 1735 forsat til Eggebæk, og A. blev hans Efterfølger. Men samtidig blev han indvortes usikker og længtes efter en stærkere Hvilen i Naaden; han skrev i et Brev til Niels Brorson i Bedsted, at han nu var blevet enig med H. A. Brorson i Tønder om, at en Bodsprædiken som Johannes Døberens ikke forslog; man maatte ved Evangeliet i egentlig Forstand føre Sjælene til Kristus. Den nye Bevægelse førte ham med Tiden til Brødremenigheden. Beboerne var nu blevet utilfredse med hans Strengthed og klagede til Kongen; A. rejste da foreløbig 1739 til den herrnhutiske Koloni Pilgerruh i Holsten. Regeringen afviste saavel Klagen over A. som hans Begæring om fuld Frihed til eventuelt at nægte Folk Nadveren. 1741 var A. en kort Tid Kateket i Rendsborg, men gik saa til Brødremenigheden i Marienborn, hvor han dog først blev endelig optaget 1746. Menigheden anvendte ham som Lærer, 1743—45 i Bergen, hvorfra Regeringen udviste ham, 1745—48 i Marienborn, 1748—49 i Peilau, 1750—54 i Dirsdorf, fra 1754 til hans Død i Gnadenberg ved Buntzlau. Han er en af de Skikkelser, i hvem man ser en stærk indre Brydning mellem en pietistisk Lovkristendom, til hvilken han stadig paa ny blev draget af sin Skrupuløsitet, og en herrnhutisk Naadekristendom, som var ham den egentlige Frelse.

H. N. A. Jensen: Versuch einer kirchlichen Statistik des Herzogthums Schleswig, II, 1841, S. 699. H. F. Rørdam i Kirkehist. Saml., 4. Rk., I, 1889—91, S. 668—75 (efter Niels Albæks haandskrevne Skildring i den Kaliske Samling). Selvbioграфи i Brudergemeindearchiv i Gnadenberg.

Valdemar Ammundsen.

Amberg, Herman, 1834—1902. Musiker. F. 22. Dec. 1834 i Kbh., d. 12. April 1902 i Viborg, begr. sst. Forældre: Læge Hans Christian A. (1808—82) og Henrikke Frederikke Bentzen (1806

—77, gift 1° 1826 med Skomagersvend, senere Malersvend og Skuespiller Ferdinand Ring, 1804—88). Sønneson af Leksikografen H. C. A. (s. d.), Halvbroder til Billedhuggeren Ferdinand Edvard Ring (s. d.)- Gift 31. Juli 1860 i Viborg med Ane Cathrine Larsine Jæger, f. 19. Febr. 1828 i Viborg, d. 1. Sept. 1904 sst., D. af Malermester Andreas From J. (1801—73) og Cathrine Elisabeth (Else) Lund (1799—1873).

Efter sin musikalske Uddannelse (J. P. E. Hartmann, Ant. Réé) slog A. sig ned i Viborg som Musiklærer. Ved Katedralskolen var han ansat som Sanglærer fra 1855, men trak sig tilbage, da Sanne 1881 blev Sanginspektør. 1868 blev han Domorganist i Viborg og virkede i denne Stilling til sin Død. Hans pædagogiske Virksomhed affødte en »Ledetraad ved den første Børneundervisning i Pianofortespil«, i hvilken den erfarne Pædagog har givet en for sin Tid udmærket Plan for den første Undervisning i Klaver; desuden skrev han nogle faa Sange, Bødtchers »Notturmo«, Moores »Elegie«, Welhavens »Vaarnatten« og den større, gennemkomponerede »Stormens Bedrift« (Op. 9) af Paludan-Müllers Skuespil »Amor og Psyche«. Hovedparten af hans Kompositionsvirksomhed falder imidlertid paa Orgelmusikkens Omraade (af anden Instrumentalmusik dog ogsaa en Romance for Violoncel og Klaver), der sikkert samtidig giver et Billede af A.s gudstjenstlige Funktion ved Orglet, navnlig da disse Værker er skrevet i nøje Tilknytning til Salmemusikken. Han har komponeret »24 korte Orgelpræludier« (tilegnet Hartmann), »Sechs Orgelstucke« (Op. 6), »Paraphrase for Orgel over N. W. Gades Melodi Udrust Dig Helt fra Golgatha« (Op. 7), »Neun kleine Stiicke fur Orgel oder Harmonium« (Op. 8, fejlagtig benævnet Op. 7), »Forspil til Barnekows Meloditillæg til Psalmebog for Kirke- og Hus-Andagt for Orgel« (Op. 10), »10 Præ- og Postludier for Orgel« (Op. 11, til Dels en Bearbejdelse af Op. 8), og endelig det efterladte Værk »Orgelstudier over kendte Salmemelodier i fri Behandling«. Orgelstudierne indeholder en Række cantus firmus-Behandlinger, Opus 6 enkelte Parafraaser (i Lighed med »Udrust Dig Helt«) af kendte Salmemelodier, de øvrige Kompositioner er alle smaa Præ- og Postludier væsentlig beregnet for Gudstjenestebrug, oftest opbygget af korte imitatoriske Afsnit og sluttende med det almindelig kendte »Organist-Orgelpunkt«. De udmærker sig især ved deres orgelmæssige Præg, men forfalder, ligesom Parafraaserne, ofte til Manér ved den udstrakte Brug af Kromatik, Sekvenser og Terts- og Sekstgange. Om nogen betydelig Komposition er der i intet Tilfælde Tale, men A.s Værker bærer Vidne om et elskværdigt Talent, hvis Sans for Form og flydende

Lethed i Stemmeføring ikke kan bestrides. — Tit. Professor 1892. — A.s Broder, *Johan Lauritz Walbom A.*, f. 20. Okt. 1846 i Kbh., d. 19. Juni 1928 sst., var Elev af Konservatoriet og uddannedes som Sanger; under en Sygdom led hans Stemme Skade, og han uddannede sig da i Violin og Klaverspil; 1877—1905 var han Violinist i det kgl. Kapel. Fra hans Haand foreligger en Række mindre Instrumentalkompositioner.

G. Rannow i Viborg Stiftstid. 14. Febr. 1902.

Erik Abrahamsen.

Amberg, Hans Christian, 1749—1815, Leksikograf. F. 8. April 1749 i Helsingør, d. 30. Jan. 1815 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Guldsmed Lars (Lorens) A. fra Norge (ca. 1710—93) og Anna Elisabeth Walbom (1720—95). Gift 13. Jan. 1783 i Kbh. (Holmens) med sit Søskendebarn Anna Marie Dreyer, f. ca. 1751, d. 26. Marts 1839 i Kbh. (kat.).

A. blev Student 1764 fra Helsingør, 1781 kgl. Fuldmægtig ved det norske Postkontor, 1789 i Generalpostamtet, 1794 Postkontrolør ved det norske Postkontor, 1797 Postmester sst., afgik 1800, blev siden Bogholder ved Lotteriet. Han skrev fra Tid til anden Smaafortællinger i »Det nyeste Magazin af Fortællinger« (1779—81), hvoraf to er udkommet i Særtryk, samt forfattede den Seidelin'ske »Politiven« Nr. 674—93; hans Navn er dog mest blevet kendt ved »Tysk-dansk og Dansk-tysk Ordbog«, I—III, som han udgav 1787—1810 (under Medvirkning af Jacob Baden og af Broderen, Rektor Herman A.), og som for sin Tid er et fortrinligt

Arbejde.

C. A. Nissen (L. L. Hammerich).*

Amberg, Hans Christian, 1837—1919, Arkitekt. F. 23. Sept. 1837 i Kbh., d. 6. Nov. 1919 sst., begr. sst. (Holmens). Broder til H. A. (s. d.). Ugift.

A. kom i Snedkerlære og blev Svend 1855, Elev af Akademiet 1856, vandt den lille Sølvmedaille 1863 og tog Afgang 1865. Samtidig havde han arbejdet hos Bindsbøll, Chr. Hansen og Meldahl. Han fik 1870 den lille Guldmedaille for »Et Gymnasium« og 1874 den store for »Et Mausoleum«. 1874—76 rejste han med Akademiets Stipendium i Udlandet, virkede derefter som Assistent ved Arkitekturskolens Forberedelsesklasse til 1883 og blev s. A. Medlem af Akademiet. Han har bygget Amtmandsboligen i Thorshavn og Eide Kirke paa Færøerne (1880—81), Sparekassen i Viborg (1889), Arresthuset i Esbjerg (1891—92) og Jagtslottet Vindehave ved Nakskov (1912). Han har dog især skabt sig et Navn ved sine Restaureringsarbejder, navnlig den store Restaurering

af Ribe Domkirke (1882—1904), hvormed han sammen med Jacob Helms har udgivet en Bog. Endvidere restaurerede han Klosterbygningen i Mariager (1891—92), Raadhuset i Ribe, hvor et Taarn blev tilbygget (1891—94) samt Posthuset sst., det gamle Taarnborg. For Brygger Carl Jacobsen opførte han Spiret paa Nikolaj Kirketaarn (1908—10) i nær Tilslutning til Tegninger af det gamle Spir, dog med nogen Frihed. Senere fik han Lejlighed til ogsaa at genrejse Kirkebygningen i noget forkortet Skikkelse (1915—17), hvad P. N. Rentzmarthn bekostede. C. Jacobsens Plan, ogsaa paa Frue Kirkes Taarn at rejse et Spir (hvortil A. i Forening med C. Brummer gav Udkast), blev derimod opgivet efter Jacobsens Død (1914). — A. har vundet megen Anerkendelse for den nænsomme Maade, hvorpaa han gik frem ved sine Restaureringsarbejder, idet han søgte at bevare alt, hvad der har historisk Betydning. — Tit. Prof. 1894. — R. 1904. DM. 1906. — Maleri af N. V. Dorph 1918. Gipsbuste af Johs. Mølgaard s. A.

Akademiets Aarsberetning, 1919—20 (Mindetale). Architekten, VI, 1904; IX, 1907; XII, 1910; XIII, 1911; XIV, 1912; XXI, 1919. J. Helms og H. C. Amberg: Ribe Domkirke, 1906.

pf m i l b a c L

Ambrosius Bogbinder, se Bogbinder.

Ambt, Georg Christian **Charles**, 1847—1919, Ingeniør, Generaldirektør. F. 24. Febr. 1847 i Kbh. (Trin.), d. 15. Juli 1919 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Glarmester, senere Detailhandler Jens Frederik A. (1819—74) og Anna Margareta Julie Langreuter (1824—98). Gift 4. Marts 1874 i Faaborg med Thekla Emilie Eleonora Mathilde Johnsen, f. 15. Marts 1855 i Faaborg, d. 4. Okt. 1917 i Kbh., D. af Bogbinder, Bog- og Papirhandler Carl Christian Ulrich J. (1817—93) og Charlotte Amalie Hansen (1820—63).

Mellem de Ingeniører, der udgik fra Polyteknisk Lærestanstalt i dens første halve Hundredeaar, er der nogle faa, hvis Navne har en særlig Glans, ikke alene fordi de havde rige Evner, men ogsaa fordi Forholdene medførte, at de allerede i en ung Alder fik Lejlighed til at udfolde disse Evner gennem Ledelsen af store og betydningsfulde tekniske Arbejder. A. er en af disse. 1863 tog han polyteknisk Adgangseksamen, og 1868 blev han polyteknisk Kandidat. Straks efter Eksamen fik han Ansættelse ved Havnevæsenet, hvor han blev beskæftiget ved Knippelsbros Ombygning. 1869 overgik han til Kbh.s Kommunes Brolægnings- og Vejvæsen, hvor der forestod et stort Arbejde, nemlig Udnyttelsen af det ved Kontrakt af 29. Okt. 1869 i Henhold til Lov af 6. Juli 1867 til

Staden overdragne Fæstningsterræn, eller med andre Ord hele det gamle Voldterræn, som nu skulde bebygges. Arbejdet bestod dels i at fjerne selve Jordvoldene og dels i at planlægge Vandafledning og Færdselslinier for dette Terræn, og A. viste sig hurtigt at være denne Opgave voksen; hans Indflydelse blev snart betydelig større end sædvanlig for Folk i hans Alder og Stilling. Fra 1. Juli 1875 oprettedes der til A. en mere selvstændig Stilling som Viceinspektør ved Kbh.s Brolægnings- og Vejvæsen. En af de Vanskeligheder, som han maatte overvinde, var den, at Afvandingen af Fæstningsterrænet ikke kunde baseres paa det Kloaksystem for den indre By, som var under Udførelse, og som havde været planlagt siden 1849 ligesom Vandværket og Gasværket, men ikke, som disse, var blevet gennemført, og først kom til Udførelse, efter at man havde haft en Katastrofe som Koleraepidemien 1853, der havde vist Utilstedeligheden af vedblivende at have aabne Rendestene og Kanaler. A., der 1886 ved Professor L. A. Coldings Afgang var blevet Stadsingeniør, maatte derfor planlægge et helt nyt og selvstændigt System, og han viste her den samme overlegne Dygtighed som den, hvormed han løste den følgende store Opgave, der stilledes ham, nemlig at føre Spildevandet, der hidtil havde været ført til Havnen, ud paa dybt Vand i Øresund. Udførelsen af dette Arbejde, den saakaldte store Kloakplan, var allerede forberedt, da Sagen blev rejst i Borgerrepræsentationen 15. Juli 1889. Alle Kloakudløbene til Havnen, hvis Vand i 70'erne og 80'erne om Sommeren var smudsigbrunt fra Kalveboderne til Trekroner, samlede A. i forskellige Systemer, og hvert System fik sin afskærende Ledning, som ledede Vandet til Pumpestationer, hvorfra det trykkes ud i Øresund. Det var Anlægget af Frihavnen, der paabegyndtes 1891, som gav Stødet til, at man tog fat paa Planens Udførelse. Det var et Arbejde, der krævede mange forberedende Undersøgelser, bl. a. et stort og nøjagtigt Nivellement, og ikke mindst et Skøn over, hvorledes Bebyggelsesforholdenes Krav til Afvandingen vilde stille sig i Fremtiden. 1900 fik A. et nyt, stort Arbejde ved Afvandingen af de ved Lov af 3. April s. A. indlemmede Bydele, Brønshøj, Valby og Sundbyerne, og hele Kbh.s Afvanding kan derfor i alt væsentligt siges at være A.s Værk. Dette Ingeniørarbejde, et af Landets største, hvis Udførelse var et Livsspørgsmaal for Kbh. som Storby, og hvori A. med Kraft og Originalitet havde løst alle de stillede Opgaver, forøgede naturligvis i høj Grad den overordentlige Anseelse, han havde nydt lige fra de unge Aar. Allerede som 38-aarig havde han en saa betydelig Position, at han opstilledes som Kandidat til den tekniske Borgmesterpost i Kbh. ved Valget

1885 ved Ehlers' Afgang, og i Stemmetal kom han nær op til den valgte Kandidat, daværende Havnebygmester C. K. Øllgaard.

Foruden de nævnte Arbejder har A. udført talrige andre. Han var fra 1885 i en Aarrække Lærer paa Polyteknisk Lærestalt i Fagene Kloakering og Vandforsyning og har sammen med bl. a. J. Fr. Johnstrup undersøgt forskellige Forhold vedrørende Grundluft, Grundvand og Jordbund. 1883—84 kloakerede han Nakskov, der var den første danske By med W. C.-Installation, senere byggede han Kloakanlæg og Vandværk i Nykøbing F., Vandværk i Korsør og Kloakanlæg i Holstebro, endvidere udarbejdede han Planer til Kloakanlæg i Malmø og Lund. I Kraft af sit Embede som Stadsingeniør udførte A. desuden en Række Gade- og Vej-arbejder og hygiejniske Installationer i Kbh.s Kommunes Ejendomme, og overalt viste hans sikre og selvstændige Indtrængen i Problemerne sig i Løsningen. A. har bygget Dronn. Louises Bro, og Vejforbindelser som Tagensvejs Forlængelse, Borups Allé og Vigerslev Allé skyldes ham. 1889 fik han den højeste udsatte Præmie for sit Projekt til Kbh.s Frihavn og 1900 den højeste uddelte Præmie for et Projekt til Ordningen af Kbh.s Banegaardsforhold. Dette sidste førte til, at Ministeren for offentlige Arbejder, da I. V. Tegner 1902 ønskede at træde tilbage som Generaldirektør for Statsbanerne, tilbød A. dette Embede; A. tog imod Tilbudet, og 1. Aug. 1902 forlod han Kbh.s Kommune, i hvis Tjeneste han havde været i 33 Aar, og hvis Udvikling til Storby han mere end nogen anden Enkeltmand havde præget. I den Tid, A. havde været i Kommunens Tjeneste, var Byens Indbyggerantal vokset fra 181 000 i 1870 til 358 000 i 1900.

Som Generaldirektør for Statsbanerne 1902—15 vil A. blive erindret som den sparsommelige Administrator, der med fast, undertiden haard Haand bragte Balance i Statsbanernes Regnskab. Ogsaa her viste han sig som en Mand med betydeligt Initiativ; han ønskede selv at bestemme, hvad der skulde gøres, og han nærede derfor afgjort Uvillie imod, at Regeringen tillagde Personalet Rettigheder med Hensyn til Forhandling om tjenstlige og økonomiske Anliggender. Af de tekniske Anlæg vil særlig den nye Personbanegaard og Boulevardbanen være knyttet til hans Navn, endvidere den fuldstændige Ombygning af Banegaardene i Odense og Korsør samt Anlægget af Dobbeltsporet gennem Fyn.

A. blev meget anvendt til Kommissionsarbejder, baade her og i Norge og Sverige, f. Eks. vedrørende Banegaardsforholdene i Stockholm, Gasværksanlæg i Kristiania, Kbh.s Observatoriums Flytning, den kbh.ske Nærtrafiks Elektrificering o. m. a.; han

betød endvidere meget for Dansk Ingeniørforening, i hvis første Bestyrelse han havde Sæde. 1901—04 var han Foreningens Formand, og 1915, efter Afgangen som Generaldirektør, blev han Æresmedlem.

A. var en fremragende Ingeniør, glimrende begavet, lynsnar i Opfattelsen, udrustet med et overmaade stort og altid vel vedligeholdt Fond af Kundskaber og med en ganske ualmindelig Arbejdsevne. Hele hans Optræden var præget af Energi, Klarhed og praktisk Greb paa alt. Det at arbejde under A. har en af hans nære Medarbejdere inden for Statsbanerne, nuværende Banechef H. Flensborg, karakteriseret som »herligt, men forbistret anstrengende«. — R. 1888. DM. 1893. K.² 1901. K.¹ 1911. — Malerier af Knud Larsen i Ingeniørforeningen (1907), af Aug. Jerndorff paa Kbh.s Raadhus (1905) og af Bertha Wegmann i Generaldirektoratet for Statsbanerne (1918). Hoved i Sten paa Kbh.s Hovedbanegaards Facade.

C. K. Øllgaard og Ax. G. V. Petersen i Ingeniøren, XIII, 1904, S. 65—76. Fr. Johannsen sst., XXVIII, 1919, S. 375. Jernbanebladet, 1919, S. 365.

Povl Vinding.

Amdrup, Carl Emil, 1825—^{x9}¹⁰> Retskyndig. F. 17. Aug. 1825 i Kbh. (Holmens), d. 21. Febr. 1910 i Charlottenlund, begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Assistent i Auktionskontoret, exam. juris Niels Carl A. (1789—1829) og Frederikke Marie Salome Brandt (1798—1881). Gift i^o 18. Nov. 1864 i Kbh. (Garn.) med Jeannette Georgine Ricard, f. 4. Aug. 1840 i Kbh. (Garn.), d. 10. Juni 1874 paa Frederiks Hospital, Kbh., D. af Modehandler Aure R. (1799—1879) og Cathrine Møller (1798—1876). 2° 5. Marts 1880 paa Frbg. med Gustava Martine Louise Thunmark, f. 19. Okt. 1854 i Hillerød, d. 3. April 1917 i Kbh., D. af Murersvend, senere Muremester Frederik T. (ca. 1829—67) og Maren Kirstine Andersen (1822—88).

Tidlig faderløs blev A. i en ung Alder vænnet til at stole paa sig selv; ved udholdende Flid og sejt Energi arbejdede han sig frem. 1845 blev han Student fra Metropolitanskolen, 1853 cand. jur., s. A. Assistent i Indenrigsministeriet, 1857 Kancellist, 1860 Fuldmægtig, 1864 Kontorchef, 1866 Chef for Ekspeditionskontoret for Skatte- og Stempelsager under Generaldirektoratet for Skattevæsenet, 1874—93 Dommer i den kgl. Landsover- samt Hof- og Stadsret, 1871—96 Medlem af Direktionen for Klasselotteriet, 1889 af Bonuskommissionen. Sin store Indsigt og rige Erfaring i Skatte- og Stempelsager nedlagde A. i to meget benyttede Værker »Haand-

bog i den danske Lovgivning om Brugen afstemplet Papir« (1868) og »Arveafgiften efter dansk Ret« (1873), som vel i første Linie er beregnede for Praktikere, men ved deres indgaaende Behandling af de herhenhørende Problemer ogsaa frembyder en mere almindelig Interesse. — R. 1880. DM. 1888. K.² 1893. *Frantz Dahl.*

Amdrup, Georg Carl, f. 1866, Søofficer, Grønlandsforsker. F. 19. Nov. 1866 i Kbh. (Frue). Forældre: Kontorchef, senere Overretsassessor C. E. A. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 12. Febr. 1904 i Kbh. (Holmens) med Alma Marguerite Bloch, f. 21. Marts 1883 i Kbh. (Frue), d. 4. Marts 1917 sst., D. af Maleren Professor Carl B. (s. d.) og Hustru.

A. blev 1888 Sekondløjtnant i Marinen med Kongens Æres-sabel, 1891 Premierløjtnant, 1905 Kaptajn, 1916 Kommandør, 1925 Kontreadmiral, 1927 Viceadmiral. Som yngre Officer var han, foruden til andre Udkommandoer, meget anvendt i Torpedobaade, dels som Chef, dels som Flotillechef. Af senere Udkommandoer kan nævnes, at han 1913—14 var Afdelingschef i Flaadens Stab, 1914 Chef for Skonnerten »Ingolf« til Grønland, 1915 Stabschef for Eskadren i Store Bælt og 1915—18 Chef for forskellige af Flaadens Panserskibe under Verdenskrigen. 1920—22 var han Chef for Konstabelskolen, 1921 for Kystforsvarsskibet »Peder Skram«, 1922—24 for Dæksofficersskolen, 1923 for Krydseren »Valkyrien«, 1924 for Vinter-Øvelsesdelingen, 1924—26 for Skibs-, Torpedobaads- og Undervandsdivisionen. 1925 ledede han Eskadren til Østersøen, 1926 Øvelseseskadren. 1927 blev han Flaadeinspektør, og 1931 afgik han efter opnaaet Aldersgrænse.

A. var Leder af Carlsbergfondets Ekspedition til Østgrønland 1898—1900. Den faldt i to Dele, hvoraf den ene udførtes 1898—99, den anden 1900. Dens Formaal var at udforske og kortlægge den hidtil ukendte Kyststrækning mellem 66° n. B. og Scoresby Sund (70°). 31. Aug. 1898 landsattes A. med fire danske Ledsagere ved Angmagssalik (ca. 65 %°), hvor Holdet overvintrede. En foreløbig Rekognosceringsbaadtur foretoges endnu samme Efteraar nordefter langs Kysten til ca. 66%°, hvor et Depot udlagdes, hvorefter Ekspeditionen tilbragte Vinteren med meteorologiske, magnetiske og astronomiske Observationer samt med Studiet af de indfødtes Liv. Sidst paa Vinteren foretoges to Slædeekspeditioner, af hvilke den længste naaede Baadekspeditionens Endepunkt 66 %° n. B. — 21. Juni 1899 startedes den store Baadekspedition nordefter. Ved Aggas 0 paa ca. 67 %° n. B. stoppedes al videre Fremtrængen af uigennemtrængelige Ismasser. Den berejste Strækning var bleven

kortlagt og naturvidenskabeligt undersøgt og et Depot udlagt paa ca. 67° n. B. Det konstateredes, at Kysten delvis havde været beboet af Eskimoer, og ved Nugålik (ca. 67°) traf Ekspeditionen Rester af et stort eskimoisk Hus med Ligene af ca. 30 Mennesker, hvor alt syntes at tyde paa, at den her indtraadte Katastrofe maatte være af forholdsvis ny Dato. Herfra medbragtes et meget værdifuldt etnografisk Materiale. 3. Sept. 1899 forlod Ekspeditionen Grønland. — 14. Juni 1900 gik A. med det af ham selv førte Skib »Antarctic« via Jan Mayen til Sabine Øen paa Grønlands Østkyst ca. 74° n. B. for at fuldende den paabegyndte Ekspedition. Herfra trængte Skibet sydpaa langs Kysten, og 18. Juli naaedes Kap Dalton (ca. 69° n. B.). Her byggedes et Hus til en eventuel Overvintring, saafremt Ekspeditionen ikke skulde naa Angmagssalik denne Sommer, og herfra forlod A. Skibet og gik 22. Juli med 3 danske Ledsagere sydpaa i en Baad, der kun var ca. 5 m lang og ca. $1\frac{1}{2}$ m bred og lastet næsten til Rælingen. Under store Anstrengelser og Farer mellem Ismasserne, der ofte skruede saa stærkt, at Baaden i Dagevis maatte hales op paa Isen og drive med denne, lykkedes det trods lange og vedvarende Taageperioder at kortlægge Strækningen til 67° n. B., og 2. Sept. naaedes Angmagssalik efter en Tur paa 925 km, tilbagelagt i 43 Dage. Imidlertid var Skibet trængt frem nordefter og havde undersøgt Kysten til Davy Sund, hvorfra det forlod Østkysten 1. Sept. Efter en Tur til Island for at indtage Kul afhentedes A. og hans Ledsagere i Angmagssalik og kom til Kbh. 4. Okt. Ekspeditionens Resultater var meget omfattende, og naar den gennemførtes fuldstændig programmæssigt og i enhver Henseende staar som Mønster paa en arktisk Ekspedition, skyldes det i første Række A.s kloge, grundigt gennemtænkte og forudseende Forberedelse og Planlægelse, hans Vovemod og sejge Udholdenhed. Beretningen om Ekspeditionen har A. nedlagt i en udmærket klar og læseværdig Fremstilling i »Meddelelser om Grønland«, Bd. XXVII (1902). Ekspeditionens øvrige Resultater findes i Bd. XXVII—XXX (1902—11) og til Dels i XXXIX og XL (1912—14) samt i »Observations météorologiques et magnétiques de Tasiusak« (1904).

Foruden disse Beretninger har A. ogsaa skildret Danmark- Ekspeditionen i »Report on the Danmark Expedition to the North-East Coast of Greenland 1906—08« og »Mylius-Erichsen's Report on the nonexistence of the Peary Channel; information brought home by Ejnar Mikkelsen« (Medd. om Grønland, Bd. XLI, 1913). — A. var Medredaktør af Værkerne »Grønland i 200-Aaret for Hans Egedes Landing« (Medd. om Grønland, LX—LXI, 1921) og

»Greenland«, 1—3 (1928—29). Han har desuden deltaget i Arbejdet for Grønlands Udforskning som Medlem af Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland fra 1913 til dens Ophævelse 1931 (dens Formand 1930—31) og Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland, ligesom han er Formand for Redaktionen af »Meddelelser om Grønland«. — 1903—06 var han Underbestyrer ved Meteorologisk Institut, Fører af Skoleskibet »Georg Stage« 1903 og 1904, Adjudant hos Prins Valdemar 1906—16, til Raadighed for Prins Valdemar 1916—26, Administrator af Kejserinde Dagmars Hof 1923—28 og af Prins Valdemars Hof fra 1927. — A. var Medlem af Fællesrepræsentationen for dansk Skibsfart 1906—09, af Komiteerne for Danmark-Ekspeditionen 1906—18, Alabama-Ekspeditionen 1908—12, Dana-Ekspeditionen 1928—30 og 6. Thule-Ekspedition 1931. Han var Bestyrelsesmedlem i Dansk aeronautisk Selskab 1909—13, er Formand i Bestyrelsen for Admiral Winterfeldts Stiftelse Trøstens Bolig, Medlem af Bestyrelsen i Foreningen til Søfartens Fremme og af Det kgl. danske geografiske Selskabs Raad. A. har faaet tildelt Guldmedaillen og Back Præmien af de geografiske Selskaber henholdsvis i Kbh. og London samt er korresponderende og udenlandsk Medlem af de geografiske Selskaber henholdsvis i Berlin og Stockholm. — R. 1908. DM. 1918. K.² 1920. K.¹ 1926. S. K. 1928. F. M. G. 1900.

Ovennævnte Bind af Meddelelser om Grønland.

H. Ostermann.

Amerinus, Hans Lauridsen, ca. 1550—1605, latinsk Digter. F. i Ribe, d. 21. Okt. 1605 sst. Forældre: Sognepræst ved Domkirken i Ribe, senere Biskop i Aalborg Stift, Mag. Laurids Nielsen (1520—57) og Marine. Gift 1° ca. 1583 i Ribe med Anna Hansdatter, f. i Ribe, d. 21. Febr. 1586, D. af Borger i Ribe Hans Torbernsen og Anna. 2° 15. Okt. 1587 i Ribe med Magdalene Vejle, f. efter 1566, mulig d. inden 1623 (gift 2° med Borger i Ribe Jens Andersen Lund), D. af Biskop Jacob Madsen Vejle (s. d.) og Hustru.

Efter Faderens tidlige Død holdt Kongen H. L. A. i Skole i Ribe, hvorfra han senere gik over til den dengang ansete Skole i Liineburg og derfra til Universitetet i Leipzig. Han maa dog ogsaa have studeret i Kbh. under Niels Hemmingsen, som gav ham Tilnavnet A. 1574 fik han efter et tidligere Løfte Kongebrev paa et Kannikedømme i Ribe, som Ærkedegnen Jens Viborg overlod ham, dog nok kun pro formå. Imidlertid var han vendt tilbage til Tyskland, hvor han 1576 i Wittenberg udgav sin første latinske Digtsamling (»Carmina generis varii«), som skaffede ham en fornyet kongelig

Understøttelse til et længere Ophold i Udlandet. Før 1576 havde han i sin Fødeby trolovet sig med en forældreløs ung Pige, Anne Hansdatter, der som Slægtning opholdt sig i Borgmester Hans Fanningers Hus. Da nu under hans Fraværelse Jens Viborg døde, og der viste sig Vanskeligheder for hans Tiltrædelse af Kannikedømmet, forstod hans Trolovede energisk at overvinde dem. 1583 kom han hjem som Dr. med. Han var en heldig og anset latinsk Digter, hvis forskellige mindre Værker dog ikke skal opregnes her.

J. Kinch: Ribe Bys Hist., II, 1884, S. 257 ff.

J. Kinch (Øjvind Andreassen).*

Ammentorp, Christian **Emil** Anker, f. 1862, Stiftamtmand. F. 8. Okt. 1862 paa Hvedholm ved Faaborg. Forældre: Forpagter Hans Christian Ancher A. (1831—96) og Johanne Petrine Krøyer (1821—94). Gift 3. Dec. 1890 i Kbh. (Frue) med Mathilde Charlotte Almira Hedemann, f. 6. Maj 1867 i Kbh. (Garn.), D. af Intendant ved Gardehusarregimentet, senere Kammerherre Christian Carl Frederik H. (1832—1916) og Mathilde Eleonora Kielle-TMP (1835—1920).

A. blev Student 1881 fra privat Kursus, cand. jur. 1887 og var derefter i nogle Aar Sagførerfuldmægtig i Kbh. 1890 blev han Assistent i Indenrigsministeriet, 1898 Fuldmægtig og Ekspeditionssekretær, 1905 Kontorchef, n. A. Amtmand over Holbæk Amt og 1915 Stiftamtmand over Sjællands Stift (fra 1923 Kbh.s og Roskilde Stifter) og Amtmand over Kbh.s Amt, afgik 1932. I Overformynder M. P. Friis' midlertidige Forretningsministerium 5. April—5. Maj 1920 var A. Kirkeminister. 1915—21 var han Formand i Voldgiftsraadet for Sygekasser og Læger og er siden 1918 Medlem af Bestyrelsen for Burmeister & Wain's Maskin- og Skibsbyggeri, 1918—27 Bestyrelsens Formand. 1932 blev han Formand for Vurderingsnævnet vedrørende Afløsning af reelle Apotekerprivilegier. — Kammerherre 1915. — R. 1905. DM. 1911. K.² 1920. K.¹ 1929. F. M. G. 1932.

J. L. Ammentorp: Stamtavle over Familien A., 1896.

A. *Falk-Jensen.*

Ammentorp, Johan **Ludvig**. 1860—1931, Læge. F. 28. Okt. 1860 paa Hvedholm ved Faaborg, d. 11. Juni 1931 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Broder til Emil A. (s. d.). Gift 12. Marts 1895 i Slagelse med Marie Christiane Rasmussen, f. 23. Jan. 1865 i Roskilde, d. 25. April 1931 i Kbh., D. af Købmand Jens Peter R. (ca. 1836—1912) og Maren Mathiesen (ca. 1838—81).

A. blev Student 1879 fra Odense, tog medicinsk Eksamen 1887, var Kandidat ved Kommunehospitalet 1887—89, ved Frbg.

Hospital 1890—91, Reservekirurg ved Kommunehospitalets 5. Afd. 1891—95. Han blev Dr. med. 1891 (»Den operative Behandling af Cancer recti«), var Reservelæge i Hæren 1895—97, Læge ved Kbh.s Brandvæsen 1897—1916, blev Korpslæge 1897, Overlæge 1907, Stabslæge 1911, Generallæge 1916—30. Han sad i Bestyrelsen for adskillige Foreninger og Komiteer, bl. a. Samfundet for Vanføre (fra 1908), Krigsvidenskabeligt Selskab (1910—15), Røde Kors (1910—16), Cancerkomiteen (fra 1913), Anthropologisk Komité (fra 1928) og var i en Aarrække Formand for Danske Lægers Hjælpeforening. 1906—30 var han Censor ved medicinsk Eksamen. **Han** indførte Krigsforbindingspakkerne med komprimerede Forbindstoffer og Enkeltmandsforbindingerne, der har vist sig meget nyttige under Krigsforhold. Det var ham, der tog Initiativet til Opførelsen af Militærhospitalet paa Tagensvej. Verdenskrigen gav ham en vanskelig Opgave med Organiseringen af Militærlægevæsenet og Omsorgen for Sikringsstyrkens Sundhed. Han var en dygtig og human Embedsmand og en vindende Personlighed. — R. 1908. DM. 1915. K.² 1918. K.¹ 1925.

K. Briinnich Nielsen i Hospitalstid., LXXIV, 1931, S. 713 f. V. Meisen.

Ammundsen, Ove Valdemar, f. 1875, Teolog. F. 19. Aug. 1875 i N. Felding. Forældre: Sognepræst, senere i Pjedsted, Peter A. (1836—89) og Frederikke Augusta Sørensen (1840—1920). Gift 8. Juli 1903 i Vigerslev paa Fyn med Charlotte Balslev, f. 30. Dec. 1877 i Elbæk Præstegaard, D. af Sognepræst i Gangsted og Søvind, senere i Vigerslev, Rasmus B. (1831—1915) og Marie Søltoft (1846—1923).

Tidlig optaget af religiøse Spørgsmaal valgte A. efter 1893 at være blevet Student fra Borgerdydskolen i Helgolandsgade det teologiske Studium; 1896 vandt han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Ægtheden af 2. Peters Brev, og 1899 tog han Embedseksamen med Udmærkelse. En Studierejse til Tyskland (Erlangen, Halle, Berlin) 1900—01 blev afbrudt af hans Deltagelse (efter Opfordring af et Flertal inden for det teologiske Fakultet) i Konkurrencen om Professoratet i Kirkehistorie ved Kbh.s Universitet, hvori han sejrede 1901 (Konkurrenceafhandlingen »Novatianus og Novatianismen« udkom s. A.). A.s Professorgerning har sat betydelige Spor. I en Tid, hvor Modsætningen mellem en ældre ortodoks Kristendomsopfattelse og fri teologisk Forskning (»liberal Teologi«) føltes stærkt, virkede han frigørende og forsonende ved sin pietetsfulde og inderlige Rodfæstethed i luthersk Fromhedshv og sin fordomsfrie Anerkendelse og Anvendelse af

de nye kritiske Metoder (jfr. hans lille Skrift »Menigheden og Theologien«, 1906), og gennem hele sin fængslende Undervisning vakte han hos mange en levende Interesse ikke blot for sit snævrere Fag, men for teologisk Forskning i det hele. Bestemmende for A.s historiske Forskning har været hans betydelige filosofisk-systematiske Evner og hans Interesse for at forstaa det religiøse Liv i dets forskellige Udformninger. Derfor har han med Forkærlighed behandlet Kirkehistorien som kristelig Aandshistorie med stærk Betoning af de store Personligheders Indsats. Hans større specielt kirkehistoriske Arbejder er Fortsættelsen af Fredrik Nielsens Kirkehistorie (Slutningen af 11,1 samt 11,2 (Oplysningstiden), 1908—30), »Den kristne Kirke i det 19. Aarhundrede« (1925), »Den unge Luther« (1907) og »Søren Kierkegaards Ungdom« (1912, Universitetsprogram). — Som Professor blev A. hurtig en Førerskikkelse inden for den kristne Studenterverden. Fra den kristne Studenterbevægelse havde han allerede tidlig modtaget stærke Indtryk, og han ofrede den meget af sin Tid som en højt skattet Debattør og Taler, som Leder af adskillige af de store kristelige Sommerøder og i Aarene 1915—18 som Formand i Danmarks kristelige Studenterforbund. I nøje Forbindelse med dette praktisk-kristelige Arbejde stod hans varme Interesse for Nationalitetsskampen i Sønderjylland, som han havde fulgt lige fra Barndommen nær Kongeaaen, og hans levende Optagethed af Problemet Kristendommens Virkeliggørelse i Samfundsforholdene. Nedslag af hele denne mere praktisk-rettede Side af A.s Virksomhed har man i Skrifterne »Nordslesvig« (en Forhandling med Professor Martin Rade, Marburg, og cand. theol. Johs. Tiedje, 1909), »Engelske Arbejderførere om Kristendommen« (1911), »Til Opgør« (1912), »Til Opbyggelse« (1912), »Krig og krigsførende Kristne« (1916), »Et tysk-dansk Ordskifte« (med Rade og Pastor J. Tonnesen, 1919) og »Luthers lille Katekismus gennemgaaet i Ungdomsforedrag« (1923).

Ved Bispevalget i det nye Haderslev Stift fik A. de fleste Stemmer og blev udnævnt 1923. Inden for sit Stift har han maalt bevidst arbejdet for at udjævne de nationale Modsætninger, og gennem sin omfattende Viden, sin Indlevethed i Forholdene, sin rolige Forhandlingsevne og sin stilfærdige, naturlige Myndighed har han gjort sig stærkt gældende. I Revisionen af den sønderjyske Salmebog (autoriseret 1925, udkom 1926) har han taget meget aktiv Del, og han er Leder af det 1930 nedsatte Udvalg til Forhandling om de tyske kirkelige Mindretals Stilling. Som Biskop har A. dog ikke indskrænket sig til sit Stiftsarbejde, men han er blevet en Forgrundsfigur i den internationale kirkelige Enhedsbevægelse (Med-

lem af Forretningsudvalget for »Life and Work« efter Stockholmmødet 1925, 1928—31 Formand, fra 1931 Viceformand for den internationale Komité for »World's Alliance for International Friendship through the Churches«, og han har fortsat sit Forfatterskab bl. a. med »Social Kristendom, W. Rauschenbuschs Kristendomssyn« (1931—32) og en længere Indledning til den tyske Udg. af Edv. Lehmanns »Grundtvig« (1931). I det hele har Bispestillingen givet A. rig Lejlighed til Udfoldelse af alle sine Evner, og hans mangesidige videnskabelige, nationale, sociale, internationale og praktisk kirkelige Interesser har her kunnet samles paa en lykkelig og frugtbar Maade. Ved Reformationsjubilæet 1917 blev A. Dr. theol. honoris causa ved Kristiania Universitet. — R. 1913. DM. 1923. K.² 1932. — Gipsbuste af G. Hammerich i Kunstnerens Eje (1932). Portrætteret paa Luplau Janssens Bispevielsesbillede (1923).

Slægt i F. Balle: Stamtavle over Familien Balle, 1893. Universitetets Aarbog 1900—01. S. 680—86. Utrykt Selvbiografi i Kbh.s Bispearkiv (1923).

J. Nørregaard.

Amorsen, Søren Thomsen, 1831—1916, nordslesvigsk Politiker. F. 26. Sept. 1831 i Henne, d. 12. Marts 1916 i Haderslev, begr. sst. Forældre: Degn Søren A. (1801—96) og Oschild Severine Sørens-datter (1800—74). Gift i^o 16. Okt. 1855 i Nordborg med Anna Christine Grønbech Faurschou, f. 20. Marts 1829 i Haderslev, d. 9. Juli 1909 sst., D. af Løjtnant, Købmand, senere Toldforvalter Jens Grønbech F. (1802—71) og Caroline Hansen (1803—84). 2° 4. Dec. 1913 i Haderslev med Christine Bau, f. 20. Maj 1857 i Christiansfeld (Brødremenigh.), D. af Fotograf Peter Henrich B. (1816—92) og Caroline Christine Øster (1831—92).

A. blev uddannet som Købmand og kom 1853 til Haderslev, hvor han drev Forretningsvirksomhed under forskellige Former, indtil han 1875 blev Direktør for den nyoprettede Haderslev Bank (til 1901). Tidligt tog han Del i det politiske Liv, før 1864 en Tid som Medarbejder ved »Dannevirke«, efter Krigen en Overgang som en Slags politisk Rejsesekretær for den aktive danske Kreds i Haderslev. For sin Bys Danskhed fik han, foruden ved sin impulsive Personlighed, stor Betydning gennem Kommunalforeningen, som han 1869 var med til at stifte, og af hvis Bestyrelse han gennem en lang Aarrække var Medlem, en Tid som dens Formand, og gennem Kirkeligt Samfund for Haderslev og Omegn (Haderslev Frimenighed), hvis Formand han var 1894—1904; i denne Periode gennemførte han under haarde Kampe med Myndighederne Bygningen

af Frimenighedskirken. — I Landsdelens almindelige politiske Liv tog han ivrig Del, især i 80'ernes Brydningsaar som en af Ednægternes lidenskabelige Talsmænd. — 1884 ledede han den store Udflugt til Vestjylland; kort efter gennemtvang den preussiske Regering hans Afskedigelse fra Stillingen som svensk-norsk Vicekonsul, som han havde beklædt siden 1862. — Fra 1894 ^{var} ^{na} ⁿ en Aarrække Medlem af Vælgerforeningens Tilsynsraad.

Nic. Svendsen i Haabets Mænd, 1923, S. 135 ff. Haderslev Bank 1875—1925, 1925, S. 182 ff. H. P. Hanssen: Et Tilbageblik, II, 1930, S. 73—80.

” - T Hans Lund.
I Amoureux, se Lamoureux.

Amsfortius, Franciscus Marcellus, —1559—, Musiker.

A., der mulig har tilhørt den Hamsfort'ske Slægt og kan have stammet fra Amersfort i Holland, ansattes 1557 som Sangmester (til Tider benævnet Kapelmester) ved Christian III.s Hof, hvor han forestod det kgl. Kantori, herunder bl. a. ogsaa Sangerdrengenes Uddannelse. Et Par Aar virkede han sammen med Johan Paston, der dog ved Tronskiftet 1559 drog til Stockholm, hvor han tog Tjeneste ved Erik XIV.s Kapel. De to Kapelmestre havde afløst Rasmus Heynssen; A. efterfulgtes af Arnold de Fine, der traadte i Funktion 1571. A.s Virksomhed som Hofmusiker kan efterspores dels gennem et Par Kompositioner i »Christian III.s Stemmebøger« (Gl. kgl. Samling 1873, 4⁰) over Melodien »Christ ist erstanden« (Stemmebøgerne ukomplette og Kompositionen derved defekt), dels ved hans Arbejde for at skaffe passende Tilgang til Kantoret; 1568 berejser han Landet for ud af Skolernes Pblingekreds at finde dygtige, musikalske Dreng, som kan oplæres til Sangere. 1563 belønnes han med et Kanonikat i Roskilde (som han havde haft Ekspektancebrev paa siden Sommeren 1562); sammen med andre begunstigede fritoges han en Aarrække for Skat heraf til Kronen. Om A. 1571, da Hofmusikken omordnedes (efter den nordiske Syvaarskrig), har maattet trække sig tilbage fra sin Stilling og muligvis har forladt Landet, eller om han paa dette Tidspunkt er død, vides ikke.

Kancelliets Brevbøger 1556—60, ved C. F. Bricka, 1887—88; 1561—70, ved L. Laursen, 1893—96. H. F. Rørdam: Monumenta hist. Dan., I, 1873, S. 728. Samme: Kbh.s Univ. Hist. 1537—1621, I, 1868—69, S. 322; IV, 1868—74, S. 153. V. C. Ravn: Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid (Festskrift i Anledning af Musikforeningens Halvhundredaarsdag), I, 1886, S. 7. Angul Hammerich: Dansk Musikhistorie indtil ca. 1700, 1921, S. 136. Rente-mesterregnskabet 1557, 8. Okt., og 1558, 2. Marts. S. A. E. Hagens musik-historiske Samlinger i Det kgl. Bibliotek. • [^] *Abrahamsen* -

Amthor, Christoph Heinrich, 1677—1721, kgl. Historiograf. Døbt 14. Dec. 1677 i Stolberg i Harz, d. 21. Febr. 1721 paa Rosenborg i Kbh., begr. sst. (Petri). Forældre: Grevelig Stolbergsk Hofraad, senere Kansler Joachim Huldreich A. (1631—94, gift i^o 1664 med Anna Margaretha Freyer, 1622—72, Enke efter Dr. Adam/Scheller) og Anna Maria Parthesius (1654—90). Gift i^c med Anna Gorritz, d. 1702. 2° med Anna Sophia Martini, begr. 1. Marts 1728 i Slesvig, D. af Prokansler ved Universitetet i Kiel, Professor, Justitsraad Nicolaus M. (1632—1713) og Anna Christine Kluwer (d. 1721).

A. opdroges af sin Farbroder Ehrenfried A., dansk Etatsraad og Over-Krigs- og Land-Kommissær i Hertugdømmerne, der levede i barnløst Ægteskab med sin Hustru Anna Sabine, f. Claudi. De boede i den kgl. Del af Holsten, først i Gluckstadt, senere i Rendsborg. 1694 dimitteredes han til Universitetet i Kiel, hvorefter han gik til andre tyske Højskoler. Han lagde sig efter Lovkyndighed, Statsvidenskab og Historie og blev en Discipel af Thomasius, hvis Iver for den nationale Ret og Modersmaalet han tilegnede sig. 1703 ansattes han som Prof. ord. i Statsvidenskab og Prof. extraord. i Privatret ved Universitetet i Kiel. Som saadan optraadte han med megen Iver for den nye Tids Ideer; han brugte endog Modersmaalet ved enkelte af sine Forelæsninger og udgav Skrifter i det. Han søgte at fremkalde et alvorligt Selvarbejde hos de studerende, større videnskabelig Sans og jævnlig Indøvelse af det lærte gennem de dengang ellers ikke meget brugte Eksaminatorier. 1712 blev han Professor i national (o: slesvigsk og holstensk) Ret, som han særlig havde dyrket. I de samme Aar skrev han i eget og andres Navn en stor Mængde Lejlighedsdigte og Festsange, en svulmende retorisk, men uendelig fad Rokokopoesi, af hvilken han senere lod et Udvalg trykke (*»Poetischer Versuch einiger Teutschen Gedichte«*, 1717).

Imidlertid droges han ind i de samtidige politiske Begivenheder. Som opdragen af en kongelig Embedsmand fulgte han den danske Sag med sin fulde Sympati og skrev allerede fra 1709 Hædersdigte til Kongen i Anledning af hans Rejser og Sejrvindinger. Da det afgørende Brud med Gottorp derefter indtraadte, modtog han 21. Aug. 1713 Udnævnelse til dansk Kancelliraad og søgte straks efter gentagne Gange sin Afsked af den hertugelige Tjeneste uden dog at kunne faa den. Han forlod derfor Kiel og modtog Udnævnelse til Medlem af den 4. Nov. s. A. oprettede Overret for det genforenede Hertugdømme Slesvig. Desuden blev han 12. Okt. 1714 kgl. Historiograf og Præsident i Staden Rendsborg.

I de følgende Aar udfoldede han en betydningsfuld Forfatter-virksomhed til Oplysning af Hertugdømmernes, særlig Sønderjyllands offentlige Ret, ligesom han anonymt deltog i den samtidige litterære Strid med Sverige og Gottorp for at retfærdiggøre den danske Politik og paavise dens Nødvendighed. Af størst Betydning er hans Skrift om Ridderskabet (»Historischer Bericht von dem vormahligen und gegenwärtigen Zustande der Schleswig-Holsteinischen Ritterschaft und ihrer Privilegien«, 1714), der bragte ham i Polemik med hans tidligere Kollega, Professor J. B. May, og hans officielle Forsvarsskrifter for den kgl. Politik (navnlig »In jure et facto gegründeter Beweis der vielfältigen Treulosigkeiten, so das jetzt-regierende allerdurchl. Konigl. Dånische Haus von dem Fursti. Holstein-Gottorfischen bisher erlitten, worin . . . gezeiget wird, dass das Hertzogthum Schleswig durch offenbahre Rebellionen und bose Intriguen der damahligen Holsteiner von der Krohne Dennemarck zum erstenmahl abgerissen etc. Auf aller-nådigstem Befehl«, 1715).

Hans Stilling som Historiograf bevirkede i Forbindelse med de gottorpske Stridigheder, at han efter kgl. Ordre gennemgik Arkivet paa Gottorp, og 1718 søgte han Kongens Approbation paa en Plan til Udarbejdelsen af vidtløftige Aarbøger vedrørende Frederik IV.s Regeringshistorie, hvilende paa udstrakt Brug af Arkivalier. N. A. brød han op fra Hertugdømmet for at bosætte sig i Kbh. (Rosenborg), hvor han i den følgende Tid ivrigt syslede med det store annalistiske Værk. Han naaede dog kun til i to Foliobind at faa redegjort for Perioden fra Kongens Tronbestigelse til Freden i Travendal (»Die Regierung u. Thaten Königs Friederich d. Vierten zu Dennemark u. Norwegen aus zuverlässigen sowohl geheimen als öffentlichen Uhrkunden u. Originalien beschrieben«. Utrykt. Rigsarkivet). Arbejdet blev efter hans Død fortsat af Andreas Hojer (s. d.). Efter Fredsratifikationen i Efteraaret 1720 henvendte det tyske Kancelli sig til ham for at konferere med ham om de fremtidige Former for Slesvigs Styrelse, men han oplevede ikke at se Indlemmelsen fuldbyrdet. — Stik af Bernigeroth (1717).

Johs. Moller: *Cimbria literata* II, 1745, S. 36—38. *Schriften d. Univ. zu Kiel*, V, 1859, S. 42—46. *Hist. Tidsskr.*, 5. Rk., IV, 1883—84, S. 17—18. *Dsk. Mag.*, 6. Rk., V, 1930, S. 189—98. Ellen Jørgensen: *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*, 1931, S. 163 f.

Vilh. la Cour (A. D. Jørgensen).

Amthor, Friderich Ehrenfried, 1682—1741, Officer. Døbt 3. Dec. 1682 i Stolberg i Harz, d. 27. April 1741. Broder til Christoph

Heinrich A. (s. d.). Gift med Marie Anne Josine van Laethem, døbt 30. Maj 1687 i Bruxelles, d. 18. Okt. 1766 sst., D. af Generalkrigskommissær Jean Baptiste van L. og Anne van Langenhove.

Om A.s tidligste Tjeneste i Danmark vides intet, men det er sandsynligt, at han har tjent i det danske Hjelpekorps i Italien, Ungarn o. fl. St.; i øvrigt havde han Slægt i Danmark. Maj 1716—Dec. 1717 var han Chef for Drabantkorpset og det dermed forbundne Landkadetkompagni, som han fratraadte i Marts 1718. Han var da allerede blevet udnævnt til Chef for det nyoprettede jysk-fynske nationale Dragonregiment, som han beholdt, til han 1727 blev Oberst og Chef for Livregiment til Hest. 1728 blev han Generalmajor, og 1733 fik han Kommandoen over Rytteriet i Hertugdømmerne. 1734 deltog han under General Joachim v. Morner i det ublodige Felttog ved Rhinen, under hvilket han udnævntes til Generalløjtnant. Han maa antages at være Forfatteren til et klart og indgaaende Indlæg af 1739 angaaende Hæren, hvori han gjorde Rede for dens Brøst og fremsatte Forslag om Forbedringer. Det dannede senere Grundlag for de af Overkrigssekretær, General Michael Numsen indførte Forbedringer. 1740 blev han Kommandant i Rendsborg. — Hv. R. 1733.

K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær, III, 1926, S. 153 f, 279.

Rockstroh (P. F. Rist).

Ancher (Ancker, Anker), Navnet paa flere danske Familier. Den adelige Slægt Anker nedstammer fra Købmand Erich Olofsson Anker i Kristiania (1644—99), blandt hvis Børn var Sognepræst Bernt Anker i Land (1680—1724), hvis anden Søn Erich Anker til Moss Jernværk (1709—85) var Fader til nedenn. Guvernør Peter Anker (1744—1832) og Statsraad Carsten Tank Anker (1747—1824) — Stamfaderen til den ældre Linie af 1778 — der begge blev naturaliserede som dansk Adel 1778 sammen med deres tre Fætre, Konferensraad Bernt Anker til Moss Jernværk m. fl., der stiftede det Ankerske Waisenhus (1778) og det Ankerske Fideikommis (1801), Kammerherre Peder Anker til Bogstad (1749—1824) og Jess Anker (1753—98), fra hvilken sidste den yngre Linie af 1778 nedstammer. Disse tre var Sønner af Justitsraad Christian Anker (1711—65). En yngre Broder til ovenn. Sognepræst Bernt Anker (1680—1724), Købmand Jan A. (ca. 1687—1750) var Fader til Grosserer Nils Anker (1735—ca. 1806), der sammen med sine Brodersønner Grossererne Jan Anker (ca. 1762—1809) og Nils Anker (1764—1812) optoges i den danske Adel 1790. — En born-

holmsk Slægt A. nedstammer fra Præsten Hans A. (Anchersen) i Skaane (ca. 1603—55), der rimeligvis er Fader til Frihedshelten Poul A. (ca. 1630—97) (s. d.), hvis Sønnesøn er nedenn. Dr. jur. Peder Kofoed A. (1710—88), der var Fader til nedenn. Stiftsprovst Lorents A. (1746—98). — En anden bornholmsk Slægt føres tilbage til Gaardejer Anders Hansen i Knudsker (f. ca. 1726), hvis Søn Michel Andersen A. i Knudsker var Bedstefader til nedenn. Johan Andreas Peter Anker (1838—76) og til Gaardejer Hans Michael A., hvis Søn er nedenn. Maler Michael Peter A. (1849—1927). En yngre Søn af Anders Hansen var Anders Andersen A., der var Købmand i Rønne og Bedstefader til Legatstifteren Carl Andreas Ancker (1828—57) (s. d.).

Danmarks Adels Aarbog, VI, 1889, S. 12 f. Lengnicks Stamtavler. J. Bidstrup: Stamtavle over Familierne Muller, Madvig og Sode, 1884, S. 20 f. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1900, S. 223.

Æ g r t P a M i k k t

Ancher, Anna Kirstine, f. 1859, Malerinde. F. 18. Aug. 1859 i Skagen, D. af Købmand, Hotelejer Erik Brøndum (1820—90) og Ane Hedvig Møller (1826—1916). Gift 18. Aug. 1880 i Skagen med Maleren Michael Peter A. (s. d.).

Allerede mens Fru A. var Barn, opdagede Malere, der kom til Skagen, det umiskendelige Talent i hendes Tegninger, og efter Konfirmationen fik hun i Kbh. Undervisning paa Vilh. Kyhns Tegneskole. Hun havde allerede udstillet nogle gode Arbejder, før hun blev viet til Michael A. Han var i sin Kunst udpræget mandig og modig, hun i sin udpræget kvindelig og beskeden; alligevel fik hun som Kunstner større Indflydelse paa ham end han paa hende. Længe indskrænkede hun sig til nænsomt behandlede Studier i Olie og Pastel eller Billeder med en enkelt Figur, undertiden to. De var sjælfuldt opfattede, virkningsfulde og følelsesrige — som Fremstillingerne af den ensomme, gamle, blinde Kone —, de viste tillige medfødte koloristiske Evner, der især i Billedet af Pigen med det røde Skørt fejrede en glimrende Triumf. Hvor elskværdigt de to skikkelige gamle i Billedet af »Maageplukkerne« end er sete, er der dog her et Glimt af det lune Skælmeri, der dukker frem i andre af hendes Arbejder. Ved Siden af Skildringer af Skagens fattige Almue optog hun smaa maleriske Motiver fra sit eget Hjem eller sine Forældres Bolig. Ogsaa her kunde Solen skinne ind, og hun havde i sine Billeder en mærkelig Evne til baade bogstaveligt og figurlig talt at fange en Solstraale. Ofte indlod hun sig dog med højst alvorlige Emner. Efter et kort Studieophold i Paris vovede hun sig i Kast med en stor og vanskelig Opgave i

Kunstmuseets 1891 malede figurrige Fremstilling af »En Begravelse«. Senere har hun malet andre anselige Værker, tillige udmærkede — delvis store — Portrætter af sin gamle, ærværdige Moder, af sin Mand og sin fordums Lærer Kyhn paa hans sidste Dage. Dog har hun ogsaa i senere Aar fortrinsvis berettet om Skagboerne og deres Hjem, ikke sjældent i indtagende Billeder, om end Gennemførelsen af disse ikke har samme Fasthed og Energi som i hendes Ungdomsarbejder i den Hirschsprungeske Samling. Ved Siden af denne har Skagens Museum hende smukt — tillige rigt — repræsenteret. — Ingenio et arti 1923. — Flere Malerier af M. Ancher, bl. a. hos Udstillingsko miteen paa Charlottenborg, paa Kunstmuseet (1881) og hos Hirschsprung (1884), af P. S. Krøyer bl. a. i den Brøndum'ske Samling i Skagen og af Sig. Swane (1931). Tegning af M. Ancher i Kobberstiksamlingen.

Karl Madsen: Skagens Malere, 1929. Se i øvrigt Litteraturen under Michael A.

[^], if ,
Aar i Madsen.

Ancher, Lorents, 1746—98, Præst og Filolog. F. 4. Okt. 1746 i Kbh. (Frue), d. 7. Juni 1798 i Odense, begr. sst. Forældre: Professor Peder Kofoed Ancher (s. d.) og 1. Hustru. Gift 13. Maj 1774 i Kbh. (Helligg.) med Ursula Elisabeth Wodroff, døbt 29. Aug. 1748 i Kbh. (Helligg.), d. 1. April 1813 i Stokkemark, D. af Justitsraad Frederik W. (1682—1748) og Ursula Christiane Linde (1721—89, gift 2° 1751 med Stadshauptmand, Hofjuvelerer Frederik Fabritius, 1684—1755).

A. dimitteredes 1763 privat til Universitetet og tog teologisk Embedseksamen 1766. N. A. rejste han til Gottingen, hvor han særlig studerede Græsk og Latin samt østerlandsk Filologi under Heyne og Michaélis. Her tog han Magistergraden 1770, ansattes som Repetent ved det teologiske Fakultet og holdt Forelæsninger over forskellige græske Forfattere; tillige var han Medudgiver af 1. Bind af Walchs filologiske Bibliotek (1770). Svækket Helbred nødte ham imidlertid til at forlade sin Virksomhed i Gottingen og vende tilbage til Danmark (1772), hvor han allerede i Begyndelsen af 1773 ansattes som Professor ord. i Teologi og ved den store Doktorpromotion 1774 i Anledning af Arveprinsens Formæling disputerede for den teologiske Doktorgrad. Hans svage Helbred tillod ham fremdeles ikke anstrengt Studium, og han ønskede derfor en praktisk Virksomhed, som aabnede sig for ham, idet han 1775 udnævntes til Stiftsprovst og Sognepræst ved St. Knuds Kirke i Odense. Her holdt han undertiden Konfirmation paa Tysk og vedligeholdt Forbindelsen med de tyske Lærde og sin Tids

Videnskab. Aftrykte Arbejder foreligger kun lidet fra A.s Haand; foruden de nævnte gottingske Arbejder og Doktordisputatsen kun nogle Prædikener og et ubetydeligt liturgisk Lejlighedsskrift. Men i Haandskrift har han efterladt betydelige Forarbejder til en Udgave af Photius' græske Glossarium og Aratus' Phaenomena, hvilke Samlinger nu bevares paa Det kgl. Bibliotek i Kbh. og har ikke ringe Værd. Photius' Leksikon skulde udgives paa Suhms Bekostning, og A. arbejdede i mange Aar med uafbrudt Flid derpaa; 1785 havde han endogsaa ved A. P. Bernstorffs Anbefaling faaet et Haandskrift til Laans fra Biblioteket i Cambridge; men Arbejdet lykkedes det ham ikke at fuldende. I et lille Stridsskrift 1789 hævdede han Photius' Fortjeneste over for den tyske Teolog H. E. G. Paulus' affejende og overfladiske Dom over hans Værk.

J. C. Bloch: Den fyenske Geistligheds Hist., I, 1787, S. 698—702.

A. Jantzen (Øjvind Andreasen).*

Ancher, Michael Peter, 1849—1927, Maler. F. 9. Juni 1849 paa Frigast, Rutsker Sogn paa Bornholm, d. 19. Sept. 1927 i Skagen, begr. sst. Forældre: Gaardejer, senere Købmand Hans Michael A. (1825—75) og Ellen Elisabeth (Elna) Munch (1827—85). Gift med Anna Kirstine A. (s. d.).

A. blev sat i Latinskolen i Rønne, men da det i økonomisk Henseende gik stærkt tilbage for hans Forældre, naaede han ikke at blive Student. 1865 fik han Plads som Skriver paa Kalø Gods-kontor. Da Th. Philipsen og Vilh. Groth næste Sommer malede Studier der paa Egnen, vakte de ved at rose hans Tegninger hos ham en snart ubetvingelig Lyst til at forsøge paa at bryde sig en Bane som Kunstner. 1871 kom han i Kbh. paa C. V. Nielsens Tegneskole og snart efter ind paa Kunstakademiet, hvis Klasser han hurtigt gennemgik uden dog at opnaa Afgangsbetegnelse. 1874 debuterede han paa Foraarsudstillingen med sit store, figurrige og karakterfulde Billede af »En jysk Barselstue«. Ud paa Sommeren kom han for første Gang til Skagen, hvor han fandt et særpræget Sted med en ejendommelig Befolkning, hvis Liv og Færd han med Finhed, Kraft og Dybde har karakteriseret fra mange Sider, ikke mindst fra den alvorlige, som 1877 i Billedet »En Lægprædikant, der holder Gudstjeneste paa Skagens Strand«, 1880 i sit energisk gennemførte Maleri »Vil han klare Pynten?« og 1882 i Kunstmuseets Billede af Fiskerne, der en skummel Vinterdag følger Redningsbaaden gennem Klitterne. Han beundrede det Hertesind, med hvilket de udførte deres Pligt, der undertiden krævede deres Liv, hvad han paaviste i Kunstmuseets store Billede fra 1890 af

»Den Drukned«. Han iagttog og gengav dog ogsaa Fiskerne, naar de paa smukke Sommeraftener udhvilede paa Stranden eller i Kroen optraadte som lystige Folk, men selv hans Fremstillinger af deres daglige Liv er prægede af hans Kærlighed til deres stolte Skikkelser og bramfri Væsen, som det store Billede »En Skagensfisker« (1894), der findes i Galleria d'arte moderna i Venezia.

Sin nøje Fortrolighed med og fine Forstaaelse af hele Skagens fattige Befolkning har han vist i mange gode Karakterstudier og Billeder. Snart fremstiller de et bundskikkeligt Ægtepar i deres elendige Rønne, snart Drengene i Pogeskolen eller deres Mødre og Søstre beskæftigede i Hjemmet. Hans Billede fra 1880 i den Hirschsprungske Samling med den fattige Titel »Figurer i et Landskab« viser en sart ung Pige, der sidder i en Klit med Heden til Baggrund, en gammel, blind og svaghjernet Stakkel døser i Sandet ved hendes Side. Denne Figur vender tilbage som en storstilet tragisk Skikkelse i det Nationalgalleriet i Oslo tilhørende store Billede fra 1884 og i den Hirschsprungske Samlings n. A. malede Fremstilling som Barnepige. Den sarte unge Pige genser vi liggende syg i sin Seng med et drømmende Blik paa et 1882 malet Billede, lige indtagende ved sin poetiske Stemning og ved sine rige, skønne, fyldige Farver. A.s Evner som Maler udvikledes under Kappelstrid med de mange dygtige Kunstnere, der kom til Skagen; Kunstmuseets Billede fra 1889 af »Pigen med Solsikkerne« er ren Studiekunst uden fortællende Indhold, men et pragtfuldt Maleri. Hans Forbindelse med Anna A. blev heller ikke uden Indflydelse paa hans Virksomhed. I Kunstmuseets Billede fra 1883 »Dagens Arbejde bedømmes« har de fremstillet hinanden; mellem hans mange Portrætter af hende er det n. A. malede monumentale Portræt i den Hirschsprungske Samling et af hans Hovedværker. Det mest anelige mellem disse er dog Ribemuseets efter mange Aars Slid 1888 fuldførte store Maleri af hans Datters Daab i Skagens Kirke. Som andre af hans bedste Arbejder mødte det ikke straks synderlig Paaskønnelse. Motiver fra sit Hjem har han behandlet i Skagensmuseets smukke Billede af »Julenissen staar Model« og dets nydelige lille Maleri af Datteren som Rekonvalescent. Efter hende har han ogsaa malet nogle af sine fineste Portrætstudier. Til hans ypperste Portrætbilleder hører et Par Selvportrætter og hans glimrende karakterfulde legemsstore Portræt af Maleren Carl Locher; hans mest anelige er to Gruppebilleder: »Juledag 1900«, — der som Lochers Portræt findes paa Skagens Museum —, og »Kunstdommere«, der tilhører det nationalhistoriske Museum paa Fr.borg.

Paa Skagen var han groet fast, og kun rent undtagelsesvis har

han — som i Skagensmuseets paa Bornholm 1879 malede udmærkede Billede med en Sygeseng — behandlet Motiver, han ikke har fundet deroppe. Der er en paafaldende stor Værdiforskel paa hans Arbejder, han havde ikke Krøyers smidige Kraft og maatte i Reglen anvende al sin Kraft paa et Billedes Gennemarbejdelse, for at det ret skulde lykkes. Han har ikke bevaret denne Kraft i mange Gentagelser og løst behandlede Fremstillinger af Fiskere i Olieøj og Sydvest; desuden lod han sig i sine senere Aar undertiden føre paa Vildspor ved Forsøg paa at konkurrere med Krøyer i Billeder med elegant klædte Damer. Skønt han paa sit særlige Omraade vedblev at gøre nye Fund, var hos de fleste hans Anseelse i Dalen. Ved den efter hans Død af Kunstforeningen i Jan.—Febr. 1928 afholdte Mindeudstilling blev det for mange først rigtig klart, at han ved en anelig Række stærke og marvfulde Arbejder baade som Maler og som Karakterskildrer har en fremskudt Plads i sin Tids bedste danske Malerkunst. — Et af de talrige Selvportrætter paa Kunstmuseet (1902), Maleri af Anna Ancher hos Charlottenborg-Udstillingens Komité (1901); flere Gange fremstillet i Maleri af P. S. Krøyer (bl. a. »Frokost paa Skagen«, 1883 og 1886) og i en Portrætbuste af denne (1884); fremstillet af L. Tuxen i den legemsstore Bronzegruppe af A. og Krøyer uden for Skagens Museum. Portrætteret paa E. Henningsens Tegning af Bogstaveligheden (Fr.borg).

Karl Madsen i Tilskueren 1886, S. 210—30, i Politiken 9. Juni 1919 og: Skagens Malere, 1929. III. Tid. 22. Maj 1904. K. Søeborg i Ord och bild, XIII, 1904, S. 599—607. Alba Schwartz: Skagen, 1912—13. V. Jastrau i Samleren, V, 1928, S. 17—21. Th. Oppermann i Berl. Tid. 5. Febr. 1928.

Karl Madsen.

Ancher, Peder Kofod (Kofod), se Kofod Ancher.

Ancher, Poul Hansen, ca. 1630—97, Præst, Folkefører. F. ca. 1630 i Skaane, d. 28. Okt. 1697 i Hasle, begr. sst. Forældre: vistnok Sognepræst Hans A. (Anchersen) (1603—55) i Hovby, Ingelstad Herred og Else Olesdatter. Gift i^o 1655 i Hasle med Karen Sode, d. 1684, D. af Sognepræst Jens Hansen S. (d. 1654). 2° med Lene Nielsdatter, d. tidligst 1709 (gift 2° 1698 med By- og Herredsfoged i Hasle Eskil Nielsen, d. 1706, 3° 1709 med Borgerkaptajn Gregers Christensen i Aakirkeby), D. af Arkelimester Niels Jørgensen i Sandvig (1636—93).

Student 1650 fra Frue Skole i Kbh. blev A. sidst i 1654 Sognepræst i Hasle og Rutsker og holdt trofast ved det ringe Kald lige til sin Død. Ved sit Ægteskab med sin i Pestaaret døde Formands

Datter og ved sine to Søstres Giftermaal traadte han i mangfoldigt Svogerskab med Landsdelens Præster. Da Bornholm 1658 i Roskildefreden var afstaaet til Sverige, lagde han sit danske Sindelag for Dagen og blev Sjælen i at rejse den Sammensværgelse til at afkaste Fjendeaaget, som Hasle Borgere knyttede, og som vandt Nørre og Vestre Herreders Bønders, Rønne Borgeres og Præsteskabets almene Tilslutning. Da Opstanden var brudt ud 8. Dec. ved den svenske Landshøvding Johan Printzenskolds uformodede Komme til Rønne, hvor den djærve Troppefører Jens Kofoed tog ham til Fange, og han dræbtes i Tumulten, vaagede A. i Rutsker Præstegaard over dens Fremme; herhen samledes Bondehæren om Natten, og som Fører for Herredsbønderne marcherede A. 9. Dec. frem for Hammershus og skrev her sammen med Hasle Borgerkaptajn Peder Olsen (Hassel) den Opfordring til den svenske Garnison, som fik denne til at overgive Fæstningen uden Kamp. Paa den Navneliste over deres Førere i Opstanden, som Bornholmernes Sendemænd 29. Dec. 1658, Genkomstdagen til Danmark, overrakte Kong Frederik III., indskreves 21 kun med Navn, og ene A. gav de Ære for hans Raad og Daad i hele Opstanden. Som Løn herfor skænkede Kongen ham 11. Dec. 1659 Aakirke Kanonikat. Herefter nød A. fast Tillid hos sine Kaldsbrødre, som 1659 og senere valgte ham til deres Talsmand i Kbh., hos Regeringen, som 1668 satte ham sammen med hans Kampfælle fra 1658 Amtsskriver Hans Christensen (Storch) ind i den udsatte Stilling som Skattekommissar paa Bornholm, og hos Herredsbønderne, som stillede ham i Spidsen for de fire Talsmænd, der 1675 foredrog Kongen deres haarde Klager over Landets Guvernør Martin Barteldt og fik denne fjernet. Efter sin første Hustrus Død følte A. sig gammel og fik 1685 sin Søn til Kapellan og vordende Efterfølger. Dog valgtes han s. A. til Landsprovst. Hans anden Hustru bragte ham ind i en uhyggelig Slægtsaga, idet hendes yngre Broder 1696 henrettedes som Brodermorder. Endnu hundrede Aar frem i Tiden mindedes A. paa Bornholm som Hovedhjulet i Opstanden 1658 og glemtes heller ikke af nyere Historikere, ihvorvel det blev Bornholmerne en Trossag, at Jens Kofoeds djærve Daad var hele Opstanden. — Mindesten i Hasle 1908.

M. K. Zahrtmann og G. L. Grove i Hist. Tidsskr., 7. Rk., I, 1897—99, S. 142—61, 462—82, 613—26. M. K. Zahrtmann i Bornholmske Saml., XIV, i9²²> • ^J—47- tø g Zahrtmann.

Anchersen, en af de danske lærde Slægter. Den nedstammer fra Sognepræsten Søren Poulsen i Egtved og Ødsted, der var født i

Kolding 1561 (d. 1640). Han gøres af Giessing og samtidige Genealoger til Søn af Mag. Poul Ancharius i Starup i Haderslev Amt (d. 1634), men dette er urigtigt. Hans Fader kendes ikke, Moderen hed Else Poulsdatter. Med sin første Hustru Mette Stephansdatter havde han otte Børn, blandt hvilke Magister Ancher Sørensen (1608—82), der var Sognepræst og Provst i Kolding. Denne havde ti Børn, hvoriblandt Sognepræst i Ringkøbing Søren A. (Colding) (1638—90), hvis Søn, Sognepræst i Sdr. og N. Bork Magister Ancher Sørensen A. (1669—1715) var Fader til nedenn. Brødre Søren A. (1698—1781), Hans Peter A. (1700—65) og Ancher A. (1702—60). — En anden Søn af ovenn. Mag. Ancher Sørensen (d. 1682) var nedenn. Biskop Ancher A. (1644—1701). Blandt dennes otte Børn var nedenn. Biskop Mathias A. (1682—1741), hvis Søn er nedenn. Højesteretsassessor Johan Joachim A. (1721—85).

V. A. Secher: Meddelelser om Slægten Secher (Siker), 1885, S. 26 f., 40, 60—63. Treschow: Danske Jubel-Lærere, 1753, S. 163 f. Giessing: Nye Saml. af Jubel-Lærere, 2, I, 1781, S. 265. Jesper Lunds utrykte Stamtavler i Ny kgl. am ., 4 27 5.

Albert Fabritius.

Anchersen, Ancher, 1644—1701, Biskop. F. 17. Jan. 1644 i Kerteminde, d. 19. Juni 1701 i Ribe, begr. i Kolding K. Forældre: Sognepræst i Kolding, Provst, Magister Ancher Sørensen (1608—82, gift i° 1637 med Maren Nielsdatter Bøgvad, 1618—39) og Anne Jeremiasdatter (Wulf) (ca. 1624—1700). Gift 1° 7. Sept. 1673 i Kolding med Maren Pedersdatter, døbt 19. Maj 1651 sst., begr. 23. Jan. 1685 sst., D. af Raadmand Peder Udsen (ca. 1616—59) °g Dorthe Poulsdatter (ca. 1627—71) gift 2° 1661 med Raadmand i Kolding Zone Pedersen, ca. 1636—87). 2° 1688 med Anne Nielsdatter Obling, begr. 4. Juli 1703 i Sindbjerg (gift 1° med Jens Jørgensen Jelling til Laage, d. 1679), D. af Niels Nielsen O.

A. gik i Odense Skole og fra 1659 i denne Bys Gymnasium, indtil han 1661 blev Student. Under et Ophold i Tyskland 1665—66 studerede han, særlig i Wittenberg, Teologi og orientalske Sprog. Han blev derpaa Rektor ved Kolding Skole 1668, disputerede 1671 for Magistergraden, og blev 1682 Sognepræst i Kolding, men udnævntes 1692 af Kongen, der kendte ham fra sine Ophold paa Koldinghus, til Hofprædikant hos Kronprins Frederik under dennes Udenlandsrejse 1692—93. Straks efter sin Hjemkomst blev han udnævnt til Biskop over Ribe Stift, og ved kgl. Patent af 1697 blev han Dr. theol. Universitetsprogrammet, som udstedtes i Anledning af hans Død, kalder ham »en Mand af gammeldags

Sæder, som kun deri var ny, at han ikke havde den gamle Tids Fejl«. — En Del Breve i Det kgl. Bibliotek. — Marmorepitafium i Kolding K. Maleri i Ribe Domkirke. Stik af A. Reinhardt (1725).

Universitetets Program 1701. P. N. Frost: Efterretninger om Ribe Domkirke, 1841, S. 60.

*'

” S. Nygård ” ” ” ” ” ” ”
(V.A. Secher).

Anchersen, Ancher, 1702—60, Læge. F. 7. Jan. 1702 i Sdr. Bork, d. 28. Febr. 1760 i Ribe, begr. sst. Forældre: Sognepræst, Magister Ancher Sørensen A. (1669—1715) og Marie Hansdatter Curtz (1681—1767 el. 1768, gift 2° ca. 1720 med Sognepræst Lauge Pedersen, 1692—1753) — Gift 1732 med Ingeborg Christine Fridsch, døbt 11. Marts 1714 i Ribe, d. 31. Jan. 1790 sst., D. af Købmand, Raadmand Mads Pedersen F. (d. 1720) og Sophie Dorothea Andersdatter Bruun (1676—1749, gift 2° 1721 med Peder Jensen Baggesen, d. 1722, 3° 1723 med Christian Siegfried Enholm, d. 1769).

A. dimitteredes 1716 privat af Broderen Søren og plejede i de følgende Aar som Alumnus paa Borchs Kollegium sine medicinske Studier med Johs. de Buchwald som sin fornemste Lærer. Gennem denne, hvis Arbejde ogsaa kom Fødselshjælpen til gode, og som netop i A.s Studieaar holdt de første Forelæsninger herover her til Lands, fik den begavede Discipel særlig Interesse for dette hidtil forsømte Specialfag, og da han efter i nogen Tid at have været Amanuensis hos Jens Bing (den ældre) 1728—30 foretog en stor Studierejse ved Hjælp af Finckes og Fuirens Stipendier, opholdt han sig navnlig i Strasbourg hos den berømte Fødselshjælper Fried. Endnu inden sin Hjemkomst blev han af Frederik IV. udnævnt til Provinsialmedicus i Ribe, hvilket Embede han tiltraadte 1730 efter først at have erhvervet sig Doktorgraden ved en god obstetricisk Afhandling. Han udfoldede i denne Stilling en overordentlig stor Lægevirksomhed og vandt saa megen Anseelse, at hans Hjælp søgtes af syge fra hele Danmark, bl. a. af Enkedronning Anna Sophie. I Anledning af hans Død udgav Universitetet et smukt Program som Anerkendelse af hans Dygtighed og Lærdom, ligesom ogsaa senere M. Saxtorph hædrede ham som praktisk og videnskabelig Akkuchør. Af sin Formue oprettede A. et Legat paa 2000 Rdl. for deraf at lønne en dygtig Skoleholder i Ribe. — Epitafium i Ribe Domkirke.

V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen, II, 1873, S. 210 f. Saml. t. jysk Hist. og Top., X, 1884—85, S. 85—94. Jul. Petersen: Den danske Lægevidenskab, 1893, S. ilt. E. Ingerslev: Fragmenter af Fødselshjælpen Historie, I, 1906, S. .; II, 1907, S. 266 f. j^ Petersen (v. Meisen*) •

Anchersen, Hans Peter, 1700—65, Filolog og Historiker. F. 4. Okt. 1700 i Sdr. Bork, d. 22. April 1765 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Trin. K.). Broder til Lægen Ancher A. (s. d.). Gift 13. Febr. 1737 i Kbh. (Nic.) med Cathrine Madsdatter Wiel (gift i^o med Kommerceraad og Raadmand i Kbh. Herman Høyer, d. 1725), f. paa Strømsø, d. 27. Jan. 1762 i Kbh. (Nic), D. af Købmand Mads Jensen W. (d. 1716, gift i^o med en ukendt, d. ca. 1675; 3° 1702 med Suzanne Clausdatter Røyem, 1670—1730) og Anne Cathrine Clausdatter Becker, d. ca. 1701 (gift i^o 1687 med Generalkvartermesterløjtnant Peter Poulsen Arboe, 1656—89).

A. blev Student 1716, privat dimitteret, 1717 tog han Exam. philos., blev Baccalaureus og Alumnus paa Valkendorfs Kollegium, 1719 blev han Dekanus paa Klosteret, rejste 1723—26 udenlands (i Tyskland) med en Borgersøn, blev 1726 Magister og Hofmester for Etatsraad Axel Billes tre Sønner, med hvilke han laa to Aar i Halle, besøgte derefter Paris, England og Nederlandene; efter sin Hjemkomst 1730 holdt han private Kollegier over Verdenshistorie, Geografi og Veltalenhed. 1732 blev han Konrektor ved Katedralskolen i Kbh., 1733 tillige Universitetsbibliotekar; han læste over Veltalenhed for Professor Th. Bartholin, over Historie og Geografi for Professor Holberg. 1736 blev han Professor og Assessor i Konsistoriet, s. A. Dr. juris, 1737 Professor eloquentiæ. Han var to Gange Rector magnificus, ni Gange Dekan. A. var en meget lærd Mand i sine Fag: klassisk Filologi og de nordiske Landes Historie og indre Forhold i Middelalderen. Han var tillige en meget flittig Mand, om end hans Skrifter ikke alle udmærker sig ved deres Omfang; de fleste var Disputatser, af hvilke han har udgivet 56. En Disputats, »Observationes de solduriis«, udkom i tolv Afdelinger i Aarene 1734—40, en anden, »Horatii Carmina secularia ad laudem Phoebi et Dianæ«, udkom i tretten Afdelinger i Aarene 1749—60. Nogle af hans Disputatser blev udgivet i Bremen 1775 som »Opuscula minora collecta«; seks Disputatser fra 1741—45 om Fejltagelser, som Fremmede har begaaet ved at behandle Fædrelandets Geografi, udkom samlede som Bog 1747. Af hans andre Skrifter (heriblandt Universitetsprogrammer, akademiske Taler) maa fremhæves: »Herthedal ved Leyre i Siælland og det gamle Dannemark 150 for og efter Christi Fødsel« (1745), som 1747 udkom paa Latin i ny Bearbejdelse: »Vallis Herthæ Deæ et Origines Daniae ex Graecis et Latinis Autoribus descr. et illustr.«, men hvoraf kun 1. Bind blev udgivet, samt det første Universitetsprogram i Modersmaalet ved Kbh.s Universitet, »Indbydelse til at høre en Forelæsning om en Hofmesters Pligter« (1754)- A. ind-

tager en smuk, om ikke nogen fremragende Plads blandt de danske Lærde i det 18. Aarh.; han omtales som en Mand med et godt Hjerte og som meget godgørende; han besad en udmærket Hukommelse, han kunde Virgil udenad, men ogsaa danske Kæmpeviser; naar han reciterede Visen om Axel Thorsen, stod Taarerne ham i Øjnene. — Virkelig Justitsraad 1752.

Kiøbenhavnske Nye Tidender om lærde Sager, 1765, S. 249—52. Minerva,
Chr. Bruun (Øjvind Andreasen)*.

Anchersen, Johan Joachim, 1721—85, Højesteretsassessor. F. 3. Nov. 1721 i Taarnby paa Amager, d. 21. Nov. 1785 i Kbh., begr. i Kolding K. Forældre: Sognepræst, senere Biskop Mathias A. (s. d.) og 2. Hustru.

A. blev Student 1737, juridisk Kandidat 1742, laa paa Borchs Kollegium 1739—44 og blev Højesteretsadvokat 1747. Han var en af sin Tids mest ansete Advokater og blev stærkt benyttet i Højesteret. Efter næsten fem og tyve Aars Virksomhed i Skranken optoges han 1770 i Rettens Midte som Assessor og blev samtidig Justitsraad. 1773 fulgte Udnævnelsen til Etatsraad, 1781 til Konferensraad. A. var udset til Eksekutor i Otto Thotts Bo, men døde, inden Hvervet blev udført. Kun enkelte juridiske Dissertationer foreligger fra hans Haand, derimod efterlod han sig et ret betydeligt Bibliotek. — Marmorepitafium af Wiedewelt i Kolding K.

Luxdorphs Dagbøger, udg. af E. Nystrøm, 1—11, 1915—30.

Eiler Nystrøm.

Anchersen, Mathias, 1682—1741, Biskop. F. 16. Marts 1682 i Kolding, d. 26. Febr. 1741 i Ribe, begr. i Domkirken sst., siden flyttet til Kolding K. Forældre: Sognepræst i Kolding, siden Biskop i Ribe, Dr. theol. Ancher A. (s. d.) og 1. Hustru. Gift i^o 29. Maj 1711 i Kbh. (Frue) med Theodora Bygball, begr. 12. Aug. 1711 i Kbh. (Frue K.), D. af Kancelliraad, Raadmand, Bergassessor Søren B. i Trondhjem (ca. 1660—1733, gift 2° 1709 med Sara Hammond, 1672—1717, Enke efter Præsident Albrigt Angell, 1660—1705) og Kathrine Rosmeyer (d. 1708). 2° 16. Nov. 1712 i Kbh. (Frue) med Maria Elisabeth Mechen (Meichen), D. af Konfessionarius hos Prins Jørgen Johan Joachim M. (d. 1710) og Catharina Margrethe Drøge (d. 1700).

Da Faderen forflyttedes til Bispestolen i Ribe, kom M. A. i Ribe Skole og dimitteredes derfra 1698. Ved Universitetet studerede han særlig under Professor Hans Steenbuch de østerlandske

Sprog, hvori han tilegnede sig meget omfattende Kundskaber, ligesom han ogsaa lærte at skrive Latin med en usædvanlig Færdighed, og ansattes derefter 1701 af sin Fader som Rektor i Fredericia. Ved Omgang med de jødiske Rabbimere ved den derværende Synagoge fik han Lejlighed til yderligere Uddannelse i Hebraisk. En Frugt af disse Studier var en Disputats: »Spicilegium defectus lexicorum rabbinicorum« (1704), hvori han oplyser Betydningen af en Række i den rabbinske Litteratur forekommende Ord, som manglede i de forskellige hidtil udgivne Ordbøger. Aaret efter blev han udnævnt til Professor designatus i det filosofiske Fakultet med Ret til ved Lejlighed at rykke op i det teologiske, hvorpaa han med kongelig Understøttelse rejste udenlands og besøgte Universiteter i Tyskland, Holland og England, idet han stadig studerede orientalske Sprog. Paa denne Rejse udgav han i Utrecht 1707 »Poema Tograi« paa Arabisk, ledsaget af Jacob Golius' latinske Oversættelse; næsten hele Oplaget af dette Arbejde gik imidlertid til Grunde ved Skibbrud under Overførselen fra Holland til Danmark. Nogle flere orientalske Arbejder, som han havde forberedt, blev aldrig afsluttede eller udgivne, da han hurtig blev draget bort til anden Virksomhed. Ved hans Hjemkomst var der ingen Plads som Universitetslærer ledig, der passede for hans Uddannelse, men han ansattes 1709 som Professor i — Geometri og var fra 1711 (den strenge Pesttid) tillige Notar i Konsistoriet. Privat holdt han dog gentagne Gange Forelæsninger over Emner fra den orientalske Filologi. 1720 kaldtes han til Sognepræst i Taarnby paa Amager, og 1726 forflyttedes han derfra til Sognekaldet ved Trinitatis Kirke i Kbh. I Ildebranden 1728 mistede han næsten alt sit Eje, som han fra sin Bolig havde ladet bringe ind i Kirken. Da der 1731 blev et teologisk Professorat ledigt, stødte hans Udnævnelse til dette paa bestemt Modstand hos Kongen (»A. est un vaurien, qui ne merite ny eglise, ny Professorat«, Hist. Tidsskr. IV, 1843, S. 276), som ikke desto mindre i samme Aar udnævnte ham til Biskop i Ribe. I dette hans sidste Embede voldtes der ham mange Ubehageligheder og Sorger, og det synes, som om han kun lidet har været Pladsen voksen i denne i kirkelig Henseende stærkt bevægede Tid. Som Teolog tilhørte han den ortodokse Skole og ivrede især stærkt mod Pietisternes Lære om Bodskampens Nødvendighed og om Adiafora. Det stærke pietistiske Røre i Ribe skaffede derfor A. mange Bryderier, Christian VI. ansaa ham for »en Fjende af alt godt«, og hverken hos Kirkeinspektionskollegiet eller hos Stiftets Gejstlighed fandt han Støtte. Med Digteren Chr. Falster, der var hans samtidige som Rektor i Ribe, havde han gentagne Gange

heftige Sammenstød og stod vedvarende i et spændt Forhold til ham; men over for ham hævdede han dog sin Ret. I øvrigt levede A. i højst ulykkelige økonomiske Forhold, saa at det endogsaa blev nødvendigt Aaret før hans Død at fratage ham Bestyrelsen af de Bispeembedet underlagte offentlige Midler. Ved sin Død efterlod han Enke og syv Børn i Nød og Boet i bundløs Gæld. — Marmor-epitafium af Wiedewelt (1771) i Kolding **K**.

P. N. Frost: Efterretn. om Ribe Domkirke, 1841, S. 70 ff., 161 f. J. H. Monk: Life of R. Bentley, 1830, S. 258. Luxdorphiana, 1791, S. 268 f. Chr. Bruun: Falsteriana, 1869, S. 9 f., 21 ff., 74. Personalhist. Tidsskr., 2. Rk., I, 1886, S. 290 ff. Kirkehist. Saml., 2. Rk., III, 1864—66, S. 844—45; 4-^Rk-, I, 1889—91, S. 423 ff.; III, 1893—95, S. 821; 5. Rk., II, 1903—05, S. 89 ff.; IV, 1907—og, S. 785 ff.; V, 1909—11, S. 330 f. H. F. Rørdam: Hist. Saml., II, 1896, S. 230. Fra Ribe Amt, V, 1919—22, S. 458 f., 465, 480 ff.

Bjørn Kornerup (A. Jantzen).

Anchersen, Søren, 1698—1781, Skolemand. F. 4. Nov. 1698 i Sdr. Bork, d. 16. April 1781 i Odense, begr. sst. (St. Knuds K.). Broder til Lægen A. A. (s. d.) og H. P. A. (s. d.). Gift 11. Sept. 1725 i Odense med Christina Christiansdatter Flensborg, f. Muller (gift i^o med Vinhandler Jacob Hansen Flensborg i Odense, 1689—1725), f. 18. April 1693 i Asserballe, d. 3. Nov. 1755 i Odense, D. af Sognepræst Christian Joachimsen Muller (1638—1710) og Magdalena Andersdatter Brandt (1654—1732).

A. blev 1713 dimitteret til Universitetet af sin Fader, underviste derefter i to Aar sine Brødre i Hjemmet, dimitterede dem 1716 og tog s. A. den filosofiske Eksamen og Baccalaurgraden og 1718 den teologiske Eksamen. Fra 1717 var han Alumnus, fra 1720 Inspektor paa Valkendorfs Kollegium, 1719—22 Dekanus ved Kommunitetets femte Bord. 1722 blev han Prorektor ved Odense Latinskole, 1726 Professor philosophiæ designatus ved Gymnasiet, 1731 virkelig Professor eloquentiæ og Konrektor ved Skolen, 1748 Rektor. Magistergraden erhvervede han 1740. Han virkede som Lærer lige til sin Død og roses som en nidkær og dygtig Lærer; da han 1772 fejrede sit Jubilæum, havde han dimitteret henved 800 Disciple. Han er Forfatter til talrige Disputatser, Skoleprogrammer og Festtaler (til Dels utrykte); større Værd har hans »Grammaticae Latinae praecepta in compendio« (1751, 4. Opl. 1771), der ganske vist, navnlig paa Syntaksens Omraade, lider af store Mangler, men dog har haft stor Betydning som den første, paa Dansk skrevne latinske Grammatik, der, støttet af kgl. Privilegium af 23. April 1751, blev almindelig indført i de danske og norske Skoler.

Den var et Udtog af hans »Større Dansk-Latine Grammatica«, der imidlertid først udkom i Odense 1778.

J. C. Bloch: Den fyenske Geistligheds Historie, II, 1788, S. 418—32.

Ancker, Slægt, se Ancher.

M, CL Gertz (Hans R^{*d}<")-*

Ancker, Carl Andreas, 1828—57, Legatstifter. F. 13. Sept. 1828 i Kbh. (Ffelligg.), d. 16. Nov. 1857 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Klædehandler og Grosserer Anders A. (1801—54) og Henriette Axeline Hambro (1808—29). Gift 24. Sept. 1857 i Helsingborg med Augusta Fredericka von Schoultz, f. 4. Sept. 1833 i Karlshamn, d. 26. Sept. 1910 paa Frbg. (gift 2° 1860 med Major, senere General F. C. Stiernholm, s. d.), D. af Ritmester Carl Gustaf v. S. (1792—1852) og Carolina Charlotta v. Cock (1801—80).

A. blev opdraget hos Mormoderen, Flaademaler C. S. Hambros Enke, f. Nathan, og kom senere i Mariboers Skole, hvor hans æstetiske Sans blev vakt; han syslede noget med Litteratur, oversatte et Skuespil og skrev Digte. Han blev bestemt for Landvæsenet og kom 1847 i Lære paa Sophienborg ved Hillerød; senere rejste han i Tyskland, Schweiz og Ungarn og til Landbrugsskolen Hohenheim i Wurttemberg, hvor han uddannede sig. 1851 købte hans Fader Mørkhøjgaard ved Gladsakse til ham, og her bosatte han sig efter sin Hjemkomst. 1853 udgav han under Pseudonymet Beppo en Digtsamling til Indtægt for Højskolen i Rødding, men den vandt ikke særlig Paaskønnelse. Efter Faderens pludselige Død kom A. i Besiddelse af en efter Datidens Forhold meget stor Formue (ca. 1 Mill. Kr.); han bosatte sig i Kbh. og levede her den rige unge Mands Liv; desuden foretog han flere store Udenlandsrejser. A. var en ensom og kejtet Natur, med stærkt Følelsesliv og æstetisk Trang. Livet bragte ham adskillige Skuffelser, og hertil kom en Hjernelidelse med Lammelser og Kramper. Kort efter sit Bryllup gjorde han Testamente. Af Formuen skulde, hvis han døde uden Arvinger, Halvdelen tilfalde hans Familie, Halvdelen Hustruen, som dog, saafremt hun senere giftede sig, skulde afgive Halvdelen af sin Part til et Fond for Rejsestipendier (oprindeligt fire aarlige, nu otte i tre Aar) til Malere, Billedhuggere, Digtere og Komponister. Legatfondet, som traadte i Virksomhed ved Enkens Giftermaal 1860, blev paa 86 500 Rdl. Fundatsen er af 1. Maj 1861, ændret 16. Aug. 1907. — Maleri af Johs. Jensen paa Fr.borg (1857). Buste af Stramboe (ca. 1856) paa Charlottenborg. Marmorbasrelief af G. Chr. Freund (1876).

Emil Madsen i Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1900, S. 221—43.

O. Andrup.

Anders (Hellig Anders), ca. 1200, Præst ved St. Peders Kirke i Slagelse.

Den ældste Beretning om A. stammer fra et opbyggeligt Skrift »Bonum universale de apibus«, forfattet mellem 1256 og 1261 af Thomas fra Cantimpré, en Dominikanermunk fra Brabant. Af en dansk Ordensbroder, sammen med hvem han rejste hjem fra Paris, havde Thomas hørt om en Præst A. fra Danmark, der med nogle Bysbørn havde været i det hellige Land. Paaskemorgen vilde hans Rejsefæller forlade Jerusalem og begive sig paa Hjemvejen, men han vilde først overvære Messen. Da han siden ilede efter dem, havde han mødt en Rytter, der bød ham sidde op bag paa Hesten; paa Hesteryggen var han falden i Søvn, og da han ved Aftenstid vaagnede og saa sig omkring, var han hjemme. Farten var gaet over Land og Hav. — Ogsaa paa dansk Grund levede Fortællingen om A. og hans Vidunderridt — i øvrigt et ældgammelt Sagnmotiv. Den er overleveret gennem nogle Optegnelser paa Latin, lagt til Rette som liturgisk Tekst, og hidrører fra St. Peders Kirke i Slagelse. Til Slagelse var A. knyttet i denne hjemlige Beretning; han er Præst ved St. Peders Kirke og lever paa Kong Valdemars Tid — hvilken Valdemar siges ikke. Af Kongen erhverver han en Bymark til Stadens Kvæg og et Vandløb, der var Borgerne til Nytte til deres Bryg.

A. blev aldrig kanoniseret; hans Navn findes ikke i Breviarier og Missaler fra Danmarks Middelalder. Han er kun en folkelig Lokalhelgen. I St. Peders Kirke i Slagelse var et Hellig A. Kapel, hvortil Dronning Margrete havde lagt Midler, for at der skulde læses en Messe for hende og hendes Forfædre. Uden for Byen laa Hvilehøj, hvor A. vaagnede op. Allerede i en Vise om A. fra Slutningen af den katolske Tid kendes Navnet paa Højen. Korset, der nu staar paa Hvilehøj, er fra 18. Aarh., men det har haft Forgængere sagtens lige fra 13. Aarh., selv om det ikke nævnes i vor Overlevering før i Resens Atlas (17. Aarh.). A.s Navn var ogsaa knyttet til en Kilde, der sprang frem, hvor han tabte sine Handsker, og til en Sten — her havde det ni Nætter gamle Føl, paa hvilket han i Følge Traditionens videre Udvikling indred Slagelse Bymark, sat sin Hov. Disse Træk berettes tidligst af Peder Syv og af Erik Pontoppidan.

Hans Olrik: Danske Helgeners Levned, 1893—94, S. 319. Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark, 1908, S. 46. M. Cl. Gertz: Vitæ sanctorum Danorum, 1908—12, S. 410. Gunnar Knudsen i Aarbog for Hist. Samfund for Sorø Amt, I, 1912, S. 10—53. H. Griiner Nielsen: Danske Viser, II, 1914,

• ii; , 1911 • 122.

Ellen Jørgensen.

Anders Skriver, se Nielsen, Anders.

Andersdatter, Karen, d. 1673, Christian IV.s Frille. D. 1673 i Kbh. Fader: Anders Hansen, Skriver paa Bremerholm.

Ifølge de sparsomme og ikke meget paalidelige Efterretninger om K. A. skal hun have været forlovet med Præsten Niels Simonsen Glostrup, men Christian IV. forelskede sig i hende og førte hende i Begyndelsen af 1613 hjem paa Slottet fra et Bryllupsgilde, hvor han havde danset med hende. Hun fødte Kongen en eller to Døtre og Sønnen Hans Ulrik Gyldenløve (f. 1615). Efter et Ophold ved Hoffet paa ca. tre Aar forlod hun det, vistnok som en Følge af det Ægteskab, Kongen indgik med Kirstine Munk. Imidlertid sørgede han dog for K. A. ved 1616 at forlene hende med Øen Hven og tilstaa hende en aarlig Pension, ligesom han ogsaa senere forærede hende et Par Gaarde i Kbh. 1640 hed det sig, at hun vilde indgaa Ægteskab, og Kongen fratog hende derfor Hven, som 1642 forlenedes til hendes Søn Hans Ulrik Gyldenløve. Da Ægteskabsplanerne blev opgivet, forhøjede Kongen dog hendes Pension og bestemte kort før sin Død, at den fremtidig skulde udredes af Statskassen. Skønt Frederik III. stadfæstede denne Bestemmelse, havde hun i den følgende Tid ofte vanskeligt ved at faa sine Penge og led megen Nød. Hun fik 1665 tillagt en Del bornholmsk Gods.

Giessing: Nye Saml. af Jubel-Lærere, II, 2, 1783, S. 322. Abr. Kali i Nye Danske Mag., II, 1806, S. 1—8. Kong Christian IV.s egenh. Breve, udg. af Bricka og Fridericia, III—VI, 1878—86. G. L. Wad i Personahist. Tidsskr., 11, 188., s. 297-303.

c F Bricka (L LaursmV.

Andersen, et overordentligt hyppigt forekommende Patronym. Den adelige Slægt v. A. nedstammer fra Anders Sønnichsen til Klægsbøl, Herredsfoged i Kjær Herred, der 1450 fik adeligt Frihedsbrev af Hertug Adolf og 1452 Vaabenbrev af Kong Christian I. Hans ældste Søn Hans v. A. (nævnt 1494—1526) havde to Sønner, Magnus v. A. til Klægsbøl og Andreas v. A. til Klægsbøl og Boversted, hvis yngre Søn Claus v. A. til Ulsund var Fader til nedenn. Hans Jørgen v. A. til Ulsund (1626—55). — Anders Sønnichsens yngste Søn Momme v. A. var Fader til Andreas v. A., hvis Sønnesøn Andreas v. A. til Bosbøll blandt flere Børn havde Sønnen Bendix i Lindholm (d. 1680). Dennes Søn, Lensfoged i Lindholm Andreas Bendix v. A., er Stamfader til den nulevende Slægt, der væsentlig har været beskæftiget ved Landbruget. — En af de utallige borgerlige Familier A. føres tilbage til Andreas Nissen i Brarup (ca. 1715), hvis Hustru Agathe A. muligvis er

Datter af den ovenn. Lensfoged A. B. v. A., hvis Vaaben Slægten har optaget. Nævnte Andreas Nissens Sønesøn, Amtsforvalter, Kammerraad Peter A. (1750—1833) havde to Sønner Peter Octavius A. til Rosengaard (1785—1832), hvis Efterslægt fortrinsvis har været Landmænd, og Justitsraad Andreas Christian A. (1787—1841), hvis Døtre Elisabeth S. D. A. og Sophie Petrine var gifte med henh. Komponisten Iver Fr. Bredal (s. d.) og Teatermaleren Troels Lund (s. d.), og hvis Søn er nedenn. Dr. theol. Frederik Vilh. A. (1820—1910). Denne havde syv Sønner, hvoriblandt nedenn. Skovrider Frederik Imanuel A. (1849—1915), fra hvem Familien Holten-A. nedstammer, og Litteraturhistorikeren, Prof. Vilhelm A. (f. 1864) (s. d.).

Danmarks Adels Aarbog, I, 1884, S. 24 ff.; VI, 1889, S. 9 ff. S. Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske Slægter, I, 1891, S. 1—8.

Albert Fabritius.

Andersen (egtl. Axelsen), Anthon, 1835—1909, Bestyrer af det jyske Redningsvæsen, Vicekonsul. F. 31. Maj 1835 i Randers, d. 10. Juli 1909 i Lemvig, begr. sst. Forældre: Murermester Axel A. (d. 1844) og Mariane Nielsen (ca. 1799—1867, gift 2° med Murmester og Husejer i Roslev, Salling, Christen Astrup). Gift 31. Maj 1864 i Varde med Emanuella Johanne Vilhelmine Dolgorucki Claudi, f. 23. April 1843 i Aalborg, d. 11. Okt. 1907 i Lemvig, D. af Stiftsprovst Sophus Vilhelm C. (1818—91) og Catharina Ivan Dolgorucki (1810—83).

A., der var født i smaa Kaar, kom i Skibstømmerlære, sejlede som Skibstømmermand nogle Aar i oversøisk Fart og fik 1858 Arbejde paa Skibsværftet i Lemvig. Her antog Bestyreren af Redningsvæsenet, Justitsraad C. B. Claudi (s. d.) ham 1860 som Medhjælper, og han viste snart, at han var Manden paa den rette Plads. Ved Damperen »Arctic«s Stranding paa Harboøre Strand Okt. 1860 lagde han stort personligt Mod og Handlekraft for Dagen og fik Æren for, at Størstedelen af Besætningen og Passagererne reddedes. Fra da af var han uløseligt knyttet til Redningsvæsenet, og da Claudi 1869 tog sin Afsked, ansattes han som Bestyrer. For sin 40-aarige Virksomhed som saadan høstede han stor Ære og modtog talrige inden- og udenlandske Hædersbevisninger. Han var levende interesseret i Redningsvæsenets Udvikling og fremkom stadig med Forslag om Forbedringer, ligesom han foretog Rejser til England, Tyskland og Holland for at studere de Fremskridt, der var gjort i disse Lande. Med sin klare Forstand og praktiske Erfaring forstod han at finde de rette Udveje til Forbedring og føre dem

igennem over for Autoriteterne. Den ene Station blev oprettet efter den anden, og Antallet af Stationer voksede under A.s Styrelse fra 25 til 61. Han var Ærespræsident for flere udenlandske Kongresser angaaende Redningsvæsenet, og hans Raad blev søgt fra alle Kanter. Da den store Pollok'ske Præmie 1900 skulde uddeles, blev han udset til at bedømme de fremkomne Projekter, og han indsendte selv uden for Konkurrencen en Afhandling om, hvorledes skibbrudne har at forholde sig. Paa forskellige Maader støttede han Vestjyllands Fiskerbefolkning. Han var ved sin Død Vicekonsul for Sverige, Rusland, England og Belgien; i øvrigt var han i mange Aar Strandingskommissionær og befuldmægtiget for talrige Assuranceselskaber. — R. 1878. DM. 1892. K.² 1908. M.f.D.R. 1860. F.M.G. 1902. — Karbonitrelief af Bundgaard 1911 paa Gravstenen.

C. P. Eisenreich i Hardsyssels Aarvog, III, 1909, S. 157—63. Samme: Det nørrejdske Redningsvæsen, .927. c p Eisenreich.

Andersen, Anders, 1846—1919, Præst. F. 18. Jan. 1846 paa Plougsgaard, Holmsland ved Ringkøbing, d. 11. Marts 1919 i Kbh., begr. i Søborg ved Gilleleje. Forældre: Gaardejer Anders Jensen (1807—64) og Ellen Jensen (1807—83). Gift 29. Juli 1874 i Marvede med Louise Paludan-Muller, f. 2. Marts 1850 i Aalborg, D. af Provst, Dr. theol. Jens Paludan-Muller (s. d.) og Hustru.

A. blev sat i Almueskolen, hvis Lærer var en velbegavet Husmand, der ikke vidste andet, end hvad han havde lært sig selv. Drengen havde stærk Trang til at udvide sine Kundskaber, og han fik da Lov til at besøge Staby Højskole for at uddanne sig til Vinterlærer ved en Biskole, medens han om Sommeren skulde drive et Haandværk. Han var Lærer en Vinter, rejste saa til Kbh. og blev 1865 Student fra et privat Kursus og 1869 cand. theol. Brystsvaghed nødte ham 1873 til at opgive sin Virksomhed som Manduktør, han blev Kapellan i Jelling og Lærer ved Seminariet. 1877 blev han Sognepræst i Uldum og Langeskov, 1887 i Søborg og Gilleleje, 1902 ved St. Olai Kirke i Helsingør, hvor han tillige blev Provst, og 1907 Præst ved Vartov Kirke i Kbh. A. tilhørte den grundtvigske Retning og var 1907—17 Næstformand for Kirkeligt Samfund af 1898. Som Lærer i Jelling skulde han vejlede Seminaristerne i Bibelkundskab, og dette førte ham ind paa eksegetisk Studium. 1878—90 skildrede han i flere Skrifter de enkelte Evangeliers Opfattelse af Herrens Liv og samlede sine Resultater 1894 i »Menneskets Søn, Evangelieopfattelernes Enhed fremstillet i Grundtræk«. Han udgav endvidere bl. a. »Mennesket

efter Evangeliernes Opfattelse« (1898), »Mennesket, der kom til sig selv« (1902) og »Bjergprædikenen« (1906). Disse Skrifter vidner om betydelig teologisk Viden. Som Prædikant var A. meget skattet. Hans Forkyndelse var dybt grundet i den hellige Skrift; den var præget af en for ham ejendommelig stilfærdig Inderlighed. Fra 1904 var A. Censor ved teologisk Embedseksamen og blev 1917 Æresdoktor i Teologi ved Kbh.s Universitet. — R. 1905. — Maleri af H. H. Schou (1916) i Privateje.

Selvbiografi i Universitetets Program, Nov. 1918. B. Paludan-Müller i H. P. B. Barfod: Vartov Præster gennem 80 År, 1925. Kirkeligt Samfunds

Hans Koch (L. Koch).

Andersen, Anders Christian, 1821—1917, Biavler. F. 8. Nov. 1821 i Skydebjerg Lungerne ved Aarup, Fyn, d. 26. Jan. 1917 i Nyborg. Forældre: Bødker og Husmand Anders A. (1782—1859, gift 2° med Maren Simonsdatter) og Karen Pedersdatter (1796—1829). Gift 23. April 1859 i Nyborg med Emilie Christine Lund, f. 26. Sept. 1832 i Kbh. (Trin.), d. 10. Juni 1904 i Nyborg, D. af Skræddermester Johannes Ferdinand L. (d. 1853) og Johanne Diderikke Wilhelmine Vilkel.

A. havde Lyst til at blive Lærer, men da Forældrene sad i trange Kaar og ikke kunde yde ham Hjælp til Studieophold, maatte han efter Konfirmationen ud at tjene. Han deltog i Trearskrigen og blev 1848 Overjæger og 1849 Sergent. Da den senere Kong Frederik VIII. laa som Rekrut i Nyborg, var A. hans Skydelærer. I Krigen 1864 deltog han som Oversergent. 1851 havde han anlagt et Handelsgartneri i Nyborg. Det er imidlertid især som utrættelig Forkæmper for Biavlssagen, at han vil huskes. Allerede fra sin Barndom havde han Kendskab til og Interesse for Biavl, 1866 stiftede han »Danmarks Biavlerforening« og var i seksten Aar Foreningens Sekretær og Redaktør af »Tidsskrift for Biavl«. Han arbejdede utrætteligt til sin høje Oldingalder saavel for at give Vejledning i Biavl efter de nyere Metoder som for Udbredelse af Biavlsforeningen ved Afholdelse af Møder, Foredrag, Udstillinger, Dannelse af Lokalkredse m. m.; i Løbet af seksten Aar var der oprettet 80 Kredsforeninger med ca. 1000 Tidsskriftholdere. 1886—1914 udgav han et lille billigt Blad »Bien«. Man kaldte ham med Hædersnavnet »Bikongen«. — Krigsraad 1911. — DM. 1848. F.M.S. 1907. — Træsnit af H. P. Hansen (1898).

Tidsskr. f. Biavl 1917, S. 17 ff. Gartnertid. 1917, S. 35.

Anton Christensen.

Andersen, Anders Christian, 1874—1928, Forfatter. F. 24. Aug. 1874 i Vrensted ved Løkken, d. 21. Juli 1928 i Villa Gryden ved Værløse, begr. i Hellerup. Forældre: Gaardejer Jens A. (1843—1923) og Mette Marie Sørensen (1845—1903). Gift 24. April 1902 i Kbh. (Andr.) med Caroline Christensen, f. 23. Nov. 1875 i Østofte ved Maribo, D. af Skomagermester Hans Peder C. (1837—96) og Elise Margrethe Techau (1837—1923).

A. levede et lykkeligt Barndomsliv i sit stille Hjem og som Vogterdreng i de vendsysselske Kær og Enge. Her fik han det intime Kendskab til Naturen, som præger alle hans Bøger. Efter sin Konfirmation kom han i Gartnerlære i Brønderslev. Halvandet Aar efter kom han paa Bælum Højskole, derfra til Hals Realskole, hvor han 1892 tog Præliminæreksamen. Han rejste saa til Kbh., hvor han — efter at have tumlet med litterære Forsøg — 1896 tog Studentereksamen (Døckers Kursus) og 1897 Filosofikum. Paa Grund af sjælelige Lidelser maatte han afbryde sit videre Studium og blev Lærer. Han underviste ved forskellige københavnske Privatskoler; særlig følte han sig tiltalt af de frie Arbejdsforhold ved Starckes Skole. Først her genvandt han helt den Ro og Sindsligevægt, han i Studieaarene havde sat over Styr. 1915 trak han sig tilbage fra Lærergerningen. — A.s første offentliggjorte Arbejde var en Artikel om dansk Bondedigtning i Aakjærs Aarsskrift »Jydsk Stævne« (1902). Fire Aar efter kom hans første Bog »Husmandens Datter«, en meget betydelig Hjemstavnsroman med mørke og tunge Skæbner, indgaaende Menneskeskildring og følelsesfuld Naturlyrik. De paafølgende to Romaner, »Stavnsbunden Ungdom« (1907) og »Stavnsbundne Mænd« (1908), er for en stor Del bygget over Barndoms- og Ungdomserindringer og skildrer en ung Bondes Udlængsel og Kamp for aandelig Frigørelse. Sammen med fine og yndefulde Billeder af Hjemegnens Natur rummer Bogen tunge og besværlige Tankeskildringer. 1909 følger en lille Fortælling fra københavnske Kunstnerkredse »Niels Haven og Inger Waage«. Emnet er det samme som i Dobbeltromanen: Menneskets Higen mod Skønhed og Kultur; men det fremmede Milieu har gjort Forfatteren usikker. Betydeligere virker »Sigrid fra Skovlunde« (1911), der skildrer Kvindens Skuffelser som Deltager i det offentlige Liv. Efter Udsendelsen af en lille Brev-Fortælling »Den lille Højskole« (1913), der slutter sig nær til »Stavnsbunden Ungdom«, kaster A. sig over Skildringen af sygt Sjæleliv. I »Slægten Hovgaard« (1915) er det mandlig Melankoli, i »Drømmen« (1918) er det kvindelig Hysteri, og i »Kærlighedens Vækst« (1922) er det kredsende Sindssygdом, der er Emnet.

Det er tunge Bøger, og de er ikke uden stilistiske Pletter. Ved at tumle med disse syge og sære Mennesker har Forfatteren mistet noget af sin Sikkerhed over for det sprogligt naturlige. Men de skildrede Sjælslidelser er eftergaaet ikke blot med en Psykologs Skarpblik, men tillige med en Digers Indfølgelse. 1927 udsendte A. en Samling poetisk-topografiske Skildringer fra Landets forskellige Egne, »Til Hyrdefløjtens Toner«, en Bog, der i særlig Grad udtrykker hans Væsens Ejendommelighed. De stemningsfulde Naturhymner viser os baade hans ekstatiske Skønhedsglæde og hans mørke Grublertrang. Efter hans Død udkom en vemodig smuk og harmonisk Fortælling »De stille i Landet« (1928), bygget over Erindringer fra Barndomshjemmet. — Inden for dansk Hjemstavnsdigtning indtager A. en smuk Plads. Hans Menneskeskildring er ujævn, men ofte dyb og indtrængende, baaret af en ægte Medfølelse med de lidende og en stærk Harme over for al Slags Undertrykkelse og Uret. Højest naar han i Skildringen af primitive Menneskers Samliv med Naturen, med Jorden og Dyrene. Hans Billeder af gryende Elskov i Forbindelse med Naturfølelse ejer en enkel Ynde. — Buste af Carl Mortensen 1913.

Selvbiografi i Bogvennen 1911, S. 4. Fyns Venstreblad 24. Aug. s. A. Vendsyssel Tidende 24. Juli 1928. Th. Olesen Løkken i Tilskueren 1929, S. 66—76.

K. K. Nicolaisen.

Andersen, Alfred Christian, f. 1882, Kemiker. F. 19. Sept. 1882 i Taarbæk. Forældre: Vognmand, senere Restauratør Emil William A. (1858—1925) og Emilie Caroline Svendsen (f. 1857). Ugift.

A. tog Adgangseksamen til Polyteknisk Lærestalt 1900 og blev cand. polyt. (Fabrikingeniør) 1904. Han var Assistent ved Carlsberg-Laboratoriets kemiske Afdeling 1904—08, ved Universitetets fysiologiske Laboratorium 1908—14 og ved Det landøkonomiske Forsøgslaboratoriums dyrefysiologiske Afdeling 1914—18, er Forstander for Det landøkonomiske Forsøgslaboratoriums kemiske Afdeling fra 1918. — Medens A. i sin Assistenttid har publiceret talrige Arbejder, hovedsagelig af analytisk-kemisk og biokemisk Art (offentliggjort i »Meddelelser fra Carlsberglaboratoriet« og i tyske Fagtidsskrifter), har hans Arbejdskraft, fra han blev Leder af Forsøgslaboratoriets kemiske Afdeling, hovedsagelig været beslægtet af Organiseringen af Kontrolundersøgelser af Mælkeprodukter og Foderstoffer; foruden den fra 1898 eksisterende Kontrol med Pasteuriseringsbestemmelsernes Overholdelse, omordnet 1928, og den fra 1912 eksisterende Smørkontrol, udvidet

1921, er der 1921 indført Kontrol med Ost, 1924 Kontrol med Mælkekonserves og 1926 Foderstofkontrol. — 1909 udgav A. »Vejledning til Brug ved de fysiologisk-kemiske Øvelser« (2. Udg. 1912) og 1911 »Kortfattet Lærebog i fysiologisk Kemi« (2. Udg. 1918). Endvidere har han udarbejdet Afsnittet »Die stickstoffhaltigen Korper des Harns« i den af C. Neuberg redigerede Haandbog »Der Harn« (Berlin 1911). — A. var Medlem af Indenrigsministeriets Udvalg af 4. April 1917 til Udarbejdelse af en detailleret Beregning over en hensigtsmæssig Fordeling af Danmarks Høst-udbytte i Aaret 1917—18. Fra 1925 er han Medlem af Carlsberg-laboratoriets Bestyrelse. — Fra 1913 er han Medlem af Sønderjydsk Centralforenings Bestyrelse. s- y^yi

Andersen, Anders Nielsen, 1851—1900, Landinspektør, Landøkonom. F. 19. Febr. 1851 i Husby ved Assens, d. 28. Juli 1900 under et Besøg i Kbh., begr. i Odense. Forældre: Gaardfæster, Folketingsmand Niels A. (s. d.) og Hustru. Gift 28. Okt. 1880 i Husby med Lene Marie Jørgensen, f. 25. Juni 1858 i Husby, D. af Gaardfæster Jørgen Nielsen (1821—1902) og Kirsten Madsdatter (1823—96).

A. var opdraget og uddannet ved Landbruget og kom 1874 til Landbohøjskolen, tog Landbrugseksamen 1876 og Landinspektørekksamen 1879. Kort Tid efter nedsatte han sig som Landinspektør i Odense, hvor han hurtig oparbejdede en betydelig Praksis og var ledende ved adskillige Jernbaneanlæg. Han havde stor Arbejdsevne samt et betydeligt Forretnings- og Administrationstalent; han blev 1900 Medlem af Odense Byraad og var i flere Henseender en af Byens førende Mænd. Fra 1882 til sin Død var han Sekretær i Fyns Stifts patriotiske Selskab; i de Aar var Selskabet ledende i Samarbejdet mellem de fynske Landboforeninger; A. udførte her et betydeligt og særdeles paaskønnet Arbejde. Grev Fritz Ahlefeldt-Laurvig, Kjærsgaard, var da Formand for Det patriotiske Selskab, og da Greven blev Præsident for den store Landmandsforsamling i Odense 1900, var A. selvskreven til at være dens Sekretær. Han udførte her et imponerende og anspændende Hjernearbejde, der sammen med hans øvrige omfattende Virksomhed formodentlig har været medvirkende til hans pludselige Død kort Tid efter Landmandsforsamlingens Slutning. — Fra 1893 var A. Forstander for Det teoretiske Landbrugsinstitut i Odense; han ofrede denne Skole megen Interesse, men den kunde ikke tage Konkurrencen op med de nyere Landbrugsskoler, som grundlagdes i Tilknytning til et praktisk Landbrug, hvor Opholds-

vilkaarene og Undervisningsmetoderne i højere Grad var afpasset efter de jævne Landbrugeres Krav. Sammen med F. Andersen-Rosendal redigerede A. 1887 »Medlemsblad for de fynske Landboforeninger«. 1889—90 var han Eneredaktør af »Fyens Stifts patriotiske Selskabs Landbrugstidende«. Han har forfattet nogle Smaaskrifter som »Kortfattet Mælkerilære« (1886), »Kortfattet Fremstilling af Kultiveringsforholdene ved Vierø-Lindø Inddæmning« (1887), »Engene og deres Pasning« (1889) ^{m- m-> men som} Helhed havde A. større Interesse og Anlæg for praktiske og administrative Arbejder end for litterære Sysler. — Personlig var A. en elskværdig og loyal Mand, som alle med Lethed og Tryghed samarbejdede med i det offentlige Liv. — Medaillon paa Gravstenen af Axel Hansen. — F.M.S. 1885. R. 1894. DM. 1900.

Ugeskr. f. Landmænd 1900, S. 392 f. N. Beck: Fyens Stifts patriot. Selskab gennem 100 Aar, IQIO.

Anton Christensen.

Andersen, Axel Olaf, f. 1875, Direktør, Skibsreder. F. 8. Febr. 1875 i Kbh. (Holmens). Forældre: Skibsbygger Johan Edvard A. (1841—1919) og Laura Mathilde Frederikke Mogensen (1844—1913). Gift 7. Juni 1900 i Kbh. (Matth.) med Ellen Nyholm, f. 25. Juni 1874 paa Dueholm, Mors, D. af Proprietær Nicolai N. (1844—1921) og Olivia Wulff (1849—77).

A. blev 1. Juli 1890 ansat i Skibsrederfirmaet L. H. Carl og lagde her hurtigt saa betydelige Evner for Dagen, at han blev sin Chef, Adolf Carls, betroede Medarbejder. 1899 løste han Grossererborgerskab og startede 1903 i Forbindelse med Adolf Carls Søn, Poul Carl, Firmaet A. O. A. & Co., som blev korresponderende Reder for det nydannede Dampskibsselskab »Viking« (1903—20) og senere for »Valkyrien« (1914—20). Efter A. Carls Død 1908 blev A. optaget som Medindehaver af L. H. Carl, der var korresponderende Reder for »Skjold«, »Carl« og »Gorm«, indtil disse Selskabers Skibe — som var blevet samlet i Selskabet »Gorm« 1917 — i Marts 1920 overtoges af Det Forenede Dampskibs-Selskab, som desuden nogle Maaneder senere overtog alle Aktierne i »Viking« og »Valkyrien«. Krigsaarenes Højkonjunktur betød for de af A. ledede Foretagender en mægtig finansiel Konsolidering og for Firmaet A. O. A. & Co. en stor Udvikling. A. optog Arnold Reimann, der var en af hans dygtigste unge Befragtere, i sit Firma, og Reimann rejste i Samraad med A. først til Kristiania og siden til New York, Seattle, Portland (Oregon) og San Francisco og etablerede Datterselskaber der. Disse Nydannelser, som hovedsagelig beskæftigede sig med Skibsbefragt-

ning, Skibssalg og Varehandel, tilførte Hovedfirmaet meget betydelige Indtægter i flere Aar, men efter Krigens Afslutning medførte de forandrede Forhold, at de blev afhændet eller likvideret. I Juni 1920 indtraadte A. sammen med Direktør Kaj Reinhardt i D.F.D.S.s Ledelse, saaledes at Direktionen foruden af C. T. M. Cold og N. Høst kom til at bestaa af Reinhardt og A. 2. April 1921 trak Cold og Høst sig tilbage fra Direktionen, og 1925 desuden Reinhardt, hvorefter A. har været Ene-direktør. I hans Direktionstid har D.F.D.S. i særlig Grad moderniseret og udviklet sit Materiel i Landbrugseksportfarten samt i Indenrigs- og Islandsfarten.

A. er utvivlsomt en af Nutidens mest fremstaaende Redere i Danmark, men hans Indsigt, Virkelyst samt Indflydelse rækker dog langt ud over denne Erhvervsgren, hvorfor han utvivlsomt maa karakteriseres som en af sin Samtids ledende Forretningsmænd. De Tillidshverv, som saavel Staten som hans Standsfæller har overdraget ham, vidner tilstrækkeligt herom, og man maa i denne Forbindelse særlig fremhæve hans betydelige Forhandlingsevne. Under Krigen var han saaledes en af Danmarks Delegerede ved Forhandlingerne med den engelske og tyske Regering 1917—18 og ved Forhandlingerne i Washington 1918 om den dansk-amerikanske Handels- og Skibsfartsoverenskomst. Han var Næstformand for Dampskibsnævnet, Formand for dets Forretnings- og Likvidationsudvalg 1916—20 og Medlem af Statens Kulfordelingsudvalg til dettes Ophør 1921 samt Medlem af Bestyrelsen for Krigsforsikringen for danske Skibe 1914—23. 1911—20 var han Medlem af Sø- og Handelsretten. I Dansk Dampskibsrederiforening har han virket som Sekretær (1894—1914), som Næstformand (1912—21), og siden 1925 som Formand. Paa denne Post har han særlig lagt Vægt paa at skabe større Lydhørhed for Skibsfartserhvervet og dets Betydning i Offentlighedens Bevidsthed; han har saaledes taget Initiativet til Oprettelsen af Søfartsraadet (1. Jan. 1927), hvis Formand han er, ligesom han har draget Omsorg for, at Rederiforeningen siden 1926 har udsendt sin egen Aarsberetning. Han er tillige Formand for Danske Rederes Understøttelsesfond, som ult. 1930 ejede ca. 2% Mill. Kr. Ogsaa paa anden Maade har A. vist sin Interesse for Sømandens Vel, idet han er Medlem af Repræsentantskabet for den danske Afdeling af Foreningen for skandinaviske Søfartshjem i fremmede Havne, Medlem af Bestyrelsen for Stiftelsen »Georg Stages Minde« samt Medlem af Bestyrelsen for Foreningen til Søfartens Fremme. A. nyder megen Anseelse i internationale Rederikredse og deltager

med Iver i det skandinaviske og internationale Samarbejde paa dette Omraade. Det skyldtes ogsaa hans Initiativ, at Danmark deltog i den internationale Skibsfartsudstilling i Antwerpen 1930. — A. er Medlem af Det kgl. danske geografiske Selskabs Raad, en af Stifterne af Dansk Engelsk Selskab og Æresvicepræsident i samme, Medlem af Bestyrelsen for Tietgen-Fonden; endelig er han Medlem af Statsministeriets økonomiske Raad 1931 og af Englands-Delegationen Nov. 1932.

1919 valgtes A. til Medlem af Privatbankens Bankraad, og i Sommeren 1927 indtraadte han i Bankens Delegation som dennes Næstformand. I denne Egenskab fik han efterhaanden Kendskab til Bankens vanskelige Stilling og blev følgelig i Kraft af sin fremstaaende Position og fremragende Forhandlingsevne Hovedmanden i Arbejdet for Bankens Rekonstruktion i Efteraaret 1928. Efter Bankens ekstraordinære Generalforsamling 5. Dec. s. A. valgtes han til Formand for Bankens Repræsentantskab og Bestyrelse og er siden genvalgt hertil. — R. 1918. DM. 1922. K.² 1927.

Berl. Tid. 7. Febr. 1928. Børsen 8. Febr. s. A. *Jens Vestberg.*

Andersen, Andreas Wilhelm, 1812—85, Handelsmand. F. 17. Aug. 1812 i Kbh. (Garn.), d. 14. Sept. 1885 sst. (Jac), begr. sst. (Ass.). Forældre: Skibsreder, Kaperkaptajn og Grosserer Ole A. (Olaf Andersson Steenberg) fra Sverige (1781—1858) og Madsine Caroline Sejerø (1793—1859). Gift 30. Marts 1843 i Kbh. (Garn.) med Sophie Frederikke Tikjøb, f. 21. Aug. 1819 i Kbh. (Trin.), d. 9. Jan. 1894 sst., D. af Boghandler og Realskolebestyrer Hans T. (ca. 1754—1825, gift ¹⁰ 1786 med Anna Susanne Cordsen, tidligere gift Eilersted) og Friedericke Kecks (ca. 1778—1845, gift i^c 1807 med Skrædder, senere Marskandiser Jens Peter Grønholdt, ca. 1782—1815).

A. blev i sin første Ungdom sat i Vinhandlerlære, men da hans Ønske var at gaa den militære Vej, lykkedes det ham ved personlig Henvendelse til Frederik VI. at komme ind paa Landkadet-akademiet, hvorfra han 1836 gik ud som Løjtnant. Allerede 1841 maatte han paa Grund af svagt Syn forlade Militærbanen og traadte ind i Handelsvirksomhed. Det er dog ikke som Købmand, hans Navn tilhører Offentligheden, men som ihærdig Forkæmper for en storstilet Plan om Kbh.s Havns Forlængelse mod Syd i Forbindelse med Tilvejebringelsen af et 20 Fod dybt Skibsløb gennem Kalvebodstrand til Køge Bugt. Dette Projekt modtoges ved sin Fremkomst med overordentligt Bifald fra Handelsstandens Side, idet den Opblomstring, der havde fundet Sted i Hoved-

stadens Forretningsliv efter 1850, havde gjort Kravet om en Forbedring og Udvidelse af Havnen særlig aktuelt. A. arbejdede i denne Sag sammen med den ansete engelske Vandbygningsingeniør John Murray, som ikke blot leverede Tegninger og Overslag, men ogsaa stillede den fornødne Kapital i Udsigt. Kort efter at A. paa et Selskabs Vegne havde indgivet sin Koncessionsbegæring, indtraf imidlertid Krisen 1857, og de derigennem indtraadte Forandringer paa det engelske Pengemarked bevirkede, at da Koncessionen endelig blev givet i Okt. 1859, var det ikke muligt at gennemføre Planen i dens oprindelige Skikkelse. Et af Selskabet i Marts 1862 fremsendt Andragende om at faa fornyet Koncessionen for Projektet i betydelig modificeret Skikkelse blev afslaaet med den Motivering, at der ikke maatte tabes Tid eller lægges Hindringer i Vejen for Gennemførelsen af andre af Regeringen da paatænkte Planer til Udvidelse eller Forbedring af Havnen. — R. 1860. — Maleri af Sophus Schack (1853) i Privateje.

A. W. Andersen: Kbh.s Borgerrepræsentation og Kallebodstrandsagen, 1863. G. Lorenz: Københavns Havns Indsejling fra Syd (Ingeniøren, Nr. 72, 1919). Alexander Thorsøe: Erindringer, 1929, S. 19—24.

Jens Vestberg (C. Salmonsens).

Andersen, Anna Henriette, se Levinsohn.

Andersen, Anthon, f. 1869, Kommunalpolitiker, Borgmester. F. 18. Sept. 1869 i Lyngby ved Skørping. Forældre: Daglejer Anders Christian Jensen (1835—1918) og Thomasine Christensen (1837—1907). Gift 20. Maj 1894 i Kbh. (Matth.) med Anna Marie Christensen, f. 12. Okt. 1872 i Aalborg, D. af Frugthandler Christen C. (1833—¹⁹¹⁰) oS Mariane Therkildsen (1833—1912).

Til sit 17. Aar tjente A. paa Landet, kom 1886 i Bødkerlære i Aalborg og blev udlært Svend 1890. Da han 1892 var kommet til Kbh. som Soldat, blev han her og arbejdede ved Faget til 1902. Han deltog samtidig livligt baade i det faglige og politiske Organisationsliv, var 1897—¹⁹⁰² Næstformand i Fagforeningen og 1902—17 Forretningsfører for Bødkerforbundet. Han var som Organisationsleder en Forhandlingens Mand, og Forbundet blev godt konsolideret i denne Periode. I de samvirkende Fagforbund var han Forretningsudvalgsmedlem fra 1909 og Sekretær April 1917—Juli 1919. 1911 rykkede han fra en Suppleantplads ind i Borgerrepræsentationen, hvor hans støtte Arbejdsomhed bl. a. i Budgetudvalg og Velfærdsudvalg efterhaanden bragte ham frem i forreste Række. 22. Juni 1917 valgtes han, da Chr. Christiansen (s. d.) blev Borgmester, til Forsamlingens Formand, og ved Chr.

Christiansens Død 1919 valgtes han 26. Juni til Borgmester for Magistratens 5. Afdeling. Under A.s Ledelse er denne, den sidst oprettede Administrationsenhed, udviklet ganske betydeligt. Store Udvidelser af Belysningsvæsenet har fundet Sted (Østre Gasværk, H. C. Ørstedværket), Fjernopvarmning er indført i flere Kvarterer, Storbyens Vandforsyning har krævet nye og fjerntliggende Boringer og Anlæg, og efter Kommunens Overtagelse af Frbg. Sporveje (1919) er en betydelig Linieudvidelse og Modernisering af Sporvejene gennemført. Ogsaa den kommunale Haandværkerafdeling har taget et stort Omfang. A. gør sig som Borgmester ikke stærkt gældende udadtil, men er en klog og myndig Administrator af de Kommunalanliggender, der hører under hans Domæne. — Maleri af Hans Henningsen (ca. 1923).

S. Bresemann, E. Svendsen og Anth. Andersen: Oversigt over Bødkerforbundets Virksomhed 1890—1915, 1915. Social-Demokraten 22. Juni 1917.

Oluf Bertolt.

Andersen, Anton, 1856—1911, Forfatter. F. 27. Jan. 1856 i Havrehed, Vigerslev Sogn ved Odense, d. 9. Juni 1911 sst., begr. i Vigerslev. Forældre: Murermester Martin A. (1815—82) og Anne Magdalene Nielsen (1822—99). Gift 12. Nov. 1880 i Skaarup med Anne Margrethe Hansen, f. 24. Juni 1855 i Skaarup, d. 1. Maj 1922 i Odense, D. af Husmand Hans H. (1812—90) og Bodil Petersen (1824—60).

A. viste tidlig Lyst til Læsning, og efter at have været paa Højskole bestemte han sig for Lærergerningen. 1876 dimitteredes han fra Skaarup Seminarium og blev s. A. Hjælpe lærer, senere Enelærer i sit Hjemsovn, hvor han virkede til sin Død. Han var en alsidig interesseret Mand, der tog flittigt Del i det Liv, der rørte sig om ham. Sine Kundskaber øgede han ved Selvstudium; han lærte sig Tysk, Fransk og Latin og dyrkede Musik og Botanik. Hans stærke Interesse for Botanikken førte ham ind i Litteraturen. 1885 udsendte han »Fra Planternes Verden«, en smuk og underholdende Bog, der røber megen botanisk Viden og giver gode Bidrag til danske Planters Kulturhistorie ved at redegøre for en Række Arters Anvendelse og Betydning gennem Tiderne og ved at fortælle om de Sagn og overtroiske Forestillinger, der knytter sig til dem. 1910 publicerede han i »Botanisk Tidsskrift« XXX sin »Nordfyns Flora«, der er en af vore bedste Lokalfloraer, ikke alene paa Grund af de talrige Lokalitetsangivelser, der væsentligst skyldes A.s egne Fund, men ogsaa fordi han deri giver en økologisk farvet Skildring af de nordfynske Plantesamfund efter Warmings

Mønster (jfr. Carl Christensen: »Den danske Botaniks Historie«, I, 1924—26, S. 810). — Imidlertid havde A. kastet sig over litterær-historiske Emner, skrev 1887 en Afhandling om Historikeren Vedel Simonsen og udgav 1896 »Danske Forfatterinder i det nittende Aarhundrede«, en Række smaa Biografier og Karakteristikker af et halvt Hundrede kvindelige Skribenter fra Thomasine Gyllem-bourg til Emma Gad. — Som skønlitterær Forfatter debuterede A. 1890 med en lille Digtsamling »Fra stille Skove«, nette, ikke særprægede Vers om vidt forskellige Emner, mest dog om Naturen og Blomsterne. Saa følger et lille Sangspil »Paa Frieri« (1891), Fortællingsamlingen »Skuffede Haab« (1894), Digtsamlingen »Fyen« (1901), en Række jævne Vers til Fødeøens Pris, »Linda« (1901), en større Fortælling om en Kvindeskæbne, »Juledæmring« (1904), en Samling Smaafortællinger og Skitser, som opnaede at blive oversat til Tysk, og endelig »Kaj Rosenfeldt« (1905), en handlings-bevæget, men noget feuilletonagtig Roman. — A.s Forfatterskab er af folkelig Art; stærkt personlighedsprægede er hans Bøger ikke, men de røber en frisk og underholdende Fortælleevne. A. var en Tid Formand for Folkelig Forfatterforening. — Tegning af Char-lotte Thorsøe i Familiens Eje.

Skaarup Seminarium 1803—1903, 1903. Lærerne og Samfundet, I, 1913. Hans P. Lunde i Højskolebladet 23. Juni 1911. N. A. Bo i Folkeskolen

K. K. Nicolaisen.

Andersen, Birgitte Elisabeth, 1791—1875, Skuespillerinde. F. 17. Dec. 1791 i Kbh. (Garn.), d. 6. Febr. 1875 sst., begr. sst. (Hol-mens). Forældre: Teaterkontrollør Ivar Olsen (1752—1836) og Elisabeth Jensen (ca. 1753—1822), begge norskfødte. Gift 10. Febr. 1815 i Kbh. (Slotsk.) med kgl. Kapelmusikus Caspar Hein-rich Bernhard A., f. 3. Dec. 1790 i Rendsborg, d. 5. Sept. 1832, S. af Hoboist ved holstenske Regiment Christian A. (f. 1757) og Dorothea Schumacher.

B. A. fremsagde Rahbeks Prolog »Vaaren« ved en Indlednings-forestilling, hans »dramatiske Skole« gav paa Hofteatret 11. Maj 1806, og samme Aften debuterede hun som Lucretia i Dupatys »Fruentimmerhævn«. Hun blev en af Skolens mest benyttede Elever, og ved »Hakon Jarl«s Førsteopførelse 30. Jan. 1808 spillede hun Gudruns Rolle paa Det kgl. Teater, hvor hun 1810 fik kgl. Ansættelse og virkede i 30 Aar. B. A. var intet betydeligt Talent, men hendes overordentlig smukke Ydre, som Eckersberg forevigede, og hendes deklamatoriske Evner sikrede hende et betydeligt Repertoire (f. Eks. Shakespeares Ofelia, Schillers Jeanne d'Arc,

Titelrollen i Boyes Sørgepsil »Jutta«). Hun var Rahbeks erklærede Yndling — hans »anden Olsen«, som man kaldte hende i Erindringen om hans tidligere Sværmeri Johanne Cathrine Olsen, den senere Madame Rosing. Da hendes Diktion savnede Varme og Dybde, naaede hun aldrig, heller ikke efter Oehlenschlägers Mening, op paa Siden af Digterens egentlige Fortolkerinder, Madame Heger og Anna Nielsen. Derimod havde B. A. ved sin udmærkede Holdning og sin kvikke Forstand Held med Lystspillet Anstandsdamer, og Portia i »Købmanden i Venedig« blev den Rolle, som klædte hende bedst. Hun optraadte sidste Gang 17. Maj 1838 som Tante Deborah i »Tordenskjold« og henlevede siden et langt Otium sammen med sin Datter, Skuespilforfatterinden Clara A. (s. d.). — Maleri af C. V. Eckersberg (1822) i Privateje, Kobberstik derefter af E. C. W. Eckersberg (1826).

Th. Overskou: Den danske Skueplads, IV, 1862. A. Oehlenschläger: Erindringer, III, 1850, S. 47. Provst Fr. Schmidts Dagbøger, 1868, S. 101. Breve fra B. A. til Rahbek i Det kgl. Bibl.

D
Robert Neiiendam.

Andersen, Carl Christian, 1849—1932, Politiker, Bageribestyrer. F. 20. Maj 1849 i Kbh. (Trin.), d. 29. Febr. 1932 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Sukkerhusarbejder Søren A. (1812—95) og Johanne Marie A. (1813—91). Gift 29. Okt. 1876 i Kbh. (Frue) med Nielsine Vilhelmine Marie Poulsen, f. 18. Juli 1857 i Kbh. (Frels.), d. 6. Febr. 1901 sst., D. af Arbejdsmand Niels P. og Sophie Vilhelmine Olsen (f. ca. 1838).

A. var med i den frembrydende Arbejderbevægelses Fortrop. Som ung københavnsk Snedkersvend, udlært 1868, meldte han sig 1871 ind i den nyoprettede internationale Arbejderforenings Snedkersektion. Mellem Føreren L. Pios romantisk-revolutionære Socialisme og den praktisk-realistiske Indstilling hos de Haandens Arbejdere, som udgjorde Bevægelsens Hovedstamme, kom efterhaanden et Modsætningsforhold frem, og A. var i Sind og i Skind Pios diametrale Modpol. Efter Førernes Bortrejse og Sammenbruddet 1877 var det A., der sammen med Chr. Hørdum, P. Holm o. fl. bragte Bevægelsen paa Fode igen og fastslog, at den »for Fremtiden skulde hvile paa Principper og ikke paa Personer«. 1872 var A. Medstifter af Snedkernes og Stolemagerens Fagforening og 1873—84 dens Formand. Hans Hovedarbejde som saadan var at gaa fra Værksted til Værksted og agitere for Tilslutning til Organisationen. 1882—86 var han selvstændig Mester. Han var med i De frie Fagforeningers Centralbestyrelse 1874—78. Da der 1877 indsattes en Kontrolkomité for »Social-Demokraten«, blev

han dens Formand og beklædte denne Stilling til sin Død. I Socialdemokratisk Forbund var han Bestyrelsesmedlem 1878—1931. Under hans Ledelse er den socialdemokratiske Presse vokset op til et landsomspændende Foretagende. 1886 var A. med til at oprette og blev Bestyrer af Arbejdernes Fællesbageri i Kbh., nu en Hovedhjørnesten blandt Arbejdernes kooperative Foretagender. Ogsaa Bryggeriet Stjernen var han Medstifter af (1902) og var Formand for dets Bestyrelse. — Ved Valget 1890 kom A. ind som den ene af de to første Socialdemokrater i Landstinget. Den anden var P. Knudsen; begge valgtes i Kbh. 1918 blev A. tingvalgt. 1898—99 var han Medlem af det Fællesudvalg til Afgørelse af Arbejdsstridigheder, som under Storlockouten 1899 forgæves forsøgte sig som »Enighedskammer«. Efter Kampen blev han Medlem af Den permanente Voldgiftsret (1900—10). Som Leder af voksende kooperative Virksomheder var A. interesseret i Oprettelsen af Arbejdernes Landsbank (1919) og sad i dennes Bankraad til 1925. — I sin høje Alderdom indtog A. en mere tilbagetrukket Stilling, æret som Arbejderbevægelsens Alderspræsident, men ogsaa som Autoriteten, der sad inde med Erfaringer fra mere end et halvt Aarhundredes Deltagelse i baade fagligt, politisk og kooperativt Arbejde. Der var intet blændende ved A.s Fremtræden. Men da han stod i sin fulde Manddomskraft, var han den typiske Repræsentant for Arbejderklassens demokratiske Instinkter og Tankegang, og dette i Forbindelse med en usvigelig Retsindighed var hans Styrke. Det er ingen Tilfældighed, at A. fungerede som Dirigent ved Socialdemokratiets samtlige Kongresser fra 1876 til 1931. Han var i udpræget Grad Taktikeren, den, der leder, mere end han taler, men hvis Ord til Gengæld falder med Vægt. Han er ofte blevet karakteriseret som »Manden i Midten«, »Ballasten i Partiet«.

C. E. Jensen og Fr. Borgbjerg: Socialdemokratiets Aarhundrede, 1901—04. N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag 1901, 1901—03, S. 745—47. Social-Demokraten 22. Juni 1917, 22. Juni 1927 og

Andersen, Carl Christian, 1849—1906, Maler og Raderer. F. 7. Nov. 1849 i Kbh. (Frue), d. 2. Aug. 1906 i Hellerup, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Gadevægter Niels A. (1811—80) og Ane Kirstine Frederiksdatter Jungmann (1809—83). Gift 18. Jan. 1884 i Kbh. (Frue) med Therese Elisabeth Wienberg, f. 12. Dec. 1859 i Nakskov, D. af Murermester Christian Peter W. (s. d.) og Hustru.

A. kom i Malerlære hos L. H. Holmer og blev Svend 1868, dimitteredes allerede 1863 fra Teknisk Skole til Akademiet og fik

Afgang som Maler 1871, samtidig besøgte han Hetschs private Malerskole. De kunstneriske Anlæg, han tidligt lagde for Dagen, skaffede ham Velynderes Støtte; han arbejdede med Figurmaleriet, men havde ikke meget Held. Hans store Billede »Carl I. tager i Fængslet Afsked med sine Børn« ejes af Kunstmuseet og hænger paa Fredensborg, og »Ole Vind prædiker for Christian IV.« findes paa Fr.borg. Han har ogsaa malet Portrætter (Lensgreve Knuth i Maribo Museet) og Landskaber (»Gade i Tunis« hos Johan Hansen, »Peterskirken i Rom« i Aalborg). En Altertavle »Christus og den kananæiske Kvinde« findes i Hylleholt Kirke ved Fakse. 1882 rejste han til Spanien, Nordafrika og Italien paa et Stipendium fra Akademiet. — A. blev 1870 Assistent hos Konservator F. F. Petersen paa Kunstmuseet og 1887 dennes Efterfølger; han har her haft en Række store Opgaver. Han malede desuden en Mængde Kopier af gamle Portrætter. — A., som var interesseret paa mange Omraader, holdt Foredrag om det gamle Kbh. (Architekten, II, 1899—1900) og udgav 1902 Folioværket »Kjøbenhavns Slot«; efter hans Angivelser udførtes Modellen deraf til Fr.borg Museet. Sammen med E. F. S. Lund paabegyndte han 1894 Udgivelsen af Værket »Danske malede Portrætter«, og i sine sidste Aar, da en Lammelse havde nedsat hans Evner som Maler, syslede han med Arbejdet paa Udgivelsen af en Bog om danske Kostumer. — Selvportræt (1876) og Tegning af Krøyer (1884) i Privateje.

0 Andmp—

Andersen, Carl Wilmann, f. 1883, Veterinær. F. 16. Maj 1883 i Kbh. (Helligg.). Forældre: Melhandler Jens A. (1837—94) og Emilie Frederikke Wilmann (1841—1922). Gift 7. Juli 1910 paa Frbg. (b. v.) med Karen Paustian, f. 21. Marts 1887 i Kbh. (Johs.), D. af Lærer ved Statens Tegnekursus Carl Oscar Heinrich P. (1852—1929) og Marie Fernanda Ernestine Lange (1865—1925).

A. tog 4. Klasses Hovedeksamen 1899 og blev Dyrslæge 1905, var Underdyrlæge ved Aalborg offentlige Slagtehus 1905—06 og Reservedyrlæge i Hæren 1906—08. Han blev derefter ansat ved Veterinærfysikatslaboratoriet (Forsøgslaboratoriets bakteriologiske Afdeling) og arbejdede her først som Assistent 1908—16 og derefter som Laborator til 1923. Særlig fra denne Tid foreligger fra hans Haand talrige fortjenstfulde bakteriologiske og serologiske Afhandlinger, i Hovedsagen omfattende de tre Sygdomme Snive, Tuberkulose (med sine Afarter) og Mund- og Klovsyge. De fleste og vigtigste af disse Afhandlinger er offentliggjort i »Maanedsskrift for Dyrslæger« (1910—14, 1916, 1918, 1920); flere af dem er tillige

udgivet paa Tysk (Centralbl. f. Bakt. 1913—14, Zeitschr. f. Tuberkulose 1915, Arch. f. wiss. u. prakt. Tierheilk. 1916, 1918, Archiv f. Dermat. u. Syphilis 1919). 1923—27 var A. Forsøgsleder ved Serumlaboratoriet. Samtidig med sin Laboratorievirksomhed havde han 1910—15 Beskæftigelse som kontrollerende Dyr-læge ved Kbh.s offentlige Slagtehus og var 1918—37 ansat som 2. Dyr-læge ved Kbh.s Sundhedskommission. Grundig praktisk og videnskabelig uddannet overtog A. 1927 Veterinærinspektørstillingen for Nørrejylland og er efter 1930 Veterinærinspektør for Østifterne og de sønderjyske Landsdele.

LX- cy, v₅

Andersen, Carl Christian Thorvald, 1828—83, Forfatter. F. 26. Okt. 1828 i Kbh. (Frels.), d. 1. Sept. 1883^{sst}-> begr. sst. (Holmens). Forældre: Fuldmægtig hos Jacob Holm og Sønner, senere Urtekræmmer Jens A. (ca. 1797—1832) og Steinum Bjørnsen (ca. 1789—1835, gift i^o med Koffardikaptajn Mads Peter Grønbech, d. 1821). Gift 7. April 1860 i Kbh. (Frels.) med Thora Emilie Hansine Grønbech, f. 4. Marts 1834 i Kbh. (Frels.), d. 6. Maj 1918 sst., D. af Skibskaptajn, senere Grosserer Michael Johan G. (ca. 1786—1872, gift i^o 1817 med Juliane Marie Waagensen, 1795—1825) og Marie Frederikke Hammer (ca. 1801—52).

A.s Moder var Datter af Sysselmand Bjørnsen, og i hans Fædrenehjem samledes en Kreds af Islændinge, som den Gang studerede i Kbh., hvoriblandt en nær Slægtning af hans Moder, Thorder Jonassen (Sysselmand, senere Justitiarius i den islandske Overret), der optog ham som Søn i Huset, da han seks Aar gammel var blevet forældreløs. 1848 blev han Student fra Bessestad Skole ved Reykjavik og vendte derefter tilbage til Kbh. Her blev han en daglig Gæst i Grosserer Grønbechs Hjem, to Aar efter var han forlovet med den purunge Datter. Et paabegyndt juridisk Pligtstudium, hvortil hans Plejefader havde tilskyndet ham, førte ikke til nogen Embedseksamen, da han paa Grund af Nervøsitet gik fra efter den skriftlige Prøve (1857). Hans kunstneriske og litterære Interesser var ved at faa Overhaand, han gennemgik en aandelig Krise, som han bragtes ud af ved en Studierejse (Jan.—Maj 1858), hvortil en islandsk Ven, Købmand Siemsen i Hamburg, hjalp ham. Han studerede Museer og Kunstsamlinger i Berlin, Dresden og Munchen og skaffede sig vigtige Forbindelser med tyske Personligheder. Efter hans Hjemkomst skaffede hans Velynder, Konferensraad C. J. Thomsen ham Ansættelse som Assistent ved Oldnordisk og Etnografisk Museum, senere ved Rosenborg, og her blev han 1866 anden Inspektør ved Samlingen, 1878 første Inspektør

og Slotsforvalter. 1863—64 foretog han med sin Hustru en Italienrejse for det Anckerske Legat, som han havde faaet tildelt takket være Chr. Winther, der var blandt Legatuddelerne. 1874 var han Christian IX.s Gæst paa Rejsen til Island i Anledning af Tusind-aarsfesten. Ved sin smukke og elskværdige Personlighed vandt han sig mange Venner. Som Digter debuterede A. 1857 under Pseudonymet Christian Adam med en lyrisk Digtcyklus »En Krands paa en Arbeiders Kiste«, der efterfulgtes af en Række smaa, pyntelige Digtbøger. Størst Popularitet vandt han med sine syv Samlinger af mindre Prosastykker »Genrebilleder« (1.—7. Saml., 1867—81). Han tilhører som Forfatter 60'ernes Efterklingsdigtning, stærkt paavirket af Chr. Winther. Særlig Interesse knytter sig til hans islandske Skildringer, bl. a. Fortællingen »Over Skjær og Brænding« (1882), der er en Forløber for den moderne Islandsroman. Nævnes maa ogsaa hans »Islandske Folkesagn og Æventyr« (1862—64). Desuden har han forfattet en Del Biografier, Rejse-skildringer o. l. og udgivet »Maanederne i Digt og Billeder« (1878). Hans Virksomhed ved Rosenborg affødte et illustreret Mindeblad fra Samlingen (1867) og et Katalog i flere Udgaver (1870 ff.). — Paa hans Gravsted paa Holmens Kirkegaard findes en Mindesten med hans Portrætmedaillon. Maleri af C. F. Andersen (1876) paa Fr.borg. Buste af U. A. F. Hammeleff 1871.

H. F. Ewalds Forord til C. A.s Julehistorier, 1883. P. Hansen i 111. Tid. 29. Okt. 1882. P. Brock: Rosenborg, III, 1883, S. 224 ff. Edmund Gosse: To Besøg i Danmark, 1912. Nic. Bøgh: Chr. Winther, II—III, 1900—01. Bibliografi i Samleren, I, 1924.

^ Bggh (Oluf F.Es*),

Andersen, Carl Ferdinand, 1846—1913, Maler og Tegneinspektør. F. 24. Dec. 1846 i Kbh. (Helligg.), d. 27. Nov. 1913 paa Kommunehospitalet sst., begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Stolemager Jørgen Christoffer A. (ca. 1817—90) og Lovise Frederikke Jurtzick (1816—91). Ugift.

A. vilde være Arkitekt, begyndte som Murerlærling og kom fjorten Aar gammel ind paa Akademiets Skoler, men slog om og blev Maler, fik Afgang 1870. 1871—82 udstillede han paa Charlottenborg, Genrebilleder og Portrætter. Af hans Arbejder findes Portrættet af Forfatteren Carl Andersen (1876) paa Fr.borg, »Ved Indgangen til Kirken« m. fl. hos Johan Hansen. Hans perspektiviske Tegnefærdighed gjorde ham til en betydningsfuld Hjælper for flere af Samtidens første Kunstnere, f. Eks. Carl Bloch. Til Sonnerup Kirke malede han Alterbilledet: »Christus i Gethsemane«. Hans Arbejder hæver sig ikke synderligt over Gennem-

snittet af den solide akademiske Kunst; det var paa et andet Felt, han kom til at gøre sin Indsats. Allerede 1873 begyndte han at undervise i Akademiets Perspektivklasse (til 1882), og 1874—90 var han Lærer ved Teknisk Skole i Kbh. Han søgte med megen Energi at reorganisere Tegneundervisningen og blev 1880 ansat ved det da nyoprettede Kursus for Folkeskolens Lærere og 1881 (til 1890) ved Søværnets Underofficersskole. 1882 fik han Posten som Tegneinspektør ved Kbh.s offentlige Skolevæsen (fast Ansættelse 1890), og da han tillige 1883 fik overdraget Inspektionen ved de tekniske Skoler i Provinsen, havde han Muligheder for at præge Tegneundervisningen efter sit Ønske. I »Vor Ungdom« 1883—85 og i »Berlingske Tidende« 1885 (Nr. 193) gjorde han Rede for sit Maal, nemlig gennem Tegneundervisningen at fremme Elevernes selvstændige Iagttagelse og deres Opfattelse af Former og Forhold. Han støttedes stærkt af Folkeskolens Lærere (modtog 1886 Hædersdiplom for sine »Tegnetavler« paa det 3. Lærermøde) og af Lederne af de tekniske Skoler uden for Kbh. og opnaaede 1890 at blive Ministeriets Tilsynshavende ved Skolerne. Inden for Arbejdet for at forbedre og hæve disse Haandværkerskoler indtog han en fremskudt og højt skattet Plads. Han blev i Tidens Løb Leder af Statens Tegnslærerkursus, Censor ved Skolelærereksamen og Formand for Bestyrelsen for Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder. — Tit. Professor 1904. — R. 1894.

M. Rasmussen: Bidrag til Haandværkerundervisningens Historie, 1916. Beretning fra Statens Tegnslærerkursus 1908—11. Teknisk Skoletidende Juni 1906_

O. Andrup.

Andersen, Cilius Johannes Konrad, 1865—1913, Maler og Raderer. F. 10. Marts 1865 i Odense, d. 14. Jan. 1913 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Murermester Hans Christian A. (1827—98) og Nielsine Conradine Nielsen (1835—65). Gift 11. April 1895 i Kbh. (Frue) med Malerinden Kristine Bothilde Jørgensen, f. 5. Maj 1873 i Kbh. (gift 2° 1919 med Malermester Carl Emil Krohn, f. 1867, Enkemand), Adoptivdatter af Bordfabrikant Søren J. (1842—98) og Thorvaldine Strikker (1842—1909).

A. gik i Katedralskolen i Odense, kom derefter i Handelslære, senere i Malerlære, blev Svend og 30. Sept. 1884 optaget paa Akademiet, hvorfra han 1889 fik Afgang som Maler. Fra 1890 udstillede han paa Charlottenborg og fik de følgende Aar flere mindre Stipendier og Rejselegater. 1891 var han i Paris, 1893 i Frankrig og Holland, og fra 1895 ^{ne}re Gange i Italien. 1898 malede han en Altertavle »Christus i Emaus« til Outrup Kirke.

Af hans Billeder hænger »Husholderske søges« i Aalborg, »Moder med Barn« i Horsens, »Ved Aften hos den gamle Antikvitethandler« (1908) i Odense og »Frokost ventes« (1895) i Ribe. A. begyndte som realistisk Folkelivsskildrer med socialt prægede, dystert betonedede Malerier (»En Barnebegravelse«, »En Forstadskvinde« (1893)), men hans elskværdige Lune førte ham snart over til Genrebilledet, og han har givet en Række nette og muntre Skildringer af Folkelivet i Italien og i Danmark; ligeledes har han malet mange Smaabilleder med antik Staffage, Fauner o. 1. Det var en solid, ikke særlig kræsen Kunst, let tilgængelig for Publikum og derfor ganske populær. A. har ogsaa malet Portrætter. — Han har udsendt en Række Raderinger, ikke mindst med Landskabsmotiver fra Odense-Egnen, hvor han boede. — Selvportræt (Radering) (1906). Studie af Knud Larsen. Tegning af Resen Steenstrup. Portrætteret paa Gruppebillede af V. Pacht i Kunstnerforeningen af 18. Nov. (1904).

III. Tid. 17. Sept. 1905.

O. Andrup.

Andersen, Clara Elisabeth, 1826—95, Forfatterinde. F. 13. Maj 1826 i Kbh. (Slotsk.), d. 28. Aug. 1895 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Kgl. Kapelmusikus Caspar Heinrich Bernhard A. (1790—1832) og Skuespillerinde Birgitte Elisabeth Olsen (se Andersen, Birgitte).

Teaterinteressen var C. A. i Kødet baaren, og hun begyndte tidligt at skrive smaa dramatiske Forsøg. 1848 skrev hun Skuespillet »En Evadatter« og sendte det anonymt til Henrik Hertz, der gav hende en opmuntrende Kritik. Det var dog først ved Høedts Interesse og Medvirken, at Stykket 1855 kom op paa Hofteatret, hvor det gjorde Lykke. Senere fik hun paa Det kgl. Teater opført syv Lystspil: »En Velgjørers Testament« (1858), »Rosa og Rosita« (1862), hendes betydeligste Arbejde, »En Theaterhistorie under Ludvig XIV« (1862), »En nyttig Onkel« (1866), »Grøns Fødselsdag« (1870), »De lykkeligste Børn« (1871) og »Sandt og Usandt« (1873). Hendes Skuespil gjorde ikke blot Lykke hos det store Publikum. Tidens ledende Kritiker, Clemens Petersen, beundrede stærkt »Rosa og Rosita« og antydede Muligheden af, at det snarere var en Bearbejdelse af en spansk eller italiensk Komædie end et originalt dansk Lystspil. For at afvise denne Formodning oplyste Forfatterinden, at Motivet var taget fra en jødisk Novellette, med hvilken Stykket i øvrigt ikke havde nogen Lighed, hverken i Scenegang eller Dialog. Under et af Clara A.s Besøg i Paris kom den bekendte Skuespiller og Forfatter Régnier

til at interessere sig for »Rosa og Rosita«, men Planen at faa det oversat og spillet paa Théâtre français blev dog opgivet, bl. a. fordi Forfatterinden nødig vilde underkaste sit Stykke en foreslaet Bearbejdelse ved Théodore de Banville. Paa Tysk oversattes Stykket af Burgteatrets Regissør og Skuespiller Dr. Forster og spillede med Held bl. a. i Wien, Breslau og Berlin. C. A. har som nærmeste Forbillede Henrik Hertz, hvem hun ogsaa følger i det rimede Lystspil (»En nyttig Onkel«). Men hun er ikke blot Efterligner, hun har Talent, komisk Blik, Sans for Lokalfarve, en let og kvik Dialog og en naturlig Scenegang. Foruden sit dramatiske Forfatterskab har hun oversat og bearbejdet nogle Skuespil samt skrevet mindre novellistiske Ting, der, delvis under Pseudonymet Paul Winther, fremkom bl. a. i »Flyveposten«s Feuilleton, i »Figaro« og i »Nær og Fjern«. Under samme Pseudonym udgav hun et Bind »Noveller« (1855) og Fortællingen »Kastaniebaandet« (1861). For sin dramatiske Produktions Vedkommende bevarede hun strengt sin Anonymitet, der først officielt afslørede af P. Hansen i »Dansk biografisk Leksikon« (1887). Sophus Bauditz har udgivet hendes »Dramatiske Arbejder i Udvalg« (1897). — Træsnit 1887.

Anton Andersen: Danske Forfatterinder i 19. Aarh., 1896. Sophus Bauditz i ovenn. Udvalg, S. I—XII. Berl. Tid. og Dannebrog 29. Aug. 1895.

P. Hansen (Oluf Friis).*

Andersen, Dines, f. 1861, Orientalist. F. 26. Dec. 1861 i Ullerslev paa Fyn. Forældre: Møllebygger Dines A. (1833—61) og Christiane Poulsen (1833—1914, gift 2° 1867 med Gaardejer Hans Hansen, Taarup, 1826—1904). Gift 22. Nov. 1892 i Kbh. (Frue) med Dagmar Jacobine Emilie Sørensen Bergh, f. 2. Okt. 1863 i Kbh. (Frue), D. af Kammerassessor, Kancellist i Finansministeriet Christian Anders Theodor Sørensen (B.) (1815—68) og Edle Margrethe Jørgensen (1830—1902).

A., der var faderløs ved sin Fødsel, var fra sit tredie til sit femtende Aar i Pleje hos Smed J. Jensen i Taarup paa Hindsholm. Til sit fjortende Aar nød han kun almindelig Almueskoleundervisning, men viste saa stor Interesse for Læsning, at Stedets Sognepræst tog sig af hans Uddannelse og 1877 fik ham optaget i Odense Latin-skole, hvorfra han blev Student 1881. Ved Universitetet tog A. straks fat paa det filologiske Studium; til Eksamensfag valgte han klassisk og nordisk Filologi, men følte sig i øvrigt navnlig tiltrukket af den sammenlignende Sprogvidenskab, fulgte Vilh. Thomsens Forelæsninger og kastede sig, med Fausbøll som Lærer, ivrigt over Studiet af Sanskrit, snart efter ogsaa af Pali. Efter at være blevet

cand. mag. 1887 kunde A., der 1883 var blevet ekstraordinær Medhjælper ved Universitetsbiblioteket, ret dyrke sine lingvistiske, specielt indiske, Studier; han fulgte ogsaa Karl Verners Forelæsninger over Litauisk og Slavisk og fandt efterhaanden et Speciale i de indoeuropæiske Sprogs, særlig Sanskrits, historiske Syntaks. Frugter af disse Studier var hans Besvarelse af Universitetets Prisopgave for 1888 i østerlandsk Filologi (om Brugen af de sanskritiske Participier), der (1889) belønnedes med Guldmedaillen, samt hans Doktor-disputats (1892) om Verbets Genera i Sanskrit. En Afstikker ind paa dansk Fonetiks Omraade gjorde A. med den 1888 af ham og Chr. Blinkenberg udgivne Afhandling »Dansk lydskrift«.

1891 fik A. fast Ansættelse ved Universitetsbiblioteket, og s. A. tilfaldt der ham en videnskabelig Arv, der blev bestemmende for hans Forskerløbebane, idet det store Seddelmateriale til et Palileksikon, som den 1891 afdøde Orientalist V. Trenckner efterlod sig, og som findes i Universitetsbiblioteket, overgaves til hans Forvaltning. Fra nu af koncentrerede han sig mere og mere om Palistudiet; han blev Fausbølls Medarbejder ved Afslutningen af den monumentale Jataka-Udgave, hvis omfangsrige Indeksbind (vol. 7, 1897) skyldes ham. 1901 udsendte A. 1. Bd. (Tekst og Noter) af sin »Pali Reader«, der snart erobrede sig Førstepladsen blandt Hjælpemidlerne ved Palistudiet Verden over (ogsaa i Indien) og 1917 maatte udsendes i 3. Udgave; 2. Bd., »Pali Glossary«, der udkom 1907, vandt om muligt endnu mere Bifald; med sin Fylde af Oplysninger, der paa een Gang vidner om ædruelig Kritik og skarpsindig Kombinationsevne, afhjalp det delvis Paliforskningens store Savn, en virkelig tidssvarende Ordbog. 1903 havde A. overtaget Professoratet i indisk-østerlandsk Filologi ved Universitetet i Kbh.; med sine udprægede pædagogiske Anlæg, udviklede gennem en mangeaarig Lærergerning (1887—1901), beherskede han baade den for en forholdsvis stor Kreds beregnede Elementarundervisning i Sanskrit og Oplæringen af de relativt faa viderekomne Elever, ofte Udlændinger, der ønskede at dygtiggøre sig ved det siden Fausbølls Tid som Hjemsted for Paliforskningen berømte københavnske Universitet. 1927 trak A. sig tilbage fra Universitetet for helt at hellige sig den store Opgave, hvortil han efter Udgivelsen af sit »Pali Glossary« maatte betegnes som selvskreven, Udarbejdelsen af et til Videnskabens Behov svarende Palileksikon. Paa Orientalistkongressen i Athen 1912 havde A. faaet vide Kredse interesseret i en Plan om at tilvejebringe det ønskede leksikalske Størværk gennem et internationalt Samarbejde, centraliseret i Kbh., hvor Trenckners Samlinger og en Del af Palilitteraturens bedste Haandskriftmate-

riale var til Raadighed. Flere forberedende Skridt var gjort, da Verdenskrigens Udbrud kuldkastede disse Planer; 1916 besluttede A. da resolut selv at paatage sig Opgaven, kun bistaaet af sin mangeaarige Elev, Svenskeren Helmer Smith. Det store Oprydning- og Pionerarbejde, som den tidligere Paliforsknings tekstkritiske Forsyndelser og ofte dilettantiske Fortolkningsforsøg nødvendiggjorde, blev fremmet saa hurtigt, at 1. Hæfte af »A critical Pali Dictionary« kunde se Lyset 1924, i de følgende Aar efterfulgt af 2. til 4. Hæfte. Arbejdet har høstet stor Paaskønnelse i den indologiske Verden. A.s Arbejdskraft har samtidig været taget stærkt i Brug i praktiske Opgavers Tjeneste; siden 1883 har han været Sekretær ved Universitetsjubilæets danske Samfund, og i Videnskaberne Selskab, hvoraf han blev Medlem 1908, er han Redaktør af Selskabets Skrifter. 1926 blev han Æresmedlem af Royal Asiatic Society. Til videre Kredse har A. henvendt sig med Skriftet »Livet efter Døden« (Universitetsfestskrift 1915) og med Afsnittene om Indien i »Folkernes Historie«, I (1911) og »Verdenskulturen«, I (1907—08).

Selvbiografi i Universitetets Progr. Nov. 1892. J. Eyser i Berl. Tid. 3. Okt. 1917. P. Tuxen sst. 26. Dec. 1931. *Verner Seemann.*

Andersen, Edvard Emil, 1861—1931, Søofficer. F. 3. Aug. 1861 i Kbh. (Frels.), d. 8. Nov. 1931 paa Militærhospitalet sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Grosserer Andreas Wilhelm A. (s. d.) og Hustru. Gift 7. Marts 1889 i Kbh. (Holmens) med Anna Frederikke Louise Ellen Andersen, f. 7. Dec. 1867 i Horsens, D. af Skibsfører, Vinhandler Søren Harald A. (1822—1906) og Christiane Caroline Wilhelmine Kjeldsen (1831—1914).

A. blev Kadet 1880, Sekondløjtnant 1884, Premierløjtnant 1885, Kaptajn 1902 og Kommandør 1911. Af hans Tjeneste som Officer skal nævnes, at han 1889—92 var Skoleofficer paa Søofficersskolen og 1900—04 Næstkommanderende paa Elevskolen. 1893—96 var han Næstkommanderende ved Krydstoldvæsenet, førte 1904—07 Postdampskib mellem Korsør og Kiel og var 1908—10 Fører af Skoleskibet »Viking« paa en Jordomsejling og paa en Tur til Østasien. Som Kommandør var han jævnlig Chef for Kystforsvarsskibe og i Verdenskrigens sidste Aar Chef for Eskadren i Store Bælt. Han var Formand for Kbh.s Amatørsejlkklub 1910—21 og 1912—16 Medlem af Sø- og Handelsretten. A. afgik fra Søværnet 1921 paa Grund af Alder og flyttede derefter til Troense. Han var en djærv og frisk Sømand, en udmærket Skibsfører og praktisk Officer, men ikke tynget af militær teoretisk Skole. — R. 1905. DM. 1911. K.² 1918. K.¹ 1921.

Tidsskr. f. Søv. 1931, S. 572 f.

Th. Topsøe-Jensen.

Andersen, Christian Emil, 1817—45, Maler. F. 2. Dec. 1817 i Kbh. (Frue), d. 4. Dec. 1845 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Te- og Porcellænsmandler, senere tillige Skriver ved Skydebanen og Lotterikollektør Jacob Christian A. (ca. 1785—1864) og Johanne Cathrine Sophie Raps. Ugift.

A. kom allerede 1829 P^{aa} Akademiet, vandt 1835 den lille, 1839 den store Sølvmedaille, men konkurrerede 1839, 1841 og 1843 uden Held til Guldmedaillen; vandt 1841 Neuhausens Præmie for »Fremstillingen i Templet«. 1842 var han i Paris og Munchen med Edv. Lehmann og Friedländer. — I 1835—42 og 1844 har han paa Charlottenborg ialt udstillet 15 Arbejder, og hans Værker gjorde en vis Lykke. »Fiskere ved Stranden« (1838) erhvervedes af Kristiania Kunstforening, »Carl I. tager Afsked med sine Børn« (1839) af Kunstmuseet (130 Rdl.) og »Christiern II. føres fra Sønderborg« (1840) af den danske Kunstforening. Paa Akademiets Forslag udførte han 1842 en Altertavle til Wedel Kirke i Holsten, »Kristus i Emaus«. Et af hans sidste Arbejder, »Den barmhjertige Samaritan« (1844) hænger paa Thorvaldsens Museum. Disse Malerier viser ikke meget andet end den flittige og lovende Akademielevs Arbejde, men 1839 har han malet et Billede, som ved sit Lune og en naturlig Karakteristik har gjort det til et af de populæreste danske Malerier, »Familien i Skoven«, som overraskes af en pludselig Regnbyge. I Johan Hansens Samling fandtes baade nogle smukke Landskabsbilleder og historiske Kompositioner af A. — Breve fra ham til J. L. Lund i Det kgl. Bibliotek. — Maleri af J. J. C. Holm 1844. Blyantstegning af A. Lunde (Fr.borg). Litografi af Gemzøe. Q j[^]_n[^]_{nu}p[^]

Andersen, Eskil, se Kongsbakke.

Andersen, Frederik Vilhelm, 1820—1910, Præst. F. n. Sept. 1820 i Kbh. (Garn.), d. 19. Maj 1910 paa Frbg., begr. i Ringsted. Forældre: Justitsraad, Ekspeditionssekretær i Generalstabens Bureau Andreas Christian A. (1787—1841) og Frederikke Christiane Saxtorph (1793—1848). Gift 14. Maj 1846 paa Frbg. med Christine Elisabeth Friderichsen, f. 21. Aug. 1820 i Kbh. (Garn.), d. 13. Nov. 1906 paa Frbg., D. af Auditør, senere Justitsraad og Birkedommer Mathias F. (1790—1858) og Maren Kirstine Færch (1799—1872).

A. blev 1838 Student fra Borgerdydskolen i Kbh., hvor han havde faaet indpodet en varm Kærlighed til de klassiske Sprog, deltog med stor Iver i Studenterlivet og dyrkede i de første Aar i udstrakt Grad filosofiske og æstetiske Interesser. 1843 blev han

cand. theol., og 1844 konstitueredes han som Adjunkt i Vordingborg, hvor han udarbejdede en Afhandling for den teol. Licentiatgrad »Det christelige Underbegreb i historisk Udvikling«, som blev antaget af Fakultetet, men ikke naaede frem til offentligt Forsvar, da den ansøgte Dispensation fra Brugen af det latinske Sprog ved kgl. Resolution blev nægtet. 1845 gik A. over i gejstlig Virksomhed som Sognepræst, først i Nordrup og Farringløse, fra 1871 i Ringsted og Benløse og fra s. A. som Provst for Ringsted og Alsted Herreder, fra hvilke Embeder han 1894 tog sin Afsked. I sine første Præstear var A. paavirket af den begyndende Opvækelse, men Grundtvigianismens Kamp for kirkelig Frihed og Indre Missions Syn paa Kulturlivet gjorde ham med Aarene mere og mere til Tilhænger af den »højkirkelige« Retning. Til Dels under Paavirkning af Martensen blev han en erklæret Talsmand for kirkelig Orden og Fasthed og en varm Forsvarer for nedarvede Værdier og Institutioner. Dette konservative Helhedssyn prægede hans udmærkede kirkelige Administration og kom til Orde i hans mange Indlæg om Dagens brændende Spørgsmaal, saaledes i Fejdeskriftet »Om den grundtvigske Paastand: at Folkekirken er en borgerlig Indretning« (1868) og, over for Otto Møllers heftige Angreb, i det myndige, klart gennemtænkte »Til Forsvar for J. P. Mynsters Eftermæle« (1881). I sine Sogne virkede A. som en nidkær Sjælesørger og fortrinlig Prædikant. Hans Forkyndelse var bibelfast, typisk evangelisk-luthersk i sit Indhold med stærk Fremhævelse af Bekendelsens Betydning, og formelt mindede den ved sit klare og rene Sprog om Martensens. Maaske ejede han ikke Mesterens aandsbaarne Himmelflugt, men til Gengæld afspejlede hans Prædikener en varmere og mere realistisk Personlighed. Fyldige Prøver paa hans Prædikemaade foreligger i hans Postil »Lader Eder forlige med Gud« (1887).

Skønt A. i første Række var den praktiske Kirkemand, var han dog tillige bestandig optaget af teologiske Studier, der satte Frugt i en Række Afhandlinger og Artikler. 1877—1904 virkede han som Censor ved teologisk Embedseksamen, og 1880 vandt han — 60 Aar gammel — den teologiske Doktorgrad for en Afhandling »Embeder og Ordination i deres indbyrdes Grundforhold«. Baade heri og i Skriftet »Nogle Betragtninger og Studier over og i Sammenhæng med Biskop Martensens »Den christelige Ethik«« (1879) viser A. sig som en dygtig, om end ikke meget original Teolog af Martensens Skole. Livet igennem følte han sig staaende »i et taknemmeligt Discipelforhold« til denne Mand, der paa sin Side henregnede A. — sammen med C. P. Rothe, B. J. Fog og L. Gude — til sine nærmeste

Venner og Medarbejdere. Det er da ogsaa den Martensenske Teologis Ejendommeligheder, den spekulative Tendens og Foreningen af evangelisk-luthersk Dogmatik med en vidtfavnende human Kulturførstaaelse, der kendetegner A.s teologiske Standpunkt. — R. 1876. DM. 1887. K.² 1894.

Th. Hauch-Fausbøll og Groshennig: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, 1912 ff., II, S. 38—40. Universitetsprogram til Reformationsfesten 1881, S. 107 ff. Teol. Tidsskr. f. d. dsk. Folkekirke, Ny Rk., 1904—05, S. 1—6. Vilh. Andersen i Mit Hjem, I, 1911, S. 4—6. H. L. Martensen: Af mit Levnet, III, 1883, S. i₃₇. H. Scharling: Livsminder, 1919, S. i₄₃- Bjøm Korneruff-

Andersen, Ferdinand Johannes Emil, f. 1855, Grosserer. F. 7. Nov. 1855 i Kbh. (Garn.). Forældre: Skibsreder Julius A. (1815—88) og Emma Bang (1825—9¹)- Gift 23. Sept. 1887 i Kbh. (Matth.) med Magda Nissen, f. 7. Nov. 1864 i Flensborg, D. af Etatsraad, Grosserer Hans N. (1823—1903) og Christiane Markusen (1830—1910).

Efter at A. i sin Ungdom havde faaet en alsidig Uddannelse som Købmand og bl. a. haft Ansættelse hos det ansete Kaffefirma Chr. Broberg & Søn, stiftede han i Dec. 1885 sit eget Firma under Navnet Ferd. A. & Co. og optog straks Kaffe en gros som Hovedartikel. Den oversøiske Forretning i denne Vare laa paa det Tidspunkt for Skandinaviens Vedkommende hos nogle enkelte store Importhuse, som tog Kaffen hertil i original Tilstand. A.s Energi og Paapasselighed sikrede ham trods en beskednen Driftskapital forholdsvis hurtig Andel i den direkte Import, og da Konsumenten i Slutningen af 80'erne en Overgang forlangte Kaffen leveret i omdannet Stand, o: rensset, sorteret og til Dels poleret og farvet og i en senere Periode delvis i brændt Stand, indrettede Firmaet en Afdeling for maskinel Behandling af Kaffen, ligesom det senere gik over til Brænderidrift. Firmaet saa da ogsaa sin Omsætning vokse saavel paa Hjemmemarkedet som paa Skandinavien og Østersølandene, og da forskellige Toldforhøjelser i flere af vore Nabolande vanskeliggjorde Afsætningen der, fik det et Samarbejde i Stand med ledende Brænderier i disse Lande, saaledes at det derigennem har bevaret sin fremtrædende Position paa det nordiske Kaffemarked. Af Betydning har det i denne Forbindelse været, at Firmaet siden 1918 har haft Filial i Hamburg. Foruden A. har Isak Siesby en Aarrække været Medindehaver af Firmaet. 1922—32 har A. været en meget virksom Formand for Foreningen af Kolonial-Grossister i Kjøbenhavn og De danske Kolonial-Grossist-Foreningers Fællesudvalg. — Paa det industrielle Omraade

har A. ogsaa gjort en betydelig Indsats, bl. a. som Deltager i flere større Foretagender paa Teglværksindustriens Omraade i Nordsjælland, men navnlig derigennem, at han sammen med Direktør Weitzmann 1921 stiftede Akts. Ferrosan og 1924 Interessentskabet Dansk Chemo-Therapeutisk Selskab, der begge arbejder i den kemiske Medicinalbranche, det sidstnævnte som Enefremstiller af Professor Møllgaards Præparat »Sanocrysin«, et efterhaanden meget anvendt Middel i Kampen mod Lungetuberkulosen. Begge Virksomheder forsyner ikke blot Hjemmemarkedet, men har ogsaa en betydelig Eksport. — A. er Ejer af en betydelig Bogsamling med bl. a. Holberg som Speciale. — Maleri af N. V. Dorph (1930).

Jens Vestberg.

Andersen, Frederik, f. 1862, Kommunalpolitiker, Raadmand i Kbh. F. 12. Okt. 1862 i Munkebjergby ved Slagelse. Forældre: Husmand og Murer Anders Christiansen (1822—93) og Maren Larsdatter (1826—1908). Gift 23. Sept. 1892 i Kbh. (b. v.) med Cecilie Svendsson, f. 4. April 1870 i Ystad, D. af Former Anders S. (1823—^x9⁰²) og Else Andersson (1835—1912).

Som ung Skomagersvend i Slagelse, udlært 1883, tog A. sig for at organisere sine Kolleger og fik oprettet baade en Fagforening og en socialdemokratisk Forening der i Byen. Sin Virksomhed som Agitator fortsatte han, da han 1887 kom til Kbh., og hans ihærdige Arbejde for at rejse Fagets Arbejdere efter Organisationernes Hensynten sidst i 70'erne »kan næppe vurderes tilstrækkeligt højt af det nuværende Slægtled«. 1887—92 var han Kasserer for Fagforeningen og Medlem af Skomagerforbundets Hovedbestyrelse. 1893—1917 var han Forvalter paa Arbejdernes Fællesbageri. — Ogsaa i den politiske Agitation tog A. virksomt Del. 1900—20 var han Formand for Socialdemokratisk Forening for Kbh.s 11. Kreds, blev Medlem af Socialdemokratiets Hovedbestyrelse og Forretningsudvalg 1898 og af »Social-Demokraten«s Kontrolkomité 1910. 1901 blev han Medlem af Kbh.s Borgerrepræsentation. Her afløste han K. M. Klausen som Partiets Ordfører i Skole-spørgsmaal, og med Dygtighed og Varme medvirkede han i en Aarrække ved Forbedringen af Hovedstadens Skolevæsen (Kravene om den økonomiske Enhedsskole, Mellemskoleordningens Indførelse, Betalingsskolernes Afskaffelse, Skolekøkkener, Sløjd, Hjælpeklasser o. s. v.). 2. April 1914 valgtes han til Raadmand for Magistratens 2. Afdeling (Byens Finanser) og genvalgtes, efter at have afslaaet et Tilbud om Stillingen som Borgmester for 3. Afdeling, 1917 og 1925. 1918 valgtes han til Folketinget og var her 1924—32

Næstformand for den socialdemokratiske Gruppe. — 1914—21 var han Medlem af Den overordentlige Kommission og 1917—21 af Ernæringsraadet. Fra 1920 har han Sæde i Kbh.s Havnebestyrelse. Foruden for De samvirkende Fagforbund er A. med i Ledelsen for en lang Række af Arbejdernes Foretagender og Institutioner. Inden for Arbejderbevægelsen repræsenterer han Traditionerne fra den heroiske Pionertid. Dette i Forbindelse med hans ligevægtige, besindige Holdning og personlige Elskværdighed har skaffet ham en vidtrækkende Indflydelse, som han udøver i nær Forstaaelse og Samarbejde med Th. Stauning. Efter Sigvald Olsens Død valgtes A. 1920 til Viceforretningsfører for Socialdemokratiet, og under Staunings Ministerperioder 1924—26 og fra 1929 har han været Partiets Formand. — Af hans Sønner er *Alsing Emanuel* A. (f. 1893) Partisekretær, Medlem af Folketinget (fra 1929) og Formand for Partiets Rigsdagsgruppe (1932), og *Carl Angelius* A. (f. 1895) Medredaktør af »Social-Demokraten«.

Social-Demokraten 26. Febr. 1913 og 8. Juni 1917. Fagblad for Skotøjsarbejdere, Aug. 1923 (Jubilæums-Nummer). Fridtjof Bon: En Nutidssaga, Social-Demokraten 26. Marts 1926. dl f Ti H

Andersen, Frederik Immanuel, 1849—1915, Forstmand. F. 4. Jan. 1849 i Nordrup ved Ringsted, d. 22. Marts 1915 i Giesegaard Skovridergaard, begr. i Nordrup ved Ringsted. Forældre: Sognepræst, senere Provst, Dr. theol. F. V. A. (s. d.) og Hustru. Gift 26. Okt. 1875 i Maarum med Sophie Louise Holten, f. 31. Marts 1844 paa Lerbjerggaard, Østofte Sogn, d. 22. Aug. 1926 paa Uttrupgaard ved Nørre Sundby, D. af Forstraad Nicolai H. (1815—88) og Sophie Margrethe Ulrich (1820—1903).

A. blev Forstkandidat 1870, var 1872—74 Assistent hos Landskabsgartner Rudolph Rothe ved de offentlige Lysthaver, 1874—84 Skovrider paa Store Frederikslund, 1884—1915 Skovrider ved Stamhuset Giesegaard, idet han tillige havde Overtilsynet med Gram Skove og Nybøl Plantage i Sønderjylland. 1876—1915 var han Skovrider ved Valbygaard og havde en kortere Tid Overtilsyn med det Glassenske Fideikommis' Skove. Desuden beklædte A. mange Tillidshverv. 1887—1914 var han Censor ved Forsteksamens 3. Del, 1900—01 Medlem af den af Landbrugsministeriet nedsatte Kommission angaaende Organisation af et forstligt Forsøgsvæsen og 1901—10 Medlem af dettes Tilsynskommission. Medlem af Dansk Skovforenings Fællesbestyrelse fra 1895 og fra 1904 sagkyndig Medhjælper ved Skovenes Vurdering til Ejendoms skyld. A. var en anset og dygtig Praktiker, der ogsaa gennem

sin Virksomhed uden for sit Distrikt fik Indflydelse paa dansk Skovbrug. I første Række gælder dette hans Arbejde for Dansk Skovforening, som han omfattede med særlig Interesse, og det forstlige Forsøgsvæsen: Forsøg med Gennemhugning og Grenekapning i Rødgran og Forsøg med Dyrkning af fremmede Naaletræer. Resultater af det første Forsøg meddelte han i en Beretning i »Det forstlige Forsøgsvæsen«, I, 1906, og det andet Forsøg (Maglebjerg Skov, Giesegaard) er senere delvis bearbejdet af A. Oppermann (sst., VII, 1923). I faglige Tidsskrifter skrev A. ofte Indlæg af Betydning for Skovbrugets Praksis, særlig omhandlende Tilvirkning af Skoveffekter. — Mange Forstkandidater og Skovfogeder har faaet deres praktiske Uddannelse hos A., som ogsaa derigennem kom til at præge den følgende Generation af Forstmænd. - R. 1911.

Tidsskr. f. Skovv., XXVII, 1915. Dansk Jagttidende, XXXI, s. A.

C. Syrach Larsen.

Andersen, Johannes Fritz Emanuel, 1829—¹⁹10, Musiklærer og Komponist. F. 14. Febr. 1829 i Kbh. (Trin.), d. 29. Marts 1910 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Bogbindermester Johannes Christian A. (ca. 1800—87) og Henriette Sophie Kriedt (ca. 1800—40). Gift 1. Aug. 1859 paa Frbg. med Thora Hansine Stæhr, f. 1. Aug. 1828 i Kbh. (Helligg.), d. 28. Sept. 1897 sst., D. af Hørkræmmer Hans Jørgen Henning S. (ca. 1785—1852) og Emilie Julie Theresia Qvist (ca. 1793—1876).

A. fik som ganske ung Undervisning i Musik — Rung tilbød at uddanne hans smukke Sangstemme; hans Lærere var i øvrigt Em. Ravnkilde, Jæhnigen og C. Nielsen — og drev det til allerede i tolvaaers Alderen at kunne undervise andre i Klaverspil. Oprindeligt havde han været bestemt for Balletten, hvilket imidlertid hurtigt opgaves; i sin Ungdom lagde han stor Interesse for Skuespilkunsten for Dagen. Hans Fader var Medstifter af det dramatiske Selskab Holbergs Minde, ved hvis Forestillinger A.s Skuespillerinteresser næredes; han kom i Professor N. P. Nielsens Hjem, hvor han traf Mich. Wiehe og Høedt, og han drev det saa vidt, at han aflagde en heldig Prøve paa Det kgl. Teater, men trak sig tilbage, inden han fik Debut. A. kastede sig herefter helt over Musikken; han var sit Liv igennem en meget søgt Musiklærer og virkede desuden ved en Række Skoler som meget paaskønnet og afholdt Sanglærer; særlig var han knyttet til Melchiors Skole og Schneekloths Skole (1857—1909). I Musikforeningen Eufrosyne ledede han Sangkoret. Til Undervisningsbrug skrev han en Del instruktive Klaverstykker og Etuder, for Skolerne komponerede han

Træffe- og Taktøvelser samt to- og trestemmige Sange, der udkom i flere Samlinger og Udgaver, for Klaveret desuden en Mængde Divertissementer over kendte Balletter, Operaer, Vaudeviller, Syngestykker og Sange, endvidere skrev han Sange og Viser, Mandskor, en Børnetrio, Skuespilmusik (»Prinsessen og det halve Kongerige«), Kantater og Korstykker (»Efteraarsstormene«, »Liden Gunver«), Ouverturer (heriblandt en »Lystspilouverture«, hyppigt opført). Hans Musik viser den smagfulde og kyndige Musiker og en ikke ringe dramatisk Begavelse, røber ogsaa ofte et indtagende Lune, der dog især kommer til Udfoldelse i de pudsige Kompositioner, som A. skrev under Pseudonymet S. P. O. G. E. Fugl, saaledes en Klaverkvartet for fire Højrehænder, en »Musikalsk Beriderfantasi«, et »Besøg paa Dyrehavsbakken«, den vittige »Ballade« om »I. Frederiksens Haareleksir« og den muntre Vise om »Hornbæk Strand« m. m. Disse spøgefulde Musikstykker afspejler den altid veloplagte og hyggelige Sanglærers (og yndede Visesangers) glade og humørfyldte Sind. —• I »Danmarks Melodier« er optaget en Del af hans Romancer og Sange: »Alvorlig staa de Blomster smaa«, »Det lakked hen mod Pinse«, »Goddag, I lysegrønne Trær«, »Hvor tindrer nu min Stjerne«, »Livet kan være forbandet nok«, »Min Fa'r han var en Fiskermand« og »Rosen blusser alt i Danas Have« (den almindelig brugte Melodi inden Carl Nielsens). — R. 1907. — Buste af Louis Forum.

Søndags-Posten 24. Sept. 1882. Nationaltid. 29. Marts 1910. Politiken 30. Marts 1910. København 30. Marts 1910. Program for Schneekloth's Skole, Nr. 55, 1908; Nr. 56, 1909; Nr. 57, 1910. Schneeklothianernes Sange, 1912.

Erik Abrahamsen.

Andersen, Gudmund, se Andresson.

Andersen, Hans Christian, 1805—75, Digter. F. 2. April 1805 i Odense (St. Hans Sogn), d. 4. Aug. 1875 i Kbh. (Frels.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Skomagersvend, senere Friskomager Hans A. (1782—1816) og Anne Marie Andersdatter (ca. 1765—1833, gift 2° 1818 med Friskomager Niels Jørgensen Gundersen, d. 1822). Ugift.

Tomaanedersdagen før A.s Fødsel havde Forældrene holdt Bryllup, men kunde først det følgende Aar flytte sammen. Hans Fødested kendes ikke; Traditionen, der har udpeget Hjørnестedet i Hans Jensens Stræde ud mod Bangs Boder (nu H. C. A.-Museum), er sen og usikker; Skildringen af Barndomshjemmet gælder Munke-møllestræde 3, hvor A. boede 1807—18. Familien var afgjort

Smaakaarsfolk. Farfaderen, Anders Hansen Traes, tidligere Landsbyskomager og Husmand, var sindssyg og endte som Bospisningslem i Graabrødrehospitalet (d. 1827). Den ærekære og forfængelige Farmoder, Anne Cathrine Nommensen (d. 1822), forkælede Sønnesønnen og søgte at trøste sig for den bitre Virkelighed ved at lade ham forstaa, at hun var af fin Familie: hendes Mormoder, en adelig Dame fra Cassel, var flygtet med en Komediant (i Virkeligheden var denne Mormoder en Postriderdatter fra Assens). A.s Fader var flittig og nøjsom, men af et uroligt Sind; han var misfornøjet med sin Stand, som han følte sig hævet over ved sine Interesser — han læste Shakespeare, Holberg, 1001 Nat — og ved sit oplyste Livssyn; i Trossager var han Rationalist. Han tog sig meget af Drengen, fortalte ham Eventyr, lavede Legetøj til ham. Da Nødsaarene kom, lod han sig 1812 som Stillingsmand hverve og laa inde som Soldat til 1814, da han syg vendte hjem fra Holsten uden at have deltaget i Krigen. A. følte altid en uhyre Medlidenhed med sin Fader, men sin Moder elskede han. Hun var en ganske jævn Kone, der næppe kunde skrive og ikke læse Skrift, dybt overtroisk og meget snakkesalig, medens Faderen var tavs og indesluttet. Hendes Moder, Anna Sørensdatter, endte som Fattiglem i Bogense. Før sit Ægteskab havde A.s Moder med en Pottemagersvend en Datter Karen Marie, som dog næppe har boet i Skomagerhjemmet; Halvsøsteren nævner A. aldrig, men hun beskæftigede hans Fantasi (»O. T.«); han genfandt hende 1842 som Vaskerkone i Kbh. (d. 1846). 1818 giftede Moderen sig paa ny; Stiffaderen synes at have behandlet A. honnet; efter hans Død sank Moderen stadig dybere i Fattigdom og Elendighed, levede af at vaske for Folk og af at skylle Flasker til Apoteket, men forfaldt mere og mere til Drik, blev 1825 anbragt paa Fattigstiftelsen Doctors Boder; Sønnen, hvis Godhed hun misbrugte, tog sig med rørende Kærlighed af hende til det sidste og har i »Hun duede ikke« værget hendes Minde. A.s Skolegang, til sidst i Byens Fattigskole, var tilfældig og utilstrækkelig; han var kvik i Opfattelsen, men doven med sine Lektier. Helst sad han ene hjemme opfyldt af Dagdrømme, legede med Dukketeater og syede Dukketøj. Dunkelt erindrede han siden Spaniernes Besøg og Kometen 1811; han huskede Lavsfestligheder og Fastelavnsløjer; stærke Indtryk gjorde Tugthuset og Galehuset, og i Mindet bevaredes Eventyr, som fortaltes i Hospitalets Spindestue og ved Humleplukningen. Som større Dreng var han en kort Tid paa en Klædefabrik og et Tobaksspinderi, har muligvis ogsaa forsøgt sig som Bydreng hos en Farver og Markør i Odense adelige Klub. Efter Konfirmationen

(Paaske 1819) vilde Moderen sætte ham i Skrædderlære, Farmoderen anbringe ham paa et Kontor. Han selv, der fra sin tidligste Barndom havde været glødende teaterbegeistret (han optraadte allerede 6—7 Aar gammel som Statist i Kotzebues »Husitterne«, og Teaterplakater var siden hans største Fornøjelse), havde ved de kgl. Skuespilleres Gæstespil 1818 faaet et bestemt Maal for sine Drømme: Kbh., og han fik sat sin Villie igennem. Moderen stolede paa Spaakonens Profeti, at Odense By engang skulde blive illumineret til hendes Drengs Ære; selv drog han af Sted med det eventyrlige Forsæt at blive berømt, om han end først skulde »gaa saa gruelig meget igennem«. Med et Anbefalingsbrev fra Bogtrykker Iversen til Danserinden Anna Margrethe Schall og med tretten Rdl. i Lommen, hvoraf de tre medgik til Rejsen, forlod han som »blind Passager« Odense 4. Sept. 1819 og holdt Mandag den 6. sit Indtog i Kbh.

Uden Held henvendte den besynderligt udseende Dreng sig til Md. Schall og til Teaterchefen (Holstein); et Forsøg paa at komme i Snedkerlære glippede ogsaa. Som den yderste Udvej opsøgte han i Tillid til sin Sangstemme Siboni, Direktøren for Teatrets Syngeskole, der netop havde Middagsselskab med bl. a. Weyse og Baggesen som Gæster. A.s Skæbne vakte Interesse og Medfølelse; Weyse fik indsamlet 70 Rdl. til ham, Siboni lovede ham Sangundervisning og Kosten i sit Hus. Nattelogi fik han hos Overskærererenken Md. Thorgesen i Ulkegaden (Holmensgade) 108; han levede her med sit Dukketeater og sine Bøger uden at mærke noget til Fordærvelsen omkring sig. Men han spildte sin Tid; Siboni blev hurtigt ked af ham, Juni 1820 stod han atter paa bar Bund og rettede to Bønskrifter til »alle ædelttænkende Mennesker«. Atter lykkedes det Weyse at indsamle ca. 80 Rdl., og samtidig tog den brave, men pedantiske Digter Fr. Høegh-Guldberg, Broder til hans Odense-Velynder Oberstløjtnant C. Høegh-Guldberg, sig af ham, støttede ham økonomisk, gav ham Timer i Dansk og Tysk og skaffede ham Undervisning i Latin, indtil A.s Mangel paa Flid to Aar senere fremkaldte et Brud mellem dem. Ved Bekendtskab med Solodanser Dahlén var det Foraar 1820 lykkedes A. at komme ind paa Teatrets Danseskole; herfra kom han n. A. paa Syngeskolen under Krossing og var 1821—22 Korelev uden Gage. Han fik Lov til at gøre lidt Statisttjeneste; Lindgren læste privat med ham, men raadede ham til at opgive Skuespillerdrømmene for at studere. Fattigdommen blev stadig mere trykkende; han var flyttet til et billigere Logi i Ulkegaden 168, døjede Kulde og Sult. Og da Stemmen samtidig forsvandt,

fik han 29. Juni 1822 sin Afsked fra Teatret. I disse Aar var A. begyndt at skrive. Riddertragedien »Skovcapellet« (1821) opfattede Guldberg som en Art Stiløvelse; de to følgende Arbejder: »Røverne i Vissenberg« og »Alfsol« (efter Suhms Fortælling) indleveredes til Teatret, der naturligvis forkastede disse »Forsøg, som, skjøndt de allevegne røbede det unge Menneske, der var ganske blottet for Kundskaber, lige indtil Kundskab i Modersmaalet, dog tillige røbede umiskjendelige Digter-Anlæg.« Af »Røverne i Vissenberg« tryktes en Scene i Ljunges »Harpen« (9. Aug. 1822); »Alfsol«, sammenskrevet af Oehlenschläger- og Ingemann-Reminiscenser, udkom samme Efteraar sammen med en selvbiografisk Prolog og en fynsk Fortælling i W. Scotts Manér, »Gjenfærdet ved Palnatokes Grav« som »Ungdoms-Forsøg af Villiam Christian Walter«. Da var den afgørende Vending i A.s Skæbne allerede indtraadt. Med sin mærkelige Evne til at introducere sig havde han fundet formaaende Velyndere helt op til Prinsesse Caroline og Holmens Provst Gutfeld, og allerede nu havde han faaet Indpas i Familier, med hvilke han ned igennem Aarene skulde bevare en venskabelig Forbindelse: Urmager Urban Jiirgensens Enke, H. C. Ørsted, Shakespeareoversætteren Kaptajn (senere Kontreadmiral) P. F. Wulff. Men langt den største Betydning fik Bekendtskabet med Jonas Collin, Finansdeputeret og Direktør for Det kgl. Teater. Han talte den afskedigede Korelevs Sag hos Kongen; samtidig med, at »Alfsol« forkastedes, meddeltes det A., at der var bevilget ham fri Undervisning i Slagelse lærde Skole, der netop nu havde faaet Filologen Simon Meisling til Rektor, samt en kgl. Understøttelse paa 400 (Dec. s. A. nedsat til 300) Rdl. i 3 Aar (fornyet 1825). 26. Okt. 1822 rejste A. til Slagelse; fra den Dag tog Collin sig af ham som en Fader, og hans Hjem blev den hjemløses faste Tilflugtssted for hele Livet.

Det syttenaarige lange Menneske blev anbragt i anden Klasse mellem tolv-tretten Aars Drengene, og nu begyndte »denne virkelige ulykkelige Tid«, hvor kun Ferierne var Lyspunkter: i Odense hos Iversens og Guldbergs, i Kbh. hos Md. Jvirgensen og hos Kommandør Wulffs, i Sorø hos Ingemann. Først boede han hos Herredsfogedenken Md. Henneberg, flyttede derfra Okt. 1825^{tu} Meislings og fulgte n. A. med Rektoren ved hans Forflyttelse til Helsingør. A. mødte med den ærligste Villie og var hele Skoletiden meget flittig. Men allerede Overgangen fra det frie Driver- og Drømmerliv i Kbh. med Teatret, de mange Bekendte og de store Digterplaner til »Skolelivets fabrikmæssige Gang« i en lille kedelig By var svær, og dobbelt svær blev den ved Misforholdet mellem

hans Alder og hans totale Mangel paa virkelige Skolekundskaber. I Brevene fra Skoletiden vakler han mellem en fast Tro paa sit Digterkald og Anfald af selvopgivende Modløshed, en bestandig Undervurdering af sine Evner og Frygt for at skuffe sine Velgørere, uværdig nyde Kongens Understøttelse. At Tungsindet efterhaanden fik Overhaand, bar Rektoren, der manglede Forstaaelse af sin Elevs Psykologi, Hovedansvaret for. I sin Optræden var han yderst lunefuld, svingede fra uforholdsmæssig Strenghed til pludselig Venlighed (der dog efterhaanden blev stadig sjældnere). Han søgte med sørgeligt Held at knække A.s Mod og saare hans følsomme Sind — især da han mærkede sit Offer lammet af Angst for ham —, og han var utrættelig i at forsikre ham, at han aldrig vilde blive til noget. Helt galt blev det først, da A. kom i Huset hos Meisling; Fruens Rygte var ikke godt, og »Levnedsbogen« indeholder drastiske Skildringer af Husholdningens Uorden og fantastiske Griseri. Til sidst var han ved at gaa aandeligt til Grunde, tumlede med Tanker om Udvandring eller Selvmord, da Collin, underrettet om A.s virkelige Situation, med Udgangen af April 1827 tog ham ud af Skolen. Han kom til Kbh. for at blive privat manuduceret af Teologen og Historikeren Ludv. Chr. Muller. Overgangen følte som en fuldstændig Befrielse. Om A.s elegiske Stemning under Skoletiden vidner en Række Digte, der senere blev optaget i hans første Samling; Perlen er det forunderligt rene og skønne »Det døende Barn«, som blev til i Helsingør i hans værste Trængselstid. Men i Kbh. brød hans længe kuede Trang til ungdommelig Munterhed igennem; medens »Kjøbenhavns-posten« i Sept. 1827 trykte »Det døende Barn«, bragte Heibergs »Flyvende Post« allerede fra Aug. og Aaret ud humoristisk-parodiske Digte som »Aftenen«, »Tanker ved en ituslagen Jydepotte« o. n. Efter nogen Eksamensfeber slap han i Okt. 1828 gennem Skærsilden med et anstændigt Haud og afsluttede n. A. sin akademiske Løbebane med »anden Eksamen« (Laud). I sit Rusaar regnedes han mellem sin Studenteraargangs »fire store Poeter«.

Allerede før Studentereksamen var A. i Gang med sit første større Arbejde: »Fodreise fra Holmens Kanal til Østpynten af Amager«. Efteraaret 1828 indeholdt »Flyvende Post« en Række Prøver; Bogen udkom Nytaar 1829 P^{aa} eS^{et} Forlag, blev udsolgt paa faa Dage; Reitzel gav A. 100 Rdl. for et nyt Oplag, og den unge Digter, der blev venligt introduceret af Heiberg i »Maanedsskrift for Litteratur«, var med eet Slag berømt. Den mærkelige lille Bog virker som en Fantasi-Arabeske, hvor den romantiske Ironi bestandigt bryder Illusionen, og som et Prøvekort paa A.s brogede

Læsning (Jean Paul, især Hoffmann); ejendommeligt er Forfatterens lystige Opgør med sin sentimentale Fortid. Samme muntre Tone genfindes i A.s første dramatiske Arbejde »Kjærlighed paa Nicolai Taarn« (1829), ^{en} k^{aa}d Studenterspøg, og i hans Dec. s. A. udgivne »Digte, 1830«, der ved Siden af de alvorlige Digte fra Skoletiden indeholdt den lange Række humoristiske Forsøg i Wessels Manér og de mere selvstændige »nederlandske« Genrebilleder som »Moderen med Barnet«, »Studenten«, »Martsviolerne«. A. regnedes til Heibergs Gruppe, rostes i »Maanedsskriftet« af Molbech og blev til Gengæld angrebet af Hauch i hans »Babyloniske Taarnbygning«; i øvrigt udtalte selv oprigtige Velyndere som Ingemann og Oehlenschläger sig privat mod det »Hang til Persiflage og Legen med det Aandelige«, som karakteriserer disse Debutbøger. Men i den næste, ringere, Digtsamling »Phantasier og Skizzer« (1830) er Munterheden paa ny afløst af en elegisk Stemning med bitre Islæt af Heine-Paavirkning. Under sin Ferietur 1830 til Jylland og Fyn havde den feterede Digter haabløst forelsket sig i Faaborgmatadoren Agent Voigts Datter Riborg (»To brune Øine —«), og samme Efteraar havde han haft sin første alvorlige litterære Modgang i Hertz' hvasse Anfald paa ham i »Gjengangerbrevene«. Hans Mistillid til sine Evner begyndte igen at spøge; hertil kom voksende økonomiske Bekymringer. En forbigaaende Opklaring bragte en lille Tysklandstur i Sommeren 1831, den første af hans mange Udenlandsrejser; A. stiftede her sine første værdifulde udenlandske Bekendtskaber (Chamisso, der oversatte flere af hans Digte, Tieck), og »Skygebilleder af en Reise til Harzen og det sachsiske Schweitz« (1831) er maaske den første af hans Bøger, der viser lidt af hans eget Ansigt. Men de følgende Digtsamlinger »Vignetter til danske Digtere« (1831), »Aarets tolv Maaneder« (1832), »Samlede Digte« (1833) fastslog trods smukke Enkeltheder, at Lyrikken ikke var A.s egentlige Fag, og hans Virksomhed som Teaterdigter (Operatekster til I. F. Bredal, J. P. E. Hartmann, Weyse; Oversættelser og Bearbejdelser af franske Stykker, et Par originale Vaudeviller som »Skilles og mødes«, der dog i første Omgang forkastedes) gavnede ikke hans litterære Anseelse. Samtidig forbitrede Kritikken, især Molbechs, voksende Kulde ham. Bortset fra enkelte Anmeldelser var Tonen mod A. dog i det hele uangribelig og ikke uden Anerkendelse, men der blev — foruden ret pedantiske Anker over Sprogjaskeri og formentlige Stilfejl — med Rette indvendt, at han skrev for let og for meget; at der ingen Udvikling var at spore i hans Kunst; at man savnede »den ordnende Fornuft, Forstandens Kraft til at

modne og udfolde Tanken«. A. havde dog stadig et trofast Læserpublikum, og han vandt i disse Aar nye Venner, som fik Indflydelse paa hans Udvikling (Signe Læssøe, Edv. Collin, Hartmann). Men han trængte til at finde sig selv og derved genvinde Troen paa sig selv. Det blev derfor sikkert hans Redning som Kunstner og Menneske, at han, anbefalet af Oehlenschläger, Ingemann, Heiberg, Ørsted og J. M. Thiele, 13. April 1833 modtog et toaarigt Rejsestipendium fra Fonden ad usus publicos og otte Dage senere forlod Kbh. for først i Aug. 1834 at vende modnet og afklaret tilbage. I Paris, hvor han bl. a. gjorde Heines Bekendtskab, blev første Del af det dramatiske Digt »Agnete og Havmanden« skrevet, og det afsluttedes i Urmagerbyen Le Locle, Jurabjergene, i Aug. Det er A.s betydeligste Ungdomsværk (udk. 1834), et Forsøg paa at skildre »den evigt utilfredsstillede Længsel«, som ogsaa fyldte hans eget Bryst; men Udførelsen svarer ikke til Digtets kække Grundtanke, og i den forsmaaede Bejler, Hemming, har han givet en klynkende Selvskildring. Modtagelsen af det hjemme var ham en stor Skuffelse, der voldte mange bitre Timer. Men nu var han ogsaa naaet til et afgørende Vendepunkt; Italienopholdet forberedte hans egentlige Gennembrud. Efter en besværlig Rejse (»Lykkens Kalosker«) naaede A. 18. Okt. Rom, hvor han blev optaget i den dansk-tyske Kunstnerkreds, hvis Midtpunkt var Thorvaldsen. Denne tog sig straks af A., satte Mod i ham efter »Agnete«s Fald, optraadte som hans Beskytter og Ven. Efter at have overværet Julefesten og Karnevalet rejste A. sammen med Henrik Hertz, med hvem han i Rom var blevet forsonet, til Napoli, besteg Vesuv og besøgte Capri; Paasken tilbragtes i Rom, Hjemturen gik over Venezia. Opholdet i Italien lærte A. at *se; de rige Indtryk af Naturen, Folkelivet og Kunsten gav ham et nyt sjæleligt Indhold; Frigørelsen fra de hjemlige Forhold øgede hans Selvstændighed over for hans »Opdragere« og skærpede hans Selvkritik. Hjemrejsen foregik over Munchen, Wien og Prag. I et Brev til gamle Collin havde Heiberg karakteriseret A. som »en lyrisk Improvisator«. A. tog Ideen op; i Rom, Munchen, Sorø og Kbh. blev saa det Værk skrevet, som »rejste mit faldne Hus paany«, Romanen »Improvisatoren« (1835). A. har denne Gang skildret, hvad han havde set og oplevet, derpaa beror Bogens store kunstneriske Fremskridt. Paa Baggrund af en Række glimrende Italienbilleder, det første Vidnesbyrd om hans Mesterskab i pittoresk Deskription, har Digteren i Hovedpersonen Antonio givet en let maskeret Selvskildring, der former sig som et Opgør og et Selvforsvar af betydelig Virkning. Romanen gjorde Lykke i Danmark

og lagde gennem L. Kruses tyske Oversættelse Grundstenen til hans Verdensry. A. forfulgte Sejren med »O. T.« (1836), et dansk Sidestykke til Italienbogen med ypperlige Bifigurer og levende Interiører; Hovedhandlingen er inspireret af hans mangeaarige Grublen over den forsvundne Halvsøsters Skæbne. Mere fordringsfuld er den tredje Roman, »Kun en Spillemand« (1837). Med stærk Udnyttelse af selvbiografisk, ogsaa kunstnerisk set meget værdifuldt Stof, har A. i Spillemanden Christian tegnet en Parallelskæbne til sin egen, men med tragisk Udgang; Tendensen er rent filantropisk: »Lad ei det sande Talent jordisk gaae til Grunde«, og A.s Genilære fremkaldte som Protest S. Kierkegaards første Bog »Af en endnu Levendes Papirer« (1838), et Opgør med hans Virksomhed som Romanforfatter. Udenlands gjorde Bogen endnu mere Lykke end »Improvisatoren«, især i Tyskland og i Sverige, hvor Lunds Studenter 1840 bragte A. den første offentlige Hyldest. Hjemlig Anerkendelse kom 1838 i Form af en aarlig Digtergage (efter Ansøgning) paa 400 Rdl., der 1845 forhøjedes til 600, 1860 til 1000; den befriede ham for de værste økonomiske Sorger. Selv paa Teatret, hvor han ellers hentede sit Livs fleste og bitreste Skuffelser, tilsmilede Fru Fortuna ham nu. Odense-Vaudevillen »Skilles og mødes« (1836) havde ganske vist kun en krank Lykke, »Renzos Bryllup«, »En rigtig Soldat« og forskellige Oversættelser forkastedes, men Vaudevillen »Den Usynlige paa Sprogø« (1839) naaede 22 Opførelser, og Dramaet »Mulatten« (1840), som Molbech havde søgt at spærre Vejen for, blev en stor Teatersejrr. Bygget over H. Arnauds Novelle »Les épaves« er Stykket et Forsøg paa at overføre den franske Romantismes passionerede Lyrisme og melodramatiske Psykologi til dansk Teater; det rummer ejendommelige Udtryk for en lidenskabelig Pariafølelse, der ellers er sjælden hos A.

Imidlertid havde han under Korrekturlæsningen paa »Improvisatoren« fundet sit egentlige Felt. I et Brev til Ingemann af 10. Febr. 1835 hedder det: »Dernæst har jeg begyndt paa nogle »Eventyr, fortalte for Børn«, og jeg troer, de lykkes mig. Jeg har givet et Par af de Eventyr, jeg som Lille var lykkelig ved, og som jeg ikke troer ere kjendte; jeg har skrevet dem saaledes, som jeg vilde fortælle et *Barn* dem.« Allerede de første Digte og »Fodreisen« indeholder Eventyrmotiver; i »Digte« (1829) staar endda under Titlen »Dødningen« det følsomme Eventyr, som 1835 blev til »Reisekammeraten«. Men A. havde dengang, hvad Kendere som Ingemann og Molbech paatalte, fortalt Historien i Musåus' ironisk-lapsede Manér. Sikrere var Tonen i Eventyrudkastet om den gamle Konge, der saa gerne vilde høre en Løgn (»Skygge-

billeder«). Nu forstod A., at Eventyrene skulde fortælles for Børn; dermed var en ny Stilstone fundet og et af de store Vendepunkter i dansk Prosas Historie markeret. Første Hæfte (Fyrtøjet, Lille Claus og store Claus, Prindsessen paa Ærten, Den lille Idas Blomster) udkom i meget beskedent Udstyr Foraar 1835 °S bl^{ev} ikke særlig forstaaende modtaget af Anmelderne (»en ikke uskadelig Læsning for Børn«); selv Hauch havde moralske Skrupler med Hensyn til »Fyrtøjet«, medens Ørsted (og Heiberg) spaaede, at havde »Improvisatoren« gjort A. berømt, vilde Eventyrene gøre ham udødelig. 2.—3. Hæfte (Dec. 1835, 1837) afsluttede første Bind; 1838—42 føjedes hertil en ny Samling; i »Tre Digtinger« (1838) stod »Lykkens Kalosker«. Fra Eventyrdigtingens første Periode stammer saaledes en Række af dens fornemste Mesterværker; foruden de allerede nævnte f. Eks. »Den uartige Dreng«, »Reisekammeraten«, »Den lille Havfrue«, »Keiserens nye Klæder«, »Den standhaftige Tinsoldat«, »Ole Lukøie« og »Svinedrenge«. Nær beslægtet med Eventyrenes Kunst og Stemning er en Cyklus af Øjebliksbilleder i Prosa af højeste Lødighed: »Billedbog uden Billeder« (1840). Men omkring 1840 var det først og fremmest for sine Romaners Skyld, at A. havde et Navn baade i Danmark og i Udlandet.

Bortset fra en Sverigesrejse 1837, hvor A. gjorde Kanalturen til Stockholm og paa Dampskibet traf Fredrika Bremer, havde han siden Italienfærden maattet indskrænke sig til mindre Udflugter i Danmark og Skaane. Efteraar 1840 drog han paa ny med kgl. Understøttelse paa Langfart, og hermed indledes hans Manddomstid (1840—57), de store Rejsers Tid. A. besøgte i alt 29 Gange Udlandet, ved sin udstrakte Bekendtskabskreds var han den mest kosmopolitiske af alle danske Digtere. »At reise er at leve«, skrev han; Rejserne gav nye Indtryk og aandelig Forfriskelse, men kun i faa Tilfælde digterisk Inspiration. Han forlod Landet 1840 efter en Konflikt med Heiberg og hans Hustru i Anledning af den forestaaende Opførelse af den svage Tragedie »Maurerpigen« (s. A.). Det tidligere venskabelige Forhold afløstes af en fleraarig Mistemning; Heiberg drillede A. slemt i »En Sjæl efter Døden«, og denne replicerede kvikt i »En Digtets Bazar« (1842). Det er A.s mest overdaadige Rejsebog, den fortæller om hans store Orientrejse 1840—41: Italien, Grækenland, Tyrkiet, Donauturen fra Czernawoda til Wien — en besværlig og stundom farefuld Odysseé uden for de sædvanlige Turistruter. De følgende Aars Rejser staar i den hastigt stigende Verdensberømmelses Tegn. Oversættelserne af hans Værker til Hovedsprogene kom nu Slag i Slag, og navnlig

i Tyskland og England kappedes Fyrster, Adel og Aandens Stormænd om at vise ham Hyldest. 1843 traf han i Paris den franske Romantismes førende Personligheder (Hugo, Lamartine, Vigny, Balzac, Dumas, Skuespillerinden Rachel). Rejserne i Tyskland 1844 og 1845 formede sig næsten som et Triumftog; af varig Betydning blev Bekendtskabet med den unge Arvestorhertug Carl Alexander af Sachsen-Weimar; det udviklede sig til et sværmerisk Venskab og medførte en fleraarig Korrespondance. 1845—46 besøgte A. Italien for tredje Gang, Sydfrankrig og Pyrenæerne; 1847 kulminerede hans europæiske Popularitet med Englandsrejsen, hvor han forkælede af Society og sluttede Venskab med Dickens. Ogsaa hjemme opnaede han nu den endelige »Erkendelse«. Han var Christian VIII.s Gæst paa Føhr 1844, tilbragte sine Ferier paa Herregaarde som Nysø, Bregentved, Gisselfeldt, Glorup, Augustenborg; fik Ridderkorset til sine forskellige udenlandske Dekorationer og udnævntes 1851 til Professor. Omslaget i Kritikkens Holdning daterede A. fra »En Digters Bazar«; i P. L. Møller fik han en talentfuld Fortaler, og hans »Ven« Hauch maatte afbøde sit Bagholdsangreb paa ham i »Slottet ved Rhinen« (1845) med en anerkendende Afhandling om hans Poesi i »Dansk Ugeskrift« (1846). To Oplevelser greb dybt ind i hans Tilværelse. Efter sin Ungdomskærlighed til Riborg Voigt havde A. i en Aarrække paa Afstand sværmet for Louise Collin, hans Velgørers yngste Datter. Nu blev den geniale svenske Sangerinde Jenny Lind hans Manddoms store Passion (1843—46); i hendes sjældne Personlighed fandt han sin egen religiøse Tro paa Kunsten som et guddommeligt Kald bekræftet. Hun nærrede en Søsters Følelser for ham, kunde ikke gengælde hans Kærlighed; men hendes Navn er knyttet til den frugtbareste Epoke i hans Eventyrdigtning. Haardt virkede dernæst Revolutions- og Krigsaaret 1848 paa hans fredselkende Sind; han led sjæleligt under Brydningen mellem sin dybt rodfæstede Fædrelandskærlighed og sin varme Taknemlighedsfølelse mod Tyskland og søgte 1849 Trøst ved en Sverigesrejse (»I Sverrig«, 1851, et af hans mest karakterfulde Prosaværker). Han følte sig overbevist om, »at det ikke var i Sværdet nu til Dags, vor Styrke laae, men i Aandens Dygtighed«, men Krigen bekræftede ham i hans Danskhed; 5. Marts 1850 tryktes i »Fædrelandet« »I Danmark er jeg født —«, paa samme Tid vor jævne og inderligste Fødelandsang. I disse Aar, Eventyrdigtningens højeste Blomstring, naaede omsider »den lille Genre« at indtage sin Plads jævnyrdig med Roman og Drama, men endnu syslede A. med skiftende Held med de større Digtarter. Efter ni Aars Arbejde udkom 1847 det episk-dramatiske Digt

»Ahasverus«, et Opgør mellem den ørstedske Kulturoptimisme og Tvivlens, Bagstræbets Aand, men det store Eksperiment savner indre Liv, dets Hovedperson tager ikke aktivt Del i Spillet, han er kun »en Turist i Verdenshistorien« (Vilh. Andersen). Langt værdifuldere er »De to Baronesser« (1848), A.s modneste Roman, mindre subjektiv og mere afklaret end Ungdomsromanerne og central i hans Produktion ved sin demokratiske Tendens og sin stærke Understregning af Guds Førelse som den røde Traad i et Menneskes Skæbne. »At være eller ikke være« (1857) staar ikke paa samme Højde; Opgaven »Fred og Forsoning mellem Natur og Bibel« oversteg A.s Kræfter; men Partier af den er skrevet med hans bedste Kunst, og den griber som et levende Udtryk for hans aldrig stillede religiøse Uro. Sin Teaterdigtning fortsatte A. med stærkt skiftende Held (»Fuglen i Pætræet« 1842, »Lykkens Blomst« 1844). Størst Lykke gjorde de to anonymt indleverede: »Kongen drømmer« (1844), en poetisk Billedrække af Christian II.s Liv, og Lystspillet »Den nye Barselstue« (1845),^{et} Galleri af kvikt opfattede Typer inden for en spinkel Ramme; det tredje anonyme Stykke, »Hr. Rasmussen« (1846), hvis Replikkunst maaler sig med »Den nye Barselstue«s, gjorde Fiasko. Medens forskellige Operatekster (»Brylluppet ved Como Søen« 1849, »Nøkken« 1853) hurtigt forsvandt af Repertoiret, blev »Liden Kirsten« (1846) med Hartmanns Musik den hyppigst spillede danske Opera. Paa det 1848 aabnede Casino lokaliserede A. Raimunds Tryllefarce »Diamant des Geisterkonges« i »Meer end Perler og Guld« (1849), som efterfulgtes af to originale Eventyr komedier »Ole Lukøie« (1850) og »Hyldemoer« (1851); det sidste er hans smukkeste dramatiske Arbejde. Alt dette traadte dog i Skygge for de samtidige Eventyrhæfter (»Nye Eventyr« 1845—48, samlet Udgave med Vilh. Pedersens Illustrationer 1849; »Historier« I—II, 1852—53, £11. og forøget Udgave 1855). Fra disse Aar, hvor A. »var kommen paa det Rene med at digte Eventyr«, stammer hans mærkeligste Fiktionsværker; alle Eventyrene er nu med en enkelt Undtagelse (»Klods Hans«) selvopfundne, og Tilføjelsen »fortalt for Børn« er forsvundet fra Titelbladet. Eventyret blev en Verden, der rækker fra en elskværdig Spøg (»Stoppenaalen«) til sublime Tankedigtninger som »Klokken«, »Skyggen« og »Historien om en Moder«. Omkring det centrale Eventyr »Snedronningen« grupperer sig lette og vittige Fantasier som »Elverhøi«, mørkt tragiske Fortællinger som »De røde Sko«. A. kan i et Sindbillede klare Forholdet mellem den ægte Kunst og dens Efterlignere (»Nattergalen«) og berette simpelt om Hverdagens smaa Tragedier (»Hjertesorg«). Hans mytiske Fantasi for-

Dansk biografisk Leksikon. I. Dec. 1932. 22

nemmes i »Hyldemoer« og »Aarets Historie«, vittige Fabler (»Kærestefolkene«, »Springfyrene«) staar jævnsides med fromme Legender og Parabler som »Verdens deiligste Rose«, »Hørren«, »Fem fra en Ærtebælg«. Han kaster sin Ironis Lys over evigtmenneskelige Svagheder (»Hyrdinden og Skorstensfejeren«, »Den lykkelige Familie«, »Flipperne«, »Nissen hos Spækhøkeren«), men kan ogsaa i Selvprøvelse lodde Dybden i sin egen Sjæl: »Grantræet«. I det berømteste af Eventyrene, »Den grimme Ælling«, har han digterisk fortalt sit Livs Historie. De første Forsøg paa en Selvschildring findes i Breve fra Slagelsetiden; allerede i den intime »Levnedsbog« fra 1832 (udg. 1926) anlægges det Grundsynspunkt: hans Liv som et Eventyr, hvor Guds Haand leder alt til det bedste, som genfindes i selvbiografiske Meddelelser til N. C. Øst, Marmier, G. F. von Jenssen og Le Petit, og hvorover »Das Mährchen meines Lebens ohne Dichtung« (1847) og »Mit Livs Eventyr« (1855, Fortsættelsen 1855—67 udg. 1877 af J. Collin) er komponeret.

Med »Nye Eventyr og Historier«, 1.—3. Række (1857—72, Udgave med Illustrationer af L. Frølich, 1874) er vi naaet til det sidste Afsnit i A.s Liv. Eventyrene indtager nu den absolutte Hovedplads i hans Produktion, men Genren er udvidet til sin yderste Grænse ved Indførelsen (siden 1852) af Begrebet »Historier« — af A. defineret som den folkelige Benævnelse, der omfatter alle korte Beretninger fra den simple Fortælling til den dristigste Fantaskildring, og i Stilen eksperimenterer Digteren med en stærkt følelsesbetonet, lyrisk Prosa. Af de sidste Samlingers Rigdom kan nævnes store Fortællinger som »Dyndkongens Datter« og »Isjomfruen«, historiske Fantasier som det mægtige Prosadigt »Vinden fortæller om Valdemar Daa og hans Døtre«, »Bispen paa Børglum« og »Hønsegrethes Familie«, Myter som »Det gamle Egetræs sidste Drøm« — alt sammen Forsøg paa at forny Genren, medens »Hvad Fatter gør er altid det rigtige«, »Snemanden«, »Nissen og Madammen«, »Laserne« o. fl. fortsætter Stilen fra den store Periodes lystige Eventyr. Endnu det allersidste Hæfte (1872) viser, at hans Aand ikke var svækket, hans Kunst ikke sløvet: den bitre Almuehistorie »Hvad gamle Johanne fortalte« og den henrivende Capriccio »Tante Tandpine« maa^er sig med hans bedste Ting; »Krøblingen« virker som en Epilog til hele Eventyrbogen. Paa Romanernes Plads staar i dette Tidsrum den impressionistisk levende Idyl »Lykke-Peer« (1870); for Det kgl. Teater skrev A. — med sikrere Blik for Scenens Krav end før — Lystspillene »Han er ikke født« (1864) og »Da Spanierne var her« (1865), for Casino Folkekomedien »Paa Langebro« (efter Musåus og Kotzebue, 1864).

Indtil 1873 fortsattes de aarlige Udenlandsrejser; 1857 besøgte han Dickens og overværede i Weimar Goethe-Schiller Monumentets Afsløring; 1861 var han fjerde Gang i Rom og blev Ven med Bjørnson; Turen til Spanien 1862—63 fremkaldte hans sidste store Rejsebog («I Spanien«, 1863). 1865 ^{var nan} * Stockholm, 1866 i Portugal hos Ungdomsvennen Konsul O'Neill («Et Besøg i Portugal«); Verdensudstillingen i Paris inspirerede ham til Eventyret »Dryaden« (1868), og 1871 modtog han i Kristiania det unge Norges Hyldest. Den store Jyllandsrejse 1859 til Vestkysten og Skagen satte Frugt i »En Historie fra Klitterne«, et af hans betydeligste senere Eventyr, og i Sangen »Jylland mellem tvende Have«; mange Eventyr skrev han paa »sine Herregaarde«, nu især Basnæs, Holsteinborg, Christinelund, Frijsenborg. I A.s sidste Leveaar forstummede al uvenlig Kritik i Danmark; han var fredlyst. Hans Livs skønneste Æresbevisning blev ham til Del, da Odense 6. Dec. 1867 kaarede ham til Æresborger; to Aar efter fejrede københavnske Venner 50 Aars Dagen for hans Ankomst til Hovedstaden, og paa sin 70 Aars Dag modtog han Meddelelsen om, at hans Statue i Kongens Have var sikret. Men under al ydre Medgang voksede Skyggerne. Krigsaaret 1864 gjorde et overvældende, knugende Indtryk paa ham (se Eventyret: »Lygtemændene er i Byen —«), fra ca. 1870 var hans Helbred vaklende, Kræfterne tog af, og Nervøsiteten tog til. Men den ensomme Mand, der aldrig fik sit eget Hjem, havde trofaste og prøvede Venner: Edvard Collin, hans Raadgiver i alle praktiske Spørgsmaal hele Livet, og hans Hustru Henriette, Vekselmægler Martin R. Henriques og hans Hustru Therese og især Grosserer Moritz G. Melchior og hans opofrende Hustru Dorothea, f. Henriques; deres Landsted »Rolighed« paa Østerbro var i de sidste sørgelige Aar hans faste Tilflugtssted i Sommermaanederne, og her døde han af Leverkræft. Bisættelsen i Frue Kirke II. Aug. 1875 (med Taler af Stiftsprovst Rothe og Biskop Engelstoft) var en national Sørgehøjtid. A. er begravet i det Collinske Familiegravsted.

I højere Grad end hos de fleste andre Digtere er Forbindelsen mellem Liv og Kunst afgørende hos A. Og hans Liv ligger som en aaben Bog for os; den brændende Meddelelsestrang er levende i hans Selvbiografier, intime Dagbøger og i de Tusinder af Breve, som den altid ensomme skrev til sine mange Venner. Han var ikke som andre Mennesker, følte han seh; stærke Brydninger dominerer i hans Sjæleliv. Sin Moder slægtede han paa i sit Ydre; fra sin Far havde han arvet sine mange Smaatalenter (Udklip, Tegninger: Billedbog med Billeder af H. C. A. (1905), H. C. A.-

Billedbog ved P. Uttenreiter og H. Brix (1924), H. C. A.s Tegninger ved Uttenreiter og Vilh. Wanscher (1925)), sin rige Fantasi, men ogsaa sit Tungtsind og sit elendige Nervesystem: en evig Uro og Rastløshed, der stadig drev ham ud paa Rejser; Humøret, som altid svingede mellem Modløshed og Optimisme, Selyplager-tendenserne, den med Aarene tiltagende Hypokondri. Ved en energisk Villieanspændelse holdt han sine asteniske Tilbøjeligheder i Skak; store positive Egenskaber: Flid, Nøjsomhed, klog Økonomi friede ham fra Forældrenes og Slægtens Skæbne. Han forenede barnlig Umiddelbarhed og voldsomme primitive Følelser med diplomatisk Evne til at vinde Mennesker og en voksende Verdenskløgt; en naturlig Godmodighed parredes hos ham med rap Slagfærdighed. Hans Eventyr blev ofte til i Inspirationens lykkelige Øjeblik, men de fik deres endelige Form gennem et utrætteligt og taalmodigt Arbejde (et Led heri var hans hyppige Oplæsninger), som kun har sit Sidedykke hos hans Elev J. P. Jacobsen. — Men denne rigt sammensatte Natur var dernæst Proletarbarnet, der havde kæmpet sig op fra Samfundets Dyb. Som ingen anden af sine Samtidige kendte han Livet i alle dets Afskygninger, og hans sandhedskærlige Realisme veg ikke tilbage for at male det i hele dets Strenghed: Romantyper som Steffen Karet i »Kun en Spillemand«, Eventyrskikkelser som »Engelen«, »Den lille Pige med Svovlstikkerne«, Moderen i »Hun duede ikke«, »Anne Lisbeth« var nye Emner for dansk Litteratur; med tydelig demokratisk Tendens handler alle Romanerne fra »Improvisatoren« til »Lykke Peer« om et fattigt Barns Kamp for Lykken. Under denne Kamp led han ved at være afhængig af Velgørere, hvis Godhed han ikke kunde gengælde, og den fremkaldte i Forening med sjælelige Dispositioner hans udprægede Underlegenhedsfølelse, der gjorde ham til et saarbart Bytte for al Kritik, og som han først paa sine gamle Dage frigjorde sig for i den geniale Historie »Gartneren og Herskabet«; for hans Trang til Selvbekræftelse var Ros og Medgang en Livsbetingelse. Men han fastholdt med sejt Energi Maalet: »Erkendelsen«; han brød sig ikke om Penge eller Indflydelse, men stræbte aabenlyst efter Berømmelsen og lagde med sin ærlige Forfængelighed ingen Skjul paa sin Glæde over Sejren. Og bag al Selvoptagethed laa hans dybe religiøse Følelse. Med en Blanding af Stolthed og Ydmyghed betragtede han sin Kunst som et guddommeligt Kald, og medens han i dogmatisk Henseende delte sin Faders Rationalisme, samlede hans Tro sig med primitiv Inderlighed om Guds Forsyn og Udødeligheden. Under Indflydelse af Ørsted førte hans vaagne Realisme

og hans Overbevisning om »Virkeligheden som det skønneste Eventyr« ham til en udtalt Fremskridtstro; han følte sig hjemme i Maskinernes Tidsalder og spottede de ældre Romantikeres Fortidsdrømme. — A. har skrevet enkelte beundringsværdige Smaadigte; hans Romaner betød trods Kompositionens Svagheder et kunstnerisk Fremskridt fra Ingemann, Hauch og Fru Gyllembourg; hans Rejsebøger er klassiske i deres Art. Men først i Eventyret fandt hans Geni sit rette Forum. Han førtes dertil ved sin skabende Fantasi, der aldrig taber Virkeligheden af Syne, ved sit Talent for den litterære Arabesk; han udgik fra Folkeeventyret (baade Ammestuefortællingen og Fabliauen), men fornyede det indefra, fordi hans egen Livsopfattelse paa vidunderlig Vis dækkede Genrens Idéverden, og det lykkedes ham — ikke mindst gennem sin Skabelse af en ny »mundtlig« Prosastil — at udfylde Kløften mellem Folkeeventyret og Romantikkens Kunsteventyr. »Jeg griber en Idee for den Ældre — og fortæller saa for de Smaa, medens jeg husker paa, at Fader og Moder tidt lytte til, og dem maa man give Lidt for Tanken.« I Kraft af deres grundmenneskelige Værdier har hans Eventyr, der paa hver Side er prægede af deres nationale Herkomst, vundet og bevaret deres internationale Ry; Antallet af Udgaver i den germanske Verden stiger for hvert Aar; Frankrig synes omsider at skulle erobres, og i det 20. Aarh. har A.s Kunst i Japan vundet en ny beundrende Menighed. Fuldstændige Udgaver af Eventyrene findes paa Svensk, Tysk, Engelsk, Russisk og Hollandsk; med enkelte Oversættelser er A. repræsenteret paa omkring 35 Sprog. »Disse smaa Digtninge er Verdenslitteratur, ja de eneste navngivne Litteraturværker, som Betegnelsen passer paa« (Rubow).

Samlede Værker, 1. Udg., I—XXXIII, 1855—80; 2. Udg., I—XV, 1876—80. Udvalgte Skrifter ved Vilh. Andersen, I—XII, 1898—1901. Eventyr, Verdensudgave, ill. af H. Tegner, I—II, 1899—1901; Kritisk Udg. v. H. Brix og Anker Jensen, I—V, 1919. — Papirer i Det kgl. Bibliotek og i H. C. Andersens Hus, Odense. — Tit. Professor 1851. Etatsraad 1867. Konferensraad 1874. — R. 1846. DM. 1858. K.² 1869. K.¹ 1875. — Statuer i Kongens Have, Kbh. (Aug. Saabye, 1877), paa Graabrødretorv, Odense (L. Hasselriis, 1888) og i Lincoln Park, Chicago (J. Gelert, 1896).

Malerier af Alb. Kuchler (1833) og C. A. Benzon (1835), begge paa Fr.borg, af C. A. Jensen (1836) i Odense, af samme 1846, V. v. Vogelstein (1841), Aug. Grahl (1845) og Carl Bloch (1869). Tegninger af Carl Hartmann (1845) og A. Ramberg (1849), begge paa Fr.borg, af J. V. Gertner (1845) og J. F. Møller (1847). Relief

af H. V. Bissen (1861). Statue af Rasmus Andersen (1893). .Statuetter af L. Hasselriis (1880), C. Peters (hos Hirschsprung) og E. F. Ring (1879). Buster af H. V. Bissen i Det kgl. Teater og Glyptoteket og J. A. Jerichau (1852) paa Fr.borg. Portrætmaske af Bundgaard i Rigsdagen.

Selvbibliografi og Breve: Mit Livs Eventyr, I—II, udg. af E. Rørdam, 1926. Levnedsbog 1832 ved H. Brix, 1926. Optegnelsesbog ved J. Clausen, 1926. H. C. A.s sidste Leveaar. Hans Dagbøger 1868—75 ved J. Collin, 1906. H. C. A.s Dagbøger fra det sidste Skoleaar i Slagelse 1825 ved J. Clausen, Tilskueren, 1925, II, S. 7—21, 77—88. Dagbogsblade fra Weimar ved E. Reumert, Gads dsk. Mag., 1927, S. 458—70, 525—39. — Breve til H. C. A. ved C. St. A. Bille og N. Bøgh, 1877; Breve fra H. C. A. ved samme, I—II, 1878. H. C. A.s Briefwechsel mit Grossherzog Carl Alexander von Sachsen-Weimar-Eisenach, hersg. von E. Jonas, 1887. H. C. A.s Breve til Therese og Martin R. Henriques. Med en Indledning af Paul V. Rubow udg. af H. Topsøe-Jensen 1932. H. C. A.s Brevveksling med Edvard og Henriette Collin, udg. af Chr. Behrend og H. Topsøe-Jensen, I, 1933. E. Reumert: H. C. A. og det Melchioriske Hjem, 1924. Breve i Tilskueren, 1892, S. 182—94, 1924, II, S. 38—46, 113—22, 1928, I, S. 426 ff., 1930, I, S. 265—82; Gads dsk. Mag., 1911—12, S. 126 ff., 1924, S. 393—404, 1930, I, S. 105—12, 242—46; Edda, XXIV, 1925, S. 123—43; Kunstmuseets Aarsskrift, 1917, S. 155—67. — *Monografier:* E. Collin: H. C. A. og det Collinske Huus, 1882, ny Udg. 1929. R. Nisbet Bain: Hans Christian A., 1895. H. Schwanenfliigel: H. C. A., 1905. Odense Bys Bog om H. C. A., udg. af Sophie Breum, 1905. H. Brix og H. Rasmussen: H. C. A. fra hans Fødeby, 1905. Maria Holmstrom: Hans Christian A., 1915. Rigmor Stampe: H. C. A. og hans nærmeste Omgang, 1920. E. Reumert: H. C. A. som han var, 1925. H. St. Holbech: H. C. A., 1925. Karl Larsen: H. C. A. i Tekst og Billeder, 1925; tysk Udg. 1926. H. Helweg: H. C. A., en psykiatrisk Studie, 1927. — W. Bloch: Om H. C. A., Nær og Fjern, VIII, 1879, Nr. 363—64. P. Levin: Egne og Steder, 1899, S. 131—49. O. Zahle: H. C. A.s Religion, Dansk Tidsskr., 1905, S. 577—93. V. Wanscher: H. C. A.s Fortællekunst, Liv og Kultur, I, 1907, S. 35—43. E. Lehmann: Almuelliv og eventyr, 1910, S. 155—74. Anker Jensen: Studier over H. C. A.s Sprog, 1929.

G. Hetsch: H. C. A. og Musiken, 1930. — G. L. Wad: Om H. C. A.s Slægt, 1905. H. G. Olrik: Nogle nye Undersøgelser om H. C. A.s Slægt og hans Fødested, Personalh. Tidsskr., 8. Rk., IV, 1925, S. 1—15. H. G. Olrik: H. C. A.s mødrene Slægt, Nationaltid. 4. og 7. Maj 1929. N. Bøgh: Fra H. C. A.s Barndoms- og Ungdomsliv, Personalh. Tidsskr., 5. Rk., II, 1905, S. 58—79. E. Gigas: Et Minde om H. C. A.s første Ungdom, Dansk Tidsskr., 1905, S. 279—94. N. Bøgh: H. C. A. og Riborg Voigt, Julebogen, V, 1906, S. 52—75. Louis Bobé: H. C. A. og Storhertug Carl Alexander af Sachsen-Weimar-Eisenach, 1905, samt Deutsche Rundschau CXXXII, 1907, S. 52—71. N. Bøgh: H. C. A. i det daglige Liv, III. Tid., XLVI, 1904—05, S. 380—87. N. Bøgh: Uddrag af en Dagbog ført paa en Rejse sammen med H. C. A., Julebogen, XIV, 1915, S. 51—71. N. Bøgh: H. C. A.s sidste Dage, III. Tid., XVI, 1874—75, S. 452—56, 464 f. — *Eventyrene:* G. Brandes: Kritiker og Portrætter, 1870, S. 301—71. G. Christensen: H. C. A. og de danske Folkeeventyr, Danske Studier, 1906, S. 103—12, 161—74. H. Brix: H. C. A. og hans Eventyr, 1907. V. Waschnitius: H. C. A.s Eventyr »Laserne« og Spørgsmaalet: Norsk og Dansk, 1922. V. A. Schmitz: H. C. A.s Mährchendichtung,

1925. V. Vedel: H. C. A.s Eventyr i europæisk Belysning, Tilskueren, 1926, I, S. 43—56. P. V. Rubow: H. C. A.s Eventyr, 1927.

H. Topsøe-Jensen.

Andersen, Hans Niels, f. 1852, Direktør i Det Østasiatiske Kompagni. F. 10. Sept. 1852 i Nakskov. Forældre: Arbejdsmand Iver A. (1800—65) og Elisabeth Hansdatter (1810—91, gift i^o med Arbejdsmand Niels Rasmussen, d. 1847). Gift 15. Dec. 1886 i Bangkok med Anna Marie Benedictsens, f. 27. Febr. 1868 i Tersløse Sogn, D. af Skibskaptajn Jens Jacob B. (1833—1915) fra Island og Cathrine Koch (1841—76).

A.s Fødeby Nakskov har det samme Præg som alle andre mindre Havnestæder paa Kloden. Det er ikke Landet, der præger disse Byer, det er Søen: Skibes og Baades ind og ud, Værfternes Køl-lægning, Stabel afløb og Repareren, Kulforsyning og Proviantering, fremmede Tungemaal — alt dette er det samme overalt. Denne Havn med sin ejendommelige Atmosfære, ikke blot af Tjære og Beg, Hamp og Træ og det salte Vand, men som et Livssyn og en Værdimaaler, er for alle Drengene, der duer noget, Livets Midtpunkt. I denne Atmosfære er A. født og opdraget. Til den er han knyttet ved et Hjem, for hvilket Ordet fattigt ikke er det rette, fordi den Slags Folk aldrig er fattige i anden Forstand, end at Nøjsomhed og streng Økonomi er Dyder, Nødvendigheden nedfælder i dem. Et Hjem ogsaa, der — som det fremgaar af hans »Uddrag af Livserindringer« — var andet end Mad- og Sovested; hvor man efter Fyraften samledes med den søfarende Ungdom og de aldrende »oplagte« og hørte om Søen og Havet: hvad det var, og hvad det førte til. I denne Atmosfære fik A. sin Skole mere end i den, hvor han sad paa Skolebænken; her rejstes Udsynet og Udlængslen i ham. Efter sin Konfirmation anbragtes han, saa at sige efter Naturens Orden, paa det lokale Skibsværft, hvor hans Halvbroder havde arbejdet sig frem til en ledende Stilling. Men hans Hu staar fra første Færd til Havet, og Værftchefen skaffer ham, omtrent tyve Aar gammel, Hyre paa en Brig (»Mars«, bygget paa Værftet i Nakskov), der gaar i Langfart, ført af en dygtig og erfaren Kaptajn. Det var en haard Skole, A. gennemgik i disse Søfartsaar, hvor Farerne og Savnene staalsatte ham. Hans Opfattelse af Pligt og Ansvar tog fast Form. »Noget af det største, et Menneske kan gøre, er at gøre sin Pligt«, siger han i »Livserindringer«. Ikke alene fysisk set, men ogsaa i deres Virkning paa hans Sjæleliv var hans første Aar paa Søen haarde, for saa vidt som de nedbrød mange og dyrebare Illusioner i ham. Disses Plads indtoges

saa til Gengæld afen Virkelighedssans, som aldrig siden forlod ham, og som f. Eks. har gjort, at han kunde gaa Omveje for at naa et Maal eller vente, til Hindringer, han ikke kunde overvinde, faldt, uden derfor at glemme eller opgive.

I Begyndelsen af 70'erne kom han med Barkskibet »Nicoline« af Sønderborg til Kina, Maalet for hans Ungdoms Drømme. Han gik i Land i Hongkong, hvor Englænderne paa mindre end 40 Aar havde omskabt et Tilflugtssted for Sørøvere med en faatallig Fiskerbefolkning til et Hovedsæde for Verdenshandelen med paladslignende Bygninger. Den mægtige Red bar mange Nationers Skibe, men meget faa danske, og disse havde dog engang været ret hyppige Gæster derude. A. kom flere Gange til Hongkong, der blev som et Hjemsted for ham, og hvis rivende Udvikling han beundrede; men han gik ikke i Land for at blive. Han følte sig ikke moden dertil; han var sig bevidst at være i et Forberedelsens Stadium, der skulde benyttes, bl. a. til at fylde de Lakuner, hans mangelfulde Skoleundervisning havde efterladt. Han læste Navigation, Skibskonstruktion, Sprog og Historie. Desuden forudsatte Forretningslivet i Hongkong allerede dengang Kapitaler, han ikke kunde tænke paa at sætte i Bevægelse paa dette Tidspunkt.

Saa kom han 1873 til Siam, hvor Menamflodens Bredder allerede gjorde et dybt Indtryk paa hans vaagne Natursans; mere end dette bestemte dog Landets Naturrigdom og forholdsvis Uberørted af europæisk Kapital ham til her at lægge Grunden til et nyt Afsnit af sin Tilværelse. Her stod han nemlig ved et Udgangspunkt, hvor der kunde begyndes smaat. I 25 Aars-Alderen kom han atter til Bangkok, og det er karakteristisk for A., at han dengang afviste et Tilbud om at blive Leder af Bangkok Dok, som de 999 af tusind Danske med Glæde havde modtaget; men det var ikke Embedsvejen, han vilde frem ad. Han gik om Bord som Styrmand paa et Skib »Thoon Kramom«, der tilhørte Kongen af Siam, blev hurtig dets Fører og fik snart de Forretninger i Hænderne, der kunde gøres med Skibet.

Handel og Skibsfart laa endnu i 70'erne af forrige Aarhundrede i Svøbet i Siam; dets halvandet Hundrede Sejlskibe paa mellem too og 1000 Tons sejlede og handlede fra Havn til Havn i Indlandet og paa Kina, Japan og Indien som europæiske Handelshuse i det 17. og 18. Aarhundrede. Man var Maaneder om at indtage Ladning. Man sejlede op med Sydvestmonsunen og ned med Nordostmonsunen. Der var ingen Dampere, ingen Banker, ingen Telegrafer. A. brød her med den gamle Teknik baade i Skibsfart og Handel. Han spildte ingen Tid, men ladede og lossede saa

hurtigt, det kunde ske. Han tog intet Hensyn til Monsunen, men sejlede, hvorledes Vinden blæste, og holdt sig ikke til nogen tilvant Maade at gøre Forretning paa, men sejlede med Varer enten for Skibets Regning eller for andres, til Bangkok eller til en anden Havn, som Lejligheden var til, blot der kunde sejles med Fordel. Omtrent samtidig kom imidlertid Dampskibene frem i disse Farvande, og dermed var den gamle Maade at handle paa dødsdømt, og mange Sejlskibe maatte lægge op.

Under denne Brydning mellem gammelt og nyt tog A. Initiativ. Han foreslog et stort Handelshus i Bangkok at opkøbe en Ladning Teaktræ og lade ham sejle den til Europa. Det var noget ganske nyt at sejle Teaktræ til Europa i siamesisk Skib og med siamesisk og malajisk Besætning, der maatte ankomme ved Vintertid. A. overvandt Firmaets Betæneligheder ved at tilbyde at deltage i Foretagendet med sin lille opsparede Kapital. Regeringens Ængstelse for Besætningen overvandt han ligeledes. Han udstyredes med den videst mulige Fuldmagt, undersøgte personligt hvert Stykke Træ, inden han betalte det, og var i Løbet af et Par Uger klar til at afgaa til Falmouth, hvor han ankom i December. Ladningens Produktionsomkostninger ved Bolværket her udgjorde 7 £ pr. load å 50 Kubikfod, og da der var Tilbud fra Liverpool, sejlede A. Ladningen dertil og lossede den op. Da selve Ladningen altsaa her kunde besigtiges af eventuelle Købere, opnaede han 13 J4 £ pr- load. Der var altsaa gjort en ca. 100 pCt.s Forretning som i de ostindiske Kompagniers glimrende Tid. Skibet gik tilbage med Kul til den siamesiske Regering til en god Fragt, og efter 11 Maaneders Forløb stod A. atter i Bangkok med Mandskabet i Behold, uden Uheld paa Rejsen og med sin Andel af Forretningen i Lommen.

Denne Episode var Ouverturen til det, der skulde komme. Skibet maatte han aflevere til Regeringen, der skulde bruge det til Skoleskib. Han slog sig saa ned i Bangkok, benyttede sig her af sine Forbindelser med indfødte fra Kongehuset til almindelige Forretningsmænd, der havde faaet Tillid til ham, satte sin mindre Kapital ind sammen med andres større og stiftede 1884 Firmaet A. & Co. Bedriften udvidedes stadig; den omfattede efterhaanden Grunde og Vejanlæg paa et stort Areal, der var forvandlet fra Sump og Jungle til et bebygget Centrum i denne Del af Byen, et nyt moderne Hotel, en stadig voksende Import- og Eksportforretning, Rederi, et Par Skibe til Transport af Teaktræ til Europa og Varer derfra til Bangkok, 1895 endnu et Skib til Fart paa Malakkahalvøen og endelig Skovkoncessioner og Savmølle drift.

Det er paa denne Forretning, der sandsynligvis ogsaa ud af sig selv vilde have ført til noget meget betydeligt, at Det Østasiatiske Kompagni er dannet. Under sin Vækst havde den allerede indtjent betydelige Summer; men nu kom den ved et under Besøg i Danmark 1892 og 1894 indledet Samarbejde mellem A. og Grundlæggeren af Landmandsbanken, I. Gliickstadt, til at danne Grundlaget for den største Forretning, Danmark nogen Sinde har ejet. Det Østasiatiske Kompagni grundlagdes 27. Marts 1897, og i de første 32 Aar har det ved Erhverv udefra tilført Danmark ca. 810 Millioner Kr.; i Skatter og Afgifter etc. har det betalt 85 804 000 Kr., og i Dividende er der udbetalt 154 396 194 Kr. 93 O., hvilket svarer til 18,37 pOt aarligt af den gennemsnitlig anvendte Aktiekapital. Kompagniets industrielle Datterselskaber har eksporteret fra Danmark i det nævnte Tidsrum for ialt ca. 556 Millioner Kr. 31. Dec. 1931 udgjorde Kompagniets Flaade 26 moderne Dieselmotorskibe med en samlet Lasteevne af 250244 Tons; Ved Udgangen af 1921 beskæftigedes ca. 20000 Mennesker foruden mange, som midlertidig finder Beskæftigelse ved Losning og Lastning eller paa anden Maade.

Et Indtryk af Kompagniets Spændvidde i geografisk Henseende, af dets historiske Opbygning og ledende Ideer i økonomisk og teknisk Henseende faar man ved en Ordning af de Selskaber, i hvilke det er eller har været økonomisk interesseret, under følgende Grupper: 1) Skibsfartselskaber, som Est Asiatique Francais, Russisk Østasiatisk Kompagni, Svensk Østasiatisk Kompagni, South African Trading Co., Polsk Amerika Linie, Siam Steam Navigation Co., United Baltic Corporation o. l. Motivet til den her anvendte Organisationsform, der er en Art Holding Kompagni, er udtrykt saaledes: at Selskaberne kan være en Udbygning af Enkeltrederiet til Omraader ud over Hjemlandet for at opnaa Fordele ved Sejlads under vedkommende Lands Flag eller Samvirke med de fremmede Interesser, der er af Betydning for Ruten i Fragttilgang (M. Christoffersen: Rutefart, S. 186); 2) Skibsbygning og Søassurance, som Nakskov Skibsværft og Assurancekompagniet Baltica, der naturligt gror frem af Skibsfartsinteresserne; 3) Eksportindustrierne i Hjemlandet (Nørre Sundby Portland Cementfabrik, Dansk Soyakagefabrik, Den Danske Mælkekondenseringsfabrik og Schiønning & Arve), der kan ses baade som Tilbagevirkning af Skibsfarten og som Virkeliggørelse af Kompagniets Maal i Henseende til Beskæftigelse i Hjemlandet og Indtjening udefra; 4) som Aftagere, inden for Rammen af selve Det Østasiatiske Kompagni, af oversøiske Raavarer fremtræder atter

Dansk Soyakagefabrik, Schiønning & Arve — Gummi — og Stettiner Oelwerke; 5) egentlige Produktionsvirksomheder for oversøiske Raavarer, der gør Kompagniet til Herre over Produktionen paa hele Linien fra Raastoffets Udvinning, dets Transport og tekniske Omdannelse til Fabrikat, og tillige kan betragtes som en Slags Kolonisation, som: Plantageselskaberne Mount Austin-Johore-Rubber Estates Ltd., East Asiatic Rubber Estates Ltd., Teluk Merbau Plantations Ltd. — Gummi og Kopra —, Pong Tinmine og Det Vestindiske Kompagni; 6) endelig kan som en sidste Gruppe nævnes: Kompagniets Filialer og egne Agenturer med deres Omsætning gennem Hovedkontoret og tiltagende indbyrdes Omsætning, der minder om Hanseaternes Organisation af Handelen i England, Rusland, Skandinavien o. a. Lande, hvor det dog maa erindres, at i Modsætning til Det Østasiatiske Kompagni var Hanseaternes hjemlige Organisation spredt og netop ikke koncentreret, og at deres Virksomhed var ensidig Handel og Skibsfart netop med Forsømmelse af Hjemlandets Produktion. Under denne Gruppe falder Filialerne i Bangkok og Singapore, sidstnævnte med Agenturer i Penang og Soerabaya; Agenturerne i Harbin, Vladivostock og Dalny — Opkøb og Afskibning af Soyabønner; Kina-Agenturerne i Tsingtau, Shanghai og Hankow; Agenturerne i Britisk Indien: Madras og Rangoon; Agenturet i Durban med Underagenturer i Capetown og Johannesburg; Agenturet i San Francisco med Underagentur i Seattle og Agenturet i Santiago de Chile.

De Varer, med hvilke der handles, viser den samme brogede Mangfoldighed i Henseende til Oprindelsessted og Art. Mellem de Varer, der føres ud, søges fortrinsvis saadanne Industriprodukter, som vi selv frembringer: Cement, Maskingods, kondenseret Mælk o. s. v., og blandt dem, som føres hjem, fortrinsvis saadanne Raastoffer, der kan give Anledning til industriel Virksomhed her i Landet: Soyabønner, tropiske Træsarter, Foderstoffer o. a. Der er saaledes en bestemt Tendens i Befragtingen: man indtjener Penge udefra; men ikke mindre har man Blikket rettet mod det Punkt i Hjemlandets Erhvervsliv: den industrielle Udvikling, hvis uvurderlige Funktion er at skaffe Landets stigende Befolkning med sine stigende Behov Beskæftigelse. Paa dette Punkt viser A. sin Overlegenhed i Opfattelsen af Erhverv og Erhvervsliv og sin Forstaaelse af, at der ogsaa er en anden økonomisk Funktion at udøve i et Kultursamfund end netop at skaffe Penge ind udefra.

Ikke blot paa dette Punkt, men overalt i den vældige Forretning, der er registreret under Firma: Det Østasiatiske Kompagni, har

der fra første Færd været sat Maal og lagt Plan saa klart, som man sjældent ser det, og trods det vældige Indbrud og Nedbrud i denne Plan, som Krigen var, hvor det kun maatte gælde Dagen og Vejen, er Maalet fastholdt og Hovedlinierne i Planen genoptaget og fulgt efter Krigen til Dagen i Dag. Dette Maal og disse Hovedlinier, d. v. s. Vejene, Midlerne til at naa Maalet, er i strengeste Forstand A.s Ejendom; de er udsprunget af hans i Villieslivet staalsatte, i Udtryk og Form afdæmpede Personlighed. De ligger klart fremme allerede i Prospektet af 20. Marts 1897, ved hvilket der indbydes til Aktietegning i Kompagniet, og i A.s Indberetning til Grosserer-Societetets Komite (1900), og de er tidligt udkrystalliseret i knapt formede Sætninger og enkelte Ord, som man atter og atter støder paa i A.s Udtalelser. I Forbindelse med det praktiske Resultat til i Dag af A.s Virksomhed kaster denne knappe Ordsamling fuldt Lys over hans konstruktive Personlighed og syntetiske Evne. I Der er|derfor al Grund til at stille disse Ord i Midtpunktet, naar man vil forsøge en biografisk Redegørelse for ham. Ordene er med Hensyn til *Maalet*: »at erhverve til Danmark udefra«, og hvad *Midlerne* angaar: at det skal ske ved »Vekselvirkning, Gensidighed og Konsolidering«. Det kan ikke betones stærkt nok, at disse fire, stadigt fremdragne Anvisninger danner et organisk Hele. Maal og Midler »vekselvirker« med hinanden; der skal tjenes Penge ind til Danmark udefra, men saaledes at de nedfældes i nye Foretagender eller i Udvidelsen af gamle, der skaffer Arbejde — Vekselvirkning — og saaledes, at de ikke erhverves ved ensidig Udnyttelse af de fremmede, oversøiske Foretagender, man handler med, men at der ogsaa levnes disse en Fortjeneste, som gør dem interesserede og bringer dem fremad — Gensidighed.

I A.s Maalsætning er der straks en afgørende Forskel mellem 0. K. og dets Forgænger, hvis man tør bruge dette Udtryk, fra det 18. Aarhundrede: Det Asiatiske Kompagni. Ogsaa her havde man fra først af sat sig Udviklingen af den danske Produktion som Maal, men det viste sig, at Afsætningen af vore Fabrikata i Kina ligesom af andre europæiske Varer kun var ganske ringe, saa at Kinaskibene næsten altid sejlede ud med en meget lille Ladning eller slet ingen, hvorimod de medførte store Beholdninger af Sølv i Piastre til Indkøb af Returladninger, og herfor købte man Te, Silketøj, Porcellæn, Sukker, Kaffe, Tobak og mange andre Produkter, men alle eller overvejende Konsumgoder, til Dels endog rene Luksusvarer. Ser man til Belysning af Maalsætningen hos A. paa den Del af 0. K.s Virksomhed, der omfatter den østasiatiske Rute, faar man et Billede, der snarest er Modsætningen til det, som

gjaldt for det Asiatiske Kompagni. — A.s østasiatiske Rute blev bogstavelig talt skabt af intet. I Aarene forud for dens Oprettelse var vor Vareomsætning med Ostindien, Kina og Sydhavet gennemsnitlig ca. 10 000 Registertons, hvilket udelukkende var Import og endda næsten kun af een Vare: Ris. Allerede 1898 var Indførselen 40 500 Registertons, og dertil kom nu en Eksport paa 12 500 Registertons; for første Gang opføres nu i Hånd eisstatisikken Byer som f. Eks. Singapore og Penang som Aftagere afdanske Produkter. Men dette var kun Begyndelsen. Efterhaanden stiger ikke blot Omsætningen meget stærkt; ogsaa Varearternes Tal tager til, men saaledes, at de egentlige Konsumvarer — Kolonial —, der før toges over Hamburg og London, nu hjemføres direkte, og at desuden den alt overvejende Masse af de hjemførte Varer er Raavarer for Industrien og Landbrugsindustrien, som Kopra (1928: 59 000 Tons), Soyabønner (1928: 177000 Tons), Sesamfrø, Kokoskager, Risfodermel, Maja, Hørfrø, Raagummi m. m., hvilket — som det er sagt — betyder »Transithandel via den industrielle Omdannelse«. Ser man paa Udførselen fra Danmark til Østasien, viser det sig, at de Varer, Kompagniet begyndte med at udføre: 01, Cigarer, Cement — alle tre af dansk Tilvirkning — har vundet stærkt frem (Cement f. Eks. 1928: over 100 000 Tons), men hertil er føjet mange nye Eksportartikler, bl. a. kondenseret Mælk, Konserves, Frugtsafter, Transportspande, Motorer, Centrifuger og talrige andre.

Det er paavist, at Vekselvirkningsprincippet til den ene Side udgør en integrerende Del af selve Kompagniets Maal, medens man vil kunne mene, at det til den anden Side eo ipso maa omfatte Gensidighedsprincippet. Opfatter man imidlertid A. rigtigt, tænker han ved Udtrykket Vekselvirkning dels paa Forskellen i Naturen rundt paa Jorden, der nødvendiggør Vekselvirkning mellem Produktionen i forskellige Zoner, dels paa Vekselvirkningen mellem de forskellige Erhverv, som det udtrykkes f. Eks. i Prospektet af 20. Marts 1897, der giver Kompagniet den Opgave: »At drive Handel, Skibsrederi og industriel Virksomhed i Indland og Udland«. Det er med andre Ord de største Former: Zoner, Lande, Erhverv som saadanne, Udtrykket gælder, og maaske ogsaa Vekselvirkningsbegrebet i Almindelighed. Men naar A. taler om Gensidighedsprincippet, er det et bestemt Forhold, han tager Sigte paa, der vist kan udtrykkes saaledes: at selv om man i gamle Dage ensidigt kunde udbytte et tilbageblevet Folk eller ved et eller andet Forhold kunde udbytte en Forretning og derved indkassere en stor øjeblikkelig Gevinst, er det — bortset fra det moralske Synspunkt —

ikke klogt, fordi det vil hævne sig i det lange Løb. »Arbejdet er kun til virkelig og varig Gavn for Hjemlandet og for Kompagniet selv, naar det ogsaa er til Gavn for de fremmede Virkeomraader og for de Faktorer, hvormed der samvirkes.«

Spørges der endelig om det tredie Princip: Konsolideringsprincippet, tager dette et langt videre Sigte end en blot og bar pengeomæssig Betyggelse. Som det er formuleret i Skriftet om Kompagniets første 25 Aar (1922), er den store Bedrift levende Liv med et vaagent og virksomt Initiativ. Det er ikke i Dag eller i Morgen, her tages Sigte paa, det er Fremtiden med hele den Vægt og det Ansvar, dette Begreb lægger paa Mennesker. Derfor er »formaals-tjenlige Udvidelser« sat paa Førstepladsen, hvor Talen er om at underbygge Kompagniets Fremtid, foran Afskrivninger, Henlæg-gelser og Dividender.

Det Østasiatiske Kompagni hører til en Driftsform, der optræder under mange forskellige Navne: Fusioner, Truster, Koncerner, Karteller, Holding Companies, Mergers o. s. v., men hvis fælles Væsensmærke er en kolossal Koncentration af flydende og fast Kapital og Mennesker; Fællesbetegnelsen for dem bør derfor være den koncentrerede Bedrift, en Bedriftstype, der har nok saa meget af Statens Karakter ved sig som af Privatforretningens, navnlig derved at den betyder en Magtkoncentration, som ved Løsningen af Enkeltproblemer i al Fald kan tage det op med Staten, og som fornøftigvis faar Indflydelse paa Statens Politik baade indadtil og udadtil. Den nye Driftsform ændrer den sociale Struktur, og Arbejderne har for længst indset dette og indrettet sig derefter, medens Mellemstanden opløses af den koncentrerede Bedrift og for at hævde sig fristes til at slutte sig til Arbejdernes Organisationer, hvorved den dog bliver bundet til en Samhørighed, hvis økonomiske og politiske Maal strider mod dens Klasseinteresse og individuelle Ideal. Dette ogsaa for 0. K. livsvigtige Problem om den koncentrerede Driftsforms sociale Funktion, der nødvendiggør, at den, idet den opløser den gamle Form for Mellemstand, fastholder sine Funktionærer under Former, der bevarer Indholdet af Mellemstandsbegrebet, synes hos A. at være trængt i Baggrunden af Arbejdet med at opbygge Kompagniet. I det mindste ser man intet Steds i hans Skrifter dette vigtige Problem omtalt, og det Pensionsfond, som blev stiftet i 1907 til Pensionering af Kompagniets Funktionærer, synes en irrationel Blanding af Velgørenhed og Pligtfølelse fra Kompagniets Side. Fondets Bestyrelse, maa man gaa ud fra, ligger ensidigt hos Ledelsen, og dets Anbringelse i Kompagniet — om end i særlige Effekter — opfylder ikke Formaålet.

Det Østasiatiske Kompagni er A.s Livsværk, i hvilket hans konstruktive Kraft er nedfældet; det er det Fundament, fra hvilket han med enestaaende Myndighed kan tale til Samtid og Eftertid, uanset hvilken Skæbne en uigennemskuelig Fremtid, der synes at ville forskyde selve Strukturen i Verdensøkonomien, vil berede hans Værk. Men der er endnu et Afsnit af A.s Virksomhed, som maa omtales, om end Materialet til Belysning af det endnu er utilgængeligt. Da Krigen udbrød, havde han ledet O. K. i omtrent 17 Aar, og under dette Arbejde erhvervsmæssigt og personligt skabt sig verdensmæssige Forbindelser af største Betydning. Da han tillige stod vort Kongehus nær, laa det lige for, at Regeringen under de vanskelige Forhold, der rejste sig om og for os, søgte hans Bistand, og under hele Krigen virkede han baade i Landets Interesse og for almenmenneskelige Formaal. Han fortæller derom i sin Bog »Udvikling«: »Begyndelsen fra min Side overfor Udlandet paa det Hverv, jeg havde paataget mig, skete i Slutningen af August 1914 i et Brev til en fremstaaende Personlighed i England paa Grundlag af Optegnelser og Syn paa Forholdene af Udenrigsminister Erik Scavenius. Resultatet var, at jeg den n. September 1914 afrejste første Gang under Krigen over Nordsøen til London og med ledende Medlemmer af det engelske Kabinet traf betydningsfulde Aftaler om Danmarks Forhold. Den Aand, der blev lagt til Grund ved disse Samtaler, blev overholdt under hele Krigen, men denne Rejse førte allerede samme Aar flere og derefter under Krigen mange Rejser efter sig, ikke alene til England, men til andre krigsførende Lande. Efterhaanden deltog de officielle Erhvervsrepræsentanter, navnlig for Landbrug, Rederiforeningen, Grosserer-Societetet og Industriraadet i disse Rejser.« Kan man læse mellem Linierne, faar man en Anelse om, hvor højt op og hvor vidt frem den Indflydelse rakte, A. havde forstaaet at skaffe sig, ikke ad diplomatisk eller politisk Vej, som han altid har holdt sig fra, men paa Grundlag af et maalbevidst, internationalt præget Arbejde. Det er kun et Strejflys, der en eller to Gange i A.s Skrifter kastes ind over hele denne Side af hans Virksomhed, og den maa derfor henligge i Mørke, indtil de Slægtled, der lever, naar Dokumenter bliver tilgængelige, som kan sprede Mørket, giver dem Mæle.

A. er baade intellektuelt og i Henseende til Karakter født med et særligt og stærkt udpræget Anlæg. Intellektuelt har han sikkert baade en hurtig Opfattelsesevne og en god Hukommelse og Lærenemme, og navnlig har han hurtigt kunnet omsætte Overvejelse i Handling. Men det, der gør hans Intellekt særpræget, er Evnen til Overblik, baade i Tid og Rum, baade

bagud, fremefter og til Siderne, og den dermed sammenhængende syntetiske Evne, der er saare sjælden, og som lægger en tung Byrde paa sin Indehaver, der maa arbejde ud fra sin Helhedsopfattelse mellem lutter almindelige Mennesker, som kun opfatter Enkeltheder. Naar A. i sine Drengenaar troede, at Nakskov var Verdens Midtpunkt, har han grundigt afstrejft denne Opfattelse; man tør sige, at der er ingen Plet paa Jorden, han geografisk opfatter som Midtpunkt, eller noget Erhverv, han økonomisk opfatter saaledes. Mellem Stederne er der Forbindelse, eller der vil blive det; et Erhvervs Trivsel eller Syggen virker tilbage paa de andre, og hvad der i Dag kun er smaat eller maaske slet ikke eksisterer, vil om nogle Aar være en rigt flydende Kilde. Men dette intellektuelle Anlæg kræver til Opbygning af et Foretagende som O. K. et karakterligt Underlag, hvis Rygrad er Villien, ja mere end det: »Villien til at ville —«, som A. stadig udtrykker det, naar han taler om Betingelsen for at give Muligheder Liv i Kendsgerninger — »Villien til at ville, som avler Evnen til at kunne«.

I A.s rigt facetterede Personlighed indgaar endnu et Træk, der viser ham som Leder af den overlegne Type, som — med et Udtryk af Brentano — »forbinder Forsigtighed med Vovemod«, det sidste endog i meget betydelig Grad. Dette Træk viste sig paa fremtrædende Maade i hans Indsats for Dieselmotorskibet, der har sat sit Præg paa Udviklingen af Skibsfarten i vor Tid. Det var O. K., der stadig opmuntrede Burmeister & Wain til at arbejde med dette Problem. Kompagniet begyndte med at forhandle om Bygning af et Skib paa 400 Tons. »Men i Løbet af de næste otte Dage skete der« — fortæller A. i »Tilbageblik« — »det karakteristiske, at Kompagniet spurgte: »Naar Princippet tillader 400 Tons, hvorfor saa ikke ogsaa 1000 Tons?« »Nej, selvfølgelig.« »Men naar det tillader 1000 Tons, hvorfor saa ikke 3000 Tons?« Der opstod nogle Betæneligheder, men saa blev man atter sikker. Et Par Dage efter lød det videre: »Hvorfor ikke 6000 Tons med samme Fremdriftsmulighed?« Efter fornyet Betænkning vandtes atter Sikkerhed, og da 7000 Tons var den Størrelse, der i den for Skibene bestemte Fart var den mest formaalstjenlige, bestiltes tre Skibe paa 7000 Tons hvert.« Den Udvikling, der saaledes blev lagt Grunden til, førte ikke blot til, at Kompagniets nuværende Flaade udelukkende bestaar af Dieselmotorskibe, men at Verdens Motortonnage fra 1914 til 1931 er vokset fra 0,2 til 9,1 Millioner Tons. — Konsul for Siam 1898, Generalkonsul 1900—32. — Etatsraad 1900. — R.E. 1919. R. 1898. DM. 1902. K.² 1905. K.¹ 1907. S.K. 1912. F.M.G. Kr. 1922. — Maleri af N. V. Dorph.

H. N. Andersen: Indberetning til Grosserer-Societetets Komite angaaende Forholdene i Østasien, 1900. Samme: Tilbageblik, 1914 (Tillæg 1919). Samme: Udvikling, 1929. Samme: Livserindringer, 1930 (Uddrag, ikke offentlig tilgængelig). C. Svestrup: Hovedpunkter af Det Østasiatiske Kompagnis Historie 1897—1909, 1910. A. Fraenkel: Verden med dansk Maal eller Danmark med Verdensmaal, 1916. Akts. Det Østasiatiske Kompagni 1897—27. Marts—1922, 1922. Marius Christoffersen: Rutefart som mellemfolkeligt Problem, 1931.

A. *Fraenkel.*

Andersen, Jens Hakon Johannes, f. 1875, Komponist, Organist, Sanglærer. F. 26. Okt. 1875 i Kbh. (Holmens). Forældre: Urmager Jens A. (1838—90) og Jacobine Jørgensen (1841—1905). Gift 12. Okt. 1912 i Hellerup med Margrethe Louise Bache, f. 22. Dec. 1875 paa Frbg., D. af Stiftamtmand Christian Peter Mathias B. (s. d.) og Hustru.

A. uddannedes i Violinspil af Kammermusikus Chr. Schiørring og Nicolai Hansen, i Klaver, Orgelspil og Teori af Carl Attrup og Frederik Friberg, studerede Musikhistorie hos Thomas Laub. Han blev ansat som Organist og Kantor ved Helligaandskirken 1921 og har fra 1905 fungeret som Sanglærer ved Aurehøj og Øregaard Gymnasier, er Censor ved Organisteksamen paa Musik-konservatoriet siden 1924. Han har skrevet en Andante funébre for Strygeorkester (Tivoli 1901) og Legende for Valdhorn og Orgel (1904), desuden en Række Kantater (Indvielsen af Samfundet og Hjemmet for Vanføres nye Bygning 1910, Øregaard Gymnasiums 25 Aars Jubilæum 1928, Handels- og Kontoristforeningens Tietgenfest 1929, Aurehøj Gymnasiums 25 Aars Jubilæum 1931), og er særlig kendt for sin Udgivelse af Sangbøger til Brug for Skolerne (Sangbogen Danmark, 1924, Gymnasiesangbogen 1929, Sangbog for Pige-gymnasier, 1932, 60 danske Kanoner, 1930, de tre sidstnævnte Samlinger sammen med Finn Høffding, Ny dansk Skole-sangbog 1932, sammen med M. Wøldike og R. Grytter); i disse Samlinger findes et betydeligt Antal Kompositioner af A. Hans Sange giver nogle af de smukkeste Eksempler i moderne dansk Musik paa Fornyelsen af dansk Tone ved Fordybelse i ældre Musiks Teknik, i Stil med Thomas Laubs og Carl Nielsens Fremgangsmaade.

Erik Abrahamsen.

v. Andersen, Hans Jørgen, 1626—55, Officer. F. 16. Febr. 1626 paa Ulsund, Nees Sogn, Skodborg Herred, d. 18. Jan. 1655 sst. Forældre: Kaptajn Claus v. A. til Ulsund (d. 1632) og Cathrine v. Kahlen. Gift 20. Nov. 1653 i Lemvig med Karen Eilersdatter Qyitzow, der levede 1656, D. af Eiler Q. (1565—1640) og Anne Axelsdatter Brahe (1583—tidligst 1640).

Tidlig forældreløs opdroges v. A. efter Christian IV.s Bestemmelse hos Præsten, Dr. J. Fabricius, i Byen Slesvig, 1639 blev han Edelknaabe hos Grev Valdemar Christian og ledsagede denne paa hans Ruslandsrejse. Derefter var han i polsk Krigstjeneste som Vagtmester og blev fanget af Kosakkerne, der pinte ham, saa at han aldrig senere forvandt Følgerne deraf. Efter et Par Aar i spansk Tjeneste kom han 1652 til Danmark og overtog Fædrengaarden samt giftede sig.

Danmarks Adels Aarbog 1884, S. 24 f.; 1885, S. 421. O. Nielsen: Hist. Efterretn. om Skodborg-Vandfuld Herreder, 1894, S. 255 ff.

Thiset (Rockstroh).*

Andersen, Anna Henriette Petrine, 1818—81, Skuespillerinde. F. 26. Sept. 1818 i Kbh., d. 2. Marts 1881 sst., begr. paa Frbg. Forældre: Styrmand Thomas A. (ca. 1785—1823) og Elisabeth Charlotte Sigbjørnsen (ca. 1796—1869, gift 2° med Teaterdirektør Carl Vilhelm Orlamundt, 1807—71, Ægteskabet opløst). Ugift.

Efter Faderens tidlige Død ernærede Moderen sig som Skuespillerinde i Provinserne og Norge. A. optraadte allerede som Barn (1826) i Odense og turnerede siden i Danmark, Norge og Sverige, hvorfra hendes Ry, særlig som Pariserdrengen i Bayards Lystspilvaudeville af samme Navn, naaede Det kgl. Teater; her debuterede hun 27. Sept. 1838 som Fanchette i »De to Grenaderer«. 1842 blev hun kgl. ansat og udførte til sin Død ca. 170 Roller, alvorlige og komiske, hvoraf de allerfleste stod i andet eller tredie Plan. A.s bedste Tid var de unge Aar. Hun gjorde megen Lykke i skalkagtige Elskerinde- og Drengeroller; siden naaede hun at udføre Elisabeth i »Maria Stuart« og Ane Kandestøbers i »Barselstuen«, men paa de ældre Dage formindskedes hendes Repertoire, om end hun stadig var Teatret nyttig som Lærerinde for kvindelige Aspiranter. A. var intet betydeligt Talent, men en intelligent og kultiveret Brugbarhed. Hun optraadte sidste Gang 7. Febr. 1881 som en Dame i »Recensenten og Dyret«. — Træsnit fra 1869, 1877 m. fl.

K. Schmidt: Theaterforhold i Odense, I, 1896. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, I og III, .921-25. g^ j y y t ø ^

Andersen, Herman, — 1500 —, Afladshandler. H. A. studerede 1490 i Greifswald, 1491 i Rostock og nævnes 3. Nov. 1500 som Præst fra Odense Stift, Magister i de frie Videnskaber og Doktor i den kanoniske Ret samt »Kapellan« og bestandig Bordfælle hos Kardinal Raimund Peraudi i Rom, da han af denne tillige med

Abbed Johannes Speglin beskikkedes til at være Peraudis Kommissær ved Korstogsaflandens Forkyndelse i Lunde Kirkeprovins samt Slesvig og Linkoping Stifter. 1502 kom han til Danmark i dette Ærinde. Poul Helgesen siger bittert om hans Virksomhed, at han »ved sine Afladsbreve og Buller, det vil sige ved fuldstændig Tøjlesløshed, udslukkede megen Guds frygt«. Han nævnes af samme Forfatter som tilhørende Johanniterordenen, 1502 forekommer han som Prior (Kommendator) for St. Hans Kloster af denne Orden i Ribe og 1503—04 i samme Stilling i Odense. 1502 kalder han sig *Artium et Decretorum Doctor*, og 1503 nævnes han som Eksekutor i Domprovst Hans Urnes Testament.

Acta Pontificum Danica, V, 1913, Nr. 3772. I. Barfod og H. F. Rørdam: Kirke-Kalender for Slesvig Stift, II, 1864, S. m f. S. Cawallin: Lunds Stifts Herdaminne, III, 1856, S. 87. Dsk. Mag., I, 1745, S. 294, 298. Aktstykker, udgivne af Fyens Stifts litteraire Selskab, II, 1845, S. 61. H. F. Rørdam: *Monumenta hist. Dan.*, I, 1873, S. 410—n. Lauritz Nielsen: *Dsk. Bibliogran* 1482-i550, S. 3.

Bjøn Kormmp (H. R Rørdam).

Andersen, Holger Aksel Olaf, f. 1890, Politiker. F. 11. April 1890 i Haderslev. Forældre: Lærer Lars A. (1843—1920, gift 1° 1869 med Kirstine Petersen, 1834—79) ^og Cathrine Maria Reiff (1859—1932). Gift 11. Maj 1932 i Wien med Ella Berthelsen, f. Fridericia, gift i^o med General Palle B. (s. d.).

A. blev Student 1908 fra Haderslev og studerede derefter ved Universiteterne i Jena, Halle, Berlin og Kiel. 1913 tog han teologisk Embedseksamen fra Kiel. Under Krigen opholdt han sig i Danmark. Han var i disse Aar Medarbejder ved »Ribe Stiftstidende« og skrev desuden i »Ugens Tilskuer« og »Grænsevagten« Artikler om sønderjyske og udenrigspolitiske Emner. 1919—20 var han en af Lederne af det danske Afstemningsarbejde i 2. Zone, bl. a. som Medredaktør af »Unser Land«. Maj—Juni 1920 var han Medlem af den mellemslesvigske Delegation, der forebragte Fredskonferencen Ønsket om en Internationalisering af 2. Zone. Efter Genforeningen traadte han ind i dansk Politik, valgt i de sønderjyske Landsdele som Folketingsmand i Tilslutning til Det konservative Folkeparti. Det er foruden de specielle sønderjyske Lovgivningsanliggender særlig udenrigspolitiske og folkeretlige Spørgsmaal, han har beskæftiget sig med. En ganske væsentlig Indflydelse fik han paa de Foranstaltninger, der blev truffet med Hensyn til Overgangen fra tysk til dansk Styre i det genvundne Land. Regeringen og Administrationen tyede her flittigt til hans Raad, ligesom han i Forholdet til den sønderjyske Befolkning kom til at staa som en kyndig og smidig Formidler af de nye Styreformer.

1921—22 deltog han paa Regeringens Opfordring i Forhandlingerne om den dansk-tyske Traktat vedrørende de af Suverænitetsoverdragelsen opstaaede Spørgsmaal, og gennem en Række andre Tillidshverv — bl. a. som Medlem af Udvalget til Fordeling af Bevillingerne til dansk Sprog og Kultur i Udlandet og som Næstformand for Den sønderjyske Fonds Direktion — har han taget overmaade virksom Del i Genforeningsarbejdet. — 1922 valgtes han af sit Parti til Medlem af den danske Delegation ved Folkenes Forbunds Delegeretforsamling i Geneve. 1929 udnævntes han af Folkeforbundsraadet til Medlem af Commission mixte pour l'échange des populations grecques et turques i Konstantinopel, i hvilken Anledning han Jan. 1930 tog Orlov fra Rigsdagen og Nov. 1932 ikke søgte Genvalg til den. — R. 1922.

Grænsevagten, IX, 1927, S. 34—37. Ribe Stiftstid. 25. Sept. 1920. Haderslev Stiftstid. 19.—20. Marts 1924. PC/ t h

Andersen, Jens Banzon Hee, 1820—92, Landmand. F. 12. Marts 1820 paa Østrupgaard ved Faaborg, d. 6. Marts 1892 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Forpagter Christen A. (1786—1830) og Johanne Mathie Hee (1785—1838). Gift 7. Nov. 1851 i Kbh. (Frue) med Dorothea Marie Rømer, f. 20. April 1829 i Rendsborg, d. 17. Okt. 1914 paa Frbg. (Martins), D. af Overauditør Ludvig Ferdinand R. (1794—1830) og Adéle Térése Mourier (1799—1882).

A. fik Undervisning hjemme, blev 1835 Medhjælper paa Godsforvalterkontoret ved Lundegaards Stiftelse og 1836 Landvæsenlærling paa Brobygaard; 1840 blev han Forvalter paa Frederiksgave ved Assens og bestyrede 1842—43 Falkensten ved Slagelse. 1843 kom han som Avisforvalter til Gunderslevholm i Sydvestsjælland og blev i denne Stilling, til han 1851 overtog Gaarden i Forpagtning og drev den til 1878. Desuden forpagtede han 1852 Hovedgaarden Broksø. — A. er navnlig kendt og paaskønnet som Kvægopdrætter og for sin Virksomhed i det landøkonomiske Foreningsarbejde. Allerede som Forvalter paa Gunderslevholm begyndte han paa Dannelsen af den senere saa kendte Gunderslevholm Malkekvægstamme, der grundlagdes paa Anglerkvier, hvoraf de første indkøbtes af A. personlig 1846. I Perioden 1860—80 øvede Gunderslevholmstammen stor Indflydelse paa Malkekvægets Udvikling i alle Landets Egne, fortrinsvis paa Sjælland, idet der fra Gunderslevholm udgik en Mængde Tillægsdyr, som spredtes ud over Landet. A. kan med Rette kaldes Banebryder paa Kvægavlens Omraade; han var en af de første her i Landet, som gik planmæssig

frem i Avlsarbejdet, støttet i Udvalget ved en gennemført Stambogsføring, der for den Tid omtrent var enestaaende her i Landet. Da Franskmanden Guénon fremkom med sin Anvisning paa at benytte »Spejlet« ved Bedømmelse af Malkekvæg, blev A. en begejstret Tilhænger af den nye Lære og satte et stort Arbejde ind paa dens Udbredelse. 1849 udgav han efter Opfordring af Gunderslevholms Ejer, Etatsraad Carl Neergaard: »Veiledning til Anvendelse af Guénon's Kjendemærker ved Malkekøers Bedømmelse«, paa Dyrskuer og ved Landmandsforsamlinger demonstrerede han Spejlets Form og Betydning, ligesom han fik gennemført, at Indenrigsministeriet ansatte Mejeribestyrer M. Bruhn til i Sommermaanederne 1851 at rejse omkring og vejlede Landmændene i Spejlets Benyttelse. Nu er »Spejlteorien« i det væsentligste forladt, og i de senere Aar opfattede selv A. Spejlet mere som et Stamme- og Racemærke end som et virkeligt Kendemærke paa den enkelte Kos Malkeevne. — Foruden ved selve Opdrættergerningen virkede A. utrættelig ved Foredrag i Landboforeningerne, talrige Bidrag til Landbrugspressen, Affattelse af Dyrskueeregler, som Dommer ved Landmandsforsamlinger og Dyrskuer m. m. for Indførelse af rationelle Principper i Kvægavlen, ligesom han agiterede ivrigt for Udbredelse af forbedrede Redskaber og Maskiner, rationel Jordbehandling o. s. v. Han hørte til de virksomste Medlemmer i Bestyrelsen for Landboforeningerne i Sorø og Præstø Amter og udarbejdede »Meddelelser om Sorøe Amts landøconomiske Selskabs Virksomhed 1833—1883« (1883). I Landhusholdningsselskabets Kommission og Bestyrelsesraad havde han Sæde fra 1861 til sin Død; efter 25 Aars Virksomhed i Selskabets Bestyrelse blev han 1886 optaget som bestandigt Medlem samtidig med, at han fik overrakt Collin-Medaillen i Sølv som Anerkendelse af sin fortjenstfulde Virksomhed for Selskabet og det danske Landbrug. — A. var meget virksom for Samarbejde mellem større og mindre Jordbrugere og for Sammenslutning af de sjællandske Landboforeninger; da denne fandt Sted 1880, var han selvskreven til at være den første Sekretær for De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift; i denne Stilling lagde han Planen for disse Foreningers »Stambog over Heste og Malkekvæg«, af hvilken han forfattede 1.—3. Del (1885—88—90). Som Resultat af A.s flittige Skribentvirksomhed kan foruden talrige Tidsskrift- og Bladartikler nævnes af selvstændige Skrifter: »Nogle Bemærkninger om Brakmarkens bedst muelige Behandling« (1855), »Kortfattet Anviisning til en simpel men nøiagtig Bogføring ved Tillæg af de forskjellige Husdyr« (1864), »Stambogsføringen i Husdyravlen« (1888) og »Bedøm-

melse af Malkekvæget ved vore Dyrskuer« (1889). Ved E. Møller-Holsts »Landbrugs-Ordbog« var A. en flittig Medarbejder. — Til Forstaaelse og Bedømmelse af A.s Ideer og Gerning maa man tænke sig tilbage til en Tid, da der vel var Grøde i Naturvidenskaberne, men hvor der endnu savnedes det faste Grundlag hvilende paa indgaaende Forsøg og Undersøgelser, som det har været en senere Tid muligt at gennemføre. A. spandt ikke Silke ved sin praktiske Landbrugsgerning, men han var det danske Landbrug en god Mand. — Kammerraad 1854. — R. 1883. — Træsnit af H. P. Hansen 1892.

Ugeskr. f. Landm., 1891, II, S. 173 og 1892, I, S. 141.

Anton Christensen.

Andersen, Johannes Oskar, f. 1866, Kirkehistoriker, Politiker. F. 15. Maj 1866 paa Frbg. Forældre: Fuldmægtig, senere Sagsfører og Justitsraad Ole A. (1833—1905) og Anna Marie Petersen (1841—1908). Ugift.

A. blev Student fra Schneekloths Skole 1884 og cand. theol. 1890. Fra sin Fader havde han arvet historisk Interesse, og i Studietiden paavirkedes han yderligere i historisk Retning af Fr. Nielsen, Julius Lange og især af Kr. Erslev. Desuden dyrkede han ivrigt Numismatik og Arkæologi. 1892 vandt han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af en teologisk Prisopgave om Holger Rosenkrantz den Lærde, og efter at have uddybet sine Studier herover ved Undersøgelser i Udlandet udgav han 1896 »Holger Rosenkrantz den Lærde. En biografisk Skildring med Bidrag til Belysning af danske Kirke- og Studieforhold i det 17. Aarhundredes første Halvdel«, et Skrift, der er af grundlæggende Betydning for Forstaaelsen af den paagældende Periode. S. A. blev A. knyttet til Redaktionen af »Kirkeleksikon for Norden« (afsluttet 1929). Baade ved Arbejdet med dette Værk og paa anden Vis udvidede han sine kirkehistoriske Studier, saa at det var naturligt, at han 1900 meldte sig som Deltager i Konkurrencen om det kirkehistoriske Professorat, der var blevet ledigt ved Fr. Nielsens Udnævnelse til Biskop. A. kom dog ikke i Betragtning ved denne Lejlighed, men fik 1901 Tilladelse til at holde Forelæsninger over dansk Kirkehistorie og kirkelig Arkæologi, blev 1903 midlertidig Lærer i Kirkehistorie, 1908 Docent i nordisk Kirkehistorie, 1913 ekstraordinær og 1920 ordinær Professor i Kirkehistorie. 1917 kreeredes han til Dr. theol. h. c, og 1929—30 var han Universitetets Rektor. Som Universitetslærer har A. navnlig haft Betydning ved gennem Laboratorieøvelser at indføre sine Disciple i det praktiske Forsknings-

arbejde og ved at skole dem i den fra Kr. Erslev overtagne historiske Metodelære. — Side om Side hermed har han udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed. Efter at han 1901 havde udsendt sin Konkurrenceafhandling om »Novatian« og 1905 — som Frugt af en ny Udenlandsrejse og til Brug for Det kirkelige Udvalg — Bogen »Kirkeorganisation udenlands«, har hans Studier og Skrifter hovedsagelig samlet sig om Danmarks Kirkehistorie, om end han endnu ikke har faaet udgivet den Helhedsfremstilling heraf, han oprindeligt havde paatænkt. Herhen hører — foruden en Række værdifulde Artikler i »Kirkeleksikon« — Afhandlingerne »Den tyske Original til »Peder Smid og Atser Bonde«« (i Kirkehist. Saml., 5. Rk., IV, 1907—09), »Fra Trankebarmissionens Begyndelsestid« (i Nordisk Missionstidsskrift, 1906), den tungt vejende Redegørelse for den første Reformationsbevægelse i Danmark »Overfor Kirkebruddet« (Univ. Festskr. Nov. 1917), Biografien af Bone Falch Rønne, 1921, den skarpsindige Undersøgelse »Er 1527 i retslig Henseende Epokeaaret i dansk Reformationshistorie?« (i Festskrift til Kr. Erslev, 1927) og »Dansk Syn paa Fromhed og »Gudfrygtigheds Øvelse« i ældre luthersk Tid« (som Indledning til Nyudgaven af Th. Kingos »Siunge Koor«, 1931). Disse Arbejder, der er rige paa mangeartet Kundskabsstof og originale Synspunkter, vidner om, at A. i udpræget Grad er Realitetshistoriker. Som han har Forkærlighed for at beskæftige sig med »Monumenter«, saaledes ynder han at betone de politiske, økonomiske og institutionelle Forholds Betydning ogsaa for Aandshistorien, uden at dette dog udelukker en stor selvstændig Interesse for det religiøse Livs Egenart. Særlig Vægt lægger han desuden paa at se den danske Kirkes Historie paa Baggrund af den almindelige europæiske Udvikling. Medens den bredt anlagte, vel afrundede Historieskrivning i mindre Grad er A.s Felt, er hans Styrke fremfor alt skarp Kildekritik og usædvanlig Kombinationsevne. — Fra 1899 har A. været Medredaktør af »Teologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke« og fra 1913 Formand for Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. 1921 blev han Medlem af Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog.

Foruden til sin videnskabelige Gerning har A. fundet Tid til en omfattende politisk Virksomhed. Hans Interesse for en Selvstændiggørelse af den danske Folkekirke gennem en Forfatning paa bredkirkelig, demokratisk Basis med Baggrund i en stærkere udviklet Menighedsbevidsthed har ført ham til aktiv Deltagelse i det politiske Liv, og 1918 valgtes han i Hovedstaden til Folketinget som Repræsentant for det konservative Folkeparti. Paa Rigsdagen og som Medlem af de kirkelige Udvalg af 1921 og 1928 har A.

bekæmpet ethvert Forsøg paa at omdanne Folkekirken til »en borgerlig Indretning«. Dette Standpunkt har ogsaa været bestemmende for hans Holdning under Forhandlingerne om Kirkelovene af 1922, hvorunder han traadte i nært Samarbejde med J. C. Christensen og sikrede denne sit Partis Støtte til Vedtagelsen af disse Love. Som Medlem af Rigsdagspartiernes sønderjyske Udvalg 1919—20 medvirkede han i væsentlig Grad til at skabe de politiske Betingelser for Gennemførelsen af den gældende frisindede Kirke- og Skolelovgivning i de sønderjyske Landsdele. Han har desuden beskæftiget sig med mangfoldige andre Spørgsmaal af kulturel Art og bl. a. haft Sæde i Kommissionerne til Omordning af Skolevæsenet (1919—23) og Kunstakademiet (1920—21). En særlig Interesse har han viet Teatersagen og var 1930—32 Medlem af Det kgl. Teaters Kontrolkomité. — R. 1921. DM. 1926. K.² 1930. — Portrætteret paa Karton af Aksel Jørgensen paa Studentergaarden (1923).

Kbh.s Universitets Festskrift, Nov. 1918, S. 147—54. Aarvog for Kbh.s Universitet IQOO—01, S. 670 ff.

ⁿ ^r
Bjørn Kornerup.

Andersen, Jacob Nørgaard Kronborg, f. 1872, Postembedsmand, Politiker. F. 23. Aug. 1872 i Løgstør. Forældre: Exam. jur., Herredsfuldmægtig, senere Ejer af Kølbygaard i Thy Hans Rudolf A. (1832—94) og Marie Birgitte Elisabeth Nørgaard (1843—1917). Gift 11. April 1906 i Kbh. (Andr.) med Wanda Hansteen, f. 13. Maj 1884 i Kbh. (Matth.), D. af Assistent hos Kongens Foged Frits H. (1840—1907) og Anna Marie Truelsen (1852—1918).

A. indtraadte 1889 i Postvæsenet, blev 1900 Postekspedient, 1911 Fuldmægtig i Overpostinspektoratet for Østifterne, 1916 Vicepostinspektør og 1919 Postinspektør i 1. Postinspektorat. Ved Genforeningen 1920 blev han Overpostinspektør i det for de sønderjyske Landsdele nyoprettede 5. Inspektorat med Bopæl i Haderslev, fra 1924 ved Distrikternes Indskrænkning til fire Overpostinspektør i 3. Distrikt, Aarhus. A. tog i Tiden fra Begyndelsen af 90'erne til 1911 ivrig Del i den da nye faglige Bevægelse inden for Etaten, var 1899—1908 Redaktør af »Dansk Postblad«, 1908—11 Formand for Dansk Postforening og var en af dem, der kraftigst rejste Kravet om bedre Uddannelse af Etatens unge, Statsansættelse af disse og bedre Lønninger. 1916—20 var han Forstander for Postkursus, og han er Medlem af Kommissionen for Fagprøverne. 1915—16 var han Medlem af Kommissionen til Omordning af Poststyrelsen. Han har haft væsentlig Andel i Oprettelsen af Dansk Postmuseum og er nu Medlem af Bestyrelsen for Dansk Post- og Telegraf-

museum samt Inspektør ved samme. — A. var Sekretær ved det nordiske Postmøde i Stockholm 1903 og er Redaktør for Danmark af »Nordisk Posttidsskrift«. Han var i flere Aar Sekretær i Told- og Trafiketaternes Centralorganisation og dens Formand 1912—14, var 1907—08 Medlem af Etaternes Lønningsudvalg og 1912—14 Udgiver og Redaktør af »Civiletaternes Maanedssblad«. A. har i Tidens Løb udfoldet en livlig Skribentvirksomhed og bl. a. udgivet »Det kgl. danske Postvæsens Historie« (1905 i »Dansk Portrætgalleri«, I), »Adskillelsen fra og Genforeningen med Sønderjylland« (1924 i »Det danske Postvæsen 1624—1924«) samt tre Bind Erindringer, »Fra Bondens Thy til Kongens By«, »Fra Hovedstaden til den nye Grænse« (begge 1926) og »Omkring Genforeningen« (1929); desuden har han skrevet en meget lang Række Artikler i Fagblade. — Tegning af Henrich Hansen, Aarhus.

Dansk Postblad 22. Aug. 1911. Aarbog for det danske Postvæsen, 1912. Ovens. Erindringer. ff Hjorth-Nielsen.

Andersen, Jens (d. 1431), Biskop, se Lodehat.

Andersen, Jens, kaldet **Bældenak**, d. 1537, Biskop i Odense. F. antagelig inden 1468, d. 1537 i Liibeck, begr. sst. Han var en Landsbyskomagersøn fra Brøndum, Slet Herred, da i Viborg Stift (jfr. den af J. A. selv forfattede Gravskrift i Script, rer. Dan., VIII, S. 520). Tilnavnet Bældenak var allerede 1520 gængs (jfr. »Biskop Bældenak« i de tre Uppsala-Gejstliges Relation af 1523 om Blodbadet i Stockholm 1520). Saavel H. Svaning som Corn. Hamsfort oversætter det ved calvus; det skyldes da sikkert J. A.s paafaldende Skaldethed (vel siden Christian II.s brutale Mishandling af ham som Fange 1518—20) og ikke hans stejle og overmodige Karakter (»Bælde«), som Dr. Henry Petersen (i Aarbøger f. nord. Oldkyn-dighed, 1889) vilde hævde; Hovedbeviset herfor: et Billede af J. A. paa Alterskabet i Nørholm Kirke, udstyret rigeligt med Nakkehaar, vejer ikke til, dels da vi mangler Garanti for virkelig Portrætlighed, dels da Tavlen antagelig stammer fra J. A.s første Bispeaar.

Om J. A.s første Ungdom vides intet; men hans fortrinlige Evner har banet ham Vej baade til hjemlig, gejstlig Uddannelse og til Studier i Udlandet. Maj 1487 blev han immatrikuleret ved Kolns Universitet, hvor han vel ogsaa efter et fleraarigt Ophold tog den Magistergrad, han i alt Fald 1493 sad inde med. Fremragende Kendskab til kanonisk Ret og Romerret tilegnede han sig særlig under gentagne Ophold i Rom. Indgivne Supplikker viser, at han har opholdt sig her Jan.—April 1493 (»for Studiers

Skyld«), Febr.—Juni 1495 og Juni—Juli 1497. I alt Fald 1493 var han præsteviet (hvoraf kan sluttes til hans omtrentlige Fødselsaar) og sad inde med et »evigt Vikariat« i Aarhus. Som andre søgte han at gøre sig sine Romophold nyttige ved Embedsjagt. 1493 provideredes han med et Kanonikat i Aarhus og Ærkedegnedømmet i Viborg samt et Landprovsti i Vendsyssel. Da imidlertid ogsaa andre Danske havde pavelige Breve paa Embederne, synes det reelle Udbytte dengang at have været magert for J. A., thi 1495 benævnes han atter kun »evig Vikar i Aarhus«. Men nu fik han bl. a. Brev paa et Kanonikat i Lund og »efter Proces« ny Beskikkelse som Viborgs Ærkedegn. Nogle Maaneder senere uddelte ganske vist Kurien Embederne paa ny »paa Grund af J. A.s Død«, men Konkurrentens Meddelelse herom var forhastet, og baade Stillingen i Lund og i Viborg sad J. A. inde med, da han blev Biskop. 1497 fik han især gentagne pavelige Breve paa Provstiet i Børglum, men naaede sikkert aldrig at faa dette. Derimod udnævnte Paven ham Sept. 1501, efter kgl. Indstilling, til Provst ved Lunds Domkirke, og allerede Jan. 1502 providerede Alexander VI ham, ogsaa efter Kong Hans' Ønske og »efter forudgaaende Valg«, med Fyns Bispedømme.

Springbrættet til denne dengang for en uadelig saa sjældne Forfremmelse var hans Arbejde i Kong Hans' Kancelli. I dette ansattes J. A. næppe før sidste Halvdel af 1497. I alt Fald tjenstgjorde han som kgl. Sekretær 1498, da han sad Retterting »over alt Norges Rige« sammen med det norske Rigsraad i Kongshelle. 1499 (1500?) var han i Moskva paa en vanskelig Sendefærd til Storfyrst Iwan, der krævede Landafstaaelse i Finland og paa sin Søns Vegne havde friet til Kong Hans' Datter Elisabeth. Med Bispednævnelser fulgte Sæde i Rigsraadet, og lige til Kong Hans' Død gjorde J. A. sig saa stærkt gældende, at Skibbykrøniken endog hævder, at »efter hans Anslag skete saa godt som alt her i Landet«.

Som Rigsraad deltog J. A. 1502 i den Dom, som fastslog Kongens Ret til at konfiskere den myrdede Rigshofmester Poul Laxmands uhyre Godser. Brugen af »Kejserretten« i denne mærkelige Landsforræderisag skyldes muligvis netop J. A. — Af hans politiske Hverv maa nævnes en Sendefærd til Liibeck 1512 for at faa Handelen paa det oprørske Sverige standset og den fangne Dronning Christine frigivet ved Byens Hjælp. Da Liibeck paa Grund af Konfiskationer af Skibe og Handelsgods ligefrem truede Danmark med Krig, sendtes J. A. atter »hemmeligt« derhen for at formaa den tilstedeværende pavelige Legat, Kardinal Raimund Peraudi, til at mægle Fred. Ved dennes Voldgiftsdom 24. April 1503 undgik man vel

Krigen, men Kong Hans dømtes til Erstatninger for Beslaglæggelserne, og Kardinalen nødte J. A. og Kongens Broder, Hertug Frederik til at kautionere for, at disse rettidig betaltes; hvis ikke, skulde de indfinde sig til Gældsfængsel i Liibeck. Kong Hans ratificerede faktisk Overenskomsten; men da Liibeck sammen med andre Hansebyer sluttede Forbund mod alle, der hindrede deres frie Handel, vilde Kongen ikke betale. Febr. 1504 indmanede Liibeck saa Kautionisterne; men J. A. sad dengang indesluttet paa Ørkel og belejredes af sin Fjende, Marquard Rønnow. Da han senere indstillede sig, havde Hertug Frederik dels betalt, dels givet Liibeck Pant for ca. 57 000 Mark Lybsk, en Sum, som Kongen absolut nægtede at godtgøre sin Broder. 1512 henviste han ham til at søge Erstatning hos J. A., hvem han forsigtigvis i Jan. 1505 havde ladet underskrive en Erklæring om, at det havde været ham strengt forbudt at love Liibeck Erstatning. Atter deltog J. A. i Fredsforhandlingerne med Liibeck, 1506 i Segeberg og 1507 i Nykøbing, samt med de Svenske i Ny Varberg 1508 og Kbh. 1509. Først 1512 har vi Vidnesbyrd om, at hans egenmægtige Stiftstyre havde bragt ham paa Kant med Kongen. Derimod var hans Forhold til Tronfølgeren, den senere Christian II, af flere Grunde spændt; paa et ukendt Tidspunkt maatte Kong Hans endog forlige dem i Kalundborg. 1511 holdt J. A. Sørgetalen over Prins Frans og 1513 over Kong Hans; begge jordedes i Franciskanerkirken i Odense.

J. A.s Stiftstyre kendes væsentlig kun gennem Klager og Retsager mod ham. Sine store Indkomster, som han øgede ved indbringende Studehandel, brugte han bl. a. til 1504—08 at opføre en ny, befæstet Bispegaard i Odense, til Befæstning af Stiftsslottene og Indkøb af Jordegodser. Om Gaver til kirkelige Formaal hører vi derimod intet, bortset fra det førnævnte Alterskab (i Nørholm Kirke) og et lignende i Helligaandskirken i Faaborg (nu i Nationalmuseet), skænket 1511 af J. A. sammen med Klosters Prior. Da Provstiet ved Frue Kirke i Odense, som Kongen havde Patronatet til, 1503 blev ledigt, vilde J. A., for at skaffe Stiftet et verdsligt Domkapitel, have det udstykket til fire Kanonikater. Domprovstegaarden nedrev han og brugte Stenene til sin nye Bispegaard, og Indtægterne af Sagefaldet henlagde han til »Bispebordet«. Paven havde imidlertid allerede Dec. 1503 efter Kongens Indstilling besat Embedet; alligevel fik J. A. Afgørelsen om Provstiet trukket ud i Aarevis. 1512 lod Kongen Dr. Lage Urne udarbejde et Skrift om »den Svig, Kronen er sket« ved Provstiets »Forvendelse«, og indstillede sin Sekretær, Anders Glob, til Pavens Beskik-

kelse og samtidig Sognepræsten paa Før, Hans Hansen, som J. A. under en tidligere Strid 1508 havde undsaagt paa Livet, til det ledige Provsti i Assens (Tofte). Begge fik virkelig Pavens Stadfæstelse, men det lod J. A. sig ikke imponere af. Endnu Juli 1514 var A. Glob ikke kommet videre, end at et Pavebrev meddelte ham »ny Provision« paa Embedet, hvorom han »havde ført flere Processer« ved Kurien. Om Glob virkelig kom i Besiddelse af Embedet før 1517, er tvivlsomt, og hvad Hans Hansen angaar, var han 1515 ikke videre, end at han havde »godt Haab« om at føre sin Sag igennem i Rom.

Ogsaa med verdslige Stormænd i Stiftet laa J. A. i bitter Strid. Ved Paasketid 1504 dræbte nogle af hans Mænd Dronning Christines Lensmand paa Næsbyhoved, Otto Porsfeld, og dennes Familie paastod, at J. A. selv stod bag Drabet. Samtidig stredes han med sin Forgængers Broder, Marquard Rønnow til Hvidkilde. J. A. satte ham i Band og beslaglagde noget af hans Gods. Derefter belejrede Rønnow og nogle Holstenere (muligvis Porsfelds Frænder) J. A. paa Ørkel Slot 1504, netop som han skulde rejse til Ltibeck som Følge af Indmaningen. Om Bandets Ophævelse maatte Rønnow appellere baade til Ærkebispem og Paven. — Ogsaa med Lensmanden paa Nykøbing Slot, Oluf Holgersen Ulfstand laa J. A. i Strid i alt Fald siden 1511, og i Jan. 1514 lyste han ham i Band for Manddrab, og Lensmanden maatte ydmygt bede om Absolution og tilbyde at staa til Rette for Konge og Rigsraad i alle de Sager, J. A. »paa Kirkens Vegne« vilde tiltale ham for.

Utvivlsomt viser disse Mellemværender med Kongen og Adelen, at J. A. baade var en godsgrisk, overmodig og egensindig Mand; da det tillige siges om ham, at han ikke sparede paa sin skarpe Tunge, navnlig naar det gjaldt Folk, der saa ned paa ham for hans Byrd, forstaar man, at han vandt sig mange Fjender. Men heller ikke i sin Gejstlighed var han yndet, thi der klages gentagne Gange over, at han beskattede den ud over Sædvane. — Endnu i Christian II.s første Aar var hans Stilling dog urokket. Han var med Kongen i Flensborg, da han i Okt. 1513 blev hyldet som Slesvigs og Holstens Hertug, og han deltog i Forhandlingerne med de svenske Sendebud ved Møderne i Kbh. 1513 og 1515. Men i Flensborg havde Kongen, for at opnaa Ridderskabets Hylding, maattet love sin Farbroder 30 000 Gylden for hans Udlæg 1504, og han var nu fast besluttet paa et Opgør med J. A. I Sommeren 1515 havde han J. A.s Uven, Hans Hansen, som sin Afsending ved Kurien, og Paven overdrog ved et »Monitorium« »redelige Mænd« i Danmark at paadømme den Sag om de lybske Erstat-

ninger, Kongen nu vilde rejse mod J. A., og eventuelt paalægge ham Band.

Det trak saaledes op til Uvejrs for J. A., men han gav ikke tabt, thi han havde gode Forbindelser i Rom. Af et Pavebrev Sept. 1516 ses vel, at han virkelig var sat i Band; men nu fik han Tilladelse til at henvise Striden til nye Dommere, der fik Ret til at hæve Bandet. Derved træneredes Sagen endnu et godt Aar. Men under Herredagen i Kbh. Nov. 1517 lod Kongen i den pavelige Legat Arcimboldus' Nærværelse sin Sekretær Jørgen Skodborg rejse de voldsomste Klager mod J. A. og nødte Ærkebisen og Kapitlet i Lund til at tage J. A. i Forvaring indtil April 1518. J. A. maatte skriftlig forpligte sig til at afstaa fra alt Arbejde for sin Sag i Udlandet eller hjemme. — Imidlertid anklagede Kongen i Brev til Paven 16. Dec. 1517 J. A. for at gøre hans Undersaatter oprørske, være delagtig i Mord og have paadraget ham en Gæld paa 80 000 Gylden og udbad sig Sagen afgjort enten ved Ærkebisen og andre Bisper eller ved pavelige Sendemænd. I Marts holdtes et »Nationalkoncil« i Arcimboldus' Nærværelse, og rimeligvis var det her (og ikke paa Mødet under Herredagen 1517), at J. A. ved sit udmærkede Forsvar vakte Legatens Beundring. Nogen Afgørelse kunde Mødet dog ikke træffe, da Sagens Gang maatte bero paa Paven. Kuriens Stilling fremgik imidlertid dels af den Advarsel, Kongens »Protektor« i Rom 26. April tilskrev ham, dels af et samtidigt Monitorium fra Paven selv, der paalagde Kongen at genindsætte J. A. i hans Embede. Kongen havde imidlertid sat J. A. i strengt Fængsel paa Vordingborg Slot, og senere førtes han til Engelsborg ved Nakskov, hvor hans gamle Fjende Oluf Holgersen fik Ansvar for ham. I to Aar blev han behandlet paa den skaanselløseste Maade, ja først da han (vel i 1520) indvilgede i at overlade Kongen sit Guld og Klenodier, fik han Lov til at læse Messe, trække frisk Luft en Times Tid daglig og faa ordentlig Forplejning. — Imens J. A. sad fængslet, styredes hans Stift af den grønlandske Titularbiskop, Franciskaneren Vincentius.

Af det endelige Forlig med J. A. af Maj 1520 fremgaar, at Paven 1519 overdrog Ærkebiskop Birger og Biskop Lage Urne at forsøge Voldgift. Den førstnævnte døde imidlertid s. A., og det lykkedes ikke den sidste at faa Sagen bragt til Ende. Fra Sagens daværende Stade er bevaret et udførligt Indlæg fra J. A.s Prokurator (Nye dsk. Mag., III, S. 212 ff.), der viser, at J. A. endnu da bevarede sin gamle Stejlnhed. Men 1520 var hans Modstandskraft brudt; han førtes til Sjælland og indvilgede nu i, at Bisperne Lage Urne

og Stygge Krumpen og den udvalgte Ærkebiskop, Jørgen Skodborg, som Voldgiftsmænd afsagde en Dom, der udelukkede al Appel. Voldgiftskendelsen af 23. April 1520 (Nye dsk. Mag., III, S. 224 ff.) paalagde A. at afbede sine grove Fornærmelser mod Kongen og hans Moder og betale Kongen 80 000 Gylden. Da han umuligt kunde udrede disse, fik Kongen Ret til at beslaglægge to Trediedele af Stiftets verdslige Indtægter i J. A.s Livstid, for saa vidt han ikke overgav Stiftet til en af Kongen og Paven godkendt Coadjutor. Han maatte ogsaa samtykke i, at Kongen og hans Hjælpere fritoges for alle kirkelige Straffe i Anledning af deres Handlinger. Kongen blev det kun paalagt at tage J. A. til Naade igen.

Da J. A. ikke »oplod Stiftet«, satte Kongen Provst Hans Hansen til at oppebære de ham tildømte to Trediedele af Indtægterne, og Biskop Vincents vedblev at fungere i hans Sted, da Kongen nemlig kort efter Forliget tog J. A. med paa Sveriges-Togtet. I Sept. medbeseglede J. A. Amnestien for Stockholm og Fru Christina Gyllenstierna; 30. Okt. »fortolkede« han for det svenske Rigsraad »St. Eriks Lov« og »godtgjorde« Christian II.s Arveret til Sverjge, og ved Bursproget paa Brunkeberg 1. Nov. forklarede han Folket Kongens Ret til Tronen. Da Gustaf Trolle 7. Nov. paa Stockholms Slot rejste den Anklage, der førte til Blodbadet, var det (efter svensk Paastand) J. A.s Ord, der førte til Godkendelsen af Kætterianklagen. — Efter Blodbadet overdrog Kongen ham Strångnås Stift, og sammen med Ærkebiskop Gustaf Trolle og Didr. Slagheck fik han Rigets Styrelse i Kongens Fravær. J. A. blev hurtig klar over, at Slaghecks Voldshandlinger arbejdede Gustaf Vasas Oprør i Hænde, og han advarede indtrængende Kongen mod Mester Didrik. Da denne forlod Sverige, fulgte J. A. efter for at modvirke ham og kom til Kbh. før Midten af Sept. 1521.

Atter begyndte en Trængselstid for ham. Slagheck og Sigbrit ophidsede Kongen mod ham; allerede i Sept. er han paa ny i Varetægtsfængsel i Lund. I Nov. blev Slagheck indsat som Ærkebiskop der; kort efter var det vel, at denne tilbød J. A. at skrive hans Testamente, men fik til Svar, at J. A. nok levede den Dag, Mester Didrik blev baade hængt og brændt! — Imidlertid arbejdede Kongens Afsending Claus Pedersen mod ham i Rom. Hjemme førtes J. A. fra Fængsel til Fængsel, men lod sig ikke kue; da Kongen afkrævede ham Taasinge som gammelt Krongods, henviste han ham spydigt til først at fordre England tilbage til Kronen! I Marts 1522 beslaglagde Kongen, da han var i Odense, uden

videre Bispegaarden og dens Godstillæg. — I Aug., da Lybækkerne indtog Hammershus, sad J. A. i strengt Fængsel der; nu førtes han som fri Mand til Lubeck, og herfra klagede han til Rigsraadet over Christian II.s Mishandlinger af ham og krævede Erstatning for sine store Tab.

Allerede i det jyske Opsigelsesbrev af 20. Jan. 1523 til Christian II. var hans Behandling af J. A. et af Klagepunkterne, og da Frederik I. hylledes i Viborg i Marts, forpligtedes han til at sætte Odense Stift i dets gamle Stand igen. Snart sad J. A. atter som Biskop der. Sine Tab søgte han bl. a. genoprettet ved nu at lade sine Øksne drive lige ned til Elben. Paa ny lød der Klager over, at han besværede Præsterne med ublu Beskatning, men J. A. afviste i 1524 skarpt disse Klager som Bagvaskelse. Imidlertid maatte han dog snart mærke, at han ikke passede ind i det nye Regimente, og allerede paa Herredagen 1525 var han udsat for Pres om at nedlægge, men »svor ved den hellige Ble, at han vilde dø en vældig Biskop i Fandens Navn!«

Fra Efteraaret 1526 kom Rigsraadet til at staa over for den lutherske Bevægelse som en Kendsgerning, og to for de kirkelige Forhold vigtige Herredage holdtes i J. A.s Bispeby (i Nov.—Dec. 1526 og i Sommeren 1527). De medførte det faktiske Brud med Paven og Frihed for den lutherske Forkyndelse. Prælaternes Forsøg paa nu at dæmme op mod »Lutheriet« ved at hævde, at netop de og den katolske Kirke var og vilde være det rette Evangeliums Forsvar, præger de Hyrdebreve, J. A. udsendte 1527, et til Reformationscentrene i hans Fødestift (Viborg og Aalborg), bevaret i Hans Tausens Modskrift fra 1528 (jfr. H. F. Rørdams Udg. af Tausens Smaaskrifter, 1870, S. 23—94) og et til Assens (trykt i Saml. til Fyens Hist. og Top., I, 1861, S. 228 ff.).

Efter Herredagen 1526 havde J. A. imidlertid beredt sin Retræte fra Bispestolen, idet han i en Kontrakt med Domprovsten i Viborg, Knud Gyldenstjerne, paa Grund af Skrøbelighed og Alder udvalgte ham til sin Successor med Kapitlets Samtykke. Tidspunktet for Kontraktens Ikrafttræden beroede dog paa J. A., og det varede endnu en Tid, før han kunde beslutte sig til at slippe Embedet. Lutheriets voksende Udbredelse i Stiftet og de stadig haardere Byrder, der lagdes paa Kirken og dens Mænd, fremskyndede vel Afgørelsen; at J. A. 1527 og 1528 var i Pengevanskeligheder, viser saaledes de Laan, han stiftede hos Valfartskirken i Kippinge. Men stærkt vejede ogsaa Striden med Marquard Rønnows Enke og Sønner. Paa Odense Herredagen 1527 henvistes den til Voldgiftsmænd, og da disse ikke enedes, afsagde Kongen i Sommeren

1528 en Voldgiftsdom, der tilkendte Rønnowerne Erstatning, fordi J. A. havde paaført den afdøde »uskellig Band«. Med gammel Stejlhed vilde J. A. ikke godkende Dommen og tillod sig nu ogsaa krænkende Udtalelser om Kongen. Dette førte til Indstævning for Konge og Rigsraad, og da J. A. tre Gange havde undladt at give Møde, dømtes han Juli 1530 under Herredagen i Kbh. til Tremarksmand som Løgner og Æreskænder.

Paa det Tidspunkt var han dog ikke længere fungerende Biskop. Marts 1529 havde han opladt Stiftet for Knud Gyldenstjerne mod Tilsikring af en god Pension, og han tog Ophold paa Kærstrup paa Taasinge, som han havde forbeholdt sig. Her ramte ham det sidste haarde Slag, idet han i Slutningen af Aaret 1532 blev overfaldet af en Slægtning af Otto Porsfeld, Christoffer Rantzau, der lod ham bortføre til Holsten. I fem Maaneder slæbte man om med den gamle Mand fra Sted til Sted og mishandlede ham paa det mest barbariske. Omsider løskøbte en Liibeck-Borger, Hans Schepping, der var gift med J. A.s Søsterdatter, ham for en stor Sum Penge. Frederik I. tog sig ikke af Sagen. J. A. har beskrevet sine Lidelser i to latinske Digte (Script, rer. Dan., VIII, S. 527 ff., og Kirkehist. Saml., 5. Rk., III, S. 205—08). — I Lubeck tilbragte han sine sidste Aar (1533—37), og herfra skrev han 1534 et mærkeligt Brev til det danske Rigsraad, der advarede mod Holstenerne og Hertug Christian (III.) og opfordrede til at støtte sig til Lubeck som en By, »der gør ingen Uret«. Han oplevede endnu Christian III.s fulde Sejr og Bispernes Fald. Som hans Dødsdag opgives i de latinske Vers, den fynske Superintendent Jørgen Jensen (Sadolin) føjede til en af J. A. selv forfattet Gravskrift til den Grav, han ventede i Odense, den 20. Jan. [1537]. Sadolin fortæller heri, at J. A. venligt indbød ham til Kærstrup, da han var i Livsfare paa Grund af sit reformatoriske Arbejde som Gyldenstjernes »Medhjælper i Ordet«; men lige derefter skete Overfaldet paa J. A. (Gravskriften og Sadolins Vers i Script, rer. Dan. VIII, S. 527 ff.). — Odense-Tradition mindedes længe J. A.s fremragende Veltalenhed, naar han »offentlig« prædikede i fuldt Bispeskud, men ogsaa Folketroen paa hans Kendskab til de sorte Kunster.

C. Paludan-Muller: Jens Andersen Beldenak, 1837. C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie, II, 1865, S. 350—81; III, 2. 1867, S. 179 flg. Acta pontificum Danica, VI, iq18.

I r\ I A J

J. Oskar Andersen.

Andersen, Jens, 1833—1908, Kreditforeningsdirektør. F. 21. Aug. 1833 i Sigerslewester ved Frederikssund, d. 30. April 1908 i Kbh., begr. i Sigerslewester. Forældre: Gaardejer Anders Olsen (1804

—68) og Bodil Jensdatter (1790—1880). Gift 15. Febr. 1856 i Sigerslevvester med Birthe Kirstine Larsen, f. 15. Dec. 1835 i Sigerslevvester, d. 28. Marts 1899 i Kbh., D. af Gaardejer Lars Mortensen (1804—68) og Karen Olsdatter (1809—80).

A. var et Aar paa Jonstrup Seminarium, opgav Læsningen her paa Grund af Sygdom, overtog knap 21 Aar gammel sin Fødegaard, som han udvidede fra 30 til 50 Tdr. Land og drev frem med stor Dytighed. Han var 1865—68 Sogneraadformand, blev 30 Aar gammel Amsraadsmedlem, oprettede en Alderdomsforsørgelseskasse for Husmænd og Arbejdere i Frederiksborg Amt, var 1872—90 Medlem af Direktionen for Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse. Han søgte 1869 forgæves Valg i Frederiksværk som venstresindet Tilhænger af Oktoberforeningen. Sin største offentlige Indsats kom han til at gøre inden for Creditkassen for Landeieendomme i Østifterne. Han valgtes Marts 1879 til Repræsentant i Creditkassen, inden for hvilken det blev hans første Opgave, under Kamp ikke mindst mod en Svoger og Sognefælle, P. Pedersen, Sigerslevvester, at arbejde for Venstrebøndernes Indflydelse og i Sammenhæng dermed drage Repræsentanterne ind i mere aktiv Beskæftigelse med Kassens Sager. Efter at Venstre havde vundet den absolutte Overvægt inden for Repræsentantskabet, valgtes A. 1888 til dettes Formand som Afløser af Udenrigsminister Rosenørn-Lehn. Dermed var, midt i Provisorietiden, »Systemskiftet« for saa vidt fastslaaet inden for en af Landbrugets mest betydningsfulde Sammenslutninger. A., der virksomt havde bistaaet Creditkassens finanskyndige Direktør, Edv. Réé, ved en »Konvertering« af Kassens Obligationer, valgtes 8. Marts 1890 selv til landbrugskyndig Direktør. Han søgte i denne Stilling, tro mod sit gamle »demokratiske« Ideal for Kassens Styrelse, at knytte Repræsentanterne saa nær som muligt til det daglige Arbejde. Sin egen Gerning viste han sig udmærket voksen. »Hos J. A. var i en sjælden Grad forenet de mandigste og bedste Egenskaber hos den danske Gaardejerbonde i den sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede« (Erik Arup).

E. Arup: Creditkassen for Landeieendomme i Østifterne 1866—1916, 1916.

Hans Jensen.

Andersen, Jens, 1857—1932, Politiker. F. 8. Jan. 1857 i Birkebjerg paa Hindsholm, d. 10. Sept. 1932 i Taastrup ved Kbh., begr. sst. Forældre: Husmand Anders Olsen (1825—¹908) og Ane Cathrine Olsdatter (1828—97). Gift i^o 9. Maj 1883 i Hjørring med Marie Elisabeth Berg, f. 1. Maj 1855 i Asdal, d. 31. Maj 1916 under Besøg i Førslev Præstegaard ved Fuglebjerg, D.

af Husmand, senere Murermester i Hirshals Christian Larsen B. (1822—1901) og Inger Høyen (1825—7°1- 2° 25. Sept. 1917 i Søllerød med Mette Marie Mortensen, f. 2. Marts 1885 i Lyngby ved Grenaa, D. af Gaardejer Søren M. (1848—1926) og Birgitte Pedersen (1857—1929).

A. var først fem Aar efter Konfirmationen ved Landvæsenet, derpaa i Tømrerlære og gik 1880—82 paa Teknisk Skole i Odense. 1883 nedsatte han sig som Tømremester i Hjørring og begyndte n. A. at skrive i Vilhelm Carlsens Blad »Vendsyssel Tidende«, hvor han blev fast og ret fremtrædende Medarbejder 1888. 1892 flyttede han til Frederikshavn, hvor han virkede som Entreprenør og Bygmester til 1917 og var Medlem af Byraadet 1897—1900 og 1906—10, med Sæde i Skolekommission og Værgeraad. Det var den Estrupske Provisoriepolitik, der førte ham ind i Journalistik og Politik. Andre Sager, der optog ham, var Fredssagen og Andelsbevægelsen; i det hele var han en ivrig Deltager i det folkelige Oplysningsarbejde, der udfoldedes i Hjørring Amt med Centret i Vilh. Carlsens Blad. Under den store Lockout 1899 skrev han en Række Artikler, og det lykkedes ham at sprænge Lockouten for Frederikshavns Vedkommende. Han var en af de første, der kort efter Systemskiftet rejste Oprørsfanen inden for Venstrereformpartiet, idet han opfattede Bevillingerne til Kanonerne og Prinsessernes Medgift som Tegn paa Moderation. Han blev derpaa en af Hovedlederne for »Uroen i Vendsyssel«. Hans Blad var nu det nye, radikale »Vendsyssels Folkeblad«. Da Venstrereformpartiet sprængtes 1905, gik han med de Radikale og opstilledes 1906 mod Trafikminister Sv. Høgsbro i Storehedinge. 1909 slog han denne og sad saa i Folketinget til 1920. Det var saa godt som udelukkende tekniske Sager, han beskæftigede sig med, Jernbanespørgsmaal, Bygningssager o. l. Han var gentagende Ordfører for vigtige Love som den store Jernbanelov af 1917. — Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag (1923) i Rigsdagen. c c Clausen.

Andersen, Jens Matthias Bollerup, 1822—68, Bonde. F. 6. Marts 1822 paa Gammelgaard i Ølgod Sogn, d. 23. Okt. 1868 paa Gammelgaard, begr. i Ølgod. Forældre: Gaardejer Anders Mortensen Vestkjær (1788—1868) og Kirsten Marie Kjeldsdatter (1794—1854). Gift 21. April 1849 i Outrup, V. Horne Herred, med Marie Kathrine Mouridsen, f. 24. Febr. 1827 i Outrup, d. 8. April 1879 i Ølgod, D. af Gaardejer Mourids Mortensen (1791—1850) og Christiane Marie Jacobsdatter.

A. tilhørte en meget dygtig Slægt og fik en god Opdragelse. 1848 overtog han sit Fædrenehjem, en efter Egnens Forhold kun lille Bondegaard paa 60 Tdr. Land, som han forstod at drive frem med stor Dygtighed som Landmand (han anlagde ogsaa en smuk Have, dengang et Særsyn paa denne Egn). I aandelig Henseende paavirkedes han paa betydningsfuld Maade af en grundtvigsk Præst i Ølgod Sogn, J. H. M. Stilling. Han fik en Mængde offentlige Tillidshverv, var saaledes Sognefoged 1848—67 og — som den første Bonde — Sogneraadformand for Ølgod Sogn 1851—67. 1867 var han Medstifter af Vestkær Højskole og derefter til sin Død Formand for dens Bestyrelse. »Hjemme i Vestjylland var han som en Høvding«, men noget mindre Betydning fik denne Foregangsmand inden for Bondestanden som parlamentarisk Politiker. Han var Folketingsmand for Ribe Amts 1. Kreds 1853—55 og Landstingsmand for 11. Kreds 1866—68. Han gik levende op i flere praktiske Lovgivningssager og, tro mod sine dybeste Interesser, i Sager som Valgmenighedsloven og Landkommunernes Styrelse. »Folkepartiet i Landstinget tabte i ham et af sine trofasteste og mest begavede Medlemmer«, blev der skrevet i »Dansk Folketidende« ved hans Død.

Poul Bjerge i Saml. t. jydsk Hist. og Top., 3. Rk., V, 1908, S. 485—506 (optrykt i samme Forf.: Jydske Bønder, 1921).

TT ~I
xl C/LJ Toils oft •

Andersen, Carl Joachim, 1847—¹9°9J Flautist, Komponist, Dirigent. F. 29. April 1847 i Kbh. (Garn.), d. 7. Maj 1909 paa Hareskov Kuranstalt, Urne paa Bispebjerg. Forældre: Hoboist Christian Joachim A. (1816—99) og Caroline Frederikke Andkjær (ca. 1822—98). Gift 1° senest 1870 med Emma Christina Jansson, f. 13. Dec. 1846 i Karlstad, Sverige, D. af Skræddermester Johan J. (1816—57) og Malin Vikstrom (1819—tidligst 1860). 2° 2. Juni 1891 i Berlin med Sarah Dana Watson, f. 4. Aug. 1855 i New York.

A. modtog ligesom sin yngre Broder Vigo Undervisning af Faderen og optraadte allerede tretten Aar gammel som Fløjtevirtuos (i Casino). Efter at have virket i forskellige Orkestre (bl. a. i Musikforeningen under Gade) ansattes han 1869 som Flautist i det kgl. Kapel, hvorfra han imidlertid allerede tog sin Afsked 1878. Derefter rejste han til Udlandet. Efter Koncertrejser i Skandinavien ansattes han ved Det kejserlige Kapel i St. Petersborg (1878—80) og tog siden til Berlin, hvor han en Tid havde Engagement som Solo-Flautist i Bilses Orkester og senere virkede som Første-Flautist i det filharmoniske Orkester (fra dets Stiftelse til 1892), en Periode ogsaa i det kgl. Hof kapel. Han var en søgt

Pædagog og har bl. a. uddannet Flautisterne Prill og Leuwen. En Tungelammelse afbrød 1892 hans Virksomhed, og han kastede sig herefter over Direktion og Komposition. Han havde flere Gange haft Lejlighed til at lede Filharmonikerne, bl. a. ved nogle Sommerkoncerter i Scheweningen, og som den drevne Orkestermand, han i øvrigt var, havde han ikke vanskeligt ved efter 1893 at være vendt hjem at lede en Række Symfonikoncerter, der for søgsvis gaves i Odd-Fellow-Palæet. Som en Fortsættelse heraf kom, navnlig ved Musikhandlerfirmaet Wilh. Hansens Mellekomst, de saakaldte Palækoncerter i Stand (1895). Sommeren 1895 ledede han ogsaa de store Orkesterkoncerter paa Udstillingen i Ltibeck, og faa Aar efter (1898) blev han Kapelmester ved Koncertsalen i Tivoli, hvilken Post stod ledig efter Georg Lumbyes Afgang 1897, og hvor Koncerterne en Tid havde været ledet af daværende Koncertmester Schnedler-Petersen, hvis Symfonikoncerter A. fortsatte; desuden var A. Dirigent ved Kommunens Frikoncerter i Rosenborg Have fra 1899. Sine Erfaringer i Orkesterarbejdet frugtbargjorde han for andre i den af ham selv (1896) stiftede Orkesterskole. Alle disse Virksomheder passede han til sin Død.

A. var ingen ejendommelig Dirigent, men baade myndig og elegant med et vist kosmopolitisk Sving; hans Forbillede var sikkert Hans v. Bulow, under hvem han selv havde spillet i Berlin. Paa Palækoncerterne og ved Symfonikoncerterne i Tivoli fik han gennemspillet et mægtigt Repertoire, saaledes at disse Koncerter blev af overordentlig opdragende Betydning for dansk Musikliv: Bach, Händel, Gluck, Rameau, Wienerklassikerne (samtlige Beethovens Symfonier, en Række Mozart'ske Ouverturer samt adskillige Symfonier ud over de tre »store«, desuden et Udvalg af Haydns), de tyske Romantikere frem til Brahms og Wagner (A. yndede store Koncerter udelukkende helliget Wagner) og nytysk Musik frem til Rich. Strauss, en Mængde russisk, italiensk, slavisk og fransk nyere Musik, Program-Symfonier af Liszt, Saint-Saéns og Raff; efterhaanden blev ogsaa Kammermusikken taget med, desuden Korværker, Klaverkoncerter, Solosange etc. Særlig Vægt blev lagt paa de nordiske Kompositioner, af hvilke adskillige fik deres Førsteopførelse her.

Som Komponist beskæftigede A. sig især med Komposition af Fløjtemusik (Fløjte og Klaver eller Fløjte og Orkester — dog er »Christian X.s Honnørmarch« af A.); han skrev dels en Række smaa Stemningsstykker (»Réverie«, »Nocturne«, »Solitude«, »Au bord de la mer«, »Album-Blatt« etc), dels de større Koncertstykker Op. 3, Ballade Op. 5, Capriccio Op. 58, m. m., dels Danse og Opera-

transskriptioner og endelig og betydeligst en Række tekniske Studieværker. Hans Musik er ikke synderlig original (paavirket af Wagner og Brahms), men han søger i de tekniske Værker dog i større Grad, end man tidligere var vant til, at skabe et særpræget Indhold. Alene af denne Grund afhjælper disse Kompositioner en Mangel i Undervisningslitteraturen; som Studieværker er de i øvrigt ypperlige og benyttes den Dag i Dag paa forskellige større Konservatorier i Udlandet. — R. 1905. — Buste af Sophie Claudius, f. Lyngø, paa Tivolis Kontor. Træsnit 1896 og 1908. — Broderen *Vigo Alfred A.*, f. al. April 1852 i Kbh., d. 29. Jan. 1895 i Chicago, ansattes som Flautist i det kgl. Kapel 1878, da Joachim A. tog sin Afsked; han virkede her indtil 1891.

R. S. Rockstro: *The Flute*, 1890. Berl. Tid., Nationaltid. og Politiken
aj 1909-

Erik Abrahamsen.

Andersen, Johanne Kirstine, 1862—1925, Gaardmandskone. F. 7. Okt. 1862 i Mosegaard, Balslev Sogn ved Ejby, Fyn, d. 10. Okt. 1925 sst., begr. i Balslev. Forældre: Sognefoged og Gaardejer Hans Christiansen (1829—1902) og Maren Jørgensdatter (1827—72). Gift 21. Maj 1897 i Balslev med Sognefoged og Gaardejer Anders Jensen A., som overtog hendes Fødegaard., f. i Ejby 14. Marts 1858, S. af Gaardejer Hans A. (1827—9&) °S Ellen Kathrine Jensen (1829—1910).

Som ung Pige kom J. A. paa Kvindehøjskolen Vældegaard og fik her sit Blik aabnet for Kvindesagens Betydning, da den unge Baronesse Astrid Stampe, senere A. Stampe Feddersen, besøgte Højskolen og holdt et Foredrag om Sagen for de unge Piger. 2. Juni 1908 stiftede Fru A. i sit Sogn en Kreds af Dansk Kvinde-samfund, Balslev-Ejbykredsen, og blev snart en førende Skikkelse i den fynske Kvindebevægelse. 1910 valgtes hun ind i Dansk Kvindesamfunds Fællesstyrelse og forblev her, til Sygdom 1922 tvang hende til at trække sig tilbage, i en Række Aar som Næstformand. Hun var paa Samfundets Indstilling Medlem af den af Undervisningsministeriet 1918 paa Foranledning af Dansk Kvinde-samfund og Pædagogisk Forening for Husholdnings- og Skolekøkkenlærerinder nedsatte Husholdningskommission og som saadan med til 1920 at rejse Dansk Kvindesamfunds gamle Krav om en Statshusholdningsskole. 1916 blev hun opstillet af sit Parti Venstre som Suppleant for Landstingsmedlem Jørgen Pedersen. Hun udfoldede i sit Sogn en stor social Virksomhed inden for Skolekommission, Værgeraad, Menighedsraad og Plejebørn-tilsyn.

Gyrithe Lemche: Dansk Kvindesamfunds Historie gennem 40 Aar, 1912, S. 324. Kvinden og Samfundet, Okt. 1925, S. 203—05 og 223. Tidens Røst 15. Okt. 1931, S. 11.

Gyrithe Lemche.

Andersen, Johannes Carl, f. 1873, Bibliotekar. F. 14. Marts 1873 i Klakring. Forældre: Urmager Jørgen A. (1847—1926) og Johanne Marie Hansen (1847—1905). Gift 9. Maj 1900 i Christchurch, N. Z., med Catherine Ann Mc Haffie, f. 1. Aug. 1870 i Onehunga, Auckland. D. af Regnskabsfører James Mc H. (1818—1906) og Hustru (1838—82).

A. rejste 1874 med Forældrene til New Zealand. Familien bosatte sig sammen med andre Danske i Oxford, men flyttede n. A. til Christchurch. Sin Skoleuddannelse fik A. i Statsskole i Christchurch og i Landsbyen Papanui. Tretten Aar gammel blev han Elev i Statens Landmaalerkontor, senere benævnt Lands & Survey Department, i hvilket han blev Commissioners Clerk. 1914 blev han Assistent i Parlamentsbiblioteket i Wellington, og da Staten 1918 ved Testamente kom i Besiddelse af Alexander Turnbulls store Bogsamling, blev han valgt til Bibliotekar. Dette Bibliotek indeholder ikke alene den bedste Samling af New Zealands Litteratur, hvoriblandt Bøger i Maoriernes Sprog, men blandt dets 60 000 Bind findes mange sjældne Udgaver af engelske Forfattere. — A. lærte sig selv at læse og skrive Dansk og har oversat danske og tyske Digte til Engelsk. I øvrigt omfatter hans Forskning og Forfatterskab flere forskellige Omraader. Han har saaledes beskæftiget sig meget med Maoriernes Etnologi og Mytologi, og han har gjort omhyggelige Studier vedrørende New Zealands Sangfugle. Af hans Forfatterskab kan fremhæves følgende Værker: »Songs Un-song« (1903), »Maori Life in Aotea« (1907), »Bird-song and New Zealands Song-birds« (1926), »Place-names of Banks Penninsula« (1927), »Maori String-figures« (1927), »New Zealand Tales and Translations from Danish Ballads« (1927), »Myths & Legends of the Polynesians« (Antropologi) (1928); af mindre Arbejder: »Maori Fairy Tales« (1908), »Maori Tales« (1924) og »Maori Music« (1924), »Popular Names of New Zealand Plants« m. fl. Pjecen om Maori-Musik er det eneste foreliggende Arbejde om dette Emne, det er senere omarbejdet og udvidet og udgives af Polynesian Society. A. var Redaktør af New Zealand Institutes Skrifter fra 1920—29. Ved sin Fratræden udnævntes han til Selskabets Æresmedlem. Siden 1925 har han virket som Medredaktør af »Polynesian Journal«, et etnologisk Tidsskrift, som oprettedes 1892. Han er Medlem af New Zealands Stednavne-Komité og holder Foredrag ved for-

skellige Undervisningsanstalter og Kursus om Maoriernes Liv, New Zealands Sangfugle, engelsk Sprog og Litteratur m. m.

A. *Kamp.*

Andersen, Just, f. 1884, Kunsthaandværker. F. 13. Juli 1884! Godhavn, Grønland. Forældre: Inspektør og Skifteforvalter i Nordgrønland Niels Alfred A. (1842—1900) og Martha Carlsen (d. 1911). Gift 5. Okt. 1915 i Søllerød med Ciselør Alba Matilde Lykke, f. 13. April 1882 i Kbh. (Garn.), D. af Forvalter, senere Overforvalter i Det forenede Dampskibsselskab Niels Christian William L. (1852—1926) og Kirstine Lorine Nielsen (f. 1852).

A. gik paa Sorø Akademi og kom derfra i Lære for at uddannes til Dekorationsbilledhugger. Han modtog kun spredt Undervisning, dels paa Kunstakademiet, dels paa Jens Møller Jensens og Kunstindustrimuseets Skoler. En Tid stod han Mogens Ballin (s. d.) meget nær og arbejdede paa hans Værksted; men hans egentlige Læremestre er Fortidens dygtige Metalkunstnere, hvis Arbejder han har studeret grundigt. Ligesom disse forener han i sin Person i udpræget Grad Haandværkeren og Kunstneren. Et af hans første større Arbejder var Alteret til den katolske Sakramentskirke paa Nørrebrogade i Kbh., et Værk med henved 30 Figurer, drevet i Kobber. For øvrigt omfatter hans Virksomhed næsten alle Arter af Metalarbejder lige fra minutiøst udførte Guldfiligran-Smykker til Brugsgenstande i Sølv, Tin og Bronze; ofte kombinerer han *i* sine Arbejder Metallet med andre Materialer, f. Eks. Elfenben. Ved Siden af sine Arbejder i den anvendte Kunsts Tjeneste har han udført ikke faa mindre Skulpturer i Bronze, ligesom han ogsaa har dyrket Malerkunsten. Paa en stor Udstilling i Kunstindustrimuseet 1930 fik man Indtryk af hans alsidige Virksomhed, der er præget af en behændig og smidig Elegance baade i Form og Udførelse. — ¹⁹²⁹ omdannedes A.s Virksomhed til et Aktieselskab, hvori hans Hustru er en af Direktørerne.

Aage Sølvner i Skønvirke 1918. Sigurd Schultz i Nyt Tidsskr. f. Kunstindustri n 1930. *Georg Nygaard.*

Andersen, Jørgen, d. ca. 1680, Asienfarer. F. i Tønder. Han gik i sin Ungdom til Holland, tog 1644 i Det ostindiske Kompagnis Tjeneste til Batavia og foretog i de følgende Aar en Række Rejser i Asien, dels til Indien og Arabien, dels til Japan. Paa Tilbagevejen herfra led han Skibbrud, kastedes i Land paa den kinesiske Kyst og blev gjort til Slave. Som saadan deltog han i Krigene med Mantjuerne, der ved denne Tid erobrede Kina, blev fangen af

disse, men undslap og rejste gennem Turkestan, Persien, Mesopotamien og Syrien tilbage til Europa. 1650 kom han hjem til Slesvig, hvor Hertug Frederik III. af Gottorp interesserede sig meget for ham og gjorde ham til Herredsfoged i Krop. Paa Hertugens Opfordring nedskrev han en Rejseberetning, som dog i geografisk Henseende ikke bringer meget nyt, idet hans Beskrivelser fra Syd-Asien kun gælder gammelkendte Egne, mens paa den anden Side Skildringen af hans Færden i Central-Asien er meget kortfattet. Sønnen *Nicolai A.* efterfulgte ham som Herredsfoged 1. Sept. 1680, og *J. A.* er da formodentlig død kort før.

Orientalische Reise-Beschreibunge Jurgen Andersens u. Volquard Iversens, hrsg. durch Ad. Olearius, Schlesw. 1669 og 1696. J. Møller: Cimbria lit.,

Kaj Birket-Smith (J. A. Fridericia).

Andersen, Knud Christian, 1867—1918, Zoolog. F. 29. April 1867 paa Frbg., antages d. Juni 1918 i England. Forældre: Boghandlerfuldmægtig Anders A. (1823—74) og Cecilie Christine Dinesen (1827—94). Gift ca. 1. Marts 1907 i London med Gerda Johanne Henriksen, f. 2. Nov. 1882 i Aarhus, d. 22. Okt. 1923 i Kbh., D. af Pølsefabrikant, Slagtermester Emil H. (f. 1849) og Caroline Jensine Nielsen (f. 1855).

A. blev 1885 Student fra v. Westens Institut og hørte derefter i flere Aar de zoologiske Forelæsninger uden dog at underkaste sig nogen Eksamen. Samtidig underviste han ved forskellige Privatskoler og var 1890—1901 Volontør ved Zoologisk Museum. Hans Arbejdsfelt her var Fuglene; allerede fra Ungdommen af havde han lagt ualmindelige Evner som Ornitolog for Dagen, og efterhaanden, navnlig efter at han havde paabegyndt Udsendelsen af sine 1898—1905 udgivne Meddelelser om Færøernes Fugle, knyttede man med Rette store Forventninger til ham. Økonomiske Vanskeligheder bevægede ham imidlertid til 1901 at modtage en Ansættelse, først som Assistent, senere som Curator ved Museet i Sofia i Bulgarien; lidt sær, som han var, lykkedes det ham dog ikke at finde sig til Rette under de fremmedartede Forhold. 1904 opgav han derfor Stillingen og knyttedes i Stedet til British Museum. Hans Arbejde her blev dog af helt anden Art; han uddannede sig som Specialist paa Flagermusenes Omraade og udgav, foruden en lang Række mindre Notitser, Museets store Hovedkatalog over Megachiroptera (1912). En lykkelig Mand blev han heller ikke i London; trykket af personlige Sorger forlod han i Juni 1918 sit Hjem og blev aldrig genfundet.

Andersen, Lars, 1843—1908, Veterinær. F. 28. Juni 1843 i Venslev ved Skelskør, d. 6. Dec. 1908 i Kbh., begr. i Venslev. Forældre: Gaardmand, Landstingsmand Anders Larsen (1815—99) og Margrethe Jensdatter (1816—63). Gift 18. Sept. 1870 i Venslev med Theodora Ottilia Storch, f. 23. Dec. 1843 i Herlufmagle, d. 11. Okt. 1912 i Slagelse, D. af Skolelærer i Herlufmagle, senere i Venslev Ludvig Vilhelm Hannibal S. (1811—85) og Elise Amalie Hartmann (1807—90).

Efter at have taget Dyr lægeeksamen 1869 praktiserede A. som Dyr læge i Gimlinge i fulde 39 Aar. Erfaringer fra sin betydelige Praksis har han offentliggjort i en Række fortjenstfulde Afhandlinger. Han skrev i »Tidsskrift for Veterinærer« 1884 om Børslyngning hos Husdyrene og 1893 om Forholdet mellem Kælvningsfeber og Lufttrykket, men navnlig maa fremhæves en Artikel fra 1886 om »En egen Form af kronisk Indigestion hos Koen«, en overmaade vigtig og almindelig Kvægsygd, som han for første Gang gav en klar Fremstilling af. 1906 behandlede han paa ny dette Spørgsmaal i »Maanedsskrift for Dyr læger«, XVIII. Da Mund- og Klov-sygen 1892 efter mange Aars Forløb igen dukkede op her i Landet, var A. den første, der diagnosticerede den; han tog virksom Del i Bekæmpelsen af den og gav 1898 en Beretning derom i »Maanedsskrift for Dyr læger«, X. A. var meget anset for sin Dygtighed, var Formand i den lokale Dyr lægeforening og beklædte i 25 Aar Til-lidsposten som Viceformand i Den danske Dyr lægeforening, var desuden Medlem af Statshingstekommissionen for Sjælland. Fra 1892 udgav han sammen med D. Gautier Veterinærkalenderen. A.s praktiske Sans viste sig bl. a. i Opfindelsen af en Klovtang og en Tang til Skillevægssprængning i Kopatter. — R. 1893.

B. Bang i Maanedsskr. f. Dyr l., XX, igo8—09, S. 511 f. Hi. Friis.

Andersen, Lambert, d. 1525, Magister, Kannik. F. i Ribe som Søn af en anset Borger, Anders Poulsen, d. 4. Juni 1525 under Norges Kyst.

L. A. nævnes første Gang 1516, da han som Kannik i Ribe af sin Broder Poul A. (s. d.) fik overladt Vejerslev Sognekald. Senere fik han tillige Sognekirkerne i Bjert (1520) og i Nors (1522). 1517 studerede han i London, og 1520 omtales han som Christian II.s edsvorne Sekretær. Han sluttede sig varmt til Kongen og brugtes meget af ham i den indenrigske Administration. Han ledsagede Christian II. paa hans Rejse i Jylland og Fyn, da Oprøret allerede var brudt ud, men hans aabenhjertige Ytringer om Kongens Planer mod forskellige Stormænd var næppe til

Gavn for denne. Han fulgte Kongen til Nederlandene og Tyskland og tjente ham med den største Troskab. Bl. a. udvirkede han, at der i Efteraaret 1523 blev sendt Kbh. nederlandske Skibe til Hjælp, og da Søren Norby 1525 rejste Opstand i Skaane, udrustede han sammen med Claus Kniphof to Kaperskibe og tog endog selv Anførselen over det ene. I Febr. løb de med Skibene ud fra Holland, kaprede i Nordsøen og langs Norges Kyster og gjorde et Angreb paa Bergen, hvorved de fangede og bortførte Byens Biskop, Abbeden i Lyse Kloster og flere Præster. De var allerede ved at samle en større Styrke, da L. A. Pinsedag faldt i en Træfning med nogle hanseatiske Orlogsmænd, der var sendt ud mod dem. L. A. roses for sin Troskab, sin Udholdenhed og sit uforfædede Sindelag. Desuden var han aaben og venlig i sin Adfærd over for alle, men han synes i nogen Grad at have manglet den fornødne Verdensklogskab, hvorfor han undertiden blev et Bytte for mere behændige Naturers Manøvrer. — Med sine Slægtninge i Ribe havde A. stadig staaet i Forbindelse. Da han hørte, at hans Broder Poul holdtes i Fængsel der, udtalte han, at han »vilde tale sin Broders Bedste til de Forræddere af Ribe inden Pinsedag« (1524).

Acta Pontificum Danica, VI, 1915. Diplomatarium Norvegicum, X—XV, XVIII, 1880—1914, passim. C. F. Allen: De rebus Christ. II exulis, 1844, S. 92 f. Samme: De tre nord. Rigers Historie, V, 1872, S. 11 f., S. 99—108. Samme: Breve og Aktstykker, I, 1854, S. 417. Personalh. Tidsskrift, 8. Rk., V, 1926, S. 121.

Bjørn Kornerup (A. Heise).

Andersen, Claus Laurits, 1849—1928, Industridrivende og Legatstifter. F. 6. Aug. 1849 i Tikøb, d. 14. April 1928 i Shanghai, begr. sst. Forældre: Tømrer Jørgen A. (1817—56) og Ane Cathrine Jørgensdatter (1818—96). Ugift.

A. kom et Aar gammel til Kbh., voksede op i smaa Kaar i Nyhavn, kom i Maskinisere og gik paa Teknisk Skole. Efter et Par Aar som Svend paa Orlogsværftet førte Lærelyst og Udlængsel ham til et Skibsbyggeri i Skotland, hvorfra han 1870 som Maskin-assistent tog med en Nybygning til Singapore. Efter en drøj Begyndertid førte han i nogle Aar en Amfibietilværelse som Skibsreparatør og Maskinist i Hongkong og Shanghai og gjorde Erfaringer under Krigsforhold i Korea og paa Formosa. Han tog Maskinisteksamen i Hongkong 1875 og var i nogle Aar Overingeniør ved Orlogsværftet med Rang som Kaptajn hos Vicekongen Li Hung-Chang i Tientsin, for hvem han byggede Tørdok i Taku og planlagde Orlogshavn i Port Arthur. 1884 tog han hjem for at se til sin Moder, men vendte tilbage til Østen, hvor han nedsatte sig

som raadgivende Ingeniør i Shanghai. — Først 1890 kom A. ind paa den Bane, der skulde gøre hans Navn kendt, idet han erhvervede Part i Eneretten for Kina til den saakaldte Bonsack Cigaretmaskine sammen med Firmaet Mustard & Co., der var Eneagenter i Kina for American Tobacco Comp. Da Udlandet efterhaanden fik Forstaaelsen af dette Fremtidsmarkeds Værdi, som ingen oprindelig havde drømt om, maatte man overtage Kinainteresserne i Bonsackmaskinen, der var farlig i Konkurrence og tilstrækkeligt patentbeskyttet. A. blev da efterhaanden Generaldirektør i Mustard & Co. og Storaktionær og Bestyrelsesmedlem i British-American Tobacco Comp. for Kina. Da han 1922 trak sig tilbage, var dette den største Forretningsvirksomhed i Kina med en Aarsomsætning paa 80 Mill. mexikanske Dollars, med 10 000 Arbejdere i Fabrikkerne i Shanghai, Hankow, Tientsin, Mukden og Harbin og en Stab paa 500 Hvide, og han selv en hovedrig Mand. — A. var et sundt og stærkt Menneske, jævn i Væsen og Vaner, yderst sparsommelig, udholdende, solid og nøgtern, i sjælden Grad helstøbt. Han var en selfmade Mand, hvis Held ikke var gaaet ham til Hovedet, men som huskede baade de første trange og de senere jernflittige Aar. Han havde Sans for Humor og Interesse for Havekunst, men ifølge sin Uddannelse ikke for boglige Sysler. Da Arbejdsdagen var endt, besindede A. sig paa den danske Ballast, hvormed han var draget ud i Verden, og ønskede i Erkendelse heraf, at hans Midler, som var blevet yderligere forøget ved omsorgsfuld Forvaltning, skulde komme Danmark til gode. Ifølge hans Testamente oprettedes Laurits Andersens Fond, der med Renten af en Kapital paa ca. 5 Mill. Kr. skal fremme dansk Industri og Handel og hjælpe danske fattige og syge i Danmark og i Udlandet. Forinden sin Død havde han skænket 50 000 £ til Landsindsamlingen til Nationalmuseet. — R. 1921. K.¹ 1926. — Maleri af E. Kobza (1928) paa Fondets Kontor.

H. Hergel i Gads dsk. Mag. 1926, S. 377—85. S. Langkjær i Politiken 6. Marts iqsi.

TT TT ,
Hugo Hergel.

Andersen, Ludvig, 1861—1927, Arkitekt. F. 14. April 1861 paa Fødselsstiftelsen i Kbh., d. 25. Okt. 1927 i Kbh., begr. paa Frbg. (Solbjerg). Plejeforældre: Husmand i Vindinge ved Roskilde Søren Christensen (1821—82) og Maren Jensdatter (1822—98). Gift 4. Aug. 1894 i Kbh. (Holmens) med Dagmar Pingel, f. 15. Aug. 1869 i Sønderborg, D. af slesvigsk Advokat, senere Klasselotterikollektør Jacob Claudius P. (s. d.) og 2. Hustru.

A. kom i Murerlære og blev Svend 1880, 1879 Elev af Akademiet

og tog Afgang 1890. Han arbejdede under H. J. Holm, Storck, Nyrop og Schiødte og gjorde 1889 en Studierejse til Tyskland, Belgien og Frankrig. Han har bl. a. bygget St. Josephs Kirke i Kbh. og en Udvidelse af det dermed i Forbindelse staaende Hospital (1900—04), Frbg. Borgerforenings Stiftelse (1902), som blev præmieret af Kommunen, og desuden ombygget Det kgl. Biblioteks tidligere Bygning til Rigsarkiv (1909—12). 1907 overtog han Opførelsen af Det ny Teater efter Arkitekt Gudme uden at have forhandlet med denne, hvilket vakte Misstemning blandt hans Kolleger. Efter en Voldgiftskendelse, som gik ham imod, blev han ekskluderet af Akademisk Arkitektforening. Som Følge herafforlod han et Par Aar efter Kbh. og bosatte sig i Rudkøbing, hvor han fik en ret betydelig Virksomhed. Han har bl. a. bygget en Kommuneskole i Rudkøbing og en Kirke i Bagenkop. Senere flyttede han til Kalundborg og til sidst til Kbh. A. var en dygtig Tegner og forstod at give sine Bygninger et tiltalende Ydre; men som kunstnerisk Personlighed hørte han ikke til de udprægede.

Architekten, II, 1899—1900, S. 131, 134; VII, 1904—05, S. 85; X, 1907—08, S. 54, 62; XI, 1908—09, S. 15, 22 f. Bygmesteren, 1927, S. 266, 271.

Fr. Weilbach.

Andersen, Niels Andreas Christian, 1849—1919, historisk Forfatter, Embedsmand. F. 13. Aug. 1849 i Ribe, d. 24. Nov. 1919 i Nørre Sundby, begr. sst. Forældre: Stiftskasserer og Hospitalsforstander Anders Nielsen A. (1801—62) og Anna Margrethe Simonsen (1810—58). Gift i^o 5. Juli 1875 i Sværdborg med Maria Margaritha Schau, f. Bruun, f. 5. Juni 1833 i Taarnby, d. 10. Dec. 1914 i Svendborg (gift i^o 1855 med Premierløjtnant Emil Victor Schau, 1831—64), D. af Kapellan i Taarnby, senere Sognepræst i Sværdborg Carl B. (1805—83) og Julie Augusta B. (1809—89). Ægteskabet opløst. 2° 13. Okt. 1899 i Nørre Sundby med Sicka Margrethe Jacobsen, f. 20. Maj 1874 i Stavanger, D. af Overlærer Boye Jacobsen (1828—1908) og Sigrid Helgesen (f. 1852).

A. blev Student 1867 fra Ribe, cand. jur. 1873, Fuldmægtig ved Rougsø m. fl. Herreder 1874, Sorenskriver paa Færøerne 1890. Han tog levende Del i Drøftelsen af Øernes aktuelle Samfundsspørgsmaal og var 1893—95 Medlem af Lagtinget, som lagde stærkt Beslag paa hans rige Arbejdsevne og valgte ham til Ordfører i en Række vigtige Sager. Hans betydeligste litterære Arbejde, »Færøerne 1600—1709«, som udkom 1895 og hovedsagelig er bygget paa Arkivstudier, er ved sin Paalidelighed og den Grundighed, hvormed Stoffet er behandlet, en fortrinlig Haandbog, der giver

klar Besked om saa at sige alt vedrørende Færøerne i det 17. Aarh. At der kan rettes Indvendinger mod Forfatterens personlige Anskuelser, f. Eks. om Forholdene i Gabel-Tiden, er en Sag for sig. — 1895 blev A. Herredsfoged i Kjær Herred med Bolig i Nørre Sundby og blev ved denne Bys Oprettelse til Købstad 1900 dens første Byfoged og Borgmester. Virksom som han var, deltog han med Lyst og Energi i Arbejdet for Byens Udvikling, og her var det særlig Havnen, som han ofrede et stort personligt Arbejde. 1917 trak han sig tilbage som Borgmester, og da den nye Retsreform traadte i Kraft 1919, tillige som By- og Herredsfoged. — R. 1909. — Maleri af Georg Schjelderup 1907.

Dimmalætting, 1896, Nr. 8. Aalborg Venstreblad 24. og 29. Nov. 1919. Aalborg Amtstid. 27. og 30. Nov. s. A. Aalborg Stiftstid. 29. Nov. s. A.

Anton Degn.

Andersen, Niels, 1826—1907, Politiker. F. 28. Maj 1826 i Eskør, Husby Sogn, Fyn, d. 3. April 1907 i Kbh., begr. i Husby. Forældre: Gaardfæster Anders Nielsen (1803—47) og Mette Marie Pedersdatter (1798—1859). Gift 13. Juli 1849 i Husby med Pederlene Larsdatter, f. 11. Sept. 1828 i Sønder Aaby, d. 24. Marts 1913 i Kbh., D. af Gaardfæster, Præstegaardsforpagter Lars Pedersen (1801—63) og Karen Sørensdatter (1801—38).

A. blev 1849 Gaardfæster i sin Fødeby og var 1854—85 Medlem af Sogneraadet, 1868—85 dets Formand. Han valgtes 1858 til Folketinget i Middelfart som Venstremand, men kom tidligt til at høre til de saakaldte »uafhængige«, der fjernede sig fra J. A. Hansen. Under Grundlovskampen 1865—66 var han en af de »bevægelige Bønder«, ønskede oprindelig Junigrundloven tilbage, men blev snart betænkelig og gik som en af de »syv vise Bønder« ved afgørende Afstemninger mod J. A. Hansen. Han stemte Ja til det endelige Forlig, men faldt i sin Kreds 1866 for en Nej-Stemmer. S. A. valgtes han i Assens, forlod i de følgende Aar helt Venstre og vandrede gennem Mellempartiet over i Højre, hvor han blev en behændig og meget brugt Agitator. Han faldt for Jørgen Pedersen 1876, men valgtes n. A. i Kerteminde, hvor han genvalgtes, til han 1895 trak sig tilbage. Fra 1886 var han Klasse-lotterikollektør i Kbh. Han øvede til Tider en vis Indflydelse i Landbo- og Jernbanespørgsmaal, saaledes paa Fæsteloven af 9. Marts 1872 og de fynske Jernbanelove 1861 og 1863; i øvrigt laa hans Betydning mest paa det agitatoriske og organisatoriske Omraade, hvor han samarbejdede med Lars Dinesen. — DM. 1876. R. 1892. — Træsnit fra 1877 og 1887.

Zodiacus i Nær og Fjern 18. Nov. 1877. H. Wulff: Den dsk. Rigsdag, 1882. N. Neergaard: Under Junigrundloven, II, 2, 1916.

Povl Engelstoft.

Andersen, Niels, 1835—1911, Entreprenør og Politiker. F. 11. Sept. 1835¹ Ydby, Thisted Amt, d. 12. Sept. 1911 paa Søholm, Hellerup, begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Gaardmand Anders Nielsen (1794—1862) og Ane Margrethe Didriksdatter (1797—1857). Gift 20. April 1866 i Fredensborg med Thora Amalie Husen, f. 22. April 1845 i Kbh. (Trin.), d. 16. Juli 1917 sst., D. af Landmaalerelev, senere Amtsvejinspektør i Svendborg Peter H. (1822—95) ⁸ Marie Dorthea Fiedler (1827—94) •

Den fædrene Gaard var kun paa to Tdr. Hartkorn, og for at skaffe sig Ekstrafortjeneste paatog Faderen sig at køre Grus og Sten til Amtets Veje, og A. maatte tidligt deltage i Arbejdet. Navnlig ved Moderens Paavirkning blev hans Lære- og Læselyst vakt, og saavel hjemme som medens han 1855—57 aftjente sin Værnepligt som Dragon, hvorved han gennemgik Skriveskolen for Underofficerer, arbejdede han ihærdigt paa ved Selvstudium at erhverve sig Kundskaber. Efter Soldatertiden begyndte han paa egen Haand en mindre Entreprenørvirksomhed, men allerede 1862 paatog han sig med Held Udførelsen af Jernbanestrækningen Hillerød-Fredensborg. Efter at have været indkaldt under Krigen oparbejdede han en betydelig Virksomhed og udførte navnlig en Række Jernbanearbejder o. a. som Sydsjællandske Jernbane til Køge 1869—70, Helsingborg—Hessleholm med Sidebane Bjuf—Billesholm 1873—74, Aarhus—Ryomgaard 1876—78, Gribskovbanen 1879, Helsingørs Havn 1879—81, Randers—Hadsund Banen 1882—84, Strandvejens Dampsporvej 1883 og Gedser Havn 1886. Ved disse med stor Dygtighed gennemførte Arbejder tjente han en betydelig Formue, og 1877 købte han Lystgaarden Søholm ved Lundehussøen. 1887 ophørte han med at drive Entreprenørvirksomhed for egen Regning, men associerede sig som passiv Kompagnon med Entreprenør N. C. Monberg, og under dette Kompagniskab, der ophørte 1899, udførtes en Mængde store Arbejder.

A. var tidligt stærkt interesseret i Politik, og særlig laa Forsvarssagen ham paa Hjerte. Han var Medlem af Bestyrelsen for den fra 1884 iværksatte Selvbeskatning til Forsvarssagens Fremme og Forretningsfører ved Bygningen af det første permanente Fort ved Kbh., Garderhøjfortet, ligesom han var meget virksom for Erhvervelsen af de for Kbh.s Landbefæstning nødvendige Jordarealer. Omtrent samtidig kom han ind i Rigsdagen. Efter 1884 at være

falden ved Valget i Nykøbing M. blev han 28. Sept. 1886 valgt ved et Suppleringsvalg i sin Fødeegn (Vestervig-Kredsen), hvor han genvalgtes indtil 1903, da han overgik til Thisted-Kredsen, som han repræsenterede, indtil han ved Valget 1909 trak sig tilbage. A. udfoldede en betydelig Virksomhed som Politiker. Han sluttede sig til Højre, men gik i Jernbanespørgsmaal ofte imod daværende Trafikminister Ingerslev, og dette førte til, at Venstre ved Behandlingen af Lovforslaget om Statsbanedriftens Ordning i Samlingen 1891—92 valgte ham til Ordfører. Ogsaa paa andre Omraader gjorde A. sig stærkt gældende. Han hørte til de Rigsdagsmænd, der forholdsvis sjældent tog Ordet, men hvis Taler altid paahørtes med stor Opmærksomhed. Foruden Jernbanespørgsmaal beskæftigede han sig særlig med Havne- og Beskatningsspørgsmaal, kommunale Forhold, Fiskeri-, Ulykkesforsikrings- og Arbejdsspørgsmaal. — A. var Sogneraadformand i Gentofte Kommune 1889—'90 og Amtsraadsmedlem 1889—1910.

Den største Indsats i det offentlige Liv har A. dog ydet ved Dannelsen af Arbejdsgiverforeningen af 1896 og ved dennes senere Udvidelse til Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening 1898. A. ønskede, at Arbejdsgiverforeningen skulde blive »den fremtidige Hindring for Strid mellem Arbejdere og Arbejdsgivere«, og ved Afslutningen af den store Lockout 1899 blev der først og fremmest ved hans Medvirken ved Forliget af 5. Sept. 1899, der bestaar uændret den Dag i Dag, skabt et Retsgrundlag for Arbejdsforholdene, som i Forbindelse med den 1900 gennemførte Arbejdsdomstol Den permanente Voldgiftsret (fra 1910 Den faste Voldgiftsret), der afgør de retslige Stridsspørgsmaal Arbejdsgivere og Arbejdere imellem, dannede en i hele Verden enestaaende Ordning, der senere paa forskellige Omraader har været Forbillede for Sverige og Norge. A. var en meget myndig og dygtig Formand og førte Foreningen ind paa det faste Grundlag, paa hvilket Eftertiden har bygget, og hans Førerskab vandt fra alle Sider fuld Anerkendelse. Han nedlagde sit Formandshverv 8. Maj 1907, men ledede dog det første nordiske Arbejdsgivermøde 12. og 13. Nov. s. A. og var i høj Grad medvirkende ved de for Samarbejdet mellem de nordiske Arbejdsgivere grundlæggende Beslutninger, som da blev taget. 21. Maj 1908 blev han udnævnt til Foreningens Æresmedlem.

Saa vel inden for det politiske og kommunale Liv som inden for Erhvervslivet beklædte A. en stor Mængde Tillidshverv, som Landvæsenskommissær, Formand for Entreprenørforeningen, Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring, Danske Lloyd, Bankraadet for Laane- og Diskontobanken, Medlem af Overskatteraadet o. m. a.

Han hørte til de Mennesker, som skabte Tillid om sig, og som aldrig svigtede denne. Han var en højtbegavet Mand; uagtet han kun havde gennemgaaet Almueskolen og ikke nydt nogen som helst teknisk Uddannelse, blev han Danmarks første store Entreprenør og bragte Jernbanearbejdet fra udenlandske over paa danske Hænder. Hertil krævedes ikke alene Dygtighed, men ogsaa en sjælden Villiestyrke, der aldrig gav tabt over for Vanskeligheder. Hans Retsindighed og Dygtighed, hans Veltalenhed og Myndighed skabte ham stor Indflydelse paa alle de Omraader, hvor han virkede, og uagtet han var en indesluttet Natur, som man ikke let kom nærmere ind paa Livet, vandt han Hengivenhed hos de mange, hvis Interesser han med Indsigt og Omhu varetog. Han havde, hvad saavel hans Rigsdagsgerning som hans Formandsvirksomhed i Arbejdsgiverforeningen viste, et varmt Hjerte for de smaa i Samfundet; han lagde bl. a. dette for Dagen ved 1890 at oprette et Legat paa 100 000 Kr. til Fordel for Arbejdere, der var kommet til Skade under deres Erhverv, og 1895 et Legat paa 50 000 Kr. til Fordel for vanføre og lemlæstede fra Jylland — begge disse Legater kommer nu i overvejende Grad vanføre til Gode. 1911 oprettede han Etatsraad N. A.s og Hustrus fire Friboligers Legat for Frimurere. 1903 skænkede han sin Fødekommune Boddum-Ydby en Plantage, og til Tak derfor opstillede Beboerne samme Aar en Mindestøtte for ham i Plantagen. — Etatsraad 1898. — R. 1880. DM. 1888. K.² 1909. — 1905 blev A. malet af Otto Bache til Arbejdsgiverforeningen, og et omtrent samtidigt Billede af samme Kunstner, oprindelig malet til Laane- og Diskontobanken, findes nu i Danske Lloyd. Buste af Johs. Mølgaard (1907). Træsnit fra 1887. Litografi tegnet af Harald Jensen 1903. Gravmæle tegnet af Arkitekt Emil Jørgensen.

N. C. Monberg i III. Tid. 17. Sept. 1911. N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag, 1901—03. Arbejdsgiveren, 1905, Nr. 36 og 37 og 1907, Nr. 20. Beretning om det nordiske Arbejdsgivermøde 1907. Sophus Agerholm og Anders Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar, 1921. Anders Vigen: De nordiske Arbejdsgiverforeningers Samarbejde gennem 20 Aar > ^x9^a7-

Sophus Agerholm.

Andersen, Nikolaj, 1862—1919, Sprogmand, Forfatter, Journalist. F. 8. Aug. 1862 i Svejrup, Felsted Sogn, d. 16. Okt. 1919 i Aabenraa, begr. sst. Forældre: Maler Hans A. (1817—78) og Anna Kiestine Jørgensen (1827—65). Gift 12. Juli 1889 i Frørup med Sophie Buchholdt, f. 3. Juli 1865 i Frørup, D. af Gaardejer Friedrich August B. (1836—98) og Caroline Mathilde Henriette Friederike Riedell (1835—¹9²¹)-

Efter Konfirmationen blev A. af Præsten i Felsted privat forberedt til Haderslev lærde Skole, blev optaget i denne 1879 og allerede 1883 Student. Han valgte Matematik til sit Fag (Leipzig og Kiel 1883—88), dog uden at afslutte sit Studium med nogen Doktordissertation, og gik 1888 over til »Flensborg Avis« som Medarbejder. Han overtog senere Redaktionen af Bladets tyske Udgave »Flensburger Zeitung«, men gik 1892 over i en Stilling i Forsikringsvæsenet. 1900 traadte han igen ind i den nationale Kamp, idet han overtog Stillingen som Sekretær og Bibliotekar i Sprogforeningen og Vært paa Folkehjem i Aabenraa, og et Par Aar efter blev han Medudgiver af »Sønderjydske Aarbøger«. 1915 overtog A., da saa godt som alle »Hejmdahs Medarbejdere var indkaldte til Krigstjeneste, Redaktionen af dette Blad i de sidste 3 % Aar, Krigen varede. Sin matematiske Uddannelse har A. benyttet dels i sin Forsikringsvirksomhed, dels i statistiske Afhandlinger i »Sønderjydske Aarbøger« (1912—13), ligesom han har skrevet om sin Sognefælle, den matematikkyndige Bonde Jørgen Hansen (sst. 1909). I Flensborg-Perioden begyndte han at skrive Fortællinger og Digte i Felsted-Maalet; et Udvalg af disse, »Sønderjydske Digte og Historier«, er udgivet af Sprogforeningen (1930). De vidner om virkelige Digtere vner og om et ualmindeligt Herredømme over Formen. Men endnu betydeligere er de Sprogstudier, han tog sig for i den rolige Tid, da han var ved Forsikringsvæsenet, »Gennem 500 Aar« (»Sønderjydske Aarbøger«, 1899), »Det danske sprogs indflydelse på Højtysk i Nordslesvig« (»Dania« 1899) °S fremfor alt »Den musikalske akcent i Østslesvigsk« (sst. 1897). I denne Afhandling har A. givet et overmaade vigtigt Bidrag til Oplysning om den fællesnordiske Accentuering, og Undersøgelsen udmærker sig i lige høj Grad ved Klarhed og Grundighed. De følgende Aars store praktiske Arbejde hindrede A. i at udarbejde den Fremstilling af Tonegangene i Sundeved-maalet, som han havde haabet at naa; de hos Abbé Rousselot i Paris fotograferede Svingningskurver og de dertil hørende Ordlisters findes nu i Folkemaalsudvalgets Samlinger. — Maleri af Petersen Stubbæk (1931) paa Folkehjem i Aabenraa.

Hejmdal 17. og 21. Okt. 1919. Sønderjyske Digte paa Folkesproget, 1920.
Haabets Mænd, 1923-
J 3

%, • *~ • .

Manus Kristensen.

Andersen, Oluf (Ole), f. 1876, Kommunalpolitiker. F. 18. Okt. 1876 i Skuldelev. Forældre: Arbejdsmand Jens A. (1857—1924) og Kristine Olsen (1854—1913). Gift 8. Marts 1908 i Systofte med Agnes Margrethe Andersen, f. 20. Jan. 1888 i Nykøbing F.,

D. af Købmand Troels A. (1852—96) og Clara Haraldine Jensen (1857—1929).

A. var Bud og Lagerarbejder i Kbh., til han 1898 blev Portør ved Statsbanerne med Tjeneste i Frederikssund. N. A. kom han til Kbh., Frbg. St. For at have ladet det mangle paa den Respekt, som en Overassistent dengang mente at kunne kræve af en Portør, blev A. 1904 idømt en Bøde og tvangsforflyttet til Orehoved. Dette og andre lignende Tilfælde gav Stødet til, at Spørgsmaalet om en ny Retsordning inden for Etaten blev rejst i Jernbaneorganisationernes Fællesudvalg og gennem gradvise Reformers ført til Løsning ved Tjenestemandsløven af 1919. Direkte var A. medvirkende til, at Lønningsloven af 1903 i 1908 afløstes af en ny. Med stort personligt Arbejde opstillede A. detaljerede Beregninger over de Reduktioner, 1903-Loven havde medført i de lavestlønnede Jernbanemænds Lønkaar (Jernbanetidende 15. Dec. 1905), og disse Beregninger blev virksomt benyttet baade paa Rigsdagen og under Valgkampagnen i Forsommeren 1906. 1904—14 og 1915—27 var A. Medlem af Dansk Jernbaneforbunds Hovedbestyrelse og 1919—27 dets Viceforretningsfører. 1906—26 var han tillige Formand for Stationspersonalets Kategoriafdeling for 1. Distrikt (Sjælland og Lolland-Falster). A. har haft Sæde i flere Kommissioner vedrørende Statsbaneforhold, saaledes i Kommissionen om Tjenestetidsordningen 1916—18, i Ordrekommisjonen 1919—22 og Uddannelseskommissionen 1922—24. — Ved Socialdemokratiets store Valgsejr Marts 1917 kom A. ind i Kbh.s Borgerrepræsentation. Her erhvervede han sig efterhaanden en saadan Indsigt i Kommunens Regnskaber og Økonomi, at hans Indlæg paa disse Omraader har skaffet ham baade Partifællers og Modstanderes Respekt. Han har Sæde i de vigtigste Udvalg og er fra 1924 Ordfører for Budgetudvalget. 1925 blev han kommunevalgt Revisor i Kbh.s Sparekasse. Efter at A. 1929 var valgt til Folketingsmand, opstillet i Kbh.s 12. Kreds, traadte han uden for Tjeneste som Jernbanemand. Ved N. Andreasens Udtrædelse af Finansudvalget Sept. 1932 blev A. valgt ind i dette Udvalg.

Dansk Jernbaneforbund 1899—1924, 1924, S. 125ff. og 252ff. *Oluf Bertolt*.

Andersen, Frederik **Oscar** August, 1848—1907, Xylograf. F. 19. Aug. 1848 i Kbh. (Trin.), d. 2. Maj 1907 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Overbetjent Anders A. (ca. 1819—81) og Neel Jansen (1819—1912). Ugift.

A. var uddannet hos Xylograf H. P. Hansen og havde her lært det rene, facsimile Træsnit, som var nedarvet fra Flinch gennem

hans Elever. Han besøgte Kunstakademiet i tre Aar og har en enkelt Gang udstillet Træsnit paa Charlottenborg. A. begyndte tidligt at arbejde paa egen Haand og virkede en Del Aar i Kristiania, bl. a. for et af Bjørnstjerne Bjørnson redigeret illustreret Ugeblad. Efter en kort Tid at have arbejdet i Paris og Tyskland slog han sig ned i Kbh. og har her paa forskellige Værksteder og senere i sin egen Virksomhed udført en Række fortrinlige Træsnit efter nordiske Kunstneres Tegninger (Lundbye, Werenskiold o. a.), ligesom nogle af de bedste Træsnit i Jubeludgaven af Holbergs Komedier og Verdensudgaven af H. C. Andersens Eventyr, alle efter Hans Tegnernes Tegninger, skyldes ham. I nøjagtig, facsimil Gengivelse af Kunstnerens Streg — det tonede Snit var ikke hans Speciale — er han blandt de bedste.

Bogvennen 1907—10, S. 50 ff. *H. S. Hendriksen.*

Andersen, Otto Emil, f. 1872, Grosserer, Direktør. F. 25. Aug. 1872 i Odense. Forældre: Købmand Christen A. (1837—93) og Sofie Marie Høybye (f. 1846). Gift 7. Marts 1902 i Kbh. (Frue) med Sigrid Agnes Michaelsen, f. 2. April 1879 i Kbh. (Garn.), D. af Grosserer Julius August M. (1846—95) og Frederikke Ernestine Caroline Sand (1856—84).

Efter at A. i sin første Ungdom havde faaet en alsidig Købmandsuddannelse med Ophold i Flensborg, London og Paris, knyttedes han i Efteraaret 1897 til Firmaet E. F. Esmann, Odense og Kbh., idet dette Firmas daværende Chef, Etatsraad Esmann, havde følt sig saa tiltalt af den unge A.s Indberetninger om Smørmarkedet i Paris, at han ønskede at knytte ham til sit Firma. Dette blev bestemmende for A.s fremtidige Karriere, ikke mindst derigennem, at han herved kom i nær Forbindelse med Direktør H. P. Hjerl Hansen, som paa det Tidspunkt gjorde en stor Indsats for Oparbejdelsen af en Forretning med sibirisk Smør, hvilken senere kom til at danne Grundlaget for Akts. Det sibiriske Kompagni. Da dette sidste startedes 1904 ved en Sammenslutning af Firmaerne E. F. Esmanns og Carl Holbeks russiske og sibiriske Forretninger med Direktør Hjerl Hansen som Leder, overtog A. Ledelsen af E. F. Esmanns øvrige Forretninger, og efter Grosserer Chr. Esmanns Død indtraadte han fra 1. Jan. 1906 som Kompagnon i Firmaet, der i det følgende Tidsrum gennemgik en stor Udvikling og i adskillige Aar har været det største private Smørekseportfirma i Danmark. Under Verdenskrigen dannedes, ikke mindst paa A.s Initiativ, det saakaldte Smørekseport-Udvalg, i hvilket A. sad som Repræsentant for de private Eksportører 1915—21. Ud-

valgets Dannelse medførte en Centralisering af Smøreksporpen, som ikke tillod noget Spillerum for det private Initiativ, og A. tog da i Efteraaret 1916 mod et Tilbud om at overtage Posten som administrerende Direktør i det nydannede Aktieselskab: Det Almindelige Handelskompagni (Alminco), et Hverv, han bestred, til Kompagniet traadte i Likvidation i Foraaret 1930 efter Det sibiriske Kompagnis Sammenbrud. A. bibeholdt endnu en Tid sin Forbindelse med Alminco, idet han i April s. A. valgtes til Likvidator i Selskabet. Da A. i de mellemliggende Aar havde bevaret sine Interesser i E. F. Esmann og de dertil knyttede Firmaer, overtog han paa ny 1930 Ledelsen af disse.

Gennem sin mangeartede og vidtomspændende Købmandsvirksomhed erhvervede A., ogsaa gennem de Skuffelser, denne har bragt ham, en betydelig Viden og Indsigt i kommercielle Forhold, som paa forskellige andre Maader er kommet dansk Erhvervsliv til Gode. A. var saaledes 1922—30 et virksomt Medlem af Grosserer-Societetets Komite, og siden 1927 har han været Formand for den af samme Institution 1878 oprettede Kjøbenhavns Smørnotering, som er den eneste officielle Varenotering paa Kbh.s Børs. 1923 udnævntes A. til Medlem af Statens Eksport-Kreditudvalg og har fra henholdsvis 1926 og 1929 beklædt Næstformands- og Formandspladsen i samme Organ. Fra 1923 har A. været Medlem af Bestyrelsen for Kraks Legat. — R. 1924. DM. 1928. *j m s Vestberg.*

Andersen, Peder, d. 1694, Maler. Formentlig født i Norge (kaldet »Peder Nordmand«), d. Foraar 1694 i Hillerød. Gift i^o 1685 (Bevilling af 3. Jan.) med Christina Cathrine Schrøder. 2° før Okt. 1693 med Dorthé Marie Sørensdatter, som overlevede ham.

P. A. var formentlig Elev af Brødrene von Haven og rejste 1668 med Lambert von Haven til Italien, da denne sendtes derved af Kong Frederik III.; han blev dernede, kopierede og malede og tilsaa desuden Udførelsen af flere Bestillinger, som var gjort i Rom for den danske Krones Regning. 1680 blev han Michael von Havens Efterfølger som Maler paa Fr.borg, og 14. Marts 1683 skal han have faaet Bestalling som Hofskildrer. Han levede siden paa Fr.borg og havde som Opgave at udsmykke Rummene. Af hans Arbejder er endnu tilbage Loftsmalerierne i Konseilsalen (de fire Verdensdele og Allegorien over Christian V.s Valgsprog: Pietate et justitia), de fire Elementer i Konseilgangen og fire store Billeder med religiøse Motiver paa Slotskappellets Galleri (deraf et, »Jakobs Kamp«, malet før 1677); desuden har han malet Grisaillerne der paa Pillerne. Han betragtes ogsaa som Mester

for de regaliebærende putti paa Loftet i Frederik III.s Værelse paa Rosenborg. A. fik den Opgave at udføre nogle af Kartonerne til den Serie Gobeliner med Motiver fra Christian V.s Sejrvindinger, som Brødrene van Eichen 1684—92 vævede til den lange Sal paa Rosenborg. Endelig har man tillagt ham flere Portrætter i Danmark og Norge, af hvilke det af den helsingørske Prokurator og Skolemester Lars Berthelsen med den uformelige Næse (Helsingør Museum) synes det eneste sikre. Paa Rosenborg hænger et Billede af Christian V.s Kroning og en lille Grisaille med Fremstilling af Kongen, Gyldenløve og Grev Aldenburg modtagende en Kunstner (P. A.s Selvportræt, som ogsaa findes paa Kartonen til Landskronas Erobring paa Fr.borg). Ved Gyldenløves Foranstaltning blev Nordmanden Magnus Berg sat i Lære hos ham.

Udgaet fra von Haven'ernes stærkt hollandsk paavirkede Malerskole, som han var, fik han under Italienopholdet et helt nyt kunstnerisk Syn; han lærte større Kompositionskrav at kende, hans Palet blev lys og klar, næsten bleg, og han lærte at se bort fra den stærke Detaillering i Arbejdet. Hans større Kompositioner viser tydeligt, at han vil ind paa en ny Vej, et Brud med den her hjemme hidtil fulgte Anordning, men hans Virksomhed fik ringe Betydning, dels fordi han ikke var fremragende som Kunstner, dels fordi hans Arbejder efterhaanden ganske stilledes i Skygge af de fransk-uddannede Malere Jacob d'Agar og Benoit le Coffre, hvis Stil i de sidste Aar af Christian V.s Regering blev toneangivende. Hans Portrætter synes derimod ikke at fjerne sig fra den tilvante Type, men man skal være varsom med Bedømmelsen, da mange af dem, der tillægges ham, er betydelig ringere, end man tør vente af en Mand med hans Uddannelse. — Selvportræt se ovenfor.

Personalh. Tidsskr., 7. Rk., II, 1917, S. 134; 8. Rk., V, 1926, S. 184. H. C. Bering Liisberg i Tidsskr. f. Kunstindustri, X, 1894, S. 90—98. Samme: Rosenborg, 1914, S. 125. Henrik Grevenor: Norsk Malerkunst, I, 1928, S. 200 ff. F. Beckett: Frederiksborg, 1914, S. 183—95, 2671". *Q Andrup*

Andersen, Poul, d. ca. 1551, Magister, Kantor. Broder til Lambert A. (s. d.). — P. A. har rimeligvis gjort Tjeneste i det kgl. Kancelli, og 1508 forekommer han som Kannik i Ribe og Forstander for Nonneklosteret sst. Tidligt synes han at have haft gode Forbindelser ved Pavehoffet; i hvert Tilfælde provideredes han allerede 1507—10 med Kanonikater i Ribe, Roskilde og Lunde Kapitler samt Provstiet i Harsyssel foruden med flere mindre Beneficier. Under Christian II. stod P. A. højt i Gunst. Han hørte til Kongens nærmeste Raadgivere, og hans usædvanlige Dygtighed

skaffede ham endog Ord for at forstaa sig paa Trolddomskunster, hvori han skal have øvet sig med Moder Sigbrit. Kongen benyttede bl. a. hans Tjeneste ved Sendelser til Rom, hvor han opholdt sig 1513 og var nær knyttet til den pavelige Skriver Walterius Copis. Formodentlig ved dennes Hjælp lykkedes det ham baade nu og senere at opnaa en lang Række pavelige Begunstigelser, særlig i Form af Provisioner paa kirkelige Embeder, hvoriblandt kan nævnes Kantoriet i Ribe 1514 og Archidiakonatet i Viborg 1519. Han forblev dog ikke uanfægtet i Besiddelse af disse Beneficier. Saaledes omtales det 1519, at han paa Grund af de kirkelige Stridigheder, hvori han var indviklet, var blevet ekskommuniceret, og han maatte i hvert Tilfælde for en Tid afgive flere af sine Embeder. 1520 blev han af Christian II. sendt til Rom for at føre Forhandlinger, især om den Arcimboldske Sag, men i Nov. 1521 kom han tilbage. I Begyndelsen af 1523 vilde Kongen atter udsende ham til Paven, men han blev nu taget til Fange af Biskoppen i Ribe og maatte overlade Kantoriet i Ribe til dennes Brodersøn, Oluf Munk. Siden kom han paa fri Fod og nævnes 1535 paa ny som Kantor i Ribe. Efter Reformationen mistede P. A. igen Kantordømmet, og trods ivrige Protester maatte han til sin Død lade sig nøje med at være Kannik i Ribe. P. A. synes at have været en særdeles dygtig Mand, men af en lidenskabelig, bjærgsom og trættekær Natur. En Retssag fra hans senere Aar (1544) mod Efterfølgeren som Kantor, Mag. Jens Viborg, afgiver et typisk Eksempel herpaa.

Acta Pontificum Danica, V, 1913; VI, 1915, passim. Ny kirkehist. Saml., I, 1857—59; S. 401 ff. J. Kinch: Ribe Bys Hist. indtil Reform., 1869, S. 447 ff., 463 ff., 478, 500 f. C. F. Allen: De rebus Christiani secundi exsulis, 1844, S. 92 f. Samme: De tre nordiske Rigers Historie, II, 1865, S. 338; III, 2, 1867, S. 208 ff.; V, 1872, S. 101. Diplomatarium Norvegicum, X, 1880, S. 397; XVI, 1903, S. 465. *Bjøm Kornerup.*

Andersen, Rasmus, 1848—1930, Præst i Amerika. F. 23. Juli 1848 i Asperup, Fyn, d. 18. Aug. 1930 i Brooklyn, N. Y., begr. sst. (Greenwood Cemetery). Forældre: Husmand Anders Rasmussen (ca. 1808—91) og Maren Jørgensdatter (1810—86). Gift 1° 26. Juni 1874 i Chicago, 111., med Dorothea Elisabeth Thomsen, f. 20. Juni 1852 i Assens, d. 19. Dec. 1890 i Brooklyn, N. Y., D. af Farver Axel Peter Frederik T. (ca. 1820—89) og Anna Amalia Kock (1819—ca. 95). 2° 15. April 1895 i Brooklyn, N. Y., med Marie Antoinette Wanting, f. 12. Nov. 1872 paa Frbg., d. 8. Aug. 1909 i New Paltz, N. Y., D. af Skotøjsfabrikant Anton Bendix W. (1835—1914) og Flora Marie Dorthea Fugleberg (ca. 1839—1921).

A. gik i Landsbyskolen i Asperup, kom nitten Aar gammel til Odense og gik to Aar paa Aftenkursus, hvorefter han var to Aar paa Ryslinge Højskole. I Maj 1871 rejste han til Amerika for at blive Lærer eller Præst for Danske. Han studerede et Aar paa Augsburg Seminarium i Minneapolis, Minn. og blev 1872 ordineret i Byen Waupaca, Wisc. af en dansk Præst, A. S. Nielsen. Han var Præst i Waupaca, til han 1878 flyttede til Brooklyn, N. Y., for at være Sømandspræst, Emigrantmissionær og Præst for Vor Frelzers dansk-lutherske Menighed i Brooklyn. Han afgik som Præst 1924 paa Grund af Alderdom. — A. førte et uroligt, flittigt og nøjsomt Liv under de mange Aars Arbejde i den store By blandt de vidtspredte Landsmænd og foretog utallige Besøg i danske Hjem i Anledning af Barnedaab, Bryllupper eller Begravelser foruden Besøg hos syge — især Sømænd — paa Hospitalerne. Han prædikede ikke blot i Menighedens Kirke i Brooklyn, i Reglen to Gange hver Søndag, men ogsaa i adskillige danske Smaakredse i Omegnen af New York. Han tog sig af mange Sømænd, og Tusinder af Emigranter har han modtaget ved deres Ankomst til New York, ret jævnlgt har han viet to nyankomne paa Skibet, inden de fik Lov til at gaa i Land. Med Aarene erhvervede han sig et enestaaende Personalkendskab baade blandt Danske og Amerikanere. Han virkede mere ved sin elskværdige, milde og fromme Personlighed end ved sin Forkyndelse i Kirken. — Trods sit store praktiske Arbejde fik A. Tid til at skrive adskillige Bøger, mest af opbyggelig religiøs Art, men ogsaa nogle kirkehistoriske. Nævnes kan »Den evangelisk-lutherske Kirkes Historie i Amerika« (1881—82), »De gamle Nordboeres Rejse til Amerika« (u. A.), »Emigrantmissionen« (1885), »Daabsminder« (1912) og »Banebrydere for Kirken i Amerika« (1923). Hans Bøger indeholder en stor Mængde Oplevelser, Minder, Stemninger og Tanker, eller de berører kirkelige Begivenheder; de mangler i høj Grad Sammenhæng og ordnet historisk Fortælling. Titlen paa hans sidste Bog: »Herrens Hus ved Alfarvej« (1928) er betegnende for ham selv og hans Virksomhed, der i sjældnen Grad har været ved Alfarvej. — R. 1905. F.M.S. 1918. — Monument med Portræt paa Graven. — Træsnit fra 1892 efter Fotografi fra 1890.

Nordlyset 21. Aug. 1930.

M. F. Blichfeld.

Andersen, Rasmus, 1854—1928, Snedkermester, Bankdirektør. F. 18. Juli 1854 i Birkende, d. 13. Aug. 1928 i Aarup, begr. sst. Forældre: Tjenestekarl, siden Fattiggaardsbestyrer i Kølstrup Anders Hansen (ca. 1820—81) og Ane (Anne) Kirstine Poulsdatter

(1826—96). Gift 10. Okt. 1879 i Kølstrup med Petra Hansine Marie Rasmussen, f. 12. Febr. 1855 ¹ Kertinge, D. af Gaardejer Rasmus Larsen (1820—1900) og Anne Cathrine Hansdatter (1815—1903)-

A. lærte Snedkerhaandværket, nedsatte sig 1878 som Snedkermester i Aarup paa Fyn og oparbejdede her en betydelig Virksomhed, hvorfra der leveredes Møbler og Butiksinventar over hele Landet, ogsaa til Hovedstaden; A. monterede saaledes adskillige Apoteker og Banker. Fra 1885 var han Formand for den tekniske Skole og fra 1890 for Haandværker- og Industriforeningen i Aarup; han virkede meget for denne Stationsbys Fremvækst. Han var Medlem af Hovedbestyrelsen for Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening 1898—1908. Med sine gode organisatoriske Evner var han en virksom Talsmand for Landhaandværket, bl. a. som Medlem af Bestyrelsen for Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk (fra 1896, Næstformand 1915—23), Medlem af Bestyrelsen for Teknologisk Institut fra 1909, for Teknisk Provinsskoleforening fra 1911, for Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring fra 1919. — 1911 blev A. Direktør for Aarup Bank, opgav Snedkerforretningen, men bevarede de nævnte Tillidsposter til sin Død. Han interesserede sig stærkt for Haandværkets Udvikling i moderne Retning, arbejdede ivrigt for at faa organiseret Haandværkere og mindre Industridrivende i Produktions- og Eksportforeninger efter Andelsprincippet; et Forsøg blev gjort paa Fyn med A. som Formand for Produktionsforeningen, men det fik ingen Betydning. Borgere i Aarup satte paa hans Grav en Mindesten, efter Tegning af hans Søn, Arkitekt Thorvald Andersen. — R. 1904. DM. 1919.

For Industri og Haandværk 7. Jan. 1915. Danmarks Haandværk og Industri
 ug- 192 C. A. Clemmensen.

Andersen, Rasmus Morten, 1861—1930, Billedhugger. F. 25. Sept. 1861 i Ørting ved Horsens, d. 28. Febr. 1930 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Tømrer Niels A. (1833—87) og Johanne Mortensen (1834—73). Gift 2. Nov. 1888 i Mygind ved Randers med Karen Sofie Nielsen, f. 31. Marts 1864 i Ølstykke, d. 10. April 1929 paa Frbg., D. af Gaardejer Niels Christensen (1825—86) og Bodil Drevesdatter (1823—1909).

A. viste tidligt Evne til at skære i Træ, sattes i Billedskærerlære hos Aug. Nielsen og C. A. Blichfeldt og gik paa Akademiet fra Okt. 1877 til Marts 1884, da han tog Afgang. En Del Aar arbejdede han for sin Lærer Vilh. Bissen, dels som Modellerer, dels som Marmorhugger, senere bistod han ogsaa Th. Stein og Peters. Okt.

1884 vandt han den mindre Guldmedaille med Relieffet »Odysseus og Hyrden Eumaios«, og 1900 tildelte Akademiet ham Eckersbergs Medaille for Statuen af Oberst E. M. Dalgas (Aarhus), hans Hovedværk. For et mindre Akademistipendium rejste han 1886 i Tyskland og for Anckers Legat Vinteren 1889—90 i Sydeuropa, særlig Italien og Frankrig. Fra 1893 til sin Død var han Konservator ved Thorvaldsens Museum. 1911—17 havde han Sæde i Charlottenborg Udstillingskomité. — A. udstillede 36 Gange med 54 Arbejder paa Charlottenborg Foraarsudstilling i Aarene 1882—1930, langt overvejende Portrætbuster og -statuer. Tungt og samvittighedsfuldt holdt han sig til den Virkelighed, han havde for Øje, men undertiden kunde han naa en prosaisk Bredde, der stemte godt med hans Ungdomstids (Naturalismens) Aand, og som gav hans Monumenter en vis jævn Folkelighed. Statuer af ham er opstillet i Kbh. (C. F. Tietgen, tidligere paa Børsrampen, nu St. Annæ Plads; J. C. la Cour, foran Landbrugsskolen i Lyngby), Aarhus (Dalgas), Kolding (Chr. Berg), Nykøbing M. (Christian IX.), Svendborg (Grev Brockenhuus-Schack). Til Verdensudstillingen i Chicago 1893 udførte han en Statue af H. C. Andersen; af hans Buster kan nævnes: Frederik VIII. (Fr.borg), Christian X. (Det Forenede Dampskibsselskab), Th. Stein (Fr.borg og Glyptoteket), C. T. Barfoed, H. V. Stockfleth, E. Rostrup og T. Westermann (alle til Landbohøjskolen), Otto Vaupell (Kolding Slotsbanke), Hans Kriiger, Bevtøft (Ribe), W. Johannsen (Botanisk Laboratorium i Kbh.), Chr. Berg (Bogø), Ludvig Schrøder. Arbejder i Aarhus og Varde Museer, Fyns Stiftsmuseum i Odense. — R. 1917. — Malerier af K. A. Hessellund 1877 og af G. Achen. Selvportræt i Relief 1919. Portrætteret af S. Wandel paa Gruppebillede af Udstillingsko miteen 1912.

N. C. Nielsen i Højskolebl., LV, 1930, Sp. 503—06.

Sigurd Schultz.

Andersen, Sophus Marius, 1858—1908, Jernbaneingeniør. F. 13. Juni 1858 paa Hallebygaard, Løve Herred, d. 1. Marts 1908 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Proprietær, senere Forpagter af Broksø ved Herlufmagle og senest Grosserer i Kbh. Anders Peter A. (1822—84, gift 2° ca. 1860 med Mette Catharine Petersen, 1828—98) og Sophie Marie Hee (1818—58). Brodersøn af J. B. H. A. (s. d.). Gift 28. Okt. 1885 i Olstrup ved Næstved med Margrethe Karoline Kathrine Friis, f. 7. Juni 1858 paa Holmegaard ved Næstved, D. af Forpagter Carl Frederik F. (1829—1907) og Hanne Oline Hansen (1831—1920).

A., der tog polyteknisk Adgangseksamen 1874 og blev polyteknisk Kandidat 1880, blev lige efter Eksamen ansat ved Anlægget af

Thybanen. 1881 kom han til Statsbanerne som Ingeniørassistent, Det var paa et for en virkelysten ung Ingeniør meget heldigt Tidspunkt, at A. tiltraadte denne Stilling, fordi mange og store Ingeniørarbejder ventede paa deres Løsning. Allerede som ung Ingeniørassistent fik han Tilsyn med Bygningen af Dampfærganlæggene ved Masnedø og Orehoved og af Broen over Masnedsund, og han havde megen Del i Forarbejderne til Gedser Havneanlæg, Helsingør Banegaards Flytning, Dampfærehavnen ved Sallingsund o. fl. a. Arbejder. 1889 blev han Afdelingsingeniør og ledede som saadan Anlægget af Kystbanen og af Slagelse—Næstved—Skelskør-Banen; endvidere førte han Tilsyn med Anlægget af en lang Række Privatbaner. En meget betydningsfuld Indsats ydede A. som Sekretær ved den 3. Dec. 1898 nedsatte Kommission angaaende Ordningen af Kbh.s Banegaardsforhold og som Medlem af og Sekretær for den 25. April 1904 nedsatte Kommission angaaende Anlæg af nye Jernbaner. A. var en af Medstifterne af Dansk Ingeniørforening (1892) og var Medlem af dennes Bestyrelse 1898—1907, det sidste Aar som Næstformand. A. var Formand for det inden for Foreningen nedsatte Udvalg til Udarbejdelse af Normer for Jernbaneankonstruktioner og var i en Aarrække Formand for Mødeudvalget. Han var allerede mellem Kammeraterne paa Polyteknisk Lærestalt bekendt for sit lyse Hoved og sin klare Fremstillingsevne. Han var i Besiddelse af en usædvanlig Arbejdsevne og udprægede Forhandlingsevner; i festlige Lag, hvor A. var til Stede, var han, sprudlende livfuld og charmerende, som han var, altid Midtpunktet. Det mægtige Arbejde, A. bød sig selv, og de mange repræsentative Pligter, som de omfattende Jernbaneanlæg medførte, sled paa hans Helbred og tog hans Modstandskraft over for deri Hjertesygdom, som til sidst fældede ham. — R. 1897. DM. 1904. — Posthum Bronzemedajillon paa Gravstenen af H. Pedersen-Dan.

S. Winkel i Ingeniøren, 1908, S. 73.

Povl Vinding.

Andersen, Sophus Emil, Komponist, Musikkritiker, 1859—1923. F. 8. Dec. 1859 i Kbh. (Helligg.), d. 19. Sept. 1923 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Musiklærer Fritz A. (s. d.) og Hustru. Gift 29. Marts 1899 i Kbh. (Trin.) med Alvilda Margrethe Victoria Olsen, f. 19. Jan. 1859 i Kbh. (Trin.), d. 29. Dec. 1924 sst., D. af Høker Jens O. (1821—1903) og Ane Margrethe Johansen (1820-96).

Opdraget i et musikalsk Hjem beskæftigedes A. fra Barndommen af med Musik, lærte Klaverspil hos Faderen, senere Violin hos

Hilmer, men holdtes dog samtidig til boglige Studier, blev Student 1877 og studerede herefter Sang hos Albert Meyer, paa hvis Konservatorium han ansattes. 1890 bestod han Eksamen for Lærere i Folkeskolen og ansattes n. A. som Lærer under Kbh.s Kommune. Hans Kompositionstalent, som han havde arvet fra Faderen, skaffede ham 1906 det Anckerske Legat, for hvilket han studerede i Tyskland, Frankrig, Italien og den nære Orient. A. var fra Ungdommen af en flink Skribent og udnyttede denne Evne som Musik-anmelder ved Dagbladet »København« fra 1892. A.s Kompositioner, hvis Fremkomst ligger i Tiden fra Aarhundredskiftet til hans Død, er udelukkende vokale — med Undtagelse af Melodramaet »Historien om en Moder« (Stuckenbergs Digt efter Andersens Eventyr, opført ved Palækonzert) — og bestaar i det væsentlige af Romancer og aandelige Sange; større Værker er dog »2den April« (Solo, Kor og Orkester, opført første Gang ved Musikforeningskonzert i Odense under egen Direktion), og »Husmandskantate« ved Indvielsen af den første Husmandsskole i Kærehave (Solo, Kor og Klaver). Af Romancer og aandelige Sange skrev A. henved 100, af hvilke adskillige en Tid opnaaede stor Yndest (»Var det ej fordi Jasminen blomstrer«, »Nu brister i alle de Kløfter«, »Klokke, ring Fred«, »Vor Fader har Lys i sit Vindu«, »Der flyver saa mange Fugle«, Sange efter kinesiske Digte oversat af Aage Matthison-Hansen, Børnesange). Hans Talent var ikke af dybere Art. Hans Evne til at forme en let og sangbar Melodi var ganske vist stor, ligesom Klaverakkompagnementet ofte udpensledes fint og er særdeles velklingende; i denne Henseende fortsætter han den danske Romancestil hos f. Eks. Bechgaard og Leop. Rosenfeld. Sangene lider imidlertid hyppig af en i for høj Grad klaverbestemt Teknik og en for glat og ensartet Formgivning; i Harmonikken slaar det følsomme til Tider over i det sentimentale. — Buste af Louis Forum 1901.

G. Lyngé: Danske Komponister i det 20. Aarh.s Begyndelse, 1916, S. 430—36. Lærerne og Samfundet, I, 1913, S. 84—85. P. Gradman i Københ. 20. ep. 1923. g[^] Abrahamsen,

Andersen, Stig, se Hvide.

Andersen, Theodor Vilhelm Jacob, 1835—1909, Skuespiller og Teaterdirektør. F. 7. Okt. 1835 i Kbh. (Holmens), d. 3. Juli 1909 paa Frbg., Urne bisat paa Hvidovre Kgd. Forældre: Skibstømrer i Marinen Johan Peter Diderich A. (1799—1866) og Karen Kirstine Haagensen (1800—66). Gift 15. Okt. 1859 i Kbh. (Holmens)

med Caroline Hansine Tholstrup, f. 15. Sept. 1836 paa Frbg., d. 6. Aug. 1897 i Hellebæk, D. af Slagter Hans Christensen T. (ca. 1809—56) og Karen Nielsdatter (Christensen) (ca. 1806—89).

Som Nyboderdreng gik A. efter sin Konfirmation til Søs, og senere blev han Skriver paa Marinens Beregnerkontor, inden han gav efter for Teaterlysten, der førte ham til Debut paa Casino 11. Sept. 1862 som Jøran i »Huldrebakken«. Uden mange Nuancer, men djærvt og støttet af en køn Sangstemme, spillede han en Mængde Elsker- og Karakterroller i dette Teaters Folkeskuespil, og allerede 1869 førte hans Flid og Paalidelighed ham frem til Direktørposten, som han beklædte i 15 Sæsoner. A. var en overmaade dygtig Teaterleder, der besad Vovemod, Energi og Disciplin, og hvis Forestillinger — han var selv Instruktør — altid var præget af Fasthed, Orden og Smag. Han omgav sig med et udmærket Personale (f. Eks. Oda Nielsen, Sophus Neumann, L. Stigaard, Carl Wulff og Zangenberg) og hentede, navnlig fra Frankrig, en Mængde kolorerede Folkeskuespil, Lystspil, Operetter og Udstyrsstykker, der gjorde Casino populært og siden blev genoptaget (f. Eks. »Alt for Fædrelandet«, »Røverne«, »Jorden rundt i 80 Dage«, »Corneilles Klokker«, »Lad os skilles«, »Faldgruben«, »Lykkebarnet«). Ogsaa Oehlenschlägers »Aladdin« førte han (1878) frem til Sejr. 1884 forlod A. Casino og overtog Ledelsen af Dagmartheatret, hvis Niveau han ogsaa hævede. Han fremførte bl. a. »Frk. Nitouche« og »Per Gynt« (bearbejdet af Ibsen) og optraadte selv som Birger Jarl i »Brylluppet paa Ulfshjerg«, sidste Gang 3. Dec. 1885, men maatte i øvrigt kæmpe en haard økonomisk Kamp for at holde den da unge Scene oven Vandet, indtil Heldet kom: Under Forsvarsbevægelsen blev »Landsoldaten« (1886) Teatrets Redning. Denne nationale Folkekomedie opnaede en indtil da ukendt Succes og bragte A. en Formue, med hvilken han 1887, officielt af Helbredshensyn, trak sig tilbage til Privatlivet. Siden var han nogle Maaneder af Sæsonen 1891—92 Meddirektør ved Casino. Begavet med et betydeligt Administrationstalent og en myndig, livfyldt Energi staar A. i Kbh.s Teaterhistorie som Privatscenernes Førstemand jævnside H. W. Lange. — R. 1880. — Træsnit 1872.

Theodora Bense, f. Andersen: Minder fra mine Forældres Hjem, 1916.
 Robert Neiiendam: »Casino«s Oprindelse og Hist. i Omrids, 1923. Viggo
 Lindstrøm: Teatererindringer, 102[^].
 & 3 J r> i * xt •• J

Robert Neiiendam.

Andersen, Anders Valdemar Peter, 1875—1928, Maler, Tegner. F. 3. Febr. 1875 i Kbh. (Johs.), d. 15. Juli 1928 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Maskinarbejder, senere Fabrikant og Snedker-

mester Kristen A. (1841—1930) og Johanne Kristine Mortensen (1849—1900). Gift 2g. Sept. 1906 paa Frbg. (b.v.) med Marie Emilie Jacobsen, f. 15. Marts 1877 i Kbh. (Holmens), D. af Opvarter, senere Restauratør Carl J. (1849-97) °g Anna Louise Petrea Jensen (1850-1925).

A. blev Malersvend, gik paa Kunstakademiet Efteraarssemestret 1894, tegnede Portrætter til en Stereotyperingsanstalt og fik Ansættelse som Bladtegner (ved »Klokken 12« fra dets Begyndelse 1902). Han debuterede paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1906 med Portræt af Johs. V. Jensen, udstillede senere sst. 1908, 1914 samt paa Kunstnernes Efteraarsudstilling 1914 og malede bl. a. Portrætter af Henrik Cavling, Overlæge Ludvig Kraft, Peter Nansen og Henri Nathansen. Han blev først kendt ved sine daglige Vinduesplakater til »Klokken 12«, der vakte Opsigt, og ved sine Avistegninger af Skuespillere i Roller (en Del udgivne i »Teater-Billeder fra Sæsonen 1907—08. Tegnede af V. A.«, 1908). Men Dekorationerne til Aarhus-Udstillingen 1909, paa hvilken han som Anton Rosens Medhjælper i høj Grad satte sit Præg, og senere til Danmarks Hus paa Malmø-Udstillingen 1914 (Brudstykke i Kunstindustrimuseet) og til den danske Afdeling af San Francisco-Udstillingen 1915 vandt ham et virkeligt Ry.

Med A.s Slægtled tog den praktisk anvendte Tegnekunst et bemærkelsesværdigt Opsving her i Landet. Inden for dette staar A. som den førende og bærende Kraft ved sit omfattende, højt kultiverede Talent og sin utrættelige Produktionsevne. Paa næsten alle Felter af dette Omraade har han øvet en banebrydende Indsats: Avistegning (hvor han skabte sin Tids Københavnerstype, sin Tids Københavneri, navnlig de unge Piger) baade med og uden Farver (bl. a. »Klods Hans«, »Blæksprutten«, »Politiken«s »Magasinet« og »Berlingske Tidende«s Søndagsnr.), Bogomslag (bl. a. Gyldendals Krone-Bibliotek; Kipling-Udgaver fra Pios Forlag), Vignetter og andet Bogudstyr (bl. a. Johs. V. Jensens »Myter«, 1916), Illustrationer (bl. a. Louis Levys »Børnerim«; Buchholtz' Udg. af »Robinson Crusoe«), Reklame-Brochurer (bl. a. for Dorph-Petersens Vinhandel med Bødtchers Digt »Mødet med Bacchus«). Frem for alt blev han en Plakatkunstens Klassiker, og han bærer vel Hovedfortjenesten for, at Plakaten hævedes til en Kunstart ogsaa her hjemme. Adskillige af hans Plakater besad den ideale Forening af aandfuld Idé og slaaende Skønhed og mindes som fuldendte Kunstværker i deres Art.

Paa lignende Maade har A. en væsentlig og forbilledannende Andel i, at der paa denne Tid opstod et egentligt Dekorationsmaleri, baseret paa inspireret Frihaandsmaleri. Hans Dekoration

kunde omfatte store Figurscener (Aarhus-Udstillingen) eller være rent ornamental, undertiden med figurlige Motiver (bl. a. Malmø-Udstillingen). Arbejder findes følgende Steder: I og ved Kbh.: Christiansborg (Paneller og Døre i Abildgaardsalen), Bispebjerg Krematorium, Diakonissestiftelsen, Cirkusbygningen, Varehuset i Frederiksberggade (Kuppel), »Politiken«s Hus, Forsikringsselskabet »Nationaks Lokaler, Krogs Fiskerestaurant paa Gammelstrand, Obels Cigarbutik i Nygade, Johan Levins tidligere Villa i Vedbæk; i Aalborg: Kommunens Administrationsbygning, Odd Fellow-Palæet (Festsal, Kafé og Logesal), Posthuset, Landsretsbygningen (Retssal), Fieskum Herreds Dom- og Tinghus; endvidere Herregaardene Estruplund (Loftsdekoration) og Dronninglund, Centralbiblioteket i Hjørring (Loftsdekoration i Udlaansværelset), Tinghusene i Hobro og Nykøbing (Mors), en Række jyske Kirker samt Opera comique i Oslo.

Fremdeles har A. givet Udkast til dekorative Arbejder af anden Art (f. Eks. tegnede han i sine første Aar en Mængde Broderier for Permin). Tillige dyrkede han Tegning og Akvarel som fri Kunst, udførte f. Eks. mange Portrætter af Børn og unge Kvinder og talrige Landskaber (bl. a. paa en Cykletur i England 1925). Baade hans Stil og den Stemning, der bærer Motivernes Opfattelse, øvede sikkert nok stor Indflydelse paa den samtidige Tegnekunst, men her naaede han i sin Levetid ikke den Værdsættelse i videre Kredse, som han fortjente. — Mindeudstillinger Nov. 1928 og paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1929.

Saa langt som Tegnepen og Pensel rækker, er A. en af dansk Dekorationskunsts faa fremragende Skikkelser. Med sin Andel i Aarhus-Udstillingen skabte han et dansk Udtryk for den med det nye Aarhundrede frembrydende Stilretning, der i Udlandet benævnes »Jugend-Stil« eller »Art nouveau«. Han tilhører en Epoke, der søgte Skønhed og Harmoni, og hvis Personligheder prægedes af optimistisk Livsbekræftelse, og han var en af de ovenud frodige Naturbegaavelser, som er karakteristiske for Epoken. — Buste af Olga Wagner (1915) i Familiens Eje.

Emil Hannover i Architekten, 25. Sept. 1909. Chr. Engelstoft i Skønvirke, VI, 1920, S. 65—79, og XI, 1925, S. 8—16. Georg Nygaard i De grafiske Fag, I. Aug. 1928. Sigurd Schultz i Nyt Tidsskrift for Kunstindustri, 1928, S. 209 ff.

Sigurd Schultz-

Andersen, Vigo Alfred, se Andersen, Joachim.

Andersen, Vilhelm Rasmus Andreas, f. 1864, litteraturhistorisk Forfatter. F. 16. Okt. 1864 i Nordrup ved Ringsted. Forældre:

Provst F. V. A. (s. d.) og Hustru. Gift i° 14. Maj 1891 i Ringsted med Kirstine Charlotte Mathilde Friderichsen, f. 6. Sept. 1865 paa Roskilde Kro i Herstedvester Sogn, d. 9. Marts 1916 i Kbh., D. af Kancelliraad, fhv. Herredsfoged i Nordslesvig, senere Borgmester i Vordingborg Rasmus Severin F. (1822—95) og Sophie Charlotte Friis (1832—90). 2° 23. Dec. 1926 i Kbh. (b. v.) med Rose Michaela Bojesen, f. Poulsen, f. 28. Nov. 1877 i Kbh. (Slotsk.) (gift i° 1902 med Ingeniør Sigurd Svend B., f. 1872), D. af Skuespiller Olaf Poulsen (s. d.) og Hustru.

A. voksede op som den yngste af syv Brødre, i sjællandske Præstegaarde og paa Sorø Akademi; Præstegaardslivet, hvori han egentlig ikke fik saa megen Del i Drengesaarene, blev senere til Poesi for ham; den gamle Latinskoles Dannelse forblev Stammen i hans Aandskultur. Han blev Student fra Sorø 1882 og kastede sig først over klassisk Filologi, senere over Dansk. I sit Rusaar spillede han Tjenerrollen ved en Studenteropførelse af »Miles Gloriosus«; for det sceniske Talent, han ved denne Lejlighed godtgjorde, fik han senere navnlig Anvendelse som kunstnerisk Oplæser i Danmark og Nabolandene, frem for alt er han uovertruffen Fortolker af Holberg; af en mindre Kreds huskes hans Foredrag af antikke Tragedier i det af Høffding og J. L. Heiberg stiftede Græske Selskab. Han debuterede 1886 som Forfatter i det filologisk-historiske Samfunds »Mindskrift« med en Oversættelse af udvalgte Digte af Catullus. Cand. mag. 1888; s. A. kom hans første Foredrag, om en Række stilistiske og sproglige Iagttagelser hos danske Forfattere, holdt i samme Forening. Længe syslede han med Planer om en Undersøgelse af Latinens Indvirkning paa dansk Sprogkunst og om en dansk Betydningslære. Han fik Universitetets Guldmedaille 1891 for en Afhandling om Naturfølelsen i dansk Litteratur. Han kunde endnu være bleven staaende ved Filologien, men et naturligt Instinkt, som han blev sig bevidst bl. a. ved Læsning af Langbehns »Rembrandt als Erzieher«, førte ham ind paa en Løbebane som udpræget national Litteraturhistoriker og Digterpsykolog.

A.s første Bog, »Danske Studier« (1893), viser ham endnu som Sprogmand og filologisk Litteraturforsker. De tre Afhandlinger, den indeholder, »Gentagelsen«, »Den ziirlige Stiil«, »Den heibergske Skoles Naturopfattelse« (Brudstykke af førnævnte Prisskrift), er blevet klassiske. Han har senere fortsat Rækken med »Sammenfald og Berøring« (opr. i »Festskrift til Vilh. Thomsen« 1894) og »Danske Fædrelandssange« (smlgn. den filologiske Undersøgelse af »Kong Christian« i »Festskrift til Ludv. Wimmer« 1908). Med Bogen »Poul Møller, hans Liv og Skrifter« (1894, det meste skrevet

i Sommeren 1893, 2. Udg. 1904) gav han dansk Litteraturhistorie dens smukkeste Biografi. Aaret efter udkom hans Udvalg af samme Forfatter i to Bd., maaske den bedste danske Klassikerudgave (nyt forøget Oplag 1930). 1896 tog han Doktorgraden paa »Guldhornene. Et Bidrag til den danske Romantiks Historie«, et aandfuldt Forsøg paa ud fra et enkelt Dokument at tolke Ideerne i den nationale Poesi i det 19. Aarh.s Morgen. Denne Afhandling danner Begyndelsen til den sidste Menneskealders dybere Udforskning af dansk Aandshistorie og er tillige noget af en aktuel Bedrift, idet A. herved, i Overensstemmelse med Vald. Vedels Program i »Guldalderen i dansk Digting«, indsatte vor Guldalderlitteratur i dens tabte Rettigheder. Som en Fortsættelse kom 1899—1900 »Adam Oehlenschläger, et Livs Poesi«, hvis to første Bd. er en Eftervisning af Digterens intime Sjæleliv i Værkerne, mens tredje Bd. giver mere almene Synspunkter. Det er A.s mest levende Bog, den viser den personhistoriske Metode udviklet til de yderste Konsekvenser; Digterværkerne læses som private Livsytringer, Digtekunsten opløses i Psykologi.

I de følgende Aar samlede A. sine Kræfter om et større Værk, der skulde give intet mindre end den danske Aands Psykologi og Historie og fik Titlen »Tider og Typer af dansk Aands Historie« (4Bd. 1907—16); det blev foreløbig til en Skildring af den danske Humanisme igennem Tiderne, aandfulde Portrætter af Saxo, det 16. og 17. Aarh.s lutherske Humanister, Hovedskikkelser fra Holbergs og Luxdorps Tidsalder, Mænd, der som P. O. Brøndsted, J. L. Heiberg, Julius Lange og Georg Brandes har et nært Forhold til den antikke Tradition. I disse glimrende skrevne Bind viser A. sin store Lærdom og eminente Beherskelse af Stoffet; det er i snævrere Forstand sine egne Forgængere, han skildrer, og den dansk-latinsk-græske Kultur, han tilhører. En vis Barokstil i Diktionen og Tendens til litteraturhistorisk Mytologi understreger yderligere Slægtskabet mellem Forfatteren og hans Modeller.

Rækken af litteraturhistoriske Monografier er senere fortsat med »Paludan-Muller« (2 Bd., 1910), et modnere Værk end Oehlenschläger-Bogen, men ogsaa mere kunstigt i sine Konstruktioner. Endvidere »Henrik Pontoppidan« (1917), der er en elegant Demonstration af Motiverne i dette Forfatterskab. Endelig en Bog om »Vilh. Topsøe« (1922) med en værdifuld tidshistorisk Dokumentation; særlig er denne Forfatters Forhold til det »moderne Gennembrud« skarpsindig udredt. Nær Tilknytning til denne Række Arbejder har »Bacchustoget i Norden« (1904). en sprudlende spirituel Skildring fra den lyriske Poesis Omraade, og »Holberg Billed-

bog« (1922), der i Form af fordringsløse Tekster til Illustrationer karakteriserer Folkelivsbillederne i ældre dansk Litteratur. Ved Siden af disse Monografier og litterærhistoriske Længdesnit har A. skrevet talrige mindre Afhandlinger, Essays og Artikler, der for det meste er samlede i Bøger som »Litteraturbilleder« (2 Bd. 1903—07), »Kritik« (2 Bd. 1914, det sidste indeholdende hans fantasifulde Teaterartikler); endvidere »Nordboer« (1919), »Folk og Mennesker« (1919), »Taler« (1924) og »Sommer (1926, heri et Udvalg af hans akademiske og folkelige Taler). I Margen af Forfatterskabet staar de mere digteriske Ting: en Oversættelse paa rimede Vers af et Udvalg af Horats' lyriske Digtning (1903) og af Goethes Digte (1932), Studenterkomedien »Den krøllede Frits« efter Poul Møller (1901), Operateksterne »Maskarade« (1906) og »Kilde-rejsen« (utrykt) efter Holberg. Sine nationale og frireligiøse Ideer har A. nedlagt i to Bd. under Titelen »Knud Sjællandsfars Betragtninger (Tidebog)« (1902—12).

1908 blev A., der hidtil havde levet som meget søgt og afholdt Privatlærer i Kbh., ekstraordinær Professor i dansk Litteraturhistorie ved Universitetet, 1918 ordinær Professor i nordisk Litteratur. I denne Stilling forblev han til 1930, da han trak sig tilbage til videnskabeligt Otium. Hans Indsats som akademisk Lærer har været overordentlig. A. er en meget fremragende Taler og aldrig bedre, end naar han henvender sig til en egentlig akademisk Tilhørerkreds. Hans nære Fortrolighed og Medviden med det Fag, han docerede, hans altid varme Kontakt med Stoffet og sjældne Evner til at fængsle og vinde Eleverne gjorde ham til en af de ypperste Lærere, Kbh.s Universitet har haft. Frugter af hans akademiske Arbejde er den lille overskuelige Metodelære »Dansk Litteratur, Forskning og Undervisning« (1912) og den udførlige Fremstilling af det 18. og 19. Aarh.s danske Litteraturhistorie (3 Bd., 1919 ff.), der i det mindste efter Omfanget er hans Hovedværk. Det er, til Trods for den til Tider alt for sammentrængte Fremstilling, ingen eksklusivt videnskabelig Haandbog, men et folkeligt Skrift; det udmærker sig ved helt igennem at hvile paa førstehaands Undersøgelser og ved et Forsøg paa at optage Fagvidenskaberne i Aandshistorien, hvilket sidste i alt Fald for Teologiens og Filologiens Vedkommende er lykkedes. A.s Styrke og hans Svaghed lægger sig i denne Bog stærkt for Dagen. I »Det danske Folks Historie«, VI og VIII, har han fremstillet Aandslivet fra 1800 til Nutiden mere summarisk.

A.s Forfatterskab er meget personligt præget. Han har en Livsinteresse i at forstaa og forklare sine egne aandelige Forudsætninger.

Det er den danske Litteraturs indre Historie, han har villet skrive, med udtalt Forkærlighed for »den klassiske Danskhed«, som den fremtræder hos Forfattere som Oehlenschläger, J. L. Heiberg, Poul Møller, H. Pontoppidan. Det har ikke blot været ham om at gøre at forklare og fremstille Litteraturen teoretisk, men ogsaa om at vinde den Læsere. Han er ved sin Metode en Fortsætter af Georg Brandes, men af modsat Tendens, vil fremhæve Livsværdierne i Romantikken og Guldalderpoesien. Som Skribent har han selv maattet danne sig et Sprog, der er en Blanding af folkelige og akademiske Bestanddele, antikiserende i sin Struktur og puristisk i Ordforraadet. Betegnende for hans Skrivemaade er de utallige lune Indfald, der stadig strømmer fra hans Pen og lægger et mildt Skær af Illusion selv over hans mest didaktiske Foredrag.

Medlem af Videnskabernes Selskab 1923. — R. 1905. DM. 1917. K.² 1929. — Malerier af N. V. Dorph (1925) og Karl Konow (ca. 1905), Tegninger af P. S. Krøyer (1899 og 1904), Buste af Elise Brandes (1912), Statuette af A. Bundgaard (1896), alle i Privateje. Portrætteret paa Karton af Aksel Jørgensen paa Studentergaarden (1923).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1896 og i Folk og Mennesker 1919, jfr. Tider og Typer, I, 1907. G. Brandes: Saml. Skr., XV, 1905. P. V. Rubow i Tilskueren, 1923, I, S. 244—48, og København 16. Okt. 1924. Vald. Vedel i Tilskueren, 1924, II, S. 255—64.

raul V. Rubow.

Andersen-Høyer, Ulf Schack, f. 1887, Officer, Vaabentekniker. F. 24. Aug. 1887 i Kbh. (Johs.). Forældre: Billedskærmester, senere Oldermænd Hans Frederik Schack A.-H. (1857—1918, gift 2° 1911 med Anna Jensen, 1860—1926) og Kommunalærerinde Hedvig Sofie Hansen (1848—1908; Ægteskabet opløst 1901). Gift 9. Maj 1923 paa Frbg. med Astrid Angelica Lund, f. 28. Marts 1889 i Kbh. (Stefans), D. af Tømrermester Peter Kristian Charles L. (1866—1916) og Thora Rosalie Charlotte Hansen (1866—1912).

A.-H. tog polyteknisk Adgangseksamen 1904 og blev polyteknisk Kandidat 1910 med Elektroteknik som Speciale. Under Aftjeningen af Værnepligten ved Ingeniørregimentet blev hans Interesse for den militære Teknik vakt; han gennemgik derefter Officerskolens næstældste Klasse, blev Kornet Foraaret 1912 og Premierløjtnant i Artilleriet samme Efteraar. 1916—18 gennemgik han ældste Klases vaabentekniske Kursus. 1918 kom han til Hærens tekniske Korps og blev ansat ved Generaltøjmasterkvarterets Konstruktionskontor. 1923 blev han Kaptajn og 1930 ved General Nørresøs Afgang Oberstløjtnant og Chef for Konstruk-

tionsafdelingen. A.-H. har desuden virket som Lærer ved Officerskolen i Elektroteknik, Fysik, Ydre og indre Ballistik, traadløs Telegrafi m. m. 1920—21 foretog han paa det Larssen'ske Legat en stor Studierejse til Tyskland, Frankrig, Italien og England for at studere Vaabentechnik. Juni 1925 fik han Det krigsvidenskabelige Selskabs Prisedaille for en Afhandling om industriel Mobilisering. Ved Konstruktionen af den danske Hærs nye tunge Felt-*haubitz* og den nye 10,5 cm Kanon, der indførtes 1929—30, har han som den senere Generaltøj mester Ryes Assistent udført et meget betydeligt Arbejde, og senere har han forestaaet Indførelsen af det nye Luftmaalsskyts (75 mm) og den hertil fornødne kompli-*cerede* Instrumentering. — R. 1930. — Tegning af *Abougit* (1927) i *Privateje*.

Pod Vinding—

Andersen (-Jydstrup), Ole Peder, 1842—1902, Politiker. F. 26. Sept. 1842 i Jydstrup ved Ringsted, d. 10. Dec. 1902 paa Frbg., begr. i Jydstrup. Forældre: Gaardfæster Anders Olsen (1804—72) og Sidse Marie Hansdatter (1804—76). Gift 30. Juli 1873 i Jydstrup med Karen Kirstine Pedersen, f. 15. Marts 1851 paa Slettebjerggaard, Jydstrup, D. af Gaardfæster Peder P. (1813—76) og Ane Sørensen (1823—91).

A. voksede op i sin Fødegaard, som han overtog 1876. Hjemmet var kraftig præget af den gamle Bondevennebevægelse, med sejt bevarede Minder om gammel Undertrykkelse af Herremændene og Mistillid og Modsætning til Embedsmændene. A. bar til sine Dages Ende Præg deraf. Af Ydre var han høj, en Høvdingskikkelse, med et skarptskaaret, glatbarberet Ansigt; af Sind nøgttern, noget spotsk, kampglad, med Lethed til at finde Modstanderens svage Sted og Lyst til at stikke Kniven godt ind. Paa alle Punkter var han en Modstander af Grundtvigianisme og Højskole, søgende Modsætningen med samme Forkærlighed som Bjørnbakkerne i Jylland, begærlig efter positiv Viden, som han erhvervede gennem Selvsyn, Læsning og Rejser, en Foragter af Frasen. Med disse Forudsætninger var han selvskreven til tidligt at blive Fører i det radikale Midtsjælland i Kampen mod det store Hartkorn, Embedsmændene og Højre. Han var 1875 ^{m^e} til at stifte Ringstedegnens Landboforening og blev dens første Formand, to Aar senere Medlem af Sogneraadet og straks valgt til dets Formand, 1880 valgt ind i Sorø Amtsraad. N. A. blev han P. C. Zahles Efterfølger som Folketingsmand for Ringsted og sluttede sig paa Rigsdagen til Hørupperne. Han havde dog ikke let ved at være Partimand, selvstændig og kritisk som han var. Der kom et Modsætningsforhold mellem

ham og hans Vælgere, der ikke fandt ham radikal nok, og 1887 trak han sig tilbage. 1898 solgte han sin Gaard og flyttede til Frbg., hvorved han gik ud af Amtsraadet. I Hovedstaden deltog han en Del i Velgørenhedsarbejdet, bl. a. som Undersøger for Understøttelsesforeningen. Men det var ikke nok for hans Virketrang, og 1898 stillede han sig i Skelskør mod Kammerherre Otto Scavenius. I Mellemtiden havde han svajet noget politisk, nærmet sig Bojsen og det forhandlende Venstre, men havde ikke følt sig hjemme i denne Kreds og var atter gaaet til venstre, som hans Afstamning, Sindelag og Opdragelse gjorde naturligt. Ved Valget 1898 blev han støttet af begge Venstreretningerne og Agrarerne, som vilde erobre den gamle Kampkreds fra Højre. Han tog ogsaa Kredsen med en Majoritet paa kun 32 Stemmer efter en kraftig gennemført Valgkampagne og holdt den 1901, uagtet han i Mellemtiden havde stødt Agrarerne fra sig. Inden for Reformpartiet gik han mere og mere til venstre. Han talte ikke ofte i Salen, men øvede i Kraft af sin stærke Personlighed Indflydelse inden for Partiet. Betegnende for ham er en Ytring af ham omkring Aarhundredskiftet: »Mange af de yngre Bønder er af et blødere Stof end vi andre. Vi fik hvæsset Kløerne engang i gamle Dage, og de er endnu ikke bleven sløve siden.«

N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den dsk. Regering og Rigsdag 1901, 1901—03, S. 116—19. J. V. Christensen: Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie, V, 192., S. 210-20. c c ^^

Andersen-Lundby, Anders, 1840—1923, Maler. F. 16. Dec. 1840 i Lundby ved Aalborg, d. 4. Jan. 1923 i Munchen, begr. sst. (Nordfriedhof). Forældre: Husmand Anders A. (Uttrup) (1807—61) og Christine Johannesdatter (f. 1808). Kaldte sig 1864 A. Uttrup A., 1866—75 A. A., fra 1876 A.-L. Gift 15. April 1865 med Thora Adelheid Børgesen, f. 16. Okt. 1842 i Kbh. (Frels.), d. 5. Juli 1911 i München, D. af Grosserer Christen Møller B. (ca. 1800—72) og Serine Elisabeth Sørensen (d. 1868).

Sytten Aar gammel tog A.-L. Tjeneste hos en Købmand i Aalborg, der blev opmærksom paa hans kunstneriske Anlæg og i Sept. 1861 skaffede ham Midler til at rejse til Kbh. Han arbejdede her væsentlig paa egen Haand og fik ikke sin Uddannelse paa Akademiet; han maatte søge sit Erhverv ved at male Billeder af temmelig ringe Art og Værdi til smaa Kunsthandlere. 1864 udstillede han første Gang paa Charlottenborg. Fra 1870 begyndte han at vække Opmærksomhed med en Række Vinterlandskaber, der hurtigt gjorde ham til en i vide Kredse paaskønnet Kunstner. Med sin

Familie forlod han 1877 Danmark og slog sig ned i Miinchen, hvor han siden forblev, idet han dog jævnligt foretog Studierejser til Danmark og vedvarende deltog i Udstillingerne. Da Omdannelsen af Akademiet 1883 medførte Nyvalg af Medlemmer, og en stor og betydelig Kreds af Kunstnerne boykottede dette, blev A.-L. valgt til Medlem; han frabad sig Hvervet under Hensyn til de forhaandenværende Forhold, men erklærede, at han var villig til under normale Forhold at lade sig vælge; dette skete dog aldrig. Han vedblev med Forkærlighed at male Vinterlandskaber, nyfalden Sne i Skove eller Æltet i Vejene uden for en bayersk By, Billeder uden stærk Belysning og i brudte Farver. I Karakteren af sine Kompositioner og i sine Billeders Farveholdning har A.-L. vist et Syn paa Naturen, der i stedse højere Grad har fjernet sig fra andre danske Landskabsmaleres. I Sydtykland opnaede han en vis Popularitet, og hans Produktion blev oftere omtalt i tyske Fagtidsskrifter. Under Verdenskrigen, da den gamle Mand stadig forblev i Tyskland, fandt en Del af hans Malerier Vej til Danmark. — Tit. Professor (Bayern). — Mindesten med Portrætmedaillon af Villefrance paa Tomten for Fædrehuset i Lundby Bakker 1919. — Selvportræt (Ungdomsbillede, Akvarel). Malerier af Oscar Wergeland (ca. 1881) og Schaup Schweitzer (ca. 1911), alle i Privateje. Træsnit af C. Poulsen

sen 1884-

Karl Madsen (O. Andrup).*

Andersen Nexø, Martin, f. 1869, Forfatter. F. 26. Juni 1869 paa Christianshavn (Frels.). Forældre: Stenhugger Hans Jørgen A. (1837—1910) og Helene Christine Mathilde Mainz (1845—1927). Gift i^o 5. Aug. 1898 i Mellerup Valgmenighedskirke med Margrethe Thomsen, f. 31. Marts 1881 i Gesing ved Randers, D. af Proprietær Niels Nikolaj T. (f. 1857) og Anna Abrahamsen (1860—1918). Ægteskabet opløst. 2° 29. Nov. 1913 i Brønshøj med Margrethe Frydenlund Hansen, f. 9. Dec. 1889 paa Enø, D. af Lærer, senere i Haarlev, Peter Christian H. (1859—1912) og Christiane Cecilie Augustesen Frydenlund (f. 1866). Ægteskabet opløst. 3° 18. Marts 1925 i Konstanz med Johanna May, f. 22. Dec. 1902 i Karlsruhe, D. af Justitssekretær Wilhelm Friedrich M. (f. 1870) og Elisabeth Legler (f. 1874).

A. N. er paa fædrene Side af bornholmsk Bondefastamning. Med Farfaderen løsreves Slægten fra Jorden, han gjorde op med den sandede Gaard paa Balkalyngen ved Neksø og blev Fisker og Husmand ved Balkabugten. Moderen var en Smededatter fra Falster. Hendes Farfader var en indvandret Tysker fra Mainz.

A. N. kom til Verden i St. Annægade, »inde over Gaarden paa en

af disse Bagsale, hvor man kun har Udsigt til Himlen — og en endeløs Brandmur«. Herfra flyttede Familien i hans 3. Aar ind til Lægeforeningens Boliger. Hjemmet var fattigt, og A. N. — Nummer fire af elleve Børn — maatte gøre sig nyttig med alt muligt, løbe med Aviser, samle Spaaner paa Byggepladser og passe de mindre Søskende. Fra hans 8. Aar blev Neksø hans andet Barndomshjem. Det betød en helt ny Verden for ham: Stranden og Havet, de store Sildefangster, Strandinger («Jan Umb») og Bjærgninger af druknede og Vraggods. I Stenbruddet hjalp han Faderen ved Arbejdet. Straks efter Konfirmationsdagen maatte han ud at tjene, og trods sin Spinkelhed blev han fæstet som »Syslehorra« paa en større Gaard i Poulsker: »Landet herinde bag Neksø kender jeg, som kun Vogterdrengen lærer en Egn at kende———alting skinner uforgængeligt her, tændt engang for alle af Barnets almægtige Fantasi.« Men Arbejdet, der oversteg et Barns Kræfter, og de usle Tyendeforhold (Karlekamrene) nærrede i ham en dunkel Følelse af Oprør. Kun et Aar blev han i Pladsen, vandrede saa til Rønne, hvor han tingede sig i Skomagerlære. Halvfemte Aar stod han i Lære og arbejdede siden halvandet Aar ved Faget, men opgav saa af Friluft- og Bevægelsestrang Skomagerprofessionen for at blive Murer. Han kom an som Murerhaandlanger ved Bygningen af en Fabriksskorsten («Konge for en Dag»), og Sommeren 1891 arbejdede han ved en Granitkirke i Øster Marie. Hermed slutter A. N.s Haandværkeraar. Ad tilfældige Veje, men nødvendigt, som drevet af et Instinkt, var han ført mod boglig Dannelse og Aandsliv. Med Skolegangen havde det gaaet, som det bedst kunde, han forsømte Sommerhalvaaret og ofte om Vinteren, naar der tilbød sig et Job i Havnen: »Jeg tilegnede mig Tilværelsen ad naturlig Vej«. Paa egen Haand fandt han frem til Bøgerne. Ude paa Vogtermarken blev »Rocambole« og »Paris' Mysterier« sat til Livs. Som Skomagerlærling læste han i Smug de Bøger, han bragte den brystsyge Mester fra Lejebiblioteket, bl. a. Carit Etlar, Walter Scott og Drachmanns Sømandsfortællinger. De sidste Aar af 80'erne og Begyndelsen af 90'erne betegner det store Vendepunkt i A. N.s Udvikling, der gjorde ham fra Haandværker til Forfatter. To store Strømninger i Tiden: Socialismen og Højskolebevægelsen, greb ham samtidigt. Det blev en tysk Glarmestersvend, en glødende Tilhænger af »Internationale«, med hvem han arbejdede sammen ved Kirken i Øster Marie, der vakte ham til Bevidsthed som Proletar. A. N.s egentlige Kundskabs- og Dannelses tilegnelse gik de første Aar over Højskolen. Tilfældigt var han dumpet ind i Højskoleforeningen i Rønne og havde faaet et Tilflugtssted her. Takket være Offer-

villighed hos denne Kreds af Højskolefolk blev han i Stand til under Arbejdsløshedsperioder i Vintrene 1889—90 og 1890—91 at komme paa Højskolen i Øster Marie, hvor han fik fyldt Hullerne i Skolekundskaberne. Fra den lokale Højskole gik Vejen til selve Askov, hvor han i to Vinterhalvaar (1891—93) deltog i Undervisningen. Askov blev hans egentlige Højskoleoplevelse. Lærerne og ikke mindst Kammeratlivet med Tagkammerdiskussionerne gav ham et stærkt Indtryk af Idealisme og aandeligt Liv. Fra Askov fik han Foraaret 1893 Plads som Lærer ved Peder Møllers Friskole i Odense.

I disse Askov-Aar vaagnede A. N.s digteriske Evner og Drift. Enkelte Digte fik han trykt, saaledes »For de faldne« (Harbøre-fiskere druknede under Redningsarbejde), »Svanesang« og »Askov« i »Højskolebladet« (1893—94) og Mindedigtet »Trier« i Klaus Berntsens »Friskolens Tidende« (1894). Emnerne ligger inden for Højskolens Horisont, og Behandlingen har tydelige Mærker af Højskolens poetiske Omraade: Folkevisen, Grundtvig og Bjørnson. De markerer Højskoleelevens Stadium i A. N.s Udvikling, men ligger ikke i hans Forfatterskabs Vækstlinie. Det gør derimod Prosastykket »St. Hans Aften paa Bornholm«, det første trykte, vi har fra A. N.s Haand (»Fyns Tidende« 10. Juli 1893), den Rod, hvoraf hans Digtning er vokset op. Han har her Greb om det Stof, der i egentligste Forstand skulde blive hans. Det er de fattige svenske Arbejderes St. Hans Aften, der skildres, en Proletar-Dyrehavsbakke med voldsomme Optrin, Fuldskab og Slagsmaal. I den forsonende Slutningsscene med Sang af unge Kvinder fra Dalen, »der minder om en Tid, da Midsommerfesten var Hjerternes glade Dans over Lysets Sejr«, mærker man Højskoleeleven, men det er den unge Socialist, der sætter Punktum: »og saaledes skal det blive igen, naar den bornholmske Bonde bliver Arbejder«. Med Højskolen ser A. N. tilbage mod Poesiens tabte Land, men Udviklingen fremad mod Lykkedrømmens Virkeliggørelse gaar igennem Socialismen. Saaledes sammensmelter A. N. de to Aandsretninger, der i hans Ungdom kom til at forme hans Bevidsthed. Endnu il hans sidste Værk »Midt i en Jærntid« rækker Gammelgrundtvigianismen og Idealsocialismen hinanden Haanden (Gamle Ebbe og Niels Fisker) i Kamp mod Nutidens Materialisme. Fra Bornholms svenske Arbejderverden er ogsaa Stoffet taget til Novellen »Lotterisvensken«, hvormed A. N.s Digtning for første Gang (1894) fra famlende Forsøg hæver sig til varig kunstnerisk Form.

Denne hurtigt stigende Linie i A. N.s Udvikling afbrødes pludselig, da han Sommeren 1894 paadrog sig en ondartet Brystsygdom.

I et halvt Aar blev han plejet af Fru Molbech (Enke efter Chr. K. F. Molbech), hos hvem han havde boet i Askov, og takket være hendes Godhed kunde han rejse til Syden for sit Helbreds Skyld. Fra Efteraaret 1894 indtil Sommeren 1896 opholdt A. N. sig ude, de første Maaneder i Syditalien, Resten af Tiden i Spanien. For at tjene lidt Penge skrev han Rejsebreve hjem, der blev optaget i Provinspressen. Iblandt danske Spanienfarere (H. C. Andersen, Karl Larsen og Johs. V. Jensen) giver det A. N. hans Særstilling, at han har levet blandt Landets fattige Smaafolk, delt Kaar med dem; »Hverdagsliv i Spanien« er Fællestitlen for en Gruppe af Rejsebrevene. A. N. lærer i Spanien, »at Fattigdommen er international«, han bliver sig bevidst som international Proletar.

I den første Tid efter Hjemkomsten fægtede han sig igennem med tilfældigt, holdt Foredrag om Italien paa Møllerup Højskole ved Randers og havde et Par Maaneders Vikariat paa Silkeborg Seminarium. For at udvide sin Læreruddannelse gennemgik han det etaarige Kursus (Fagene Dansk, Engelsk og Verdenslitteratur) paa Statens Lærershøjskole i Kbh. 1897—98, s. A. som Johan Skjoldborg. I Marts 1898 overtog han nogle Timer ved Gregerens Realskole, og fra det følgende Skoleaars Begyndelse indtil Sommeren 1901 var han Lærer her i Dansk i de fire øverste Klasser. Samtidigt med sin pædagogiske Uddannelse og Virksomhed kæmpede han sig frem til en Position som Forfatter. »Lotterisvensken« havde han faaet tilbagesendt fra »Illustreret Tidende« som for ubetydelig, men med et Par Rejsebreve og to spanske Noveller slap han ind i Bladet (1895—96), og herfra gik Vejen til den egentlige Debut med Novellesamlingen »Skygger« (1898). Bogens Tyngdepunkt ligger i Almue- og Proletarnovellerne, men »Døds-kamp«, en psykologisk Studie af en Postfuldmægtig, der bliver vanvittig og begaar Selvmord af Skræk for at blive opdaget, har Interesse ved at markere A. N.s Sammenhæng med, hvad man i snævrere Forstand kalder 90'ernes Digtning. Allerede i Højskoleperioden havde A. N. opdaget Tidens nye Lyrik, og i selve »Taarnet« havde han 1895 faaet optaget Digtet »Retur«. I dette og i Digte som »Store hvide Anemoner«, »Dans«, »I Skumringstiden« og »Det første Stævnemøde« er Paavirkningen især fra Johs. Jørgensen tydelig. I Prosaen er det foruden med enkelte Noveller især med to større Fortællinger: »Det bødes der for« (1899) og »En Moder« (1900), og Romanen »Dryss« (1902), at A. N. slutter ind i Rækken af »Halvfemsere«. Hans Ophold i »den borgerlige Dekadences Lejr« blev kun et Gennemgangsstadium; med »Dryss« ender denne Linie i A. N.s Digtning som i en Blindgade. 90'ernes Digtning i

dens specielle æstetiske og individuelle Forfinelse er et Produkt af den litterære Byintelligens, den henter sine Figurer og Interesser fra de intellektuelles Kreds og bevæger sig i et borgerligt Kultur-milieu, saaledes ogsaa A. N. i sine Halvfemserbøger. Men A. N. er med sine dybeste Erfaringer bundet til Underklassen. Fra hans Fællesskab i Sorger og Glæder med »Armodens Børn« skyder hans Almue- og Proletardigtning frem, og i dette stærke Strømdrag skyllens Halvfemsermærkerne: den ungdommelige Pessimisme og overeksponerede Jegdyrkelse, bort. Halvfemserindividualismen skyder Ham, forvandles til hvad A. N. hos sine Læremestre, de store Russere, kalder »den ophøjede Individualisme«. Denne »Individualisme indenfor Totaliteten«, der udtrykker paa een Gang A. N.s Kunst-, Samfunds- og Menneskeopfattelse, er Forudsætningen for den mægtige Stigning i hans Digtning efter Aarhundredskiftet.

1901 opgav A. N. sin Lærervirksomhed for helt at ofre sig for sin Digtning. Han har siden levet som fri Mand af sin Pen alene. Haand i Haand med det egentlige Forfatterskab er gaaet en omfattende Journalistik. Hans Medarbejderskab ved den danske Presse fordeler sig paa »København« (1901—02), »Politiken« (1902—11), »Social-Demokraten« (1912—18 og fra 1924 indtil Dato) og »Klassekampen« (1919—20).

I den lange Periode indtil 1923 var A. N. bosiddende i Danmark, i Kbh.s Omegn og Forstæder, først Lyngby, senere i to Aarrækker i Espergærde, hvor han 1915—23 boede i Villa »Gryet« (Digtet »Den hjemvendte«). To større Rejser giver Perioden dens Indramning. 1902—03 var han paa ny i Italien og Spanien og fulgte i det store og hele Ungdomsrejsens Veje. Efteraaret 1922 var han fire Maaneder i Rusland. Spanienrejsen er skildret i »Soldage« (1903), der ligesom de ungdommelige Rejsebreve giver levende, lærerige Billeder af spansk Almueliv, men er i et andet kunstnerisk Format. Under Andalusiens Sol udluftes de sidste Rester hos A. N. af Halvfemsertrætheden. Ruslandbesøget er skildret i »Mod Dagningen« (1923), en rigtig Rejsebog, men samtidigt en Idébog og et aktuelt politisk Indlæg i den bolsjevikiske Verdenspropaganda. De to Rejsebøger er, trods Afstanden i Tid og Rum, som alt i A. N.s Forfatter-skab nøje forbundet. I dem begge er han »revolutionær Proletar«. Men den Samfundsomvæltning, som 1902 i Spanien kun er en Fremtidsspejling, er 1922 i Rusland blevet en Virkelighed. Den russiske Revolution betyder for A. N. intet mindre eller mere end Spørgsmaalet, om »Underklassens Drøm gennem endeløse Aar« nu skal virkeliggøres. Revolutionen bedømmer han efter dens Idé: det nøgne Menneske (o: Proletaren) genindsat i alle dets Rettigheder.

I Genopbyggelsesarbejdet — Fabrikkerne, Arbejderskolerne, Børneforsørgelsen — efterlyser han denne Menneskelighedens Idé. Den russiske Revolution forsyner ikke A. N. med nye Ideer, men bringer »Prøvelsens Stund«, der aktualiserer de gamle. Hans to smaa Kampskrifter fra 1919 mod det radikalt-socialdemokratiske Styre: »Nytaarstanker« og »Ringens sluttet? Det danske Socialdemokrati og den russiske Revolution«, giver kun aktuel Brod og derfor øget Slagkraft til det Tankeindhold, som digterisk havde faaet Udtryk i Skildringen af Pelles Prøvelsestid efter Løsladelsen fra Fængslet. Bogen »De tomme Pladsers Passagerer« (1921), der er tilegnet »det kæmpende russiske Folk«, er en Samling af samfundssatiriske Noveller fra *kele* Forfatterskabet, og selve Titelnovellen er bygget over nogle Sider i sidste Del af »Pelle Erobreren«. Den russiske Revolution og de sidste Aartiers Verdensbegivenheder har for A. N. Betydning af en uhyre Virkelighedsbelastning af Drømmen om Lykkelandet, der spænder Modsætningen mellem hans revolutionære Idealisme og det herskende Samfundssystem til det yderste. I hans Digtning virker Revolutionen som en mægtig Forstærker.

A. N. er ligesom sin Mester Henrik Pontoppidan Prosaist og Epiker. Hvad han har skrevet i bunden Form, har kunnet faa Rum i det lille Bind »Digte« (1926), og »Folkene paa Dangaarden« (1915) — i Danmark kun opført paa Aarhus Teater (1919) — er hans eneste Skuespil. En omfattende Novelledigtning angiver Forfatterskabets daglige Vande. Efter »Skygger« er fulgt: »Muldskud« (I—II, 1900—05), »Af Dybets Lovsang« (1908), »Barndommens Kyst« (1911), »Lykken«, en større Enkeltfortælling fra Bornholm (1913), »Under Himmelen den blaa« (1915), »Dybhavsfisk« (1918), »Undervejs« (1919) og den allerede nævnte »De tomme Pladsers Passagerer« (1921). Med sine Bornholmernoveller tilhører A. N. den moderne Hjemstavnsdigtning. I Skildringen af menneskelig Gru og Trods (»Frænke«, »Hovsmeden fra Dyndebye«, »Skæbne«, »Paradiset«) og i drastisk Humor viser han sig temperamentsbeslægtet med Jakob Knudsen og Johs. V. Jensen. Men ogsaa Aakjær og Skjoldborg, »Hyrdedrene fra dengang«, staar ham nær. A. N.s Hjemstavnsnoveller er dog ikke blot Bondedigtning, de skildrer ogsaa Havet med dets brogede Ring af Mennesker (»Døden«, »Bedstemand Blom«, »Tre Sønner«) og Arbejderne ved Stenbruddet (»Lotterisvensken«, »Lykken«). Af Proletarnovellerne, den anden store Hovedgruppe i A. N.s Novelledigtning, har en lille Flok hentet Figurer og Motiver fra den første Spanienrejse (»Som Børn«), men ellers er de knyttet til Kbh. »Proletaren« beteg-

ner hos A. N. ikke specielt Storbyens Arbejderunderklasse, men overhovedet alle dem, som staar uden for Samfundsgoderne og Institutionerne (Fattigper, Armodens Børn, Dybet). Han skildrer de forhutlede Eksistenser og Originalerne («Trækfuglene», «Gaardsangeren», «Murene»), Tjenestepigen («Frihedens Fe», «Kærlighedsbarnet») eller dem, som endnu ikke er indfanget af »Systemet»: Børnene («Lykken fra Lossepladsen», «Flyvende Sommer»). De egentlige Tendensnoveller markerer en rød Stribe gennem hele Novelledigtningen, de ypperste er Fabler eller Eventyr med symbolske Figurer («De tomme Pladsers Passagerer», »Guds Søn og Fandens Kælebarn»). Hele denne Novelledigtning er bragt samlet i Hus i en Trebindsudgave med Titlen »Muldskud« eller blot »Samlede Noveller« (1922—26).

Fra Novellernes Række hæver A. N.s Digtning sig med samlet Kraft i de to store Romanværker »Pelle Erobreren« («Barndom« 1906, »Læreaar« 1907, »Den store Kamp« 1909, »Gryet« 1910) og »Ditte Menneskebarn« («Barndom« 1917, »Lillemor« og »Syndefaldet« 1919, »Skærsilden« 1920, »Mod Stjærnerne« 1921). »I tolv Aar«, siger A. N. om Pelle i Forordet, »har jeg nu kælet for ham paa min Maade«. Værket er da ogsaa skudt op i lige Linie fra det første Prosastykke, der direkte er overgaaet i St. Hansaften-Kapitlet i »Barndom«, et Vidnesbyrd paa een Gang om Sammenhængen og Ekspansionen i A. N.s Digtning. Som den store episke Digtning Helte kommer Pelle med talrigt Følge, en hel Samfundsklasse. Med roligt Overblik behersker A. N. det hele Galleri af individuelt udførte Typer, saaledes at de tilsammen skaber Digtværkets bredt udførte Samfundsbaggrund: gammeldags Bondesamfund, Provinsbyens patriarkalske Haandværkerforhold og endelig Hovedstadens Industrisamfund i »den store Kamp« mellem Arbejde og Kapital. Fortællingen om Pelles Kampe og Sejre udvider sig saaledes til en stor Samfundsroman, et Prosaepos om Underklassens »endeløse Vandring mod Lykkelandet«. Dittes Historie er mindre af Omfang end Pelles, breder sig ikke i stadigt større Ringe, men forflytter sig gennem Punkter i Fattigdommens evigt graa Plan: den uægte Unge, Tøsen fra Hytterne, Lillepigen paa Gaarden, Tjenestepigen i Hovedstaden og den ugifte Moder i Armodens Hule. »Ditte Menneskebarn« er først udført som Skitse i Novellen »Kærlighedsbarnet« fra 1907. Ditte er tænkt som et kvindeligt Sidestykke til Pelle, og de to Værker løber i Begyndelsen parallelt. Men Proletardrengen og Proletartøsen i A. N.s Digtning rækker hinanden Haanden over det skæbnsvange Aar 1914. De forskellige Tidsbaggrunde giver som mægtige Klangbunde

de to Digtninge deres forskellige Tone. I de tre første Dele af »Pelle« genlyder det taktfaste Fodslag af det sejrrikt fremrykkende Socialdemokrati, og selv sidste Del, hvor det borgerligt-socialistiske Samfund underkastes en »Revision til Bunden«, faar sin lyse Slutning i Billedet af Pelles kooperative Arbejdersammenslutning, der lader skimte Konturerne af Fremtidsstaten. Lykkedrømmen tabes aldrig helt af Syne. Bevægelsen føres frem til Indgangen til det forjættede Land. Men »Ditte Menneskebarn« standser paa Revolutionens Rand. Mod Baggrund af det krigshærgede Europa og »det kæmpende russiske Folk« fik den lille Historie om »Kærlighedsbarnet« sin mægtige Udvidelse og sin sociale og menneskelige Patos. »Pelle Erobreren« er i Bund og Grund et Lykkeeventyr, en ny »Aladdin« og »Lykkeper«, men »Ditte Menneskebarn« blev en from Legende om Fattigdommens uendelige Rigdom, om Proletartøsen med Hjertets guddommelige Godhed og det gavmilde Skød, alles Lillemor.

A. N.s Digtning faar sin episke Bredde og sin store Linie i Menneskeskildringen fra sin Samhørighed med Tidens bevægede sociale Liv. Det er Masserne, der løfter Pelle og gør ham til Helt, og det er Dittes Lidelser for de andre, der lægger Helgenglorien om hendes Pande. Som »revolutionær Proletar« har A. N. i sin Digtning sit Stade uden for de aktuelle politiske Partier. Det er »det nøgne Menneske«, det vil sige det elementært menneskelige, som han viser i sine Figurer og deres Skæbner: »at dér hvor der trampes med hardest Hæl, maa spire frem en Menneskesjæl«.

1923 tog A. N. fast Bopæl i Tyskland i Allensbach ved Bodensøen. I stadigt højere Grad havde han følt sig draget mod Tyskland, hvor han baade før og under Verdenskrigen havde rejst paa Foredrags- og Oplæsningsturneer. Hans samlede Produktion foreligger i flere tyske — foruden mangfoldige andre — Oversættelser. A. N. tilhører Verdenslitteraturen.

Fra Tysklandsaarene stammer nogle Noveller med Motiver fra Efterkrigens og Efterrevolutionens Tyskland, der er indgaaet i Samlingen »De sorte Fugle« (1930), foruden Titelnovellen især »Frihedens Fé«, hvor Titelen ikke, som i den første Novelle af dette Navn, har ironisk, men symbolsk Betydning. Fra sin Udlændighed hjembragte A. N. Tobindsromanen »Midt i en Jærntid« (1929), der giver et satirisk Billede af den danske Bonde, Andelsbonden, under Krigsaarenes »Dans om Guldkalven«. A. N. tager heri Traaden op fra Tiden før Opbruddet fra Danmark. Romanen er udarbejdet over Novellen »Og hvad saa mere« (kun trykt i »Martins Maanedshfte«, 1922).

Foraaret 1930 vendte A. N. tilbage til Danmark og slog sig ned i Udkanten af Hillerød. I Efteraaret 1931 foretog han en ny Ruslandrejse. — A. N. er Medlem af Samara Sovjet og Æresborger i Allensbach. — Maleri af Aug. Tørsleff (1913) paa Fr.borg. Bronzebuste af Arthur Zweiniger (1912).

Selvbiografisk: Indledning til Jakob Hansen: Golgatha, udg. af A. N. 1912. Den danske Folkehøjskole i Social-Demokraten 28. Dec. 1913. Ungdomsaaar i Nationaltid. 12. Maj 1915. Til Askovs 50-Aars Jubilæum i Verden og Vi 22. Okt. 1915. Om Pelle Erobreren i Den nye Litteratur 3. Okt. 1923. Ein Besuch bei Strindberg i Das Inselfschiff, I, 3. Hft., Febr. 1920, S. 143—50. Et lille Kræ, 1932. Schwarze Erde, Novellen. Mit einem autobiograph. Nachwort (Reclams Universal-Bibl. Nr. 6716), 1926. En Ildprøve. En Barndomserindring, i Social-Demokraten 4. Sept. 1932. — Pelle der Erobrer i Das Inselfschiff, II, 1. Hft., Okt. 1920, S. 20—26. Pelle der Erobrer als selbstbiographisches Werk i Menschen und Menschenwerk, II, 1925, S. 255 ff. Die schone Litteratur, 1. Hft., 1930, S. 17—23 (af Nikolaus Schwarzkopf). Bibliografi sst. af Ernst Metelmann. Henning Kehler: Kronik og Kritik, 1922, S. 167—90. Clara Madsen: The social philosophy of M. Andersen Nexø i Scandinavian Studies and Notes Febr. 1932. Chr. Rimestad: Digtere i Forhør, 1906. K. K. Nicolaisen: Martin A. N., 1919.

..
Oluf Fnis.

Andersen-Rosendal, Johan Frederik, 1839—¹9°6> Landmand, Agrarpolitiker. F. 17. Juli 1839 i Uby ved Kalundborg, d. 2. Dec. 1906 i Odense, begr. sst. Forældre: Skolelærer Niels Andersen (1796—1864) og Maren Folmersdatter (1799—1880). Navneforandring 16. Maj 1900. Gift 15. Okt. 1861 i Fuglslev med Holgine Bolette Marie Andersen, f. 13. Dec. 1843 i Fuglslev, d. 19. Febr. 1916 paa Sophienlyst ved Helsingør, D. af Lærer Mads A. (1812—79) °g Marie Caroline Petersen (1815—94).

A.-R. blev efter Faderens Ønske Seminarist allerede i 19 Aars-Alderen og virkede en halv Snes Aar som Lærer forskellige Steder paa Sjælland; han havde imidlertid en saa levende Interesse for Landbruget, at han opgav Lærergerningen og 1871 købte den noget forsømte Gaard Rosendal ved Beldringe i Nærheden af Odense. Det var et dristigt Skridt, da A.-R. udelukkende arbejdede med laant Kapital, men han gennemførte med Mod og Dygtighed en intensiv Drift, hvor der udelukkende toges Hensyn til Bedriftens Rentabilitet og ikke til landlige og stedlige Traditioner. A.-R. var dygtig til Regning og i Besiddelse af et udpræget Forretnings-talent. Virksomheden paa Rosendal gjorde ham til en velstillet Mand; hertil bidrog navnlig, at A.-R. gennem en Aarrække drev en meget indbringende Fællesmejerivirksomhed. Halvandet Aar før sin Død solgte han Gaarden og flyttede til Odense.

A.-R. kom snart til at indtage fremtrædende Pladser i det

offentlige Liv paa Fyn. Han blev Sogneraadsformand, Amdsraadsmedlem, Medlem af Direktionen for den nordfynske Jernbane, for hvis Anlæg han var meget virksom; han blev Kreditforeningsdirektør, 1882—92 var han en virksom Næstformand i Fyns Stifts patriotiske Selskab. Fra 1887 til sin Død var han Formand for Statstyreskuekommissionen i Fyns Stift. Han gled dog sjældent stille ind i et Tillidshverv; der stod ofte Gny om hans Navn og Optræden; han var en oppositionel Natur, der følte Trang til at bane Vej gennem Fordomme og til at jævne Forhindringer. Hans Sans for Økonomi og Forretning førte ham ind paa nationaløkonomiske Spørgsmaal. I Dagblade, Tidsskrifter og selvstændige Piecer samt i Foredrag behandlede han Møntforhold, Rentefod, Kreditforhold, Toldspørgsmaal og Politik. Som Skribent og Taler optraadte han med Kraft og Myndighed; hvor Situationen krævede det, kunde han dog ogsaa vise Snildhed, Lune og Snarraadighed. Han var Medlem saavel af de Toldkommissioner, der nedsattes af Landhusholdningsselskabet 1887 og 1893, ^{som} af den ^{af} Regeringen 1899 nedsatte Toldkommission. — 1902 blev han opstillet som Kandidat ved Landstingsvalget i 6. Kreds, men blev ikke valgt. Hans Navn er især knyttet til Agrarbevægelsen. Han maa betegnes som den egentlige Stifter af Danmarks Agrarforening (1893). Med stor agitatorisk Kraft førte han denne Sag frem paa Møder over hele Landet; han blev Foreningens Vicepræsident og var 1896—1903 dens Præsident, i hvilke Stillinger han lige over for Lovgivningsmagten udførte et stort Arbejde for at hævde Agrarpolitikens Betydning. A.-R. udgav bl. a. »Rentefodens regulerende Indflydelse« (1886), »Om det danske Landbrugs Driftskredit« (1886) og »Om Agrarpolitikens Fremkomst« (1893), 1886—88 redigerede han »Medlemsblad for De fynske Landboforeninger«, dét første Aar dog sammen med A. N. Andersen. A.-R. var en Kampens og Arbejdets Mand; han havde ikke det vennesele Sindelag og nød ikke den umiddelbare Sympati som f. Eks. Malthe Ahlmann, med hvem han samarbejdede i Toldkommissioner og i Agrarforeningen, men alle anerkendte hans udmærkede Evner og skarpe Forstand, ligesom hans gode Arbejde i Samfundets Tjeneste blev paaskønnet. — Etatsraad 1904. — R. 1882. — Mindesten paa Graven med Bronzeportrætbuste af Th. Edelman 1907.

Ugeskr. ff. Landm. 1906, S.; 725 f.

Anton Christensen.

Andkjær, Peder Hansen, 1820—1890, menig Dragon. F. 22. Maj 1820 i Andkjær, Gaverslund Sogn, d. 7. Juli 1890 i Vejle, begr. sst.

Forældre: Væver og Husmand Hans Pedersen (f. ca. 1792) og Anna Marie Andersdatter (f. ca. 1794). Gift 18. Dec. 1851 i Vejle med Kirsten Marie Knudsdatter, f. 2. Sept. 1824¹ Viuf, d. 16. Marts 1914 i Kbh., D. af Husmand Knud Hansen (d. 1850) og Trine Sørens datter.

A. blev Rekrut ved 3. Dragonregiment i Aarhus 1843 og overgik til Krigsreserven 1847. Efter sin Indkaldelse i Marts 1848 tildeltes han Løjtnant Jagds Frikorps, Det nordslesvigske Patrouillekorps, og gjorde Tjeneste her som Chefens Ordonnans. Under et Patrouilleridt, hvor han alene var sendt ud i Egnen Syd for Bevtoft, lykkedes det ham at saare og tilfangetage en rekognoscerende fjendtlig Officer, Kaptajn, Greve v. Reichenbach af det v. d. Tannske Frikorps. Ogsaa ved andre Lejligheder viste A. sig som en modig Soldat, og ved Revuen paa Leerbæk Mark 13. Sept. 1848 modtog han Sølvkorset af Kong Frederiks egen Haand, idet Kongen udtalte, at »saa længe Danmark fostrer Sønner som A., saa faar Tyskerne ikke Bugt med os.« Hjemkommen til Garnisonsbyen Aarhus fik han af Byens Borgere overrakt et Guldur med Kæde som Tak for sin Daad. I Jan. 1851 hjemsendtes A. og bosatte sig — efter at have arbejdet nogle Aar i sin Fødeby — i Vejle, hvor han levede i smaa Kaar, først som Gaardskarl, senere 12 Aar som Dagkører, indtil han 1878 var for svag til at arbejde længere. — 26. Juni 1891 rejste Vejle Borgere en Mindesten over hans Grav paa Byens gamle Kirkegaard. — DM. 1848.

J. H. Jagd: Det nordslesvigske Frikorps, Dannebrog, II, 1882, S. 545 ff. Vort Forsvar, 1903, S. 559, 597- *Rockstroh.*

Andreasen, Niels, f. 1877, Politiker, Redaktør. F. 30. Nov. 1877 i Løvet ved Bryrup. Forældre: Husmand og Væver Kristen A. (1836—1917) og Elise Marie Pedersen (1842—1923). Gift 27. April 1900 i Bryrup med Sophie Kirstine Rasmussen Overby, f. 28. Marts 1878 i Vinding ved Brædstrup, D. af Træskomager Rasmus Jensen (1838—1908, gift 2° med Kirsten Marie Pedersen, 1845—1913) og Jensine Kirstine Jensen (d. 1880).

A. voksede op i et politisk interesseret, grundtvigsk Smaakaars-hjem og begyndte at læse til Lærer paa Silkeborg Seminarium (1893—94). Han afbrød imidlertid sin Uddannelse, var en Tid Hjælpelærer og derefter Journalist ved et Par Venstreblade, men ansattes fra Nytaar igoo ved Harald Jensens Mellemkomst som Lokalredaktør ved »Social-Demokraten« i Holstebro, en Aflægger af J. P. Sundbos »Vestjyllands Social-Demokrat« i Esbjerg. Lige-som Sundbo var han under Indtryk af Landarbejdernes fattige

Kaar kommet ind paa Politik og blevet Socialdemokrat. Allerede 1901 blev han Medlem af Socialdemokratiets Hovedbestyrelse, hvor han sad til 1916. 1903 flyttedes han som Redaktør til Kolding, og 1905—19 var han Redaktør af »Sydsjællands Social-Demokrat« i Næstved. Han var baade som Taler og Journalist en betydelig agitatorisk Kraft, folkelig, følelsesfuld i sin Udtryksform. Hans Artikler gik ikke sjældent igen i hele Arbejderpressen. — Ved Folketingsvalget 1906, da Socialdemokratiet mere end tredoblede sit Stemmetal, erobrede den unge Redaktør, der selv endnu ikke var Folketingsvælger, Næstvedkredsen, og sammen med Th. Stau-ning, Lauritz Rasmussen o. fl. var han med i det nye Hold af Mænd, der nu rykkede ind paa Rigsdagen og frem i Partifronten. Paa Rigsdagen var han Partigruppens Sekretær 1906—13 og kom efterhaanden ind i adskillige Udvalg og Kommissioner. Blandt de Sager, han især har beskæftiget sig med, er den sociale Lovgivning (Hjælpekasseloven 1907), Jernbanespørgsmaal (Lov om Jernbane-anlæg 1908), derunder ikke mindst den midtsjællandske Bane, Bankanliggender (den første Banklov 1919), Luftfart. — 1909—19 var han Medlem af Næstved Byraad og interesserede sig ogsaa kommunalt først og fremmest for de gamle og fattige. Da Hans Nielsen 1919 blev Redaktør af det nye Blad »Klokken 5«, overtog A. hans Stilling som Bureau-Leder og Hovedstadskorrespondent for den socialdemokratiske Provinspresse og flyttede til Kbh. Han forlod Journalistikken, da han 1924, efter Ministeriet Stau-ning's Dannelselse, valgtes til Formand for Folketingets Finansudvalg, en Stilling, han beklædte 1924—26 og 1929—32, da Sygdom nødte ham til at udtræde af Udvalget. Han har Sæde i flere vigtige Institutioner som Jernbaneraadet, Luftfarttraadet, Landbrugsslotte-riets Kontrolkomité, Tilsynsraadet for Kongeriget Danmarks Hy-pothekbank, Hedeselskabet. Blandt socialdemokratiske Politikere er A. noget for sig selv. Han har bevaret sin Barndoms grund-tvigske Kristendom og har lejlighedsvis talt fra Prædikestolen i Hovedstadens Kirker. Vennesæl og hjertelig og med en sjælden Hukommelse for Mennesker og Sager røgtede A., saa længe Helbredet slog til, det betydningsfulde Hverv, som er betroet en Finansudvalgsformand. — Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag (1923) og paa Herman Vedels Grundlovsbillede (1918), begge i Rigsdagen. Malerier af Oscar Matthiesen (1918) og Kai Mottlau (1931). Tegning af Lars Nielsen, Hirshals (1930).

Andresen, Hans Albert, 1834—1913, Aktuar. F. 28. April 1834 i Kbh. (Holmens), d. 27. April 1913 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Skræddermester Andreas A. (1802—76) og Birgitte Dahlgreen (ca. 1800—72). Gift 30. Juli 1861 i Cottingham, Yorkshire med Elizabeth Issott, f. 8. Sept. 1837 i Beverley, England, d. 8. Juni 1915 i Kbh., D. af Malermester Joseph I. og Sarah.

A. blev Student 1854 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, cand. phil. 1855, tog Adgangseksamen til den militære Højskole og blev cand. polyt. (i Mekanik) 1861. Allerede 1858 blev han Lærer (og Inspektør) ved den Skole, hvorfra han var dimitteret, og sin Virksomhed her opgav han først 1874. Forinden (1871) var han imidlertid — samtidig med, at de to ældre Statsanstalter for Livsforsikring omdannedes til Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871 (senere Statsanstalten for Livsforsikring) — blevet knyttet til den nye statslige Forsikringsanstalt som Beregner. I denne Stilling havde han særlig Ansvar for den praktiske Udformning af det for Anstalten ved Loven af 1871 skabte nye Grundlag, og Arbejdet hermed ledede han saa dygtigt, at han 1888 fremmedes til Stillingen som Direktionens matematikkyndige Medlem. Som saadan virkede han til 1906, da han paa Grund af Alder tog sin Afsked.

I en vis Forbindelse med A.s egentlige Livsgerning som Forsikringstekniker staar det, at han fra 1891 i en Aarrække var Formand for Repræsentantskabet i Huslejeassuranceselskabet i Kbh., men i øvrigt udfoldede han uden for Forsikringsvæsenets Omraader en mangesidet Virksomhed i faglige Foreninger og Institutioner med sociale Formaal. 1865 var han saaledes Medstifter af Foreningen Fremtiden, 1866—74 sad han i Industrieforeningens Bestyrelse, 1877 deltog han i Stiftelsen af Teknisk Forening, af hvis Tidsskrift han 1878—1903 var Redaktør, og 1882 var han Medstifter af Kreditforeningen af Grundejere i Kbh. og Omegn, af hvis Repræsentantskab han var Medlem **til** sin Død. Han sad desuden i Direktionen for de Massmannske Søndags-skoler, var Medbestyrer af det Reiersenske Fond, sad i Bestyrelsen for den Letterstedtske Forening og for Hjælpeforeningen for kvindelige Haandarbejdere og var Medlem af Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. Endelig kan nævnes, at han 1878—84 var Medlem af Kbh.s Borgerrepræsentation, hvor hans tekniske Indsigt ikke var uden Betydning. A. har ogsaa udfoldet en ret omfattende Virksomhed som Forfatter af populære Skrifter og som Oversætter — navnlig fra Engelsk — saa vel af teknisk som af æstetisk Litteratur (Dickens).

Naar A. kom til at gøre sig gældende paa saa mange og vidt forskellige Omraader, skyldtes det ikke blot hans rent tekniske Dygtighed, men tillige hans sunde praktiske Blik for alle livets Forhold, hans Væsens Jævnhed og Elskværdighed og hans betydelige Evne til at omgaas Mennesker. — Virkelig Etatsraad 1907. — R. 1892.

De Statsgaranterede Danske Livsforsikrings-Anstalter, 1892, S. 364. Dansk Forsikrings-Tidende 3. Maj 1913. Berl. Tid. 28. April s. A.

Chr. Thorsen (C. Nyrop).

Andresen, Carl Christian, 1812—70, Forstmand. F. 3. Nov. 1812 i Egebølle, Dannemare Sogn, d. 9. Maj 1870 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Skovrider paa Baadesgaard Otto Jørgen A. (ca. 1785—1826) og Christence Jessen (ca. 1789—1862). Gift 30. Aug. 1844 i Thisted med Mette Jørgensdatter Starck Baun, f. 29. Maj 1819 i Thisted, d. 13. Maj 1913 paa Frbg. (gift i^o ca. 1836 med Farver Hans Starck, ca. 1810—69, han gift 2° 1846 med Christiane Johansdatter Vinding, 1822—1908), D. af Slagter, senere Vandmøllejer Jørgen Andersen Kiil, ogsaa kaldet Baun (d. tidligst 1841) og Ellen Cathrine Christensdatter Bunk(e) (ca. 1788—1830).

A. blev Forstkandidat 1838. Svageligt Helbred fra Ungdommen og daarlige økonomiske Kaar efter Faderens tidlige Død vanskeliggjorde hans Studium. En udpræget Interesse for Naturvidenskaberne uddybede han efter Eksamen ved Selvstudium og Manuduktion. Han fik Bestalling som Landmaaler 19. Okt. 1839. Sammen med Skovrider Wellendorff besøgte han paa Rentekammerets Foranstaltning de skadelidte Omraader ved Agger, efter at Stormen havde forvoldt adskillige Ødelæggelser der og indgav 1. Febr. 1840 paa Opfordring af Jonas Collin en udførlig Beretning derom til Rentekammeret. Paa dette Grundlag bestemtes det ved kgl. Resolution, at der skulde foretages Kystsikringsarbejder ved Aggerkanalen, og det blev overdraget A. at forestaa disse Arbejder. 1844 udnævntes han endvidere til Sandflugtskommisær for Hassing og Refs Herreder. Han tog sin Afsked 1. April 1868 og flyttede til Kbh. — Med sin Kærlighed til og Forstaaelse af Naturen kastede A. sig med Iver over Studiet af Klitterne, som han ved Rejser i det øvrige Land foruden i Tyskland og Holland erhvervede sig et dybere Kendskab til. Hans Hovedarbejde er det betydelige og originale Værk »Om Klitformationen og Klitternes Behandling og Bestyrelse«, der udkom 1861 med ministeriel Understøttelse og er tilegnet hans »uforglemmelige Velgjører« Jonas Collin. Samtiden forstod ikke Værdien

af A.s Arbejde og stillede ham i Skygge for H. C. Riegels. Denne Tilsidesættelse i Forbindelse med et medfødt tungt Sind og svage-
ligt Helbred førte til, at A. døde som en syg og nedbrudt Mand,
i de sidste Aar kun optaget af et floristisk Studium, som han
gennem mange Aar havde ofret et stort Arbejde. — Virkelig
Kammerraad 1851.

A. Oppermann i Tidsskr. f. Skovbrug, X, 1889, S. 244. V. Pinholt i Tidsskr.
f. Skovvæsen, XV, 1903, S. 131—49. Carl Christensen: Den danske Botaniks
Hist., 1924-26, I., S. 497; II, S. 318 (Bibliografi). c ^ ^ ^ ^

Andresen, Christopher Schrøder, 1760—1832, Præst. F. 3. April
1760 i Rønne, d. 18. Maj 1832 i Kerteminde, begr. sst. Forældre:
Generalauditør, adjungeret Amtmand Christian A. (1720—77) og
Michella Ottilia Schrøder (1739—1823). Gift 16. Sept. 1789 i
Rønne med Louise Catharina Nansen, f. ca. 1760, d. 30. Juli 1833
i Kerteminde, D. af Major, senere Oberstløjtnant og Kommandant
paa Bornholm Hans Michelsen N. (1723—87) og Louise von
Berbandt (1739—66).

A. blev Student fra Helsingør 1775 og tog 1779 filologisk Em-
bedseksamen; 1781 fik han Valkendorfs Kollegium, men blev 1783
en Tid lang angrebet af en Sindssygdom, som han siden paa
interessant Maade har beskrevet. 1787 tog han baade teologisk
Embedseksamen og Magistergraden og blev s. A. Rektor ved Rønne
Latinskole. I denne Stilling indlagde han sig megen Fortjeneste.
Skolen fik sin tidligere Dimissionsret til Universitetet tilbage, og han
fik tilvejebragt et bedre Skolelokale. I sine Kundskabskrav til
Disciplene var han streng, men viste sig i øvrigt som en Ven af mil-
dere Skoletugt. 1805 udnævntes A. til Sognepræst i Vissenbjerg,
hvorfra han 1820 forflyttedes til Kerteminde og Drigstrup. Paa det
sidstnævnte Sted havde der allerede i længere Tid været holdt gude-
lige Forsamlinger, men just i Aaret før A. blev Præst her fik disse et
større Opsving, idet de vakte fandt en Fører i Husmand Christen
Madsen fra Bregnør i Drigstrup Sogn. A. forsøgte ud fra sit rationa-
listiske Standpunkt at bekæmpe Bevægelsen, men forgæves. Befolk-
ningen delte sig i to Partier, og de vakte rejste haarde Anklager
mod A. Bl. a. skrev Chr. Madsen i et Brev til Dronningen, at deres
Præster, der skulde vise dem til et gudfrygtigt Liv, henviste dem til
Drik, Spil og Dans. For denne og andre Ytringer blev der anlagt
offentlig Sag mod Chr. Madsen, og da der blev Tale om at ophæve
denne, modsatte A. sig det, da flere af hans Sognefolk under Eds
Tilbud havde tiltraadt de grove Beskyldninger mod ham. Sagen
endte 1829 ved en Højesteretsdom, der idømte de anklagede Mulkter.

Kort efter døde Chr. Madsen, og A. nægtede at holde Ligtale over ham. — En af A.s foresatte, Amtsprovst Lutken, kalder ham »en lærd, yndet og højst godmodig Lærer«, og hans Optræden over for de vakte maa for en Del forklares ud fra deres egen Hensynsløshed. — Tit. Professor 1800.

Iris og Hebe, 1802, IV, S. 173—90. Saml. til Fyens Hist. og Topogr., III, 1865, S. 32 ff., 61. L. Koch: Den danske Kirkes Hist. 1817—54, 1883, S. 33 ff. Fr. Nygård: Kristenliv i Danmark gennem hundrede Aar, 1897, S. 189 ff. Bornholmske Saml., VII, 1912, S. 82 ff.; XVIII, 1927, S. 45 ff. C. S. Andresen: Min Sindssygdом i Aaret 1783, udg. af Vilh. Maar, 1925.

Bjørn Kornerup (L. Koch).

Andresen, Claus, 1751—1816, Forfatter. F. 1751, d. 1. Juni 1816 i Østerlarsker, begr. sst. Fader: Toldkontrollør i Helsingør (fra 1755) Jørgen A. (ca. 1720—78; gift 2° 1756 med Karen Wedege, d. 1801). Gift 10. Okt. 1787 i Kbh. (Frue) med Frederikke Lovise Bernth, f. 28. Marts, døbt 1. April 1767 i Kbh. (Frue), D. af Kommissionær (Købmand) Lauritz B. og Marie Henriette Ebeltoft.

A. blev Student 1772 fra Helsingør, Degn paa Christiansø 1787, i Østerlarsker og Gudhjem 1790. Om hans Liv vides i øvrigt ikke stort andet, end at han øjensynlig har ført et muntert og fugtigt Bohemieliv i Kbh., siden har kæmpet med trange Kaar og for-gæves søgt Befordring til et Klokkerembede. Han udsendte 1786 et Bind »Poetiske Forsøg«, der i den følgende Snes Aar efterfulgtes af en lang Række enkelte Digte, der offentliggjordes i Tidsskrifterne »Morgenposten«, »Iris« og »Iris og Hebe«. A. er som Digter tydelig paavirket baade af Ewald og Wessel. Den førstes Indflydelse mærkes i de alvorlige Poesier, som f. Eks. Arien »Naar Biergets Top viiser Auroræ guldglindsende Komme«, der er kopieret efter »Rungsteds Lyksaligheder«. Ligheden med Wessel kommer bl. a. frem i de talrige komiske Fortællinger. Det komiske Syngestykke »Kiel der pigerne«, der optager omtrent Halvdelen af »Poetiske Forsøg«, er en, i øvrigt ikke særlig betydelig Parodikomedie i Smag med »Kærlighed uden Strømper« og »De brutale Klappere«. A. er en behændig Poet, fra hvis Pen Versene flyder let og naturligt. Han har været i Besiddelse af et utvivlsomt Talent, som dog aldrig er kommet til rigtig Udfoldelse.

Hans Brix og C. Behrend i Jyllandsposten 7. og ig. Febr. 1910. C. Behrend i Bornholmske Samlinger, VI, 1911, S. 81—96. „ p „•

Andresen, Mathias, 1858—1916, Litterat og Bogsamlingsleder. F. 30. Aug. 1858 i Adsbøl, Sundeved, d. 1. April 1916 i Kiel, begr.

i Aabenraa. Forældre: Kaadner Jørgen A. (1815—1903) og Christine Staugaard (1818—90). Gift 20. Jan. 1898 i Kolding med Margrethe Junggreen, f. Aarøe, f. 7. Juli 1857 i O. Løgum (gift i^c med Tobaksfabrikant Johan Junggreen, 1857—93), D. af Gaard-ejer Lauritz A. (1819—72) og Juliane Erichsen (1818—87).

A. blev uddannet til Lærer paa Tønder Seminarium 1877—80. Fra 1880 var han Lærer i Ravsted, men tog 1887 sin Afsked uden Pension, da hans danske Sindelag gjorde ham Stillingen uudholdelig. Der blev hurtigt lagt Beslag paa hans Arbejdskraft. Den danske Presse trængte haardt til veluddannede Medarbejdere, og »Dannevirke-Freja«, der paa dette Tidspunkt havde store Vanskeligheder at kæmpe med, knyttede ham til sig som Lokalredaktør for »Freja« i Aabenraa (1888—92). Ved C. F. Monrads Død valgtes han 1889 til Medlem af Sprogforeningens Bestyrelse og med Jens Jessen som Modkandidat til Leder af Bogudvalget. Dette Valg og senere A.s Valg til Foreningens Formand (1900—16) betød i dens Arbejde en Ændring af Kursen i mere folkelig Retning. Sprogforeningens Virksomhed er op til Verdenskrigen præget af A. Han næsten fordoblede Bogsamlingernes Antal, han begyndte den store Spredning af dansk Læsning gennem Boggaver (Julehæfter, Billeder og Skolebøger), han forestod selv Bogindkøbene — den sidste Gren af hans Virksomhed udfordrede lejlighedsvis til Kritik. Paa H. P. Hanssens Initiativ fik Sprogforeningen eget Hus i Aabenraa 1900; da det nye Folkehjem rejstes 1910, var A. den nøjeregnende og paapasselige Bygherre. — Det danske Folkeoplysningsarbejde har han yderligere ydet store Tjenester ved Udgivelsen af »Illustreret Børneblad for Nordslesvig« (1890—1900), der blev Hjemmene en stor Støtte i Aarene efter, at Danskundervisningen var forsvunden fra Skolerne, ved sammen med J. Fausbøl og J. N. H. Skrumsager at udgive og redigere »Sprogforeningens Almanak« fra 1893 og ved at udvide og senere omarbejde »Den blaa Sangbog«. — I det direkte politiske Arbejde var hans Andel mindre; 1903 var han dansk Kandidat i Flensborg-Aabenraa Kredsen. En længe næret Plan om en Rejse til udvandrede Landsmænd i U.S.A. virkeliggjorde han 1911. — Maleri paa Folkehjem i Aabenraa.

Niels Hansen i Sprogforeningens Almanak, 1921, S. 5—21. K. Rosendal i Håbets Mænd, 1923, S. 299—303. P. Andresen i Højskolebl. 28. April 1916. M. C. Mathiesen i Vor Fremtid, I, 1908. Sprogforeningens Aarsberetn. (ved Jakob Petersen) 1929-30. Hans Lund.

Andresen, Andreas Peter, 1771—1832, Købmand og Forfatter. F. 1. Marts 1771 i Flensborg, d. 16. Okt. 1832 sst., begr. sst. For-

ældre: Købmand Hans Christian A. (1728—99) og Catharina Jordt (1749—1815). Gift 29. April 1794 i Husum med Agathe Catharina Jebsen, f. 30. Sept. 1775 i Husum, d. 9. Sept. 1834 i Flensborg, D. af Borgmester i Husum Josias J. (1735—1817) og Agathe Catharina Nansen (ca. 1750—1813).

A. drev en større Købmandshandel i sin Fødeby og indtog en anset Stilling i det flensborgske Borgerskab. Han var Stifter af (1799) og Chef for Byens borgerlige Christiansgarde, blev 1814 Raadmand og 1832 lige før sin Død valgt til Anden-Borgmester. I lokale Blade og Tidsskrifter har han skrevet om mangeartede Emner, dog som Regel i Tilknytning til Fødebyen. Som Forfatter til en Række Viser og Kantater i Tidens almindelige Stil vandt han stor Yndest. Den dansk-patriotiske Stemning i Flensborg i det 19. Aarhundredes første Menneskealder fandt i hans tyske Vers et levende Udtryk. — Agent 1828 med Rang som virkelig Kancelliraad. — Maleri i Flensborg Kunstindustrimuseum.

P. Lauridsen i Tilskueren, 1889, S. 381". Neuer Nekrolog der Deutschen, X, 2, 1834, S. 725 ff. ± D J ø r g e n s m (Hans Lund*).

Andresen, Viggo Valdemar Julius, f. 1870, Tandlæge, Professor. F. 31. Maj 1870 i Kbh. (Helligg.). Forældre: Guldsmedesvend, senere-mester Johan Peter Nicolai A. (1844—96) og Rosalie Josephine Christensen (1844—1913). Gift 31. Maj 1895 i Kbh. (Johs.) med Arvida Conradine Christiane Claésson, f. 13. Juni 1875 * Kbh. (Johs.), D. af Tandlæge Arvid Conrad C. (1846—92) og Christiane Serine Mortensen (1846—1926).

A. tog Tandlægeeksamen i Kbh. i Maj 1889, udførte derefter Assistenttjeneste i Danmark og Schweiz, praktiserede i Vejle 1889—92, i Kbh. 1892—1925, var Tandlæge ved Righospitalet 1910—17, Censor i Anatomi ved Tandlægeskolen i Kbh. 1910—17. Han blev korresponderende Medlem af Deutsche Gesellschaft für Orthodontie 1912, Dr. med. dent. h. c. ved Universitetet i Wiirzburg 1923, Professor i Orthodontia ved Norges Tandlæge-Højskole 1927. — Han har udgivet »Tandretning. Ortodontisk Tandlægekunst ved dento-faciale Deformiteter« (1914) og »The physiological and artificial mineralization of the enamel« (1926) samt skrevet et meget stort Antal fagvidenskabelige Artikler i inden- og udenlandske Tidsskrifter, af hvilke fremhæves Undersøgelser ang. Salivas Rhodanindhold, et Bidrag til Cariesprofylaxen, Profylaktisk Mineralisation af Emaillen, Forslag til en effektiv Cariesprofylaktik I. Remineralisationsterapi ved Caries incipiens, Forslag til en effektiv Cariesterapi II. Om Salivas Brintionkoncentration,

Undersøgelser om Salivas Reaktion, Mikroskopisk Teknik. — Tegning af Magnus Bengtsson.

Selvbiografi i Tidsskr. f. Tandlæger, III, 1920, S. 17—23. *Hedvig Stromgren*.

Andrésson, **Gudtnundur** (Andersen, Gudmund), d. 1654, Forfatter, Filolog.

G. A. havde besøgt den lærde Skole paa Holar, men levede derefter i fattige Kaar som Bonde paa Bjarg i Mi&fjorSur i det nordlige Island. Samtidig digtede han og skrev. Han følte sig forurettet af Biskop E>orlákur Skulason og forfattede en Afhandling, »rvcbth deauTov«, hvis Hentydninger til visse høje Herrers Selvgodhed og Partiskhed i Embedsbesættelser opfattedes som sigtende til Biskoppen. Han fortsatte sin litterære Virksomhed med et Skrift, »Discursus oppositivus«, der forelaa udarbejdet 1648, og hvor han med Udgangspunkt i Bibelen kritiserede den strenge islandske Lov om Hor og Lejermaalssager. Biskop E>orlákur anklagede ham nu for Forsøg paa at undergrave Tilliden til Landets gældende Ret og for at have forsvaret Utugt og Blodskam. Som Følge heraf blev han i Sommeren 1649 taget til Fange og ført til Kbh., hvor hans Sag skulde prøves. I Blaataarn, hvor han blev indsat, skrev han en Apologi, i hvilken han hævdede, at Skriftet ikke var bestemt for Offentligheden og kun udarbejdet, fordi han vilde prøve sine Evner paa samme Maade, som han var vant til fra Skolens Disputationsøvelser. Skriftet blev i latinsk Oversættelse forelagt de teologiske Professorer, som i deres Votum 12. Dec. 1649 sluttede sig til den af Biskop I?orlákur hævdede Mening. Til Trods herfor blev G. A. snart efter frigivet af Kongen, vistnok fordi Ole Worm, til hvem han havde henvendt sig fra Fængslet, tog sig af hans Sag, men han maatte forpligte sig til ikke at vende tilbage til Island samt skriftlig bede om Undskyldning for sin Forseelse. 1650 blev han immatrikuleret ved Universitetet og fik Plads paa Regensen, men døde af Pesten 1654. Enkelte af hans efterladte Arbejder blev senere udgivet af P. H. Resen: Voluspå med Oversættelse og Kommentar 1673 (Bemærkninger af G. A. til dette Kvad findes i Resens tidligere Voluspå-Udg. 1665) samt Hovedværket, »Lexicon Islandicum« (isl.-lat. Ordbog) 1683. Det sidste har Værdi for islandsk Sprog i 17. Aarh., men er meget skødesløst trykt. Blandt utrykte Haandskrifter af G. A. kan nævnes hans Uddrag paa Dansk af islandske Efterretninger om Grønland.

P. H. Resen i Indledn. til Wøluspa 1673 (omtr. enslydende i Lexicon Islandicum 1683). AM. 209 d, 4to. Ny kgl. Sml. 1942, 4to. AM. 381 fol. (Dsk. Mag., 5. Rk., II, 1889—92, S. 152). AM. 167 b, 8vo. O. Wormii Epistolæ,

1751, S. 1071. Biskupasogur Jons Halldorssonar, II, 1911—15, S. 97—101. Finnur Jónsson: Hist. eccl. Isl., III, 1775, S. 586 ff., 722 f. Finnur Jónsson: Sogusafn Stefnis, .895, S. 3 - « . *Jon Helgason.*

Andrup, Henrik Otto Ludvig Lauritz, f. 1883, Museumsmand. F. 8. Okt. 1883 i Randers. Forældre: Materialist, cand. pharm. Otto William A. (1853—1909) og Frederikke Mariane Louise Levring (1855—1902). Gift 5. Juli 1910 i Kbh. (Slotsk.) med Zelia Nina Hindenburg, f. 25. Okt. 1885 i Kbh. (Frue), D. af Højesteretsadvokat, Dr. jur. A. L. H. (s. d.) og Hustru.

A. blev Student 1902 fra Randers, fik Regensen 1905, vandt Accessit 1906 og tog 1909 Magisterkonferens i sammenlignende Litteraturhistorie. S. A. ansattes han ved Nationalhistorisk Museum, Fr.borg, hvor han 1913 blev Bestyrelsens Medhjælper, 1916 Inspektør og 1927 Førsteinspektør. Som Museumsmand er A. i første Række Samler og Portrætkender. Med utrættelig Sporsans, og med Støtte i Fr.borgs rige Midler, har han skaffet Museet meget værdifulde Forøgelser, ikke mindst ved at hjemføre talrige danske historiske Portrætter fra Udlandet, stammende baade fra Museer og fra Privateje i Tyskland og Østrig, Holland og Italien. Som Lensnævnets Konsulent i Kunsspørgsmaal (fra 1920) stilledes han paa en vanskelig Post, men ogsaa i dette Hverv har hans Forhandlingsevner og personlige Egenskaber tilført Fr.borg og andre Museer betydelige Erhvervelser, der saaledes er bevarede for Landet, ligesom A. har givet Stødet til Oprettelsen af Thorvaldsen-Samlingen paa Nysø (aabnet 1926) og Jyllands Herregaardsmuseum paa GI. Estrup (1930), hvilke Samlinger han begge har ordnet. Fra 1929 er han Kommitteret ved Rosenborgsamlingen. Blandt hans faglige Interesser kan fremhæves Museernes Opgaver over for Publikum og Turister og Indførelsen af en ensartet, international Terminologi i Portrætbeskrivelser. — A.s travle praktiske Virksomhed har ikke levnet ham megen Tid til at udnytte sin omfattende Viden om dansk Portrætkunst i Publikationer. Foruden Tidsskriftartikler og et enkelt Lejlighedsskrift («Firmaet Baadh & Winther 1717—1917», 1917) har han udgivet Kataloger over Malerisamlingerne paa Gaunø, Vemmetofte (1918) og Gisselfeld (1918) samt over Fr.borg, især den indholdsrige Oversigt over dets Nyerhvervelser (1925). Efter at have bragt de Ulfeldtske Familieminder tilbage til Danmark har han udgivet Leonora Christines Jammersminde i Folkeudgave (1926) og Facsimileudgave (1931). — R. 1926.

Studenterne fra 1902 ved O. Andrup, 1927.

Chr. Axel Jensen.

Andræ, Carl Christopher Georg, 1812—93, Politiker og Matematiker. F. 14. Okt. 1812 i Hjertebjerg Præstegaard paa Møen, d. 2. Febr. 1893 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Kaptajn ved 3. jyske Infanteriregiment Johann Georg A. (1775—1814) og Noline Christine Holm (1789—1862). Gift 23. Nov. 1842 i Kbh. (Frels.) med Hansine Pouline Schack (se Andræ, Hansine).

A. tilbragte sine første Barndomsaar paa Møen og kom derefter med Moderen til Kbh. Efter eget Ønske optoges han 1825 P^{aa} Landkadetakademiet. Her gennemgik han alle Prøverne med Udmærkelse, optoges i »Pageklassen«, hvor han undertiden gjorde Tjeneste ved Majestæternes Taffel, og udnævntes 1829^{tu} Sekondløjtnant i Vejkorpset, hvilket han valgte som det mest »videnskabelige«. Hans Anlæg og Interesser samlede sig allerede da om de matematiske Discipliner, og inden sin Indtræden paa den nyoprettede militære Højskole 1830 gennemgik han et Kursus ved Polyteknisk Lærestanstalt, hvor han særlig knyttede sig nær til H. C. Ørsted. Højskolen med dens videregaaende Undervisning ikke blot i militære og matematiske Fag, men ogsaa i Sprog, Litteratur, Statsvidenskab, Historie og Filosofi, besad dog den største Tiltrækning for ham. Med Udmærkelse gennemgik han dens fireaarige Kursus og udnævntes ved Afgangen fra den i Dec. 1834 til Premierløjtnant i Ingeniørkorpset, med hvilket Vejkorpset var blevet sammensmeltet, og ansattes samtidig som »Adjoint ved Generalkvartermesterstaben«. De praktiske Kursus, han gennemgik ved Rytteriregimentet i Næstved og senere ved Kbh.s Garnisons Eksercerskole, havde saa lidt som Deltagelsen i det praktiske Opmaalingsarbejde nogen særlig Interesse for ham. Hans Hu stod til en videre matematisk Uddannelse og derefter til en Lærerstilling ved den militære Højskole. Hans glimrende matematiske Evner havde i hans Uddannelsesaar vakt fortjent Opmærksomhed, og dette i Forbindelse med Frederik VI.s Gunst aabnede ham Adgang til to Stipendieophold i Paris 1835—38, for at »studere den højere Matematik« og desuden gøre sig bekendt med de højere militære Uddannelsesanstalter i Frankrig. Under Opholdene i Paris var det, næst hans matematiske Studier, Teaterinteresserne og historisk Læsning, særlig koncentreret om Napoleonsperioden, som fængslede ham mest, ligesom den nære Omgang med Mænd som P. A. Heiberg, C. N. David, Juristen Fr. Bornemann, Tscherning, Martensen og C. E. Fenger. Derimod spillede de egentlig politiske Interesser endnu en underordnet Rolle for ham. Han havde vel som de fleste opvakte Unge været begejstret for Julirevolutionen, men de franske Oppositionsførere, som saa mange af hans politisk

interesserede jævndrende saa op til, betragtede han med Lige-gyldighed, og de parlamentariske Forhandlinger fyldte ham nærmest med Lede. »Det er sædvanlig«, skrev han til sin nærmeste Ven Læssøe, »en ren Tidsspilde at høre den megen umodne og urene Vrøvl, som fylder Seancerne og fortrænger de enkelte ret fornuftige Vink, som af og til falde ind i dem.«

A. var i sine yngre Aar livlig interesseret paa forskellige videnskabelige Felter, aandfuld og indtagende i selskabeligt Samkvem med dem, han betragtede som intellektuelle Ligemænd. Hans selskabelige Midtpunkt i Kbh. var det Heibergske Hus, til hvilket han var blevet knyttet allerede fra den Tid, da J. L. Heiberg var hans Lærer paa den militære Højskole, og til hvilket hans Beundring for Husets straalende Frue ikke mindre end hans Aandsfællesskab med Husherren drog ham. I øvrigt var de Aar, der fulgte nærmest efter Pariserrejsen, kun lidet tilfredsstillende for ham. Hans Arbejde i Generalstaben var af ganske underordnet Art, og saavel han som Læssøe o. a. klagede bittert over, at Stabens Virksomhedsomraade indsnævredes mere og mere og væsentlig samlede sig om det topografiske Arbejde. Gennem Forslag, indsendte til den af Regeringen nedsatte Militærkommission, og paa anden Maade arbejdede de for at faa de organisatoriske og administrative Forhold ved Hæren gjort til Hovedopgaven. Ogsaa med den Udvikling, som fandt Sted inden for den militære Højskole i disse Aar og som tilstræbte at give Undervisningen et mindre videnskabeligt Præg, var A. misfornøjet og udtalte sig skarpt derimod i Artikler i »Fædrelandet«, hvis Anonymitet var ret gennemskuelig. Naturligvis var sligt ikke fremmede for Avancementsmulighederne, men hans Kvalifikationer var dog saa almindelig anerkendte, at han 1842 naaede, hvad der længe havde været hans Ønskers Maal, at blive ansat ved Højskolen som Lærer i Topografi og Geodæsi, samtidig med at han bevarede sin Stilling i Generalstaben. 1843 overtog han endvidere Undervisningen i matematisk Analyse og rationel Mekanik og et Par Aar senere tillige i teknisk Mekanik. Denne Undervisningsvirksomhed blev fra nu af i en Aarrække hans egentlige Livsgerning, og han traadte som Følge deraf å la suite i Generalstaben. Imidlertid gik hans militære Avancement sin regelmæssige Gang. 1839 blev han Kaptajn af 2. Klasse å la suite og 1842 Kaptajn af Generalstaben, derefter Major 1848 og Oberstløjtnant 1851. 1853 blev han Direktør for Gradmaalingen, hvilken Stilling han, med en Afbrydelse i Ministeraarene, beklædte til 1884. Ogsaa som Minister bevarede han dog Forbindelsen med Gradmaalingen, idet han fik den lagt ind under Finansministeriet. —

Under Trearskrigen anvendtes A. ikke til aktiv Tjeneste paa Krigsskuepladsen, men i Tschernings Tid tildeltes der ham dog inden for Generalstaben det Hverv at holde Kontrol med Troppernes Styrke og Fordeling, ligesom der overdroges ham en kortvarig Sendelse fra Ministeriet til General Hansen paa Als. Efter at Hansen, som aldrig var A. venligsindet og misbilligede, at han havde modtaget Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling, havde overtaget Krigsministeriet, blev der derimod ikke tildelt ham noget vigtigere militært Hverv.

A. havde under alt dette vel ikke været nogen uinteresseret Tilskuer til den hjemlige politiske Udvikling, men en Tilskuer var han. Hans Omgangskreds stod overvejende fremmed over for 40'ernes politiske Oppositionsbewægelse, og selv afholdt han sig fra enhver Deltagelse i den. Visse Berøringspunkter var der dog. Han vidstes at være en skarp Kritiker af Forholdene inden for Hæren og af Christian VIII, s Regeringssystem og ligeledes en oprigtig Ven af den konstitutionelle Styreform. Dertil nød han et velfortjent Ry for Intelligens og Selvstændighed. Dette forklarer, at Martsministeriet gjorde ham til kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. I denne var han ikke nogen hyppig Taler og blev ikke Medlem af Grundlovsudvalget, men hans Udtalelser hørtes altid med Opmærksomhed og Respekt. Han gik ikke ind i nogen af de bestaaende Grupper, men hævdede sig allerede da som en udpræget »Ener«. Afhans Udtalelser angaaende særlige Spørgsmaal kan fremhæves hans stærke Krav om Beskyttelse for Embedsmændenes politiske Uafhængighed og økonomiske Stilling og hans Modstand ved Behandlingen af Værnepligtsloven mod Stillingssystemets Ophævelse. Mest bemærket blev dog hans Forslag angaaende Repræsentationssystemet. Han var da som senere en udpræget Forkæmper for Etkammersystemet, men vilde bygge det, ikke som Bondevennerne paa den almindelige Valgret alene, men paa en Kombination af denne med Censusvalg, hvilket dog kun kunde samle et Mindretal om sig. Der havde altsaa paa Rigsforsamlingen vist sig en dybtgaaende Modsætning mellem A. og det bondevenlige Venstre, men dette havde dog følt sig saa tiltalt af det nøgternt-kritiske i hans Naturel og af den selvstændige Stilling, han indtog over for det nationalliberale Centrum, at man besluttede sig til at anbefale ham til Valg i Faaborgkredseh, hvor han i Dec. 1849 valgtes til Folketingsmand. Der blev i den første ordinære Rigsdag lagt stort Beslag paa A.s Arbejdskraft, idet han væsentlig ved Venstres Stemmer, under Modstand fra Centrum og Højre, valgtes til Folketingets Formand og genvalgtes i de

følgende Samlinger. Fra alle Sider anerkendtes det i øvrigt, at han beklædte denne Post paa udmærket Maade, ligesom han fik den væsentligste Indflydelse paa Fastsættelsen af Tingets Forretningsorden. Det havde megen Betydning, at en Mand med saa skarp logisk Sans og med saa megen Fasthed og Selvstændighed blev den, der kom til at sætte Tingene i Trit. A.s Tilslutning til det bondevenlige Venstre blev aldrig intim, men naar han dog mente nærmest at kunne slutte sig til det, var det, fordi dette Parti, som dengang lededes af Tscherning, hverken var udpræget ejderdansk eller skandinavisk, og han saaledes af det ventede en mere nøgtern Politik i de statslige Spørgsmaal end hos Centrum. Det varede dog ikke længe, inden Forholdet væsentlig kølnedes, og inden Valgperiodens Udgang var Vejene skiltes for bestandig. — I denne Periode var det i øvrigt, at A. af Regeringen valgtes til som Delegeret for Kongeriget at deltage i »Notabelforsamlingen« i Flensborg fra Maj til Juli 1851 og her traadte ind for en Ordning, hvorefter der med Bevarelse af Statsenheden skulde finde en administrativ Adskillelse Sted mellem Kongeriget og det danske Slesvig paa den ene og de tyske Hertugdømmer og Sydslesvig paa den anden Side. Denne Holdning stod i nøje Forbindelse med hans Misbilligelse af den danske Sprogpolitik i Slesvig, saaledes som den i den følgende Tid udviklede sig.

Ved Folketingsvalget i Aug. 1852 trak A. sig frivilligt tilbage, men ved Landstingsvalgene i Sommeren 1853 valgtes han i Kbh. paa en væsentlig nationalliberal Liste. Der var foregaaet en Tilnærmelse mellem ham og Centrum, dels paa Grund af hans endelige Adskillelse fra Bondevennerne, og dels fordi han nu kunde enes med Centrum i Oppositionen mod Ministeriet Ørsted og i Kravet om, at Helstaten skulde være konstitutionel. For de nationalliberale var jo i øvrigt Helstaten kun en smertelig Nødvendighed, medens den for A. var den i og for sig bedste Ordning, forudsat at den blev konstitutionel. Den oppositionelle Stilling, A. indtog i Landstinget, var dog ingenlunde udfordrende, ligesom han afholdt sig fra al Opposition uden for Tinget, men han stemte i Marts 1854 for Mistillidsadressen til Ministeriet, og Krigsminister Hansen gav ham derefter Valget imellem at opgive sit Sæde i Rigsdagen eller sin militære Stilling. A. valgte det sidste, og i April afskedigedes han tillige med Hall og Monrad, trods Modstand fra Kongens Side. Sin Stilling som Leder af Gradmaalingen beholdt han dog.

Efter sin Afskedigelse foretog A. sammen med Hall en to Maaneders Rejse til Frankrig og Schweiz, og efter Ministeriet Ørsteds Fald henvendte Scheele, hvem det af Kongen var overdraget at

bistaa ham med en ny Regerings Dannelse, sig til disse to, som ogsaa begge indtraadte i det Ministerium, der 12. Dec. 1854 dannedes under P. G. Bangs Forsæde, A. som Finansminister. For ham har Fristelsen til at overtage en parlamentarisk Ministers Stilling næppe været stærk, men hans Interesse for politiske Spørgsmaal, særlig af finansiel og forfatningspolitisk Karakter, var dog under hans Rigsdagsvirksomhed vokset, og netop paa disse Omraader frembød der sig jo nu betydningsfulde Opgaver af nyskabende Art. Fra første Færd tog A. da ogsaa ledende Del i Udarbejdelsen af den Fællesforfatning, som det var Ministeriets Hovedopgave at skabe, ja man kan med Rette sige, at han var Hovedforfatteren til det Udkast, som godkendtes af det samlede Ministerium. Opgaven var særdeles vanskelig, idet Forfatningen paa den ene Side maatte være virkelig konstitutionel for at kunne blive accepteret i Kongeriget, paa den anden Side maatte have en saa afgjort monarkisk-konservativ Karakter og skabe saa stærke Korrektiver mod Repræsentationens Flertalsvælde, som det var foreneligt med det konstitutionelle Princip, at den kunde have Udsigt til at blive nogenlunde taalelig for Hertugdømmernes tyske Befolkning og de tyske Magter. Ud fra disse Grundsynspunkter udsprang da de Hovedlinier i den nye Forfatning, som gav den dens Karakter og adskilte den fra Junigrundloven: Etkammer-system med et Rigsraad, sammensat dels ved Kongevalg, dels ved Valg af Landsdelenes repræsentative Forsamlinger, dels ved umiddelbare Valg med en ret høj Valgretsensus, Normalbudget, kongevalgt Præsident, indskrænkende Bestemmelser for Loves Behandling etc. En særlig Indsats af blivende Betydning gjorde A. ved i Rigsraadsvalgloven at indføre det af ham udtænkte Forholdstalsvalg-system, hvis Hensigt særlig var at værne om Mindretallenes Ret, der altid laa A. saa stærkt paa Sinde. Den A.ske Forholdstalsvalgmaade var en politisk Nyskabelse, som først fire Aar efter kom paa den europæiske Dagsorden, da den engelske Forfatter Hare uden at kende A.s System fremsatte et lignende. For at den nye Fællesforfatning kunde træde i Kraft, maatte den først vedtages af det kongevalgte Rigsraad efter Forordningen af 26. Juli 1854, og Kongerigets Rigsdag maatte, efter at være gjort bekendt med Fællesforfatningens Ordlyd, indskrænke Junigrundloven til kun at have Gyldighed for de Anliggender, som i Fællesforfatningen var betegnede som særlige; Forhandlingen med det kongevalgte Rigsraad overdroges af Regeringen til A., som gennemførte den med stor Fasthed og Forhandlingsevne, og, trods det, at Raadet overvejende bestod af Mænd, som var principielle Modstandere af den

nye Kurs, Fællesforfatningen betegnede, fik den vedtaget med alle Stemmer mod to. Saavel under denne Forhandling som navnlig under den, der med Bang som Leder førtes med Rigsdagen, fremkom der bestandig, ogsaa fra nationalliberal Side, Krav om indgribende Ændringer, som der inden for Ministeriet, navnlig hos Hall, til Tider var Stemning for delvis at imødekomme, men disse Krav mødte altid en uovervindelig Modstand hos A. Han mente, at Udkastet bød den efter Omstændighederne bedst mulige Løsning, og navnlig hævdede han, at man af principielle Grunde maatte holde Rigsdagen ude fra enhver Indflydelse paa Forfatningens Ordlyd for over for Holstenerne og de tyske Magter at kunne hævde, at den var selvstændig oktrojeret af Kongen.

Det havde været A.s Ønske, at Ministeriet, efter at Oktoberforfatningen var bragt i Havn, for at lette Sagerne Gang over for Holsten og Udlandet, skulde have været rekonstrueret ved Optagelse af et Par af de moderate konservative Helstatsmænd og navnlig ved, at en af dem — Tillisch eller Bardenfleth — blev Monarkiets Konsejlspræsident. Men han kunde ikke sætte det igennem over for Kollegerne og fandt sig da sluttelig i, at Bang overtog denne Stilling. Som Finansminister øvede A. en afgørende Indflydelse paa Nyordningen af Monarkiets udviklede Finansforhold ligesom paa en Række andre organisatoriske Omordninger, som det nye Helstatssystem nødvendiggjorde. A. var en myndig og selvsikker Leder af Monarkiets Finanser, sparsom med Statens Midler og urokkelig overbevist om sin Bedreviden paa de Omraader, som var betroet til hans Varetægt: »En Matematiker, foret med en Militær; han har Ret, det er Nr. i, Nr. 2: han vil lystres«, som Vilh. Topsøe træffende har karakteriseret ham. Disse Egenskaber gjorde ham hurtig særdeles upopulær, og det saa meget mere, som han ikke brød sig om at lægge Skjul paa sin Ringeagt for selv visse Centrums-Koryfæers finansielle og politiske Indsigt. Inden for Regeringen skabte den Respekt, der stod om hans Evnerigdom og stærke Personlighed, ham betydelig Indflydelse ogsaa paa Sager, som slet ikke eller kun delvis laa inden for hans Forretningsomraade, som f. Eks. Øresundstoldens Afløsning, men hans Stejlhed og Skarphed i Bedømmelsen af Kollegernes svage Sider fremkaldte hyppige Rivninger, og navnlig hans Modsætningsforhold til Bang og Scheele skærpedes efterhaanden til Bristepunktet. Forholdet til Scheele og hans Iver for at holde Grevinde Danner inden for de snævrere mulige Grænser bragte ham ogsaa i Unaade ved Hove. Det var A.s Demissionsbegæring, der gav Optakten til begge de langvarige Ministerkriser i Efteraaret 1856

og Foraaret 1857. I begge Tilfælde havde A. dog Flertalsopinionen med sig blandt sine Kolleger. Den første Krise endte med, at A. 18. Okt. 1856 modstræbende overtog Konsejlspræsidiets, og den sidste førte 18. Maj 1857 til, at Hall efter A.s Raad til Kongen blev Konsejlspræsident, og at han selv lod sig overtale til at fortsætte som Finansminister. Trods det personlige Venskabsforhold følte A. sig utryg ved Halls vigende Politik, og efter Forbundsbeslutningen af 11. Febr. 1858, der erklærede, at Forbundet ikke kunde anerkende Oktoberforfatningens Gyldighed for de tyske Hertugdømmer, og den deri indeholdte Eksekutionstrusel blev Krisen akut, og Hall besluttede sig da efter en Række bevægede Forhandlinger i Ministermøderne til at sætte Fællesforfatningen ud af Kraft for Holsten og Lauenborg. A. modsatte sig bestemt denne Politik. Han var ganske vantro over for Halls Forsikringer om, at man mulig senere kunde naa tilbage til en Genoprettelse af Fællesforfatningen for hele Monarkiet, og saa i den nye Kurs kun det første Skridt til at opgive Helstaten og dermed ethvert fast Holdepunkt under de senere Forhandlinger med Tyskland. Saa vel Ejderstaten som den skandinaviske Alliancepolitik, i hvilken mange nu saa Redningsplanen, stod for ham kun som svigefulde Fatamorganaer. Det Hall'ske Standpunkt sejrede inden for Ministeriet; kun Krieger tilbød at følge A., hvis denne vilde tage Ledelsen og desuden overtage Udenrigsministeriet, men nu, som senere, afslog A. dette med Henvisning til sin isolerede politiske Stilling. Saa indgav han sin Demission 7. Juli 1858, samme Dag Afgørelsen var truffet i Statsraadet.

Hermed endte A.s ministerielle Løbebane. Han overtog atter Ledelsen af Gradmaalingen og fortsatte i øvrigt sin parlamentariske Virksomhed. Han var 1855 af de umiddelbare Vælgere blevet valgt til Medlem af Rigsraadet og blev under Novemberforfatningen i Juni 1864 valgt; Kbh. til Medlem af Rigsraadets Landsting. Derimod havde han ved Valget til Kongerigetets Landsting i Juni 1863 mistet dette Mandat paa Grund af sin oppositionelle Stilling til Ejderpolitiken. Efter Grundlovsrevisionen af 1866 indtraadte han i Landstinget som kongevalgt Medlem. — Trods sin isolerede Stilling besad A. vedblivende en betydelig Autoritet inden for de parlamentariske Forsamlinger, af hvilke han var Medlem. Hans logisk uangribelige, knappe og formfuldendte Taler hørtes med Opmærksomhed fra alle Sider, men da han næsten bestandig havde Strømmen imod sig og savnede baade Tilbøjelighed og Anlæg for Partidannelse, var det kun sjældent, han fik Flertallet med sig. 1862 var hans Indflydelse dog stærk nok til væsentlig at

bidrage til, at det Hall'ske Forslag til Ændring af Fællesforfatningen, som i Virkeligheden var en Forløber for Novemberforfatningen, ikke nød Fremme. Af det Forslag til en kongerigsk-slesvigsk Fællesforfatning, som Ministeriet forelagde 1863, var han selvfølgelig en afgjort Modstander, ikke blot paa Grund af dets almindelige politiske Tendens, men ogsaa fordi han misbilligede dets indre Struktur: Opgivelsen af Etkammerssystemet, det ene Tings Sammensætning ved almindelig Valgret m. m. Ved den endelige Afstemning var A. en af dem, som stemte mod Forslaget. — Ogsaa ved Behandlingen af Grundlovsrevisionen 1865—66 hørte han afgjort til Oppositionen. Hans Misbilligelse gjaldt her i første Række Tokammerssystemet og dernæst Tingenes Sammensætning. Han var imod, at det ene Ting sammensattes ved almindelig, det andet ved indskrænket Valgret. Det vilde efter hans Skøn i det lange Løb føre til, at det folkevalgte Ting fik Overvægten og sluttelig vilde kunne tiltvinge sig den afgørende Indflydelse paa Regeringens Sammensætning. Navnlige vilde dette blive Tilfældet, hvis man undlod at lade et Fællesudvalg træffe den endelige Afgørelse af Uoverensstemmelser paa Finansloven. Ogsaa var han imod, at Halvdelen af de folkevalgte Pladser i Landstinget besattes ved almindelig Valgret, ligesom han misbilligede, at man gennem de selvkrevne Vælgere paa Landet, »de 18 store Hartkornsbesiddere«, vilde genindføre en Art Stænderprincip. Ved den endelige Afstemning stemte han imod Forslaget.

Den store personlige og politiske Anseelse, A. nød, viste sig Gang paa Gang ved de Bestræbelser, der fra forskellige Sider udfoldedes for atter at drage ham frem til politisk ledende eller andre betydningsfulde Stillinger. Kong Christian IX. satte allerede som Prins A. meget højt og søgte at bevæge ham til at følge Kong Georg som Raadgiver til Grækenland. Efter Tronbestigelsen var A. blandt dem, hvis Raad han i sine første Regeringsaar altid søgte i de vanskeligste Situationer, første Gang da der var Spørgsmaal om Kongens Underskrift paa den lige vedtagne Fællesforfatning. A. tilraadede Kongen at forlange passende Betænkningstid for at se, om Situationen ikke kunde ændre sig, men ansaa det ikke for muligt i Længden at fastholde Vægringen, hvorfor han ogsaa afslog Kongens Tilbud om at danne en ny Regering, da dette vilde være ensbetydende med Sanktionsnægtelse. Et lignende Afslag gav han under Ministerkrisen i Juleugen 1863 og motiverede det med sin isolerede Stilling; hans Omkvæd var her som ved »det lille Rigsraad«s Raadslagning med Kongen 26. Dec., at Hall var den eneste, der, som Forholdene laa, paa lovlige Maade og uden

Fare for Dynastiet kunde gennemføre Fællesforfatningens Tilbage-tagelse og derfor burde »nagles til Taburetten«. Betegnende for den høje Anseelse, A. nød, var ogsaa, at da Rigtigheden af hans Forudsigelser om de politiske Virkninger af den nye Fællesforfatning viste sig, var det til ham, ikke blot Krieger, men selv Mænd, hvem han aabenlyst havde vist sin Mistro, som Monrad og Lehmann, vendte sig med indstændige Opfordringer til at tage Ledelsen, selv om det skulde føre til Opgivelse af de hidtil fulgte politiske Retningslinier: Monrad i Slutningen af 1863, Lehmann efter Monrads Afgang 1864. — Ogsaa efter Ministeriet Frijs' Afgang 1870 rettede Kongen i Forstaaelse med Grev Frijs en Opfordring til ham om at danne det nye Ministerium, men mødte Afslag af lignende Grunde som tidligere. Det var ved denne Lejlighed, at A. indstændigt advarede Kongen imod at give efter for Kravet om Folketingsparlamentarismen. Heller ikke i de parlamentariske Forsamlinger, af hvilke han var Medlem, ønskede han at indtage nogen ledende Stilling. To Gange, 1862 og 1869, valgtes han til Landstingsformand, men afslog begge Gange at modtage Valget, 1869 under Hensyn til den isolerede Stilling, han indtog i Tinget.

A. havde imødeset Krigen 1864 med de mørkeste Anelser, baade paa Grund af den efter hans Skøn haabløse udenrigspolitiske Stilling og fordi han saa vel kendte Forsvarets Mangler; Dannevirkestillingen havde han altid været imod og troede heller ikke nu paa dens Modstandskraft, hvorfor han ogsaa ganske billigede de Mezas Tilbagetog og aabent viste ham sin Sympati. Under Londonkonferencen ønskede han Helstatens Fastholdelse det længst mulige og modtog med dyb Sorg Efterretningen om dens Opgivelse ved det danske Tilbud om Slesvigs Deling ved Slilinen og Afstaaelse af, hvad der laa Syd for denne. »For mig,« skrev han til Krieger, »er nu alt til Ende. Det staar mig, om muligt, endnu klarere end før, at mit *Fædreland* er fortabt, og jeg er en hel Del for gammel til at kunne erhverve mig et nyt, allermindst et svensk-skandinavisk«. En Fortsættelse af Krigen for Grænseliniens Skyld ansaa han for Daarskab. — 1870 gjorde A. under Samvirken med Krieger, som da igen var Minister, og Grev Frijs sit bedste for at styrke Kongen i hans Fastholden ved Neutralitetspolitikken.

A. bevarede sit Sæde i Juligrundlovens Landsting til sin Død, og endnu i 60'erne og 70'erne deltog han i Tingets Forhandlinger. Det var ikke ofte, han tog Ordet, men hans Taler, der altid var Udtryk for originale Tanker og selvstændig Opfattelse, gjorde tit en betydelig Virkning, om end de kun sjældent drog Tingets Flertal med sig. Med Aarene blev hans Stilling stedse mere

isoleret. Han var Folketingsparlamentarismens absolutte Modstander og tilhørte Tingets konservative Side, men ministeriel kunde han dog ingen Sinde kaldes, navnlig ikke under Ministeriet Estrups Styre. Han havde 1858 sat sin Portefeuille ind paa Gennemførelsen af Loven om Kbh.s Søbefæstning, men bekæmpede med Styrke Regeringsforslagene om Hovedstadens permanente Landbefæstning, navnlig ud fra det Synspunkt, at den, om ikke de finansielle og organisatoriske Rammer skulde sprænges, vilde føre til Opgivelsen af ethvert virkeligt Forsvar for den største Del af Landet. I den egentlige Kamp om Forfatningens Forstaaelse deltog A. ikke direkte, men han lagde ikke Skjul paa sin Misbilligelse af, at de foreløbige Finanslove optog Bevillinger, som var nedstemte af Folketinget, idet han, skønt uden al Sympati for Folketingets Politik, mente, at Ministeriet i sin Bekæmpelse af den var gaaet uden for Forfatningens Grænser. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Gehejmeetatsraad 1858. Gehejmekonferensraad 1884. — R. 1850. K. 1855. S.K. 1857. DM. 1884. — Maleri af Otto Bache paa Fr.borg (1885). Kultegning af samme i Geodætisk Institut. Portrætteret paa Constantin Hansens Maleri af den grundlovgivende Rigsforsamling (1860—64) paa Fr.borg. Træsnit fra 1856, 1875 (H. P. Hansen) og 1887.

P. Andræ: Gehejmekonferensraad C. G. A., I—III, 1897—1911; Supplementsbind, 1912. Samme: A. og Fællesforfatningen af 2. Okt. 1855, 1903. Samme: Geheimeraadinde A.s politiske Dagbøger, I—III, 1914—20. Samme: A. og hans Oprindelse Forholdstalsvalgmaaden, 1905; 2. Udg. og Fortsætt., 1907. Samme: En Brevvexling mellem A. og Krieger under Londonerkonferencen 1864 i Hist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1894—95, S. 121—81. V. Topsøe: Politiske Portræstudier, 1878. Flemming Dahl: C. C. G. A.s politiske Taler, 1933-
JV. Neergaard.

Efter at A. havde uddannet sine fremragende matematiske Evner paa de ovenfor nævnte Udenlandsrejser og ved sin Tjeneste i Generalstabens, blev han udnævnt til Medlem af det 4. Dec. 1841 nedsatte Udvalg, der skulde gøre Forslag til den fremtidige Ordning af den topografiske Tjeneste. Han var Udvalgets Sekretær og kom til at udøve en væsentlig Indflydelse paa dets Arbejde. Efter at Generalstabens topografiske Afdeling var blevet oprettet 1842, var A. dens Konsulent i geodætiske Spørgsmaal. Dels herved og dels ved sin senere Virksomhed som Lærer i Geodæsi og Topografi ved Den kgl. militære Højskole (1842—54, fra 1843 tillige Lærer i Matematik) har han sikkert i højere Grad end nogen anden bidraget til at skaffe det videnskabelige Grundlag til Veje, hvorpaa Generalstabens topografiske Afdeling har kunnet bygge sine med Rette saa anerkendte Arbejder. — Det er dog navnlig som Direktør for Den

danske Gradmaaling (1853—84), at A. har erhvervet sig et anset Navn som en paa sit Omraade fremragende Videnskabsmand. 1853 var det blevet overdraget ham at bearbejde det af H. C. Schumacher samlede Materiale til en Gradmaaling og at supplere dette Materiale til et med den oprindelige Schumacher'ske Plan overensstemmende Hele. Denne Opgave løste A., og Beretningen derom foreligger i det af ham udgivne omfangsrige Værk »Den danske Gradmaaling« (I—IV, 1867—84). Til Trods for de Vanskeligheder, som Studiet af et paa Dansk udgivet Skrift maa frembyde for Udlændinge, tildrog dette Arbejde sig hurtigt særlig Opmærksomhed hos de mest kompetente sagkyndige, navnlig i Tyskland og Italien. Grunden hertil er ikke alene at søge i de praktiske Resultater, som det bragte, men særlig i de fortrinlige teoretiske Undersøgelser over Fejlens Kompensation og i den selvstændige og elegante Behandling af de geodætiske Hovedproblemer, som udmærker det. Der er her særlig Grund til at fremhæve A.s Opfindelse Fejllellipsen, ved Hjælp af hvilken man er i Stand til at bestemme Fejlens Størrelse i en hvilken som helst Retning ud fra det betragtede Punkt. Den bekendte Astronom og Geodæt C. A. F. Peters udtalte i »Astron. Nachrichten« Nr. 1741, 1869, om 1. Bd., at det bragte Resultater, som forener den højeste Grad af Skarphed med en Elegance, der overtræffer alt, hvad man tidligere har kendt, og at nævnte Værk er det første, som har ført den teoretiske Geodæsi væsentlig ud over det Standpunkt, der betegnes ved de klassiske Arbejder af Gauss og Bessel. Karakteristisk for A. er den omhyggelige Gennemarbejdelse af ethvert Problem, han behandler. Det er ikke nok, at al Uklarhed hæves; men Resultaterne skal tillige fremtræde i simple Former og naas ad en saa jævn og elementær Vej som vel muligt. Derfor er der hos ham et langt Skridt imellem den første Bearbejdelse af et Problem og den endelige Form, hvori det fremtræder, og det er kun forholdsvis faa af de mange interessante Opgaver, som har beskæftiget ham, der er naaet frem til Offentliggørelse; han synes i ualmindelig ringe Grad at have følt Trang til uden ydre Foranledning at udgive sine Arbejder. — Foruden Hovedværket »Den danske Gradmaaling« har A. i Tidens Løb offentliggjort en Del mindre Afhandlinger, særlig i Oversigterne over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger, i »Astron. Nachrichten« og i den europæiske Gradmaalings Generalberetninger. — Efter at A. havde udsendt sidste Bind af sit Hovedværk, følte Skaberen af den danske Geodæsi sig for gammel til at begynde paa nye geodætiske Opgaver, og han trak sig tilbage fra Stillingen som Direktør.

1857 blev A. Medlem af Videnskabernes Selskab, 1869 udmærkede Kongen af Preussen ham med den store Guldmedaille »Fur Wissenschaft«, og ved 400-Aars-Jubilæet 1879 udnævnte Kbh.s Universitet ham til Æresdoktor. 1887 valgtes han til Medlem af Accademia dei Lincei.

V. H. O. Madsen i Den danske Gradmaaling, Ny Rk., Nr. 16, 1916.

G. %achari<*B* (*A. Schneider**).

Andræ, Hansine Poulina, 1817—98, Gehejmeraadinde. F. 5. April 1817 i Sengeløse, d. 17. Marts 1898 i Kbh., begr. sat. (Ass.). Forældre: Sognepræst, Provst Nicolai Clausen Schack (s. d.) og Hustru. Gift 23. Nov. 1842 i Kbh. (Frels.) med Kaptajn, senere Minister C. G. A. (s. d.).

Fru A. blev sammen med sin Søster Marie, senere gift Roving, sat i Pensionat i Kbh., indtil Faderen 1833 blev Sognepræst ved Frelsers Kirke. Politik og Kvindesag var Fru A.s Hovedinteresser. Et historisk Vidnesbyrd om den første foreligger i hendes Dagbogsoptegnelser fra de politiske Sammenkomster i Hjemmet i C. G. A.s Ministertid (1854—56), udgivet med Kommentarer af hendes Søn, Poul A. (s. d.) under Titlen »Geheimeraadinde Andræs politiske Dagbøger« (1914—20). — Hun var en varm Tilhænger af Kvindens fulde Ligeberettigelse med Manden uden dog at tage aktiv Del i Dansk Kvindesamfunds Arbejde. Gift og ugift Kvindes Selvstændighed laa hende i lige Grad paa Sinde, men hun saa en Hovedaarsag til Kvindens Underkastelse i Vielsesritualets Ord, at Hustruen skal være sin Mand underdanig, og skrev i Elfride Fibigers »Tidsskrift for Kvinder« Febr. 1882 et harmfuldt, anonymt, Indlæg for et ændret Ritual. — Hun muliggjorde ved pekuniær Støtte Udgivelsen af Fr. Bajers Bog »Om ægtefællers formueretlige ligestillelse« (1884). Den første kvindelige Læge støttede hun ogsaa økonomisk i Studieaarene. Ihukommende deres Moders Interesse for den selverhvervende Kvinde stiftede hendes Sønner Poul og Victor efter hendes Død »Geheimekonferensraadinde A.s Mindelegat til Fremme af Kvinders økonomiske Selvstændighed«. Legatet, oprindelig paa 20 000 Kr., blev forøget 1903 og 1914, er nu paa 52 700 Kr. og administreres af Dansk Kvindesamfund. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet.

Poul Andræ: Geheimeraadinde Andræs politiske Dagbøger, I—III, 1914—20. Annette Vedel i Kvinden og Samfundet, XV, 1899, S. 17—19. Gyrithe Lemche i Dansk Kvindesamfunds Historie gennem 40 Aar, 1911, S. 207.

Gyrithe Lemche.

Andræ, Poul Georg, 1843—1928, historisk Forfatter, Legatstifter. F. 26. Aug. 1843 i Kbh. (Garn.), d. 15. Juni 1928 sst. (Esajas), Urne sst. (Ass.). Forældre: Kaptajn, senere Minister C. G. A. (s. d.) og Hansine Poulina Schack (se Andræ, Hansine). Ugift.

A. blev 1862 Student fra Metropolitanskolen, 1868 cand. jur., var 1868—69 Assistent i Indenrigsministeriet og i Ekspeditions-kontoret for Skatte- og Stempelsager, 1869—75 Assistent i Kolo-niernes Centralbestyrelse, 1871—72 Sekretær for den overordentlige Regeringskommission for de vestindiske Øer paa St. Thomas, udgav 1875 Skriftet »De dansk-vestindiske Øer«. 1875 ^{D^Λevⁿan} Assistent og s. A. Fuldmægtig i Finansministeriets Sekretariat, derefter i Domænekontoret, udnævntes 1889 til Amtsforvalter i Skanderborg, men tog 1894, personlig økonomisk uafhængig, sin Afsked, melan-kolsk og nervøst oprevet af Embedsgerningen paa det isolerede Sted fjernt fra Hovedstaden; med Vanskeligheder, som fulgte af visse Ejendommeligheder, maatte den begavede Mand altid kæmpe. Han levede siden som Forfatter i Kbh. Det rigt bevægede politisk og aandeligt interesserede Liv i Barndomshjemmet havde præget baade A. og hans yngre Broder, Overretsassessor *Victor Andræ* (f. 23. Aug. 1844, d. 16. Juni 1923), for bestandig. Erindringen om Moderen viede Sønerne det i Artiklen om Hansine A. nævnte Mindelegat samt et Legat for pauvres honteuses, A. alene »Etatsraad P. A.s Legat for pauvres honteuses« (1924, 40 000 Kr.). Overensstemmende med A.s sidste Villie oprettedes 1930 »Etatsraad P. A.s Legat« (87 000 Kr.) for nødlidende af forskellige Kategorier eller velgørende Institutioner. — Naar bortses fra det ældre, fint forstaaende Værk »Via Appia« (I—III, 1882—89; i Uddrag: »Tre Villaer ved den Appiske Vej«, 1925), efter foregaaende Studieophold i Rom 1870—• 71, 1879 og 1887, helligede A. Faderen sit Forfatterskab. Omkring en udførlig, noget usammenhængende Biografi, »Geheimkonferents-raad C. G. A.« (I—IV, 1897—1912), grupperer sig de værdifulde, paa hidtil uudnyttet Kildestof byggende Monografier »A. og Fællesforfatningen af 2. Okt. 1855« (1903) og »A. og hans Opfindelse Forholdstalsvalgmaaden« (1905, 2. forøgede Udg. 1907, amerik. Udg. 1926) samt flere mindre Skrifter, bl. a. »En Brevvexling mellem A. og Krieger under Londonerkonferencen 1864« (i Hist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1894—95), »A.—Hall overfor den politiske Situation i Efteraaret 1863« (1902) og »W. H. F. A. Læssøe, Bidrag til Charakteristik paa Grundlag af Breve mellem ham og A.« (1912). Hertil knytter sig Udgivelsen af de historisk betydningsfulde »Geheimeraadinde A.s politiske Dagbøger« Maj 1855—Nov. 1863 (I—III, 1914—20); af »Tillæg« udkom »A.s Torsdage i Samvær

med Hall og Krieger« særskilt 1920. A.s historiske Skrifter bærer Vidne om stor Pietet, Flid og Kundskabsfylde; Fejlene er faa, Uvæsentlighederne flere. I »En Episode med Universitetet« (i »Dagbøger«, III) fik A.s Skuffelse over, at »A. og Forholdstalsvalgmaaden« ikke var kendt værdig til den filosofiske Doktorgrad, Luft i et bittert Angreb. Ved Testamente fastsatte A. Udgivelsen af endnu to Værker om Faderen, en Monografi over dennes banebrydende Virksomhed inden for Gradmaalingen (ved N. E. Nør-lund) og en Udgave af Ministerens udvalgte Taler (ved Flemming Dahl). — Kammerjunker 1884. Etatsraad 1912. — Maleri af Knud Søeborg, tilhørende Kbh.s Raadhus.

Elvius: Studenterne fra 1862, 1912. Flere af ovenn. Skrifter om C. G. A. Politiken «6. Aug. 1898 og 6. Juni 1928. *Flemming Dahl.*

Angelo, Aage Rørbye, f. 1875, Ingeniør. F. 10. Jan. 1875 i Nakskov. Forældre: Redaktør af »Nakskov Avis«, senere af »Viborg Stiftstidende« Sophus Hammond A. (1839—1896) og Therese Rørbye (1843—1899). Gift 4. April 1902 i Kbh. (Frue) med Eleonora (Elnor) Johanne Stein, f. 11. Jan. 1876 i Kbh. (Frue), D. af cand. pharm. Laboratorieejer V. S. (s. d.) og 1. Hustru.

A., der blev Student 1893 fra Viborg og polyteknisk Kandidat 1899, hører til det Slægtled af Ingeniører, der var unge, da Elektroteknikken begyndte at blive en Faktor, man regnede med i Danmark. Ved Sporvejsloven af 1895 var der skabt Adgang til Indførelse af elektrisk Sporvejsdrift, og efter lange Forhandlinger havde Frbg. Kommunalbestyrelse i Maj 1898 sluttet Overenskomst med det nydannede Frbg. Sporvejs- og Elektricitets Akts., 1. Aug. s. A. overtog det nydannede Akts. De københavnske Sporveje samtlige Sporvejs- og Omnibuslinier i Kbh., og nu skulde der indføres elektrisk Drift overalt. Ingeniør og Entreprenør Fr. Johannsen, den senere Telefondirektør, var den ledende Tekniker i disse Selskaber, og til ham overdroges det i Dec. 1898 at projekttere alle de nye Anlæg. Blandt de unge Ingeniører, han i den Anledning engagerede, var A., der var uddannet som Bygningsingeniør, men som nu gennemgik et Kursus i Elektroteknik paa Polytechnicum i Ziirich (Efteraar 1899—Førraar 1900) og derefter arbejdede et halvt Aar som Arbejder i Union Gesellschaft og Siemens & Halskes Værksteder i Berlin. Efter at Sporvejenes Anlægsarbejder var fuldførte, blev A. Ingeniør ved Sporvejenes Administration, 1905 blev han Afdelingsingeniør og 1909 teknisk Direktør, hvilken Stilling han indtog, indtil den københavnske Del af Sporvejsnettet 1911 overtoges af Kbh.s Kommune. Fra 1. Aug. 1911 er han Direktør

for Nordsjællands Elektricitets- og Sporvejs-Akts. I denne Stilling har han øvet en betydelig Indflydelse paa Elektricitetsproduktionen i Danmark, bl. a. derved at han sluttede Overenskomst med Sydsvenska Kraftaktiebolaget om Leverance af Vandkraftelektricitet til Danmark og udlagde Højspændingskabler hertil i Øresund. 7. Dec. 1915 kom det første 25 000 Volts Kabel i Drift; gennem dette kunde der overføres 7000 KW., hvad man dengang ansaa for særdeles meget. Et andet Omraade, hvor A. har været Foregangsmand, er Planlægningen af hele Danmarks Forsyning med Elektricitet. Han har her ofte under betydelig Modstand hævdet den økonomiske Betydning af, at Produktionen centraliseres. A. har været Medlem af Bestyrelsen for Dansk Ingeniørforening 1913—22 og var en af Stifterne af Danske Elektricitetsværkers Forening. 1916 blev han Medlem af Elektricitetskommissionen, og 1928—32 var han Formand for Elektroteknisk Forening. — R. 1920. DM. 1926.

(L. A. Damm:) Nordsjællands Elektricitets- og Sporvejs Akts. 1902—27, 1927. Elektrotekniker, 1932, S. 81 f. *pqv* *Vinding*.

Anger, Edvard Julius, 1813—95, Præst. F. 6. Okt. 1813 i Kbh. (Helligg.), d. 17. Marts 1895 i Roskilde, begr. sst. Forældre: Børstenbindermester, senere Overkontrollør ved Det kgl. Teater Samuel A. (ca. 1777—1843) °S Vilhelmine Marie Henningsen (ca. 1785—1870). Gift 2. Nov. 1839 i Kbh. (Frue) med Caroline Augusta Wiglar, f. 18. April 1818 i Kbh.(?), d. 8. Maj 1901 i Roskilde, D. af afsk. Løjtnant ved Husarerne Frederik Joachim W. (1783-1846).

Efter at være blevet Student fra Borgerdydskolen i Kbh. 1830 og cand. theol. 1835 virkede A. i flere Aar som Lærer, bl. a. i Kbh. 1845 blev han Sognepræst i Svaneke og Ibsker, 1855 i Gyrstinge og Flinterup og 1868 i Horslunde og Nordlunde, tog sin Afsked 1886. Hans Forfatterskab omfatter bibelhistoriske og populære bibelforklarende Arbejder; fremhæves kan hans »Udtog af den bibelske Historie og en kort Udsigt over Kirkens Historie til vore Dage« (1864, 4. Opl. 1882), der tildrog sig fortjent Opmærksomhed og vandt ikke ringe Udbredelse; en Udgave for Folkeskolen udkom 1872 (6. Opl. 1903). Sammen med Pastor A. F. L. Rindom udgav han 1865 en Katekismus. Hans forskelligartede Virksomhed i Skolens Tjeneste gjorde det naturligt, at han 1869 blev Medlem af Skolelærer- og Skolelærerinde-Eksamenskommissionen, hvor han sad til 1884. — R. 1869. *y schousboe (Hans Koch*)*.

Anker, Slægt, se Ancher.

Anker, Carsten Tank, 1747—1824, Handelsmand og Politiker. F. 17. Nov. 1747 paa Frederikshald, d. 13. Marts 1824 P^{aa} Biri, Norge, begr. sst., 1902 flyttet til Eidsvold. Forældre: Jernværksejer Erik A. (1709—85) og Anna Catharina Tank (1723—61). Gift 2. Juli 1784 i Slesvig med Hedevig Conradine Ernestine Christine Wegener, f. 7. April 1763 i Slesvig, d. 14. Dec. 1846 paa Storhammer, Norge, D. af Kaptajnløjtnant, senere Generalmajor Wilhelm Theodor W. (s. d.) og Hustru.

Tolv Aar gammel blev A. 1759 sammen med sin ældre Broder Peter A. (s. d.) sendt udenlands med deres Huslærer Andreas Holt som Mentor. Rejsen gik over London til Frankrig og Tyskland, og først 1765 passerede man Kbh. for hjemgaaende. A. indtraadte derefter i Ledelsen af Faderens Jernværk paa Moss, indtil han 1771 som Repræsentant for en Række norske Tømmerhandlere sendtes til Stockholm for at underhandle om Flødningsfrihed for Tømmer fra Tryssild-Skovene ved den norske Grænse — en Sag, der ofte tidligere havde været drøftet. Da indtraf Gustaf III.s Statskup, og de opskræmte Myndigheder i Kbh., der frygtede politiske Intriger, kaldte A. hjem i Efteraaret 1772. Ham selv havde man næppe mistænkt, i hvert Fald knyttedes han allerede i Juni 1774 til Økonomi- og Kommercekollegiet som Chef for dette Kollegiums danske Sekretariat, og han kom snart til at indtage en indflydelsesrig Stilling inden for Administrationen. 1776 rykkede han op til Kommitteret, og overflyttedes 1781 til Bjergværksdirektoriet som Deputeret. Alle Enevældens Udmærkelser blev ham til Del i hastig Rækkefølge, og endda fik han Adelspatent 1778. Ved Siden af sit Embede var han Direktions-Medlem af den norske Fabrikkommission (1777—82), derefter af Det kgl. oktrojerede Handels- og Kanalkompagni (1782—92) og endelig af den saakaldte Realisations-Kommission (fra 1792). En særlig Interesse viede han de norske Glasværker, som han ogsaa efter 1814 havde Opsyn med. Da Bjergværksdirektoriet ophævedes 1791, blev A. afskediget, men knyttedes n. A. til Dansk-asiatisk Kompagni som Selskabets første Direktør og udfoldede som saadan i de følgende tyve Aar en meget betydningsfuld Virksomhed. Bl. a. opholdt han sig paa Kompagniets Vegne i London 1801—05 og fik ordnet dets Mellemværender med det engelsk-ostindiske Kompagni paa en Maade, der vandt den største Anerkendelse. Hans Arbejdskraft og Virkelyst fik tillige Afløb i Bestyrelsen af Eidsvolds Jernværk, som han erhvervede 1794 og hvor han tog fast Ophold 1811 efter mere end en Menneskealders Fraværelse fra sit Fødeland.

A. var ikke blot i Besiddelse af ualmindelige administrative Evner

og diplomatisk Snilde, han var tillige en Mand af Storsind og Uegennytte. Disse Sider af hans Personlighed kom især til Udfoldelse i de kritiske Aar omkring Kielfreden. Den danske Konge satte megen Pris paa ham, og til Tronfølgeren Prins Christian Frederik stod A. i et nært Tillidsforhold. Da Prinsen kom til Norge som Statholder 1813, blev han en af dennes mest betroede Raadgivere; det var paa hans Ejendom Eidsvold, at Norge ved Notabelmødet 16. Febr. 1814 erklæredes uafhængigt, og her i hans Stuer fik den grundlovgivende Rigsforsamling sit Sæde. Ordningen af det nye Riges Forfatning var ikke netop efter A.s Hoved — han var ingenlunde Demokrat, men som god Patriot bøjede han sig. Det var ogsaa for at tale sit Fædrelands og Christian Frederiks Sag mod den svenske Indlemmelsespolitik, han 1814—15 i officiel Mission drog til England, men hans Energi og gode Forbindelser kunde ikke dæmme op for de storpolitiske Begivenheders Udvikling — tværtimod blev denne patriotiske Englandsfærd Kilden til hans egen Ruin. Som fhv. Direktør for Dansk-asiatisk Kompagni blev han gjort ansvarlig — endog sat i Gælds fængsel — for en meget betydelig Sum, der var konfiskeret under Krigen, og for at blive fri, maatte han personlig rejse et Laan, der efter en Række Aars Forløb førte til hans Fallit (1822). Han maatte forlade Eidsvold og se sit skønne Indbo og sine Samlinger blive spredt for alle Vinde. Men ogsaa disse Tilskikkelser bar han som den Stormand, han var. — Kommerceraad April 1776. Justitsraad Dec. s. A. Etatsraad 1779. Konferensraad 1784. — Papirer i Rigsarkivet i Oslo. — Mindestøtte paa Eidsvold 1914 af Jo Visdal. — Malerier af Jens Juel, af engelsk Maler (1814) og fra 1761. Silhouet paa Fr.borg. Pastel af Horneman.

Tidsskr. f. d. norske Personalhist., I, 1840—46, S. 431 ff. Luxdorps Dagbøger, udg. af E. Nystrøm, I—II, 1915—30, passim. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., II, 1893, S. 1 ff. Yngvar Nielsen: Norge i 1814, 1904. J. S. Worm-Muller: Christiania og krisen efter Napoleonskrigene, 1922, S. 163 ff.

Eiler Nystrøm.

Anker (Ancher), **Johan** Andreas Peter, 1838—76, Officer. F. 22. Febr. 1838 paa Almegaard, Knudsker Sogn, d. 27. Jan. 1876 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Proprietær Hans Michael A. (1801—72) og Elisabeth Kirstine Rasch (1797—1861). Gift 21. Dec. 1860 i Rønne med Robberthe Caroline Qyintus, f. 27. Sept. 1838 i Rønne, d. 1. Okt. 1891 i Kbh. (Hellig K.), D. af Styrmand, senere Avlsbruger Niels Peter Q. (1804—55) og Kirstine Cathrine Robbertsen (1802—62).

A. opdroges til Landvæsenet, men da han i April 1854 ansattes ved Bornholms Milit's Artilleri som Konstabel, fik han Lyst til Militærlivet og gennemgik 1854—57 Artilleriets Elevskole, derefter Artilleribrigadens Eksercerskoler og Laboratoriet i Kbh. og blev 1858 fra Sergent udnævnt til Sekondløjtnant i Bornholms Milit. Ved sit Ægteskab var han blevet Husejer i Rønne, men han havde svært ved at falde til Ro. Han forsøgte sig saaledes som Skuespiller paa det københavnske Forlystelsessted Alhambras Teater, men da Krigen stod for Døren, meldte han sig til Tjeneste og blev i Dec. 1863 ansat i det kgl. Artilleri. Under Tilbageetoget fra Dannevirke mislykkedes det for ham at føre et ham betroet Halvbatteri tilbage til Dybbølstillingen. Senere var han Artillerikommandør i Skanse Nr. 2. Under Belejringen udmærkede han sig i høj Grad, ikke blot ved Mod og artilleristisk Dygtighed, men ogsaa ved den fortrinlige Maade, hvorpaa han forstod at paavirke sine Folk. Ved Stormen 18. April toges A. til Fange. Om vore Modstanderes Vurdering af ham vidner det, at hans Skikkelse ses paa Sejrsmonumentet i Berlin, og blandt sine Landsmænd fejredes »Helten fra Skanse 2« som næppe nogen anden i de Dage. 15. Aug. 1864 fik han Premierløjtnants Karakter. En Æressabel skænkedes ham af taknemlige Medborgere. Men da Krigen var forbi, sluttes ogsaa hans Interesse for Militærtjenesten, han søgte og fik sin Afsked 13. Maj 1865. — R. 1864. — Mindesten paa Graven rejst af Venner og Vaabenfæller. — Maleri af N. G. Hansen paa Fr.borg (1865).

Otto Vaiipell i Danebrog, II, 1882, S. 593—601, 612—17, 628—34, 704—10
 °g 734- Fyrskipperens (Johan Peter Larssen) Beretninger, Nationaltid. 19.
 aj 1931-

Rockstroh (P. N. Nieuwenhuis).

Anker, Peter, 1744—1832, Guvernør i Ostindien. F. 31. Juli 1744 paa Frederikshald, d. 17. April 1832 paa Øraker ved Oslo. begr. i Moss. Broder til Carsten A. (s. d.). Ugift.

Sammen med sin yngre Broder Carsten (s. d.) var A. 1759—65 paa en Udenlandsrejse, udviklede derved sine medfødte gode Evner og erhvervede sig indgaaende Kendskab til engelske Forhold. 1773 blev han Konsul i Hull, 1783 Generalkonsul i London (med Obersts Rang) og lagde i disse Stillinger megen Iver for Dagen især for Trælasthandelen, bistod danske og norske Købmænd, Skibsførere og Redere og hjemsendte Oplysninger om større Foretagender og de nyeste tekniske Opfindelser, særlig Dampmaskinen. 1786 fik han den vanskelige Post som den første kgl. Guvernør over de danske Besiddelser i Ostindien og blev 1787 Oberst. Han kom til Tranke-

bar 1788 og var da udnævnt til Generalmajor. Ligesom siri For­gænger P. H. Abbestee (s. d.) præsterede han et stort Organisations­arbejde, og det lykkedes ham at bringe Orden i mangfoldige nye og udviklede Forhold. Allerede 1788 fik han en Overenskomst bragt i Stand med Rajahen af Tanjore og forpagtede Grænse­distriktet Tiruvidikally, der var langt større end Trankebars gamle Omraade. Der trængtes i Kolonien til en myndigere Ledelse end før; adskillige uduelige Embedsmænd og Officerer hjemsendtes, men dette Oprydningsarbejde skaffede A. adskillige Angreb, ikke mindst da han kom i Modsætningsforhold til de kgl. Missionærer. Under Krigen mellem England og Frankrig og Tippoo Sahibs Kampe mod det voksende engelske Herredømme i Indien lykkedes det ham at haandhæve den danske Neutralitet. De danske Trop­pers Antal maatte forøges, og Sipojstyrken bragtes op til ca. 1000 Mand. Da Krigen mellem England og Danmark udbrød 1801, kunde de forholdsvis ubetydelige Styrker ikke forsvare de danske Omraader; Trankebar og Serampur blev besat af Englændere, men udleveredes atter 1802. Ved Overleveringen sparede A. paa forskellig Maade Statskassen for betydelige Udgifter. Livet i Tropekolonien og de brydsomme Forhold tærede paa hans Helbred, og han maatte 1806 rejse hjemad. N. A. fik han sin Afsked med fuld Gage i Vartpenge. Han bosatte sig 1808 paa sin Fødegaard Øraker og syslede med sine litterære og etnografiske Samlinger. 1814 gjorde han for Christian Frederik en Rejse til England, men opnaaede her ingen særlige Resultater. En anelig Række farvelagte Tegninger fra hans Haand af stor topografisk Interesse findes i Universitetets etnografiske Museum i Oslo, en Del Haandskrifter, som stammer fra ham, i Universitetsbiblioteket sst.; hans Samling af sjældne indiske Gudebilleder i Etnografisk Museum i Kbh. — Hv. R. 1804. Guldmedaillen pro meritis 1783. — Agent 1774. — Malerier af C. A. Lorentzen (Fr.borg, Vækkerø), af Jos. Reynolds og fra 1761 (Paris) i Privateje.

Tidsskr. f. d. norske Personalhist., I, 1840—46, S. 333—68. Y. Nielsen i (Norsk) Hist. Tidsskr., I, 1871, S. 273—384. Kay Larsen: De dansk-ostindiske Koloniers Historie, I, Trankebar, 1907. r~ r

Anker Larsen, Johannes, f. 1874, Forfatter. F. 18. Sept. 1874 i Henninge paa Langeland. Forældre: Styrmand Laurits Larsen (d. 1877) og Mathilde Clausen (1846—98). Gift i° 29. Juni 1898 i Kristiania med Margarethe Segelcke Dahl, f. 21. Okt. 1874 paa Rotvold, Norge, D. af Direktør for Rotvold Asyl, senere Direktør for det civile Medicinalvæsen Ludvig Vilhelm D. (1826—87) og

Anna Katrine Lyders Bonnevie (1835—93)- Ægteskabet opløst. 2° 6. Maj 1918 paa Frbg. (Solbjerg) med Bodil Haslund, f. Lindgaard, f. 1. Jan. 1879 i Hørsholm (gift 1° 1903 med Læge, senere Dr. med. Poul Hein Haslund, 1876—1916), D. af Læge, senere Distriktslæge Jacob L. (1843—1916) og Anna Marie Charlotte Keil (1853—1924).

A. L. blev Student 1894 fra Lang og Hjorts Kursus, n. A. cand. phil. Han studerede først Teologi, siden Jura, men opgav begge Dele for at gaa til Scenen. I nogle Aar maatte han hugge sig igennem, bl. a. var han 1901—02 Sufflør ved Aarhus Teater, saa Korrekturlæser ved Dagbladet »Samfundet« (1902—05). Igennem Tilfældigheder førtes han ind paa Forfatterbanen, idet Vinhandler Chr. Funder, hvem han underviste i Engelsk, bad ham skrive en Historie, der som »Julegave« kunde camouflere en Prislister til hans norske Kunder. A. L. skrev »En Drøm«, der blev privat udsendt (1904). Næste Jul fulgte paa samme Maade Fortællingen »Barnet«, der dog allerede var trykt i »Samfundet«s Julenummer 1904. Da »Samfundet« i April 1905 standsede, stod A. L., paa bar Bund, men nu fik han Lykken med sig. Han aflagde Prøve for Martinius Nielsen og blev engageret som Skuespiller ved Dagmar-teatret, og han fik udsendt et Bind Noveller: »Livets Ubønhørighed« (1905). Hermed begynder A. L.s dobbelte Virksomhed som Teatermand og Forfatter: »og saa satte jeg det ene Ben op paa Scenen og stak det andet ind under Bordet, og i den Stilling er jeg — noget ubekvemt og upraktisk — blevet staaende hele Livet siden da.« Efter Dagmar-teater-Aarene (1905—08) fulgte nogle Aar ved Folketeatret (1908—13), indtil han ombyttede Skuespillervirksomheden med Sceneinstruktion, ved Det ny Teater (1913—15), Folketeatret (1915—19) og endelig ved Det kgl. Teater (1928—30). I nøje Tilslutning til Arbejdet ved Teatret ligger hans dramatiske Forfatterskab, en Række folkelige Skuespil af kraftig scenisk Virkning; især kan nævnes »Landsbyens Magdalene« (1912, Folketeatret), »Pigernes Alfred« og »Karen, Maren og Mette«, i Samarbejde med Egill Rostrup (1908 og 1910, Folketeatret), »Sorteper«, sammen med Hjalmar Bergstrøm (1913, Folketeatret) og »500 pCt.«, med Egill Rostrup (1917, Dagmar-teatret). Hans Skuespil med deres teatermæssige Sigte er dog kun af sekundær Interesse i Forhold til hans egentlige Forfatterskab. Debutbogen fulgtes af Novellesamlinger og større Fortællinger, »Landsbyens Magdalene« (1908), »Pinsesolen« (1910), »Karen Kruse« (1912), »Menneskeøjne« (1918) og »Bugten« (1919). Efter nogle Aars Tavshed kom som Resultatet af intensivt Arbejde den digre Roman »De Viser

Sten« (1923), hvor A. L. har prøvet sine Evner i det store Format. Den samlede Romankomposition lykkedes ham ikke, men ved sin Menneskeskildring og sit Idéindhold er »De Visers Sten« stadig hans Hovedværk. Bogen vandt Førsteprisen i Gyldendals Roman-konkurrence, og i Oversættelse gjorde den Forfatterens Navn kendt Europa over og gav Anledning til Foredrags- og Oplæsnings-rejser, saaledes i Schweiz (1925), Holland (1927 og 1931) og Berlin (1928). 1923—24 foretog A. L. en større Rejse til Nord-afrika (Tunis og Algier). Siden er kommet »Martha og Maria« (1925), »Sognet som vokser ind i Himmelen« (1928) og »Kong Lear fra Svend-borg« (1932). — A. L.s Forfatterskab udgør i sjælden Grad en En-hed. Det fælles Milieu danner »Sognet«, og man genkender fra Bog til Bog Personer, saaledes bl. a. »Kandidaten«, et Forfatterskjul, der allerede findes i »Barnet« (Rector omniperitus). Ogsaa i Stilen har Forfatterskabet et tydeligt Enhedsmærke, en sober Prosa, uden store Gestus, men af en egen indre Magtfuldhed. Men især synes det hele Forfatterskab ved sin Idé eller rettere sin Livsbelys-ning som udstrømmet fra een stor Oplevelse. Herom har A. L. fortalt i den lille selvanalyserende (men ikke i ydre Forstand selv-biografiske) Bog »For aaben Dør« (1926). Da A. L. sagde Farvel til Teologien, blev han en Tid indfanget af Teosofien, drev siden religionshistoriske og -psykologiske Studier, hørte Forelæsninger hos Høffding (ca. 1905), siden hos Vilh. Grønbech, læste en Del Litteratur. Men mere end af Bøger lærte han »i Marken« ved at dukke ned i sit eget Selv og analysere de sjælelige Tilstande, de »Glimt«, hvor Rum og Tid svinder bort og Evigheden som en Virkelighedsfornemmelse synes at fylde Jeget helt. Det er Men-neskets Bevægelse henimod eller bort fra dette Sjælens Ekvilibrium, der danner Kernepunktet, hvorom A. L.s Menneskefigurer har formet sig. Det er Religionspsykologien, han indfører i Digtningen. Barndomsaarene bliver hans særlige Omraade, fordi han især hos Barnet finder det »aabne« Sind for »Virkeligheden« bag Tingenes Verden. En Forgænger har A. L. haft i L. Feilberg, men hans For-fatterskab ligger i en bredere Strøm end Køl vandet efter denne. Det hænger sammen med det store Gennembrud i 90'erne af »den religiøse Følelse«. Han er i sin Digtning Psykolog og Hjem-stavnsforfatter, hvor han »lunt og bevidst« skildrer Sognets bro-gede Kreds af Folk. Men Sognet i hans Digtning vokser ind i Himlen. I hans Kunsts store Øjeblikke (f. Eks. Holger Enke-Scenerne i »De Visers Sten«) udstraaler der fra den en Livslære og Forkyndelse. — Tegning af L. Find paa Fr.borg. Buste af J. J. Bregno (1928).

Egill Rostrup i Gads dsk. Mag., 1923, S. 513—23. Oluf Friis i Nordisk tidskr., 1924, S. 302—II. Viggo Bredsdorff i Politiken 13. Juli 1926. Helge Rode: Det store Ja, 1926. H. Høffding: Religiøse Tanketyper, 1927. Peter Jerusalem i Die Neue Litteratur, Jan. 1932 (med Bibliografi).

Oluf Friis.

Ankersen, se Anchersen.

Ankerstjerne, Johan Martin Christoffer, 1835—¹⁹¹³ Købmand, Legatstifter. F. 13. April 1835 i Randers, d. 7. Jan. 1913 sst., begr. sst. Forældre: Økonom ved Randers Hospital Gustav A. (1797—1877) og Mette Marie Nielsen (1803—⁸¹)- Ugift.

A. kom 1849 i Handelslære hos E. Ove i Randers og forblev der, til han 1859 selv begyndte en Købmandsvirksomhed, som fra en beskeden Detailforretning udviklede sig til en Engrosforretning (1867), der efterhaanden voksede sig saa stor, at den en Overgang var en af Jyllands største. Selv om A. ikke havde de Føreregenskaber, der gjorde en Mand som Hans Broge til et Enhedsmærke for den jyske Købmandsstand og en Vejleder for Landmænd, blev han i Kraft af sine rige Købmandsevner og sit frodige Initiativ en af sin Samtids kommercielle Forgrundsfigurer, der med Iver deltog i den betydelige Udvikling, som prægede dansk Erhvervsliv i Aarene efter 1864. En Tid var han stor Korneksportør til Norge og England, men da Danmark senere blev en endnu større Importør at Korn og Foderstoffer, var han ogsaa med paa dette Felt. Særlig interesserede dog Smørekseporten ham, og han var en af de Mænd, som her gjorde en stor Indsats, bl. a. var han virksom for Afholdelsen af de første Smørudstillinger, ved hvilke han var Smagsdommer. Ogsaa Svineavl og Slagterivirksomheden havde i høj Grad hans Interesse, og den tiltagende Udførsel af Kvæg og andre Landbrugsprodukter bevirkede, at A. var med til at danne »Randers Dampskibsselskab af 1866«, der senere optog »Aarhus Dampskibsselskab« i sig og sluttelig gik op i D.F.D.S. I 90'erne afhændede han sin store Korn- og Foderstofforretning til Korn- og Foderstofkompagniet i Aarhus, og 1900 afstod han sin øvrige Købmandsforretning og levede Resten af sine Dage en Privatmands stille og tilbagetrukne Tilværelse. Ved Oprettelsen af Villa »Mercur«, som afgiver Friboliger for værdige og trængende Handelsmænd, deres Enker og Døtre i Randers, satte han sig i disse Aar et smukt og varigt Minde. 1876—94 var A. Medlem af Randers Byraad, og han beklædte desuden adskillige andre Hverv, bl. a. som Bestyrelsesmedlem af forskellige Selskaber. Han ejede flere Herregaarde, 1892—1907 Nibstrup, 1896—1913 Bjellerup Ladegaard, 1900—12 Vindum Overgaard, 1912—13 Nørlund. A. var en storslaet

Købmandsnatur, men ikke let tilgængelig; i Pengeforhold kunde han i visse Situationer være meget paaholdende, i andre meget rundhaandet. Han døde som en meget rig Mand, og i Henhold til hans Testamente oprettedes bl. a. et Legat under Navnet »Etatsraad, Købmand J. Ankerstjernes og Søster Mathilde Ankerstjernes Legat«, som ved Udgangen af 1931 ejede en Formue paa 2 250 000 Kr. Legatet bestyres af Randers Byraad, og dets Indtægter uddeles til værdige trængende i Portioner paa Livstid. — Etatsraad 1894. — R. 1877. DM. 1888. K.² 1906. — Maleri af N. V. Dorph (1905) paa Randers Raadhus.

Børsen 8. Jan. 1913.

Jens Vestberg.

Ankjær, Stephan, 1820—92. Officer. F. 5. Juni 1820 i Horsens, d. 24. Juli 1892 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Guldsmed Caspar Villads A. (1786—1843) og Mariane Christine Jacobsen (1796—1875). Gift 9. Dec. 1851 i Kbh. (Garn.) med Sara Bernhardine Devold, f. 15. Juni 1827 i Trondhjem, d. 25. Juli 1861 paa Frbg. (Garn.), D. af Klubvært Søren Sørensen D. (f. 1791) og Regina Henricha Hansdatter Øyen (1792—1850).

A. blev Student 1836 fra Viborg, studerede Teologi 1838—41, men indtraadte 1842 i den militære Højskole og blev samtidig Sekondløjtnant å la suite i Artilleriet. Ved Krigens Udbrud 1848 afgik han fra Skolen, hvor han havde gennemgaaet Ingeniør- og Generalstabsklasserne, blev Premierløjtnant å la suite i Armeen med Anciennitet fra 1846, ansat ved Artillerikommandoen i Jylland, 1849 Adjudant ved Artilleri-Overkommandoen ved Felthæren og deltog i Kampene ved Kolding, Gudsø og Fredericia. 1850 fik han Kaptajns Anciennitet og gennemgik derefter Eksercerskolen ved 6. Dragonregiment, med hvilken Afdeling han deltog i Slaget ved Isted. Aug. s. A. blev han Kompagnikommandør ved 3. Infanteribataillon. 1851 Kaptajn og Adjoint ved Generalstaben (topogr. Afd.). Efteraaret 1856 blev han beordret til Tjeneste i Krigsministeriet for at medvirke ved Hærordningsarbejderne, 1860 tillige Sekretær i Den raadgivende Komité og 1863 — efter 1862 at være udnævnt til Major — Direktør for Kommandoen (Departementschef) i Krigsministeriet. Denne Stilling beklædte han, indtil Krigsminister Lundbyes Afgang Maj 1864 ogsaa medførte hans Tilbage-træden. Han var derefter Stabschef ved Nørrejyske Armékorps og fra April 1865 ved 2. Generalkommando. Han blev Oberstløjtnant 1866, Oberst i Generalstaben 1867, havde 1871—74 Kommandoen over 20. Bataillon og blev 1874 General og Chef for 1. jyske Brigade, Generalløjtnant og kommanderende General i 2. Generalkom-

mandodistrikt 1885, afgik 1888. — I det politiske Liv spillede han en Aarrække en ret betydelig Rolle, var Medlem af Rigsraadet 1856—63, af Rigsraadets Landsting 1864—66. af Rigsdagens Folketing 1861—64 for Esbjergkredsen og 1872—76 for Viborgkredsen. Han tilhørte Højre og nævnedes i 70'erne flere Gange som Krigsministeremne.

Ved Siden af sine talrige tjenstlige Arbejder, hvor hans hurtige og klare Fatteevne og store Arbejdsdygtighed kom til stor Nytte, udfoldede A. en betydelig litterær Virksomhed. 1855—61 redigerede han »Tidsskrift for Krigsvæsen«, og 1855—63 udgav han »Geografisk-statistisk Haandbog« og en Række Afhandlinger, hvoriblandt 1860 »De nordiske Rigers Stridskræfter«. Straks efter Krigen 1864 udgav han »Bemærkninger og Berigtigelser i Anledning af Rigsraadets Udvalgsbetænkning over de fra Krigsministeriet modtagne Oplysninger« og et »Forslag til Organisation af den danske Armee«. — Som Følge af, at Krigsminister Lundbye allerede ved Begyndelsen af Krigen 1864 var legemligt og aandeligt svækket, kom A. til under Krigen at øve en betydelig Indflydelse, ogsaa paa det operative Omraade. Som saa mange andre saa han for sangvinsk paa Forholdene. Ogsaa han ventede, at Krigen først vilde udbryde til Foraaret, og i Overensstemmelse hermed disponerede han, saa at Hæren hverken i Antal eller Fasthed naaede, hvad han opstillede paa Papiret. Som Teoretiker og Politiker saa han mere politisk end militært paa Krigsforholdene, og ligesom han paa det skarpeste havde protesteret mod Dannevirkes Opgivelse, var han ogsaa blandt dem, der, mod Overkommandoens Anskuelse, hindrede, at Dybbølstillingen betimelig blev forladt. I de nævnte »Bemærkninger og Berigtigelser« imødegik han med megen Dygtighed, men ikke altid lige gode Grunde de mod Krigsministeriet fremførte Anker. — R. 1856. DM. 1858. K.² 1875. K.¹ 1878. S.K. 1885. — Medaillon af H. Conradsen i Familiens Eje. Buste af O. Th. Thielemann 1863. Træsnit fra 1878 (efter Fotografi) og fra 1892.

Milit. Tidsskr., II, 1892, S. 386—88. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I—II, 1892—1916. Thor Pedersen: 20de Bataillons Hist. 1842—92, i 8g2, S. 278—81. W. G. O. Bauditz: Livserindringer, nedskrevne i Aarene 1878—80, 1903, passim. Aage Friis: Det nordslesvigske Spørgsmaal, III, 1932,

Rocks tron.

Anna af Brandenburg, 1487—1514, Hertuginde af Slesvig-Holsten-Gottorp. F. 27. Aug. 1487 i Berlin, d. 3. Maj 1514 i Kiel, begr. i Bordesholm Klosterkirke. Forældre: Kurfyrst Johan af Branden-

burg (1455—99) og Margrethe af Sachsen (d. 1501). Gift 10. April 1502 i Stendal med Hertug Frederik af Slesvig-Holsten-Gottorp, senere Kong Frederik I. (s. d.).

A. blev 1500 lovet til sin Slægtning Hertug Frederik, der ved Ægtepagt tilsagde hende Indtægten af Kiel Slot, By og Amt samt Neumiinster som Livgeding; Brylluppet fejredes samtidig med, at Kong Hans' Datter Elisabeth formæledes med A.s Broder Kurfyrst Joachim I. For Befæstelsen af det fremadstræbende brandenburgske Kurfyrstendømmes udenrigspolitiske Stilling var Forbindelsen med den danske Kongeslægt af Betydning, men selv om personlig Tilbøjelighed ingen Rolle har spillet ved Ægteskabets Indgaaelse, synes det, som om Hertugparrets Samliv har faaet Præg af Hengivenhed og Harmoni. Hun fulgte ham paa hans Rejser omkring i de gottorpske Landsdele, og, som han ved en Lejlighed skriver til hende, fandt han det »fortrædeligt og kedeligt at være borte fra Eders Kærlighed«. Da hun fra 1509 begyndte at plages af Sygdom, søgte han med utrættelig Iver Hjælp derfor. — Om A.s Personlighed ved vi i øvrigt kun lidet. De bevarede Regnskaber viser Omsorg for de undergivne og en under de jævne økonomiske Kaar ikke ringe Rundhaandethed, naar det gjaldt milde Gaver og religiøse Formaal. A. fødte to Børn, Christian (III.) (s. d.), gennem hvem hun blev Stammer til den danske Kongeslægt og samtlige hertugelige Linier af det oldenborgske Hus, og Dorothea (s. d.), gift med Hertug Albrecht af Preussen. Over hendes Grav lod Hertugen rejse det endnu bevarede skønne Gravmæle, en Sarkofag, der bærer Ægteparrets bronzestøbte Helfigursportrætter. Frederik I. selv hviler i Slesvig Domkirke ved Siden af sin 2. Hustru, Dronning Sophie. — Portrætteret paa Sønnens Anetavle (Grips-holm og Fr.borg).

Ludwig Andresen: Anna, Herzogin zu Schleswig-Holstein, i Die Heimat, 19 ,

Johanne Skovgaard

Anna, 1532—85, Kurfyrstinde af Sachsen. F. 22. (el. 25.) Nov. 1532 i Haderslev, d. 1. Okt. 1585 i Dresden, bisat i Domkirken i Freiberg. Forældre: Christian III., Hertug af Slesvig og Holsten, senere Konge (s. d.) og Dorothea (s. d.). Gift 7. Okt. 1548 i Torgau med Hertug, fra 1553 Kurfyrst August af Sachsen, f. 31. Juli 1526 i Freiberg, d. 11. Febr. 1586 i Dresden (gift 2° 1586 med Agnes Hedevig af Anhalt (1573—1616, gift 2° med Hertug Hans d. Y. af Slesvig-Holsten-Sønderborg, s. d.)), S. af Hertug Henrik den Fromme af Sachsen (1473—1541) og Catharina af Mecklenburg (1487—1561).

A. opdrages fra 1537 i Danmark, hvor hendes Undervisning lededes af Tileman van Hussen (s. d.). Hendes Ægteskab med Hertug August, der var sin sønneløse Broder Kurfyrst Moritz' designerede Efterfølger, fandt Sted paa braunschweig-liineburgsk Initiativ, men var meget velkomment i Danmark, da man derigennem haabede at opnaa nærmere Tilslutning til Kejser Karl V. Kurfyrsteparret kom til at øve ikke ringe Indflydelse paa dansk Politik og danske Forhold i Frederik 11.s Tid. Kurfyrst August ydede Kongen store Laan under Syvaarskrigen og var Mægler mellem Danmark og Sverige og mellem den danske Konge og Hertugerne Hans og Adolf, og han og A. udstrakte deres ortodokse Trosiver ogsaa til Danmark, hvor de havde væsentlig Andel i Niels Hemmingsens Afskedigelse fra Universitetet. Danske Adelsmænd fandt Vej til det sachsiske Hof, og A. førte en omfattende Brevveksling ikke blot med sine kongelige Slægtninge, men med danske Adelsdamer som Birgitte Gjõe, Elsebe Krabbe, Anna Hardenberg o. a. Ved sin blonde, fyldige Skønhed, sin Virksomhedstrang og sin Husmoderlighed var A. i sjælden Grad egnet til at være det kvindelige Midtpunkt ved et tysk Renæssancehof og kom til at virke forbilledligt baade i Tyskland og i Norden. Som »Mutter Anna« vandt hun en Popularitet, der har levet i det sachsiske Folk lige til vor Tid. Hun førte Overopsyn med de hertugelige Kammergodser, var interesseret i Havebrug, Mejerivæsen m. m., havde ogsaa litterære Interesser og gjaldt for at være en stor Kender af Luthers Skrifter; sammen med sin Ægtefælle ejede hun en fremragende Bogsamling. Af hendes 15 Børn døde de fleste som smaa; Sønnen Christian opfostredes som spæd hos Bedstemoderen i Danmark og efterfulgte senere sin Fader som Kurfyrste. — A.s meget omfattende bevarede Korrespondance, der er en værdifuld Kilde til Tidens Historie, ikke mindst den kulturelle, gemmes i Hauptstaatsarchiv i Dresden; en Del Breve fra hende findes i det danske Rigsarkiv. — Maleri paa Rosenborg af Zach. Wehme. Miniature paa Fr.borg af Lucas Cranach d. Y. Epitafium i Slotskirken paa Augustusburg af samme 1571. Portrætter i Dresdens hist. Museum af samme 1564, Hans Krell 1551 og Zach. Wehme ca. 1585. Graveret Gravplade af Martin Hilliger og knælende Bronzestatue af Carlo de Cesare i Gravkapellet i Freiberg.

K. v. Weber: A., Churfurstin zu Sachsen, 1865. K. Sturmhoefel: Kurfurstin A. von Sachsen, 1906. G. L. Wad: Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjõe, II, 1893. J. L. Sponzel: Fursten Bildnisse aus dem Hause

in, 190 .

C. O. Bøggild Andersen (Troels-Lund).

Anna, 1574—1619, Dronning af England. F. 12. Dec. 1574 paa Skanderborg Slot, d. 2. Marts 1619 paa Hampton Court, begr. i Westminster. Forældre: Kong Frederik II. (s. d.) og Sophie af Mecklenburg (s. d.). Gift 23. Nov. 1589 i Oslo med Kong Jakob VI. af Skotland, fra 1603 Jakob I. af England, f. 19. Juni 1566 paa Edinburgh Castle, d. 27. Marts 1625 P^{aa} Godset Theobalds ved London, Søn af Dronning Maria Stuart af Skotland (1542—87) og Henry Stuart, Lord Darnley (1541—67).

A. var som spæd hos Moderens Forældre i Mecklenburg, men kom 1579 atter til Danmark, hvor hun nød en vistnok overvejende tysksfarvet Undervisning. Tanken om et Ægteskab mellem en dansk Prinsesse og Kongen af Skotland opstod paa skotsk Side i Forbindelse med Forhandlinger om Orknøernes Indløsning, mødte ikke megen Sympati hverken hos Frederik II. eller i England, men gennemførtes af Dronning Sophie efter Kongens Død. Efter paa Kronborg at være viet til Earlen George Keith paa den skotske Konges Vegne afsejlede A. i Sept. 1589 paa en dansk Flaade, men denne blev af Storme, der tilskreves Trolddom, kastet ind mod Norges Kyst, hvor A. sattes i Land og hvor Brylluppet fejredes i Oslo, efter at den utaalmodige Kong Jakob selv var kommet over for at hente sin Brud hjem. De nygifte tilbragte derpaa Vinteren 1589—90 i Danmark. A. fødte sin Ægtefælle seks Børn, af hvilke Karl (I.) blev Faderens Efterfølger og Datteren Elisabeth 16.13 ægtede Kurfyrst Frederik af Pfalz, Bøhmens senere ulykkelige »Vinterkonge«. Uden politisk Interesse og Indflydelse optoges A. mest af Hoflivet og dets Forlystelser (bl. a. Maskeskuespil) og af store Byggeforetagender. I den senere Del af sit Liv var hun stærkt grebet af Katolicismen og lagde ikke Skjul herpaa. — Bårne- og Ungdomsportrætter paa Fr.borg. Portræt paa Rosenborg. Hovedbillede: P. van Somers Maleri paa Hampton Court (1617). Miniaturer af Isaac Oliver bl. a. i Victoria and Albert Museum.

S. R. Gardiner: *History of England 1603—42*, I—III, 1883. A. W. Ward i *Dictionary of National Biography*, I, 1885. Norske Saml., I, 1852, S. 450 ff. *Proceedings of the Soc. of Antiquaries of Scotland*, XI, 1876, S. 462 ff. W. Plenkens i *Hist. Tidsskr.*, 6. Rk., I, 1888, S. 403—25. H. C. Bering Liisberg: *Vesten for Sø og Østen for Hav. Trolddom i København og i Edinburgh 1590, 1909*. L. Laursen: *Danmark-Norges Traktater 1523—1750*, III, 1916.

C. O. Bøggild Andersen (J. A. Fridericia).

Anna Cathrine, 1575—1612, Dronning. F. 26. Juni 1575 i Wolmerstedt ved Magdeburg, d. 29. Marts 1612 paa Kbh.s Slot, begr. i Roskilde Domkirke. Forældre: Administrator i Magdeburg, Markgreve, senere Kurfyrste af Brandenburg Joachim Frederik (1546

—1608, gift 2° med Eleonora af Preussen, 1583—1607) °E Markgrevinde Cathrine af Kiistrin (1541—1602). Gift 27. Nov. 1597 paa Haderslevhus med Kong Christian IV. (s. d.).

Paa en Rejse, som Christian IV. i Efteraaret 1595 foretog i Nordtyskland bl. a. med det Formaal at finde en Brud, besøgte han ogsaa Administratoren i Magdeburg, og det blev vistnok allerede da aftalt, at Christian IV. skulde giftes med Datteren. Sammen med sine Forældre aflagde A. C. senere Christian IV. et Besøg ved dennes Kroning i Kbh. i Aug. 1596, og efter at Christian IV. paa ny havde truffet A. C. i Halle i Jan. 1597, sendte han i Aug. s. A. fire Rigsraader til Wolmerstedt, hvor Ægteskabstraktaten undertegnedes 28. Aug. 11. Juni 1598 blev A. C. kronet i Kbh. I sit Ægteskab med Christian IV. blev hun Moder til seks Børn, hvoraf de tre, Frederik, Sophie og Elisabeth, døde som ganske smaa, de andre tre var den udvalgte Konge Prins Christian, Frederik III. og Hertug Ulrik. A. C. var uden fremtrædende Evner og synes ikke at have udøvet nogen som helst politisk Indflydelse. Hun roses af Samtiden for sin Tarvelighed og Religiøsitet; mærkeligt er det, at hun trods sit venskabelige Forhold til den strengt luthersk-ortodokse Biskop Hans Poulsen Resen dog lod den kryptokalvinske Præst Mag. Oluf Kock kalde til sig paa sit Dødsleje, for at han kunde give hende Sakramentet. Det fremhæves ogsaa, at hun trods sin tyske Fødsel viste Interesse for dansk Sprog. Hun fulgte ofte Christian IV. paa hans Rejser, men ellers vides der ikke meget om deres gensidige Forhold, dog falder Kongens Forbindelse med Kirsten Madsdatter inden for deres Ægteskab. — Malerier af Jac. van Doort 1611 og af P. Isaacz paa Rosenborg samt af Remmert Peeters paa Fr.borg. Miniature af Isaac Oliver 1612 paa Rosenborg.

N. Slange: Christian IV.s Hist., 1749. H.P. Resen: Ligprædiken over A. C. 1612. *Quinquatria ferialia pro sancta memoria Reginæ Annæ Catharinæ*, 1614. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, III, 1916, S. 86 ff.

L. Laursen (J. A. Fridericia).

Anna Cathrine, 1618—33, Christian IV.s Datter, Grevinde til Slesvig og Holsten. F. 10. Aug. 1618 paa Fr.borg, d. 20. Aug. 1633 sst., begr. i Roskilde Domkirke. Forældre: Kong Christian IV. (s. d.) og Fru Kirstine Munk (s. d.). Ugift.

A. C. blev opfostret og opdraget paa Dalum Kloster hos Mormoderen Fru Ellen Marsvin indtil sit 9. Aar, da hun (1627) paa Grund af Krigen fulgte med Mormoderen til Kbh. tillige med flere af sine Søskende. Ved dette Tidspunkt var hun i øvrigt allerede trolovet med den 25aarige Frants Rantzau til Rantzausholm, som

straks efter Trolovelsen var blevet Rigsraad og Statholder i Kbh. og 1632 blev Rigshofmester. Ægteskabet mellem dem kom dog aldrig i Stand, da Frants Rantzau 5. Nov. 1632 druknede i Slotsgraven ved Rosenborg. N. A. døde A. C. selv, som nogle siger af Smaakopper, medens andre vil vide, at det var af Sorg over sin Fæstemands Død. Af sin Moder, Fru Kirstine Munk, der overhovedet kun brød sig lidt om sine Børn, skal A. C. ligefrem have været hadet, hvilket i Følge gentagne Udtalelser af Faderen, Christian IV., hidrørte fra, at Datteren lignede ham saa meget. — Barneportræt paa Jac. van Doorts Gruppebillede ca. 1625 P^{aa} Wedellsborg.

S. Birket-Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Hist. I, 1879, passim. Dsk. Mag., IV, 1750, S. 130. Christian IV.s egenh. Breve ved C. F. Bricka og

L. Laursen (S. Birket-Smith).

Anna Sophie, 1647—1717, Kurfyrstinde af Sachsen. F. 1. Sept. 1647 paa Flensborghus, d. 1. Juli 1717 paa Slottet Lichtenburg i Sachsen, begr. sst., 1811 flyttet til Freiberg Domkirke. Forældre: Kong Frederik III. (s. d.) og Dronning Sophie Amalie (s. d.). Gift 9. Okt. 1666 i Kbh. med Kurprins, senere Kurfyrste af Sachsen Johan Georg III., f. 20. Juni 1647 i Dresden, d. 12. Sept. 1691 i Tiibingen, S. af Kurprins, senere Kurfyrste af Sachsen Johan Georg II. (1613—80) og Magdalene Sibylle af Brandenburg-Bayreuth (1612—87).

A. S. opdroges sammen med sine Søstre med Fru Helena v. Westphalen som Hofmesterinde. 1660 blev Enevold Parsberg hendes Hofmester. Allerede i Juli 1662 indlededes der Forhandlinger om et Ægteskab mellem hende og Kurprinsen af Sachsen. I den paafølgende Maaned aflagde Prinsen, ledsaget af sin Moder, et Besøg ved det danske Hof, og paa Nykøbing Slot paa Falster aftaltes Forlovelsen. I Sept. 1663 besøgte Kurprinsen, ledsaget af sin Moder og et stort Følge, atter det danske Hof, denne Gang i Kbh., og 10. Okt. 1663 sluttedes Ægteskabstraktaten. Formælingen fandt Sted i Stilhed paa Grund af Dronning Sophie Amalies Sygdom. 1680 blev A. S. Kurfyrstinde. Forholdet mellem hende og hendes Ægtefælle synes ikke at have været særlig godt, og til Sønnerne, Kurfyrst Johan Georg IV. og Frederik August, den senere Kurfyrst August II. (den Stærke) blev det endnu daarligere. Særlig skarpt blev Forholdet til den ældste Søn Johan Georg, da denne efter Faderens Død 1691 blev Kurfyrste og brød Forlovelsen med Christian V.s Datter, Prinsesse Sophie Hedvig, som A. S. trods stærk Modstand ved det sachsiske Hof havde faaet

i Stand. Som Enke boede A. S. paa Slottet Lichtenburg i Sachsen sammen med Søsteren Vilhelmine Ernestine, Enkekurfyrstinde af Pfalz. — Gravmæle af Balth. Permoser. Barnebilleder i Miniature af Alex. Cooper 1656, Paul Prieur 1671 (efter Maleri fra 1652) og T. Gelton paa Rosenborg. Malerier sst. samt paa Grips-holm (af D. Krafft) og Fr.borg.

Ghr. Bruun i Dsk. Saml., 2. Rk., II, 1872—73, S. 144. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, III, 1916, S. 527 ff.; IX, 1931, S. 193 ff. O. Andrup i Fra Arkiv og Museum, 1915. r r

Anna Sophie, 1693—1743, Dronning. F. 16. April 1693, d. 7. Jan. 1743 paa Clausholm, begr. i Roskilde Domkirke. Forældre: Storkansler Grev Conrad Reventlow (s. d.) og 2. Hustru. Viet ved venstre Haand 26. Juni 1712 paa Skanderborg Slot til Kong Frederik IV. (s. d.), ved højre Haand 4. April 1721 i Kbh. til samme.

A. S. indtager blandt danske Dronninger en særegen Plads som den eneste, der ikke har været af fyrstelig Æt. Atten Aar gammel vandt hun den letfængelige Frederik IV.s Hjerter, da han 1711 første Gang saa hende ved en Maskerade paa Koldinghus. For-gæves søgte hendes karakterstærke og fortræffelige Moder at holde hende borte fra Kongen. Denne vandt let den livsglade og for-fængelige Pige og bortførte hende 26. Juni 1712 fra Moderens Gaard Clausholm ved Randers. De Samvittighedsskrupler, hun havde ved at blive hans Elskerinde, og som Frederik IV. maaske ogsaa selv havde ved at tage sig en Mætresse, døde han ved at lade sig vie til hende ved venstre Haand, uagtet Dronning Louise endnu levede. En tidligere Konrektor i Flensborg, Thomas Clausen, der ikke synes at have været ordineret, var villig til at forrette denne Vielse, der ganske vist ikke var noget enestaaende i vor Historie, idet Frederik IV. allerede 1703 havde ladet sig vie paa den Maade til Frøken Vieregg, men Forargelsen blev for saa vidt ikke mindre ved Gentagelsen. Med den enevældige Konges Bevidsthed om, at han stod over Loven, brød Frederik IV. sig saa lidt om, at han og A. S. herved gjorde sig skyldige i en Forbrydelse, hvorfor Loven satte Dødsstraf, at han endog lod det hele Forhold træde frem i stor Offentlighed. A. S. fik en anelig Bolig tæt ved Slottet i Kbh. (nu bl. a. Sæde for Krigsministeriet) og blev Midt-punktet i det selskabelige Liv, der var Kongens bedste Adspredelse. Han gav hende Titel af Fyrstinde af Slesvig; foruden hvad hun modtog af Gaver, havde hun en aarlig Apanage af den kongelige Partikulærkasse, der i det mindste et Par Aar senere steg til 28 000 Rdl. aarlig, og Frederik IV. skænkede hende dels

det 1765 Tdr. Hartkorn store Gods Vallø, dels Godser i Holsten, hvoraf der 1730 blev svaret omtr. 13 000 Rdl. aarlig.

A. S.s Forhold til Kongen fik et nyt Præg, da Dronning Louise døde 15. Marts 1721. I Følge en Familietradition i hendes Halvsøster Grevinde Holstein-Holsteinborgs Slægt havde Kongen kun vundet hende ved at give hende sit kongelige Ord paa, at han baade vilde ægte hende og hæve hende paa Tronen ved Siden af sig, naar Dronningen døde. Hvor usikker end denne Overlevering er, er der ingen Tvivl om, at hun selv attraaede dette Maal. Hun kunde i saa Henseende bygge paa Kongens stærke og vedholdende Lidenskab for hende, en Følelse, hun selv synes at have gengældt oprigtig. Frederik IV. skyndte sig paa en iøjnefaldende — for ikke at sige upassende — Maade med at legalisere Forholdet. 2. April 1721 blev Dronning Louises Lig ført fra Kbh. til Roskilde, hvor det bisattes d. 3. Den følgende Dag holdt Universitetet Sørgefest i den Anledning, og samme Dags Eftermiddag blev A. S. viet til Kongen ved den højre Haand af den samme Clausen, der ni Aar tidligere havde udført Vielsen i Skanderborg. En saadan Omvielse kunde ikke have anden Mening, end at hun skulde sættes i Stand til at bære Kronen, og Folks Forventning, at dette skulde ske, gik hurtig i Opfyldelse. 31. Maj satte Frederik IV. paa Frbg. Slot selv Kronen paa A. S.s Hoved med de Ord: »Denne Krone giver vi Eders Majestæt af godt Hjerte og ønsker al Lykke og Velsignelse med den.« Ikke før 15. Juli holdt den unge Dronning dog sit Indtogi København.

Samtidige skildrer A. S. som smuk og indtagende. Skønt Frederik IV. vel nok undertiden kunde give selv hende Anledning til Skinsyge, bevarede hun dog hans Kærlighed indtil hans Død, og deres lykkelige Forhold var næppe alvorlig forstyrret ved andet end den Ulykke, der forfulgte dem, idet alle deres Børn døde smaa.

Den store Kærlighed, Kongen nærede til hende, har givet Anledning til alskens Fortællinger om, at hun som Dronning øvede stor Indflydelse over ham. Selv i sin egen Slægt gjaldt hun senere som den, der ved Siden af at have haft megen Aand tillige havde været »stolt, lunefuld og bydende«. Slige Fortællinger var næppe ugrundede. Som hendes Ophøjelse paa Tronen førte til, at Kongen fra nu af nærmest støttede sig til Personer, der stod hende nær, først og fremmest til Storkansleren U. A. Holstein, der var gift med hendes ældre Halvsøster Christine Sophie, saaledes foreligger der fra Datiden nok af Henvendelser fra Folk til hende som den, der mentes at kunne lægge et vægtigt Ord ind for dem hos Kongen, og af Taksigelser til hende for den Hjælp, hun havde ydet dem. Det taler til Ære for hende, at hun baade viste Interesse for »de

danske Komedianter« og for, at der kunde finde en tidssvarende Reform Sted ved Universitetet; men paa andre Punkter var hendes Indflydelse næppe heldig; flere af de Mænd, hun hjalp med til at drage frem, har ikke efterladt sig et godt Navn, og der synes at have været noget intrigant ved hende. Hvor ivrig Frederik IV. var for at værne om hendes Ry, derom vidner bl. a. den saakaldte hemmelige Kommission, der blev nedsat i Jan. 1725, og som bl. a. beskæftigede sig med Eftergranskninger om Pengeprellerier, der skulde have fundet Sted i Dronningens Navn.

Det var Frederik IV.s stærke Følelser for hende, hvoraf hendes timelige Lykke og Indflydelse afgang, og det fik hun at føle, da han døde. Intet var naturligere, end at de svære Krænkelser, som hendes Forhold til Kongen havde voldt Dronning Louise, havde naget Kronprins Christian stærkt, og forstaaeligt var det, at det krænkede ham dybt, naar han efter Moderens Død skulde vise Stifmoderen Hyldest som Dronning og vel endog maatte søge at staa paa en god Fod med hende. Den Bitterhed, han følte herved, blev yderligere ægget af hans alt andet end godmodige Hustru Sophie Magdalene. Den Kendsgerning, at A. S. kun var en fornem Adelsmands Datter, ikke en Fyrstinde, gjorde aabenbart ogsaa Forargelsen endnu større i deres Øjne. Lignende Følelser som Kronprinsen og Kronprinsessen havde Kongens Søkende Prins Carl og Prinsesse Sophie Hedevig. Frederik IV. maatte sige sig selv, at ved hans Død ventede en Storm hans eget »Engelshjerte« eller »cher cœur«, som han kaldte A. S. Han gjorde derfor alt, hvad der stod i hans Magt, for at sikre hendes Stilling, naar han ikke mere var i Live. Ved en Række testamentariske Bestemmelser, hvori han stævnedes dem, der handlede derimod, til »at aflægge Regnskab derfor paa Dommens Dag for hele Verdens Dommer«, fastslog han en Ordning, der kunde lade A. S. leve paa samme Vis som tidligere Enkedronninger. Kronprinsen maatte give ham et skriftligt Tilsagn »om ikke blot som en lydig Søn selv at ville efterkomme det alt sammen, men ogsaa at ville holde alle vedkommende til at rette sig derefter« (23. Febr. 1725). Umiddelbart før sin Død 1730 søgte Frederik IV. at stemme den af Kronprins Christian meget yndede Carl Adolf Plessen forsonlig ved at hænge den Elefantorden, han selv havde baaret, om hans Hals, og han besvor ham at arbejde for, at Kronprinsen opfyldte, hvad han havde lovet med Hensyn til Dronning A. S. Et Øjenvidne har fortalt, at Plessen gav ham et edeligt Tilsagn derom.

Men med Døden var Agtelsen for den enevældige Konges Villie forbi. Ganske vist kan man ikke sige, at A. S. blev haardt behandlet.

Hun fik Godset Clausholm i Jylland, som Frederik IV. i sin Tid havde afkøbt hendes Moder, som en Slags Livgeding, desuden en Sum af 100 000 Rdl. een Gang for alle og en aarlig Apanage paa 25 000 Rdl. Hun bevarede Dronningetitelen uden dog at maatte kalde sig Dronning til Danmark og Norge. Men Livet paa Clausholm var dog i Virkeligheden en Forvisning, Modsætningen imellem de Kaar, hun havde, og dem, der var lovet hende, var overordentlig stor; hun maatte leve paa en jysk Gaard, stempet med den kongelige Unaades Mærke som den, der havde forført Frederik IV. til det formastelige Skridt at gøre hende til Dronning, som den, der havde misbrugt sin Stilling og endog udsuget Landet. Det var dog Sigtelser, som, hvad der end ellers kunde bebrejdes hende, var umaadelig overdrevne. Men Christian VI. holdt fast ved at se hende paa denne Maade. Den ubehagelige Kendsgerning, at han havde givet et skriftligt Løfte om at behandle hende ganske anderledes, end han i Virkeligheden gjorde, tyngede ikke paa hans Samvittighed. Da hans Skriftefader Bluhme senere opfordrede ham til at tilgive hende og »lade hende vederfares nogle Tegn paa sin Naade«, fandt han kun, at han »endnu havde gjort for lidt imod hende«.

Det kan forbavse at se den for sin Strenghed bekendte Bluhme her række Synderinden Haanden; men dengang var A. S. en bodfærdig Kvinde. De Træk af stærk Religiøsitet, som tydelig mærkes hos Frederik IV. i hans sidste Aar, har maaske allerede dengang ikke været uden Indflydelse paa A. S., og under det stille Liv paa Clausholm, hvor hun syslede med sin Fortids Minder, var hun lige saa oplagt som sin kongelige Stifsøn og Avindsmand til at søge Trøst og Støtte i en pietistisk Religiøsitet. — Malerier paa Fr.borg (af B. Denner og J. S. Wahl), Brahetrolleborg, Gripsholm og (af J. Bohling) paa Gl. Estrup. Miniature af A. E. Willarst paa Fr.borg og Rosenborg.

J. Møller i Skand. Lit. Selsk. Skrifter, XXIII, 1832, S. 56—196. E. Holm: Danmark-Norges Hist. 1720—1814, I—II, 1891—94. L. Bobé: Efterl. Pap. fra den Reventlowske Familiekrede, I, 1895, S. 274 f. H. Berner-Schilden-Holsten: Dronning Anna Sophie paa Clausholm i Fra Randers Amt, V, 1911, S. 5—103. Samme: Clausholm, 1919.

E. Holm (L. Laursen).*

Anna Sophie Magdalene Frederikke Ulrikke, begr. 28. Jan. 1805 i Stege, foregiven Datter af Kong Christian VI. I Aaret 1767 fremstod en Kvinde, understøttet af en norsk Student Kirchhof, som hun levede sammen med, og med hvem hun var kommet til Kbh. 1761, og udgav sig for en Datter af Kong Christian VI. og

hans Dronnings Søster, Enkefyrstinde Sophie Caroline af Ostfriesland. Der blev 1769 nedsat en Kommission, blandt hvis Medlemmer Henrik Stampe var, til at undersøge Sagen; det viste sig, at den foregivne Prinsesse havde været Skøge i Amsterdam og senere havde været under Behandling for venerisk Sygdom i Oldenburg. Hun blev dømt til at hensættes i Møens Tugthus paa Livstid; ved Indsættelsen anføres dog, at hun er indsat paa »ungewis« Tid. 1773 tillagdes der hende 40 Rdl. af den kgl. Partikulærkasse til bedre Pleje, hvilket 1783 forhøjedes til 100 Rdl. aarlig. Samtidig befaledes, at hun skulde behandles »paa en Frigheden nær kommende Maade«. Da hun døde, benævnedes hun heller ikke som de andre i Tugthuset indsatte »Tugthuslem«, men kaldes »Frøken«. Hendes Alder opgives forskellig; hvis hun, som i Kirkebogen anført, var 74 Aar gammel, da hun døde, kan hun ikke have været Datter af Christian VI. og Enkefyrstinden, da denne først 1735 kom her til Landet; andre Steder angives hun at være født ca. 1740.

J. Møller: Mnemosyne II, 1831, S. 57 fif. J. P. F. Kønigsfeldt: Geneal.-hist. Tabeller, 2. Udg., 1856, S. 102. L. Koch: Kong Christian VI.s Hist., 1886, S. 321 f. Stampes Erklæringer, VI, 1807, S. 214 fif. J. Paludan: Beskriv. over Møen, II, .824, S. 360 fif. *L.Laursen (P.Brock).*

Ansgar, ca. '801—65, Ærkebiskop af Hamburg-Bremen, Kirkens Grundlægger i Sverige og Danmark. F. ca. 801, d. 3. Febr. 865 i Bremen, begr. i St. Peters Kirke sst.

Hovedkilden til vort Kendskab om A.s Liv er det af Rimbart (hans Discipel og hans Efterfølger som Ærkebiskop) samt en ukendt Medforfatter udarbejdede »Vita Anskarii«, antagelig skrevet snart efter A.s Død. Skriftets Stofvalg og Fremstilling præges af Forfatterens Haab om at godtgøre, at A., trods sin fredelige Død, var en ret Martyr, men det hæver sig samtidig som historisk Kilde højt over Middelalderens Helgenbiografier; ikke mindst er dets Redegørelse for de ydre Resultater af A.s Livsværk udpræget nøgtern. Skønt A.s egne Udtalelser har været en Hovedkilde for Skriftet, er alligevel dets Kendskab til visse Afsnit af hans Liv yderst mager, og for kronologiske Data er dets Interesse minimal. — »Vita« er tilegnet Brødrene i det frankiske Benediktinerkloster Corbie ved Somme i Picardiet, i hvilket A. optoges som »oblatus« ved fem Aars Alderen efter Moderens Død. Corbie var oprindeligt et Datterkloster af det berømte Luxeuil i Vogeserne og bar stadig Præg af dettes irske Bodsand, men lagde tillige, navnlig siden Karl den Stores Reformer, stor Vægt paa Skolegerning og videregaende Stu-

dier efter angelsachsisk Forbillede. Her opholdt A. sig ca. seksten Aar. Efter at have gennemgaaet Skolen blev han optaget som »Broder« og virkede specielt som Klosters »scholasticus«. Hans kontemplative Anlæg gjorde ham tidlig skikket til at præges af Tidens Bodsfromhed. Biografien fremhæver særlig det dybe Indtryk af menneskelig Storheds Forgængelighed, han fik ved Meddelelsen om Karl den Stores Død 814; men navnlig drev nogle Drømmesyner ham til Selvransagelse, øget Syndsbevidsthed og Naadetrang. Ogsaa i A.s senere Liv spillede Syner, som han selv (ligesom Forfatterne af »Vita«) har betragtet som særlige Naadebevisninger, en fremtrædende Rolle som hans Motiver til afgørende Handlinger. Rimeligvis var A. uden dem aldrig blevet Missionær, da hans Forkærlighed for Klosterlivets Fred og Kontemplation var saa afgjort. — Da Datterklostret Ny Corvey ved Weser anlagdes 822, hørte A. til de Corbie-Munke, der forsattes derhen. Ogsaa her ledede han Skolen, men prædikede tillige »offentlig« i Klosters Kirke — et Vidnesbyrd om, at han beherskede det sachsiske Folkemaal. Rimeligvis var han allerede da præsteviet; i alt Fald var han det, da han 826 fulgte den danske Kong Harald som Huspræst til en ny, højst forskellig Virkeplads.

I Danmark havde voldsomme Kampe mellem to Kongeslægter drevet den svagere Part til at søge Støtte hos Frankerne. Resultatet var blevet en Ordning, hvorved Kong Haarek overlod Kong Harald en Del af Riget, antagelig Sydjylland. Dette Resultat var Baggrunden for det Missionsforsøg i Danmark, som Ærkebiskop Ebo af Reims 822 fik Kejser Ludvig og en frankisk Rigsforsamling (i Attigny?) til at beslutte. Efter Henvendelse bemyndigede Pave Paschalis I. derpaa Ebo til Pavestolens Missions-Legat til Danske og Svenske. Vel 823 rejste saa Ebo med et anseligt Følge til Danmark for at forhandle om Landets Aabning for kirkelig Virken. Men trods det, at Frankerriget saaledes stod officielt bag Ebo, mislykkedes Legationen. Vel siges om Ebo: »han omvendte mange«, men der blev ingen Frihed for kristelig Kult givet, ingen Menighed stiftet og ingen Kirke bygget; Hovedudbyttet blev Købet af en Del danske Dreng, der anbragtes i en Skole i Welanao, et Gods i Holsten med et Klosteranlæg (senere Miinstersdorf), som Kejseren havde givet Ebo som materiel Støtte for Missionsarbejdet.

Kong Haralds svage Stilling nødte ham imidlertid til 826 at opsøge Kejseren i Ingilheim. Som Betingelse for ny Hjælp krævede denne nu hans Daab, og med sin Familie og Hird lod Harald sig saa døbe i Mainz. Efter Forslag af Corbies Abbed Wale gav man ham A. og en anden Klosterbroder, Autbert, med til Danmark som

Huspræster. Hvis A. dengang nærrede Forventninger om store Missionsresultater heroppe, blev han dog skuffet. Kongen blev snart fordrevet — muligvis virkede netop hans Tilbagekomst som Kristen med dertil; i alt Fald maatte han tage Sæde i det frisiske Len Rustringen ved Weser, som Kejseren havde givet ham. »Vita« meddeler heller intet positivt om Missionsresultater i Danmark. A. maatte følge Kongen; og det siges vel ogsaa her, at »mange blev omvendt«, men der tales ikke om nogen Menighedsstiftelse eller om Opførelse af nogen Kirke i Danmark. Derimod oprettede A. (ligesom Ebo) en Skole for danske Drengene, — men, er den begyndt i Danmark, har han hurtigt maattet flytte den til Riistring.

Paa fast Grund med A.s Missionsarbejde er man først ca. 829, da svenske Sendebud til Kejseren berettede denne, at mange deroppe ønskede kristen Gudstjeneste, og at Landets Konge var villig til at tillade Præsters Virken. Efter Forhandling med Abbed Wale kaldte Kejseren atter A. til Hoffet, og denne erklærede sig villig til at rejse til Sverige. Corbie-Munken Witmar blev hans Ledsager, og en anden Munk anbragtes hos Kong Harald. Intet berettes om, at Forhandlinger dengang fandt Sted mellem Kejseren og Ebo eller mellem denne og A.; Missionsforsøget synes udelukkende at ske »paa Kejserens Befaling«, og A.s Overtagelse af Hvervet motiveres ene ved et Syn, der direkte paabød ham Missionsgerningen.

A. drog saaledes ud uden det Værn, en døbt Konge frembød. Farerne derved skulde han snart opleve. Paa Vejen, vel paa Østersøen, blev de rejsende overfaldet af Sørøvere, der plyndrede dem til Skindet. A. mistede saaledes de kostbare Gaver fra Kejseren til den svenske Konge og en stor Samling Bøger. Alligevel fortsatte han, og ad vildsomme Veje og over ukendte Søer naaede han omsider frem til Handelspladsen Birca (paa Bjorkon i Målaren). Indbydernes Opgivelser viste sig rigtige. Kong Bjorn gav ham virkelig, med Samtykke af sine Mænd, Frihed baade til at forkynde Kristendommen og danne Menighed. Dennes første Bestand blev kristne Fanger, der nu atter kunde deltage i »de guddommelige Mysterier«; men nogle Svenske lod sig ogsaa døbe. Blandt disse var Stedets Befalingsmand Hergeir (Jarl), der paa sin Arvejord (i eller ved Birca?) ikke længe efter opførte Nordens først omtalte Kirke. Der tales selvfølgelig om Forkyndelse, men ikke om Prædikerrejser. De to Benediktinere synes, i Overensstemmelse med de Principper, A. ogsaa senere følger for Missionsarbejdet, kun at have virket som fastboende Præster. Tilslutningen til Menigheden var alligevel lovende og selvfølgelig ganske frivillig. — Efter 1 %

Aars Virken vendte Missionærerne tilbage til Kejseren med Brev fra Kong Bjorn. Deres gunstige Beretning fremkaldte en ligefrem Missionsoptimisme, der gav sig Udslag i Kejsers Grundlæggelse 831 af et ærkebiskoppeligt Sæde i Hamburg. Som Ærkebispens eget Stift bestemtes de tyske Omraader Nord for Elben, men han fik tillige Myndighed til at beskikke Bisper og Præster til de nordiske Lande. Til Sædet udnævntes A. Øjensynlig for at afværge Tvivl om den historiske Virkelighed af, at man i Strid med normal karolingisk og kanonisk Praksis grundede et Ærkesæde uden Lydstifter (Suffraganater), betoner »Vita«, at Beslutningen bifaldtes af et stærkt besøgt Bispemøde; men særlig Vægt lægger Skriftet paa A.s usædvanlige Bispevielse, der foretoges af Biskop Drogo af Metz, Kejsers Halvbroder, assisteret af Bisperne af Bremen og Verden (hvis Stifter beskæres ved det nye Stifts Oprettelse), i Nærværelse af ikke mindre end tre Ærkebisper (Reims (Ebo), Trier og Mainz) samt adskillige andre Bisper, der alle »samtykkede« i Ordningen. Til Støtte for Missionsarbejdet overdrog Kejseren A. Klostret Turholt i Flandern. Den Myndighed med Hensyn til Missionsledelsen, som tillagdes den nye Ærkebiskop, stred saaledes mod Bestemmelsen i Ebos Bulle af 822; men mellem denne og A. var ingen Uoverensstemmelse; de enedes om et Samarbejde, hvorefter Ebo overtog Ansvar for den svenske Mission og som sin Stedfortræder udsendte en Slægtning, Gauzbert, til Sverige (efter at denne var bispeviet og med Kejsers Billigelse havde faaet Welanao overdraget som materielt Støttepunkt). Dermed var Danmark bestemt som A.s specielle Missionsomraade, og antagelig har den Fred, der netop 831 sluttedes mellem Kejseren og den danske Konge, vakt Forventninger om, at A. nu vilde kunne formaa ogsaa denne til at tillade Kirkens Grundlæggelse hos os. — Men endnu manglede Pavens Sanktion paa Nyordningen. A. rejste derfor, ledsaget af to tyske Bisper og en kejserlig Sendemand, til Rom. Desværre er den Bulle, hvorved Gregor IV. stadfæstede Ærkesædet og dets Missionskompetence, kun bevaret i interpoleret Tilstand, men »Vita«s Gengivelse af dens Indhold stadfæstes af Nikolaus I.s Bekræftelsesbulle 864. Med udtrykkelig Henvisning til Bullen 822 overdrog Paven A. »i Forening med Ebo« Missionsbemyndigelsen over for »Svenske, Danske og Slaver«; samtidig fik A. det ærkebiskoppelige Pallium. Da Ebos politiske Optræden imidlertid (835) medførte hans Afsættelse, Fængsling og derefter Magtesløshed i flere Aar, var det nu praktisk talt A. og Gauzbert, paa hvem Ansvar for det nordiske Arbejde kom til at hvile.

A.s Forhaabninger om Mission i Danmark slog imidlertid fejl.

»Vita« ved intet om noget Arbejde der, end ikke om en Rejse derop. Landet var aabenbart ganske spærret for Missionsarbejde, og lige til 845 synes A.s Virken, bortset fra Daab af enkelte Danske, der under Besøg i Hamburg vandtes for Kristendommen, og Oprettelse af en Skole, der ogsaa underviste danske (købte) Børn, væsentlig indskrænket til hans tyske Stift, hvor der i øvrigt var nok at gøre for at befæste Kristendommen. 843 mistede imidlertid A. ved Rigets Deling sit materielle Støttepunkt Turholt, og 845 afbrændte danske Vikinger selve Hamburg. Saaledes stod han paa bar Bakke. Antagelig omtrent samtidig indtraf den Katastrofe, der foreløbig lukkede Sverige af for Missionsarbejde. Om Gauzberts Virken i Sverige har »Vita« positive Meddelelser; den afbrødes ved en Folkerejsning, der kostede en Slægtning af ham Livet og medførte hans og hans andre Hjælperes Udvisning.

Om den Haabløshed, der nu herskede i Tyskland med Hensyn til nordisk Mission, vidner Beslutningen paa en Synode i Mainz 847. Den tyske Kong Ludvig havde tilbudt A. det ledige Bispestift Bremen, og Synoden vedtog saa, at Hamburgs Stiftsomraade atter fordeltes mellem Bremen og Verden. Hermed blev det Sted, hvortil A. som Biskop var »viet«, og som Paven udtrykkelig havde stadfæstet som et Ærkesæde og knyttet Missionsledelsen til, lagt ind under en fremmed Biskop (Verden). At denne faktiske Ophævelse af Missionsærkesædet ogsaa forekom andre end A. kanonisk ulovlig, godtgør imidlertid den ændrede Beslutning paa en ny Synode i Mainz 848. Her genoprettedes Ærkesædet Hamburg (med Landet Nord for Elben), og Bremerstiftet inkorporeredes i det (Verden fik visse Erstatninger af det nye, samlede Ærkestifts Omraade). Da »Vita« priser Ebo ikke blot som den, der var den nordiske Missions Begynder, men som den, der i de trange Tider, da selv A. tvivlede paa dens Fremtid, drev paa Fortsættelse, er der Grund til at antage, at særlig han medvirkede til denne Nyordning; siden 846 sad han nemlig som Biskop i Hildesheim. Da han først døde 851, er det muligt, at han har oplevet at se sit faste Haab om Resultater i Danmark virkeliggjort. — Men da Bremens Stift hidtil havde været Suffraganat under Koln, protesterede Ærkebispens der mod den nævnte Ordning, og først 864 opnaaede A. Pave Nicolaus I.s Stadfæstelse paa det sammensmeltede Ærkestift, hvis Hovedsæde nu faktisk Bremen var.

Mens A. residerede der, oplevede han endelig Kirkens Grundlæggelse i Danmark. Forholdene laa nu saaledes, at han kunde foretage gentagne Rejser herop, hvor han ogsaa mødte frem som den tyske Konges Sendebud og var i Stand til at yde saadanne

Gaver, som »Vita« betoner var nødvendige for at vinde Indgang. Det lykkedes ham nu baade at vinde Kong Haareks Venskab og Tilladelse til at stifte en Menighed. Al Tale om at blive Kristen afviste ganske vist Kongen, men han vilde gerne »fortjene Naade hos Kristus«. Vejen dertil var efter A.s Raad Tilladelse til, at der byggedes en Kirke, »hvor en Præst altid kan være til Stede og meddele det guddommelige Ords Sød og Daabens Naade til hvem, der vil tage derimod«. Vi ser af denne Passus, hvad der for A. stod som Missionens første Maal (ikke Frihed til Prædikerejser, men Ret til Gudstjeneste). Derefter byggedes den første danske Kirke i Slesvig, antagelig ca. 850; den bekostedes af A., men Kongen bekostede Præsteboligen. I Slesvig var dengang allerede mange Kristne, ikke blot fremmede Købmænd og hærtagne Trælle, men Danske, der var døbt i Dorstad eller Hamburg, og visse af dem var endda Byens Stormænd. Menigheden voksede snart stærkt, særlig da Gudstjenesten øvede en dragende Magt paa Hedningerne; men »Primsignelse« og dermed Brud med Hedenskabet var Betingelse for Adgangen til denne. Forud gik selvfølgelig en Belæring, der maa antages fortsat gennem Prædiken, knyttet til Gudstjenesterne; derimod omtales heller ikke her Prædikerejser hverken af A. eller Præsten. Betegnende nævner »Vita«, der giver en kort Udsigt over Menighedens Historie til Skriftets Affattelsestid, at Hovedmassen af de primsignede opsatte Daaben til deres Dødstime, for at de »uden Forsinkelse, rene og ubesmittede kunde træde ind ad Døren til det evige Liv«. Tillige betones, at Handelen med Udlandet tog stærkt Opsving, siden kristen Gudstjeneste var tilladt i Slesvig.

Forholdet til Kong Haarek aabnede ogsaa paa ny Vejen for Missionsarbejdet i Sverige. Her var de Kristne i Birca siden Gauzberts Fordrivelse i 7 Aar præsteløse. Saa sendte A. (ca. 852 ?) »Eneboeren« Ardgard derop; der tales dog ikke om, at han forsøgte at faa den tidligere Tolerance fornyet; derimod betjente han de Kristne, deriblandt Hergeir Jarl paa hans Dødsleje, med Sakramentet. Længselen efter det kontemplative Liv drev ham imidlertid snart tilbage til Tyskland. A. henstillede derpaa til Gauzbert, der nu sad som Biskop i Osnabriick, at forsøge Arbejdet genoptaget deroppe, men denne bad A. gøre Forsøget. Den tyske Kong Ludvig gav sit Samtykke dertil efter at have konstateret, at de to handlede i Enighed, og forsynede A. med sin Anbefaling. Ogsaa Kong Haarek medgav A. en Anbefalingskrivelse, der udtalte, at Kongen »aldrig havde truffet hans Lige i Livsførelse og Paalidelighed«; han tilraadede den svenske Konge at give lignende Kultusfrihed, som

nu bestod i Danmark. Han lod endda en dansk Sendemand til Kong Olof ledsage A. Trods dette syntes Rejsen at skulle blive forgæves. Da A. kom til Birca, var Folkestemningen netop ophidset af en Mand, der i Gudernes Navn forkyndte, at man ikke kunde vente deres Hjælp, hvis en fremmed Guds Dyrkelse tolereredes. A.s Liv var endog i Fare; men pludselig vendte Stemningen sig. Da Gudernes Afgørelse æskedes ved Lodkastning, svarede de til Gunst for Tilladelse af kristen Kult, og to forskellige Ting billigede det samme som »nyttigt«. Derefter meddeltes det A., at »Kirker kunde bygges, Præster være til Stede, og hvem af Folket, der vilde, blive kristen«. Inden A. afrejste, skænkede Kongen Grund til Opførelse af en Kirke, og A. bekostede den opført og købte Hus til Præstebolig. Til Gauzberts Død (ca. 858) sørgede dog denne for Kirkens Betjening, derefter overtog A. ogsaa Omsorgen for den svenske Menighed, og da han døde, virkede en danskfødt Præst, udsendt af A., deroppe.

Da A. vendte hjem fra Sverige, var Kong Haarek nylig faldet i Krig (854) og med ham de fleste af A.s danske Velyndere. Efterfølgeren, den yngre Haarek, lod Kirken i Slesvig lukke og Præsten fordrive, fordi »Guderne var fortørnede« ved den »ukendte« Guds Dyrkelse i Landet. Men allerede inden A. tiltraadte en Rejse til Danmark i den Anledning, indtraadte et Omslag. Kongen sendte Bud om at faa Præsten tilbage, da han ikke mindre end sin Forgænger »ønskede at gøre sig fortjent til Kristi Naade og Hr. Biskoppens Venskab«. Da A. derfor kom til Danmark, stadfæstedes Tolerancen, ja man gav Lov til at forsyne Kirken i Slesvig med en Klokke, hvad man hidtil havde forbudt som noget ulykkebringende. — »Vita« fortæller endnu, at Kongen tillod A. at bygge en Kirke i Ribe og skænkede Grunden til den. Om denne Begivenhed ogsaa henhører til A.s første Besøg hos den yngre Haarek, er uklart; rimeligvis byggedes Kirken i Ribe først i A.s sidste Aar. Men Kongens vedblivende Syn paa den kristne Kult som noget for Landet »nyttigt« stadfæstes af de Gaver, han sendte Pave Nicolaus, der saa i sin Takkeskrivelse (864) søgte at overtale ham til at antage Kristendommen. Samtidig var det, at Paven endelig bekræftede Foreningen af Hamburg-Bremen til eet Ærkesæde, og A. foranstaltede derefter en Samling af alle Aktstykker vedrørende Sædet og dets Competence og sendte den med en redegørende Indledningsskrivelse til de tyske Bisper — han forudsaa aabenbart, at Angrebene paa det mærkelige Ærkesæde uden Suffraganater ikke vilde udeblive efter hans Død. Allerede 865 kaldtes han bort.

Resultaterne af A.s nordiske Mission var saaledes udvortes set

yderst beskedne, og naar man har betegnet A. som »Nordens Apostel«, maa man ikke glemme, at han aldrig har gjort Forsøg paa at bane Kristendommen Vej i Norge, og at han selv stærkt betonede, at han som Missionær kun fortsatte Ebos Arbejde; det var dennes »glødende Iver«, Arbejdets Optagelse og Fortsættelse skyldtes; heller ikke tyder noget paa, at A. eller hans Hjælper »paa Apostelvis« drog om og prædikede. Men det blev faktisk A., der grundlagde Kirken baade i Sverige og Danmark, og i alt Fald sidste Sted saaledes, at den fik Bestand. Og for saa vidt var A.s Mission »apostolsk«, som han afgjort forlangte frivillig Tilslutning til Kirken, ligesom han kun udsendte Missionærer, der frivillig meldte sig til Gerningen. A.s Mission adskiller sig derfor paafaldende fra ældre, angelsachsisk (f. Eks. Bonifatius') og senere nordisk (især i Norge), der gik frem med Vold mod de hedenske Vier eller støttede sig paa Kongernes Magtmidler. — Men de uanselige Resultater af A.s Missionsarbejde hænger vel ogsaa sammen med hans personlige Syn paa Kristendom. Han synes upaavirket af den for nordisk Aand dragende angelsachsisk-germanske Opfattelse af Kristus som Drotten, der bestiger sit Sejstræ og stormer Helvede; derimod præges hans Fromhed af Tanken om Kristi Efterfølgelse i Ydmyghed, Fattigdom og Taarebod. Men især det sidste virkede nærmest frastødende paa Nordboer (jfr. Adam af Bremens Vidnesbyrd). A.s personlig strenge Livsførelse, hans Godgørenhed og Paalidelighed kunde derimod virke dragende. Disse Egenskaber i Forbindelse med hans Kontemplation og Syner og hans Martyrlængsel fremkaldte imidlertid i den Grad hans præstelige Disciples Beundring, at de tilskrev hans Bønner overnaturlige Virkninger. Denne Tro og Virkningen af »Vita«s Skildring forklarer, at A. hurtig efter sin Død blev dyrket som Helgen uden officiel Kanonisation. Selv afviste A. Disciplenes Opfattelse med de Ord, der maaske tydeligst afspejler hans Personlighed: »Der er eet Under, jeg daglig beder om, at Gud vil gøre med mig: det at gøre mig til et godt Menneske.« Helgendyrkelsen fik i øvrigt aldrig stor Udbredelse, og navnlig ikke i Norden. Mindet om A. trængtes overhovedet stærkt tilbage her, antagelig da Kristendommens Sejrgang kun i ringe Grad skyldes Virken fra Bremens Side; og selv da man gennem Adam af Bremen atter fik det fornyet, kom A.s Helgendyrkelse ikke til at spille nogen fremtrædende Rolle. Den lange Kamp med Bremen siden 1104 om Lunds Bestaaen som selvstændigt Ærkesæde forklarer dansk Tilbageholdenhed over for alt, der drog Tankerne mod det tyske Ærkesæde. — Det bevidnes i øvrigt af »Vita«, at A. i særlig Grad beundrede den undergørende

Martin af Tours; og at han personlig delte sin Tids Relikvie- og Undertro, viser ogsaa det endnu bevarede Skrift (jfr. Monumenta Germ. Script., II), han forfattede om den hl. Willehads Mirakler (Bremens første Biskop). Tabt synes derimod hans »Pigmenta« (»Røgelseskorn«, Bønner til Davids Psalmer); det Skrift, som J. M. Lappenberg 1844 udgav som A.s Pigmenta, er næppe hans (jfr. L. de Moreau: St. Anschaire, 1930). — Sluttelig maa bemærkes, at »Vita Anskarii« foruden at være Grundlaget for A.s Biografi er af fremtrædende Værdi ved de Bidrag, det giver til virkelig nordisk Hedenskabs Forstaaelse. — Mindesmærke af Wiedewelt paa Jægerspris 1781. Statuer ved Frederikskirken i Kbh. af Th. Stein 1894 og ved Ansgarkirken sst. af Elo 1927.

Vita Anskarii, rec. G. Waitz (Script, rer. Germ., Skoleudg.), 1884. A.s Levned, overs. af P. A. Fenger m. Noter af Ff. Olrik, Q. Udg., 1910. Wilh. Peitz: Rimberts Vita A. in ihrer ursprungl. Gestalt (i Zeitschr. f. Hamburg. Gesch., 1918). W. Levison: Die echte u. die verfälschte Gestalt von Rimberts Vita Anskarii (i Zeitschr. f. Hamburg. Gesch., 1919). W. Levison: Zur Würdigung von Rimberts Vita A. (Schriften des Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch., 1926—28). F. Curschmann: Die älteren Papsturkunden des Erzbistums Hamburg, 1909. O. Kolsrud i (Norsk) Hist. Tidsskr., 5. Rk., I, 1912, S. 280—316. A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling, 1874—78. Chr. Reuter: Ebbo v. Rheims u. Ansgar (i Hist. Zeitschr., 3. Folge, IX, 1910, S. 237—84). H. v. Schubert: A. u. die Anfänge der schlesw.-holst. Kirchengesch., 1901 (i Beitråge u. Mitteil. des Vereins f. schl.-holst. Kirchengesch.). J. Oskar Andersen: A.s Betydning for det nordiske Missionsarbejde (i Nord. Miss.-Tidsskr., 3. Rk., V, 1926, S. 97—123). M. Th. Nielsen: A., hans Tid og Værk, 1923. H. Wijkmark: Svensk kyrkohistoria, I, 2, 1931. Sune Lindquist: St. A., hans värld och verk, I (Norden och A.), 1930.

J. Oskar Andersen.

Anthon, George (Georg) David, 1714—81, Arkitekt. F. 1. Okt. 1714 i Strasburg, Ueckermark i Brandenburg, d. 30. Aug. 1781 i Kbh., begr. sst. (Petri). Forældrene har muligvis været Murermester Mathias A. (ca. 1688—1763), der 1747—63 havde Kontrakt om den aarlige Vedligeholdelse af Frbg. Slot, og Maria A., der blev begravet fra Petri K. 18. Okt. 1770, 81 Aar gammel. Gift 28. April 1755 i Kbh. (Petri) med (Anna) Margrethe Eigtved, antagelig døbt 17. Sept. 1730 i Valsøllille, d. 2. Aug. 1816 i Ringsted, D. af Landsoldat Jens Madsen (E.) og Kirsten Pedersdatter.

A., som af Profession var Murer, blev 1738 Tegner hos N. Eigtved, i hvis Hus han boede, og hvis Broderdatter han ægtede. 1751 fik han ved hans Anbefaling Bestalling som Bygningsinspektør, s. A. tog han Borgerskab som Murermester. Efter Thuras Død blev han 1760 kgl. Bygmester i Jylland og Fyn, og da Fortling døde 1761,

fik han ogsaa dennes Embedsomraade, Sjælland og Falster, med Titel af Hof bygmester. Han var fra 1748 Informator ved det ældre Kunstakademi i Geometri, Arkitektur og Perspektiv og maa her have virket sammen med Marcus Tuscher. Samme Stilling havde han ved det nye Akademi paa Charlottenborg 1754—60. 1759 udgav han et stort Værk i Folio, »Grundig og tydelig Anviisning til den Civile Bygnings-Kunst«. Grundlaget synes at have været nogle Bøger, som Tuscher havde efterladt. — A.s kunstneriske Betydning svarer ikke til den høje Embedsstilling, som han indtog. Han stod i Skygge, først for N. H. Jardin og efter dennes Bortrejse (1771) for Harsdorff, som fik alle de nye Opgaver, medens A. kun havde Tilsynet med Slottene og Vedligeholdelsen af dem. Som Kunstner skylder han Eigtved alt. Ved Opførelsen af Frederiks Hospital var han ikke, som man har troet, Arkitekt, men kun Murermester; efter Eigtveds Død (1754) byggede han efter hans Tegning en ny Hovedbygning paa Bregentved og paa samme Maade Frederiks tyske Kirke (nu Christianskirken) paa Christianshavn. Taarnet, som først blev opført senere (1769), synes dog at være bygget efter A.s egen Tegning. A. var ogsaa efter Eigtveds Død Enkedronning Sophie Magdalenes Bygmester paa Hirschholm og Vallø. For hende ombyggede han 1765 den af Thura 1736—38 opførte Stiftsbygning paa Vallø. — Maleri af E. H. Løffler (1771) i Familieej. Kopi paa Fr.borg.

O. v. Munthe af Morgenstjerne: Nicolai Eigtved, 1924, S. 88, 122. Fr. Weilbach: Dansk Bygningskunst i det 18. Aarh., 1930. j, , •, ,

Anthon, Peter, ca. 1722—82, Bogbinder. F. ca. 1722 i Kbh., begr. 4. Maj 1782 sst. (Helligg.). Kaldes ved sit første Bryllup Peter Anthoni Helt. Gift i° 25. Maj 1757 i Kbh. (Helligg.) med Lucie Dorothea Høpfner, f. ca. 1720, d. 26. Aug. 1759 i Kbh. (Helligg.), rimeligvis D. eller Broderdatter af Bogtrykker Johan Jørgen H. (s. d.). 2° 13. Febr. 1760 i Kbh. (Nic.) med Karen Lund, f. ca. 1730^d - l. Jan- 1799 i Kt^t »h- (Helligg.).

A. lærte hos Bogbinder Claus Ritter i Kbh. og blev udlært 1740; 1747 kom han til Odense og fik Arbejde hos Madam Junge, og Juli 1748 fremstaar han for Odense Lav »for aaben Lade« og begærer sit Mesteraar. Senere vendte han tilbage til Kbh., i hvis Lav han Jan. 1750 meldte sig til Mesterstykke. Han løste Borger-skab Marts 1751, men først 1775 fik han Raad til at indløse det. A. var en dygtig Bogbinder og har bl. a. lavet en særegen Slags Spejlbind, marmorerede med røde og brune Farver. Blandt hans Kunder var Det kgl. Bibliotek. — En Søn, *Mels A.*, døbt 31. Aug.

1761 i Kbh. (Frue), d. 10. Juni 1827 P^a Alm. Hospital sst., lærte Bogbinderi hos Faderen og gjorde Mesterstykke 1784; dette, en Bibel i rødt Maroquin med Haandforgyldning, findes i Kunstindustrimuseet i Oslo. Han døde i Fattigdom.

Carl P. Nielsen og R. Berg: Danmarks Bogbindere gennem 400 Aar, 1926.

Edw. C. J. Wolf.

Anton v. Metz (»Ainthoni van M.«), ca. 1523, Ridder, Kammerherre (camerarius) hos Christian II., gift med en nederlandsk Dame, hørte — som Navnet antyder — oprindelig hjemme i Lothringen; 1515 kom han i den unge Dronning Elisabeths Følge til Danmark, hvor han knyttedes til Hoffet. Snart viste han sig brugbar ogsaa som Diplomat; 1519 og 1520 sendtes han til Karl V. for at arbejde for Udbetalingen af Kongens Medgift, 1521 ledsagede han Kongen selv paa Rejsen til Nederlandene, 1522 sendtes han igen derned og holdtes nu nogle Maaneder fængslet som Følge af det spændte Forhold, Kongens Repressalier for Medgiftens Udebliven havde medført. 1523 fulgte han Kongen og Dronningen i Landflygtighed og tjente dem i de følgende trange Aar med stor Trofasthed; hans Hengivenhed for dem ytrede sig bl. a. i, at han 1523 opkaldte en Søn efter Kongen. Han anvendtes stadig meget i Sendelser til forskellige Fyrster, hyppigt var han ude for at søge at skaffe Penge til Veje. Da den fordrevne Konge blev mere og mere fattig, formindskede A. v. M. hans Udgiftsbyrde ved at træde i Tjeneste hos Hertug Henrik af Braunschweig-Liineburg; samtidig bevarede han dog sin Forbindelse med Christian II., ved hvis Forhandling med Kejseren i Augsburg 1530 han var til Stede. 1531 hjalp han Kongen at samle Lejetropper til Norgestoget; under dette opholdt han sig i Regensburg som Christian II.s Agent i Tyskland. I den følgende Tid arbejdede han i den nederlandske Regerings Tjeneste og virkede endnu 1535—36 i den fangne Konges og Pfalzgrevens Interesse ved hemmelige Sendelser til WuUenwewer og andre. Hans senere Skæbne kendes ikke.

C. F. Allen: Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiern II.s og Frederik I.s Historie, I, 1854. Rudolf Håpke: Niederlandische Akten und Urkunden zur Geschichte der Hanse, I, (1531—1557)> 1913-

A. Heise (Henry Bruun).*

Antonsen, Ane Grethe, 1855—1930, Skuespillerinde. F. 25. Juni 1855 i Over Barrit i Barrit Sogn ved Horsens, d. 9. Jan. 1930 i Sorø, begr. i Barrit. Forældre: Gaardejer Anton Rasmussen (1819—94) og Ellen Rasmusdatter (1821—1902). Ugift.

Uden Højskoleuddannelse som kulturel Mellemvej, men efter med sejt Flid at have overvundet sin jyske Landdialekt debuterede Frk. A. 6. Maj 1880 som Ulrikka i »Søstrene paa Kinnekullen« paa Det kgl. Teater, hvor hun virkede i 30 Aar og fik sit eget kunstneriske Omraade som sanddru Fremstillerinde af jævne Kvinder fra Land og By, f. Eks. Gina Ekdal i »Vildanden«; hun forstod at ramme Underklassetonen uden at virke simpel. Frk. A. ejede Udtryk for naiv Komik, for Forfjamskelse og Uro; derfor blev Ane i »Geografi og Kjærlighed« hendes mest helstøbte Skikkelse, »noget af det fortrinligste, som er fremtraadt paa Scenen her i mange Aar« skrev Fru Heiberg til Bjørnson. Med en egen Hoffmann'sk Fantasi, der spredte Uhygge, udførte Frk. A. Tossekaren i »Strandby Folk« og Rottejomfruen i »Lille Eyolf«; derimod var hendes Spil ret traditionelt i Holbergs, Hertz⁵ og Hostrups Lystspil (Madam Smidt i »Genboerne«), og undertiden higede hun helt uden for sin Evne (Ragnhild i »Svend Dyrings Hus«). Frk. A. optraadte sidste Gang paa Nationalscenen 25. Maj 1910 som Frk. Fenger i »Dame-The«, men spillede siden et Par Gæsteroller paa Folketeatret og Dagmar-teatret. Hun var en ivrig Forsvarer af S sammenspillets Kunst i Modsætning til Stjernekomedie. Da hun i »111. Tid.« fremhævede de mindre Rollers Værdi for den kunstneriske Helhed, gav hun et nydeligt Billede af sin egen Betydning. Hun skrev ogsaa et lille Lystspil »Gamle Jomfruer«, som opførtes paa Folketeatret April 1907. I sit Testamente oprettede hun et Legat, der bærer hendes Navn og tilhører Skuespillerforeningen; dets Renter kommer gamle trængende Scenekunstnere til Gode. — Portrætteret af Viggo Johansen paa »Aftenselskab i mit Hjem« (1899) i Kunstmuseet. Træsnit paa Gruppebillede af de fra Slesvig udviste Skuespillere 1894.

111. Tid. 13. Febr. 1898. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters **Hist., III—IV,**

95 ..

Robert Neiiendam.

v. Aphelen, Hans, 1719—79, Leksikograf og Oversætter. F. 27. Okt. 1719 i Nærø Præstegæld, Namdalen, Norge, d. 31. Juli 1779 i Kbh., begr. sst. (Trin. Kgd.). Forældre: Klokker Hans Hansen v. A. (ca. 1685—1759) og Karen. Gift 14. Marts 1760 i Kbh. (Trin.) med Helene Dorothea Schiønning, f. 19. Maj 1726, d. 19. Juli 1792 i Kbh. (Frue), D. af Kammerraad, Renteskriver ved det fynske Stiftskontor Peter S. (d. 1745) og Anna Leth (ca. 1696—1766).

v. A. studerede hjemme, mest paa egen Haand, til han blev 22 Aar, drog saa til Bergen og senere til Holland, hvor han blev Student i Leiden. Han opholdt sig nogle Aar i Frankrig og kom

1749 til Danmark. 1754 udgav han en mindre fransk Ordbog og blev s. A. Adjunctus ved det filosofiske Fakultet, dog med den Bestemmelse, at han ikke skulde have videre med Fakultetet eller Konsistorium at gøre. 1759—69 havde han Udnævnelse som Sorensskriver i Ide og Marker i Aggershus Stift, hvilket Embede han lod bestyre af sin Broder. 1759 udgav han sin fransk-danske og dansk-franske Ordbog »Dictionnaire royal« (2 Bd.; 2. Udg., 1772—75, i 3 Bd.). 1759 blev han Professor ved Fakultetet, men uden Gage. 1764 udgav han en tysk Ordbog under Titlen »Kongelig' dansk Ordbog« og 1767—70 sin Oversættelse og Bearbejdelse af Valmont de Bomares naturhistoriske Ordbog (8 Bd.), hvortil sluttede sig en Oversættelse af Macquers kemiske Ordbog (3 Bd., 1771—72). 1774 blev han Lærer for Kronprinsen. Hans store franske Ordbog gjorde Epoke og var for sin Tid et meget fortjenstfuldt Arbejde. Baade den og hans øvrige Arbejder er prægede af Tidens sproglig-rensende Tendenser og indeholder ikke faa selvlavede Ord, en Omstændighed, der var medvirkende til, at han ikke, som paa-tænkt, kom til at medvirke ved Udarbejdelsen af Videnskabernes Selskabs Ordbog. Hans Datterdatter var gift med N. M. Petersen. — Virkelig Justitsraad 1774. *Kr Sandfeld (Thor Sundby).*

Appel, en i Rangstrup Herred udbredt Gaardmandsslægt, hvis Stamfader Gotfred A. (ca. 1690—ca. 1716) menes indvandret fra Sachsen som Soldat. Hans Sønnedatter Ane A. (1734—78) ægtede Skrædder Hans Hansen (1726—1809), hvis Søn Jep Hansen (1763—91), der var Skrædder i Rangstrup, antog Moderens Slægtnavn. En af hans Sønnesønner var nedenn. Højskoleforstander Cornelius A. (1821—1901), der havde fem Sønner. Den ældste af disse var Højskolelærer i Rødding Mathias Lorentzen A. (1848—1916), der i en Aarrække var Redaktør af »Kors og Stjerne«; han var Fader til Domæneforpagter, fhv. Højskoleforstander Erik A. (f. 1889). Andre af Cornelius A.s Sønner var nedenn. Landbrugslærer Hans Kristian A. (f. 1856), Statskonsulent Axel A. (1858—1926) og Højskoleforstander Jacob Christian Lindberg A. (1866—1931), hvis Hustru Ingeborg A. (f. 1868) er Datter af Højskoleforstander Ludvig Schrøder i Askov (s. d.). *Albert Fabritius.*

Appel, Axel, 1858—1926, Statskonsulent. F. 13. Sept. 1858 i Tønder, d. 24. Maj 1926 i Aarhus, begr. i Askov. Forældre: Fri-menighedspræst Cornelius A. (s. d.) og Hustru. Gift 13. Maj 1891 i Askov med Johanne Nutzhorn, f. 18. Nov. 1869 i Askov, D. af Professor H. Nutzhorn (s. d.) og Hustru.

Efter 1864 nyttede A. med Forældrene til Rødding Højskole, hvortil hørte et veldrevet Landbrug, som Sønnerne blev fortrolige med fra Barndommen. 1876 rejste A. til Kongeriget; han var halvandet Aar paa Tune Landboskole, baade Elev paa Skolen og praktisk Deltager i Avlsbruget. Derefter lærte han Mejeri, var Landvæsenselev forskellige Steder, Gaardbestyrer og Avlskarl paa Tune Landboskole, rejste 1882 til Landbohøjskolen og tog 1884 Landbrugseksamen. 1884—86 var han Lærer paa Faurbogaard og Tune Landboskoler og fortsatte derefter Studeringerne ved Landbohøjskolen, der afsluttedes med Dyrslægekseksamen 1888. Han var da allerede paa Grundlag af en Konkurrence 1886 udpeget til Statskonsulent i Husdyrbrug, og efter at han 1889 havde foretaget en Studierejse i England, Skotland og Frankrig, blev han 1890 fast ansat med den Opgave at virke for Udviklingen af det jyske Kvæg og Kødkvægsracerne samt for Faareavl. A. var godt forberedt og vel udrustet til denne Gerning og forenede i sjælden Grad Fagmandens Indsigt og Dømmekraft med Agitatorens æggende Fremstilling; han var tillige veltalende, havde en frisk og frejdig Optræden og god Forstaaelse af Stedets og Tidens Krav. Han fik derfor hurtig de jyske Opdrættere under sin Paavirkning og øvede betydelig Indflydelse som landøkonomisk Raadgiver. Han var særlig virksom for Kontrolforeninger og Regnskabsføring og var fra 1902 Formand for Foreningen af jyske Landboforeningers Regnskabsudvalg samt fra 1913 af samme Forenings Udvalg for Tilsyn med Kvægbesætninger; han var endvidere fra 1890 Medlem af Statsdyrskuekommissionen og fra 1919 af Statens Husdyrbrugsudvalg, fra 1917 Medlem af Bestyrelsen for De samvirkende danske Landboforeninger, endelig Medlem af den Kommission, som Landbrugsministeren nedsatte 1924 til Revision af Husdyrloven. Som Følge af sit Arbejde for Regnskabsvæsen og Kontrolforeningerne blev han Formand for Landsudvalget, der gennemførte ensartede Regler for Foderberegning i de danske Kontrolforeninger. Han var en sikker og velset Gæst ved Dyrskuer og Delegeretmøder, hvor han ofte førte Ordet, ligesom han holdt talrige Foredrag omkring i Landet. Gentagne Gange var han i England for Indkøb af Avlsdyr som Korthornstyre og Oxforddowns Væddere, og ofte besøgte han udenlandske Dyrskuer, deltog i Kongresser, Konferencer m. m.

A.s litterære Produktion var omfattende. I »Tidsskrift for Landøkonomi« skrev han en aarlig Oversigt over Husdyrbrugets Stilling; desuden leverede han en Række Bidrag til Aviser, Blade, Haandbøger o. l. Af selvstændige Skrifter kan nævnes »Meddelelser om Kvægbrugets Udvikling i Danmark i de sidste 25—35 Aar« (1889),

»Faareavl og Faarehold« (1902), en Række Stambøger over Tyre af jysk Malkerace, Korthornsrace, Stambog over Væddere m. m. En større Afhandling om Kvægets Historie til »Det danske Landbrugs Historie« blev ikke færdig inden hans Død, men fuldførtes af N. Bredkjær.

A. havde ogsaa Interesse for kirkelige og nationale Spørgsmaal. Selv Sønderjyde af Fødsel tog han levende Del i Sønderjydernes Kamp for national Frihed, var 1910—19 Formand for Sønderjysk Forening for Aarhus og Omegn. I det hele var A. præget af sin Tilknytning til Askov og den danske Folkehøjskole. Med sit lyse Sind, sin udprægede Virkelyst og Arbejdsglæde havde han let ved Samarbejde baade med ældre og yngre. — R. 1903. DM. 1922. — Maleri af Knud Appel (1926) i Foreningen af jyske Landboforeninger i Aarhus.

P. A. Mørkeberg i Tidsskr. f. Landøk., 1926, S. 335—38.

Anton Christensen.

Appel, Cornelius, 1821—1901, Præst. F. 13. Maj 1821 i Aabøl i Tirslund Sogn, d. 25. Marts 1901 i Hjallesø ved Odense, begr. i Askov. Forældre: Lærer Hans Jepsen A. (1787—1872) og Kirsten Marie A., f. Appel (1786—1858). Gift 14. April 1847 i Aabøl med Anne Kjerstine Lorentzen, f. 19. Jan. 1829 i Lovrup, Døstrup Sogn, Nordslesvig, d. 14. Jan. 1869 i Rødding, D. af Lærer Matthias L. (d. 1842) og Anna Hansdatter (d. 1841).

Efter sin Konfirmation arbejdede A. ved Landbrug, var 1838—39 Vinterskolelærer, kom 1839 paa Lyngby Seminarium og dimitteredes derfra 1841. Paa Seminariet blev A. — maaske under Paa-virkning af Kammerater og en af Lærerne — stærkt religiøst grebet, lærte ogsaa Grundtvig at kende gennem hans Søndagsbog. Efter Eksamen blev han Medhjælper hos Kateketen i Ribe, 1842 Enelærer i Lovrup, Døstrup Sogn, 1844 Andenlærer ved Degneskolen i Løjt, 1847 Enelærer i Bodsøl, Ballum Sogn, 1851 Timelærer ved Seminariet i Tønder og Elementarlærer ved en af Byens Borger-skoler. — I Løjt kom A., under herrnhutisk Paavirkning, ind i en aandelig Krise, og her, hvor Nationalitetskampens Bølger mærkedes stærkere, blev han sig samtidig klarere bevidst som dansk. Paa-virket af Martensen og Søren Kierkegaard saavel som af Grundtvig naaede han til helt at tilegne sig den sidstnævntes Syn paa Kristen-dom og Menneskeliv. Skønt A. paa Seminariet i Tønder kun var Skrivelærer, fik han dog stor Betydning for en Række af dets Elever, der senere deltog i det kirkelige og folkelige Arbejde dels i Nordslesvig, dels norden Aa. Han tog ivrig Del i det grundtvigsk

prægede kristelige, folkelige og kirkepolitiske Vækkelsesarbejde paa Vesteregnet og var en af Hovedmændene i Klosterpolitikken. A. havde god stilistisk Evne. Det er ham, der har formet Indskriften paa Mindestenen i Brøns og affattet Nordslesvigernes Adresse til Kongen mod Afstaaelsen af Nordslesvig 1864; han var ogsaa Ordfører for den Deputation, der overbragte den. — Efter Erobringen blev A. afsat som Lærer. Han tog derefter Ophold paa den af Magthaverne standsede Højskole i Rødding, som han i Maj 1865 genaabnede med et lille Pigehold og vedblev at drive, væsentlig som Pigeskole, til han 1885 maatte standse paa Grund af Sygdom. Ligeledes holdt han Friskole for Børn, indtil det 1870 blev ham forbudt. — Ved Siden af sin Skolegerning deltog A. i de kirkelige Møder, Pastor Sveistrup efter sin Afskedigelse 1867 holdt paa Højskolen, og talte tit ved dem. Efter Sveistrups Bortrejse 1870 blev A. Ordføreren ved Møderne, og da der 1874 dannedes Frimenighed, blev han dens Præst. 30. Juli blev han paa Askov Højskole ordineret af Vilh. Birkedal under Medvirkning af tolv Præster og seks Lægmænd. Hans Præstegerning medførte haarde Kampe med Myndighederne, der bl. a. forbød ham at bruge Præstekjole, at holde Gudstjeneste i »Helligtiden«, forbød ogsaa Klokkeringning samt Tale, Sang og Bøn paa Kirkegaarden ved udtraadtes Begravelse. Samtidig forlangte de, at Medlemmerne skulde melde sig ud af den evangelisk-lutherske Kirke. Trods alt dette samlede A. en stor og trofast Kreds til sine Gudstjenester paa Højskolen og i Københoved, i den første halve Snes Aar ogsaa i Bovlund, Øster Aabølling og Forballum. 1889 maatte han paa Grund af Sygdom opgive sin Præstegerning og flyttede til Hjallesø. Efter Kriegers Død havde der været Tale om A. som Rigsdagsmand, men han vilde ikke. Trods store legemlige Lidelser naede A. i sine sidste Aar at nedskrive sine (utrykte) Erindringer (indtil 1874) til Brug for sine Børn samt at offentliggøre, i »Sønderjydske Aarbøger« (1893), ^{en} Afhandling om Forholdet mellem dansk og preussisk Nationalpolitik og i »Højskolebladet« en Del Artikler, bl. a. om Sveistrup og hans Gerning i Rødding (1893). — Mindesmærker i Skibelund Krat og Rødding, begge af Hansen-Jacobsen (1905). — Maleri af Ingefrid Appel, f. Kruse. Litografi af Harald Jensen 1894.

L. Schrøder og L. Helveg: Om Corn. Appel's Ordination, 1874. Hejmdal 28. og 29. Marts 1901 (selvbiografiske Meddelelser). Georgia la Cour Pedersen og Augusta Busck Pedersen: Mindeblade om Corn. Appel, 1905. Hans Kau: Corn. Appel, 1921. Thade Petersen: De sønderjydske Frimenigheders Historie, 1924. J. Appel i Festskrift til H. P. Hanssen, 1932, S. 174—87.

Thade Petersen.

Appel, Hans Kristian, f. 1856, Landbrugslærer. F. 29. Marts 1856 i Tønder. Forældre: Frimenighedspræst Cornelius A. (s. d.) og Hustru. Gift 8. Juni 1887 i Gørslev, Bjæverskov Herred, med Karen Sofie Hansen, f. 12. Jan. 1866 i Slimminge, Gørslev Sogn, D. af Gaardejer Lars Hansen (1837—71) og Ane Schnack (1839—94).

Efter 1864 flyttede A. med Forældrene til Rødding Højskole og blev ligesom Broderen Axel A. (s. d.) fra Barn fortrolig med Landbruget der. Han var siden under Opvæksten beskæftiget med Landbrug forskellige Steder og lærte ogsaa Mejeribrug. Efter Ophold paa Tune Landboskole og Askov Højskole kom han til Landbohøjskolen, hvorfra han 1882 tog Landbrugseksamen. 1882—86 var han Lærer paa Faurbogaard Landbrugsskole. 1885 opfordrede Pastor Fr. Nygaard, Sdr. Næraa, A. og Broderen Axel A. til at fortsætte Chr. Kolds Skole i Dalum som Landbrugsskole, men de to Brødre ansaa det ikke for heldigt at rejse en Skole i Fællesskab. A. henvendte sig derfor til sin Læsekammerat, Landbrugskandidatjörgen Petersen, og de to enedes om 1889 at oprette Dalum Landbrugsskole med sidstnævnte som Forstander i Chr. Kolds gamle Skolegaard. Her har A. som dygtig og afholdt Lærer udført sin Manddomsgerning, og han virker endnu, dog fra 1918 med formindsket Timetal. En Del af Æren for, at Dalum Landbrugsskole hurtig blev anerkendt som en fortrinlig Fagskole, tilkommer A. Han har ikke alene de solide Kundskaber, der kræves af en Faglærer; med sit frejdige Livssyn, aandelige Sans og menneskelige Forstaaelse er han en ypperlig Vejleder for Ungdommen; hans Undervisning er vækkende og samtidig nøgtern. — Ved Siden af sin Skolegerning har A. haft flere Tillidshverv. 1889—1918 var han Redaktør af »Mælkeritidende« samt Sekretær og Kasserer i Dansk Mejeristforening; han udførte her et meget paaskønnet Arbejde og blev ved sin Tilbagetræden udnævnt til Foreningens Æresmedlem. Han har i mange Aar været knyttet til Landbo-Sparekassen for Fyn som Medlem af Bestyrelsen, Næstformand og siden 1918 som Formand; sidstnævnte Virksomhed har han ofret en væsentlig Del af sin Tid. Fra 1921 er han tillige Medlem af Repræsentantskabet for Fyns Diskontokasse. — A. har Slægtens Interesse for og Forstaaelse af religiøse, aandelige og nationale Bevægelser og har taget virksom Del saavel i det kirkelige som i det folkeligt-nationale Oplysningsarbejde. Herom vidner Tillidsposter som Formand for Odense Valgmenighedsraad og Medlem af det kirkelige Udvalg af 1921. Han har ogsaa levende interesseret sig for den sønderjyske Sag og i Aarens Løb holdt adskillige Foredrag om dette Emne.

A. er saavel i Tale som i Skrift en ypperlig Skildrer af Personer og Forhold. Fra sin tidlige Ungdom havde han Interesse for landøkonomisk Skribentvirksomhed og var allerede 1882 paa Faurbo-gaard Landboskole med til at stifte det landøkonomiske Ugeblad »Vort Landbrug«. Hans væsentligste Skribentvirksomhed er nedlagt i »Mælkeritidende« og andre landøkonomiske Tidsskrifter samt i »Landbrugets Ordbog«. I G. Ellbrecht: »Danske Mejerier«, IV (1918), har han skrevet en udførlig historisk Afhandling: »Dansk Mejeribrug gennem 60 Aar«. — Maleri af N. V. Dorph (1916) i Landbo-Sparekassen for Fyn i Odense.

Hans A.: Dalum Landbrugsskole 1886—1911. Et Jubilæumsskrift, 1911.

Anton Christensen.

Appel, Jacob Christian Lindberg, 1866—1931, Højskolemand, Politiker. F. 23. April 1866 paa Rødding Højskole, d. 31. Dec. 1931 paa Askov Nørregaard, begr. i Askov. Forældre: Frimenighedspræst Cornelius A. (s. d.) og Hustru. Gift 24. Sept. 1891 i Vejen med Ingeborg Schrøder, f. 26. Juni 1868 paa Askov Højskole, D. af Højskoleforstander Ludvig Schrøder (s. d.) og Hustru.

Efter at være undervist hjemme og paa Askov Højskole gik A., som i sytten Aars Alderen havde opteret for Danmark, 1885 til Kbh., hvor han i fem Aar studerede ved Polyteknisk Lærestanstalt uden at have taget Artium eller Adgangseksamen; han afsluttede sit Studium 1890 med en Fageksamen. I Samarbejde med en Kammerat havde han udarbejdet en Besvarelse af Universitetets Prisopgave; den blev kendt værdig til Guldmedaillen, men denne kunde ikke tildeles den, fordi Arbejdet skyldtes to Forfattere. 1890 vendte A. tilbage til Askov Højskole som Lærer, og her fik han sin Hovedgerning. Han blev Leder af det 1894 oprettede Kursus for yngre Højskolelærere, 1899 Medbestyrer af Højskolen, 1906 Forstander, 1908 Formand for Skolens Bestyrelse, hvad han var ogsaa under sin Ministertid, og efter at han 1928 havde overladt Skolens daglige Ledelse til J. Th. Arnfred. 1910—13 var han Kultusminister i Ministeriet Berntsen, 1920—24 Undervisningsminister (1922—24 tillige Kirkeminister) i Ministeriet Neergaard. I Overgangstiden 1919—20 fungerede han, uden at forlade sin Hovedvirksomhed, som Skoledirektør for de sønderjyske Landsdele.

A. var udrustet med betydelige Evner; egentlig videnskabeligt Arbejde kunde dog i Længden ikke fastholde ham. Et Par videnskabelige Undersøgelser (»Undersøgelser vedr. Tordenvejret i Danmark 30. Apr.—31. Okt. 1903«, foreløbig Redegørelse i Vid. Selsk. Oversigt 1904) opgav han uden at føre dem til Ende. Hans F01-

fatterskab er med Undtagelse af en populær Bog om Lynaflederen (1894) saa godt som udelukkende knyttet til hans Undervisning (saaledes »Historisk Fysik«, 1896—97 (ny Udg. 1906—07) og »Regnebog. Udg. af Foreningen f. Høj- og Landbrugsskoler«, I—IV (1892—93), begge i Samarbejde med Poul la Cour) eller mindre Artikler i Tidsskrifter og Højskolens Aarsskrift. I Skolen havde han sit Arbejde, fra først af i Fysik, Matematik og Regning, og han havde en sjælden Evne til at gøre disse Fag levende; han er som Lærer i disse Fag Elev af C. Christiansen og Poul la Cour, men selvstændig i sin Fremstilling. I Midten af go'erne begyndte han ogsaa at undervise i Sjælelære (væsentlig i Tilslutning til L. Feilberg) og visse Sider af Samfundslæren, senere ogsaa at holde historiske Foredrag (nyere Historie) uden dog at slippe sine oprindelige Fag. Baade som Lærer og som Leder af Skolen øvede han en betydelig Indflydelse; han var væsentlig anderledes indstillet end Schrøder, havde et langt skarpere Blik for Farerne ved ikke at se Vanskelighederne i Øjnene, og blev derfor mere en forsigtig Vejleder for de unge end en dristig Tilskynder. Hans Undervisning gav i Reglen mere en klar Fremstilling af Problemerne end Anvisning til Løsning af disse.

Skønt A. tidlig var interesseret i Samfundsspørgsmaal, vilde han dog i lang Tid ikke gaa ind i aktiv Politik, ligesom han aldrig lod sig vælge ind i Rigsdagen. Han var Medlem af Kommissionen angaaende Folkeskolens Tilsyn (1909—10) og af Skolekommissionen 1919, men maatte gaa ud, da han 1920 blev Minister. Ligeledes var han fra 1928 til sin Død Medlem af det kirkelige Udvalg. Da han 1910 blev Minister, svækkedes hans Indflydelse maaske noget derved, at han ikke var Rigsdagsmand, men paa det kirkepolitiske Omraade gennemførte han dog ikke blot Loven om Menighedsraad af 10. Maj 1912 og Præstelønningsloven (1913), men ogsaa den lille Lov om Kirkers Brug af 1. April 1911 (jfr. Anordning af 19. Juni 1913 og Bekendtgørelse af 29. Maj 1913). I hans anden Ministertid blev hans Hovedopgave at sikre den frisindede Ordning af Skoleforholdene i de sønderjyske Landsdele, som han som Skoledirektør for disse havde truffet, og dette lykkedes ved Lov af 30. Juni 1920 og senere Tillæg; hans Opposition mod J. C. Christensens Kirkepolitik havde derimod ingen Fremgang, og det var ham utvivlsomt efter denne Ministertid en Lettelse at vende tilbage til Skolen.

A., som bag et ofte noget afvisende Væsen gemte en varm Følelse baade for Sager og Personer, tog paa mange andre Maader Del i det offentlige Liv. Hedeplantningen havde en varm Ven i

ham, og i Sønderjydernes nationale og økonomiske Arbejder var han altid rede til Hjælp baade med Raad og Daad; lige saa forsigtig og tøvende han kunde være som offentlig Personlighed, hvor ikke mindst hans næsten sygeligt udviklede Kritik og Selvkritik virkede hemmende, lige saa redebon var han, naar det gjaldt en personlig Indsats, som ved Frigørelsen af Grundtvigs Hus i Kbh. fra den store Byggegæld. Som Kirke- og Skolepolitiker repræsenterede han grundtvigske Synsmaader, men viste altid stor Forhandlingsvillighed. — 1928 købte A. Askov Nørregaard og nyttede fra Højskolen til denne; kort efter blev han ramt af en Hjerneblødning, som han kun delvis kom sig efter. — R. 1908. K.² 1912. K.¹ 1920. DM. 1923. — Portrætteret paa Erik Henningsens Gruppebillede fra Askov 1902 (Fr.borg; Kopi i Ribe Stiftsmuseum). Maleri af L. Find 1926 (skal overgaa til Askov Højskole). Tegning af Julie Marstrand.

Ingeborg A., som allerede tidlig havde faaet Kærlighed til den svenske Gymnastik, der var indført paa Vallekilde af Sally Hogstrom, var den første danske Kvinde, som gennemgik Gymnastiska Centralinstitutets fuldstændige Kursus (1887—89). Hun overtog derefter Undervisningen i Legemsøvelser og Sundhedslære for de unge Piger paa Højskolen (1890—1928), i de senere Aar ogsaa en forberedende Undervisning for fremtidige Sygeplejersker. Under sin Mands Fraværelse som Minister 1910—13 og 1920—24 ledede hun som midlertidig Forstander med stor Dygtighed Skolens daglige Gang, ligesom hun ogsaa ellers har været ham en udmærket Støtte. Fru A. har efter sin Fader optaget Arbejdet for at skaffe Plejehjem til hjemløse Børn og har paa dette Omraade udfoldet en betydningsfuld Virksomhed. — 1932 blev hun Medlem af Højskolens Bestyrelse. — Portrætter som for Jacob A.

J. Th. Arnfred i Askov Lærlinge, 1931. For Kirke og Kultur, 1932. Dansk syn, 1933.

Marius Kristensen.

Applebye, Peter, 1709—74, Rebslager, Skibsbygger og Storhandelsmand. F. 5. Okt. 1709 i Gosport, Hampshire, d. 13. Aug. 1774 i Kbh., begr. sst. (Chr.). Forældre: John A. og Susanne. Gift 9. Aug. 1735 med Anna Pattridge, vistnok f. 12. Nov. 1712 i Newport, Wight, d. 22. Marts 1763 i Kbh. (Chr.).

A., der siges at være af god Herkomst, blev seksten Aar gammel sat i Rebslagerlære hos en Mester i den engelske Konges Tjeneste og arbejdede hos ham til 1733, da han — misfornøjet med sine Avancementsforhold — overgik til private Baner. April 1737 sluttede han Kontrakt med Søløjtnant Fr. Wegersløff (s. d.) om

at træde i dansk Tjeneste for at omlægge Holmens Reberbane efter engelsk Mønster, Juli s. A. ansattes han ved kgl. Resolution paa Livstid. Efter 1739 at have faaet Tilladelse til at tilvirke Tovværk privat oparbejdede han — til stedse stigende Forbitrelse for Lavet — en betydelig Virksomhed. Dels ved Køb (1742), dels ved kgl. Gavebreve (1745, 1748 og 1757) erhvervede han paa Christianshavn store Arealer, som han for største Delen opfyldte, og som endnu bærer hans Navn. Her anlagde han 1759 et Skibsværft. Han havde desuden Sukkerraffinaderi samt Sejldugs- og Lærredsfabrik i Odense og drev oversøisk Handel og Skibsfart. Hans Søn af samme Navn og Svigersøn John Brown (s. d.) satte hurtigt hans Formue over Styr. — Gravmæle af Weidenhaupt.

C. Nyrop: Danmarks Kridtpibefabrikation, 1881. H. Hjorth-Nielsen: Peter Applebye, Fader og Søn, i Vor Fortid, III, 1919. Fr. Wegersløffs Papirer i: Søetaten, Bestillingmænds Arkiver (Rigsarkivet).

Albert Fabritius.

Aquilinus, se Ørn.

Aquilonius, Bertel Knudsen. 1588—1650, Latinist. F. 7. Marts 1588 i Kongsted, Fakse Herred, d. 7. Jan. 1650, begr. i Løderup K. Forældre: Sognepræst Knud Nielsen Nordrup (d. 1606) og Hustru af Slægten Schytte (gift 2° 1607 med Sognepræst i Kongsted Hans Sørensen Nyborg, d. 1617). Gift i^o 1614 med en femtenaarig Pige, hvis Navn ikke kendes, d. 1615. 2° 10. Sept. 1616 med Elisabeth Nielsdatter Olsson, f. ca. 1602, d. 7. April 1663, begr. i Løderup K., D. af Sognepræst i Asserum (Asarum) i Bleking Nils O. (d. 1624).

Et Videnskabens og Snildets Universalsprog, fælles for hele den civiliserede Verden, var den Drøm, der foresvævede mange af det 16. og 17. Aarh.s Forfattere og bragte dem til at ofre alle deres Kræfter paa Latinen. Dette gælder B. K. A., der i sine tidligere Aar sædvanlig skrev sig Toxotes (Skytte) efter sin Moders Slægt, men senere Aquilonius. A. gik i Herlufsholm Skole, hvor navnlig Rektor Willich v. Westhofen, en af den Tids mest celebre Latindigtere, fik en blivende Indflydelse paa hans litterære Retning. Efter at være blevet Student, senest 1606, tilbragte han en Del Aar paa Rejser i fremmede Lande. Han drog, som det synes, først til England og Skotland, og siden besøgte han Tyskland, Frankrig, Italien og endnu fjernere Egne. Under et Ophold i Bayern blev han ufrivillig gjort til Soldat, men slap dog efter nogen Tid atter fri. 1610 kom han hjem, og 1612 tog han Magistergraden, hvorpaa han endnu s. A. blev Rektor i Malmø, hvilken Stilling han i Nov. 1613 ombyttede med Embedet som Slotspræst sst. Allerede i Udlandet havde han

udgivet flere Samlinger af latinske Digte; men det var dog navnlig i de Aar, han havde sit Hjem i Malmø, at han udfoldede en stor Virksomhed i Retning af latinske Vers og Breve, hvilke sidste han ikke indskrænkede sig til at sende sine Venner og Korrespondenter, men næsten samtidig udgav i Trykken («*Epistolarum selectarum centuriae quinque*», Rostock 1623; af de første Centurier er der flere Udgaver). Han skrev Latin med stor Lethed; men paa Grund af hans stærke Efterligning af Sølvalderens kunstlede Latinitet er hans Sprog ofte vanskeligt at forstaa. I den nederlandske Filolog Justus Lipsius saa han sin Mester og sit lysende Forbillede, hvorfor hans Breve er betegnede som Sammenpluk af stilistiske »Skønheder«, som han havde fundet hos Lipsius, ligesom han i sine Digte gjorde temmelig hyppige Laan hos den i sin Tid navnkundige Latindigter Lotichius. Dog kan det ikke nægtes, at B. K. A. besad Evne til at male levende Stemningsbilleder, at give sine Følelser et rigt og mangfoldig varieret Udtryk og at udkaste smukke Naturskildringer. Adskillige af hans Bemærkninger og sententjose Udsagn er ogsaa helt træffende. Enkelte af hans Breve er som smaa, fint udførte Kabinetsstykker. Men alt i dem er i den Grad bygget paa den latinske Brevstils Ejendommeligheder, at en Oversættelse kun vanskelig kan give en Forestilling om det mest karakteristiske ved dem. Mange af Brevene bærer Præg af en stærk Selvfølelse ligesom af Forfatterens Lyst til at indlede Brevveksling med ansete Personligheder. 1619 blev han Sognepræst i Løderup og Hørup i det sydlige Skaane og samtidig Provst i Ingelstad Herred. Efter kgl. Befaling berejste han 1622—23 Skaane, Halland og Bleking for at samle Runeindskrifter til Ole Worm. Men Opholdet i den afsides Landsby var ikke saa gunstigt for hans litterære Virksomhed, som det havde været i Malmø, hvor Adgang til Forbindelse med den lærde Verden var forholdsvis let. I sine senere Aar led han ogsaa af Sygdom og andre Besværligheder, hvorfor hans Skrifter fra denne Tid, der mest handler om Sprog, Poesi o. l., først er udgivet af en af hans Sønner. — En Del Breve i Det kgl. Bibliotek.

H. F. Rørdam: Kirkehist. Saml., 3. Rk., III, 1881—82, S. 241—310. Personalh. Tidsskr., V, 1884, S. 242 f. J. Paludan: Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur, 1887, S. 380—81 og 424—25. S. Cawallin: Lunds Stifts herdaminne, IV, 1857, S. 78—82. J. E. Rietz: Skanska skolvåsendets historia, 1848, S. 363-64. H F Rørdm (Øjvind Andreasen*).

Arason, Jón, i484(?)—1550, Biskop paa Island. F. 1484 (dette overleverede Aarstal er dog omstridt, da visse Grunde kunde tale

for et ældre Tidspunkt) paa Gaarden Gryta i Eyjafjor&ur, d. 7. Nov. 1550 i Skálholt, begr. sst., n. A. nyttet til Domkirken i Holar. Forældre: Ari SigurSsson og Elen MagnUSDottir (levede endnu 1519).

Under de trange Kaar i Barndomshjemmet gik J. A. tidlig til Haande ved Arbejdet i det nærliggende Kloster Munka-Werå og fik her de for en gejstlig uundværligste Kundskaber. Efter at være blevet præsteviet steg han snart i Anseelse (han nævnes som Præst 1507, som Præst til Hrafnagil 1508, som Provst 1509, som Økonom for Domkirken paa Holar 1515) og blev paa forskellige Maader begunstiget af Biskoppen paa Holar. Han viste sig som en velbegavet, energisk og selvraadig Mand, der kraftigt arbejdede for at øge sin Indflydelse og Formue. Som det var Skik paa Island blandt de katolske gejstlige, levede han sammen med en Kvinde; denne, ved Navn Helga Sigur5ardottir, fødte ham talrige Børn, som han offentlig anerkendte som sine. Da Bispestolen paa Holar 1520 blev ledig, fik J. A. den midlertidige Bestyrelse af Embedet. Den endelige Besættelse tilkom den trondhjemske Ærkebiskop, som paa dette Tidspunkt var Erik Valkendorf, men denne forlod sit Stift inden Sagens Afgørelse, og Domkapitlet synes at være optraadt temmelig vaklende. Paa den ene Side tilskrev man Holar Stifts Præsteskab, at Stiftets gejstlige selv kunde vælge sig en Biskop, hvorefter J. A. blev valgt. Paa den anden Side overdrog man den nyvalgte Skálholt-Biskop Ogmundur Pålsson, som 1522 vendte hjem fra sin Indvielse, at være det ledige Bispedømmes midlertidige Bestyrer. Da denne søgte at gøre sin Indflydelse gældende, udbrød der en bitter Strid mellem ham og J. A., som støttedes af Stiftets Præster. Ved sin Raadsnarhed og Uforsagthed naaede J. A., til Trods for Skálholt-Biskoppens Modstand, at faa sit Valg anerkendt af Frederik I. samt godkendt i Norge 1524, og n. A. kunde han som indviet Biskop vende tilbage til Island (Ærkebiskoppens Vielsesattest er dateret 7. Sept. 1524). Forholdet til Biskop Ogmundur var foreløbig meget spændt, saa at de endogsaa paa Altinget begge mødte op med stort væbnet Følge, men antog efterhaanden mere venskabelige Former, bl. a. vistnok paa Grund af fælles Frygt for Reformationen.

Før J. A. blev Biskop, var han blevet en velhavende Mand, og ogsaa i sin nye Stilling var han ivrig efter at udvide sin Formue, som snart blev meget betydelig. Samtidig virkede han med Held for at berige Bispestolen. Heri fulgte han sine Forgængeres Eksempel, dog uden som disse at gøre sig forhadet ved uforholdsmæssig Strenghed. Hans Børn favoriseredes paa mange Maader. En af Sønnerne, Ari, blev Lagmand (1530), tre andre Sønner blev

Præster i Stiftets bedste Kald, og gennem sine Børn besvogredes Biskoppen med Islands rigeste og anseteste Familier. Sit Højdepunkt naaede hans Magt under de med Grevens Fejde følgende Uroligheder i Danmark og Norge, da de islandske Biskopper ikke blot havde den gejstlige, men ogsaa den verdslige Bestyrelse af Landet.

1538 sendte Christian III. sin Kirkeordinans til Island. Biskop Ogmundur, i hvis Stift Reformationen ikke var uforberedt, søgte efter Evne at modarbejde Ordinansen, men da han var gammel og blind, nedlagde han snart efter Embedet. Hans Efterfølger, Gizur Einarsson, viste sig til hans store Skuffelse at være luthersk sindet. Paa Altinget 1541 vedtoges den nye Kirkeordinans for Skålholt Bispedømme, medens Biskop Ogmundur holdtes fangen paa et dansk Krigsskib, som senere bortførte ham. Derimod kom Ordinansen ikke til at gælde for Holar Stift, hvis Repræsentation ikke var mødt paa Altinget. J. A., som med sit Følge havde været undervejs, ansaa det nemlig, da Efterretningen om Fængslingen af Biskop Ogmundur naaede ham, for klogest ikke at give Møde. Derimod sendte han og hans Søn Ari Breve, hvori de lovede Kongen Lydighed, men klagede over, at Landets Lov ikke blev overholdt, og henskød de kirkelige Sagers Afgørelse til Domkapitlet i Trondhjem. N. A. (1542) kaldtes begge Biskopper til Kbh. til Forhandlinger angaaende Kirkeordningen. J. A. undskyldte sig med sin Helbredstilstand, men sendte tre Fuldmægtige, deriblandt en af sine Sønner. Resultatet af Forhandlingerne skal have været, at de lovede paa J. A.s Vegne, at Reformationen skulde blive indført, men dette skete ikke, og i de følgende Aar blev J. A. siddende uantastet som katolsk Biskop.

I Marts 1548 døde Biskop Gizur i sin bedste Alder. Hidtil havde J. A. ikke blandet sig i de kirkelige Forhold i Skålholt Stift. Fra nu af fremtraadte han med hensynsløs Dristighed, men næppe med tilsvarende Forudseenhed og Klogskab, som den, der med alle Midler søgte at opretholde den gamle Tingenes Tilstand over hele Landet. I hans Motiver kan Kærlighed til den gamle Religion, Iver for at bevare Kirkens Magtstilling over for den voksende Kongemagt og privat Ærgerrighed næppe adskilles. Efter at have erfaret Biskop Gizurs Død tilskrev han Skålholt Stifts Indbyggere og tilbød at overtage de biskoppelige Forretningers Udførelse paa gammel Vis. Det lutherske Partis Ledere skyndte sig at udvælge en Biskop, som saa blev sendt ud af Landet for at søge kongelig Stadfæstelse paa Valget. Ogsaa en katolsk Modkandidat blev sendt til Danmark, men under dennes Fraværelse blev J. A. af

det katolske Præsteskab valgt til Official i Stiftet. Det lykkedes ham dog ikke at sætte sig i Besiddelse af selve det sydlige Bispedømme, hvor Modpartiet var beredt til at tage imod ham med Vaabenmagt. I Stedet for vendte han sig om Efteraaret mod en af Reformationens Støtter, Storbonden Daði Guðmundsson i Dala Syssel paa Vestlandet og lod ham dømme til at have hele sin Ejendom forbrudt. Da Daði fik de verdslige Myndigheder til at erklære Dommen for ugyldig, lyste Biskoppen ham i Band.

I Danmark blev selvfølgelig den luthersk sindede Kandidat til Skålholt Bispedømme, Marteinn Einarsson, den foretrukne og indviedes i Kbh. i April 1549. Tillige erklæredes J. A. paa Grund af Ulydighed og Voldsgerninger for fredløs, og Daði Guðmundsson anmodedes om at lade ham og hans Sønner gribe. Paa Altinget s. A. erklæredes alle af J. A. i Skålholt Stift udførte kirkelige Handlinger for ugyldige. Disse Efterretninger var dog saa langt fra at knække Biskoppens Mod, at han tværtimod nu viede sig til Kamp for Troen, selv om det skulde gælde Livet. Et naadigt Brev fra Paven, hvem han Aaret før havde tilskrevet for at spørge ham til Raads, styrkede ham i hans Forehavende. Som Official for den i sin Tid af det katolske Parti i Skålholt Stift valgte Modkandidat til Biskop Marteinn fastholdt han sin biskoppelige Myndighed ogsaa i dette Stift og lod en Dom udgaa mod det lutherske Kætteri, gældende for det hele Land. Derpaa lod han i Henhold til denne Dom sine to Sønner, som trofast fulgte ham, Præsten Bjorn og Ari, gribe Biskop Marteinn, som befandt sig med et ringe Følge i en Præstegaard paa Vestlandet, og føre ham til Nordlandet, hvor han henved et Aar holdtes i Fangenskab.

Som tidligere søgte J. A.s tvivlraadige Modstandere Hjælp i Kbh., hvorfra der nu udgik nye Skrivelser. Høvedsmanden fik Befaling til at fængsle ham, Daði Guðmundsson anmodedes om at yde sin Hjælp dertil, og videre paabødes det Præsterne i Holar Bispedømme at vælge en ny mod Ordinansen lydige Biskop, da J. A. nu var afsat. Peder Palladius skrev en indtrængende Anmodning til J. A. om at gaa over til den evangeliske Tro og stillede ham i Udsigt, at han saa vilde kunne opnaa Forlig med Kongen og beholde Embedet. I Stedet for at lytte til disse Tilbud besluttede J. A. at slaa et afgørende Slag. Ledsaget af Sønnerne Bjorn og Ari og over 400 bevæbnede Mænd samt den fangne Biskop Marteinn red han Sommeren 1550 til Altinget, hvor ingen vovede at sætte sig op imod ham, og lod sig her bekræfte i Styrelsen af Skålholt Bispedømme. Derpaa besøgte han Skålholt Bispegaard, som nu overgav sig. I Overværelse af en Mængde Mennesker rensedes

Kirken, medens den afdøde Biskop Gizur opgravedes som Kætter og jordedes uden for Kirkegaarden. Den katolske Tro genindførtes overalt i Stiftet, og de inddragne Klostre genoprettedes.

Af J. A.s Modstandere var nu først og fremmest Daði Guomundsson tilbage, og for at faa en Dom over ham begav J. A. sig med sine to førnævnte Sønner i Okt. 1550 til hans Hjemstavn. Togtet var daarlig forberedt, og det lykkedes Daði at overrumple sine Fjender og tage dem til Fange paa den ham tilhørende Gaard Sau&afell, som de havde besat. Man sendte nu Bud efter den kongelige Befalingsmands Fuldmægtig, den danske Christian »Skriver«, og der blev nedsat en Domstol, som dømte, at Fangerne skulde forvares til næste Alting, hvor den endelige Afgørelse af deres Sag skulde tages. Derpaa førtes de til Skålholt. I Følget befandt sig bl. a. Daði og Christian Skriver samt den nu løsgivne Biskop Marteinn. I Skålholt viste det sig, at ingen vovede at paatage sig Ansvar for Fangernes Forvaring, og man besluttede da, til Trods for Dommen og uden at nogen ny Dom blev afsagt, at aflive dem. Halshugningen foregik 7. Nov. 1550 tæt uden for Bispegaarden. Befolkningens Sympati synes allerede dengang (for ikke at tale om senere Tider, da J. A. er blevet betragtet som en Nationalhelt) at have været paa de henrettedes Side. Særlig paa Nordlandet var Harmen stor, hvilket bl. a. viste sig deri, at nordlandske Fiskere den følgende Vinter opsøgte Christian Skriver og andre Danske og dræbte dem. Næste Sommer (1551) kom fire danske Krigsskibe til Island med Ordre til at hente J. A. og hans Sønner, idet Efterretningen om deres Henrettelse endnu ikke var naaet til Kbh. Reformationens Indførelse blev nu uden Modstand vedtaget paa Nordlandet, og en luthersk sindet Præst blev valgt til J. A.s Efterfølger.

Til J. A.s vigtige Rolle i Islands almindelige Historie kommer hans Stilling som Tidens største Digter. Han fortsætter i sine større Kvad den kirkelige katolske Digtningens Tradition, saaledes som den i de foregaaende Aarhundreder havde udviklet sig paa Island, uden dybere Originalitet, men med religiøs Følelse og versifikatorisk Dygtighed. Videre findes der af ham spøgende og satiriske Lejlighedsvers, hvoraf flere sigter til hans Livs bevægede Hændelser. Ogsaa paa anden Maade har J. A. Betydning for Islands Litteraturhistorie, idet han var den første, der indførte Bogtrykkerkunsten, da han i Begyndelsen af 1530'erne indkaldte en svensk Trykker. Pressens Virksomhed synes dog kun at have været ringe i hans Tid. Man har Efterretninger om, at han lod trykke et »Breviarium Holense« samt en islandsk Oversættelse af de fire

Evangelier; der er bevaret et Par Blade, som formenes at høre til den første af disse Bøger, medens der af den anden intet Eksemplar kendes.

Safn til sögu Islands, I, 1856. Annålar 1400—1800, I, 1922—27. Biskupa sögur, II, 1878. Diplomatarium Islandicum, VIII—XII, 1906 ff. Páll Eggert Olason: Menn og menntir (særlig I: Jon Arason, 1919). Finnur Jonsson: J6n Arasons religiöse digte, 1918. Skirnir, 1920, 1923, 1924.

Jân Helgason (Kr. Kålund).

Arbien, Hans, 1713—66, Maler. F. 5. Jan. 1713 i Kristiania, d. 4. Dec. 1766 i Kbh., begr. sst. (Nic. Kgd.). Forældre: Købmand og Vandinspektør Peter Erichsøn A. fra Arboga (1674—1733) og Johanna Holm (1685—1721). Gift 8. April 1750 i Kbh. (Hellig.) med Charlotte Amalie Ertmann, døbt 28. Nov. 1703 i Kbh. (Holmens), d. tidligst 1763, senest 1766 (gift i° med kgl. Kok Mathias Witthusen, d. 1749), D. af Smedesvend Peter E. (ca. 1665—1711) og Kirsten Mogensdatter.

A. maa have faaet sin første Uddannelse i Kristiania, maaske i Sverige. Hans ældste Portrætter, af Konferensraad P. Vogt og Hustru, er signerede 1733. Senere søgte han Uddannelse sydpaa, var 1736 i Kbh. og fik Maj 1741 kgl. Rejsepas (Portræt af Præsten C. J. Heise i Hamburg s. A.). Ved denne Tid maa han have malet det Billede af Frederik V. som ung, der hang i den Liechtensteinske Samling i Wien (nu paa Fr.borg), og som blev stukket af Th. Burford i London. 1745 blev han C. G. Pilos Efterfølger som Ridsemester for Landkadetterne og modtog 1749 Betaling af en af Hof kasserne for et Portræt; s. A. er de to Portrætter paa Rygaard af F. C. Rosenkrantz og Hustru, f. Reedt, daterede. Hvordan Forholdene udviklede sig for ham, kendes ikke, men 1754 konkurrerede han desuden for Akademiet om og indstilledes som Nr. 1 til Pladsen som Skrive- og Ridsemester for Pagerne; n. A. konkurrerede han med Peder Als om Guldmedaillen, men uden Held. — Foruden Billederne i Norge og paa Rygaard kendes et Miniatureportræt af en fyrstelig Officer, og paa Fr.borg tillægger man ham Portrætter af F. G. Rosenkrantz og Hustru, af Lensgreve Knuth og den senere Overhofmesterinde Plessen. — A. er i sin tekniske Behandling af Malerierne tydelig paavirket af svenske Malere: de klare Farver, den emailleagtige Overfladebehandling og den ret indgaaende Detaillering af Stoffernes Mønster. Hans Karakteristik af Modellerne er fast og præcis, stundom med en vis Finhed, men ret formel og konventionel, Tegning og Opstilling solid borgerlig.

Norsk Kunsthist., II, 1927, S. 141. O. Andrup: Frederiksborgs Nyerhvervelser, 1925. Personalh. Tidsskr., 2. Rk., V, 1890, S. 181; 3. Rk., II, 1893, S. 18—22. C. W. Schnitler: Malerkunsten i Norge i 18. Aarh., 1920, S. 33.

O. Andrup.

Arbien, Magnus Gustavus, 1716—60, Medaillør. F. 25. Sept. 1716 i Kristiania, d. 27. Jan. 1760 i Kbh., begr. sst. (Nic. Kgd.). Broder til Hans A. (s. d.). Gift ca. 1742 med Margrethe Magdalene Busch, d. Nov. 1779, formentlig i Norge.

Efter Faderens Død 1733 rejste A. til Kbh. og lærte Stempelskæring. Ved en lille Medaille over det dansk-svenske Forbund af 1734 viste han saa gode Anlæg, at Christian VI. 1735 satte ham i Lære hos den berømte Medaillør Hedlinger i Stockholm. Snart efter sin Hjemkomst fik han 1739 paa ny en treaarig Understøttelse til Uddannelse i Tyskland. I Hamburg sluttede han og hans to Brødre sig til Frimurerne; 1743 og 1744 blev de Medstiftere af de første Frimurerloger i Danmark. Det nystiftede Kgl. Videnskaberne's Selskab, der var fremgaaet af den 1739 nedsatte Medaillekommission, tildelte A. straks efter hans Hjemkomst 1742 Udførelsen af en Række Medailler til Kongehusets Forherligelse. Samtidig underviste han et Par Aars Tid Prinsesse Louise i Vokspoussering. 1744 blev han Hofmedaillør og fik ved Medaillør Baggens Afgang 1746 sin Løn forhøjet til 200 Rdl. aarligt; ved hans Død var den 250 Rdl. Da han desforuden fik en forholdsvis høj, særskilt Betaling for sine Stempler til Medailler og Mønter, behøvede hans økonomiske Kaar ikke at være saa slette, som han selv, der »var en maadelig Husholder og vilde leve frisk«, gjorde dem til. 1751 foretog A. en Studierejse med kgl. Understøttelse, først til Stockholm og n. A. til Paris, hvor han forblev til 1754. A. var den første hjemmefødte, virkelig dygtige Medaillør og blev med Rette højt anset af sin Samtid. Han fik udført ca. 35 Medailler, hvoriblandt kan nævnes Medaillerne over Kongefamilien (1745), Kronprins Frederiks Bryllup (1743), Christian VI.s Død, Frederik V.s og Dronning Louises Salving, Jubelfesten 1749 og Kunstakademiets Prismedailler samt Portrætmedailler over Gram, Tuscher, Holberg, Moltke o. fl.

A.s Faders Optegnelser, v. H. Krog Steffens, i Personalh. Tidsskr., 3. Rk., I, 1892, S. 18—22. E. O. Schwartzkopf i Dsk. Saml., IV, 1868—69, S. 74 f.

Georg Galster.

Arboe, Jørgen Peter, 1749—1820, Urmager. F. 9. Maj 1749 i Rønne, d. 22. Juni 1820 sst., begr. sst. Forældre: Urmager Peter Poulsen A. (1726—66) og Dorthea Magdalene Jørgensdatter (1725

—59). Gift 30. Nov. 1774 i Rønne med Marie Sophie From, f. 5. Jan. 1756 paa Christiansø, d. 30. Jan. 1816 i Rønne, D. af Garnisonspræst, senere Sognepræst i Klemensker Thomas Jacobsen F. (1699—1771) og Margrete Sophie Rigelsen (1719—77).

Snedkermester Poul A.s to Sønner Otto (1719—73) og Peter havde ved egen Øvelse lært sig at tilvirke Urværker, først i Træ, siden i Jern og Messing, »helt nette og akkurate«, og tog ca. 1744 og 1750 Borgerskab i deres Fødeby Rønne som Urmagere. Det herved grundlagte Haandværk, Bygningen af de bornholmske Slagure, udvikledes af den sidstes Søn J. A. til Mesterskab og voksede gennem ham til en i hened hundrede Aar livskraftig Industri. Kun sytten Aar gammel overtog han ved sin Faders Død 1766 Værkstedet, fik 1787 25 Rdl. af Det kgl. Landhusholdningsselskab til Opmuntring, for Ure drevne af ellevepundige Lodder, og atter 25 Rdl., da han i de følgende tre Aar havde bygget 67 Ure med kun seks Punds Lodvægt. Han vilde videre, og 1794 søgte han og otte andre af Byens Urmagere om, at en hidkommen københavnsk Urmagersøn, Johan Vilh. Armand (1762—1824), maatte understøttes af Staten til at lære dem den teoretiske Indsigt, som det efter deres Mening skortede dem paa. »Skulde Uhrmagerarbejdet nogensinde komme til Flor, saa maatte samme udøves, hvor Levnedsmidlernes Priser ere lette, hvor Flid og bestandig Virksomhed er Vane, og hvor den største Simpelhed i Levemaaden hersker; et saadant Sted tør vi forsikre, at vores liden By er«, skrev han. Armand fik den ønskede Understøttelse gennem ti Aar, men fandt snarere sine Læremestre for sig end omvendt. Uden at se nogen varig Frugt af dette Forsøg søgte A. med Øens Embedsmænd til sine Talsmænd 1800 om et rentefrit Laan paa 2000 Rdl. af Statens Midler til at ophjælpe Urmageriet ved samlet Indkøb af Materialer, Forskud paa færdige Ure og et Salgsoplæg i Kbh.; det ernærede nu over 40 Udøvere i Rønne, som tilvirkede aarligt 1200 Ure af 20 000 Rdl.s Salgsværd, men med store Udlæg til Metal, Snedker, Maler og Fragt selv kun tjente en Fjerde- eller Femtedel heraf. »Den duelige og til Kunstens Forædling virksomme Mand« mødte Afslag hos Regeringen. Nogen Støtte vandt A. hos enkelte Medborgere, som satte sig i større Forskud paa Indkøb af Ure; men først en Uge før hans Død, da H. C. Ørsted havde gjort sig til Talsmand herfor, tilstedte Kongen Urmagerne, som dertil havde indgaaet en lavsmæssig Sammenslutning, et Forskud paa indtil 2000 Rdl. af Statskassen. A., som 1784 var Fændrik i et af Rønne Borgerkompagnier, blev 1803 dets Kaptajn igennem ti Aar. Han døde i ringe og uformuende Kaar; de efterlevende af hans tolv Børn vidnede

under Eds Tilbud, »at vi ikke efter vor Fader have nydt nogen Arv«.

J. Bidstrup: *Stamtavler over Faml. Hauberg og Arboe*, 1911, S. 36—44.
K. Thorsen: *Bornholmeruhrets Historie 1745—1923*, 1923, S. 15—19. M. K. Zahrtmann: *Rønne By og Borgere*, 1927, S. 149—52.

M. K. Zahrtmann.

Arboe Rasmussen, Niels Peter, f. 1866, Præst. F. 1. April 1866 i Holbæk. Forældre: Overlærer Niels Rasmussen (1834—1921) og Anna Margrethe Cecilie Arboe (1829—^x906). Gift 17. Dec. 1890 i Nyborg med Emmy Vilhelmine Andrea Birkerod, f. 20. Okt. 1864 i Køge, D. af Distriktslæge Hans Valdemar B. (1834—1901, gift 2° 1882 med Axeline Sophie Vilhelmine Smith, f. 1849) og Angélique Sophie Simmelhag (1834—80).

A. R. blev Student 1884 fra Roskilde, cand. theol. 1890, Sognepræst paa Gjørl 1890, i Skibsted og Lyngby 1897. Han havde allerede som Student drevet videregaaende teologiske Studier, og 1902—03 udgav han Afhandlingen »Bemærkninger til Problemet Guds Søn« (»Teologisk Tidsskrift«). Han viste sig her som en fuldtro Elev af Datidens liberale Teologi; Kirkens Lære om Jesu Fødsel erklæredes for uhistorisk og dogmatisk betydningsløs. Artiklen vakte en Del Opsigt ved sin relativt radikale Holdning. Da det kirkelige Udvalg (1904) ogsaa drøftede Sagen, og der fremkom Udtalelse om, at A. R. ikke skulde kunne forblive som Præst i Folkekirken, udtalte Biskop A. Poulsen i Viborg sig i modsat Retning. — 1906 udsendte A. R. »De sidste Blade af Jesu Livshistorie«, en kritisk Undersøgelse, og udgav Konventsforedraget »Daab og Trosbekendelse«, hvor han vil vise, at Trosbekendelsen er dogmatisk utilstrækkelig og utilfredsstillende som kirkeligt Symbol, hvorfor den bør udskilles fra Daaben. Da A. R. derefter 1910 i Studenterforeningen holdt et i Formen noget udæskende Foredrag: »Dogmekirken — og Vejen frem« (udg. 1911), indledtes en Undersøgelse, der endte med Biskop Poulsens Erklæring om, at der inden for Folkekirken burde være Plads for Mænd med A. R.s Anskuelser. I de følgende Aar udgav denne endnu et Par teologiske Afhandlinger, der ikke gav særlig Anledning til Drøftelse. Da han imidlertid 1913 indgav Ansøgning om det ledige Sognekald Vaalse paa Falster, erklærede Biskop C. F. Wegener, at han vilde nægte at give A. R. Kollats, hvis han blev udnævnt. Da man gik ud fra, at Kirkeministeren vilde udnævne A. R., der imidlertid var blevet indstillet af Menighedsraadet, besluttede de samlede Biskopper at anlægge Sag mod A. R.; »man vilde have fuld Klarhed og tage

sin Position« (Wegener). A. R. frikendtes ved Provsteretten 1913; Landemodet dømte ham 1915 til Embedsfortabelse; Højesteret frifandt ham 1916. Han udnævntes derefter til Præst i Vaalse, og da Biskoppen nægtede ham Kollats, stilledes han direkte under Kirkeministerens Tilsyn. 1920 tog han sin Afsked fra Embedet og fik en Ansættelse ved Det kgl. Bibliotek. Han var 1913—15 sammen med Morten Pontoppidan Medudgiver af »Frit Vidnesbyrd«.

Højesteretsdommen i Arboe Rasmussen-Sagen med Bilag, 1916. C F. Wege-
ner: I Folkekirkens Tjeneste (Dansk Kirkeliv, 1929, S. 97—123). Morten Pon-
toppidan: Minder og Oplevelser, 1922, S. 202—07. *TT ir u*

Arctander, Aron (Aaron), 1745—1825, Grønlandsfarer. F. 27. Juni 1745 i Norge, vist i Ofotens Præstegaard, d. 29. Aug. 1825 ^Y Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Sognepræst, tidligere i Hammerfest, Aron A. (ca. 1700—81) og Margrethe Aulum (Aalum) (d. 1781). Gift ca. 1779 med Inger Petronelle Modrup, døbt 5. Maj 1755 i Kbh. (Frels.), d. 9. April 1842 sst. (Frue), D. af Konstabel Randel Jørgensen M. og Karen Christensdatter.

A. blev Student 1772, privat dimitteret fra Tiøndhjem, hvorefter han »privatiserede i Nordlandene«, formodentlig som Huslærer, indtil han 1777 blev Medlem af en Ekspedition, der af Kgl. grønlandske Handels Direktion udsendtes til Julianehaab med det dobbelte Formaal at finde Steder, der egnede sig til Jorddyrkning og Kvægavl, og at konstatere Omfanget af den gamle Nordbo-bebyggelse i dette Distrikt. Den sidste Del af Opgaven overdroges A., der af Hensyn til Udgiftens Postering pro formå ansattes som Assistent i Julianehaab, men hvis Plads i Ekspeditionen markeredes ved Titlen »recognoscerende Assistent«. I to Somre berejste A. alle Fjordene i Julianehaabs Distrikt og foretog Undersøgelser og Opmaalinger af en stor Mængde Ruingrupper. For flere Fjordes Vedkommende, saaledes navnlig Tunugdliarfik (Nordboernes Eiriks-fior5r) og Igaliko (EinarsfiorSr) genfandt han saa godt som alle de tidligere Nordbo-bebyggelser. — Hans Undersøgelser blev af stor Betydning for Fastslaelsen af den gamle Østerbygds Beliggenhed, idet H. P. v. Eggers (s. d.) i hans Optegnelser, der af ham offentliggjordes i Ugeskriftet »Samleren« for 1793, fandt »den omstændelige Landets Beskrivelse«, som han savnede, da han ad teoretisk Vej fastslog, at Østerbygden maatte have været beliggende paa den sydligste Del af Vestkysten i det nuværende Julianehaabs Distrikt, og nu med stor Sikkerhed kunde placere de gamle Navne paa den af A. udarbejdede Kortskitse. Endvidere blev A.s Undersøgelser af Betydning derved, at han opmaalte flere af Ruin-

grupperne, saaledes især Domkirken og Bispegaarden ved Igaliko (Garðar) paa et Tidspunkt, da de endnu ikke var forstyrrede og destruerede ved nyere Bebyggelse. Hans Undersøgelser i det hele kan ved deres Nøjagtighed og Omfang betegnes som grundlæggende for alle senere foretagne. — Efter sin Hjemkomst fra Grønland 1779 slog A. sig ned i Kbh., hvor han 1790 var »Skoleholder« og 1811 Indehaver af en »Undervisningsanstalt« i Badstuestræde.

H. P. v. Eggers: Udskrivt af en Dagbog, holden i Grønland af Aaron Arctander, paa en Recognoscerings-Reise i Julianæhaabs District i Aarene 1777—79 (Samleren, VI, 1793, S. 1103—1242). Stamtavler over Familien Breder

"

H. Os termann

Arctander, Hans Nicolai, 1757—1837, Amtmand. Døbt 25. Febr 1757 i Borge Præstegæld i Norge, d. 21. Okt. 1837 i Fredensborg begr. i Asminderød. Forældre: Kaptajn Poul Nielsen A. (1729—97) og Alette Kirstine Thaulov (1734—1813). Gift 13. Juni 1789 Hillerød med Agnete Birgitte Brammer, døbt 27. Juli 1767 i Hille rød, d. 29. Marts 1845 i Fredensborg, D. af Amtsforvalter i Fr.borg og Kronborg Amter Frederik Christian B. (1732—96) og Anne Plum (1743—1833).

A. blev Korporal ved 2. smaalenske Infanteriregiment og gennemgik derefter den militære Højskole i Kristiania, blev 1775 Stykjuncker ved Artillerikorpsset, udnævntes 1776 til Sekondløjtnant, 1785 til Premierløjtnant, sattes s. A. å la suite og fik 1790 Kaptajns Karakter. 1784 havde han faaet Bestalling som Landmaaler, blev 1785 Landinspektør, og under sin Virksomhed som saadan i Kronborg Amt gjorde han Forslag til Søborg Søes Udgravning, et Foretagende, der iværksattes 1794—99 og bragte Staten betydelige Indtægter. Denne lykkelige Tanke blev Udgangspunktet for A.s civile Embedskarriere. 1792 blev han Regimentssskriver i det frederiksborgske Distrikt, tog definitiv Afsked fra Militærtjenesten og blev allerede 1796 Kommitteret i Rentekammeret, et usædvanligt Avancement for en Mand med A.s Uddannelse. Men han gjorde god Fyldest ved sin praktiske Sans og sin Sagkundskab i landbotekniske og matrikulære Forhold og fik Løn for sine Fortjenester ved Udnævnelsen til Amtmand i Fr.borg Amt 1805. N. A. blev han Medlem af Matnkulskommissionen. A. stod i det bedste Forhold til Amtets Beboere og vidste i de trange Aar, der oprandt, inden han 1826 tog sin Afsked paa Grund af svageligt Helbred, med smaa Midler at skabe Fordele for sit Embedsdistrikt, bl. a. ved Udviklingen af et for sin Tid fortrinligt Vejvæsen. A., som 1800 var udnævnt til Justitsraad, fik ved sin Afgang Titel af

Konferensraad og sin fulde Gage som Amtmand i Pension. — R. 1810. — Maleri af ubekendt, vistnok fra 1826. Kopi af H. Ghr. Vantore 1927.

L. Bobé: Efterl. Pap. fra den Reventlowske Familiekreds, II, 1896, S. 212, VI, 1903; IX, 1922, passim. *Eiler Nystrøm (G. Kringelbach).*

Arctander, Niels Lauridsen, 1561—1616, Biskop. F. 1561 i Kvernæs, Trondhjems Stift, d. 1. Nov. 1616 i Viborg, begr. i Præstekapellet i Domkirken sst. Forældre: Sognepræst i Kvernæs, siden Ærkedegn i Trondhjems Kapitel, Laurids Nielsen (1527—96) og Magdalene Sigurdsdatter (1536—95). Gift 1° 1585 med Maria Stratmann, f. ca. 1567, d. 1. Juni 1587. 2° 3. Dec. 1587 med Karine Clausdatter Scavenius, d. 1615 (gift 1° 1573 med Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Kbh., Mag. Anders Mariager, d. 1582), D. af Professor Claus Lauridsen S. (d. 1590) og Kirstine.

Under sin Skolegang i Trondhjem synes A. at have nydt Understøttelse af sin Farbroder, Raadmand, siden Borgmester Peder Nielsen (d. 1609). Han blev Student 1578, og da han 1583 sidste Gang besøgte sin Hjemstavn, fattede Lensmanden i Trondhjem, Christian Friis til Borreby, Godhed for ham og opmuntrede ham til at fortsætte sine Studier i Udlandet. Paa hans Bekostning opholdt han sig derpaa et Aar i Marburg, ved hvis Universitet han blev indskrevet i Juni 1584. Pesten, som det følgende Aar forjog mange af Studenterne fra Byen, har vistnok fremskyndet hans Hjemrejse. Men allerede forinden synes formaaende Venner at have henledet Opmærksomheden paa ham. 6. Juni 1585 prædikede han, maaske efter Kong Frederik II.s Ønske, i Vor Frue Kirke i Kbh., hvor Kansleren Niels Kaas sad blandt hans Tilhørere, og inden Maanedens Udgang blev han ordineret til Slotsprædikant paa Kbh.s Slot. Han vandt snart et anset Navn baade som asketisk Forfatter og som praktisk Sjælesørger. 1588 udgav han et Skrift om »Guds w-atskillige Enighed oc hellige Trefoldighed«, der var udarbejdet paa Grundlag af hans ovenomtalte Prædiken i Vor Frue Kirke. Det var dediceret til Niels Kaas. Efter Titelen at dømme kunde man tro, at det indeholdt en Række metafysiske Undersøgelser, medens det derimod er en jævn, enfoldig Fremstilling af Skriftens Lære om Guds Væsen og Egenskaber. I det hele taget fremtræder han i sine Skrifter som praktisk Bibelteolog og fastholder det som en Hovedregel, at Bibelen skal forklares ved Bibelen selv. Dette betoner han særlig i sit Skrift »Dauids Poenitentz«, en Udlægning af Davids syv Bodssalmer, som udkom 1594 paa Fru Christence Rotfeldts Bekostning. Det var en Oversættelse

af nogle latinske Prædikener, han havde holdt paa Kbh.s Slot. Paa samme Tid udarbejdede han et Trøsteskrift, kaldet »Troens Triumph oc Seyer«, for en synderlig god Ven, som var stærkt religiøst anfægtet. Det blev dog først udgivet 1604 efter mange godt Folks Opfordring. Tillige drev han stærkt paa Husandagt, og nogle Bønner, som han havde sammenskrevet til Brug for sig selv, sine Husfolk og andre gode Venner, udkom senere i forskellige Rækker, hvoraf den første blev udgivet 1595 paa Ditlev Holcks Bekostning. Denne Mand, der var Lensmand paa Kbh.s Slot, nævner A. med Taknemmelighed som sin særlige Velynder. Han havde allerede 1591 dediceret ham sit Skrift »Poenitentis Speyl«, og i de følgende Aar oversatte han efter Holcks Ønske og paa hans Bekostning Niels Hemmingsens to Skrifter »De gratia universali« paa Dansk (1593 og 1595). I Løbet af faa Aar havde han saaledes udfoldet en rig Forfattervirksomhed, som han fortsatte, efter at han var traadt over i en anden Embedsstilling.

1595 blev han valgt til Biskop over Viborg Stift og stadfæstedes 21. Juni s. A. i denne Stilling af Kongen. Som Biskop gjorde han sig fortjent ved at fremme Kirke- og Skoletugten, ligesom han ogsaa bestræbte sig for at forøge Præsternes og Lærernes Indtægter. Han havde 1614 Sæde i den store Kommission, som under Kongens Forsæde dømte i Sagen mellem Resen og Kock paa Mødet i Kolding, og senere hen i s. A. var han i Kbh. Bispernes mest fremtrædende Ordfører under de fortsatte Kontroverser mellem Resen og Mændene af Niels Hemmingsens Skole, der i Menighedens Navn nedlagde en Protest imod Resens spekulative Dogmeudviklinger. Faa Aar i Forvejen synes A. dog at have staaet i et personligt venskabeligt Forhold til Resen. A.s »Psalmer oc aandelige Viser« (1607) er uden større Værd, og naar Cl. Lyskander nævner ham som en udmærket Digter, maa dette vistnok skrives paa Svogerskabets Regning. Som Prædikant nød han derimod med Rette en stor Anseelse, og hans talrige Ligprædikener over Mænd og Kvinder af den danske, især jyske, Adel maa baade fra Formens og Indholdets Side betegnes som noget af det fortrinligste, der er fremkommet i denne Gren af vor ældre Litteratur.

N. L. Arctander: *Speculum miseræ humanæ*, 1610, Bl. C 2 ff. Samme: *Trøstscrift*, 1611, Bl. B ff. D. G. Zwergius: *Det Siellandske Clerisie*, 1753, S. 511 f. E. Pontoppidan: *Marmora Danica*, II, 1741, S. 195. H. F. Rørdam: *Klavs Lyskanders Levned*, 1868, S. 282. *Kirkehist. Saml.*, 2. Rk., VI, 1872—73, S. 78f.; 3. Rk., II, 1877—80, S. 485, 489; 5. Rk., I, 1901—03, S. 283. Bjørn Kornerup: *Biskop H. P. Resen*, I, 1928, S. 417, 474. P. Severinsen: *Viborg Domkirke*, 1932, S. 399—406.

S. M. Gjellerup (Bjørn Kornerup).*

Arendrup, Borger- og Officerslægt, der har sit Navn fra Landsbyen Amdrup i Bedsted Sogn i Aabenraa Amt. Slægtens Stamfader Lorentz Asmussen i Rends ved Tønder havde Sønnen Asmus Lorentzen (1599—1678), der var Købmand og Formand for Stadens 24 Mænd i Flensborg. I sit Ægteskab med Marie A. (1607—71), Datter af Peter A. i Amdrup, havde han syv Børn, af hvilke en Datter var gift med Hans Rostgaard (s. d.). Den ældste Søn, Lorentz Asmussen A. (1627—65), der optog sin Moders Slægtsnavn, var ligeledes Købmand i Flensborg og Fader til Birkeskriver i Kronborg Birk Rasmus A. (ca. 1650—1703), fra hvem den nulevende Slægt nedstammer. Hans Søn, Poul A. (1695—1735), var Købmand i Helsingør og havde i sit Ægteskab med Louise Aagaard otte Børn, blandt hvilke Sønnen Lars A. (1727—84), der var Raadmand i Kristianssand, og Sønnen Rasmus A. (1728—81), der var Kaptajn i Flaaden og Fader til Toldkasserer i Næstved Søren A. (1775—1816), hvis ældste Søn Justitsraad, Stiftsfysikus Christian Rasmus A. (1803—71) i sit Ægteskab med Nanna Marie Henne havde seksten Børn. Blandt Sønnerne var de nedenn. Søren Adolph A. (1834—75), Henrik Christian A. (1837—1913) og Albert A. (1852—1931); desuden Peter Emil Ussing A. (1838—71), der var Gynækolog og senere frivillig Overlæge ved den østrigske Hjælpeforenings Lazaret i Paris og St. Cloud, og Stabslæge i Hæren Herluf A. (1857—1921).

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, II, 1911,

3 2011

Albert Fabritius.

Arendrup, Søren Adolph, 1834—75> Officer. F. 12. Juli 1834 i Frederikshavn, d. 16. Nov. 1875 ved Gundet i Eritrea, begr. sst. Forældre: Garnisonskirurg, senere Stiftsfysikus over Fyns Stift og Justitsraad Christian Rasmus A. (1803—7¹) og Nanna Marie Henne (1811—99). Gift i^o 15. Nov. 1860 i Kbh. (Garn.) med Louise Camilla Mourier, f. 25. Nov. 1835 i Trankebar, d. 13. Febr. 1868 i Kbh. (Holmens), D. af Viceadmiral, Ordensmarskal Konrad Emil M. (s. d.) og Hustru. 2° 28. Aug. 1873 i Fontainebleau med Edith Mary Courtauld, f. 1. Sept. 1846 i Bocking, Essex, D. af Fabrikejer John Minton C. (1807—77) og Sarah Bromley (1814—55).

A. gik ud af Sorø Akademi før Artium og blev 1855 Elev paa den militære Højskole, dimitteredes 1859 som Sekondløjtnant af Artilleriet med Anciennitet fra 1857. Han blev Premierløjtnant (1. Artilleriregiment) 1863 og s. A. udsendt som Kontrollofficier til Kanonstøberiet i Finspong, fra hvilken Stilling han kun i korte Perioder gjorde Tjeneste ved sin Afdeling. I Finspong fandt han

den selvstændige Stilling under personligt Ansvar, der udviklede hans Personlighed og viste hans Dygtighed og Samvittighedsfuldhed, saa han snart regnedes for vort Artilleris første Sagkyndige, hvad Kanonstøbning angik. De af ham offentliggjorte Afhandlinger bar fuldt ud Vidnesbyrd om hans tekniske Duelighed. Han kontrollerede vort første virkelig tidssvarende panserbrydende Skyts, de elleve Tommers Kanoner. — Da hans Hustru døde af Tuberkulose, befrygtede man, at ogsaa hans Lunger var angrebne, og et Ophold i Ægypten tilraadedes ham. Under den sidste af hans to Rejser dertil fik han gennem Stone Pascha, en fhv. amerikansk Officer, der var Chef for den ægyptiske Generalstab, Tilbud fra Khediven, Ismail Pasha, om Ansættelse i Hæren. Khediven arbejdede paa at reformere Hærvæsenet og ansatte A. som Oberstløjtnant i Generalstaben, navnlig som raadgivende i Organisations- og tekniske Spørgsmaal. Nov. 1874 fik han sin Afsked fra dansk Krigstjeneste og blev kort efter Adjutant hos Khediven. Sommeren 1875 "k n a n" — skønt mere Tekniker end Taktiker — det Hverv at lede en Ekspedition mod Abessinierne, der gjorde Indfald over Sydgrænsen. Felttoget begyndte heldigt, men 16. Nov. 1875 blev Ekspeditionen overfaldet ved Gundet, tæt ved Grænsen (i det nuværende Eritrea); A. selv nedhuggedes med 1200 af sine Folk efter tolv Timers heltmodig Modstand. — R. 1871. — Litografi fra 1871 efter Fotografi. Flere Træsnit fra 1875.

III. Tid. 5. Dec. 1875.

p. jV. *Nieuwenhuis* (Rockstroh*).

Arendrup, Albert, 1852—1931, Officer. F. 18. Dec. 1852 i Grenaa, d. 25. Febr. 1931 i Menton, Urne i Odense. Broder til Adolph og Christian A. (s. d.). Gift 31. Maj 1884 i Haslev med Ebba Margrethe A., f. 1. Juli 1864 paa Finspong i Sverige, D. af Oberstløjtnant Adolph A. (s. d.) og 1. Hustru.

A. gik paa Sorø Akademi 1863—69, blev Sekondløjtnant 1873, Premierløjtnant s. A. og ansat ved Livgarden, hvor den største Del af hans Tjenestetid falder, Kaptajn 1887, Oberstløjtnant 1901, Oberst 1906; fungerede som Kommandør for 1. Jyske Brigade under de store Øvelser 1908, blev Generalmajor og Chef for Fynske Brigade 1908, for Jyske Brigade 1910, fik sin Afsked 8. Okt. 1911 fra 1. April 1912 at regne. Denne pludselige Afskedigelse, der vakte stor Opsigt, foretoges af Forsvarsministeren, Klaus Berntsen, som Følge af, at A. offentlig havde udtalt sig om et tjenstligt Anliggende paa en Maade, som Ministeren fandt det uforeneligt med en Embedsmands Pligt i en saa fremskudt Stilling som A.s. Den militære Sagkundskab ansaa det af militære og politiske Grunde

for betænkeligt at bevare Fredericia som Garnisonsby, og Byens Rømning syntes at være forestaaende. Forberedelserne dertil var truffet, men i sidste Øjeblik udvirkede Krigsministeren en kgl. Resolution om, at Fredericia skulde beholde Garnisonen. Det var denne Bestemmelse, A. gjorde til Genstand for offentlig Kritik; han nægtede at tage sine Udtalelser tilbage og erklærede sig rede til at tage Konsekvenserne af sin Optræden. Han maatte saaledes forlade den Livsgerning, der havde været hans Et og Alt, og hvortil han efter alles Vidnesbyrd, der kom i tjenstlig Forbindelse med ham, var sjældent egnet. A. var en elegant og statelig Officer, frisk, usnobbet og helt igennem en ridderlig Karakter. Efter sin Afskedigelse levede han stille og tilbagetrukket. — Kammerjunker 1877. Kammerherre 1906. — R. 1892. K.² 1903. DM. 1906.

Rockstroh.

Arendrup, Henrik Christian, 1837—1913, Officer, Guvernør i Vestindien. F. 25. Marts 1837 i Frederikshavn, d. 8. Juli 1913 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Broder til Adolph og Albert A. (s. d.). Gift 14. April 1863 i Kbh. (Frue) med Almira Andrine Kiellerup, f. 12. Febr. 1841 paa St. Thomas, d. 30. Sept. 1924 i Kbh., D. af Brandmajor og Auditør paa St. Thomas og St. Jan, senere Konferensraad Anders Andersen K. (1794—1868) og Almira Lindo (1806—87).

A. blev Student fra Sorø 1856, n. A. Elev paa Den kgl. militære Højskole, 1859 udnævntes han til Ingeniørsekondløjtnant å la suite. Ved Afgangen fra Højskolen 1861 traadte han i Nummer i Ingeniørkorpsset og forsattes kort efter til Fredericia, hvor han deltog i Rustningsarbejderne i Anledning af den truende Krig med Tyskland. Fra 1862 gjorde han Tjeneste ved Ingeniørregimentet i Kbh., og under Krigen 1864 deltog han fra Febr. i Forsvaret af Dybbølstillingen, indtil han 15. April blev saaret. Efter at være helbredet stødte han igen til Hæren og gjorde Tjeneste paa Als indtil Øens Fald. 29. Juni 1867 forfremmedes han til Premierløjtnant. Da Søminevæsenet, som kunde have den største Betydning for vore Farvande, i Udlandet allerede havde naaet en vis Udvikling, overdroges det 1867 Ingeniørkorpsset at foretage Forsøg paa dette Omraade. Dette Arbejde lededes af Major C. F. N. Schrøder med A. til Hjælp. A. var 1868—70 tillige Lærer i Krigsbygningskunst paa Officerskolen. For at skaffe Oplysninger om Søminer, deres Fremstilling og Anvendelse, foretog han 1868 og 1869 Rejser til Udlandet, og da Søminetjenesten oprettedes ved Lov af 28. Maj 1870, udnævntes A. til Kaptajn og Chef for den under Ingeniør-

tropperne oprettede Sømineafdeling. Denne arbejdede i tæt Føling med Sveriges og Norges tilsvarende Virksomheder, ofte foretoges Fællesforsøg, og A. maatte gøre adskillige Tjenesterejser til Nabolandene. 1880 henlagdes Søminevæsenet under Søværnet; A. overgik til dette. Da Posten som Guvernør i Dansk Vestindien blev ledig 1881, rettedes Opmærksomheden paa den foretagsomme, repræsentative Ingeniørofficer, og han fik Udnævnelse med Titel af Oberst i den dansk-vestindiske Hærstyrke; 1885 blev han Oberstløjtnant uden for Nummer i Ingeniørkorpset. Hans Virke i Vestindien var præget af Flid, Præcision og Retsind. Den indfødte Befolknings Opkomst laa ham varmt paa Sinde; han støttede stræbsomme Negerhusmænd (squatters) og virkede utrætteligt for Hospitalsvæsenets og Sygeplejens Udvikling paa Øerne. Han vendte hjem 1893 og genindtraadte i Ingeniørkorpset; 1900 blev han Generalmajor og var til 1905 Generalinspektør og Chef for Korpset. Han var en ivrig Forkæmper for Forsvarssagen, og gennem mange Aar var den noble, retsindige og ansvarsbevidste Officer Formand for Røde Kors. — R. 1864. DM. 1881. K.² 1884. K.¹ 1888. S.K. 1905.

Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—1884, 2. Afd., 1884, S. 45, 47 fif.; 3. Afd., 1884, S. 178, 186. Kay Larsen: Dansk-Vestindien 1666—1917, 1928. Ax. G. V. Petersen i Ingeniøren, XXII, 1913, S. 383. Nationaltid. 14. April ,931, S. t₃.

y F Tychsm (Ray LarsmV_

Arends, Jacob, 1743—1801, Skuespiller. Døbt 30. Juli 1743 i Kbh. (Petri), d. 6. Okt. 1801 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). Forældre: Tysk Skoleholder Friederich A. (1699—^x77²) °§². Hustru Sine Kirchberg (1707—76). Gift i° 26. Juli 1769 i Kbh. (Petri) med Bartholomine (Birgitte) Margrethe Cou'rtaud, døbt 12. Juni 1745 i Kbh. (Petri), d. 24. Okt. 1782 sst. (Petri), D. af Vinhandler og Sproglærer Jean C. (ca. 1705—81) og Louise Sophie Steenberg. 2° 27. Juni 1783 i Kbh. (Petri) med Marie Elisabeth C., døbt 8. Dec. 1747 i Kbh. (Petri), d. 23. Febr. 1811 sst. (Petri), Søster til 1. Hustru.

A. blev Student 1759 fra Kbh. (privat dimitteret) og fik allerede teologisk Attestats 1762, kun nitten Aar gammel. Han havde prædikeret baade paa Dansk og Tysk i flere af Hovedstadens Kirker og været Kollektør ved Tallotheriet, inden han 2. Okt. 1775 debuterede som Cléantes i »Tartuffe« paa Det kgl. Teater, hvor han virkede i 26 Aar til sin Død. Da hans Ansigtsudtryk var flegmatisk og Diktionen ret monoton — P. Rosenstand-Goiske frakendte ham »sandt Geni til Skuespiller-Konsten« — var det mest i Kraft af sin Dannelse og

sit for Gammelmandsroller velegnede Ydre, at A. efter Niels Clementins Død fik et betydeligt Repertoire (f. Eks. Harpagon, Vielgeschrey, Per Degn, Sir Peter Teazle). Lykkelig var han ikke ved sin Gerning; snart søgte han Embede som Præst, snart som Graver eller Tolder, men Myndighederne bønhoerte ham ikke. I sine sidste Aar var han svagelig og anvendtes kun sparsomt. — Maleri af Jens Juel i Privateje.

P. Rosenstand-Goiske: Kritiske Efterretninger, 1839. Th. Overskou: Den danske Skueplads, III, 1860. H. Weitemeyer i Personalh. Tidsskr., 5. Rk., VI, 1909, S. 29 f. Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere, I, 1911.

Robert Neiiendam.

Arendt, Martin Friedrich, 1773—1823, Oldforsker. F. 22. Febr. 1773 i Altona, d. i April eller Maj 1823 i Nærheden af Venezia. Forældre: Tobaksfabrikant Julius Christoph A. (ca. 1740—90) og Sophia Louisa Elisabeth Lixdecken. Vistnok ugift.

A. var oprindelig Botaniker. Efter Universitetsstudier i Göttingen og Strasbourg og en Fodrejse gennem Tyskland, Frankrig, Schweiz og Italien (1794—96) kom han 1797 til Kbh., var en kort Tid ansat ved Botanisk Have og sendtes s. A. til Finmarken for at indsamle Planter og Frø. Hans botaniske Studier trængtes dog snart ganske i Baggrunden af en glødende Interesse for Oldforskningen. Fra 1799 til sin Død var han næsten uafbrudt paa Rejser, under hvilke han, sædvanlig til Fods, gennemflakkede ikke blot de nordiske Lande, især Norge, men ogsaa store Dele af det øvrige Europa for at opspore antikvarisk Materiale vedrørende Nordens Oldtid. Hans Hovedinteresse var Runemindesmærkerne; ogsaa Runealfabetets Historie optog ham stærkt. Men hans omfattende Indsamlinger og Forskninger og hans betydelige Indsigt paa dette saavel som andre Omraader (Numismatik, middelalderlig Arkæologi, nordisk Sprog m. m.) har kun baaret ringe Frugter. De faa, ganske korte, ofte leksikalsk formede Notitser og Afhandlinger, han har offentliggjort, har nu kun Kuriositetsinteresse. Heller ikke hans efterladte Papirer (i Nationalmuseet i Kbh.), der viser ham som en nøjagtig Samler og Afskriver og en skarp Iagttager, vidner om, at et større Værk kunde være ventet fra hans Haand. I sin Samtid var A. under Navnet »Den vandrende Antikvar« en kendt Figur, ikke blot for sin Lærdoms Skyld, men nok saa meget som en Særling, der ved sin underlige Levevis, sit uplejede Ydre, sin hensynsløse og selvbevidste Optræden synes at have virket ret frastødende. Oehenschläger har sat ham et lidet flatterende Minde ved at benytte ham som Model for Antikvaren Strauss i »De italienske Røvere«. —

Pennetegning af Victor Hansen (1889) paa Fr.borg, Kopi efter en ældre Fremstilling.

P. E. Muller i Dansk Litteratur-Tidende 1824, S. 309—20. Fr. Thaarup: Fædrenelandsk Nekrolog, 1835—44, S. 166—75. J. Davidsen: Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn, I, 1880, S. 315—21. A. Oehlenschläger: Erindringer, I, 1850, S. 183 f.; II, s. A., S. 128. Optegnelser af P. G. Thorsen om A., Universitetsbiblioteket, Add. Æto, Nr. 624 c.

TM -, .. ~ ,
K. brus Johansen.

Arenfeldt, dansk Adelslægt, der er uden Forbindelse med den i Braunschweig forekommende Slægt af dette Navn, hvis Vaaben ogsaa afviger fra den danske Slægts. Slægtens første Mand er nedenn. Rigskansler Niels Henriksen A., der havde fem Børn, blandt hvilke Axel Nielsen A. til Palsgaard (levede 1568), der opvartede Christian II. i Sønderborg. Hans eneste Søn, Hans Axelsen A. til Palsgaard og Rugaard m. fl. (d. 1611), havde tolv Børn, blandt hvilke nedenn. Axel A. til Lysholt og Basnæs (1590—1647) og nedenn. Mogens A. til Rugaard (1604—71). Blandt Axel A.s syv Børn var nedenn. Jørgen A. til Rugaard (1644—1717), hvis Sønnesøn Major Balthazar Levin A. (1707—67) var Stamfader til den yngre norske Linie og dermed til de nulevende Slægtsmedlemmer. Hans Søn var nedenn. General Christian Ditlev Adolph A. (1758—1833). — En ældre Søn af Axel A. var Jacob A. til Jensgaard (1640—96), hvis Søn, Premierløjtnant i Sjøetaten Laurids Below A. (1693—1727) var Fader til Kontreadmiral Jacob A. (1723—88), den nyere danske Linies Stamfader. Han havde i sit Ægteskab med (Sophia) Sibille Maria (Magdalene) Nissen ni Børn, blandt hvilke nedenn. Admiral Jacob A. (1755—1820). Denne Linie uddøde med sidstnævntes Søn, Kammerherre Adam Christian A. (1794—1868).

Danmarks Adels Aarvog, X, 1893, S. 15—29.

Albert Fabritius.

Arenfeldt, Axel, 1590—1647, til Basnæs. F. 26. Nov. 1590, d. 4. Okt. 1647 paa Basnæs, begr. i St. Peders K. i Næstved. Forældre: Hans Axelsen A. til Rugaard (d. 1611) og Anne Jørgensdatter Marsvin (1569—1610). Gift 13. April 1634 * Odense med Marie Ulfeldt, f. 7. Okt. 1619, begr. 16. April 1694 i Rosmus K., D. af Jacob U. (1567—1630, s. d.) og Hustru.

A. studerede i Giessen og Siena og blev derpaa Sekretær i det danske Kancelli (1615—23). Som saadan var han 1620 paa Kongens Vegne Anklager under Processen mod Christoffer Dybvad for Konsistorium. 1623—27 var han Rentemester. Tillige var han Krigskommissær under Kongens Deltagelse i Trediveaarskrigen i

Aarene 1626—27. Han benyttedes ogsaa flere Gange i diplomatiske Sendelser. 1621 gik han som Afsending til Spanien, 1624 sendtes han til Kong Gustaf Adolf i Sverige. 1630 blev han sendt til Nederlandene for at søge at fjerne Generalstaterne fra Sverige og blev 1634 udnævnt til Ridder. 1623—43 var han forlenet med Giske Len i Norge, 1643—46 med Stjernholm Len; som Lensmand her blev han under Krigen med Sverige en Tid holdt fangen af de Svenske. Han var kendt for sin Ødselhed og Overdaadighed og viste især disse Egenskaber ved sine pragtfulde Byggeforetagender paa den hidtil forfaldne Gaard Basnæs, hvis Gods, der tidligere havde været ringe, han gjorde til en af de anseligste Ejendomme i Sjælland. Han var ikke synderlig afholdt og havde forskellige Stridigheder med sine Naboer; Rygtet skaanede ham heller ikke for Beskyldninger for Underslæb i hans Stilling som Krigskommissær. — Maleri paa Sæbygaard, Vendsyssel. *j* *A* *Fridericia* (*L. Laursen**).

Arenfeldt, Christian Ditlev Adolph, 1758—1833, Officer. F. 11. Febr. 1758 i Flensborg, d. 10. Juni 1833! Kristianssand, begr. sst. Forældre: Major i Livregimentet til Hest Balthazar Levin A. (1707—67) og Julie Antoinette Louise Kirchhoff (1723—85). Gift 17. Febr. 1790 i Aarhus med Pauline Charlotte Marie Harbou, f. 25. Sept. 1764 i Kbh. (Garn.), d. 27. Aug. 1836 i Kristianssand, D. af Kaptajn, senere Generalmajor Andreas H. (1726—98) og Friderica Walther (1734—1826).

A. blev Landkadet 1772 og Sekondløjtnant i Bornholmske gew. Infanteriregiment 1779, 1787 Premierløjtnant, kar. Kaptajn s. A. og forflyttedes n. A. til Norge, hvor han blev Chef for Jarlsbergske Kompagni af 2. Smaalenske Infanteriregiment. 1789 overgik han til det nylig oprettede Norske Jægerkorps, blev Major 1798, Oberstløjtnant i Vesterlenske Infanteriregiment 1806, Oberst og Chef for Regimentet og Kommandant i Kristianssand 1811. Maj 1814 blev han Generalmajor. Under Felttoget mod Sverige s. A. havde han Kommandoen over en Brigade, der først dannede Hærens Hovedreserve, men som under de sidste Kampe i Aug. kom til at gribe meget virksomt ind. Efter de to Rigers Adskillelse forblev A. i Norge; han udnævntes endnu 1814 til Generalløjtnant og 1818 til Chef for den Kristianssandske Brigade og Kommandant i Kristianssand, hvilken Stilling han beklædte til sin Død. Saavel Frederik VI. som Karl Johan satte overordentlig Pris paa den dygtige og pligtopfyldende Officer. — R. 1809. K. 1811. — Maleri af J. J. Broch hos Slægten i Norge. Maleri paa Sæbygaard, Vendsyssel. Portrætteret af J. Munch paa Kroningsbilledet 1818.

C. J. Anker: Biogr. data om norske generalspersoner, 1885. Norsk mil. Tidsskr., 1882, S. 578. Medd. fra Krigsark., IX, 1902. C. O. Munthe i Norsk biogr. Leks., I, 9*3, S. 221. *Rockstroh (S. A. Sørensen).*

Arenfeldt, Jacob, 1755—1820, Søofficer. F. 30. Sept. 1755 i Kbh. (Holmens), d. 17. Febr. 1820 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Kaptajnløjtnant, senere Kontreadmiral Jacob A. (1723—88) og (Sophia) Sibille Maria (Magdalene) Nissen (1729—63). Gift 21. Okt. 1783 med Engelke Charlotte de Klauman, f. 18. Dec. 1759 i Kbh. (Nic), d. 10. April 1851 sst. (Holmens), D. af Højesteretsassessor, Justitsraad Knud Gregorius de K. (1711—62) og Ulrikke Sophie Mouritzen (1721—90, gift 2° 1764 med Kaptajn, senere Oberstløjtnant Carl Henrik v. Elibrecht, ca. 1730—89).

A. blev Kadet 1763, Sekondløjtnant 1773 og Premierløjtnant 1781 og var jævnlig udkommanderet paa forskellige Togter. 1796 forfremmedes han til Kaptajn og var n. A. Chef for Fregatten »Cronborg«, først i en kombineret dansk-svensk Eskadre i Nordsøen, derefter til St. Petersborg, hvortil han overførte den danske Gesandt, Gehejmeraad Blome. 1801 var han Chef for Linieskibet »Holsten« og deltog i Slaget paa Kbh.s Red 2. April, i hvilken Anledning han n. A. modtog Erindringsmedaillen i Guld. S. A. forfremmedes han til Kommandørkaptajn og 1810 til Kommandør. 1812—16 var han Medlem af Kanal-, Havne- og Fyrdirektionen, udnævntes til Kontreadmiral 1815 og var 1816—19 1. Medlem af Opmudringskommissionen. — R. 1817. — Stik af J. Rieter 1801.

Th. Topsøe-Jensen (O. Ltitken).

Arenfeldt, Jørgen, 1644—1717, til Rugaard. F. 14. Aug. 1644 paa Basnæs, d. 20. Marts 1717 i Æbeltoft, begr. i Fuglslev K. Forældre: Axel A. til Basnæs (s. d.) og Hustru. Gift i^o 1675 med Anne Marie Grubbe, D. af Erik G. til Tjele (s. d.) og Hustru og 1674 ^{s[^]ut} f^{ra} Stygge Høg til Gjorslev (s. d.). 2° med Ellen Kirstine Below, f. 4. Dec. 1652 i Viborg, d. 11. Aug. 1724 i Ejlby Præstegaard, D. af Laurids B. til Kølskegaard (d. mellem 1661 og 65) og Margrethe Mogensdatter Kaas (1630—60).

J. A., der 1655—58 var til Opdragelse paa Herlufsholm, købte 1682 af sin Fætter Hans A. sin Slægts Hovedsæde Rugaard paa Djursland, fik efter Erik Grubbe Tjele, Vinge- og Bigumgaard samt Gammelgaard paa Lolland og ejede adskillige andre Gaarde, men maatte paa Grund af Fattigdom sælge dem alle før sin Død, idet han ruinerede sig ved Skibsbyggeri (byggede et Orlogsskib ved Hobro og ejede 1711 i Æbeltoft et Skib paa 140 Læster) og ved

idelige Processer. Berygtet blev han ved den Iver, hvormed han ved Rugaard anstillede Hekseforfølgelser med Vandprøver, Pinebæk og Baal, indtil et Reskript af 1686 gjorde en Ende paa hans Ekscesser ved at fastsætte, at ingen Dom for Trolddom maatte eksekveres, før den havde været forelagt Højesteret, der i øvrigt s. A. fradømte ham hans Birkeret paa Grund af hans Misbrug af den. A. levede længe i Folkemunde, bl. a. formedelst sin store Forføngelighed (han gik altid med en stor Guldkæde, skønt han for-gæves havde bestræbt sig for at blive Ridder, og prydede Altrene i sine Sognekirker Fuglslev og Rosmus med sit Slægtvaaben i Stedet for Altertavle). — Kancelliraad 1686. Etatsraad 1696. — Miniature paa Søbygaard ved Hammel.

Severin Kjær: Erik Grubbe til Tjele og hans tre Døtre, 1904, S. 121. L. J. Böttiger: Æbeltoft og Omegn, 1893, S. 88. J. R. Hiibertz: Aktstykker vedk. Staden og Stiftet Aarhus, II, 1845, S. 254. F. Richardt og T. A. Becker: Prospector af danske Herregaarde, V, 1851, Rugaard.

S. *Nygård (Thiset)*.

Arenfeldt, Mogens, 1604—71, til Rugaard. F. 13. Juli 1604 paa Rugaard, d. 4. Nov. 1671, begr. i Rosmus K. Broder til Axel A. (s. d.). Gift 19. Maj 1633 med Else Biilow, f. 2. Nov. 1611 paa Fr.borg, d. 16. Maj 1635 paa Rugaard (gift i^o 1630 med Hans Barnekow til Vidskøfle, 1601—30), D. af Joachim B. til Ingelstad (s. d.) og Hustru.

M. A., der fik Rugaard efter sine Forældre og udkøbte sine Søstre af Skaarupgaard i Feldballe Sogn, som han derefter nedlagde som Hovedgaard, studerede 1620 i Heidelberg og Tiibingen, var Hofjunker 1624—25, blev 1633 Kornet, 1636 Løjtnant, 1640 Ritmester over et Kompagni af den jyske Rostjeneste og ud-nævntes 1656 til Oberstsvagtmester i Jylland, i hvilken Stilling han deltog i den svenske Krig, der paaførte hans Gods store Ødelæg-gelser. Af Forleninger indehavde han Mariager Kloster 1641—53, Nedenæs i Norge 1653—54, Hald 1655—56 og fra sidstnævnte Aar Skivehus, hvor han fra Enevældens Indførelse var Amtmand til 1663. — Olieminiature paa Fr.borg.

K. Hansen: Danske Ridderborge, 1832, S. 151. Danske Herregaarde ved 1920, III, 1923, S. 469. Hofmans Foundationer, II, 1756, S. 208.

S. *Nygård (J. A. Fridericia)*.

Arenfeldt, Niels Henriksen, — 1526 —, Rigskansler. Gift med Margrethe Bille, D. af Jon B. (d. senest 1489) og Magdalene Limbæk til Gundetved (d. tidligst 1489).

N. H. A. til Gundetved nævnes 1496 som Landsdommer i Sjælland og blev antagelig Jørgen Marsvins (d. 1524) Efterfølger som Rigens Kansler; som saadan nævnes han første Gang 1526; senere nævnes han ogsaa som Rigsraad. Han deltog i Herredagen 1533 og hørte til de Rigsraader, der ikke medbeseglede den gejstlige Reces. Han kan derfor ikke have hørt til det gammelkatolske Parti. Han maa være død kort efter 1533, da han ikke nævnes senere.

W. Mollerup og Fr. Meidell: Bille-Ættens Hist., I, 1, 1893, S. 170 f. Thiset i Personalh. Tidsskr., 2. Rk., V, 1890, S. 202—12.

Mollerup (Astrid Friis).*

Arenholt, Julie Johanne, f. 1873, Inspektør ved Arbejds- og Fabriktilsynet. F. 10. Dec. 1873 paa Frbg. Forældre: Kontorchef i Statsanstalten for Livsforsikring Harald Christian Rosengreen (1836—1907) og Rasmine Rasmussen (1840—1914). Gift 13. Juli 1903 i Kbh. (b. v.) med Læge Jørgen A., f. 14. Dec. 1876 i Kbh. (Frue), Søn af Papirhandler August A. (1832—97) og Josephine Christensen (1849—1932).

J. A. tog Adgangseksamen til Polyteknisk Lærestalt 1896 og Eksamen som Fabriksingeniør 1901, var dernæst Assistent i Polyteknisk Lærestalts teknisk-kemiske Laboratorium til 1903 og paa Detlefsen & Meyers Laboratorium til 1911. Fra Dec. 1910 er hun ansat som Inspektør ved Arbejds- og Fabriktilsynet, i hvilken Stilling det nærmest tilkom hende at gennemføre Bestemmelserne i Bageriloven af 8. Juni 1912 for Kbh.s og Frbg.s Vedkommende. Hun har her gjort et betydeligt Arbejde for Indførelsen af hygiejnisk betryggende Forhold i Bagerier og Konditorier. Under Verdenskrigen var hun Formand for det af Regeringen nedsatte Husholdningsudvalg. Medlem af Borgerrepræsentationen i Kbh. 1909—12 og 1913—17. 1918 stillede hun sig til Folketinget i Gentofte og valgtes s. A. til Suppleant paa den radikale Landstingsliste. For Kvindesagen har hun stillet sine ualmindelige Kræfter til Raadighed og har ikke paa nogen Post svigtet Kvindernes Interesser. Kvindens Anerkendelse som et med Manden fuldt jævnyrdigt Individ har for hende været uadskillelig fra en etisk Livsopfattelse. Hun var Medstifter af Landsforbundet for Kvinders Valgret 1908 og Redaktør af dets Blad »Kvindevalgret« 1908—12. Ved Landsforbundets Ophævelse 1915 efter Gennemførelsen af Kvinders politiske Valgret betragtede hun ikke Kvindesagens Opgave som afsluttet, men meldte sig ind i Dansk Kvindesamfund for at fortsætte Kampen i dets Rækker, blev i 1916 Suppleant til og senere Medlem af Fællesstyrelsen og i Sept. 1918 Formand for denne indtil 1921.

Baade indadtil i Administrationen og udadtil i Agitationen har hun været en af denne Forenings betydeligste Kræfter. Ogsaa internationalt har hun indtaget en fremskudt Plads i Kvindebevægelsen, deltaget i de store Kongresser og 1923—26 siddet i Hovedstyrelsen for den internationale Kvinde-Stemmerets-Alliance (I. W. S. A.). Da Open Door International var stiftet i Berlin 1929, var hun i Juli 1930 Medstifter af den danske Open Door og er vedblivende Formand for denne.

Kvinden og Samfundet 1922, S. 40.

Gyrithe Lemche.

v. Arenstorff, gammel nordtysk Adelsslægt, hvis Stamfader Ludolf v. A. levede 1306. Hans Sønesøns Sønesøn Fridrich v. A., der 1449 blev forlenet med Kiinckendorf, Giistrow og Klein Ziethen, var Farfaders Farfader til Joachim v. A. til Wilsikow, Rosenow og Kiinckendorf. Denne havde to Sønner, Christof v. A., der var Page hos Christian IV., og hvis Efterslægt uddøde i Tyskland 1786, og grevelig Schauenburgsk Gehejmerraad Friederich v. A. til Rosenow og Wustrow, der havde flere Sønner. Blandt disse var de nedenn. Carl v. A. til Rosenow, Billischow og Vistel (1625—76), hvis Efterkommere lever i Tyskland, og General Frederik v. A. til Rosenow, Svanholm og Harridslevgaard (1626—89), med hvem Slægten kom til Danmark. En af Generalens Sønner var nedenn. Kammerjunker Christian v. A. (d. 1747); en anden Søn Etatsraad Frederik v. A. (d. 1739) var Fader til Landsdommer Frederik v. A. (1708—62) til Overgaard, hvis Sønesøn nedenn. Frederik v. A. til Overgaard og Charlottenlund (1777—1844) 1835 erigerede et Fideikommisgods. Fra hans Sønner nedstammer de nulevende danske Slægtsmedlemmer.

Danmarks Adels Aarbog, III, 1886, S. 17—24.

Albert Fabritius.

v. Arenstorff, Carl, 1625—76, Officer. F. 10. Maj 1625, d. 10. Dec. 1676 i Kbb., begr. sst. (Nic), siden flyttet til Slesvig Domkirke. Forældre: Gehejmerraad Friederich v. A. til Rosenow, Wustrow m. m. (d. før 1655) og Cathrine v. Jasmund af Adelsslægten Spycker paa Rugen (d. 1654). Gift med Ilsabe (Elsa) Angenesa (Agnesa) v. Kiiszou af Slægten Gahlenbeck og Tirow, d. tidligst 1691.

Da Fædrenehjemmet var blevet ruineret under Trediveaarskrigen, tog A. Tjeneste hos Hertug Gustav Adolf af Mecklenburg-Giistrow, som han ledsagede paa en Del Rejser. Derefter gik han i svensk Krigstjeneste og blev 1648 Hofmester hos Hertug Julius Henrik af Sachsen-Lauenburg. Da den svensk-polske Krig udbrød, gik han paa ny, 1656, i svensk Tjeneste og udnævntes n. A. til

Generaladjutant. Under Krigen mod Danmark rekognoscerede han Isen ved Overgangen til Fyn Natten mellem 28. og 29. Jan. 1658. Efter at have tjent sig op til Generalmajor blev han imidlertid forbigaaet til yderligere Avancement og søgte derfor og fik til Slut ogsaa sin Afsked, hvorpaa han tilbød Danmark sin Tjeneste. Han udnævntes her hjemme til Generalløjtnant i Rytteriet 1673 og deltog i Lejrøvelsen ved Almind s. A., hvorefter han overtog Kommandoen over et til Sikring af Sydgrænsen opstillet Korps. Han var desuden Chef for 2. jyske nationale Infanteriregiment (forhen Claus Ahlefeldts). Efter at have været anvendt i en diplomatisk Sendelse til Brandenburg gik han 1674 med Christian V.s Tilladelse i Tjeneste under Prinsen af Oranien, men vendte før Udbruddet af den skaanske Krig tilbage til Danmark trods Prinsens Forsøg paa at holde ham fast. Han blev nu Chef for 4. jyske Rytterregiment, udnævntes i Juli 1675 til General af Rytteriet og førte et Rytterkorps som Avantgarde ind i Mecklenburg. Efter Wismars Erobring blev han Generalguvernør over Jylland og Hertugdømmerne og beordredes til at lade de gottorpske Fæstninger sløjfe. I Maj 1676 hindrede han det svenske Forsøg paa Undsættelse af Stade og deltog derefter i Kampene i Skaane, skønt Hertug Johan Adolf af Pløn synes at have arbejdet paa at holde ham borte fra Hovedkvarteret. Først 21. Aug. var han med i et af de hyppige Krigsraad, og da Hertugen i Begyndelsen af Okt. forlod Hæren, fik A. Overbefalingen. Christian V., der en Tid var taget tilbage til Kbh., kom atter 17. Okt. til Skaane og forblev herefter ved Hæren indtil efter Slaget ved Lund. A.s Dispositioner hindrede længe den svenske Hær i at naa frem til Lund, men Natten til 4. Dec. kom den uantastet over Lødde Aa paa Grund af General Anders Sandbergs mindre heldige Foranstaltninger. Da A. erkendte den Fare for en Omgaaen af venstre Fløj, der virkelig var til Stede, levnede han sig ikke Tid til en ordnet Opmarch til Imødegaaelse heraf, men førte Rytteriet saa hurtigt frem, at det ikke kunde samarbejde med det efterfølgende Fodfolk og blev kastet over Ende, samtidig med, at Forbindelsen mellem Hærens to Halvdele (Fløje) gik tabt. Under Broderen Frederiks (s. d.) Førning havde den højre Fløj imidlertid kastet Fjendens venstre Fløj langt tilbage, men blev om Eftermiddagen angrebet i Flanke og Ryg af den sejrige svenske højre Fløj og maatte med store Tab trække sig tilbage til Landskrona. A. fik som Overgeneral Ansvar for Slaget ved Lund og dets ulykkelige Forløb, men var selv i Begyndelsen af venstre Fløjs Rytterangreb bleven haardt saaret. Efter en Amputation af den ene Arm i Kbh. døde han faa Dage efter

Slaget. Hans Enke fik anvist 6000 Rdl. i Naadensaar og 2000 Rdl. i Begravelseshjælp, men havde 1691 endnu ikke faaet dem udbetalt.

I det Par Aar, A. tjente Danmark, havde han, der var en dybt religiøs Mand, vist sig som en pligtopfyldende Officer, der stillede strenge Krav til sine undergivne, men endnu strengere til sig selv. 1675 fik han ikke Lejlighed til at vise, hvilke Førerevner han muligvis besad, og i Slaget ved Lund overvældedes han af Begivenhedernes hastige Udvikling, der ikke levnede ham Tid til de mest hensigtsmæssige Dispositioner. Det bør fremhæves, at skønt haardt saaret søgte han personlig at samle sine Regimenter til fornyet Angreb, og kun med Modvillie fjøede han sig efter en foregiven, men vistnok falsk Ordre af Kongen om Tilbagetog til Landskrona. — Hv. R. 1675.

Milit. Tidsskr., XXX, 1901. A. Stille: Kriget i Skåne, 1903, samt i svensk Hist. Tidsskr., XXI, 1901. C. J. v. A.: Generalerne Friderich og Carl v. A., 1889. K. C. Rockstroh: Vendepunktet i den skaanske Krig (i Hist. Tidsskr., 8. Rk., IV, 1912—13, S. 103—50). N. P. Jensen: Den skaanske Krig, 1900.

Rockstroh (P.F. Rist).

v. Arenstorff, Christian, d. 1747, Godsejer. D. 26. Juni 1747 paa Refsnæs ved Aalborg, mulig begr. i Roskilde Domkirke. Forældre: General Frederik v. A. (s. d.) og 2. Hustru. Ugift.

A. fik 1698 af sin Moder tilskødet Svanholm og Overberg i Horns Herred m. m. I sin Bestyrelse af disse betydelige Godser har han ligesom sin Fader gjort sig bemærket ved en, selv i de Tider, ualmindelig haard og skaanselløs Behandling af sine Bønder, der som Følge heraf rømte i Mængde. De mange Stengærder, der endnu findes paa disse Gaardes Marker med hans Navn, bevarer Mindet om det Hoveri, hvormed hans Bønder besværedes; dertil plagede han dem med mange byrdefulde Rejser med Korn, for hvilket de skulde skaffe en vis Pris; naar denne ikke naaedes, havde det alle Haande Mishandlinger til Følge. Ikke desto mindre forværredes stadig hans Omstændigheder; 1733 maatte han afhænde sine Godser, og han endte sit Liv i Armod. Ved sin Død var han Kammerjunker.

Fr. Richardt og T. A. Becker: Prospecter af danske Herregaarde, XI, 1859, Svanholm_

G. L. Wad (S. Nygård).*

v. Arenstorff, Frederik (Friedrich), 1626—89, Officer. F. 24. Juni 1626 paa Rosenow, Mecklenburg, d. 5. Maj 1689, begr. i Udbyneder K. Broder til Carl v. A. (s. d.). Gift i^o 4. Nov. 1661 med

Christence Lykke, f. 14. April 1636 paa Gisselfeldt, d. n. Juli 1667, begr. i Kbh. (Nic. K.) (gift i^o 1655 med Frands Brockenhuus til Sebberkloster, 1623—60), D. af Frands Lykke (d. 1655) og Elisabeth Esgesdatter Brock (ca. 1603—52). 2° 1669 med Augusta Elisabeth Rumohr af Huset Roest, d. 1728, D. af Henning R. og Ide Brockdorff.

A. blev Page hos en slesvigsk Adelsmand og 1643 Edelknabe hos Hertugen af Holsten-Gottorp, derefter Musketer ved Lubbes' Regiment i Biskop Frederiks, den senere Frederik III.s Tjeneste i Stift Bremen, hvor han 1645 blev Korporal. Ved Bremerførdes Overgivelse 1658 kom han i svensk Fangenskab og blev Fændrik ved Konigsmarks Livregiment. 1658 var han Adjudant hos Karl Gustaf Wrangel og under Kbh.s Belejring Generaladjutant hos Karl X. Gustaf, samtidig med at han stod som Oberstløjtnant ved Uplandske Regiment. Efter Fredsslutningen gik han i dansk Tjeneste og blev i Jan. 1661 Chef for den nyoprettede Livgarde til Hest, der efterhaanden i 60'erne reduceredes til eet Kompagni. 1670 naturaliseredes han som dansk Adelsmand og blev s. A. et virksomt Medlem af Christian V.s første Rytterkommission, godt kendt som han var med de tilsvarende svenske Forhold. I Aug. s. A. blev han Chef for sjællandske nationale Rytterregiment, 1672 Assessor i Krigskollegiet, 1673 Generalmajor, 1675 Generalløjtnant.

A. kom til at staa højt i Gunst hos Christian V. Som Chef for Livgarden til Hest fik han 11. Marts 1676 Ordre til at arrestere Griffenfeld for om Aftenen at føre ham til Fængslet i Kastellet. I den skaanske Krigs første Afsnit deltog han i Felittoget i Pommern og Mecklenburg. I Slaget ved Lund 1676 førte han den danske Hærs højre Fløj og drev Svenskerne ind under Lund, hvor han holdt dem fast, indtil han selv blev angrebet i Flanke og Ryg af Karl XL, der havde slaaet den af Broderen Carl v. A. (s. d.) anførte danske venstre Fløj og forfulgt den til Lødde Aa. Da Broderen var blevet haardt saaret, overdrog Christian V. A. at føre Kampen videre, men med store Tab maatte han trække sig ud af Kampen tilbage mod Landskrona. Han førte derefter Størstedelen af Rytteriet over til Sjælland. I Vinteren 1677 ledede han Nyordningen af det danske Rytteri som Generalinspektør for dette Vaaben. I Slaget ved Landskrona s. A. blev han saaret, men deltog dog to Maaneder senere i »Kavalkaden mod Kristianstad«, en Ekspedition, som han kraftigt havde fraraadet ved Krigsraadet i Mølle-ryd. De uheldige Kommandoforhold i Hæren med indbyrdes Jalousi mellem Generalerne fik ham til i Slutningen af Aaret at afslaa den tilbudte vigtige Post som Chef for Rytteriet, men i Febr.

1678 maatte han, tvunget af Forholdene, overtage Posten, og en Maaned senere udnævntes han til Rigmarskal Korbitz' Efterfølger som Vicepræsident i Krigskollegiet. Kommandoforholdene i Hæren bedredes ikke, og Christian V. formaaede ikke at bringe Enighed til Veje mellem sine Generaler. I Aug. 1678 blev Chefen for de miinsterske Hjælpetropper, General G. W. Wedel, udnævnt til Overgeneral, og der nedsattes en Kommission til at undersøge A.s Forhold under Krigen. Ud over det opsatte Anklageskrifts femten Punkter rejstes der en ugrundet Mistanke om forrædeiske Forbindelser mellem ham og den Fjende, han tidligere havde tjent. Der maatte skaffes en Syndebuk, paa hvem man kunde lægge Skylden for, at der paa den glimrende Begyndelse af Krigen 1675 og 1676 var fulgt Ulykker og Tilbagegang i den følgende Tid. Kommissionens Kendelse afgaves 7. Nov. 1678, og A. indstilledes til Tab af Ære, Liv og Gods. Forræderisagen, der førtes uafhængig af Kommissionen, maatte man lade falde. Kongens Resolution faldt ved aabent Brev af 5. Juni 1679. Det afgørende deri blev A.s i hvert Fald tilsyneladende vage Dispositioner og hans til Gengæld kraftige Opposition mod Kongen i Krigsraadet i Mølleryd, hvor han »havde toucheret Kgl. Maj.s Souverænitet«. Resolutionen lød paa Embedsfortabelse, Forvisning fra Kbh. og en Bøde paa 2000 Rdl. til Kvæsthuset, og dens Mildhed i Forhold til Kommissionsdommen motiveredes ved baade hans egne tidligere og hans afdøde Broders Fortjenester af Hæren.

A. blev dog atter taget til Naade. Først blev han anvendt i de Kommissioner, der nedsattes angaaende Ryttergodset, og til 1688-Planen for Hærens Forstærkning ved Hvervning afgav han Forslag for Rytteriets Vedkommende. De udenlandske Gesandters Omtale af ham til deres Regeringer viser, at hans Ry baade i Administrationen og som Soldat var stigende. 1686 udnævntes han til Gehejmeraad og kommanderende General i Slesvig og Holsten. N. A. blev han Direktør for Krigshospitalet.

Baade som Officer og som Privatmand var A. let og fuldstændigt gledet ind i Forholdene i Danmark, og hans vindende Personlighed bragte ham i et godt Forhold til Standsfællerne i den gamle danske Adel. Han lærte hurtigt Dansk. Hans Dobbeltstilling som Rytterofficer og Godsejer gjorde ham særlig egnet til Arbejde i de Kommissioner til Ordning af Ryttergodset, som Christian V. lod nedsætte, og hans skriftlige Indlæg viser grundigt Kendskab til Landbruget og udpræget Retsind saavel over for Bønderne som for Rytterne. For en loyal og hensynsfuld Mand som A. maatte Kongens hyppige Nærværelse ved Hæren under Krigen volde Vanske-

ligheder ved liedeisen, som mindre hensynsfulde Generaler — navnlig Johan Adolf af Pløn og v. d. Goltz — ganske satte sig ud over. — Af A.s Godser kan nævnes Overgaard (Udbyneder Sogn), som han købte 1661 af Rentemester Gabel, til hvem Christence Lykke havde solgt den efter hendes første Mands Død, desuden Svanholm, Harridslevgaard og Skiern »Slot« (Middelsom Herred, Viborg Amt). — Hv. R. 1674. — Miniature paa Fr.borg. Maleri paa Overgaard og paa Kartonen til Landskronas Erobring (Fr.borg).

C. J. v. A.: Generalerne F. og C. v. A., 1889. A. Stille: Kriget i Skåne, 1903, samt i Sv. Hist. Tidsler., XXI, 1901. N. P. Jensen: Den skaanske Krig, 1900. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær, II, 1916, samt: Vendepunktet i den skaanske Krig, i Hist. Tidsskr., 8. Rk., IV, 1912—13,

103 ~ 50-

Rockstroh (P. F. Rist).

v. Arenstorff, Frederik, 1777—1844, Godsejer. F. 20. Aug. 1777 paa Overgaard, d. 19. Marts 1844 sst., begr. i Udbyneder. Forældre: Etatsraad Frederik Christian v. A. til Overgaard (1750—93) og Albertine Cathrine Benzon (1751—1828). Gift 1. Okt. 1802 i Vejrum med Johanne Marie Charlotte Jermiin, f. 30. Nov. 1784 paa Ausumgaard, d. 3. Marts 1855 paa Overgaard, D. af Kammerjunker Jens J. til Stamhuset Ausumgaard (1747—1810) og Helle Sophie Liittichau (1764—1820).

A. overtog ved Skifte efter sin Fader 1798 Herregaarden Overgaard ved Mariager og Avlsgaarden Fuglsøgaard, stærkt behæftede med Gæld, og under meget trykkende Forhold. Sidstnævnte afhændede han 1801, og med kgl. Bevilling af 1804 solgte han Godset fra Overgaard og kom ved god Økonomi og en dygtig Bestyrelse af sine Ejendomme ud over alle Vanskeligheder, saa han blev i Stand til at give Gaardens Bygninger en gennemgribende Restauration, forsyne den med en god Besætning og opføre Avlsgaardene Arensborg og Charlottenlund, som han 1835 sammen med Overgaard oprettede til et Fideikommissgods, der efter hans Død overgik til hans yngste Søn, men af dennes Søn 1910 substitueredes med en Fideikommisskapital. A. var 1800 blevet Kammerjunker, blev 1801 Kaptajn og Kompagnichef ved 1. østre jyske Landeværnsregiment (Afsked 1806), 1809 kar. Major, 1810 Tiendekommissær i Randers Amt (fra 1813 kun i dettes vestlige Del, Afsked 1828) og 1814 Kammerherre. — R. 1840.

Fr. Richardt og T. A. Becker: Prospecter af danske Herregaarde, VII, 1854, Overgaard.

S. Nygård (Thiset).

v. Arentskjold (Arentzen), Ezechias Levin, 1682—1744, Officer. F. 8. Okt. 1682 paa Kronborg, d. 3. Aug. 1744 paa sin Gaard uden for Rendsborg, begr. i St. Olai K. i Helsingør. Forældre: Fhv. kgl. Lakaj, senere Proviant- og Ammunitionsforvalter samt Konsumptionsforpagter paa Kronborg, Assessor Jacob Arentzen (ca. 1649—1713) og Johanne Sureau el. Syres (d. 1727). Gift 1718 med Anna Barbara v. Rheder.

A. blev Fyrværker (Underbefalingsmand i Artilleriet) 1703 og fulgte to Aar senere Grev Danneskiold-Laurvigen til Frankrig, hvor han opnaede Ansættelse i Artilleriet og 1707 avancerede til Provinsialkommissær (Tilsynsførende ved Artilleriet i et bestemt Omraade). 1711 var han atter i Danmark og blev Chef for Fyrværkerkompagniet i det holstenske Artilleri (med Karakter af Oberstløjtnant i Infanteriet). N. A. blev han kar. Oberst, men stadig i Infanteriet. Han udmærkede sig under Belejringerne af Stralsund og Wismar, hvor han ledede Batterianlæggene og omtales med megen Ros af Generalerne Leegaard og Dewitz. 1716 udnævntes han til Chef for det holstenske Artilleri. 1719 deltog han som ledende Artillerichef i Felttoget fra Norge. 1727 anklagedes han for at have modtaget Bestikkelse ved Ansættelser i de militær-civile Bestillinger og dømtes til Tab af Ejendom og Charge, men Kongen formildede Dommen til fire Ugers Arrest. A. blev Brigader 1731, Generalmajor s. A. og Generalløjtnant 1737. 1743 udnævntes han til Chef for Artilleriet i Danmark og Holsten. Udvidelserne af Rendsborg Tøjhus skyldtes ham, og hans Navn med Aarstallet 1740 sattes over Porten. Han var en meget egenraadig, men tapper og dygtig Officer med mange Interesser, ogsaa uden for Tjenesten. — Adlet 1714. — Hv. R. 1737.

Bidrag til den store nordiske Krigs Hist., udg. af Generalstaben, VII, 1922. Bangs Ekscerpter i Rigsarkivet. p q ^ (Rockstroff*).

Arentz, Guldbrand, 1758—1824, Rentekammer-Kommitteret. F. 2. Aug. 1758, døbt 13. Aug. i Ringeby, Norge, d. 10. Okt. 1824 i Neksø, begr. i Kbh. (Helligg.). Forældre: Arne Olsen Randkiev (ca. 1719—61) og Elen (Eli) Guldbrandsdatter (gift 2° 1764 med Sergent Moritz Kraft, ca. 1742—80, 3° 1781 med Enkemand, Lensmand i Ringeby Christopher Olsen Væstad, ca. 1718—88), d. tidligst 1788. Gift 14. Maj 1799 i Roskilde Domkirke med Anne Cathrine Hvass, døbt 28. Juni 1775 i Falslev, d. n. Dec. 1842 i Kbh. (Helligg.), D. af Niels Pedersen H. til Ballegaard i Falslev Sogn (1739—99) og Sybille Jørgensen (d. 1805).

1777—80 gennemgik A. som Korporal i 1. oplandske nationale

Infanteriregiment den norske militære matematiske Skole i Kristiania. Efter at han derpaa ved det nordenfjældske Infanteriregiment havde lært Eksercits og Garnisonstjeneste, blev han 1782 udnævnt til overkomplet Kornet med Sekondløjtnants Karakter ved det holstenske Rytterregiment; 1787 fik han tillige Bestalling som Landmaaler, 1788 blev han virkelig Kornet, s. A. Landinspektør, 1789 virkelig Sekondløjtnant, 1790 Premierløjtnant, s. A. Vejkonduktør, 1791 karakt. Kaptajn, 1796 Amtsforvalter og Regimentsskriver i Fr.borg Amt. I den sidste Halvdel af 1780'erne medvirkede han ved de Reformer, som J. L. Reventlow gennemførte paa Brahetrolleborg, og Resten af sit Liv stod han i Venskabsforhold til den reventlowske Familie; Chr. D. Reventlow satte ham højt. 1795 blev han Medlem af Hoverikommisionen for Jylland, og bl. a. paa Grund af sit Arbejde i denne blev han, skønt han ikke havde juridisk Eksamen, 1803 udnævnt til Amtmand i Thisted Amt (fra i. Jan. 1804). 1805 blev han ved H. N. Arctanders Udnævnelse til Amtmand Kommitteret i Rentekammeret, 1806 Medlem af Matrikulskommisionen, 1815 Decisor for de danske Vejsager. — • Etatsraad 1812. — R. 1812. — Stik af A. Flint.

F. Thaarup: Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26, 1835—45, S. 259. L. Bobé: Efterl. Pap. f. d. Reventlowske Familiekreds, bl. a. I, 1895, S. 290; II, 1896, S. 126f., 2.2; IX, 1922, S. 87, 96, 299. *PodBagge* (a *Kringelbach*).

Arentzen, Kristian August Emil, 1823—99, Skolemand, Digter, Litteraturhistoriker. F. 10. Nov. 1823 i Kbh. (Garn.), d. 30. Dec. 1899 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Kancellist i Generalkommissariatskollegiet, senere Kasserer i Krigsministeriet og Etatsraad Gunder August A. (1796—1879) og Elisabeth Maria Smidt (1797—1876). Gift 12. Maj 1858 i Kbh. (Trin.) med Christiane Mikaeline Jensen, f. 13. Sept. 1832 i Kbh. (Trin.), d. 21. Sept. 1904 paa Frbg., D. af Skolelærer, senere Viceinspektør, cand. phil. Jens Peter J. (1792—1852) og Mikaeline Hansen (1794—1874).

A. blev Student 1841 fra v. Westens Institut, cand. phil. 1842; studerede nogen Tid Teologi, men opgav det og kastede sig i Stedet over Studiet af Islandsk. Sammen med sin Ven Brynjolf Snorrason bearbejdede og oversatte han 1849—50 forskellige Sager; 1852 debuterede han som Digter med Dramaet »Gunløg Ormetunge« og erholdt Statsunderstøttelse til en Islandsrejse. Efter Hjemkomsten udgav han 1853 Tragedien »Knud den hellige« og 1854^{et} Bind »Digte«, der 1858 efterfulgtes af et nyt Bind, »Et Livsstadium«, og 1867 af »Ny Digtsamling«; en, som den kalder sig, afsluttende Ud gave af disse tre Samlinger, der ligesom Dramerne er

typisk romantisk Epigonpoesi, udkom 1888 under Titlen »Nogle Digte fra yngre og ældre Dage«. 1856 tog A. Magisterkonferens i Æstetik og konstitueredes 1860 som Lærer i Dansk og Tysk ved Metropolitanskolen; fast ansat som Adjunkt blev han 1861, og 1872 tog han sin Afsked for mere udelt at kunne hellige sig litteraturhistoriske Studier. — 1870—78 udkom i otte voluminøse Bind »Baggesen og Oehlenschläger«, en paa omfattende Læsning hvilende, bred Skildring af den danske Poesis Historie i det 19. Aarh.s første Fjerdedel med Sympati for Baggesen mod Oehlenschläger; Sproget er tungt og knudret, Fremstillingen uden Liv og Farve, men det er en saare righoldig Materialsamling og har som saadan varig Betydning. Af ringere Værd er »Adam Oehlenschläger. Litteraturhistorisk Livsbillede«, der udkom 1879 i Hundredaaret for Digterens Fødsel, og det samme gælder de to Samlinger med mindre Afhandlinger fra dansk og fremmed Litteratur: »Fra det 18de Aarhundrede« (1884) og »Tre Tidsaldre« (1893); 1886 udgav han sine Erindringer: »Fra yngre og ældre Dage«. Som Lærer og i personligt Samkvem ydede A. sin største Indsats. Han var i Virkeligheden en oppositionel Natur med afgjort Skepsis over for de herskende Retninger i den akademiske Verden, inden for Kirke, Litteratur og Politik, og skønt han ikke var egentlig veltalende, kunde hans ildfulde, aforistiske Bemærkninger have noget æggende og drillende ved sig, der virkede ansporende. Sin Undervisning indskrænkede han ikke til blot at omfatte den danske Litteratur, men han gav Eleverne videre Udsyn ved Oplæsning af Værker af Shakespeare, Goethe, Byron og Dante; han drøftede tillige metriske og andre tekniske Spørgsmaal med dem. Endnu stærkere virkede han i sit beskedne Hjem, til hvilket ogsaa Disciplene i de øverste Klasser havde gæstfri Adgang; blandt dem, der mødtes her, var H. V. Kaalund, Schandorph, Pingel, Holger Drachmann, Hørup, Høffding, Julius Petersen (den senere Medicinalhistoriker), Schwanenfliigel, og for dem alle kom han til at betyde meget i deres Udvikling fra Ynglinge til Mænd. Men da de derefter gik ud i Livet og for de flestes Vedkommende betraadte nye Veje, hverken kunde eller vilde A. følge; han trak sig forstemt tilbage og afbrød efterhaanden enhver Forbindelse. — Tit. Professor 1893. — R. 1879. — Træsnit fra 1871 og 1886 (af H. P. Hansen).

S. Schandorph: Oplevelser, I, 1889, S. 142—50. Julius Clausen i 111. Tid. 14. Jan. 1900. V. Bergsøe: Eventyr i Udlandet, 1905, S. 246—49. Axel Sørensens i Metropolitanskolen gennem 700 Aar, 1916, S. 142. Niels Lassen: Erindringer, I, 1918, S. 181 f. Harald Høffding: Erindringer, 1928, S. 31 f.

Carl S. Petersen.

Arff, Johan Gerhard, 1723—81, Søofficer. F. 2. Juli 1723 i Kbh. (Holmens), d. 5. Marts 1781 sst., bisat i Kapellet i Holmens K. Forældre: Kaptajn, senere Kommandør Nicolai Dominicus A. (1695—1758, gift 2° 1751 med Maria Cathrine Lemvig, 1702—76, Enke efter Kaptajn Thaae) og Georgia Elisabeth Schlosser (1695—1750). Gift 12. Juni 1767 i Kbh. (Holmens) med Bolette Elisabeth Høyer, døbt 1. Juni 1742 i Kbh. (Garn.), d. 23. Nov. 1825 i Helsingør (St. Olai), D. af Regimentskvartermester ved fynske Regiment, Kaptajn Hans H. (1699—1769, gift 2° med Johanne Holmstedt) og Agnete Elisabeth Hagens (gift i^o med Regimentskvartermester Marcus Fravers).

A. blev Kadet 1732, Sekondløjtnant 1741 og var 1744—47 i engelsk Tjeneste. Under denne indberettede han, at han i Italien havde forladt sit Skib for at studere Galejbygning, hvilket indbragte ham en Irettesættelse fra Kancelliet. Efter sin Hjemkomst forfremmedes han 1747 til Premierløjtnant og var derefter 1751—53 med Orlogsskibet »Nellebladet« i Ostindien, hvor han blev overflyttet til Fregatten »Bornholm« som Næstkommanderende, kom tilbage til Danmark i Juni 1754 og forfremmedes til Kaptajnløjtnant. 1756—63 var han i fransk Tjeneste under Krigen med England. Ved Afskedsaudiensen tildelte Kong Ludvig XV. ham Fortjenstordenen som Anerkendelse af hans gode Tjeneste. Ved Hjemkomsten blev han, der 1758 var bleven Kaptajn, udnævnt til Kommandørkaptajn og var 1769 Chef for Orlogsskibet »Slesvig« i Eskadre. 1770 fik han Tilladelse til at gaa i russisk Tjeneste som Kontreadmiral, samtidig fik han Schoutbynacht's Karakter. A. blev straks Chef for en russisk Eskadre fra Østersøen til Arkipelaget. Eskadren ankom i Nov. 1770 til Port Mahon »i slet Tilstand«. Jan. 1772 tog han atter Afsked fra Rusland og modtog som Anerkendelse en Gave paa 5000 Rubler. Han vendte nu tilbage til Danmark og søgte om atter at maatte indtræde i Søetaten. Det tillodes ham at indtræde i Nummer som Kommandør; da dette ikke tilfredsstillede ham, fik han tildelt en Pension paa 800 Rdl. aarlig og henlevede sine sidste Aar i Kbh.

E. Marquard i Personalh. Tidsskr., 5. Rk., I, 1904, S. 232—42. G. L. Grove sst., S. 243 ff. T-, T- . ~
 ^o Th. Topsøe-Jensen.

Arlaud, Pierre August, 1828—1914, Embedsmand, Litteraturhistoriker. F. 10. Jan. 1828 i Kbh. (Fr.-ref.), d. 5. Marts 1914 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Grosserer i Kbh., senere sardinsk Konsul i Helsingør Francois A. (1779—1862) og Jacqueline Pernette Fine (1797—1870). Gift 3. Sept. 1872 i Kbh. (Holmens)

med Camilla Juliane Franciska v. Jessen, f. 14. Juli 1842 i Kbh. (Frue), d. 29. Juni 1905 paa Frbg., D. af Assessor i Generalpostdirektoratet, senere Overpostmester, Kammerjunker Frants Christopher v. J. (1810—53) og Emma Othilia Krebs (1814—81).

A., der var af fransk-schweizisk Slægt, blev Student 1846 fra Sorø, cand. phil. 1848, studerede Medicin og var i Koleraaaret 1853 Underlæge ved et af Hospitalerne, men Embedseksamen tog han ikke. 1855 blev han Assistent ved Generalpostdirektoratet, 1858 Fuldmægtig og var 1868—80 Kontorchef, tillige (til sin Død) Ministeriets Translatør. 1876—84 var han Medlem af Samfundsraadet i Samfundet til den danske Litteraturs Fremme. A.s litterære Speciale var det 18. Aarh.s danske Poesi, til hvilken han havde grundigt Kendskab. 1867 besørgede han den første kritiske Udgave af H. A. Brorsons Salmer og aandelige Sange, og 1889—1903 kom i 5 Bind Jens Baggesens »Poetiske Skrifter«; ved sin omhyggelige Tekstbehandling, fyldige reale og sproglige Kommentarer er det en af de bedste Klassikerudgaver, vor Litteratur besidder, men desværre blev den paa Grund af manglende Tilslutning fra Publikums Side uafsluttet. A.s litterære Samlinger til Brorson, Wessel, P. A. Heiberg, Baggesen o. a. købtes 1910 af Det kgl. Bibliotek. — R. 1880.

Politiken 8. Marts 1914.

Carl S. Petersen.

Arlaud, John Oscar, 1836—1907, Sproglærer, Forfatter. F. 25. Febr. 1836 i Kbh. (Fr.-ref.), d. 14. Juni 1907 paa Philadelphia, Tersløse Sogn, begr. sst. Broder til A. A. (s. d.). Gift 4. Juli 1872 i Kbh. (Holmens) med Agnes Ingeborg v. Jessen, f. 8. Juli 1852 i Kbh. (Frue), d. 17. Sept. 1925 sst., Søster til A. A.s Hustru. Ægteskabet opløst.

A. blev Student 1854 fra Sorø, cand. phil. 1855, var Lærer ved Borgerdydskolen i Kbh. 1864—78, ved Efterslægtsselskabets Skole fra 1865, ved Officerskolen fra 1881, ved de Monradske Kursus (senere Statens eetaarige Kursus) fra 1882, alle Steder især i Fransk. Han har udgivet en Række Skolebøger i dette Fag (til Dels sammen med Arthur Abrahams), en Række Oversættelser, især fra Fransk (Fortællinger af Musset og Loti, nogle Julebøger og et Par historiske Skrifter af Felix Bungener, bl. a. »Calvin«, 1877, og »Fra Ludvig den Femtendes Tid«, 1877, samt Rejseskildringer af Loti, bl. a. »I Marokko«, 1892), desuden en Udgave af P. Fabers »Stegekjældereren«. Mest kendt er »Bevingede Ord, de i det danske Skriftsprog hyppigst anvendte Citater« (1878) med Supplement (1881) og en samarbejdet og betydelig udvidet 2. Udgave (1906). Bogen skulde

være et dansk Sidestykke til Biichmanns »Geflugelte Worte«, og trods de Mangler, baade med Hensyn til Fuldstændighed og rigtig Forstaaelse af de enkelte Citater, der kan paavises, er det et meget paaskønnelsesværdigt Arbejde, A. her har udført. Det nød da ogsaa den Ære i Tyskland at blive anmeldt af selve Georg Buchmann.

F. Bokkenheuser: Det var i Aaret . . . !, 1909, S. 150 f. K. Bokkenheuser: Da man var ung, 1926, S. 67 f.

>> . . . >>>

Marius Kristensen.

Armand, Jean Abraham, 1732—1819, Mekaniker. F. 12. Aug. 1732 i Lausanne, d. 28. April 1819 i Kbh., begr. sst. (Tysk ref. Kgd.). Forældre: Saarlæge, »Feldtscherer«, Jean Gedeon A. (ca. 1688—1777) og Juliane Bairth el. Beer (ca. 1697—1777). Gift 19. Marts 1761 i Rendsborg med Hanne Henriette Paul(i), f. ca. 1740, d. 13. April 1809 i Kbh. (Fred. ty.).

A. var uddannet som Urmager, tjente en Tid i den hollandske Hær, hvervedes til Danmark ved Regimentshvervningen 1754, var ca. 1760 Sergent ved Falsterske Regiment og gjorde senere Tjeneste i Rendsborg, hvor han fra 1764 arbejdede paa at fremstille Søure (Kronometre) til Brug for Orlogsskibe, en Opgave, der i høj Grad interesserede Datidens Regeringer. A.s Kronometre prøvedes paa Togter med det armerede Koffardiskib »Prøven« 1782 og 1783. Prøverne faldt tilfredsstillende ud, og A., der fik Titlen Hof-Urmager, flyttede til Kbh. og fik en aarlig Statsunderstøttelse. Men det viste sig, at Haabet om i ham at have fundet en brugbar Kronometermager beskæmmedes. De Tidsmaalere, han fremstillede til Søfartens og Videnskabens Brug, blev ringere og ringere, og hans Arbejde fik ingen blivende Betydning. — Sønnen, *Johan Vilhelm A.* (1762—1824), var ligeledes Urmager, uddannet i Mekanik og Kunsturmageri, deltog som Observator i »Prøven«s Togter, foretog forskellige Rejser til Vestindien, St. Petersborg og Stockholm. Om hans Virksomhed paa Bornholm se under Arboe, Jørgen.

C. Molbech: Videnskabernes Selskabs Historie, 1843, S. 181 ff. Poul de Løvenørn: Beretning om en Reise i Aarene 1782 og 1783 med Fregatten »Prøven« for at undersøge de i Danmark forfærdigede Sølængde-Uhre, 1785. Bering Liisberg: Urmagere og Ure i Danmark, 1908, S. 234. Flaadens Resolutionsprotokoller i Rigsarkivet.

^ ^ ^ ^ (o ^ ^ -

Arnesen, Anton Ludvig, 1808—60, Forfatter. F. 28. Juni 1808 i Kbh. (Garn.), d. 29. Juni 1860 paa St. Hans Hospital ved Roskilde, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Inspektør ved Stokhuset Hans A. (1757—1811) og Agnete Dorscheus (1775—1840). Ugift.

A. voksede op i smaa Kaar, blev Student fra Metropolitanskolen 1828. Den kvikke unge Verdensmand tog livligt Del i Byens Kafé- og Klubliv (se hans dramatiske Skitse: »En Aften paa Billardet«), færdedes hjemmevant i Skuespillerkredse og var et fremtrædende Medlem af Studenterforeningen. 1834 blev han cand. jur., kom som Volontør ind i Rentekammeret, blev 1841 Fuldmægtig i Ekspeditionskontoret for Skattesager, 1849 Chef for Kontoret for Stempel- og Lottosager under Finansministeriet (fra 1855 under Indenrigsministeriet). De sidste Aar var hans Helbred vaklende: han døde sindssyg.

Fra sin Barndom nærede A. »en næsten lidenskabelig Teaterinteresse« (Selvbiografien). Allerede som Dreng skrev og spillede han Komedier, og medens han endnu gik i Skolen, fik han med stort Bifald Vaudevillen »Intriguen ved Moerskabstheatret« opført paa Det kgl. Teater (10. Maj 1828); han regnedes derfor mellem »de 4 store Poeter« i Digter-Aargangen 1828. De Forventninger, Stykket vakte ved sine sikre københavnske Typer og sin kvikke Dialog, blev dog ikke indfriet ved hans følgende Arbejder, af hvilke Vaudevillen »Poeten i Aabenraa« (1829) °S Lystspillene »Mødet paa Langelinie« (1832) og »Tak for Ballet« (1831, opf. 1836) kun opnaaede een Opførelse hver. Sin største Sejr vandt A. med Vaudevillen »Et Reise-Eventyr« (1837), hvis Idé er laant fra Carl Bernhards Novelle »Kommissionæren«. Den behagede vel ikke ved første Opførelse, men blev en stor Succes, da F. Hultmann, A.s Elev og Protegé, 1843 debuterede som Galfransen Julius Smith; hans indtagende Elskværdighed fik Publikum til at acceptere den lidt grovkornede Studenterspøg, og Vaudevillen oplevede over 100 Opførelser. Længst har dog A.s Medarbejderskab ved Overskous Folkekomedie »Capriciosa« (1836) bevaret hans Navn som Skuespilforfatter. Hans Bearbejdelser og Oversættelsei af franske Lystspil er alle glemt. A.s Forbillede var Heiberg, hans Smag var fransk. Han savnede Originalitet, men besad scenisk Haandelag og en rap Replik.

Sin Teaterinteresse tro anvendte A. sin Stipendierejse 1839—40 (Fonden ad usus publicos) til at studere Teateradministration i Udlandet, især i Paris. Ved Hjemkomsten gjorde han sig under Mærket C. F. i to Artikler »Theatret« (»Fædrelandet«, Nr. 263—64, 1840) til Talsmand for et nyt Forfatterregulativ og for Indførelse af Feusystemet og fremkaldte derved J. L. Heibergs store Afhandling »Om Theatret« (»Prosaiske Skrifter«, VI, 1861). Da Det kgl. Teater 1849 henlagdes under Kultusministeriet, udnævntes A. 5. Aug. til Kommitteret hos Direktøren (Heiberg), men

opgav allerede 25. Okt. denne Stilling, efter eget Sigende af Helbredshensyn, ifølge Overskou ogsaa formedelst Kompetencestridighed med Heiberg. 1855 blev han ministerielt Medlem af Halls Kommission ang. Det kgl. Teater, hvor han udarbejdede Reglementet for Teatertjenesten samt Forfatter- og Feuregulativerne; han blev derefter Præsident i den ifølge Kommissionsbeslutningen oprettede Teaterjury, der i øvrigt ingen praktisk Betydning fik.

A. tillagde ikke selv sine Skuespil blivende Værdi; i hans Levetid udkom foruden »Capriciosa« (1842) kun de to Smaastykker »En Aften paa Billardet« og »Tak for Ballet« (1831). Jonas Collin udgav 1889 »Et Reise-Eventyr«, 1891 »Intriguen ved Moerskabs-theatret«. — Kammerassessor 1847. Virkelig Kammerraad 1852. Justitsraad 1857. — R. 1856. — Litografi 1861 efter Daguerreotypi.

Selvbiografi i Abrahams' Autografsamling, Kgl. Bibliotek. T. Overskou: Den danske Skueplads, VI, 1876, S. 52—54. H. Christensen: Det kgl. Theater 1852—1859, 1890. G. Brandes: Samlede Skrifter, II, 2. Udg., 1919, S. 152—54.

H. *Topsøe-Jensen.*

Arnesen, Marie Benedicte Sophie Hedeveg, 1824—91, Lærerinde. F. 1. Juli 1824 i Kbh. (Frue), d. 21. Juni 1891 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Filologen Paul Arnesen (s. d.) og 2. Hustru. Ugift.

Som ung Lærerinde paa en sjællandsk Herregaard skrev Frk. A. under Mærket »Valgerda« et aabent Brev til den tyske Professor Ernst Moritz Arndt i Anledning af hans haanlige Omtale af det danske Folk. Brevet, der offentliggjordes i »Fædrelandet« for 17. Marts 1845, vakte stor Opsigt; Laurids Skau priste det i sin Skamlingsbanketale s. A., og det inspirerede J. L. Heiberg til Lystspillet »Valgerda« (1847). Sine sidste Aar levede Frk. A., der var stærkt grebet af Søren Kierkegaards Kristendomsopfattelse, i Kbh. sysselsat med filantropisk Virksomhed og gratis Undervisning i Asyler; i Slutningen af 70'erne indgav hun en af mange Kvinder Landet over underskreven Adresse til Rigsdagen om at faa det gængse Vielsesritual forandret. — En Del Breve i Det kgl. Bibliotek.

Kvinden og Samfundet, VII, 1891, S. 143—52. Johs. Steenstrup: Den danske Kvindes Historie, II, 1917, S. 62—66. P. Lauridsen: Da Sønder-Jylland vaagnede, VII, 1922, S. 70 f.

cfif/ s p ^ ^

Arnesen, Paul, 1776—1851, Filolog. F. 21. Dec. 1776 i Breiðsálsstað Præstegaard, Skogarstrond, Island, d. 12. April 1851 paa Frederiks Hospital i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Provst Árni Sigurðarson (1732—1805) og Kristin Jakobsdóttir (1743—91).

Gift i° 7. Aug. 1805 i Kristiania (Oslo Hospital) med Bodil Cathrine Thorup, fremstillet i Guldager K. 1. Dec. 1776, d. 2. April 1806 i Kristiania, D. af Sognepræst i Guldager Niels Holmboe T. (1733—1803, gift i° 1773 med Bodil Andreasdatter Flensburg, 1751—74) og Vibeke Margrethe Thun (1757—1830). 2° 21. Nov. 1806 i Kristiania (Vor Frelser) med Dorothea Elisabeth Vauwert Wexels, f. 10. Juli 1783 i Kbh. (Trin.), d. 2. Febr. 1848 paa Esrom, D. af Kammerraad, Administrator ved de norske Glasværker Hans W. (1754—1808) og Hedevig Elisabeth With (1752—1832).

A. kom 1792 til Danmark med en Slægtning og blev sat i Helsingør Latinskole, hvis Rektor, Magister Loft, han senere mindedes med Taknemmelighed. Undervisningen fik han ganske vist gratis, men da der ikke var anvist Midler til hans Underhold, maatte han selv skaffe sig dem ved at undervise Børnene i den Familie, hvor han var indlogeret, og andre Skoledisciple. Efter 1799 at være blevet Student studerede han Filologi i Kbh., tog den filosofiske og filologiske Eksamen 1800, var i halvtredie Aar Alumnus af den filologiske Klasse i det pædagogiske Seminarium og boede en Tid paa Regensen. Efter at have taget de anordnede Prøver blev han 1803 Adjunkt ved Kristiania Katedralskole, 1806 Overlærer. Han blev 1813 forflyttet til Slagelse, hvis Skole dengang var i høj Grad i Forfald (»maaske omtrent seks Disciple under tre Lærere«); det lykkedes ham vel at bringe den i Vejret, men Stridigheder med Rektor medførte hans Forflyttelse til Fredericia, hvor han blev Rektor (1815). Hans Skoleprogram »Om de lærde Skoler« (1816), hvor han bl. a. hævder, at privat Dimission burde forbydes, vidner om hans Interesse for den lærde Skoles Udvikling. Imidlertid maatte han 1817 paa Grund af en Nervesygdom lade sig indlægge paa Frederiks Hospital i Kbh., og da Fredericia Skole kort efter blev nedlagt, afskedigedes han 1818 med Ventepenge. Noget nyt Embede fik han ikke; hans Heftighed og Stejlhed synes at have lagt Hindringer i Vejen for hans Virksomhed i Statsskolen. Han boede Resten af sit Liv i Kbh., hvor han dels underviste i Græsk ved Borgerdydskolen, dels syslede med videnskabelige Arbejder. Han var en meget dannet og belæst Mand, der var vel hjemme ikke alene i den græske og latinske Litteratur, men ogsaa i de moderne Litteraturer. Trods vanskelige økonomiske Kaar viste han stor Hjælpsomhed, især mod islandske Studenter, der kom til ham i Kbh. Vel var han blevet helt dansk, men bevarede dog Kærligheden til Island, som han kun naaede at besøge 1800, og paa Titelbladet til sine Bøger betegner han sig som »Paul Arnesen, Isl.«. Størst Fortjeneste har han indlagt sig ved sine Ordbøger, »Græsk-

Dansk Ordbog« (1830), den første i sin Slags, og »Ny Latinsk Ordbog« (1848), begge meget flittige Arbejder, som dog lider af nogen Uklarhed i Anordningen. Efter hans Død udkom en Oversættelse af 1. Bog af Thukydidens' Historie, udgivet af C. Berg (1854). — En Del Breve i Det kgl. Bibliotek.

P. Arnesen: Bemærkninger angaaende den lærde Skole, 1848. F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Slagelse lærde Skole (Roskilde Skoleprogram 1861), S. 28 f. Benedicte Arnesen-Kali: Paul Arnesen Islænder, 1884.

M. Cl. Gerti (Hans Rader).*

Arnesen, Vilhelm Carl Ferdinand, f. 1865, Maler. F. 25. Nov. 1865 i Flensborg. Forældre: Skibsfører Georg Charles Christian Vilhelm A. (1832—1923) og Justine Mathilde Koch (1836—1909). Gift i^o 9. Nov. 1900 i Odense med Agnes Valborg Mogensen, f. 26. Febr. 1879 i Odense (gift 2° 1910 med Apoteker Poul Scheel, f. 1870, 3° 1920 med Maleren Gustav Marchall; Ægteskaberne opløst), D. af Købmand, senere Fabrikant og Konsul Christian Husum M. (1842—1917) og Laura Marie Mathilde Schmidt (f. 1852). Ægteskabet opløst 1909. 2° 23. April 1912 i Kbh. (Cit.) med Johanne Petrine Berg, f. 9. Aug. 1872 i Kerteminde, d. 5. Marts 1913 i Kbh., D. af Fiskehandler Johan Peter B. og Amalie Marie Nielsen. 3° 11. Marts 1916 i Korsør med Erica Vilhelmine Baggesen, f. 13. Nov. 1871 i Kbh. (Cit.), D. af Premierløjtnant Frederik (Fritz) Conrad Friboe B. (1835—92) og Erika Madsine Caroline Mørch (1842—71); adopteret af Herredsfuldmegetig, senere Borgmester Charles Christian Fritz Nanke (1847—1929) og Anna Marie Emilie Mørch (1850—1912).

Familien flyttede kort efter 1864 fra Flensborg til Aalborg; A., som oprindeligt havde sejlet med Faderen, kom 1879 i Malerlære hos Malermester Schmiegelow i Kbh. og besøgte Teknisk Skole, blev Svend 1884. Han var allerede 1882 af C. F. Andersen blevet dimitteret til Akademiet, men forlod Skolen 1888 uden Afgang. Han fik dog i de følgende Aar flere akademiske Stipendier og vandt to Gange den Neuhausen'ske Konkurs (1893 »Et større Sejlskib ligger bak for Lods«, 1899 »Skoleskibet Georg Stage«). 1907 blev Aarsmedaillen tilkendt ham for »I de lyse Nætter«. 1897—9-8 var han Medlem af Censurkomiteen paa Charlottenborg og 1920—23 Kunstnersamfundets Suppleant deri. — A. deltog jævnligt i Marinens Togter i hjemlige og fremmede Farvande, og paa egen Haand drog han viden om. Han har besøgt Finland (1891), Middelhavet (1894, med Korvetten »Dagmar«), Østasien (1899—1900), Vesterhavskysterne og Island (1907), Italien (1909 og 1922),

Frankrig (1910 og 1914) og Nordamerika (1926). — En overmaade stor Produktion blev Resultatet af A.s Rejser — man nævner ca. 1500 Billeder; det er friske Mariner med dekorative Sejlskibe, bevæget Hav og funklende Lysreflekser hen over Bølgerne. Hans Værker er meget populære paa Grund af deres letfattelige Indhold og solide Egenskaber. I offentligt Eje er »Storm paa Atlanterhavet« (1896, Kunstmuseet), »Ved Solnedgang i Havnen« (Aalborg), »Slaget under Øland« (1903, Fr.borg), »Helsingør Red i Sundtoldens Dage« (1926, Helsingør Raadhus). Nævnes kan ogsaa »Solnedgang over Slotsholmen« (1923) og en Række Billeder af Samtidens maritime Begivenheder, som erhvervedes af Kongehusets Medlemmer. — Fra 1887 har A. udstillet paa Charlottenborg, og han har ofte været repræsenteret paa udenlandske Udstillinger (bl. a. i Munchen). — R. 1931.

Nordsjælland 2. Nov. 1930. 111. Tid. 23. Okt. 1904.

O. Andrup.

Arnesen Kali, Benedicte Martinette, 1813—95, Forfatterinde. F. 13. Nov. 1813 i Slagelse, d. 26. Sept. 1895 i Kbh., begr. paa Frbg. Søster til Marie Arnesen (s. d.). Ugift.

Da Faderen 1818 flyttede til Kbh., blev hun sat i Skole her og var snart som hjemme i Abraham Kalis Hus. Sommeren 1831 opholdt hun sig i Tyskland, og Vinteren 1831—32 tilbragte hun hos sin Moders Slægt i Kristiania. Her traf hun Stifterinden af Eugenia-Stiftelsen i Kristiania Fru A. M. Schandorff, der vakte hendes Interesse for Kvindens sociale Stilling. For at blive selvforsørgende overtog hun en Guvernanteplads i Oberst Wilsters Hus, men opgav den, da hun i Efteraaret 1839 fik et Familielegat, der gjorde det muligt for hende at rejse til Tyskland. Hun besøgte Venner i Bielefeld, beskæftigede sig med litterært Arbejde, især spansk Litteratur, og hendes sociale Interesser uddybedes. 1841 kom hun tilbage til Danmark, hvor hun fik sit Hjem i det Kall'ske Hus. 1844 døde hendes Plejefader, Kammerraad, Registratør J. C. Kali (af hvem hun 5. Marts s. A. var blevet adopteret), og sammen med den afdødes Søster dannede hun et Hjem paa Frbg. Efter at hendes Plejemoder, Frk. Elisabeth Kali var død 1857, foretog hun en større Rejse, bl. a. til Grækenland og Konstantinopel. 1862—70 boede hun paa Holbergs Tersløsegaard og fra 1872 i Kbh. Stadig laa hun paa Rejser; Norge og Island besøgte hun 1867 og 1875. Uden at blive egentlig Kvindesagsforkæmper var hun stærkt socialt interesseret. I Kvindelig Læseforening, hvis Formand hun var 1874—75, holdt hun flere Foredrag. I Bogform foreligger: »Fru Gyllembourg og hendes Værker i Forhold til vor

Tid« (1875) og »For eller imod Kvindesagen« (1881). Hendes spanske Studier blev til Bogen »Den spanske Trilogi, Studie over Cervantes, Lope de Vega og Calderon« (1884). Af Molières Komedier har hun leveret den første fuldstændige Oversættelse, forsynet med Noter (1869—70). Hendes skønlitterære Forfatterskab, der fremkom anonymt eller under Mærket »Benedicte«, bestaar af Noveller, Eventyr, Skuespiludkast, Digte, hvoraf kan nævnes »Smaaskizzer fra en Islandsreise« (I—II, 1869—71) og Digtsamlingen »Fra det stille Liv« (1883). Sin Fader satte hun et smukt Minde med Bogen »Paul Arnesen Islænder« (1884), og 1889 udgav hun sine »Livserindringer«. — Papirer i Det kgl. Bibliotek. — Maleri af Johanne Krebs i Kvindelig Læseforening (1893).

Ovenn. Erindringer. Ude og Hjemme, VI, 1882—83, S. 407—08, 418—20, 437—39. Anton Andersen: Danske Forfatterinder, 1896, S. 43—49, 140—48. Herman Bang i Det ny Aarh., V, 1907, S. 1—8.

Nic. Bøgh (Oluf Friis).*

Arnfast, —1259—, Abbed i Cistercienserklostret i Ryd, stod i den politiske og kirkelige Strid i Christoffer I.s sidste Aar og i de Aar, da Enkedronning Margrete styrede for sin unge Søn, som en Modstander af den kongelige Politik og som Ærkebiskop Jakob Erlandsens Tilhænger. Da Bispestolen i Aarhus 1260 blev ledig, og Domkapitlets Valg under Kannikernes indbyrdes Uenighed trak i Langdrag, tilfaldt Retten til at besætte Embedet Ærkebispem, og han valgte og viede A. Denne kom dog aldrig i Besiddelse af Bispestolen, fordi Enkedronningen satte sig haardt derimod og endog lod Marsken med en større Skare Folk gentagne Gange søge efter ham hos hans Ordensbrødre i Øm Kloster. A. tog tilbage til sit Kloster og blev der Resten af sine Dage. I Øm Klosters Krønike nævnes han som en Mand af adelig Byrd, forstandig og velstuderet, men fra den anden Side fremsættes Sigelse for, at han skal være Skyld i Kong Christoffers Død. I et Brev af 1264 dadler Paven Jakob Erlandsen, fordi han har bispeviet A., Kong Eriks aabenbare Fjende — »man siger jo, at han tog Kongens Fader af Dage ved Gift«. Disse Ord er det eneste, der er overleveret fra Samtiden om denne Sag; men i det 16. Aarh. ved man at fortælle, at A. gav Kong Christoffer Gift i Alterets Sakramente. I Hans Svanings latinske Danmarkshistorie kommer denne Beretning første Gang frem.

M. Cl. Gertz: *Scriptores minores*, II, 1918—20, S. 217 ff. A. Krarup og W. Norvin: *Acta processus litium*, 1932, S. 71.

Ellen Jørgensen.

Arnfastsen, Peder, ca. 1275, Dr. theol., Kannik ved Roskilde Domkirke.

1284 udstedtes i Paris et Brev, som kun er bevaret i bekræftet Genpart og senmiddelalderlig dansk Oversættelse heraf. Brevet erindrers om, at afdøde P. A. i sit Testamente havde skænket et Hus i den engelske Gade til fattige danske Studenter, som skulde nyde den Indtægt, Huslejen indbragte. Her er ikke Tale om et Kollegium i Lighed med Sorbonne, College de Cluny og flere andre, der grundlagdes paa venstre Seinebred i 13. Aarh.s 2. Halvdel. Huset i den engelske Gade — i 14. Aarh. i St. Geneviève-Gaden — synes alligevel at være blevet et Hjemsted for Studerende fra Danmark og i nogen Grad at have faaet Karakter af et Kollegium, men da de danske Studenter i Paris efterhaanden blev færre og færre, gik det over paa andre Hænder. — Om P. A., der vist har levet en stor Del af sin Tid i Paris, ved man i øvrigt ikke andet end, at han som Sjølegave gav Graabrødrene i Roskilde en Bog, der indeholdt Stykker af Johannes Damascenus og Augustin. Efter en Tilskrift i Bogen var han begravet i St. Geneviève i Paris. I St. Geneviève-Klosterets Necrologium, hvor mange Danske nævnes, finder vi dog ikke hans Navn.

Dsk. Mag., 4. Rk., I, 1864, S. 304. Kyrkohist. Årsskrift, I, 1900, S. 33 ff. Hist. Tidsskrift, 8. Rk., V, 1914-13, S. 343 ff. *Ellen Jørgensen.*

Arnfred, Jens Therkelsen, f. 1882, Civilingeniør, Højskoleforstander. F. 19. Dec. 1882 i Sønderbøl, Aal Sogn ved Varde. Forældre: Gaardejer Niels Jensen (1844—1920) og Frederikke Laurette Hermantine Margrethe Christensen (1844—¹⁹³¹). Navneforandring 1905. Gift 1. Aug. 1911 (b. v.) i Holsted (kirkelig Vielse i Askov Valgmenighedskirke) med Karen Helweg, f. 7. Febr. 1884 i Ringkøbing, D. af Sognepræst, senere Valgmenighedspræst, Axel H. (1853—¹⁹¹⁴) °g Thalitha Spur (f. 1854).

Paa mødrene Side kan A. føre sin Slægt tilbage til Hans Tausen. Han voksede op i en gammel Slægtsgaard; hos en Morbroder blev han allerede i Drengesaarene indviet i naturvidenskabelige og filosofiske Spørgsmaal og læste hvad der kunde faas af Bøger i stedlige Bogsamlinger. I sine første Ungdomsaar arbejdede A. ved Landbruget, blev 1904 Student, privat dimitteret efter Forberedelse paa Kursuset Lyceum, cand. polyt. (Elektroingeniør) 1910 og straks derefter Leder af Statens Forsøgsmølle i Askov og Lærer i Fysik og Matematik ved Askov Højskole, 1922 Medbestyrer af Skolen og 1928 dens Forstander. A. har ledet Kursus for Elektrikere, været Sekretær 1918—24 for De samvirkende jyske Land-Elek-

tricitetsværker, 1910—16 Redaktør af »Tidsskrift for Vind-Elektricitet«. A. indtager en ledende Stilling inden for Andelsbevægelsen, blev 1923 Medlem af og 1927 Formand for Repræsentantskabet i Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, var 1925—31 Medlem af Andelsbankens Likvidationskomité, fra 1926 Medlem af og 1927—28 Formand for Andelsudvalget, og en Tid syntes det, som A. vilde ofre Andelssagen al sin Arbejdskraft, men 1928 valgte han Skolearbejdet som sin Hovedopgave. Som Lærer og Foredragsholder har han søgt ud over sit oprindelige Studieområde til filosofiske og pædagogiske Emner, og med megen praktisk Sans leder han den store Skolevirksomhed i Askov. A. har været Medredaktør af Tidsskriftet »Dansk Udsyn« siden 1921. — Maleri af Agnes Smidt (1928).

Studenterne fra 1904, 1929, S. 235.

Fred. Nørgaard.

Arnisæus, Henning, d. 1636, Læge og Statsretslærer. F. i Schlanstedt ved Halberstadt, d. Sept. 1636 i Hillerød. Gift 1° med Elisabeth Gotz, d. 1631, D. af Borgmester G. i Soltquelle. 2° 14. Jan. 1632 med Anna Lundt (gift i^o med Dronning Sophies Kansler, Dr. juris Daniel Faber, d. 1626; 3° 1647 med Dr. theol. Jørgen Witzleben, 1616—76), f. 12. Nov. 1605, d. 29. Okt. 1685, D. af Borgmester og Slotsfoged i Nykøbing F. Nickel Hansen L. (mulig d. 1630, gift i^o med Anna Pedersdatter) og Margrete Mechlenburg.

A.s Studier omfattede tidlig baade Medicin og Statsret. Paa det første Område interesserede han sig meget for Anatomi og legal Medicin; med Hensyn til Statsretten var han Aristoteliker og Tilhænger af Bodin; han hævder i sine Skrifter Enheden mellem Stat og Fyrste, tilkender Fyrsten absolut Magt og bekæmper Anskuelserne om Folkets Modstandsret mod en Regent, der bryder sine Forpligtelser. Efter at have været Professor i Moral i Frankfurt a. d. Oder blev han 1613 Professor i Medicin i Helmstedt. Herfra kaldtes han 1619 til Danmark som Christian IV.s Livlæge; maaske tiltraadte han dog først 1620 denne Virksomhed. Det er muligt, at Christian IV. ogsaa har følt sig tiltalt af hans politiske Anskuelser, men der foreligger intet Bevis for, at han har haft Indflydelse hos Kongen i denne Retning. Kun ganske enkelte Gange nævnes han som anvendt i mindre Statssager; derimod gjorde han megen Tjeneste som Læge og har muligvis været Raadgiver for Kongen med Hensyn til Reformen af det medicinske Studium; hans anatomiske Interesse viste sig ved, at han skænkede et Skelet til Universitetet. Hans samlede politiske Skrifter udgaves i Leipzig 1633 og i Strasbourg 1648.

J. Møller: *Bibi. septentrionalis eruditi*, 1699, S. 233 ff. V. Ingerslev: *Danmarks Læger og Lægevæsen*, I, 1873, S. 297—99. Kr. Carøe: *Den dansk. Lægestand*, V, 1922, S. 29. Allg. *Deutsche Biographie*, I, 1875, S. 575. O. Gierke: *Johannes Althusius*, 1880, S. 4, 28, 34, 154, 241 f.

J. A. Fridericia (L. Laursen)*.

Arnkjøl, Troels, 1638—1712, Præst og Forfatter. Døbt 28. April 1638 i Toldsted, Jordkær Sogn, begr. 13. Sept. 1712 i Aabenraa. Forældre: Gottorpsk Tolder Jørgen Christophersen A. (ca. 1597—1653) og Woldborg Troeldsdatter (d. 1674). Gift 4. Nov. 1673 (i Aabenraa?) med Marie Elisabeth (gift i^o 1665 med Hofpræst i Husum Jiirgen Volquardtsen, 1637—71), D. af Præst ved Domkirken i Slesvig Theodor Niemann (1601—66) og Ida Johansdatter Grube.

Efter Skolegang i Lubeck kom A. til Universiteterne i Leipzig, Dorpat og Kiel, hvor han 1670 tog Magistergraden og gjorde Tjeneste ved Klosterkirken. 1672 kaldtes han af Hertug Christian Albrecht til Præst i Aabenraa og Provst i det tilliggende Provsti. Da Kongen 1684 satte sig i Besiddelse af den gottorpske Del af Sønderjylland, nægtede A. at aflægge Troskabseden og blev derfor afsat fra sit Embede; Hertugen lod ham fungere som Visitator i Holsten. 1689 genindsattes han i Aabenraa og blev her til sin Død, idet dog hans Svigersøn og Efterfølger C. G. Koch var adjungeret ham fra 1700. — Hans betydelige litterære Virksomhed gik i to Hovedretninger, en praktisk kirkelig og en videnskabelig antikvarisk. I den første Henseende indlagde han sig Fortjeneste ved Indførelsen af Konfirmationen, der vakte megen Modstand, men var paabudt af Hertug Christian Albrecht og 1682 blev vedtaget for hans Provsti. Senere virkede han for den saavel som for stadige Overhøringer i Kirken i Holsten og — efter sin Tilbagekomst — i Aabenraa. Han udgav i den Anledning flere Skrifter, deriblandt en lærd Redegørelse for denne Sags Historie i Kirken lige fra Apostlene til Samtiden, hvortil han brugte det berømte Bibliotek paa Gottorp, som var stillet til hans Raadighed. Denne Reform tillige med hans hele stridbare Natur udviklede ham i en Række Fortrædeligheder, som til Dels fjernede saavel Menigheden som hans Embedsbrødre fra ham. — Hans arkæologiske Interesse var vistnok vakt i den tidligste Ungdom af den minderige Egn (Urnehoved, Bolderslev o. s. v.), i hvilken han var opvokset. Han udgav 1683 et lærd Værk om Guldhornet fra Gallehus («Guiden-Horn, 1639 bey Tundern gefunden»), 1691 et andet om den »cimbriske« Hedningetro («Cimbrische Heyden-Religion»), og 1702—03 udkom i Hamburg et samlet Værk i 4 Kvartbind («Der uralten mitter-

någtischen Volker Leben, Thaten und Bekehrung. Ausföhrliche Eroffnung«), indeholdende foruden Optryk af de ovennævnte Skrifter (I—II) tillige en Fremstilling af Hedenskabets Grave og Runestene (III) samt vore Forfædres Omvendeshistorie (IV). Arbejdet er et blandt talrige Vidnesbyrd om Tidens vaagnende Sans for Oldtidens Mindesmærker, en broget Blanding af antikvariske Efterretninger vedrørende alle Jordens Folkeslag, ofte tydet paa en fuldkommen vilkaarlig Maade. Ved Siden deraf indeholder dog Bd. III adskillige værdifulde Bemærkninger, byggende paa A.s egne Iagttagelser og Gravninger, ligesom han ved Brevveksling med arkæologisk interesserede Embedsbrødre (Blanck i Oversø, Clausen i Toftlund, Reimer i Hammelev) har skaffet sig flere Oplysninger.

A.s Opfattelse af Halvøens etnologiske Forhold svarer i alle Henseender til hans Samtids. I »Cimbrien« boede oprindeligt kun Jyder, Sachser, Vender og Friser, og af disse havde Sachserne hjemme i Landet op til Kolding. Først senere trængte Danerne ind. Bag denne Opfattelse ligger ingen danskfjendtlig Tendens, og hans Værk er paa intet Punkt præget af Uvillie mod det danske Folk. Politisk følte han sig derimod stærkt bundet til Hertugen, og hans udpræget gottorpske Sindelag gav sig f. Eks. til Kende i hans Omtale af Roskildefreden (1658), der gjorde Hertugdømmet til et »suverænt, frankt og frit Land«.

J. Møller: Cimbria Literata, I, 1744, S. 22—24. Kirkehist. Saml., 4. Rk., I, 1889, S. 34-

yUh h Cour (A D Jørgensen)—

Arnold, d. ca. 1124, Biskop af Roskilde. Han nævnes af Ælnoth som Knud (II.) den Helliges Kapellan og er vistnok identisk med den A., der staar som Vidne i Kong Knuds Gavebrev til Lunds Domkirke 1085. 1088 eller 1089 gjorde Kong Oluf (I.) ham til Bisp af Roskilde. Han fornyede Domkirkens maleriske Udsmykning og byggede en Stenmur omkring Kirken, men skildres i øvrigt i Roskildekrøniken som en svag Mand, lidet egnet til at styre. Da de sjællandske Bønder ført af Peder Bodilsen rejste Kravet om, at Præsterne skulde leve i Cølibat, kunde han ikke beherske Stormen og værne sine Præster mod Overlast, gammel og skrøbelig som han var. Han døde Aaret efter disse Uroligheder i Kong Niels' 21. Regeringsaar — antagelig 1124 — i Landflygtighed, hedder det i Roskilde Domkirkes Dødebog.

Hos Peder Olsen, Hamsfort og Bartholin indbyrdes samstemmende Notitser, hentede fra den nu tabte Dødebog fra Roskilde Domkirke. Necrologium Lundense ved L. Weibull, 1923, S. 73.

Jglfea Jørgensen—

Arnoldt, Hans Jacob, 1669—1758, Officer. F. 21. April 1669 paa Haugen i Spydeberg Sogn i Norge, d. 24. Dec. 1758 i Kristiania, begr. i Gjerpen K. Forældre: Kaptajn, senere Generalmajor Johan A. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 30. Nov. 1702 med sin Faders Stifdatter Karen de Tonsberg, d. 1734.

A. blev 1687 Fændrik ved Faderens Regiment og 1690 Løjtnant. N. A. var han med Gardebataillon en i engelsk Sold i Irland, 1693 Kaptajn i den Bataillon, »Dronningen«, der var i Flandern. 1702 fik han Majors Karakter i Livgarden til Fods og blev n. A. virkelig Major, 1707 Oberstløjtnant ved Fursmans berømte Landdragoner, der senere »forfremmedes« til Kyradsérregiment. N. A. vendte han tilbage til Dronningens Livregiment. I Slaget ved Helsingborg 1710 blev han saaret og fanget, men udveksledes og blev Chef for Riberske nationale Infanteriregiment, som han n. A. byttede med 2. Danske Geworbne. Efter Tønnings Erobring 1714 ledede han Sløjfningen af dens Værker. 1716 blev han Kommandør over Livgarden til Fods. 1717 udnævntes han til Generalmajor og Medlem af »Norske Kommission«, der blev tilforordnet Overkommandoen i Norge under Kampen med Karl XII. og som øvede betydelig Indflydelse saavel paa det økonomiske som det egentlig militære Omraade. En anonym Beretter (vistnok Amtmand Hans Nobel) karakteriserer 1718 overfor Oversekretær Gabel A.s Forhold med disse Ord: »Generalmajor A. er i Slægt med Alverden her [jfr. Faderens mange Giftermaal] og støtter ivrigt den intrigante Stiftamtmand de Tonsberg« — i dennes Kamp mod Vicestatholder Krag og den kommanderende General Liitzow. 1719 var A. Fører for det Korps, der fra Norge skulde føres ad Søvejen til Angreb paa Marstrand og Goteborg, men som paa Grund af Mødvind ikke naaede til Bestemmelsesstedet.

I de følgende Aar anvendtes A. i flere Kommissioner og var bl. a. ogsaa ekstraordinær Gesandt i Sverige 1722—24. 1728 blev han Kommandant i Rendsborg, 1733 Generalløjtnant og øverstbefalende over Infanteriet i Hertugdømmerne, 1736 kommanderende General i Norge og øverstbefalende over alle norske Fæstninger. Da J. L. Holstein 1738 søgte at faa Søndagseksercitsen ved Landmilitisen henlagt til en Hverdag, var A. en af hans ivrigste Modstandere. 1739 blev han General af Infanteriet og fik 1746 Rang foran titulære Gehejmeraader. 1749 udnævntes han til Feltmarskal, noget enestaaende for en ikke-fyrstelig, og havde Kongen som Gæst i sin Gaard i Kristiania. Han grundlagde den frie matematiske Skole i Kristiania og var dens Direktør fra 1750 til sin Død. 1752 fik han Rang med Gehejmeraader i Konseillet.

I Kbh. havde han sat Penge i Komædiehuset i Grønnegade, og senere overtog han baade dette og Privilegiet til Opførelse af Komædier, hvilket han stadig fik fornyet. — Hv. R. 1722. Bl. R. 1747. — Malerier paa Norsk Folkemuseum, paa Krigsskolen i Oslo o. a. St.

C. J. Anker: Biogr. data om norske generalspersoner, 1885, S. 34 f. Bidr. til den store nord. Krigs Hist., VII, 1922, S. 54, 249, 258, 259. J. L. Qyisling: Gjerpen, II, 1919, S. 2—9. *Rockstroh.*

Arnoldt, Johan, 1638—1709, Officer. F. 18. Jan. 1638 i Kursachsen, d. 5. Juni 1709 paa Børrestad i Gjerpen Sogn i Norge, begr. i Gjerpen K. Forældre: Landsdommer i Lindenau i Kursachsen Hans A. og Anna Leschely. Gift i^o 1668 paa Akershus med Anne Mogensdatter Stadsgaard. 2° 1677 med Sofie Amalie Gjedde, d. 1678, Datter af Berghauptmand Brostrup G. (1628—68) og Anna Sabina v. Gersdorff (d. senest 1663). 3° 14. Juni 1682 i Kbh. med Gertrud Iserberg, f. 3. Okt. 1656, d. 4. Juni 1687 paa Gimsø, D. af Købmand Herman I. (d. 1659) og Elisabeth Klingenberg (d. 1669). 4° 1692 med Anna Clausdatter, f. 5. Juni 1659 i Skien, d. 11. April 1713 paa Børrestad (gift i^o med Stig Andersen de Tonsberg, ca. 1646—90), D. af Laugmand i Skien Claus Andersen (d. 1681) og Anne Christensdatter.

Som ung deltog A. paa svensk Side i den polske Krig og var derpaa med paa Togtet mod Danmark, hvor han blev fanget i Slaget ved Nyborg 1659. Han gik derpaa i dansk Tjeneste og blev 1660 Løjtnant i Ulrik Frederik Gyldenløves geworbne Rytterregiment. 1666 vides han at have staaet ved et Frikompagni Ryttere i Kbh. N. A. blev han Kaptajn i Gyldenløves norske Dragonregiment, hvor han avancerede til Major (1673) og Oberstløjtnant (1675). Efter at han i Skaanske Krig havde udmærket sig ved Uddevalla, blev han Oberst og Chef for Akershus nationale Infanteriregiment 1677. N. A. var han med for Baahus og 1679 i Kampen ved Uddevalla. 1682 blev han Chef for Vesterlenske Regiment, 1693 Brigader og 1700 Generalmajor.

Ligprædiken i det Deichmanske Bibi. i Oslo. Personalh. Tidsskr., I, 1880, S. 229 ff. C. J. Anker: Biogr. data om norske generalspersoner, 1885, S. 35 f.

Rockstroh.

v. **Arnstedt, Ernst Leberecht**, 1706—91, Officer. F. 22. April 1706 paa Brumby ved Nordgermersleben, Preussen, d. 10. Maj 1791 i Grossenhain, Kursachsen, begr. sst. Forældre: Kgl. preuss. Landkommissær Philipp Christian v. A. til Brumby og Hornhausen (1665—1716) og Felicitas v. Veltheim (1672—1749). Gift i^o med

Grevinde Maria Barbara Finck v. Finckenstein, f. ca. 1710, d. 27. Okt. 1748, D. af Grev Ludwig Ernst F. v. F. (d. 1715) og Maria Helene F. v. F. (d. 1713, gift i^o med Achatius Ernst v. Kreytzen). 2° med Christiane Juliane Leisching, f. 9. Marts 1723 i Krimmitschau, d. 15. Juni 1798 i Lauenburg, D. af Sognepræst, Diakonus Christian Andreas L. (1683—1757) og Martha Maria Schmidt (1701—52).

Ifølge Saint-Germains Projekt til den danske Hærs Omdannelse — forelagt Kongen i Marts 1763 — skulde den preussiske »Økonomi« (Principper for Administration) anvendes i størst mulig Udstrækning. For at indføre denne indkaldtes A., der havde været Generalintendant i den preussiske Hær, i Marts 1764 og udnævntes til Generalløjtnant og i Sept. til Kommandør for Kronprinsens Regiment (ved Tronskiftet 1766: Kongens Regiment). April 1765 blev han Deputeret i General-Krigsdirektoriet, der var traadt i Stedet for Krigskancelliet og Generalkommissariatet, og da Saint-Germain kort efter Tronskiftet maatte træde tilbage, og Direktoratet ændredes til »Vort høje Krigsraad«, blev A. Medlem af dette. Kort efter Oprettelsen deltes Krigsraadet i to Kollegier: »Høje Krigsraad« for Kommandoen og »Landetats-Generalkommissariatet« for Administrationen. For dette sidste blev A. Præsident, og paa hans Forslag angaaende Fodfolkets Nyordning resolverede Kongen, at dette skulde tages til Rettesnor. I Foraaret 1767 fremsatte han sit betydningsfulde Forslag til billigere og fastere Økonomi i og Omdannelse af Hæren fra en hovedsagelig hvervet og af Udlændinge bestaaende til en hovedsagelig national udskreven Hær; men først syv Aar senere skulde denne Tanke blive til Virkelighed. A.s Forslag »knækkede Halsen paa ham«. En halv Snes Dage efter dets Fremkomst blev han afskediget — dog med en rundelig Pension paa 1220 Rdl. — Hv. R. 1766.

K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær, III, 1926.

Rockstroh.

Artlzen, norsk Slægt, der menes at være af samme Oprindelse som Slægterne Arneberg og Colbjørnsen. Den føres tilbage til Lensmand i Grue Arne Olsen (d. ca. 1690), hvis Søn Ole Arnesen Grinder eller Opsæt (d. 1733) var Fader til Lensmand i Grue Arne Olsen Grinder (ca. 1697—1748). Denne havde seks Børn, blandt hvilke Sønnen Krigsraad Ole Arnesen, der fra ca. 1760 skrev sig A.; han døde paa Fædrengaarden Grinder 1811, var en Tid Lensmand og havde i to Ægteskaber fem Døtre og seksten Sønner. Blandt disse var nedenn. Præst Ole A. (1761—1846)

og Oberstløjtnant Svend A. (1767—1843), der udmærkede sig under Krigen mod Sverige 1808, Statsraad Andreas A. (1777—1837) samt Engebret A. (1768—1823). Sidstnævnte havde bl. a. Sønnerne Overlærer i Aarhus Ole Christian Ludvig A. (1802—69) — der var Fader til nedenn. Vilhelm August A. (1842—93) — og Sognepræst Halvor A. i Ølsted (1804—50), hvis Søn. var Højstetretssagfører Ludvig A. (1844—1913).

Wilh. Lassen: Norske Stamtavler, I, 1868, S. 229—80.

Albert Fabritius.

Arntzen, Ole, 1761—1846, Præst. F. 18. Jan. 1761 paa Gaarden Grinder, Grue Sogn i Norge, d. 27. Sept. 1846 i Sønder Vissing. Forældre: Krigsraad Ole A. (1731—1811, gift 2° 1772 med Marthe Gjerdrum, 1747—97) og Karen Pedersdatter Vøjen (1733—69). Gift i° 7. Dec. 1787 i Kbh. (Frue) med Sophie Magdalene Jansen, f. 10. Aug. 1770 i Kbh., d. 26. April 1819, D. af Parykmager, siden Spisevært Michael J. (1741—1815) og Christine Marie Hansdatter (ca. 1736—1805). 2° 7. Dec. 1819 i Sønder Vissing med Ane Marie Andersdatter, døbt 1. Marts 1789 i Sønder Vissing, d. 14. Dec. 1851 sst., D. af Gaardejer i Sønder Vissing Anders Nielsen (ca. 1760—1823) og Maren Pedersdatter (1768—1849).

A. blev Student 1779 (privat dimitteret), cand. theol. 1783, Sognepræst paa Tunø 1787 og i Sønder Vissing og Vorladegaard 1795, hvor han blev til sin Død. Han var hverken nogen særdeles begavet eller videnskabelig dannet Mand; men han gjaldt for en god populær Taler og virkede især ivrig mod Drukkenskab. Han var ogsaa en dygtig Landmand, der navnlig arbejdede for at udbrede Kartoffelavlens, saa at han selv til sidst lagde 100 Tdr. om Aaret og uddelte mange Læggekartofler gratis. Ligeledes lærte han, skønt personlig en Hader af Tobak, Bønderne i Krigens Tid at dyrke denne Plante, og han anskaffede Vædre for at forbedre Faareracen og podede Frugttræer, af hvilke han bortskænkede over 2000. Ligeledes var han virksom for Vaccinationens Indførelse og havde 1825 vaccineret over 7000 Børn.

Fr. Barfod: Danmarks Gejstlighed, I, 1848, S. 198 f.

Bjørn Kornerup (L. Koch) .

Arntzen, Vilhelm August, 1842—93, nationaløkonomisk Forfatter. F. 13. April 1842 i Aarhus, d. 20. Marts 1893 paa St. Hans Hospital ved Roskilde, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Adjunkt, senere Overlærer ved Katedralskolen Ole Christian Ludvig A. (1802—69) og Vilhelmine Sophia Laub (1810—78). Gift 29. Okt. 1869 i Kbh.

(Johs.) med Camilla Augusta Bentzon, f. 18. Jan. 1838 i Kbh. (Garn.), d. 20. Maj 1922 sst., D. af cand. theol., senere Skoleinspektør Edvard William August B. (1802—69) og Ida Hedevig Arntzen (ca. 1807—79).

A. blev Student fra Aarhus 1862, statsvidenskabelig Kandidat 1869 og s. A. Lærer ved Kbh.s Navigations-skole og Kbh.s Kommuneskoler, hvor han virkede til sin Død. Denne Lærervirksomhed har givet Anledning til en mangesidig Produktion, der dels strejfer Nationaløkonomien («Haandbog for Søfarende og Skibsredere» 1870 og 1883, »Almindelig Handelsvidenskab« 1871 (2. Udg. 1885, 5. Udg. 1914) og »Handelskalender« 1876), dels vedrører andre Omraader («Verdenshistorie for Folkeskolen» sammen med H. Schwanenfliigel 1873, »Danske Digte til Brug i Skolen og Hjemmet« sammen med M. Matzen 1874). Flere af Stuart Mills Skrifter er derhos oversat af ham. Han var i Efteraaret 1872 blandt Stifterne af Nationaløkonomisk Forening og indtil 1875 Medlem af dens Bestyrelse samt Medudgiver af de første to Bind af »Nationaløkonomisk Tidsskrift« (1873). Ligesom han har udgivet flere af de ovennævnte Skrifter i Forening med andre, gælder dette ogsaa om hans Hovedarbejde i Nationaløkonomien, som han udarbejdede i Forening med cand. polit., senere Overtoldinspektør Kristian Ring («Nationaløkonomien. En Fremstilling af dens Grundforhold og Udviklingslove» 1875). Uden at dette Skrift i Udgangspunkt og Metode afveg fra de gængse Fremstillinger, fremhævede Forfatterne dog i væsentlig Grad Arbejderspørgsmaalets Betydning og fremdrog Samfundets social-etiske Sider, idet de hævdede, at Fordelingen af Udbyttet ikke var retfærdig, og A. havde ogsaa allerede tidligere i den nystiftede Nationaløkonomiske Forenings første Møder saavel som i dens Tidsskrift slaet til Lyd for Katedersocialismens Synspunkter i Modsætning til Manchesterskolens økonomiske Harmonilære. A. var en begavet og kundskabsrig Mand, men en noget tung Natur. Hans Indsats paa Nationaløkonomiens Omraade kan væsentlig samles i, at han for sin Tid bidrog til at udvide Kendskabet til Udlandets økonomiske Forfattere og frembrydende økonomiske Bevægelser.

Nationaløkonomisk Forenings Festskrift, 1897, S. 3, 7, 9, ia, 29.

H. Westergaard (P. Grønvold).*

Arrebo, Anders Christensen, 1587—1637, Præst, Digter. F. 2. Jan. 1587 i Ærøskøbing, d. 12. Marts 1637 i Vordingborg. Fader: Sognepræst Christen Andersen (d. 1606). Gift 1611 med Else Jørgensdatter, f. i Malmø, d. 1641 i Vordingborg.

Om A.s Barndom og første Ungdom vides intet, ej heller fra hvilken Skole og i hvilket Aar han dimitteredes til Universitetet. Allerede 1608 blev han Præst ved Slotsmenigheden i Kbh., og 1610 tog han Magistergraden. N. A. optraadte han som Digter med en Sejrssang over Christian IV.s Erobring af Kalmar, og 1612 skrev han et Sørgedigt i Anledning af Dronning Anna Cathrines Død; medens det første paa gammeldags Vis fortaber sig i bred Detailbeskrivelse, spores i det andet, trods al metrisk Usikkerhed, en lyrisk Evne, som røber en virkelig Digter. Maaske har disse Forherligelser af Kongehuset befæstet A. i dets Gunst og medvirket til hans hurtige Befordring: 1613 blev han Præst ved Slotsmenigheden i Frederiksborg, 1616 Sognepræst ved Nicolai Kirke i Kbh. og kaldedes i Marts 1618, kun 30 Aar gammel, paa Kongens Forslag til Biskop over Trondhjem Stift. Allerede Sommeren s. A. var han paa Visitats oppe i Finmarken og viste sig alle Vegne som en nidkær og myndig kirkelig Tilsynsmand, der stod paa sin Ret og ikke gik af Vejen for nogen. Dette i Forbindelse med hans skarpe, satiriske Tunge og noget affejende Væsen skaffede ham hurtigt Uvenner, og da han i muntert Lag uforbeholdent gav sig Livsglæden i Vold uden ved slige Lejligheder at skænke Bispestolens Værdighed en Tanke, benyttede Byfogden i Trondhjem Peder Lauridsen, mod hvem han ofte lod sit Vid spille, sig heraf til at komme ham til Livs.

I Aug. 1619 var der stort og lystigt Præstebryllup i Hevne. A. tog med Iver Del i »Jægerdansen«, en Slags Tagfatdans, i hvilken det var Skik, at Danseren, naar han indfangede sin Meddanserinde, tog hende i Favn og kyssede hende. Morgenen efter stod A. tidlig op, og mens begge Køn færdedes i det fælles Sovekammer, indlod han sig halvpaaklædt i Samtale med et Par Kvinder, der endnu laa til Sengs, satte sig paa Sengekanten og lagde den ene Fod op i Sengen, medens han støttede den anden paa Gulvet. Med Peder Lauridsen som Mellemand udbredte sig snart det Rygte, at Bispen ved Brylluppet paa Hevne var blevet truffet i Seng med en af de tilstedeværende Kvinder. A. tog foreløbigt intet Hensyn til Folkesnakken; han forøgede ubetænksomt sine Fjenders Tal med Tage Andersen Thott, der 1620 var blevet Lensmand over Trondhjem Len, og med hvem han straks kom i Kompetencestridigheder. I øvrigt fortsatte han ganske som før. 1621, først paa Aaret, var der atter Præstebryllup, denne Gang paa Stod i Indherred. A. dansede igen Jægerdansen, kastede Bispekjolen og trakterede selv Trommen, da han fandt, at Trommeslageren ikke gjorde det retteligen; ved Drikkelaget, som sluttede

det vellykkede Gilde, var han i Overgivenhed med til at drikke en katolsk Helgens Skaal. Ogsaa her føjede det sig saaledes, at Byfogden i sine underhaands Meddelelser til Offentligheden kunde faa anbragt en Fruentimmerhistorie af lignende Art som den fra Hevne.

Rygterne om A. var nu paa det Punkt, at de ikke længere kunde lades uansede. Han søgte at afæske Peder Lauridsen som deres Ophavsmand en Erklæring, men denne smuttede behændigt udenom. A. rejste da til Kbh., satte sine Foresatte, særlig Kansleren Christian Friis til Kragerup, ind i Sagen og spurgte, hvad han skulde gøre. De henviste ham til Rettens Vej, men afslog hans Bøn om at maatte faa Sagen paadømt af Lensmændene og Bisperne i Oslo og Bergen; Byretten i Trondhjem var det rette Forum. Men i denne var Tage Thott i sin Egenskab af Lensmand selvskreven Præsident, og Sagen kom derved fra første Færd (Nov. 1621) ind i det for A. uheldigste Spor. Lensmand og Byfoged spillede under Dække med hinanden; fra at være anklaget forvandlede Peder Lauridsen sig hurtigt uden Indsigelse fra Rettens Side til at optræde som Anklager, og A., der i enhver Henseende kunde føre fuldgyldigt Bevis for intet som helst uterligt at have foretaget sig hverken i Hevne eller paa Stod, stillede snart over for et indfiltret Væv af Prokuratorkneb; han mistede sin Selvbeherkelse, der ingen Sinde var hans stærke Side, og forlod forbitret Retssalen med uoverlagte Ord mod Lensmanden, hvad denne øjeblikkelig tog Vidne paa. Til endelig Undersøgelse og Dom indankedes Sagen for Herredagen i Bergen, der afholdtes i Juli 1622 under Christian IV.s personlige Forsæde, og her dømtes A. som den, der ved sin Adfærd, ogsaa over for Kvinder, havde tilsidesat Hensynet til sit biskoppelige Embedes Værdighed, til at have dette forbrudt; der tilstilledes ydermere Biskopperne Riget over hver fire Eksemplarer af Dommen med Paalæg om at kundgøre den for Stiftets Gejstlighed, ligesindede til Advarsel. Der kan næppe være Tvivl om, at det er Kongen, som har villet, at der skulde statueres et Eksempel. Men i Norge var det den almindelige Mening, at Dommen var uretfærdig, og A. mistede heller ikke sine Venner i Danmark.

Efter Dommen slog A. sig ned i Malmø. De Aar, han tilbragte her, var trods Understøttelse fra Familien ofte kummerfulde nok; den ham overgaaede Ydmygelse nagede ham dybt, og ved litterært Arbejde søgte han at faa Sindet i Ro. Allerede som Biskop i Trondhjem havde han syslet med en Oversættelse af Davids Salmer og 1620 udgivet en Prøve, som imidlertid ikke kendes mere. Han

tog nu Arbejdet op paa ny, og 1623 udkom, tilegnet Gejstligheden i Norge og forsynet med Ærevers bl. a. af Jesper Brochmand og Caspar Bartholin, »K[ong] Davids Psalter, sangvis udsat under hundrede og nogle Melodier og Toner«. Som ortodoks Teolog af Hans Poulsen Resens Skole var A. ingen Ynder af de Melodier til Davids Salmer, der skyldtes Franskmanden Claude Goudimel, og som, skønt af calvinsk Oprindelse, havde faaet Indpas ogsaa her hjemme ved Begyndelsen af det 17. Aarh.; i Modsætning hertil fremdrog han med Forkærlighed de ældre Melodier fra Hans Thomesens Salmebog og Niels Jespersens Gradual, idet han stræbte at vælge saadanne Toner, som passede til Salmernes indre Karakter. Musikalsk var Bogen saaledes en Tilbagevenden til Fortiden; for Tekstbehandlings Vedkommende tilhører den, modsat hans Ungdoms Lejlighedsdigtning, lige saa afgjort Fremtiden. At gøre Versene regelmæssige, saa at korresponderende Linier beholdt samme Antal Stavelser, et rigtigt Forhold mellem betonedede og ubetonede Stavelser iagttoges, og Trykket lagdes paa de rette Steder, var nu fra det Øjeblik, han satte Pennen paa Papiret, hans alvorlige Bestræbelse, og efter at et Kongebrev 1624 havde tildelt ham Privilegium paa en eventuelt kommende Udgave, tog han Arbejdet for sig igen, gik det omhyggeligt igennem for at fjerne Ufuldkommenheder, og det 2. Oplag af Psalteren, der udkom 1627, ledsaget af Melodierne, tør betragtes som det første større Værk paa Dansk, der som Helhed taget staar Maal med de Fordringer, Senrenæssancens Mænd overalt i Europa stillede til regelret Versbygning modsat det 16. Aarh.

A.s Oversættelse af Davids Salmer har muligt bidraget sit til, sammen med formaaende Velynderes (Kanslerens) Forestillinger, at mildne Kongen; i hvert Fald udgik der i Aug. 1625 et aabent Brev, ifølge hvilket den afsatte Biskop fik sin Forseelse eftergivet, og det tillodes ham igen at søge Kald, dog kun et Bondekald. Det er betegnende for A.s Karakter og Opfattelse af sig selv, at det første Kald, han endnu s. A. søgte, var Frue Kirke i Kbh. Dette fik han naturligvis ikke, og da Malmø Borgere ligeledes s. A. androg om at maatte faa ham til Sognepræst, afvistes de barsk af Kongen, der blot udvidede Tilladelsen til fremtidigt at maatte gælde ogsaa »en af de gemene Købstæder, hvor de ikke har for megen Lyst til Klammer«. 20. Jan. 1626 beskikkedes A. til Sognepræst i Vordingborg, og i denne*Stilling forblev han til sin Død. Ogsaa her viste han sig som en Mand, der i Embedets forskellige Tilskikkelser stod paa sin virkelige eller forment Ret; den Samling Prædikener fra denne Tid over Lidelseshistorien, som hans Søn 1670

udgav under Titlen »Torcular Christi« (o: Kristi Persekar), vidner tydeligt nok om, hvor stærkt hans Sind til Stadighed rugede over, hvad der var hændet ham i Trondhjem, og hvor svært det var ham at tænke paa det skete uden at komme i Sjælsoprør. Men Varetagelsen af de kirkelige Pligter var ikke det eneste, som lagde Beslag paa A.s Tid og Kræfter i denne sidste Periode af hans Liv; mere end nogen Sinde var hans Evner viet Poesien. Det var i Vordingborg, at han arbejdede paa sit digteriske Hovedværk, Sangen om Verdens Skabelse, »Hexaëmeron«, med hvilket Værk, skønt det først udkom 1661, mange Aar efter Forfatterens Død, den af Senrenæssancen skabte Kunststil for lange Tider tager sig Højhedsret over den danske Poesi.

Et af de Maal, Senrenæssancen overalt, hvor den paa sin Sejrs-gang over Europa kom hen, først og fremmest satte sig, var paa Modersmaalet at frembringe et Epos med kristeligt Indhold og udført i Lighed med Antikkens. Den franske Litteratur havde her i Du Bartas' »La Semaine« (1579) et Værk, der blev almindeligt beundret, og som oversattes i saa godt som alle europæiske Kultursprog; adskillige Steder lod man sig derfor i sin Stræben efter at erholde det store episke Digt nøjes med at omplante Du Bartas'. I Tyskland havde det 1617 stiftede Frugtbringende Selskab dets Oversættelse paa sit Program, og usandsynligt er det ikke, at dette var en medvirkende Aarsag til, at Kansleren Christian Friis til Kragerup, hvem Fædrelandets Ære og Anseelse altid laa varmt paa Sinde, har set sig om efter en Mand, der for Danmarks Vedkommende kunde tage Opgaven op og føre den frelst i Havn. Hans Valg faldt paa A., som han i sin Tid havde fattet Godhed for og aldrig helt sluppet af Syne, og som desuden i sin Behandling af Davidssalmerne havde lagt for Dagen, at han var sig Senrenæssancens metriske Principper bevidst. A. tog mod Kanslerens Tilbud og forsynedes af ham med de fornødne Hjælpemidler, deriblandt sikkert ogsaa den 1631 afsluttede tyske Oversættelse. Han fik Arbejdet, efterhaanden som han trængte ind i det, usigeligt kært trods dets mangehaande Vanskeligheder, og han sparede sig ingen Umage for, at det kunde fremtræde saa anseligt og prægtigt som muligt; at give en blot og bar Oversættelse var ingenlunde hans Hensigt.

Allerførst var hans Opmærksomhed henvendt paa Valget af et passende Versemaal. Du Bartas' Digt var affattet i franske Aleksandrinere, men A. var betænkt paa at skaffe sit Fædreland et Metrum, der kunde indtage en selvstændig Plads ved Siden af Italienernes ottave rime, Franskmændenes Aleksandrinere og Eng-

lændernes blank verse. Han lagde Heksametret, det staaende Versemaal i alle Antikkens store Heltedigte, til Grund, men gav det en særlig, moderne Udformning ved at tildele det Rim, ikke alene Slutningsrim, men ogsaa Rim midt inde i Verset. I Længden blev det ham dog for besværligt paa Sprogets daværende Trin af metrisk Ubearbejdethed at bevare dette selvdannede Metrum, og forbeholdende sig at genoptage det til Forherligelse af den syvende Dag, Herrens Hviledag efter Skabelsens Fuldendelse (som Døden dog hindrede ham i at faa skildret), gik han med Fortællingen om den anden Dags Skabelsesværk over til den mindre kunstfulde Aleksandriner. Til Gengæld har han ved Behandlingen af Indholdet helt igennem, fra den første Sang til den sidste, udvist en ikke ringe Selvstændighed. Over for Partier, som meget nøje slutter sig til Du Bartas' Tekst og blot er en Oversættelse eller Bearbejdelse af den, staar andre, i hvilke han forlader sit Forlæg og giver sig sin egen Digtning i Vold; det tjener ham til Ære, at disse ikke er blevet de ringeste i hans Værk. Lovprisningerne, hvormed hver Dags Gerning indledes, er som oftest aldeles originale, og det samme gælder i Ordets videste Forstand de i særlig Grad udførlige Afsnit, i hvilke han lader Danmarks og Norges ejendommelige Natur, deres Dyre- og Planteverden, Mineralrige, geografiske og hydrografiske Forhold indgaa i Stedet for Du Bartas' tilsvarende franske; for Norges Vedkommende, der her for første Gang gøres til Genstand for digterisk Behandling, har foruden Selvsyn Undalpræsten Peder Clausen Friis' forskellige Skrifter tjent ham til Kilde. I Beskrivelsernes kunstmæssige Stil træder han derimod overalt nøje i Forbilledets Spor, og dette var det ogsaa efter Tidens hele Opfattelse hans uafviselige Pligt at gøre. Man møder følgelig ogsaa hos ham den bestandige Paakaldelse af Musen i Overensstemmelse med de fælles antikke Læremestre, en vidtstrakt Anvendelse af den klassiske Mytologis Gudeapparat til Betegnelse af Naturmagter, et Væld af Hentydninger til græske Myter og lærde Reminiscenser fra Læsningen af romersk Oldlitteratur, endelig det brede, langsomt henskridende Foredrag med malende Tillægsord, kunstige Ord-sammenstillinger, dristige Sammenligninger, nydannede Udtryk og sære, vanskeligt forstaaelige Gloser — alt i Senrenæssancens Aand, men saare fjernt fra vor Tids.

I det 17. Aarhundredes danske Litteratur staar A. i samme Stilling og med en lignende Glans om sit Navn som Oehlenschläger i det 19.s. Begge indleder de nye Epoker, og begge hyldes de som Digterkonger af deres samtidige, ogsaa af dem, der saa anderledes paa Poesiens Maal og Midler. Smukt har for A.s Ved-

kommende Mænd som Hans Mikkelsen Ravn, Anders Bording og Tøger Reenberg givet deres Beundring Udtryk. Endnu 100 Aar efter hans Død erkender Holberg, at han er »en af de største Poeter, ja, den som allerførst har skrevet sirligen i dansk Poesi«. — Mindesmærke af Wiedewelt paa Jægerspris 1784. — Maleri i Vordingborg K. 1633 °§ i Trondhjems Domkirke.

H. F. Rørdam: Mester Anders Christensen Arrebos Levnet og Skrifter, I—II, 1857. C. Rosenberg: Nordboernes Aandsliv, III, 1885, S. 509—27. Francis Bull i Norsk biografisk Leksikon, I, 1923, S. 253—59. Carl S. Petersen: Den danske Litteratur fra Folkevandringsstiden indtil Holberg, 1929, S. 496—512 og den øvrige sst., S. 1036 anførte Litteratur. *Carl S. Petersen*

d'Arrest, Heinrich Louis (Ludwig), 1822—75, Astronom. F. 13. Aug. 1822 i Berlin (Trefoldighedskirken), d. 14. Juni 1875 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Sekretær i Statsgældskontoret, senere Rechnungsrat Louis Claude d'A. (Darreut) (1788—1860) og Sophie d'Espagne (ca. 1794—1838). Gift 4. Nov. 1851 i Leipzig (Thomaskirken) med Auguste Emilie Mobius, f. 19. Okt. 1822 i Leipzig, d. 25. Dec. 1897 i Kbh., D. af Professor i Astro-nomi August Ferdinand M. (1790—1868) og Dorothea Christiane Johanna Rothe (1790—1859). Separeret 1869.

Efter Skolegang i det franske Gymnasium i Berlin studerede A. 1842—46 Matematik og Astronomi ved Universitetet sst., og af særlig Interesse for det sidstnævnte Fag deltog han under Enckes Ledelse i Arbejderne paa Observatoriet, dels som Iagttager, dels som Beregner; 1845 knyttedes han til Observatoriet som 2. Assistent. 1844 fandt han en Komet (1844 U) i der ^{var set to} Dage tidligere af Mauvais i Paris, og Dec. s. A. opdagede han en ny Komet (1845 I), hvorfor han fik tildelt den af Kongen af Danmark indstiftede Kometmedaille. Endvidere udførte han en Mængde Baneberegninger over Kometer og især over Asteroiderne, for hvilke Astro-nomerne i denne Periode havde faaet fornyet Interesse. 1848 ansattes han under Professor Mobius som Observator ved det gamle Observatorium paa Pleissenburg i Leipzig, ved hvis Universitet han ogsaa virkede som Docent. Med mangelfulde instrumentale Midler udførte han her Observationer af Kometer og Asteroider og fortsatte sine Beregningsarbejder. Efter at Universitetet i Leipzig 1850 havde udnævnt ham til Dr. phil. h. c., udgav han n. A. sit Habilitationsskrift »Uber das System der kleinen Planeten zwischen Mars und Jupiter«, indeholdende Undersøgelser over den gensidige Beliggenhed af de da kendte tretten Asteroidebaner, og 1852 blev han ekstraordinær Professor, da han havde afslaaet en Kaldelse til Washington. Sammen med A. Ermann deltog han i

Udgivelsen af »Briefwechsel zwischen W. Olbers und F. W. Bessel« (1852) og leverede Anmærkninger til den tyske Udgave af F. Aragos samlede Værker. Et Værk af Laugier, der udkom 1853 og indeholdt Stedbestemmelser af 53 klarere Taagepletter, henledte hans Opmærksomhed paa et Omraade, han mente at kunne beherske med den Kikkert, han raadede over. 1855 og det følgende Aar frembragte han da ogsaa et særdeles dygtigt Arbejde »Resultate aus Beobachtungen der Nebelflecken und Sternhaufen, erste Reihe« (Abhandl. d. kgl. Sachs. Ges. d. Wiss. Mat.-phys. Classe, III, 1857, S. 293—378), hvori han gør Rede for Observationerne af over 200 Taagepletter, som ved gentagne Iagttagelser meget skarpt blev knyttet til Nabostjerner, saaledes at deres Positioner blev vel bestemte. Foruden disse Bestemmelser af Taagepletter fortsatte han sine Arbejder over Kometer og Planeter og opdagede 1851 og 1857 to nye Kometer, af hvilke den første, der har en Omløbstid paa 6,7 Aar, bærer hans Navn. 1856 tilbød man d'A. Stillingen som Direktør for Observatoriet i Kiev, men da der fra Danmark kom Opfordring til ham om at overtage Stillingen efter Olufsen som Professor i Astronomi ved Kbh.s Universitet, hvortil Astronomen P. A. Hansen i Gotha havde anbefalet ham, foretrak han denne Stilling og blev 1857 udnævnt til ordinær Professor i Astronomi og Direktør for Observatoriet. Allerede i Olufsens Tid havde Universitetet taget Bygningen af et nyt Observatorium under Overvejelse, og 1858 bevilgedes de fornødne Penge til Opførelsen af Bygningen og til Anskaffelsen af en n " Refraktor fra Merz og en Meridiankreds fra Pistor og Martins. I April 1861 toges Boligerne paa Observatoriet i Brug, Instrumenterne opstilledes i Sommerens Løb, og i Efteraaret begyndte de regelmæssige Observationer. Det nye Observatorium har d'A. beskrevet i »Instrumentum magnum aequatoreum in Specula Universitatis Hauniensis nuper erectum« (Univ. Festskr. 1861). Som naturligt var, fortsatte d'A. sine Stjerneaageobservationer, og disse blev bragt til en Afslutning 1867 ved Udgivelsen af »Siderum nebulosorum observationes Haunienses«, hvori han offentliggjorde nye Iagttagelser af et Par Tusinde Taagepletter, som var opdagede af William og John Herschel, hvortil han selv føjede et Par Hundrede nye. Efter dette Værks Udgivelse beskæftigede d'A. sig med at udarbejde en Monografi over Oriontaagen og senere med Spektralanalysens Anvendelse paa Fikstjernerne. Han skrev i denne Anledning nogle Afhandlinger i »Astron. Nachrichten« (se Generalreg. hertil 1866, 1875, 1891), af hvilke den sidste blev trykt i det Nummer, der bragte Underretningen om hans Død.

Foruden de ovennævnte Afhandlinger bør endnu nævnes »Teleskopiske Undersøgelser af Egnen omkring det Sted paa Himlen, hvor Tycho's nye Stjerne har vist sig 1572—74« (1864) og »Undersøgelser over de nebulose Stjerner i Henseende til deres spektralanalytiske Egenskaber« (1872). Endvidere skal anføres, at han 1862 opdagede Asteroiden Freja.

Afsærlige Udmærkelser fremhæves, at d'A. var Medlem af Videnskabernes Selskab i Kbh., Stockholm, St. Petersborg og Miinchen samt Associate of the Royal Astronomical Society i London, hvilket sidstnævnte Selskab 1875 hædrede ham med sin Guldmedaille.

Skønt d'A. af Fødsel var Tysker, interesserede han sig levende for dansk Sprog og Kultur; sine Forelæsninger holdt han paa Dansk, og de Værker, han udgav efter sin Ansættelse i Danmark, er skrevet enten paa Dansk eller Latin. — R. 1862. DM. 1874. — Maleri af L. Grundtvig paa Observatoriet (1894). Træsnit fra 1870 og af Pauli fra 1875.

C. Bruhns: Die Astronomen der Sternwarte auf der Pleissenburg in Leipzig, 1878, S. 1, 89—96. **III**. Tid. 27. **Juni 1875** [af P. S. V. Heegaard].

A. Schneider (Schjellerup).

Arup, Erik Ipsen, f. 1876, Historiker. F. 22. Nov. 1876 i Slangerup. Forældre: Læge Peter Michael Christian A. (1845—1915) og Malvina Christine Ipsen (f. 1852). Brodersøn af Johs. og William A. (s. d.). Gift 3. Marts 1908 i Kbh. (b. v.) med Klara Sanny Dahl, f. 23. Marts 1883 i Esbjerg, D. af Skibsbygmester og Entreprenør Kragh Frederik Theodor D. (1845—9[^]) °S Lovise Frederikke Schmidt (f. 1856).

A. blev Student 1894 fra Nørrebro's Latin- og Realskole. Han studerede fra Begyndelsen af Historie, oprindeligt kombineret med Teologi, og tog Hebraicum 1895, men opgav snart Teologien. I sit historiske Studium paavirkedes han især af Kr. Erslevs Øvelser i Kildekritik, og hans første større selvstændige Arbejde blev da ogsaa præget heraf, den med Universitetets Guldmedaille belønnede, endnu utrykte Afhandling »Hvilke ere Huitfeldts Kilder til Kongerne Christian I's og Hans' Regeringshistorie?« (1898). 1901 tog han Magisterkonferens i Historie. Lige siden 1895 havde han deltaget i Terminsarbejdet i Creditkassen for Landejendomme i Østifterne (hvis Historie i 25 Aar han skrev 1916), og herigennem og ved Samtaler med sin Farbroder Johs. A. kom han til den Erkendelse, at det praktiske Livs Foreteelser i større Omfang end før burde gøres til Genstand for historisk Forskning. Det laa derfor ogsaa nær, at han efter sin Eksamen søgte praktisk Arbejde;

han underviste og manuducerede, var 1903—04 ansat i Ritzaus Bureau og gjorde Forsøg paa at komme ind i Konsulatsvæsenet. Hans første Bidrag til »Historisk Tidsskrift« (7. Rk., II, 1899—1900) var en kildekritisk Undersøgelse, det næste (sst., IV, 1902—04) behandlede »Den finansielle Side af Erhvervelsen af Hertugdømmerne 1460—87«. Efter en Studierejse 1904—05 til London, Hamburg og Berlin skrev han Bogen »Studier i engelsk og tysk Handels Historie. En Undersøgelse af Kommissionshandelens Praksis og Teori i engelsk og tysk Handelsliv 1350—1850«, der 1907 skaffede ham den filosofiske Doktorgrad. 1906 var han Vikar i Rigsarkivet, gjorde 1908 en ny Rejse til Liibeck, Hamburg og London og blev s. A. konstitueret som Underarkivar i Udenrigsministeriet, fik Udnævnelse 1909, blev s. A. Arkivar. I denne Stilling, som han beklædte til 1914, gennemførte han en helt ny og stærkt tiltrængt Organisation af Arkivet. 1914 udnævntes han til Departementschef i Konsejlspræsidiets og fungerende Statsraadsekretær. Han havde allerede efter J. A. Fridericias Død 1912 søgt et historisk Professorat, og efter Kr. Erslevs Afgang 1915 overtog han 1916 hans Plads. Han har ved Universitetet bl. a. læst over Middelalderens Historie og holdt kildekritiske og metodiske Øvelser, der i høj Grad har fængslet de studerendes Interesse.

Baade før og efter sin Overtagelse af Professoratet tog A. Del i forskelligt organisatorisk Arbejde saavel inden for sin Videnskab som paa andre Omraader. Han var Medlem af Dansk Historisk Forenings Bestyrelse 1913—24, Sekretær 1917—24; i sidste Egenskab redigerede han 9. Rk., I—III Bd. af »Historisk Tidsskrift« og søgte at modernisere og udvide det. 1914—15 var han Medlem af Handelsstudentkommissionen og 1920—25 af Udvalget angaaende et Universitet i Jylland, en Sag, han har ofret betydelig Interesse. 1918 var han det radikale Partis Repræsentant i det dansk-islandske Forhandlingsudvalg i Reykjavik og er fra 1919 Medlem af Det dansk-islandske Nævn, fra 1920 af Bestyrelsen for den dansk-islandske Forbundsfond. Fra 1923 er han Efor paa Studentergaarden. 1928—29 var han Formand for Historisk Samfund.

Praktisk Gerning og Universitetsarbejde levnedes i en Række Aar efter Disputatsen ikke A. Tid til at frembringe større videnskabelige Værker. Han skrev en Del Anmeldelser i »Historisk Tidsskrift«, hvor han lagde for Dagen sin skarpe kritiske Sans og store Kombinationsevne; sammesteds fremkom hans Afhandling »Ledning og Ledingsskat« (1914) og hans »Kritiske Studier i nyere dansk Historie«, to Afhandlinger om J. H. E. Bernstorff, U. A. Holstein og A. G. Moltke (1919—23), der udviklede ham i en Polemik

med Aage Friis. Samme Resultat havde hans kritiske Studie i »Scandia« (1928): »David og Hall. Krisen i Danmarks Historie 1863«. 1924 udgav han en Pjece, »Grønland«, hvor han forfægtede Danmarks Synspunkter over for Norge. Sammen med L. Weibull forbereder han fra 1932 et Dansk Diplomatarium for Middelalderen, hvis 1. Række skal gaa til 1340.

Samtidig med at de nævnte Arbejder fremkom og planlagdes, var A. imidlertid optaget af et stort Værk, der, naar det engang er fuldendt, maa antages at blive hans Livs Hovedgerning. I Hagerups »Illustreret Konversationsleksikon« skrev han 1908 en Artikel om Danmarks Historie, hvor han gennemførte sit særlige Syn paa denne og gjorde den økonomiske Udvikling til den bestemmende Hovedlinie i Fremstillingen. Kort efter modtog han Forlagets Opfordring til at skrive en større Fremstilling af vor Historie, der bl. a. kunde afløse Allens Haandbog ved Universitetet. Det uhyre Arbejde tog længere Tid end beregnet; 1921 udkom den oprindelige Leksikonartikel i noget udvidet Form som »Rids af Danmarks Historie«, men først 1925 forelaa 1. Bd. af det store Værk, »Danmarks Historie«, og 1932 2. Bd. 1. Bd. spænder over de ældste Aarhundreder indtil 1282, 2. Bd. gaar til 1624, og der er derefter planlagt et 3. Bd. for Tiden til 1834 og et afsluttende 4. De to første Bind, der ved deres Fremkomst vakte stor Interesse og fra flere Sider stærk Kritik, viser klart A.s videnskabelige og stilistiske Evner, Blik for metodisk Kildekritik, stor Selvstændighed i Opfattelsen og Syn for store Linier. Bogen lider under den Svaghed, at det haandbogsmæssige er gaaet tabt ved Bredden og hele Fremstillingens Art, samtidig med at Manglen af Kildehenvisninger svækker dens Værdi i Videnskabsmandens Øjne. Den sidstnævnte Mangel var Basis for det meste af den Kritik, der fremkom fra videnskabelig Side. Naar A. fra den historisk interesserede Almenhed blev angrebet for saakaldet tendentiøs Fremstilling, beroede dette til Tider paa Misforstaaelse; i andre Tilfælde forelaa ubestridelig en livlig interesseret og polemisk Naturs Tilbøjelighed til at anlægge Nutidssynspunkter paa Fortiden. At dette er en ikke ualmindelig Svaghed hos Historikere, er ikke blevet regnet A. til gode. Det tør imidlertid anses for givet, at A.s Værk, om det fuldendes og øges med kritisk Apparat, i rigt Maal vil give Incitament og Stof til fortsat selvstændigt Studium af dansk Historie, og det store Arbejde vil, med sine Ufuldkommenheder, faa en solid Plads i vor historiske Litteratur. — Portrætteret paa Maleri af Aksel Jørgensen paa Studentergaarden (1929). Skitse hertil i Privateje.

Selvbiografi i Universitetets Progr. Nov. 1908.

Povl Engelstoft.

Arup, Jens Simon Johannes, 1844—1911, Veterinær. F. 21. Marts 1844 i Roskilde, d. 12. Okt. 1911 paa Rigshospitalet i Kbh., begr. i Sorø. Forældre: Typograf og Gaardejer, en Tid Ejer af Brændevinsbrænderi Niels Christian Jensen A. (1810—86) og Marie Kristine Reuter (1819—88). Gift i^o 12. Sept. 1879 i Aabenraa med Johanne Kirstine Cathrine Munk, f. 14. April 1856 i Aabenraa, d. 22. Febr. 1890 sst., D. af Urmager Jørgen Rasmus M. (1825—1913) og Kirstine Jørgensen (1835—1909). 2° 19. Okt. 1893 i Grimstad, Norge, med Mathilde Bolette Nyquist, f. 8. Sept. 1865 i Tinni, Telemarken, d. 15. Marts 1931 i Kbh., D. af Distriktslæge Nils August Nyquist (1837—1921) og Margrethe Sophie Augusta Hartmann (1846—1921).

A. blev Dyrslæge 1863 og var derefter en kort Tid Assistent ved Veterinærskolen. Han foretog som Dyrslæge Rejser med Moses Melchiors Muldyrskibe, der gik fra Sydamerika til de vestindiske Øer, praktiserede senere paa GL Viffertsholm i Aalborg Amt, i Skive og 1869—89 i Otting i Salling, hvor han 1879—89 var Næstformand og Formand for Salling Landboforening. 1889 bosatte han sig i Newcastle for efter den danske Regerings Opfordring at holde Øje med det eksporterede danske Slagtekvægs Sundhedstilstand samt for at fremskaffe Oplysninger om de Forhold, der kunde have Betydning for danske Eksportører. Da Englænderne først i 90'erne forbød Import af dansk Kvæg, forlod A. England og flyttede til Hamburg, ligeledes som Danmarks Veterinærkonsulent. Paa begge disse Pladser varetog han paa udmærket Maade de danske Interesser, ikke mindst paa sin vanskelige Post i Tyskland. Ved hyppige Rejser til norske Kødmarkeder bidrog han ligeledes til, at vor Handel paa Norge forløb tilfredsstillende. Sine Erfaringer paa dette specielle Konsulentomraade har A. offentliggjort i »Maanedsskrift for Dyrslæger« og »Tidsskrift for Landøkonomi«. Han var en retsindig og elskværdig Karakter med levende Interesse for sit Fag og sin Gerning. — R. 1898.

H. P. Hansen i Maanedsskr. f. Dyrsl., XXIII, 1911, S. 401—03. Tidsskr. f. Landøkonomi s. A., S. 705—08. „• p ••

Arup, William Ferdinand Theobald, f. 1854, Forretningsmand. F. 1. Juli 1854 i Kbh. (Trin.). Broder til Johannes A. (s. d.). Gift 21. Okt. 1892 i London med Henrikke Elise Christophersen, f. 10. Juni 1864 i Kbh. (Garn.), D. af Mekanikus, Smedemester Christopher Olaves Christophersen (1831—1928) og Caroline Henriette Koefoed (1829—88).

A. var 1870—77 ansat hos Oliemøller P. C. Olsen i Kbh., hvor-

paa han rejste til England og sammen med sin Broder Frederik A. 1877 etablerede en Forretning i London med dansk Kunstindustri, som han var Deltager i til 1894. Herefter rejste han til U.S.A. og arrangerede Afdelinger af dansk Kunstindustri paa forskellige Udstillinger der. Siden har han været Udstillingsarrangør i en Række europæiske og amerikanske Byer, hvor Kunstindustriudstillinger har været afholdt, bl. a. i Glasgow 1901, St. Louis 1904, London 1911, Gent 1913, San Francisco 1915, Rio de Janeiro 1922, Philadelphia 1926 og Rotterdam 1928. A. har igennem dette Arbejde, uden Statsstøtte og officielle Udstillingskomiteer, gjort en betydelig Indsats for Udbredelsen af Kendskab til og dermed ogsaa Salget af dansk Kunstindustri.

Jms Vestberg

Arvidsen, Bent, ca. 1500—83, Rektor og Kannik. F. ca. 1500 i Halland, d. 28. Okt. 1583 i Lund.

B. A. studerede 1528 i Louvain, og formodentlig har han erhvervet sig Magistergraden i Udlandet. Tidlig vandt han Ry for at være en fremragende Humanist, og han er overhovedet en af de første her hjemme, om hvem det vides, at de har besiddet dyberegaaende Kundskaber i det græske Sprog. Paa Reformationstiden var han Rektor ved Domskolen i Lund, og lokket af hans Anseelse som Humanist søgte Niels Hemmingsen til denne Skole, hvor han i tre Aar nød godt af A.s Undervisning i Græsk. Fra ca. 1531 var B. A. tillige Kannik i Lunds Domkapitel, og 1537 indkaldtes han som en af Repræsentanterne for dette til Forhandling om Kirkeordinansen. 1544 mødte han i Kbh. sammen med flere andre af Kapitlets katolsksindede Medlemmer til en Drøftelse af Divergenspunkterne mellem den gamle og nye Lære. Han hørte ikke til de mest genstridige og underskrev til sidst med de andre den forelagte lutherske Trosbekendelse. — Lyskander og Biskop Mogens Madsen roser B. A. i høje Toner for hans ualmindelige Lærdom, især i Græsk og Latin. Til Lunds Domkapitel skænkede han 1578 sin ypperlige Bogsamling (Bibliotheca Benedictina). I Universitetsbiblioteket i Lund findes endnu bevaret Rester heraf.

H. F. Rørdam: Monum. hist. Dan., 2. Rk., II, 1887, S. 232, 251, 276. J. E. Rietz: Skanska skolväsändets historia, 1848, S. 244 f. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, 1868, S. 196 f. Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., V, 1926, S. 121. Kirkehist. Saml., 5. Rk., VI, 1911—13, S. 158. O. Walde: Storhetstidens litterära krigsbyten, I, 1916, S. 224; II, 1920, S. 272.

Bjørn Kornerup (H. F. Rørdam).

Arvin, Georg Julius Jensen, f. 1880, Skolemand. F. 31. Maj 1880 i Ulbølle paa Fyn. Forældre: Førstelærer Henrik Jensen (1848—

1902) og Henriette Laurine Jensen (1850—89). Navneforandring 1905. Gift 6. Juli 1907 paa Frbg. (Mariendal) med Elisabeth Mathilde Johanne Bork (Navneforandring 1904), f. 9. Nov. 1882 paa Frbg., D. af Skoleinspektør Lars Petersen (1854—1930) o§ Marie Christine Olsen (1857—1904).

Efter Lærereksamen 1901 fra Skaarup og et Aars Virksomhed først ved Ærøskøbing Borgerskole, derefter ved Faaborg Realskole knyttedes A. 1902 til Frbg. Skolevæsen, hvor han 1918 blev Skoleinspektør ved Kommuneskolen paa la Coursvej, som han stadig er Bestyrer af. Han fortsatte imidlertid sin Uddannelse, tog Artium 1907 (Døckers Kursus), Skoleembedseksamen 1912 med Matematik og Fysik som Hovedfag og Sløjdlærereksamen 1914. 1908—18 var han Leder af et Kursus til Studentereksamen og er fra 1920 Lærer i Regnemetodik ved Statens Lærershøjskole. Faget Regning har hans særlige Interesse, og han har udarbejdet en Række Anskuelsesmidler til Brug ved Regneundervisningen; 1921 udgav han: »Vejledning i den grundlæggende Regneundervisning«. 1930—31 var han Medudgiver af Værket »Vore Børn«. Fra 1926 er han Censor i Praktik ved Skolelærereksamen. — A. har i de senere Aar haft en Række Tillidshverv. Han har saaledes været Formand for Skolebiblioteksforeningens Arbejdsudvalg 1918—27, for Pædagogisk Selskab 1922—25 og for Danmarks Overlærerforening 1918—27. I Foraaret 1929 valgtes han paa Socialdemokratiets Liste til Medlem af Frbg. Kommunalbestyrelse. 1928—31 var A. Formand for Landsforeningen »Den fri Skole«, der virker for større Frihed og Selvvirksomhed for Børnene i Skolen, og ved »Den fri Skole«s Verdenskongres i Helsingør 1929 var han den danske Leder. Med megen Idealitet har A. taget Del i denne Bevægelse, idet han dog mere har understreget Børnenes Selvvirksomhed end deres Frihed — Selvraadighed — i Skolen.

Chr. Bum.

Asbjørn, d. 1086, Jarl. A. var en Søn af Knud den Stores Søster Estrid og Ulf Jarl. Uagtet det danske Herredømme over England var ophørt ved Hardeknuds Død (1042), vedblev A. at opholde sig i dette Rige, indtil Kong Edvard Bekenderen forjog ham tillige med mange andre Danske. A. blev Jarl i Danmark, og da hans Broder Kong Svend tænkte paa at vinde England tilbage, som Vilhelm Erobreren nylig havde underlagt sig (1066), blev A. sat til Anfører for Togtet sammen med Svends Sønner Harald og Knud. Den vel udrustede Flaade søgte i Aug. 1069 først at angribe Dover, derefter Sandwich og Norwich, men overalt

uden Held; først da den i Sept. s. A. kom til Humber, vandt den fastere Fod ved stærk Tilslutning af den danske Befolkning i Yorkshire og Østangel. York erobrede, men da Kong Vilhelm nærmede sig med sit Rytteri, trak de Danske sig tilbage til Humberflodens brede Udløb, paa hvis nordlige og sydlige Side de afvekslende fandt Tilhold, naar Kongens Tropper nærmede sig. Vilhelm greb da til det voldsomme Middel at lægge Yorkshire og Northumberland fuldkommen øde, hvorved Ophold i disse Egne og Bistand fra Befolkningen gjordes umulige. Imidlertid havde Vilhelm indre Uroligheder at kæmpe med og fandt det nødvendigt at købe de Danske bort. A. tog mod hans Guld, men tingede sig Ret til at plyndre ved Kysten indtil Foraaret. Ved St. Hans Dags Tid 1070 vendte Flaaden hjem. Men Kong Svend var misfornøjet med Udfaldet og forviste A. Senere kom han tilbage, og ved Kongevalget efter Svend Estridsens Død understøttede han Harald Hen, der havde hans Datter til Ægte. Under Urolighederne paa Knud den Helliges Tid stod A. efter Knytlingasagas Beretning paa de misfornøjedes Side og deltog i Overfaldet paa Kongen i Odense 10. Juli 1086. Han døde s. A. ikke længe efter.

Den angelsachsiske Krønike. Knytlingasaga. E. A. Freeman: The hist. of the Norman conquest of England, II, 1868; IV, 1871 (se: Index vol. 1879). James H. Ramsay: The foundations of England, II, 1898, S. 68 ff. Danmarks Riges Historie, I, 1896—1904, S. 418, 444 f. 475. Det danske Folks Historie, 11, 1927, S. 23, 26. H. Olrik i Hist. Tidsskr., 6. Rk., IV, 1892—94, S. 255—60.

Johannes Steenstrup.

Ascanius, **Peder**, 1723—1803, Zoolog. F. 24. Maj 1723 i Aure, Norge, d. 4. Juni 1803 i Kbh. (Fred. ty.), begr. i Fred. ty. K.s Kapel. Forældre: Sognepræst Ments Pedersen A. (d. 1740, gift 2° 1735 med Birgithe Marie Ring, d. senest 1767, gift 2° med Kaptajn, senere Oberstløjtnant Joachim Frederik Ausig, ca. 1706—86) og Clara Marie Schjelderup (d. 1731). Ugift.

A. blev Student 1742 fra Trondhjem, fulgte derefter i Uppsala Linnés naturhistoriske Forelæsninger og foretog senere paa kongelig Bekostning en fleraarig Rejse til Mellem- og Sydeuropa. Aaret efter sin Hjemkomst blev han ansat som Professor i Zoologi og Mineralogi (1759) ved det kort forinden oprettede økonomisk-naturhistoriske Amfiteater paa Charlottenborg. Denne Institution staar som et typisk Udtryk for den Interesse, hvormed Datiden omfattede Naturvidenskaben, og navnlig for de, vistnok i Regelen ganske overdrevne Forventninger, man gjorde sig om ved Videnskabens Hjælp at forøge Landets Velstand gennem en rationel Udnyttelse af de naturlige Hjælpekilder. Dens Levetid blev dog kun

kort; allerede 1771 ophævedes den, og dens Samlinger overførtes til Universitetet. Paa Charlottenborg holdt A. for talrige Tilhørere Forelæsninger over Mineralogi og Kemi; derefter berejste han 1768—70 paa kongelig Foranstaltning Norges Kyster for at foretage faunistiske Undersøgelser og indsamle Materiale til Fortsættelsen af sit store Arbejde »Icones rerum naturalium«, hvoraf 1. Hæfte med ti Tavler allerede 1767 var udkommet med dansk, tysk eller fransk Tekst. 1772 udgav han 2. Hæfte, ligeledes med ti Tavler, der i Udførelse langt overgik de første, men Fortjenesten heraf tilkommer vistnok snarest den Kunstner, der fulgte ham paa Rejsen. Teksten, som kun frembyder meget ringe Interesse, udkom fra nu af kun paa Fransk. 3. Hæfte udkom 1775, 4. 1777. Hermed sluttede Værkets Udgivelse for A.s Vedkommende, og kun eet Hæfte blev senere (1805) udgivet af J. Rathke, da Vahl, til hvem A. havde overdraget Publikationen, døde forinden (1804). 1771 blev A. udnævnt til Assessor i Overbergamtet paa Kongsberg og 1776 til Berghauptmand i det Nordenfjældske. Denne Virksomhed synes dog ikke at have tiltalt ham synderlig, navnlig fordi den hindrede ham i at fortsætte sit Arbejde i Zoologiens Tjeneste. 1788 vendte han tilbage til Kbh. A. indtager ikke nogen høj Rang blandt Danmarks Zoologer; hans Bidrag til Litteraturen indskrænker sig til det omtalte Billedværk og nogle enkelte mindre Notitser, blandt hvilke kan nævnes hans Beretning om Sildetusten (Nye Saml. af Vid. Selsk. Skr., III, 1788, S. 419—22). — Maleri i Norske Videnskabernes Selskab, Trondhjem.

C. C. A. Gosch: Danmarks zool. Litt., II, 1, 1873, S. 317—27; III, 1878, S. 147—49. Hist. Medd. om Kbh., V, 1915—16, S. 188—99.

Jonas Collin (R. H. Stamm).*

Aschlund, John, 1826—72, Forfatter. F. 9. Dec. 1826 i Kbh. (Slotsk.), d. 16. April 1872 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Fuldmægtig, senere Sagfører Einar Severin A. (1792—1827) og Johanne Margrethe Nielsen (1797—1827). Gift 1° 12. Aug. 1854 i Store Hedinge med Eleonore Hedeveg Birch, f. 21. Sept. 1824 i Kbh. (Helligg.), d. 27. Febr. 1855 i Haderslev, D. af Auditør, senere Overauditør Carl Christian B. (1795—1865) 2° Marie Sophie Kyhl (1800—33). 2° 27. Dec. 1863 i Smidstrup med Thora Dagmar Ammundsen, f. 9. Nov. 1839 paa Barritskov, d. 11. Dec. 1872 paa Frbg., D. af Forpagter, senere Proprietær og Kammerraad Jørgen Vilhelm A. til Smidstrupgaard (1798—1870) og Antoinette Vilhelmine Willumsen (1804—63).

A. opdroges hos Provst D. S. Birch i Store Hedinge, blev Student

1844 fra Fr.borg, 1850 cand. theol. Fra 1854 var han Adjunkt ved Haderslev Latinskole, indtil Krigsforholdene 1864 tvang ham til at opgive denne Stilling, hvorefter han privat underviste i Kbh. Under forskellige Pseudonymer (bl. a. »Carl Sommer«, »Theodor«) og under eget Navn har han udgivet Noveller og Fortællinger fra Hverdagslivet, politiske, æstetiske og biografiske Afhandlinger, baade i Bogform og som Bidrag til Dagblade og Tidsskrifter, desuden flere Digtsamlinger (1849, 1852, 1856 og 1873), mest af kristelig Karakter.

Haderslev lærde Skoles Progr. 1854, S. 3 fi *Jfic. Bøgh (Oluf Friis*)*.

Aschlund, Richard, 1800—63, Søofficer. F. 2. Jan. 1800 i Nykøbing S., d. 4. Marts 1863 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Landinspektør, Kammerraad Arent A. (1758—1823) og Helene Cathrine Brøndsted (1770—1823). Gift 4. Juli 1833 i Helsingør med Johanne Vilhelmine Nielsen, f. 28. Juni 1805 i Hillerød, d. 22. Jan. 1881 i Kbh. (Holmens), D. af Stutmester, Justitsraad Frederik Carl Emil N. (s. d.) og Hustru.

A. blev Kadet 1813 og Sekondløjtnant 1822. Efter et Togt til Vestindien med Briggen »St. Croix« 1822—23 gik han uden for Nummer i fire Aar og sejlede til Koffardis. 1830 forfremmedes han til Premierløjtnant og traadte n. A. paa ny uden for Nummer for at gaa i Koffardifart i fire Aar. Efter 1840 at være blevet Kaptajnløjtnant var han atter i Koffardifart som Skibsfører til 1844. ^J845 ^o1^{ev} ⁿaⁿ Næstkommanderende paa Korvetten »Gaiathea« paa Jordomsejlingen indtil Nov. s. A., da han i Kalkutta blev Chef for det der købte Dampskib »Ganges«, senere for Skonnerten »Nancowry«, begge til Anvendelse paa Nicobarøerne til Opmaaling- og Kolonisationsarbejder. Efter at »Gaiathea« havde forladt Nicobarøerne 1846, konstitueredes A. som Chef for disse, indtil det danske Etablissement her blev hævet 1848, hvorefter han og den danske Del af Besætningen vendte tilbage til Danmark med Korvetten »Valkyrien«. 1849 var han Chef for Dampskibet »Hekla« og deltog i Kampen ved Eckernførde, s. A. Chef for Dampskibet »Holger Danske«. 1857 blev han afskediget af Marinens Tjeneste og samtidig udnævnt til Lodsinspektør ved Kbh.s Lodseri, i hvilken Stilling han virkede til sin Død. — R. 1843. DM. 1848.

Nyt Archiv for Søvæsenet, 2. Rk., VIII, 1853, ^{s-} 8a ^{ff-} '45 ^{ff-} (Nicobar-expeditionen og Dampskibet Ganges). [^] *Topsøe: Jemen* (Q *Lmkn*)

Åsfrid, Odinkars Datter, Gnupas Hustru, kendes alene gennem Indskrifterne paa de to Mindestene, som hun ved Midten af 10.

Aarh. rejste for sin Søn Kong Sigtryg i Nærheden af Slesvig By. Den ene Sten blev 1797 gravet frem ved Vedelspang, den anden fandtes 1887 i Grundvolden af en af Bastionerne paa Gottorp. — At dømme efter Faderens Navn var A. vistnok dansk, men hun var gift ind i en svensk Erobrerslægt. Runestenenes Gnupa maa nemlig identificeres med Ghnuba, Danernes Konge, som ifølge den sachsiske Historieskriver Widukind, der skrev ca. 970, blev betvunget af Henrik Fuglefænger — sandsynligvis 934. Han maa sikkert ogsaa identificeres med den Chnub, som Adam af Bremen med Svend (II.) Estridsen som Hjemmelsmand nævner som Søn og Efterfølger af Olaf, der kom fra Sverige og vandt det danske Rige med Vold og Vaaben. Andetsteds omtaler Adam med samme Hjemmelsmand Sigerich — aabenbart Runestenenes Sigtryg — som den, der fulgte efter Olaf, Sveernes Fyrste, og hans Sønner, men snart blev fortrængt fra Herredømmet. Hvad den litterære Overlevering giver dunkelt og fattigt, faar en mærkelig Bekræftelse derved, at Vedelspangstenen har svenske Runeformer og Sprogformer; Indskriften er hugget af en svensk Runerister.

L. Wimmer: De danske Runemindesmærker, I, 1893—1908, S. 48—72. Adam af Bremen, udg. af B. Schmeidler, 1917, S. 48, 53. Widukind, udg. af P. Kehr, 1904, S. 51. V. la Cour i Sønderjyllands Historie, I, 1931, S. 249—66, 512—15 (med Oversigt over den videnskabelige Diskussion).

Ellen Jørgensen.

Asger (el. Asker), se Asser.

Aslaksen, Kurt, 1564—1624, Professor. F. 28. Juni 1564 i Bergen, d. 7. Febr. 1624 i Kbh., begr. i Frue K. Forældre: Borger i Bergen Aslak Mogensen og Christine Jacobsdatter. Gift 1603 med Barbara Olufsdatter, f. ca. 1586, d. 12. Nov. 1628, D. af Raadmand, senere Borgmester i Kbh. Oluf Mortensen (d. 1606) og Maren Petersen.

I K. A.s unge Aar tog Biskoppen i Bergen, Dr. med. Jens Skjelderup, sig af ham, og paa dennes Foranledning kom han fjorten Aar gammel ned til Danmark i Haab om der at faa en grundigere Undervisning, end han kunde faa i sin Fødeby. 1578 blev han optaget i Malmø Skole, og fra denne afgik han 1584 til Universitetet. Kapitlet i Bergen understøttede ham under hans Studeringer. Da Regeringsraadet 1590 skrev til Professorerne om at tildele ham et af de fire kongelige Rejsestipendier, maa han have tildraget sig Opmærksomhed ved sin Flid og sine Evner. Imidlertid kom han først til at gennemgaa en Skole hos Tyge Brahe paa Hven, til hvis troeste og mest begavede Disciple han maa regnes. 1593 tog han Magistergraden, og kort efter rejste han udenlands, støttet

ved det ovennævnte Stipendium og som Mentor for to unge Adelsmænd. Han besøgte Rostock, Wittenberg, Herborn, Siegen, Heidelberg, Basel, Geneve, Paris, Orleans, Oxford, Cambridge, Edinburgh og St. Andrews. Rejsen varede omtrent seks Aar. Under sit Ophold i Udlandet udgav han 1597 et Skrift («De natura Coeli triplicis»), tilegnet Tyge Brahe, hvori han paa en ret mærkelig Maade søgte at forene Naturvidenskabens Resultater med Bibelens Lære. I filosofisk Henseende var han blevet paaavirket af Ramismen og i teologisk, særlig ved Opholdet ved flere reformerte Højskoler, af Kalvinismen. Navnlig stod han i Gæld til Prof. Johs. Piscator i Herborn. Dette forhindrede dog ikke, at han nogen Tid efter sin Hjemkomst blev ansat som Professor ved Kbh.s Universitet (1600), og han var den første Nordmand, der efter Reformationen opnaaede en saadan Stilling. Som det i hin Tid var sædvanligt, begyndte han som Professor pædagogicus med Forelæsninger over latinsk Sprog og Poesi; 1602 overtog han Professoratet i Græsk, ligesom han ogsaa et Aars Tid holdt Forelæsninger over Hebraisk for en fraværende Kollega og udgav en Grammatik i det sidstnævnte Sprog til Vejledning for Begyndere. Da Dr. Jørgen Dybvad 1607 var blevet afsat, beskikkedes K. A. til hans Efterfølger som Professor i Teologien, og s. A. tog han Doktorgraden. Men derved kom han paa en vanskelig Plads, der beredte ham ikke faa Ubehageligheder og Ydmygelser. Dette er dog ikke at forstaa saaledes, som om han ikke var Faget voksen. I visse Retninger var han endog fortrinlig skikket dertil, da han besad baade Lærdom og en Fremstillingsgave, der udmærkede sig ved ualmindelig Lethed og Anskuelighed. Men hans teologiske og kirkelige Holdning gør ikke det heldigste Indtryk, idet han fra at være halvvejs Calvinist, tvunget ved Omstændighedernes Magt og, som det synes, uden indre Drift, maatte svinge om til at blive streng Lutheraner. Sagen var, at han — en mild og ikke meget karakterstærk Mand — var stillet ved Siden af en saa bydende Personlighed som Dr. Hans Poulsen Resen, der havde sat det som sit Livs Opgave at hævde den lutherske Lære i sin Renhed. En særlig vanskelig Periode maatte han gennemleve i Aarene 1611—14. Der er ret stærke Tegn, der tyder paa, at han i det stille har søgt at modarbejde Resen og konspirere med hans Fjender, især med Præsten Oluf Kock. Han blev da ogsaa indstævnet for Kommissionsdomstolen i Kolding 1614 og maatte siden s. A. skriftlig gøre Rede for sit teologiske Standpunkt for Resen. I ethvert Sammenstød med denne maatte A. trække det korteste Straa. Da han imidlertid altid gjorde det paa den ydmygste og elskværdigste Maade, antydede

Villighed til at lade sig belære og altid søgte at finde det Synspunkt, fra hvilket Modstanderens Mening var antagelig, saa kom der ikke til at udgaa nogen saadan Forkastelsesdom over ham som over flere af hans tidligere Meningsfæller. Efter 1615 udviklede han desuden en Teologi, der særlig i kristologisk Henseende minder om Konkordieformlens. Blandt hans Skrifter, hvoraf de fleste er skrevet paa et elegant Latin, kan navnlig mærkes hans »Theologiske oc Historiske beskriffuelse Om den Reformerede Religion«, der udkom paa Latin og Dansk (1621 og 1622) og er et af de første Skrifter i vor Litteratur, der har sat sig som særligt Formaal at yde Bidrag til den danske Kirkes Historie.

H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Hist. 1537—1621, III, 1873—77, S. 585—99. Kirkehist. Saml., 4. Rk., I, 1889—91, S. 20 f. J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den Lærde, 1896, S. 190, 237. Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1028.

rr 1? n J /n- -v 1*1
H. b. Rørdam (Bjørn Kornerup*).

Asmund, d. ca. 1065. A. var en Søn af Svend Estridsens Broder Bjørn, der blev myrdet i England 1049, og opdroges ved Kong Svends Hof som hans Fostersøn. Skønt Kongen holdt meget af den mandige og begavede Yngling, maatte han dog fjerne ham fra Hoffet paa Grund af hans Voldsomhed. Han gav ham Forleninger, men disse benyttede A. kun til at skaffe sig stort Følge og Mandskab, som han underholdt ved at plyndre. Han blev nu fængslet, men saa Lejlighed til at flygte, samlede Skibe og røvede atter inden- og udenlands. De, som klagede, henvistes af Kongen til Høvdingen Hakon Iversen, hvem disse Egnes Forsvar var betroet. Hakon opfattede dette som et Vink og drog mod A., som han traf ved Sliens Munding. I Kampen entrede han A.s Skib og fældede ham (ca. 1065). Kong Svend var dog kun lidet tilfreds hermed, og Hakon fjernedes snart fra hans Tjeneste.

Snorre: Heimskringla, Harald Haardraades Saga, Kap. 49. P. A. Munch: Det norske Folks Hist., II, 1855, S. 287 f. Danmarks Riges Historie, I, 1896—

"

Johannes Steenstrup.

Asmund, August **Vilhelm**, 1866—1927, Kommunelæge. F. 19. Marts 1866 i Store Hedinge, d. 28. Juli 1927 i Fredensborg, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Lærer, senere i Grønholt ved Fredensborg Vilhelm Emil Jensen (1836—1904) og Henriette Nicoline Jensen (1824—1912, gift 1° med Lærer Jens Nielsen Steen, Arnøje, 1803—54). Navneforandring 1905. Gift 1. Dec. 1909 i Kbh. (Chr.) med Ellen Kathrine Møller, f. 7. Juni 1877 i Kbh. (Helligg.), D. af Møller Carl Christian Ludvig M. (1847—1917) og S. Ida Malvine Wolff (1844—1904).

A. blev Student 1885 fra Fr.borg, cand. med. 1892, var Reserve-læge ved St. Johannes Stiftelse 1896—1904 og i denne Periode en søgt Lærer for medicinstuderende i Stetoskopi og Operationslære, fra 1904 Kommunalæge i Kbh. 1908'—09 var han Medlem af Borgerrepræsentationen (radikal). Hans Lægegerning førte ham ind i et betydeligt uegennyttigt Arbejde blandt de socialt daarligt stillede Befolkningslag, særlig interesserede Omsorgen for Børnene ham. Han var 1905—17 Læge ved Marthahjemmets Poliklinik for Børn, Medlem af Kommissionen til Revision af Værgeraadsløven 1910—11 og af Børnehjælpsdagens Forretningsudvalg samt i en Aarrække Værgeraadmedlem i Kbh. Særlig blev hans Evner dog taget i Brug ved Børneplejestationerne i Kbh., idet han straks ved disses Aabning 1908 blev Læge ved dem og fortsatte hermed til sin Død. Stationernes Formaal er gennem Fremme af Diegivningen at modarbejde Børnedødeligheden, og det var A.s Fortjeneste, at det hurtigt lykkedes dem at komme i Forbindelse med et betydeligt Antal Mødre og gøre disse interesserede i Arbejdet. A.s Humør og Utrættelighed, hans Evne til paa een Gang at skabe Tillid og Respekt og hans indgaaende Kendskab til den ubemidlede Befolknings Kaar var her af stor Betydning, og naar Børneplejestationerne har udmærkede Resultater at opvise og har bidraget væsentlig til Formindskelse af Børnedødeligheden i Kbh., har A. en stor Del af Æren.

Th. Hauch-Fausbøll: Studenterne fra 1885, 1910, S. 10. Politiken 31. Juli 1927_

Oluf J. Skjerbek.

Astnundsen, Tyge, 1522—86, Biskop. F. 1522, formodentlig i Lund, affattige Forældre, d. 25. April 1586 sst., begr. i Domkirken. Gift med Marine Sørensdatter.

Efter at have fuldendt sin Skolegang og derpaa tilbragt nogen Tid ved Kbh.s Universitet drog T. A. i Maj 1544 til Wittenberg, hvor han ved Flid og Begavelse vandt Yndest hos Melanchton og Bugenhagen, der ved deres Anbefalinger 1545—46 skaffede ham Understøttelse fra Kong Christian III. Derefter forsvinder han i nogle Aar for os, indtil han 1554 træffes som Prædikant hos Hertug Frederik paa Malmøhus. 1555 blev han Magister, 1556 fik han et Kannikedømme i Lund, og 1558 opgav han Prædikantstillingen hos Hertugen, der anbefalede ham til Professorerne i Kbh., for at de skulde tænke paa ham med et Kald enten ved Universitetet eller i Kirken. 1559 blev han da ogsaa Professor pædagogicus, og efter et halvt Aars Forløb (Febr. 1560) kaldte Professorerne ham til Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kbh. og Provst i Sokkelund

Herred. I denne Stilling gjorde han sig meget afholdt, saa at han, da han allerede i Okt. 1560 valgtes til Biskop i Lund, af Universitetet kunde modtage det skønneste Vidnesbyrd baade om sin Gerning og sit Levned. Den Afskedsprædiken, han holdt i Frue Kirke, bevarede længe i Afskrift som et Mønster paa, hvordan en saadan »Aftakelse« skulde gøres. Nogen Tid efter sin Tiltrædelse af Bispeembedet modtog han et nyt hædrende Bevis paa sine tidligere Kollegers Agtelse, idet Niels Hemmingsen tilegnede ham sin berømte Pastoralteologi (1562) i Anledning af de Samtaler, de oftere havde haft om Kirkens Brøst og Tarv, især om Ønskeligheden af en strengere Kirketugt. Som Biskop viste T. A. sig da ogsaa som en praktisk Kirkemand af melanchtonisk Farve, nidkær for at højne Gejstlighedens Stilling baade med Hensyn til Lære og Liv. De talrige Synodalmonita, han har meddelt, vidner saavel om hans Iver for at faa afskaffet katolske Levn som om hans energiske Bestræbelser for at fremme Uniformiteten i Kirkeceremonierne, Katekismeundervisningen og Kirketugten. Med særligt Eftertryk indskærpede han Præsterne at holde sig til deres egne Sogne og ikke befatte sig med andre Menigheder, ligesom han ogsaa lagde megen Vægt paa Ordinationseden, som i sin ældste kendte Skikkelse foreligger i den Form, han har givet den (1564). Den indeholder paa een Gang en Læreforpligtelse og en almindelig Lydighedserklæring. — De sytten Aar, hvori T. A. forestod Lunde Stift, var i øvrigt en urolig og næppe synderlig glædelig Tid for ham, ikke blot fordi Syvaarskrigen haardt hjemsøgte Stiftet, men ogsaa fordi han selv baade med Adelige og Gejstlige havde forskellige Stridigheder, der ikke altid fik det bedste Udfald for ham. Særlig pinligt virkede det, at en løsagtig Præstekone 1572 beskyldte Biskoppen for at have staaet i Forhold til sig. T. A. blev vel frikendt af en Kommissionsdomstol, men denne opsigtvækkende Sag har formodentlig været medvirkende til, at han 1577 — træt af Bryderier og Krænkelser — nedlagde sit Bispeembede. Sine sidste Aar henlevede han som Kannik i Lund. Han synes at have ejet et ret betydeligt Bibliotek.

E. Vinding: Regia Academia Hauniensis, 1665, S. 108. Kirkehist. Saml., 2. Rk., IV, 1867—68, S. 326—58; 3. Rk., IV, 1882—84, S. 470—71. H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Hist. 1537—1621, II, 1869—72, S. 528—36; IV, 1868—74, S. 97. Synodalmonita i H. F. Rørdam: Monumenta hist. Dan., 2. Rk., II, 1887, S. 285 ff. O. Walde i Nord. tidskr. f. bok- och biblioteksvåsen, XIX, 1932, S. 60 f.

Rjom Kornerup.

Asmussen, Andreas Frederik, 1840—1914, Departementschef. F. 15. Nov. 1840 i Flensborg, d. 8. Aug. 1914 paa Frbg., begr. sst.

Forældre: Glarmester Johan Christian A. (1809—86, gift 2° 1848 med Henriette Christine Dorothea Meinholtz, f. 1814) og Anna Margaretha Walther (1813—45). Gift 3. Aug. 1875 i Skydebjerg med Agnese Jensine Jiirgensen, f. 27. Marts 1855 i Treja ved Husum, D. af Skovfoged Nicolai J. (1815—65) og Anna Marie Jensen (1819—63).

A. blev Student 1858 fra Flensborg, 1863 juridisk Kandidat, s. A. Volontør i Ministeriet for Slesvig indtil dettes Ophævelse (1865), arbejdede senere i Krigsministeriets Revision, var Sekretær ved den bornholmske Udmarkskommission og blev 1867 Assistent i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, hvor han 1877 blev Fuldmægtig, 1880 Kontorchef og Sekretær hos Ministeren og endelig 1888 Departementschef. Han tog sin Afsked 1912. Med sin store Arbejdskraft, støttet af en glimrende Hukommelse, trængte han med Lethed ind i sit Departements mangfoldige Sager fra højst uensartet Omraade, beherskende alle Detailler fra hele Skolevæsenet, Universitetet, Abnormanstalterne, Det kgl. Teater, Kunstsamlingerne m. m. Sin slesvigske Afstamning, der sporedes i hans Tale, glemte han aldrig. Han vandt alle ved sin meget aabne, fordomsfri og forstaaende Fremtræden, ligesom det altid var ham en Trang at hjælpe. Særlig Betydning har han haft for GL Bakkehus Aandssvageanstalt, i hvis Bestyrelse han var Formand fra 1888 til sin Død. Anstalten udvidedes paa hans Initiativ med Ebberødgaard ved Birkerød, hvor der opførtes et stort Bygningskompleks for Aandssvage. A. blev 1873 Translatør i Tysk. Han var 1869—78 Amanuensis hos Sjællands Biskop og senere Revisor ved den gejstlige Enkekasse. 1876—91 udgav han »Ny geistlig Stat« og 1889—1904 »Meddelelser angaaende de lærde Skoler«, 1905—13 »Meddelelser angaaende de højere Almenskoler«. Fra 1888 til sin Død var han Medlem af Bestyrelsen for Alm. dansk Vare- og Industrielotteri, 1908—14 Bestyrelsens Formand. — R. 1885. DM. 1889. K.² 1892. K.¹ 1905. S.K. 1912. — Maleri af C. Wentorf (1910), skal ophænges paa Ebberødgaard. Portræteret af Jul. Paulsen paa Gruppebilledet af Glyptoteks-Komiteen (Glyptoteket 1905).

Frantz Dahl i III. Tid. 1. Sept. 1912.

A. *Falk-Jensen*.

Asmussen, Volf Frederik, 1842—1919, Højesteretssagfører, Kommunalpolitiker. F. 30. Juli 1842 i Rygaarde, Sønderhald Herred, d. 9. April 1919 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Gaardejer Laurits Kjellerup A. (1806—47) og Dorthea Hald. Gift 28. April 1871 i Odense med Julie Laura Emilie Lagoni, f. 1. Sept.

1848 i Grønderup, Brahetrolleborg Sogn, d. 10. Maj 1907 paa Frbg. (Lukas), D. af Skolelærer Otto Frederik Christian L. (1806—66) og Edle Dorothea Holm (ca. 1813—82).

A. blev Student 1860 fra Randers, cand. jur. 1867, Overretssagfører 1870 og Højesteretssagfører 1875. Baade som juridisk Sjælesørger for et udstrakt Klientel og som Advokat i Skranken var han efter A. Klubiens Bortgang anerkendt som den danske Sagførerstands Førstemand. Hans Procedure var uden retorisk Prunk, men bar Vidne om en minutiøs Gennearbejden af Sagen, stor juridisk Vederhæftighed og et klart og sikkert Blik for Spørgsmaalets Kærne samtidig med et fuldstændigt Kendskab til alle Enkeltheder. En Række vigtige Retsager, f. Eks. Sognepræsterne Jul. Ifversens (1903) og N. P. Arboe Rasmussens (1916), knyttede sig til denne altid travlt beskæftigede Mands Navn. Hans fremskudte Stilling blandt hans Fagfæller markeredes bl. a. ved, at han 1890—1910 beklædte Formandskabet for Den danske Sagførerforenings Hovedbestyrelse. For kommunale og navnlig kirkelige Anliggender nærede han levende Interesse. 1881—99 havde han Sæde i Frbg. Kommunalbestyrelse, hvis udpræget konservative Formand han var 1891—96. Foruden en Del Bladartikler, navnlig om den mellemkommunale Beskatning, og nogle processuelle Smaa- bidrag til »Ugeskrift for Retsvæsen« har A. i det nævnte Tidsskrift 1883, foranlediget ved en til Højesteret indanket Hof- og Stadsretsdom, skrevet »Nogle Bemærkninger om de saakaldte Lavhævds- eller Ejendoms-Domme«, hvori den rette Forstaaelse af Bevillingerne til Ejendomsdoms Erhvervelse først er fremhævet. — R. 1888. DM. 1896. K.⁷ 1909.

Otto Liebe i Ugeskrift for Retsvæsen 1919, B., S. 113 f. Hans Koch: Til Minde om Højesteretssagfører F. A., 1919. K. i Politiken 10. April 1919. Frits Biilow i Berl. Tid. s. D.

„ . . , < . . ,
trantz Dahl.

Asmussen, Jacob, 1794—1850, Skolemand og historisk Forfatter. F. 30. April 1794 i Damholm, Havetoft Sogn i Angel, d. 22. Nov. 1850 i Segeberg, begr. sst. Forældre: Parcellist Claus A. og Eisabe Catharina Diedrichsen. Gift i^o 10. April 1825^x Altona med Louise Auguste Rowohl, f. 23. Maj 1800 i Altona, d. 16. Juli 1825 i Kiel, D. af Købmand Jens Johann Friedrich R. (1760—1830) og Ernestine Charlotte Gorpel (1775—1827). ^{2o} 16. Maj 1826 i Altona med Johanne Charlotte Henriette R., f. 26. Nov. 1803 i Altona, d. 6. Sept. 1849 i Segeberg, Søster til 1. Hustru.

A. blev som Dreng holdt til Bondegerning, var efter sin Konfirmation Medhjælper i en Almueskole og derpaa Huslærer i en

velhavende Familie i Flensborg. Ved dennes Hjælp kom han i Byens Latinskole og 1819 til Universitetet i Kiel. 1823 tog han teologisk Eksamen paa Gottorp og ansattes n. A. som Subrektor ved Latinskolen i Kiel. 1834 tog han den filosofiske Doktorgrad og optraadte som Privatdocent i Teologien. Ved denne Tid falder ogsaa hans videnskabelige Forfattervirksomhed. Han udgav paa Latin en Afhandling om Adam af Bremens Kilder og udsendte i Foraaret 1833 tillige med Professor Dr. A. L. J. Michelsen første Halvbind af et »Archiv fiir Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthumer Schleswig, Holstein, Lauenburg und der angrenzenden Lander und Stådte«; dette Tidsskrift blev Organ for det nyoprettede Selskab for Fædrelandets Historie (i Hertugdømmerne), hvis Sekretær A. en kort Tid var. Flere større Afhandlinger i Tidsskriftet hidrørte fra ham selv, især vedrørende Hertugdømmernes ældre Kirkehistorie, medens det lykkedes ham som Udgiver at samle en Række værdifulde Bidrag fra mange forskellige Sider. 1839 blev A. kaldet til Direktør for det nyoprettede Seminarium i Segeberg (tit. Professor), og fra nu af optraadte han som anset pædagogisk Forfatter, fra 1843 som Medudgiver af Fjerdingaarsskriftet »Schleswig-Holsteinisches Schulblatt« (V—XII). 1840 blev han Dr. theol. i Kiel, 1849 Repræsentant for Segeberg i den slesvig-holstenske Landsforsamling.

A. D. Jørgensen (Valdemar Ammundsen*).

Aspach, Sixtus, 1672—1739, Præst. F. 2. Dec. 1672 i Kbh., d. 3. Febr. 1739 i Aalborg, begr. i Frue K. sst. Forældre: den fra Rhinegnene indvandrede Kirurg Adam Daniel A. (1629—89) og Karen Mortensdatter å Moinichen (1636—1716). Gift i^o 18. Juli 1698 i Kbh. med Anna å Moinichen, d. 29. Nov. 1708, D. af Provst, Sognepræst i Nykirken i Bergens Stift, Mag. Jens å M. (1642—1712) og Magdalene Bredal (d. 1723). 2° 17. Sept. 1709 med Maren Pop, f. 11. Dec. 1691 i Aalborg, d. 25. Juni 1717 sst., D. af Handelsmand Laurids Jensen P. (d. 1695) og Birgitte de Hemmer (ca. 1664—1715). 3° 11. Jan. 1718 med Dorethe Maria Rose, f. 1. Sept. 1684 i Randers, d. 18. Dec. 1767 i Aalborg (gift i^o 1706 med Sognepræst i Tømmerby og Lild Jacob Urbansen Bruun, 1679—1708), D. af Ritmester Oluf R. (d. 1698) og Margrete Mogensdatter Willumsen.

S. A. dimitteredes fra Kbh.s Skole 1690, tog Attestats 1692 og var derefter en Tid Dekan paa Kommunitetet og Alumnus paa Borchs Kollegium. Forskellige Disputatser, især henhørende under Bibelfortolkning, foreligger fra hans Haand fra hans Ophold

ved Akademiet. 1696 tog han Magistergraden. Da den store thistedske Besættelsessag i disse Aar vakte et ualmindeligt Røre hele Landet over, affattede han formentlig foranlediget heraf en Disputats »de variis superstitionibus« (1697), som endnu har nogen Interesse i historisk Henseende. S. A. stiller sig heri skarpt afvisende over for Troen paa de magiske Midlers Virkekraft. Samme Dag som Højesteretsdommen afsagdes i den nævnte Besættelsessag, og Sognepræsten i Thisted, Mag. O. Bjørn fradømtes sit Embede (26. Febr. 1698), udnævntes S. A. til hans Efterfølger. Dette Embede beklædte han i syv Aar og var fra 1703 tillige Provst i Hundborg Herred. 1705 forflyttedes han til Aalborg som Sognepræst ved Vor Frue Kirke og tillige Stiftsprovst. 1714 blev han Konsistorial-assessor. I Aalborg forblev han til sin Død, men maatte i sine senere Aar oftere benytte Hjælpepræst. Da Aalborg Bispestol blev ledig 1735, og Provst Mumme i Aasted, skønt yngre, blev foretrukket til Biskop, tillagdes der S. A. Biskops Rang og Titel. At S. A. var blevet forbigaaet 1735 (ligesom han ogsaa blev det 1737), var ham en Kilde til bestandig Ærgrelse; thi — som Wille Høyberg siger om ham — »endskønt han af Staturen var kun en Zachæus, saa taalte han dog ikke gerne sin Ordens Overmand«. Samme Forfatter føjer dog til, at S. A. tillige var »en velstuderet, meget artig og behagelig Mand«. Foruden de anførte Disputatser har S. A. kun udgivet en (dansk) Ligprædiken over Elisabeth Westengaard (1729).

Kali 4⁰ 528. Saml. tiljydsck Hist. og Top., 3. Rk., VI, 1908—10, S. 303—08. H. F. Rørdam: Hist. Saml. og Studier, II, 1896, S. 283. Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1914, S. 194; VI, 1915, S. 232; 7. Rk., VI, 1921, S. 165; 8. Rk., VI, 1927, S. 91; 9. Rk., II, 1929, S. 169. Kirkehist. Saml., 4. Rk., II, 1891—93, S. 328 f. H. Ehrencron-Muller: Et Tidsbillede fra det 18. Aarh. Optegnelser af Wille Høyberg, 1900, S. 42 f. F. Ohrt: Danmarks Trylleformler, I, 1917,

34 ,

Bjørn Kornerup (A. Jantzen).

v. Aspern, Jacob Wilhelm, 1723—92, Bogsamler. F. 23. Juni 1723 i Kbh. (Petri), d. 4. Nov. 1792 i Altona, begr. sst. Forældre: Dr. med., senere kgl. Livmedicus Mathias Wilhelm v. A. (1685—1751, gift 1° med Sophie Elisabeth Hacqvart, d. 1721, 3° 1737 med Dorothea Magdalene Pippenbring(en), ca. 1698—1762) og Maria Licht (d. 1729). Gift 1° 17. Maj 1754 i Hamburg (Michaelis) med Forfatterinden Hedeveg Eleonora Hoppe, f. v. Wolf, f. 6. Dec. 1715, d. 25. Aug. 1766 i Altona (gift 1° 1731 med Løjtnant H., d. 1750). 2° 29. Dec. 1767 i Oldenburg med Ulrica Amalia Sophia Gramberg, f. Gries, døbt 26. Febr. 1740 i Oldenburg, d. 28. Jan. 1781 i Altona (gift i^o med Kancelliraad Johan Christoph Gramberg), D. af Kammerraad Peter Adolph Gries og Amalia

Sophia Stiedtencron (1709—44). 3° 21. Sept. 1781 i Oldenburg med Susanne Friederica Petronella Schneider, f. Gries, døbt 29. Marts 1741 i Oldenburg, d. 31. Marts 1800 (gift i^o med Amtsfoged i Elsfløth, Justitsraad Carl Christoph S., d. 1777), Søster til 2. Hustru.

A. blev Student 1740 (privat dimitteret), Sekretær i Danske Kancelli 1743, Assessor auscultans i Højesteret 1744 og udnævntes 1754 til Stadskæmner i Altona, hvor han levede Resten af sit Liv. Det, som bevarede hans Navn til Eftertiden, var hans Samlerinteresse, der dog ikke gav sig Afløb i noget Forfatterskab. Allerede som ung Kancellisekretær havde han en anselig Samling af Bøger og Manuskripter til Fædrelandets Historie, hvad der bevægede Langebek til at optage ham som Medstifter af Det kgl. Danske Selskab (1744), og ved sin Død efterlod han sig et rigt Bibliotek af dansk og slesvigholstensk Litteratur, tillige indeholdende en Haandskriftsamling paa over 850 Numre, der solgtes ved Auktion og saaledes spredtes. — Virkelig Kancelliraad 1755. Justitsraad 1767. Etatsraad 1769. Konferensraad 1781.

Personalh. Tidsskr., 2. RL, IV, 1889, S. 28. E. C. Werlauff: Det Kgl. Danske Selsk. for Fædrelandets Hist. og Sprog, 1847. Samme: Hist. Efterretn. om det store kgl. Bibliothek, 2. Udg., 1844.

p r ø / *Engelstj*

Asschenfeldt, Christoph Carl Julius, 1792—1856, Superintendent. F. 5. Marts 1792 i Kiel, d. 1. Sept. 1856 i Flensborg, begr. sst. Forældre: Købmand, kgl. Pakhusforvalter Gerhard Johan A. (1748—1811) og Anna Margaretha Hedevig Eckmann (1758—1813). Gift 21. Sept. 1819 i Schönberg med Maria Juliane Magdalene Schmidt, f. 22. Nov. 1791 i Probsteierhagen, d. 18. Nov. 1864 i Itzehoe, D. af Sognepræst, Dr. phil. Johann Georg S. (1763—1820) og Catharina Elisabeth Georgine v. Negelein (1760—1829).

Da Faderen tidlig døde, og der var tretten Børn, tog Konferensraad F. C. Jensen i Kbh. 1803 Carl A. til sig, og fire Aar tilbragte han nu i Hovedstaden i den derværende tysktalende højere Embedskreds. Fra denne Tid mindes han især to Barndomsvenner, den senere Konferensraad Kirstein og Holmens Provst, Dr. Balthasar Munter. Da Konferensraad Jensen imidlertid døde, maatte han atter tilbage til Kiel, hvor hans Moder satte ham i Handelslære 1807. Efter at han havde været ved Handelen i tre Aar, skete det, at Grevinde Rantzau til Seeburg (ved Kiel) opdagede hans Sorg over ikke at kunne studere, hvorefter hun tog sig af ham, holdt ham i Latinskolen i Kiel 1810—13 og, da han var blevet Student, hjalp ham til et Aars Ophold i Gottingen; siden

var han Huslærer for hendes Børn (1815—17), medens han samtidig studerede Teologi. Efter 1818* at have taget Kandidateksamen i Glickstadt blev han 1819 Præst i Windbergen i Ditmarsken. Derfra kaldtes han 1824 til Diaconus ved St. Nicolai Kirke i Flensborg, ved hvilken han 1829 blev Hovedpræst. Han hørte til den alvorlige Præstetype af Claus Harms' Art. Han udgav 1833—50 i Forening med Volquarts, Callisen og Lorentzen »Religionsblatt«, til hvilket han navnlig leverede mange religiøse Poesier; endvidere udgav han »Gedichte« (1820), »Feierklänge« (1823) og »Geistliches Saitenspiel« (1842), tilegnet Caroline Amalie; af hans talrige, ofte for højt klingende Salmer har enkelte (som »Aus irdischem Getummel«) fundet Optagelse i flere tyske Salmebøger, men ikke i de slesvigholstenske. 1852 udgav han »Bete und arbeite«, en Samling Bibelsprog, Vers m. m., der 1865 kom i 7. Oplag. 1854 skrev han Forord til Griins Oversættelse af Balslevs Lærebog. Medens alle A.s gamle Venner 1848—50 sluttede sig til Slesvigholstenerne, blev han saa godt som ene af den Kreds af Præster, han havde tilhørt, tro mod sin Konge. Han blev derfor 24. Marts 1850 af Regeringskommissærerne konstitueret som Provst i Flensborg Provsti og 8. April s. A. som Superintendent i den tysktalende Del af Slesvig, i hvilken Stilling, der var forenet med Præsteembedet, han forblev til 1854, da han ved Konstitutionens Ophævelse udnævntes til Overkonsistorialraad. Imidlertid var han 1853 udnævnt til Medlem af det teologiske Eksamenskollegium i Flensborg og s. A. til kongevalgt Medlem af den slesvigiske Stænderforsamling. — R. 1851. — Maleri i St. Nicolai Kirke i Flensborg. Litografi af L. v. M. 1835.

F. Barfod: Dansk Rigsdagskalender, 1856, S. 124. Allg. Deutsche Biogra-

75*

H. F. Rørdam (Valdemar Ammundsen*).

Asschenfeldt-Hansen, Carl Christoph Julius, f. 1856, Præst. F. 28. Juni 1856 i Bov ved Flensborg. Forældre: Sognepræst, Dr. phil. Peter Hansen (1817—1903) og Clara Georgine Charlotte Theodora Asschenfeldt (1820—77). Dattersøn af C. C. J. Asschenfeldt (s. d.). Navnebevilling 1906. Gift i^o 14. Dec. 1882 i Lundforlund med Emilie Christine Sørensen, f. 29. Maj 1859 i Lundforlund, d. 10. Juli 1890 i Sæby Købstad, D. af Skolelærer Rasmus Emil Kirkerup S. (1827—¹⁹¹⁰) og Louise Hedevig Hviid (1837—1916). 2° 1. Maj 1895 paa Frbg. (Class.) med Agnes Octavia Ingeborg Hedvig Sørensen, f. 20. April 1866 i Lundforlund, Søster til 1. Hustru.

A.-H. blev Student 1874 fra Viborg, cand. theol. 1879, var der-

efter Huslærer i Refsnæs, hvor han kom i nær Berøring med Indre Missions Venner, hvilket førte ham ind i en religiøs Krise og et Gennembrud, som blev bestemmende for hele hans Liv. Han var Kapellan i Halsted-Aunede 1880—82, Sognepræst i Sæby Købstad 1882—92, Rejsepræst for Indre Mission 1892—96 med Bolig paa Frbg., Sognepræst i Slemminge-Fjelde 1896—1904, i Nørre Nisum 1904—14, tillige Forstander for Seminariet sst. 1906—14 og for Højskolen 1909—11, Sognepræst i Gjern-Skannerup 1914—26; bor efter at have taget sin Afsked i Langaa. — A.-H. har overalt virket som udpræget Vækkelsesprædikant. I øvrigt har han været Bestyrelsesmedlem eller dog Medarbejder i talrige af Indre Missions Virksomheder, Formand for Sømandsmmissionen (1919—27), Medlem af Bestyrelsen for Det danske Missionselskab (1890—1916). Tillige har han udfoldet en meget omfattende Forfattervirksomhed, »Kirkehistoriske Smaaskrifter« (I—XXIX, 1885—92), »Kirkehistorie for Menigheden« (1907—08), »Fra Guldgruben«, Skriftfortolkning (I—VII, 1894—1905), en Række Opbyggelsesbøger, Husandagter (»Fra Dag til Dag«), Børnefortællingerne »For mine smaa Venner« (fra 1893). Han har redigeret og delvis selv udgivet en Række Blade (bl. a. »Missionsbudet«, 1888—1908; »Indre Missions Tidende«, 1919—28; »Annekset« fra 1917). Denne hans Virksomhed er næppe naaet synderlig uden for Indre Missions Kreds, men her har den været meget paaskønnet.

C. Asschenfeldt-Hansen: Naade over Naade, 1930. L. Blauenfeldt: Den indre Missions Historie, 1912. V. Beck: Erindringer fra mit Liv, 1900, S. 153.

Hans Koch.

v. Asseburg, Achatz Ferdinand, 1721—97, Diplomat. F. 20. Juli 1721 paa Riddergodset Meissdorf i Hertugdømmet Halberstadt, d. 13. Marts 1797 i Braunschweig, begr. i Meissdorf. Forældre: Preussisk Kammerherre og Riddergodsbesidder Johan Ludvig v. A. (1685—1732) og Anna Maria v. d. Schulenburg (1681—1738). Gift 8. Okt. 1777 P^{aa} Wolfsburg med Anna Maria v. d. Schulenburg, f. 1. Dec. 1757 paa Wolfsburg, d. 22. Marts 1820 paa Meissdorf, D. af Hofmarskal, senere preussisk Statsminister Grev Gebhard Werner v. d. S. (1722—88) og Sophie Charlotte v. Veltheim (1735—93)-

Efter at have fuldendt sine Studeringer i Jena traadte A. 1744 i hessen-kasselsk Tjeneste som Hofjunker. Han brugtes i nogle mindre diplomatiske Missioner og udnævntes 1746 til Legationsraad og Kammerjunker. 1749—50 ledsagede han Tronfølgeren Landgrev Frederik paa en Rejse til Paris, hvor han gjorde Bekendt-

skab med den danske Afsending Johan Hartvig Ernst Bernstorff, der kom til at sætte stor Pris paa ham. Efter sin Tilbagekomst til Hessen blev A. 1751 Kammerherre og Gehejmelegationsraad.

Da Bernstorff var blevet dansk Udenrigsminister, besluttede han at knytte A. til dansk Tjeneste. Gennem Feltmarskal Werner v. d. Schulenburg, en Broder til A.s Moder, lod han A. forstaa, at der sikkert vilde vente ham en smuk Fremtid, hvis han vilde gaa i dansk Tjeneste, og i Sommeren 1752 kom A. under Paaskud af Familieanliggender til Kbh. Da han ogsaa gjorde et godt Indtryk paa Kong Frederik V. og dennes altformaaende Yndling, Overhofmarskal A. G. Moltke, fik han i Slutningen af Aaret et officielt Tilbud om at træde i dansk Tjeneste med Titel af Kammerherre og en aarlig Løn af 2000 Rdl. Efter at have erhvervet sin Landsherre Kong Frederik II. af Preussens Tilladelse til at træde i dansk Tjeneste tog A. i Juli 1753 sin Afsked af hessen-kasselsk Tjeneste og rejste til Kbh., hvor han udnævntes til Kammerherre. 1754 udførte han en hemmelig Mission til Tyskland, paa hvilken han vandt Storfyrstinde Catharines Moder, Fyrstinden af Anhalt-Zerbst, for den gottorpske Mageskifteplan, og gik derpaa i Begyndelsen af 1755 som Gesandt til Stockholm. Her modarbejdede han, med stor Takt og uden at bryde med Dronning Louise Ulrikke, Hoffets Intriger mod Forfatningen (den Horn-Braheske Stempling), og 12. Juli 1756 afsluttede han, trods den svenske Udenrigsminister Hopkens Nag mod Danmark, l'union maritime paa de Betingelser, Bernstorff stillede. Den myndige franske Ambassadør Havrincourt vilde imidlertid ikke taale A. ved Siden af sig, og for ikke at forstyrre Forholdet til Frankrig maatte Bernstorff i April 1760 bringe det Offer at kalde A. tilbage.

De to følgende Aar tilbragte A. paa sine tyske Godser, men i Juli 1762 beordredes han til Berlin, hvor han, uden officiel Kvalitet, ved Hjælp af sit Venskab med den preussiske Udenrigsminister Finckenstein, skulde understøtte de danske befuldmægtigede, Caj Rantzau og Carl Juel, ved de Fredsforhandlinger med Rusland, der skulde aabnes under Frederik II.s Mægling. Peter III.s Afsættelse gjorde imidlertid disse Forhandlinger overflødige, og A. brugtes i de følgende to Aar i forskellige overordentlige Missioner til Hessen, Frankfurt og Wiirttemberg. Først 1765 kunde Bernstorff udføre sin længe nærede Tanke at sende A. til Petersborg, og de tre Aar, denne tilbragte i Rusland, blev Glanspunktet i hans diplomatiske Karriere. Med den ledende russiske Statsmand Grev Panin var han nøje forbunden fra den Tid, de var Kolleger i Stockholm, og han vandt snart Kejserindens højeste Tillid. Det skyldtes saaledes

i en ikke ringe Grad A., at det lykkedes Bernstorff at ordne alle Stridsspørgsmaal med Rusland og at lægge Grunden til den faste Alliance mellem de to Stater. 22. April 1767 undertegnedes den foreløbige Mageskiftetraktat, med Ruslands Understøttelse blev Ægteskabet mellem den svenske Kronprins Gustaf og Prinsesse Sophie Magdalene gennemført, og der tilvejebragtes fuldstændig Enighed med Hensyn til de svenske Forfatningsforhold. Da A.s Sundhed ikke taalte det russiske Klima og hans Hverv i Petersborg nu var tilendebragt, tilbagekaldtes han paa sin indstændige Begæring og forlod Rusland i Febr. 1768. 1766 havde A. paa Foranledning af Landgrev Carl af Hessen faaet Tilbud om den første Plads, der blev ledig i Konseillet, men han erklærede, at han vel kunde være Bernstorffs underordnede, men aldrig vilde vove at staa som hans Ligemand. Da senere den engelske Regering intrigerede mod Bernstorff og vilde sætte A. i hans Sted, meldte denne det straks til Bernstorff.

Efter sin Tilbagekomst fra Rusland opholdt A. sig paa sine Godser, indtil han 1769 paa ny sendtes til Stuttgart efter Begæring af de wurtembergske Stænder, og det lykkedes ham i Forbindelse med de andre Gesandter at tilvejebringe et Forlig mellem Hertugen og Stænderne. Imidlertid var Bernstorff blevet styrtet, og den nye Regering viste sit Sindelag mod A. ved at udnævne ham til den lidet vigtige Gesandtskabspost i Haag, der nærmest var en Retrætepost, og ved samtidig at inddrage den livsvarige Pension, som Kongen havde tilstaaet ham. Med Rette saa han heri et Vink om at begære sin Afsked, og i Nov. 1771 dimitteredes han fra alle sine Embeder og Værdigheder.

Da den danske Regering saaledes selv havde givet Afkald paa hans Tjeneste, tog han efter Bernstorffs Raad ikke længere i Betænkning at modtage de glimrende Tilbud, der gjordes ham af Catharina II. og Panin. Allerede da han 1768 forlod Rusland, havde Kejserinden med Bernstorffs Samtykke betroet ham det Hverv i Tyskland at finde en Brud for Storfyrsttronfølgeren. Efter at have løst denne vanskelige Opgave til Kejserindens Tilfredshed udnævntes han Dec. 1771 til kejserlig russisk Gehejmemaal og 1773 efter sit eget Ønske til russisk Gesandt i Regensburg med Tilladelse til kun at begive sig til sin Post, naar det behøvedes. I denne Stilling forblev han til sin Død, idet han stadig modtog de største Beviser paa Catharinas og Kejser Pouls Venskab og Paaskønnelse.

A. havde kun liden Ærgerrighed og var noget tilbøjelig til Magelighed, hans Helbred var svagt, og han synes at have manglet Initiativ. Det var derfor begrundet i rigtig Selverkendelse, naar

han afslog at indtræde i det danske Konseil, hvorimod han i høj Grad besad de Egenskaber, der udfordres hos en Gesandt, og med Rette ansaas han for en af Samtidens betydeligste Diplomater. I politisk Henseende sluttede han sig ganske til Bernstorff, og naar man fra forskellige Sider har beskyldt ham for at have været preussisk sindet, bestyrkes dette hverken ved hans Depecher eller ved Frederik II.s Korrespondance. Endnu urimeligere er den Paa-stand, at han skulde have været Bernstorffs hemmelige Uven, hvilket til fulde fremgaar af hans private Korrespondance med denne, af den Maade, paa hvilken han behandledes af Osten, og af den Anerkendelse, der ydedes ham af A. P. Bernstorff, da denne blev Udenrigsminister 1773. Ved sine to ældre Brødres Død uden Livsarvinger var A. blevet Hovedet for sin Familie og havde forenet Familiegodserne. — Gehejmerraad 1767. Gehejmekonferensraad 1768. — Hv. R. 1765. L'union parfaite 1766.

Denkwürdigkeiten des Freiherrn A. F. v. d. Asseburg, 1842. Nyt hist. Tidsskr., IV, 1852, S. 454—70. En Brevvexling mellem J. H. E. Bernstorff og Hertugen af Choiseul, 1871. P. Vedel: Den ældre Bernstorffs Ministerium, 1882. Bernstorffske Papirer, II, 1907, S. 16—26. Hist. Tidsskr., 9. Rk., I, :928, S. 198-9.1.

p VeM (L LamsmV—

Assens, Ovidius Sophus, 1832—1914, Præst. F. 14. Okt. 1832 i Ulfborg, d. 8. Juli 1914 paa St. Lucas Stiftelse, Kbh., begr. i Gentofte. Forældre: Provst Erhard Christian A. (1783—1838) og Karen Basse Gjørup (1794—1880). Gift 17. Maj 1861 i Aalborg med Cecilie Hansine Frederikke Gjørup, f. 29. Dec. 1838 i Viborg, d. 2. Dec. 1924 i Gentofte, D. af Exam. juris Christian G. til Vindum Overgaard (1796—1844) og Christiane Vilhelmine Holst (1805—60).

Efter Faderens Død flyttede Moderen til Kbh., A. blev Student fra det v. Westen'ske Institut 1848 og cand. theol. 1855. Han var derefter Manuduktør i Kbh., foretog 1857—58 med Stipendium en Rejse til Tyskland og Italien og var 1858—69 Lærer og Adjunkt ved Aalborg Katedralskole, hvor han navnlig underviste i Religion og Hebraisk. 1869 blev han Sognepræst i Nibe og Vokslev, 1875 i Rødby og Ringsebølle, hvor han n. A. tillige blev Provst for Fuglse Herred. 1897—99 var han konst. Biskop over Lolland-Falsters Stift og blev 1899 Stiftsprovst for samme, afgik 1904. Sammen med senere Provst J. Vahl (s. d.) udgav han 1860—64 »Almindelig Kirketidende«, 1863 udkom hans »Lærebog i den bibelske Historie til Brug for Mellemlklasserne og de høiere Klasser i de lærde Skoler og Realskolerne«, en Bog, der baade hvad Omfang

og Fremstilling angik, viste sig at svare til sin Bestemmelse og som udkom i 4. Oplag (1884). Ogsaa hans »Mindre Lærebog i den bibelske Historie« (1871) vandt megen Indgang (10. Opl. 1907).
- R. 1888. DM. 1898. K.« 1904. v. Schousboe (*Hans Koch**).

Asser, d. 1137, Ærkebiskop. D. 5. Maj 1137, begr. i Lunds Domkirke. Forældre: Svend Thrugutsøn (Thorgunnasøn) og Inge. A.s Fader og Farbroder hørte i Knud (II.) den Helliges Tid til Landets første Mænd; efter Knytlingasagas Beretning havde de været i Kongens Følge i Nørrejylland, da Oprøret udbrød, og havde kæmpet for Knud i Albani Kirke. — 1089 blev A. viet til Biskop med Sæde i Lund; han maa da have været mindst 30 Aar, hvis man i Danmark paa den Tid holdt sig til den af Kirken krævede Alder. I Kraft af Slægt og Embede og vel ogsaa i Kraft af personlige Egenskaber traadte han snart frem i første Række. Efter at Erik (I.) Ejegod var draget paa Pilgrimsrejse, forestod han sammen med Kongesønnen Harald Landets Styre, og da et Ærkebispedømme blev oprettet, valgtes Lund til Ærkesæde, og A. blev »alle Daners første Ærkebiskop«. Hele Norden var hans Omraade. I øvrigt ved vi meget lidt om denne Sags Forberedelse og Gennemførelse. Erik Ejegod har sagtens paa Rejsen til Italien baaret sit Ønske om et eget Ærkebispedømme frem for Paven; Paschalis II. gav sit Samtykke, men ingen Bulle eksisterer. Albericus, Kardinalpresbyter ved St. Petri ad vincula, skal som pavelig Legat have overbragt Palliet i 1104. Samme Albericus nævnes i det Brev, som Anselm, Ærkebiskop af Canterbury, ikke længe efter skrev til A. Brevet er ganske kort og ret dunkelt for os; det forudsætter en Skrivelse fra A., men næppe personligt Bekendtskab. Under alle Omstændigheder er dog alene den flygtige Forbindelse mellem A. og den fremragende Kirke-mand Anselm værd at lægge Mærke til. Om A.s Administration af det vidtstrakte Omraade, der var underlagt ham, vides saa godt som intet; alt samler sig om Lund, hvor han gennem Aarene skabte økonomisk Basis for Kirkebygning og Kirketjeneste og begyndte et Arbejde, der lader forstaa, at Ærkebispedømmets Oprettelse, Løsrivelsen fra Hamburg-Bremens Formynderskab gav Impuls til Selvhævdelse og Udfoldelse. Den Kirke, som Knud (II.) den Hellige havde rejst, blev ombygget og udvidet; Krypt, Kor og Tværskib stammer, som nyere arkæologiske Undersøgelser har godtgjort, fra A.s Tid. I arkitektonisk Henseende har de store Katedraler i Rhinegnene været Forbilleder, men den rige Ornamentik, der smykker Kirken, er lombardisk. Donatus nævnes i Domkirkens Mindebog som Bygmester, — Navnet fører os til Italien. 1123

kunde A. indvie Krypten og Hovedalteret i Krypten; 1126 og 1131 viede han Kryptens to andre Altre. Han kaldes i Mindebogen ligesom Knud den Hellige Kirkens Grundlægger.

Som Domkirkebygningen viser, at man i Lund i 12. Aarh.s første Halvdel søgte vidt omkring efter Læremestre og Forbilleder, saaledes ogsaa de Bøger, der er bevaret fra den Tid; Indhold eller Udsmykning peger snart mod England, snart mod Tyskland. Broderskabsforbindelser med fremmede Klostre bragte Tilskyndelse og Lære. Dette skal fremhæves ved Siden af den ofte citerede Beretning om en Sendefærd 1127 fra Biskop Otto af Bamberg til A., hvori Folk og Forhold i Skaane skildres som grumme langt tilbage i Civilisation og A. som en god og from Mand, men i Ydre ukultiveret som en Vender. Sendefærdens Leder, Præsten Ivan, følte sig hævet over Ærkebisp, hedder det. Af Beretningen fremgaar i øvrigt, at A. holdt Otto af Bambergs Folk hen med Snak og skikkede dem tilbage uden Afgørelse, men med den Besked, at han skulde tale med Landets Høvdinger om Sagen. Samme tunge, stædige Sindighed møder vi hos A. i en større Sag — Kampen for Ærkebispedømmet.

Oprettelsen af det nordiske Ærkebispedømme 1104 havde været i god Sammenhæng med den almindelige Tendens i den pavelige Politik paa den Tid og et Træk mod Ærkebiskoppen af Hamburg-Bremen, der havde stillet sig mod Centraliseringsbestræbelserne fra Rom og troligt fulgt Kejseren i den store Kirkestrid; men en Snes Aar senere ændredes Forholdene. Hamburg-Bremen fik i Adalbert en energisk Ærkebisp, der med alle Midler arbejdede paa at vinde det tabte tilbage og endelig 1133 opnaaede en Afgørelse i Sagen og en Række Buller, der forkyndte, at Lund Stift og alle de andre nordiske Stifter lagdes ind under Hamburg-Bremen paa ny. A. havde hidtil hverken ladet sig røre af Bud eller Brev; han havde ikke selv gæstet Rom eller sendt andre af Sted, kun biet sin Tid. Nu bar det imidlertid mod en Krise, idet Kong Niels var ved at træde i Afhængighedsforhold til Kejser Lothar, der havde støttet Hamburg-Bremens Krav i Rom; Kongesønnen Magnus hyldede Kejseren som Lensherre i Paasken 1134. Da kastede Ærkebiskop A. sig med Skaaningerne over paa Tronkræveren Erik (II.) Emunes Side — »i Rigets store Forvirring stillede han sig ikke som en Mur for Israels Hus, men alt som Vinden blæste, svajede han som et Siv«, siger den samtidige Roskildekrønike — Erik Emune sejrede ved Fotevig, hvor Magnus faldt 2. Pinsedag 1134; Kong Niels dræbtes i Slesvig, og Erik blev Konge. Han erkendte sin Gæld ved det store Gavebrev til Lund Domkirke 6. Jan. 1135. Vel om-

trent ved samme Tid drev den truende Fare fra Hamburg-Bremen og Rom over for denne Gang. Det synes, som A. ved sit politiske Omslag har vovet det yderste for at redde Ærkebispedømmet.

Han døde faa Aar efter. Hans Styre havde strakt sig over næsten halvthundrede Aar, og meget var i det Tidsrum grundlagt og begyndt, som skulde vokse videre uden Brud i Udviklingen under A.s Brodersøn og Efterfølger Ærkebiskop Eskil.

A. D. Jørgensen: De hamburgske Erkebispers Forsøg paa at generhverve Primatet over den nordiske Kirke, i hans Historiske Afhandlinger, I, 1898, S. 6 ff. L. Weibull: Den skånska kyrkans ålsta historia i Hist. tidskr. f. Skåneland, V, 1914—23, S. 134 ff. Otto Rydbeck: Lunds domkyrkas byggnadshistoria, 1923.
Ellen Jørgensen.

Asser Rig, d. sidst i 1140'erne, sjællandsk Høvding. Begr. i Sorø K. Fader: Skjalm Hvide (s. d.). Gift med Inge.

Da Kong Erik (I.) Ejegod 1102 rejste til det hellige Land, betroede han sin Søn Knud til den ansete Høvding Skjalm Hvide, og dennes Sønner voksede da op sammen med Knud Lavard, som hvis Hævner de optraadte, da han 1131 var blevet dræbt. A. synes ikke at have staaet foran i Kampen — Saxo nævner end ikke hans Navn; til Gengæld var det ham, der blev Fosterfader for Knuds Søn Valdemar. A.s Sædegaard var Fjenneslevlille ved Ringsted; man har ved Udgravninger fundet Rester af den. Fjenneslevlille Kirke af Kamp med Faksekalk og Kridtsten er fra det 12. Aarh.s Midte og maa være opført af A. som Gaardkirke, men Tvillingtaarnene af Mursten er fra Aarhundredets Slutning. Et Kalkmaleri fra den Tid forestillende en Mand, der løfter en Kirkemodel op mod Guds velsignende Haand, og en Kvinde, som rækker en Arming, er blevet afdækket i Kirken; det giver formodentlig Portrætter af A. og Inge. A.s Hustru fødte ham Sønnerne Esbern (den ældste) og Absalon og Datteren Ingefred. — Skjalmsønnerne havde længe haft i Sinde at grundlægge et Kloster, og da Toke paa sit Dødsleje gav sin halve Hovedlod til den paatænkte Stiftelse, skred de efterlevende Brødre Ebbe og A. til Værket. De valgte at bygge Klostret paa den A. tilhørende 0 Sorø. Benediktinere indkaldtes, og A. tog selv Munkedragt med sin Hustrus Tilladelse. Han havde skænket Klostret nævnte Sorø og dertil Dele af Haverup Ore og Landsbyen Heglinge i Pedersborg Sogn, en Vig af Tulsø og en anden god Fiskeplads. Han døde Trettendedagen efter Klosterkirkens Indvielse; Aaret kan ikke fastsættes, men falder sidst i 1140'erne.

Script, rer. Dan., IV, 1776, S. 465 ff. Hans Olrik: Absalon, I—II, 1908—09.

Ellen Jørgensen.

Asser, d. 1158 (efter andre 1157), Biskop i Roskilde. D. 18. April 1158 (eller 1157), begr. i Roskilde Domkirke. Hans Herkomst er ukendt; han var Munk i Eskilsø Kloster og blev Rigs Efterfølger som Biskop i Roskilde. Som saadan nævnes han 1145 i Ærkebiskop Eskils Brev til Lunds Domkirke. Om hans Styrelse af Stiftet vides intet, hvorimod Saxo har en ikke meget ærefuld Beretning om hans Færd under Korstoget til Venden 1147. Mens Størstedelen af Mandskabet var gaaet fra Borde for at angribe Staden Dobin, havde A. Kommandoen over Skibene, men tabte Besindelsen under et uventet Angreb, flygtede og søgte Skjul paa en Købmandsskude. — Ifølge Saxo var A.s Grav i Roskilde Domkirke umiddelbart ved Siden af Biskop Vilhelms. Ved Undersøgelser i nyere Tid har man i den vestlige Pillegrav paa Sydsiden i Koret fundet to Lig, af hvilke det ene menes at være A.s. Skelettet viser, at han har været en vældig høj Mand af svær og tung Bygning, med en lav og smal Pande, lille Hjernekasse og meget kraftige Kæbepartier. Paa det højre Laarben var et stort Bensaar, hvori der længe havde været Betændelse.

L. Weibull: *Necrologium Lundense*, 1923, S. 67. Samme i *Hist. tidskr. f. Skåneland*, V, 1917, S. 245 f. Fr. C. C. Hansen: *De ældste Kongegrave og Bispegrave i Roskilde Domkirke*, 1914, S. 24 ff. Samme: *Identifikation og Rekonstruktion af historiske Personers Udseende paa Grundlag af Skelettet*, i *Univ. Festskr. Nov. 1921*, S. 79—81. *Ellen Jørgensen.*

Asser, — 1175 —, Domprovst i Lund, Søn af Svend. Christiensen. A. var af Stormandslægt; Ærkebisperne Asser og Eskil, Biskop Svend af Viborg og Historieskriveren Svend Aggesen var hans nære Frænder; det er vel Farbroderen Ærkebiskop Eskil, der har beredt Vejen for ham til Lunds Domkapitel. Som Domprovst forekommer A. i nogle Breve i Tiden n71—74, men ikke i de følgende Aar, et Forhold, som kan være tilfældigt og bero paa, at Brevstoffet fra denne Periode er fattigt og spredt; men man bemærker dog, at der er visse Akter, i hvilke man med god Grund kunde vente at finde A. blandt andre af Domkirkens Mænd og Skaanes høje Gejstlige. Sandsynligt er det, at han ikke har været ved sin Kirke, og at Forklaringen maa hentes hos Saxo, der beretter, at A. længe var landflygtig, fordi det havde vist sig, at han havde været vidende om de Planer, som Magnus, Erik (III.) Lams Søn, sammen med Ærkebiskop Eskils Dattersønner og andre af A.s Frænder, deriblandt hans egen Broder, havde lagt mod Kong Valdemars Liv. Senere fortæller Saxo, at Kongen frygtede, at Eskil, da han 1177 nedlagde sit ærkebiskoppelige Embede, skulde sætte Valget af A. igennem. Fra andre Kilder vides intet om

Domprovstens Forhold paa dette Tidspunkt eller senere. Først i et Brev af 1194 forekommer en Domprovst ved St. Laurentii Kirke, men da er det Salomon, den Mand, hvis Navn følger efter A.s i Kannikelisten i Necrologium Lundense. A. skænkede Jordegods i Skaane og paa Sjælland til Kapitlet og mindedes i Domkirkens Dødebøger under 25. Marts.

Lunde Domkapitels Gavebøger ved C. Weeke, 1884—89, S. 70. L. Weibull: Necrologium Lundense, IQ23, S. 62.

7-... -,
Ellen Jørgensen.

Assersen, Jens, d. 1306, Biskop. D. 1. April 1306, begr. i Aarhus Domkirke. J. A. førte Bispestaven i Aarhus 1288—1306 med megen Kraft. Han fastsatte Bestemmelser for Uddannelsen af Stiftets Præster, udvirkede adskillige Kongebreve til Støtte for Domkirkens Privilegier og Ønsker, sørgede for, at der blev lagt Midler til Kirken, og gav selv af sit Jordegods; ved Testamente skænkede han nogle Sølvbægre til en Værdi af 140 Mark Penge. — J. A. nævnes meget tit blandt Kong Erik (VI.) Mændveds Raader; Kongen vurderede hans Troskab, og i de stormfulde Aar efter Drabet i Finderup har han ikke været uden Indflydelse. Da hans unge Frænde Niels Brok beskyldtes for at holde med Kongemorderne, talte han hans Sag og gik i Borgen for ham. Det hedder ogsaa, at han sammen med Bispen af Ribe og andre Frænder og Venner tilraadede Jens Grand, da han laa i Fængsel i Søborg, at søge Forlig med Kongen. 1299 bevidnede J. A. sammen med Bispen af Viborg Kong Eriks Appel til Rom efter den pavelige Legat Isarns Afgørelse af Jens Grands Sag. J. A.s Ligsten er Dækplade paa Alteret i Aarhus Domkirke.

Aarhus Domkirkes Kopibog, Script, rer. Dan., VI, 1786, S. 376 ff. Arrild Huitfeldt: Den anden Part Cronologiae, Continuats, oc Forfølge paa vore Danske Historier, 1601, S. 187.

-r^n 1
Ellen Jørgensen.

Assersen, Thomas, d. 1553, Legatstifter. D. 3. Aug. 1553 i Flensborg, begr. i Helligaandshusets K. (nu den danske Menigheds) sst. Han var Præst i Stenbjerg i Angel i ca. 50 Aar, indtil 1552—53; han oplevede altsaa og deltog i den lutherske Kirkereformation. I sit Testamente nævner han sin Moder som endnu levende i Vindeby (ved Eckernførde); det var saaledes maaske hans Hjemstavn. Efter at have nedlagt sit Embede købte han sig for 100 Mark lybsk ind i Helligaandshuset i Flensborg og døde her, før Aaret var omme. Hans Mindesten ses endnu i Væggen ved Alteret i den danske Kirke. Han efterlod sig for den Tid ikke ubetydelige Midler, samlede i den lange Embedstid; efter Fradrag

af en Række Gaver oprettedes der af dem et Legat paa 2700 Mark lybsk for teologiske studerende og andre trængende. Legatet er senere blevet forøget og sammensmeltet med andre.

O. H. Møller: Erneueres Andenken Ehrn Th. Attzersen, 1778. M. Dittmann i Skoleprogram for Flensborg Skole 1860, S. 28—31.

A. D. Jørgensen (*Valdemar Ammundsen**).

Astrup, Frederik, 1727—1817, Præst. F. 27. Okt. 1727 i Astrup ved Hobro, d. 21. Jan. 1817 i Viborg, begr. sst. Forældre: Degn i Astrup, Rostrup og St. Arden Andreas A. (1696—1740) og Inger Pedersdatter Ryhave ell. Elkjær. Gift 1° 21. Febr. 1759 i Viborg med Margrethe Ottilia Sadolin, døbt 11. Sept. 1733 sst., d. 30. Nov. 1775 sst., D. af Sognekapellan i Viborg, senere Sognepræst i Strandby, Bjørnsholm og Malle, Provst Hans Christian Olsen S. (1703—56) og Eleonora Marie Hildebrandt (d. 1772). 2° 21. Juli 1778 i Øsløs med Sophie Elisabeth Praém, f. 31. Jan. 1757 sst., d. 30. Juli 1844 i Kbh. (Helligg.), D. af Sognepræst i Øsløs, Vesløs og Arup Cay Thomsen P. (1724—91) og Dorothea Cathrine Olesdatter Obel (1726—64).

A. blev undervist i Hjemmet af sin Fader, blev efter dennes Død sat i Viborg Latinskole og dimitteredes 1746 derfra. 1749 tog han Attestats og kom snart derefter tilbage til Jylland som Huslærer. 1754 blev han Præst ved Viborg Tugthus, 1759 Sognepræst ved Viborg Graabrødre Kirke med Asmild og Tapdrup Sogne, 1774 ved Sortebrødre Kirke sst. og 1781 ved Domkirken samt Stiftsprovst. Efter 58 Aars Præstevirksomhed i samme By fik han sin Afsked 1812 med Titel af Biskop. Hans litterære Virksomhed indskrænkede sig til nogle Prædikener og en omskrivende Forklaring af Luthers Katekisme (1779), hvilken staar Kirkelæren nærmere end mange lignende samtidige Arbejder. Hans »store Meriter og Fortjenester« fremhæves.

Saml. t. jydske Hist. og Topogr., IV, 1872—73, S. 346 f.

S. Nygård (*A. Jantzen*).

Astrup, Mette Marie, 1760—1834, Skuespillerinde. F. 25. April 1760 i Kbh. (Nic), d. 16. Febr. 1834 sst., begr. sst. (Garn.). Forældre: Portner (kgl. Schweizer) ved Komediehuset Sven Andersen A. (ca. 1708—92) og Dorthe Maria Nielsdatter (ca. 1725—1809). Ugift.

A. var et »Teaterbarn«. Født paa Komediehuset, hvor hun i mange Aar havde Fribolig, baaret over Daaben af Scenekunstnere

og selv Skuespillerinde i 50 Aar, fra hun 2. Juni 1773 (paa Hofteatret) debuterede som Leonora i »Den Stundesløse«, til hun 31. Maj 1823 optraadte sidste Gang som Grevinde Orsina i »Emilie Galotti«. Hendes Skikkelse var statuarisk, og Ansigtets kraftige Linier og majestætiske Ro svarede dertil, men Øjnenes Udtryk vidnede ikke om aandeligt Liv. Hun var en typisk Sceneheltinde fra det 18. Aarh. Af sin Lærerinde, Skuespillerinden E. C. A. Bøttger (Madame Rose) var hun indpodet med den franske Tragediestils Stivhed og Unatur i Replikbehandlingen, det »uægte Ædle«, som P. Rosenstand-Goiske skrev, og hun evnede ikke at forny sit Spil (Titelrollerne i »Zarine« af J. N. Brun; »Johanna Montfaucon« af Kotzebue; »Idda« af Falsen). Naar hun trods Oehenschlägers Digtning's Indflydelse alligevel bevarede en fremragende Stilling i Beg. af det 19. Aarh., skyldtes det, vidner Rahbek, dels hendes »legemlige Veltalenhed«, den, hun yderligere smykkede med Toilettepragt, dels hendes intime Forhold til Teatrets Chef, Kammerherre A. W. Hauch, som endog var Eksekutor i hendes Bo. Foruden de tragiske Heltinder havde A. et Repertoire af overlegne, intrigante eller spydige Verdensdamer og kølige Kokotter (Amalia i Ifflands »Gamle og nye Sæder«; Fru Møenstrup i »Dyveke«), som hun med sit skarpe Organ udførte til Samtidens Tilfredshed, men det menneskelige Indhold i hendes Spil stod dog ikke Maal med det, som var Kærnen i hendes Samtidiges, i Caroline Walters, Madame Preislers og Madame Rosings Kunst. — Maleri af Hans Hansen paa Fr.borg 1813 og af ukendt Kunstner i Det kgl. Teater. Stik af Lips efter C. Hornemans Tegning.

P. Rosenstand-Goiske: Krit. Efterretninger. Udg. af C. Molbech, 1839, S. 82 f., 99 f. Aug. Bournonville: Mit Theaterliv, III, 3, 1878, S. 232—34. Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere, I, 1911.

Robert Neiiendam.

Attrup, Carl August, 1848—92, Orgelspiller og Komponist. F. 4. Marts 1848 i Kbh. (Trin.), d. 5. Okt. 1892 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Værtshusholder Lars Jensen A. (1777—1850, gift i^o med Bodil Marie Jørgensen, ca. 1773—1841) og Jensine Nielsine Aagaard (ca. 1815—87, gift 2° 1852 med Værtshusholder Christopher Sørensen, 1821—73). Gift 11. Nov. 1871 i Kbh. (Fred. ty.) med Agnes Christiane Henriette Wunderlich, f. 22. Juni 1849 i Kbh. (Helligg.), d. 6. Sept. 1904 sst., D. af Malermester, senere Fotograf Jacob Emilius W. (1809—70) og Christiane Frandsine Johanne Frederikke Erichsen (ca. 1813—tidligst 1870).

A. blev Elev paa Musikkonservatoriet 1867, var en habil Klaver-

spiller og Cellist, men lagde sig særlig efter Orgel og Musikteori under Gades og Hartmanns Vejledning. Straks efter sin Uddannelse var han en Tid lang Lærer i Orgelspil ved Konservatoriet (1869—83). Han ansattes 1871 som Organist ved Frederiks tyske Kirke, forflyttedes herfra 1874 til Vor Frelzers Kirke, hvor han 1880 tillige blev Kantor; 1874 desuden Lærer i Orgel og Musikteori ved Blindeinstituttet og s. A. Lærer ved de ministerielle Feriekursus. Han var en dygtig Orgelspiller, kendt ved talrige Orgelkoncerter Landet over og desuden i Nordslesvig og i Sverige. Som Komponist optraadte han med Kantater, en Koncertouverture, flere Hæfter Sange, men Størstedelen af hans Værker er for Orgel: Koncertvariationer (over »Gott erhalte Franz den Kaiser«), Sørgemarch, Festmusik med Blæseinstrumenter. Særlig udbredte blev hans mindre Orgelpræludier (Op. 9, 10, 15, 19) og hans Orgelskoler: »Studier for Orgel« (1879) og »Kortfattet Orgelskole«, der kom i en Mængde Oplag. Meget benyttet var ogsaa hans »Modulationer i Form af korte Præludier for Orgel«. A.s mange Præludiekompositioner er dels frie, dels skrevet over kendte Salmemelodier; de ældre af dem viser ved deres sikre og smagfulde Sættemaade den gode og gedigne Undervisning, A. har faaet paa Kompositionens Felt; i de senere (navnlig Op. 19) har A. forladt den (romantiske) bundne Kirkestil til Fordel for en friere, mere klavermæssig Stil, i hvilken en romanceagtig Tone desuden gør sig gældende. Samtlige Kompositioner viser en ikke synderlig original, men dygtig og alsidig Musiker. Elever af A. var bl. a. Nicolai Hansen og Fr. Matthison-Hansen.

Musikbladet, 1892.

Erik Abrahamsen.

Attrup, Rasmus Hansen, d. 1745, Guvernør i Trankebar. D. 30. Nov. 1745 i Trankebar, begr. sst. Gift med Alhed Schiøtt, d. n. Jan. 1743 i Trankebar, vistnok D. af Ekvipagemester Hendrich S. (d. før 1723).

Som ganske ung Mand antoges A. af Ostindisk Kompagnis Direktion i Kbh. til Fiskal og Byfoged i Trankebar 1703 og kom dertil Aaret efter. Trods Modstand fra Guvernøren, den herskesyge J. S. Hassius' Side, avancerede han, men en og anden Uriaspost maatte han overtage, saaledes en Tid Tilsynet med Logen Dannemarksnagore i Bengalen. Da Missionærerne 1709 kom til Trankebar og almindeligvis modtoges med Uvillie, støttede han dem og fik dem optaget i en brav Danskers Hus. Efter at have været Sekretær nogle Aar blev han 1711 »Opperhoved« (Underguvernør) paa Dannemarksnagore. Denne Loge blev ikke støttet

tilstrækkeligt fra Trankebar, og da »Mohrerne« nogen Tid havde belejret den, erobrede A. med sine Folk det store Skib »Fatiromani« og førte Folk og Gods og nogle Kanoner fra Logen og den erobrede Ladning til Trankebar. A. udmærkede sig 1715 som Chef for Skibene »Gyldenløve« og »Prins Christian« i Kamp mod Fyrsten af Maravera, men viste sig »kontrær« over for den pengegriske Guvernør og arresteredes. En fra Kbh. udsendt Kommissær fik ham sat i Frihed, og han blev Medlem af Guvernementet 1718. Efter et fleraarigt Ophold i Danmark kom han igen til Trankebar, hvor han 1726 blev Interimskommandant for samtlige danske »Etablissementer« i Indien. Under A. hævdede Kolonien sig smukt i Krigen mod Tanjore 1728, hvor A. viste forstandigt Førerskab og fremragende Administrationsevne. Ved en kgl. Guvernørs (D. Miühlenforts) Komme fra Traaadt A. 1730, men vedblev som Vicekommandant og Overkøbmand at have den virkelige Ledelse. Da hans Hustru døde, havde han opgivet Embedsforretningerne, og han levede Resten af sine Dage tilbages trukket i sin store Ejendom i Prins Jørgensgade i Trankebar med sine fem smaa Børn. Det var Kompagniets tidligere Sygehus, som han havde erhvervet 1736.

Kay Larsen: De dansk-ostindiske Koloniers Historie, I, 1907, S. 61 ff, 170; II, 1908, S. 26 f. Samme: Dansk-ostindiske Personalialia og Data, Ms. i Det kel. Bibliotek, 1012.

3

”
Kay Larsen.

Atzersen, Thomas, se Assersen.

Aubeck, Albert Krogh, f. 1881, Ingeniør, Professor ved Polyteknisk Lærestanstalt. F. 10. Dec. 1881 i Lemvig. Forældre: Driftsinspektør Christian Peter A. (1853—1924) og Mariane Braae (1847—93). Gift 2. Maj 1927 i Kbh. (b. v.) med Elena Clara Margarita Pilar Krantz, f. 12. Okt. 1898 i Barcelona, D. af Købmand Adolf K. (1855—1903) og Helene Overbeck (1866—1926).

A. blev Student 1899 fra Aalborg og rejste derefter til Udlandet for at uddanne sig. 1905 afgik han som Maskiningeniør fra Eidgenössisches Polytechnikum i Ziirich og arbejdede derpaa i tre Aar som Ingeniør hos Brown Boveri & Cie. i Baden i Schweiz. 1908 kom han til Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget i Våsterås og var ansat her, da der 1917 oprettedes et nyt Professorat i Elektroteknik ved Polyteknisk Lærestanstalt, hvis Indehaver særlig skulde varetage Undervisningen i Konstruktion og Beregning af elektriske Maskiner. A.s Uddannelse paa de førende Fabrikker gjorde ham specielt egnet til Stillingen, som han ogsaa fik og siden har udfyldt med stor Dygtighed. 1919 blev han Medlem af Patentkommis-

sionen, 1920 af Elektroteknisk Forenings Bestyrelse, hvis Formand han var 1924—28. Fra 1927 er han Sekretær for Dansk Elektroteknisk Komité. — Barnebillede af Holst i Bogense.

Elektroteknikeren, 1928, S. 107

ff.

Povl Vinding.

Aubert (d'Aubert), **Benoni**, 1768—1832, Officer. F. 4. Aug. 1768 i Kbh. (Cit.), d. 21. April 1832 i Kristiania, begr. sst. Forældre: Generalmajor Francois A. (s. d.) og Hustru. Gift 8. Jan. 1797 i Kristianssand med Jacobine Henriette (Henrica) Thaulow, f. 9. Aug. 1776 i Kristianssand, d. 4. April 1833 i Kristiania, D. af By- og Raadstueskriver i Kristianssand Henrik Arnold T. (1722—99) og Jacobine Chrystie (1746—1818).

A. var født med en Ganefejl (»aaen Gane«), der Livet igennem gjorde ham Talen besværlig, og fra Ungdommen blev han bestemt til at gaa den studerende Vej; men Soldat vilde han være, og Soldat blev han: 1785 Sekondløjtnant å la suite i Armeen, 1786 Ingeniørsekondløjtnant å la suite og 1787 virkelig Sekondløjtnant i Ingeniørkorpset. 1790 blev han ansat ved Trianguleringen til Norges militære Opmaaling, hvori han deltog, til den var fuldført 1799. 1796 blev han Premierløjtnant, var 1800—06 Ingeniørrofficer i Kristianssand, blev kar. Kaptajn 1803, virkelig Kaptajn 1804, 1806 forsat til Danmark med Tjeneste paa Kronborg fra Juni 1807. Her blev han i Sept. Vidne til den engelske Eskadres Bortsejlen med den udleverede dansk-norske Flaade. Hans Hjerter blødte ved dette Syn: »Vi gaar stumme omkring og ser paa hinanden som Skygger«. 1808 blev han kar., Jan. 1810 virkelig Major i den norske Ingeniørbrigade og Direktør for Norges militære og økonomiske Opmaaling; 1811—17 var han tillige Kommandant paa Kongsvinger Fæstning. Opmaalingen var brat blevet afbrudt, da Krigen med England brød ud; Originalkortene var anvendt til Feltbrug, og det kostede A. stort Besvær at faa bragt Orden til Veje. Ved sin store Arbejdskraft, sin udprægede Ordenssans og sine betydelige organisatoriske Evner udførte han, der efter Adskillelsen mellem de to Riger forblev i Norge, i Resten af sin Levetid et fortjenstfuldt Arbejde for sit nye Hjemland. Han var 1814 ligesom sine Kammerater blevet slettet af den danske Armés Lister, men erholdt 1815 Afsked i Naade af dansk Krigstjeneste. 1814 blev han Oberstløjtnant, n. A. Oberst og Chef for Ingeniørkorpset, hvilken sidste Stilling han beholdt til sin Død, fra 1818 som Generalmajor. 1821—23 var han midlertidig Chef for Krigsskolen. — R. 1813. — Pennetegning (Karikatur) af Løjtnant, senere General Claes af Sandels (1827).

S. A. Lindbæk: Hjemmet paa fæstningen. Af Aubertske Papirer, 1912. C. M. de Seue: Hist. Beretning om Norges geogr. Opmaaling, 1878. Norsk mil. Tidsskr., 1882, S. 584 f. G. J. Anker: Biogr. data om generalspersoner, 1885. C. O. Munthe i Norsk Biografisk Leksikon, I, 1923, S. 310 f. Personalh. Tidsskr., 2. Rk., VI, 1891, S. 283-94. *Rockstroh* (V. E. Tychsen).

Aubert (d'Aubert), **Francols** Jacques Xavier, 1726(27)—93, Officer. F. 19. Juli 1726 el. 29. Sept. 1727! el. ved Metz, d. 22. Okt. 1793 paa Kronborg, begr. i Helsingør Marie K. Forældre: Medlem af Parlamentet i Metz Jacques A. (1693—1769, gift 2° med Barbe Goussot, d. senest 1769, Enke efter Artillerikaptajn Francois de L'Isle) og Marie Louise Deprez (d. før 1746). Gift 27. Maj 1767 i Kbh. (Nic.) med Juliane Bang, f. 25. Dec. 1748 i Kbh. (Nic), d. 8. April 1834 sst. (Fred. ty.), D. af Porcellæns- og Tehandler, tidligere Skoleholder David B. (ca. 1707—69) og Helene Zoéga (Kiøge).

A. stammede fra en lothringsk Slægt, der fik Adelspatent 1616, og naturaliseredes som dansk Adel 1776. 1746 blev han Elev paa Artilleriskolen i Metz og 1750 Lærer ved Artilleriskolen i Strasbourg; her blev han indviklet i en Duel, dræbte sin Modstander og maatte flygte til Tyskland. 1752 indtraadte han — vel anbefalet til Bernstorff af den franske Krigsminister Belle-Isle («seulement il a un peu trop de vivacité») — som overtallig Løjtnant i det danske Artilleri med Kaptajns Kar., 1755 virkelig Løjtnant ved 3. Artillerikompagni i Kbh. Paa Hjemturen fra en Parisrejse 1757 ihjelstak han i Schonberg ved Liibeck en lybsk Postillon, der i drukken Tilstand krænkede ham, og maatte atter gaa i Landflygtighed, men blev staaende i Nr. i den danske Hær og fik Anvisning paa at gaa i fremmed Krigstjeneste, »bis seine Affaire einstens zu Ende gienge«. Paa østrigsk Side deltog han da i Syvaarskrigen og fik 1762 Tilladelse til at vende tilbage til Danmark, hvor Frederik V. idømte ham fem Maaneders Arrest. Efter to Maaneders Forløb pardonneredes han og sendtes til Armeen i Holsten mod Russerne. Ved Artilleriets Omordning 1764 blev han Kaptajn, 1765 Sekondmajor, 1769 kar. Oberstløjtnant, 1770 Sekondoberstløjtnant, 1777 Oberst (Anciennitet fra 1774) og Chef for Artillerikorpsset, 1787 kar. Generalmajor og n. A. Kommandant paa Kronborg, hvilken Stilling han beholdt til sin Død. Han ansaas for at være Hovedmanden for det Parti, der modarbejdede General Huth, men det synes dog mere at være personlige end tjenstlige Grunde, der har skabt Uvenskabet mellem A. og denne.

Personalh. Tidsskr., 2. Rk., VI, 1891, S. 283—94. S. A. Lindbæk: Landflygtige. Af Aubertske Papirer, 1910, især S. 5-27. *Rockstroh* (P. £ B.).

Aubert (d'Aubert), **Jacques**, 1769—1844, Officer. F. 15. Dec. 1769 i Kbh. (Fred. ty.), d. 11. Dec. 1844 i Pisa, begr. i Livorno (tysk-holl. Kgd.). Broder til Generalmajor Benoni A. (s. d.). Gift 1792 med Christine Sophie Caroline Destinon, f. 28. Jan., døbt 4. Febr. 1769 i Kbh. (Cit.), d. 24. Jan. 1809 i Kiel, D. af Kaptajn, senere Generalmajor Peter Johannes D. (1735—1808) og Frederik V.s Datter uden for Ægteskab Frederikke Margrethe (el. Maria) de Hansen (1748—1802).

A. blev Artillerikadet 1776, Sekondløjtnant à la suite i Artillerikorpsset 1782 (Anciennitet fra 1781), Premierløjtnant 1787, kar. Kaptajn 1791, Stabskaptajn 1796, Kompagnichef i Rendsborg 1802. 1806 fungerede han — der en Tid havde været i fransk Tjeneste og talte Sproget udmærket — som Adjudant hos General Ewald ved de danske Tropper ved Sydgrænsen; 1807 blev han kar. Major, 1812 kar. Oberstløjtnant (i Armeen). Da Oberstløjtnant Wenzel Haffner ikke havde vist sig Stillingen som Pladskommandant i Altona voksen under de vanskelige politiske Forhold, afløstes han i Maj 1813 af den mere smidige A., der i Marts var udnævnt til virkelig Major ved Holstenske Artilleribrigade. Under Felttoget i Mecklenburg var han højstkommanderende Artilleriofficer og deltog i Kampen ved Sehested. 1817 blev han kar. Oberst, Aug. 1819 Generalkrigskommissær (Udskrivningschef) i Danmark. 1825 udgav han (i Paris) sine »Mémoires«, i hvilket Skrift hans næsten sygelige Ærgerrighed og Selvovervurdering træder stærkt frem, og hvori Prins Frederik af Hessens Krigsførelse 1813 omtales paa en nedsættende Maade. For Skriftet dømtes han til »at have sin Stilling som Generalkrigskommissær forbrudt samt til Landsforvisning i seks Aar«. Kongen formildede dog Dommen til simpel Afsked og Fæstningsarrest »paa Vor Naade«. Efter to Aars Forløb blev A. benaadet og fik Pension, hvorefter han bosatte sig i Oldenburg. — Kammerherre 1815. — R. 1814. DM. 1814.

S. A. Lindbæk: Landflygtige. Af Aubertske Papirer, 1910, især S. 28—70. Medd. fra Krigsark., II—III, 1885—88; V—IX, 1892—1902. Personalh. Tidsskr., 2. Rk., VI, .891, S. 283-94. *Rockstroh* (P. C. Bang).

August, 1635—99> Hertug af Nordborg. F. 9. Maj 1635 paa Slottet Hoppenbroock i Ahrensbock, d. 7. Sept. 1699 paa Nordborg, begr. i Slotsk. sst. Forældre: Hertug Joachim Ernst af Pløn (s. d.) og Hustru. Gift 8. Okt. 1666 med Elisabeth Charlotte, f. 11. Jan. 1647, d. 20. Jan. 1723 paa Østerholm (gift 1° 1662 med Fyrst Wilhelm Ludvig af Anhalt-Kothen, 1633—65), D. af Fyrst Friedrich

af Anhalt-Harzgerode (1613—70) og Johanna Elisabeth af Nassau-Hadamar (1619—47).

A. opdroges med sine Brødre Johan Adolf og Bernhard paa det af Faderen oprettede Akademi i Reinfeld, rejste derpaa udenlands og besøgte bl. a. Paris og Rom. 1654 fik han af Kejser Ferdinand **III.** Kommando over et Kompagni til Hest, gjorde i fem Aar Krigstjeneste i Italien og udnævntes 1659 til Oberst og Chef for Kyradsérregimentet »Jung Holstein«. Kort efter traadte han i brandenburgsk Krigstjeneste, kommanderede det brandenburgske Kontingent i Krigen mod Tyrkerne og avancerede 1664 til Infanterigeneral. 1668 blev han Guvernør i Magdeburg og Artilleristormester, senere Generalfelttøjmester, og 1675 skænkede den store Kurfyrste ham Øen Usedom som Løn for god Tjeneste. Først efter Frederik Wilhelms Død (1688) slog han sig til Ro i sit Hjem. Her havde han 1676 efter Faderens Bestemmelse og Brødrenes Arveforening af 1671 overtaget det af Kronen ved Mageskifte for Oldenburg (1671, endelig Ordning 1680) erhvervede Nordborg Len paa Als med Gaardene Østerholm, Frederiksgaard, Melsgaard og Hjortspring, hvortil s. A. som Arv efter Broderen Bernhard kom Sæbygaard paa Ærø og 1684, ved Overenskomst med Kongen og Hertugen af Gottorp, Gudsgave sst. Han lod anlægge store Skovplantager i Als Nørre Herred og opførte 1678 et nyt Slot paa Nordborg i Stedet for det 1665 nedbrændte. Ved sit Testamente delte han sit Len i Slesvig mellem sine to Sønner Joachim Frederik, der fik Gaardene paa Als, og Christian Carl, der fik dem paa Ærø. — Bl. R. 1674. — Malerier paa Fr.borg og Brahetrolleborg.

Dsk. Saml., 1. Rk., VI, 1870—71, S. 47 ff. F. v. Krogh: Beitråge z. ålteren Gesch. d. Hauses Holstein-Sonderburg, 1877, især S. 53, 145—47. Lieboldt i Zeitschr. d. Ges. f. Schlesw.-Holst.-Lauenbg. Gesch., XVIII, 1888, S. 267 ff. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater, VI—VIII, 1923—30.

C. O. Bøggild Andersen (A. D. Jørgensen).

August Frederik, 1646—1705, Fyrstbiskop af Liibeck. F. 6. el. 7. Maj 1646 paa Gottorp, d. Natten til 2. Okt. 1705 i Eutin, begr. i Liibeck Dømkirke. Forældre: Hertug Frederik **III.** af Slesvig-Holsten-Gottorp (s. d.) og Hustru. Gift 21. Juni 1676 med Christine, f. 15. Aug. 1656, d. 27. April 1698 i Eutin, D. af Hertug August af Sachsen-Weissenfels (1614—80) og Anna Maria af Mecklenburg (1627—69).

A. F. valgtes, ti Aar gammel, 6. Juni 1656 til Koadjutor i Liibeck Stift, efter at dette i 70 Aar havde haft Biskopper af samme Slægt;

hans ældre Broder Christian Albrecht var Aaret før blevet valgt til Biskop. Det var en Betingelse ved dette sidste Valg, at Christian Albrecht skulde nedlægge Værdigheden, saa snart han ved sin Faders Død var blevet Hertug, og det samme havde denne anordnet i sit Testamente; men ikke des mindre beholdt han den med Kapitlets Samtykke ud over dette Tidspunkt (1659), indtil Broderens fyldte 20. Aar (1666). — Liibeck Bispedømme omfattede foruden Domkirken og Bispegaarden i Liibeck Staden Eutin med det nærmeste Opland og et noget mindre Distrikt i Nærheden af Stiftsstaden. Hertil var der i Faderens Testamente tilsikret A. F. en aarlig Indtægt af 8000 Rdl. af Gottorp. Han indrettede nu sin Hofstat i Eutin, og hans Liv henrandt stille i disse smaa Omgivelser paa det venlige Slot i en af Holstens skønneste Egne og i Bispegaarden i den gamle Hansestad. I hans sidste Aar lededes Bispedømmets Forvaltning af hans Livlæge, den som Komponist bekendte Joh. Phil. Fortsch. De politiske Begivenheder, som gentagne Gange førte til voldsomme Sammenstød mellem Hertugerne af Gottorp og Kongerne af Danmark, berørte kun i mindre Grad hans lille Land, der i det sidste Aarhundrede var blevet fuldstændig adskilt fra Hertugdømmet. Striden om Koadjutorvalget foruroligede ham vel en Del, da han stod fast paa sin Slægts Side, men den kom dog først ret til Udbrud efter hans Død, da de to Prætendenter Christian August af Gottorp (s. d.) og Carl af Danmark (s. d.) stod over for hinanden. — Samme Dag, som han døde, tog Fortsch Slottet Eutin og Dagen efter Bispegaarden og Domkirken i Liibeck i Besiddelse for Christian August, og det lykkedes denne at hævde Besiddelsen trods al Modstand. A. døde barnløs. — Gravmæle af Th. Quellinus. — Malerier paa Fr.borg og af Owens paa Gripsholm. Stik af H. Lennep, Nic. Joen og af S. Blesendorff efter L. Wiands Maleri.

Staatsbiirg. Magazin, X, 1831, S. 700 ff. Fr. Zelle: Joh. Phil. Fortsch, i Wissensch. Beilage z. Jahresbericht d. Vierten Städtischen Realschule z. Berlin, 1893. Die Bau- u. Kunstdenkmäler der Freien u. Hansestad Liibeck, III, 1919, S. 91 ff. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater, VI—VIII, 1923—30. Aye: Aus Eutins vergangenem Tagen, X, 1891, S. 155 ff.

A. D. Jørgensen (C. O. Bøggild Andersen*).

August Philip, 1612—75, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck. F. 11. Nov. 1612, d. 1675. Forældre: Hertug Alexander af Slesvig-Holsten-Sønderborg (s. d.) og Hustru. Gift i^o 15. Jan. 1645 med Clara, f. 19. April 1606, d. 19. Jan. 1647, D. af Grev Anton II. af Delmenhorst (1550—1619) og Sibylla Elisabeth af

Landpræster. I Striden mellem hendes Broder Christian IV. og den gottorpske Slægt om Koadjutorvalget i Bremen synes hun at være optraadt mæglende, men det kom til skarpe Rivninger mellea hende og Kongen efter Moderens Død (1631), da A. ved Arveskiftet syntes ham noget for bjergsom. — Maleri af J. v. Doort brændte paa Fr.borg 1859; en lille Kopi af Heinr. Hansen sst.; Maleri sst. (af N. Umbhofer?) og (fra 1601) paa Gripsholm.

J. Wendler: Christlicher Klage, Lehr, Lob und Valet Sermon, 1639. J- M. Krafft: Em Zweyfaches Zwey-Hundert-Jähriges Jubel-Gedächtnis, 1723. Troels-Lund: Hist. Fortællinger, Tider og Tanker, III, 1911, S. 191 ff. C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, især II—IV, 1889—91, 1878—80, 1882. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater,

C. O. Bøggild Andersen (J. A. Fridericia).

Augusta Sophie Frederikke Marie Caroline Julie, 1823—&9J Prinsesse. F. 30. Okt. 1823 i Kbh. (Slotsk.), d. 17. Juli 1889 i Christian VII.s Palæ sst., begr. i Skamby paa Fyn. Forældre: Landgrev Vilhelm af Hessen-Kassel (s. d.) og Prinsesse Charlotte (s. d.). Gift 1. Juni 1854 paa Panker i Holsten med Baron Carl Frederik Axel Bror Blixen Finecke (s. d.).

A.s Moder var Søster til Christian VIII., og hun var selv yngste Søster til den senere Dronning Louise. Hendes Ægteskab med Baron Blixen Finecke, der blev gennemført trods Modstand fra hendes Families Side, blev meget lykkeligt. Bortset fra et kortvarigt Ophold paa Nydala i Småland 1863—64 boede Parret mest paa Næsbyholm i Skaane og Dallund paa Fyn; i de sidste Aar af Blixen Fineckes Liv, da hans Helbred var svagt, plejede A. ham med opofrende Omhu. Efter hans Død (1873) boede hun dels paa Villa Augusta ved Helsingør, dels i Kbh. — Malerier af D. Monies (1840) og af A. Schiøtt paa Hesselagergaard. Portrætteret paa N. Simonsens Revuebillede (1861) og paa Familiebillede af E. Lehmann paa Rosenborg (1852).

III. Tid. 28. Juli 1889.

Povl Engelstoft.

Augusta, Hertuginde af Augustenburg (1633—1701), se Ernst Gtinter, Hertug af Augustenburg.

Augustin, Johan Samuel, 1715—85, astronomisk Forfatter og Embedsmand. F. 31. Marts 1715 i Oldenswort (Eiderstedt), d. 26. April 1785 i Kbh. (Frue), begr. sst. paa Ass. som første Mand af Stand, der (efter eget Ønske) begravedes her. Forældre: Kirkeældste Johan Samuel A. (d. 1717) og Gertje Bischoff. Ugift.

Faderen tilhørte en gammel eiderfrisisk Familie. Formynderen, A.s Morbroder Corniels Bischoff i Tetenbiill, lod ham opdrage i Oldenswort hos Farbroderen, Steffens A. Under Skolegangen fattede han særlig Interesse for gamle Sprog, Geometri og Astro-nomi. Efter endt Skolegang studerede han 1736—37 ved Univer-siteterne i Kiel, Jena og Leipzig. Det var først hans Hensigt efter sin Hjemkomst at studere Jura, men han foretrak at tage imod en Informatorplads hos den senere Generalmajor C. E. D. v. Oetken i Oldenburg. Hos Wiedeburg i Leipzig havde han faaet Smag for Matematik og Astronomi. Hans store efterladte Samling Bøger, Kort og Instrumenter, der blev solgt ved Auktion 1786, viser, med hvilken Iver han havde dyrket disse Videnskaber. 1750 fik han Ansættelse i Krigskancelliet i Kbh. 1757 avancerede han til dettes første Sekretær. 1775 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab. Uden at bringe noget væsentlig nyt fyldte A. ved sine alsidige Kundskaber og litterære Interesser en vis Plads i sin Tid. Han var sammen med Wiedewelt, Luxdorph og Schumacher virk-som for Udgivelsen af »Peder Paars«, med Kobbere af Clemens. Anonynt oversatte han nogle Skrifter af Peder Hersleb til Tysk (»Erbau-liche Reden«, 1.—9., 1743—52) og udgav 1748 »Briefe des Joaber Adaders aus der Sonne an Pyrophilus, auf Kosten der Pyrophilaner«. Desuden: »Om Forskjellen imellem Tycho Brahes og Picards Meridian af Uraniborg« (Vid. Selsk. Skr., XII, 1779, S. 191—216) og »Om adskillige Stæders Længde og Brede i Norge« (sst., S. 371 — 82). Derimod er de 1781 og 1782 i Videnskabernes Selskab fore-læste Afhandlinger: »Efterretninger om Tycho Brahes skrevne Observationer og deres Skiebne« samt »Efterretninger om Veir-ligets besynderlige Forandringer i Januar 1782« ikke udkommet i Trykken. —• Krigsraad 1756. Justitsraad 1759. Kar. Etatsraad 1769. Virkelig Etatsraad 1776. — Stik af J. F. Clemens.

R. Nyerup i G. L. Lahde: Mindesmærker, 1801—n.

Poul Heegaard (Schjellerup).

Augustinus de Dacia, se Aage.

Augustinus, Alphons Emil Christian, 1857—1931, Tobaksfabri-kant. F. 2. Okt. 1857 i Kbh. (Frue), d. 6. Aug. 1931 sst., Urne paa Frbg. Kgd. Forældre: Fabrikant, senere Etatsraad, Ludvig Anton Christian A. (1832—1911) og Caroline Amalie Isidora Casadaban (1835—1909). Gift 25. Maj 1882 i Kbh. (Holmens) med Johanne Christiane Louise Bøving, f. 3. April 1861 i Kbh. (Helligg.), d. 4. April 1918 sst., D. af Grosserer Preben Niels

Christian B. (ca. 1830—#6) og Anna Wilhelmine Christiane Andrine Bjerring (1841—1920).

A. tilhørte Landets ældste Tobaksfabrikant-Slægt, og hans naturlige Interesser og Anlæg blev i Ungdomsaarene suppleret med en hensigtsmæssig Oplæring ved Faget i Ind- og Udland. Han stod derfor glimrende rustet til at fortsætte Familietraditionerne, da Faderen 1882 gjorde ham til Medindehaver af Tobaksfabrikken Chr. A., startet 1750 af A.s Tipoldefader Ole A. og siden 1779 uafbrudt drevet under det her nævnte Firmanavn. A. var Eneindehaver af Firmaet fra 1911, til han 1916 optog sin Søn Ludvig A. som Kompagnon. Baade teknisk og kommercielt var han en ubestridelig Dygtighed, under hvis Ledelse det gamle Firma var Genstand for en fortsat Udvikling og Modernisering, der sikrede det en betydelig Position, navnlig paa Cigaretfabrikationens Omraade. Da 1919 Akts. De danske Cigar- og Tobaksfabrikker oprettedes ved Sammenslutning af Firmaerne E. Nobel, Horwitz & Kattentid og Chr. A., overtog han Næstformandspladsen i Bestyrelsen, og ved sin Død var han Formand. Uden for sin Branche var A. kun lidet kendt. Hans Tid og Kræfter var helt og holdent helliget Ledelsen af den omfattende Fabriks- og Forretningsvirksomhed, blandt hvis store Arbejderstab han gik for at være en human og moderne indstillet Arbejdsgiver. $p j ^ { o c } ^ { J } e n s e n$

Aumont, Arthur, 1860—1917, Teaterhistoriker. F. 3. Juni 1860 i Kbh. (Frue), d. 15. Juli 1917 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Assistent i Nationalbanken, senere Direktør i Privatbanken Charles Georg Adlaid A. (1823—1905) og Anna Scholastica Nutzhorn (1819—95). Brodersøn af Louis A. (s. d.). Ugift.

A., der 1879 blev Student fra Haderslev Læreres Skole, tog 1881 Filosofikum og var fra 1885 under Mærket A. A. eller A-t. Teatermedarbejder ved forskellige Blade og Tidsskrifter, varigst ved »Politiken« og fra 1905 til et Par Aar før sin Død ved »Ekstrabladet«. Inden for Teaterhistorien dyrkede han navnlig Statistikken, og paa dette Omraade har hans Arbejder blivende Værdi. 1889 udgav han sin første Taloversigt »Det kgl. Teater 1874-75—1888-89«, fortsat af en ogsaa de private Scener omfattende »Dansk Teater-Aar bog 1889—90«, som ikke har haft noget Sidestykke hverken før eller siden. Oplysningerne vedrørende Stykkernes Opførelser og Rollebesætningen var baade fyldige og nøjagtige, men Salget af disse nyttige Bøger var saa ringe, at A. 1897 maatte standse Udgivelsen. Heiberg-Festlighederne i 1891 gav ham Anledning til at udsende »J. L. Heiberg og hans Slægt paa den danske Skue-

plads«, et Forarbejde til hans statsunderstøttede Hovedværk »Det danske Nationalteater 1748—1889. En statistisk Fremstilling«, som han i Forening med Edgar Collin udgav fra 1896. Med stor Flid og Indsigt er dette Arbejde samlet, men da det kun havde tredive Abonnenter, forvoldte Udgivelsen A. store Vanskeligheder og var ikke blevet ført til Ende uden Støtte fra privat Side. — Efter Th. Overskou var A. den første, som gjorde grundige Studier i Det kgl. Teaters Arkiv, og hans Skuespillerkarakteristikker i forskellige Leksikoner har høstet Gavn heraf. Paalidelighed, rolig og upartisk Bedømmelse prægede ogsaa hans kritiske Vurdering af Samtidens Scenekunstnere.

Politiken 16. Juli 1917. Hist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1918—20, S. 223 f.

Robert Neiiendam.

Aumont, Louis Auguste Francois, 1805—79, Maler. F. 7. Jan. 1805 i Kbh. (Kat.), d. 6. Maj 1879 paa Frbg. Sygehjem, begr. i Kbh. (Kat. Ass.). Forældre: Underbogholder i Nationalbanken og Major i Borgervæbningen Jean Pierre Marie A. (ca. 1775—1845) og Anna Elisabeth de Jenty (1783—1852). Gift 6. Okt. 1832 i Kbh. (Slotsk. og Kat.) med Vilhelmine Bernhardine Paasche, f. 3. Nov. 1812 i Kbh., d. 25. Sept. 1894 sst. (Helligk.), D. af Sekondløjtnant ved Husarerne, senere Lærer ved Fattigvæsenet Joachim Barner P. (ca. 1790—1827) og Helene Marie Paust (ca. 1793—1851).

A. kom ind paa Akademiet 1820 og blev Elev i Portrætmaleri af Hans Hansen og C. V. Eckersberg; han fik 1824 den lille, 1826 den store Sølvmedaille. Da han sidstnævnte Aar vilde fuldende sin Uddannelse i Frankrig, udbad han sig Akademiets anbefaling til et Stipendium, men man ønskede ham først større Modenhed. Han rejste dog ud med Støtte af Kongen og af Grev Moltke-Bregentved og arbejdede i Paris i Baron A. Gros' Atelier, hvor han virkelig formaaede at hævde en Plads; hans Arbejder, der hjemsendtes, gjorde Lykke og rostes bl. a. af Høyen, saa at han nu kunde faa Akademiets Erklæring om at have vist »umiskendeligt Talent« og opnaaede offentlig Støtte. 1829 vendte han tilbage til Kbh., hvor han hurtigt blev en fejret Portrætmaler og kom i Forbindelse med Hoffet (Billeder af Arveprinsesse Caroline, 1830, Prinsesse Wilhelmine, 1831, Dronning Caroline Amalie, 1830, Christian VIII., 1831 og 1834, alle paa Rosenborg). Han søgte 1832 at blive agreeret ved Akademiet paa et Billede af Oberstløjtnant Hagedorns Børn, men afvistes; mere Held havde han ikke, da han n. A. mødte frem med Fru Heibergs Portræt. Skuffet solgte han sine

Billeder og drog 1834 til Hamburg, hvor han 1839 fik Borgerret. Den store Brand 1842 drev ham tilbage til Kbh., hvor han dog nu kun med Besvær fandt sit Udkomme. I Marts 1847 rejste han til Vestindien, og fra 1853 fik han Plads som Intendant og Hovmester paa Orlogsbriggen »Mercurius«; han gjorde Tjeneste paa Flaadens Skibe til 1865. 1858—59 var han igen i Paris. — A. har 1824—44 udstillet ialt 82 Arbejder paa Charlottenborg, 1827 et Portræt paa Salonen i Paris, 1840 »Vierländerpiger« paa Udstillingen i Hamburg. — Af hans Malerier findes, foruden de oven for nævnte paa Rosenborg, følgende i offentlige Samlinger: Konferensraadinde Frølich (1837) paa Kunstmuseet, Marquis de Massilian i Montpellier, Aug. Bournonville paa Det kgl. Teater. Kunstnerens Hustru m. fl. Portrætter fandtes hos Johan Hansen. — A.s smaa Portrætter kan staa ganske højt ved deres gode Tegning, Finhed i Farveholdningen, et Liv i Karakteristikken og en Friskhed i Opfattelsen, som er ret usædvanlig her hjemme paa den Tid, men hans store og officielle Portrætmalerier bliver stive, tørre og gennemdetailede. — Barnebillede af ukendt (fransk?) Maler i Familiens Eje. — Sønnen *Horace Henri Philippe A.*, f. 16. Dec. 1839 i Hamburg, d. 7. Febr. 1864 i Slesvig, begr. sst., var ogsaa Maler. Han kom med Forældrene 1842 til Kbh., blev senere uddannet som Porcellænsmaler paa Den kgl. Porcellænsfabrik og malede ogsaa Blomsterbilleder, udstillede 1861—63 paa Charlottenborg. Han deltog som værnepligtig i den 2. slesvigske Krig og blev dødelig saaret ved Sankelmark. — Portrætteret paa N. Simonsens Billede 1864 f^a Sankelmark. Træsnit 1864.

A. Lichtwark: Das Bildniss in Hamburg, II, 1898, S. 203 f. Kunstmuseets Aarsskrift, 1917, S. 8, 109. N. L. Høyens Skrifter, udg. ved J. L. Ussing, I, ,871, S. 70f. *O.Andrup.*

Aurifaber, Johannes Thomæ, se Guldsmed, Hans Thomesen.

Aurilesius (Arvilæsius, Ørløse), **Niels Pedersen**, 1601—34, Professor. F. 1601 i »Aurilesia« paa Sjælland, en Landsby, der snart identificeres med Aarløse i Terslev Sogn, snart med Arløse i Førsløv Sogn, d. 4. Okt. 1634 i Kbh., begr. sst. (Frue K.). Forældre: Peder Nielsen og Dorthe Hansdatter. Gift 1628 med Mette Vinstrup, f. 1609 i Kbh., d. 3. Juli 1659, D. af Biskop Peder Jensen V. (s. d.) og 2. Hustru.

N. P. A. gik først i Skole i Køge, siden i Roskilde og fra 1614 paa Herlufsholm, hvorfra han blev Student 1620. N. A. ledsagede han sin tidligere Rektor Mag. Jacob Brochmand paa en Helbredsrejse

til Karlsbad, men maatte opleve, at B. afgik ved Døden i Meissen. Snart efter drog han dog atter ud, denne Gang som Hovmester for Erik Pors, med hvem han opholdt sig i Wittenberg. 1624^{Rkⁿ aⁿ} efter at have disputeret det kgl. Rejsestipendium, ved Hjælp af hvilket han kom vidt omkring i Europa. Længere Ophold gjorde han især i Wittenberg, Tubingen, Strasbourg, Basel, hvor han hørte den fremragende Orientalist Johs. Buxtorf, og Geneve. Imidlertid blev han kaldt hjem af Kansler Christian Friis til Kragerup, der ligesom Professorerne Jesper Brochmand og Caspar Bartholin var hans varme Velynder, og fik 1626 overdraget Professoratet i de orientalske Sprog. 1627 blev han Magister, 1630 Dr. theol. og s. A. — efter Caspar Bartholin — Professor i det teologiske Fakultet. 1632—33 var han Universitetets Rektor. — A.s Hovedbetydning ligger paa den orientalske Filologis Omraade. Der var i Datiden ingen her hjemme, der kunde maale sig med N. P. A. i omfattende Kundskaber i Hebraisk, Kaldæisk, Aramaisk, Syrisk og Arabisk, og hans Skrifter vidner om en brændende Iver for at faa Studiet af det hebraiske Sprog til at blomstre op igen. Trods sin tidlig afbrudte akademiske Bane naaede han at yde en betydningsfuld Indsats som Lærer i Hebraisk, ikke mindst gennem en Række korte og klare Lærebøger, som ikke blot omfatter en Grammatik og Bøjningsmønstre, men ogsaa flere Samlinger Ord og Udtryk, der i Lighed med en moderne Parlør skulde tjene til at bibringe Studenterne Færdighed i at *tale* Hebraisk. — N. P. A. anses for at være Forfatter til Salmen »Naar jeg betænker den Tid og Stund«.

E. Vinding: Regia Academia Hauniensis, 1665, S. 306—11. Dsk. Mag., 5. Rk., I, 1887—89, S. 53 f. Nord. Tidsskr. f. christl. Theol., III, 1841, S. 154 ff., 263—66. H. F. Rørdam: Monumenta Hist. Dan., II, 1875, S. 729, 733 f., 736. G. L. Wad: Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm, 1878, S. 62.

Bjørn Kornerup.

Axel Christian Georg, f. 1888, Prins. F. 12. Aug. 1888 i Det gule Palæ (Slotsk.). Forældre: Prins Valdemar (s. d.) og Prinsesse Marie (s. d.). Gift 22. Maj 1919 i Stockholm med Prinsesse Margaretha Sofia Lovisa Ingeborg af Sverige, f. 25. Juni 1899 i Stockholm, D. af Oscar Carl Wilhelm, Hertug af Västergotland (f. 1861) og Ingeborg Charlotte Caroline Frederikke Louise, Prinsesse af Danmark (s. d.).

Prins A. uddannedes som Søofficer, blev 1908 Sekondløjtnant, 1909 Premierløjtnant, 1919 Kaptajn, 1922 Orlogskaptajn, 1931 Kommandørkaptajn. I Sommeren 1921 traadte han i Det Øst-

asiatiske Kompagnis Tjeneste og begyndte sin Virksomhed der som Fører af Motorskibet »Asia«. Efter at have sejlet godt og vel et Aar kom han ind paa Kompagniets Hovedkontor og har her i stigende Grad fulgt det daglige Arbejde. Siden April 1927 har han været Medlem af Kompagniets Bestyrelse. Sammen med Prins Knud deltog Prins A. og Prinsesse Margaretha i en Rejse til Siam, Kina og Japan, som Kronprinsen foretog i Tiden Jan.—Maj 1930. — Prins A. er Protektor for Astronomisk Selskab og Præsident for Kgl. Dansk Automobilklub samt Medlem af De kgl. Ordeners Kapitul. Fra 1932 er han Medlem af den internationale olympiske Komité som Repræsentant for Danmark. — R.E. 1906. DM. s. A. — Portrætteret af Otto Haslund paa (Bårne)-Gruppebillede paa Amalienborg. Maleri af A. Lincoln Cooper, New York, i Kgl. Dansk Automobil Klub (1931).

Axelsen, Axel, 1845—1926, Højskoleforstander. F. 20. Juni 1845 i Frenderup paa Møen, d. 22. Juni 1926 i Vordingborg, begr. sst. Forældre: Murer Axel Christensen og Anne Cathrine Rasmusdatter (1819—84). Gift 24. Okt. 1873 i Humble med Bertha Petrea Drejer, f. 4. Juli 1844 i Tryggelev, d. 22. Juli 1921 i Vordingborg, D. af Sognepræst Hans Jacob D. (1803—79) og Petrosine Christophine Abigael Arild (1809—44).

A. var nogle Aar i Handelslære og til Søes, tog Lærereksamen fra Skaarup 1867, var Lærer forskellige Steder og overtog 1884 den nyoprettede Salling Højskole i Jebjerg, knyttede hertil en Forberedelsesskole for unge Mænd, der ønskede Optagelse paa et Seminarium, holdt Feriekursus for Lærere og Lærerinder og fik en omfattende Skolevirksomhed. 1907 opgav han Skolen i Jebjerg og begyndte sammen med sin Svigersøn A. Th. Dorf en Højskole paa Krabbesholm ved Skive, var 1913—18 Forstander for Karise Højskole. Han havde sin betydeligste Gerning paa Salling Højskole. A. var en sjælden dygtig Skolemand, mindre betydelig som Taler, og havde sammen med sin Hustru megen Evne til at gøre sin Skole til et Hjem for sine Elever. — Mindesmærke for A. og Hustru ved Salling Ungdomsskole 1927. — R. 1908. — Litografi af Harald Jensen 1895.

Højskolebladet, 1909, Sp. 801—04; 1915, Sp. 773—76; 1925, Sp. 831—34; 1926, Sp. 993—1000. Aarvog 1926 Salling Ungdomsskole, 1927, S. 23—26; 1927, S. 63—66.

Fred. Nørgaard.

Axelsen, Cort, se Aslaksen, Kurt.

Axelsen, Laurids, ca. 1657—1717, Præst. F. ca. 1657 i Ryde Præstegaard paa Lolland, d. 24. Nov. 1717 i Vesterbølle Præstegaard i Rinds Herred. Forældre: Sognepræst, Provst i Lollands Sønder Herred Axel Hansen (1605—76) og Anna Jensdatter (1607—73). Gift 2. April 1685 ^{m^e} d Anna Mogensdatter, f. 20. Maj 1644 i Sundstrup, Rinds H., d. 27. Marts 1714 i Vesterbølle Præstegaard (gift i^o 1667 med Sognepræst i Ulbjerg og Lynderup, Provst Mads Pedersen Farstrup, 1609—84), D. af Ridefoged ved Eskær i Salling og Lynderupgaard Mogens Christoffersen og Mette Ibsdatter.

Adelsmanden Erik Grubbe til Gammelgaard og Tjele tog sig af L. A. og satte ham 1663 i Viborg Skole, hvor han betalte Kost og Ophold for ham hos Rektoren, Mag. Niels Jensen. 1670 blev han Student derfra, tog 1672 Attestats og ordineredes 1678 til Skibspræst; to Aar efter blev han Kapellan i Nysted, og 1681 blev han kaldet til Sognepræst for Vesterbølle og Østerbølle i Rinds Herred. 1689—¹⁷14 ^{var n a n} tiHig^e Provst for nævnte Herred. Med sin Hustru havde han arvet Mads Farstrups Dagbog, som omfattede Aarene 1536—1684, og som han fortsatte til 1715, idet han dog tillige optog de Dagbogsoptegnelser, han selv havde gjort fra 1681 af. Hans Samtid giver ham det Vidnesbyrd, at »han var en fin, lærd og meget oprigtig Mand, i hvem baade Lærdom og Levned fulgtes ad, saa hans Lige var ikke i denne Egn«. Han gør ogsaa Indtryk af at have været en god Type paa en praktisk jysk Landsbypræst, der under vanskelige økonomiske Forhold, og derfor ogsaa med vekslende Held, bestræbte sig for at holde sit Kald og sin Præstegaard med Mark og Have i god Stand. Hans Optegnelser yder i kultur- og personalhistorisk Henseende væsentlige Bidrag til hans Tids Historie, og H. F. Rørdam siger, at de i hans tidlige Ungdom væsentlig bidrog til at give ham Sans for historiske Granskninger (Kirkehist. Saml., 5. Rk., V, 1909—11, S. 789). L. A. har desuden i Haandskrift efterladt sig en Samling danske og latinske Digte, ligesom der ogsaa tillægges ham en Oversættelse af det græske Digt »Batrachomyomachia« (»Muusenes og Frøernes Striid«, trykt 1724).

Mads Pedersen Farstrups og Laurids Axelsens Dagbog 1536—1715, udg. af I. Becher, 1813. Nye Tidender om lærde og curieuse Sager, 1725, S. 101, 149, 371—74. Personalh. Tidsskr., 2. Rk., I, 1886, S. 231—36. Vesterbølle Kirkebog i Landsarkivet i Viborg (korte Biografier ved hans og hans Hustrus Død).

S. M. Gjellerup (S. Nygård*).

Axen, Peter, 1635—1707, Humanist og Jurist. F. 16. Juli 1635! Husum, d. 23. Febr. 1707 i Slesvig By. Forældre: Raadmand, senere

Borgmester i Husum Titus A. (1602—62) og Eisabe Petersen (1607—44). Gift 1670 med Anna Catharina Boje, f. 1651, d. 1687, D. af Landfoged i Ditmarsken Hans B. (1612—68, gift 1° 1639 med Catharina Christine Wyken, d. 1641) og Anna Henriette v. Hatten (1622—84).

P. A. gik i Skole i Flensborg og Liineburg, studerede derpaa Retsvidenskab, Filologi og Poesi ved Universiteterne i Helmstedt, Leipzig og Jena; siden besøgte han dels som Hovmester for en ung Adelsmand, dels som Sekretær hos Hertug Christian Albrecht af Holsten-Gottorp Frankrig, Italien, Nederlandene og England. 1666 var han paa en Legationsrejse i Danmark, hvor han traadte i Forbindelse med Poul Moth og Chr. Nold. 1680 nedsatte han sig som Advokat i Slesvig. — P. A. var en Mand af grundig Lærdom og nød megen Anseelse i lærde Kredse. 1667 udgav han en Oversættelse fra Italiensk til Latin af Galeazzo Gualdos Historie om Pyrenæerfreden (1659), som han ledsagede med historiske Tillæg; ligeledes er han kendt som Udgiver af Phædrus' Fabler (Hamburg 1671). Han var Ejer af en stor og vel udvalgt Bogsamling. En Del af de Haandskrifter til Slesvigs Specialhistorie, som fandtes heri, er havnet i Det kgl. Bibliotek i Kbh., deriblandt Johannes Pistorius' Brevbog. I sine senere Aar var P. A. lammet af Podagra. Til Husum Skole har han skænket en Kapital. — Stik af C. F. Fritsch (1718).

M. Crusius: Vita et merita Petri Axenii, 1718 (med P. A.s Portræt). Johs. Møller: Cimbria lit., I, 1744, S. 25 f. J. M. Krafft: Jubel-Gedächtnis, 1723,

J3aad, Abraham Brodersen, d. 1410, Adelsmand. Henrettet 27. Aug. 1410 ved Sønderborg. Gift i^o 24. el. 26. Nov. 1382 paa Roserød i Halland med Marta Persdotter Dudde, d. før 7. Febr. 1407 (gift 1° før 1363 med Ebbe Pig, d. efter 1378), D. af den smålandske Storgodsejer Per D. 2° med Sidsel Nielsdatter Jernskæg, d. mellem 26. April 1468 og 28. Juli 1470 (gift 2° med Bonde Jepsen Thott, d. efter 16. Dec. 1439), D. af Niels Ovesen J. og Mette.

A. B. tilhørte en ikke meget fremtrædende hallandsk Adelslægt. Naar han desuagtet naaede frem blandt de allerførste inden for Datidens Aristokrati, skyldtes dette i væsentlig Grad Dronning Margretes Gunst, som han betalte ved at laane hende betydelige Pengesummer, som han senere atter gav Afkald paa. Til Gengæld modtog han efterhaanden meget betydelige Forleninger, saaledes i Halland Laholm og Varberg, paa hvilket sidste Slot han oftest boede, i Sverige Kalmar, det meste af det sydlige Småland og et Par Borge i Västergotland. Han hørte til Margretes mest betroede Raadgivere og deltog som dansk Rigsraad bl. a. i Lindholmforliget 1395 og Kalmarmødet 1397; i Vinteren 1393—94 ledede han Belejringen af Stockholm, og ti Aar senere var han med til at anføre det Krigstog, ved hvilket Dronningen forgæves søgte at fravryste den preussiske Højmester Gotland. Med sin første Hustru erhvervede han udstrakte Besiddelser i det sydlige Småland og lagde saaledes Grunden til en Rigdom, som han siden uafbrudt øgede gennem en yderst haardhændet Godspolitik, hvortil han hensynsløst udnyttede sin politiske Magtstilling, og som særlig i Sverige gjorde ham ilde omtalt. Alene i Halland havde han fire Herregaarde; foruden sit eget og Hustruernes Arvegods vides han at have erhvervet omtrent 200 navngivne Landsbyer og Gaarde, beliggende navnlig i Halland, Småland og Västergotland. Ved sin Død efterlod han sig yderligere en Mængde Sølvtøj og rede Penge til en Værdi af omtrent 1 Mill. Kr.

I Sommeren 1410 fulgte A. B. Erik (VII.) af Pommern paa et

Krigstog til Als, og her blev han halshugget uden for Sønderborg. Klagen mod ham gjaldt Brud paa Landefreden. En senere Kilde taler om Voldtægt, men antyder tillige som Anklagens egentlige Aarsag, at Voldsmanden »havde flere Svende end Kongen selv«. Dronning Margrete, som da befandt sig i Sverige, beslaglagde A. B.s Ejendomme, og 1412 indkaldte hun Arvingerne — hans Svigersøn, Svenskeren Ture Stensson Bjelke og paa Enkens Vegne hendes Broder Jens Grim — for det svenske og norske Rigsraad; de erkendte Dommens Retfærdighed og gav Afkald paa Arv, medmindre Dronningen »naadelig vilde give dem noget tilbage«. Det vilde hun imidlertid ikke; snart efter hendes Død viste derimod Kong Erik Arvingerne den Gunst at tilbagegive dem det beslaglagte, mod at de paa ny erklærede, at A. B. var »rettelig undlivet efter Landsloven«.

Flere samtidige Kilder viser, at Henrettelsen oprindeligt hilstes med Glæde i Sverige; først senere, da Erik af Pommern for den nationale Bevidsthed stod som Undertrykkeren, opfattedes A. B. som en svensk Martyr for Voldskongedømmet; man mente at turde paastaa, at Dronning Margrete havde beklaget hans Død, og heraf udviklede sig endog den Opfattelse, at han skulde have været hendes Elsker. Herom ved man intet, og temmelig tvivlsomt er det ogsaa, om Dronningen virkelig har haft noget imod Henrettelsen. Hendes Holdning over for Arvingerne taler mod denne Antagelse; til Støtte for den kan højst anføres, at hun stiftede Messer for den afdøde baade i Lunds og Roskildes Domkirker, men herved opfyldte hun kun et tidligere Løfte.

P. v. Møller: Bidrag till Hallands historia, I, 1874, S. 88—101. Kr. Erslev: Danmarks Historie under Dronning Margrethe, 1882, S. 267—69, 320—23. Svenskt diplomatarium, I-II, 1875-87. [^] B m m (Kf) ε f [^] ;

Baad, Broder Svendsen, d. 1436, Adelsmand. Henrettet først i Nov. 1436 i Soderköping. Fader: Svend Thorsen B. Gift med en Datter af Peder Ribbing.

B. S. tilhørte samme Slægt som den foregaaende, med hvem han vistnok var i nær Familie. Han havde Gods i Sverige og synes nærmest at have følt sig som Svensker. Under Erik (VII.) af Pommerns Krig med Hansestæderne anførte han en Eskadre af Kaperskibe, men faldt 1432 i et Baghold og førtes fangen til Lubeck; allerede i Begyndelsen af 1434 var han dog atter paa fri Fod. Han befandt sig da i Sverige, hvor han sluttede sig til den Engelbrektske Opstand; 1436 nævnes han som en af Bondehærens Anførere ved Belejringen af Varberg. S. A. kom han i Strid med Karl Knutsson,

hvem han beskyldte for Partiskhed i Fordelingen af Lenene, og henrettedes paa hans Befaling uden egentlig Proces.

F. H. Grautoff: Die Lubeckischen Chroniken, II, 1830, S. 62 f. Script, rer. Suec, II, 1828, S. 142 f.

ir r? 1 /ZJ r> *i
Jir. Erslev (Henry Bruun*).

Baadsgaard, Anna, f. 1865, Forfatterinde. F. 28. Sept. 1865 i Nørre Sundby. Forældre: Skibsfører, senere Korn- og Tømmerhandler Ole Peter B. (1832—76) og Anne Marie Syndergaard (1838—99; gift 2° 1880 med Arkitekt Johan Conrad Weber, 1830—1900). **Ugift.**

Allerede som Barn skrev A. B. Vers og Fortællinger. Hun kom i en ung Alder til Kbh. og søgte i to Aar Frk. Zahles Kursus for Privatlærerinder, havde dernæst i et Par Aar en lille Pigeskole i Aalborg, hvortil Moderen var nyttet efter Faderens Død efter at have indgaaet nyt Ægteskab. Men A. B. længtes efter Kunstens Verden, opholdt sig et Par Aar i Udlandet, navnlig i Italien og England, havde til Hensigt at uddanne sig til Malerinde og gik en Vinter paa Akademiet i Firenze. Skønt A. B. stadig maler, navnlig Landskaber og Blomster, er det dog som Forfatterinde, hun har gjort sit Navn kendt. 1892 debuterede hun med »Ude i Verden«, 1893 og 1897 saa endnu et Par Bøger Lyset, og fra 1906 til Dato har hun udfoldet en overordentlig livlig Produktion, har ofte udsendt to Bøger om Aaret, ialt henved 40 Bind, deraf en halv Snes særlig beregnede for Børn. A. B. forstaar at lægge en Fortælling til Rette for jævne Læsere, har en naturlig Fortællemaade, en omhyggelig og velplejet Stil. Uden at give den dybtgaaende psykologiske Analyse fortæller hun underholdende og hyggeligt og har vundet sig et stort Publikum navnlig blandt unge Kvinder. — Kultegning af Julie Marstrand 1931.

Fred. Nørgaard.

Bågå, Georg Christoffer Johannes Schønberg, 1836—1915, Højskolemand. F. 5. Febr. 1836 i Kbh. (Helligg.), d. 22. Maj 1915 i Aarhus, begr. i Maarslet. Forældre: Apoteker Thorkild Johannes Gottlob Schønberg Baagøe (1798—1837, gift i^o 1828 med Petrine Octavia Hein, 1807—3¹) og Hedevig Charlotte Andresen (1807—86). Gift 26. Maj 1871 i Taarbæk med Anna Margrete (Annagrete) Ingeborg Feddersen, f. 15. Juli 1844 i Kbh. (Trin.), d. 6. Febr. 1918 i Aarhus, D. af Kommitteret i General-Toldkammer og Kommercekollegiet, Justitsraad, senere Guvernør, Kammerherre Hans Ditmar Frederik F. (s. d.) og 1. Hustru.

B. gik i Roskilde Skole, blev Student 1855 (privat dimitteret), cand. theol. 1864 og var de to følgende Aar Lærer ved Blaagaards

Seminarium. Som Medlem af »Lille Theologicum« kom han i Vennelag med mange af Grundtvigs unge Lærlinge, Ludvig Schrøder, Ernst Trier, Jens Nørregaard, Jens Paludan-Muller o. fl., og førtes derved ind i grundtvigsk Aandsliv, og ligesom mange af sine Venner følte han, at han skulde tage sin Del af Genrejningsarbejdet efter 1864 ved at træde i Folkehøjskolens Tjeneste. 1866 fulgte han da sin Ungdomsven Jens Nørregaard (s. d.) til Testrup for at begynde et Høj skolearbejde, virkede her til et Par Aar før sin Død og gav ikke alene Testrup, men ogsaa Højskolebevægelsen som Helhed Anseelse. — B. var Historielærer; omfattende Kendskab havde han navnlig til Nordens Oldtid, de nordiske Sprogs Historie, til Geologi og Arkæologi, og han ejede stor Sans for Kunst, især Arkitektur, var alle sine Dage en granskende Aand, aldrig færdig, altid paa Vej for at vinde nyt Land for Erkendelsen. Veltalende efter almindelig Sprogbrug var B. ikke; tit havde han svært ved at finde det rammende Udtryk for sine Tanker og Følelser, men greb et Emne ham, kunde hans Tale eje en sjælden Glød; ikke mindst var dette Tilfældet, naar han skildrede Skikkelser fra Nordens Oldtid; selv kunde han minde om en af de gamle Helte, stor og mandig som han var af Skikkelse, med kraftfulde Ansigtstræk, med store, buskede Bryn, der skyggede over et Par livfulde Øjne. — B. var ivrig Skandinav, glemte aldrig sine stærke Indtryk fra det nordiske Studentermøde i Uppsala 1856. Fra Begivenhederne 1864 udsprang hans varme Samfølelse med Sønderjyderne og hans Arbejde for Forsvars- og Skyttesag. Skønt B. havde Anlæg for videnskabeligt Studium, har han dog ikke efterladt sig noget skriftligt Arbejde. Men gennem sin Tales Lødighed og ved sin helstøbte Karakter virkede han frugtbart paa Tusinder af unge. 1916 rejstes et Dobbeltmonument af P. V. Jensen-Klint for B. og Jens Nørregaard ved Testrup Højskole. — R. 1892. DM. 1911. — Portrætteret paa G. Dirckinck-Holmfelds Tegning »Lille Theologicum« 1860. Litografi herefter s. A., efter Fotografi 1892.

Slægt i Stamtavle over Familien B., 1876, og Th. Borch: Fundatsmæssige Bestemmelser for Fru Wederkincks Legat, 1872. Højskolebladet 2. Febr. 1906, 28. Maj og 11. Juni 1915 og 6. Okt. 1916. Ved Testrup Højskoles 25-Aars Jubilæum, 1891. Testrup Folkehøjskole 1866—1916. Foreningen Lyngby Elevers Aarsskrift 1915, S. 94—102. Ryslingebogen 1920, S. 13—20. Salomon Nielsen: Fem af den danske Folkehøjskoles Banebrydere, 1925, S. 72—89.

Fred. Nørgaard.

Baagøe, Carl Emil, 1829—1902, Maler. F. 22. Aug. 1829 i Kbh. (Frels.), d. 16. April 1902 i Snekkersten, begr. i Egebæksvang.

Forældre: Skibsfører Jan Hansen B. (ca. 1787—1870) og Dorthea Frederikke Hendriksen (ca. 1800—82). Gift 8. Nov. 1862 i Kbh. (Frue) med Ida Hansine Sørensen, f. 4. Juli 1830 i Kbh. (Frels.), d. 7. Dec. 1920 i Helsingør, D. af Møllersvend Hans S. og Inger Pedersdatter.

B. kom 1842 til Søs med Faderen, men anbragtes senere i Malerlære og besøgte 1844—48 Akademiet. Han blev Svend 1848 og lagde sig efter Marinemaleriet, samtidig med at han indtil 1853 passede sit Haandværk. 1856 søgte han atter ind paa Akademiet og fik nogle mindre Stipendier. 1855 var han paa Island, 1866 og 1868 i Norge. Han har leveret talrige Tegninger til »Illustreret Tidende«. En Række store Marinebilleder fandt Vej til Udlandet, især var han skattet i England. I offentligt Eje findes i Danmark »Marine« (1880, Odense), »Skibe i Drogden« (Randers), »Optrækkende Uvejr«, »Thorup Strand« (Varde) og »Kongeskibet Slesvig ud for Helsingør Havnemole« (1858) samt »Graavejr i Sundet« (1883, Joh. Hansen). — Maleri af L. Grundtvig i Privateje. Træsnit 1884. O. Andrup.

Baardssøn (Bårdarson), Ivar, —1350—, Præst og Kannik, Forstander for Grønlands Bispesæde.

I. B.s Herkomst og Fødested kendes ikke. At han kaldes »Grønlenninger«, er ikke nødvendigt ensbetydende med, at han er født i Grønland, men kan sigte til hans lange Ophold der. 8. Aug. 1341 udstedte Biskop Hakon i Bergen Pas for Ivarus Barderi, »hvem vi sender til Grønland i vort og vor Kirkes Ærinde«. Efter al Sandsynlighed er det den samme Ivarus Barderij, der 25. Juni 1364 nævnes af Biskop Bo tolv i Stavanger som »canonicus duodecim apostolorum Bergensis«. I Mellemtiden har han da opholdt sig i Grønland, hvor han fungerede som »Forstander paa Biskopgaarden i Gardar i mange Aar«. Den daværende Biskop for Grønland, hvis Embedstid regnes fra 1349 til 1368, kom aldrig til Grønland, og Ivar har da forvaltet Bispesædet i hans Sted. Hvis han har været den samme som den Ivarus Barderi, der 18. Marts 1344 blev beneficeret med et Embede i Bergens Bispedømme, har han altsaa haft en Kapellan til at bestyre det for sig. Ivar var blandt dem, der af Lagmanden for Grønland blev opnævnt til at rejse til Vesterbygden i Anledning af Skrællingernes Overfald paa denne, og fandt den ved sin Ankomst dertil tom for Mennesker, medens Kvæg og Faar løb forvildede om mellem Fjældene, »og haver nu Skrællingerne al Vesterbygden inde«.

Efter I. B. kaldes den »Ivar Baardssøns Beskrivelse af Grønland«, som er et af de vigtigste Aktstykker til det gamle Grønlands

Historie. Den stammer dog ikke fra hans Pen, men er nedskrevet efter hans mundtlige Beretning, idet Beskrivelsen slutter saaledes: »dette alt, som foran er fortalt, sagde os Iffuer Bardsenn Gronlendinger ... at han havde alt dette set«. Beskrivelsen omfatter Kursforskrifter for Sejladsen til Grønland fra Bergen og Island, Topografi over Fjorde, Havne, Kirker, Klostre, Gaarde, Bygder og Ubygder samt enkelte historiske og økonomiske Oplysninger. Beskrivelsen, der oprindelig er affattet paa Norsk-Islandsk i 14. Aarh., foreligger i en Række Afskrifter fra 16. og 17. Aarh. Der findes trykte Oversættelser paa Dansk, Tysk, Engelsk og Hollandsk fra forskellige Tider og af meget forskellig Værdi. Sidst og fyldigst er Bogen udgivet med udførlige Kommentarer af Finnur Jonsson.

Det gamle Grønlands Beskrivelse af Ivar BårSarson. Udg. efter Håndskrifterne af Finnur Jonsson, 1930.

H. Ostermann.

Bache, Navnet paa flere danske Borgerslægter, af hvilke den mest kendte er den helsingørske Færgemandsslægt, hvis første Mand Ole B. (1714—88) var født i Skaane. Han giftede sig ind i det helsingørske Færgemandslav og blev Fader til Færgemanden Niels B. (1745—75), der havde tre Sønner, af hvilke Baadebyggeren Peter B. (1774—1808) og nedenn. Færgemand Lars B. (1771—1809) har gjort sig særlig kendte. Lars B. var Fader til Konsul Niels B. (1795—1860), der bl. ni Børn havde nedenn. Sønner Skoledirektør Niels B. (1841—95) og Maleren Otto B. (1839—1927). Sidstnævnte er Fader til de nedenn. Højesteretssagfører Niels Haagen B. (f. 1869) og Violoncellisten Paulus B. (f. 1882). — Fra Sognepræst i Jyderup, senere i Græsted og Maarum Jens Assenius B. (1804—81), der var Søn af en Skibskaptajn i Horsens, nedstammer en anden Slægt B. Præstens Sønner var Overlæge Jens Holger Assenius B. (1831—68) — hvis Søn var Kontorchef, Kammerherre Waldemar B. (1860—1932) —, Generalintendant Hans Andreas B. (1841—1913) — der var Fader til nedenn. Professor Holger B. (f. 1870) — samt Rektor paa Herlufsholm, Professor Otto Frederik B. (f. 1845). — De øvrige nedenn. Gartner Niels Simon B. (1748—95) °g Stiftamtmand Christian Peter Mathias B. (1830—1910) — hvis Søn var Stiftamtmand Carl Otto B. (1867—1930) — ses ikke at høre til nogen af de nævnte Slægter.

Den helsingørske Færgemand Lars B. (Memoirer og Breve, II), 1905 (ovenn. Konsul Niels B.s Optegnelser). Stamtavle over Familien Tryde, 1878, S. 10. O. M. Giersing: Stamtavle over Efterkommerne af Bernhard Hagen og Ane Margrethe Coliner, 1884. S. 8.

Albert Fabritius.

Bache, Christian Peter Mathias, 1830—1910, Stiftamtmand. F. 14. Okt. 1830 i Kbh. (Garn.), d. 27. Maj 1910 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Kancellist i Generalitetet, senere Kontrollør ved Usse-rød Klædefabrik, Krigsraad Ludvig B. (1802—75) og Hansine Marie Callesen (1803—62). Gift 18. Nov. 1864 i Kbh. (Frue) med Marie Sophie Amalie Kierrumgaard, f. 25. Juli 1842 i Kbh. (Frue), d. 8. Nov. 1913 paa Frbg., D. af Portkontrollør, senere Toldkontrollør, Justitsraad Hans Christian Frederik K. (1804—81) og Birgitte Marie Fog (1815—86).

B. blev Student 1847 fra det v. Westenske Institut, 1854 juridisk Kandidat og ansattes 1855 som Assistent i Indenrigsministeriets Landvæsenskantor, konstitueredes 1859 som Kancellist og forblev i denne Stilling, indtil Kancellistposterne ophævedes 1860. I Slutningen af 1861 blev han Fuldmægtig og Ekspeditionssekretær i Landvæsenskantoret, konstitueredes 1868 som Chef for Kommunkantoret og udnævntes 1869 til Direktør for Indenrigsministeriets 1. Departement. I denne Stilling virkede han med fremragende Dygtighed og Energi i tyve Aar, indtil han 1889 udnævntes til Stiftamtmand over Sjællands Stift og Amtmand over Kbh.s Amt. Ogsaa dette omfattende og ansvarsfulde Embede bestred B. med aldrig svigtende Pligtopfyldelse i tyve Aar, indtil han 1909 tog sin Afsked. B., der stillede ikke ringe Fordringer til de ham undergivne Embedsmænd, var i sin ranke, tilknappe Fremtræden en Mand, for hvem Fasthed og Bestemthed var de afgørende Faktorer. Han var en fortrinlig Leder af Amtsraadenes Forhandlinger og virkede med stor Iver for Kommunernes Selvstyre. — B. var 1858—69 Docent i Landboret ved Landbohøjskolen og desuden i længere Tid Amanuensis hos Sjællands Biskop samt i Vinterhalv-aaret 1865—66 konstitueret som Amtmand paa Bornholm. Fra 1875 til dens Ophævelse 1882 var han Medlem af Direktionen for Frederiks Hospital. Endelig var han fra Landmandsbankens Oprettelse 1871 indtil 1909 Regeringens Tilsynshavende ved Banken. — Kammerherre 1892. Gehejmekonferensraad 1909. — R. 1872. DM. 1874. K.² 1876. K.¹ 1878. S.K. 1898.

111. Tid. 17. Sept. 1899.

A. Falk-Jensen.

Bache, Holger, f. 1870, Ingeniør, Professor ved Polyteknisk Læreanstalt. F. 12. April 1870 paa Frbg. Forældre: Premierløjtnant, cand. polit., senere Generalintendant, Oberst Hans Andreas B. (1841—1913) og Henriette (Henny) Louise Lunn (1845—99). Gift 21. Dec. 1900 i Snoldelev med Margrethe Holbek, f. 22. Juni 1870 i Aarby ved Kalundborg, d. 11. April 1932 i Kbh., D. af Sogne-

præst Christian Ohnsorg H. (1833—19¹²) og Marie Frederikke Ludovica Thune (1837—1916).

B. tog 1893 polyteknisk Adgangseksamen og 1898 Eksamen som Maskiningeniør; s. A. fik han Ansættelse ved Anlægget af Frbg. Elektricitetsværk og Sporveje og var derefter i en Aarrække ansat som Ingeniør ved Elektricitetsværket. Ved Udvidelsen af Polyteknisk Lærestanstalt i Begyndelsen af Aarhundredet blev der lagt stærkt Beslag paa B., idet han tiltraadte det Udvalg af Fagmænd, der skulde planlægge det nye Maskinlaboratorium og paa dette Udvalgs Vegne forestod Detailprojekteringen og Montering af Laboratoriet. 1. Juli 1906 blev han Professor ved Lærestalten og Bestyrer af Maskinlaboratoriet. 1903—09 var han Medlem af Elektroteknisk Forenings Bestyrelse. 1913 udkom hans Forelæsninger over den mekaniske Varmeteori, der kom i ny og udvidet Udgave 1923. Under Krigen var B. Medlem af Prisreguleringskommissionens udvidede Kuludvalg, som ophævedes 1921, 1919 blev han Medlem af Bestyrelsen for Dansk Brændsels- og Kontrolforening. Ved Siden af sin Lærergerning har B. udfoldet en betydelig Ingeniørvirksomhed; han har bl. a. projekteret Belysnings- og Maskinanlæggene paa alle Nationalforeningens Tuberkulosesanatorier, Maskinanlæggene paa Finsensværk og Frbg. Elektricitetsværkers øvrige Anlæg; endvidere har han været Kryolith Mine og Handels Selskabets Konsulent ved Projekteringen af dets Bygninger og Anlæg i Ivigtut. Siden 1908 har han været fast Medlem af de særlige Patentkommissioner. Som Lærer for Maskiningeniører i Laboratoriepraksis har han ydet en betydningsfuld Indsats. — R. 1920. DM. 1929.

Univ. Aarb. 1905—06, S. 653 f.

Povl Vinding.

Bache, Lars, 1771—1809, Færgemand, Kaperfører. F. 10. Febr. 1771 i Helsingør (Olai), d. 26. Juli 1809 under Stevns, begr. i Lyderslev. Forældre: Færgemand Niels B. (1745—75) og Johanne Gregersdatter (1738—81, gift 1° 1777 med Færgemand Niels Nielsen Leth). Gift 27. Nov. 1795 i Helsingør (Olai) med Ane Margrethe Bache, døbt 17. Maj 1772 i Birkerød, d. 20. Febr. 1857 i Helsingør (Olai), D. af Fisker og Strandfoged i Rungsted Ole Olsen B. (1746—1802) og Marie Larsdatter (1745—1814).

B. blev ligesom sin Fader Færgemand i Helsingør. Han er blevet særlig kendt ved sin lige saa modige som uegennyttige Optræden 3. Nov. 1801, da han med fem andre uforfærdede Mænd under en orkanagtig Storm paa Kbh.s Red bjærgede Besætningen fra en mellem Trekroner og Lynetten kærtret Flensborg-Brig. Grosserer

Staal-Hagen, der havde bemærket de skibbrudnes farlige Stilling, havde for Redningen udlovet en Belønning paa 100 Rdl., som B. imidlertid vægrede sig ved at modtage. I Anledning af hans Daad belønnede Kongen ham med Medaillen Pro meritis, Grosserer-societetet skænkede ham en Sølvpokal, Oehlsenschlåger og Guldberg hædrede ham i Digte. 1807 bragte han med stor Livsfare Depecher fra Kronborg til Kbh. 10. Nov. s. A. fik han Kaperbrev for sin Færgebaad »Makrelen«, med hvilken han med en udsøgt Besætning gjorde sig bemærket ved sine dristige Kup, hvorved han tilføjede Fjenden stor Skade. »Makrelen« kuldsjede 26. Juli 1809 i Storm ud for Stevns, og hele Besætningen druknede. B.s Lig drev 7. Aug. s. A. i Land paa Vemmetofte Forstrand. — Mindsten paa Helsingør Kgd. (1908). — Stik af J. Rieter. Portræt-maleri af Otto Bache (1903) i Lyderslev K. Maleri af L. B. i Baaden i Storm af samme (1907) i Helsingør Museum.

Den helsingørske Færgemand Lars B. (Memoirer og Breve, II), 1905.

Th. Topsøe-Jensen (C. With-Seidelin).

Bache, Niels Haagen, f. 1869, Højesteretssagfører. F. 7. Juni 1869 i Kbh. (Holmens). Forældre: Professor Otto B. (s. d.) og Hustru. Gift 16. Juli 1898 i Kbh. (b. v. Nordre Birk) med Elisabeth Schack Bramsen, f. 3. Febr. 1876 i Kbh. (Frue), D. af Grosserer, senere Gehejmeetsraad Ludvig B. (s. d.) og 1. Hustru.

B. blev Student 1887 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, cand. jur. 1893, Overretssagfører 1896, Højesteretssagfører 1907. Med klar Forstaaelse af den moderne Forsikringsrets Betydning og Udvikling kom B. tidlig ind paa forsikringsretlige Spørgsmaal; hans tekniske Viden, praktiske Sans og teoretiske Indsigt skaffede ham Navn og Anseelse som en af de første Forsikringsjurister. 1896—1903 virkede han som Sekretær for Dansk Tarifforening, 1907—12 som Formand for Forsikringsbiblioteket; han har været juridisk Konsulent for Assurandør-Societetet siden dets Stiftelse; som Medlem af den skandinaviske Kommission til Udarbejdelse af Lov om Forsikringsaftaler og af den danske Forsikringstilsynskommission har han haft Lejlighed til at øve Indflydelse paa Forsikringslovgivningen. I talrige Afhandlinger i »Ugeskrift for Retsvæsen«, »Assurandøren«, »Fra Forsikringsverdenen« o. a. har B., skarpt, energisk og selvstændigt, optaget en Række forsikringsretlige Problemer til Drøftelse, oftere med Sideblik til andre Discipliner, f. Eks. Strafferetten. Paa det 10. nordiske Juristmøde i Kbh. 1902 fremlagde han Forhandlingsemnet »Om den forsikredes Pligt til ved Forsikringens Afslutning at give Risikooplysninger« (tyisk Udg.

1903), i »Tidsskrift for Retsvidenskab« skrev han Afhandlingerne »Om Rettighedsforholdene ved Livsforsikringskontrakten« (XXI, 1908) og »Om Forsikrerens Genkrav« (XXX, 1917). 1896 udgav han »Samling af Domme vedrørende Assurancevæsenet«, der efterfulgtes af »Brandforsikringsretten« (I, 1905) og »Forelæsninger over de almindelige Brandforsikringsbetingelser for Løsøre« (1918). I den Diskussion, der er rejst i Anledning af den navnlig fra svensk og norsk Side rettede Kritik mod den af Goos og Getz opstillede Retsbrudslære, tog B. Del med »Nogle erstatningsretlige Bemærkninger« (»Tidsskrift for Retsvidenskab«, XLI, 1928). Ogsaa i Debatterne om processuelle Spørgsmaal har B. livlig deltaget, ikke sjældent med polemisk Hvasshed og Sikkerhed. Sagførerstandens Værdighed og hele individuelle og sociale Standard er ham en Hjertesag. — Studie af Otto Bache (ca. 1900) i Privateje.

Frantz Dahl.

Bache, Niels, 1841—95, Skolemand og historisk Forfatter. F. 22. Maj 1841 i Roskilde, d. 9. Nov. 1895 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Købmand Niels B. (1795—1860) og Emilie Kirstine Winther (1803—56). Gift 25. Jan. 1879 i Kbh. (Jac.) med Emilie Birgitte Marie Hornemann, f. 20. Juli 1854 i Kbh. (Frue), D. af Læge, Dr. med. Emil H. (s. d.) og Hustru.

B. blev Student 1859 fra Metropolitanskolen, cand. juris. 1865. Han havde da allerede undervist i adskillige Aar, og det blev hans Livsgjerning. 1872—86 var han Lærer i Historie og Geografi ved Søofficersskolen; han var Lærer for Prins Valdemar i Historie og for Prinsesse Marie i Dansk. Fra 1886 til sin Død var han Direktør for de private Skoler i Kbh. Han drev desuden historiske Studier, oversatte Ed. Arnd: »Tyve Aars Historie« (2 Bd., 1870—71) og P. Lanfrey: »Napoleon I.s Historie« (5 Bd., 1873—77) °g udgav anonymt »Danmarks, Norges og Sveriges Historie, populært fremstillet efter de bedste trykte Kilder« (5 Bd., 1867—76), rigt illustreret, hvilket sidste Værk udkom i 2. Udg. under Navn i 5 Bd. 1881—87. Dette hans Hovedarbejde vidner om udstrakt Læsning og Evne for den jævnt fortællende, anekdotiske Fremstilling. — R. 1886. — Posthumt Maleri af Otto Bache (1895).

111. Tid. 17. Nov. 1895.

Povl Engelstoft.

Bache, Niels Simon(sen), 1748—95, Gartner. F. i Knudstrup, Granslev Sogn, døbt 17. Maj 1748 i Granslev, d. 17. April 1795 paa Charlottenlund, begr. i Gentofte. Fader: Gadehusmand Simon Sørensen. Gift i° 11. Juli 1780 i Kbh. (Garn.) med Sophie Amalie

Brandt, døbt 10. April 1758 i Maarslet, begr. 8. Maj 1787 i Kbh. (Nic), D. af Sognepræst Christian Frederik B. (1721—97) og Ingeborg Fæster (1735—98). 2° ri. Febr. 1788 i Kbh. (Garn.) med sin 1. Hustrus Søster Annike (Anna) Marie B., døbt 22. Marts 1762 i Maarslet, d. 5. Juli 1839 paa Charlottenlund (Gentofte) (gift 2° 1795 med Gartner og Slotsforvalter paa Charlottenlund Martin Baastrup, 1760—1842).

B. uddannedes i Havebruget, bl. a. ved Rejser og fleraarigt Ophold i Udlandet: 1771—73 Holland (Amsterdam), 1773—76 England (Sion-House og Lord Holdeners Have, Mdlsex.) og 1776 Frankrig. Efter sin Hjemkomst anlagde han nogle Herregaards-haver i Danmark, og 1. April 1780 ansattes han som Gartner ved den kgl. botaniske Have ved Charlottenborg i Kbh., 1793 ved Fr.borg Slotshave og 1794 som Gartner og Slotsforvalter ved Charlottenlund. Her skulde han have anlagt en »oekonomisk Træehave«, men døde, inden dette blev til Virkelighed. I Anledning af nogle af N. D. Riegels og N. Tønder Lund offentliggjorte Angreb paa Forholdene i den botaniske Have kom under B.s Navn 1787 og 1788 et Par Modskrifter, af hvilke det sidste indeholder adskillige gode Oplysninger og ret træffende Bemærkninger. Det menes imidlertid, at den egentlige Forfatter er Professor Chr. Friis Rottbøll. Flere mindre Afhandlinger fra B.s Haand offentliggjordes i Almanakker paa Foranstaltning af Landhusholdningsselskabet, af hvilket han var et virksomt Medlem.

Physicalsk Bibi. f. Danmark og Norge, V, 1795, S. 206—10.

Axel Lange (Tyge Rothe).

Bache, Otto, 1839—¹⁹²⁷» Maler. F. 21. Aug. 1839 i Roskilde, d. 28. Juni 1927 i Kbh., Urne paa Holmens Kgd. Broder til Skoledirektør Niels B. (s. d.). Gift 18. Aug. 1868 i Kbh. (Holmens) med Clara Charlotte Elise Haagensen, f. 3. Febr. 1846 i Kbh. (Helligg.), d. 26. Juni 1927 sst., D. af Skræddermester Hans Haagen H. (1809—89) og Sofie Frederikke Nielsen (1813—83).

B. blev født i et anset borgerligt Milieu paa en Tid, da Kunstnervirksomheden, ikke mindst paa Grund af Thorvaldsens Stilling, stod ombølget af en Straaleglans. De Anlæg for Tegning, han allerede som Barn lagde for Dagen, blev afgørende for hans Bane; selv ønskede han at blive Billedhugger, Faderen foretrak en Arkitektuddannelse, men G. F. Hetsch bestemte hans Skæbne: han burde blive Maler. Allerede i Okt. 1849 begyndte Drengen at besøge Akademiets Skoler; det blev især, da han fik W. Marstrand

til Lærer, at han høstede større Udbytte af sine Studier. 1856 fik han den lille, 1857 den store Sølvmedaille, hvormed den akademiske Uddannelse egentlig var afsluttet. N. A. udstillede B. paa Charlottenborg. Det var den Høyen'ske Kunstopfattelse, som her hjemme var toneangivende; Syslen med nationale Motiver i den Eckersberg'ske Skoles detaljerede Manér var det saliggørende, og B. havde Lykken med sig: 1863 vandt han Neuhausens Præmie for »Husdyr i en Bondegaard« og fik »Paa Vej til Markedet« købt af Kunstforeningen, som lod Zillen udføre en Radering derefter. N. A. købte Galleriet »En Æltevogn ved et Teglværk«. I de samme Aar var B. paa en Række danske Godser kommet i Ry som Portrætmaler (Tjele, Bidstrup, Ravnholt, Egeskov), og han havde en hel Del Bestillinger, ogsaa af Heste- og Hundebilleder; hans »Grævlingehund med Hvalpe« (1866) blev et meget populært Billede. Malerierne fra denne Periode viser allerede tydeligt en Del af B.s kunstneriske Egenskaber, hans solide Tegning, hans venlige og muntre Gemyt og hans gentlemanlike Forhold til sine Modeller samt hans propre Gennemførelse af Maleriet; men hans Farveholdning og Motivvalg er lidet personlige, og Detailbehandlingen ret konventionel. Han kunde dog allerede da vise Træk, som malerisk placerede ham højt, som i det ejendommelige Billede »Linieskibet »Skjold« i Christianshavns Dok« (1860). — Da B. 1866 fik Akademiets Rejsestipendium paa 800 Rdl., drog han ikke de danske Kunstneres gängse Vej over Tyskland til Rom, men lagde Ruten over Frankrig, hvis Kunst paa den Tid ikke var højt anskrevet i den Høyen'ske Kreds. B. søgte da heller ikke nogen Malerskole i Paris, men studerede ivrigt Museerne og de samtidige store Kunstnere; han nævner selv de Mestre, som gjorde stærkest Indtryk paa ham, Delacroix, Troyon, Decamp, Daubigny og Bretton, og det er tydeligt at se paa de Arbejder, som B. udførte i Paris, hvorledes hans Teknik forbedredes og hans rent maleriske Syn udvikledes; han kom til Forstaaelsen af, at den virkelige Kunstner maa stille sig i et mere inderligt og mere naturligt Forhold til sine Motiver, end det var Skik i den hjemlige Skole, der stundom som Overklasse var noget tilbøjelig til blot at anskue Omverdenens Foreteelser som Kuriositeter; endelig fik hans Værker de sartere Lufttoner og Lysvirkninger, som først den følgende Epoke gjorde til kunstnerisk Fælleseje her hjemme. — Desværre blev Parisopholdet for kort, og meget vilde maaske være blevet anderledes, saafremt han ved regelmæssigt Skolearbejde dernede havde faaet sine nye Synsmaader fæstnede. I Sommertiden 1867 drog han til Italien, og i Firenze gav han sig straks i Lag med Kopiering efter de gamle Mestre

(Giorgiones Koncerten). Da Koleraen kom til Firenze, og Vennerne L. A. Schou og J. D. Frisch døde, drog B. videre til Napoli og Pompeji og om Efteraaret til Rom; tidligt 1868 var han atter i Pompeji og drog saa over Rom tilbage til Kbh., hvor han ankom midt i Sommertiden. Foruden de franske Billeder er især »Centauren, som leger med sin Søn« en betydningsfuld Frugt af Udenlandsrejsten. Efter Hjemkomsten indfandt Berømmelsen sig i rigt Maal. Den danske Godsejerstand havde i disse Aar en økonomisk Blomstringstid, og B., som var velanskrevet i disse Kredse, og hvis Heste- og Hundebilleder yderligere forøgede Købernes Interesse, fik rigeligt med Bestillinger paa Dyrebilleder og Portrætter. Hans »Hundene skal have Mad« (1871) købtes af Grev Moltke-Bregentved, og »Et Kobbelt Heste uden for en Kro« (1878) af Kong Christian IX. Hans Hovedbillede inden for denne Kategori blev »Afslutning af Parforcejagten paa Frijsenborg« (1884) med dets Mylr af Portrætter. Samtidig havde B. faaet store Opgaver som Historiemaler. Stiftelsen af det nationalhistoriske Museum paa Fr.borg havde utvivlsomt bidraget til at vække Interessen for dette Felt. »De sammensvorne ride fra Finnerup Lade efter Mordet paa Erik Glipping« (1882) blev, efter at Skitsen, trods det nationalhistorisk set ømtaalige Emne, paa Grund af dens mægtige Patos var billiget af Bestyrelsen, malet til Fr.borg, og i de følgende Aar fulgte Bestillingsbilleder som det svagere »Christian IV.s Kroningsridt« (1887), det fastbyggede »Admiral Suenson ved Helgoland« (1883), »Max Muller ved Sankelmark« (1887), »Soldaternes Hjemkomst i 1849« (1894) og Generalsbillederne Schleppegrell (1896) og Krogh (1889); som Gave fra en Komité maledes til Kongen »Hestgardens Indskibning i Korsør til Krigspladsen« (1888) og »Christian IX.s Besøg i Dybbølskansen 1864« (1888); til Kolding Raadhus udførtes 1901, som Gave fra Brygger Carl Jacobsen, »Husarangrebet ved Kolding 1849«. Ogsaa Alterbilleder malede B., f. Eks. »Christus og den blodsottige Kvinde« (1903) til Kirken i Blaagaardsgade. Hans Dyrebilleder agtedes højt, og han forsøgte sig ogsaa med mere dekorative Opgaver som Figurerne paa Tæppet i Det kgl. Teater, til hvis Foyer han desuden (1872) udførte en Række Udkast med Skuespillerportrætter. Statens Museum for Kunst erhvervede »Efter Vildsvinejagten« (1876), »Køerne drives ud af Stalden« (1885), »Heste ved Stranden« (1890) og »Daniel i Løvekulen« (1872). Blandt Portrætterne kan nævnes »Christian IX. til Hest« (1896, Fr.borg), Frederik VIII. (1911, sst.), Skitsen til Minister Nellemann (1897, sst.), Grev Moltke (Lystrup) samt hans Selvportræt til Uffizierne (1889). Til Udstillingskomiteen paa Charlottenborg

malede han Portrætter af G. C. Hilker (1871), af Chr. Blach (1904) og af Chr. Peters (1882).

Som Publikums Gunst hurtig var blevet ham til Del, havde ogsaa faglige Æresbevisninger naaet ham. Allerede 1872 var han blevet valgt til Medlem af Akademiet, 1883 blev han Medlem af Skole-raadet, 1887 af Akademiraadet, og endelig blev han s. A. Professor i Malerkunst ved Akademiet, 1890, 1896 og 1905 valgtes han til Akademiets Direktør for tre Aar, og 1893 og 1899 & Vicedirektør; 1906 nedlagde han efter et skarpt Sammenstød med Kultusministeren Enevold Sørensen sin Direktørstilling, men valgtes dog 1908 atter som Vicedirektør. 1909 tog han sin Afsked som Professor. B. var desuden 1896—99 Medlem af Gallerikommissionen og 1910—14 kunstnerisk Tilforordnet ved Bestyrelsen for det nationalhistoriske Museum paa Fr.borg. — En Øjensygdom, hvorfor han blev opereret, hemmede i de sidste Aar hans Arbejde. — Med Undtagelse af 1914 og 1916 udstillede han 1856—1923 paa Charlottenborg, ialt op imod 200 Arbejder. 1872 vandt han Udstillingsmedaillen for et Familiebillede ved Lampelys, forestillende Familien Ræder. Ved Udstillinger i Tyskland (Munchen 1892, Berlin 1896) og i Frankrig (Paris 1889) opnaaede han ogsaa Guldmedailler, og 1883 blev han Medlem af det svenske Kunstakademi.

B.s Stilling som Kunstner beror paa to Ting, hans tekniske Dygtighed som Tegner og hans kultiverede Forstaaelse af sine Opgaver; desuden er den Energi og Udholdenhed, hvormed han gennemførte sine Arbejder, højst beundringsværdig. Hans store historiske Værker kan, hvor han har staaet frit, præges af en umiddelbar Grebthed af Motivet, en Følelse, som let fænger hos Tilskueren; hans Dyrebilleder viser den indgaaende Fortrolighed med Emnet, som kun den, der taalmodigt og uhildet giver sig af med Dyr, kan opnaa; hans Portrætter er, uden nogen Sinde at forfalde til Opstyltethed eller Smigreri, Gentleman'ens og den frie Mands Vurdering af, hvad han modtog som Indtryk. B.s koloristiske Evner stod ikke Maal med hans tekniske Dygtighed, og hans Soliditet kan stundom give noget for materielt og bastant over den stofflige Fortolkning. Dog, inden for dansk Malerkunst er hans Plads blandt de dygtige, og det skal ikke glemmes, at han var den, som indledede Overgangen fra den nationale Skole til en mere europæisk Indstilling. Som Menneske var han myndig og koncis i sine Meninger, afholdt af Fagfæller og højt agtet af de Kredse, han i Embeds Medfør eller ved sin Kunst kom i Berøring med. — Tit. Professor 1878. — R. 1887. DM. 1891. K.² 1898. K.¹ 1904. — Malerier af V. Irminger (1912) paa Fr.borg og af B. Wegmann

hos Charlottenborg-Udstillingens Komité. Selvportræt (1889) paa Uffizierne, desuden Selvportrætter fra 1856, 1860, 1866, 1876 (Kultegning, Hirschsprung), 1892 og 1917. Portrætteret af Viggo Johansen paa Gruppebilledet »Et Akademiraadmøde« (1904, Kunstmuseet). Buste af E. H. Bentzen (1878, Kunstakademiet). Træsnit 1872, 1883, 1884 og 1900.

P. Christiansen: Otto Bache, 1928.

O. Andrup.

Bache, Paulus, f. 1882, Violoncellist. F. 18. Marts 1882 i Kbh. (Helligg.). Broder til N. H. B. (s. d.). Gift i^o 21. Aug. 1906 i Kbh. (b. v.) med Julia Aubert, f. 27. Sept. 1876 i Montreux, D. af Conservateur des droits reels i Vevey Jules Eli Lucien A. (1845—1920) og Isaline Morand (1850—78). Ægteskabet opløst. 2° 8. Juli 1932 i Kbh. (b. v.) med Gudrun Augusta Severins, f. 10. Maj 1886 i Kbh. (Holmens) (gift i^o 1914 med Overretssagfører Svend Olaf Engelhardt, f. 1886, 2° 1924 med Kontorchefi Baltica Andreas Emil Bierberg, f. 1889; Ægteskaberne opløst), D. af Malermester Oluf Severin Nielsen (f. 1852) og Lisette Mathilde Schuster (1854—1929); Navneforandring 30. Nov. 1904.

B. uddannedes ved Konservatoriet i Kbh. (Prof. Rudinger) og i Leipzig (Prof. Julius Klengel), hvor ogsaa hans Debut fandt Sted ved egen Koncert med Orkester Efteraaret 1901, efterfulgt af dansk Debut i Kbh. 1902. Efter et Studieophold i Paris 1906—08 tiltraadte han efter Konkurrence Stillingen som 1. Solo-Violoncellist ved Berlins filharmoniske Orkester; fra denne Stilling tog han paa Grund af Krigen sin Afsked 1915 og vendte tilbage til Kbh., hvor han lever som Kammermusikspiller og Lærer. 1916 var han Medstifter af Breuning-B.-Kvartetten, 1926 blev han Lærer i Violoncellspil ved Konservatoriet. B. har i en Aarrække været en betydelig Kraft i dansk Musikliv, hvis Kammermusikkoncerter og Kammermusikforeninger har nydt godt af hans sikre Stil og fremragende Fortolkning. Han har, foruden i Danmark, koncerteret som Solist og Kammermusikspiller i Sverige, Norge, Finland, Tyskland, Holland, Frankrig og England. Han er Formand for Kammermusikforeningen i Kbh. siden 1931 (i Bestyrelsen siden 1922) og var 1926—32 Formand for Solistforeningen af 1921. — Barneportrætter af Otto Bache 1886 og 1897¹ Privateje.

Erik Abrahamsen.

Bachmann, Hans, 1752—1841, Officer. F. 18. Okt. 1752 paa Vellinggaard ved Vejle, d. 22. Nov. 1841 i Slesvig By, begr. sst. Forældre: Overførster, Jægermester Peder B. (1715—69) og Chri-

stine Benedicte Kruse (1725—55). Gift 12. Sept. 1788 i Slesvig med Margaretha Catharina Carolina Harrsen, f. Fursen (gift i^o 1774 med Over- og Landsretsadvokat Jonas H., 1742—87), døbt 22. Sept. 1756 i Slesvig, d. 20. Juli 1845 sst., D. af Dr. med. Joachim F. (1717—78) og Magdalena Benedicta Friderica Dreyer (1733—1821).

B. fik sin første militære Uddannelse som Kadet ved Livregimentet Ryttere og tjente gennem 60 Aar uafbrudt i samme Regiment (fra 1816: Livregimentet Kyradsérer), idet han der gennemløb alle Graderne lige til Generalmajor og Chef. 1772 blev han Sekondløjtnant, 1777 Premierløjtnant, 1786 Ritmester og tre Aar efter Eskadronschef, 1795 Major, 1804 Oberstløjtnant, 1809 Oberst og n. A. Regimentschef, 1812 Generalmajor. I Slutningen af 1813 kommanderede han Rytterbrigaden i 1. Division af den Hær, der var sammendraget ved Lille Bælt, 1814 kommanderede han 2. Brigade i General Kardorffs Korps, der marcherede mod Rhinen, men fik Ordre til at vende om hurtigst muligt for at dække Sydgrænsen, da nye Farer truede Danmark som Følge af Norges Rejsning mod Forbindelsen med Sverige. 1815 havde B. Kommandoen over 1. Brigade af det danske Kontingent, der under Prins Frederik af Hessen rykkede ind i Frankrig sammen med Tropper fra de allierede Magter til Besættelsehær under Hertugen af Wellingtons Overkommando. 1830 afgav han Kommandoen over sit Regiment, men beholdt Posten som Kommandant i Slesvig By til sin Død. Han blev Generalløjtnant 1832, adlet 1823. — R. 1815. DM. 1817. K. 1823. S.K. 1826. — Maleri i Privateje i Kiel. Litografi fra 1830 af C. Grimm.

Fürsen-Bachmann i Quellen u. Forsch. z. Geschichte Schlesw.-Holst., V, 1917.

S. A. Sørensen (*Rockstroh**).

Bachoff v, Echt, Johann Friedrich, Rigsgreve, 1710—81, Diplomat. F. 12. Jan. 1710 i Gotha, d. 24. Jan. 1781 i Wien, begr. i Schwarzspaniernes Kloster sst. Forældre: Regeringskansler i Gotha, Overkonsistorialraad, Friherre Johann Friedrich B. v. E. (1679—1736) og Johanne Elisabeth v. Watzdorf (1686—1751)-Gift 9. Juni 1756 i Wien med Grevinde Henriette Caroline v. Ronow, f. 1. Juni 1738 i Penig ved Leipzig, d. 25. Aug. 1808 i Weimar, D. af Grev Johann Wilhelm v. R. und Bieberstein (1702—80) og Baronesse Anna Amalie Gertrud v. Straub (1712—61).

Familien hørte oprindeligt hjemme i Limburg. En Gren af den nedsatte sig tidlig i Koln og indtog her en fremragende Plads i det rige Handelspatriciat. Da Familien siden gik over til Protestantismen, maatte den forlade Koln og bosatte sig i Preussen og Sachsen,

hvor den i Sachsen-Altenburg ejede Godserne Dobitzschen og Tauschwitz. Paa Anbefaling af Grev Seckendorff blev B. v. E. 1732 ansat i dansk Tjeneste som Kancelliraad og Regeringsraad i Gluckstadt. 1736 udnævntes han til dansk Resident i St. Petersburg og 1740 til Gesandt sst., hvorfra han 1743 forflyttedes til Regensburg. Med Gesandtskabsposten her, som han beklædte til 1752, forbandt han 1743—45 Stillingen som Gesandt hos Kejser Karl VII. og fra 1750 Stillingen som Gesandt ved Kejserhoffet i Wien, hvilken sidste han beklædte til sin Død. Som Diplomat var han ikke særlig fremragende, men han var en grundig Kender af den indviklede tyske Statsret og meget flittig; hans Indberetninger beløber sig til ikke mindre end ca. 3000 Numre. — Virkelig Justitsraad 1733. Etatsraad 1739. Gehejmeraad 1759. — Hv. R. 1750. — 1752 blev han af Kejseren optaget i den rigsgrevelige Stand. — Maleri paa Tauschwitz.

L. Bobé: Efterladte Pap. fra d. Reventlowske Familiekreds, VII, 1906, S. 494 f. K. Adolph B. v. E.: Beitråge z. Gesch. der Fam. B. v. E., 1904, S. 36.

L. Laursen (P. Vedel).

Bachoff v. Echt, Ludwig Heinrich, Friherre, 1725—92, Diplomat. F. 16. Marts 1725 i Gotha, d. 16. Maj 1792 paa Dobitzschen, begr. sst., 1817 flyttet til Rømschutz. Broder til J. F. B. v. E. (s. d.). Gift 29. Nov. 1749 med Gustave Dorothea Vilhelmine Moltke, f. 12. Dec. 1731, d. 2. Febr. 1787 paa Dobitzschen, D. af Gehejmeraad Joachim Christoph M. (1699—1771) °S Rigsfriherreinde Sophia Albertine v. Wolzogen (1703—63).

B. v. E. traadte 1756 i dansk Tjeneste som Kammerherre og blev n. A. medbefuldmægtiget Afsending paa Rigsdagen i Regensburg sammen med Svigerfaderen. Da denne 1764 trak sig tilbage, blev B. v. E. selvstændig Minister her. 1768 tog han sin Afsked og bosatte sig paa Familiegodset Dobitzschen i Sachsen-Altenburg. 1776 indtraadte han paa ny i dansk Statstjeneste som Gesandt i Dresden efter først at være blevet naturaliseret i Henhold til Indfødsretsloven af 1776. Paa Grund af Svagelighed opholdt han sig dog kun lidt i Dresden og tog sin Afsked 20. Febr. 1778. Han var ret ubetydelig som Diplomat, og hans faa Bidrag til Litteraturen har med Undtagelse af nogle Salmer ingen Værdi. — Gehejmeraad 1773. — Hv. R. 1767. L'union parfaite 1768. — Maleri paa Tauschwitz. Gipsrelief i Frimurerlogen Archimedes i Altenburg.

L. Bobé: Efterl. Pap. fra d. Reventlowske Familiekreds, VII, 1906, S. 495. K. Adolph B. v. E.: Beitråge z. Gesch. der Fam. B. v. E., 1904, S. 37.

L. Laursen (P. Vedel).

Bacmeister, Lucas, 1530—1608, Hofpræst, Professor. F. 18. Okt. 1530 i Ltineburg, d. 9. Juli 1608 i Rostock, begr. i Maria K. sst. Forældre: Borger og Braxator Johann B. (d. 1548) og Anna Liibbing (d. 1556). Gift i^o 4. Aug. 1560 i Kolding med Johanne Bording, f. 11. Febr. 1543 i Antwerpen, d. 29. Juli 1584 i Rostock, D. af Professor, Dr. med. Jacob B. (s. d.) og Hustru. 2° 25. Aug. 1585 med Catharina Beselin, f. ca. 1536, d. 9. Jan. 1593 (gift i^o med Raadmand i Rostock Johann von Herwerden, d. før 1584), D. af Raadsherre Nikolaus B. og Katharina Rhode. 3° 9. Dec. 1593 med Anna Vischer, f. ca. 1560, d. 1613, D. af Johann V. i Alost i Flandern.

L. B. gik i Skole i Luneburg under den kendte Rektor Lucas Lossius, studerede fra 1548 i Wittenberg og blev 1552 »Undertugtemester« paa Koldinghus for Christian III.s Sønner, Prinserne Magnus og Hans. Han røgtede dette Hverv til stor Tilfredshed indtil April 1556, da han vendte tilbage til Wittenberg, hvor han 1558 tog Magistergraden. 1559 blev han Hofprædikant for Christian III.s Enke, Dronning Dorothea, paa Koldinghus, men da han vakte Misstemning ved sine strenge Prædikener, hvori han dadlede Hoffets Laster, foretrak han 1562 at blive Professor i Teologi og Sognepræst ved Mariekirken i Rostock. Allerede 1560 havde Melancton varmt anbefalet ham til en Universitetsstilling. 1564 blev han Dr. theol. og 1592 Superintendent i Rostock. Uden at besidde fremragende Evner udfyldte L. B. med Ære den kirkelige og akademiske Plads, han ved Flid og Troskab havde arbejdet sig op til. Som sine teologiske Kolleger i Rostock var han en typisk Formidler af den melanctonisk farvede Epigonlutherdom, dog med Forkastelse af enhver kalviniserende Tendens, varmt interesseret i Kirketugt og anset som Prædikant og Sjælesørger. Ogsaa hans Skrifter bærer et praktisk Tilsnit. — L. B. nød i høj Grad Frederik II.s Tillid; 1563 søgte Kongen, om end forgæves, at knytte ham til Universitetet, og 1572 deltog han i Festlighederne i Kbh. i Anledning af Kongens Bryllup med Sophie af Mecklenburg. Foruden gennem sine Skrifter fik L. B. Betydning for Danmark dels ved den Brevveksling, hvori han stod med forskellige ansete Mænd her hjemme, dels derved, at en Række danske studerende fandt et Hjem i hans Hus under deres Studietid i Rostock. Blandt saadanne kan nævnes Christian Friis til Borreby (1566—71), Jacob Bjørn til Stenalt (1572—76), Ivar Stub, Frederik Rosenkrantz og Hans Poulsen Resen (1584—86), Frederik Skovgaard (1587) samt Holger Rosenkrantz den Lærde (1590—92). Ogsaa Tyge Brahe stod i sin Ungdom i Forbindelse

med L. B. — Stik af C. F. Fritzsck jun. 1737 efter ukendt Forbillede.

P. Tarnovius: Oratio de Lucæ Bacmeisteri actionibus et obitu, 1608, især Bl. C ff. E. J. Westphalen: Monumenta rer. Germ., præcipue Cimbricarum, I, 1739, S. 1649. Johs. Møller: Cimbria literata, II, 1744, S. 46—50. Etwas von gelehrten Rostockschen Sachen, 1738, S. 85 f; 1740, S. 727 f, 762. O. Krabbe: Die Universität Rostock, 1854, S. 637. Bjørn Kornerup: Hans Poulsen Resen, I, 1928, S. 68 f. — Bibliografi i Etwas, 1738, S. 595 f,

27 ... 92

Bjørn Kornerup.

Baden, Navnet paa flere danske Slægter. En af disse, der tilhører den sjællandske Adel, kendes i flere Linier, om hvis Samhørighed der kun kan opstilles Hypoteser. 1. Linie begynder med Morten Jepsen, der levede i Roskilde 1443 og var Fader til nedenn. Biskop Oluf Mortensen B. (d. 1485), hvis Anseelse formentlig har hævet Slægten op fra de halvt borgerlige Stillinger, den tidligere indtog. 2. Linie, der bærer Tilnavnet Sort, synes kun paa Spindesiden at have Forbindelse med 1. Linie, idet Biskop Olufs Broderdatter var gift med den Willum Guldsmed i Næstved, fra hvem Linien upaatvivlelig nedstammer. Linien synes kun at have haft borgerlige Ombud ligesom 3. Linie, der flyttede til Skaane, og hvis Stamfader Anders Nielsen B. var Borgmester i Kbh. 1461—77. 4. Linie føres tilbage til en hypotetisk Peder (Nielsen), hvis Søn Laurids Pedersen til Odstrup var Oldefader til nedenn. Hans Lauridsen B. (d. 1566). Dennes Søn, nedenn. Christen Hansen B. til Nørgaard, døde 1618 som Slægtens sidste Mand. — En borgerlig Slægt B. føres tilbage til Borgmester i Horsens Ernst Ernstsens B. (d. 1656), der var gift med en Søster til Biskop Hans Svane, med hvem han havde Sønerne Jacob B., Sognepræst i Holbæk (1621—94) og Laurids B., Sognepræst i Stovby (1626—89), der fortsatte Slægten. Jacob B. havde fire Børn, blandt hvilke nedenn. Magister Torkel B. (1668—1732), hvis Søn Rektor i Vordingborg Jacob B. var Fader til de nedenn. Torkel B. (1734—1805) og Jacob B. (1735—1804). Sidstnævnte efterlod tre Sønner, hvoriblandt de nedenn. Gustav Ludvig B. (1764—1840) og Torkel B. (1765—1849).

Danmarks Adels Aarbog, I, 1884, S. 41—44; VIII, 1891, S. 473 f; XIV, 1897, S. 481. J. G. Burman Becker: Efterretninger om Familien B., 1875.

Albert Fabritius.

Baden, Christen Hansen, d. 1618, Adelsmand. D. paa Kronborg 4. Dec. 1618, begr. i Helsingør (St. Olai K.). Forældre: Skibshøvedsmand Hans Lauridsen B. (s. d.) og Hustru. Ugift.

Om C. H. B.s Fødsel og første Ungdom haves ingen Efterretning.

ger. 1590 blev han Hofjunker, men to Aar efter fik hans Hof-tjeneste en brat Afslutning, idet han maatte forlade Landet, fordi han var »kommet for Skade« at dræbe en anden Hofjunker, Peder Rud. Skønt Drabet synes sket i Nødværge, trak dog Forligshandlingerne med den dræbtes Slægt længe ud, og først 1598 opnaaede C. H. B. ved Kongens Mellekomst frit Lejde til at vende hjem. Den følgende halve Snes Aar synes han nærmest at have tilbragt som Privatmand paa sit Fædrenegods Nørgaard paa Lolland; men 1611 deltog han i Kalmarkrigen som Ritmester og Løjtnant ved den sjællandske Rostjeneste, en kort Tid tillige som Befalingsmand paa Bornholm. 1612 forlenedes han med Kronborg Slot, som han beholdt til sin Død. Han var den sidste Mand af Adelslægten B. — Stik af Haas med Afbildning af hans Gravsten (efter Tegning af A. Thorn borg).

Kancelliets Brevbøger 1593—1620, 1910—19. *Tkiset (Henry Bruun*)*.

Baden, Gustav Ludvig, 1764—1840, Historiker og Jurist. F. 29. Febr. 1764 i Al'tona, d. 25. Aug. 1840 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Rektor, senere Professor Jacob B. (s. d.) og Hustru. Gift 23. Okt. 1789 i Stokkemark med Francisca Margrethe Ramus, f. 20. Sept. 1763 i Maribo, d. 15. Febr. 1831 i Kbh. (Frue), D. af Sognepræst, senere Provst Christian Christiansen R. (1725—94, gift i^o 1753 med Esther Christiana Rennemann, 1734—54) og Barbara Thestrup (1732—71).

B. gik i Helsingør Latinskole, ved hvilken hans Fader 1766 var blevet Konrektor og 1770 Rektor, blev Student 1780 og juridisk Kandidat 1784. Hans Lyst havde oprindeligt gaaet i Retning af den militære Vej, siden vendte han sig med Iver til videnskabelige Studier, som han efter sin Eksamen nærede Planer om at fortsætte i Udlandet ved Hjælp af Stipendier. Imidlertid forlovede han sig, og for at kunne gifte sig maatte han vende sin Opmærksomhed mod Levebrødet. 1786 fik han Bestalling som Overretsprokurator, 1787 Embedet som Herredsfoged i Lollands Nørre Herred; 1790 blev han Byfoged i Lemvig og Herredsfoged i Skodborg-Vandfuld Herreder, 1794 Borgmester i Nakskov og Herredsfoged i Lollands Sønder Herred, 1795 tillige Vicelandsdommer paa Lolland og Falster. 1800 blev han Herredsfoged i Bjerge, Aasum og Vinding Herreder paa Fyn, 1805 tillige Birkedommer og Skriver ved Ulriksholm og Østergaard, 1816 By- og Raadstueskriver samt Notarius publicus i Odense, hvortil mod B.s egen Forventning knyttedes den ulønnede, ret krævende Stilling som anden Raadmand, 1818 Birkedommer og Birkeskriver i Hørsholm, hvor han

fik et personligt Tillæg paa 400 Rdl., netop for at han skulde være forpligtet til at drive Studier ved Siden af; imidlertid suspenderedes han paa Grund af Kasseangel 1820. For at undgaa at blive arresteret under en Retsforfølgning, som herefter blev iværksat imod ham, flygtede han 1822 til Kristiania, hvor der skaffedes ham Arbejde i Rigsarkivet, men hvorfra han, ved Udlevering fra den norske Regering, blev ført tilbage til Kbh. Han maatte nu sidde i Fængsel, men hans Kasseangel dækkedes ved Tilskud fra danske og norske Venner. For Udtalelser mod Kristendommen i en Bog, skrevet i Fængslet, dømtes han 13. Nov. 1824 af Lands- over- samt Hof- og Stadsretten, 15. Febr. 1825 af Højesteret til Embedsforbrydelse og tre Aars Landsforvisning; ved kgl. Resolution af 24. Maj 1826 traadte dog i Stedet for Forvisningen et Aars Statsfængsel i Citadellet Frederikshavn.

Efter at have afsonet sin Fængselsstraf stod B. paa fuldkommen bar Bund i økonomisk Henseende, men tillige uden Forretninger, der kunde distrahere ham fra Studier. Han hengav sig helt til produktivt litterært Arbejde, og samtidig med at hans Døtre tjente noget ved Haandarbejde, skaffede han sig en beskeden Indtægt gennem sine Skrifter og ved Understøttelse fra enkelte Velyndere. Samfundet til den danske Litteraturs Fremme og Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse understøttede ham ogsaa til den store Danmarkshistorie, der er hans Hovedværk; fra Staten fik han hverken Pension eller paa anden Maade Hjælp.

B. led altsaa i høj Grad Vanskæbne paa sin praktiske Livsbane. Nogen helt uduelig Embedsmand synes han dog ikke at have været. Under sin Virksomhed i Lemvig søgte han at modarbejde de Misbrug, der endnu paa denne Tid fandt Sted ved Strandinger. I Nakskov tog han Initiativet til Fjordens Opmudring og til Udvikling af en bedre Postforbindelse mellem denne By og Kbh., ligesom han blev Opdageren af en vidt forgrenet Tyvebande, der havde haft Held til at drive sit Spil ustoppet gennem flere Aar; i Hørsholm blev han opmærksom paa det problematiske ved den Nytte, man havde af Kystpolitiet, og udgav et kritisk Skrift herom. Afgjort uduelig var B. imidlertid paa et meget vigtigt Punkt, nemlig i Administrationen af Pengesager. Derigennem kom han sluttelig til at kompromittere sig; men ved de Brøst, der afsløredes, viste han sig sikkert ikke værre eller bedre end adskillige andre af Frederik VI.s Embedsmænd i lignende Stillinger. Naar der blev faret ret haardt frem imod ham, medens man ellers ofte viste megen Lempe i disse Forhold, maa Aarsagen vistnok ligge i, at B. ved sit Temperaments trodsige Stridbarhed var blevet meget

lidt afholdt paa højere Steder. Hverken Fr. Jul. Kaas, Kancelliets Præsident, eller A. S. Ørsted, dets mest fremragende Medlem, kunde lide ham. Umiddelbart før sin Suspension fra Embedet i Hørsholm havde B. haft en kraftig mundtlig Disput med Kaas om Kystpolitiet.

B. lærte aldrig den Kunst at omgaas Mennesker. Det stejle og umedgørlige i hans personlige Optræden fremtraadte under hans Embedsvirksomhed ogsaa udadtil; som Skribent var han en stor Bondeven, i Praksis som Herredsfoged en egenraadig Bøndernes Behersker. Hans Temperament blev hans Ulykke, fordi det kom til at ytre sig i hans Forfatterskab paa en saadan Maade, at den haardeste Straffedom faldt over hans Hoved (fra 1824 ^{v a r} han naturligvis ogsaa under bestandig Censur, der dog næppe kan siges at være blevet ham en virkelig Hindring i den litterære Udfoldelse).

B. begyndte sit Forfatterskab i Lemvig 1792 med en Afhandling om »Aarsagerne til Tabet af Oldtidens Agt for Tingene«. 1793 fik han den juridiske Doktorgrad i Kiel. Han kom til at udfolde en meget omfattende Produktivitet, der vidner om hans store Lyst og Udholdenhed som Forsker og Skribent, men ikke har kunnet andet end være til Afbræk for den ordentlige Pasning af hans praktiske Embedsforretninger. 1797 udgav han »Det danske Riges Historie« (oversat til Tysk og anvendt som Skolebog i Hertugdømmerne), 1804 »Det norske Riges Historie« (oversat til Svensk), 1809 et Skrift om dansk og norsk Retshistorie. I stort Omfang benyttede B. Afhandlingen som sin Form og har paa denne Maade fremlagt Resultaterne af mange og specielle Undersøgelser, der strækker sig langt uden for Statshistorien og til Dels har Værdi endnu. Han har behandlet saadanne Emner som Postvæsenets Historie, Øresundstolden, Levemaade, Sæder og Oplysning i tidligere Tider, Klædedragtens Udvikling, Lægevidenskabens Historie, den danske Musiks Historie (i »Ei blot til Lyst«, IV, 1803 og hans nedennævnte »Afhandlinger til Fædrenelandets Historie«, I, 1820), han har ydet »Et Bidrag til Sædelighedens Historie«, og han har leveret en af Videnskabernes Selskab med Sølvmedaille belønnet »Undersøgelse om Hesteskoes Alder i Norden« og et Arbejde med Titlen: »Jus primæ noctis, en kirkehistorisk Afhandling« (i »Politik og Historie«, I, 1820). Det var ikke tilfældigt, men et Udslag af en dybt indgroet kirkefjendtlig Tankegang, naar B. gerne vilde betragte en gammel usædelig Skik som et Fænomen, der tilhørte Kirkens Historie. Han var som stiv Rationalist overbevist om, at »Kristendommen er i sin Oprindelse kun Moral, og alt andet er Tilsætninger«. 1817 udgav han i Odense et Skrift

med Titlen »Det nye Testaments Beviser for, at al Kirkeregimente, Disciplin og Kirketugt strider mod Jesu blide Lære, og at Lærerne i den apostoliske Kirke vare Menighedernes Tjenere og ikke deres Herrer og Regenter«. Sine betydeligste Afhandlinger samlede han i tre Bind (1820—22) under Titlen »Afhandlinger i Fædrenelandets Cultur- Stats- Kirke- og Litterær-Historie«, der efterfulgtes (1821—24) af et Tobindsværk: »Smaa Afhandlinger og Bemærkninger fornemmelig i Fædrenelandets, Middelalderens, og den christne Kirkes Historie«. Det var andet Bind af dette Værk, der ved de skarpe Udfald mod Kirke og Kristendom, som det paa flere Steder rummede, bragte den stridbare Forfatter i den Ulykke, der viste sig at være uoprettelig. B.s Pen bevarede ogsaa efter dette sin Skarphed og Dristighed. Han var Manden, der saa lidt kunde fordrage Adel som Præster, et ægte Barn af baade Revolution og Rationalisme, og i denne Aand skrev han sit Hovedværk, den 1829—3² i f^{em} Bind udgivne »Danmarks Riges Historie«, der gik til Christian VI.s Død (og som blev fortsat efter en anden Plan med Frederik V.s og Christian VII.s Regeringsaarbøger, udgivet henholdsvis 1832 og 1833). B. kunde vistnok med Sandhed erklære, at han havde skrevet denne Historie »uden allermindeste Jagen efter samlevende Landsmænds enten Roes eller Dadel, være sig i lærde Journaler eller i Døgn- og Skralde-Bladene«. Han giver Kongerne og Statsmændene deres Karakter uden at bryde sig om, hvorvidt han følger den hidtil justerede Alen. Han stiller sig saaledes kritisk over for Absalon, hvem han betegner som »en talentfuld Minister og modig Søanfører, men Hierark, Oligark og egennyttig«; Saxo finder han »nu og da partisk«. Med stor Uvillie ser han paa den danske Adels Blomstringstid: »Over alt var den aristokratisk-oligarkiske Regering, som trykte Danmark og Norge fra Reformationen (1536) til Enevælden (1660), saa i Bund og Grund fordærvelig og slet, saa der i alle de Aar fast ikke gaves Mage i Europas de øvrige kultiverede Stater«. Derimod er han i Stand til at anlægge et venligt Syn selv paa en Enevoldskonge som Christian VI.; han billiger naturligvis ikke Stavnsbaandet og Pietismens »Bigotteri«, men fremhæver bl. a. Videnskabernes Fremgang og de administrative Forbedringer under denne Konges Regering. Mod Rs. Nyerup har B. udgivet et særligt Forsvarsskrift for Christian VI., ligesom han har offentliggjort Karakteristikker af de oldenborgske Konger og et Skrift om Griffenfelds Fortjenester.

B.s Flid var uhyre og lægger sig ogsaa for Dagen i Arbejder som »Dansk-Norsk Historisk Bibliothek« (1815) og »Dansk-Juridisk Ord-

bog« (1822). Hans Svaghed som Forfatter laa i hans Mangel paa Kritik, hans ubehjælpssomme, knudrede Sprog og hans højst ensidige Tankegang, der hindrer enhver mere overlegen Vurdering. Men han udrettede et stort Arbejde efter bedste Evne og sikkert nok ogsaa bedste Overbevisning, et Arbejde, der kun fik ringe Løn i Penge og Anerkendelse (en af de meget faa Hædersbevisninger, han modtog, var Optagelse som Medlem af Det Kgl. Danske Selskab for Fædrenelandets Historie og Sprog 1813). — Tegning af Poul Ipsen 1789.

G. L. B.s vigtigste Levnetsomstændigheder, 1836. Johs. Steenstrup: Historie-skrivningen i Danmark i det 19. Aarh., 1889. G. L. Wad i Personalh. Tidsskr., 5. Rk., II, 1905, S. 109—33. Frantz Dahl: Frederik VI. og Anders Sandøe Ørsted i .896, .929, S. XXXIV f., «, 99, 176.

H m s J m

Baden, Hans Lauridsen, d. 1566, Søofficer. D. 29. Juli 1566 under Gotland, begr. i St. Marie K. i Visby. Forældre: Væbner Laurids Jensen til Oddenstrup og Nørgaard (d. senest 1571) og Gedske Hansdatter Juel. Gift med Karen Gyldenstjerne, d. 1616, D. af Rigsraad Knud Pedersen G. (s. d.) og Hustru.

H. L. B. var 1548 Hofsinde og maatte opvarte Christian II. paa Kalundborg; han forlenedes 1551 med Ramløsegaard paa Sjælland og 1561 med Brunlaug i Norge. 1559 og 1560 var han [Skibshovedsmand, 1563 Chef for »Falken« i Jacob Brockenhuus' Eskadre og fra Juli s. A. Chef for »Archen« under Peder Skram og deltog med Hæder i Slaget ved Øland 11. Sept. Under Herluf Trolle var H. L. B. 1564 og 1565 Chef for »Lybske Christopher« i Kampene ved Øland 30. og 31. Maj 1564 og ved Rostock 4. Juni 1565. Efter Otto Ruds Tilfangetagelse 7. Juli s. A. fik han Kommandoen over en dansk-lybsk Eskadre i Østersøen, men i Sept. maatte han trække sig tilbage til Sundet for en overlegen svensk Flaade. 1566 blev han Admiral og Chef for den forenede dansk-lybske Flaade paa 36 Skibe, med hvilken han 29. Juni løb ud fra Kbh. og forfulgte den svenske Flaade, som under Klas Kristersson Horn havde lagt sig Syd for Amager. 26. Juli stødte Flaaderne sammen mellem Øland og Gotland, hvor en heftig Kamp udkæmpedes uden afgørende Resultat. For at begrave den faldne Underadmiral Christopher Mogensen ankrede den forenede Flaade under Visby. Imod sine Skibsføreres Raad og trods Lensmanden paa Visby, Jens Billes Advarsel blev H. L. B. liggende her under Gotlands aabne Kyst i to Nætter og bærer saaledes Ansvar for den frygtelige Ulykke, der ramte Flaaden Natten mellem 28. og 29. Juli. I en forrygende Storm forliste her elleve danske og tre lybske

Skibe, og ca. 6000 Mennesker druknede, hvoriblandt saavel B. som den lybske Admiral Borgmester Thinnappel. Dette Tab voldte, at den danske Flaade ikke kunde holde Søen i Resten af Krigen. — Marmortavle i Slemminge K. paa Lolland.

H. G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Hist 1535—1700, 1861. H. D. Lind: Fra Kong Frederik II.s Tid, 1902, især S. 104—20, 249 f. H. F. Rørdam: Monumenta historiæ Danicæ, II, 1875.

Th. Topsøe-Jensen (Møllerup).

Baden, Jacob, 1735—1804, Sprogmand, Kritiker. F. 4. Maj 1735 i Vordingborg, d. 5. Juli 1804 i Kbh., begr. sst. (Frue). Forældre: Rektor Jacob B. (1704—38) og Else Jacobine From (1697—1774). Sønnensøn af Rektor Torkel B. (s. d.). Gift 4. Febr. 1763 i Kbh. (Cit.) med Sophie Louise Charlotte v. Klenow, f. 21. Nov. 1740 i Kbh., d. 6. Juni 1824 ^{ssst.} (Frue), D. af Premierløjtnant, senere Major Gustav Ludvig v. K. (1703—72) og Bolette Gatharine From (1696—1788).

B. mistede tidlig sin Fader. Moderen opdrog ham med stor Omhu og fulgte ham 1750 til Kbh., da han var blevet dimitteret til Universitetet fra Vordingborg. Ved Velvillie fra den teologiske Professor Peder Holms Side fik B. Kommunitetet og Plads paa Elers' Kollegium. 1752 tog han teologisk Embedseksamen og 1753 den filosofiske Baccalaurgrad. 1756 tiltraadte han med offentlig Understøttelse en Udenlandsrejse, først til Gottingen, hvor han især paavirkedes af Gesner og Michaélis, der baade øgede hans Lyst til Studiet af de gamle Sprog og vakte hans æstetiske Interesser. Han blev i Gottingen i tre Aar, ogsaa under Franskmændenes Besættelse af Byen 1757. 1759 rejste han til Leipzig, hvor han blev i henved et Aar og især hørte Forelæsninger af Ernesti og Gellert. Sidstnævnte udøvede ikke alene ved sine Forelæsninger over det tyske Sprog, men ogsaa ved personlig Omgang en stor Indflydelse paa ham. Efter sin Hjemkomst 1760 tog han Magistergraden i Filosofi; det var den Wolfske Filosofi, han sluttede sig til. Efter at have udsendt et Program, hvori han anstillede Betragtninger over, hvadjÆre et Folk kan have af at dyrke de skønne Videnskaber, begyndte han at holde Forelæsninger over det tyske Sprog. Men Udsigterne for B. til at gøre Karriere ved Universitetet var kun ringe. Han var en Tilhænger af det Parti, der med J. S. Sneedorff i Spidsen søgte at forbedre Smagen og vække Interesse for de »skønne Videnskaber«; men dette Parti havde indflydelsesrige Modstandere, der mente, at den Slags Studier vilde skade den strenge Videnskabelighed. Til Trods for, at B. vakte Opmærksom-

hed ved at skrive nogle Artikler i Sneedorffs »Patriotiske Tilskuere«, var dog Universitetsvejen foreløbig lukket for ham, men han modtog 1762 Ansættelse som Rektor ved Pædagogiet i Altona, som paa den Tid var i Forfald. Da hans Bestræbelser for at hæve det mødte Modstand, lod han sig 1766 med Glæde forflytte til Helsingør, hvor han ganske vist kun blev Konrektor, men fik mere Arbejdsro og Udsigt til snart at faa Stillingen som Rektor, hvad han ogsaa opnaaede 1771. I Altona udgav B. en tysk Oversættelse af Sneedorffs Breve (1764), en græsk Grammatik med udvalgte Læsestykker af det nye Testamente og Æsops Fabler (1764) og Oversættelser af Tacitus' Agricola og Xenofons Kyropædi (1766). Under et Ophold hos Broderen, Torkel B. (s. d.), der var optaget af Landboreformerne, skrev B. anonymt en moralsk og politisk Katekismus for Bønderbørn (1766). I Helsingør udfoldede B. i flere Retninger en betydelig Virksomhed. Efter Aftale med Agent Holck paatog han sig Redaktionen af et maanedligt Tillæg til Kbh.s Adressekontors Efterretninger (1767), der under forskellige Titler (»Kbh.s Kgl. privileg. Adresse-Contoirs Kritiske Journal« 1768—73, »Nye kritiske Journal« 1774—79) fortsattes i en længere Aarrække. Det indeholdt Recensioner af danske Skrifter, til Dels forfattede af B. selv, som derigennem udøvede en betydelig Indflydelse. Samtidig fortsatte han sit Oversættelsesarbejde med Tacitus (1773, først afsluttet 1797 med et tredje Bind og 1802 med Oversættelsen af »Dialogus de oratoribus«) og Quintilians 10. og 11. Bog (1776—77); af Vergils Digte leverede han en Tekstudgave (1778—80). Paa pædagogisk Omraade optraadte han 1771 med sin anonyme »Upartisk Undersøgelse, om De akademiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade«, hvori han bl. a. foreslaar Afskaffelsen af den første akademiske Eksamen, og med sine, ligeledes anonyme »Raisonnementer over Kiøbenhavns Universitet« (1771), hvori han angreb Universitetets Monopol. Endelig opnaaede han efter Wadskiærs Død Stillingen som Professor eloquentiæ ved Universitetet (1780), som han bevarede indtil sin Død. Ved samme Tid blev han Sekretær i Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse. Han virkede saaledes vedblivende baade som Filolog og som æstetisk Kritiker. Paa den ene Side hævdede han den latinske Grammatiks Betydning baade som logisk Dannelsesmiddel og som Middel til at udvikle Smagen, og paa den anden Side udviklede han, »hvor nødvendigt de skønne Videnskabers Studium er for den, der vil læse og studere de Gamles* Skrifter med Smag«. Som Universitetslærer indskrænkede han sig ikke til at læse over Oldtidslitteraturen, men holdt ogsaa

Forelæsninger over det danske Sprog, hvori han allerede 1767 havde udgivet en Ledetraad (»Anweisung zur Dånischen Sprache«). Forelæsningerne udgav han 1785 under Titlen »Forelæsninger over det Danske Sprog, eller Resonneret Dansk Grammatik«. De udkom i fire Oplag, sidste Gang 1812. Et Udtog af dem udgaves 1798, 6. Oplag 1838. Hans Forelæsninger over Horats' Digtekunst, holdte 1781, udgaves 1791; man faar heraf et godt Indtryk af den Grundighed, hvormed han fortolkede Digteren. Stor Betydning for Skolen fik hans »Grammatica Latinæ«, hvis første tre Udgaver (1782, 1790, 1795) besørgedes af ham selv, 4. Udgave (1812) af Professor S. B. Hersleb, 5.—7. Udgave (1821, 1824, 1830) af Overlærer N. Fogtmann, 8. Udgave (1841) af Rektor G. A. Dichman. Denne Grammatik, der betegnede et betydeligt Fremskridt frem for Anchersens Grammatik, selv om den, navnlig i Syntaksen, lider af en Del Uklarhed, var eneraadende i Skolerne, indtil Madvigs Grammatik udkom. Til praktisk Brug tjente ogsaa hans Latinsk-lanske Leksikon (1786), udarbejdet til Dels paa Grundlag af Gesners »Thesaurus«; desværre var det paa Grund af Ordenes etymologiske Ordning noget besværligt at bruge, hvorfor ogsaa B.s Søn, Torkel B., da han 1815 besørgede en ny Udgave, ændrede Ordningen. Nok saa fortjenstfuld var B.s Dansk-latinske Ordbog (1788), ved hvis Udarbejdelse han ikke kunde benytte sig af tilsvarende Forbilleder; ogsaa denne blev paa ny udgivet af Torkel B. (1831). B. fortsatte tillige sin Virksomhed som Udgiver (Horats' Digte 1793) og som Oversætter (Horats 1792—93, Suetonius 1802—03); hans Oversættelser er dog gennemgaaende tvungne og smagløse og kritiseredes allerede af Samtiden. Hans Stilling ved Universitetet nødte ham ogsaa til at forfatte adskillige latinske Programmer og Festskrifter, af hvilke en Del blev udgivne som »Opuscula Latina« (1793). Sin kritiske Virksomhed fortsatte han som Udgiver af Kvartalsskriftet »Kiøbenhavns Universitets-Journal« (1793—1801), hvori han dels behandlede Universitetsanliggender med det Formaal at give Offentligheden Interesse for og Forstaaelse af Universitetets Forhold, dels udøvede litterær Kritik. Han opfordrede sine Tilhørere paa Universitetet til at indsende deres litterære Arbejder til hans Bedømmelse; det hændte da, at hans Hustru, der ogsaa senere optraadte som Forfatterinde af mindre Fortællinger, indsendte sin Roman »Den fortsatte Grandison« (en Efterligning af Richardsons Roman af dette Navn), som B. da bedømte uden at vide, hvem Forfatteren var; Bogen blev trykt i »Bibliothek for det smukke Kiøn« (1784) og særskilt udgivet 1792. Som Kritiker indtog B. et konservativt Standpunkt og gjorde

Modstand mod Tidens radikale Bevægelser. Trods tiltagende Svagelighed arbejdede han ufortrødent til det sidste.

Hans Rader (A. Jantzen og M. Cl. Gertz)-

— Som *dansk Sprogmand* har B. udfoldet en ikke ringe Virksomhed, der vel ikke som Høysgaards i særlig Grad udmærker sig ved videnskabelig Selvstændighed, men som dog for sin Tid var af den største Betydning. I en »Afhandling om Sprogets Berigelse ved nye Ord og Vendninger«, trykt som Tillæg til hans »Forsøg til en Oversættelse af Tacitus« (1766), vender han sig kritisk mod den Form for Sprogrensning, der var kommen til Udtryk i de af Fleischer, Gerstenberg og Kleen udgivne Sorøske Samlinger; han fandt her Mangel paa Følelse for det danske Sprogs Særegenhed. I nogle helsingørske Skoleprogrammer, senere samlede under Titel »Symbola ad augendas linguæ vernaculæ copias e Saxonis Grammatici interpretatione Vellejana« (1780), henviser han Skriftsproget til at hente ny Styrke fra det rige Væld, der flyder saavel i daglig Tale i By og paa Land som i den ældre danske Litteratur før Holberg. Hans Hovedbedrift som dansk Sprogmand er dog de Forelæsninger over Modersmaalets Grammatik, som han i Aarene 1782 og 1783 uden for sin Embedsgerning holdt ved Kbh.s Universitet (trykte som »Forelæsninger over det Danske Sprog eller Resonneret Dansk Grammatik«, 1785). For første Gang blev hermed det danske Sprog Emne for Universitetsforelæsninger, og Tilhørerkredsen var talrig. For en meget væsentlig Del byggede B. paa ældre Forfatteres, navnlig Peder Syvs og Høysgaards, Arbejder: men med Sans for Sprogets litterære Side og Forstaaelse af Forfatterens Betydning for hele Sprogudviklingen tog han paa anden Maade end Forgængerne Hensyn til Litteratursproget; *det* danske Skriftsprog, der regner sin Begyndelse fra Sneedorffs »Den patriotiske Tilskuer«, blev nu for første Gang underkastet en omfattende Behandling, og Resultaterne af de foregaaende Decenniers betydningsfulde Sprogudvikling blev fastslaaede som Norm. Bogens Virkning var, som N. M. Petersen siger, utrolig. Den blev — ikke mindst ved det »Udtog«, som B. selv udgav 1798, og som blev indført i de lærde Skoler — en Rettesnor for hele den følgende Tid eller, som Rahbek 1804 (»Dsk. Tilskuer«, Nr. 52) siger, »den Grundvold, hvorpaa vor heele nærværende Sprogsmag hviler«. — Buste af Thorvaldsen 1806. Stik af G. L. Lahde 1801. Maleri af C. A. Lorentzen paa Fr.borg. Karikaturstikket Tiderne Nr. 3 (Krohn, Nr. 1816) fra 1797 portrætterer B.

Selvbiografi i Saml. af fortjente danske Mænds Portraiter, ved G. L. Lahde og R. Nyerup, III, 1806. G. L. Baden: Bidrag til Prof. J. Badens Levnet, 1800. (Udg. uden Faderens Vidende og Villie.)

Johs. Brøndum-Nielsen (M. Lorenzen).

Baden, Jakob, f. 1861, Bogbinder. F. 20. Marts 1861 i Vedslet ved Skanderborg. Forældre: Lærer, senere i Seldrup, Niels Rasmussen B. (1826—1917, gift 2° 1867 med Johanne Margrethe Lorentzen Tikjøb, 1837—1929) og Sofie Olsdatter (ca. 1831—66). Gift 8. Maj 1891 i Kbh. (Holmens) med Laura Henriette Dorthea Petersen, f. 9. Juli 1866 i Valby, d. 6. Juli 1932 i Bariøse, D. af Malermester Frederik Mathias Søndal P. (1835—96) og Johanne Frederikke Foght (1842—1929).

B. kom fjorten Aar gammel i Bogbinderlære hos N. D. Bonnen i Aarhus, aflagde Svendeprøve 1880 og rejste til Kbh., hvor han havde Arbejde hos forskellige Mestre, samtidig med at han om Aftenen besøgte Teknisk Skole (hvis Sølvmedaille han erhvervede 1889 for Løsningen af en Prisopgave). 1884 rejste han til Tyskland og arbejdede tre Aar i Leipzig, hovedsagelig som Presseforyglder. Ved sin Hjemkomst 1887 fik han Arbejde hos B. Beuchel. Efter en Rejse til Paris etablerede B. sig 8. April 1890 i Kbh.; 1897 deltog han i Udstillingen i Stockholm og fik tilkendt Sølvmedaille, var endvidere med paa Parisudstillingen 1900, hvor han fik Guldmedaille; derefter fulgte Deltagelse i Udstillinger i St. Louis, U. S. A., i Bruxelles, San Francisco, og sidst i Barcelona, hvor B. fik tilkendt Grand Prix. — Til sit Værksted erhvervede B. sig et stort Stempelmateriale fra den gamle Lerche'ske Forretning. Hans Virksomhed falder i to Dele, Seriefremstilling paa Maskine af Bogbind til Forlæggere eller andre store Kunder og den haandgjorte Indbinding af enkelte Bøger. I ældre Tider arbejdede B. sammen med Kunstnere som Rasmus Christiansen og Hans Tegner. I Anledning af Parisudstillingen 1925 samarbejdede han med Gunnar Nyelund, Svend Møller og Gunnar Biilmann Petersen; endelig har han i de senere Aar haft Forbindelse med Tyge Hvass, der i sine Dekorationer gerne har holdt sig til den rette Vinkel og de lige Linier. Noget artistisk betonet Præg, der kunde give de forskellige Bind en fælles Karakter, findes ikke i B.s Værk; han er først og fremmest den gode Haandværker, der søger Kvaliteten i selve Arbejdets Akkuratesse og Holdbarhed. — R. 1931. — Maleri af H. Slott-Møller (1915) i Privateje.

Erik Zahle i Tilskueren, April 1931, S. 305—09. Jakob Baden i Samleren, Maj 1930, S. 71

ff.

Edw c j wfa/m

Baden, Oluf Mortensen, d. 1485, Biskop. D. 28. Aug. 1485, begr. i St. Birgittes Kapel i Roskilde Domkirke. Fader: Morten Jepsen. Tilhørte en sjællandsk Slægt, der ofte urigtigt er blevet sat i Forbindelse med den gamle Æt Jernskæg.

O. M. B. studerede 1432 i Leipzig, nævnes 1441 som Ærkedegn i Roskilde og blev 1449 Provst sst. 1440—46, 1452 og 1454—55 beklædte han tillige under Christoffer (III.) af Bayern og Christian I. Embedet som Kongens Kansler. I Febr. 1461 valgtes han af Kapitlet til Biskop i Roskilde, og i Juni s. A. stadfæstede Paven dette Valg, en Gunst, der maatte betales i dyre Domme. Som Biskop var O. M. B. bl. a. virksom ved Omdannelsen af Benediktinerklosteret i Odense til et sækularøt Kapitel 1477 og ved Franciskanerordenens Reform 1480. Størst Betydning fik han dog for sit eget Stift. Med Nidkærlighed vaagede han over Gejstlighedens Rettigheder, og han gjorde sig meget fortjent af Roskilde Domkirkes Genopførelse efter Branden 1443. 1464 indviede han den nye Kirkebygning, ved hvilken han lod opføre det sydvestre og det nordøstre Vaabenhus, det sidste smykket med en skøn, ornamenteret Trappesgavl, ligesom han ogsaa her stiftede St. Birgittes Kapel, hvor hans i nyere Tid stærkt restaurerede Ligsten endnu findes. Han synes, om end forgæves, over for Kronen at have villet hævde Roskilde Bispestols gamle Adkomst til Kbh. og var i øvrigt varmt interesseret i denne Bys kirkelige Forhold. Baade Vor Frue Kollegiatkapitel og Vikarkapitlet havde en god Støtte i ham. Ligeledes omfattede han med stor Interesse Planen om i Kbh. at oprette et Universitet, og han blev den første Kansler ved dette 1479. Poul Helgesen roser O. M. B. for hans oprigtige Fromhed, Gavnildhed og Uvillie mod ydre Pomp og Pragt. — Som Kongens Kansler og i sin Bispetid nævnes han ofte som Deltager i sin Tids politiske Forhandlinger. Endnu Aaret før sin Død deltog han i Mødet i Kbh. med de hanseatiske Udsendinge.

Acta pontificum Danica, III, 1908, især Nr. 1924, 2204, 2206 ff., 2218; IV, igio, Nr. 2692, 2766. Johs. Lindbæk: Pavernes Forhold til Danmark under Kongerne Kristiern I. og Hans, 1907, S. 16 f, 62, 100, 212 f. William Christensen: Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarh., 1903, S. 86, 688. Ny kirkehist. Saml., II, 1860—62, S. 514. A. Thura: Regiæ academiæ Hafniensis infantia, 1734, S. 10f. H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Hist., IV, 1868—74, S. 4 f. Vilh. Lorenzen: Roskilde Domkirke, 1924, især S. 33, 36 ff. O. Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, I—IV, 1872—79. H. Knudsen: Diplomatarium Christiæni primi, 1856. Bjørn Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie, 1929—30, S. 104, 109, 123, 136, 147, 192. Hanserecesse, III. Abt., I, 1881, Nr. 546—47. J. B. Løffler: Gravstenene i Roskilde Kjøbstad, 1885, S. 6. H. F. Rørdam: Monumenta hist. Dan., I, 1873, S. 19, 312, 319.

Bjørn Kornerup.

Baden, Torkel, 1668—1732, Rektor, Filolog. F. 13. April 1668 i Hersløf i Skaane, d. 9. Juli 1732 i Holbæk, begr. sst. Forældre: Sognepræst, senere i Holbæk, og Provst Jacob Ernstsen B. (1621—94) og Dorothea Halse (d. senest 1694). Gift 27. Sept. 1701 i Holbæk med Karen Lachmann, begr. 13. Juli 1725 i Holbæk, D. af Tolder Lyder L. (d. tidligst 1682) og Helle Peder Jensens-datter.

B. gik i Skole først i Landskrona, senere i Holbæk, hvorfra han dimitteredes 1686. Han tog teologisk Eksamen 1688 og vendte 1690 tilbage til Holbæk, hvor han dels hjalp sin gamle Fader, dels fra 1693 fungerede som Vikar for Latinskolens Rektor Henrik Godske. Til Rektor for Holbæk Skole udnævntes han 1694 og virkede som saadan til sin Død. Magistergraden fik han ligeledes 1694. Bestyrelsen af den lille Skole i Holbæk, hvorfra han i hele sin Rektortid kun dimitterede ca. 30 Disciple, levnede ham rigelig Tid til sproglige og teologiske Studier, og han efterlod sig ved sin Død talrige Manuskripter til Arbejder af begge Slags, som senere bevaredes af Familien. Derimod fik han ikke meget udgivet. Hans betydeligste Skrift er »Roma Danica, harmoniam atque affinitatem lingvæ Danicæ cum lingva Romana exhibens« (1699). Han påa-viser her, idet han opstiller en Række danske Ord, ordnede efter Ordklasserne, ved Siden af de tilsvarende latinske, at der mellem de to Sprog hersker stor Overensstemmelse med Hensyn til Ordenes Brug i overført Betydning og i mange Talemaader og Vendinger. Men det er ikke altid klart, hvad hans Formaal er med denne Paa-visning. Undertiden ser det ud, som om det er hans Mening at paastaa, at det danske Udtryk ligefrem er overført fra Latin, hvilket han dog ikke gør sig nogen Umage for at bevise; paa andre Steder synes det kun at være hans Mening, at der er mange latinske Vendinger, som man ikke behøver at være bange for at bruge i den Tro, at det er Danismer. Trods alle Mangler har Bogen kunnet gøre en Del Nytte i en Tid, da der manglede bedre stilistiske Hjælpemidler. Men det var et svært Misgreb, at B.s Sønnessøn 1835, da Bogen var ganske forældet, udgav den paa ny. Dette gav Anledning til en Polemik, hvorunder C. W. Elberling i »Maanedsskrift for Litteratur«, XV (1836) og F. P. J. Dahl i »Aftvungne Bemærkninger om Roma Danica« (1838) underkastede Bogen en skarp Kritik. Sidstnævnte paaviste navnlig, at den i høj Grad manglede Originalitet, idet B. stærkt har udnyttet H. Stephanus' Skrift »De Latinitate falso suspecta« (1576) og Joh. Vorstius' Skrift med samme Titel (1665), til Dels ogsaa Thomas Bangs »Observationum philologicarum libri duo« (1640). B. er desuden Forfatter til et Par mindre Skrifter »Parentalia grammatica« (1715), der

indeholder nogle temmelig spidsfindige Bemærkninger angaaende den latinske Grammatik, og »Condimenta Latinitatis« (1717), hvori han paa Dansk giver adskillige Regler for Brugen af det latinske Sprog, samt »Series Chronologica Episcoporum« (1720), hvori han opregner de sjællandske Biskopper. — Maleri fra 1730 i Universitetsbiblioteket, formentlig af la Croix.

Bjørn Kornerup: Holbæk Latinskoles Historie i Fra Arkiv og Museum, V, 1912_15,

M. Cl. Gertz (*Hans Ræder**).

Baden, Torkel, 1734—1805, Landmand og Forfatter. F. 26. Maj 1734, døbt 28. Maj i Vordingborg, d. 14. Nov. 1805 i Gentofte, begr. sst. Forældre: Rektor i Vordingborg Jacob B. (s. d.) og Hustru. Gift i^o 23. Juni 1768 i Gentofte med Johanne Sørensen, døbt 2. Febr. 1742 i Gentofte, begr. 14. Jan. 1789 i Græshave, D. af Gaardmand Jacob Sørensen (d. senest 1768) i Ordrup og Ane Povelsdatter. 2° 26. April 1799 paa Baadesgaard, Græshave Sogn, med Charlotte Helene Riisbrigh, formentlig f. 3. Aug. 1769 i Kbh. (Fødsst.), d. 14. Jan. 1851 paa Bredlandsgaard, Arninge Sogn.

B. blev dimitteret 1754 fra Vordingborg, var 1761—62 Assistent ved geografiske Opmaalinger, fra 1763 i J. H. E. Bernstorffs Tjeneste, først som Hovmester, siden som Forvalter paa Bernstorff Gods, 1771—73 Inspektør paa Vordingborg Krongods, 1785—94 paa et andet kongeligt Gods, Baadesgaard paa Lolland. Da dette Gods i Begyndelsen af 1790'erne blev udstykket, overtog B. Hovedparcellen, men kunde ikke magte Driften økonomisk og maatte først bortforpagte og efter faa Aars Forløb sælge den. Sit historiske Navn har B. vundet som ivrig teoretisk Forkæmper for de store Landboreformer og som praktisk Deltager i det første Arbejde paa deres Gennemførelse. Hans Virksomhed baade paa Bernstorff og paa Vordingborg var af en banebrydende Karakter, og det kan næppe regnes ham til Last, at Forsøgene det sidstnævnte Sted ikke faldt tilfredsstillende ud. Han offentliggjorde flere skriftlige Arbejder, saaledes 1770 det dygtige, Kongen tilegnede Skrift »Agerbruget og Landvæsenet i Danmark, i Henseende til dets Udspring og indbyrdes Forhold«. Han viser sig her som den typiske radikale Reformven, der hylder Enevælden som Regeringsform, men skarpt kritiserer den Samfundsordning, hvorved Bønderne i saa høj Grad er blevet Herremændenes undergivne; han fremhæver Hoveriets Skadelighed og er tilbøjelig til at betragte Hovedgaardenes Opstaaen som den egentlige store Ulykke i Danmarks Historie. Allerede i en Bladartikel fra 1767 har han med varm Overbevisning i Polemik mod Godsejer Jens Lange udtalt sig for »Frihed og Ejendom« som Grundlag for Landvæsenets

Fremskridt. I en 1771 afgiven Betænkning angaaende Reformen paa Vordingborg Gods har han (forgæves) udtalt sig for Bortsalg af Fæstegaardene til fuldt Selveje i Stedet for Indførelse af Arvefæste. 1773 udgav han »Kort Efterretning om de KgL Domainers forrige og nuværende Økonomiske Forfatning paa Vordingborg Amt«. Dette Skrift bragte ham i en voldsom Polemik med Esaias Fleischer, der flere Aar senere, i sin 1785 udgivne Levnedbeskrivelse, paa ny angreb B., hvad der atter medførte en bitter, stærkt personlig præget Pennefejde mellem de to heftige Kampnaturer. Fra 1774 stammer den udførlige og nu som historisk Kildeskrift vigtige »Beskrivelse over den paa Godset Bernstorff i Gientofte Sogn under Kiøbenhavns Amt iverksatte nye Indretning i Landbruget, fremlagt i nogle Breve til en Proprietair«. — I Breve, der er vekslet mellem A. P. og J. H. E. Bernstorff, er der Tale om B.s hidsige Sind og om daarlig Behandling af Bønderne fra hans Side; ligeledes faar vi her et Indtryk af, at B. var en meget kostbar Funktionær, hvis Regnskaber og Pengevæsen stadig var i Uorden, og som bestandig krævede Forskud og Tilskud. Aabenbart har han hørt til de Bondevener, der havde vanskeligt ved at bringe deres personlige Optræden i Harmoni med deres Idealer; han har med sin utvivlsomme Dygtighed og sit Klarsyn over for Landboforholdene forbundet ogsaa mindre heldige Egenskaber. — Kammerraad 1780. — Maleri af C. A. Lorentzen (1793) forhen hos Johan Hansen.

A. Linvald: Antvorskov og Vordingborg Krongodser 1768—74, II (i Fra Arkiv og Museum, IV, 1909—11). Aage Friis: Bernstorffske Papirer, I, 1904, især Nr. 575, 591, 596. G. Begtrup: Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark, IV, 1806, S. 730.

”
”
Hans Jensen.

Baden, Torkel, 1765—1849, Filolog og Kunsthistoriker. F. 27. Juli 1765 i Hillerød, d. 9. Febr. 1849 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Professor Jacob B. (s. d.) og Hustru. Gift 4. Maj 1804 i Kbh. (Frue) med Sophie Poulina Olrik, f. 17. Marts 1771 i Helsingør (Alm. Hospital), d. 17. Maj 1840 i Kbh. (Helligg.), D. af Hospitalsforstander, senere Justitsraad, Viceborgmester i Helsingør Christian Magnus O. (1728—93) og Anne Margrete Jøgend (1746—1801).

B. blev 1781 Student fra Helsingør, hvor Faderen havde været Rektor, tog 1783 filologisk og 1786 teologisk Embedseksamen, søgte derefter videregaaende Uddannelse i klassisk Filologi paa en Studierejse 1788—91 til Tyskland og Italien. Under et længere Ophold i Gottingen tog han 1789 den filosofiske Doktorgrad (»De causis neglectae a Romanis tragoediae«). Jævnside med disse sproglige Studier dyrkede han tillige Kunsthistorie, i hvilket Fag

han efter sin Hjemkomst til Kbh. holdt private Forelæsninger for en snæver Kreds; 1793 blev han Æresmedlem af Kunstakademiet. S. A. opnaaede han et ekstraordinært, ulønnet Professorat i Filologi ved Kbh.s Universitet, hvilken Stilling han n. A. ombyttede med Embedet som Professor philosophiæ et eloquentiæ ved Universitetet i Kiel. 1804 tog han sin Afsked herfra og udnævntes 13. Juli s. A. til Sekretær ved Kunstakademiet og Slotsforvalter paa Charlottenborg, i hvilke Stillinger han forblev til 1823. — B.s litterære Produktion er overordentlig stor, men af højst ulige Værd. Kun eet af hans kunsthistoriske Arbejder har overlevet ham, »Briefe iiber die Kunst von und an Christian Ludwig von Hagedorn« (1797); denne Brevsamling var overladt B. til Udgivelse af Provst Andreas Rachlau, der to Aar i Forvejen paa bedragerisk Vis var kommet i Besiddelse af Hagedorns meget store Kunstsamling. Den af B. publicerede Korrespondance giver vigtige Bidrag til den mærkelige sachsiske Kunstforskers og Samlers Historie.

H. P. Selmer: Nekrologiske Samlinger, I, 1849, S. 515—20. N. C. Øst: Materialier til et dansk biogr.-litt. Lex., 1836, Nr. 66, 77, 81 ff. Moritz Stiibel: C. L. von Hagedorn, ein Diplomat und Sammier des 18. Jahrhunderts, 1912,

2, 1,

Christian Elling.

Af B.s Arbejder i *klassisk Filologi* staar enkelte i Forbindelse med hans kunsthistoriske Studier, som Afhandlingen »De arte aejudicio Flavii Pnilostrati« (1792), som han betegner som en Indledning til en Forelæsningsrække over den antikke Malerkunst paa Grundlag af Plinius' 35. Bog, der imidlertid ikke blev holdt; andre er rent filologiske, som hans ovenfor nævnte Disputats. Navnlig gav han sig af med Senecas Tragedier, af hvilke han efter en Specialudgave af »Hercules furens« (1798) leverede en fuldstændig kritisk Udgave (1821), som dog ikke er særlig fremragende, ligesom overhovedet hans tekstkritiske Arbejder (i forskellige Tidsskrifter) ikke har stor Værdi. Mod Madvig, hvis latinske Sproglære (1841) hurtigt fortrængte hans Faders »Grammatica Latina« fra Skolerne, nærede han en stærk Aversion, der navnlig gav sig til Kende ved de ubeherskede Angreb, som han i sit Tidsskrift »Prøvestenen« (1831) og i sine »Kritiske Undersøgelser« (1845) rettede mod hans tekstkritiske Arbejder. Fortjenstfuld var derimod den nye Udgave, han 1815 leverede af Faderens Latinsk-danske Leksikon; foruden at han gennemførte en rent alfabetisk Ordning, udvidede og forbedrede han paa flere Maader Værket. Det samme gælder den nye Udgave af Faderens Dansk-latinske Leksikon (1831). Genudgivelsen af Oldefaderen Torkel B.s (s. d.) »Roma Danica« (1835), ^{som naan} udvidede med flere Afsnit og senere (1837) ^{med} et særligt Tillæg,

paadrog ham derimod en voldsom Kritik, ikke mindst fordi han havde benyttet dette Værk som Udgangspunkt for et heftigt Angreb paa Molbechs danske Ordbog. — Gipsrelief af F. Schmid (1791). Karikaturstik i Tiderne Nr. 3 (1797). *M a Qertz (Ham Rader*)* —

Badstuber, Poul, ca. 1685—1762, Kobbersmed og Fabrikør. F. ca. 1685 i Kbh., begr. 3. Dec. 1762 i Birkerød. Forældre: Kobbersmed Lorentz B. (d. 1692) og Anna Andreasdatter Knock (d. 1725, gift 2° med Kobbersmed Jacob Zitzke, d. 1708). Gift ca. 1715 med Engelcke Legan, d. 13. Aug. 1736 paa Brede.

B. tilhørte utvivlsomt en tysk indvandret Familie, men allerede Faderen var bosat i Kbh., i en Gaard paa Nørregade, som gik i Arv til B. Han var oplært i samme Haandtering som Faderen, havde 1719 Titel af Hofkobbersmed og nød Anseelse i sit Fag. Bl. a. lagde han Kobbertaget paa Christian VI.s Christiansborg, et Arbejde, som han dog ikke synes at have skilt sig synderlig godt ved. Mere Betydning fik hans industrielle Virksomhed, der vidnede om et vist, af Tidsforholdene begunstiget Storsyn. Faderen havde allerede i 1680'erne forpagtet Nymølle Kobberværk under Frederiksdal, og Forpagtningen fortsattes af B., som 1738, da Frederiksdal gik ud af Kongehusets Eje, fik Skøde paa Værket for at lette Anlægget af en Le- og Staaltraadsfabrik, som endnu fattedes i Landet. Fabrikation af Kobber- og Messingvarer havde han da i en Aarrække drevet paa Brede; han havde 1719 erhvervet dette Værk og 1728 faaet Privilegium med Eneret for Øerne. Dertil ejede han Bøndergods i Lundtofte og en Gaard i Søllerød foruden den fædrene Gaard i Kbh., som han med stor Bekostning maatte opbygge efter Ildebranden. Med Overtagelsen af Nymølle kulminerede hans Virksomhed, og i Dec. 1738 ophøjede han Værkerne til et Slags Stamhus for sine to ældste Sønner og deres Efterslægt, til Gavn »for det gemene Bedste, at disse kostbare Værker efter min Død kunde florere og ved Familien fortsættes«. Disse testamentariske Dispositioner konfirmeredes af Kongen. Men faa Aar efter styrtede det hele i Grus. I Juni 1746 maatte B. gøre Opbud; Værkerne og de øvrige Ejendomme blev solgt ved Auktion s. A. for Summer, der laa langt under, hvad de havde kostet ham. Kreditorerne gik haardt frem, vilde sætte ham fast for denne hans »skammelige Bankerot«, der bragte dem et Tab paa 60 000 Rdl., og han kunde ikke opnaa et tilstrækkelig betryggende Protektorium. Hvorledes han klarede sig ud af denne kritiske Situation, vides ikke, men sikkert er det, at han dermed var sat ud af Spillet. Sine sidste Aar tilbragte han i Birkerød hos sin ældste Datter, der var Enke efter Præsten i Søllerød, Andreas Cramer. Ved hans Død

gik Arvingerne fra Arv og Gæld, og ingen af de gamle Kreditorer meldte sig.

E. Nystrøm: Søllerød Sogn, 1911, S. 230 f. Carl Bruun: Kjøbenhavn, II, 1890, S. 684 f. Th. Hauch-Fausbøll: Admiral Richelieus Anetavle, 1931,
 " 4 ,

Eiler Nystrøm.

Baetiaz, Dominicus, Bygmester, ca. 1600.

B., der maa stamme fra Italien, nævnes 1607, da han reparerede Taarnet paa Nyborg Slot, som boende ved Ulfeldtsholm, Nutidens Holckenhavn umiddelbart uden for Nyborg, og allerede 1597 maa han have drevet Ulfeldtsholm Teglværk. Med stor Sandsynlighed kan man tilskrive ham Opførelsen af en Række fynske Herregaarde, hvis Detailler er formede i Mursten uden Brug af Sandstensskulpturer, og hvis Murflader delvis er rustikadekorerede ved forsænkede Fuger: Holckenhavn, Julskov, Portfløjen paa Lykkesholm, Partier af Arreskov og Harridslevgaard (ca. 1606), maaske ogsaa Trappetaarnet paa Sæbygaard i Vendsyssel (1575) og Kirketarnet i Aalum ved Randers. Den for flere af disse Bygninger karakteristiske Gavlttype, med Volutter mellem talrige vandrette Led, genfindes desuden paa Skovsbo, Kørup, Sandager og Nyborg Korsbrødregård (1614) samt paa det 1932 nedbrændte Næsbyholm paa Sjælland, og selv om næppe alle vælske Gavle af denne Art kan tilskrives B., synes han dog at være en af de faa Herregaardsarkitekter fra Renæssancetiden, hvis Virksomhed lader sig eftervise i større Omfang. Muligvis kan ogsaa hans Vej til Danmark paapeges. Ligesom en Gravsten over hans Datter Margrete (d. 1591) i Nørre Næraa Kirke stadfæster hans Tilknytning til Fyn, saaledes tyder en anden Datters Ægteskab med en Diakon i Kiistrin paa Forbindelser med Mecklenburg. B. kan være identisk med den Murmester Dominicus, der 1569 kaldtes til Slottet i Schwerin, og med den D., der 1574 genopførte Refektoriet i det holstenske Kloster Bordesholm »paa italiensk Manér«, saa meget mere som B.s Rustika synes paavirket af den i Mecklenburg og Sverige virksomme Arkitekt Franciscus Pahr.

V. Lorenzen: Studier i dansk Herregaardsarkitektur i 16. og 17. Aarh., 1921, . 200, 213 .

Chr. Axel Jensen.

Bager, Oluf Nielsen, ca. 1521—1602, Købmand og Raadmand. F. ca. 1521, formodentlig i Odense, d. 21. Sept. 1602, begr. i Graabrødre K. i Odense. Forældre: Købmand Niels B. og Ane Markvardsdatter. Gift 1551 med Margrethe Clausdatter, f. 1536, d. 4. Febr. 1581 (begr. i Graabrødre K. i Odense), D. af Claus Eriksen (d. 1550) og Maren Bangsdatter (d. 1545).

Af Odenses mange driftige Købmænd i 16. Aarh., af Mulerne eller Kotterne kommer ingen op ved Siden af O. B. I 1550'erne var hans Handel næppe af større Format end de andre større Odensekøbmænds. Den nordiske Syvaarskrig blev hans store Chance. Vistnok som eneste Provinskøbmand jævnsides udenlandske og københavnske Købmænd opnaaede han Gang paa Gang store Leverancer til Hæren navnlig af Klæde og andre Stoffer. Allerede 10. Juni 1563 fik han Tilladelse til at udføre en Skibsladning Malt til Tyskland mod at købe en Skibsladning Rug og sælge den til Landets Indbyggere til rimelig Pris, sikkert ogsaa med Fortjeneste til sig selv. Heller ikke hans Laan til Staten var uegennyttige. For de 200 Lod Sølv (100 DL), han allerede 1563 forstrakte Staten med, fik han i Pant det ved Odense beliggende Tolderlund, der Dec. 1564 tilskødedes ham som Erstatning for den Skade, han havde lidt (den ansattes til 1000 Gylden) ved vederlagsfrit at lade tre af sine Skibe (af hvilke han dog kun var Partsejer) bruge i Statens Tjeneste, hvorved det ene gik tabt. En gunstig Lejlighed frembød sig, da Regeringen senere i 1563 rekvirerede Klæde o. a. hos Odensekøbmændene til Brug for Hæren. Ikke alene leverede han det største Parti (ca. en Trediedel af Klædet), men han paatog sig ogsaa sammen med Marcus Kotte straks at betale sine Medborgere for de leverede Varer mod Sikkerhed i Assens og Middelfart Told. Det Beløb, som O. B. saaledes udlagde, androg 2300 Dl. Herved havde han vist, at han var i Stand til at levere Varer mod langfristet Betaling. Regeringen kunde derfor bruge ham som Leverandør. Det blev snart meget store Varepartier, O. B. leverede til Hæren; Gang paa Gang anvises der ham flere Tusinde Dl. af Tolden som Betaling. Han maa endda en Tid have handlet som Kongens Kommissær, thi i et Brev fra 1567 omtaler han, at han har skaffet Kongen en Fortjeneste paa 3000 Dl. paa det Gods, han købte hjem fra Vesten. Henimod Syvaarskrigens Slutning (1569) opgøres Statens Gæld til O. B. for leverede Varer til ikke mindre end 20 641 Dl. De 8000 Dl. anvises ham hos Tolderne; i øvrigt skal han have Kornleverancer. — Sin Import af fremmede Varer betalte O. B. med en meget betydelig Eksport af de to danske Hovedvarer Korn og Øksne. Gottorp Toldregnskaberne giver følgende Tal for hans Øksenekспорт: 1552: 154, 1553: 431, 1554: 594, 1555: 360, i Slutningen af 1550'erne ca. 530 aarligt, i 1560'erne gennemsnitligt 777 aarligt, i 1570'erne et enkelt Aar slet ingen, de andre Aar varierende fra 148 til 521 aarligt. Denne Nedgang skyldes sandsynligvis, at O. B. ogsaa var begyndt at udskibe Øksne fra Ribe til Holland (jfr. J. F. Kinch: Ribe Bys Hist., II, 1884, S. 826 om Sønnen Niels

B.). Alligevel er O. B. næppe kommet op ved Siden af de allerstørste Øksenhandlere som Hans Mule og Christopher Skaaning. Hans Kornhandel har sikkert betydet endnu mere for ham. Da hans misundelige Bysborger Hans Mule 1567 paaduttede ham, at han i et Aar havde ladet udskibe 3000 Læster Korn til Skade for Landet, var O. B.s Svar, at han i et enkelt Aar end ikke havde udført 500 fynske Læster Korn (en fynsk Læst var for Rug 30 Tdr., for Byg 36 Tdr.). Maaske kan heraf sluttes, at hans Kornekспорт i disse Aar har haft op imod dette Omfang. Den indenlandske Værdi heraf vil være ikke mindre end ca. 15 000 Dtl. En Del Korn har han sikkert allerede under Krigen faaet fra Staten; i hvert Fald anvistes al Tienderugen og Byggen ham af Fyns Stift 1569. Langt større Partier kom han dog til at aftage, da han 1573 sluttede en Firearskontrakt med Staten om i disse Aar at aftage hele Overskuddet af Skanderborg og Odensegaard Len og Odense Stifts Tiendekorn til bestemte Takster. Andre Købmænd fik lignende Kontrakter, men O. B.s var den største. Fra at være Statens Kreditor blev han nu dens Debitor. Han blev de første Aar aarligt 6000—7000 Dtl. skyldig for Korn og andre Varer, der paa langt nær udlignedes af Indkøb hos ham. F. Eks. afkortedes der ham i Aaret 1. Maj 1574—1. Maj 1575 kun ca. 550 Dtl. for leverede Varer samt 1000 Dtl. for et Skib, der var købt af ham. Den store Nedgang i dansk Øksenhandel, der indtraf 1579, ramte ogsaa O. B., men han opnaaede dog i Slutningen af Aaret sammen med Sønnen Claus B. en Kontrakt med Kronen om aarligt i fem Aar at levere 500 Amer Rinskvin. Den maa anses for en særlig Begunstigelse, da Kongen sædvanligt lod Tolderen i Helsingør gøre de fornødne Indkøb hos de forbisejlende Skippere. Halvdelen af Betalingen herfor skulde erlægges kontant, Halvdelen af kvittes, hvad O. B. blev skyldig for Korn o. a. Det første Aars Kontingent blev prompte leveret, men om O. B. har fortsat med Rinskvinleverancerne, er vel tvivlsomt; i hvert Fald medtager en ganske vist ikke fuldt specialiseret Opgørelse fra 1589, der dækker Tiden 1. Maj 1579—1. Maj 1587, ikke disse. Denne Opgørelse viser en uhyre Tilbagegang i O. B.s Forretninger med Staten. I disse otte Aar havde han kun modtaget for i alt 14 462 % Dtl. i Korn o. a. og leveret Varer for 10 690% Dtl. Han var i Restance med 3772 Dtl. Til Udligning af denne Sum maatte han forpligte sig til i Løbet af de følgende Maaneder at levere 100 Stk. godt »gement« Engelsk Klæde. Formodentlig har O. B.s Handel med Adelen været i tilsvarende Tilbagegang. — Sin opsparede Formue var O. B. som uadelig afskaaret fra at sætte i frie Landejendomme; i Stedet for erhvervede han sig udstrakte Ejendomme i Odense og udfoldede

fra midt i 1570'erne en storstilet Byggevirksomhed, som han endda fortsatte med uformindsket Kraft i de vanskelige Aar i 1580'erne. Foruden adskillige Bindingsværksbygninger byggede han flere smukke Stenhuse, der som Datidens Herregaarde prydedes med Sandstensornamenter. Blandt de vigtigste er hans eget pragtfulde Beboelseshus (Overgade n), som han dog senere afhændede. I Stuen fandtes en stor Sal. hvis Vægge var beklædt med et højt, rigt udskaaret Egepanel, og hvor der i det smukke Bjælkeloft hang forgyldte Granatæbler. Dernæst Byens Vinkælder Jordan (Overgade 4) og endelig hans mødrene Gaard (Nørregade 29), som han ombyggede 1586. Desværre er disse Bygningers oprindelige smukke Ydre i Slutningen af forrige Aarh. blevet ødelagt ved Indsættelse af store Vinduer og Pudsning med rødfarvet Mørtel. — Det kan ikke undre, at O. B.s Bysborgere, der saa hans Handels usædvanlige Format og den Pragt, han omgav sig med, satte ham højt i Skat. Det skete allerede i Syaarskrigens Tid; 1566 beklagede O. B. sig til Kongen over, at han sattes dobbelt saa højt i Skat som sine Ligemænd i Formue, og opnaede en kgl. Resolution, hvorefter han kun skulde skatte som den trediestørste i Formue i Byen, da hans Handel til Dels kom Kongen til Bedste. Aaret efter (1567) blev han Raadmand. I 1570'erne var han atter den Borger i Odense, der sattes højest i Skat; dog er Hans Mule ham næsten jævnbyrdig; men en bevaret Ligning fra tyve Aar senere viser, at O. B. nu langtfra var Odenses rigeste Borger, skønt endnu velstaaende. Sagnet har da ikke helt løjet, naar det vilde vide, at han døde i yderste Fattigdom; thi i Forhold til hans tidligere Rigdom ejede han nu kun lidt. Mange Sagn har Eftertiden knyttet til O. B.s Navn; bl. a. fortælles det, at han under et Besøg af Frederik II. først skal have kastet duftende Kanelbark og derefter kongelige Gældsbeviser paa Ilden. Det har næppe noget paa sig; det samme fortælles om Fuggerne og Karl V. 1541. Men at dette Sagn knyttes netop til O. B., viser, at han i Samtidens Øjne var en Storkøbmand, som ingen anden dansk Købmand i 16. Aarh. kan sidestilles med. — Maleri paa Mindetavle i St. Hans Kirke i Odense (1576). Træsnit 1874.

C. Th. Engelstoft: Odense Byes Hist., 2. Udg., 1880. Vedel-Simonsen: Bidr. t. Odense Byes Hist., III, 1844, S. 72—143. H. St. Holbeck: Odense Bys Hist., 1926. G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, I, 1916, S. 78—83; IV, 1924, S. 1—46. A. Halling: Meine Vorfahren, I, 1905, S. 205—57. Utrykt i Rigsarkivet: Rentemesterregnskaber og Gottorp Toldregnskaber. *Astrid Friis*

Bagge, Navnet paa flere danske og norske Adels- og Borger-slægter. Af Adelsslægterne — hvoraf ingen har hævet sig op over Lavadelen — nævnes »de jyske B.er«, der forekommer 1441

med Jens Lauridsen til Ulstrup, og som forsvandt i 16. Aarh. Denne" Slægt er sandsynligvis af samme Oprindelse som Slægten Seefeld, med hvilken den har fælles Vaaben. — De »bornholmske B.er« stammer fra Oluf B., der 1468 fik Vaabenbrev af Ærkebiskop Tue i Lund; Slægten skal have levet i Borgerstand endnu i 18. Aarh. — Af norske Slægter B. kendes ogsaa flere forskellige, hvoriblandt en førte to korslagte Økser i Vaabenet; til denne hører Lensmanden Stig B. (d. 1542). — En yngre norsk Æt B. af Holmegaard nedstammer fra Peder B., der adledes 1582; den uddøde formentlig ca. 1700. — En københavnsk Borgerslægt B. føres tilbage til Svend Olufsen B., der 1775—89 var Arkivar ved Generalkrigskommissariatet for Landetaten. Han var Fader til nedenn. Kobberstikker Oluf Olufsen B. (1780—1836), hvis ældste Datter blev gift med F. V. Hegel (s. d.). Hans eneste Søn er nedenn. Veterinær Svend Henrik Olufsen B. (1817—95), der havde ti Børn, bl. hvilke Sønnerne Direktør i Gyldendalske Boghandel August Henrik Louis B. (f. 1864) og nedenn. Bogtrykker Frederik August Vilhelm B. (1861—1928). — Nedenn. Danselærer Ove Georg Frederik B. (ca. 1775—1838) ses ikke at have Tilknytning til denne Slægt.

Danmarks Adels Aarbog, II, 1885, S. 24 ff., 28 f. H. J. Møller: Jacob Møller og hans Slægt, 1889, S. lia ff. ^^ PaMåus

Bagge, Frederik August Vilhelm, 1861—1928, Bogtrykker. F. 2. Marts 1861 paa Frbg., d. 5. Jan. 1928 paa St. Lukas Stiftelsen i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Professor Svend Henrik Olufsen B. (s. d.) og Hustru. Gift i^o 7. Marts 1885 i Kbh. (Johs.) med Elisa (Lissa) Amalia Christiane Møller, f. 2. Okt. 1857 i Aalborg (Frue), d. 7. Juli 1918 paa Frbg., D. af Premierløjtnant, senere Kaptajn og Distriktsforstander ved Kbh.s Fattigvæsen Valdemar M. (1829—86) og Amalie Marie Elisabeth Henneberg (1833—1914). 2° 11. Dec. 1919 i Odense med Edith Wilhelmine Emilie Reimann, f. 5. Febr. 1900 i Odense (gift 2° 1932 med Godsejer Jens Christian Breum til Ørneholm, f. 1876), D. af Afdelingsleder ved de fynske Glasværker Wilhelm R. (1858—1925) og Emilie Grau (f. 1869).

B. stod i Lære hos H. H. Thiele, rejste derefter til Munchen for at fuldende sin faglige Uddannelse og startede allerede 1884 i Kbh. et Trykkeri, som han udviklede til at blive et af Landets største. 1905 blev han kgl. Hof bogtrykker. Indtil Gyldendalske Forlag oprettede sit eget Trykkeri, arbejdede han meget for dette *Forlag, til hvilket han var knyttet gennem Slægtskabsforhold til Familien Hegel*. B. var Foregangsmand inden for Faget; han var

saaledes den første her hjemme, som indførte det nu almindelig brugte franske Typesystem, Totur-Maskiner og Paalægningsapparater, ligesom han var den første, der benyttede Sættemaskine til Bogsats. Inden for de københavnske Bogtrykkes Organisationsliv spillede han gennem mange Aar en fremtrædende Rolle. Han var hele sit Liv stærkt sportslig interesseret og hørte til Foregangs-mændene her i Landet inden for Sejl-, Cykel- og Automobiliporten. — R. 1910.

De grafiske Fag, XXIII, 1928, S. 423.

Lauritz Melsen.

Bagge, Ove Georg Frederik, ca. 1775—¹&\$\$> Danselærer og Forfatter. F. ca. 1775 i Kbh.(?), d. 20. Sept. 1838 i Rønne, begr. sst.

Som ung var B. Figurant ved Det kgl. Teater, senere privat Danselærer forskellige Steder i Provinsen. En Tid var han Sekretær hos en Franskmand, fra 1808 spansk og fransk Translatør og Tolk i Randers, fra 1812 Boghandler og Lejebibliotekar i samme By. 1835 fik han Bevilling til at give Deklamatorier i Købstæderne. Han døde paa en »Kunstrejse« paa Bornholm. — Som Forfatter begyndte han med Oversættelser af Kotzebues Lystspil og Efterligninger deraf (»Schill, eller Ravnekrogs Bombardement«, 1814). Sin egen Tids Poesi forstod han ikke, men hyldede Baggese i et Digt ved hans Død. Hans egne Rimerier, spredt i Blade og Andenrangs Tidsskrifter, er ordrige og opstyltede eller plumpt vittige, oftest versificeret Polemik af en meget personligt nærgaaende Karakter (»En liden Avisfejde« 1811). Et Par Gange (1813 og 1826) foranledigede den et Sammenstød med Blicher. Hans Selvbiografi, »Livsbilleder«, hvoraf kun første Hæfte (»Deklamationsreise«) udkom (1836), viser et yderst selvbehageligt og kværlant Sind, der overalt vejrer personlig Forfølgelse. Af Samtiden var han meget lidt anset og nærmest regnet for en komisk Original. — Akvarel paa Fr.borg, Kopi efter det samtidige satiriske Stik.

J. Davidsen: Fra det gi. Kongens Kbh., I, 1880, S. 263—82. Jeppe Aakjær: Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie, i Breve og Aktstykker, I, 1903, S. 48—73.

Georg Christensen.

Bagge, Oluf Olufsen, 1780—1836, Kobberstikker. F. 22. Dec. 1780 i Kbh. (Trin.), d. 22. Sept. 1836 sst. (Frels.), begr. sst. (Frels.). Forældre: Arkivar ved Generalkrigskommissariatet for Landetaten Svend Olufsen B. (d. 1800) og Ulrica Eleonora Krutberg (1748—1848). Gift 22. Maj 1810 paa Straarupgaard, Dalby Sogn ved Kolding, med Karen Nielsen, f. 31. Dec. 1789 paa Straarupgaard, d. 11. Aug. 1856 paa Vennerslyst ved Kbh. (Holmens), D. af Hendrik Nielsen (1752—1827), Ejer af Straarupgaard, og Elisabeth Lund (1763—1811).

B. blev Student fra Kolding 1800. Efter et Par Aar at have studeret Teologi blev han 1803 Kateket i Fredensborg og senere Huslærer, bl. a. for Maleren Juels Døtre. Fra 1804 gik han paa Kunstakademiet og lagde sig som Elev af J. F. Clemens efter Kobberstikkunsten, og senere efter Litografiet. 1806 opholdt han sig sammen med C. V. Eckersberg i længere Tid paa Sanderumgaard hos Johan Biilow, der blev B. en god Beskytter og senere ofte hjalp ham. 1821—24 foretog han for offentlige Midler en Uddannelsesrejse til Miinchen, Wien, Paris og London for særlig at lægge sig efter Stikning af Kort. I Miinchen arbejdede han hos J. B. Seitz og i Paris hos Tardieu. Herfra hjemsendte han et Kort over Kiel, og i London udførte han 1824 et smukt Kort over St. Helena. Som Specialitet havde B. Skriftstikning, men udførte desuden Vignetter og Illustrationer til sine egne og andres Bøger. Hans mest kendte Stik er til »Flora Danica«, til Camradts »Blomstertegninger for Ungdommen« (1816) og til hans egne »Fabler for Børn« (1831—33). Ogsaa en Del Portrætstik er udført af B. Kunstakademiet anbefalede ham 1826 til nogle Aars Eneret paa »stannographerede« Blade, og i en Række Aar trykte han Nationalbankens Pengesedler. Som Kobberstikker var B. meget habil, men i kunstnerisk Henseende ikke særlig betydelig. Musikalsk og poetisk begavet var han som Menneske meget indtagende og sine Kunstner venner, f. Eks. Eckersberg, en god og opofrende Ven. Sine egne trange Kaar bar han paa den smukkeste Maade. — Maleri af C. V. Eckersberg 1821 i Privateje. Stik af E. C. V. Eckersberg herefter 1827.

H. J. Møller: Apotheker Jacob Møller og hans Slægt, 1882. Frederik V. Hegel. Et Mindeskrift ved L. C. Nielsen, 1909, S. 105—58. E. Hannover: Maleren C. W. Eckersberg, 1898, S. 19, 45, 81. H. Weitemeyer: Kulturskildringer fra Kbh. i det 18. Aarh., 1916, S. 138—52. Leo Swane: J. F. Clemens, 1929, S. 52 f., 59, 62 ff., 70, 109, 311. y *Thorlacius-Ussing*.

Bagge, Svend Henrik Olufsen, 1817—95, Veterinær. F. 29. Juli 1817 i Kbh. (Trin.), d. 3. April 1895 P^{aa} Frbg., begr. sst. Forældre: Kobberstikker Oluf Olufsen B. (s. d.) og Hustru. Gift 30. Maj 1849 i Kbh. (Holmens) med Julie Charlotte Augusta Emilie Reiersen, f. 27. Marts 1824 i Kbh. (Frue), d. 22. April 1895 P^{aa} F^{rrj}g-, D. af Grosserer Andreas R. (1778—1852) og Johanne Elisabeth Sprunck (d. 1854).

B. blev Student 1836 fra Borgerdydskolen i Kbh., tog Lægeeksamen 1842, praktiserede en kort Tid som Læge, blev Kandidat paa Frederiks Hospital 1844 og s. A. anatomisk Prosektor ved Universitetet. Da C. Viborg døde 1844, trængte Veterinærskolen til en Lærer i Dyrepatologi, og efter Fengers Raad opfordrede

J. Collin B. til at søge over i Veterinærfaget. 16. Nov. 1844 blev han udnævnt til Lektor (4. Lærer) ved Veterinærskolen. 1845—46 studerede han paa et Rejsestipendium ved Veterinærskolerne i Tyskland, Østrig og Frankrig. Ved sin Hjemkomst overtog han Undervisningen i Patologi og Kirurgi og blev Forstander for den stationære og 1847—50 tillige for den ambulatoriske Klinik. Efter Oprettelsen af Veterinær- og Landbohøjskolen docerede B. kun almindelig og speciel Patologi samt Farmakodynamik og bestyrede den stationære Klinik. 1889 tog han sin Afsked fra Skolen. 1861—62 var han konst. Landstutmester og 1862—74 Medlem af og i en Del Aar tillige Sekretær ved Stutterikommissionen, hvis Beretninger han udgav; hans store Interesse for Hesteavl satte dog ikke varige Spor. Fra 1851 var han Medlem af Det veterinære Sundhedsraad og var i en Aarrække dets Formand, 1880—92 tillige Veterinærfysikus.

Til Trods for B.s mangelfulde veterinære Uddannelse og ringe Trang til litterær Produktion har hans Gerning dog paa forskellige Omraader sikret hans Navn varig Plads blandt kendte danske Dyr læger. Han udgav sammen med H. C. B. Bendz og senere med H. Krabbe »Tidsskrift for Veterinærer«, hvorved et længe følt Savn blev afhjulpet. Her offentliggjorde han en Del smaa Afhandlinger, mest vedrørende kliniske Iagttagelser. Af hans Bemærkninger om Føllesygen ses, at han allerede 1861 havde paavist Tilstedeværelsen af Navlebetændelse ved denne Sygdom. Værdifuldest er en i Bogform udgivet Beretning: »Snivesygdommens Forekomst i Danmark« (1863). Paa forskellige andre Omraader, der for en Del laa hans egentlige Virksomhed fjernt, var B. meget virksom. Han har saaledes væsentlig Andel i Oprettelsen af Kreaturforsikringsforeningen for Kongeriget Danmark og flere samfundsokonomiske Virksomheder, saasom Kbh.s Sporvejsselskab, Aktieselskabet for Udtørring af Kolindsund, Maglemølle Papirfabrik, Brand- og Livsforsikringsselskabet Danmark. Ogsaa i filantropiske Selskaber (Centralkomiteen af 1863 og Foreningen til Syges og Saaredes Pleje) var han Bestyrelsesmedlem, og i mange af nævnte Selskaber var han Formand. 1863—74 var han Formand for Den danske Dyr lægeforening. Han omtales stedse som en yderst human og elskværdig Mand, der var meget afholdt af sine Elever. — Tit. Professor 1859. Etatsraad 1892. — R. 1867. |DM. 1878. K.² 1888. — Maleri af F. L. Storch 1853. Litografier fra 1856 og 1867 efter Daguerreotypi og Fotografi. Træsnit 1877.

Maanedsskr. f. DyrL, 1895. B. Bang i Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, og i Medlemsbl. f. d. danske Dyr lægeforen., 1923. Carl H. Hansen i sidstnævnte Blad, 1924.

fj Friis (B. Bane).

FORKORTELSER

Andr.	=	Andreas Kirke.
Ass.	=	Assistens Kirkegaard.
Bl. R.	=	Blaa Ridder (Ridder af Elefanten).
b. v.	=	borgerlig viet.
Chr.	=	Christians Kirke.
Cit.	=	Citadelskirken.
Class.	=	Classenske Boligers Kirke.
F. M. G. (Kr)	=	Fortjenstmedaillen i Guld (med Krone).
F. M. S.	=	Fortjenstmedaillen i Sølv.
Frbg.	=	Frederiksberg.
Fr.borg	=	Frederiksborg.
Fred. ty.	=	Frederiks tyske Kirke.
Frels.	=	Frelser Kirke.
Fr. Ref.	—	Fransk reformert Kirke.
Fødsst.	=	Fødselsstiftelsen.
Garn.	=	Garnisons Kirke eller Kirkegaard.
Helligg.	=	Helliggejst (Helligaands) Kirke.
Hellig K.	=	Hellig Kors Kirke.
Hv. R.	=	Hvid Ridder (indtil 1808 Betegnelse for Storkors af Dannebrog).
Jac.	=	Jacobs Kirke.
Johs.	=	Johannes Kirke.
K.	=	Kirke.
Kat.	=	Katolsk.
Kbh.	=	København.
Kgd.	=	Kirkegaard.
Matth.	=	Matthæus Kirke.
Mos.	=	Mosaisk Trossamfund.
n. A.	=	næste Aar.
Naz.	=	Nazarets Kirke.
n. D.	=	næste Dag.
Nic.	=	Nicolai Kirke.
n. M.	=	næste Maaned.
s. A.	=	samme Aar.
s. d.	=	se denne.
s. D.	=	samme Dag.
Slotsk.	=	Christiansborg Slotskirke.
s. M.	=	samme Maaned.
sst.	=	sammesteds.
Trin.	=	Trinitatis Kirke.
Tysk Ref.	=	Tysk reformert Kirke.
